ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΤΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ

ΤΟΜΟΣ Ι΄

1936 - 1940

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1997

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
99111000371887

949.53
ΝΙΚ
τ.10

ΔΩΡΕΑ
ΠΑΝΟΥ ΤΖΙΟΒΑ
ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ - ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ
ΕΙΣ ΜΝΗΜΗ

ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΤΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ

ΤΟΜΟΣ Ι΄

1936 - 1940

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1997

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΔΩΡΕΑ
Πάνου Τζιόβα | 2019

Ἐξώφυλλο: Ὁμάδα Γιαννιωτῶν μπροστὰ στὸ ἀνεγειρόμενο, ἀπὸ τὸν *Ὀρειβατικὸ Σύλλογο Ἰωαννίνων*, Καταφύγιο στὸ Μιτσικέλι.

Τὰ σκίτσα ἀνήκουν στὸν Ἀπόστολο Βερτόδουλο.

ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ
Ὁπλαρχηγοῦ Πουτέτση 23
Ἰωάννινα 453 32
Τηλ. 28.315

ΔΩΡΕΑ
ΠΑΝΟΥ ΤΖΙΟΒΑ
ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ - ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ
ΕΙΣ ΜΝΗΜΗ

Στὴν ἀγαπημένη μου πόλη καὶ τοὺς ἀνθρώπους της, στὰ Γιάννινα, σ' αὐτὰ ποὺ ἀνδρώθηκα, ἔμαθα γράμματα, ἀγωνίστηκα, δημιούργησα καὶ ἔζησα τὰ περισσότερα χρόνια τῆς ζωῆς μου.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Μὲ τὸν παρόντα δέκατο τόμο συμπληρώνεται ἡ μυθιστορία «Τὰ Γιάννινα τοῦ μεσοπολέμου». Ἄρχισε ἀπὸ τὴν προαπελευθερωτικὴ ἐποχὴ γιὰ τὴν Ἤπειρο, στάθηκε ἰδιαίτερα στὴ μεγάλη ἔξαρση τῆς νεότερης ἱστορίας, στὴν ἀπελευθέρωση τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῆς ἑνιαίας Ἠπείρου, καὶ σ' ὅλα τὰ γεγονότα ποὺ ἀκολούθησαν κι ἀφοροῦσαν τὴν περιοχή· συμπορεύτηκε μὲ τὴν ἐποχὴ τοῦ Διχασμοῦ καὶ τῶν ὀδυνηρῶν συνεπειῶν του -πάντοτε μέσα στὸ πλαίσιο τῶν συντελούμενων στὸν Ἠπειρωτικὸ χῶρο-, ἀκολούθησε τὴ μεγάλη ἐξόρμηση γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ Μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ πόνεσε καὶ ἔκλαψε γιὰ τὴ μεγάλη συμφορὰ καὶ τὰ ἐπακόλουθά της... Καὶ ὕστερα παρακολούθησε, μὲ κριτικὴ ματιὰ καὶ ἀντικειμενικὴ θεώρηση, τὴν ἐξέλιξη τῶν μετὰ τὴ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ γεγονότων, τὴ δράση τῶν πρωταγωνιστῶν, σὲ πανελλήνιο καὶ τοπικὸ ἐπίπεδο, τὴν πολιτεία τους καὶ τὶς μεγάλες προσπάθειες γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῶν ἑκατοντάδων χιλιάδων προσφύγων καὶ τὴν οἰκονομικὴ ἀνόρθωση τῆς χώρας· ἀσφαλῶς θὰ ὑπῆρχαν εὐεργετικότερα γιὰ τὴ χώρα ἀποτελέσματα, ἂν δὲ διακόπτονταν κατὰ συχνὰ χρονικὰ διαστήματα, ἀπὸ ἐπαναστάσεις, δικτατορίες καὶ κινήματα. Ἀποτέλεσμα: ἡ κατάργηση τῆς Δημοκρατίας καὶ ἡ ἐπαναφορὰ τῆς Βασιλείας, μὲ τελικὴ κατάληξη τὴν κήρυξη τῆς Δικτατορίας τῆς 4ης Αὐγούστου. Αὐτὰ τὰ χρόνια, ἀπὸ τὸ 1913-1940, ἕνα τέταρτο αἰῶνα καὶ κάτι, εἶναι φορτισμένα μὲ ἐξάρσεις καὶ καταπτώσεις, μὲ ἐθνικὲς χαρὲς καὶ θρήνους, μὲ πάθη καταλυτικὰ καὶ φθοροποιά, μὲ μεγαλεῖο καὶ εὐτέλεια, ἴσως δὲν ἀνιχνεύονται σὲ καμιὰ ἄλλη περίοδο τῆς Ἱστορίας, ἀπὸ τὴν ἵδρυση τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους. Οἱ νεότεροι δὲν ἔχουν πλήρη συνείδηση τῶν γεγονότων τῆς περιόδου αὐτῆς, κι ὅμως τὰ ἀποτελέσματά τους ἐπηρεάζουν καταλυτικὰ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον τῆς χώρας καὶ τὴν ἀτομικὴ ἱστορία τοῦ καθενός... Τὶς σελίδες τοῦ 10ου τόμου καλύπτει κυρίως ἡ δικτατορία τῆς 4ης Αὐγούστου καὶ τὰ πεπραγμένα της σ'

ὅλους τοὺς τομεῖς. Ἀφιερώθηκε σημαντικὸ τμῆμα καὶ στὴν προδικτατορικὴ κατάσταση, γιὰ νὰ μπορέσει ὁ ἀναγνώστης νὰ διαμορφώσει γνώμη γύρω ἀπὸ τὶς ἀφορμὲς ποὺ ἔδωσαν τὴ δυνατότητα στοὺς δυὸ πρωταγωνιστές, τὸ βασιλιὰ Γεώργιο καὶ τὸν Ἰ. Μεταξᾶ, νὰ ἐπιβάλουν καὶ νὰ συντηρήσουν τὸ δικτατορικὸ καθεστὼς σχεδὸν γιὰ μιὰ πενταετία.

Φυσικά, δὲν ἦταν στὶς προθέσεις τοῦ συγγραφέα νὰ προβεῖ σὲ λεπτομερὴ ἀξιολόγηση τῶν ἔργων τῆς Δικτατορίας, νὰ σταθεῖ σ' ὅλα τὰ ἀρνητικά της σημεῖα καὶ νὰ ἐπισημάνει ὅ,τι θετικὸ ὑπῆρχε. Αὐτὸ εἶναι ἔργο τῶν εἰδικῶν, πλεονάζει ἤδη ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία. Κανεὶς δὲ μπορεῖ ν' ἀρνηθεῖ ὅτι τὸ «Νέο κράτος», κατὰ τὴ διακήρυξη τοῦ ἴδιου τοῦ Μεταξᾶ, ἦταν κράτος ἀντικοινοβουλευτικό, ἀντικομμουνιστικό, ὁλοκληρωτικό, ἀλλὰ καὶ ταυτόχρονα ἀντιπλουτοκρατικό, μὲ τὴν ἔννοια πὼς προσπαθοῦσε νὰ στηριχτεῖ στὶς ἀγροτικὲς καὶ ἐργατικὲς μάζες. Κάτω ἀπ' αὐτὲς τὶς προϋποθέσεις θὰ ἦταν ἀστεῖο ν' ἀναζητήσει κανεὶς δημοκρατικὲς διαδικασίες καὶ νὰ ἐπισημάνει τὴ λειτουργία δημοκρατικῶν θεσμῶν. Διατυπώνεται τὸ ἐρώτημα: Στηρίχτηκε ποτὲ σὲ λαϊκὴ βάση τὸ καθεστὼς αὐτό; Ὄχι. Εἶχε ὅμως τὴν ἀνοχή, τὴν οὐδετερότητα ἢ τὴν εὐμενὴ διάθεση μεγάλου μέρους τῶν παλαιῶν πολιτικῶν καὶ τῶν ἐπιχειρηματιῶν, γιατὶ ἐνεργοῦσε μὲ γνώμονα τὴν προστασία τοῦ ἀστικοῦ τρόπου λειτουργίας τῆς οἰκονομίας, ποὺ ἦταν παραδεκτὸς ἀπὸ τὸ σύνολο τῆς παραδοσιακῆς πολιτικῆς ἡγεσίας (Ροσ. Φακιολᾶ, Οἰκονομικὲς ἐξελίξεις καὶ ἀγορὰ ἐργασίας στὴν περίοδο 1936-1940, Πρακτικὰ τοῦ Διεθνοῦς ἱστορικοῦ συνεδρίου, Ἡ Ἑλλάδα 1936-44, Μορφωτικὸ Ἵνστιτοῦτο ΑΤΕ, σελ. 167, Ἀθήνα 1989). Ἀπὸ τὰ θετικὰ στοιχεῖα, μέσα πάντοτε στὸ ἰδεολογικὸ-πολιτικὸ πλαίσιο ποὺ δημιουργήθηκε, ἦταν: ἡ ἐνεργοποίηση τοῦ νόμου περὶ Κοινωνικῶν Ἀσφαλίσεων (ΙΚΑ) -εἶχε ψηφιστεῖ τὸ 1934- ἡ λειτουργία τῆς Ἐργατικῆς ἑστίας πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς ψυχαγωγίας καὶ τῆς κατευθυνόμενης πολιτιστικῆς δράσης τῶν ἐργαζομένων, ὁ θεσμὸς τῶν συλλογικῶν συμβάσεων καὶ τῆς ὑποχρεωτικῆς διαιτησίας, ἡ μερικὴ ρύθμιση τῶν ἀγροτικῶν χρεῶν, ἡ ἀπόδοση τίτλων πλήρους ἰδιοκτησίας στοὺς πρόσφυγες ἀγρότες, ἡ ἐνίσχυση τῶν συνεταιρισμῶν, αὔξηση τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος κ.ἄ. (Ροσ. Φακιολᾶ, ὅ.π.). Ὀρθὴ εἶναι καὶ ἡ διαπίστωση ὅτι οἱ τρομοκρατικὲς

μέθοδοι ποὺ χρησιμοποίησε ἡ δικτατορία καὶ τὸ ἀπόλυτο συγκεντρωτικὸ σύστημα, ἀποθάρρυναν πρόσωπα μὲ προσόντα καὶ ἦθος νὰ συνεργαστοῦν μαζί της ἢ ν' ἀναλάβουν δημιουργικὲς πρωτοβουλίες. Στὴν περίπτωση τῆς μυθιστορίας μας, γύρω ἀπὸ τὴν ὁποία πλέχτηκαν τὰ γεγονότα τοῦ Μεσοπολέμου, δυὸ ἀπὸ τοὺς ἥρωες, πρόσωπα μὲ πολλὰ προσόντα καὶ ἔφεση προσφορᾶς, ἀχρηστεύτηκαν ὡς ἀντίπαλοι τοῦ καθεστῶτος καὶ στάλθηκαν στὴν ἐξορία.

Μὲ τὴν ὁλοκλήρωση τῆς μυθιστορίας, ὁ συγγραφέας θὰ ἤθελε νὰ ἐπαναλάβει μερικὲς σκέψεις ποὺ καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν διατύπωσε. Μὲ τὸ πολύτομο αὐτὸ ἔργο φιλοδόξησε νὰ στήσει τὸ σκηνικὸ μιᾶς περιόδου τριῶν περίπου δεκαετηρίδων ζωῆς τῶν Γιαννίνων (1913-1940), μὲ προέκταση καὶ στὸ παρελθὸν τῆς Τουρκοκρατίας, καὶ νὰ ἀποτυπώσει τὴ ζωὴ τῆς πόλης καὶ τῆς περιοχῆς της κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ σ' ὅλες τὶς διαστάσεις της (ἐθνικές, οἰκονομικές, πνευματικές, πολιτιστικές, κοινωνικές, κ.ἄ.), σὲ συνάρτηση μὲ τὰ δρώμενα σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ ἔξω ἀπ' αὐτή. Προσπάθησε ἡ ἀποτύπωση αὐτὴ νὰ μὴν εἶναι στατική, ξηρὴ δηλαδὴ ἀπεικόνιση μιᾶς διαρκῶς ἐξελισσόμενης πραγματικότητας, νὰ μὴν εἶναι ἄσκηση ἐπὶ χάρτου, ἀλλ' ἔκφραση συναισθήματος, μέσω τῶν ἐπιζήσεων καὶ τῆς δράσης τῶν πρωταγωνιστῶν τῆς περιόδου, πραγματικῶν ἢ φανταστικῶν. Θέλησε, δηλαδή, ἡ ἀποτύπωση νὰ εἶναι στὴν πραγματικότητα μεταφορὰ ἀτόφιων περιόδων τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς, ὄχι ἀποσκελετωμένα λείψανα τοῦ παρελθόντος. Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ χρησιμοποιήθηκαν ὅλες οἱ ὑπάρχουσες πηγές, προπαντὸς ὁ τύπος τῆς ἐποχῆς, μέσα στὶς στῆλες τοῦ ὁποίου σπαρταράει ἡ ἴδια ἡ ζωή, οἱ ἀφηγήσεις τῶν ἐπιζώντων, καὶ τῶν κάθε εἴδους φορέων τῆς πολιτικῆς, οἰκονομικῆς, ἐκπαιδευτικῆς, πνευματικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς καὶ μαζὶ μ' αὐτὰ καὶ ἡ ἐμπειρία τοῦ ἴδιου τοῦ συγγραφέα πού, σπουδάζοντας στὰ Γιάννινα, κατὰ τὴ δεύτερη δεκαπενταετία τῆς ἱστορούμενης περιόδου, ἔζησε ἀπὸ κοντὰ τὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα κι ἀνασυνθέτει. Ἂς σημειωθεῖ ὅτι τὰ Γιάννινα, πρωτεύουσα τῆς ἐλεύθερης ἀλλὰ καὶ τῆς ἀλύτρωτης Ἠπείρου, ἔζησε τὸν παλμὸ τῶν γεγονότων, πολεμικῶν κι ἄλλων, ἐντονότερα ἀπὸ κάθε ἄλλη περιοχή, γνώρισε μέρες δόξας, ἀλλὰ καὶ μέρες κατάπτωσης καὶ τρομοκρατίας ποικίλων μορφῶν, ἡ χειρότερη ἀπὸ τὶς ὁποῖες

ἦταν ἐκείνη τῆς περιόδου τῆς ληστοκρατίας, κράτησε ὁλόκληρη δεκαετία σχεδόν.

Τὸ ἔργο ἄρχισε κι ὁλοκληρώθηκε, γιατὶ ὁ πόθος τοῦ συγγραφέα ποὺ ἀπὸ χρόνια τὸν τυραννοῦσε, δὲν ἔλεγε νὰ καταλαγιάσει, παρὰ τὴν ἐπιβάρυνση τῆς ὑγείας του.

Εὐχαριστῶ καὶ πάλι τοὺς φίλους ποὺ μοῦ συμπαραστάθηκαν γιὰ νὰ ὁλοκληρωθεῖ μιὰ προσπάθεια ἐτῶν, ποὺ ἀπαίτησε πολλοὺς κόπους. Σὲ κάθε τόμο ἀνέφερα ὀνομαστικὰ τοὺς περισσότερους. Ἐπαναλαμβάνω τὶς εὐχαριστίες μου. Ἰδιαίτερες εὐχαριστίες ὀφείλω στὸ Διοικητικὸ συμβούλιο τοῦ Ριζαρείου Ἱδρύματος ποὺ βοήθησε τὴν προσπάθεια ἠθικὰ καὶ ὑλικά.

Εὐχαριστίες, τέλος, ὀφείλω, σ' ὅλους τοὺς πνευματικοὺς ἀνθρώπους ποὺ εἶπαν τὸν καλό τους λόγο, καθὼς καὶ στὸν ἡμερήσιο καὶ περιοδικὸ τύπο τῶν Γιαννίνων, τῆς Ἀθήνας καὶ τῶν ἐπαρχιῶν. Μοῦ ἔδωσαν ἔτσι τὴ δύναμη νὰ συνεχίσω καὶ νὰ ὁλοκληρώσω ἕνα ἔργο, ποὺ ἴσως σταθεῖ τὸ «κύκνειο ἆσμα» τῆς ζωῆς μου...

ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

Γιάννινα, Μάιος 1997

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΟΙ ΕΚΛΟΓΕΣ ΚΑΙ ΤΟ ΑΔΙΕΞΟΔΟ

Τὸ 1936 ἄρχισε μὲ τὶς εὐχὲς ὅλων νὰ σταματήσει ἐπιτέλους ὁ Διχασμός, κύριο ἐμπόδιο γιὰ τὴν ἀνόρθωση τῆς Ἑλλάδας, καὶ ἡ νέα κυβέρνηση ποὺ θὰ ἐκλεγόταν τὸν Ἰανουάριο, ν' ἀρχίσει δημιουργικὸ ἔργο, ἀντιμετωπίζοντας ὀρθὰ τὸ πλῆθος τῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα κληροδότησε τὸ 1935. Ἦταν ἕνα ἔργο δύσκολο, γιατί, παρὰ τὶς προσδοκίες, ἐξακολουθοῦσαν νὰ ὑπάρχουν ἐμπόδια πολλά, κατάλοιπα τῆς δημιουργημένης κατάστασης ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Βενιζέλου καὶ τὴν καταστολή της. Παρὰ τὴν ἀμνηστία γιὰ τοὺς πολιτικοὺς καὶ τὴ χάρη γιὰ τοὺς καταδικασθέντες στρατιωτικοὺς καὶ δημοσίους ὑπαλλήλους, ποὺ χορήγησε ἡ κυβέρνηση τοῦ Κ. Δεμερτζῆ, καμιὰ ἀπὸ τὶς παρατάξεις (ἀντιβενιζελικοὶ-δημοκρατικοὶ) δὲν ἔμεινε ἱκανοποιημένη ἀπὸ τὴ βασιλικὴ ἀπόφαση. Οἱ ἀδιάλλακτοι Βασιλικοὶ πίστευαν ὅτι ὁ Γεώργιος εἶχε προχωρήσει πολύ, ἀμνηστεύοντας τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς ἐπανάστασης, ἀκόμα καὶ τὸ Βενιζέλο καὶ τὸν Πλαστήρα, ἐνῶ οἱ Δημοκρατικοὶ διαμαρτύρονταν γιὰ τὶς διακρίσεις, οἱ ὁποῖες καὶ μετὰ τὴν ἀπονομὴ τῆς χάρης γίνονταν σὲ βάρος τους, καθὼς καὶ γιὰ τὴ σιωπὴ γύρω ἀπὸ τὴν τύχη τῶν χιλιάδων ἀπότακτων. Ὡστόσο εἶχε δημιουργηθεῖ σ' ὅλες τὶς παρατάξεις ἡ ἐλπίδα πὼς κάτι καλλίτερο θάφερνε ὁ νέος χρόνος. Χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ περιεχόμενο τοῦ ἄρθρου τῆς 1-1-1936 τῆς *Ἠπείρου*, μὲ τὸν τίτλο: *Ἡ εὐχή*. Τὸ ἀναδημοσιεύω, γιατὶ ἀποδίδει τὰ αἰσθήματα τῆς μεγάλης πλειοψηφίας τοῦ Ἠπειρωτικοῦ λαοῦ καὶ κατ' ἐπέκταση ὅλων τῶν Ἑλλήνων. *Ἔτος ἀνησυχιῶν, ταραχῶν καὶ ἀγωνίας τὸ 1935, ἔκλεισε χθὲς τὸ μεσονύκτιον μὲ τὴν γλυκεῖαν ἐλπίδα ὅλων τῶν Ἑλλήνων ὅτι μαζί του ἐκυλίσθησαν εἰς τὴν ἄβυσσον τῶν περασμένων αἱ συνέχειαι ὅλων τῶν φρικτῶν του δραμάτων. Ἡ τραγικὴ ἐκείνη περιπέτεια ἑνὸς ἀλλόφρονος κινήματος, ποὺ ἐστοίχισεν εἰς τὴν Ἑλλάδα πολλά, εἰς αἷμα, χρῆμα, ἐθνικὴν καὶ κρατικὴν ἐξουθένωσιν, ἡ μετέπειτα ἀκολουθήσασα δεινὴ ἀνωμαλία, ἡ πολιτικὴ ἀβεβαιότης, αἱ ἐκλογαί, τὸ πολιτειακόν, τὸ δημοψήφισμα, ἡ Κονδυλικὴ λαῖλαψ ποὺ ἀνέτρεψε καὶ ἐρύπανε τὰ πάντα, ἐξετυλίχθησαν μέσα εἰς τὸ ἴδιον ἀναλλοίωτον φόντο τῆς οἰκονομικῆς στενοχωρίας, μὲ μίαν ταχύτητα κινηματογραφικήν, ὥστε ὁ ἑλληνικὸς λαός, κατάπληκτος ἀκόμη, νὰ μὴ ἠμπορῇ νὰ συλλάβῃ τὸ νόημα τῆς τραγικῆς μοίρας ποὺ ἐκίνησε τὰ νήματά των, ἕως ὅτου ἡ θύελλα τῶν ἀλλεπαλλήλων αὐτῶν ταραχῶν, ἐκόπασε μὲ τὴν ἄφιξιν τοῦ Βασιλέως, ὁ ὁποῖος μὲ σταθερὰν χεῖρα ἐχάραξε τὴν γραμμὴν μιᾶς πολιτικῆς συμφιλιώσεως, ὁμαλότητος, ἀνασυγκροτήσεως κρατικῆς καὶ ἐθνικῆς. Πρὸς τὴν γλυκεῖαν αὐτὴν ἐλπίδα*

στρέφονται τὰ βλέμματα ὅλων τῶν Ἑλλήνων, ποὺ ἐκουράσθησαν καὶ ἀηδίασαν ἀπὸ τὴν πολλὴν ἀνωμαλίαν καὶ τὴν πολλὴν ἀθλιότητα. Καὶ ἡ εὐχὴ διὰ τὴν ταχεῖαν ἀποκατάστασιν καὶ παγίωσιν μιᾶς ἀληθοῦς συμφιλιώσεως καὶ ὁμαλότητος εἰς τὰς στιγμὰς αὐτὰς τὰς κρισίμους διὰ τὴν εἰρήνην ὅλου τοῦ κόσμου, ἀποτελεῖ τὴν καλλιτέραν εὐχήν.

Ἡ ἀντιπολίτευση ζήτησε, ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ προκηρύχτηκαν οἱ ἐκλογὲς -περισσότερο ἐπέμεναν τὰ μικρὰ κόμματα- ἀναβολή, παρὰ τὶς ἐπανειλημμένες ὅμως ἐκκλήσεις της πρὸς τὴν κυβέρνηση, τὸ αἴτημα δὲν ἔγινε ἀποδεκτό. Ἔτσι ἄρχισε ἔντονος προεκλογικὸς ἀγώνας πρὸς δυὸ κατευθύνσεις: Μιᾶς, γιὰ τὴ συγκρότηση ἰσχυρῶν κομματικῶν σχηματισμῶν ποὺ θὰ διεκδικοῦσαν μὲ πιθανότητες ἐπιτυχίας τὴ νίκη, κι ἄλλης, τῶν πολιτευομένων, γιὰ νὰ συμπεριληφθοῦν στὰ ψηφοδέλτια τῶν κομμάτων, τὰ ὁποῖα ἐμφάνιζαν προοπτικὲς ἐπιτυχίας. Ἔλειψαν τὴ φορὰ αὐτὴ οἱ συνασπισμένες παρατάξεις, μὲ βάση τὰ δυὸ μεγάλα κόμματα, τῶν *Λαϊκῶν* καὶ τῶν *Φιλελευθέρων*. Ἡ καθιέρωση τῆς ἀναλογικῆς εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα τὴν κάθοδο ὅλων τῶν κομμάτων ποὺ στηρίζονταν σὲ κάποια βάση, σὲ πανελλήνια κλίμακα ἀλλὰ καὶ τοπικά, χωρὶς αὐτὸ ν' ἀποκλείει καὶ τὶς συμπράξεις μικρῶν κομμάτων, ὅπως ἔγινε μὲ τὰ κόμματα τῶν Καφαντάρη, Παπαναστασίου καὶ Παπανδρέου. Γενικὰ ἡ ἀναλογικὴ εὐνόησε τὸν πολυκομματισμό, μὲ ἀποτέλεσμα τὰ κόμματα ποὺ κατέβηκαν στὶς ἐκλογὲς νὰ φτάσουν τὰ δώδεκα.

Στὸ νομὸ Ἰωαννίνων πῆραν μέρος μὲ συνδυασμούς τους τὰ κόμματα: 1) τῶν *Φιλελευθέρων*, 2) τὸ *Λαϊκό*, 3) τὸ *Ἀγροτικὸ* τοῦ Ἀλ. Μυλωνᾶ, 4) ἡ *Ἐθνικὴ Λαϊκὴ Ριζοσπαστικὴ Ἕνωσις* (Γ. Κονδύλης - Ι. Θεοτόκης - Ι. Ράλλης - Γ. Στράτος - Θ. Τουρκοβασίλης), 5) τὸ κόμμα τῶν *Νέων Φιλελευθέρων* (Δ. Μπότσαρης), 6) τὸ κόμμα τῶν *Ἐλευθεροφρόνων* (Ι. Μεταξᾶς), 7) τὸ *Παλλαϊκὸ μέτωπο* (τοῦ ΚΚΕ). Ἡ δημιουργία πολλῶν κομματικῶν σχηματισμῶν ἦταν φυσικὸ νὰ δημιουργήσει ρήγματα στὰ μεγάλα κόμματα, τὰ ὁποῖα ἀγωνίζονταν, ὅπως ἀποδεικνύεται κι ἀπὸ τὴν ἀρθρογραφία τῶν τοπικῶν δημοσιογραφικῶν ὀργάνων τους, νὰ συσπειρώσουν τοὺς ὀπαδούς τους, προσπαθώντας νὰ τοὺς πείσουν πὼς μόνο τὰ μεγάλα κόμματα εἶχαν τὴν πιθανότητα νίκης καὶ τὴν προοπτικὴ ἀνάληψης τῆς ἐξουσίας. Ἐνδεικτικὴ π.χ. ἦταν ἡ ἀρθρογραφία τῆς *Ἠπείρου*, ἡ ὁποία, σὲ ἐπανειλημμένα ἄρθρα, ἔκανε ἔκκληση στοὺς ἀντιβενιζελικοὺς νὰ συσπειρωθοῦν γύρω ἀπὸ τὸ *Λαϊκὸ κόμμα*, τὸ μόνο ἱκανὸ ν' ἀσκήσει ἐξουσία. Ἔγραφε στὶς 3-1-31 στὸ ἄρθρο της: *Τὸ προσκλητήριον. Ὁ ἀντιβενιζελισμὸς εἰς τὴν Ἤπειρον ἐμφανίζεται διεσπαρμένος... Ἀνάγκη πᾶσα ὅμως πρὸ οἱασδήποτε ἄλλης σκέψεως ἢ κινήσεως διὰ τὴν ὀργάνωσιν τοῦ ἐκλογικοῦ ἀγῶνος, νὰ μεριμνήσωμεν ὅπως ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν εὐθεῖαν κομματικὴν ὁδὸν τὰ καλὰ καὶ ἔντιμα ἀντιβενιζελικὰ στοιχεῖα, ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν, ἅτινα, εἴτε παραπλανώμενα, εἴτε ἀπὸ λόγους προσωπικῶν δυσαρεσκειῶν κινούμενα, θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ διασπάσωσιν τὸν ἀγῶνα εἰς μίαν κρίσιμον διὰ τὸν ἀντιβενιζελισμὸν στιγμήν, ὅπως εἶναι αἱ ἐπικείμεναι ἐκλογαί.* Αὐτὴ ἡ γραμμὴ δια-

πνέει τὸ περιεχόμενο τῶν ἄρθρων τῆς *Ἠπείρου* ὡς τὶς ἐκλογές. Δὲν ἦταν δυνατὸ ὅμως μὲ τὴν ἐμφάνιση τῆς *Γενικῆς Λαϊκῆς Ριζοσπαστικῆς Ἑνώσεως*, νὰ μὴ γίνει διάσπαση. Ἀρκετὰ στελέχη τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος*, ὅπως οἱ Χρ. Χρηστοβασίλης, Γ. Τζαβέλλας κ.ἄ. ἐντάχτηκαν στὸ συνδυασμό της κι ἀποδυνάμωσαν τὸ κόμμα. Ἀνάλογη διάσπαση ἔγινε καὶ στὸ κόμμα τῶν *Φιλελευθέρων*. Ὁ Δημ. Μπότσαρης εἶχε χάσει τὴν παλιὰ δύναμή του ὡς *Ἠπειρωτάρχης*, οὔτε οἱ σχέσεις του μὲ τὸν προσωρινὸ ἀρχηγὸ τοῦ κόμματος ἦταν καλές. Τὰ ἰσχυρὰ πρόσωπα στὸ κόμμα τῶν *Φιλελευθέρων* αὐτὴ τὴν ἐποχὴ στὰ Γιάννινα ἦταν οἱ Ἀλ. Λούλης, Γ. Καγιᾶς καὶ Γ. Βηλαρᾶς. Στὴν κατάρτιση τοῦ συνδυασμοῦ τῶν *Φιλελευθέρων* ἀξίωναν νὰ ἔχουν πρωταρχικὸ ρόλο, ὁ Μπότσαρης τὶς ἀξιώσεις αὐτὲς δὲν τὶς δεχόταν. Οἱ ἐπανειλημμένες συσκέψεις ποὺ ἔγιναν καὶ οἱ ξεχωριστὲς συναντήσεις Μπότσαρη-Λούλη, δὲν κατέληξαν σὲ ἀποτέλεσμα. Ὁ ἕνας κατηγοροῦσε τὸν ἄλλο στοὺς λόγους τους, ἡ διάσπαση, ἦταν πλέον ἀναπόφευκτη. Ὁ Μπότσαρης κατάρτισε δικό του συνδυασμό, τῶν *Νέων Φιλελευθέρων*, ἀπέσπασε σημαντικὸ ἀριθμὸ ψήφων ἀπὸ τοὺς *Φιλελευθέρους* καὶ ἐκλέχτηκε βουλευτής. Ἔδειξε ὅτι καὶ μόνος του μποροῦσε νὰ συσπειρώσει γύρω του σημαντικὸ τμῆμα τῶν ψηφοφόρων τοῦ κόμματος. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα μικρὰ κόμματα, ἀπέσπασαν, μὲ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλο τρόπο, ψήφους κι ἀπὸ τὰ δυὸ κόμματα, μὲ ἀποτέλεσμα, ἰδίως γιὰ τὸ κόμμα τῶν *Φιλελευθέρων*, τὴ μεγάλη πτώση τῆς δύναμής τους σ' ὁλόκληρη τὴν Ἤπειρο.

Ὕστερα ἀπὸ ἔντονες προεκλογικὲς ζυμώσεις καὶ συσκέψεις στὸ προσκήνιο καὶ τὸ παρασκήνιο, οἱ συνδυασμοὶ τῶν κομμάτων καταρτίστηκαν ὡς ἑξῆς: 1) Τῶν *Φιλελευθέρων:* (ἀρχηγὸς τοῦ συνδυασμοῦ ὁ Ἀλκ. Λούλης, εἶχε καὶ τὴν εὐθύνη τῆς κατάρτισης τῶν συνδυασμῶν σ' ὅλη τὴν Ἤπειρο): Ἀλκ. Λούλης, Ἀλ. Μελᾶς (τῶν *Προοδευτικῶν*, ὕστερα ἀπὸ πολυήμερες συζητήσεις), Γ. Βηλαρᾶς, Γ. Καλούδης, Γ. Καγιᾶς, Π. Μπέμπης, Κων. Ρώϊμπας, Γαβρ. Βαλασκάκης, Ἀναστ. Χρηστίδης, Κων. Φρόντζος, 2) τῶν *Λαϊκῶν:* Γ. Γάγαρης, Κων. Ζαούσης, Νικ. Καζαντζῆς, Ἀθ. Κέκκας, Γ. Κωνσταντινίδης, Γ. Μουλαϊμίδης, Β. Πυρσινέλλας, Σπ. Σούρλας, Ἀδαμ. Τσατσάνης, Κων. Σπέγγος, 3) Τῆς *Ἐθνικῆς Λαϊκῆς Ριζοσπαστικῆς Ἑνώσεως:* Χρ. Ζηκίδης, Θεοχ. Καρβούνης, Γεώργιος Μπάρδας, Δημ. Μπότσης, Ἡρακλ. Παπαχρηστίδης, Κων. Πρωτοσύγγελος, Γρ. Σακκᾶς, Γεώργ. Τζαβέλλας, Χρ. Χρηστοβασίλης, 4) τοῦ *Ἀγροτικοῦ Δημοκρατικοῦ κόμματος:* Ἀλ. Μυλωνᾶς, Σπ. Χασιώτης, Στέφ. Βασιλάκος, Χρ. Παπασταύρου, Μιχ. Πανάγιος, Ἀρίστ. Παππᾶς, Δημ. Ρογγότης, Γεώργ. Ρώσσης, Ἐλευθ. Στρουγγάρης, Εὐθ. Τζάλλας, 5) τῶν *Νέων Φιλελευθέρων:* Δημ. Τ. Νότη Μπότσαρης, Κων. Κατσαδήμας, Στ. Πανούρης, Φώτ. Πιτούλης, Στέφ. Μπότσιος, Ἀθαν. Κῖτσος, Ἰωάν. Οἰκονομίδης, Βασ. Γιαννάκος, Σωκρ. Γκιόκας, Ν. Σακελλαρίδης, 6) τῶν *Ἐλευθεροφρόνων* (Μεταξᾶ): Σπ. Μπότσαρης, ἀρχηγὸς τοῦ συνδυασμοῦ, δὲν κατόρθωσα νὰ βρῶ τὰ ὀνόματα τῶν ἄλλων ὑποψηφίων, 7) Τοῦ *Ἑνιαίου μετώπου*. Ἐκτὸς τοῦ Μιχ. Τσάντη, οὔτε κι ἐδῶ βρῆκα ἄλλα ὀνόματα.

Δημοσιογραφικὰ ὄργανα, τὰ ὁποῖα ὑποστήριζαν τοὺς συνδυασμούς: α) τοὺς *Φιλελευθέρους:* τὰ ἑβδομαδιαῖα δημοσιογραφικὰ ὄργανα τῆς ὁμάδας Λούλη, ποὺ ἐκδίδονταν ὡς ἡμερήσια. β) τοὺς *Λαϊκούς:* ἡ *Ἤπειρος* καὶ ἡ νεοεκδοθεῖσα ἑβδομαδιαία *Πολιτεία.* γ) Τὸ συνδυασμὸ τῆς *Ἐθνικῆς Λαϊκῆς Ριζοσπαστικῆς Ἑνώσεως:* ἡ *Ἐλευθερία* τοῦ Χρηστοβασίλη, ποὺ ἐπανεκδόθηκε καὶ κυκλοφόρησε μόνο σὲ δυὸ φύλλα (16 καὶ 21-1-36) καὶ ἡ *Κραυγὴ* τοῦ Γρ. Σακκᾶ. Καὶ οἱ δυὸ ἐφημερίδες πρόβαλλαν κυρίως τοὺς μετέχοντες στὸ ψηφοδέλτιο τοῦ κόμματος διευθυντές τους, ὑπενθυμίζοντας ποιοὶ εἶχαν πρωταγωνιστήσει στὴν ἐπάνοδο τοῦ βασιλιᾶ, οἱ Γ. Κονδύλης καὶ Ι. Θεοτόκης δηλαδή, οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ κόμματος. δ) Τὸ *Ἀγροτικὸ Δημοκρατικὸ κόμμα* ὑποστήριζε μὲ σθένος ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (ὁ διευθυντής του ἦταν καὶ ὑποψήφιος τοῦ συνδυασμοῦ). Ἡ ἐφημερίδα, ἐκτὸς τῆς καθημερινῆς προβολῆς τῶν ὑποψηφίων καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ κόμματος, ἀγωνιζόταν γιὰ νὰ ἀποκρούσει καὶ τὶς ἐκτοξευόμενες κατηγορίες ἐκ μέρους τῆς ἄλλης μερίδας τῆς *Ἀγροτικῶν* (Σοφιανοπούλου κλπ.), τὶς γνῶμες τῶν ὁποίων ἐξέφραζε ἡ ἑβδομαδιαία *Ἀγροτικὴ ἠχώ.* ε) Τὸ συνδυασμὸ τοῦ Δ. Μπότσαρη *(Νέοι Φιλελεύθεροι),* ὑποστήριζε ὁ *Κῆρυξ,* τὸ ἀρχαιότερο δημοσιογραφικὸ ὄργανο τῶν *Φιλελευθέρων* καὶ ἡ ἑβδομαδιαία *Ἠπειρωτικὸς κόσμος* τοῦ Ν. Δερδεμέζη. Ὁ *Κῆρυξ,* ἀπέδιδε τὴν εὐθύνη τῆς διάσπασης στὸν ἀρχηγὸ τῶν *Φιλελευθέρων* Θ. Σοφούλη. Στὸν ἴδιο θ' ἀποδώσει μετεκλογικὰ καὶ τὴν καθίζηση τῶν *Φιλελευθέρων* στὴν Ἤπειρο -ᾶν καὶ δὲν ἤθελε νὰ τὸ παραδεχτεῖ δημόσια. στ) Τὸ συνδυασμὸ τῶν *Ἐλευθεροφρόνων* ὑποστήριζε τὸ *Φῶς τῆς Ἠπείρου* (ἐκδόθηκε τὸν Ἰανουάριο). Κάθε μιὰ ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες ἐμφάνιζε, ὅπως συμβαίνει στὶς προεκλογικὲς περιόδους, τὸ κόμμα ποὺ ὑποστήριζε νὰ προχωρεῖ θριαμβευτικὰ πρὸς τὴ νίκη καὶ τοὺς ἀντίπαλους νὰ ἡττῶνται κατὰ κράτος. Προβολὴ τέτοιων συνθημάτων γινόταν κυρίως ἀπὸ τὴν *Κραυγή,* ποὺ θεωροῦσε βέβαια τὴν ἐκλογὴ τοῦ διευθυντῆ της. Σχετικὴ ἦταν καὶ ἡ ἀρθρογραφία της. Χαρακτηριστικοὶ τίτλοι: *Τὸ μαχαίρι ἔφτασε στὸ κόκκαλο* (6-1-36), *Ἵνα μὴ ξεσχιστῇ τὸ κοινωνικὸν συμβόλαιον* (13-1-36). (Δὲν ὑπογράφονται μόνο στὴν ἐποχή μας «κοινωνικὰ συμβόλαια»). Τὸ «κοινωνικὸ συμβόλαιο», γιὰ τὸ ὁποῖο κάνει λόγο ὁ Σακκᾶς, εἶχε συναφθεῖ, κατὰ τοὺς ἰσχυρισμούς του, ἀνάμεσα στὴν *Ἐθνικὴ Ριζοσπαστικὴ ἕνωση* τοῦ Γ. Κονδύλη καὶ τὸν ἑλληνικὸ λαό...). Γενικὰ κρινόμενη ἡ ἀρθρογραφία τῶν ἐφημερίδων κατὰ τὴν προεκλογικὴ περίοδο, χαρακτηρίζεται ὡς ἀρθρογραφία ἤπιων τόνων, χωρὶς τὰ κραυγαλέα συνθήματα, τὶς ἀπόλυτες ἀρνήσεις καὶ καταφάσεις, χωρὶς ὑβριστικὲς ἐκφράσεις. Ἦταν φυσικὸ ὅλα αὐτὰ νὰ συντελέσουν καὶ στὴν ἤρεμη διεξαγωγὴ τῆς ψηφοφορίας, δὲ σημειώθηκαν πουθενὰ ἐπεισόδια.

Νὰ καὶ μερικὲς εὔθυμα στιγμιότυπα ἀπὸ τὴν προεκλογικὴ περίοδο, ὅπως τὶς ἀποτύπωσε, στὴ στήλη του *Πεννιὲς* ὁ συντάκτης τῆς *Ἠπείρου: Ἡ προεκλογικὴ κίνησις ἤρχισεν. Τὸ πατιρντὶ προμηνύεται φοβερόν. Συνδυασμοὶ κλείνουν, λόγοι ἐκφωνοῦνται, μελισταγῆ μειδιάματα διανέμονται δα-*

ψιλέστατα καὶ ἡ σωτηρία τῆς Ἠπείρου ἐξαγγέλλεται ἀπὸ τῶν χειλέων τῶν αὐτοκλήτων σωτήρων της... (8-1-36). *Τὸ προεκλογικὸ πανηγύρι ποὺ γίνεται αὐτὴ τὴ φορὰ εἶναι ἀπερίγραπτο. Ἔχασε τὸ σκυλὶ τὸν ἀφέντη! Τὰ καφενεῖα καὶ τὰ κέντρα γεμάτα ὑποψηφίους. Καὶ οἱ ἀθεόφοβοι ἤρχισαν φαίνεται νὰ πολιτεύωνται... ἀγγλοπρεπῶς. Τοὺς βλέπεις ἐκεῖ μίχτουμ κομπόσιτουμ. Βενιζελικοὶ καὶ ἀγροτικοὶ καὶ Λαϊκοὶ νὰ κάθωνται ὅλοι μαζὶ καὶ νὰ σώζουν... τὴν Ἤπειρον. Ὅλοι βέβαια εἶναι βέβαιοι πὼς θὰ βγοῦνε, ἀφοῦ καὶ ὁ κ. Σπ. Μπότσαρης ἤρχισε νὰ σκέπτεται -μὲ τὸν μεπρὲν ἐννοεῖται- ποῖον νὰ βγάλῃ δεύτερον, τὸν κ. Ἀλεξάνδρου ἢ τὸν κ. Βέλλαν... Νέον φορτίον ὑποψηφίων ἀφίκετο χθές. Καὶ ἀπὸ τὰς ἐπαρχίας γενικὴ κάθοδος κομματαρχῶν καὶ παραγόντων...* (10-1-36). *Οἱ ξενύχτηδες τῶν Γιαννίνων ἀνεμνήσθησαν παλαιῶν ἐνδόξων ἡμερῶν ἢ μᾶλλον νυκτῶν. Ξενύχτι καὶ τῶν πατέρων. Οἱ συνδυασμοὶ καταρτίζονται ἐπάνω στὰ τραπέζια, οἱ λογαριασμοὶ τῶν ψήφων καταστρώνονται καὶ τὰ ζητήματα ὅλα λύονται μέχρις ὅτου ἡ ὁμιχλώδης ροδοδάκτυλος Ἠὼς διαλύει καὶ τὴν παραμικροτέραν ἀμφιβολίαν, ὅτι ἐὰν ἐξακολουθήσῃ ἐπὶ μακρὸν ἡ κατάστασις αὐτὴ θὰ ἔχωμεν κρούσματα παραφροσύνης* (11-1-36). *Φοβερὰ καὶ τρομερὰ πράγματα, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐκλογικὴν δρᾶσιν τοῦ κ. Κων. Φρόντζου, ἀγγέλλουν οἱ τηλέγραφοι ὅλης τῆς Ἠπείρου. Τρομερὸς πάντως αὐτὸς ὁ νέος...* (21-1-36).

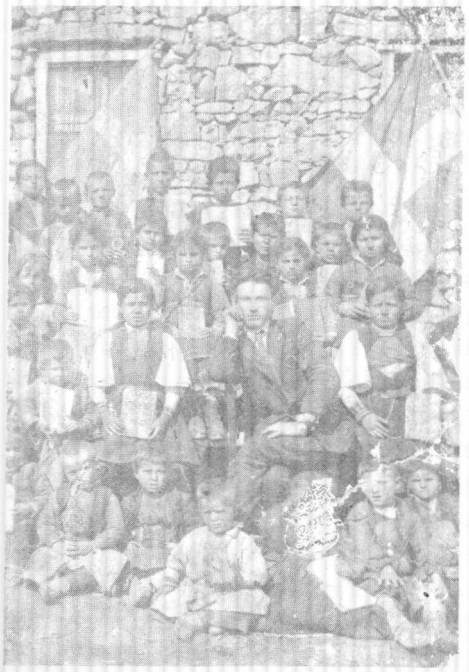

Μιὰ ἄγνωστη πτυχὴ τῆς ζωῆς τοῦ Κων. Φρόντζου, ὅταν ὑπηρετοῦσε ὡς δάσκαλος σὲ σχολεῖο τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας. (Ἦταν τελειόφοιτος τοῦ τριταξίου Διδασκαλείου Ἰωαννίνων. Ἀργότερα φοίτησε στὸ Πανεπιστήμιο). Πίσω ἀπὸ τὴ φωτογραφία γράφει: «Οἱ παῖδες μου κι ἐγὼ εἴμεθα αὐτοί».

Στὴν «Ἤπειρο» δημοσιεύτηκαν ἐπίσης, καὶ *στίχοι* (σατιρικοὶ) *ἐπίκαιροι*, ἀναφερόμενοι σὲ ἀρχηγοὺς συνδυασμῶν: Παραθέτω τὸ ποίημα τὸ χαρισμένο στὸ Σπ. Μπότσαρη, ἀρχηγὸ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν *Ἐλευθεροφρόνων*, ποὺ ἀγωνιζόταν νὰ βρεῖ ὑποψήφιους γιὰ τὸ συνδυασμό του. Ἐπιγράφεται: *Διογένης ὁ... πολιτευόμενος* (ὑπότιτλος: *Ἀλὰ μανιὲρ ντὲ Καβαφί*).

Μεγάλη ἐγένετο τὴν ἐποχὴν ἐκείνην φασαρία
εἰς τὸν νομὸν Ἰωαννίνων διὰ τὰ ἐκλογικά.

Ἦσαν περίπου ὀγδοήκοντα ὑποψήφιοι
πάσης φυλῆς καὶ γένους κι ἡλικίας
ἀπὸ τὰ πέρατα τοῦ κόσμου ξεκινήσαντες
νὰ σώσουν τὸν λαόν!
Καὶ ἦτο τῳόντι ἕνα κράμα ποικιλόχρωμον
ἀνθρώπων καὶ κομμάτων κι ἐμβλημάτων.
Ὅμως ἐκεῖνος μέσα σ' ὅλους ἐξεχώριζε
κι ἦταν πολλὲς φορὲς ποὺ ὅπως περνοῦσε
μέσ' τὸ παζάρι τῶν Ἰωαννίνων μοναχός του,
μ' ἕνα φανάρι, ψάχνοντας συνυποψήφιους νάβρῃ
μὲ τὸ κεφάλι κάτω ἀπ' τὸ μπερέ του
(διότι πρῶτον ἦτον ὁ μπερὲς κι ἡ κεφαλὴ κατόπιν)
-ἦταν φορὲς ποὺ ὁ νοῦς μας ξαναγύριζε
στ' ὡραῖο πανηγύρι τῶν Ἀπόκρεω!...

(Οἱ στίχοι πρέπει νὰ εἶναι γραμμένοι ἀπὸ τὸ Δημήτρη Χατζῆ)

Οἱ ἐκλογὲς ἔγιναν στὶς 26 Ἰανουαρίου μὲ ἠρεμία καὶ τάξη. Πουθενὰ δὲν σημειώθηκαν ἐπεισόδια, οὔτε βία οὔτε νοθεία. Κάποιες τυπικὲς ἐκλογικὲς παραβάσεις ἦταν ἐλάχιστες, δὲν ἀλλοίωσαν τὸ ἐκλογικὸ ἀποτέλεσμα. Οἱ Ἠπειρῶτες ἐκφράστηκαν ἐλεύθερα, ἔτσι ἔγινε καὶ σ' ὅλη τὴ χώρα. Τὰ ἀποτελέσματα, βέβαια, δὲν εἶχαν καμιὰ σχέση μ' ἐκεῖνα τῶν ἐκλογῶν τῆς Ἐθνοσυνέλευσης, κατὰ τὶς ὁποῖες εἶχαν ἐξαφανιστεῖ, ὁλοκληρωτικὰ σχεδόν, οἱ *Φιλελεύθεροι* καὶ οἱ *Δημοκρατικοὶ* καὶ δημιούργησαν τὴν ψευδαίσθηση στὸ Χρηστοβασίλη, ὅτι τὸ πολιτικὸ σκηνικὸ στὴν Ἤπειρο εἶχε ἀλλάξει ριζικά. Τὰ τελικὰ ἀποτελέσματα στὸ νομὸ Ἰωαννίνων ἦταν τὰ ἑξῆς: Ψήφισαν συνολικὰ 26.296. Τὸ κόμμα τῶν *Φιλελευθέρων* συγκέντρωσε 7.705 ψήφους, τὸ *Λαϊκὸ* 6.510, οἱ *Νέοι Φιλελεύθεροι* 4.312, τὸ *Ἀγροτικὸ* 3.955, ἡ *Ἐθνικὴ Λαϊκὴ Ριζοσπαστικὴ ἕνωσις* 2051, τὸ *Παλλαϊκὸ μέτωπο* (κομμουνιστὲς) 1476 καὶ τὸ κόμμα τῶν *Ἐλευθεροφρόνων* 917. Μὲ βάση τὰ ἀποτελέσματα αὐτὰ ἐκλέχτηκαν ἀπὸ τὴν πρώτη κατανομή. Ἀπὸ τοὺς *Φιλελευθέρους* οἱ: Ἀλκ. Λούλης, Γ. Καγιᾶς καὶ Ἀλ. Μελᾶς. Ἀπὸ τοὺς *Λαϊκοὺς* οἱ Ἀθ. Τσατσάνης καὶ Κων. Σπέγγος. Ἀπὸ τοὺς *Ἀγροτικοὺς* ὁ Ἀλ. Μυλωνᾶς κι ἀπὸ τοὺς *Νέους Φιλελευθέρους* ὁ Δημ. Μπότσαρης. Ἀπὸ τὴ δεύτερη κατανομὴ ἐκλέχτηκαν οἱ: Γ. Γάγαρης ἀπὸ τοὺς *Λαϊκούς*, Χρ. Παπασταύρου ἀπὸ τοὺς *Ἀγροτικοὺς* καὶ Γεώργ. Μπάρδας ἀπὸ τὴν *Ἐθνικὴ Λαϊκὴ Ριζοσπαστικὴ ἕνωση*. Στὴν ἐκλογικὴ περιφέρεια Πρέβεζας-Ἄρτας (μαζὶ καὶ ἡ Λευκάδα) ἐκλέχτηκαν: *Φιλελεύθεροι:* Θ. Χαβίνης καὶ Ἀλ. *Καραπάνος. Λαϊκοί:* Λεων. Τσῶκος, *Ἀγροτικοί:* Π. Γαρουφαλιᾶς καὶ Κ. Καλκάνης (ἀπὸ τὴν Ε.Λ.Ρ.Ε.).

Μερικὰ *Πάρεργα καὶ παραλειπόμενα*, πάλι ἀπὸ τὴν *Ἤπειρο* (28-136): *Περιεργότερες ἐκλογὲς δὲν ἐγνώρισεν ἡ Ἤπειρος. Οὐδεμία πρόβλεψις ὑπῆρξε σωστὴ καὶ αἱ ἐκπλήξεις ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων δὲν ἦταν ὀλίγαι. Δὲν εἶναι δὲ ὀλίγοι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι, ἐνῷ ἐθεωροῦντο πανίσχυροι καὶ*

ἀκατάβλητοι, ἔπεσαν πολὺ χαμηλὰ καὶ ἔγιναν ἔτσι Σίμωνες, σύροντες ἐπὶ τῶν ὤμων των... τοὺς σταυροὺς τῶν ἄλλων εἰς τὸν Γολγοθᾶν τῆς ἀποτυχίας των. Ἄλλοι πάλιν ἔδειξαν μίαν δύναμιν σπουδαίαν καὶ εἶναι καὶ ἄλλοι —οἱ ἀτυχέστεροι ὅλων— ποὺ ἔφτασαν ἕως τὸ κατώφλι τῆς ἐπιτυχίας καὶ ἀπέμειναν ἐκεῖ... Πολλὰ ὅμως καὶ γουστόζικα πράγματα συνέβησαν τὴν Κυριακὴν τὸ βράδυ εἰς τὴν Γενικὴν διοίκησιν: Ἀνοίγονται τὰ τηλεγραφήματα τῶν τμημάτων. Σκηνοθεσία ἡ συνήθης. Περίεργοι, δημοσιογράφοι καὶ ἄλλοι ἀρεσκόμενοι νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν πολιτικήν, κατακλύζουν τὰς αἰθούσας. Εἰς μίαν αἴθουσαν οἱ ὑποψήφιοι. Μάτια πεταγμένα ἔξω, μαλλιὰ ἀνακατωμένα, μοῦτρα φρικαλέα. Ἀναμένουν τὰ ἀποτελέσματα. Καὶ τὰ τηλεγραφήματα ἀνοίγουν. Ὁ μῦλος γυρίζει. Ἕνας πέφτει, ἄλλος ἀνεβαίνει. Ἀλὰ οὔνα, ἀλὰ ντούε, ἀλὰ τρέ, μπὰμ καὶ κάτω!.. Ἐκ τῶν πρώτων πίπτουν ἐνδόξως οἱ Μεταξικοί, ἀκολουθεῖ τὸ Παλλαϊκὸν καὶ ἔρχονται κατόπιν οἱ Θεοτοκικοί, λαχανιάζουν εἰς τὸν ἀνήφορο καὶ εὐσχήμως ἀποχωροῦν ἀπὸ τὴν αἴθουσαν λάθρα... Εἰς μίαν στιγμὴν ἔρχονται τὰ τμήματα τῆς Λάκκας. Τάκης Μπότσαρης τριακόσια, Μυλωνᾶς διακόσια, οἱ ἄλλοι μηδέν. Καὶ ἀκούστηκε φωνὴ λέγουσα: —Μωρὲ αὐτὴ δὲν εἶναι Λάκκα, λάκκος λεόντων εἶναι!... Ὥρα τρίτη πρωϊνή: Ἐμφανίζεται ὁ κ. Χασιώτης τρεχάτος, ἀναμαλιασμένος. Οἱ Ἀγροτικοὶ διεκδικοῦν δευτέραν ἕδραν καὶ ἔρχεται νὰ ἴδῃ τοὺς σταυρούς. Καὶ ὁ κακεντρεχὴς ἐκ τῶν παρισταμένων: —Χάσια κ. Χασιώτη. Τόνομα τὰ φταίει ὅλα. Ὁ Παπασταῦρος ἔχει περισσότερους ...σταυρούς!.. Ὥρα ἕκτη πρωινή. Τὰ τελευταῖα ὑπολείμματα τῶν διανυκτερευσάντων ἀναζητοῦν πρωινὸν πατσᾶν. Καὶ ἐν ἀγαστῇ συμπνοίᾳ, ζῶα μικρὰ μετὰ μεγάλων, χαρούμενοι καὶ λυπημένοι ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα, παρακάθηνται εἰς πλουσίαν λιγδερὴν τράπεζαν τσουγκρίζοντες τὰ ποτήρια: —Καὶ εἰς ἄλλα μὲ ὑγείαν!. Μόνο ποὺ δὲν εἶχε ἄλλα. Ἦταν οἱ τελευταῖες ἐκλογὲς ποὺ γίνονταν στὴ δεκαετία τοῦ '30. Ἀκολούθησε ἡ δικτατορία τοῦ Μεταξᾶ, ὁ πόλεμος, ἡ κατοχή. Ἐκλογὲς θὰ ξαναγίνουν μὲ τὴν πάροδο ὁλόκληρης δεκαετίας, τὸ 1946...

Ὅπως σὲ κάθε ἐκλογικὴ ἀναμέτρηση, ἔτσι καὶ σ' αὐτή, ἀπὸ τὴν ἑπόμενη ἄρχισε καὶ ἡ κριτικὴ ἐπὶ τῶν ἀποτελεσμάτων. Κράτησε μέρες. Οἱ *Λαϊκοί*, μὲ τὸ δίκιο τους, ὑποστήριζαν πὼς εἶχε ἀλλάξει τὸ πολιτικὸ σκηνικὸ στὴν Ἤπειρο, ἰδιαίτερα στὸ νομὸ Ἰωαννίνων, ὅπου τὸ κόμμα τους, μὲ τὸ μὲν πλειοψηφικὸ ποτὲ δὲν ἔβγαζε βουλευτή, ἐνῶ μὲ τὴν ἀναλογικὴ ἕνα βουλευτὴ κατόρθωναν νὰ ἐκλέξουν. Στὴν ἀναμέτρηση τοῦ 1936 ἐξέλεξαν τρεῖς. Τὴν ἐπιτυχία ἡ *Ἤπειρος* τὴ χαρακτήρισε *θρίαμβον* (28-1-36). *Τὸ Λαϊκὸν κόμμα* -ἔγραφε- *εἰς τὴν Ἤπειρον κατήγαγε ἀληθῆ θρίαμβον. Ἐδιπλασίασε τὰς ψήφους του, ἐπάλαισε στῆθος μὲ στῆθος* (μὲ τοὺς Φιλελευθέρους), *ἐπέδειξε κομματικὴν δύναμιν καὶ εἰς τμήματα ὅπου ἀνέκαθεν κατεψηφίζετο καὶ γενικῶς ἔδωκεν ἕνα ἐκλογικὸν ἀποτέλεσμα πρώτης γραμμῆς, εἰς στιγμὰς μάλιστα καθ' ἃς τὸ κόμμα εἰς ὅλην τὴν ἄλλην Ἑλλάδα, λόγω τῆς τρα-*

γικῆς διαιρέσεως τῶν ἀντιβενιζελικῶν ψήφων, ὑπέστη μιαν ἀληθῆ πτῶσιν... Δὲν εἶναι ἔτσι τὰ πράγματα, ἀπαντοῦσε ὁ *Κῆρυξ,* ποὺ εἶχε στηρίξει τὸ Μπότσαρη. Ἂν φαίνεται ὅτι ὑπάρχει πτώση -συνέχιζε- αὐτὸ ὀφειλόταν στὴ διαίρεση τῶν Φιλελευθέρων καὶ στὰ σφάλματα τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ κόμματος Θ. Σοφούλη. *Ἡ τιμὴ τῶν ὅπλων -τῶν παλαιωθέντων καὶ χρεωκοπημένων Βενιζελικῶν ὅπλων- παρὰ τὰς καλὰς διαθέσεις τοῦ «Κήρυκος» δὲν σώζεται μὲ ἄρθρα,* ἀπαντοῦσε ἡ *Ἤπειρος* (29-1-36). *Οἱ ἀριθμοί,* πρόσθετε, *ὑπῆρξαν συντριπτικοὶ καὶ θὰ εἶναι μάταιον, ἀνωφελές, ἴσως καὶ ἀνόητον, νὰ προσπαθήσῃ κανεὶς ν' ἀποδώσῃ τὴν τραγικὴν ἀποτυχίαν ἀλλαχοῦ, εἰμὴ μόνον εἰς τὴν μεταστροφὴν τοῦ Ἠπειρωτικοῦ λαοῦ. Διότι, μαζὶ μὲ τὸν συνδυασμὸν τοῦ κ. Μπότσαρη, τὸν ὁποῖον εἶχον ἐπισήμως ἀποκηρύξει καὶ τὸν ὁποῖον ἀγριώτατα ἐπολέμησαν καὶ καθύβρισαν οἱ «Βενιζελικοί», συνεκέντρωσαν ἐν ὅλῳ ἕνδεκα χιλιάδας ψήφους. Οἱ «Λαϊκοὶ» ἔλαβον ἑξήμισυ χιλιάδας, οἱ Θεοτοκικοὶ δύο, οἱ Μεταξικοὶ 1000, σύνολον «Ἀντιβενιζελικῶν» ψήφων δέκα χιλιάδες. Ἐδιπλασιάσθησαν αἱ ἀντιβενιζελικαὶ ψῆφοι καὶ ἐμειώθη, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐκλογῶν τοῦ 1932 καὶ 1933, ἡ δύναμις τῶν «Βενιζελικῶν» κατὰ 5000 ψήφους.* Σὲ ἄλλο σχόλιό της ἡ *Ἤπειρος* ἀναφερόταν στὴ μεταστροφὴ ποὺ παρατηρήθηκε μέσα στὰ Γιάννινα. *Ἡ Μέκκα τοῦ «Μπάμπα»* -σημείωνε- *ἔδωκε καὶ αὐτὴ ἐκλογικὰ ἀποτελέσματα ποὺ κατέπληξαν ὁμολογουμένως ὅλους μας. Αἱ Βενιζελικαὶ ψῆφοι ἐκολοβώθησαν εἰς τὸ ἥμισυ, ἐνῶ αἱ Λαϊκαὶ ἐπολλαπλασιάσθησαν σημαντικά. Ἡ Μέκκα, λοιπόν, ἔπεσε. Τί θ' ἀπογίνουν τώρα ἐκεῖνοι οἱ μυστηριώδεις ἱερεῖς τῆς θρησκείας τοῦ «Μπάμπα», οἱ ὁποῖοι μέσα ἀπὸ τὰ σκοτεινὰ καὶ σκουληκιασμένα των ἄντρα, ἐννοοῦσαν νὰ ρυθμίζουν τὰ πάντα, ἐκπροσωποῦντες μίαν ἀντίδρασιν λυσσώδη κατὰ παντὸς καλοῦ καὶ νέου;*

Ὁ *Κῆρυξ,* ὅμως, ἐπέμεινε νὰ ὑποστηρίζει ὅτι ἡ μείωση τῶν ψήφων τῶν *Φιλελευθέρων* ἦταν φαινομενική, λόγω τῆς διάσπασης, παραθέτοντας σειρὰ ἐπιχειρημάτων. *Σοφιστεῖες,* ἀπαντοῦσε ἡ *Ἤπειρος,* ποὺ δὲν πείθουν. Ἀτυχῶς, γιὰ τὸν *Κήρυκα,* πρόσθετε, *οἱ ἀριθμοὶ ἄλλα λένε καὶ ἡ γλῶσσα τῶν ἀριθμῶν δὲν ἀποτελεῖ συζητήσιμον φιλολογίαν. Καὶ οἱ ἀριθμοί, μὲ τὴν ἀδυσώπητον γλῶσσαν των παρέχουν τὴν ἑξῆς εἰκόνα τῆς οἰκτρᾶς πτώσεως τοῦ Βενιζελισμοῦ. Λοιπόν: Ἐκλογαὶ 1926: Σύνολον ψηφισάντων: 20.510. Βενιζελικοὶ 9290, Λαϊκοὶ 4482. Ἐκλογαὶ 1928: Σύνολο: 20526. Βενιζελικοί: 15199, Λαϊκοὶ 2776. Γερουσιαστικὲς ἐκλογὲς 1929 (μὲ ἀναλογική): Σύνολο: 15225. Βενιζελικοὶ 7438, Λαϊκοὶ 2896. Ἐκλογαὶ 1932* (μὲ ἀναλογική). *Σύνολο: 24.500. Βενιζελικοὶ 10.200, Λαϊκοὶ 5.200. Ἐκλογαὶ 1933* (μὲ πλειοψηφικὸ καὶ διαγραφές): *Σύνολο: 24.000. Βενιζελικοὶ 11.503, Λαϊκοὶ 6.577. Ἐκλογαὶ 1936* (μὲ ἀναλογική): *Σύνολο: 26.906. Βενιζελικοὶ 7.705, Λαϊκοὶ 6.510.* Καὶ κατέληγε: *Τί θ' ἀπαντήσῃ ὁ «Κῆρυξ»; Εἴμεθα πολὺ περίεργοι. Ἐκτὸς ἂν εἰς τὰς ψήφους τῶν Βενιζελικῶν προσθέσῃ καὶ*

τοὺς ψήφους τοῦ κ. Δ. Μπότσαρη, ὁπότε θὰ ἐπιτρέψῃ καὶ εἰς ἡμᾶς νὰ προσθέσωμεν εἰς τὰς ἰδικάς μας τὰς ψήφους τῶν συνδυασμῶν Θεοτόκη καὶ Μεταξᾶ, ἐξ ἴσου συγγενῶν πρὸς ἡμᾶς, ὁπότε ἔχομεν τὸν κατωτέρω λογαριασμόν: Βενιζελικοί: 12.017, Ἀντιβενιζελικοί: 9.478. Ἀξίζει ἐπιπροσθέτως ν' ἀναφερθῇ ὅτι, ἐνῶ κατὰ τὴν ἀναλογικὴν τοῦ 1932 οἱ Βενιζελικοὶ εἶχον τρεῖς βουλευτὲς καὶ οἱ Λαϊκοὶ ἕνα, ἤδη οἱ Βενιζελικοὶ ἔχουσι τρεῖς καὶ οἱ Ἀντιβενιζελικοὶ τέσσαρας (ὁ ἕνας, ὁ Γ. Μπάρδας, τοῦ Θεοτοκικοῦ κόμματος). Ὁ *Κῆρυξ* δὲ συνέχισε τὴ συζήτηση...

Αὐτὰ γιὰ τὸ νομὸ Ἰωαννίνων. Τὶ συνέβαινε ὅμως σ' ὁλόκληρη τὴν Ἑλλάδα; Βενιζελικοὶ καὶ Βενιζελογενεῖς ἰσοψηφοῦσαν σχεδὸν μὲ τοὺς Ἀντιβενιζελικούς. Ἀναλυτικὰ τ' ἀποτελέσματα εἶχαν ὡς ἑξῆς: Ψήφισαν 1.278.085 (ἔγκυρα: 1.274.002). 1) *Λαϊκὸ κόμμα:* 281.597 (22,10% τῶν ψήφων), ἕδρες 72. 2) *Ἐθνικὴ Λαϊκὴ Ριζοσπαστικὴ Ἕνωσις* (Κονδύλης-Θεοτόκης-Στράτος-Τουρκοβασίλης): 253.384 (19,89%), ἕδρες 60. 3) *Κόμμα Ἐλευθεροφρόνων* (Μεταξᾶ): 50.137 (3.94%), ἕδρες 7. 4) *Μεταρρυθμιστικὸν κόμμα* (Γκοτζαμάνη): 17.822 (1.40%), ἕδρες 4. Σύνολο ἀντιβενιζελικῆς παράταξης 602.940 (47,33%), ἕδρες 143. 5) *Κόμμα Φιλελευθέρων:* 474.651 (37.26%), ἕδρες 126. 6) *Δημοκρατικὸς συνασπισμός:* (Καφαντάρης-Παπαναστασίου-Παπανδρέου) 53.653 (4.21%): ἕδρες 7. 7) *Ἀγροτικὸ Δημοκρατικὸ κόμμα* (Μυλωνᾶ): 12.333 (0.97%), ἕδρες 4. 8) *Παλαιοδημοκρατικὴ ἕνωση Κρήτης:* 13762 (1.08) ἕδρες 3. 9) *Κόμμα Νέων Φιλελευθέρων* (Μπότσαρη) 4.357 (0.34%), ἕδρα 1. Σύνολο βενιζελικῆς παράταξης: 558.796 (43.86%), ἕδρες 141. 10) *Παλλαϊκὸ μέτωπο* (Κ.Κ.Ε.) 73.411 (5.76%), ἕδρες 15. 11) *Ἀγροτικὸ κόμμα* (Σοφιανοπούλου): 13.006 (1.02%), ἕδρα 1. 12) *Ἑνωτικὸ κόμμα* (Κανελλοπούλου) 9.870 (0.77%), ἕδρες 0. 13) *Ἀνεξάρτητοι:* 15.979 (1.26%), ἕδρες 0.

Μὲ τὴν ἔκδοση τῶν γενικῶν ἀποτελεσμάτων, ἔγινε ἀμέσως φανερὸ ὅτι κανένα κόμμα ἢ ὁμάδα συγγενῶν κομμάτων δὲ θὰ μποροῦσε μόνο του νὰ σχηματίσει κυβέρνηση. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς εἶχε μοιράσει τὶς ψήφους του, σὰ νάθελε νὰ ὑποχρεώσει τὰ κόμματα σὲ συνεργασία, ὥστε ν' ἀμβλυνθοῦν οἱ ἀντιθέσεις καὶ οἱ παλιές, ἀλλὰ προπαντὸς οἱ νέες, οἱ ὁποῖες εἶχαν δημιουργηθεῖ μὲ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Βενιζέλου καὶ τοὺς διωγμοὺς τῶν ὀπαδῶν του. Ἐκεῖνο προπαντὸς ποὺ χώριζε τὶς δυὸ παρατάξεις ἦταν τὸ ἀποτακτικό, ἀπὸ τὸ ὁποῖο πήγαζε τὸ αἴτημα τῆς ἐπαναφορᾶς στὸ στράτευμα, τῶν διωχθέντων ἀξιωματικῶν, καθὼς καὶ τῶν ἀπολυθέντων δημοσίων ὑπαλλήλων. Τὴν ἀνάγκη τῆς συνεργασίας κατανόησαν καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν κομμάτων, γιαυτὸ κι ἄρχισαν τὶς ἐπαφὲς γιὰ σχηματισμὸ κυβέρνησης συμμαχικῆς. Οἱ συζητήσεις δὲν ἀπέδωσαν. Ἡ κάθε μία παράταξη ἀγωνιζόταν νὰ ἐξασφαλίσει τὰ περισσότερα δυνατὰ πλεονεκτήματα (πρόσωπο πρωθυπουργοῦ, καίρια ὑπουργεῖα, ἐπαναφορὰ ἀποτάκτων κι ἀπολυθέντων) καὶ παρὰ τὶς πιέσεις ποὺ δέχονταν τὰ κόμματα κι ἀπὸ τὸν τύπο καὶ ἀπὸ τοὺς

ἴδιους τοὺς ὀπαδούς τους γιὰ συνεργασία, δὲν προχώρησαν στὸ σχηματισμὸ κυβέρνησης. Στὸ μεταξὺ ἄρχισαν νὰ κυκλοφοροῦν εὐρύτατα φῆμες γιὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα, μὲ συνέπεια οἱ προτροπὲς πρὸς τὰ κόμματα νὰ πολλαπλασιάζονται, χωρὶς ὅμως ἀποτέλεσμα. Οἱ φῆμες γιὰ κινήματα ξεκινοῦσαν ἀπὸ τοὺς κύκλους τῶν Κονδυλικῶν, λόγω τῆς δυσαρέσκειας τοῦ Κονδύλη ἐναντίον τοῦ βασιλιᾶ, ὁ ὁποῖος τὸν παραμέρισε γιὰ νὰ διαμορφώσει ἀτμόσφαιρα ποὺ θὰ βοηθοῦσε στὴ συνεργασία τῶν κομμάτων. Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Γ. Κονδύλης, τὸ πρωτοπαλλήκαρο δυὸ πολιτειακῶν μεταβολῶν, τῆς ἀνακήρυξης τῆς Δημοκρατίας καὶ τῆς ἐπαναφορᾶς τῆς Βασιλείας, πέθανε ξαφνικὰ στὶς 31-1-36, οἱ φῆμες γιὰ ἐπικείμενα κινήματα δὲ σταμάτησαν. Οὔτε ὅμως καὶ κυβέρνηση σχηματιζόταν, τορπίλιζαν τὴ συνεργασία οἱ «ἀδιάλλακτοι» καὶ τῶν δυὸ παρατάξεων.

Σ' ὅ,τι ἀφοροῦσε τὴ στάση τῶν Γιαννιωτῶν -καὶ τῶν Ἠπειρωτῶν γενικότερα- ἀπέναντι στὰ πολιτικὰ γεγονότα, ἀπὸ τὴν ἀρθρογραφία τοῦ τύπου συνάγεται ὅτι, κοινὸς πόθος ἦταν ἡ συνεργασία τῶν κομμάτων κι ὁ σχηματισμὸς οἰκουμενικῆς κυβέρνησης. Φυσικὰ ἡ κάθε παράταξη ἀπέδιδε τὴν ἀδυναμία τοῦ σχηματισμοῦ κυβέρνησης στὴν ἄλλη, αὐτὸ ὅμως δὲν ἀποδυναμώνει τὸ αἴτημα τῆς κοινῆς γνώμης γιὰ συνεργασία. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* πρόβαλε αὐτὸ τὸ αἴτημα κυρίως μέσω τῆς εἰδησεογραφίας καὶ τῆς ἀναδημοσίευσης ἄρθρων ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων. Ἡ *Ἤπειρος* ἀρθρογράφησε γιὰ τὸ θέμα ἀρκετὲς φορές: *Ἡ παράτασις τῆς ἐκκρεμότητος* -ἔγραφε στὶς 13-2-36- *περὶ τὴν πολιτικὴν κατάστασιν, παράτασις ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἐπιζημία διὰ τὰ συμφέροντα τοῦ τόπου, τὰ μεγάλα προβλήματα τοῦ ὁποίου μένουν ἄλυτα διὰ νὰ σαπίζουν, ὤθησε τὸν Βασιλέα εἰς τὴν ἀπόφασιν ὅπως συγκαλέση τὸ Συμβούλιον τοῦ Στέμματος... Οἱ πολιτικοὶ ἀρχηγοί, οἱ ὁποῖοι ἐκλήθησαν, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μὴν ἀντιλαμβάντωνται ὅτι ἡ παράτασις τῆς ἐκκρεμότητος, ἀβεβαιότητος καὶ τῆς ἀκυβερνησίας αὐτῆς, ἐκτὸς τῶν ἄλλων δεινῶν ποὺ ἐπισωρεύει εἰς τὴν χώραν, συντελεῖ εἰς τὸ νὰ ὑπεκκαίωνται καὶ ἀναζοῦν τὰ παλαιὰ μίση τοῦ παρελθόντος τοῦ Διχασμοῦ. Μὲ τὰς σκέψεις αὐτὰς καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ὁ πολιτικὸς κόσμος δὲν ἔχασεν ἀκόμη τὴν ἀναγκαίαν ψυχικὴν ἐπαφὴν μὲ τὸν λαόν, ὥστε νὰ μὴν ἀντιλαμβάνεται ποῖαι εἶναι αἱ ἐνδόμυχοι διαθέσεις τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ἀρκετὰ βασανισθέντος πλέον, δυνάμεθα νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἡ κατάστασις ἐντὸς τῆς σήμερον θὰ διευκρινισθῇ ὁριστικῶς καὶ κατὰ τρόπον ἱκανοποιοῦντα τὴν ἠθικήν, τὴν λογικήν.* Παρὰ τὴν ἀποτυχία τῆς προσπάθειας καὶ τὴν ἀπαισιοδοξία ποὺ τὴ συνόδευσε ἡ *Ἤπειρος* εὐχόταν νὰ ἐπιτύχει ἡ ἔκβαση τῶν συνεννοήσεων. *Ἡμεῖς τουλάχιστον ἐξακολουθοῦμεν νὰ εἴμεθα ἀπαισιόδοξοι ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀλλεπάλληλων συσκέψεων, διότι -τὸ τονίζομεν- ἀρχικῶς δὲν ἐτέθησαν καλαὶ βάσεις διὰ τὸν σχηματισμὸν ὑπηρεσιακῆς κυβερνήσεως. Ὁ Θεὸς ἂς λυπηθῇ τὴν χώραν αὐτήν, ἡ ὁποία παραλλήλως πρὸς τὴν οἰκονομικὴν δυσπραγίαν της, τείνει νὰ εὑρεθῇ καὶ ἀπροετοίμαστος πρὸς μελλοντικὰ γεγονότα* (14-2-36). Ἡ ἀπαι-

σιοδοξία τοῦ ἀρθρογράφου εἶχε τὴ βάση της. Τὰ κόμματα δὲ μπόρεσαν νὰ βροῦν λύση στὸ πολιτικὸ πρόβλημα. Σὲ λίγο θὰ ἔμπαινε στὴν κυβέρνηση ὁ Μεταξᾶς καὶ θὰ προετοίμαζε τὴ δικτατορία του...

Μὲ τὴν ἔναρξη τοῦ νέου ἔτους οἱ εἰδήσεις μιλοῦσαν γιὰ ἐπάνοδο στὴ θέση του τοῦ πρώην Γενικοῦ γραμματέα τῆς Γενικῆς διοίκησης Ἠπείρου Κων. Σταυροπούλου. Οἱ δημοκρατικὲς ἐφημερίδες, μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα*, ἀλλὰ καὶ οἱ *Ἐλευθερόφρονες* (Μεταξικοὶ) διαμαρτυρήθηκαν ἔντονα γιὰ τὸν ἐπαναδιορισμό του: *Ἡ εἴδησις περὶ ἐπαναδιορισμοῦ τοῦ κ. Σταυροπούλου προυκάλεσε ἀληθινὴν ἀγανάκτησιν παρὰ τῇ κοινῇ γνώμῃ*, ἔγραφε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών* (3-1-36). Κι ὁ ἀρχηγὸς τῶν *Ἐλευθεροφρόνων* στὰ Γιάννινα Σπ. Μπότσαρης τηλεγραφοῦσε πρὸς τὴν κυβέρνηση: *Μὲ πρωτοφανῆ ἀγανάκτησιν τὸ κόμμα ἡμῶν ἐπληροφορήθη τὸν διορισμὸν ὡς Γενικοῦ γραμματέως Ἠπείρου τοῦ κ. Σταυροπούλου. Τοιαύτη ἐνέργεια κυβερνήσεως δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς εὔνοια πρὸς τὸ «Λαϊκὸν κόμμα», τὰ ἐκλογικὰ τοῦ ὁποίου ὄργια εἰς τὰς προηγουμένας ἐκλογὰς εἶναι γνωστά. Ἂς τὸν διορίσῃ* -συνέχιζε- *ὅπου ἀλλοῦ θέλει ἡ κυβέρνησις. Ἐνταῦθα εἶναι ἀπολύτως ἀπαράδεκτος. Βλακώδη* χαρακτήριζε τὴν ἐπίθεση κατὰ Σταυροπούλου ἡ *Ἤπειρος* (4-1-36) καὶ παρέθετε τὰ ἐπιχειρήματά της γιὰ νὰ καταλήξει: *Συνεπῶς πρᾶξιν κατὰ τοῦ Ἠπειρωτικοῦ λαοῦ καὶ τῶν συμφερόντων του στρεφομένην, ἀποτελεῖ ἡ ἀνόητος ἐπίθεσις κατὰ τοῦ κ. Σταυροπούλου. Θὰ ἠσθάνοντο δὲ βαρείας καὶ ἀμέσους τὰς συνεπείας τῆς τοιαύτης των διαγωγῆς οἱ ἀποτυχημένοι πολιτευταί, ἐὰν δὲν συνέβαινε νὰ εἶναι τόσον ἀνάξιοι, μωροὶ καὶ ἀσήμαντοι, ὥστε νὰ μὴν ἀξίζῃ τὸν κόπον ν' ἀσχολῆται κανεὶς μαζύ των.* Τελικὰ ὁ Σταυρόπουλος ἀνέλαβε καθήκοντα στὴ Γενικὴ διοίκηση, στὰ μέσα Φεβρουαρίου, μὲ τὶς εὐχὲς καὶ τὰ εὐμενῆ σχόλια τῆς *Ἠπείρου* καὶ τὶς ἀποδοκιμασίες τῶν ἀντιπολιτευόμενων. Ἄξια μνείας εἶναι ἡ στροφὴ τῶν 180 μοιρῶν ποὺ ἔκανε ἡ *Κραυγὴ* στὴ στάση της ἀπέναντι στὸ Σταυρόπουλο. Δὲ δίστασε -συνηθισμένο φαινόμενο γιὰ τὸ Σακκά- νὰ πάρει πίσω ὅλες τὶς βαρύτατες κατηγορίες ποὺ ἐκτόξευε, ἐπὶ πολλοὺς μῆνες ἐναντίον του, καὶ νὰ γράψει: *Καίτοι πολέμιοι ἄλλοτε τοῦ ἀξιοτίμου κ. Γενικοῦ γραμματέως, ἐξ ἐνδοκομματικῶν καὶ μόνον διαφορῶν, διὰ τὰς ὁποίας οὐδόλως εὐθύνετο οὗτος, ὡς ἡμεῖς ἐφανταζόμεθα, ἀλλ' ὁ τότε ὑπουργός του κ. Σπ. Τρικούπης, ἐν τούτοις δὲν διστάζομεν νὰ ἐξάρωμεν τὴν διοικητικὴν ἱκανότητα καὶ τὰς ἀρετάς, αἵτινες κοσμοῦσι τὸν ἀνώτερον αὐτὸν κρατικὸν λιτουργόν.* Καὶ ἐξακολουθοῦσε μὲ ὑπογραμμισμένα ἀραιὰ στοιχεῖα: *Ἡ τοποθέτησίς του εἰς τὴν Γενικὴν γραμματείαν τῆς Ἠπείρου ἐχαιρετίσθη παρ' ὅλων τῶν κατοίκων τῆς ὑπαίθρου, οἵτινες ἀναγνωρίζουσι τὰς ὑπηρεσίας ἃς προσέφερε ὁ κ. Κ. Σταυρόπουλος εἰς τὴν ὕπαιθρον.* Οὔτε γάτα, οὔτε ζημιά, λοιπόν...- Τὸ καλαμπόκι ἐξακολουθοῦσε ν' ἀποτελεῖ τὸ ὑπ' ἀριθμὸν ἕνα πρόβλημα τῆς Ἠπείρου: *Ἀραβόσιτον ἀτελῆ καὶ ἄφθονον*, ζητοῦσαν ἀγωνιωδῶς οἱ κάτοικοι τῆς ὑπαίθρου ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ χρόνου (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 1-1-36).- Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1935 πέθανε στὴν Κωνσταντινούπολη ὁ Πατριάρχης Φώτιος. Ἡ κηδεία του ἔγινε στὶς 2-1-36. Στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* (4-1-36) δημοσιεύτηκε ἀξιόλογη μελέτη γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ πατριάρχη ἀπὸ τὸν φοιτητὴ Φιλολογίας Ἀθαν. Σακελλαρίου. (Ἦταν συμμαθητής μου στὸ Β΄ γυμνάσιο, ἀπὸ τότε δὲ συναντηθήκαμε. Ἦταν ἄριστος, κατὰ πάντα, μαθητὴς καί, ὅπως ἔμαθα, κι ἄριστος φιλόλογος).- Νέος διοικητὴς τῆς VIII μεραρχίας τοποθετήθηκε ὁ ὑποστράτηγος Κων. Παπανικολάου. Ἀνέλαβε ὑπηρεσία ἀρχὲς τοῦ Γενάρη.- Νέα ποιήματα τοῦ Βελ. Σταλαχτίτη (Μιχάλη Γάκη) δημοσιεύονται στὸν «Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα». Τὰ παραθέτω, γιὰ νὰ διασωθοῦν, στὸ τέλος τοῦ τόμου ὡς παράρτημα, μαζὶ μ' ὅλα, ὅσα κατόρθωσα νὰ συγκεντρώσω. Μαζὶ δημοσιεύονται καὶ τὰ συγκεντρωθέντα ποιήματα τοῦ Φρίξου Τζιόβα καὶ Νίκου Χάμου, καθὼς καὶ δείγματα γραφῆς ἄλλων ποιητῶν τῆς ἐποχῆς, ὅπως τῶν Κώστα Νικολαΐδη, Βασίλη Μπέχλη, Γιώργου Λύκα, Βασίλη Κραψίτη, Κίμωνα Τζάλλα κ.ἄ.

Ὁ Μιχ. Γάκης ἔγραφε στὴν ἴδια ἐφημερίδα καὶ κριτικὲς γιὰ βιβλία καὶ διαλέξεις ποὺ παρακολουθοῦσε, ὅπως π.χ. γιὰ τὴ διάλεξη τοῦ φιλόλογου καθηγητὴ Στρ. Παπακωνσταντίνου μὲ θέμα τὸ Δημοτικὸ τραγούδι (Λέσχη Ἰωαννίνων, 11-1-36).- Ὁ Σωτ. Ζοῦμπος συνέχιζε τὰ «ὡς εἴθισται» δεῖπνα του στὸ ἑστιατόριο Χατζήμπαση. Στὶς 6-1-36 δόθηκε τὸ νέο μὲ τὸν ἐπεξηγηματικὸ τίτλο: *Φιλολογικὴ ἑσπερὶς τοῦ Συνδέσμου τῆς «Φιλοπροόδου νεολαίας» Ἰωαννίνων*.- Γιὰ τὸν πόλεμο στὴν Ἀβησσυνία τὸ Γενικὸ Ἰταλικὸ προξενεῖο Ἰωαννίνων δημοσίευε τακτικὰ ἀνακοινωθέντα, μὲ νίκες τῶν Ἰταλῶν φυσικά. Οἱ Γιαννιώτικες ἐφημερίδες δὲν ἔδιναν πίστη σ' αὐτά. Ἀντίθετα ἐξακολουθοῦσαν νὰ δημοσιεύουν νίκες τῶν Ἀβησσυνῶν κι ὀργάνωση νέων ἀντεπιθέσεων ποὺ ποτὲ δὲν ἔγιναν ἢ ἂν γίνονταν, κατέληγαν σὲ ἧττες. Τίτλοι τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* σχετικοί: *Περιφανὴς νίκη τῶν Αἰθιόπων εἰς τὸ Ν. μέτωπον* (11-1-36), *Οἱ Ἀβησσυνοὶ ἐπιτίθενται ἀκαθέκτως* (12-1-36).- Ὁ Λάκης Κολβάτσος, πάντα μὲ τ' ὄνομά του, κι ὁ Βασίλης Μάκης, μὲ τὸ ὄνομά του καὶ μὲ ψευδώνυμα, δημοσίευαν τακτικὰ ποιήματα, στὴν *Κραυγή*, ἀλλὰ καὶ στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα*.- Στὶς 19-1-36 συγκεντρώθηκαν στὴ *Ζωσιμαία σχολὴ* περισσότεροι ἀπὸ ἑβδομήντα νέοι κι ἀποφάσισαν τὴν ἵδρυση σωματείου ὑπὸ τὴν ἐπωνυμία *Ὅμιλος νέων Ἰωαννίνων. Πρὸς τοὺς συγκεντρωθέντας ὡμίλησεν ὁ κ. Νικ. Δημητριάδης* (μαθητὴς τῆς Ζωσιμαίας σχολῆς), *ἀναπτύξας τοὺς σκοποὺς τοῦ ὁμίλου, συνισταμένους εἰς τὴν πνευματικὴν προαγωγὴν τῶν μελῶν του, διὰ διαλέξεων, φιλολογικῶν συγκεντρώσεων κλπ., ἀκολούθως δὲ ἐξελέγη ἡ ὀργανωτικὴ ἐπιτροπὴ* (*Ἤπειρος*, 21-1-36). *Θαυμασία ἡ ἰδέα καὶ ἀξία πάσης ὑποστηρίξεως ἡ προσπάθεια τῆς νεολαίας μας*, σχολίαζε ἡ ἴδια ἐφημερίδα (22-1-36). Μὲ ἀνάλογο πνεῦμα χαιρέτησε τὴν ἵδρυση τοῦ *Ὁμίλου* κι ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (25-1-36). Ἐκτενὲς σχόλιο ἔγραψε στὴν ἴδια ἐφημερίδα (26-1-36) κι ὁ Βασίλης Μάκης, ὁ ὁποῖος ἦταν κι ὁ ὁμιλητὴς τῆς πρώτης διάλεξης ποὺ ἔδωσε ὁ *Ὅμιλος* (1-2-36) στὴν Καπλάνειο σχολή, με θέμα «Κώστας Κρυστάλλης». Σὲ νέα συγκέντρωση τοῦ *Ὁμίλου* (25-1-36) ἐκλέχτηκε τὸ διοικητικὸ συμβούλιο (τὸ ἀπετέλεσαν οἱ: Δημητριάδης, Ἀναγνώστου, Κιούρης, Μαρτίνης καὶ Δελενίκος) καὶ ἐξελεγκτικὴ ἐπιτροπή, *μὲ δικαίωμα πειθαρχικῆς ἐπεμβάσεως*. Στὶς 15-2-36 ὀργανώθηκε ἀπὸ τὸν *Ὅμιλο* ἡ δεύτερη διάλεξη, στὴ *Ζωσιμαία σχολὴ* μὲ ὁμιλητὴ τὸν καθηγητὴ Κων. Στεργιόπουλο καὶ θέμα *Αἰσθητικὴ καὶ κριτική*.- Ὁ νέος Ἠπειρώτης ποιητὴς Ἄλκης Καστρίτης (Γεώργιος Παπαδόπουλος), κυκλοφόρησε, τέλη τοῦ Γενάρη, τὴ δεύτερη ποιητική του συλλογὴ *Αὔρες καὶ θύελλες*. Ἡ πρώτη του συλλογή, ἦταν τὰ *Θλιμμένα τραγούδια*, τὴν εἶχε κυκλοφορήσει μὲ τὸ ψευδώνυμο Λουῖ Πασσαζέρ.- Στὸ διαγωνισμὸ ποὺ εἶχε προκηρύξει ἡ *Λέσχη Ἰωαννίνων* (βλ. Θ΄ τόμο) ὑποβλήθηκαν πρὸς κρίση τὰ ἑξῆς ἔργα: Δυὸ πραγματεῖες, μὲ τίτλους: 1) Ἀθανά-

Ὁ Μιχ. Γάκης, δεύτερος ἀπὸ δεξιά, διευθυντὴς τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας στὴ Φλώρινα, σὲ κοινὴ ἐκδρομὴ Ἐπιθεωρητῶν Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως, διευθυντῶν καὶ καθηγητῶν Ἀκαδημιῶν. Στὸ βάθος ὁ γράφων μὲ τὸν Εὐθ. Θεοδωρόπουλο, καθηγητὴ τῆς Ζ.Π.Α. Ἰωαννίνων.

σιος Ψαλίδας, 2) Τὰ Λαογραφικὰ τῆς πατρίδος μου, καὶ 14 λογοτεχνικά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα δέκα ποιήματα: α) Βατερλώ, β) Στὸ πέσιμο τοῦ Μπιζανιοῦ γ) Πλανόγιαννος, δ) Φιόρα, ε) Φλογέρα, στ) Τριλογία τοῦ Μενελάου, ζ) Φῶς ἐκ φωτός, η) Κρυστάλλης, θ) Κλάματα, ι) Ἐλευθερία) καὶ 4 πεζά: α) Σβυσμένα ὄνειρα, β) Στὰ χιόνια, γ) Κυκλοπαντρειές, δ) Συλλογισμός. Τὴν κριτικὴ ἐπιτροπὴ ἀποτελοῦσαν οἱ: Χρ. Σούλης, Βασ. Γκορτζῆς, Π. Παπασπύρου, Π. Ἀποστολίδης, Ἀχ. Λιακόπουλος, Κων. Στεργιόπουλος, Γεώργ. Παπαγεωργίου καὶ Θ. Παπακωνσταντίνου. Ἡ κρίση τῆς ἐπιτροπῆς ἀνακοινώθηκε καὶ ἡ ἀπονομὴ τῶν βραβείων ἔγινε στὴ φιλολογικὴ γιορτὴ ποὺ ὀργάνωσε ἡ *Λέσχη* στὶς 30 Ἰανουαρίου. Σὲ μέλη τῆς κριτικῆς ἐπιτροπῆς ἀνατέθηκε τὸ ἔργο τῆς σύνταξης εἰσηγητικῆς ἔκθεσης γιὰ κάθε ὁμάδα τῶν ὑπὸ κρίση ἔργων (οἱ εἰσηγητικὲς ἐκθέσεις τῶν Γεωργ. Παπαγεωργίου, Π. Παπασπύρου, Χρ. Σούλη καὶ Κων. Στεργιοπούλου, δημοσιεύτηκαν, σὲ συνέχειες, στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* ἀπὸ 4-17/2-36). Μὲ βάση τὶς εἰσηγητικὲς ἐκθέσεις συντάχτηκε τὸ πρακτικὸ τῆς ἐπιτροπῆς ποὺ ἀνακοινώθηκε στὴ φιλολογικὴ γιορτὴ τῆς 30-1-36 (δημοσιεύτηκε κι αὐτὸ στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* τῆς 18-2-36). Γενικὰ ἡ κρίση τόσο τῶν εἰσηγητῶν ὅσο καὶ τοῦ συνόλου τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς ἦταν αὐστηρὴ ὡς πρὸς τὴν ποιότητα τῶν ὑποβληθέντων ἔργων, γιαυτὸ καὶ ἦταν φειδωλὴ στὴν ἀπονομὴ βραβείων. Ἔτσι ἀπένειμε ἔπαινο στὸ συγγραφέα τοῦ διηγήματος «Σβυσμένα ὄνειρα» τῆς Ἀγαθῆς Νοτίδου, δεύτερο βραβεῖο (κατὰ πλειοψηφία) στὸν ποιητὴ τῆς «Φλογέρας» Γιάννη Πινδέα καὶ εὔφημη μνεία (ὁμόφωνα) στοὺς συγγραφεῖς τῶν ποιημάτων «Φιόρα» καὶ «Κλάμματα». Στὴ μονὴ λαογραφικὴ συλλογὴ ποὺ ὑποβλήθηκε (τοῦ Σπ. Μουσελίμη) ἀπονεμήθηκε εὔφημη μνεία. Στὴν ἱστορικὴ πραγματεία γιὰ τὸν Ψαλίδα (συγγραφέας της ὁ Ἠλίας Κώνστας) ἀπονεμήθηκε ἔπαινος μὲ χιλιόδραχμο ἀμοιβή. Ἡ *Λέσχη* προκήρυξε νέο διαγωνισμὸ καὶ γιὰ τὸ 1936. Ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ Δημήτρη Χατζῆ ὑπῆρξαν ὁρισμένες ἀντιρρήσεις, σχετικὰ μὲ τὴν ἄποψη ὅτι ὁ διαγωνισμὸς εἶχε πετύχει καὶ συνεπῶς ἔπρεπε νὰ συνεχιστεῖ κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο. Ἡ γνώμη του ἦταν πώς: *...ὅπως καὶ εἰς τὰς εἰσηγητικὰς ἐκθέσεις ἐτονίσθη καὶ ὑπὸ τῆς κριτικῆς ἐπιτροπῆς ἀνεγνωρίσθη, πρέπει καὶ πάλι νὰ ξανατονισθῇ ὅτι τὰ ὑποβληθέντα ἔργα ὑπῆρξαν ἀνάξια λόγου, κατ' οὐδένα δὲ τρόπον εἶναι δυνατὸν νὰ ἀφεθῇ νὰ νομισθῇ ὅτι ταῦτα ἀποτελοῦν τὸ μέτρον τοῦ ἐπιπέδου, εἰς τὸ ὁποῖον στέκεται ἡ Ἠπειρωτικὴ διανόησις. Διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἀλλοίμονον καὶ εἰς τὴν Ἠπειρωτικὴν διανόησιν καὶ εἰς τὴν Ἤπειρον. Πρέπει μὲ κάθε τρόπον δηλαδή, διὰ λόγους σεβασμοῦ πρὸς τὴν Ἤπειρον, τοὺς Ἠπειρώτας διανοουμένους καὶ γράφοντας καὶ τὴν Ἠπειρωτικὴν διανόησιν, νὰ γνωσθῇ ὅτι ὁ πρῶτος διαφωνισμὸς τῆς «Λέσχης» ἀπέτυχεν.* Καὶ συμπλήρωνε ὁ Χατζῆς: *Ἀνάγκη ὅμως νὰ γραφῇ μὲ εἰλικρίνειαν ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον δὲν ὑπεβλήθησαν ἔργα σοβαρῶν ἀνθρώπων εἰς τὸν διαγωνισμόν. Ἡ «Λέσχη» ἀποτελεῖ ἕνα λαμπρὸν κοσμικὸν σωματεῖον. Μεταξὺ ὅμως τῆς κοσμικότητος καὶ τῆς πραγματικῆς διανοήσεως δὲν ὑπάρχει κανένα σημεῖον ἐπαφῆς. Συνεπῶς δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρχῃ ἡ ἐμπιστοσύνη διὰ νὰ ὑποβληθοῦν ἔργα μὲ ἀξιώσεις, πολλῷ μᾶλλον, ἐφ' ὅσον διεπράχθη καὶ τὸ σφάλμα νὰ μὴν ὁρισθῇ ἐκ τῶν προτέρων ἡ κριτικὴ ἐπιτροπή, ἡ ὁποία θὰ ἐβρά-*

Νίκος Δημητριάδης

βευεν. Ταῦτα εἶναι ἀνάγκη νὰ ληφθοῦν σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν διὰ τὸ μέλλον καὶ μαζὶ μὲ τὴν προκήρυξιν τοῦ νέου διαγωνισμοῦ ν' ἀνακοινωθοῦν καὶ δημοσιευθοῦν εὐρέως τὰ ὀνόματα τῶν μελῶν τῶν κριτικῶν ἐπιτροπῶν καὶ εἰσηγητῶν. Στὸ Δ. Χατζῆ ἀπάντησε ὁ Τάκης Σιωμόπουλος (4-2-36) συμφωνώντας σὲ πολλὰ σημεῖα μαζί του. Διατύπωνε τὴν ἄποψη πὼς γιὰ νὰ ἀποδειχτεῖ βέβαιος ὁ ἰσχυρισμὸς καὶ τῶν δυὸ (τοῦ ἴδιου καὶ τοῦ Χατζῆ) ὅτι δηλαδὴ τὰ ὑποβληθέντα ἔργα δὲν ἀντιπροσώπευαν τὴν πραγματικὴ φιλολογικὴ παραγωγὴ τῆς Ἠπείρου, ἔπρεπε νὰ ὑπάρχει ἕνα φιλολογικὸ περιοδικό, στὸ ὁποῖο νὰ ἐμφανίζεται ἡ Ἠπειρωτικὴ πνευματικὴ ἐργασία. *Μήπως γίνεται* -πρόσθετε- *καμμία προσπάθεια πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην; Δυστυχῶς ἀρκούμεθα εἰς ἀκοπώτερα καὶ ἀνέξοδα πράγματα, ἐνῶ ἡ ἔκδοσις ἑνὸς περιοδικοῦ ἀπαιτεῖ δαπάνας καὶ κόπον. Ἐν πάσῃ περιπτώσει εἶναι ὁ μόνος τρόπος νὰ ἀποδειχθῇ τὶ ὑπάρχει καὶ τὶ δὲν ὑπάρχει εἰς τὸν τόπον αὐτόν. Διότι δὲν ἠμπορεῖ κανείς, γνωρίζων καλῶς τὰ τῆς Ἠπειρωτικῆς δημοσιογραφίας νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι δύναται ἡ ἐφημερὶς ν' ἀναπληρώσῃ τὸ φιλολογικὸν περιοδικόν.* Τὴν ἀνάγκη τῆς ἔκδοσης ἑνὸς φιλολογικοῦ περιοδικοῦ -κατέληγε- μπορεῖ νὰ τὴν καλύψει ἡ *Λέσχη*, γιατὶ ἀνήκουν σ' αὐτὴ πολλὰ ἐπίλεκτα μέλη τῆς κοινωνίας τῆς πόλης, ἱκανὰ νὰ μελετήσουν τὴν ἔκδοση ἑνὸς περιοδικοῦ, ποὺ ἐκτὸς τῶν ἄλλων, θὰ βοηθοῦσε νὰ ἀποκτήσουν μεγαλύτερο κύρος καὶ οἱ διαγωνισμοὶ τῆς *Λέσχης*.- Ὁ ἀπόηχος τῶν ἐκλογῶν ἐξακολουθοῦσε ν' ἀπασχολεῖ τὶς σελίδες τῶν ἐφημερίδων. Ὁ δικηγόρος καὶ πολιτευτὴς τοῦ *Λαϊκοῦ* κόμματος Γ. Κωνσταντινίδης, μὲ ἐπιστολή του (*Ἤπειρος*, 6-2-36) κατηγοροῦσε ἀνοιχτὰ κάποιους φίλους του ποὺ τὸν πρόδωσαν: Ἔγραφε: *Ἀποτυχών, παρὰ τὴν γενικὴν πεποίθησιν. καὶ δι' ἐλαχίστους μόνον ψήφους, καὶ τοῦτο ἕνεκα τῆς ἀνάνδρου καὶ ἀπιστεύτου προδοσίας ἐλαχίστων ἀπίστων ἀχαρίστων φίλων, εὐχαριστῶ ὅλους, ὅσοι μὲ ἐτίμησαν διὰ σταυροῦ, κρίναντές με ἱκανὸν νὰ ἐκπροσωπήσω τὴν Ἤπειρον εἰς τὴν Βουλήν.*- Στὶς 9-2-36, τὸ βράδυ, ὀργανώθηκε ἀπὸ τὴ *Λέσχη Ἰωαννίνων* «Παλιὸ γιαννιώτικο γλέντι». Ἡ ἀνακοίνωση πρόσθετε ὅτι θὰ ὑπῆρχαν βιολιά, ρετσίνα, κοκκινέλι, κοκορέτσι, καραβίδες, σκοτάκια κ.λ.π.»- *Ἡ κόλασις τῶν φυλακῶν Ἀκραίου* ἀπασχόλησε καὶ πάλι, γιὰ μέρες, ὄχι μόνο τὶς ἐφημερίδες τῆς πόλης, ἀλλὰ καὶ τὸ Δῆμο, τὶς ὀργανώσεις, τοὺς βουλευτές. Παρὰ τὶς ἔντονες διαμαρτυρίες ὅλων λύση δὲ δόθηκε. Κάποιες προτάσεις κυβερνητικὲς δὲν κρίθηκαν ἱκανοποιητικές.- *Πληροφορούμεθα* (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 1-2-36) *ὅτι ὁ ἀρχίατρος κ. Κων. Ἀγνάντης, εἷς τῶν διαπρεστέρων Ἑλλήνων ὀφθαλμολόγων, ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του ἀπὸ τῶν τάξεων τοῦ στρατοῦ.* Ἡ εἴδηση τῆς παραίτησής του, ἔγινε ἀφορμὴ πολλῶν σχολίων, ἀναφερόμενων στὰ αἴτιά της. Οἱ ἐφημερίδες τῶν *Δημοκρατικῶν* ἔδιναν πολιτικὲς διαστάσεις στὸ θέμα. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (4-2-36) ἔγραφε πὼς ἡ παραίτηση εἶχε δυσμενὴ ἀπήχηση καὶ προκάλεσε διάφορα σχόλια. *Ἐπειδὴ δὲ πολλὰ ἠκούσθησαν διαδιδόμενα* -συνέχιζε- *ὅσον ἀφορᾷ τὰ αἴτια τῆς παραιτήσεως ταύτης καὶ παράξενοι πληροφορίαι παρεσχέθησαν ὅσον ἀφορᾷ τὰ μετὰ τὴν παραίτησιν λαβόντα χώραν ἐκπληκτικὰ καὶ περίεργα γεγονότα, εὑρίσκομεν ὅτι ἡ μεραρχία, χάριν τοῦ γοήτρου τοῦ στρατεύματος, ἔχει ὑποχρέωσιν, δι' ἐπισήμου ἀνακοινωθέντος της, νὰ τοποθετήσῃ τὰ πράγματα εἰς τὴν θέσιν των.* Δὲν ἔχει καμιὰ ὑποχρέωση ἡ μεραρχία νὰ ἐκδώσει ἀνακοίνωση σχετικὰ μὲ τὴν παραίτηση τοῦ Ἀγνάντη, ἀπαντοῦσε ἡ *Ἤπειρος* (5-2-36). *Ὁ κ. Ἀγνάντης* -ὑποστήριζε- *τιμωρήθηκε γιὰ ἀντιπειθαρχικὴ πράξη καὶ ἐπειδὴ ἔκρινε ὅτι ἀδικήθηκε ὑπέβαλε τὴν παραίτησή του. Ἡ ὑπόθεση εἶναι πολὺ ἁπλῆ καὶ δὲν χρειάζονται διευκρινίσεις...*- Ἀπὸ τὶς *Πεννιὲς* τῆς *Ἠπείρου: Τσικνοπέφτη σήμερα!* (13-2-36). *Μέσα εἰς τὰ πανηγύρια τῆς Ἀποκριᾶς στὰ Γιάννινα, «τὸν παλιὸ καλὸ καιρό», ἡ σημερινὴ μέρα ἀποτελοῦσε ἡμέρα ἀληθινοῦ γλεντιοῦ. Μαστόροι καὶ καλφάδες ἐγλεντοῦσαν μαζὶ μέσα στὰ μαγαζιὰ καὶ ἡ πόλις ἐκαίετο ἀπὸ τραγούδια καὶ φωνές, ἐνῶ ὁ οἶνος ἔρρεε ποταμηδόν. Τώρα ὅλα αὐτὰ πέθαναν. Κατηφεῖς, συνοφρυωμένοι καὶ κατατρομαγμένοι οἱ σημερινοὶ ἄνθρωποι δὲν ἔχουν καιρὸ νὰ γλεντήσουν...* Αὐτά, τότε. Σήμερα ἔχουν καιρὸ νὰ γλεντοῦν οἱ ἄνθρωποι, προτιμοῦν ὅμως

νὰ σκοτώνονται τρέχοντας μὲ τ' αὐτοκίνητά τους στὴν ἄσφαλτο...- Πέθανε (13-2-36) *καὶ ἐκηδεύθη σεμνοπρεπῶς ὁ συμπολίτης Δημήτριος Ἀράπης, γόνος παλιᾶς οἰκογενείας τῶν Ἰωαννίνων. Κατέλειπε ἀξιόλογα ποσὰ εἰς φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα τῆς πόλεως.*- Νέος Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας ἐκλέχτηκε *ὁ Ἰωαννίτης, πρώην μητροπολίτης Ἑρμουπόλεως, Νικόλαος Εὐαγγελίδης* (11-2-36). *Ἡ πόλις πανηγυρίζει*, τιτλοφοροῦσε τὴν εἴδηση ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (13-2-36). *Ἡ χαροποιὸς εἴδησις* -ἔγραφε- *ἐγένετο δεκτὴ ἐκ μέρους τῆς πόλεως μὲ ἀνέκφραστον χαρὰν καὶ εὐχαρίστησιν. Πάντες οἱ συμπολῖται μας μετὰ χαρᾶς καὶ ὑπερηφανείας ἅμα, ἐπαναλάμβανον καὶ μετέδιδον τὴν εἴδησιν, ἀγαλλόμενοι διότι τετιμημένον τέκνον τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῆς Ἠπείρου, ὅλως ἐπαξίως κατέλαβε τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον τοῦ τρὶς καὶ δεκάτου τῶν Ἀποστόλων καὶ Κριτοῦ τῆς Οἰκουμένης* (τίτλοι ἀπὸ τὴ «φήμη» τοῦ Πατριάρχη Ἀλεξανδρείας). *Ἡ χαρὰ δὲ ὑπῆρξε τόσον καθολική, ὥστε παρὰ πολλῶν ἐρρίφθη ἡ ἰδέα, ὅπως καὶ ἡ πόλις, διὰ τῶν ἐπισήμων αὐτῆς ἐκπροσώπων δημάρχου καὶ ὀργανώσεων, σπεύσῃ νὰ συγχαρῇ τὸ ἄξιον αὐτῆς τέκνον.* Ὅλες οἱ ἐφημερίδες ἔγραψαν ἐγκωμιαστικὰ ἄρθρα γιὰ τὸ νέο Πατριάρχη, περισσότερα ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*. Παραδόξως ἡ *Ἤπειρος* ἀρκέστηκε μόνο στὴ δημοσίευση τῆς εἴδησης τῆς ἐκλογῆς του.- Στὶς 7-2-36 ἔκανε τὴν ἐμφάνισή του στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα*, μ' ἕνα πεζό, πεζοτράγουδο μᾶλλον, ὁ Φρῖξος Τζιόβας, ποὺ ἀργότερα μὲ τὴν ποίησή του, κατέλαβε ἀξιόλογη θέση στὰ νεοελληνικὰ γράμματα. *Μιὰ εἰκόνα...* ἦταν ὁ τίτλος του *Πεζοτράγουδου*, τὸν τίτλο τὸν ἔβαλε ὁ ἐπιμελητὴς τῆς στήλης. Παραθέτω τὶς δυὸ πρῶτες παραγράφους, γιὰ νὰ γίνει κατανοητὸ τὸ κλίμα, μέσα στὸ ὁποῖο κινοῦνταν οἱ νέοι τῆς ἐποχῆς ποὺ ἄρχιζαν ἀ γράφουν. (Ἀπὸ ἕνα τέτοιο κλῖμα ξεκίνησαν καὶ τὰ δικά μου πρωτόλεια, εἶναι ἐμφανὴς ἡ ρομαντική, ἀλλὰ καὶ συχνὰ ἡ πεσσιμιστικὴ διάθεση ποὺ μᾶς διαπότιζε καὶ οἱ ἐπιδράσεις ποὺ δεχόμαστε): *Κι ἀπόψε βροχή... Κι ἀπόψε μονότονη πέφτει-πέφτει ἀτέλειωτη! Ὁ ἀέρας μουγκρίζει καὶ παρασέρνει στὸ τρελλὸ διάβα του τὰ κλωνάρια τῆς ροδακινιᾶς ποὺ πάλι ξαναγέρνουν καὶ ποὺ μόλις ἀγγίζουν τὸ παράθυρό μου. Κι ἀπόψε βροχή... Εἶμαι σκυμμένος σ' ἕνα τραπέζι γεμάτο βιβλία, μὰ δὲν μπορῶ νὰ διαβάσω, παρὰ κοιτάζω ἀφηρημένος τὰ γράμματα ποὺ μένουν ἀκίνητα. Τὸ φῶς πέφτει γύρω μου χλωμό, ἀρρωστιάρικο. Λὲς πὼς ὅλα ἀπόψε σταματοῦν, γιὰ νὰ μὲ ρίξουν σὲ μιὰ ρέμβη σὲ μιὰ νοσταλγία, ποὺ στὸ τέλος θὰ ξεσπάσῃ σὲ μιὰν ἄγρια ἀπαισιοδοξία...* Ἕνα ἄλλο πεζοτράγουδό του οἱ *Νάρκισσοι*, ἐμπνευσμένο ἀπὸ ἕνα πίνακα τοῦ ζωγράφου καὶ καθηγητῆ Τεχνικῶν στὴ *Ζωσιμαία σχολὴ* παπα-Ἀρώνη -πολὺ ἀγαπητὸ στὰ Γιάννινα- προσδιορίζουν σαφέστερα τὸ κλίμα, τὴν εὐαισθησία ἀλλὰ καὶ τὸν κύκλο τῶν ἐμπνεύσεων τοῦ ποιητῆ τῆς προπολεμικῆς κυρίως ἐποχῆς. Παραθέτω τὶς δυὸ τελευταῖες παραγράφους: *Στ' ἀνθογυάλι οἱ νάρκισσοι τώρα γέρνουν νεκροί! Τόμορφο κεφαλάκι τους μαραμένο πέφτει, ἐνῶ ἡ λευκάδα τους ὑποχωρεῖ στὸ κίτρινο χρῶμα τοῦ θανάτου. Ἡ ζωή τους τέλειωσε, μὰ ἡ ὠμορφιά τους θὰ μείνῃ αἰώνια, γιατὶ ἔχει τυπωθῆ ἀπ' τὸ γρήγορο χέρι τοῦ καλλιτέχνη. Τ' ἄλλο πρωὶ ὁ σκουπιδιάρης ἔρριξε στὸ κάρρο του ἕνα μάτσο μαραμένα λουλούδια· ἦταν οἱ νάρκισσοι! Τὸ ἴδιο πρωὶ ὁ καλλιτέχνης ξαφνιάστηκε βλέποντας τὴν εἰκόνα, ποὺ λὲς*

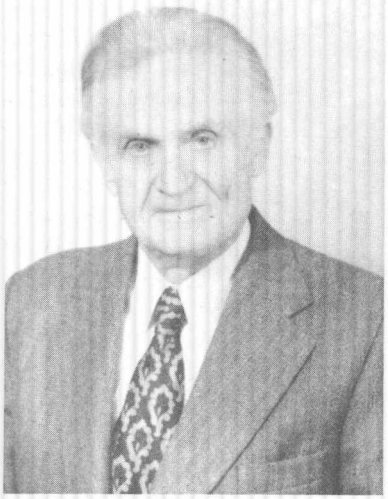

Κώστας Νικολαΐδης

καὶ εἶχε ζωντανέψει! Τί εἶχε συμβεῖ; Ἡ ψυχὴ τῶν ναρκίσσων ἄφησε τὸ φθαρτό, μαραμένο πιά, σῶμα καὶ τρύπωσε στὴ ζωγραφιά, χωρίς νὰ ξέρη πῶς μπῆκε καὶ στὴν αἰωνιότητα!... Ἐμπνευσμένος ἀπὸ τὸ πεζοτράγουδο τοῦ Φρ. Τζιόβα, ὁ Σωτήρης Ζοῦμπος δημοσίευσε (26-2-36) ἕνα ποίημα (χαρισμένο στὸν Φ.Τ.) μὲ τὸν ἴδιο τίτλο *σὲ Καβάφεια μέτρα*. Ἀπὸ τὸ Μάρτιο τοῦ 1936 ὁ Φρίξος Τζιόβας ἀρχίζει νὰ δημοσιεύει, στὴν ἴδια ἐφημερίδα, κι ἀργότερα κι ἄλλοῦ, ποιήματα ποὺ προοιώνιζαν τὴν ἀνέλιξή του.

Μαζὶ μ' αὐτούς, κυρίως στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* καὶ στὴν *Κραυγὴ* συνέχιζαν νὰ δημοσιεύουν ποιήματα καὶ ποιητὲς ποὺ ἐμφανίστηκαν πρὶν ἀπ' αὐτούς, ὅπως ὅτι ὁ Π. Κακούρης, ὁ Ἄλκης Καστρίτης (Παπαδόπουλος), ὁ Βασίλης Μάκης, ποὺ εἶχε καὶ τὴν ἐπιμέλεια καὶ τῆς φιλολογικῆς στήλης τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος*, ὁ Λάκης Κολβάτσος, ὁ Γιῶργος Λύκας καὶ νεότεροι ὅπως, ὁ Βασίλης Μπέχλης, ὁ Γιῶργος Χήτας κι ἀργότερα ὁ Κώστας Νικολαΐδης, ὁ Βασίλης Κραψίτης, κι ἄλλοι μὲ ψευδώνυμα. Εἶχα τὴν αἴσθηση ὅτι ἐγὼ ἄρχισα νὰ πρωτοδημοσιεύω ποιήματα στὰ *Νεοελληνικὰ γράμματα* τῶν Ἀθηνῶν (δὲν ὑπολογίζω βέβαια τὰ πρωτόλεια τὰ δημοσιευμένα στὸ *Θεατή*, κι αὐτὸ σημείωσα στὸν Α΄ τόμο τοῦ βιβλίου μου, *Τὰ χρόνια ποὺ πέρασαν*). Τὸ μνημονικό μου μὲ πρόδωσε. Ἀναδιφώντας τὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* τοῦ 1937 ἀνακάλυψα πῶς ἐκεῖ ἔχει δημοσιευτεῖ ἕνα γράμμα μου (πρωτόλειο δοκίμιο) κι ἕνα ποίημα. Ἀπὸ τὸ πρῶτο δημοσιεύω ἕνα ἀπόσπασμα, τὸ δεύτερο δημοσιεύεται στὸ Παράρτημα.

Βασίλης Κραψίτης

Ἡ νεώτερη ποίηση εἶναι αἴσθημα ποὺ ὁ ρυθμός της συμπαρασύρει στὴ συγκίνηση καὶ στὸ βάθος τῆς μουσικῆς. Ἐδῶ ὁ κορυφαῖος τοῦ χοροῦ εἶναι καὶ τώρα καὶ πάντα ὁ ἔρως, ἐκεῖ εἶναι μᾶλλον ὁ νοῦς. Καὶ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀλλοιῶς. Ἡ νεώτερη ποίηση ζητάει τὸν ἔρωτα γιατὶ δοκίμασε τὴ στέρησή του καὶ μάλιστα στὴν πιὸ ἀνόθευτη μορφή του, στὸ δράμα τοῦ θανάτου. Εἶναι ὁ νόμος τῶν ἀναλογιῶν. Ἀπὸ τὴν ἀντίθεση γεννᾶται ἡ κατάφαση. Ὁ ἔρωτας ταιριάζει στὴν ἄνοιξη τῆς ζωῆς, γιατὶ εἶναι ἡ ἄνοιξη τῆς ψυχῆς. Σ' ἄλλο σημεῖο τόνιζα: *Ἡ ζωὴ γιὰ μᾶς δὲν εἶναι ἀπαισιοδοξία, εἶναι αἴσθημα.* (21-4-37). Κι ὅμως αὐτὸ τὸ αἰσιόδοξο αἴσθημα γιὰ τὴ ζωή, μετατράπηκε λίγους μῆνες ἀργότερα, μὲ τὸ ποίημά μου ποὺ δημοσιεύτηκε στὴν ἴδια ἐφημερίδα (14-8-37), σὲ στίχους ποὺ ἔσταζαν ἀπαισιοδοξία...

Στὶς 21 Φεβρουαρίου τὰ Γιάννινα γιόρτασαν τὴν ἐπέτειο τῆς ἀπελευθέρωσής τους. Τὸ 1936 στὴ γιορτὴ παραβρέθηκε κι ὁ βασιλιὰς Γεώργιος. Ἦταν ἡ πρώτη ἔξοδός του στὴν ἐπαρχία, μετὰ τὴν ἐπιστροφή του στὴν Ἑλλάδα. Ἡ χαρὰ τῶν ἀντιβενιζελικῶν ἐφημερίδων γιὰ τὸ γεγονὸς τῆς ἄφιξης, ἦταν ἔκδηλη: *Διπλῆ ἑορτή, διπλῆ χαρά*, τιτλοφοροῦσε τὸ ἄρθρο της ἡ *Ἤπειρος*. Ὁ Τάκης Χατζῆς, μὲ φανερὴ πρόθεση νὰ μιμηθεῖ τὸ στὺλ τοῦ πατέρα του Γ. Χατζῆ, στὴν ἀρθρογραφία τέτοιων περιπτώσεων, ἔγραφε: *Οἱ*

χαρμόσυνοι κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν καὶ οἱ πανηγυρικοὶ κανονιοβολισμοὶ θὰ χαιρετίσουν τὴν αὐγὴν τῆς ἑορτασίμου ταύτης ἡμέρας, καθ' ἣν διπλῆ χαρὰ καὶ διπλῆ ἑορτὴ ἀνασταίνει τὰς ψυχὰς ἀπὸ τὸν βαρὺ κάματον τῆς καθημερινῆς βιοπάλης. Καὶ μὲ λυτρωμένην τὴν ψυχὴν ὡς εἰς ἕνα πανηγυρισμὸν ἀληθοῦς ἀναστάσεως θὰ ξεχυθῇ μέσα εἰς τοὺς σημαιοστολισμένους δρόμους διὰ νὰ ὑποδεχθῇ καὶ ἐπευφημήσῃ τὸν βασιλέα, μὲ μίαν ἱερὰν χαρὰν καὶ μίαν μύχιον ἐλπίδα καὶ εὐχήν: Νὰ ἴδῃ ταχέως συντελουμένην καὶ ὁλοκληρωμένην μίαν προσπάθειαν ἀληθοῦς ἐξαγνισμοῦ ἀπὸ τὸν ρύπον τῶν παλαιῶν ἐμπαθειῶν, μὲ τὰς ὁποίας ἐμαύρισε τὴν ψυχὴν ὅλων ἡ ἀγρία κομματικὴ διαπάλη εἴκοσι ἐτῶν. Καὶ μετὰ τὸν ψυχικὸν ἐξαγνισμὸν ὅλων νὰ ἴδῃ συντελούμενον ἕνα ἀληθὲς ἔργον ἀναδημιουργίας εἰς τὸν τόπον αὐτόν, τὸν ὁποῖον ἐρήμαξαν σφάλματα καὶ ἐγκλήματα ὅλων μας... Δὲν εἶχε ἄδικο... *Μεγαλειώδης* (ἦταν) *ἡ ὑποδοχὴ τοῦ Βασιλέως*, σημείωναν οἱ ἐφημερίδες. Σ' αὐτὸ συνέβαλαν πολλοὶ λόγοι. Τὸ πάθος τῶν ἀντιβενιζελικῶν, ἡ δραστηριοποίηση τῶν κρατικῶν καὶ δημοτικῶν ἀρχῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ περιέργεια τοῦ κόσμου νὰ δοῦν, ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια ἀπουσίας, τὸ Γεώργιο, τὸν γυιὸ τοῦ Κωνσταντίνου, ποὺ εἶχε συνδέσει τὸ ὄνομά του μὲ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν Γιαννίνων, κινητοποίησαν χιλιάδες λαοῦ ποὺ τὸν ὑποδέχτηκαν καθ' ὅλη τὴ διαδρομή του πρὸς τὰ Γιάννινα, ἀπὸ τὴν Πρέβεζα, ὅπου ἀποβιβάστηκε, ἀπὸ τὴν «Ἕλλη», μαζὶ μὲ τὸ διάδοχο Παῦλο καὶ τὴν ἀκολουθία του. Ἡ ἄφιξή του στὴν πόλη ἔγινε δεκτὴ μὲ κωδωνοκρουσίες καὶ κανονιοβολισμούς. Στὴν εἴσοδο τὸν ὑποδέχτηκαν ὁ δήμαρχος, τὸ δημοτικὸ συμβούλιο, οἱ ὀργανώσεις καὶ τὰ σωματεῖα (ἡ ἄφιξη τοῦ βασιλιᾶ κι ὁ ἑορτασμὸς τῆς 21ης Φεβρουαρίου, ἔγινε στὶς 22-2-36, μιὰ μέρα ἀργότερα, ἐξ αἰτίας τῶν διαβουλεύσεων στὴν Ἀθήνα γιὰ σχηματισμὸ κυβέρνησης). Μὲ τὴ χοροστασία τοῦ Σπυρίδωνος ἔγινε στὴ μητρόπολη δοξολογία, ὅπου ὁ δήμαρχος Δ. Βλαχλείδης, ἐκφώνησε *ἐμπνευσμένον λόγον*. Προηγήθηκε προσφώνηση ἐκ μέρους τοῦ Σπυρίδωνος, *ἡ ὁποία συνεκλόνισε κυριολε-*

Ὁ βασιλιάς Γεώργιος, ὁ διάδοχος Παῦλος, ὁ μητροπολίτης Σπυρίδων, ὁ ἐπίσκοπος καὶ ἀργότερα μητροπολίτης Ἰωαννίνων Δημήτριος, ὁ δήμαρχος Δ. Βλαχλείδης

κτικῶς τὸ ἐκκλησίασμα. Ὁ Σπυρίδων ἄρχισε μὲ το γραφικὸ ρητό: *Ἰδοὺ ἐντέλλομαί σοι· ἴσχυε καὶ ἀνδρίζου, μὴ φοβηθῇς, μηδὲ δειλειάσῃς ὅτι ὁ Κύριος μετὰ Σοῦ ἐπὶ πάντα οὗ ἐὰν πορεύσῃ.* Καὶ συνέχισε: *Ἡ θεία ἐντολὴ ἀνταποκρίνεται σήμερον καὶ πρὸς τὴν λαϊκὴν θέλησιν.* Ὑπογράμμισε τὴ μεγάλη σημασία τῆς πρώτης ἐπίσκεψης τοῦ βασιλιᾶ, συμβολικῆς τῆς θέλησής του ν' ἀποκαταστήσει τὴν ἐθνικὴ ἑνότητα καὶ ν' ἀνασυνδέσει τὸ μέλλον μὲ τὴ λαμπρὴ περίοδο τῆς ἐθνικῆς ἕνωσης, ποὺ συμβόλιζε τὸ Μπιζάνι. Ἀκολούθησε παρέλαση στρατοῦ καὶ σχολείων στὴν κάτω πλατεία. Τὴν ἄλλη μέρα ἔγινε ἐπιμνημόσυνη δέηση ὑπὲρ τῶν πεσόντων στὴν πλατεῖα τοῦ 15ου συντάγματος, δεξίωση στὴ Συναγωγὴ ἀπὸ τὴν ἑβραϊκὴ κοινότητα καὶ στὶς 2 μ.μ. ὁ βασιλιὰς μὲ τὴν ἀκολουθία του ἀναχώρησε ἀπὸ τὰ Γιάννινα. Τὸν περίμεναν πολλὰ προβλήματα στὴν Ἀθήνα, τὸ κυριότερο ὁ σχηματισμὸς κυβέρνησης, μὲ συμφωνία τῶν κομμάτων. Ὁ βασιλιὰς μὲ τὸ διάδοχο διανυκτέρευσαν στὸ ἀρχοντικὸ τοῦ διευθυντῆ τοῦ ὑποκαταστήματος τῆς *Λαϊκῆς τράπεζας* στὰ Γιάννινα Γ. Κραψίτη (σήμερα ἰδιοκτησία τοῦ τ. βουλευτῆ Καλογιάννη).

Στο Σταδιο Ιωαννίνων (23-2-36): Μητροπολίτης Σπυρίδων, διάδοχος Παῦλος, Ἀπ. Βερτόδ.ουλος, Ἰω. Ἀναγνωστόπουλος, Πλ. Παγκάρης, ὑπασπιστὴς τοῦ Παύλου

Στὴν Ἀθήνα τὰ δυὸ μεγάλα κόμματα δὲν ἔλεγαν νὰ συμφωνήσουν. Πέντε μέρες συσκέπτονταν οἱ Τσαλδάρης καὶ Σοφούλης, στὰ μέσα Φεβρουαρίου, δὲν κατέληξαν σὲ ἀπόφαση. Τὰ κύρια σημεῖα ἀντιπαράθεσης ἦταν ἡ πρωθυπουργία, τὰ πολεμικὰ ὑπουργεῖα καὶ τὸ ὑπουργεῖο Ἐσωτερικῶν. Τὴν ἐπίτευξη συμφωνίας τορπίλιζαν οἱ ἀδιάλλακτοι καὶ τῶν δυὸ παρατάξεων. Ἀφέθηκε νὰ λυθεῖ τὸ θέμα ἢ ὄχι τῆς συνεργασίας στὴ Βουλὴ κατὰ τὴν ἐκλογὴ προέδρου (6-3-1936). Στὸ μεταξὺ εἶχαν διαρρεύσει πληροφορίες γιὰ τὴν ἐκλογὴ ὡς προέδρου τοῦ Σοφούλη μὲ τὶς ψῆφους τῶν κομμουνιστῶν. Αὐτὸ προκάλεσε τὴν ἀντίδραση τῶν στρατιωτικῶν παραγόντων καὶ φῆμες μιλοῦσαν γιὰ πραξικόπημα. Οἱ τελευταῖες πῆραν συγκεκριμένη μορφὴ μὲ τὴ σύσκεψη ποὺ ἔγινε στὸ ὑπουργεῖο Στρατιωτικῶν. Σ' αὐτὴ μετεῖχαν ὁ ὑπουργὸς Ἀλ. Παπάγος, καθὼς καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐνόπλων δυνάμεων καὶ τῆς Χωροφυλακῆς. Ὅλοι

ἐξουσιοδότησαν τὸν Παπάγο ν' ἀναφέρει στὸ βασιλιὰ ὅτι ὁ στρατὸς δὲν θ' ἀναγνώριζε κυβέρνηση στηριζόμενη στὶς ψήφους τῶν κομμουνιστῶν. Ὁ βασιλιὰς κατάλαβε πὼς βρισκόταν μπροστὰ σὲ ἐπικείμενο πραξικόπημα καὶ ὡς λύση, γιὰ τὴν πρόληψή του, ἀνέθεσε τὸ ὑπουργεῖο Στρατιωτικῶν στὸν Ἰ. Μεταξᾶ. Ἔτσι ὁ ἀρχηγὸς τῶν *Ἐλευθεροφρόνων* ἀνέλαβε κυβερνητικὲς εὐθύνες, καὶ τὶς ἄσκησε μὲ τέτοιο τρόπο, ὥστε νὰ γίνεται ἀποδεκτὸς ἀπ' ὅλα τὰ κόμματα, περισσότερο ἀπὸ τοὺς *Φιλελευθέρους*. Σὲ λίγους μῆνες, στὶς 4 Αὐγούστου μὲ τὴ συγκατάθεση τοῦ βασιλιᾶ, θὰ ἔπαιρνε ὅλη τὴν ἐξουσία στὰ χέρια του, κηρύσσοντας δικτατορία.

Οἱ κομμουνιστές, λόγω τῆς ἰσοψηφίας τῶν κομμάτων, ἔγιναν οἱ ρυθμιστὲς τῆς κατάστασης γιὰ τὴν ἐκλογὴ προέδρου Βουλῆς καὶ σχηματισμὸ κυβέρνησης. Προχώρησαν σὲ συνεννοήσεις καὶ μὲ τὰ δυὸ κόμματα, προτίμησαν νὰ στηρίξουν τοὺς *Φιλελευθέρους*. Ἔτσι, μὲ τὴν ψῆφο τους, ἀνέδειξαν πρόεδρο τῆς Βουλῆς τὸ Σοφούλη, στὸν ὁποῖο ὁ βασιλιὰς ἀνέθεσε τὴν ἐντολὴ σχηματισμοῦ κυβέρνησης. Γρήγορα ὁ Σοφούλης πείστηκε, ὅτι μὲ τὴν ἐξέλιξη μάλιστα τῶν ἐξωτερικῶν γεγονότων (κατάληψη τῆς Ρηνανίας ἀπὸ τοὺς Γερμανούς), δὲ θὰ μποροῦσε νὰ τὰ βγάλει πέρα μόνος του. Κατέθεσε λοιπὸν τὴν ἐντολή, ἀφοῦ οἱ ἀδιάλλακτοι καὶ πάλι ματαίωσαν τὸ σχηματισμὸ *Οἰκουμενικῆς κυβέρνησης*, καὶ εἰσηγήθηκε στὸ βασιλιὰ ν' ἀναλάβει καὶ πάλι ὁ Κ. Δεμερτζῆς τὸ σχηματισμὸ κυβέρνησης, ὅπως καὶ ἔγινε. Ὁ Μεταξᾶς -κατ' ἀπαίτηση τῶν *Φιλελευθέρων*- παρέμεινε, περισσότερο ἐνισχυμένος τώρα, γιατί, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ὑπουργεῖα Στρατιωτικῶν καὶ Ἀεροπορίας ἀνέλαβε καὶ τὴν ἀντιπροεδρία τῆς κυβέρνησης.

Πραξικόπημα χαρακτήρισαν οἱ ἀθηναϊκὲς καὶ οἱ γιαννιώτικες ἐφημερίδες τὴν ἐνέργεια τοῦ Ἀλ. Παπάγου, ἔπρεπε νὰ ἐπιβληθοῦν κυρώσεις, ὅπως ἀπαιτοῦσε τὸ κοινοβουλευτικὸ πολίτευμα (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 5-3-36). Ἡ ἴδια ἐφημερίδα (7-3-36) ἐξέφραζε τὴν ἱκανοποίησή της γιὰ τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Παπάγου ἀπὸ τὴν κυβέρνηση καὶ ἐξυμνοῦσε τὸ βασιλιά; *Ὁ Βασιλεὺς καὶ νέαν ἀπόδειξιν προσεκόμισεν ἐνώπιον τοῦ Λαοῦ, ὅτι ἐννοεῖ νὰ βασιλεύσῃ ὅλων τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ πολιτευθῇ ἐντὸς τῶν πλαισίων τοῦ Συντάγματος, μὲ ἀπόλυτον δηλονότι σεβασμὸν πρὸς τὰς λαϊκὰς ἐλευθερίας. Ἤδη δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι ἡ χώρα εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας της...* Φυσικὰ κανένας λόγος γιὰ τὴν ὑπουργοποίηση τοῦ Μεταξᾶ. Οἱ Δημοκρατικοὶ θεωροῦσαν τὴν παρουσία του ὡς ἐγγύηση γιὰ τὸν κοινοβουλευτισμό...

Ἀπὸ τὴν πλευρά τους οἱ ἀντιβενιζελικὲς ἐφημερίδες, ὅλων τῶν ἀποχρώσεων, τῆς Ἀθήνας καὶ τῶν ἐπαρχιῶν, τὴν εὐθύνη γιὰ τὴν παρατεινόμενη πολιτικὴ ἀνωμαλία καὶ γιὰ τὴν ἀδυναμία σχηματισμοῦ κυβέρνησης, τὴν ἀπέδιδαν στοὺς *Φιλελευθέρους* καὶ μάλιστα στὸν ἀρχηγό τους, τὸν Ἐλ. Βενιζέλο, ὁ ὁποῖος ἔδινε ἐντολὲς στὸ Σοφούλη νὰ ζητάει ὅλο καὶ περισσότερα. *Διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐσωτερικῆς γαλήνης* -ἔγραφαν- *διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως καὶ τῆς ὁμαλῆς πολιτικῆς ζωῆς εἰς τὸν τόπον*

μας ἕνα καὶ μόνον ἐμπόδιον ὑπάρχει, τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων. Ἢ μᾶλλον ὁ ἀδυσώπητος καὶ ἀμετανόητος ἀρχηγὸς τοῦ κόμματος αὐτοῦ... (ἄρθρο τῆς *Βραδυνῆς*, ἀναδημοσιευμένο ἀπὸ τὴν *Ἤπειρο*, 4-3-36). Ἡ *Ἤπειρος* ζητοῦσε τὸν ἄμεσο σχηματισμὸ *Οἰκουμενικῆς κυβέρνησης*, ὡς τὴ μόνη σωστὴ λύση γιὰ νὰ βγεῖ ἡ χώρα ἀπὸ τὸ ἀδιέξοδο καὶ ν' ἀντιμετωπίσει τὰ μεγάλα ἐσωτερικὰ προβλήματα καὶ τοὺς κινδύνους ἀπὸ τὴν ἐπιδεινούμενη διεθνὴ κατάσταση. *Ἡ πύκνωσις τῶν μελανῶν νεφῶν τοῦ διεθνοῦς ὁρίζοντος* -ἔγραφε (7-3-36)- *ἔχει φθάσει εἰς τὸ ἀπροχώρητον καὶ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἀναμένεται ἡ ἔκρηξις τοῦ κεραυνοῦ, ὅστις θὰ μεταδώσῃ τὸν σπινθῆρα τῆς πυρκαϊᾶς. Παραλλήλως εἰς τὸ ἐσωτερικόν, πρὸ τῆς τοιαύτης καταστάσεως, ὁ ἑλληνικὸς λαός, κατηγανακτισμένος ἐξεγείρεται δικαιολογημένως καὶ ἡ πρώτη ἐκδήλωσις τῆς ἐξεγέρσεως ἀρχίζει εἰς Μακεδονίαν, ὅπου ἀπεφασίσθη ἡ συγκρότησις συλλαλητηρίων.* Καὶ σ' ἄρθρα τῶν ἑπόμενων ἡμερῶν ἡ *Ἤπειρος* θὰ ἐπισημαίνει τὴν *κρισιμότητα τῶν στιγμῶν* καὶ τὴν ἀνάγκη *νὰ συνενώσῃ τὸ Ἔθνος ὅλας του τὰς δυνάμεις, διὰ νὰ δυνηθῇ ν' ἀμυνθῇ κατὰ τοῦ ἐπερχόμενου κινδύνου.* Τὴν *Κραυγή*, τοῦ Σακκᾶ δὲν τὴν ἀπασχολοῦσε τόσο ἡ ἀνάγκη τῆς συσπείρωσης τῶν πολιτικῶν δυνάμεων γιὰ σχηματισμὸ *Οἰκουμενικῆς*, ἢ εὐρύτερης συνεργασίας, κυβέρνησης, ἀλλὰ ἡ ἐκλογὴ τοῦ Σοφούλη ὡς προέδρου τῆς Βουλῆς, μὲ τὶς ψῆφους τῶν κομμουνιστῶν. *Ὁ κόκκινος πρόεδρος τῆς Βουλῆς*, τιτλοφοροῦσε τὸ ἄρθρο του τῆς 16-3-36. *Δὲν ἐδίστασε τὸ κόμμα αὐτὸ* (τῶν *Φιλελευθέρων*) *νὰ συνεταιρισθῇ καὶ νὰ συμμαχήσῃ, χωρὶς τὴν παραμικρὰν τύψιν, μὲ τοὺς φοβεροὺς ὑπονομευτὰς τοῦ ὅλου κοινωνικοῦ οἰκοδομήματος καὶ τοὺς ἀσπόνδους καὶ μισητοὺς ἐχθροὺς τοῦ σημερινοῦ καθεστῶτος. Καὶ συνεμάχησεν καὶ συνεταιρίσθη καὶ συνεφιλιώθη καὶ ἐνηγκαλίσθη καὶ ἠσπάσατο ἀδιστάκτως τὸν προδότην, ὁ ὁποῖος, ἐνῶ τείνει τὴν μίαν χεῖρα καὶ προτείνει τὴν παρειάν, διὰ τῆς ἑτέρας κρύπτει τὴν μάχαιραν, ἕτοιμος νὰ πλήξῃ καὶ νὰ δαγκάσῃ...* Δὲν ἦταν μόνο ἡ *Κραυγὴ* ποὺ καταφερόταν μὲ τόσο μένος ἐναντίον τῶν *Φιλελευθέρων* γιὰ τὴ «συμμαχία», ἀλλὰ ὅλες οἱ ἀντιβενιζελικὲς ἐφημερίδες, ξεχνώντας ὅτι συζητήσεις γιὰ συμφωνία μὲ τοὺς κομμουνιστὲς εἶχαν κάνει καὶ ἐκπρόσωποι τοῦ *Λαϊκοῦ* κόμματος. Τὸ ἀποτέλεσμα μετροῦσε γιαυτοὺς κι ὄχι ἡ πρόθεση... Εἰκόνα, μὲ νότες εὔθυμες καὶ ταυτόχρονα σοβαρὲς κι ἀντικειμενικές, γιὰ τὴ συνεχιζόμενη ἀδυναμία τῶν κομμάτων νὰ συνεννοηθοῦν δίνουν καὶ οἱ *Πενιὲς* τῆς *Ἠπείρου* (13-3-36): *Σαράντα ἑπτὰ διὰ τὴν ἀκρίβειαν ἡμέραι παρῆλθον ἀπὸ τῆς 26ης Ἰανουαρίου, ὁπότε διενεργήθησαν αἱ ἐκλογαί, καὶ ὁ δύσμοιρος τῆς Ἑλλάδος τόπος δὲν ἀπέκτησεν ἀκόμη κυβέρνησιν. Τὴν μίαν ἡμέραν ἀγγέλλεται ὁ σχηματισμὸς «Οἰκουμενικῆς», τὴν ἄλλην κυβερνήσεως εὐρυτάτου συνασπισμοῦ καὶ τὴν ἐπαύριον ἀμιγοῦς Φιλελευθέρας, ἐνῶ μετὰ διήμερον ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν λύσιν τῆς «Οἰκουμενικῆς»... Καὶ αἱ ἡμέραι παρέρχονται, ὁ φαῦλος κύκλος συνεχίζεται καὶ ἐνῶ ἡμεῖς ἀναμένομεν, οἱ πρωταγωνισταὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς ἐξακολουθοῦν παίζοντες, κατὰ τὴν κοινὴν ἔκφρασιν, τὸν «παππάν»...*

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΠΕΘΑΙΝΕΙ Ο ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

Τὸ Μάρτιο τοῦ 1936 -μοιραῖος ὁ Μάρτιος γιὰ τοὺς *Φιλελευθέρους*- ἕνα συγκλονιστικὸ γεγονὸς ἦρθε ν' ἀνατρέψει τὸ πολιτικὸ σκηνικὸ καὶ νὰ δημιουργήσει συνθῆκες συνεργασίας τῶν κομμάτων, χωρὶς τελικὰ νὰ δώσει λύση στὸ πρόβλημα. Ἦταν ὁ αἰφνίδιος θάνατος, στὸ Παρίσι, τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου, τοῦ μεγάλου πολιτικοῦ ποὺ σφράγισε, μὲ τὴν προσωπικότητα καὶ τὴ δράση του, τὴν πολιτικὴ ζωὴ τῆς Ἑλλάδας, γιὰ ἕνα τέταρτο αἰῶνα. Τὸ πρωὶ τῆς 13ης Μαρτίου ὁ Βενιζέλος χτυπήθηκε ἀπὸ ἐγκεφαλικὴ συμφόρηση -ἦταν ἡ δεύτερη προσβολὴ μετὰ τὴν ἐπανάσταση τῆς 1ης Μαρτίου 1935- πάλαιψε για πέντε εἰκσιτετράωρα μὲ τὸ θάνατο, στὶς 18-3-36 ὑπέκυψε. Ἡ κυβέρνηση ἀποφάσισε νὰ μεταφερθεῖ ἡ σορὸς στὴν Ἀθήνα, νὰ ἐκτεθεῖ σὲ λαϊκὸ προσκύνημα στὴ Μητρόπολη καὶ νὰ γίνει ὁ ἐνταφιασμὸς στὴν Κρήτη. Ὅμως ὁ Διχασμὸς βρισκόταν ἀκόμα σὲ πλήρη ἔξαρση, σκότιζε τὸ νοῦ, ἄμβλυνε τὰ αἰσθήματα, ὁδηγοῦσε σὲ ἐνέργειες μικρόψυχες. Οἱ ἀδιάλλακτοι ἀντιβενιζελικοὶ ἐπαναστάτησαν. Ἄρχισαν, μὲ δηλώσεις καὶ μὲ δημοσιεύματα τῶν ἐφημερίδων, νὰ ὑβρίζουν τὴν κυβέρνηση γιὰ τὶς ἀποφάσεις της καὶ ν' ἀπειλοῦν. Ἡ κυβέρνηση φοβήθηκε ταραχὲς κι ἄλλαξε τὴν ἀπόφασή της: Ἡ σορὸς θὰ μεταφερόταν κατ' εὐθεῖαν στὴν Κρήτη, στὴ δική του γῆ καὶ στοὺς δικούς του ἀνθρώπους. Οἱ ἀδιάλλακτοι κρίθηκαν γιὰ τὴ στάση τους ἀπὸ τὴν Ἱστορία...

Μὲ τὸ θάνατο τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου ἀσχολήθηκαν ὅλες οἱ ἐφημερίδες, κάθε πολιτικῆς ἀπόχρωσης, στὴν Ἀθήνα καὶ σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Τὴν ἔρευνα ἐνδιαφέρει ἡ στάση τῶν Γιαννιώτικων ἐφημερίδων καὶ μ' αὐτὲς θ' ἀσχοληθοῦμε. Ὁ *Κῆρυξ* κι ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, καθὼς καὶ ὅλα τὰ ἑβδομαδιαῖα φύλλα τῆς Δημοκρατικῆς παράταξης, κυκλοφόρησαν μὲ πένθιμο πλαίσιο καὶ ὁλοσέλιδα ἄρθρα, βουλευτῶν καὶ πολιτευτῶν τοῦ κόμματος τῶν *Φιλελευθέρων*. Στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* τὸ κύριο ἄρθρο ἔγραψε ὁ διευθυντής του Εὐθύμιος Τζάλλας. Τίτλος: *Ἐλευθέριος Βενιζέλος ὁ δημιουργὸς τοῦ μεγαλείου τῆς Ἑλλάδος*. Μὲ ἁδρὲς πινελιὲς σκιαγραφεῖ τὸ ἔργο τοῦ μεγάλου πολιτικοῦ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς ἐμφάνισής του στὸ πολιτικὸ σκηνικὸ τῆς Ἑλλάδας ὡς τὸ θάνατό του. Σ' ἕνα σημεῖο τοῦ ἄρθρου του καὶ μετὰ τὴν ἀναφορὰ στὶς ἐκλογὲς τοῦ Μαΐου 1915, μὲ τὶς ὁποῖες ἐγκρίθηκε ἡ πολιτικὴ τοῦ Βενιζέλου γιὰ ἔξοδο τῆς Ἑλλάδας στὸ πλευρὸ τῶν συμμάχων, βάζει δυὸ σειρὲς ἀποσιωπητικῶν. Καὶ ἐξηγεῖ. *Τὰ ἀποσιωπητικὰ χρη-*

σιμεύουν διὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς εὐθύνης τοῦ ἐθνικοῦ μας διχασμοῦ. Ἡμεῖς δὲν θέλομεν νὰ ἐλέγξωμεν πολιτείαν ἄλλων σήμερον. Ἡμεῖς... ἀδιστάκτως ἀναγνωρίζομεν ὅτι ἡ ἔκβασις τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολέμου ἐδικαίωσε τὴν τολμηρὰν μέν, ἀλλ' ὀρθὴν πολιτικὴν τοῦ Μεγάλου Κρητός. Καὶ ἐξησφάλισεν ὑπὲρ αὐτοῦ τὸν τίτλον τοῦ μεγαλυτέρου καὶ διορατικωτέρου συγχρόνου Ἕλληνος πολιτικοῦ... Βέβαια ἡ Ἱστορία ἐξέφερε τὴ δική της γνώμη γιὰ τὴν ὅλη πολιτεία τοῦ Βενιζέλου, ἀλλὰ τὴν ἐποχὴ τῆς ἔναρξης τοῦ Διχασμοῦ, κανένας δὲ μποροῦσε νὰ ἀμφισβητήσει τὴν ὀρθότητα τῆς πολιτικῆς του, ἐκτὸς βέβαια ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους του, ἂν καὶ ὑπάρχουν κι ἀπὸ τὴν πλευρὰ αὐτὴ κάποιες σωστὲς σκέψεις...

Ὁ Ἐλ. Βενιζέλος στὸ γραφεῖο του.

Ἡ *Ἤπειρος* (19-3-30) ἔγραψε: *Ἡ ἀνήσυχος καὶ δυνατή του ψυχὴ ἀνεπαύθη χθὲς ἐν Κυρίῳ. Ὁ θάνατός του ἀποτελῶν ἕνα ἐξαιρετικὰ σημαντικὸν γεγονὸς διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἀνοίγει νέους δρόμους ζωῆς. Διότι πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι ἀπὸ μιᾶς ὁλοκλήρου εἰκοσιπενταετίας, ἀφ' ἧς ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅλοι οἱ δρόμοι τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς μας ζωῆς αὐτόν, εἴτε κυβερνῶντα, εἴτε ἀντιπολιτευόμενον, εἴτε ἀπουσιάζοντα, εἴτε ἐξόριστον, τὸν Ἐλευθέριον Βενιζέλον εἶχον πάντοτε ἀφετηρίαν καὶ τέρμα. Ὑπῆρξε τόση ἡ δύναμίς του καὶ τόση ἡ γοητεία καὶ τὸ μῖσος ποὺ ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς Ἕλληνας, ὥστε νὰ τοὺς χωρίσῃ εἰς δύο ἀγρίως μισούμενα στρατόπεδα καὶ ὅλα τὰ νήματα τῶν πολιτικῶν των σκέψεων νὰ κρατῶνται ἐκεῖθεν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ἡ μορφή του ἔμεινεν ἕως τώρα σκοτεινὴ ἀπὸ τὸν πολὺν ἔπαινον τῶν φίλων του καὶ τὸν πολὺν ψόγον τῶν ἐχθρῶν... καὶ θὰ κριθῇ καὶ θὰ δικαιωθῇ μόνον ἀπὸ τὴν ἱστορίαν, εἰς τὴν ὁποίαν παρεδόθη χθές...* Καὶ ἀφοῦ ἐκθέτει ἀναλυτικὰ τὰ τοῦ Διχασμοῦ καὶ τῶν αἰτίων του, ἀφήνοντας τὴν ἱστορίαν νὰ κρίνει γιὰ τὴν εὐθύνη τῶν δυὸ στρατοπέδων, τοῦ Βενιζελικοῦ καὶ τοῦ Ἀντιβενιζελικοῦ, κατέληγε: *Ἂς εὐχηθῶμεν καὶ ἂς προσπαθήσωμεν μὲ ὁδηγὸν τὴν πεῖραν, τὴν πικροτάτην πεῖραν τοῦ παρελθόντος, ὁ νέος κόσμος ποὺ θὰ δημιουργηθῇ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου, νὰ εἶναι ἕνας κόσμος πλέον ἔντιμος, πλέον φιλόπατρις καὶ πλέον συνετός...* Τὸ περιεχόμενο τοῦ ἀντικειμενικοῦ -γιὰ μιὰ ἐφημερίδα ποὺ στήριζε τὸ *Λαϊκὸ* κόμμα- ἄρθρου, προδίδει γραφίδα τοῦ Δημήτρη Χατζῆ. *Κλείνομεν γόνυ εὐλαβῶς*, τιτλοφοροῦσε τὸ ἄρθρο της ἡ *Ἀγροτικὴ ἠχὼ* (19-3-36). *Ὅλη ἡ Ἑλλὰς κατέχεται ἀπὸ συγκίνησιν. Ὅλη ἡ Ἑλλὰς κατέχεται καὶ ἀπὸ ἕναν ἀόρατο φό-*

βο. Διατί; Διότι καὶ σήμερα τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος βαδίζουν μοιραίως! Διότι καὶ σήμερα ἔχει ἀνάγκην ἡ Ἑλλὰς ἑνὸς Σωτῆρος! Ὁ οὐρανὸς εἶναι σκεπασμένος μὲ μαῦρα, ζοφερὰ σύννεφα. Εἶναι τὰ σύννεφα τοῦ ἀπαισίου πολέμου... Δι' αὐτὸ ὅλοι σήμερα, ὅλοι οἱ Ἕλληνες, στρέφουν τὰ βλέμματά των πρὸς τὸν ἐκλιπόντα Μεγάλο Πολιτικὸ καὶ ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς των ἀναπέμπουν θερμὰς καὶ εἰλικρινεῖς δεήσεις δι' αὐτόν, ὁ ὁποῖος ἐπόνεσε τὴν Ἑλλάδα! Τὴν ἐμεγάλωσε! Ἀπέθανε λέγων τὰς λέξεις: Ἑλλὰς - Ἑλλάς! Ὅλη ἡ Ἑλλὰς κλείνει τὸ γόνυ εὐλαβῶς πρὸ τῆς σοροῦ του καὶ χύνοντας δάκρυα εἰλικρινῆ, δάκρυα μετανοίας δι' ὅσες πικρίες τὸν ἐπότισε, δάκρυα ἀπελπισίας καὶ πόνου, διότι εἰς τόσον κρισίμους στιγμὰς τὸν ἔχασε, εὔχεται εἰς τὸν Ὕψιστον: Αἰωνία του ἡ Μνήμη.

Ὁ Χρ. Χρηστοβασίλης, μὴ ἔχοντας δική του ἐφημερίδα -εἶχε σταματήσει ἡ ἔκδοση τῆς Ἐλευθερίας- φιλοξενήθηκε ἀπὸ τὴν *Κραυγὴ* (23-3-36), ὅπου ἀνέπτυξε τὶς γνωστὲς δικές του κρίσεις γιὰ τὸ Βενιζέλο: *Ὁ Βενιζέλος ἀπέθανε! Ὁ Βενιζέλος δὲν ὑπάρχει πλέον! Ἐπὶ ἓν τέταρτον αἰῶνος (1886-1909) ὑπῆρξεν ὁ κυριεύων πλανήτης τῆς μεγαλονήσου Κρήτης καὶ ἐπὶ ἓν τέταρτον αἰῶνος ὁ κυριεύων πλανήτης ὅλης τῆς Ἑλλάδος. Ἐπαναστάτης ἐν Κρήτῃ, ἐπαναστάτης καὶ ἐν ὅλῃ τῇ Ἑλλάδι. Ἐπαναστάτης ἦτο τὸ στοιχεῖον του... Ὅλη ἡ Ἑλλὰς ἦτο μιὰ μᾶζα κηροῦ εἰς τὰ δάκτυλά του καὶ τὴν ἔπλαττεν ὅπως ἤθελε καὶ ὅπως συνέφερεν εἰς τοὺς σκοπούς του. Ἦτο γεννημένος νὰ κυβερνᾷ. Ἐμπρός του ἔδει νὰ ὑποκύψουν, νὰ σαρωθοῦν, νὰ ἐκμηδενισθοῦν τὰ πάντα, διὰ νὰ διέλθῃ αὐτός, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὸν σκοπόν του. Ἦτο πρῶτον Ἐλευθέριος Βενιζέλος, δεύτερον Κρητικὸς καὶ τρίτον Ἕλλην. Ἐθυσίαζεν τὰ πάντα εἰς τὸν βωμὸν τοῦ Ἐγώ του. Πρῶτον αὐτὸς καὶ ὕστερον τ' ἄλλα. Ἐδημιούργει ἀτομικοὺς καὶ πολιτικοὺς ἐν ταὐτῷ φίλους, ἀφοσιωμένα ὄργανα, φανατικοὺς λάτρας καὶ εἰδωλολάτρας. Ἐγοήτευεν, ἐμάγευεν, ἔκαμε μέγα πολιτικὸν κόμμα, διοικοῦσε τὴν Ἑλλάδα αὐτοκρατορικῶς, δικτατορικῶς.* Στὴ συνέχεια ἀναφερόταν στὰ μέσα ποὺ χρησιμοποίησε γιὰ νὰ δημιουργήσει τὸ Βενιζελικὸ κράτος (κυρίως μὲ τὸν ἔλεγχο τῶν Ἐνόπλων δυνάμεων καὶ τῆς Χωροφυλακῆς), ἀναγνωρίζοντας ταυτόχρονα ὅτι ἦταν ἡ μεγαλύτερη πολιτικὴ φυσιογνωμία ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ὄθωνος. *Ὅλοι οἱ ἄλλοι πολιτικοί, ἀπὸ τότε, ἦσαν μικραὶ φυσιογνωμίαι ἀπέναντι τῆς ἰδικῆς του, ἡ ὁποία, ἀπὸ ἑλληνικὴ πολιτικὴ φυσιογνωμία, ἔφθασεν εἰς τὸ σημεῖον νὰ γίνῃ παγκόσμιος.* Κατέληγε: *Ὁ Βενιζέλος ὑπῆρξε μέγας ἀνὴρ διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ προικισμένος μὲ πολὺ μεγάλα ἐλαττώματα... Καὶ ἤδη, ἀπὸ τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου του τὸν παραλαμβάνει η ἀδέκαστος Ἱστορία καὶ παραμεριζόμεθα οἱ θαυμασταὶ καὶ ἐπικριταί του. Ὁ γράφων καυχᾶται ὅτι ὑπῆρξε καὶ πρὸ τοῦ Θερίσου ἀντιβενιζελικός, οὐδέποτε ἰδὼν αὐτὸν κατὰ πρόσωπον...* Ἀφιέρωσε καὶ δεύτερο ἄρθρο στὸ Βενιζέλο ὁ Χρηστοβασίλης (*Κραυγή*, 6-4-36), στοὺς φίλους κι ὀπαδούς του, γιὰ νὰ κυριολεκτοῦμε. Τοὺς κατηγοροῦσε γιὰ τὴν

ἐμμονή τους στὴ μεταφορὰ τῆς σοροῦ του στὴν Ἀθήνα γιὰ λαϊκὸ προσκύνημα, ὑπενθυμίζοντάς τους ὅτι στὴν Ἀθήνα δὲν ὑπῆρχαν μόνο *Βενιζελικοί*, ἀλλὰ κι *Ἀντιβενιζελικοί*, περισσότεροι μάλιστα ἀπὸ τοὺς πρώτους, καὶ ἡ ἐμμονὴ στὴν ἄποψή τους (τῶν *Βενιζελικῶν*) θὰ ὁδηγοῦσε σὲ νέο ἐμφύλιο πόλεμο. Κατηγοροῦσε, μάλιστα, καὶ τὴν κυβέρνηση Δεμερτζῆ, ὡς Βενιζελίζουσα, ἐπειδὴ αὐτὴ εἶχε τὴν ἰδέα τῆς μεταφορᾶς τῆς σοροῦ στὴν Ἀθήνα, καὶ βέβαια δὲν εἶπε οὔτε ἕνα κακὸ λόγο γιὰ τοὺς ἀδιάλλακτους *Ἀντιβενιζελικούς*, ποὺ αὐτοὶ κυρίως ἐμπόδισαν νὰ μεταφερθεῖ ὁ νεκρὸς τοῦ Βενιζέλου στὴν Ἀθήνα, σὰ νὰ μὴν εἶχε τὸ δικαίωμα ὁ δημιουργὸς τῆς Μεγάλης Ἑλλάδας νὰ περάσει, ἔστω καὶ νεκρός, ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ πρωτεύουσα... Ὁ Διχασμός, καὶ μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Βενιζέλου, δὲν ἐξαφανίστηκε, ὅπως πίστευαν πολλοί, κρατοῦσε ἀκόμα γερά. Ἀπόδειξη ἡ ἀπροθυμία τῶν μεγάλων κομμάτων νὰ συνεννοηθοῦν καὶ νὰ σχηματίσουν κυβέρνηση, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ὁδηγηθεῖ ἡ χώρα στὴ δικτατορία...

Τὰ Γιάννινα τίμησαν τὸ θάνατο τοῦ Βενιζέλου, μὲ ψηφίσματα τοῦ Δήμου, τῶν ὀργανώσεων καὶ συματείων καὶ μὲ τὴν τέλεση μνημοσύνου στὴ Μητρόπολη. Σὲ συγκέντρωση τῶν *Φιλελευθέρων* στὸν κινηματογράφο «Τιτάνια» (19-3-36) ἀποφασίστηκε ἡ συγκρότηση ἐπιτροπῆς, ἡ ὁποία θὰ μεριμνοῦσε γιὰ νὰ γίνουν πραγματικότητα τρεῖς προτάσεις ποὺ ἀκούστηκαν ἀπὸ τοὺς εἰσηγητές: 1) Ἡ ἀνέγερση στὰ Γιάννινα ἀνδριάντα τοῦ Βενιζέλου, (πέρασαν δεκαετίες ὁλόκληρες γιὰ ν' ἀνεγερθεῖ), 2) Ἡ μετονομασία ἑνὸς κεντρικοῦ δρόμου μὲ τὸ ὄνομά του καὶ 3) Ἡ τέλεση μνημοσύνου. Τὸ μνημόσυνο ἔγινε στὶς 27-3-36. Κάποιοι παράγραφοι τοῦ ἐπιμνημόσυνου λόγου τοῦ γυμνασιάρχη Δημ. Σακελλαρίδη, ἔγιναν ἀφορμὴ ν' ἀνάψουν πάλι τὰ αἵματα καὶ νὰ δεχτεῖ τὰ πυρὰ τῶν ἀντιβενιζελικῶν ἐφημερίδων, ποὺ τὸν κατηγόρησαν *ὡς ταπεινὸν δοῦλον τῶν παθῶν καὶ τοῦ ἀπαισίου διχασμοῦ.* Τὶ εἶχε πεῖ ὁ Σακελλαρίδης; *Βενιζελισμὸς ἴσον θρησκεία, Βενιζελισμὸς ἴσον Ἑλλάς, Ἑλλὰς ἴσον Βενιζέλος. Ὁ Βενιζέλος μὲ τὸν ὁρμητικότητά του ἐκρήμνισε τὰ εἴδωλα... Ὁ τάφος του θὰ εἶναι σὰν τὸν Πανάγιον Τάφον, ἀπ' ὅπου θὰ λαμβάνωμεν θεῖον φῶς...* (Ἦταν μοιραῖο νὰ παρεξηγηθεῖ γιὰ κάποιες φραστικὲς ὑπερβολές του ὁ γυμνασιάρχης καὶ ν' ἀντιμετωπίσει τὸ μένος τῶν ἀντιβενιζελικῶν...). Πάντως τὸ μνημόσυνο τοῦ Βενιζέλου ὑπῆρξε ἐπιβλητικό. Ἀπὸ μέρες, ἡ συγκροτηθεῖσα ἐπιτροπὴ (τὴν ἀποτελοῦσαν οἱ: Δημ. Βλαχλείδης, Γεώργ. Καλούδης, Νικ. Σακελλαρίδης, Κων. Κατσαδήμας, Κων. Ρώϊμπας, Κων. Φρόντζος, Βασ. Γιαννάκος, Κων. Στεφόπουλος, Στέφ. Μπότσιος, Κων. Ἀγνάντης, Ἐπ. Βέλλης, Σωτ. Γκιζᾶς, Ζ. Γκλίναβος, Γ. Δευτεραῖος, Ν. Δερδεμέζης, Ἀγ. Κωνσταντινίδης, Δ. Λιάσκος, Β. Μιχαηλίδης, Ἀλ. Μωϋσιάδης, Σωτ. Μαρτίνης, Δημ. Πανίδης, Κων. Σκούρτης, Νικ. Σακελλίων, Γερ. Σεβαστός, Π. Σεπετᾶς, Π. Τσιλίκης, Εὐθ. Τζάλλας, Δ. Τσινάβος, Β. Τσουκανέλης, Παν. Χωραΐτης), μὲ ἀγγελτήρια μνημοσύνου καὶ δημοσιεύματα στὶς βενιζελικὲς ἐφημερίδες, καλοῦσε

τὶς ἀρχές, τὶς ὀργανώσεις καὶ τὸν κόσμο, νὰ παραστοῦν στὸ μνημόσυνο. Οἱ ἀρχές, ἐκτὸς τῶν Δημοτικῶν (ὁ δήμαρχος εἶχε πάει στὴν Κρήτη γιὰ τὴν κηδεία τοῦ Βενιζέλου), ἀπουσίασαν, ὅπως *καὶ οἱ φανατισμένοι ἀντίπαλοι.* Ἡ προσέλευση ὅμως τοῦ κόσμου ἦταν μαζική. Κατέκλυσε τὸ μητροπολιτικὸ ναὸ καὶ τὸν περίβολο. Στὸ μέσο τοῦ ναοῦ καὶ μπροστὰ ἀπὸ τὸν ἀρχιερατικὸ θρόνο εἶχε στηθεῖ κενοτάφιο μὲ πένθιμο διάκοσμο καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Βενιζέλου, τὴν ὁποία ὁ κόσμος ἀσπαζόταν μετὰ τὸ τέλος τοῦ μνημοσύνου. Τὸ προσκύνημα κράτησε δυὸ ὁλόκληρες ὧρες... Τὸν κύριο ἐπικήδειο ἐκφώνησε ὁ πρώην γυμνασιάρχης καὶ βουλευτὴς Γ. Καλούδης (δεύτερο, συντομότερο, ὁ γυμνασιάρχης Δημ. Σακελλαρίδης). Ἀναφέρθηκε διεξοδικὰ στὸ μεγαλειῶδες ἔργο τοῦ Βενιζέλου, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἀκόμα ποὺ πολιτευόταν στὴν Κρήτη. Μία παράγραφος τοῦ λόγου του, πρὶν τὸ τέλος (ὁ λόγος δημοσιεύτηκε στὸν *Ἠπειρωτικὸν ἀγῶνα* 31-3 καὶ 1-4-36 καὶ *Κήρυκα*) εἶναι χαρακτηριστική: *Ἀλλὰ δὲν ὑπέπεσε καὶ εἰς σφάλματα; Τὶς ἀρνεῖται τοῦτο; Καὶ ὁ ἥλιος ἔχει τὰς κηλίδας του. Αὐτὸς μάλιστα ὡμολόγησεν ἐν τῇ Βουλῇ: «Ἔκαμα καὶ ἐγὼ σφάλματα, ἀλλ' ὄχι αὐτὰ τὰ ὁποῖα νομίζουν οἱ ἀντίπαλοί μου, τὰ γνωρίζω ἐγώ». Ἀλλ' ὁποιαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ταῦτα, ὠχριῶσι καὶ ἀμαυροῦνται πρὸ τοῦ ἀπλέτου καὶ ἐκθαμβωτικοῦ φωτὸς τῶν μεγαλουργημάτων. Ὁ Ἐλ. Βενιζέλος εἴτε νικητής, εἴτε πεπτωκώς, εἴτε θριαμβευτὴς καταυγαζόμενος ὑπὸ τῆς αἴγλης φωτοστεφάνου, εἴτε δεχόμενος καταιγισμοὺς πυρῶν, δίκην ἀγρίου θηρίου, εἴτε οἰακοστρόφος, εἴτε ἐξόριστος, αὐτὸς ἐπὶ 25 συναπτὰ ἔτη, εἴτε ὡς θέσις, εἴτε ὡς ἄρνησις, διηύθυνε τὰς τύχας τοῦ Ἔθνους. Δι' ὃ καὶ μαθόντες τὸν ἀπροσδόκητον θάνατόν του ἐμείναμεν πάντες ἐμβρόντητοι, ἐνεοί...* Σημαδιακὸς χρόνος τὸ 1936... Ἄρχισε μὲ τὸ θάνατο τοῦ Κονδύλη, ἀκολούθησε ὁ θάνατος τοῦ Βενιζέλου, θάφευγαν σὲ λίγο μαζί του κι ἄλλοι, δὲ θ' ἀργοῦσε νὰ χαθεῖ καὶ ἡ κοινοβουλευτικὴ Δημοκρατία...

Ο *χειμώνας εἶναι βαρύς. Θάρθει τάχα ἡ ἄνοιξη;* ἀναρωτιόταν ὁ Πέτρος Κωστίδης, καθὼς πήγαινε νὰ πλαγιάσει τὴν παραμονὴ τῆς Πρωτοχρονιᾶς. Τὴν ἡμέρα ποὺ μαθεύτηκε ὁ θάνατος τοῦ Βενιζέλου ἔπεσε σὲ μαύρη ἀπελπισία. *Δὲν θάρθει φέτος ἄνοιξη...* ἀναλογίστηκε πάλι, *κακὸ δρολάπι τσάκισε τὰ φύτρα ποὺ ἑτοιμάζονταν ν' ἀνοίξουν μὲ τὸν πρῶτο ζεστὸ ἀέρα, γκρέμισε τὶς ἐλπίδες ἑκατομμυρίων Ἑλλήνων, ποὺ πάντα περίμεναν τὸ γυρισμὸ τοῦ Μεγάλου ἐξόριστου...* Τέλη Μαρτίου, ὁ καιρὸς ἦταν ἀκόμα ἄσχημος, κι ὁ Πέτρος, κάθε χρόνο μὲ πιὸ ἐξασθενημένες δυνάμεις -δὲν πήγαινε ἀκόμα στὸ μαγαζὶ- καθόταν στὸ σαλόνι τοῦ σπιτιοῦ του ὅλη τὴ μέρα δὲν περνοῦσαν οἱ ὧρες, γιαυτὸ φώναζε κάθε τόσο, μὲ ἀστεῖες δικαιολογίες, πότε τὴ γυναίκα του, πότε τὴ νύφη του τὴν Κατερίνα, προπαντὸς ὅμως ἤθελε κοντά του τὴν Εἰρήνη καὶ τὴ Θάλεια. Φοιτοῦσε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ σχολικοῦ ἔτους στὸ γυμνάσιο θηλέων, εἶχε ριχτεῖ μὲ τὰ μοῦτρα στὴ με-

λέτη, φιλοδοξοῦσε νὰ πάρει τὸ ἀπολυτήριό της μὲ ἄριστα καὶ θὰ τὸ πετύχαινε. Μιὰ τέτοια χειμωνιάτικη μέρα τοῦ Μαρτίου, πρωί, ἦρθε στὸ σπίτι του ὁ Ἀχιλλέας Βάντζιος. Σφίχτηκε ἡ καρδιὰ τοῦ Πέτρου μόλις τὸν εἶδε, *κάτι κακὸ ἔγινε*, πέρασε ἀπὸ τὸ μυαλό του. Σὲ λίγο ἀντίκρυσε καὶ τὸ πρόσωπο τοῦ ἐπισκέπτη· ἦταν ἀποτυπωμένη σ' αὐτὸ ἡ σφραγίδα τοῦ πόνου καὶ τῆς ἀπελπισίας· συνειδητοποίησε πιὰ πὼς τὸ κακὸ ἦταν μεγάλο, ποτὲ ὅμως δὲν πήγαινε ὁ νοῦς του στὸ χαμὸ τοῦ Βενιζέλου. Ὅταν ὁ Βάντζιος, ψύχραιμος ὅπως πάντα, ἀκόμα καὶ στὶς πιὸ κρίσιμες στιγμές, τοῦ εἶπε τὸ θλιβερὸ νέο, ὁ Πέτρος στὴν ἀρχὴ νόμιζε ὅτι ἔβλεπε στὸν ὕπνο του ἕνα κακὸ ἐφιάλτη, πὼς σύντομα θὰ ξυπνοῦσε καὶ θ' ἀπαλασσόταν ἀπ' αὐτόν· ὅταν συνῆλθε κι ἀντιμετώπισε τὴν πραγματικότητα, ἄφησε φωνὴ μεγάλη, ἀνασηκώθηκε σὰ νάθελε νὰ διώξει κάποιο ἀποτρόπαιο φάντασμα, ὕστερα ἔπεσε ξέπνοος στὸν καναπέ. Εἶχε λιποθυμήσει... Ὁ Βάντζιος φώναξε τὶς γυναῖκες, ἔτρεξαν γρήγορα, τοῦ πρόσφεραν τὶς πρῶτες βοήθειες, τοῦ ἔκαναν εἰσπνοὲς αἰθέρα, τοῦ ἔτριψαν μὲ κολώνια τὰ χέρια, τὸ πρόσωπο, τὸ κεφάλι, συνῆλθε... Ἡ Θάλεια πρότεινε νὰ φωνάξουν καὶ τὸ Δημήτρη, τὸ πῆρε τὸ αὐτὶ τοῦ Πέτρου, *ἀφῆστε τὸ γιατρὸ στὴ δουλειά του*, ψιθύρισε μὲ ἀδύναμη φωνή, *δὲν εἶναι τίποτε, θὰ συνέλθω... —Πέθανε ὁ Βενιζέλος εἶπες;* ρώτησε τὸ Βάντζιο. Ἀκόμα δὲ μποροῦσε νὰ πιστέψει πὼς γιὰ κάτι τέτοιο τοῦ μίλησε λίγο πρὶν ὁ ἐπισκέπτης του. *—Νοιώθεις καλὰ τώρα;* ρώτησε ὁ ἄλλος. *—Μὰ πῶς πέθανε;* συνέχισε ὁ Πέτρος ἀκολουθώντας τοὺς δικούς του συλλογισμούς. Ὁ Βάντζιος δὲν ἤθελε νὰ συνεχίσει. *—Ἠρέμησε*, τοῦ εἶπε, *μόλις συνῆλθες, δὲ μπορῶ νὰ σὲ φορτώσω μ' ἄλλες στενοχώριες... —Μὴ μὲ βασανίζεις, Ἀχιλλέα, ἀδυναμία ἦταν, πέρασε, δὲν εἶμαι μικρὸ παιδί, θέλω νὰ μάθω. Εἶχαν πεῖ πὼς τὶς τελευταῖες μέρες ἦταν ἄρρωστος, τόσο βαρειὰ ἦταν ἡ ἀρρώστεια του;* Ὁ Πέτρος δὲν ἤξερε πὼς ὁ Βενιζέλος εἶχε χτυπηθεῖ ἀπὸ βαρὺ ἐγκεφαλικό, ὁ Δημήτρης τοῦ τό 'κρυψε, φοβήθηκε τὶς ἀντιδράσεις του. Οὔτε ἐφημερίδες τοῦ ἔδινε νὰ διαβάσει, τοῦ ἔλεγε μόνο πὼς ἦταν ἐλαφρὰ ἀδιάθετος, πὼς ὑπέφερε ἀπὸ γρίπη. Ὁ Βάντζιος δίσταζε νὰ μιλήσει, σώπαινε. *—Ἀχιλλέα..*, μίλησε ὁ Πέτρος σὲ τόνο ἐπιτιμητικό. *Μικρὸ παιδὶ εἶμαι καὶ φοβάσαι νὰ μοῦ τὰ πεῖς...* Ὁ ἄλλος δὲν ἄντεξε στὸ παράπονό του, στὸ ἱκετευτικὸ βλέμμα του, τὰ εἶπε ὅλα. *—Ὥστε ἔτσι, λοιπόν, γιαυτὸ σώπαινες, δὲν εἶχες ἄδικο. Ὁ θάνατος μὲ συγκλόνισε. Τὰ αἴτια ἔχουν δευτερεύουσα σημασία, μπορεῖ νὰ μοιάζουν μὲ τὰ χτυπήματα ποὺ δέχτηκα ἐγώ, δὲ μὲ ἐπηρεάζουν. Τὴ γροθιὰ στὸ στῆθος τὴν ἔνοιωσα ὅταν πρόφερες τὸ φοβερὸ λόγο, πῶς τὸν ξεστόμισες;* Σώπασε λίγο κι ὕστερα συνέχισε: *Πέθανε ὁ Βενιζέλος! Πῶς μπόρεσε ὁ Χάρος καὶ λύγισε τέτοιο θεριό;* Δάκρυα τοῦ ἦρθαν στὰ μάτια. Ἐκείνη τὴ στιγμὴ συνειδητοποίησε τὶ τεράστια ἀπώλεια ἦταν γιὰ τὸν τόπο ὁ θάνατος τοῦ Βενιζέλου, πόσο μεγάλο ἦταν τὸ κενὸ ποὺ ἄφησε στὶς καρδιὲς ὅλων, ὅσων τὸν πίστεψαν, ἦταν σίγουρος γιαυτό, ἔτσι ἔνοιωθε κι ὁ ἴδιος. Ἤθελε νὰ μείνει μό-

νος, ν' ἀναπολήσει ὅλα τὰ γεγονότα ποὺ συνδέονταν μὲ τὸ Βενιζέλο, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ ἀπελευθερώθηκαν τὰ Γιάννινα, ἡ παρουσία τοῦ Βάντζιου τώρα τὸν ἐνοχλοῦσε, τοῦ τὸ εἶπε. Ὁ ἄλλος κατάλαβε, τὸ ἴδιο συγκλονισμένος ἦταν κι αὐτός, κι ἂς μὴν τὸ ἔδειχνε, μόνο μὲ τὸν ἐσωτερικὸ διάλογο θάβρισκε ἀνακούφιση, σηκώθηκε, ἄνοιξε σιγὰ-σιγὰ τὴν πόρτα κι ἔφυγε...

Ὅταν ἔμεινε μόνος ὁ Πέτρος, δὲν ἤξερε ἀπὸ ποῦ ν' ἀρχίσει. Θυμήθηκε τοὺς τίτλους παλιῶν βιβλίων, ὅπως *Ὁ γυιὸς τοῦ Ψηλορείτη*, στὰ χείλη του πήγαινε ν' ἀνθίσει τὸ τραγούδι: *Βενιζέλε μας πατέρα τῆς Ἑλλάδας..*, γυιὸς τοῦ περήφανου βουνοῦ, πατέρας τῆς Ἑλλάδας, αὐτὸς ἦταν ὁ Βενιζέλος... Ἔφερνε στὸ νοῦ του τὶς δοξασμένες μέρες τοῦ 1912-13, ὡς τὸ 1915, τότε ὁ Βενιζέλος κι ὁ Κωνσταντῖνος ὁμονοοῦσαν, δὲν εἶχε ἀρχίσει ἀκόμα ὁ ἐθνοκτόνος Διχασμός, οἱ νίκες συνόδευαν τὶς προθέσεις τους, τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδας ξανοιγόταν ἐλπιδοφόρο. Ἦρθε ἡ θύελλα τοῦ μεγάλου πολέμου καὶ τὰ σάρωσε ὅλα, ἔφερε καὶ στὴν Ἑλλάδα τὴν κατάρα τοῦ Διχασμοῦ, ὅλα ἄλλαξαν. Οἱ Ἕλληνες χωρίστηκαν σὲ δυὸ ἀλληλομισούμενα στρατόπεδα, χωρίστηκε καὶ τὸ κράτος στὰ δυό, στὴν Ἀθήνα ὁ Κωνσταντῖνος, στὴ Θεσσαλονίκη ὁ Βενιζέλος, καθένας ὑποστήριζε μὲ πάθος τὶς θέσεις του, δὲν ἔλεγαν νὰ ὑποχωρήσουν. Τὸ δίκιο ἦταν μὲ τὸ μέρος τοῦ Βενιζέλου, μπῆκε στὸν πόλεμο, τὸ τέλος του βρῆκε τὴν Ἑλλάδα στὸ πλευρὸ τῶν νικητῶν, μεγάλωσε, τράνεψε κι ἄνοιξε τὰ φτερά της γιὰ νὰ σκεπάσει τὴν Πόλη, τὴν Ἰωνία, τὸν Πόντο, ὅλο τὸν ἀλύτρωτο Ἑλληνισμό. Ποιὸς ἄλλος πολιτικὸς εἶχε νανουρίσει τὴν Ἑλλάδα μὲ τέτοιους ὁραματισμούς; Μόνο τὸ ἄκουσμά τους προξενοῦσε δέος; Κυνηγώντας αὐτὰ τὰ ἀπίστευτα ὄνειρα, ἔφυγε ἕνα βράδυ ἀπὸ τὸ σπίτι τῆς Καραβατιᾶς κι ὁ γυός του ὁ Βασίλης, πῆγε στὴ Θεσσαλονίκη, κατατάχτηκε στὸ στρατὸ τῆς *Ἐθνικῆς ἀμύνης*, πολέμησε σκληρὰ μὲ τοὺς Βουλγάρους, οἱ Γερμανοὶ τοὺς ἐπέτρεψαν νὰ μποῦν στὴν Ἑλλάδα, ἀγωνίστηκε νὰ κρατήσει ἐλεύθερο τὸ ἑλληνικὸ χῶμα, λαβώθηκε ἄσχημα, ἦρθε στιγμὴ νὰ τοῦ κόψουν τὸ πόδι, ἀντιτάχτηκε, ἦταν ἀποφασισμένος νὰ πεθάνει μαζί του, τὸ κράτησε κι ἔγινε ὁ βασανιστικὸς τύραννος τῆς ὑπόλοιπης ζωῆς του καὶ ἡ αἰτία τοῦ θανάτου του. Ὁ Πέτρος κάρφωσε τὰ μάτια του στὴ φωτογραφία τοῦ Βασίλη, ἀπὸ τὸ κάδρο του ἐκεῖνος τοῦ χαμογελοῦσε εὐτυχισμένος. Πάντα χαμογελοῦσε... *Βασίλη! Βασίλη!* μουρμούρισε ὁ Πέτρος καὶ τὰ μάτια του πλημμύρισαν πάλι δάκρυα... Κι ὕστερα... κι ὕστερα... Δὲν ἤθελε νὰ θυμᾶται τίποτε. Μαῦρα σύννεφα σκέπασαν τὴν Ἑλλάδα, ὅλο τὸν Ἑλληνισμό, ἡ φύτρα του ξερριζωνόταν ἀπὸ τὶς πανάρχαιες κοιτίδες της, ὁ Τοῦρκος ἔσφαζε, ἀτίμαζε, βασάνιζε, πυρπολοῦσε, δὲν ἄφηνε τίποτα ὄρθιο στοὺς τόπους ὅπου ἄνθιζε ὁ Ἑλληνισμός. Ἔβαλε τέλος φωτιὰ καὶ στὴ Σμύρνη-Γκιαούρ, ἔπνιξε τοὺς Ἕλληνες στὴ θάλασσα, κι ὅσοι ἔμειναν πῆραν τὸ δρόμο τῆς προσφυγιᾶς, σκόρπισαν σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα, γυμνοί, ξυπόλητοι, πεινασμένοι, κι ἄρχισαν πάλι ἀπὸ τὸ ἄλφα νὰ στήσουν τὴ ζωή τους, τὰ ἔζησε ὁ Πέτρος καὶ στὰ Γιάννινα..

Αἰσθάνθηκε ἱκανοποίηση καὶ περηφάνεια, ἔδωσε σὲ κάποιους ἀπὸ τοὺς δυστυχισμένους ὅλη τὴ βοήθεια νὰ σταθοῦν στὰ πόδια τους, τώρα καμάρωνε γιὰ τὴν προκοπή τους, συγγένεψαν κι ὅλας, ἔγιναν ἄνθρωποι τοῦ σπιτιοῦ του... Ἡ ἀναπόληση συνεχίστηκε γιὰ πολλὴ ὥρα, ἦταν τόσα ποὺ εἶχε νὰ θυμηθεῖ, ἔμοιαζαν μὲ παραμύθι, ἔτσι ὅπως τὰ συνταίριαζε τὸ ἕνα μὲ τὸ ἄλλο· κάποτε γινόταν ἐφιάλτης, τὸν ξανάφερνε στὴν πραγματικότητα ἡ μορφὴ τοῦ Βενιζέλου πρόβαλε πάλι μπροστά του, ξανάρχιζε ἡ δυσφορία, τοῦ ἦταν ἀδύνατο νὰ συμφιλιωθεῖ μὲ τὴν πραγματικότητα. Ἔφτασε τὸ μεσημέρι χωρὶς νὰ τὸ καταλάβει. Ἐκεῖ κουλουριασμένο τὸν βρῆκε ὁ Δημήτρης, ὅταν γύρισε ἀπὸ τὸ ἰατρεῖο του. Ἀνήσυχος ἔτρεξε κοντά του: —*Τὶ ἔπαθες πατέρα;* φώναξε κι ἄνοιξε γρήγορα τὴν ἰατρική του τσάντα, νὰ βγάλει τ' ἀκουστικό. —*Μὴ ψάχνεις, ἄφησέ τα ὅλα, δὲν ἔχω τίποτα, εἶναι ἀπὸ τὴ συγκίνηση, πέθανε ὁ Βενιζέλος...* Ὁ Δημήτρης δὲ μίλησε. Εἶχε μάθει ἀπὸ τὸ πρωὶ γιὰ τὸ θάνατο, δὲν τοῦ εἶπε τίποτα, ἤξερε πὼς θ' ἀντιδροῦσε συναισθηματικά. Ἴσως ἔπρεπε νὰ τοῦ μιλήσει, δὲ θάπεφτε ὁ Βάντζιος οὐρανοκατεβατος νὰ τὸν ταρακουνήσει μὲ τὰ κοφτὰ λόγια του. —*Πῶς τόμαθες;* ρώτησε περίεργος. —*Ἦρθε ὁ Βάντζιος... —Μὴ συνεχίζεις,* ἀπάντησε ὁ γυιός του, *κατάλαβα. Ναὶ ὁ Βενιζέλος πέθανε, πρέπει νὰ τὸ πάρουμε ἀπόφαση ὅλοι μας, νὰ τὸν τιμήσουμε, νὰ παραδειγματιστοῦμε καὶ ν' ἀρχίσουμε δουλειά. Ἤμουν πολιτικός του ἀντίπαλος, τὸ ξέρεις, ἀναγνωρίζω ὅμως πὼς ἔκανε πολλὰ γιὰ τὴν Ἑλλάδα· ὡστόσο δὲν ἀντιμετωπίζεται τὸ μέλλον μὲ θρήνους, χρειάζεται ἡ καταβολὴ μεγάλων προσπαθειῶν γιὰ νὰ προχωρήσουμε, προπαντὸς νὰ συνειδητοποιήσουμε πὼς ἀπὸ δῶ καὶ μπρὸς θὰ ζοῦμε χωρὶς τὸ Βενιζέλο, ὅσο γρηγορότερο τὸ καταλάβουμε, τόσο τὸ καλλίτερο... —Μὰ ὁ Βενιζέλος, παιδί μου... —Ξέρω πατέρα τὶ ἦταν ὁ Βενιζέλος, τώρα πέθανε, ἄνθρωπος ἦταν κι αὐτός, λύγισε, ἴσως ἡ ἔντονη ζωὴ ποὺ ἔκανε καὶ ἡ καθημερινὴ ἔγνοιά του γιὰ τὴν Ἑλλάδα νὰ ἐπιτάχυναν τὸ τέλος του...* Ὁ Πέτρος παρακολουθοῦσε ἀφηρημένος τὰ λόγια τοῦ Δημήτρη, οὔτε καταλάβαινε τὶ τοῦ ἔλεγε, αὐτὸς ἔμεινε προσκολημένος στὸ φοβερὸ γεγονός. *Ὁ Βενιζέλος* μουρμούριζε κάθε τόσο, *ὁ Βενιζέλος...* Ὁ Δημήτρης κατάλαβε πὼς ἦταν μάταιη ἡ συνέχιση τῆς κουβέντας, *θὰ ἡσυχάσει,* σκέφτηκε, *θὰ ἐκτονωθεῖ μνημονεύοντας τὸ ὄνομα τοῦ Βενιζέλου κι ἀναπολώντας τὴ δράση του.* Εἶχε δίκιο. Σὲ λίγη ὥρα ὁ Πέτρος ἔγειρε τὸ κεφάλι του κι ἀποκοιμήθηκε. Ἡ Λευκὴ ἔλεγε νὰ τὸν ξυπνήσουν γιὰ τὸ μεσημεριανὸ φαγητό, *ὄχι,* ἀντέτεινε ὁ Δημήτρης, *ἡ καλλίτερη τροφὴ γιαυτόν, καὶ φάρμακο μαζὶ αὐτὴ τὴ στιγμή, εἶναι ὁ ὕπνος. Ὅταν ξυπνήσει δῶστε νὰ φάει κάτι ἐλαφρό, μιὰ σούπα, τίποτ' ἄλλο κι ὄχι ἐντάσεις κι ἀφορμὲς γιὰ συγκίνηση...*

Τὶς ἑπόμενες μέρες ὁ Πέτρος δὲ βγῆκε ἀπὸ τὸ σπίτι, ἦταν ἄλλωστε κι ὁ καιρός, ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶναι ἄσχημος, δὲν ἐπέτρεπε ἐξόδους. Τὶς περισσότερες ὧρες τὶς περνοῦσε μὲ τὴν ἀναπόληση τοῦ Βενιζέλου, τῶν πο-

λιτικῶν προσώπων ποὺ ἔδρασαν μαζί του καὶ τῶν γεγονότων στὰ ὁποῖα πρωταγωνίστησαν. Καθέναν ἀπὸ τοὺς συνεργάτες του τοὺς ζύγιζε τώρα μὲ ἄλλο μάτι, ὅταν ἦταν στὴ σκηνὴ τὸν θάμπωνε ἡ λάμψη τους, δὲν τὸν ἄφηναν νὰ δεῖ τὶς λεπτομέρειες, αὐτὲς ποὺ κάποτε διαμορφώνουν καταστάσεις, σὲ μεγαλύτερο βαθμό, ἀπ' ὅ,τι πολλοὶ νομίζουν. Στὴ ροὴ τῆς ἀναπόλησης ὁ Δαγκλῆς κρατοῦσε πρωταρχικὸ ρόλο κοντά του, ἀναπόσπαστα δεμένος μαζί του κι ὁ Βασίλης. Ὁ στρατηγὸς εἶχε κάνει ὅ,τι περνοῦσε ἀπὸ τὸ χέρι του τότε γιὰ νὰ τὸν σώσει, νὰ τοῦ στηλώσει πρῶτα τὸ ἠθικό, νὰ ἐμποδίσει νὰ τὸν κατακρεουργήσουν, ἤθελαν ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ νὰ τοῦ κόψουν τὸ τραυματισμένο πόδι του, τὸ ἔσωσε χάρη στὴν ἐπίμονη ἄρνησή του καὶ στὴν ἐπέμβαση τοῦ Δαγκλῆ. Καλλίτερα νὰ μὴν τοὺς ἄκουαν οἱ χειρουργοί, ὁ Βασίλης θὰ ζοῦσε ἀκόμα, τὸ συρρίγιο ποὺ τὸν ἔστειλε στὸν ἄλλο κόσμο, δὲ θὰ ἐμφανιζόταν, δὲ θὰ ὑπῆρχε ἔδαφος ν' ἀναπτυχθεῖ, ἡ ἀπαλλαγή του ἀπὸ τὸ τραυματισμένο πόδι θὰ τοῦ ἔσωζε τὴ ζωή· ἄχρηστη ὅμως θὰ ἦταν γιὰ τὸ Βασίλη, τὸ περήφανο παλληκάρι, χωρὶς τὴν ἀκεραιότητα τοῦ σώματός του δὲ θὰ ἔνοιωθε σωστὸς ἄνθρωπος, θὰ πέθαινε σύντομα ἀπὸ τὸ μαράζι... Ὅσο περνοῦσαν οἱ μέρες, τόσο αἰσθανόταν τὴν ἀνάγκη κι ἑνὸς συντρόφου, νὰ ἔχει διάλογο μαζί του σ' αὐτὴ τὴν ἀναπόληση, ὁ πιὸ κατάλληλος γιὰ ἕναν τέτοιο ρόλο ἦταν ὁ Βάντζιος. Στὴ μνήμη του δὲν ὑπῆρχαν κενά, παρὰ τὴν ἡλικία του, ἦταν ἐξάλλου ἄριστος συζητητής. Ἔστειλε καὶ τὸν φώναξαν. Δὲν εἶχε κάνει ἀκόμα ἐγκατάσταση τηλεφώνου στὸ σπίτι, ἂν καὶ τὸ τηλεφωνικὸ κέντρο εἶχε ἀρχίσει ἀπὸ καιρὸ νὰ λειτουργεῖ. Προτεραιότητα εἶχαν οἱ ἀνάγκες τῆς ἀγορᾶς καὶ τοῦ κέντρου, οἱ συνοικίες μποροῦσαν νὰ περιμένουν. Ὁ Βάντζιος, μόλις πῆρε τὸ μήνυμα ἔτρεξε χωρὶς καθυστέρηση. Στὴν ἀρχὴ ὑποψιάστηκε ἐπιδείνωση τῆς κατάστασης τοῦ Πέτρου, ἡ Εἰρήνη τὸν καθησύχασε, ὁ «ἄρχοντας» ἦταν καλά, γιὰ κάτι ἄλλο τὸν ἤθελε. Περίεργος τώρα ὁ Βάντζιος τάχυνε τὸ βῆμα του, ἔφτασε γρήγορα, δὲν καθόταν καὶ μακριά, ἀπὸ τὴν κάτω μεριὰ τῆς Καραβατιᾶς. Μόνο ποὺ δὲν τὸν ἀγκάλιασε ὁ Πέτρος ὅταν μπῆκε. —*Ἔλα παλιόφιλε*, φώναξε, *γιατὶ χάθηκες;*.. Ξαφνιασμένος ὁ Βάντζιος ἀποροῦσε γιὰ τὴ ζεστασιὰ τῆς ὑποδοχῆς. —*Μά*, εἶπε μὲ σιγανὴ φωνή, *νόμιζα πὼς ἤθελες νὰ ξεκουραστεῖς, νὰ ἠρεμήσεις ὕστερα ἀπὸ τὸ βαρὺ χτύπημα ποὺ δεχτήκαμε ὅλοι μας, νὰ μείνεις μόνος*... —*Ἠρέμησα*, ἀπάντησε ὁ Πέτρος, *ὅσο μπορεῖ νὰ ἠρεμήσει ἕνας πιστὸς τοῦ Βενιζέλου, θαυμαστὴς τῶν δραστηριοτήτων του, λάτρης του. Ἐσὺ ἔχεις ἠρεμήσει;* Ὁ Βάντζιος χαμογέλασε πικρά. —*Δὲ θὰ κλείσει εὔκολα αὐτὴ ἡ πληγὴ ποὺ ἄνοιξε στὶς καρδιές μας ὁ θάνατος τοῦ «Μπάμπα». Οὔτε ἐγὼ μπορῶ νὰ ἡσυχάσω, λίγες ὧρες κοιμάμαι, δίνω διέξοδο μὲ τὸ γράψιμο*... —*Τί γράφεις;* ρώτησε ὁ ἄλλος. —*Τί ἄλλο; Γιὰ τὸ μεγάλο πάθος μας, γιὰ τὸ Ζαγόρι ποὺ σβήνει*... Πραγματικὰ λίγο πρίν, ἀλλὰ κυρίως μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Βενιζέλου, ὁ Βάντζιος ὄργωνε τὶς στῆλες πολλῶν ἐφημερίδων, δημοσιεύοντας ἄρθρα καὶ ἔρευνες γιὰ νὰ πα-

ρακινήσει τὸ κράτος νὰ δείξει ἐνδιαφέρον γιαυτὴ τὴν περιοχή, τὰ σημάδια τῆς κατάρρευσής της ἦταν πιὰ ἐμφανῆ. Σώπασαν γιὰ λίγο, ἦταν ἕνα εἶδος αὐτοσυγκέντρωσης γιὰ τὸν καθένα, κι ὕστερα ἄρχισαν. Εἶπαν, καὶ τὶ δὲν εἶπαν. Ξεκίνησαν ἀπὸ τὸ Θέρισσο κι ἔφτασαν ὣς τὶς τελευταῖες στιγμὲς τῆς ζωῆς του. Αὐτὲς τὶς διηγήθηκε μὲ κάθε λεπτομέρεια ὁ Βάντζιος, εἶχε διαβάσει ὅλες τὶς ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες, ἤξερε τὰ πάντα. Ἔτσι ποὺ ἔπαιρνε τὸ λόγο, μιὰ ὁ ἕνας, μιὰ ὁ ἄλλος, ἦταν σὰ νὰ ἐκφωνοῦσαν μικροὺς ἐπικήδειους γιὰ τὸ νεκρό. —*Πότε εἶναι τὸ μνημόσυνο;* ρώτησε κάποια στιγμὴ ὁ Πέτρος διακόπτοντας τὴ ροὴ τῆς συζήτησης. —*Μεθαύριο τὸ πρωί, στὶς 27, στὴ Μητρόπολη· θὰ εἶναι ἐπιβλητικό, θὰ μαζευτοῦν ὅλα τὰ Γιάννινα. Εἶμαι σίγουρος πὼς οἱ ἀρχὲς θ' ἀπουσιάσουν. Ἐσὺ θὰ μπορέσεις νάρθεις Πέτρο; Θὰ σ' ἀφήσει ὁ Δημήτρης;* —*Μ' ἀφήσει, δὲ μ' ἀφήσει ἐγὼ θάρθω δὲ μπορῶ νὰ λείψω, θέλω νὰ ψάλω, μαζὶ μὲ τὶς χιλιάδες, τὸ «αἰωνία ἡ μνήμη...», θέλω,* πρόσθεσε σιγά, *νὰ ἐξομολογηθῶ καὶ τὴν ἁμαρτία μου καὶ νὰ ζητήσω νὰ μὲ συγχωρέσει...* —*Τὶ εἶπες;* ρώτησε ὁ Βάντζιος, *δὲν κατάλαβα τὰ τελευταῖα λόγια σου.* —*Δὲν πειράζει, ἐκεῖνος τώρα ξέρει γιατὶ μιλάω...* Γιὰ τὴν ψῆφο ποὺ ἔρριξε στὶς ἐκλογὲς τοῦ Γενάρη μιλοῦσε, εἶχε καταψηφίσει τὸ Βενιζέλο γιὰ χάρη τοῦ Θεοχάρη Καρβούνη, ὑποψήφιου τοῦ Κονδύλη, τὸ ἴδιο εἶχε κάνει κι ὁ Γιάγκος Κεϊβανίδης. Στὴν ἀρχή, πρὶν τὶς ἐκλογές, στὶς συνομιλίες τους, ὁ Πέτρος κι ὁ Γιάγκος, δικαιολογοῦσαν τὴν ψῆφο τους, κι ὁ Κονδύλης πρωτοπαλλήκαρο τοῦ Βενιζέλου ἦταν, ἔκαναν πὼς ξεχνοῦσαν ὅτι τώρα ἦταν ὁ πρῶτος ὑποστηρικτὴς τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ βασιλιᾶ· ἡ ὑποχρέωσή τους ἐξάλλου πρὸς τὸν Καρβούνη ἄμβλυνε τοὺς δισταγμούς τους, ὅμως ἀπὸ τὴν ἑπόμενη τῶν ἐκλογῶν ἄρχισαν οἱ ἐνοχές. Ὁ αἰφνιδιαστικὸς θάνατος τοῦ Κονδύλη, βοήθησε να τὶς ξεχάσουν, τὶς ξανάφερε τὸ προσκήνιο, γιγαντωμένες, ὁ χαμὸς τοῦ Βενιζέλου. —*Θὰ πάω νὰ ἐξομολογηθῶ γιὰ νὰ ἠρεμήσει ἡ συνείδησή μου, νοιώθω ἔνοχος,* μουρμούρισε πάλι· ὁ Βάντζιος, δὲ μποροῦσε νὰ συλλάβει τὸ νόημα τῶν λόγων του, ἔτσι ψιθυριστὰ καθὼς ἔβγαιναν ἀπὸ τὸ στόμα του... Ἔφτασε τὸ μεσημέρι, γύρισε ὁ Δημήτρης καὶ ἐκεῖ στὸν καναπὲ τοὺς βρῆκε, νὰ συζητοῦν. Δὲν ἤξερε πὼς ὁ Βάντζιος εἶχε ἔρθει ἀπὸ τὸ πρωί, ἑτοιμάστηκε τώρα νὰ φύγει. —*Δὲν κάθεσαι τὸ μεσημέρι νὰ φάμε μαζὶ Ἀχιλλέα;* πρότεινε ὁ Πέτρος, βρίσκοντας σύμφωνο καὶ τὸ Δημήτρη. —*Ὄχι, ἄλλη φορά,* ἀπάντησε αὐτός, *μὲ περιμένουν στὸ σπίτι...*

Στὸ τραπέζι ὁ Πέτρος δὲν εἶχε ὄρεξη γιὰ κουβέντα. Ὁ Δημήτρης τὸ παρατήρησε. —*Σὲ ἀπασχολεῖ τίποτα πατέρα, εἶσαι ἀδιάθετος;* τὸν ρώτησε. —*Ὄχι, ὄχι,* ἀπάντησε αὐτός, *ἀλλὰ* -καὶ ὕψωσε τὸν τόνο τῆς φωνῆς του- *ἐγὼ μεθαύριο θὰ πάω στὸ μνημόσυνο τοῦ Βενιζέλου, μὴν προσπαθήσεις νὰ μ' ἐμποδίσεις, δὲν θὰ σ' ἀκούσω...* —*Μὰ πατέρα,* ἀντέτεινε ξαφνιασμένος ὁ Δημήτρης, *πῶς θὰ σταθεῖς ἐκεῖ, χιλιάδες θὰ εἶναι τὸ πλῆθος, ἀποπνικτικὴ ἡ ἀτμόσφαιρα, ἀπὸ τὸ συνωστισμό, τὰ κεριά, τὶς λαμπάδες, τὶς καντῆλες,*

τοὺς καπνοὺς ἀπὸ τὸ λιβάνι, θὰ νοιώσεις δυσφορία, εἶναι ἐπικίνδυνο... — Τὸ ξέρω, ἀλλὰ θὰ πάω, ἔχω νὰ ξοφλήσω ἕνα χρέος στὸ Βενιζέλο, τίποτα δὲ θὰ μὲ κρατήσει, θάρθεις καὶ σὺ μαζί μου, ἂν σὲ νοιώθω πλάϊ μου θ' ἀντέξω... Ἦταν τέτοιος ὁ τόνος τῆς φωνῆς του, ποὺ ὁ Δημήτρης κατάλαβε πὼς ἂν τοῦ ἀπαγόρευε τὴ μετάβαση στὴν ἐκκλησία θὰ τοῦ ἔκανε μεγαλύτερο κακὸ ἀπὸ τοὺς κινδύνους ποὺ ἐνέδρευαν ἐκεῖ. *—Καλά, πατέρα,* εἶπε τέλος ὁ Δημήτρης, *νὰ πᾶς, θὰ σὲ συνοδεύσω... —Ἤξερα πὼς δὲ θὰ χαλοῦσες τὸ χατήρι τοῦ πατέρα σου, νὰ ἔχεις τὴν εὐχή μου* καί, καθὼς καθόταν δίπλα του, τὸν φίλησε στὸ μάγουλο. Ὁ Δημήτρης τὸ ἀνταπέδωσε μὲ ἀσπασμὸ στὸ χέρι του. Οἱ ἄλλοι μόλις συγκρατοῦσαν τὰ δάκρυά τους ἀπὸ τὴ συγκίνηση...

Πῆγε στὸ μνημόσυνο μὲ τὸ Δημήτρη. Δὲν προχώρησαν στὴ μέση τῆς ἐκκλησίας, ἐξάλλου δύσκολα θὰ μποροῦσαν νὰ περάσουν, εἶχε δημιουργηθεῖ τὸ ἀδιαχώρητο, κάθησαν σ' ἕνα στασίδι, ὁ πατέρας δηλαδή, δίπλα στὴ δεύτερη ἔξοδο, νάχουν τὴν εὐχέρεια νὰ πεταχτοῦν ἔξω, σὲ περίπτωση ποὺ ὁ Πέτρος αἰσθανόταν δυσφορία. Ἡ ἀτμόσφαιρα ἦταν βαρειά, ἡ ἀναπνοὴ δύσκολη. Ὡστόσο ὁ Πέτρος ἔμεινε ἐκεῖ, γαντζωμένος στὸ στασίδι, ἀρκετὲς φορὲς σηκωνόταν κι ὄρθιος, ὁ Δημήτρης τὸν παρατηροῦσε μὲ προσοχή, ἀξιολογώντας τὶς ἀντιδράσεις του. Δὲν τὸν ρώτησε οὔτε μιὰ φορὰ πῶς αἰσθανόταν, ἤξερε πὼς θὰ τὸν ἐρέθιζε, ἐξάλλου θὰ τοῦ ἔλεγε ψέμματα. Κρατήθηκε καλὰ ὁ Πέτρος ὡς τὸ τέλος. Μόνο ὅταν ἱερεῖς καὶ ἐκκλησίασμα ἔψαλλαν ὁμαδικὰ τὸ «αἰωνία ἡ μνήμη», λύγισε. Ἦταν ὄρθιος κι ἔπεσε στὸ στασίδι ξέπνοος. *—Πάμε πατέρα..,* τοῦ εἶπε ὁ Δημήτρης ἀνήσυχος. *—Πάμε... ἐξάλλου δὲν ἔχουμε καὶ τίποτ' ἄλλο νὰ κάνουμε ἐδῶ... Αἰωνία ἡ μνήμη τοῦ Βενιζέλου... Θὰ εἶναι αἰωνία ἡ μνήμη του... πῶς δὲν τὸ ἀναλογίστηκε αὐτὸ ὁ Σπυρίδων καὶ ἔλαμψε μὲ τὴν ἀπουσία του, δὲν θὰ τοῦ τὸ συγχωρήσω,* μουρμούρισε. *—Θέλεις τίποτα;* τὸν ρώτησε ὁ γυιός του. *—Ὄχι, τὰ δικά μου λέω, πάμε νὰ φύγουμε γρήγορα.* Βγῆκαν στὸ δρόμο πρὸς τὴν ἁγία Μαρίνα, πολλὰ ἁμάξια περίμεναν γιὰ νὰ μεταφέρουν κόσμο, μπῆκαν σ' ἕνα καὶ τράβηξαν γιὰ τὸ σπίτι... Στὸ δρόμο ὁ Πέτρος κράτησε τὸ στόμα του κλειστό, δὲν ἤθελε νὰ μιλήσει. Ὁ Δημήτρης κατάλαβε πὼς κάτι τὸν εἶχε πειράξει σοβαρά, θὰ τὸν ρωτοῦσε ὅταν ἔφταναν σπίτι. Δὲν χρειάστηκε. Μόλις κάθησε στὸν καναπὲ ὁ Πέτρος ἄρχισε μόνος του. *—Δὲ ντρέπονται, δὲν αἰσθάνονται τύψεις; —Γιὰ ποιοὺς μιλᾶς πατέρα;.. —Γιὰ τὶς ἀρχὲς καὶ τὶς ἐξουσίες, γιὰ ὅλους τοὺς ἐπίσημους. Καὶ πρῶτα πρῶτα γιὰ τὸ φίλο μου τὸ Σπυρίδωνα. Ἐπιτρεπόταν ν' ἀπουσιάσει ἀπὸ τὸ μνημόσυνο τοῦ Βενιζέλου; Ποιὸν μεγαλύτερο πολιτικὸ ἀνέδειξε ἡ Ἑλλάδα; Τὸν φοβοῦνται καὶ νεκρὸ ἀκόμα;... Θὰ τὸν φοβοῦνται,* συμπέρανε πάλι μόνος του, *ἀφοῦ δὲν ἐπέτρεψαν νὰ περάσει ἡ σορός του ἀπὸ τὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ μὴ ξεσηκωθεῖ ὁ κόσμος, σ' ἕνα ἀτέλειωτο λαϊκὸ προσκύνημα. Ἔτσι εἶναι, τὸν φοβοῦνται... —Ἠρέμησε πατέρα, τὸν Βενιζέλο δὲ θὰ τὸν κρίνουν οἱ ἐπιζῶντες ἀντίπα-*

λοί του, θὰ τὸν κρίνει ἡ Ἱστορία καὶ θὰ τὸν τοποθετήσει στὴ θέση ποὺ τοῦ ταιριάζει. Ὁ Βενιζέλος ἦταν μεγάλος, τὸ λέω ἐγὼ ὁ πολιτικός του ἀντίπαλος... Δὲ μειώνεται ὁ Βενιζέλος μὲ τὶς ἀπουσίες μερικῶν κουφιοκέφαλων ἀπὸ τὸ μνημόσυνό του. Ἡ ἀπουσία τους ἀνέδειξε περισσότερο τὴ μεγαλοσύνη τοῦ Βενιζέλου. Θὰ σοῦ δώσω τώρα λίγη βαλεριάνα, πρέπει νὰ κοιμηθεῖς, εἶσαι κουρασμένος καὶ ἐξοργισμένος, μὲ τὸ δίκιο σου... Τὰ λόγια τοῦ Δημήτρη τὸν ζέσταναν, πῆρε τὴ βαλεριάνα, σὲ λίγο ἀποκοιμήθηκε. Τὸν ἄφησαν ἐκεῖ στὸν καναπὲ ὡς τὸ ἀπόγευμα, οὔτε γιὰ τὸ μεσημεριανὸ τραπέζι δὲν τὸν ξύπνησαν...

Τὶς ἑπόμενες μέρες ὁ καιρὸς χειροτέρεψε. Βροχές, χιόνια, κρύο ἀφόρητο. Δὲν τὸ κούνησε ἀπὸ τὸ σπίτι του ὁ Πέτρος, ἐξάλλου καὶ νὰ ἤθελε δὲ θὰ τὸν ἄφηνε ὁ Δημήτρης... Ἦταν ὅμως ἀποφασισμένος ν' ἀναμετρηθεῖ, τουλάχιστο μὲ τὸ δεσπότη, γιὰ τὴν ἀπουσία του ἀπὸ τὸ μνημόσυνο. Ἦταν περίεργος ν' ἀκούσει τὶ δικαιολογία θὰ ἔβρισκε...

Φῶς εἰς τὸ σκότος, τιτλοφοροῦσε μεγάλη ἔρευνά του ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* ποὺ κράτησε βδομάδες (ἄρχισε στὶς 6-3-36 καὶ τελείωσε στὶς 5-4-36). Ἀναφερόταν στὴ διαχείριση τοῦ Δήμου Ἰωαννίνων τὰ τελευταῖα χρόνια καὶ βασιζόταν στὴ σχετικὴ ἔκθεση τῶν ἐλεγκτῶν.- Ἀντιδικία ξέσπασε μεταξὺ τῆς ἴδιας ἐφημερίδας καὶ τοῦ νομίατρου Π. Πουτέτση, στὸν ὁποῖο καταλογιζόταν ἀδιαφορία γιὰ τὴν ἐξάπλωση τῆς ἐπιδημίας ἰλαρᾶς. Δὲν ὑπάρχει ἐπιδημία, τόνιζε σ' ἐπιστολή του ὁ Ἰατρικὸς σύλλογος, προσθέτοντας ὅτι τέτοιες εἰδήσεις δημιουργοῦν πανικὸ στὸν κόσμο. Ἡ ὑπόθεση εἶχε καὶ συνέχεια. Ὁ νομίατρος Πουτέτσης μήνυσε τὸν Εὐθ. Τζάλλα γιὰ συκοφαντικὴ δυσφήμιση. Ἡ ὑπόθεση ἐκδικάστηκε στὸ κακουργοδικεῖο Ἄρτας στὶς 22-4-36. Ἡ ἀπόφαση ἦταν ἀθωωτικὴ γιὰ τὸν κατηγορούμενο.- Κυκλοφόρησε καὶ στὰ Γιάννινα τὸ νέο βιβλίο τοῦ γνωστοῦ σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα Ἠπειρώτη, ἀπὸ τὴ Βωβούσα, φυσιοθεραπευτῆ Ἠλία Πέτρου, μὲ τίτλο *Ὑγιεινὴ καὶ θεραπευτικὴ δίαιτα*. Πολλοὶ ἔγιναν φανατικοὶ ὀπαδοί του κι ἀκολούθησαν τὸ παράδειγμά του, καταργώντας, πρῶτ' ἀπ' ὅλα, τὴν κρεοφαγία.- Ἡ *Λέσχη Ἰωαννίνων* (*Ἐπιστημόνων*, ἐπέμεναν πολλοὶ νὰ τὴν τιτλοφοροῦν), *ἔσχε μίαν ἀπὸ τὰς λαμπροτέρας πρωτοβουλίας της, διότι ἐπελήφθη ἑνὸς ἔργου καὶ καταβάλλει μίαν προσπάθειαν, ποὺ ἀξίζει, ἀναντιρρήτως, πολλῶν συγχαρητηρίων καὶ ἐπαίνων*. Στὰ μέσα Ἰουλίου (θὰ ἦταν πανσέληνος) ἀποφάσισε νὰ ἀνεβάσει στὸ ἀρχαῖο θέατρο τῆς *Δωδώνης* τὸν «Ἱππόλυτο» τοῦ Εὐρυπίδη, σὲ μετάφραση Δημ. Σάρρου. Εἶχε γίνει κι ὅλας σοβαρὴ προεργασία. Ὁ ἠθοποιὸς Μυρὰτ ἄρχισε νὰ διδάσκει τοὺς ρόλους τῶν πρωταγωνιστῶν, θὰ τοὺς ὑποδύονταν οἱ: Τάτσης, Κοσμᾶς, Βαδαλούκας καὶ οἱ δεσποινίδες Ἀγνάντη, Κοράκη, Λεβῆ καὶ Γκιόλμαν. Ὁ χορὸς συγκροτήθηκε ἀπὸ τὶς δεσποινίδες Πρίντζου, Πουτέτση, Χρηστοβασίλη, Συρμακέση, Χρηστίδου, Λεβῆ, Μπάρκα, Λάμπρου, Μήτσου, Λούτση, Γκοβόσδη, Σπανοῦ, Σταμοπούλου, Μαρνέλη, Βερσῆ, Παππᾶ, Κατσάνου, Σταμπουλντᾶ, Γκιόλμαν, Παπανικολάου, Παπαμιχαήλ, Εὐαγγελίου, Χουλιασῆ, Ρώσση, Δάκαρη, Τζαβέλλα, Βάντζιου, Κυρκοπούλου καὶ Σιαμοπούλου. Κορυφαῖες θὰ ἦταν ἡ Βερσῆ καὶ ἡ Πρίντζου. Τοὺς χοροὺς ἀνέλαβε νὰ διδάξει ἡ Ἀντιγ. Καμβασινοῦ, καθηγήτρια γυμναστικῆς. Τὰ χορικὰ εἶχαν τονιστεῖ ἀπὸ τὸ παράρτημα τοῦ Ὠδείου. Τὴ σκηνογραφία ἀποφασίστηκε νὰ ἀναλάβει ὁ σκηνογράφος τοῦ Βασιλικοῦ θεάτρου Κλ. Κλώνης καὶ τὴ χορογραφία ὁ Γριμάνης. Θὰ παρακαλοῦσαν τὴν Εὔα Σικελιανοῦ νὰ δώσει τὶς συμβουλές της γιὰ τὶς ἀμφιέσεις, τὴν ἐπιμέλεια τῶν ὁποίων θὰ εἶχαν οἱ κυρίες Γκορτζῆ καὶ Ἰωαννίδου καὶ οἱ δεσποινίδες Μίνου καὶ Χατζῆ. Μεγάλη ἐπιτροπὴ ποὺ συγκροτήθηκε στὸ Δη-

μαρχεῖο συζήτησε τὸ ὅλο θέμα καὶ κατάρτισε 4 ἐπιτροπές: α) Τὴν παρακολούθηση τῆς διδασκαλίας τοῦ δράματος καὶ τῆς σκηνοθεσίας ἀνέλαβαν οἱ Γ. Καλούδης, Χρ. Χρηστοβασίλης, Χαρ. Κατσιμῆτρος (διοικητὴς τοῦ 15ου συντάγματος) καὶ Θ. Παπαχωνσταντίνου β) Τὸ οἰκονομικὸ μέρος (ἐξεύρεση δηλαδὴ πόρων) θ' ἀντιμετώπιζαν οἱ: Ὁ δήμαρχος Δ. Βλαχλείδης, ὁ Βασ. Λάππας, ὁ Δημοσθ. Δάνος κι ὁ Ἀντωνίου. γ) Γιὰ τὴ διαφήμιση θὰ ἐργάζονταν οἱ Τσονίδης καὶ Στεφανάκης καὶ δ) Τὴ φροντίδα γιὰ τὴν ταχύτερη διάνοιξη τῆς ὁδοῦ Ἰωαννίνων-Δωδώνης ἀνέλαβαν οἱ Βλαχλείδης, Κατσιμῆτρος, Νιαβῆς καὶ Λέγγερης. Θὰ καταβαλλόταν προσπάθεια, τόσο ἀπὸ τὴ μεγάλη ἐπιτροπή, ὅσο κι ἀπὸ τὶς ὑποεπιτροπές, ὥστε ἡ ἀναβίωση τῆς Δωδώνης νὰ λάβει πανελλήνιο χαρακτήρα καὶ θὰ καλοῦνταν νὰ παραστοῦν ὁ βασιλιάς, ἡ κυβέρνηση, τὸ Πανεπιστήμιο, ὁ Δῆμος Ἀθηνῶν κ.ἄ. Πραγματικὰ θ' ἀποτελοῦσε ἱστορικὴ μέρα γιὰ τὰ προπολεμικὰ Γιάννινα ἡ παράσταση τοῦ *Ἱππολύτου*. Δυστυχῶς δὲν πραγματοποιήθηκε ποτέ. Ὁπωσδήποτε ἦταν ἄξιοι συγχαρητηρίων ὅσοι εἶχαν τὴν ἔμπνευση καὶ ἐργάστηκαν πολὺ καιρό, γιὰ νὰ γίνει ἡ ἰδέα πραγματικότητα. Ἡ ἀναβίωση τῆς ἀρχαίας Δωδώνης ἔγινε ὕστερα ἀπὸ μιὰ εἰκοσιπενταετία περίπου (τὸ 1960) ἀπὸ τὴν *Ἑταιρεία Ἠπειρωτικῶν Μελετῶν*.- Μὲ τὸ θάνατο τοῦ μητροπολίτη Κονίτσης Πανάρετου (ἦταν αὐτὸς πού, ὡς ἐπίσκοπος Δωδώνης, εἶχε μεταβεῖ τὴν παραμονὴ τῆς ἀπελευθέρωσης τῶν Ἰωαννίνων, μαζὶ μὲ Τούρκους ἀξιωματικούς, στὸ στρατηγεῖο τοῦ Κωνσταντίνου, στὸ Ἐμὶν ἀγᾶ, γιὰ νὰ συζητήσουν τὴν παράδοση τῆς πόλης στοὺς Ἕλληνες) καταργήθηκε ἡ μητρόπολη καὶ ἑνώθηκε (τέλος Φεβρουαρίου 1936) μὲ τὴ μητρόπολη Δρυϊνουπόλεως, στὴ μητροπολιτικὴ ἐπαρχία *Δρυϊνουπόλεως, Πωγωνιανῆς καὶ Κονίτσης* μετὰ τὸ θάνατο τοῦ μητροπολίτη *Δρυϊνουπόλεως* Βασιλείου (τέλη Φεβρουαρίου ἡ ταφή του ἔγινε στὸ Δελβινάκι στὶς 3-3-36), μὲ πρῶτο μητροπολίτη τὸν Ἰωάννη, πρώην Ἴμβρου καὶ Τενέδου. Οἱ Κονιτσιῶτες διαμαρτυρήθηκαν ἔντονα γιὰ τὴν κατάργηση τῆς μητρόπολής τους μὲ συλλαλητήρια, κλείσιμο καταστημάτων, ὑπομνήματα πρὸς ὅλες τὶς ἀρχές, δὲν κατόρθωσαν ν' ἀνατρέψουν τὴν ἀπόφαση.- Τὸ νέο συμβούλιο τοῦ *Ὀρειβατικοῦ συλλόγου* (ἐκλογὲς 9-3-36): Κλέαρχος Στάρρας, πρόεδρος, Ὀδυσσέας Σκούρτης, ἀντιπρόεδρος, Σπ. Χαραλάμπους, γενικὸς γραμματέας, Ἀπ. Γκαράνης, ταμίας, Θεοφ. Δούμας ἔφορος, Τάκης Μαρτίνης καὶ Ἀπόστολος Πανταζίδης, σύμβουλοι.- Νάτη καὶ ἡ ἀπεργία τῶν μαθητῶν τῶν γυμνασίων, τῆς *Ζωσιμαίας σχολῆς* κυρίως. *Ἀκολουθοῦντες τὸ ἐξ Ἀθηνῶν δοθὲν σύνθημα* -ἔγραφε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 14-3-36- *ἐξεδήλωσαν προχθὲς προθέσεις σχολικῆς ἀπεργίας καὶ οἱ μαθηταὶ τῆς «Ζωσιμαίας σχολῆς». Οὕτω κατὰ τὴν πρωινὴν συγκέντρωσιν τῆς προσευχῆς, πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν μαθημάτων, ἅπαντες οἱ μαθηταὶ διὰ κοινῆς καὶ ὁμοθύμου βοῆς ἐφώναξαν «Ζήτω ἡ ἀπεργία!»*. Ἀμέσως οἱ καθηγητὲς ἔκλεισαν τὶς πόρτες τῆς σχολῆς καὶ εἰδοποίησαν τὴ Χωροφυλακή, μὲ κόπο κατόρθωσε νὰ ὁδηγήσει τοὺς μαθητὲς στὶς τάξεις τους· ὄχι ὅμως ὅλους, γιατὶ πολλοὶ κατόρθωσαν νὰ φύγουν. Τὸ ἀπόγευμα οἱ ἀπεργοῦντες ὅμιλοι τῶν μαθητῶν κατέλαβαν τὸ γήπεδο Χότζα (ὅπου σήμερα τὸ *Ἐθνικὸ στάδιο*), τὸ Γυμναστήριο καὶ τὸ λόφο *Βελισσαρίου*, παρακολουθούμενοι ἀπὸ τὴ Χωροφυλακή, πού φρόντιζε ν' ἀποτρέψει συγκέντρωση ὅλων τῶν ἀπεργούντων. Οἱ ἀπεργοὶ προσπάθησαν νὰ παρασύρουν στὴν ἀπεργία καὶ τὶς μαθήτριες τοῦ γυμνασίου θηλέων καθὼς καὶ τοὺς σπουδαστὲς τοῦ *Διδασκαλείου* καὶ τῆς *Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας*, χωρὶς νὰ τὸ κατορθώσουν. Τὴν ἄλλη μέρα (13-3-36) οἱ ἀπεργοὶ συγκεντρώθηκαν στοὺς *Ἀμπελοκήπους*, ἡ ἔφιππος ὅμως Χωροφυλακὴ ἔκανε ἐπίθεση ἐναντίον τους καὶ τοὺς διέλυσε. Τὴν ἴδια τύχη εἶχε καὶ νέα συγκέντρωσή τους στὴν πόλη. Ἡ Χωροφυλακὴ τοὺς διέλυσε καὶ πάλι καὶ συνέλαβε τρεῖς. Τὰ μαθήματα στὴ σχολὴ συνεχίζονταν μὲ τοὺς μὴ ἀπεργοῦντες. Γιὰ τὶς ἐπιθέσεις τῶν ἀστυνομικῶν ἐναντίον τους οἱ μαθητὲς δημοσίευσαν στὶς ἐφημερίδες διαμαρτυρία *«διὰ τὴν καννιβαλικὴν καὶ βάρβαρον ἐπίθεσιν τῆς ἐφίππου Χωροφυλακῆς, ἥτις ὅλως ἀναιτίως ἐκακοποίησε συναδέλφους μας*. Οἱ ἡμερήσιες, κυρίως, ἐφημερίδες, ἀσχολήθηκαν γιὰ ἀρκετὲς ἡμέρες μὲ τὴν ἀπεργία καὶ ἔγραψαν δυσμενέστα-

τα σχόλια σὲ βάρος τῶν ἀπεργών. Ἕνα σχόλιο τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* (14-3-36), ἔχει καὶ σήμερα τὴν ἀξία του: *Εἰθισθέντες* (οἱ μαθητὲς) -ἔγραφε- *εἰς τὴν εὔκολον προαγωγήν, ἐννοοῦν ν' ἀποκτοῦν τὸ ἀπολυτήριον τοῦ γυμνασίου χωρὶς καὶ νὰ μελετοῦν.* Εὐθύνες καταλόγιζαν οἱ ἐφημερίδες καὶ στοὺς γονεῖς καὶ κηδεμόνες τῶν μαθητῶν, ἐπειδὴ δὲ φρόντιζαν νὰ μελετοῦν τὰ παιδιά τους καὶ δὲ βοηθοῦσαν τοὺς καθηγητὲς στὸ ἔργο τους. Ἡ ἀπεργία κράτησε ἀπὸ τὶς 12 ὡς τὶς 15 Μαρτίου, στὶς 16 τερματίστηκε μὲ προσέλευση ὅλων τῶν μαθητῶν στὴ Σχολή. Οἱ συγκρούσεις μὲ τὴν ἀστυνομία κατὰ τὴ διάρκεια ὅλων αὐτῶν τῶν ἡμερῶν δὲν ἔλειψαν, οὔτε καὶ οἱ προσπάθειες τῶν ἀπεργῶν νὰ παρασύρουν στὴν ἀπεργία καὶ τὶς μαθήτριες, πολλὲς ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἔδειχναν τάσεις νὰ ἑνωθοῦν μὲ τοὺς ἀπεργούς· τὰ αὐστηρὰ μέτρα ποὺ πῆραν γυμνασιάρχης καὶ καθηγητὲς τὶς ἐμπόδισαν. Γιατὶ ὅμως ἀπεργοῦσαν οἱ μαθητές; Στὸ μακροσκελὲς ὑπόμνημα ποὺ ὑπέβαλαν στὴ *Γενικὴ διοίκηση*, ζητοῦσαν νὰ μὴν ἐφαρμοστεῖ τροποποίηση νόμου, ποὺ ἀναφερόταν στὰ θέματα τῶν ἐξετάσεων καὶ τῆς βαθμολογίας. Ὅπως διαδιδόταν ἡ τροποποίηση προέβλεπε μεγαλύτερη αὐστηρότητα καὶ γιὰ τὰ δύο θέματα. Ἡ ἀπεργία ἀπέβλεπε -κατὰ τὴν εἰδησεογραφία τῶν ἐφημερίδων- καὶ στὴν ὑποστήριξη τῶν αἰτημάτων τῶν ἀπεργούντων φοιτητῶν στὴν Ἀθήνα. Αὐτὸ τὸ τελευταῖο δίνει βαρύτητα στὴ διαβεβαίωση μαθητῆ-ἀπεργοῦ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὅτι ὑποκινητὴς τῆς ἀπεργίας ἦταν κάποιος ποὺ εἶχε ἐγγραφεῖ στὴ *Ζωσιμαία* ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη ἢ τὴν Ἀθήνα, ἔμπειρος στὰ ἀπεργιακά. Τὸ τελευταῖο δικαιολογεῖ καὶ τὴν ἄποψη τοῦ παλιοῦ μαθητῆ, τὴ σχετικὴ μὲ τὸ ὅτι, οἱ περισσότεροι μαθητὲς δὲν ἤξεραν, στὴν ἀρχὴ τουλάχιστον, γιατὶ ἀπεργοῦσαν. Πάντως ἡ ἀπεργία ἀνησύχησε τοὺς Γιαννιῶτες, ὁ δήμαρχος συγκάλεσε σύσκεψη τῶν γονέων, στὴν ὁποία ἀποφασίστηκε νὰ μὴ τροποποιηθεῖ *ἐπὶ τὸ αὐστηρότερον* ὁ νόμος γιὰ τὶς ἐξετάσεις καὶ τὴ βαθμολογία, νὰ μὴ ἀποβληθεῖ κανένας ἀπὸ τοὺς ἀπεργοὺς καὶ νὰ συγκροτηθεῖ ἐπιτροπή, μὲ ἀποστολὴ τὴ στενότερη συνεργασία τῶν γονέων μὲ τὴ σχολικὴ ἐφορία τῆς *Ζωσιμαίας*. Σοβαρὴ ἐπίδραση γιὰ τὴ λήξη τῆς ἀπεργίας εἶχε ἡ ἀνακοίνωση τῆς *Γενικῆς διοίκησης*, ποὺ δημοσιεύτηκε στὶς ἐφημερίδες τῆς 15-3-36 (σὲ συνέχεια σχετικῆς ἀνακοίνωσης καὶ τῆς *Ζωσιμαίας σχολῆς*): *Ἡ Γενικὴ διοίκησις θεωρεῖ καθῆκον της, ὅπως φέρῃ εἰς γνῶσιν τῶν γονέων καὶ κηδεμόνων τῶν ἀπεργῶν μαθητῶν ὅτι ἡ πέραν τῆς προσεχοῦς Δευτέρας* (16-3-36) *τυχὸν παράτασις τῆς ἀκαταλήπτου μαθητικῆς ἀπεργίας, θὰ ἔχῃ βαρυτάτας διὰ τοὺς ἀπεργοὺς συνεπείας.* Παρὰ τὶς παρακλήσεις τῶν γονέων, ὁ σύλλογος καθηγητῶν τῆς *Ζωσιμαίας σχολῆς* ἀπέβαλε 15 μαθητὲς ὡς πρωταίτιους τῆς ἀπεργίας (2-4-36).- Τὸ μεγάλο θέμα τοῦ ἀγροτικοῦ κόσμου τῆς περιοχῆς Ἰωαννίνων τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ἦταν ἡ ἀποξήρανση τῆς λίμνης *Λαψίστας*. Χρόνια πάλευαν ἀγρότες καὶ ἀγροτικοὶ συνεταιρισμοὶ γιαυτό. Κινητοποιήσεις, διαμαρτυρίες, συμπλοκὲς μὲ τὴ Χωροφυλακή, συσκέψεις, ὑπομνήματα, παραστάσεις, τὸ θέμα βρισκόταν πάντα στὴν ἐπικαιρότητα. Στὶς 14-3-36 συγκροτήθηκε στὰ γραφεῖα τῆς *Ἑνώσεως συνεταιρισμῶν Ἰωαννίνων*, μεγάλη σύσκεψη, στὴν ὁποία πῆραν μέρος ἀντιπρόσωποι ὅλων τῶν χωριῶν τῆς περιοχῆς Ἰωαννίνων, ποὺ ἐνδιαφέρονταν γιὰ τὴν ἀποξήρανση τῆς λίμνης. Ἡ συνέλευση ἀποφάσισε νὰ ἐπιμείνει στὶς παλαιότερες ἀποφάσεις της γιὰ καταστροφὴ τῶν φραγμάτων, στὴν κατάργηση τοῦ *Ταμείου Παμβώτιδος* καὶ τὴ συνέχιση τοῦ ἀγῶνα πρὸς ὅλες τὶς κατευθύνσεις. Ἀποφάσισε τέλος τὴν ἀποστολὴ ἀντιπροσωπείας στὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ προβεῖ στὰ ἀναγκαῖα διαβήματα πρὸς ἐπίλυση τοῦ θέματος. Θὰ γίνουν κι ἄλλοι ἀγῶνες γιὰ τὴν ἀποξήρανση τῆς Λαψίστας, ἀλλὰ θὰ περνοῦσαν πολλὰ χρόνια ἀκόμα γιὰ νὰ λυθεῖ τὸ θέμα.- Νέος ἐπιστήμονας: *Μετὰ λαμπρὰς ἐξετάσεις ἔλαβε τὸ δίπλωμα τῆς Νομικῆς ὁ καλὸς νέος, υἱὸς τοῦ δικηγόρου-πολιτευτοῦ κ. Κ. Κατσαδήμα, Νικόλαος Κατσαδήμας* (*Ἤπειρος*, 18-3-36).- Καὶ τὸ θέμα τῆς ἵδρυσης Ἐφετείου στὰ Γιάννινα βρισκόταν πάντα στὸ προσκήνιο. Ὁ *Δικηγορικὸς σύλλογος Ἰωαννίνων* ὑπέβαλε σχετικὸ ὑπόμνημα ἀκόμα καὶ στὸ βασιλιὰ καὶ ἐξηγοῦσε ἀναλυτικὰ τοὺς λόγους ποὺ ἐπέβαλλαν τὴν ἵδρυσή του (ὑπέγραφαν ὁ πρόεδρος Γ. Νιαβῆς κι ὁ γενικὸς γραμματέας Στ. Μπότσιος). Στὴν ἵδρυσή του ἀντι-

δροῦσαν ὁ *Δικηγορικὸς σύλλογος Κερκύρας* καὶ οἱ Κερκυραῖοι βουλευτές...- Τὰ σύννεφα τοῦ πολέμου πύκνωναν στὴν Εὐρώπη. Οἱ ἀνησυχίες ἦταν διάχυτες παντοῦ. Ὅλες οἱ ἑλληνικὲς ἐφημερίδες, τῆς Ἀθήνας καὶ τῶν ἐπαρχιῶν, ἀσχολοῦνταν τώρα μὲ τὴν ἀπειλὴ τοῦ πολέμου. Χαρακτηριστικὸ ἀπόσπασμα τῆς *Ἠπείρου* (20-3-36): *...Αἱ ἡμέραι ὁμοιάζουν τὰς ἡμέρας τῶν παραμονῶν τοῦ μεγάλου πολέμου. Οἱ θεοὶ ξαναδίψασαν αἷμα. Καὶ ἐπάνω ἀπὸ τὴν αἱμάσσουσαν ἀκόμη Εὐρώπην, μὲ τὰς πληγὰς χαινούσας ἀπὸ τὴν ἀγρίαν σύγκρουσιν, τὸ φάσμα τοῦ πολέμου ἐμφανίζεται ἀκόμη μίαν φορὰν ἀπελπιστικόν, φρικαλέον. Εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην πυρετὸς ἐξοπλισμῶν... καθὼς καὶ εἰς τὰ Βαλκάνια. Ἀλλὰ καὶ ἡ μικρή μας Ἑλλάς, ἡ ὁποία εἶναι κυριολεκτικῶς γυμνὴ ἀπὸ ἀπόψεως πολεμικοῦ ὑλικοῦ, μόλις ἀποκατασταθοῦν τὰ πολεμικὰ πράγματα, θ' ἀρχίσῃ γοργῶς ἀνεφοδιαζομένη...* Στὸ μεταξύ, στὴν Ἀλβανία ἔγινε ἐπιστράτευση, ὕστερα ἀπὸ διαταγὲς τῆς Ρώμης. Ὁ Μουσολίνι σκόπευε νὰ στείλει ἀλβανικὰ τάγματα στὴν Ἀβησσυνία, πρὸς ἐνίσχυση τῶν δυνάμεών του. Ἀλλὰ ὁ ἀγώνας ἐκεῖ εἶχε κριθεῖ. Οἱ Ἀβησσυνοὶ ἡττήθηκαν. Τὰ ἀναγνώρισε ἀκόμα κι ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, ποὺ ὡς τότε ἐπέμενε ὅτι οἱ Ἀβησσυνοὶ νικοῦσαν. Σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα πάντως ἄρχισαν νὰ γίνονται διαλέξεις ἀπὸ τὴν *Παθητικὴ Ἀεράμυνα*, γιὰ τὴν προστασία τοῦ πληθυσμοῦ ἀπὸ τὰ ἀεροπλάνα.- Στὸν κινηματογράφο *Τιτάνια* (Εὐστρατιάδη) ἄρχισε, ἀπὸ 23-3-36, τὶς παραστάσεις του ὁ θίασος τῶν Μπέζου-Καντιώτη. Οἱ κριτικὲς ἦταν εὐνοϊκές.- Στὴν αἴθουσα τοῦ καφενείου *Ὀλύμπια* ὁ *Ὅμιλος νέων* ὀργάνωσε γιορτὴ μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἐθνικῆς ἐπετείου. Ἡ ἐκδήλωση ἄρχισε μὲ ὁμιλία τοῦ Τ. Δεληνίκου καὶ θέμα: *Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις καὶ αἱ ἐλευθερίαι ποὺ ἐξεπήγασαν ἀπὸ τὸν ἀγῶνα τοῦ 1821*. Μίλησε ἐπίσης καὶ ἡ Νίνα Κοράκη, ἀπόφοιτος τοῦ *Διδασκαλείου*, μὲ θέμα: *Ἡ θέση τῆς Ἑλληνίδας γυναίκας κατὰ τὴν Ἐπανάσταση καὶ ὁ ρόλος ποὺ διαδραμάτισε σ' αὐτή*. Ἀκολούθησαν ἀπαγγελίες ποιημάτων, σχετικῶν μὲ τὴν ἐπανάσταση καὶ ἐθνικοὶ χοροί.- Θάνατοι: Πέθανε στὴν Ἀθήνα (14-3-36), σὲ ἡλικία 82 ἐτῶν, ὁ Γιαννιώτης (εἶχε γεννηθεῖ καὶ βαπτιστεῖ στὸ σπίτι τοῦ νεομάρτυρα ἁγίου Γεωργίου) Γεώργιος Δάκας, ἀπὸ τοὺς πρωταγωνιστὲς τῆς ὀργάνωσης τῶν Ἠπειρωτικῶν ἀδελφοτήτων στὴν Ἀθήνα. Ὁ Δάκας εἶχε ἀσχοληθεῖ καὶ μὲ τὴν ποίηση κι ὅλα του τὰ ποιήματα ἦταν ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴν Ἤπειρο.- Ἐπεισόδιο δημιούργησε, κατὰ τὴ διάρκεια μάλιστα τῆς θείας λειτουργίας, στὸ *Ἀρχιμαντρειό*, ὁ ἀρχιμανδρίτης Ἀγαθάγγελος Συρμακέσης. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών* (11-3-36) ζητοῦσε ἀπὸ τὴ Μητρόπολη τὴν αὐστηρὴ τιμωρία του. Σχόλια δυσμενῆ γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ *Ἀρχιμανδρειοῦ* ἔγραψε ὁ *Κῆρυξ*, οἱ ἐπίτροποι ἀπάντησαν διαψεύδοντας τὶς πληροφορίες τῆς ἐφημερίδας ποὺ μιλοῦσαν γιὰ κενὸ ταμεῖο τῆς ἐκκλησίας. Τὸ ἐπεισόδιο προκλήθηκε ὅταν ὁ Ἀγαθάγγελος, διακόπτοντας τὴ θεία λειτουργία, ζήτησε πληροφορίες γιὰ τὸ πότε θὰ

Νίκος Κατσαδήμας, δικηγόρος

πληρώνονταν οἱ ἱερεῖς καὶ τὸ ἄλλο προσωπικό. *Ἡ ἄτοπος νευρικότης του* -τονιζόταν στὴν ἀνακοίνωση τῶν ἐπιτρόπων- *ἔχουσα τὴν προέλευσίν της εἰς ἄλλα ἐλατήρια, ἐξώθησαν αὐτὸν εἰς βαρεῖαν ὕβριν κατὰ τοῦ ταμίου, ἐξ ἧς προεκλήθη τὸ θλιβερόν, ὡς μὴ ὤφειλεν, ἐπεισόδιον... πρὸς γενικὴν κατάπληξιν τῶν ἐκκλησιαζομένων καὶ διακοπὴν ἐπί τινα χρόνον τῆς θείας λειτουργίας.*- Διάσταση παρατηρήθηκε στὸ Δημοτικὸ συμβούλιο γύρω ἀπὸ τὰ βοηθήματα ποὺ θὰ διανέμονταν στοὺς ἀπόρους κατὰ τὶς γιορτὲς τοῦ Πάσχα· εἶχε προεκτάσεις καὶ στὶς στῆλες τῶν ἐφημερίδων. Τὸ Δημοτικὸ συμβούλιο ψήφισε κονδύλια βοηθημάτων 60.000 δρχ. γιὰ τοὺς χριστιανοὺς καὶ 20.000 δρχ. γιὰ τοὺς ἑβραίους. Σὲ νέα συνεδρίαση, στὶς ἀρχὲς Ἀπριλίου, κάποιος σύμβουλος εἶχε τὴ γνώμη πὼς τὰ βοηθήματα δὲν κατανεμήθηκαν *βάσει τοῦ μέτρου τῆς ἰσότητος*. Οἱ χριστιανοὶ τῆς πόλης, εἶπε, ἀνέρχονται σὲ 20.000, ἐνῶ οἱ ἑβραῖοι σὲ 2.000. Ἔπρεπε, συνεπῶς, οἱ χριστιανοὶ νὰ πάρουν δεκαπλάσια βοηθήματα ἀπὸ ἐκεῖνα τῶν ἑβραίων. Τοῦ ἀντιπαρατηρήθηκε πὼς στοὺς ἑβραίους δὲν δίνονταν βοηθήματα τὰ Χριστούγεννα, γιαυτὸ καὶ κατὰ τὸ Πάσχα ἦταν αὐξημένα γιὰ τὴν ἑβραϊκὴ κοινότητα. Τὸ Δημοτικὸ συμβούλιο ἀπέρριψε τὴν πρόταση καὶ δὲν τροποποίησε τὴν ἀπόφαση. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (8-4-36), εὕρισκε σωστὴ τὴν ἄποψη τοῦ συμβούλου καὶ τόνιζε ὅτι μὲ τὴν ἀπόφαση οἱ χριστιανοὶ ἀδικοῦνταν. Δὲν ἔβρισκε ἐπίσης ὀρθὸ τὸ ὅτι οἱ μὲν χριστιανοὶ ἔπαιρναν τὰ ἐπιδόματά τους, μὲ αὐτοπρόσωπη ἐμφάνιση, στὸ Δημαρχεῖο, ἐνῶ τὰ βοηθήματα τῶν ἑβραίων μοίραζε σ' αὐτοὺς ἡ Ἰσραηλιτικὴ κοινότητα. Πάντως ὅλος αὐτὸς ὁ θόρυβος, ὑποδήλωνε καὶ πάλι ἕνα λανθάνοντα ἀντισημιτισμό.- Αἰχμὲς ἀπὸ ἐφημερίδες ἐναντίον τῆς *Λέσχης Ἰωαννίνων* διατυπώθηκαν σχετικὲς μὲ συγκεντρώσεις ποὺ γίνονταν ἐκεῖ κατὰ καιρούς. Οἱ ἐπικρίνοντες μιλοῦσαν γιὰ πολιτικὸ χαρακτήρα τῶν συγκεντρώσεων. Ἡ *Λέσχη* ὑποχρεώθηκε νὰ δημοσιεύσει (3-4-36) μακροσκελὴ ἀνακοίνωση, στὴν ὁποία τονιζόταν: α) *Ἡ Λέσχη, ὡς ἵδρυμα, τὸ ὁποῖον κατ' ἐξοχὴν ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν πνευματικὴν ἐξύψωσιν τῶν μελῶν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν κοινωνικῶν σχέσεων μεταξὺ αὐτῶν, ἀπέσχε συστηματικῶς ἀπὸ τῆς ἱδρύσεώς της τοῦ νὰ λάβῃ οἱανδήποτε ἀνάμιξιν πολιτικοῦ περιεχομένου, καθ' ὅλας τὰς διακυμάνσεις τῆς πολιτικῆς ζωῆς τοῦ τόπου...* β) *Τὸ Διοικητικὸν συμβούλιον ἀόκνως καὶ δραστηρίως μοχθεῖ διὰ νὰ κρατήσῃ τὴν Λέσχην εἰς τὸ ἐπιβαλλόμενον μακρὰν τῶν πολιτικῶν καὶ συνήθων διενέξεων ἀπροσωπολήπτως ἀκομμάτιστον ἐπίπεδον, σεβόμενον ἐν παντὶ καὶ πάντοτε τοὺς πάντας, νομίζει δὲ ὅτι διὰ τῆς ἑκάστοτε μετριοπαθοῦς καὶ ἀκεραίας στάσεώς του, ἐξυπηρέτησε τὰ καλῶς ἐννοούμενα συμφέροντα τῆς «Λέσχης» καὶ συμβάλλει εἰς τὴν κατὰ τὸ δυνατὸν πραγμάτωσιν τοῦ ὑπὸ τοῦ καταστατικοῦ προβλεπομένου σκοποῦ αὐτῆς.*- Πάγκοινο πιὰ εἶχε γίνει τὸ αἴτημα γιὰ τὴν ἀνασύσταση τῆς *Φιλαρμονικῆς*. Ἐνδεικτικὴ τοῦ κοινοῦ αἰσθήματος ἦταν ἡ αἴτηση ποὺ ὑποβλήθηκε στὸ δήμαρχο (ἐφημερίδες τῆς 8-4-36), ἀπὸ δεκάδες Γιαννιῶτες, ἐκπροσώπους ὅλων τῶν σωματείων κι ὀργανώσεων, τοῦ πνεύματος, τῆς ἐπιστήμης, τῆς διανόησης, τῶν ἐμπορευόμενων, τῶν ἐργαζομένων ὅλων τῶν κοινωνικῶν τάξεων, γιὰ ἀνασύσταση τῆς *Φιλαρμονικῆς*.- Στὶς 15 Ἀπριλίου ἄρχισε στὸ *Στρατοδικεῖο Ἰωαννίνων* ἡ ἐκδίκαση τῆς μήνυσης τοῦ στρατηγοῦ-διοικητῆ τῆς VIII μεραρχίας Ἀλ. Παπανικολάου ἐναντίον τοῦ ἀρχιάτρου Κων. Ἀγνάντη. Ὁ τελευταῖος κατηγοροῦνταν ὅτι μὲ ἄρθρο, τὸ ὁποῖο εἶχε δημοσιεύσει στὸν *Κήρυκα*, ἐξύβριζε, κατὰ τὸ κατηγορητήριο, τὸ στρατηγό, γιὰ τὴ διαταγή του -ποὺ δὲν ὑπῆρχε- ν' ἀπαγορεύσει τὴ συμμετοχὴ τῶν ἀξιωματικῶν στὸ μνημόσυνο τοῦ Βενιζέλου. Ὁ Ἀγνάντης χρησιμοποίησε στὸ ἄρθρο του βαρύτατες λέξεις, κατηγορώντας τὸ στρατηγὸ γιὰ φανατισμό, παραγοντισμό, δειλία κ.ἄ. Ὁ Δημ. Πανίδης, διευθυντὴς τοῦ *Κήρυκος*, ποὺ δημοσίευσε τὸ ἄρθρο, μὲ τὴ δημοσιογραφικὴ πεῖρα ποὺ διέθετε, κατάλαβε πὼς θὰ εἶχε συνέπειες, γιαυτὸ καὶ εἶχε βάλει ὡς ἐπίτιτλο *ξέναι δημοσιεύσεις*. Στὸ δικαστήριο κατέθεσε ὅτι θεώρησε τὸ δημοσίευμα ἐπιλήψιμο γιαυτὸ καὶ ἔβαλε τὸ σχετικὸ ἐπίτιτλο. Ἡ ἀφορμὴ τῆς δημοσίευσης τοῦ ἄρθρου ἐναντίον τοῦ στρατηγοῦ ἦταν ἡ ἀπουσία τῶν ἀρχῶν ἀπὸ τὸ μνημόσυνο τοῦ Βενιζέλου, τὰ αἴτια ὅμως ἦταν βαθύτερα. Ὁ

Ἀγνάντης εἶχε ἔρθει σὲ προσωπικὴ ἀντιδικία μὲ τὸν ἐπιτελάρχη τῆς μεραρχίας καὶ στὴ συνέχεια μὲ τὸ στρατηγό, γιατί, ὅπως κατέθεσε ὁ τελευταῖος στὸ δικαστήριο, παραμελοῦσε τὰ καθήκοντά του, ἀπουσίαζε μέρες ἀπὸ τὴν ὑπηρεσία του, ἐπειδὴ εἶχε ἀνοίξει ἰδιωτικὴ κλινικὴ καὶ εἶχε μεγάλη πελατεία. Τοῦ ἔγιναν συστάσεις ν' ἀπασχολεῖται μὲ τὸ κύριο ἔργο του τὶς ὧρες ποὺ ὅριζε ὁ κανονισμὸς καὶ τὰ ἀπογεύματα μὲ τὴν κλινική του, ὅμως ὁ Ἀγνάντης δὲ συμμορφώθηκε. Πρόεδρος τοῦ Στρατοδικείου ἦταν ὁ Χαρ. Κατσιμῆτρος καὶ Βασιλικὸς ἐπίτροπος ὁ Μπασιάκος. Οἱ μάρτυρες κατηγορίας καὶ ὑπεράσπισης ἔφταναν τοὺς ὀγδόντα. Δικηγόροι πολιτικῆς ἀγωγῆς καὶ ὑπεράσπισης πολλοὶ καὶ μὲ μεγάλα ὀνόματα. Τὰ δυὸ πρῶτα ἀναστήματα ὁ Γ. Μουλαϊμίδης καὶ ὁ Γ. Κωνσταντινίδης ἦταν ἀντίπαλοι, ὁ πρῶτος τῆς πολιτικῆς ἀγωγῆς κι ὁ δεύτερος τῆς ὑπεράσπισης. Οἱ καταθέσεις τῶν μαρτύρων φανέρωναν πὼς ὁ Διχασμὸς ἐξακολουθοῦσε νὰ συνεχίζει τὸ φθοροποιὸ ἔργο του, παρὰ τὰ ὅσα εἶχαν συμβεῖ στὸ μεταξύ: Ἐπανάσταση τοῦ Βενιζέλου, καταστολή της, ἐπιστροφὴ τοῦ βασιλιᾶ, θάνατος τοῦ Κονδύλη, τοῦ Βενιζέλου κ.ἄ. Τίποτα ἀπ' ὅλα αὐτὰ δὲν φρονημάτισαν κανένα. Ὁ στρατηγὸς στὴν κατάθεσή του ἰσχυριζόταν πὼς ὁ στρατὸς σύρεται *εἰς πολιτικὰ μνημόσυνα τῶν Ἀγνάντηδων, Χωραϊτιδων καὶ Σεβαστίδων* (ἡ φράση του ἐπικρίθηκε ἀπ' ὅλες τὶς δημοκρατικὲς ἐφημερίδες), ὡσὰν τὸ μνημόσυνο ποὺ ὀργάνωσαν οἱ ἀναφερθέντες μαζὶ μὲ ἄλλα στελέχη τῶν *Φιλελευθέρων* ν' ἀναφερόταν σὲ κάποιον δεύτερης κατηγορίας πολιτικὸ κι ὄχι στὸ Βενιζέλο. Ὁ Χρηστοβασίλης, ἀπὸ τὴν πλευρά του, καταθέτοντας ὡς μάρτυς κατηγορίας ὄχι μόνο χαρακτήρισε ὡς ἐξυβριστικὸ τὸ δημοσίευμα, ἀλλὰ πρόσθεσε ὅτι οἱ *Φιλελεύθεροι, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀρχηγοῦ των ἔπαθαν ὅλοι ἀπὸ Βενιζελικὸν παραλήρημα, οἱ περισσότεροι δὲ ἔχουν παλαβώσει. Παραλήρημα ἔχει πάθει καὶ ὁ κατηγορούμενος, διότι οἱ περισσότεροι* (κατὰ τοὺς λόγους ποὺ ἐκφωνήθηκαν στὸ μνημόσυνο) *ἔλεγαν μεγάλας ἀνοησίας, φθάσαντες εἰς τὸ σημεῖον νὰ ὀνομάσουν καὶ Πανάγιον τάφον, τὸν τάφον τοῦ ἀρχηγοῦ των. Βουτηγμένο στὸ κόμμα* εἶχε χαρακτηρίσει κι ὁ στρατηγὸς τὸν Ἀγνάντη στὴν κατάθεσή του. Παρὰ τὸ ὅτι ὁ κατηγορούμενος δήλωσε στὸ δικαστήριο ὅτι *ἀναιρεῖ τὰ ὅσα ἔγραψεν καὶ ὅτι ταῦτα ἐγράφησαν εἰς στιγμὰς παραζάλης*, ὁ στρατηγὸς δὲ δέχτηκε τὴ δήλωση. Μετὰ τριήμερη διαδικασία τὸ στρατοδικεῖο μὲ τὴν ἀπόφασή του (παμψηφεὶ) ἔκρινε ἔνοχο τὸν Κ. Ἀγνάντη καὶ τὸν καταδίκασε σὲ 11 μηνῶν φυλάκιση γιὰ ἐξύβριση καὶ 20.000 ψυχικὴ ὀδύνη γιὰ τὸ στρατηγό. Ὁ Ἀγνάντης, μὲ τοὺς δικηγόρους του, ἔκαμε ἀνακοπὴ (ἀναίρεση) τῆς ἀπόφασης καὶ θὰ δικαζόταν στὴν Ἀθήνα ἀπὸ τὸ ἐκεῖ *Ἀναθεωρητικὸ (Ἀκυρωτικὸ) στρατοδικεῖο*, τὸ ὁποῖο, ὕστερα ἀπὸ μῆνες, περιόρισε τὴν ποινὴ φυλάκισης σὲ δυόμισι μῆνες. Ἐκτενὴ περιγραφὴ τῆς δίκης δημοσίευσε ὁ *Ἤπειρωτικὸς ἀγών:* 16, 17 καὶ 18-4-36. (Ἔντονη κριτικὴ ἄσκησε ἡ ἐφημερίδα γιὰ τὴν περικοπὴ τῆς κατάθεσης τοῦ στρατηγοῦ ποὺ τὸ νόημά της ἦταν ὅτι: *δὲν ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ μεταβῇ εἰς μνημόσυνον, τὸ ὁποῖον ὀργάνωσαν οἱ διάφοροι Ἀγνάντηδες, Χωραϊτηδες, Σεβαστῆδες κ.λπ., λησμονήσας ὅτι οἱ ὀργανώσαντες τὸ μνημόσυνον ἦσαν τὰ ἐκλεκτότερα μέλη τῆς κοινωνίας τῶν Ἰωαννίνων, ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς αὐτὸν τοῦτον τὸν κ. δήμαρχον καὶ ὅτι οὗτοι ἐξετέλουν ἐντολὴν ὁλοκλήρου σχεδὸν τῆς πόλεως)* καὶ *Κραυγὴ* (17-4-36). Ἡ *Ἤπειρος* δὲν ἀσχολήθηκε, γιατὶ εἶχε διακόψει τὴν ἔκδοσή της γιὰ ἀνακαίνιση καὶ ἐπιστροφὴ στὸ παλαιὸ τετρασέλιδο μικρὸ σχῆμα. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, ὕστερα ἀπὸ λίγες μέρες (25-4-36), ἐπανῆλθε στὸ θέμα Ἀγνάντη, συντηρώντας ἔτσι τὴν ἔνταση, γιὰ νὰ κατηγορήσει τὴν ἐπιτροπὴ μνημοσύνου, τῆς ὁποίας ἦταν μέλος καὶ ὁ ἴδιος, γιατὶ δὲ διαμαρτυρήθηκε γιὰ τὶς ὑποτιμητικές, γιὰ τοὺς Γιαννιῶτες, φράσεις τοῦ στρατηγοῦ Παπανικολάου, κατὰ τὴ δίκη: *Οἱ θέλοντες ν' ἀποτελοῦν τοὺς ταγοὺς μιᾶς πολιτικῆς παρατάξεως βαρύνονται μὲ βαρυτάτας εὐθύνας. Δὲν ἔχουν τὸ δικαίωμα εἰς στιγμὰς κρισίμους νὰ λιποψυχοῦν. Δὲν ἔχουν τὸ δικαίωμα, ὅταν καλῶνται νὰ ἐπιτελέσουν τὸ καθῆκον των, νὰ ἀκολουθοῦν πολιτικὴν συμβιβασμῶν καὶ ὑποχωρήσεων... Ἂν δὲ δι' ἕνα οἱονδήποτε λόγον δὲν τολμοῦν νὰ εὑρίσκωνται εἰς τὴν κεφαλὴν τῆς παρατάξεως, τότε εἶναι ὑποχρεωμένοι*

νὰ σπεύσουν νὰ ἀποτελέσουν τὴν φάλαγγα τῶν βραδυπορούντων καὶ τὸν συρφετὸν τῶν λιποτακτῶν. Ἔπρεπε, κατέληγε, νὰ δώσει ἀπολογισμὸ ἡ ἐπιτροπὴ πρὸς τὸ λαὸ ποὺ τὴν ἐπέλεξε καὶ νὰ παραιτηθεῖ ἂν οἱ ἐξηγήσεις της δὲν θεωροῦνταν ἐπαρκεῖς.- Ἡ *Κραυγὴ* ἀντέδρασε στὶς κατηγορίες τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* ἐναντίον τοῦ στρατηγοῦ Παπανικολάου. *Ὑποδαυλίζουν τὰ μίση*, τόνιζε, καὶ πρόσθετε: *Πότε, λοιπόν, θὰ συνετισθοῦν; Δὲν ἐκορέσθησαν οἱ στυγνοὶ καὶ βδελυροὶ οὗτοι ἐφιάλται ἀπὸ τοὺς σφαγιασθέντας εἰς τὸν βωμὸν τοῦ διχασμοῦ; Καὶ ἔρχεται ἤδη ἕνα ὄργανον* (ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*), *ἰσχυριζόμενον ὅτι κατὰ τὴν δίκην τοῦ κ. Ἀγνάντη ὁ κ. μέραρχος δι' ἀτυχεστάτων φράσεων ἔθιξεν ὅλην τὴν πόλιν. Ἐὰν εἶχε καὶ τὸ ἐλάχιστον μόριον λογικῆς ἡ συνάδελφος θὰ ἀντελαμβάνετο ὅτι, οὔτε ὁ κ. Ἀγνάντης, οὔτε ὁ κ. Χωραΐτης, οὔτε ὁ κ. Σεβαστὸς ἀντιπροσωπεύουν τὴν πόλιν, οὔτε πάλιν ἡ πόλις ἀσπάζεται τὰς ἰδέας τῶν κυρίων αὐτῶν, οἵτινες ἐκρύπτοντο ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον «Λαϊκὴ ἐπιτροπή».- Ἀρραβῶνες:* Ὁ Τάσιος Τσόλκας, καθηγητής, ἀπὸ τὴν Πρέβεζα (ὑπηρέτησε πολλὰ χρόνια στὸ Ἡμιγυμνάσιο τοῦ χωριοῦ μου) καὶ ἡ Βούλα Γ. Ζάγκλη, ἀπὸ τοὺς Καλαρρύτες, ἀρραβωνιάστηκαν.- Νέος δικηγόρος: *Ὁ κ. Θουκυδίδης Βελογιάννης, κατόπιν τῶν νενομισμένων ἐξετάσεων ἐνώπιον τοῦ Ἀρείου Πάγου, διωρίσθη δικηγόρος παρὰ τῷ Πρωτοδικείῳ Ἰωαννίνων.-* Στὶς *Πενιὲς* τῆς *Ἠπείρου* (23-4-36) διαβάζουμε: *Οἱ ὀρειβάται καὶ οἱ ἐκδρομεῖς τῶν Πατρῶν, οἱ ὁποῖοι μᾶς εἶχαν ἐπισκεφθεῖ κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ Πάσχα, ἀπεκόμισαν, ὅπως γράφουν, τὰς καλλιτέρας ἐντυπώσεις ἀπὸ τὰ Γιάννινα. Ἰδιαιτέρως ὅμως ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα τοὺς ἐγοήτευσαν καὶ τοὺς ἐσκλάβωσαν κυριολεκτικῶς δὲν ἦσαν τόσο οὔτε τὰ Ἠπειρωτικὰ βουνά, οὔτε κἀν οἱ Γιαννιώτισσες. Οἱ ἄνθρωποι ἐσαγηνεύθησαν καὶ κατεσκλαβώθησαν κυριολεκτικῶς ἀπὸ τὰ Γιαννιώτικα ἐδέσματα, τὶς καραβίδες ἤγουν μετὰ σκορδαλιᾶς καὶ τὰ χέλια τῆς λίμνης. Ἂς ἀφήσωμεν τὰς ἀρχαιότητας καὶ τὰ Μουσεῖα καὶ ἂς ἐπιδοθῶμεν εἰς τὴν διαφήμισιν τῶν ἐντοπίων φαγητῶν μας. Ὑπάρχει τουλάχιστον ἔτσι μία θετικωτέρα ἐλπὶς ν' ἀναπτύξωμεν καὶ προαγάγωμεν τὸν τουρισμόν μας τὴν πεζὴν αὐτὴν ἐποχὴν ποὺ οἱ ἄνθρωποι φαίνεται ὅτι ἐξαρτοῦν τὰς ἐντυπώσεις τους μᾶλλον ἀπὸ τὰς τοιαύτας τοῦ οἰσοφάγου καὶ τῆς κοιλίας.* Ἴσως κάτι ἀνάλογο συμβαίνει καὶ στὴν ἐποχή μας...- *Γάμοι:* Ὁ Ἰσαὰκ Μπενιαμὶν καὶ ἡ Φέρω Ἀσκινατζῆ παντρεύτηκαν.- Τὸ τελευταῖο δεκαήμερο τοῦ Ἀπριλίου ἄρχισε τὶς παραστάσεις του στὴν *Τιτάνια* ὁ Ἀττὶκ μὲ τὴ *Μάνδρα* του. Φαίνεται ὅμως, ἀπὸ τὰ δημοσιεύματα τῶν ἐφημερίδων, ὅτι λίγοι Γιαννιῶτες παρακολούθησαν τὶς παραστάσεις. Ἔγραφε ἡ *Κραυγὴ* (4-5-36): *Μᾶς προξενεῖ ἀληθῆ κατάπληξιν ἡ ἀπροθυμία τὴν ὁποίαν ἡ κοινωνία μας ἐπέδειξεν διὰ τὸ καλλιτεχνικὸν συγκρότημα τοῦ «Ἀττίκ». Ἔχοντες ὑπ' ὄψει ὅτι τὸ κοινόν μας καὶ κακοφήμους ἀκόμη θιάσους ἔχει ὑποστηρίξει, ἐξιστάμεθα ἀληθῶς καὶ διερωτώμεθα πῶς εἶναι δυνατὸν ἕνας ἀληθῆς καλλιτέχνης, διάσημος συνθέτης, μὲ μακρὰν ἱστορίαν καλλιτεχνικῶν ἀγώνων, διακρινόμενος διὰ τὸ εὔχαρι καὶ σπινθηροβόλον πνεῦμα του, νὰ μὴ τύχῃ τῆς ὑποστηρίξεως τοῦ κοινοῦ τῆς θρυλικῆς πόλεως;- Ἐνώπιον πυκνοῦ καὶ ἐκλεκτοῦ ἀκροατηρίου ἐδόθη* (25-4-36) *εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τῆς «Ζωσιμαίας σχολῆς»* ἡ διάλεξις τοῦ *νέου ἐπιστήμονος καὶ διανοουμένου κ. Παν. Φάντη περὶ τοῦ ποιητικοῦ ἔργου τοῦ Βηλαρᾶ. Ὁ ὁμιλητὴς ἀνέλυσε μὲ σαφήνειαν τοὺς κοινωνικοὺς ὅρους, ὑφ' οὓς ἐδημιουργήθη καὶ ἐνεφανίσθη τὸ ποιητικὸν ἔργον τοῦ Βηλαρᾶ, καὶ ἐξῆρε τὴν σημασίαν τῆς συμβολῆς εἰς τὴν νεοελληνικὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν, τῆς ὁποίας ἐμφανίζεται ἀληθὴς πρόδρομος μὲ τοὺς ἀγῶνας του διὰ τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν.-* Στὶς 25-4-36 ἐπανεκδόθηκε ἡ *Ἐλευθερία* τοῦ Χρηστοβασίλη, μὲ διευθυντὴ τώρα τὸν Κώστα Τέκτονα. Ὁ Χρηστοβασίλης μὲ δήλωσή του ἀνέφερε πὼς ὑποχρεώθηκε ν' ἀναστείλει τὴν ἔκδοση τῆς *Ἐλευθερίας* (τὴν 21-1-36) γιὰ δυὸ λόγους: α) *Ἕνεκα τῆς ἀπροθυμίας πλείστων ἐκ τῶν δισχιλίων περίπου συνδρομητῶν εἰς τὸ νὰ ἐμβάσουν τὰς πολυετεῖς συνδρομητάς των, ἀνερχομένας εἰς πλέον τῶν 150.000 δρχ.* β) *Ἕνεκα ἐλλείψεως βοηθοῦ συνεργάτου, ὡς μὴ δυνάμενος ν' ἀνταποκριθῶ εἰς τὰς πολλαπλὰς ἀνάγκας καὶ ὑποχρεώσεις τῆς ἐφημερίδος μου.* Μὲ τὴν πρό-

σληψη τοῦ Κ. Τέκτονα ὡς διευθυντῆ, πίστευε ὁ Χρηστοβασίλης ὅτι θὰ συνεχιζόταν ἡ ἔκδοση τῆς *Ἐλευθερίας*. Ἤλπιζε βέβαια καὶ στὴν οἰκονομικὴ στήριξη τῶν συνδρομητῶν της, παλιῶν καὶ νέων.- Μὲ δοξολογία στὸ μητροπολιτικὸ ναό, *χροστατοῦντος τοῦ μητροπολίτου κ. Σπυρίδωνος* καὶ μὲ ἄλλες ἐκδηλώσεις γιορτάστηκε ἡ ὀνομαστικὴ γιορτὴ τοῦ βασιλιᾶ. Παροῦσες ὅλες οἱ ἀρχές, οἱ ἀποῦσες ἀπὸ τὸ μνημόσυνο τοῦ Βενιζέλου. Ὁ Σπυρίδων *ἐξεφώνησεν ἐκ τῆς Ὡραίας Πύλης ὑπέροχον λόγον, ἐξυμνητικὸν τῶν μεγάλων ἀρετῶν, δι' ὧν περικοσμεῖται τὸ σεπτὸν πρόσωπον τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων Γεωργίου Β΄ καὶ συνάμα παραινετικὸν πρὸς τοὺς μέχρι τοῦδε ἀμβλιωπούντας καὶ ἐχθροὺς τοῦ βασιλικοῦ θεσμοῦ* (*Ἐλευθερία*, 25-4-36).- Γάμοι: Παῦλος Τσουκανέλης καὶ Ἑλένη Σταφυλᾶ, παντρεύτηκαν (26-4-36). *Ὁ κ. Ἀνδρέας Λιβεράνη*, πρόξενος τῆς Ἰταλίας (στὰ Γιάννινα) *καὶ ἡ Ἀντρὲ Ποντὶς ἐτέλεσαν τοὺς γάμους των* (*Ἀγροτικὴ ἠχώ*, 27-3-36).- Σύμφωνα μὲ ἀνταπόκριση τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* (30-4-36) ἀπὸ τὸ Ἀργυρόκαστρο, *καὶ εἰς τὴν μικρὰν Ἀλβανίαν ἔπνεεν μιλιταριστικὸς ἄνεμος, ἀφ' ἧς αὕτη ὑπεδουλώθη πλέον οἰκονομικῶς εἰς τὴν Ἰταλίαν*. Ἔτσι ἐκτὸς ἀπὸ τὶς μερικὲς ἐπιστρατεύσεις τῶν τελευταίων μηνῶν, ἄρχισε ἡ κατασκευὴ ὀχυρωματικῶν ἔργων στὸ ὄρος Μουζίνα, κοντὰ στὸ Δέλβινο, καθὼς καὶ στὸ ὄρος Σούχα, ἀπέναντι ἀπὸ τὸ Ἀργυρόκαστρο. Εἰδικοὶ ἐπίσης ἀνέβαιναν στὴ Μουργκάνα καὶ φωτογράφιζαν τὴν Τσαμουργιά. Συνέβαιναν καὶ μερικὰ ἄλλα περίεργα: Ἐνῶ Ἕλληνες Βορειοηπειρῶτες πήγαιναν στὸ ἑλληνικὸ προξενεῖο Ἀργυροκάστρου γιὰ νὰ εὐχηθοῦν στὸν πρόξενο *χρόνια πολλὰ* γιὰ τὴν ὀνομαστικὴ γιορτὴ τοῦ βασιλιᾶ, οἱ Ἀλβανοὶ ἀστυνομικοὶ τοὺς ἔπιαναν καὶ τοὺς ὁδηγοῦσαν στὶς φυλακές. Μὲ ποιὰ κατηγορία; Πήγαιναν -ἔλεγαν- νὰ εὐχηθοῦν στὸν πρόξενο *ὅπως στεφθῇ ὁ βασιλεὺς Γεώργιος καὶ βασιλεὺς τῆς Ἀλβανίας!* Ὑποχρεώθηκαν νὰ τοὺς ἀπολύσουν ὅλους γιατὶ ἡ κατηγορία ἦταν γελοία...- *Ἀγρία καταδίωξις τῶν φορολογουμένων*, τιτλοφοροῦσε τὴν εἰδησεογραφία της ἡ *Ἀγροτικὴ ἠχώ* (5-3-35). Σὲ σύσκεψη, ποὺ ἔγινε στὴν *Ἕνωση Γεωργικῶν συνεταιρισμῶν*, τῶν ἐκπρόσωπων τῶν χωριῶν τοῦ κάμπου ἀποφασίστηκε ἡ ἀποστολὴ διαμαρτυρίας πρὸς τὴν κυβέρνηση, συνοδευόμενη μὲ τὴν παράκληση: *1) Νὰ ἀνασταλῇ ἡ εἴσπραξις χρεῶν καὶ νὰ ἀνακληθοῦν ἐκ τῆς ὑπαίθρου οἱ εἰσπράκτορες μέχρι συγκομιδῆς τῆς ἐσοδείας 2) Νὰ ἀποφυλακισθοῦν οἱ κρατούμενοι διὰ χρέη καὶ 3) Νὰ χορηγηθῇ ἀραβόσιτος ἐπὶ πιστώσει. Ἀραβόσιτος!...* Ἡ βάση τῆς διατροφῆς γιὰ τὸν ἀγροτικὸ πληθυσμὸ γιὰ ἀμέτρητες δεκαετίες. Καὶ δὲ θυμᾶμαι ἐποχὴ ποὺ νὰ μὴ χρωστοῦσαν οἱ ἀγρότες στοὺς τοκογλύφους, τὸ κράτος, τὶς τράπεζες. Οἱ πιὸ μισητοὶ ἄνθρωποι γιὰ τοὺς ἀγρότες καὶ κτηνοτρόφους ἦταν οἱ εἰσπράκτορες. Συνοδεύονταν, σχεδὸν πάντα, ἀπὸ χωροφύλακες. Ὅταν οἱ χωρικοὶ ἄκουγαν πὼς ἔφτασαν στὸ χωριό τους, ἔτρεχαν νὰ κρυφτοῦν. Καὶ σήμερα χρεωμένοι στὶς τράπεζες εἶναι οἱ περισσότεροι ἀγρότες. Γιὰ τὴν εἴσπραξη τῶν χρεῶν ὅμως χρησιμοποιοῦνται ἄλλα μέσα, σύγχρονα...

Κώστας Τέκτων, δημοσιογράφος, ἀργότερα Νομαρχιακὸς ὑπάλληλος

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Ο ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΣΜΟΣ ΣΕ ΔΟΚΙΜΑΣΙΑ

Τὸν Ἰανουάριο εἶχε πεθάνει ὁ Κονδύλης. Οἱ περισσότεροι χάρηκαν μὲ τὸ θάνατό του, ἀκόμα καὶ πολλοὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ συνεργάζονταν μαζί του στὸ ἀντιβενιζελικὸ στρατόπεδο. Στὶς 17 Μαρτίου πέθανε ὁ Βενιζέλος, πρὸς μέγιστη θλίψη τῶν ὀπαδῶν του κι ἀρκετῶν νουνεχῶν ἀντιπάλων του. Οἱ τελευταῖοι δὲν ξεχνοῦσαν πὼς λίγο πρὶν πεθάνει ὁ Βενιζέλος εἶχε ἀναφωνήσει: *Ζήτω ὁ Βασιλεύς!* Γιατί; Ἐπειδὴ ὁ βασιλιὰς εἶχε ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸ ὑπουργεῖο Στρατιωτικῶν τοὺς ἐπικίνδυνους, κατὰ τὴ γνώμη του, στρατοκράτες Παπάγο καὶ Πλατῆ καὶ τὸ εἶχε ἀναθέσει στὸν Ἰω. Μεταξᾶ. *Μὲ τὴν ἐνέργειάν του αὐτὴν* -ἔγραφε σὲ φίλο του ἀπὸ τὸ Παρίσι- *ἀνέκτησε πλήρως ἀκέραιον τὸ κῦρος του, τόσον ἀπαραίτητον διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ψυχικῆς ἑνότητος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τὴν ὁριστικὴν ἐπάνοδον τῆς χώρας εἰς τὸν κανονικὸν πολιτικὸν βίον...* Εἶχε γελαστεῖ μὲ τὴν ἐμπιστοσύνη ποὺ ἔδειχνε στὸ Μεταξᾶ ὡς πρὸς τὴ στάση του ἀπέναντι στὸ κοινοβουλευτικὸ πολίτευμα. Οἱ συνεχεῖς ἐπέμβασεις τῶν στρατιωτικῶν στὴν πολιτικὴ ζωὴ τῆς χώρας τὸν ὁδήγησαν στὴ σκέψη πὼς ὁ Μεταξᾶς ἦταν τὸ μικρότερο κακό... Δὲ συμπληρώθηκε μήνας ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Βενιζέλου καὶ στὶς 13 Ἀπριλίου ἔφευγε ξαφνικὰ ἀπὸ τὴ ζωὴ ὁ πρωθυπουργὸς Κ. Δεμερτζῆς. Τὸν διαδέχτηκε στὴν πρωθυπουργία ὁ Μεταξᾶς, τὸν διόρισε ὁ βασιλιάς, χωρὶς νὰ συμβουλευτεῖ τὰ κόμματα, τὰ ὁποῖα τώρα ἀνησύχησαν πραγματικά, χωρὶς ἡ ἀνησυχία αὐτὴ νὰ καταλήξει σὲ συμφωνία. Οἱ ἀρχηγοὶ ζοῦσαν -καὶ θὰ ζοῦσαν γιὰ πολλὰ χρόνια ἀκόμα- κάτω ἀπὸ τὴ σκιὰ τοῦ Βενιζέλου, περίμεναν τὶς συμβουλὲς ἢ τὶς ἀντιδράσεις του γιὰ ν' ἀποφασίσουν. Ἔτσι παράπαιαν, βρίζονταν στὴ Βουλὴ γιὰ τὴ συμφωνία Σοφούλη-Σκλάβαινα, ἀποφάσιζαν νὰ συζητήσουν, τὸ ἔκαμαν ἀλλ' ἀποτέλεσμα μηδέν. Ὅ,τι χρειαζόταν ὁ Μεταξᾶς γιὰ ν' ἀποκτήσει κύρος ἀνάμεσα στὶς λαϊκὲς μάζες. Πρωθυπουργὸς πιά, ἐμφανίστηκε στὴ Βουλὴ καὶ ἀνέγνωσε κάποιες προγραμματικὲς δηλώσεις-νεφελώματα. Παρὰ τὶς ἀντιδράσεις τῶν μικρῶν *Δημοκρατικῶν* κομμάτων, τὰ μεγάλα κόμματα, τῶν *Φιλελευθέρων* καὶ τῶν *Λαϊκῶν*, τοῦ ἔδωσαν ψῆφο ἐμπιστοσύνης ἢ ἀνοχῆς. Ὁ δρόμος γιὰ τὴ δικτατορία εἶχε ἀνοίξει... Στὸ μεταξὺ οἱ παράδοξοι θάνατοι τῶν πολιτικῶν συνεχίζονταν... Στὶς 17 Μαΐου ἔφυγε κι ὁ Τσαλδάρης. Ἕνας ἀκόμα σοβαρὸς ἀντίπαλος τοῦ Μεταξᾶ εἶχε ἀποσυρθεῖ ἀπὸ τὸ προσκήνιο...

Γρήγορα οἱ ἀρχηγοὶ τῶν *Δημοκρατικῶν* κομμάτων διαπίστωσαν πὼς ὁ Μεταξᾶς τοὺς εἶχε ὑποκλέψει τὴν ψῆφο, μὲ ὑποσχέσεις ποὺ δὲν πραγματοποίησε. Εἶχε ὑποσχεθεῖ τὴν ἐπαναφορὰ τῶν ἀπὸ τὸν Κονδύλη ἀπομακρυνθέντων ἀνώτατων ἀξιωματικῶν, τὴν ἐπαναφορὰ ὅλων τῶν ἀξιωματικῶν ποὺ εἶχαν διωχτεῖ ἀπὸ τὰ Σώματα ἀσφαλείας, τὸν ἐπαναδιορισμὸ τῶν ἀπολυθέντων δημοσίων ὑπαλλήλων, τὴν ἀποκατάσταση τῶν ὀργάνων τῆς τοπικῆς αὐτοδιοίκησης. Γιὰ τὸ Μεταξᾶ, ἡ ὁποιαδήποτε πολιτικὴ ἐνέργεια, θετικὴ ἢ ἀρνητική, ἀπέβλεπε στὸ νὰ ἰσχυροποιήσει τὴ θέση του ἀνάμεσα στὶς ἔνοπλες δυνάμεις, καὶ ν' ἀποκτήσει ὅσο τὸ δυνατὸ περισσότερα ἐρείσματα, ὥστε νὰ ἐπιβάλει τὶς ἀπόψεις του καὶ νὰ πείσει τὸ βασιλιά, ὅτι τὸ μόνο πολίτευμα ποὺ ἦταν ἐνδεδειγμένο γιὰ τὴν Ἑλλάδα ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ἦταν ἡ Δικτατορία. Τὰ αἱματηρὰ γεγονότα τῆς Θεσσαλονίκης τοῦ ἔδωσαν τὴν ἀφορμὴ νὰ προχωρήσει μὲ γοργοὺς ρυθμούς, καὶ μὲ τὴν προτροπὴ τοῦ βασιλιᾶ στὴν ἐπιβολὴ τῶν ἀπόψεών του. Στὶς 8 Μαΐου, τὸ πρωΐ, οἱ καπνεργάτες τῆς Θεσσαλονίκης, στὸ πλαίσιο τῶν γενικότερων κινητοποιήσεων τῶν καπνεργατῶν ὅλης τῆς χώρας γιὰ αὔξηση τῶν ἡμερομισθίων τους, συγκρότησαν διαδήλωση μὲ σκοπὸ νὰ ἐπιδώσουν στὴ Γενικὴ διοίκηση ψήφισμα μὲ τὰ αἰτήματά τους. Στὴν πορεία τους ἐμποδίστηκαν ἀπὸ τὴ Χωροφυλακή, μὲ συνέπεια τὸν τραυματισμὸ μερικῶν. Ὁ τρόπος τῆς διάλυσης τῆς πορείας ἀποδοκιμάστηκε ἀπὸ ὅλες τὶς κοινωνικὲς τάξεις τῆς Θεσσαλονίκης. Ἡ ἀποδοκιμασία ἐκδηλώθηκε μὲ βίαιες πράξεις (λιθοβολισμὸ ἐργοστασίου) καὶ κάθοδο σὲ ἀπεργία ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα τῆς ἴδιας μέρας, τῶν αὐτοκινητιστῶν, τῶν τροχιοδρομικῶν, τῶν σιδηροδρομικῶν κ.ἄ., οἱ ὁποῖοι ἐπιστρατεύτηκαν ἀπὸ τὴν κυβέρνηση. Τὰ μέτρα χειροτέρευσαν τὴν κατάσταση, μὲ ἀποτέλεσμα ν' ἀπεργήσουν κι ἄλλοι ἐργαζόμενοι, δεκάδες χιλιάδες, καὶ νὰ κλείσουν τὰ καταστήματα τῶν ἐμπόρων καὶ ἐπαγγελματιῶν. Νέα ἐπέμβαση τῆς Χωροφυλακῆς ἐναντίον τῶν διαδηλωτῶν καὶ τῶν χιλιάδων Θεσσαλονικέων ποὺ τοὺς ὑποστήριζαν, ἔγινε αἰτία μεγάλων συμπλοκῶν καὶ συγκρούσεων σὲ πολλὰ σημεῖα τῆς πόλης, μὲ αἱματηρὰ ἀποτελέσματα: Δώδεκα νεκροὶ καὶ ἑκατοντάδες τραυματίες, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους σοβαρά. Ἡ ἀνάθεση, ἀπὸ τὴν κυβέρνηση, στὸ στρατὸ ν' ἀποκαταστήσει τὴν τάξη, χειροτέρευσε τὴν κατάσταση. Πολλοὶ ἀπὸ τὶς μονάδες τοῦ στρατοῦ ἦταν Θεσσαλονικεῖς, προσχώρησαν στοὺς διαδηλωτές, τοὺς ἔδωσαν τὸ δικαίωμα νὰ ἰσχυρίζονται ὅτι δὲν μετεῖχαν τώρα στὴν ἀπεργία μόνον οἱ ἐργαζόμενοι, ἀλλὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πόλης καὶ τὴν εὐχέρεια νὰ γίνουν κύριοι τῆς Θεσσαλονίκης τὴ νύχτα τῆς 9ης Μαΐου. Καμιὰ ἀρχὴ δὲν ἦταν σὲ θέση νὰ ἐπιβάλλει τὶς κυβερνητικὲς ἀποφάσεις. Νέες στρατιωτικὲς δυνάμεις μεταφέρθηκαν ἀπὸ τὴ Λάρισα καὶ πολεμικὰ ἔφταναν στὸ λιμάνι τῆς Θεσσαλονίκης. Ἔτσι μπόρεσε ὁ στρατὸς νὰ ἀποκαταστήσει τὴν τάξη. Ἡ ἀντίδραση τοῦ πολιτικοῦ κόσμου στὶς κυβερνητικὲς ἐνέργειες ἦταν σφοδρότατη. Ἡ εὐθύνη γιὰ τὰ αἱματηρὰ

ἐπεισόδια καταλογιζόταν στὴ Χωροφυλακή, τῆς ὁποίας ζητοῦσαν τὴν ἐκκαθάριση. Ἡ κυβέρνηση ὑποστήριζε, ὅτι ἡ διαδήλωση εἶχε πολιτικὰ ἐλατήρια, ὅτι εἶχε γίνει κίνημα, ὀργανωμένο ἀπὸ τὸ κομμουνιστικὸ κόμμα, τὸ ὁποῖο ἔκανε γενικὴ δοκιμὴ κομμουνιστικῆς ἐπανάστασης. Ὁ ἰσχυρισμὸς δὲν εὐσταθοῦσε. Ὅταν μετὰ τὴν κηδεία τῶν θυμάτων βουλευτὲς τοῦ ΚΚΕ μιλώντας στὰ πλήθη τὰ πρότρεπαν ν' ἀνατρέψουν τὶς ἀρχὲς καὶ ν' ἀναλάβουν τὴν ἐξουσία, ἀποδοκιμάστηκαν. Ἡ ἀπεργία τῶν καπνεργατῶν ἔληξε στὶς 11 Μαΐου, μὲ τὴν ἀποδοχὴ ὅλων τῶν αἰτημάτων τους. Μιὰ ἄλλη, τέτοιας ἢ μεγαλύτερης ἔκτασης, ἐργατικὴ κινητοποίηση περίμενε ὁ Μεταξᾶς, γιὰ νὰ ἐπιβάλλει τὴ δικτατορία του. Ἡ νέα ἀφορμὴ δὲ θ' ἀργοῦσε νὰ ἔρθει... Στὸ μεταξὺ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν πολιτικῶν κομμάτων ἐξακολουθοῦσαν νὰ συσκέπτονται, συμφωνώντας στὸ ὅτι ἔπρεπε ἡ χώρα ν' ἀποκτήσει πολιτικὴ κυβέρνηση, διαφωνώντας ὅμως σ' ὅλα τ' ἄλλα, στὸ πρόσωπο τοῦ πρωθυπουργοῦ, τῶν μελῶν ποὺ θὰ μετεῖχαν στὴν κυβέρνηση, στὴν πολιτικὴ ποὺ ἔπρεπε νὰ ἐφαρμοστεῖ, ἀσυμφωνία σ' ὅλα. Κι ἐπειδὴ οἱ συσκέψεις δὲ γίνονταν μὲ ἐκπροσώπους ὅλων τῶν κομμάτων, ὅσοι δὲ μετεῖχαν σ' αὐτὲς ἐνεργοῦσαν γιὰ τὴν ἀποτυχία τους. Ἄλλο που δὲν ἤθελε ὁ Μεταξᾶς...

Τὰ αἱματηρὰ γεγονότα τῆς Θεσσαλονίκης εἶχαν ἰσχυρὸ ἀντίκτυπο σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Οἱ ἐργαζόμενοι ἀντέδρασαν μὲ ἀπεργίες στὶς πόλεις. Ὁ τύπος τῶν *Δημοκρατικῶν* κομμάτων, ἀλλὰ καὶ ἐφημερίδες προσκείμενες στὸ *Λαϊκὸ κόμμα*, θεώρησαν ὑπεύθυνη τὴν κυβέρνηση κι ἄσκησαν σκληρὴ κριτικὴ ἐναντίον της. Στὰ Γιάννινα οἱ τρεῖς μεγαλύτερες ἐφημερίδες, ὁ *Κῆρυξ*, ἡ *Ἤπειρος* κι ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* καταδίκασαν τὴ στάση τῆς κυβέρνησης καὶ ζήτησαν καταλογισμὸ εὐθυνῶν. Ἐνδεικτικὰ παραθέτουμε τὰ σχόλια δυὸ ἐφημερίδων: Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, πέραν ἀπὸ τὴν πλούσια εἰδησεογραφία, κάτω ἀπὸ χτυπητοὺς τίτλους, ὅπως: *Τὸ κρατικὸν αἶσχος τῆς Θεσσαλονίκης*, σχολίαζε (12-5-36): *Τὸ ἀδελφικὸν αἷμα ἐχύθη καὶ πάλιν προχθὲς εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Καὶ ἐχύθη διότι ὁμάδες ἐργατῶν ἐζήτουν νὰ προασπίσουν τὸ δίκαιον καὶ τὸ ψωμί τους. Τὸ ἐπίσημον κράτος διὰ νὰ μὴ δυσαρεστήσῃ τοὺς ἐκμεταλλευτὰς καπνεμπόρους, ἀντὶ νὰ ἐξετάσῃ τὰ αἰτήματα τῶν ἐργατῶν καὶ ἱκανοποιήσῃ ὅσα εἶναι δίκαια, ἐπροτίμησε νὰ θερίσῃ μὲ τὰ ὁπλοπολυβόλα καὶ τὰ τάνκς τοὺς ἀθώους ἐργάτας ζητοῦντας ψωμί!... Τὸ αἷμα ποὺ ἐχύθη ἀθώως εἰς τὴν Θεσσαλονίκην θὰ βοᾷ διὰ τὴν σκληρὰν ἀδικίαν καὶ τὴν ἀγρίαν ἐκμετάλλευσιν ποὺ γίνεται εἰς βάρος χιλιάδων ἐργατῶν ἀπὸ ὀλίγους Σάϋλωκ, ποὺ ρουφᾶν τὸ αἷμα τοῦ ἐργάτου καὶ τοῦ ἀγρότου...* Καὶ ἡ *Ἤπειρος: Αἱ σφαγαὶ τῆς Θεσσαλονίκης δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀφήσουν ἀσυγκίνητον τὸν Ἠπειρωτικὸν λαόν. Ἀνεξαρτήτως τῶν αἰτιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐξηνάγκασαν τοὺς ἐργάτας τῆς Μακεδονικῆς πρωτευούσης νὰ κατεβοῦν εἰς ἀπεργιακὸν ἀγῶνα, ἡ ἐφαρμοσθεῖσα ἐναντίον των σκληρὰ καὶ ἐγκληματικὴ τακτικὴ τῶν κρατικῶν ὀργάνων δὲν δύναται*

νὰ τύχῃ τῆς ἐπιδοκιμασίας κανενὸς ἀνθρώπου. Ὄχι ποτέ... Διαμαρτυρόμεθα ἐξ ὀνόματος τοῦ Ἠπειρωτικοῦ λαοῦ, ἀδιακρίτως πολιτικῶν ἀποχρώσεων, μὲ ὅλην τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς μας καὶ ζητοῦμεν τὴν παραδειγματικὴν τιμωρίαν τῶν ὑπαιτίων κρατικῶν ὀργάνων τῆς προχθεσινῆς, ἄνευ προηγουμένου, ἀνάνδρου ἀνθρωποσφαγῆς τῆς Θεσσαλονίκης, διερμηνεύοντες οὕτω τὴν συμπάθειαν τῶν Ἠπειρωτῶν πρὸς τὰ θύματα μιᾶς πρωτοφανοῦς κρατικῆς ἀναλγησίας. Δὲν εἶχε τὴν ἴδια γνώμη ἡ *Ἐλευθερία* τοῦ Χρηστοβασίλη. Ὑποστήριζε πὼς ἡ στάση τῶν *Φιλελευθέρων* καὶ τῶν μικροτέρων *Δημοκρατικῶν* κομμάτων ἔναντι τῶν κομμουνιστῶν, στάση ποὺ ὁδηγοῦσε συχνὰ σὲ συμμαχίες, ἀποθράσυνε τοὺς κομμουνιστὲς καὶ τοὺς ὁδήγησε νὰ κηρύξουν τὴν ἀπεργία τῆς Θεσσαλονίκης, μὲ τὰ αἱματηρὰ ἐπακόλουθα. Μὲ τοὺς κομμουνιστὲς καὶ τὶς ἐργατικές τους ὀργανώσεις, πρόσθετε, *ἐκηρύχθησαν ἀλληλέγγυαι ὅλαι αἱ ἐργατικαί, ἐπαγγελματικαὶ καὶ ὑπαλληλικαὶ ὀργανώσεις τῆς Ἑλλάδος! Καὶ ἔτσι ἡ Ἑλλὰς πλέει εἰς πλῆρες κομμουνιστικὸν πέλαγος!* Ὡς ἀπόδειξη τῆς συνεργασίας τῶν *Δημοκρατικῶν* κομμάτων μὲ τοὺς κομμουνιστὲς χρησιμοποίησε ὁ Χρηστοβασίλης τὴ στάση τῶν πρώτων κατὰ τὴν ἀπεργία ποὺ κηρύχτηκε καὶ στὰ Γιάννινα. Στὴ διαμαρτυρία γιὰ τὰ γεγονότα τῆς Θεσσαλονίκης *ὡμίλησαν ἐν ἀγαστῇ συμπνοίᾳ ὅλοι οἱ γνωστοὶ κομμουνισταὶ ρήτορες καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν δύο Φιλελευθέρων παρατάξεων, κακίσαντες τὴν κυβέρνησιν διότι δὲν παραδίδει τὰ πάντα εἰς τοὺς ἐργάτας καὶ ἀπαιτήσαντες τὴν ἄμεσον παραίτησίν της, ἵνα ἀναλάβουν τὴν ἀρχὴν οἱ Φιλελεύθεροι μὲ τοὺς κομμουνιστάς* (14-5-36). Ἀπὸ τὴν ἐπίκριση τοῦ Χρηστοβασίλη δὲ γλύτωσε οὔτε ὁ ἴδιος ὁ Μεταξᾶς, ἐπειδὴ τελικὰ ἀποδέχτηκε τὰ αἰτήματα τῶν ἐργατῶν: *Ἀπὸ τὸν κ. Ἰω. Μεταξᾶν* -ἔγραφε- *μὲ τὴν σιδηρᾶν πυγμήν, μὲ τὸν εἰλικρινὴ καὶ στρατιωτικὸν χαρακτῆρα, περιμέναμεν ἀνδρικὴν στάσιν καὶ ὄχι τὴν τετριμένην στάσιν τῶν παραχωρήσεων καὶ τοῦ ἀκαταδιώκτου τῶν κομμουνιστῶν, μέχρι τοῦ σημείου, κατ' εἰσήγησιν τῶν κομμουνιστῶν καὶ τῶν Βενιζελικῶν, νὰ τιμωρηθοῦν οἱ προασπίσαντες τὴν τάξιν καὶ τὸ ἀστικὸν καθεστὼς ἀξιωματικοὶ καὶ ὁπλῖται τῆς Χωροφυλακῆς. Μὰ τὴν ἀλήθειαν, δὲν ἐφανταζόμεθα ποτὲ τοιοῦτον τὸν κ. Ἰω. Μεταξᾶν!* (18-5-36).

Στὴν κριτική του ὁ Χρηστοβασίλης γιὰ τὴν ἀπεργία στὰ Γιάννινα, μιλοῦσε γιὰ τὴν ὕπαρξη δυὸ κομμάτων *Φιλελευθέρων*. Ἡ διαπίστωση ἦταν σωστή. Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Βενιζέλου, οἱ ὑποβόσκουσες, ἀλλὰ καὶ κάποτε φανερὰ προβαλλόμενες διαφωνίες τῶν στελεχῶν τῶν *Φιλελευθέρων* στὰ Γιάννινα, καὶ κυρίως τῶν βουλευτῶν, ποὺ εἶχαν τὸν πρῶτο λόγο στὴν κοινοβουλευτικὴ ὁμάδα, κατέληξαν σὲ τάσεις διαχωριστικές, ἀπομάκρυνσης δηλαδὴ ἀπὸ τὸ κόμμα. Μιὰ εἴδηση, δημοσιευμένη στὸν *Κήρυκα* (2-4-36) μιλοῦσε γιὰ ἀποσκίρτηση τῶν βουλευτῶν Ἀλκ. Λούλη καὶ Γεωρ. Καγιᾶ ἀπὸ τὸ κόμμα τῶν *Φιλελευθέρων*, προσθέτοντας ὅτι οἱ δυὸ βουλευτὲς εἶχαν προχωρήσει σὲ συμφωνία συνεργασίας μὲ τὴν *Ἤπειρο*, ὄργανο τοῦ *Λαϊ-*

κοῦ κόμματος. Ἡ *Ἤπειρος* (10-4-36), σὲ πολύστηλο ἄρθρο της, ἔδινε ἄλλες διαστάσεις στὴν εἴδηση. Κατ' ἀρχὴν ἀπέδιδε τὰ διαδόμενα σὲ *καφενολογήματα,* στὰ ὁποῖα πρωταγωνιστοῦσε δημοσιογράφος τῶν Ἀθηνῶν Ἠπειρώτης, ἐκδότης κατὰ περιόδους ἐφημερίδας (μάλλον ὑπονοεῖ τὸ δημοσιογράφο καὶ πολιτευτὴ τοῦ *Λαϊκοῦ* κόμματος Ἀριστ. Τζάλλα). Τὰ *καφενολογήματα* μιλοῦσαν γιὰ συμφωνίες καὶ συμβόλαια τῆς *Ἠπείρου* μὲ *Φιλελευθέρους* βουλευτὲς ποὺ προσχώρησαν στὸν *Ἀντιβενιζελισμό.* Κατὰ τὴν *Ἤπειρο* ἐπρόκειτο γιὰ τὰ ἑξῆς: Στηριζόμενη ἡ ἐφημερίδα στὴν ἐνδόμυχη ἔφεση τοῦ λαοῦ γιὰ συνεργασία ὅλων τῶν πολιτικῶν δυνάμεων, μὲ σκοπὸ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ τόπου, καθὼς καὶ στὴν ἀντίθεσή του πρὸς τὸ Διχασμό, *ἐχάραξεν πολιτικὴν αὐτῆς τὴν γαλήνευσιν καὶ εἰρήνευσιν τῶν παθῶν εἰς μίαν γενικὴν συνεργασίαν ἀπὸ τὴν ὁποίαν θὰ ἠδύναντο νὰ ἐπιπλεύσουν οἱ καλλίτεροι, ὅσοι ἀξίζουν καὶ εἶναι τίμιοι, ὅσοι δύνανται νὰ προσφέρουν.* Μὲ αὐτὴ τὴν πρόθεση, πρόσθετε, ἀπευθύνθηκε καὶ πρὸς τοὺς βουλευτὲς τῆς περιοχῆς, ὅλων τῶν ἀποχρώσεων, πιστεύοντας ὅτι ἀνάμεσά τους ὑπῆρχαν μερικὰ θετικὰ κεφάλαια, ποὺ θὰ μποροῦσαν, συνεργαζόμενα, νὰ προωθήσουν τὴν ἐπίλυση τῶν προβλημάτων τῆς Ἠπείρου. Διέγνωσε, κατέληγε, διάθεση συνεννόησης και γιαυτὸ θεωροῦσε ἀσφαλὴ τὴ συνεργασία. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (11-4-36) ἀποκάλυπτε τὸ εἶδος τῆς συνεργασίας μεταξὺ *Ἠπείρου* καὶ βουλευτῶν καὶ ἔδινε τὴ δική του ἑρμηνεία. Μετὰ τὶς βουλευτικὲς ἐκλογὲς οἱ Ἀλ. Λούλης καὶ Γ. Καγιᾶς, *εὑρεθέντες ἄνευ φιλικῆς ἐφημερίδος* καὶ ὕστερα ἀπὸ συνεννόηση μὲ τοὺς φίλους τους στὰ Γιάννινα, ἀποφάσισαν νὰ ἐκδώσουν δική τους ἐφημερίδα. Καὶ ἐνῶ ὅλα προχωροῦσαν κανονικὰ καὶ ὅλοι περίμεναν τὴν ἔκδοση τῆς ἐφημερίδας, ἔγινε γνωστὸ ὅτι ὁ Λούλης προχώρησε σὲ συνεργασία μὲ τὴν *Ἤπειρο. Ἡ εἴδησις* -πρόσθετε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν- κατέπληξε πάντας τοὺς πληροφορηθέντας ταύτην Φιλελευθέρους παράγοντας, οἱ ὁποῖοι μὲ ἀγανάκτησιν ἀπεδοκίμασαν τὴν πρᾶξιν ταύτην τοῦ κ. Λούλη.* Κατὰ τὶς πληροφορίες τῆς ἴδιας τῆς ἐφημερίδας, ἡ συνεργασία τῶν Λούλη καὶ Καγιᾶ μὲ τὴν *Ἤπειρο* εἶχε εὐρύτερη ἔκταση καὶ πρόβλεπε πολιτικὴ συνεργασία τῶν δυὸ *Φιλελευθέρων* βουλευτῶν μὲ τοὺς *Λαϊκοὺς* συναδέλφους τους Κων. Σπέγγο καὶ Ἀδ. Τσατσάνη. Ἡ *Ἤπειρος,* δηλαδή, ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωση νὰ ὑποστηρίξει σὲ μελλοντικὲς ἐκλογὲς τὸ συνδυασμὸ τῶν 4 βουλευτῶν, ποὺ θὰ ἔφερε τὸ ὄνομα *Ἀνεξάρτητος Ἠπειρωτικὸς συνδυασμός.* Στὸ φύλλο τῆς 15-4-36 ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* ἐξηγοῦσε τοὺς λόγους τῆς στροφῆς τῶν Λούλη καὶ Καγιᾶ. Αὐτοί, κατὰ τὴν ἐφημερίδα, ἦταν: Ἡ ἀνησυχία τοῦ Λούλη μήπως χάσει τὸν ἡγετικὸ ρόλο ποὺ διεδραμάτιζε τοπικά, ρόλο ποὺ τοῦ ἔδινε ὁ μεγάλος ἀριθμὸς ψήφων, τὶς ὁποῖες συγκέντρωνε στὶς ἐκλογές. Στὶς τελευταῖες ὅμως ἐκλογὲς οἱ ψῆφοι του εἶχαν μειωθεῖ αἰσθητὰ καὶ φοβούμενος, ὅτι ἡ ἀπώλεια ψήφων θὰ συνεχιζόταν, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ αὐξηθεῖ τὸ κύρος τοῦ Δημ. Μπότσαρη, προχώρησε, μαζὶ μὲ τὸν Καγιᾶ, σὲ συνεργασία

μὲ τοὺς Σπέγγο καὶ Τσατσάνη. Καθένας θὰ διατηροῦσε τὶς πολιτικές του πεποιθήσεις, θὰ κατέβαιναν ὅμως σὲ κοινὸ συνδυασμὸ στὶς προσεχεῖς ἐκλογές. Δὲν παρέλειπε βέβαια ἡ ἐφημερίδα νὰ καταφερθεῖ ὄχι μόνο ἐναντίον τῶν Λούλη καὶ Καγιᾶ, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦ Δημ. Μπότσαρη, ἐμφανίζοντάς τον *ὡς τελείως ἀδιάφορον* γιὰ τὴ λύση τῶν Ἠπειρωτικῶν προβλημάτων, ὅπως π.χ. τῆς ἀποξήρανσης τοῦ βάλτου τῆς Λαψίστας, καὶ φυσικὰ καὶ κατὰ τοῦ *Κήρυκος*, ὀργάνου τοῦ Μπότσαρη καὶ ὑποστηρικτῆ τοῦ γενικοῦ γραμματέα τῆς Γενικῆς διοίκησης Κ. Σταυρόπουλου. Ἡ συζήτηση γιὰ τὸ θέμα γενικεύτηκε μὲ πρώτη ἐκδήλωση τὴ διάψευση τῶν εἰδήσεων ἀπὸ τοὺς Λούλη καὶ Καγιᾶ: *Διαψεύδομεν μετ' ἀγανακτήσεως δημοσιευθεῖσαν ἐξ Ἰωαννίνων πληροφορίαν* (τηλεγραφοῦσαν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα) *ὅτι προσχωρήσωμεν εἰς Λαϊκὸν κόμμα. Εἴδησις κακόβουλος καὶ συκοφαντική. Πρόκειται περὶ κακοήθους ἐπινοήσεως γνωστῶν ὑπονομευτῶν τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων. Ἀθηναϊκὸς τύπος δημοσιεύει διάψευσίν μας* (*Ἤπειρος*, 11-4-36). Οἱ δυὸ βουλευτὲς ἐπιβεβαίωσαν τὸ περιεχόμενο τοῦ τηλεγραφήματος μὲ ἐπιστολή τους πρὸς τὴν *Ἤπειρο* (δημοσιεύτηκε καθυστερημένα στὶς 21-4-36, ἐξαιτίας τῆς διακοπῆς γιὰ λίγες μέρες τῆς ἔκδοσης τῆς ἐφημερίδας, λόγω ἀνακαίνισης). *Ὑπήρξαμεν* -ἔγραφαν- *ἐκ τῶν ἀφοσιωμένων φίλων καὶ ὀπαδῶν τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων, ἀπὸ τοὺς ἀληθινοὺς λάτρεις τοῦ ἐκλιπόντος Μεγάλου μας Ἀρχηγοῦ, θὰ εἴμεθα καὶ οἱ τελευταῖοι ποὺ θὰ τὸ ἐγκαταλείψωμεν.* Τὴν εἴδηση διέψευδε κι ὁ ἀρχηγὸς τῶν Φιλελευθέρων Θ. Σοφούλης μὲ ἐπιστολή του πρὸς τὸ Λούλη (14-4-36). *Σᾶς διαβεβαιῶ* -ἔγραφε ὁ Σοφούλης- *ὅτι οὐδέποτε καὶ εἰς οὐδένα ἐξεφράσθην κατὰ τρόπον ὑποτιμητικὸν δι' ὑμᾶς, οὐδ' ἦτο δυνατὸν νὰ συμβῇ τοῦτο...* Κάτι κρυβόταν πίσω ἀπὸ τὴ φράση αὐτὴ τοῦ ἀρχηγοῦ, κάπου φαίνεται εἶχε μιλήσει... Ἐξάλλου ὅπου ὑπάρχει καπνός, ὑπάρχει καὶ φωτιά...

Ὁ βουλευτὴς Ἰωαννίνων Ἀλκιβιάδης Λούλης.

Ὑπῆρχε πράγματι φωτιά. Ἡ καταγγελία τοῦ *Κήρυκος* καὶ τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος*, περὶ συνεργασίας τῶν Λούλη καὶ Καγιᾶ μὲ τοὺς βουλευτὲς τοῦ Λαϊκοῦ κόμματος Σπέγγο καὶ Τσατσάνη καὶ κυρίως μὲ τὴν *Ἤπειρο* ἦταν πραγματική. Ἀψευδὴς μάρτυρας ἡ συμπεριφορὰ τῆς *Ἠπείρου* ἀπέναντι τῶν *Φιλελευθέρων* βουλευτῶν. Δὲν περνοῦσε μέρα χωρὶς νὰ

προβάλει τὸ ἔργο τους, τὶς ἐνέργειες, δηλαδή, καὶ παραστάσεις τους στὶς ἀρχὲς πρὸς ἐπίλυση προβλημάτων τῆς Ἠπείρου, προπαντὸς τοῦ Λούλη. Δημοσιεύονταν οἱ δηλώσεις τους γιὰ ὅλα τὰ θέματα, σὲ σημεῖο ποὺ ἡ ἐφημερίδα νὰ μοιάζει ὅτι ἐκπροσωπεῖ τὸ *Φιλελεύθερο* χῶρο, παρὰ τοὺς *Λαϊκούς*. Οἱ φωτογραφίες τοῦ Θ. Σοφούλη καὶ τοῦ Ἀλκ. Λούλη κοσμοῦσαν τὶς σελίδες της, ἐνῶ ἡ ἄφιξη τοῦ τελευταίου στὰ Γιάννινα ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, *τοῦ ἐκλεκτοῦ τοῦ λαοῦ*, ὅπως τὸν χαρακτήριζε, θεωρήθηκε μεγάλο πολιτικὸ γεγονὸς καὶ ἡ ὑποδοχή του καλυπτόταν ἀπὸ ὁλοσέλιδες περιγραφές. Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἡ προβολὴ τῶν δυὸ *Φιλελεύθερων* βουλευτῶν γινόταν σὲ ἀντιπαράθεση μὲ τὸν ὡς τότε *Ἠπειρωτάρχη* Δημ. Μπότσαρη, τὸν ὁποῖο ὑποστήριζε σθεναρὰ ὁ *Κῆρυξ* μὲ καθημερινὴ ἀρθρογραφία καὶ εἰδησεογραφία, κάποτε παραπλανητική. Ὁ Χρηστοβασίλης, ἐπεμβαίνοντας μὲ τὴν *Ἐλευθερία* του, σημείωνε πὼς τὰ πράγματα ἦταν ἁπλά: Ὁ Δ. Μπότσαρης εἶχε ἐφημερίδα τὸν *Κήρυκα*, ὁ Ἀλ. Μυλωνᾶς τὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα*, οἱ Λούλης καὶ Καγιᾶς δὲν εἶχαν δικό τους δημοσιογραφικὸ ὄργανο. Συμφώνησαν, λοιπόν, μὲ τὴν *Ἤπειρον* νὰ τοὺς στηρίζει, δὲν ἀνῆκε πιὰ στὸ *Λαϊκὸ κόμμα* ἡ ἐφημερίδα αὐτή, πρόσθετε, πῆγε μὲ τοὺς Σοφουλοβενιζελικούς.

Προσπάθεια ἐπίμονη τῶν Λούλη καὶ Καγιᾶ, ὑποστηριζόμενων κι ἀπὸ ἄλλα στελέχη τῶν *Φιλελευθέρων*, ὅπως τοῦ πρώην γερουσιαστῆ Π. Μπέμπη, ἄρθρα τοῦ ὁποίου φιλοξένησε ἡ *Ἤπειρος*, ἦταν νὰ πείσουν τοὺς *Βενιζελικοὺς* ὅτι ὁ Μπότσαρης δὲν ἀνῆκε πιὰ στὸν κόσμο τῶν *Φιλελευθέρων*, ὅτι εἶχε γίνει ἀνεξάρτητος. Τὸ ἐπιβεβαίωνε κι ὁ ἴδιος ὁ Μπότσαρης, μὲ κατάθεση στὴ Βουλὴ δήλωσής του (24-4-36) ὅτι δὲν ἀνῆκε πλέον στὸ κόμμα τῶν *Φιλελευθέρων*. Ὁ *Κῆρυξ* διέψευδε ὅλα αὐτὰ ἐπιμένοντας ὅτι ὁ Δ. Μπότσαρης ἦταν ὁ μόνος ἀληθινὸς ἐκπρόσωπος τοῦ κόμματος (ἐξάλλου - ὑποστήριζε- ἀνῆκε στοὺς ἱδρυτὲς τοῦ κόμματος, τὸ 1909, κάτι ποὺ οἱ ἄλλοι ἀμφισβητοῦσαν μὲ στοιχεῖα), ἐνῶ οἱ Λούλης καὶ Καγιᾶς εἶχαν συμφωνήσει μὲ τοὺς *Λαϊκοὺς* νὰ συνεργαστοῦν. Ἡ *Ἤπειρος*, ὅμως, δημοσίευσε τὰ πρακτικὰ τῆς Βουλῆς στὰ ὁποῖα ἦταν καταχωρημένη ἡ δήλωση τοῦ Μπότσαρη. *Κριτὴς τῆς ψήφου μου* -εἶχε δηλώσει στὴ Βουλὴ- *εἶναι ἡ φιλελευθέρα μου συνείδησις, ἀπηλλαγμένη ὅμως οἱουδήποτε ὀργανικοῦ δεσμοῦ πρὸς τὸ κόμμα, τοῦ ὁποίου προΐσταται ὁ σεβαστὸς πρόεδρος τῆς Βουλῆς κ. Σοφούλης* (ἀρχηγὸς τῶν Φιλελευθέρων). Καὶ στὴ συνέχεια τοῦ λόγου μίλησε *ὅτι βρισκόταν στὴν αἴθουσα ὡς μονάς, ἔξω τοῦ πλαισίου τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ κόμματος*. (*Ἤπειρος*, 7-6-36). Ὁ *Κῆρυξ* ἀντιδροῦσε λυσσωδῶς στὶς ἐπιθέσεις τῆς *Ἠπείρου* κατὰ τοῦ Μπότσαρη, τὸ περιβάλλον τοῦ ὁποίου ἔθεσε σὲ κυκλοφορία διαδόσεις στρεφόμενες κατὰ τοῦ ἴδιου τοῦ Σοφούλη, ὕστερα μάλιστα ἀπὸ τὴ δημοσιευθεῖσα στὴν *Ἤπειρο* (24-5-36) ἐπιστολὴ τοῦ Θ. Σοφούλη πρὸς τοὺς Λούλη καὶ Καγιᾶ, μὲ τὴν ὁποία ἀποδοκίμαζε τὴν ἐπίθεση τοῦ *Κήρυκος* ἐναντίον τους, *μὲ τὸν ἀναληθῆ ἰσχυρισμὸν ὅτι εἶχαν ἀποσκιρτήσει ἀπὸ τὸ*

κόμμα τῶν Φιλελευθέρων, οὕτινος ἀντιθέτως ἀποτελοῦσαν ἀμφότεροι ἐκλεκτὰ στελέχη. Ὁ *Κῆρυξ*, πρόσθετε ὁ Σοφούλης, *ταῦτα πράττων, δὲν ἐκπροσωπεῖ τὰς γνώμας τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων.* Ἡ ἀντίδραση τοῦ *Κήρυκος* ἦταν ἄμεση. Στὶς 29-3-36 δημοσίευε τὰ ἑξῆς: *Τὰς τελευταίας ἡμέρας κυκλοφοροῦν μεταξὺ τῶν πολιτῶν, ἀνεξαρτήτως φρονημάτων, ἀντίτυπα ἐπιστολῆς ὑπογραφομένης ὑπὸ τῶν κ.κ. Σοφούλη καὶ Σκλάβαινα καὶ ὁμοίας ὅσον ἀφορᾶ τὸ περιεχόμενον πρὸς τὴν ἐπιστολὴν τὴν δημοσιευθεῖσαν προχθὲς εἰς τὴν «Ἤπειρον», διὰ τῆς ὁποίας, ὡς γνωστὸν ὁ διαχειριστὴς* (διαχειριστής, ὄχι ἀρχηγὸς) *τοῦ ἱστορικοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων κ. Σοφούλης ἀποδοκιμάζει τὴν πολιτικὴν τοῦ «Κήρυκος» ἐναντίον τῶν βουλευτῶν Λούλη-Καγιᾶ... Τὴν ἐπιστολὴν ὅμως αὐτὴν παραδόξως ὑπογράφει καὶ ὁ κ. Σκλάβαινας, τοῦ ὁποίου ἐν τούτοις τὸ ὄνομα δὲν κατεχωρήθη κάτωθι τοῦ δημοσιευθέντος κειμένου αὐτῆς. Ἐξάλλου μᾶς ἐτέθη ὑπ' ὄψιν* -τοῦ *Κήρυκος*- *ὅτι ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εἶναι πλαστὴ καὶ ὅτι ἐγράφη εἰς τὰ γραφεῖα τοῦ Συνδέσμου τῶν Ἑλλήνων Βιομηχάνων.* Ἡ *Ἤπειρος* (30-5-36) ἀντέστρεψε τὴν κατηγορία τῆς πλαστογραφίας καὶ τὴν ἀπέδωσε στὸν *Κήρυκα* καὶ στὸν Δ. Μπότσαρη, τὸν ὁποῖο χαρακτήριζε ὡς σκηνοθέτη. Σκοπός του, κατὰ τὴν ἐφημερίδα, ἦταν *νὰ ἐπιφέρῃ σύγχυσιν μεταξὺ τῶν Φιλελευθέρων καὶ νὰ καλλιεργήσῃ τὴν δυσπιστίαν αὐτῶν, ὅσον ἀφορᾶ τὴν ἐγκυρότητα τῆς ἐπιστολῆς ἐκείνης, δημιουργουμένης τῆς ἐντυπώσεως ὅτι δὲν ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων παρομοία ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς βουλευτὰς κ.κ. Λούλην καὶ Καγιᾶν, καὶ ὅτι αὕτη εἶναι πλᾶσμα τῆς φαντασίας τῶν ἐνδιαφερομένων, μετερχομένων μέσα ταπεινὰ διὰ τὴν κατίσχυσίν των.* Ἔγραφε κι ἄλλα πολλὰ ἡ *Ἤπειρος* ἐνισχυτικὰ τῆς ἄποψης ὅτι ἡ πλαστογραφία εἶχε γίνει ἀπὸ τὸν *Κήρυκα*. Φυσικὰ ὁ Λούλης, κατὰ τὴν ἄφιξή του στὰ Γιάννινα, διέψευσε κατηγορηματικὰ τὴ θέση τοῦ *Κήρυκος* ὅτι τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Σοφούλη ὑπέγραφε κι ὁ Σκλάβαινας ἢ ὅτι ἦταν πλαστὴ καὶ σὲ μακρὲς δηλώσεις του ἀποκάλυψε ὅλες τὶς ἐνέργειες τοῦ Μπότσαρη ποὺ ἀποδείκνυαν ὅτι εἶχε ἀποσκιρτήσει ἀπὸ τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων. Ὁ *Κῆρυξ* ἐπέμενε ὅτι μόνον ὁ Μπότσαρης ἐξέφραζε τὸ πνεῦμα τοῦ Βενιζέλου καὶ συνεπῶς καὶ τοῦ *Φιλελευθέρου* κόμματος, ἐνῶ οἱ ἄλλοι εἶχαν προσχωρήσει στοὺς ἀντίπαλους. Ἡ ἀντιδικία μεταξὺ τῶν δυὸ ἐφημερίδων, *Κήρυκος* καὶ *Ἠπείρου* συνεχίστηκε ἐπὶ μῆνες, ὡς τὶς 4 Αὐγούστου σχεδόν, ποὺ ἡ δικτατορία τοῦ Μεταξᾶ ἔθεσε τέρμα σὲ τέτοιες συζητήσεις κι ἀντιδικίες.

Σὲ μεῖζον θέμα ἀναδείχτηκαν, κατὰ τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1936, οἱ προετοιμασίες γιὰ τὸ ἀνέβασμα τοῦ *Ἱππόλυτου* τοῦ Εὐριπίδη στὸ ἀρχαῖο θέατρο τῆς Δωδώνης. Ὅπως ἔχει ἤδη ἀναφερθεῖ, ὅλα ξεκίνησαν μὲ ἐνθουσιασμὸ ἀπὸ μῆνες. Σκηνοθέτης εἶχε ἀναλάβει ὁ φιλόλογος καθηγητὴς τῆς *Ζωσιμαίας σχολῆς* Στρ. Παπακωνσταντίνου. Οἱ ἀρχές, μὲ πρώτη τὴ

Δημοτική, εἶχαν δηλώσει πὼς θὰ βοηθοῦσαν ὑλικὰ καὶ ἠθικὰ τὴν προσπάθεια. Καθὼς οἱ πρόβες προχωροῦσαν, ἄρχισαν κάποιοι ψίθυροι ἀμφιβολίας ν' ἀκούονται, χωρὶς ὅμως κανένας νὰ διατυπώνει διὰ τοῦ τύπου τὶς ἀπόψεις του. Ἀντίθετα εὐφορία φαινόταν νὰ ἐπικρατεῖ. Ὁ Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν (6-5-36) ἔγραφε: *Αἱ ἐργασίαι διὰ τὸ παίξιμο τῆς τραγωδίας τοῦ Εὐριπίδου «Ἱππόλυτος» εἰς τὰ ἐρείπια τοῦ θεάτρου τῆς Δωδώνης συνεχίζονται πυρετωδῶς. Ἡ δὶς Καμβασινοῦ διδάσκει τοὺς διαφόρους χοροὺς εἰς τὰς 30 δεσποινίδας ποὺ θὰ λάβουν μέρος, ἡ δὲ κυρία Μαρούφωφ μετὰ τῆς δεσποινίδος Μέντζιου δὶς τῆς ἑβδομάδος διδάσκουν τὰ χορικὰ τοῦ ἔργου... Τὸ δράμα μὲ τὴν ὑπέροχη καὶ θαυμάσια πλοκή του πρόκειται νὰ παιχτῇ τὸ καλοκαίρι στὴ Δωδώνη. Ἂν κρίνῃ κανένας ἀπὸ τὴν προθυμία ὅλων ἐκείνων ποὺ ἀνέλαβαν νὰ φέρουν εἰς πέρας τὴν προσπάθεια αὐτή, θὰ βγάλῃ ἀσφαλῶς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ ἔργο θὰ στεφθῇ ἀπὸ πλήρη ἐπιτυχία.* Δυὸ μέρες ἀργότερα, ἕνα πολύστηλο ἄρθρο τοῦ Δημήτρη Γ. Χατζῆ (τίτλος: *Διὰ νὰ μὴ ἐξευτελιζόμεθα - Αἱ... ἑορταὶ τῆς Δωδώνης*) δημιούργησε ἀνησυχία στοὺς ὀργανωτὲς καὶ πολλὲς συζητήσεις ἀνάμεσα στοὺς κύκλους τῶν ἐκπαιδευτικῶν κυρίως, ποὺ εἶχαν ἀναλάβει τὴ διδασκαλία τοῦ ἔργου. Ὁ Χατζῆς ἦταν δριμύτατος στὶς κρίσεις του (*Ἤπειρος*, 8-5-36): *Εὑρισκόμεθα εἰς τὴν ἐξαιρετικὰ στενόχωρον θέσιν νὰ πικράνωμεν τὸν φίλον καὶ τὸν κατὰ τὰ ἄλλα κάλλιστον κ. Παπακωνσταντίνου* (καθηγητὴ καὶ σκηνοθέτη τοῦ ἔργου). *Ἐν τούτοις εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἐξηγηθοῦν μερικὰ πράγματα, ὅσον ἀφορᾶ τὴν ὑπόθεσιν τῶν ἑτοιμαζομένων ἑορτῶν τῆς Δωδώνης, μίαν ὑπόθεσιν ἡ ὁποία ὑπὸ ἄλλας συνθήκας θὰ ἠδύνατο βεβαίως νὰ συζητηθῇ ἐὰν εἶναι καλὴ ἢ κακή, ἀλλ' εἰς τὸν δρόμον ὅμως εἰς τὸν ὁποῖον ἤχθη δὲν δύναται τώρα νὰ εἶναι παρὰ μία καταπληκτικὴ ἀστοχία.* Ὕστερα ἀπὸ πολλὰ ἄλλα (ἀναφορὰ στὶς Δελφικὲς γιορτὲς κ.ἄ.) συνέχιζε: *Μὲ τὴν παράστασιν αὐτὴν ἐπιδιώκεται: α) νὰ ἐνισχυθῇ ἡ πνευματικὴ κίνησις τοῦ τόπου καὶ β) νὰ γίνῃ «τουρισμός». Ἂς ἴδωμεν κατὰ πρῶτον μὲ ποῖον θαυμάσιον τρόπον θὰ ἐνισχυθῇ ἡ πνευματικὴ κίνησις τοῦ τόπου. Δύο τινὲς θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι αἱ βασικαὶ σκέψεις. α) Ἢ θὰ ἔπρεπε νὰ ὀργανώσωμεν μίαν πρώτης τάξεως ἑορτήν, ἀρτίαν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως, μίαν παράστασιν ἀρχαίου δράματος δυναμέ-*

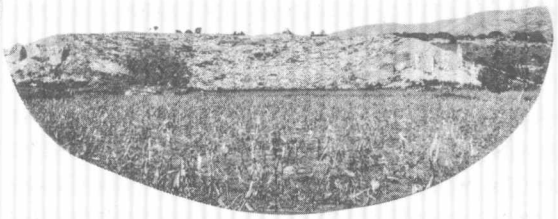

Ἡ ἀρχαία Δωδώνη, ὅπως ἦταν τὸ 1920. Δὲν ἦταν σὲ καλύτερη κατάσταση τὸ 1936.

νην ν' ἀνθέξῃ εἰς τὴν οἱανδήποτε κριτικὴν ἢ β) νὰ προσπαθήσωμεν νὰ δώσωμεν εἰς μίαν παράστασιν ἐρασιτεχνῶν, διὰ τὴν ὁποίαν προκαταβολικῶς ζητεῖται ἡ ἐπιείκεια, τὸ μέτρον τοῦ ἐπιπέδου εἰς τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται ἡ Ἠπειρωτικὴ διανόησις. Μέσος ὅρος, νομίζομεν, δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ. Ἀλλὰ εἶναι δυνατὸν τὸ πρῶτον; Ἀσφαλέστατα ὄχι. Πῶς θὰ ὀργανωθῇ μία παράστασις, δυναμένη ν' ἀνθέξῃ εἰς κριτικήν, μὲ ἀνθρώπινον ὑλικὸν ἀπελπιστικῶς ἀπροπαράσκευον καὶ ἀπροετοίμαστον, μὲ νεαρὰς δεσποινίδας, αἱ ὁποῖαι οὔτε ἐδιδάχθησαν ποτέ, οὔτε εἶδον, οὔτε ἐγνώρισαν τί ἐστὶ ἀρχαῖον θέατρον, μὲ ὑλικὰ μέσα τόσον πενιχρά, μὲ μουσικὴν τονισμένην ἀπὸ τὰς φιλοτιμοτάτας βεβαίως καθηγητρίας τοῦ Ὠδείου, ἀλλὰ τῆς ὁποίας τὴν ποιότητα καὶ ἀξίαν οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐλέγξῃ, μὲ καθοδηγητὰς ἀνθρώπους παντάπασι ξένους πρὸς τὴν διανόησιν καὶ τὴν τέχνην καὶ δὴ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν δραματικὴν τέχνην, ὅπως εἶναι οἱ κάλλιστοι κύριοι τῆς «Λέσχης» καὶ αἱ ἐρίτιμοι κυρίαι τοῦ «Λυκείου» (Ἑλληνίδων); Δὲν εἶναι δυνατόν, λοιπόν, νὰ γίνῃ μία παράστασις μὲ ἀξιώσεις. Θὰ γίνῃ μία ἐρασιτεχνικὴ ἑορτή. Ἀλλὰ δύναται ἡ ἑορτὴ αὐτὴ καὶ ἐπιτρέπεται ν' ἀφήσωμεν ν' ἀποτελέσῃ τὸ μέτρον τοῦ ἐπιπέδου εἰς τὸ ὁποῖον στέκει ἡ Ἠπειρωτικὴ διανόησις; Ἀναμφισβητήτως ὄχι. Ὁ κ. Παπακωνσταντίνου εἶναι λαμπρός, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἡ Ἠπειρωτικὴ διανόησις (δὲν ἦταν Ἠπειρώτης). *Ὑπάρχουν ἐδῶ χίλιοι ἄλλοι, ἐπίσης λαμπροὶ φιλόλογοι, καὶ κανεὶς ἐξ αὐτῶν δὲν ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἑορτῆς. Καλὰ καὶ χρυσᾶ εἶναι καὶ τὰ κορίτσια ποὺ θὰ παίξουν. Ἀλλὰ ἀπὸ ποῦ εὑρέθησαν καὶ μὲ ποῖον μέτρον ἐκρίθησαν καὶ ἐπιστρατεύθησαν; Ἡ φιλολογική των κατάρτισις, ἡ πνευματική των ἱκανότης, τὸ φωνητικὸν ἢ θεατρικόν των ταλέντο, τί τέλος πάντων ἐξ αὐτῶν εἶναι ἐκεῖνο ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου ἐκρίθησαν καὶ ἐκουβαλήθησαν ἐκεῖ διὰ νὰ σύρουν τὸν μαρτυρικὸν σταυρὸν μιᾶς αὐριανῆς γελοιοποιήσεως;... Θὰ εἴμεθα εὐτυχεῖς ἐὰν ὁ κ. Παπακωνσταντίνου ἀπεφάσιζε νὰ μᾶς τιμήσῃ μὲ μίαν συζήτησιν δημοσίᾳ.* Ἀλλὰ ἀφοῦ δὲ μποροῦσε νὰ γίνει -συνέχιζε- μιὰ ἄρτια παράσταση, οὔτε μιὰ Ἠπειρωτικὴ γιορτή, τότε μπορεῖ νὰ γίνει μιὰ ἐρασιτεχνικὴ γιορτὴ τοῦ Παπακωνσταντίνου προσωπικά, τῶν δεσποινίδων ποὺ παίρνουν μέρος (ὀνομαστικὰ) καὶ τῶν κυριῶν ἐπίσης. *Ἀλλὰ -πρόσθετε- εἶναι καὶ ὁ «τουρισμός». Θὰ ἔλθουν -λέγουν- ἄνθρωποι πολλοὶ ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, ἀπὸ τὴν Ἤπειρον καὶ ἀπὸ ἄλλα μέρη διὰ νὰ ἴδουν τὰς ἑορτὰς καὶ τὴν Δωδώνην... Ἀλλὰ ἀπὸ τὴν Δωδώνην -δι' ὄνομα τοῦ θεοῦ!- τί θὰ ἐπιδείξωμεν κ. Παπακωνσταντῖνε καὶ σοφώτατον Δημοτικὸν συμβούλιον ποὺ ψηφίζεις τριακονταχιλιαδράχμους πιστώσεις, ἐνῶ πλήθη ἀνέργων πολιορκοῦν κάθε μέρα τὸ Δημαρχεῖον; Τί θὰ ἐπιδείξωμεν ποὺ δὲν ἔχομεν μήτε δρόμον, μήτε ἕνα περίπτερον ἐκεῖ, μήτε μίαν πινακίδα; Ἀλλὰ θὰ κατασκευάσωμεν προχείρως. Τοῦτο ὅμως εἶναι μία καθαρὰ ἀπάτη, προκειμένου ν' ἀποδείξωμεν πράγματα ποὺ δὲν τὰ ἔχομεν. Καὶ ἂν θέλωμεν νὰ δημιουργήσωμεν*

τουρισμὸν εἰς τὴν ὑπέροχην Ἤπειρον, ἔχομεν ἀνάγκην νὰ κάμωμεν γελοίας παραστάσεις καὶ ἀπάτας προχείρων μπαλωμάτων, ὅταν ἔχομεν τὰ ἀθάνατα βουνά μας νὰ διαφημίσωμεν, τὴν ὑπέρκαλον φύσιν τῶν Ἠπειρωτικῶν κοιλάδων; Καὶ ἐὰν πρόκειται νὰ ἐξοδεύσωμεν χρήματα διὰ τὴν διαφήμισιν αὐτήν, εἶναι ἀνάγκη νὰ τὰ δίδωμεν εἰς ἐρασιτεχνικὰς παραστάσεις, χωρὶς σκοπόν, χωρὶς βάθρα πνευματικά, χωρὶς Ἠπειρωτικὸν χαρακτῆρα, ὅταν ἔχομεν τόσα ἄλλα μέσα σοβαρώτερα, θετικώτερα, νὰ διαφημίσωμεν τὸν θαυμάσιον τόπον μας; Μὰ ἔχετε χάσει, λοιπόν, τὴν αἴσθησιν τοῦ γελοίου;

Θρ. Παπακωνσταντίνου, καθηγητὴς τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς.

Ἡ Λέσχη Ἰωαννίνων, μὲ τὸ ἀνακοινωθὲν ποὺ ἔδωσε πρὸς δημοσίευση, δὲν ἀπαντοῦσε οὐσιαστικὰ στὶς βαρειὲς καταγγελίες τῆς Ἠπείρου. Ἀνέφερε μόνο τὰ ἑξῆς: Ἡ «Λέσχη Ἰωαννίνων» ἀνακοινοῖ ὅτι, ἐν τῇ προσπαθείᾳ της ὅπως ἐνισχύσῃ τὴν πνευματικὴν κίνησιν τῆς πόλεως, ἀπεφάσισε νὰ ὀργανώσῃ κατὰ τὸ προσεχὲς θέρος ἑορτὴν ἐν Δωδώνῃ. Πρὸς τοῦτο συνελθὸν τὸ Διοικητικὸν συμβούλιον τὴν 18ην Φεβρουαρίου ἐ.ἔ. καὶ ἐξετάσαν τὰς δυσχερείας, ἃς θὰ συνήντα ἡ τοιαύτη προσπάθεια παρεκάλεσε τοὺς κ.κ. Δ. Βλαχλείδην, δήμαρχον, Γ. Στεφανάκην, Γενικὸν ἐπιθεωρητὴν ἐκπαιδεύσεως, Χαρ. Κατσιμῆτρον, ἀρχηγὸν Πεζικοῦ, Ἀν. Λέγγερην, ἐπιτελάρχην, Γ. Κοκκίνην, διευθυντὴν τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας, Βασ. Λάππαν, πρόεδρον Δημοτικοῦ συμβουλίου, Γ. Νιαβῆν, πρόεδρον Δικηγορικοῦ συλλόγου, Δ. Γκαραλάνην, πρόεδρον Φαρμακευτικοῦ συλλόγου, Δ. Τσονίδην, πρόεδρον Ἐμπορικοῦ συλλόγου, Δημ. Δάνον, Ἰατρικοῦ, Ἀν. Ξιούραν, Ὀδοντιατρικοῦ, Ἰ. Παπαζήσην, Ἐμπορικοῦ Ἐπιμελητηρίου, Ἰω. Ἀντωνίου, διευθυντὴν Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος, Χρ. Χρηστοβασίλην, Γ. Καλούδην, πρόεδρον τῆς «Λέσχης Ἰωαννίνων καὶ Θ. Παπακωνσταντίνου, γενικὸν γραμματέα τῆς «Λέσχης», ὅπως ἀποτελέσωσιν ἐπιτροπὴν καὶ ἀναλάβωσι τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἑορτῆς. Πάντες, εὐγενῶς ἀποδεχθέντες ἀνέλαβον καὶ μετὰ ζήλου ἐργάζονται πρὸς ἐπιτυχίαν της. Παράλληλα ἡ ὀργανωτικὴ ἐπιτροπὴ ἐξέδωσε δικό της ἀνακοινωθέν, στὸ ὁποῖο ἀνέφερε: *Ἡ ὀργανωτικὴ ἐπιτροπὴ τῆς ἐν Δωδώνῃ δοθησομένης ἑορτῆς, ἐν ἐπιγνώσει τῶν πολλαπλῶν δυσχερειῶν, θὰ καταβάλῃ πᾶσαν προσπάθειαν, ἵνα μὴ ματαιωθῇ ἡ διδασκαλία τοῦ δράματος, ἀνακοινοῖ δὲ ὅτι ἡ ἐν Δωδώνῃ ἑορτὴ θὰ ἔχῃ αὐστηρῶς τοπικὸν χα-*

ρακτῆρα καὶ θὰ χρησιμεύσῃ ὡς δοκιμαστικὴ διὰ σοβαρὰν μελλοντικὴν περὶ τὴν Δωδώνην κίνησιν. Ὁ πρόεδρος Δ. Βλαχλείδης. Τὰ μέλη: Ἀν. Λέγγερης, Γ. Κοκκίνης, Χρ. Χρηστοβασίλης, Γ. Καλούδης, Γ. Νιαβῆς, Δ. Δάνος, Ἀν. Ξιούρας, Δ. Γκαραλάνης, Χ. Σούλης, Θ. Παπακωνσταντίνου.

Εἶναι φανερό, ἀπὸ τὴν ἀπάντηση κυρίως τῆς ὀργανωτικῆς ἐπιτροπῆς, ὅτι οἱ μεγαλεπήβολοι ἀρχικοὶ σχεδιασμοὶ ποὺ ἀνακοινώθησαν τὸ Φεβρουάριο -καὶ τοὺς κατέρριψε ὁ Δ. Χατζῆς μὲ τὸ ἄρθρο του- συρρικνώθηκαν τώρα σὲ φυσιολογικὰ πλαίσια. Ἡ γιορτὴ θὰ εἶχε αὐστηρὰ τοπικὸ χαρακτῆρα καὶ θὰ ἦταν δοκιμαστική, γιὰ νὰ μελετηθοῦν οἱ δυνατότητες γιὰ μελλοντικὴ σοβαρὴ κίνηση. Ἐπειδὴ οἱ ἀπαντήσεις τῶν ὀργανωτῶν στὴν *Ἤπειρο* ἦταν γενικές, ἀνέλαβε ν' ἀποκαταστήσει τὰ πράγματα σὲ ἐκτενὴ ἐπιστολή του πρὸς τὸν *Κήρυκα* -ἐφημερίδα ἀντίθετη κι αὐτὴ μὲ τὴ διοργάνωση τῆς ἑορτῆς-, ὁ σκηνοθέτης τοῦ ἔργου καθηγητὴς Θ. Παπακωνσταντίνου (10-5-36). Ἀπὸ τὴν ἀπάντηση τῆς *Ἠπείρου*, εἰκάζεται καὶ ποιὸ ἦταν τὸ περιεχόμενο τοῦ ἄρθρου τοῦ καθηγητῆ. Ἡ ἐπιστολὴ -ἀπάντησε ὁ Χατζῆς (12-5-36)- περιέχει πέντε ψεύδη, μιὰ ἀλήθεια, μιὰ ἀπρέπεια, μιὰ ἀνοησία καὶ δυὸ ὁμολογίες: *Ψεῦδος 1ον. Αἱ ἑορταὶ εἶναι προσπάθεια τῆς «Λέσχης»* ἔλεγε ὁ Παπακωνσταντίνου. Δὲν εἶναι, ἀπαντοῦσε ὁ Χατζῆς. Καμιὰ τέτοια ἀπόφαση δὲν πῆρε ἡ *Λέσχη*. Καὶ κανένας δὲν ἀνέθεσε στὸν Παπακωνσταντίνου νὰ ὀργανώσει τὶς γιορτές. Ὁ ἴδιος, πρὶν τρία χρόνια -τότε εἶχε ἔρθει στὰ Γιάννινα- ἤθελε νὰ τὶς ὀργανώσει κι ἀπὸ τὸν προηγούμενο χρόνο ἄρχισε τὴν προεργασία, χωρὶς καμμιὰ ἐξουσιοδότηση ἀπὸ κανένα. Ἡ *Λέσχη* ἀπὸ εὐγένεια τοῦ παραχώρησε τὶς αἴθουσές της γιὰ τὶς πρόβες. Οἱ ἐπιτροπὲς -ποὺ ἐξέδωσαν καὶ τὰ ἀνακοινωθέντα- ἔγιναν πολὺ ἀργότερα. *Ἐκλήθησαν δὲ παντοειδεῖς ἄνθρωποι εἰς τοὺς ὁποίους ὁ κ. Π. ἐξέθεσε τοὺς σκοπούς του καὶ ἐζήτησε τὴν ἐνίσχυσίν των διὰ τὸ ἔργον του. —Θὰ γίνετε ἐπιτροπή, τοὺς εἶπε. —Θὰ γίνωμεν, ἀπήντησαν καὶ ὁ ρόλος των ἐτελείωσεν.* Ὅλα αὐτά, πρόσθετε, δὲν ξεπήγασαν ἀπὸ καμιὰ «ὀργανικὴ» ἀνάγκη τοῦ τόπου μας, ἀπὸ πληθωρισμὸ πνευματικῆς ζωῆς κι ἀρχαιολατρείας. Ὅλα, ὡς σύλληψη καὶ πρωτοβουλία, ἦταν ὑπόθεση ἀποκλειστικὰ τοῦ Παπακωνσταντίνου. *Ψεῦδος 2ον. Ὅτι οὐδεὶς Ἠπειρώτης φιλόλογος ἔλαβεν μέρος εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἑορτῆς, εἶναι ἀναληθές,* ἰσχυριζόταν ὁ Παπακωνσταντίνου. Εἶναι ἀλήθεια, ἀπαντοῦσε ὁ Χατζῆς. Οὔτε ὁ Σούλης, οὔτε ὁ Κοκκίνης, οὔτε ὁ Καλούδης, ποὺ μόνο τὶς δοκιμὲς παρακολούθησε, συμφωνώντας μὲ τὶς ἀπόψεις τῆς *Ἠπείρου*, οὔτε ὁ γενικὸς ἐπιθεωρητής. Οἱ ὑπόλοιποι τῆς ἐπιτροπῆς δὲν ἔχουν σχέση μὲ τὸ ἀρχαῖο δράμα. *Ψεῦδος 3ον. Προσεκλήθησαν* -κατὰ τὸν Παπακωνσταντίνου- *πολλαὶ δεσποινίδες καὶ ἐκ τῶν προσελθουσῶν ἐγένετο ἐκλογὴ βάσει φυσικῶν δεξιοτήτων. Οὐδεμία ἐπιλογὴ ἐγένετο ποτέ,* ἀντέτεινε ὁ Χατζῆς. *Ψεῦδος 4ον. Δὲν ἄγομαι ἀπὸ κουφότητα, ἀλλὰ ἀπὸ πραγματικὸν ἐνθουσιασμὸν* (Παπακωνσταντίνου). Κι ὅμως, ὁ Π. διέδιδε ὅτι ἄλλοι τοῦ ἀνέθεσαν τὸ ἔργο, κάτι ποὺ

δὲν ἦταν ἀλήθεια, καὶ τοὺς τελευταίους μῆνες δὲν ἔκρυβε τὴν ἀπογοήτευσή του καὶ ζητοῦσε ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὶς εὐθύνες. *Ποῦ εἶναι λοιπὸν ὁ ἐνθουσιασμός;* (Χατζῆς). *Ψεῦδος 5ον. Αἱ ἑορταὶ τῆς Δωδώνης θὰ ἔχουν τοπικὸν χαρακτῆρα* (Παπακωνσταντίνου). Ξέχασε τὶ ἔγραφε ὁ ἴδιος στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* καὶ τὶ γράφουν οἱ ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες. Ποιὸς κάνει ὅλη αὐτὴ τὴ διαφήμιση; (Χατζῆς). *Καὶ μία ἀλήθεια: Θὰ ἐνισχύσω, λέγει ὁ Π. τὸν γράψαντα εἰς τὴν προσπάθειάν του διὰ τὴν ματαίωσιν τῶν ἑορτῶν.* Τὸ ξέρω πολὺ καλὰ αὐτό, ἀπαντάει ὁ Χατζῆς, ἀλλὰ ὁ Παπακωνσταντίνου θὰ πληρώσει ἐξάπαντος κάποια σπασμένα, *διὰ νὰ μὴ νομίζῃ κανεὶς ὅτι ἐδῶ εἴμεθα ἕνας τόπος κατοικούμενος ἀπὸ ἡλιθίους, ὅπου ἠμπορεῖ νὰ δημιουργήσῃ μίαν ὁλόκληρον φασαρίαν καὶ κατόπιν νὰ τὰ ἐγκαταλείψῃ ὅλα, ἀφοῦ ἔκαμε τὸ κέφι του καὶ τὸν θόρυβον γύρω ἀπὸ τὸ ὄνομά του.*

Ὁ *Κῆρυξ* καὶ κάποιες ἀπὸ τὶς ἑβδομαδιαῖες ἐφημερίδες, ὑποστήριξαν τὴν ἀρθρογραφία τῆς *Ἠπείρου*, τὴν ἀναφερόμενη στὶς γιορτὲς τῆς Δωδώνης. Ὅμως ὁ *Κῆρυξ* ἄφησε καὶ κάποιους ὑπαινιγμοὺς ποὺ δημιούργησαν ἀντιδράσεις. Ἔγραφε δηλαδὴ ὅτι *ἡ παραχώρησις τῶν αἰθουσῶν τῆς «Λέσχης» εἰς οἱανδήποτε ὥραν, δι' οἱανδήποτε ὑπόθεσιν εἶναι ἐπιλήψιμος. Ὄχι,* ἀπαντοῦσε ἡ *Ἤπειρος* δὲν ἔχει δίκιο ὁ *Κῆρυξ*, σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο. *Ἡ παραχώρησις τῶν αἰθουσῶν εἰς τὰς δεσποινίδας δὲν ἐνέχει τὶ τὸ κακὸν καὶ σκανδαλῶδες. εἶναι ἐν τούτοις χαρακτηριστικὸν τῶν ἐλάχιστα πνευματικῶν μέσων ποὺ ἐχρησιμοποίησεν ὁ κ. Παπακωνσταντίνου διὰ νὰ συγκεντρώνῃ περὶ τὴν κίνησιν αὐτὴν τὰς δεσποινίδας. Καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς εἶναι ἀσφαλῶς ἀπρεπές. Τώρα ἐὰν ὁ «Κῆρυξ» τὸ θέλει καὶ ὡς ἀποκάλυψιν καὶ δὴ σκανδαλώδη - δικαίωμά του. Δὲν εἶναι ὅμως οὔτε ἀληθές, οὔτε σωστό.* (Στὴν οὐσία οἱ ἀπόψεις τῆς *Ἠπείρου* ἐνίσχυαν τοὺς ὑπαινιγμοὺς τοῦ *Κήρυκος*). Ὁ Χρηστοβασίλης (*Ἐλευθερία*, 18-5-36) ἐπετέθη λαῦρος ἐναντίον τῶν ὑπαινιγμῶν τῆς *Ἠπείρου* (καὶ ὄχι κατὰ τοῦ *Κήρυκος* ποὺ πρῶτος τὶς διατύπωσε). *Ἡ ἐφημερὶς τῆς ὁδοῦ Ζωσιμάδων* (δὲν τὴν ἀναφέρει ποτὲ μὲ τ' ὄνομά της) *βρῆκε ἀφορμὴ τὶς προετοιμαζόμενες ἑορτὲς τῆς Δωδώνης διὰ νὰ ἐκμανῇ κακοήθως εἰς βάρος τῶν κοριτσιῶν τῶν καλλιτέρων οἰκογενειῶν τῆς πόλεώς μας, ὡς νὰ ἐπρόκειτο περὶ οἰκογενειῶν τῆς τελευταίας ὑποστάθμης, καὶ δὲν βρίσκεται ἕνας πατέρας ἢ ἕνας ἀδερφὸς αὐτῶν νὰ τῆς σπάσῃ τὸ κεφάλι. Αἱ αἴθουσαι τῆς «Λέσχης Ἰωαννίνων»* -ἔγραψε ἡ *Ἤπειρος- εἶχον παραχωρηθῆ δ ι ὰ π ᾶ σ α ν ὑ π ό θ ε σ ι ν τ ῶ ν δ ε σ π ο ι ν ί δ ω ν! Πρόκειται περὶ τῶν ἐντιμοτάτων καὶ εὐγενεστάτων δεσποινίδων τῶν Ἰωαννίνων, αἱ ὁποῖαι ἐπὶ ὁλοκλήρους ἤδη μῆνας κοπιάζουν δωρεάν, ἐκγυμναζόμεναι νὰ παραστήσουν τὸν «Ἱππόλυτον» τοῦ Εὐριπίδου εἰς τὰς ἑορτὰς τῆς Δωδώνης. Αἱ ἀναλαβοῦσαι τὴν παράστασιν τοῦ «Ἱππολύτου» εὐγενεῖς δεσποινίδες δὲν ἔχουν καμμίαν ὑπόθεσιν ἄλλην εἰς τὰς αἰθούσας τῆς «Λέσχης», παρὰ τὴν ἐκγύμνασίν των εἰς τὸ ἀρχαῖον δρᾶμα καὶ μόνον ἀπὸ τὸ στόμα τῆς ἐφημερίδος τῆς ὁδοῦ Ζωσιμάδων μποροῦσαν νὰ βγοῦν τέτοια ἀνήθικα σχόλια.*

Στὴ συζήτηση γιὰ τὶς γιορτὲς τῆς Δωδώνης πῆραν μέρος κι ἄλλοι. Ὁ φιλόλογος Δημ. Σιωμόπουλος, καθηγητὴς στὸ γυμνάσιο θηλέων, δήλωνε (*Ἤπειρος*, 23-5-36) ὅτι δὲν ἦταν κατ' ἀρχὴν ἀντίθετος μὲ τὴν παρουσίαση τοῦ *Ἱππολύτου* στὴ Δωδώνη, θὰ ἦταν ὅμως μιὰ μαθητικὴ παράσταση, ὅπως αὐτὲς ποὺ εἶχε ἀρχίσει νὰ ἀνεβάζει χρόνια τώρα τὸ γυμνάσιό του, ἴσως καὶ κάτι παραπάνω, κατὰ τὶς ἐξαγγελίες τῶν ὀργανωτῶν. Ἐκεῖνο, ὅμως, ποὺ θλίβει -συνέχιζε- *εἶναι μερικὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα φανερώνουν τοὺς διοργανωτὰς τῆς ἑορτῆς ὡς κατεχομένους ἀπὸ τὸν πλέον νοσηρὸν ἀριβισμὸν καὶ δεικνύουν εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ κοινοῦ τὴν Δωδωναίαν προσπάθειαν ὡς φενάκην καὶ ἀγυρτείαν.* Βαρεῖς χαρακτηρισμοί, συναδελφικὰ μᾶλλον μαχαιρώματα. Ἀλλ' ὁ Σιωμόπουλος τοὺς αἰτιολογεῖ. Ὅταν πρὶν δυὸ χρόνια -συνέχιζε- παίχτηκε ἡ *Ἑκάβη* ἀπὸ τὸ γυμνάσιο θηλέων, κι ὅλοι συγχάρηκαν τὸ γυμνασιάρχη καὶ τοὺς καθηγητὲς γιὰ τὴν τέλεια μαθητικὴ παράσταση, ὁ Παπακωνσταντίνου *ἐθεώρησεν ἑαυτόν, ὡς φιλόλογον ὑποχρεωμένον ν' ἀποδείξῃ δι' ἄρθρων του εἰς τὴν «Ἤπειρον», ὅλα τὰ κατ' αὐτὸν σφάλματα, ὅλας τὰς ἀτελείας, ὡς νὰ ἐπρόκειτο περὶ ἐπαγγελματικοῦ θιάσου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔχομεν τὸ δικαίωμα νὰ κρίνωμεν μὲ τὸ μέτρον τῆς ἀπολύτου κριτικῆς καὶ ὄχι περὶ μιᾶς μαθητικῆς παραστάσεως... Καὶ ὄχι μόνον ὑπῆρξεν αὐστηρός, ἀλλὰ καὶ μὲ κάποιον σαδισμὸν ὑπέγραψε τὸ πρῶτον του ἄρθρον «ὅπου ἡ Ἑκάβη ...κατακρεουργεῖται». Δὲν κατηγοροῦμεν τὸν κ. Παπακωνσταντίνου διὰ τὴν ἀρθρογραφίαν του ἐκείνην. Τοῦ καθενὸς αἱ γνῶμαι εἶναι σεβασταί. Μᾶς προξενεῖ ὅμως κατάπληξιν τὸ ὅτι ὁ ὑπερβολικὰ τότε αὐστηρὸς διὰ μίαν μαθητικὴν παράστασιν κ. Παπακωνσταντίνου, τώρα, ἐνῶ ἔρχεται νὰ διοργανώσῃ κάτι παραπάνω ἀπὸ μίαν μαθητικὴν παράστασιν, ἁπλῶς δηλαδὴ κάτι παραπάνω ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ κατὰ τὴν γνώμην του ἀποτελεῖ «κατακρεούργησιν», εἶχε τὴν ἐλαφρότητα νὰ διασαλπίσῃ ὅτι θὰ κάμῃ πανελλαδικὴν Δωδωναίαν ἑορτὴν καὶ ὅτι θὰ καλέσῃ κυβέρνησιν καὶ Βασιλέα. Αὐτὸς ἢ ἡ «Λέσχη»; Μὰ εἶχον ἀντίληψιν τοῦ μέτρου οἱ τοιαῦτα βεβαιώσαντες καὶ κηρύξαντες; Ἢ ἔχουν ἔστω καὶ τώρα συνείδησιν τοῦ τί κάμουν, ὅταν καλοῦν τὸν κ. Δήμαρχον νὰ προεδρεύσῃ τῆς ἐπιτροπῆς, καὶ τὸν ἐπιτελάρχην καὶ τὸν πρόεδρον τοῦ ὀδοντιατρικοῦ συλλόγου ὡς μέλη αὐτῆς; Διὰ νὰ συμβάλουν εἰς τί; Θὰ μᾶς ἀπαντήσουν ἴσως, ὅτι ὁ κ. δήμαρχος μᾶς χρειάζεται διὰ τὴν διαφήμισιν, οἱ δὲ ἄλλοι ἀποτελοῦν τοὺς ἀνεγνωρισμένους ἀντιπροσώπους ἐπιστημονικῶν κλάδων καὶ συνεπῶς ἀντιπροσωπεύουν κατὰ τεκμήριον τὴν διανόησιν τῆς πόλεως. Ὄχι, λοιπόν, κύριοι, πλανᾶσθε οἰκτρῶς. Ὅταν γίνεται ἰατρικὸν συμβούλιον διὰ τὴν διάγνωσιν τῆς ἀσθενείας κάποιου, δὲν καλοῦνται διὰ νὰ ἐκφέρων γνώμην οὔτε ὁ φιλόλογος, οὔτε ὁ νομικός... Ἐὰν ὁ θεράπων ἰατρὸς ἐκάλει καθηγητὰς καὶ δικηγόρους διὰ νὰ κάμῃ ἰατρικὸν συμβούλιον, οἱ οἰκεῖοι τοῦ ἀσθενοῦς θὰ τοῦ ὑπεδείκνυαν εὐσχήμως ὅτι δὲν χρειάζονται πλέον τὰ φῶτα του. Τώρα ποὺ ὁ κ.*

Παπακωνσταντίνου καλεῖ τὰς διαφόρους ἀναρμοδιότητας, δὲν ἀποπέμπεται, ἀλλ' ἔχει τὴν ἀπαίτησιν νὰ τὸν χειροκροτήσωμεν. Ἔκαμεν ὅμως καὶ κάτι σοβαρώτερον. Μὲ μίαν μονοκονδυλιὰν τῆς «Λέσχης» διαγράφεται ὁ δρῶν φιλολογικὸς κόσμος τῆς πόλεώς μας, ὡς μὴ ὑπάρχων. Μετέχουν ὅλοι καὶ δὲν μετέχει μόνο ὁ πρόεδρος (ἢ ὁ ἀντιπρόσωπος αὐτοῦ) *τῆς «Ἑνώσεως λειτουργῶν Μέσης ἐκπαιδεύσεως».* Γράφει καὶ πολλὰ ἄλλα ὁ Σιωμόπουλος γιὰ νὰ καταλήξει: *Ὅλαι αὐταὶ αἱ παραλείψεις, ὅλαι αἱ ἄγνοιαι καὶ οἱ τραγελαφισμοὶ ὀφείλονται ἄραγε εἰς ἄγνοιαν καὶ βαρεῖαν ἀμέλειαν τῆς σοβαρότητος τοῦ πράγματος ἢ εἰς ἀγωνιώδη προσπάθειαν τῶν διοργανωτῶν τῆς ἑορτῆς νὰ ἐπιδείξουν καὶ ν' ἀναδείξουν ἑαυτούς...; Ἀλλ' ὅμως ταῦτα ἀποτελοῦν ὕβριν πρὸς τὴν ἀντίληψιν τῆς πόλεως καὶ ἠθελημένην παρεξήγησιν τοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου τῶν συμπολιτῶν μας, διὰ τὴν ὁποίαν, ὡς Ἰωαννῖται* (ὁ Παπακωνσταντίνου δὲν ἦταν Γιαννιώτης) *εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ διαμαρτυρηθῶμεν.* Κι ἄλλοι ἔγραψαν, ἀνώνυμα ἢ ἐπώνυμα, ἀνοιχτὰ ἢ συγκαλυμμένα, ἐναντίον τῶν ἑορτῶν καὶ περισσότερο γιὰ τὶς μεγάλες διακηρύξεις τῶν ὀργανωτῶν γιὰ πανελλήνια ἐμβέλεια τῆς παράστασης, ἡ ὁποία ἦταν ὑποχρεωμένη ν' ἀντιμετωπίσει τεράστιες δυσχέρειες, ποὺ δὲν εἶχαν μελετηθεῖ σοβαρά. Τελικὰ οἱ γιορτὲς δὲν ἔγιναν. Γιὰ τὴ ματαίωσή τους συνέβαλαν καὶ ἡ δυσμενὴς κριτικὴ πολλῶν ἐφημερίδων καὶ τὰ μεγάλα προβλήματα, ποὺ οἱ ὀργανωτὲς ἀντιμετώπιζαν καθὼς προχωροῦσαν οἱ προετοιμασίες. Ἴσως καὶ ἡ δικτατορία τῆς 4ης Αὐγούστου, ἂν τυχὸν οἱ γιορτὲς θὰ ἀναβάλλονταν γιὰ τὸν Αὔγουστο. Ποιὸς εἶχε δίκιο στὴν ἀντιδικία ποὺ ξέσπασε; Πιστεύω πὼς ὁ Χατζῆς. Παραστάσεις στὴ Δωδώνη, τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ἀποτελοῦσαν μεγάλο τόλμημα, γιατὶ δὲν ὑπῆρχαν οἱ προϋποθέσεις γιὰ τὶς ὁποῖες μιλοῦσε ὁ Χατζῆς. Τὸ γράφω αὐτὸ *ἐκ κτηθείσης πείρας μεταπολεμικῶς.* Καὶ ἐξηγοῦμαι. Ἡ Δωδώνη ἀναβίωσε ἀπὸ τὴ λήθη μὲ τὶς παραστάσεις ποὺ ὀργάνωσε ἐκεῖ τὸ 1960 ἡ *Ἑταιρεία Ἠπειρωτικῶν Μελετῶν.* Οἱ προσπάθειες ποὺ χρειάστηκε νὰ καταβληθοῦν γιὰ νὰ γίνει δυνατὴ ἡ παρουσίαση ἀρχαίου δράματος, δύσκολα περιγράφονται. Μιὰ ἰδέα μπορεῖ νὰ πάρει ὁ φιλέρευνος, ἂν μελετήσει τὰ πολυσέλιδα πεπραγμένα τῆς *Ἑταιρείας Ἠπειρωτικῶν Μελετῶν,* κατὰ τὴν πρώτη δεκαπενταετία τὰ δημοσιευμένα στὸν ὀγκώδη τόμο: *Ἤπειρος, ἱστορικὴ παράδοση καὶ δημιουργικὴ συνέχεια, Ἰωάννινα 1989.* Τεράστιοι ὄγκοι χώματος χρειάστηκε ν' ἀνασκαφοῦν καὶ νὰ μεταφερθοῦν, γιὰ ν' ἀποκαλυφθεῖ ἡ ὀρχήστρα, ποὺ εἶχε σκεπαστεῖ ἀπὸ τὶς ἐπιχώσεις αἰώνων καὶ εἶχε γίνει ἕνα μεγάλο χωράφι, καλλιεργούμενο μὲ καλαμπόκι... Ἄλλες, ὑπεράνθρωπες προσπάθειες, γιὰ ν' ἀποκατασταθοῦν καὶ νὰ γίνουν ἀσφαλῆ τὰ δύο πρῶτα διαζώματα, νὰ ἐπισκευασθοῦν τὰ ἐδώλια -τὸ τρίτο διάζωμα, παρὰ τὶς ὑποσχέσεις ποὺ δόθηκαν ἀπὸ τότε, δὲν ἔγινε δυνατὸ ν' ἀποκατασταθεῖ...- νὰ διαπλατυνθεῖ ὁ δρόμος γιὰ τὴ Δωδώνη, νὰ ἐξασφαλιστοῦν χῶροι γιὰ στάθμευση καὶ διακίνηση τῶν αυτοκινήτων... Δούλεψαν πολλοὶ ἐκεῖ γιὰ νὰ δη-

μιουργηθοῦν οἱ προϋποθέσεις μιᾶς παράστασης. Ἀρχαιολόγοι, ὅπως οἱ Δ. Εὐαγγελίδης, Σ. Δάκαρης (πέθανε τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1996), ἀρχιτέκτονες, ὅπως ὁ Β. Χαρίσης τῆς ΕΗΜ κι ἄλλοι δημοσίων ὑπηρεσιῶν, ἑκατοντάδες Γιαννιῶτες ἐθελοντές, καὶ πάνω ἀπ' ὅλους ὁ πρόεδρος Κων. Φρόντζος, ποὺ ξημεροβράδιαζε στὴ Δωδώνη γιὰ νὰ συντονίζει τὶς προετοιμασίες, ὥστε ὅλα νάναι ἕτοιμα τὴν ὁρισμένη μέρα (6 Αὐγούστου 1960). Φορέας τῶν παραστάσεων ἦταν τὸ *Πειραϊκὸ θέατρο* τοῦ Δ. Ροντήρη, θεατρικὸς ὀργανισμὸς μὲ παγκόσμια ἀκτινοβολία. Ἀνεβάστηκαν τὰ ἔργα: Στὶς 6-8-60 ἡ «Ἠλέκτρα» τοῦ Σοφοκλέους καὶ στὶς 7-8-60 οἱ «Χοηφόροι-Εὐμενίδες» τοῦ Αἰσχύλου. Ἡ ἐπιτυχία ἦταν τεράστια. Ὅλες οἱ ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες εἶχαν στείλει κριτικοὺς τοῦ θεάτρου. Οἱ γιορτὲς τῆς Δωδώνης εἶχαν ἐνταχθεῖ στὸ πλαίσιο κι ἄλλων ἐκδηλώσεων, τὰ Γιάννινα ἔζησαν στιγμὲς ἀνεπανάληπτες (Τὰ ἔζησα ἀπὸ κοντὰ ὅλα αὐτά, μόχθησα γιὰ τὴν ἐπιτυχία τους -μαζὶ μὲ τὰ μέλη τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου καὶ τοὺς ἐθελοντὲς- ἤμουν τότε γενικὸς γραμματέας τοῦ Ἱδρύματος καὶ γνώστης ὅλων τῶν προσπαθειῶν ποὺ καταβλήθηκαν καὶ τῶν δυσχερειῶν ποὺ ἀντιμετωπίσθηκαν. Ἀναφέρω ἐνδεικτικὰ μιὰ σοβαρὴ δυσχέρεια. Ὁ θίασος Ροντήρη ἦταν ἰδιωτικὴ ἐπιχείρηση καὶ ἔπρεπε νὰ ὑπογραφοῦν συμβόλαια ἀπὸ τὸ Ροντήρη καὶ τὸν πρόεδρο καὶ γενικὸ γραμματέα τῆς ΕΗΜ. Τὸ ταμεῖο τοῦ ἱδρύματος ἦταν ἄδειο, ὁ Ροντήρης ἐπέμενε νὰ ἐξασφαλιστεῖ. Ζητοῦσε, ἂν θυμᾶμαι καλά, 50.000 δρχ. καὶ γιὰ εἰσπράξεις πάνω ἀπὸ τὸ ποσὸ αὐτὸ τὸ 50%. Δώσαμε λοιπόν, μὲ τὴν ὑπογραφή μας, τὶς ἐγγυήσεις αὐτές. Κι ὁ μὲν Κ. Φρόντζος εἶχε κάποια περιουσία, ἐγὼ πέραν ἀπὸ τὸ φτωχὸ μισθὸ τοῦ δασκάλου δὲν εἶχα τίποτα. Ἂν ἀποτύχαιναν οἱ παραστάσεις θὰ πλήρωνα ἀπὸ τὸ μισθό μου τὸ ἀνάλογο... Ὅμως ἡ ἐπιτυχία ξεπέρασε κάθε προσδοκία. Ὁ Ροντήρης ὄχι μόνο πῆρε τὶς 50.000 δρχ. ἀλλὰ καὶ 75.000 δρχ. περισσότερες, καὶ τὰ ταμεῖα τῆς ΕΗΜ γέμισαν). Γιατὶ τὰ γράφω ὅλ' αὐτά; Γιὰ ν' ἀντιληφθοῦν οἱ ἀναγνῶστες τὶ ἀποτολμοῦσαν νὰ κάνουν οἱ ἐμπνευστὲς τῶν ἑορτῶν τῆς Δωδώνης τὸ 1936, χωρὶς νὰ ὑπάρχουν οἱ στοιχειώδεις προϋποθέσεις γιὰ ἕνα τέτοιο ἐγχείρημα. Καὶ βέβαια ἀντιπαρέθεταν ἕνα ἐρασιτεχνικὸ θίασο σὲ ἠθοποιοὺς μὲ εἰδικὸ βάρος (τὸ 1960), ὅπως τὴν Ἀσπασία Παπαθανασίου, τὴ Θ. Καλλιγᾶ, τὸν Α. Ξενάκη, τὸν Φ. Ταξιάρχη, τὴ Τζ. Γαρμπῆ, τὸ Δ. Ρικάκη κ.ἄ.

Ὁ καθηγητὴς Σωτήρης Δάκαρης.

Τί γίνεται εἰς Τσαμουργιάν; τιτλοφοροῦσε ἄρθρο της ἡ *Ἤπειρος* τῆς 25ης Ἀπριλίου. Ἡ Τσαμουργιὰ βρισκόταν σὲ ἀναστάτωση πολλὲς μέρες πρὶν ἀπὸ τὴ δημοσίευση τοῦ ἄρθρου, ἐξαιτίας ἐπεισοδίων ποὺ εἶχαν δημιουργηθεῖ στὴν Πλαταριὰ καὶ σ' ἄλλα χωριὰ ἀνάμεσα σὲ χριστιανοὺς καὶ μουσουλμάνους, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ μουσουλμάνων· χρησιμοποιήθηκαν καὶ ὅπλα. Ἐπιτροπὴ μουσουλμάνων εἶχε ἀνεβεῖ στὰ Γιάννινα, γιὰ νὰ ἐκθέσει στὸ Γενικὸ διοικητὴ τὶς ἀπόψεις τῆς μουσουλμανικῆς μειονότητας ὡς πρὸς τὰ αἴτια τῶν ἐπεισοδίων. Ἡ *Ἤπειρος* ὑποστήριζε πὼς γιὰ νὰ σταματήσουν τὰ ἐπεισόδια ἔπρεπε νὰ ἀποφασιστεῖ ἑνιαία δράση τῆς Διοίκησης στὴν Τσαμουργιά, ἡ ὁποία ἔλειπε. Ἡ ἔλλειψη *ἄφηνε περιθώρια δράσεως εἰς διαφόρους καὶ ποικιλωνύμους ἐπιτηδείους, εἰς μίαν δράκα κακοποιῶν, ζημιοῦσαν καὶ τὸ ἑλληνικὸν κράτος καὶ τὸ μουσουλμανικὸν στοιχεῖον καὶ παρεμποδίζουσαν τὴν πρόοδον καὶ τὴν προκοπὴν τοῦ πλέον παραγωγικοῦ ἀλλὰ καὶ ἐγκατελελειμμένου Ἠπειρωτικοῦ τμήματος.* Ἕνα μήνα ἀργότερα ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (26-5-36) ἔθετε τὸ ἴδιο ἐρώτημα: *Τὶ συμβαίνει εἰς τὴν Τσαμουργιάν;* Σημείωνε: *Τὶ συμβαίνει, λοιπόν, εἰς τὴν Τσαμουργιάν; Ὀργιάζει ἡ ξένη προπαγάνδα; Ἐξοπλίζονται οἱ μουσουλμάνοι; Αἱ ἀρχαὶ κοιμῶνται ὑπὸ μανδραγόραν;* Πρὶν ἀπὸ τὸ ἄρθρο τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος*, στὶς 22-5-36, δημοσιεύτηκαν πληροφορίες, σύμφωνα μὲ τὶς ὁποῖες *οἱ Τουρκαλβανοὶ τῆς Τσαμουργιᾶς ἐξοπλίζονται πυρετωδῶς ἐξ Ἀλβανίας δι' ὅπλων ἰταλικῆς προελεύσεως.* Οἱ δημοσιογράφοι ζήτησαν ἀπὸ τὸν πρωθυπουργὸ Μεταξᾶ νὰ ἐπιβεβαιώσει ἢ διαψεύσει τὶς εἰδήσεις. Ὁ Μεταξᾶς ἀπάντησε πὼς ἂν οἱ πληροφορίες ἦταν ἀληθινὲς θὰ τὶς γνώριζε πρῶτα ἡ *Γενικὴ διοίκηση* Ἠπείρου. Ὡς τώρα δὲν εἶχε ἀναφερθεῖ κάτι τέτοιο. Πρόσθεσε πώς, ὅσα γράφτηκαν, τὰ θεωρεῖ *ὡς ἀνακριβῆ καὶ ὑπερβολικά*, στὴν πραγματικότητα δὲ συνέβαινε τίποτε τὸ σοβαρό. Παρὰ τὶς διαψεύσεις, οἱ δημοσιογράφοι πίστευαν πὼς οἱ πληροφορίες γιὰ ἐνεργούμενη προπαγάνδα στὴν Τσαμουργιὰ ὑπὲρ τῆς Ἀλβανίας ἦταν βάσιμες, ἐνῶ κι ἄλλα στοιχεῖα ἔπειθαν πὼς οἱ μουσουλμάνοι ἐξοπλίζονταν. Οἱ ἁρμόδιες ὑπηρεσίες πάντως πῆραν ἐντολὲς νὰ διενεργήσουν αὐστηρὲς ἀνακρίσεις γιὰ τὴ διακρίβωση τῆς ἀλήθειας καὶ τὴν ἐπιβολὴ κυρώσεων σὲ *ὅσους ἐπιβουλεύονταν τὰ συμφέροντα καὶ τὴν ἐπικυριαρχίαν καὶ τὴν ἀκεραιότητα τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους.* Κατὰ τὸν *«Ἠπειρωτικὸν ἀγῶνα»* (συνέχεια τοῦ ἄρθρου του) *ὀλίγοι ἐπιτήδειοι κατώρθωσαν νὰ γίνηται πιστευτὸν ὅτι οἱ μουσουλμάνοι τῆς Τσαμουργιᾶς ὄχι μόνον ὅτι εἶναι Ἀλβανοί, ἀλλὰ πάντοτε τοὺς πόθους των στρέφουν πρὸς βορρᾶν, ὁπόθεν ἀναμένουν τὴν ἀπολύτρωσίν των. Τὴν κατάστασιν αὐτὴν οὔτε δυνάμεθα, οὔτε δικαιούμεθα νὰ τὴν παρίδωμεν. Ἀπὸ τοῦ σημείου ὅμως αὐτοῦ, μέχρι τοῦ σημείου νὰ γίνηται, δημοσίᾳ μάλιστα, λόγος περὶ προπαγάνδας ξένης, ὑπάρχει μία ἀπόστασις, τὴν ὁποίαν δὲν δυνάμεθα νὰ διασκελίσωμεν, χωρὶς τὸν κίνδυνον νὰ πέσωμεν. Καθ' ἡμᾶς τὴν περὶ προπαγάνδας φιλολογίαν δημιουρ-*

γοῦν καὶ πάλιν οἱ ἐπιτήδειοι. Μάλιστα οἱ ὀλίγοι αὐτοὶ Ἀλβανοί, οἱ ὁποῖοι παρεξηγήσαντες τὰς θωπείας τῆς πολιτικῆς, αἱ ὁποῖαι τοῖς παρέχονται ἀφειδώλευτα, δὲν ἀρκοῦνται νὰ ἐμφανίζωνται ὡς κομματάρχαι τῶν Ἀλβανῶν, ἀλλὰ θέλουν νὰ παρουσιάζωνται ὡς ἐμψυχωταὶ τῆς ἐθνικῆς ἰδέας τῶν Ἀλβανῶν καὶ νὰ παρασύρουν τούτους εἰς συλλήψεις στοχασμῶν, μὴ στηριζομένων εἰς τὰ πράγματα. Εἰς τὴν γέννησιν δέ, τὴν ἐκτροφὴν καὶ τὴν ὕπαρξιν τῶν ὀλίγων τούτων ἐπιτηδείων δέον νὰ ἀναζητηθοῦν τὰ αἴτια τοῦ ἀκοουμένου θορύβου... Τὸ ὅτι οἱ πολιτικοὶ ὅλων τῶν ἀποχρώσεων θώπευαν τοὺς μουσουλμάνους γιὰ ν' ἀποσπάσουν τὴν ψῆφο τους, ἦταν γεγονός. Ἐξίσου ὅμως ἦταν ἀληθινὸ πὼς *οἱ ἐπιτήδειοι*, γιὰ τοὺς ὁποίους ἔκανε λόγο ἡ ἐφημερίδα, ἦταν οἱ φυσικοὶ ἀρχηγοὶ τῆς μουσουλμανικῆς μειονότητας, λόγω καταγωγῆς, οἰκονομικῆς δύναμης κ.λ.π. ποὺ προπαγάνδιζαν καὶ ἐνεργοῦσαν πρὸς τὸ συμφέρον τῶν βορείων γειτόνων κι ἀργότερα καὶ τῆς Ἰταλίας, ὅταν ἡ χώρα αὐτὴ ἐνσωμάτωσε τὴν Ἀλβανία. Κι ὁπωσδήποτε καὶ ἐξοπλίζονταν καὶ ἀγωνίζονταν νὰ ἐνσπείρουν τὸ μίσος μεταξὺ τῶν δυὸ σύνοικων στοιχείων, τῶν χριστιανῶν καὶ τῶν μουσουλμάνων. Πόσο βαθειὰ ἦταν ἡ διάβρωση ποὺ εἶχε γίνει, φάνηκε κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἰταλογερμανικῆς κατοχῆς, μὲ τὰ γνωστὰ ἀποτελέσματα.

Δυὸ ἐφημερίδες, ποὺ εἶχαν στενοὺς δεσμοὺς μὲ τὴν Τσαμουργιά, ἡ *Ἐλευθερία*, ὅπου ὁ Χρηστοβασίλης εἶχε πολλοὺς ψηφοφόρους, καὶ ἡ *Κραυγὴ* τοῦ Γρ. Σακκᾶ, ποὺ καταγόταν ἀπὸ τὴν Τσαμουργιὰ καὶ ἐξασφάλιζε τοὺς περισσότερους ψήφους, ἀντέδρασαν ἔντονα στὰ δημοσιεύματα τῶν συναδέλφων τους, τῆς *Ἠπείρου* καὶ τῶν ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων καὶ χαρακτήριζαν μυθεύματα ὅλα τὰ γραφόμενα καὶ διαδιδόμενα. Μὲ ἄρθρο του (30-4-35, τίτλος του: *Ὁ περὶ τὴν Τσαμουργιὰν ψευτοθόρυβος*) καὶ μὲ σχόλια νεότερων ἐκδόσεων ὁ Χρηστοβασίλης ὑπογράμμιζε: *Στὴν Πάτρα ὑπάρχει ἕνα συνεργεῖο ψευδολογίας ἐν σχέσει μὲ τὴν Ἤπειρον καὶ ἰδίᾳ τὴν Τσαμουργιὰν καὶ φαμπρικάρει σπουδαιοφανῆ ψέματα, τὰ ὁποῖα διαδίδει εἰς τὸν ἀθηναϊκὸν τύπον, ὁ ὁποῖος τὰ δημοσιεύει ἀνεξετάστως, διὰ λόγους κυκλοφοριακούς. Οὔτε πολύ, οὔτε λίγο, πρόκειται περὶ καταλήψεως τῆς Τσαμουριᾶς ἀπὸ τὸν Ἀλβανικὸν στρατόν! Καὶ ὑπάρχουν ἄνθρωποι ποὺ πιστεύουν ὅλα αὐτὰ τὰ ψευδολογήματα καὶ στὴν Πάτρα καὶ στὴν Κέρκυρα καὶ στὴν Ἀθήνα. Ἀλλὰ τὸ χειρότερο τὸ πιστεύουν καὶ αἱ ἁρμόδιαι ἀρχαὶ τῶν Ἰωαννίνων, ἡ Γενικὴ διοίκησις καὶ ἡ VIII μεραρχία Ἠπείρου καὶ αἱ ἀνὰ τὴν Ἤπειρον ἀστυνομικαὶ ἀρχαί. Κινδυνεύει ἡ Ἤπειρος... ἀπὸ τὴν Ἀλβανία, γράφει ἐξακολουθητικῶς παρόμοιες κουταμάρες ὁ ἀθηναϊκὸς τύπος καὶ δὲν ἐντρεπόμεθα νὰ τὸ λέγωμεν ἔστω καὶ ὡς ἀστεῖον!* Ὁ Χρηστοβασίλης ἁπλοποιοῦσε τὰ πράγματα. Βέβαια ἡ Ἑλλάδα δὲν κινδύνευε ἀπὸ τὴν Ἀλβανία, κινδύνευε ὅμως ἀπὸ τὴν εὑρισκόμενη πίσω της Ἰταλία. Κι αὐτὸ δὲν ἄργησε ν' ἀποδειχτεῖ. Ἂς μὴ ξεχνᾶμε πὼς ὁ Μουσολίνι κήρυξε τὸν πόλεμο ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας, γιατὶ κάποιοι -δὲν ἦταν Ἕλλη-

νες- εἶχαν σκοτώσει μέσα στὴν Ἀλβανία τὸ διαβόητο ληστὴ Νταοὺτ Χότζα ἀπὸ τὴν Τσαμουργιὰ καὶ οἱ Ἰταλοὶ τὸν εἶχαν ἀνακηρύξει ἐθνικὸ ἥρωα τῶν Ἀλβανῶν... Εἶχαν ἐν μέρει δίκιο οἱ ἀρχὲς τῆς Ἠπείρου γιὰ νὰ ἀνησυχοῦν...

Οἱ Βενιζελικοὶ τῶν Γιαννίνων, ἂν καὶ δὲν εἶχαν συνέλθει ἀκόμα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ ἀρχηγοῦ τους, ἄρχισαν, ὅπως σημειώθηκε, τὸ ἀλληλοφάγωμα. Ὁ Μπότσαρης σήκωσε δικό του μπαϊράκι, παρόλο ποὺ δὲν ἤθελε νὰ τὸ παραδεχτεῖ, ὅμως οἱ δηλώσεις τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν *Φιλελευθέρων* Σοφούλη καὶ τὰ δημοσιεύματα τῶν ἐφημερίδων, δὲν ἄφηναν ἀμφιβολίες. Οἱ Λούλης καὶ Καγιᾶς ἀγωνίζονταν νὰ πάρουν τὸ χρίσμα τοῦ *Ἠπειρωτάρχη*, συμμαχώντας ἀκόμα καὶ μὲ τοὺς *Λαϊκοὺς* καὶ χρησιμοποιώντας ὡς δημοσιογραφικό τους ὄργανο τὴν *Ἤπειρο*. Ὁ Πέτρος Κωστίδης τὰ διάβαζε ὅλα αὐτὰ στὶς ἐφημερίδες καὶ ἐλεεινολογοῦσε τὴν κατάσταση. *Πέθανε ὁ ἡγέτης*, συλλογιζόταν, *οἱ διάδοχοι δὲν εἶναι ἀντάξιοί του, θὰ διαλυθοῦν, κρίμα!* Λυπόταν γιὰ τὴν κατάσταση ποὺ δημιουργήθηκε, παρόλο ποὺ στὶς τελευταῖες ἐκλογὲς δὲν εἶχε ψηφίσει τοὺς *Φιλελευθέρους*, εἶχε δώσει τὸ λόγο του στὸν Καρβούνη, τὸ σωτήρα τῆς Θεώνης καὶ τὸν κράτησε, δὲν εἶχε ὅμως ἐγκαταλείψει τὴν ἰδεολογία του· ἀντίθετα, σὰν εἶδος ἐξιλέωσης γιὰ τὸ μικρό του «παράπτωμα», ἐνδιαφερόταν τώρα περισσότερο γιὰ τὴν τύχη τοῦ κόμματος τῶν *Φιλελευθέρων*, λυπόταν γιὰ τὶς διασπαστικὲς κινήσεις καὶ ἐξοργιζόταν μὲ τὴ στάση ὁρισμένων ποὺ πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Βενιζέλου ἐμφανίζονταν ὡς Ἡρακλεῖς τῆς φιλελεύθερης ἰδεολογίας καὶ τώρα πρωτοστατοῦσαν σὲ διασπαστικὲς κινήσεις. Τὴν ἴδια γνώμη εἶχε κι ὁ Βάντζιος, ἐρχόταν τακτικὰ στὸ σπίτι -τὸ χειμώνα σπάνια πήγαινε στὸ μαγαζὶ ὁ Πέτρος-, ἄρχιζαν τὶς συζητήσεις γιὰ τὰ παλιά, μὲ κεντρικὸ ἥρωα πάντα τὸ Βενιζέλο, τελειωμὸ δὲν εἶχαν. Δὲ μποροῦσαν νὰ ἐξηγήσουν τὴ στάση τοῦ Σοφούλη, ποὺ ὑποστήριζε μὲ σθένος τὴ συμμετοχὴ τοῦ Μεταξᾶ στὴν κυβέρνηση κι ἀργότερα στὴν πρωθυπουργία, τοῦ ἔδωσε μάλιστα ψῆφο ἐμπιστοσύνης. —*Μὰ τὸ Μεταξᾶ βρῆκε νὰ στηρίξει ὡς ἐγγυητὴ τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν καὶ τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος; Ξέχασε πὼς κάθε λίγο καὶ λιγάκι ὁ Μεταξᾶς μιλάει γιὰ τὴν ἀνάγκη ἐπιβολῆς δικτατορίας;* παρατηροῦσε ἐξοργισμένος ὁ Βάντζιος. Δίκιο εἶχαν νὰ θυμώνουν οἱ δυὸ φίλοι, ποῦ νὰ ξέρουν πὼς ὁ Σοφούλης κι ὁ Μεταξᾶς εἶχαν συμφωνήσει νὰ σχηματίσουν κυβέρνηση, ἂν οἱ ἐκλογὲς ἔδιναν ἀποτελέσματα σχηματισμοῦ κυβέρνησης ἀπὸ τὰ δυὸ κόμματα. Οἱ ἐκλογὲς ἀνέτρεψαν τοὺς σχεδιασμούς. Πρῶτος πάντως ὅρος τῆς συμφωνίας ἦταν ἡ ἐπαναφορὰ στὸ στρατὸ ὅλων τῶν ἀπότακτων δημοκρατικῶν ἀξιωματικῶν, τὸ αἴτημα αὐτὸ ἦταν ἡ βασικὴ γραμμὴ ποὺ καθόριζε τὴν πολιτικὴ τῶν *Φιλελευθέρων*. Μὲ τὴν ἴδια ἐλπίδα, τῆς ἐπαναφορᾶς τῶν ἀξιωματικῶν, ψήφιζε ὁ Σοφούλης τὸν Μεταξᾶ καὶ ὡς πρωθυπουργό, ὅταν ἡ μοίρα τὸ ἔφερε νὰ μείνει ὀρφανὴ καὶ πάλι ἡ κυβέρνηση, μὲ τὸ θάνατο τοῦ Κων. Δεμερτζῆ. Οἱ παρασκηνιακὲς

ἐνέργειες καὶ οἱ συμφωνίες Σοφούλη-Μεταξᾶ θὰ γίνονταν γνωστὲς ἀργότερα, ὅταν οὔτε ὁ Κωστίδης οὔτε ὁ Βάντζιος θὰ βρίσκονταν στὴ ζωή...

Ὁ Κ. Δεμερτζῆς πέθανε τὴ δεύτερη μέρα τοῦ Πάσχα. Ὁ ξαφνικὸς θάνατός του ἦρθε νὰ προσθέσει περισσότερο ἄγχος στὴν οἰκογένεια Κωστίδη, προπαντὸς στὸν Πέτρο. Κανένας ἀπὸ τὰ ἀγαπημένα του πρόσωπα δὲν ἦρθαν νὰ γιορτάσουν τὸ Πάσχα μαζί, οὔτε ὁ Νίκος μὲ τὴ Φιλίτσα, οὔτε ὁ Πετράκης, οὔτε ὁ Μάνος μὲ τὴ Θεώνη, κανένας. Ὅλοι βρῆκαν κάποια δικαιολογία, ὁ Νίκος τὴν προετοιμασία του γιὰ τὴν κατάληψη τῆς καθηγητικῆς ἕδρας, ὁ Πετράκης, τὴν ἐντατικὴ προσπάθεια ποὺ ἔπρεπε νὰ καταβάλει μὲ τὰ συνεχῆ γυμνάσια, σὲ λίγους μῆνες θ' ἀποφοιτοῦσε θὰ γινόταν ἀνθυπολοχαγός, ὁ Μάνος καὶ ἡ Θεώνη ἕνα ταξίδι τους στὴν Εὐρώπη, δῆθεν γιὰ δουλειὲς τοῦ ὑπουργείου. Στὴν πραγματικότητα κάποιες ἐλπίδες εἶχαν δημιουργήσει τὰ πειράματα Γάλλου γιατροῦ στὸ Παρίσι, θὰ πήγαιναν νὰ ἐξετάσει τὴ Θεώνη. Βέβαια ὁ Πέτρος εἶχε τόσα ἀγαπημένα πρόσωπα κοντά του, ἡ ἀγάπη τους κι ὁ σεβασμὸς γιαυτὸν περίσσευαν, ὅμως ἕνα μεγάλο κενὸ ἔμεινε στὴν καρδιά του· οἱ ἀπόντες εἶχαν ἐκεῖ τὴ θέση τους οἱ παρόντες δὲ θὰ τὸ κάλυπταν. Μέσα σ' αὐτὴ τὴν ψυχολογικὴ κατάσταση ἦρθε κι ὁ θάνατος τοῦ Δεμερτζῆ. —*Κάτι συμβαίνει ἐδῶ,* παρατήρησε ὁ Δημήτρης κατὰ τὸ μεσημεριάτικο τραπέζι τῆς δεύτερης πασχαλιάτικης μέρας. —*Εἶναι παράξενο..,* συμφώνησε κι ὁ Πέτρος ὕστερα ἀπὸ μακρυὰ σιωπή. *Πρῶτα ὁ Κονδύλης, ὕστερα ὁ Βενιζέλος, τώρα ὁ Δεμερτζῆς... δὲ μπορεῖ νὰ εἶναι συμπτώσεις ὅλα αὐτά, κάτι συμβαίνει... —Φοβᾶμαι πὼς οἱ θάνατοι δὲν θὰ σταματήσουν ἐδῶ... θὰ συνεχιστοῦν ἡ διαίσθησή μου αὐτὸ λέει... — Ὁ Θεὸς νὰ βάλει τὸ χέρι του* συμπλήρωσε ὁ Πέτρος καὶ σταυροκοπήθηκε... Ἡ διαίσθηση τοῦ Δημήτρη δὲν ἄργησε νὰ ἐπαληθευτεῖ. Στὶς 17 Μαΐου πέθανε ξαφνικὰ κι ὁ Παναγῆς Τσαλδάρης. Ὅλοι τώρα ἦταν σίγουροι πὼς κάτι συνέβαινε. Ὁ Πέτρος πῆγε καὶ στὸ μνημόσυνο τοῦ Τσαλδάρη, δὲν τὸν σύγκρινε μὲ τὸ Βενιζέλο, ἦταν ὅμως ἄνθρωπος τοῦ μέτρου, ἠθικός, πιστὸς στὶς ἰδέες του, ὄχι ὅμως φανατικός. Πάντως τὰ κόμματα δὲν πρόφταιναν νὰ ὀργανώνουν μνημόσυνα...

Κατὰ τὸ μνημόσυνο τοῦ Βενιζέλου, βλέποντας τὴν ἀπουσία τοῦ δεσπότη, ὁ Πέτρος εἶχε ἀποφασίσει νὰ πάει στὴ Μητρόπολη. —*Θὰ τοῦ τὰ ψάλλω,* ἔλεγε, *ἔπρεπε πρῶτος νὰ δώσει τὸ παράδειγμα τῆς συμφιλίωσης...* Πῆγε δυὸ-τρεῖς φορές, ὁ Σπυρίδων ἀπουσίαζε. Ἀποφάσισε νὰ μὴ ξαναπάει, εἶχε ξεθυμάνει κιόλας ἡ ὀργή του. Ὕστερα σκέφτηκε πὼς κι ὁ Σπυρίδων, ὅσο μεγάλος κι ἂν ἦταν, δὲν ἔπαυε νὰ εἶναι ἄνθρωπος μὲ πάθη καὶ πείσματα. Τὸν εἶχαν πληγώσει πολὺ οἱ ἄνθρωποι τοῦ Βενιζέλου. Τὸν ἔδιωξαν ἀπὸ τὴ Μητρόπολη Ἰωαννίνων, τὸν ἐξόρισαν πές, καὶ τὶ δὲν ἔγραψαν ἐναντίον του οἱ βενιζελικὲς ἐφημερίδες, εἶδε κι ἔπαθε νὰ ξαναγυρίσει στὰ Γιάννινα. Ξεχνιοῦνται εὔκολα τόσα χρόνια ἐξορίας καὶ λοιδωριῶν; *Δὲν ξεχνιοῦνται,* συλλογιζόταν ὁ Πέτρος. Ὅμως ὁ συλλογισμός του προχωροῦσε πιὸ πέρα.

Οἱ Μεγάλοι δείχνουν τὴ μεγαλοσύνη τους, ὅταν συγχωροῦν τοὺς ἀντιπάλους τους. Δὲν τὸ εἶχε κάμει ὁ Σπυρίδων. Ἀλλὰ μήπως κι ὁ Βενιζέλος εἶχε προχωρήσει σὲ τέτοιες χειρονομίες; Μᾶλλον ὄχι. Τότε; Ὁ Πέτρος δὲν ἔβρισκε ἄκρη. *Ἂς ἀφήσουμε τὸ χρόνο νὰ δώσει λύση..*, κατέληξε. Ὁ χρόνος ἔδωσε, βέβαια, λύση, ἀλλὰ τὴ δική του. Ἅρπαζε ἕναν ἕναν τοὺς πρωταγωνιστὲς καὶ τοὺς ἔστελνε στὴν ἄλλη ζωή.

Ὅταν διάβασε στὶς ἐφημερίδες τὴν ἀπόφαση τῆς *Λέσχης* γιὰ τὴν ὀργάνωση παράστασης στὴ Δωδώνη, ὁ Πέτρος στὴν ἀρχὴ ἐνθουσιάστηκε. Ὁ ἐνθουσιασμός του μετριάστηκε σὰν ἀναλογίστηκε τὸ πλῆθος τῶν προβλημάτων ποὺ θὰ δημιουργοῦσε ἕνα τέτοιο ἐγχείρημα. Ἦρθε καὶ ἡ *Ἤπειρος* μὲ τὰ ἄρθρα της νὰ μετατρέψει τὰ ἀπομεινάρια τοῦ ἐνθουσιασμοῦ του σὲ ἀνησυχία. Ναί, τώρα ἀνησυχοῦσε, γιατὶ ὅσα γράφονταν ἐνδιέφεραν καὶ τὴν ἐγγονή του, τὴν Ἑλενίτσα, τελείωνε φέτος τὸ γυμνάσιο θηλέων, τῆς εἶχαν ἀναθέσει πρωταγωνιστικὸ ρόλο στὸ ἀνέβασμα τοῦ *Ἱππόλυτου*, πάντοτε τῆς ἀνέθεταν ρόλους κι ἀπὸ μικρότερες ἀκόμα τάξεις κι ἔβγαινε ἀσπροπρόσωπη. Χάρηκε ὁ Πέτρος γιὰ τὸ ρόλο της, χάρηκαν καὶ οἱ γονεῖς της, ὁ Δημήτρης καὶ ἡ Κατερίνα, ἄρχισαν ὅμως νὰ δυσφοροῦν γιὰ ὑπαινιγμοὺς ἠθικῆς φύσης, ἔτσι ἔγραφαν οἱ ἐφημερίδες. Σὲ μιὰ μεσημεριάτικη συγκέντρωση ὁ Δημήτρης ἔθιξε τὸ θέμα, ἡ Ἑλενίτσα διαμαρτυρήθηκε ἔντονα: —*Εἶναι ψέματα αὐτὰ ποὺ γράφουν*, εἶπε μὲ θυμό, *εἴμαστε τόσα κορίτσια ἐκεῖ, ἀπὸ τὶς καλλίτερες οἰκογένειες τῆς πόλης, καμμιὰ δὲν παρατήρησε τίποτα, οὔτε τὸ ἐλάχιστο.* Πείσθηκαν ὅλοι στὶς διαβεβαιώσεις τῆς Ἑλενίτσας, ὅμως ἔμειναν σπέρματα ἀμφιβολίας, ἐξαιτίας τῆς Θάλειας. Εἶχαν προτείνει καὶ σ' αὐτὴ οἱ ὀργανωτὲς ν' ἀναλάβει πρωταγωνιστικὸ ρόλο στὴν τραγωδία τοῦ *Ἱππόλυτου*, ἀρνήθηκε. —*Γιατὶ κορίτσι μου;* τὴ ρώτησε ὁ Πέτρος ἕνα ἀπόγεμα. Ἡ Θάλεια ἔσκυψε τὸ κεφάλι, δὲ μίλησε. —*Μὰ γιατὶ δὲ θέλεις νὰ πάρεις τὸ ρόλο ποὺ σοῦ προτείνουν, ἄλλες τί δὲν θάδιναν γιὰ νάναι στὴ θέση σου... —Μ' ἐμποδίζουν δυὸ σοβαροὶ λόγοι παποῦ, πῶς δὲν τοὺς καταλαβαίνεις;* Ὁ Πέτρος ἀποροῦσε. —*Νά*, πρόσθεσε ἀμέσως ἡ Θάλεια, *πρέπει νὰ παίξω σὲ τραγωδία, δὲ μπορῶ παπού, ἐγὼ τὴν τραγωδία τὴν ἔχω ἀκόμα μέσα μου, τὸ καμένο σπίτι, οἱ χαμένοι γονεῖς μου, σπαρταροῦν ἀκόμα στὴν καρδιά μου. Ἀποτραβήχτηκαν τὸν τελευταῖο καιρὸ ἐξαιτίας τῆς καλοσύνης ποὺ μοῦ δείξατε καὶ τῆς ἀγάπης τοῦ Πετράκη, σὲ κάθε ὅμως ἀντίξοη στιγμὴ κάνουν πάλι ἐμφανῆ τὴν παρουσία τους. Ἂν ἔπαιρνα τὸ ρόλο θὰ ἔχανα τὰ λόγια μου στὴ σκηνή. Ἄλλα θάλεγε τὸ κείμενο νὰ πῶ, κι ἄλλα θὰ ἔβγαιναν ἀπὸ τὰ χείλη μου. Ἔπειτα δὲ ζητήσαμε τὴ γνώμη καὶ τοῦ Πετράκη, ἂν μοῦ ἐπιτρέπει νὰ λάβω μέρος στὴν παράσταση. Ὅπως ξέρεις πολλὰ ἀκούονται καὶ γράφονται... —Μὴν τὸ λὲς αὐτό*, τὴ διέκοψε ὁ Πέτρος. *Εἶναι σὰ νὰ κατηγορεῖς καὶ τὴν Ἑλενίτσα... —Ὄχι, ὄχι παπού, μὴν πάει ὁ νοῦς σου ἐκεῖ. Ποτὲ δὲν πέρασε ἀπὸ τὸ μυαλό μου κακὴ σκέψη γιὰ τὴν Ἑλενίτσα. Ἔπειτα εἶναι τόσο θαρραλέα καὶ δυναμικὴ ποὺ ξέρει νὰ*

βάζει τὸν καθένα στὴ θέση του. Ὅσο γιὰ μένα, εἶναι καὶ κάτι ἄλλο ποὺ μ' ἐμποδίζει. Τελειώνω τὸ γυμνάσιο, θέλω νὰ φοιτήσω στὸ Πανεπιστήμιο κι ἔχω ἀρχίσει ἀπὸ καιρὸ νὰ προετοιμάζομαι. Ἡ ἀπασχόληση μὲ τὴν παράσταση θὰ μοῦ φάει ὧρες πολλές. Δὲ μπορῶ νὰ τὸ διακινδυνεύσω. —Μὰ καὶ ἡ Ἑλενίτσα ἑτοιμάζεται γιὰ τὸ Πανεπιστήμιο, δὲν εἶναι καὶ γιαυτὴ χαμένος χρόνος οἱ πρόβες; —Ἡ Ἑλενίτσα ἔχει ἀποθέματα ἀντοχῆς καὶ γνώσεων. Μὴ ξεχνᾶς παπού πὼς ἐγὼ ἦρθα ἀπὸ γυμνάσιο τοῦ ἐξωτερικοῦ, ὑπάρχουν πολλὰ κενὰ ποὺ πρέπει νὰ συμπληρώσω... Ὁ Πέτρος γέλασε. — *Γιὰ ὅλα ἔχεις ἕτοιμη καὶ μιὰ ἀπάντηση. Κάνε ὅ,τι νομίζεις καλλίτερο. Νὰ θυμάσαι ὅμως πὼς ὁ Πετράκης τελειώνει φέτος τὴ Σχολή, γίνεται ἀξιωματικός, πιθανὸ νὰ τὸν τοποθετήσουν στὴν VIII μεραρχία, τὶ θὰ γίνει μὲ τὸ γάμο; Κι ὁ Πετράκης εἶναι ἡ πρώτη προτεραιότητα γιὰ σένα. —Εἶναι,* εἶπε μὲ ἔμφαση ἡ Θάλεια καὶ τὰ μάτια της ἔλαμψαν... *Ἂν ἔρθει ἡ ὥρα γιὰ τὸ γάμο τ' ἀφήνω ὅλα παπού, δὲν τὸν βλέπω ὅμως καὶ τόσο γρήγορα... — Ἴσως ἐσὺ σκέφτεσαι περισσότερο σοβαρὰ ἀπ' ὅλους μας,* παρατήρησε ὁ Πέτρος. *Ἔλα νὰ σὲ φιλήσω,* πρόσθεσε, *καὶ μ' ἀρέσει νὰ σ' ἀκούω νὰ μὲ λὲς παπού...*

Ὁ θάνατος καὶ τοῦ Παναγῆ Τσαλδάρη, στὶς 19, ἔρριξε σὲ σοβαροὺς συλλογισμοὺς τὸν Πέτρο. Τὸν διέκοψε ἡ ὁρμητικὴ εἴσοδος στὸ μαγαζὶ τοῦ Βάντζιου - εἶχε μέρες ποὺ πήγαινε τώρα ἐκεῖ κι ὁ Πέτρος. *—Συνωμοσία...,* ἄρχισε νὰ φωνάζει, *δὲν εἶναι δυνατὸ ὅλα αὐτὰ νὰ εἶναι συμπτώσεις. Κάτι ἔγινε... —Τὶ νάγινε Ἀχιλλέα;* ρώτησε ὁ Πέτρος σαστισμένος κι αὐτός. — *Κάπου πρέπει ν' ἀναζητηθοῦν εὐθύνες, κυρίως ἀνάμεσα σ' ἐκείνους ποὺ ἐπωφελοῦνται ἀπ' αὐτοὺς τοὺς θανάτους... Δὲν βλέπεις ποὺ τὰ δυὸ μεγάλα κόμματα ἔμειναν ὀρφανά, ποιὸς μπορεῖ νὰ ἔχει τὸ κύρος ἑνὸς Βενιζέλου ἢ ἑνὸς Τσαλδάρη γιὰ νὰ τοὺς διαδεχτεῖ; Ποιὸς μπορεῖ τώρα νὰ προβάλλει ἀντίσταση στὸ Μεταξᾶ, ποιὸς θὰ τὸν ἐμποδίσει νὰ προχωρήσει στὴν ὁλοκλήρωση τῶν σχεδίων του; Πᾶμε γιὰ δικτατορία, Πέτρο. Τὸ χωράφι καθαρίστηκε ἀπὸ τὰ ζιζάνια, εἶναι ἕτοιμο γιὰ καλλιέργεια... Δὲ βλέπεις ποιὸν διόρισε ὑπουργὸ τῶν Ἐσωτερικῶν; Τὸ Σκυλακάκη, παλιὸ συνεργάτη του ἀπὸ τὴν ἀντεπανάσταση τοῦ Γαργαλίδη, τοῦ Μεταξᾶ στὴν πραγματικότητα, τὸν ἄνθρωπο ποὺ δὲ σταματάει, χρόνια τώρα νὰ μιλάει, νύχτα μέρα, γιὰ τὴν ἀνάγκη δικτατορίας. —Σιγότερα Ἀχιλλέα, οἱ καιροὶ εἶναι πονηροί... Δὲν πιστεύω νὰ φέρνεις γύρα τὰ καφενεῖα καὶ νὰ κάνεις κηρύγματα; Εἶναι ἐπικίνδυνο... —Τὶ θὰ μοῦ κάνουν;* τὸν διέκοψε ὀργισμένος ὁ Βάντζιος. *Θὰ μὲ συλλάβουν; Θὰ γίνω καὶ ἥρωας... —Γέρασες, ἀλλὰ μυαλὸ δὲν ἔβαλες..,* παρατήρησε ὁ Πέτρος, γελώντας. *—Βάλε ἕνα κονιάκ,* ἦταν ἡ θυμωμένη ἀπάντηση τοῦ Βάντζιου.

Ἀπὸ τὶς 3 Μαΐου ἄρχισε στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* ἡ δημοσίευση μιᾶς μεγάλης ἔρευνας τοῦ Νίκου Ἀθανασίου, ὁ ὁποῖος εἶχε περιοδεύσει σ' ὅλες τὶς ἐπαρχίες τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων καὶ κατέγραψε τὰ προβλήματά τους. Ἡ δημοσίευση κράτησε μῆνες, ἦταν

ἐμπεριστατωμένη κι ἀποκάλυψε πολλὲς πληγές. Τὸ πρῶτο κείμενο ἀφοροῦσε τὸ Ζαγόρι καὶ εἶχε τίτλο: *Ζαγόρι, ἡ ἑλληνικὴ Ἐλβετία*.- Στὸ προσκήνιο πάλι οἱ (ἀνύπαρκτοι) θησαυροὶ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Ἀντιγράφω ἀπὸ τὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* (6-5-36): *Ἀπὸ προχθὲς βρίσκονται εἰς τὴν πόλιν μας τρεῖς χωρικοὶ ἀπὸ τὸ Λιτόχωρον τοῦ Ὀλύμπου. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἔρχονται μὲ ἐπίσημα χαρτιὰ καὶ μὲ ἄδεια τοῦ ὑπουργείου Οἰκονομικῶν διὰ νὰ σκάψουν εἰς τὸ Φρούριον, ὅπου εἶναι βέβαιοι ὅτι θὰ ἐπανεύρουν τοὺς θησαυροὺς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ! Ὁ εἷς τούτων διαμένων εἰς τὸ Λιτόχωρον ἔβλεπε κατ' ἐπανάληψιν εἰς τὸν ὕπνον του τὸ ἴδιον ὄνειρον, καθ' ὃ τοῦ ἐνεφανίζετο ἕνας παππᾶς μὲ σεβασμίαν μορφὴν καὶ τοῦ ἔδειχνε τὸ μέρος τοῦ φρουρίου μας, εἰς τὸ ὁποῖον τὸν παρότρυνε νὰ ἔλθῃ νὰ σκάψῃ διὰ νὰ ἀνεύρῃ τοὺς μυθώδεις θησαυροὺς τοῦ τυράννου τῆς Ἠπείρου.* Μὲ βάση λοιπὸν τὰ ὄνειρα ἦρθαν οἱ Λιτοχωρῖτες στὰ Γιάννινα γιὰ νὰ βροῦν τοὺς θησαυρούς. Ἐπειδὴ εἶχαν ἐπίσημα χαρτιά, τοὺς δόθηκε ἡ ἄδεια γιὰ ἀνασκαφές, ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψη τριμελοῦς ἐπιτροπῆς, στὴν ὁποία μετεῖχε κι ὁ γυμνασιάρχης Χρ. Σούλης, ὡς ἐπιμελητὴς ἀρχαιοτήτων. Ἐπειδὴ τὸ μέρος στὸ ὁποῖο ἤθελαν νὰ κάνουν τὶς ἀνασκαφὲς χρησιμοποιόταν ὡς ἀποθήκη ἀπὸ τὸ στρατό, ζητήθηκε ἡ ἄδεια κι ἀπὸ τὸ Γενικὸ Ἐπιτελεῖο... Φυσικὰ ὁ θησαυρὸς στὸ τέλος ἀποδείχτηκε καὶ πάλι ἄνθρακες.- Στὶς 8-5-36 ὁ Χρ. Χρηστοβασίλης ἔδωσε διάλεξη στὴ *Λέσχη Ἰωαννίνων* μὲ θέμα: *Ἡ Περσικὴ ποίησις*.- Τὸ Πρωτοδικεῖο Ἰωαννίνων γνωστοποίησε στοὺς ἐνδιαφερόμενους ὅτι *ὁ πρὸ ἔτους καὶ πλέον ἀποβιώσας Στέφανος Καραγιῶργος πρώην βουλευτὴς Ἰωαννίνων* (θεῖος μου, ἀδελφὸς τῆς γιαγιᾶς μου) *ἐκτὸς τῆς δωρεᾶς του πρὸς τὴν γενέτειράν του Βίτσαν ἐκ 2.000.000 δρχ., κατέλιπε ποσὰ διὰ διαφόρους κοινωφελεῖς σκοπούς, καὶ 100.000 δρχ. ὑπὲρ τῆς Φιλαρμονικῆς τῆς πόλεώς μας.* (Στὴν οὐσία δὲν ἄφησε τίποτα, ἡ διαθήκη συντάχτηκε πρὶν ἀπὸ τὴν καταστροφὴ ποὺ ἔπαθαν τὰ καπνομάγαζα τῆς Καβάλας. Ἔτσι ἔχασε καὶ ἡ γιαγιά μου τὸ 1.000.000 δρχ. ποὺ τῆς ἄφησε...).- Στὶς 12-5-36 ἀπήργησαν, σὲ ἔνδειξη συμπαθείας καὶ ἀλληλεγγύης πρὸς τοὺς ἀπεργοὺς τῆς Θεσσαλονίκης, οἱ ἐργάτες τῶν Γιαννίνων (τὸ ἴδιο ἔγινε σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα). Στὴ συγκέντρωση ποὺ ἔγινε στὸ λόφο *Βελισσαρίου* πῆραν μέρος 600 ἐργάτες, ἀπὸ τοὺς ὁποίους οἱ 60 γυναῖκες. (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 14-6-36).- *Ἀπεβίωσεν* (3-5-36) *καὶ ἐκηδεύθη μὲ πᾶσαν σεμνοπρέπειαν ἡ σεβαστὴ δέσποινα Ἀγγελικὴ Δ. Μέρτζιου, σύζυγος τοῦ ἀειμνήστου Δ. Μέρτζιου καὶ μήτηρ τῶν γνωστῶν συμπολιτῶν ἐμπόρων κ.κ. Σπ. καὶ Παν. Μέρτζιου. Πρότυπον σεμνῆς καὶ συνετῆς οἰκοδεσποίνης, ἡ μεταστᾶσα ἐτιμᾶτο ἐξ ὅλων καὶ συνωδεύθη ὑπὸ πλήθους κόσμου εἰς τὴν τελευταίαν κατοικίαν της* (*Ἤπειρος*, 5-5-36).- Ὡς λανθασμένη κίνηση χαρακτηριζόταν ἀπὸ τὸν τύπο τῶν Γιαννίνων ἡ ἀπόφαση τῆς κυβέρνησης νὰ ἐκτοπίσει ἀπὸ τὴν Κέρκυρα τοὺς Ἀλβανοὺς πολιτικοὺς ἀντι-Ζωγικοὺς φυγάδες ποὺ εἶχαν καταφύγει ἐκεῖ καὶ νὰ τοὺς στείλει στὴ Ζάκυνθο. Τὴν ἴδια γνώμη εἶχαν καὶ οἱ Βορειοηπειρωτικὲς ὀργανώσεις τῆς πόλης (*Ἤπειρος*, 6, 7 καὶ 8-5-36).- Συνεχιζόταν ἡ παράδοση τοῦ πετροπολέμου στὰ Γιάννινα. Οἱ κάτοικοι τῆς συνοικίας *Ἀρχιμανδρειοῦ* διαμαρτύρονταν γιατὶ οἱ μαθητὲς τῆς Βαλανείου σχολῆς, μετὰ τὸ τέλος τῶν μαθημάτων τους, χωρίζονταν σὲ ὁμάδες καὶ ἄρχιζαν τὸν πετροπόλεμο, *ἀπειλοῦντες τὰς κεφαλὰς τῶν διαβατῶν καὶ τὰ τζάμια τῶν σπιτιῶν*. Ἡ *Ἤπειρος* (9-5-36) συνιστοῦσε τὴ λήψη μέτρων ἀπὸ τὴν διεύθυνση τοῦ σχολείου *διὰ νὰ ἐκλείψῃ ἡ πληγὴ τοῦ πετροπολέμου ἐν μέσῳ τῶν δρόμων*.- Τὸ κοινοτικὸ συμβούλιο τῆς Σκλήβανης *διὰ λόγους κομματικῆς ἀντιπαραθέσεως*, δὲν πλήρωνε τοὺς μισθοὺς τῶν ἱερέων. Εἶχαν τρία χρόνια νὰ πληρωθοῦν οἱ χριστιανοί. Εἶδαν κι ἀπόειδαν κι ἀποφάσισαν ν' ἀπεργήσουν. Οἱ ἐφημερίδες ζητοῦσαν ἐπέμβαση τῆς Μητρόπολης.- Ὁ Βασ. Βέλλας, Ἠπειρώτης, διορίστηκε τακτικὸς καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, στὴν ἕδρα τῆς Ἑβραϊκῆς γλώσσας καὶ Ἀρχαιολογίας.- Μεγάλη συζήτηση ἄρχισε ἀπὸ τὶς στῆλες τῶν ἐφημερίδων τῆς πόλης γύρω ἀπὸ τὴν ἀπόφαση τοῦ Δημοτικοῦ συμβουλίου, τὴ σχετικὴ μὲ τὴν ὀργάνωση τῆς ὑγειονομικῆς περίθαλψης τοῦ πληθυσμοῦ. Ὁ Δῆμος ἀποφάσισε νὰ θεραπεύσει τὴν ἀνάγκη μὲ τὴν ἵδρυση *Λαϊκῶν ἰα-*

τρείων. Μὲ τὴν ἀπόφαση αὐτὴ ἦταν ἀντίθετος ὁ *Ἰατρικὸς σύλλογος Ἰωαννίνων* (πρόεδρος Δημοσθ. Δάνος, γενικὸς γραμματεὺς Πέτρος Ἀποστολίδης), ὁ ὁποῖος ἀντιπαρέθετε δικό του σχέδιο γιὰ τὴν ἐπίλυση τοῦ θέματος. Σύμφωνα μ' αὐτό, ἀντὶ νὰ δαπανήσει ὁ Δῆμος 200.000 γιὰ τὴν ἵδρυση τεσσάρων ἰατρείων (μὲ ὅλα ὅσα χρειάζονταν γιὰ νὰ λειτουργήσουν), καὶ νὰ ἔχει μέτρια ἀποτελέσματα, καλλίτερα θὰ ἦταν νὰ δοθεῖ τὸ ποσὸν τῶν 200.000 δρχ. στὸν *Ἰατρικὸ Σύλλογο*, τὰ μέλη τοῦ ὁποίου ἀναλάμβαναν τὴν ὑποχρέωση νὰ νοσηλεύουν τοὺς ἄπορους δημότες στὰ ἰατρεῖα τους, δωρεάν. Μόνη ὑποχρεώση τοῦ Δήμου ἦταν νὰ καταρτίσει κατάλογο ἄπορων δημοτῶν καὶ νὰ μοιράσει ἀντίγραφα σ' ὅλους τοὺς γιατρούς. *Διὰ τοῦ ὑφ' ἡμῶν προτεινομένου σχεδίου* -τονιζόταν- *οἱ μὲν ἄποροι δημόται θὰ τυγχάνωσιν ἀρτιωτέρας ἰατρικῆς περιθάλψεως, δύνανται νὰ προστρέχουν εἰς τὸν ἰατρὸν τῆς ἐμπιστοσύνης των καὶ ἀντὶ 3-4 ὑπαλλήλων ἰατρῶν θὰ ἔχωσιν εἰς τὴν διάθεσίν των ὅλους τοὺς ἰατροὺς τῆς πόλεως καὶ ὅλας τὰς ἐν τῇ πόλει ὑπαρχούσας εἰδικότητας*. Οἱ γνῶμες τῶν ἐφημερίδων, ἀλλὰ καὶ τῶν πολιτῶν, διχάστηκαν. Ἄλλοι ὑποστήριζαν τὴν ἀπόφαση τοῦ Δήμου κι ἄλλοι τὸ σχέδιο τοῦ *Ἰατρικοῦ συλλόγου*. Ἡ συζήτηση κράτησε πολλὲς μέρες.- Κατὰ στατιστικὴ τοῦ Δήμου οἱ ἔχοντες ἀνάγκη περίθαλψης ἄποροι δημότες ξεπερνοῦσαν τὶς 5.000.- Ἀρραβῶνες: *Ὁ καλλίτερος λεβέντης τοῦ Ζαγορίου καθηγητὴς δενδροκομίας κ. Μιχ. Μουτσόπουλος καὶ ἡ νεράϊδα τοῦ Νησιοῦ δὶς Νίκη Λάππα, ἠρραβωνίσθησαν ὑπὸ τὰς εὐχὰς τῶν γονέων των. Ἐγκάρδια συγχαρητήρια διὰ τοὺς εὐτυχεῖς καὶ ἐπιτυχεῖς τούτους ἀρραβῶνας, διὰ τῶν ὁποίων θὰ συνδεθοῦν διὰ ψυχικῆς συγγενείας δύο ἐκ τῶν ἐγκρίτων οἴκων τοῦ Ζαγορίου καὶ τοῦ Νησιοῦ μας* (*Ἐλευθερία*, 18-5-36).- Στὶς 23-5-36 ἔγιναν τὰ ἐγκαίνεια τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ νοσοκομείου *Μπὲθ Ἰεσουὰ Βεραχέλ*, στὴν ὁδὸ Κουντουριώτου, μὲ πρωτοβουλία τοῦ ὁμώνυμου Φιλανθρωπικοῦ συλλόγου. Στὰ ἐγκαίνια παρευρέθηκαν ὁ μητροπολίτης Σπυρίδων, ὁ δήμαρχος, ὁ ἀναπληρῶν τὸ στρατηγὸ συνταγματάρχης Χ. Κατσιμῆτρος καὶ οἱ ἐκπρόσωποι ὅλων τῶν ἀρχῶν. Χοροστατοῦντος τοῦ ἀρχιραβίνου ἐψάλη δοξολογία, μετὰ τὸ τέλος τῆς ὁποίας μίλησαν ὁ Σαμπεθάϊ Καμπελῆς (ὁ μοιραῖος, κατὰ πολλούς, ἡγέτης γιὰ τὴν τύχη τῶν ἑβραίων κατὰ τὴν κατοχὴ) καθὼς κι ὁ μητροπολίτης Σπυρίδων. Τὴν ἴδια μέρα ἔδιναν ἀμοιβαία ὑπόσχεση γάμου ὁ Σολομὼν Ν. Μορδοχάϊ καὶ ἡ δὶς Τζαλίνα Μάτσα.- Μὲ τὸν ἀποκλεισμὸ τῶν Ἀγγλογάλλων κατὰ τὴν περίοδο τοῦ Διχασμοῦ, πολλὰ χωριὰ κατάργησαν τὰ πανηγύρια τους, ἐξαιτίας τῆς πείνας. Τὸ ἴδιο γινόταν καὶ τὰ κατοπινὰ χρόνια, σὲ περιόδους οἰκονομικῆς κρίσης. Το .936, ποὺ ἡ οἰκονομία περνοῦσε πάλι δύσκολες στιγμές, τὰ χωριὰ -ὄχι ὅλα φυσικὰ- σταμάτησαν τὰ πανηγύρια. Ἐνδεικτικὴ ἡ δήλωση κοινότητας: *Ἡ κοινότης Μαρμάρων, λόγῳ οἰκονομικῆς κρίσεως δὲν πανηγυρίζει ἐφέτος τὴν 21ην Μαΐου*.- Τρία θέ-

Ὁ Μιχ. Μουτσόπουλος (δεύτερος ἀπὸ ἀριστερά) μὲ τὴν οἰκογένειά του, σὲ μεταπολεμικὴ φωτογραφία. Πρώτη (ἀπὸ ἀριστερά) ἡ γυναίκα του Νίκη Λάππα. Γιός τους ὁ γνωστὸς στὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ ἐξωτερικὸ καθηγητὴς τῆς Ἰατρικῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Ἄκης Μουτσόπουλος.

ματα βρίσκονταν στὸ προσκήνιο τοῦ ἐνδιαφέροντος τὸ 1936 (χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι καὶ τοὺς προηγούμενους ἢ τοὺς ἑπόμενους μῆνες δὲν ἀπασχολοῦσαν τὴν κοινὴ γνώμη): 1) Ἡ ἵδρυση Ἐφετείου στὰ Γιάννινα, 2) Ἡ ἀποξήρανση τῆς Λαψίστας (στὶς ἀρχὲς τοῦ τρίτου δεκαήμερου τοῦ Μαΐου ἔγινε στὰ Γιάννινα, στὸ Ἐπαγγελματικὸ Ἐπιμελητήριο, σύσκεψη τῶν ὀργανώσεων τῆς πόλης, ὕστερα ἀπὸ πρόσκληση τῆς Κεντρικῆς ἐπιτροπῆς ἀγῶνος γιὰ τὴν ἀποξήρανση τῆς Λαψίστας, κατὰ τὴν ὁποία ἐκδόθηκε ψήφισμα. Μὲ αὐτὸ τὸ θέμα Λαψίστας ἀνακηρυσσόταν ὡς *πανηπειρωτικὸν καὶ ἄκρως ἐπεῖγον*. Νέα σύσκεψη τῆς ἐπιτροπῆς ἔγινε καὶ τὸν Ἰούνιο καὶ νέα ψηφίσματα στάλθηκαν παντοῦ) καὶ 3) ἡ κατάργηση τῶν φυλακῶν Ἀκραίου. Μόνο στὸ τελευταῖο δόθηκε κάποια λύση πρὶν ἀπὸ τὸ 1940.- Ἡ *Ἐλευθερία* δημοσίευσε τὸ Μάιο, τὸ ποίημα τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ «Ἡ φαντασία», τὸ ὁποῖο ὁ Χρηστοβασίλης χαρακτήριζε *ποιητικὸν αἴνιγμα*, πρόσφερε μάλιστα στὸ λύτη του μιὰ ἐτήσια συνδρομὴ τῆς ἐφημερίδας δωρεάν. Τὴν ἀπάντηση πῆρε ἀπὸ τὸ *Γυμνασιόπαιδα* (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 26-5-36): *Τὸ ποίημα εἶναι ἁπλούστατο. Ὁ χρόνος ποὺ τόσο ὄμορφα ὁ Παλαμᾶς τὸν παραβάλλει μὲ φαρμακερὴ ἀράχνη, καταλεῖ ἕνα μεγάλο λαὸ καὶ συντρίβει τὰ ἔργα του. Λαὸς εἶναι οἱ Ἕλληνες ποὺ τ' ἀπομεινάρια τους μάταια παιδεύονται γιὰ νὰ ξαναμαστορέψουν τ' ἀμαστόρευτα κάλλη. Μὰ ἐδῶ ὅ,τι δὲν κάνει ἡ πραγματικότης, τὸ κάνει ἡ φαντασία, θεὰ τῶν θεῶν, ποὺ συνταιριάζει καὶ μαστορεύει «τ' ἀσυνταίριαστα κι ἀμαστόρευτα», κάνοντάς τα ὅμοια μ' ἐκεῖνα ποὺ ἔκανε κάποτε ἕνας λαός, κυβερνήτης τῆς σμίλης καὶ τῆς πέτρας, ποὺ στὰ χέρια του ἔπαιρνε τὴ μορφὴ τοῦ ἰδανικοῦ. Νὰ ἡ λύσις τοῦ ποιητικοῦ αἰνίγματος.* (Ὅπως μοῦ ἀποκάλυψε ὁ φίλος λογοτέχνης Φρ. Τζιόβας αὐτὸς ἦταν ὁ *γυμνασιόπαις*, ὁ συντάκτης τοῦ ἀπαντητικοῦ σημειώματος...)- Στὶς 24-5-36 ἱδρύθηκε στὰ Γιάννινα *Σωματεῖον σκηνιτῶν κτηνοτρόφων Ἠπείρου*. Σκοπός του ἡ προστασία καὶ προαγωγὴ τῶν οἰκονομικῶν καὶ ἐπαγγελματικῶν συμφερόντων τῶν μελῶν του, ἡ ἀποκατάστασή τους σὲ ποιμενικοὺς συνοικισμοὺς κ.ἄ. Τὸ πρῶτο διοικητικὸ συμβούλιο ἀποτελέστηκε ἀπὸ τούς: Στέργιο Μάρκο, πρόεδρο, Ἰωάν. Σιοντόρη, ἀντιπρόεδρο, Ἀθαν. Ράπτη, ταμία, Γεώργ. Κώτση, γραμματέα, Λεων. Ντούκα καὶ Παντελῆ Κώστα, συμβούλους. Γιὰ τὸ θέμα τῆς ἵδρυσης τοῦ *Συλλόγου* καὶ τοὺς νομάδες κτηνοτρόφους ἡ *Ἤπειρος* (27-5-36) ἀφιέρωσε ἄρθρο της, στὸ ὁποῖο συνιστοῦσε στὸ *Σύλλογο*, ὡς πρῶτο θέμα διεκδικήσεών του νὰ θέσει τὴν ἀπαλλοτρίωση τῶν λειβαδιῶν.- Ὁ ὑπουργὸς Ἐσωτερικῶν Σκυλακάκης διέλυσε ὅλες τὶς δημοσιοϋπαλληλικὲς ὀργανώσεις. Ἀντιδράσεις σημειώθηκαν ἐκ μέρους κομμάτων κι ὀργανώσεων παντοῦ, καθὼς καὶ στὰ Γιάννινα. Σχετικὲς δηλώσεις γιὰ τὸ θέμα ἔκανε στὰ Γιάννινα ὁ ἀνώτερος ὑπάλληλος τῆς Γενικῆς διοίκησης καὶ συγγραφέας Κων. Συρεπίσιος.- Οἱ γυμναστικὲς ἐπιδείξεις καὶ οἱ σχολικοὶ ἀγῶνες ἀποτελοῦσαν γιὰ τὰ Γιάννινα - κι ὅλες τὶς πόλεις- γεγονὸς προπολεμικά, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν πόλεμο. Στοὺς σχολικοὺς ἀγῶνες τῶν σχολείων Μέσης ἐκπαίδευσης, Β΄ Ἐκπαιδευτικῆς περιφέρειας, μετεῖχαν τὰ γυμνάσια Ἰωαννίνων, Παραμυθιᾶς, Πρέβεζας, Ἀγρινίου, Κεφαλοβρύσου, Λευκάδας, Κέρκυρας, Ἄρτας, Πωγωνιανῆς, Ἐμπορικὴ σχολὴ Ἰωαννίνων, Πρακτικὸ Λύκειο Κέρκυρας, Διδασκαλεῖο -ἡ μόνη τάξη ποὺ ἀπόμεινε- Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία κι Ἀνώτερο παρθεναγωγεῖο Ἰωαννίνων, σημειώθηκαν τὰ ἑξῆς ἀποτελέσματα: α) Δρόμος 60 μ. θηλέων: Θαυμαστοῦ, γυμνασίου θηλέων Ἰωαννίνων, β) Δρόμος 60 μ. ἀρρένων: Σπ. Γρηγόρης, γυμνασίου Λευκάδας, γ) Ἅλμα ἁπλοῦν ἀρρένων, ἄνευ φορᾶς: Θ. Ἀγόρος, γυμν. Ἄρτας. δ) Ἅλμα τριπλοῦν: Θ. Ἀγόρος, γυμν. Ἄρτας. ε) Δρόμος 100 μ. ἀρρένων: Δάβαρης, γυμν. Πρέβεζας, στ) Σφαιροβολία: Ἀναγνωστόπουλος, γυμν. Ἰωαννίνων. ζ) Δρόμος 800 μ.: Τσοκάνης, γυμν. Ἰωαννίνων. Μὲ τὴν εὐκαιρία ὁ Σωτήρης Ζοῦμπος δημοσίευσε (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 6-6-36 νέο ποίημά του *Πρὸς τὴν ἄλκιμον νεότητα* (δὲν περιλαμβάνεται στὰ ἐκδοθέντα *Ἅπαντα*).- Στὴν Ἀθήνα ἔφτασε ὁ στρατηγὸς Βεχὴπ πασᾶς, ἀδελφὸς τοῦ Ἐσὰτ πασᾶ, ὑπεραπιστῆ τῶν Γιαννίνων, κατὰ τὸν ἑλληνοτουρκικὸ πόλεμο τοῦ 1912-13. Ὁ Βεχήπ, ἀρχηγὸς τοῦ πυροβολικοῦ, κατηύθυνε τὴν ἄμυνα τῶν Τούρκων, μὲ κύριο ἄξο-

να τὰ ὀχυρὰ τοῦ Μπιζανιοῦ. Ἀργότερα ἔφυγε γιὰ τὴν Ἀβησσυνία, ὅπου ἀνέλαβε τὴν ὀργάνωση τοῦ στρατοῦ τῆς χώρας αὐτῆς. Κατὰ τὴν περίοδο τοῦ Ἰταλοαιθιοπικοῦ πολέμου διηύθυνε τὸ νότιο μέτωπο τοῦ ἀβησσυνιακοῦ στρατοῦ. Σὲ δηλώσεις του στὴν Ἀθήνα γιὰ τὰ αἴτια τῆς ἥττας τῶν Ἀβησσυνῶν, εἶπε: *Νομίζετε πὼς εἴχαμε πόλεμον; Αὐτὸς δὲν μπορεῖ νὰ ἦταν πόλεμος. Ἡμεῖς δὲν εἴχαμε πολεμικὰ μέσα ν' ἀντιμετωπίσωμε τοὺς Ἰταλούς. Αὐτοὶ διέθεταν ἀσφυξιογόνα, τάνκς, ἀεροπλάνα, ἐνῶ ἡμεῖς εἴχαμεν μόνον ὅπλα καὶ αὐτὰ συστήματος γκρᾶ. Σεῖς δὲν εἴχατε γεννηθῆ, ὅτε ἐχρησιμοποιοῦντο ἀπὸ τὸν στρατὸν οἱ γκράδες. Ἐξ αὐτοῦ καὶ μόνον δύνασθε νὰ σχηματίσητε γνώμην πῶς ἐπολεμήσαμεν ἐκεῖ κάτω.* Εἶπε κι ἄλλα ὁ Βεχὴπ καὶ κατέληξε μὲ κάτι «προφητικό», ἔστω κι ἂν αὐτὸ εἶχε ἀρχίσει νὰ γίνεται κοινὴ συνείδηση ὅλων τῶν λαῶν: *Πολὺ συντόμως θὰ ἐκραγῇ τὸ ἡφαίστειον ἑνὸς τρομεροῦ παγκοσμίου πολέμου, τοῦ ὁποίου πρόλογος ὑπῆρξεν ὁ Ἰταλοαιθιοπικὸς πόλεμος. Τὸ αἰσθάνομαι. Ἀλλοίμονον εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, ἡ ὁποία θὰ περιπλακῇ εἰς τὴν δίνην τοῦ μηχανοκινήτου αὐτοῦ πολέμου.*- Στὶς 9-6-36 δικάστηκαν στὸ Πλημμελιοδικεῖο Ἰωαννίνων 70 Κονιτσιῶτες, γιατὶ πρωτοστάτησαν στὰ συλλαλητήρια διαμαρτυρίας τῆς πόλης τους γιὰ τὴν ἀπόφαση τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ποὺ καταργοῦσε τὴ Μητρόπολη Κονίτσης. Κατηγορία: *Διατάραξις τῆς θρησκευτικῆς εἰρήνης.* Ὅλοι ἀθωώθηκαν.- Μὲ νόμο ἡ κυβέρνηση ἐπανέφερε σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα τοὺς δημοτικοὺς συμβούλους, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἀπολυθεῖ μετὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Βενιζέλου καὶ εἶχαν ἀντικατασταθεῖ ἀπὸ ἄλλους. Στὶς 13-6-36 ὁρκίστηκαν στὴ Γενικὴ διοίκηση καὶ ἀνέλαβαν καθήκοντα. Μὲ τὴν ἐπαναφορά τους πλειοψηφοῦσαν πλέον στὸ Δημοτικὸ συμβούλιο οἱ ἐκλεγέντες μὲ τὸ ψηφοδέλτιο τοῦ Δ. Βλαχλείδη σύμβουλοι, ὀπαδοὶ τῶν *Φιλελευθέρων* καὶ τῶν ἄλλων *Δημοκρατικῶν δυνάμεων* (ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα). Κατὰ τὶς ἐκλογές, πρὸς κατανομὴ ἀξιωμάτων, (17-6-36), πρόεδρος τοῦ Δημοτικοῦ συμβουλίου ἐκλέχτηκε (παμψηφεὶ) ὁ Κ. Ρώϊμπας, ἀντιπρόεδρος ὁ Σ. Γκιζᾶς καὶ γραμματέας ὁ Ἀρ. Λεύκοβιτς.- Κατὰ τὴ μεγάλη σύσκεψη ποὺ ὀργανώθηκε στὸ *Ἐπαγγελματικὸ ἐπιμελητήριο* (14-6-36), στὴν ὁποία μετεῖχαν τὰ διοικητικὰ συμβούλια τῶν ὀργανώσεων καὶ σωματείων τῆς πόλης (σκοπὸς ἡ ἐξέταση τῶν μεγάλων Ἠπειρωτικῶν προβλημάτων καὶ κυρίως ἐκείνου τῆς ἀποξήρανσης τῆς Λαψίστας) δημιουργήθηκε σοβαρὸ ἐπεισόδιο ἀνάμεσα στὸ δήμαρχο Δ. Βλαχλείδη, πρόεδρο τῆς σύσκεψης, καὶ τὸν ἐκπρόσωπο τοῦ Ἰατρικοῦ συλλόγου Π. Ἀποστολίδη. Σύμφωνα μὲ ἐπιστολὴ τοῦ τελευταίου πρὸς τὶς ἐφημερίδες, ἐπειδὴ οἱ ἀπόψεις του γιὰ τὶς ἐνέργειες τῆς ἐπιτροπῆς πρὸς ἀποξήρανση τῆς Λαψίστας, τὴν ἵδρυση Ἐφετείου κ.ἄ. ἦταν διαφορετικὲς ἀπὸ ἐκεῖνες τοῦ δημάρχου, μίλησε μὲ σκληρὲς ἐκφράσεις γιὰ νὰ ἀκούσει ἀπὸ τὸ δήμαρχο τὸ ἀπαράδεκτο *πήγαινε ἔξω.* Οἱ ἐφημερίδες καυτηρίασαν τὴ συμπεριφορὰ τοῦ Βλαχλείδη: *Εἴμεθα ὑποχρεωμένοι* -σημείωνε ὁ προσκείμενος στὸ δήμαρχο *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (17-6-36) *-νὰ συμμερισθῶμεν τὰς διαμαρτυρίας τοῦ κ. Π. Ἀποστολίδη καὶ νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ὄντως ὁ κ. δήμαρχος παρεφέρθη εἰς βαθμόν, ὥστε νὰ παρασυρθῇ εἰς μίαν ἐνέργειαν, ἡ ὁποία εὗρε κακὴν ἀπήχησιν εἰς ὅλους τοὺς συμμετασχόντας τῆς συσκέψεως ἐκείνης.*- Ἄρχισε νὰ ἐπαναλειτουργεῖ ἡ ἀεροπορικὴ γραμμὴ Ἰωαννίνων-Ἀθηνῶν, ποὺ εἶχε διακοπεῖ.- Στὶς 27-6-36, στὴ μεγάλη αἴθουσα τῆς Μητρόπολης ἔγινε ἡ τελετὴ τῆς ἀπονομῆς τοῦ *Μεγαλοσταύρου τοῦ Βασιλικοῦ τάγματος τοῦ Φοίνικος* στὸ μητροπολίτη Σπυρίδωνα ἀπὸ τὸ Γενικὸ διοικητὴ ἀντιστράτηγο Παναγιωτάκο, ἐκπρόσωπο τοῦ βασιλιᾶ. Στὴν τελετὴ παραβρέθηκαν ὁ δήμαρχος Βλαχλείδης, ὁ διοικητὴς τῆς VIII μεραρχίας Παπανικολάου κι ἀνώτατοι ἀξιωματικοί. Στὴν προσφώνησή του ὁ Παναγιωτάκος ἐξῆρε τὴν προσωπικότητα τοῦ τιμώμενου, τοῦ ἄξιζε εἶπε ἡ τιμητικὴ διάκριση: *Πρωτοπόρος ἀγωνιστὴς Σύ, ἐνσαρκώνων ἐν τῇ ψυχῇ σου τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰδικώτερον τὴν Ἤπειρον, ἐμψυχωτὴς δὲ ἀπὸ τὴν πνοὴν τῆς ἀγράφου ἐκείνης ἠθικῆς, ἡ ὁποία διδάσκει τὴν ἄσκησιν τῆς ἀρετῆς καὶ ἐν γένει τῆς αὐτοθυσίας, ἠγωνίσθης, ἐφυλακίσθης καὶ κατ' ἀνεξιχνίαστον βουλὴν τῆς θείας Προνοίας, σὲ ἔσωσεν ἀπὸ πιθανώτατον κίνδυνον τῆς ζωῆς σου, ἡ πανένδοξος στιγμὴ τῆς πραγματο-*

ποιήσεως τοῦ ὡραίου καὶ φωτεινοῦ ὁραματισμοῦ πάσης ἑλληνικῆς ψυχῆς. ἡ στιγμὴ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν θρυλικῶν, ἀλλ' ἑλληνικῶν πλέον Ἰωαννίνων. Ἀπηλευθερώθης καθ' ἣν ἡμέραν ὁλόκληρος ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ μὲ μίαν σκέψιν καὶ μὲ ἕνα παλμὸν ἐχαιρέτα τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἰωαννίνων. Τέλος δὲ βραδύτερον ὑπῆρξες ἡ ψυχὴ καὶ ὁ κυριώτερος ἐκ τῶν πρωτεργατῶν τοῦ Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος. Εἰς τὴν κοινωφελῆ δρᾶσιν σου ὁδηγὸν εἶχες καὶ ἔχεις μίαν ἀνωτέραν κοινωνικὴν ἠθικήν. Εἰς τὰς ἡμέρας μας, κατὰ τὰς ὁποίας κινδυνεύουν νὰ στειρεύσουν αἱ πηγαὶ τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ καθ' ἃς ἡ ἐθνικὴ ψυχὴ ἀρχίζεινὰ ἐξαφανίζηται, Σύ, ἀνεπηρέαστος ἀπὸ τὴν νοοτροπίαν τῆς ἐποχῆς ἠκολούθησες τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς. Τῆς ἀρετῆς ἡ ὁποία ἀτυχῶς σήμερον περιφρονεῖται καὶ οἱ ἐργάται αὐτῆς διαρκῶς ἐλαττούμενοι παραγκωνίζονται. Ἀπαντώντας ὁ τιμώμενος εὐχαρίστησε γιὰ τὴν τιμὴ ποὺ τοῦ ἔγινε. Ὅλες οἱ ἐφημερίδες δημοσίευσαν λεπτομερὴ περιγραφὴ τῆς τελετῆς.

Τὸ κόμμα τῶν *Φιλευλευθέρων*, ὑπὸ τὸν Σοφούλη, εἶχε ὑποστηρίξει καὶ τὴν ὑπουργοποίηση καὶ τὴν πρωθυπουργοποίηση τοῦ Μεταξᾶ, συνεπὲς πρὸς τὶς ἐντολὲς τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου, ὁ ὁποῖος, πρὶν πεθάνει, ἔδινε ὁδηγίες πρὸς τὸ Σοφούλη νὰ ὑποστηρίξει ἐξωκοινοβουλευτικὴ κυβέρνηση. Ἐξάλλου ὁ Μεταξᾶς εἶχε ὑποσχεθεῖ στὸ Σοφούλη τόσο τὴν ἐπαναφορὰ τῶν ἀπότακτων, ὅσο καὶ ἄσκηση πολιτικῆς ποὺ θὰ ὁδηγοῦσε στὴν ἄρση τῶν συνεπειῶν, οἱ ὁποῖες εἶχαν δημιουργηθεῖ γιὰ τὴ Δημοκρατικὴ παράταξη ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Βενιζέλου. Ἀντὶ τῆς ἐκπλήρωσης τῶν ὑποσχέσεών του, ὁ Μεταξᾶς προσπαθοῦσε νὰ ξεγελάσει τοὺς *Δημοκρατικοὺς* μὲ ψίχουλα, μὲ τὴν ἐπαναφορὰ τῶν ἀπολυθέντων δημοτικῶν συμβούλων, τὴν πρόθεσή του νὰ διορίσει ὡς νομάρχες ἀπότακτους, ὅπως τοὺς Σαράφη, Τσιγάντε, Ψαρρὸ κ.ἄ. κάτι ποὺ ἀπότακτοι δὲν ἀπεδέχτηκαν, γιατὶ δυσπιστοῦσαν πρὸς τὶς προθέσεις τοῦ Μεταξᾶ, ἰδίως μάλιστα μετὰ τὸ διορισμὸ τοῦ Σκυλακάκη ὡς ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν, προπαγανδιστῆ τῆς δικτατορίας. Ὁ Σοφούλης, ξεγελασμένος ἀπὸ τὶς διαβεβαιώσεις τοῦ Μεταξᾶ ὅτι θὰ ὑποστήριζε τὸν κοινοβουλευτισμό, καθησύχαζε τὸν κόσμο μὲ δηλώσεις του. Ὅταν ὅμως βεβαιώθηκε, ἀπὸ πολλὰ περιστατικά, ὅτι ὁ Μεταξᾶς δὲν ἦταν διατεθειμένος νὰ ἐκπληρώσει καμιὰ ἀπὸ τὶς ὑποσχέσεις του, τοῦ ἀπηύθυνε στὶς 23-6-36 ἐπιστολὴ μὲ τὴν ὁποία τοῦ ζητοῦσε νὰ πραγματοποιήσει ὅσα εἶχαν συμφωνήσει. Ἐπέμεινε στὴν ἀνάγκη τῆς ἐπαναφορᾶς, μετὰ ἀπὸ ἀπόφαση τῆς Νομοθετικῆς ἐπιτροπῆς, τῶν ἀπολυθέντων δημοσίων ὑπαλλήλων, τῶν ἀπότακτων, τῆς ἐπανόρθωσης τῶν ἀδικιῶν ποὺ εἶχαν γίνει στὴ Χωροφυλακὴ καὶ τὴν ἀποκατάσταση τῶν ὑπαλλήλων τῶν Ὀργανισμῶν τοῦ Δημοσίου Δικαίου. Γιὰ ὅλα αὐτὰ -δήλωνε ὁ Σοφούλης πρὸς τοὺς δημοσιογράφους- *ἔχει γίνει συμβόλαιον μεταξικῆς κυβερνήσεως καὶ Βουλῆς.* Τὶ ἀπαντοῦσε ὁ Μεταξᾶς; *Ὅσα ἀνέφερεν εἰς τὰς προγραμματικὰς δηλώσεις της εἰς τὴν Βουλὴν ἡ κυβέρνησις καὶ ὁποῖαι ἀποτελοῦν ἐπίσημον ἐκ μέρους τῆς κυβερνήσεως ὑπόσχεσιν καὶ πρὸς τὴν Βουλὴν καὶ πρὸς τὸν λαόν, θὰ τὰς ἐκπληρώσῃ ὅλας. Ὁ χρόνος τῆς ἐκτελέσεως μιᾶς ἑκάστης ἐξ αὐτῶν εὑρίσκεται εἰς τὰς χεῖρας τῆς κυβερνήσεως,*

ἡ ὁποία καὶ φέρει καὶ τὴν σχετικὴν εὐθύνην ἐπ' αὐτῶν. Στὴν οὐσία δίνονταν ὑποσχέσεις παραπλανητικὲς γιὰ νὰ ἠρεμήσει ὁ πολιτικὸς κόσμος. Ὁ Μεταξᾶς εἶχε ἄλλα σχέδια, προσπαθοῦσε νὰ κερδίσει χρόνο, καθησυχάζοντας τὰ κόμματα, γιὰ νὰ ἐφαρμόσει τὴ δική του πολιτική. Ὁ Σοφούλης πείστηκε στὶς διαβεβαιώσεις του, ἐπειδὴ ὅμως δὲν τοῦ εἶχε καὶ τόση ἐμπιστοσύνη, προσπαθοῦσε νὰ ἔρθει σὲ συμφωνία μὲ τὸ *Λαϊκὸ κόμμα*, γιὰ σχηματισμὸ κοινοβουλευτικῆς κυβέρνησης. Συμφώνησε καὶ μὲ τὸ Ι. Θεοτόκη (ἀντιπροσώπευε τμῆμα τοῦ Λαϊκοῦ κόμματος) ἀνακοίνωσε μάλιστα τὴ συμφωνία καὶ στὸ βασιλιά, ὁποῖος καὶ μετέφερε ὅλη τὴ συνομιλία του μὲ τὸ Σοφούλη στὸ Μεταξᾶ. Τὴν ἄλλη μέρα ὁ Μεταξᾶς, σύμφωνα μὲ τὶς ὁμολογίες τῶν πιὸ ἐμπίστων του, ὅπως τοῦ Ι. Διάκου, τοὺς ἀποκάλυψε σὲ σύσκεψη πὼς μὲ τὴ συγκατάθεση τοῦ βασιλιὰ θὰ κήρυσσε δικτατορία, σὲ σύντομο χρονικὸ διάστημα. Οἱ μέρες τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ ἦταν πιὰ μετρημένες...

Στὰ Γιάννινα ἡ διαίρεση στοὺς κόλπους τοῦ κόμματος τῶν *Φιλελευθέρων* διευρυνόταν κάθε μέρα καὶ περισσότερο. Οἱ *Φιλελεύθεροι* εἶχαν χωριστεῖ σὲ δυὸ στρατόπεδα, ἀλληλομισούμενα καὶ καθημερινὰ ἀλληλοκατηγορούμενα. Τοῦ ἑνὸς ἀρχηγὸς ὁ Δημ. Μπότσαρης, πάλαι ποτὲ *Ἠπειρωτάρχης*· παρόλες τὶς ἀντίθετες διαβεβαιώσεις του, εἶχε ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὸ κόμμα τῶν *Φιλελευθέρων*, χωρὶς καὶ νὰ τὸ ἀνακοινώνει ἐπίσημα, γιατὶ ὅσοι τὸν ἀκολουθοῦσαν ἦταν βασικὰ στελέχη τοῦ κόμματος. Τοῦ ἀντίθετου στρατόπεδου ἡγέτες ἦταν ἡ δυὰς Ἀλκ. Λούλη καὶ Γεωργ. Καγιᾶ, ἀκολουθούμενοι ἀπὸ σοβαρὸ ἀριθμὸ φιλελεύθερων στελεχῶν, ὅπως τὸν Π. Μπέμπη, πρὼην γερουσιαστῆ κ.ἄ. Ἡ ὁμάδα αὐτὴ μὲ καθημερινὲς δηλώσεις της κι ἀρθρογραφία, ἀγωνιζόταν νὰ πείσει τοὺς *Φιλελεύθερους* ὅτι ὁ Μπότσαρης δὲν εἶχε πιὰ καμμιὰ σχέση μὲ τὸ κόμμα, ὅτι τὸ εἶχε ἐγκαταλείψει μόνος του κι ὅτι ὁ ἀρχηγὸς τοῦ κόμματος Θ. Σοφούλης δὲν τοῦ εἶχε καμιὰ ἐμπιστοσύνη. Δημοσιογραφικὸ ὄργανο τοῦ Μπότσαρη παρέμεινε ὁ *Κῆρυξ*, ἡμιεπίσημο ὄργανο τῶν *Φιλελευθέρων* γιὰ πολλὰ χρόνια. Ἡ ὑποστήριξη ποὺ ἔδινε στὸ Μπότσαρη ὑποχρέωσε τὸ Σοφούλη, ὅπως ἀναφέρθηκε, καὶ ὕστερα ἀπὸ ἐπίμονες εἰσηγήσεις τῶν Λούλη καὶ Καγιᾶ, νὰ τὸν ἀποκηρύξει, δὲν ἐκπροσωποῦσε πιά, δήλωσε, τὸ κόμμα τῶν *Φιλελευθέρων*. Ὄργανο τῶν ἀντιπάλων τοῦ Μπότσαρη ἦταν πλέον ἡ *Ἤπειρος*. Κι ὅσο κι ἂν ἡ ἴδια προσπαθοῦσε νὰ δίνει τὴν ἐντύπωση ὅτι ἐξακολουθοῦσε νὰ ἐκφράζει τὸ *Λαϊκὸ* κόμμα, ἡ εἰδησεογραφία, ἡ ἀρθρογραφία καὶ τὰ σχόλιά της δημιουργοῦσαν τὴ βεβαιότητα ὅτι εἶχε προσχωρήσει στοὺς *Φιλελευθέρους*, ἐκπροσωπώντας μιὰ μερίδα τους. Ἐνδεικτικὰ εἶναι τὰ ἄρθρα της: *Οἱ Φιλελεύθεροι διὰ τοὺς Φιλελευθέρους* (11-6-36, ἄρθρο συνεργάτη Φιλελεύθερου): *Μετὰ τὴν κατηγορηματικὴν καὶ ἀναμφισβήτητον πλέον διαπίστωσιν τῆς ἀποσκιρτήσεως τοῦ κ. Μπότσαρη ἀπὸ τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων,* -ἔγραφε- *οἱ Φιλελεύθεροι ἐκλογεῖς ποὺ ἐψήφισαν κατὰ τὰς ἐκλογὰς τῆς*

26ης Ἰανουαρίου αὐτὸν ὡς Φιλελεύθερον, καλοῦνται εἰς ἀνασύνταξιν καὶ πειθαρχίαν... Εἰς τὰς τελευταίας ἐκλογάς, ἐξ αἰτίας τοῦ κ. Μπότσαρη τὸ Φιλελεύθερον κόμμα ὑπέστη ἀληθινὴν ἧτταν εἰς τὴν ἀκρόπολιν τοῦ Βενιζελισμοῦ. Ὁ κ. Μπότσαρης ἀπεσκίρτησεν ἀπὸ τὸ «Φιλελεύθερον» κόμμα, οἱ Φιλελεύθεροι ἐκλογεῖς ὀφείλουν νὰ τὸν μεταχειριστοῦν χειρότερα ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, διότι ἐπρόδωσε τὴν πολιτικήν του ἰδεολογίαν, ηὐτομόλησε πρὸς τὸν ἐχθρὸν ἐν ὥρᾳ μάχης καὶ ἔτσι ὠφέλησε τοὺς ἀντιπάλους. Τὸ σφάλμα αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ ἐπαναληφθῇ εἰς τὸ μέλλον. Τὸ σύνθημα τῶν Φιλελευθέρων πρέπει νὰ εἶναι: «Οἱ Φιλελεύθεροι διὰ τοὺς Φιλελευθέρους». Ὁ Γ. Καγιᾶς προχωροῦσε περισσότερο. Ὁ Μπότσαρης -ἔλεγε- δὲν ἀνήκει στὸ κόμμα τῶν *Φιλελευθέρων*. Ἂν συμβαίνει τὸ ἀντίθετον -ὅπως ἰσχυριζόταν ὁ Μπότσαρης- δὲν ἔχει παρὰ νὰ κάμει *τὴν σαφῆ καὶ ἀπροσχημάτιστον δήλωσιν ὅτι ἀνήκει εἰς τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων καὶ ὅτι δὲν διενοήθη ποτὲ νὰ ἀποσχισθῇ ἀπ' αὐτό. Εἴμεθα βέβαιοι ὅτι τὴν δήλωσιν αὐτὴν δὲν θὰ τὴν κάμῃ ποτέ. Ἐὰν ὅμως τὸ πράξῃ πρῶτοι ἡμεῖς θὰ χειροκροτήσωμεν.* Ὁ *Κῆρυξ*, ἀντίθετα, μὲ συνεργασίες ἄλλων *Φιλελεύθερων* στελεχῶν, κατηγοροῦσε τοὺς Λούλη καὶ Καγιᾶ ὅτι αὐτοὶ εἶχαν ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τοὺς *Φιλελευθέρους*. *Μὰ τὶ ζητάει ὁ «Κῆρυξ»*, ἀπαντοῦσε ἡ *Ἤπειρος* (13-6-36). *Νὰ ἀποδείξῃ ὅτι οἱ Λούλης καὶ Καγιᾶς δὲν ἀνήκουν εἰς τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων; Ἀλλὰ πῶς, ἀφοῦ τὸ κόμμα δηλοῖ ὅτι ἀνήκουν. Νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ὁ κ. Σοφούλης δὲν ἐκπροσωπεῖ τὸ κόμμα; Ἀλλὰ πῶς, ἀφοῦ ἔτσι εἶναι τὰ πράγματα; Νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ὁ κ. Μπότσαρης εἶναι Φιλελεύθερος; Ἀλλὰ πῶς, ἀφοῦ ὁ ἴδιος δηλοῖ ὅτι δὲν εἶναι; Μὲ τὸ ζόρι θέλει νὰ τὸν παντρέψῃ ὁ «Κῆρυξ»;* Δριμύτατος στὶς κρίσεις του ἐμφανίστηκε ὁ *Κῆρυξ*, ἐναντίον τοῦ Γ. Καγιᾶ, ἀπὸ τοὺς παλιοὺς στενοὺς συνεργάτες του: *Δὲν ἔχει κανένα δεσμὸν μὲ τὴν Ἤπειρον*, ἔλεγε, (αὐτὸ ὑποστήριζαν παλιότερα οἱ *Λαϊκοὶ*) *καὶ ἡ φιλοξενία τῆς ὁποίας ἔτυχεν εἰς τὸν τόπον αὐτὸν ὑπερέβη πᾶν ὅριον. Μὴ χειρότερα* ἀπαντοῦσε ἡ *Ἤπειρος*. Πάντως δὲν χρειάζονταν γιὰ τὴν ἐφημερίδα ἄλλες ἀποδείξεις γιὰ νὰ χαρακτηριστεῖ ὡς ὄργανο τῶν *Φιλελευθέρων* μετὰ τὴ δημοσίευση (26-6-36) τοῦ ἄρθρου της *Θεμιστοκλῆς Σοφούλης*, στὸ ὁποῖο ἔπλεκε τὸν ὕμνο τοῦ γηραιοῦ πολιτικοῦ, ἐναντίον τοῦ ὁποίου ὁ *Κῆρυξ* ἐξαπέλυε καθημερινὰ ἐπιθέσεις, κατηγορώντας ὅτι ὁδηγεῖ τὸ κόμμα τῶν *Φιλελευθέρων* σὲ διάλυση καὶ χρησιμοποιώντας ἐναντίον του *τὰ χυδαιότερα καὶ ἀνευλαβέστερα ἐπίθετα*. Εἶχε δίκιο, λοιπόν, ὁ Χρηστοβασίλης, ὅταν ἀπὸ καιρὸ χαρακτήριζε τὴν *Ἤπειρο* ὡς *ὀρθόδοξον βενιζελικὸν δημοσιογραφικὸν ὄργανον*. Ἡ *Ἐλευθερία* ὅμως δημιούργησε ἀναταραχὴ καὶ ἐπέσυρε τὰ δυσμενῆ σχόλια ὅλων τῶν ἐφημερίδων, μὲ τὸ ἄρθρο της (11-6-36) μὲ τὸ ὁποῖο ζητοῦσε *διάλυσιν τῆς Βουλῆς καὶ Δικτατορίαν. Βασιλεῦ, Μεταξᾶ καὶ Σία!* - κατέληγε- *Διαλύσατε ἀμέσως τὴν κομμουνιστικὴν Βουλὴν τοῦ Σκλάβαινα καὶ τοῦ Σοφούλη καὶ κηρύξατε τὴν Δικτατορίαν, ἄλλως πρῶτοι ἐσεῖς θὰ*

ὑποστῆτε τὰς συνεπείας τῆς ἀδρανείας σας καὶ συνταγματικότητός σας. Σχολίαζε ἡ *Ἤπειρος: Διὰ πρώτην φορὰν* (12-6-36) *εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἠπειρωτικοῦ τύπου, ἡ ὁποία βεβαίως ἔχει καὶ ἄλλα τινὰ μελανὰ σημεῖα, ἐνεφανίσθη ἐφημερὶς κηρύττουσα τὸ βδελυρὸν καὶ ἄτιμον κήρυγμα τῆς δικτατορίας. Ἐννοεῖται ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὴν «Ἐλευθερίαν». Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς κοπρῶνας προερχομένη ἡ δυσοσμία, εἶναι πάντοτε δυσοσμία. Οἱ διαβάται πτύουν καὶ περνοῦν...* Ἡ Εἰσαγγελία Ἰωαννίνων, πάντως, χαρακτήρισε τὸ ἄρθρο ὡς ὑβριστικὸ τοῦ βασιλιᾶ καὶ τῆς κυβέρνησης, κάλεσε τὸ Χρηστοβασίλη σὲ ἀνάκριση καὶ τὸν παρέπεμψε σὲ δίκη. *Δὲν ἦταν καθόλου ὑβριστικὸ* ἀπαντοῦσε ἡ *Ἐλευθερία* (24-6-36). *Ἐγώ, ὁ πρωτεργάτης τῆς ἐπαναφορᾶς τοῦ βασιλιᾶ, ποὺ εἶχα καταδιωχτεῖ στὸ παρελθὸν γιὰ τὰ βασιλικά μου φρονήματα, δὲν μποροῦσα νὰ κάνω κάτι τέτοιο. Στὸ ἄρθρο μου ἔκαμα μόνο νύξη γιὰ τὸν κίνδυνο ποὺ διατρέχει τὸ κοινωνικό μας καθεστὼς ἀπὸ τὸν κομμουνιστικὸ κίνδυνο. Πῆρα συγχαρητήρια,* πρόσθετε, *γιαυτὸ τὸ ἄρθρο, ἀπ' ὅλην τὴν κοινωνίαν τῶν Γιαννίνων, χριστιανούς, ἑβραίους καὶ μουσουλμάνους καθὼς καὶ ἀπὸ τὸν διοικητὴν τῆς VIII μεραρχίας στρατηγὸ Ἀλ. Παπανικολάου.* Μὰ εἶναι δυνατόν, παρατηροῦσε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών,* νὰ συγχαίρει ὁ μέραρχος τὸ Χρηστοβασίλη γιὰ τὸ ἄρθρο του γιὰ τὴν κατάργηση τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος, τὸ ὁποῖο ὁρκίστηκε νὰ ὑπερασπίζεται; *Τὰ συγχαρητήρια,* διευκρίνησε ὁ Χρηστοβασίλης *δὲν ἦταν γιὰ τὶς θέσεις μου ὑπὲρ τῆς δικτατορίας, ἀλλὰ γιὰ τὸν ἀγῶνα μου ἐναντίον τοῦ κομμουνισμοῦ.* Ὁ Χρηστοβασίλης ἀπαλλάχτηκε μὲ βούλευμα γιὰ τὸ ἄρθρο του, ὕστερα ἀπὸ ἀπόφαση τοῦ Συμβουλίου Πλημμελειοδικῶν Ἰωαννίνων. Θὰ ἐπανέλθει στὸ περιεχόμενο τοῦ ἄρθρου του, μετὰ τὴν κήρυξη τῆς δικτατορίας.

Στὸ μεταξὺ ἡ ἀρθρογραφία, μὲ ὑβριστικὸ συνήθως περιεχόμενο, μεταξὺ τῶν φίλων τοῦ Μπότσαρη καὶ τῶν ὑποστηρικτῶν τῆς δυάδος Λούλη-Καγιᾶ, συνεχιζόταν καὶ τὸν Ἰούλιο, ὡς τὴν παραμονὴ τῆς δικτατορίας. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ σχόλια τῆς *Ἐλευθερίας* (6-7-3): *Οἱ Σοφουλοβενιζελικοὶ παράγοντες τῆς πόλεώς μας ἐβάλθηκαν φαίνεται νὰ ἀλληλοεξοντωθοῦν. Μεγαλυτέραν ἀπόδειξιν τούτου μᾶς παρέχει τὸ προχθεσινὸν ἐπεισόδιον, κατὰ τὸ ὁποῖον ἡ... ἱερὰ μαγκούρα ἐθριάμβευσε. Τὸ νόστιμον δὲ εἶναι ὅτι ἔλαβε χώραν εἰς κεντρικώτατον καφενεῖον καὶ ὑπὸ τὰ ὄμματα τῶν ἀνυπόπτων θαμώνων, πολλοὶ τῶν ὁποίων ἔσπευσαν νὰ ἐξαφανισθοῦν, φοβούμενοι μήπως πέσουν αὐτοὶ θύματα τῶν ἐξαγριωμένων θηρίων! Διότι θηρία εἶναι οἱ Σοφουλοβενιζελικοὶ ἅπαξ δαγκώνονται μεταξύ των... Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ καυγᾶς συνεχίζεται ἀπὸ τῶν στηλῶν τοῦ Μποτσαροβενιζελικωτάτου «Κήρυκος» ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς ἑρμαφροδίτου καὶ ἤδη ὀρθοδόξου Σοφουλικῆς «Ἠπείρου» ἀφ' ἑτέρου. Τὸ ἓν ὑβριστικώτατον ἄρθρον διαδέχεται ἕτερον δὶς ὑβριστικώτατον καὶ οὕτω καθεξῆς εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν. Καὶ ὅμως ὅλοι αὐτοὶ φιλοδοξοῦν νὰ κυβερνήσουν τὸν τόπον...*

Ἡ *Ἐλευθερία*, πάντως, ὑποστήριζε σθεναρὰ τὸν Δημ. Μπότσαρη καὶ τοῦ συνιστοῦσε ν' ἀποκοπεῖ τελείως ἀπὸ τὸ βενιζελικὸ στρατόπεδο καὶ νὰ ἱδρύσει δικό του πολιτικὸ κόμμα. *Ἐλπίζομεν ὅτι ὁ κ. Μπότσαρης θὰ θελήσῃ νὰ ἐργασθῇ μακρὰν ἀπὸ τοὺς Σοφούληδες, τοὺς Γονατάδες καὶ λοιποὺς διαδόχους τοῦ Βενιζέλου καὶ θὰ θελήσῃ νὰ δημιουργήσῃ ἴδιον πολιτικὸν κόμμα καὶ ὄχι νὰ σιτίζεται πολιτικῶς ἀπὸ τὰ ψιχία τῆς Βενιζελικῆς τραπέζης, ὡς μέχρι τοῦδε.*

Διασπασμένοι ἦταν καὶ οἱ *Λαϊκοὶ* στὰ Γιάννινα καὶ στὴν κορυφὴ καὶ στὴ βάση. Τμῆμα τῶν *Λαϊκῶν* ἐξακολουθοῦσε νὰ παραμένει στὸ κόμμα τῶν *Ἐλευθεροφρόνων* τοῦ Μεταξᾶ, στὸ ὁποῖο ἀνῆκαν ὁ Χρηστοβασίλης, ὁ Σακκᾶς κι ὅλοι, ὅσοι μετεῖχαν στὸ συνδυασμὸ κατὰ τὶς ἐκλογὲς τῆς 26-1-36. Ὁ Σακκᾶς, μὲ τὴν *Κραυγή* του, ὑποστήριζε τὸ *Λαϊκὸ* βουλευτὴ Ἀδαμ. Τσατσάνη, στοὺς καυγάδες τῶν *Φιλελευθέρων* δὲν ἀναμιγνυόταν, ἔδειχνε ὅμως τὴν προτίμησή του πρὸς τὸν Μπότσαρη. Ἡ *Ἀγροτικὴ ἠχώ*, χωρὶς νὰ πάψει νὰ ἔχει κύριο στόχο της τὸ βουλευτὴ Ἀλεξ. Μυλωνᾶ, καὶ τὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* ποὺ τὸν στήριζε, καταφερόταν ἐναντίον ὅλων, διότι προσπαθοῦσαν νὰ οἰκειοποιηθοῦν τὸ θέμα τῆς Λαψίστας, γιὰ τὴν ἐπίλυση τοῦ ὁποίου εἶχαν διαφανεῖ κάποια καλὰ σημάδια. Εἶχε δηλαδὴ δοθεῖ ὑπόσχεση ἐγγραφῆς στὸν προϋπολογισμὸ πίστωσης γιὰ τὴν ἔναρξη τῶν ἐργασιῶν. Ἔγραφε σὲ κύριο ἄρθρο της: (13-6-36): *Ἔχετε παρακολουθήσει κοκόρους νὰ μαλώνουν; Δὲν εἴμεθα μοχθηροὶ καὶ κακοί, ἐπειδὴ θὰ εἴπωμεν ὅτι τὸ θέμα θὰ εἶναι εὐχάριστον... Αἱ καθημεριναὶ διαμάχαι τῶν ἐφημερίδων τῆς πόλεώς μας μὲ τὰ θριαμβευτικὰ ψευδεστάτου περιεχομένου τρίστηλα ἄρθρα των ἀφ' ἑνὸς καὶ οἱ κοκορισμοὶ τῶν πατρώνων των ἀφ' ἑτέρου διὰ τὸ ζήτημα τῆς Λ α ψ ί σ τ η ς, αὐτὰ τὰ θεάματα μᾶς παρουσιάζουν. Ὅμιλοι: Ἡ «Ἤπειρος» μὲ τὸν Λούλην, ὁ «Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν» μὲ τὸν Ἀλ. Μυλωνᾶν, ἄλλοι μὲ ἄλλους ἀντιμέτωποι κατηγοροῦν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον.. Ὁ Ἠπειρωτικὸς λαὸς τοὺς παρακολουθεῖ καὶ βλέπει ξάστερα ὅτι τίποτε ἄλλο δὲν τοὺς συγκινεῖ, τίποτε δὲν τοὺς ἐνδιαφέρει, πλὴν τῶν διὰ πολιτικὰ ὀφέλη ζητημάτων, μὲ τὰ ὁποῖα καὶ μόνον εἶναι ἀπησχολημένοι, ὥστε νὰ μὴ δύνανται ν' ἀπομακρυνθῶσιν ἀπὸ αὐτὰ διὰ νὰ ἴδουν τὴν πραγματικότητα εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκεται ἡ Ἤπειρος.* Οἱ ἄλλες, οἱ ἑβδομαδιαῖες ἐφημερίδες, ὑποστήριζαν βουλευτές, μὲ τοὺς ὁποίους εἶχαν συνδεθεῖ. Καὶ ἕνα εὐτράπελο ποὺ ἐπιβεβαιώνει ὅτι ἡ ἱστορία ἐπαναλαμβάνεται. Κατὰ τὶς τελευταῖες δημοτικὲς ἐκλογὲς στὴν Ἀθήνα, ὁ Θεόδ. Πάγκαλος, διεκδικητὴς τῆς δημαρχίας, εἶχε ἀποκαλέσει τὸν ἀντίπαλό του καὶ ἤδη δήμαρχο Δημ. Ἀβραμόπουλο, *κύριο τίποτε*. Ὁ ἴδιος χαρακτηρισμὸς εἶχε διατυπωθεῖ ἀπὸ τὴν *Ἤπειρο* ἑξήντα περίπου χρόνια πρίν. *Ὁ ...τίποτε* ἀποκαλοῦσε τὸ Μπότσαρη σὲ σχετικὸ σχόλιο της (17-6-36)...

Πέραν ἀπὸ τὰ πολιτικά, τὰ μεγάλα προβλήματα τυραννοῦσαν τὰ Γιάννινα, τὸ νομὸ καὶ τὴν Ἤπειρο γενικότερα, καὶ ζητοῦσαν ἐπιτακτικὰ ἐπίλυση. Τρία ἀναφέρθηκαν ἤδη: Ἡ ἀποξήρανση τῆς Λαψίστας, τὸ Ἐφετεῖο καὶ οἱ φυλακὲς Ἀκραίου. Γιὰ τὸ πρῶτο, μετὰ τὸν ἔντονο καὶ συνεχῆ ἀγῶνα τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας, δόθηκε κάποια ὑπόσχεση χρηματοδότησης, οἱ βουλευτὲς τοῦ νομοῦ κοίταζαν ποιὸς πρῶτος νὰ ἐκμεταλλευτεῖ αὐτὴ τὴν ὑπόσχεση, δὲ δίσταζαν νὰ μιλοῦν καὶ γιὰ σύντομη ἔναρξη τῶν ἔργων. Γιὰ τὶς φυλακὲς τοῦ Ἀκραίου ὁ ἀγώνας συνεχιζόταν. Τὸ ἴδιο γινόταν καὶ γιὰ τὸ Ἐφετεῖο· αὐτὸ ὑποχρέωσε τὸ ἁρμόδιο ὑπουργεῖο νὰ δώσει κάποιες ὑποσχέσεις. Ἐδῶ ἔδρασε, τουλάχιστο γιὰ τὸ ἄμεσο μέλλον, ἀνασταλτικά, ἡ ἀντίδραση τῶν Κερκυραίων· πάντα ὑπῆρχε, τώρα ὅμως πῆρε ἐκρηκτικὲς διαστάσεις. Οἱ Κερκυραϊκὲς ἐφημερίδες ὑποστήριζαν μὲ πεῖσμα τὴν παραμονὴ τοῦ Ἐφετείου στὴν πόλη τους καὶ χρησιμοποιοῦσαν ὑβριστικὲς ἐκφράσεις γιὰ ν' ἀντιμετωπίσουν τοὺς Ἠπειρῶτες. Μὲ παράπονο ἡ *Ἤπειρος* (16-6-36) ἔγραφε: *Ἄδικον, πολὺ μεγάλον ἄδικον, ἔχουν οἱ συνάδελφοι τῆς Κερκύρας νὰ ὑβρίζουν τὸν Ἠπειρωτικὸν λαόν, ἐξ αἰτίας τοῦ ζητήματος τοῦ Ἐφετείου. Ὁ Ἠπειρωτικὸς λαὸς διατυπώνων ἕνα δικαιότατον αἴτημα περὶ συστάσεως Ἐφετείου ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς Ἠπείρου, δὲν σκοπεῖ καθόλου νὰ βλάψῃ τὰ συμφέροντα τοῦ ἀδελφοῦ Κερκυραϊκοῦ λαοῦ. Διεκδικεῖ ἁπλῶς κάτι τὸ ὁποῖον ἔχει δικαίωμα καὶ καθῆκον νὰ διεκδικήσῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ... Τώρα ἐὰν ἡ Κέρκυρα ζημιοῦται ἐκ τῆς τοιαύτης ἀποσπάσεως, ἃς φροντίσῃ ἄλλως νὰ ἱκανοποιηθῇ, εἴτε διὰ τῆς προσαρτήσεως ἄλλων νήσων εἰς τὴν ἐφετειακήν της περιφέρειαν, εἴτε ὁπωσδήποτε ἄλλως. Μὲ καμμίαν ὅμως λογικὴν δὲν δύναται νὰ μᾶς ὑβρίζῃ ἐπειδὴ διεκδικοῦμεν δικαιώματα, τόσον εὔλογα καὶ τόσον φανερά.* Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὰ σοβαρὰ προβλήματα ποὺ ἀναφέρθηκαν, τὸ μεῖζον θέμα, ποὺ ἀπασχολοῦσε τὴν πόλη καὶ τὴν ὕπαιθρο ἦταν τὸ οἰκονομικό. Ἡ οἰκονομικὴ κρίση ἐξακολουθοῦσε νὰ ἔχει τὶς ἐπιπτώσεις της στὴ ζωὴ τῶν Ἠπειρωτῶν, ἀλλὰ κι ὅλων τῶν Ἑλλήνων· ἡ ἀνεργία μεγάλωνε καὶ οἱ ἀπεργιακὲς κινητοποιήσεις, συχνὰ αἱματηρές, πλήθαιναν. Ἡ κυβέρνηση ἀπὸ τὴν πλευρά της δὲν ἐφάρμοζε τὴν ἁρμόζουσα πολιτικὴ γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῆς κρίσης, μὲ ἀποτέλεσμα αὐτὴ νὰ βαθαίνει περισσότερο. Τὰ ἀγροτικὰ χρέη ἀποτελοῦσαν δυσβάστακτο βάρος γιὰ τὸν ἀγροτικὸ πληθυσμό, ἐνῶ τὸ κράτος, προκειμένου νὰ εἰσπράξει μικρὰ χρέη δὲ δίσταζε νὰ παίρνει σκληρὰ μέτρα. Ἔγραφε, ἀρχὲς Ἰουλίου, τὸ *Ἔθνος* Ἀθηνῶν. *Τὸ κράτος ἀντὶ ἄλλης ἀπαντήσεως εἰς τὰς ἐκκλήσεις τῶν Ἠπειρωτῶν περὶ ἱδρύσεως Ἐφετείου εἰς Ἰωάννινα καὶ ἐπιδείξεως στοργῆς τινὸς πρὸς αὐτούς, πρὸ τριμήνου μὲν διέτασσε διὰ τοῦ ταμίου Ἰωαννίνων τὴν ἐπιβολὴν κατασχέσεως καὶ τῆς καλύβης ἑνὸς χωρικοῦ, ὁ ὁποῖος ὤφειλε 16 δραχμὰς εἰς τὸ Δημόσιον, πρὸ ὀλίγων δὲ ἡμερῶν, διὰ τοῦ ἐντεταλμένου χωροφύλακος, ἐτραυμάτισεν εἰς τὰ Ἄγναντα τὸν Κ. Κωστάκην, διότι ἠρνεῖτο νὰ πληρώσῃ εἰς τὸν δημόσιον εἰσπράκτορα 100*

δρχ. ποὺ ὤφειλεν εἰς τὸ Δημόσιον. Ὁμολογουμένως μεγαλυτέραν στοργὴν δὲν ἠδύνατο νὰ γνωρίσῃ Ἤπειρος. Δὲν ἦταν μόνο τὰ Γιάννινα κι ὁ νομός τους ποὺ ἀντιμετώπιζαν οἰκονομικὰ προβλήματα. Κάθε περιοχὴ τῆς Ἠπείρου εἶχε ἀνάλογες δυσχέρειες, μὲ πρῶτες τὶς περιοχὲς Σουλίου καὶ Φαναρίου, ὅπου ἡ κατάσταση ἦταν ἀπελπιστική. Δήμαρχοι, κοινοτάρχες, ὀργανώσεις ζητοῦσαν ἀπὸ καιρὸ τὴ σύγκληση ἑνὸς *Πανηπειρωτικοῦ συνεδρίου* ποὺ θὰ κατέγραφε ὅλα τὰ προβλήματα καὶ θὰ μελετοῦσε τρόπους διεκδικήσεων. Οἱ ἐφημερίδες τῶν Γιαννίνων στήριζαν τὴ διοργάνωσή του, μὲ ἄρθρα καὶ σχόλια, καὶ ὑποδείκνυαν τοὺς καλλίτερους δυνατοὺς τρόπους γιὰ τὴν ἐπιτυχία του. Οἱ προκαταρτικὲς ἐργασίες εἶχαν ἀρχίσει ἤδη. Ἡ ἐκτελεστικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ συνεδρίου ποὺ εἶχε συγκροτηθεῖ ἔστειλε ἐγκύκλιο (στὶς 14-6-36) στοὺς δημάρχους Ἄρτας καὶ Πρέβεζας καὶ στοὺς προέδρους ὅλων τῶν κοινοτήτων τῆς Ἠπείρου, μὲ τὴν ὁποία γνωστοποιοῦσε τὴν ἀπόφαση τῶν ὀργανώσεων καὶ σωματείων τῆς πόλης, καθὼς καὶ τῶν ἐκπροσώπων τῶν διαφόρων ἀγροτικῶν περιφερειῶν γιὰ σύγκληση *Πανηπειρωτικοῦ συνεδρίου.* Τὴν ἐπιτροπὴ ἀποτελοῦσαν: Πρόεδρος: Δημ. Βλαχλείδης, δήμαρχος Ἰωαννίνων. Μέλη: Κ. Ρώμπας, πρόεδρος Δημοτικοῦ συμβουλίου, Σ. Γκιζᾶς, ἀντιπρόεδρος, Γ. Νιαβῆς, πρόεδρος Δικηγορικοῦ συλλόγου, Ε. Βέλλης, πρόεδρος Ἐμπορικοῦ ἐπιμελητηρίου, Κ. Τόδουλος, Ι. Δογορίτης, Εὐθ. Τζάλλας, Κυρ. Κούσης καὶ Φ. Τσῖτος, ἐκπρόσωποι τῶν ἐπαγγελματικῶν ὀργανώσεων, Κ. Νίκας, πρόεδρος συλλόγου Σουλιωτῶν, Παπαδημητρίου, Βούρης, Πηγαδᾶς καὶ Μασούρας, ἐκπρόσωποι τῶν ἐργατικῶν ὀργανώσεων, Στ. Σιομπότης, πρόεδρος τῶν Ἐφέδρων πολεμιστῶν, Δημ. Χατζῆς, ἐκπρόσωπος τοῦ Ἠπειρωτικοῦ τύπου, Α. Κεχαγιόγλου, πρόεδρος Συλλόγου προσφύγων, Κ. Βενέτης, πρόεδρος Ὁμοσπονδίας ἀναπήρων καὶ θυμάτων πολέμου, Καράμπελας καὶ Μίσιος, ἐκπρόσωποι Γεωργικῶν συνεταιρισμῶν. Πρότρεπε, λοιπόν, ἡ ἐπιτροπὴ τὴ συμμετοχὴ ὅλων τῶν δήμων καὶ κοινοτήτων, μὲ καθορισμὸ καὶ τῶν ἀντιπροσώπων ποὺ θὰ ἔπαιρναν μέρος στὸ συνέδριο ἀπὸ κάθε περιοχή. Παρακαλοῦσε ἀκόμα νὰ καταρτίσουν καὶ κατάλογο τῶν θεμάτων, τὰ ὁποῖα θὰ ἔπρεπε νὰ συζητηθοῦν. Πάντως, δὲν ὑπῆρχε ὁμοφωνία γιὰ τὸ ἂν τὸ συνέδριο θὰ συζητοῦσε ὅλα τὰ προβλήματα ποὺ ἀπασχολοῦσαν τὴν Ἤπειρο ἢ τὰ κυριότερα ἀπ' αὐτά. Χαρακτηριστικὸς ὁ τίτλος ἔρευνας τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* (11-7-36): *Τὸ Πανηπειρωτικὸν συνέδριον: Περιορισμένον ἢ γενικώτατον;* Ἡ δικτατορία τῆς 4ης Αὐγούστου ἔθεσε τέρμα καὶ σ' αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὶς δραστηριότητες...

Τὰ Φροντιστήρια δὲν εἶναι προϊὸν τῆς μεταπολεμικῆς ἐποχῆς, ὑπῆρχαν καὶ προπολεμικά. Στὰ Γιάννινα, τὸ 1936, λειτουργοῦσαν: Ἕνα *Φυσικομαθηματικὸν φροντιστήριον* τοῦ καθηγητῆ Ἀλ. Α. Ξιούρα, ὅπου δίδασκαν τρεῖς καθηγητὲς σὲ τμήματα μαθητῶν γυμνασίων καὶ Μέσων σχολῶν καὶ σὲ τμήματα γιὰ τοὺς ὑποψήφιους τῶν Ἀνώτατων σχολῶν (Πανεπιστημίου, στρατιωτικῶν σχολῶν κλπ.), καθὼς καὶ σὲ τμῆμα γιὰ τοὺς ὑποψήφιους τῶν Παιδαγωγικῶν ἀκαδημιῶν. Λειτουργοῦσαν ἐπίσης καὶ δύο *Φροντιστήρια*

Θεωρητικῶν μαθημάτων, ἕνα τοῦ φιλόλογου καθηγητῆ Χρήστου Δερδεμέζη καὶ δεύτερο τοῦ Λάμπρου Γεωργιάδη, φιλόλογου ἐπίσης, ποὺ προετοίμαζε μαθητὲς γιὰ τὴ Φιλολογία, τὴ Νομική, τὴ Θεολογία καὶ τὶς Παιδαγωγικὲς Ἀκαδημίες. Μὲ τὴν εὐκαιρία ἂς σημειώσω πὼς στὶς 1-7-36 πῆραν τὰ πτυχία τους οἱ πρῶτοι ἀπόφοιτοι τῆς *Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας* Ἰωαννίνων καὶ οἱ ἀπόφοιτοι τῆς μόνης ἀπομένουσας τάξης τοῦ *Διδασκαλείου*, τὸ ὁποῖο καὶ καταργήθηκε. Στοὺς τελευταίους ἀπόφοιτους ἀνῆκα κι ἐγώ, εἶχα μπεῖ πρῶτος στὸ Διδασκαλεῖο καὶ πρῶτος (σὲ βαθμολογία) ἀποφοιτοῦσα. Μαζί μου ἀποφοίτησαν κι ἄλλοι 34 σπουδαστές, πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἔχουν πεθάνει. Τελευταῖος διευθυντὴς τοῦ Διδασκαλείου ἦταν ὁ φιλόλογος Ἀλκ. Κοντοπάνος. Μετὰ τὴν κατάργησή του ἐντάχθηκε στὸ διδακτικὸ προσωπικὸ τῆς *Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας*.- Μεγάλη δραστηριότητα ἀνέπτυσσε ὁ *Ὀρειβατικὸς σύλλογος Ἰωαννίνων*. Κάθε Σαββατοκύριακο ἐκδρομές. Δὲν ἄφησε ἀπάτητο κανένα βουνὸ τῆς Ἠπείρου, ἀνέβαινε καὶ σὲ βουνὰ ἔξω ἀπ' αὐτή.- *Ἀρραβῶνες:* Ὁ Τάκης Σαλούκας καὶ ἡ Λίζα Τσακελίδου ἀρραβωνιάστηκαν. Ὁ Θεόδωρος Α. Γιαννόπουλος, πρωτοδίκης καὶ ἡ Περσεφόνη Π. Σάρρα ἀρραβωνιάστηκαν.- Στὶς 2-7-36, στὸ χειμερινὸ κινηματοθέατρο *Τιτάνια* τὸ γυμνάσιο θηλέων ἀνέβασε -κάθε χρόνο ἀνέβαζε καὶ μιὰ τραγωδία- τὴν *Ἄλκηστη* τοῦ Εὐριπίδη. Οἱ κριτικὲς γιὰ τὴ διδασκαλία ἦταν καλές, ἀκούστηκαν -γράφτηκαν δηλαδὴ- καὶ ἐπικρίσεις. Ὅλα τὰ πρόσωπα, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ὑποδύθηκαν μαθήτριες (Τσαπάρη, Πολυμεράκη, Κουμπλομάτη, Πρίντζου, Δάκαρη, Μήτσουρα, Λούτση).- Ἡ ἀποπεράτωση τῶν κτιρίων τῶν σχολείων τῆς ὁδοῦ Δωδώνης (ὅπου ἐγκαταστάθηκε ἡ *Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία*) προχωροῦσε μὲ γοργοὺς ρυθμούς. Ἀρχὲς Ἰουλίου ἄρχισε ἡ κατασκευὴ τῆς στέγης.- Μὲ ἀνοιχτὴ ἐπιστολή του πρὸς τοὺς βουλευτὲς Ἰωαννίνων, ὁ Βασίλ. Μάκης, δάσκαλος, κατήγγειλε πὼς πολλὰ σχολεῖα, μὲ μεγάλο ἀριθμὸ μαθητῶν ἔμειναν κλειστὰ ἀπὸ ἔλλειψη δασκάλων (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών, 7-7-36*). Ὁ ἴδιος ἐξακολουθοῦσε νὰ δημοσιεύει ποιήματα στὴν ἐφημερίδα αὐτή, τὴν *Κραυγὴ* καὶ σὲ ἑβδομαδιαῖες. Ποίημά του δημοσίευσε καὶ ἡ *Ἐλευθερία*, ἂν καὶ σπάνια φιλοξενοῦσε κείμενα νέων ποιητῶν.- Τὸ γνωστό, «τῷ καιρῷ ἐκείνῳ», σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα μέντιουμ Ζωὴ Βουδούρη πρόβλεψε, ὑπνωτισμένο στὴν Κομοτηνή, ὅπου βρισκόταν, τὰ ἑξῆς γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς ἐσωτερικῆς κατάστασης στὴν Ἑλλάδα: *Ἡ κατάστασις θὰ ἐξελιχθῇ ἀνωμάλως. Βλέπω πεῖναν* (ὑπῆρχε καὶ τὴν γνώριζαν ὅλοι) *καὶ μεγάλην οἰκονομικὴν στενοχώριαν. Ἐντὸς τοῦ 1936 θὰ γίνουν ἐκλογαί, μᾶλλον τὸν Νοέμβριον. Νικητὴς δὲν θὰ εἶναι κανὲν κόμμα. Τὰ μεγάλα κόμματα θὰ εἶναι μᾶλλον ἰσόπαλα. Θὰ σχηματισθῇ μικτὴ πολιτικὴ κυβέρνησις τῶν κομμάτων.* (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 12-7-36). Σὲ λιγότερο ἀπὸ ἕνα μήνα τίποτε ἀπὸ ὅσα πρόβλεψε, δὲν πραγματοποιήθηκαν. Ἔγιναν ἐντελῶς τὰ ἀντίθετα. Ἀντὶ γιὰ ἐκλογὲς δικτατορία... Εἶμαι βέβαιος πώς, παρόλα αὐτά, πολλοὶ θὰ ἐξακολουθοῦσαν νὰ τὴν συμβουλεύονται γιὰ τὸ μέλλον τους...- Ὁ γενικὸς γραμματέας τῆς Γενικῆς διοίκησης Κ. Σταυρόπουλος ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τὸ Γ. Θεοδωράκη, ποὺ εἶχε ὑπηρετήσει καὶ παλιότερα στὴ Γενικὴ διοίκηση. Ὅλες οἱ ἐφημε-

Χρῆστος Δερδεμέζης, γυμνασιάρχης, μὲ ἐνεργὸ συμμετοχὴ στὰ πολιτιστικὰ πράγματα τῆς πόλης. Πρόσφερε, γιὰ πολλὰ χρόνια τὶς ὑπηρεσίες του στὴν Ε.Η.Μ., ὡς μέλος τοῦ Δ. Συμβουλίου της ἀπὸ τὴν ἵδρυσή της.

ρίδες, στηριζόμενες στὴν προηγούμενη πετυχημένη κυβερνητικὴ θητεία του, ἔγραψαν ἐγκωμιαστικὰ σχόλια γιαυτόν.- Τὶς πρῶτες μεταμεσονύκτιες ὧρες τῆς 5-7-36 μιὰ συνταρακτικὴ εἴδηση ἀναστάτωσε τοὺς κύκλους τῶν ξενύχτηδων τῆς πόλης. Ἀπότακτοι, ἔλεγαν, δολοφόνησαν τὸ Μεταξᾶ. *Ἡ σύγχυσις καὶ ἡ κατάπληξις τῶν γνωστῶν νυκτοβίων ὑπῆρξε μεγίστη, μέχρις ὅτου ἐξηκριβώθη ὅτι ὅλη ἡ τρομερὰ αὐτὴ ὑπόθεσις ἦτο ἁπλούστατα μία ἀπὸ τὰς συνήθεις ἐμπνεύσεις γνωστοῦ καὶ ἀρίστου κατὰ τὰ ἄλλα δημοσιογράφου, ὁ ὁποῖος, παθολογικὸς καὶ μανιώδης τύπος τερατολόγου, ἐσκέφθη νὰ διασκεδάσῃ τὴν νυκτερινήν του πλῆξιν ὁπλίζων χεῖρας ἀποτάκτων ἀξιωματικῶν καὶ δολοφονῶν δι' αὐτῶν τὸν πρωθυπουργόν.* (*Ἤπειρος*, 7-7-36). Ὡραῖες ἐμπνεύσεις εἶχε ὁ, κατὰ ἄλλα, ἄριστος δημοσιογράφος. Οὔτε σκέφτηκε κὰν τὶς συνέπειες τῆς διάδοσης μιᾶς τέτοιας εἴδησης...- Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ ὁ συμπαθέστατος καθηγητὴς Νικ. Σακελλαρίδης εἶχε δηλώσει (κατὰ τὴν τελευταία προεκλογικὴ περίοδο) ὅτι κατέρχεται στὶς ἐκλογὲς πάνοπλος (δὲν κατῆλθε γιατὶ δὲν τὸν συμπεριέλαβαν στὸ ψηφοδέλτιο τῶν *Φιλελευθέρων*), οἱ δημοσιογράφοι ὅταν ἤθελαν νὰ μιλήσουν γιαυτὸν δὲν ἀνέφεραν τὸ ὄνομά του, ἀλλὰ χρησιμοποιοῦσαν τὴ λέξη «πάνοπλος». Τὸν τελευταῖο καιρὸ οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Μπότσαρη, τὸν ὁποῖο ὑποστήριζε ὁ Σακελλαρίδης, ἀρθρογραφώντας στὸν *Κήρυκα*, τὸν χτυποῦσαν ἄγρια: *Ἐπὶ τῶν τειχῶν καὶ πάλι τοῦ «Κήρυκος» ἐνεφανίσθη μὲ πλήρη αὐτοῦ τὴν πανοπλίαν -ποῖος ἄλλος;- ὁ «πάνοπλος». Καὶ τὴν ἐφόρεσεν ὄχι διὰ νὰ πολεμήσῃ, ἀλλ' ἀπὸ μίαν γεροντικὴν ὑπερηφάνειαν ποὺ ὁδηγεῖ εἰς ἄκακον πολεμικὸν μένος. Πλὴν ὅμως ἡ πανοπλία ἐκ τοῦ καιροῦ ἔχει σκουριάσει καὶ ἔλαμπεν παραδόξως εἰς τὸν ἥλιον, μόλις συγκρατουμένη εἰς τοὺς ἀσθενεῖς ὤμους. Καὶ οἱ διαβατικοὶ ἀναγνῶσται τῆς χθεσινῆς του πολεμικῆς δοκιμῆς ἐμειδίων καταφατικῶς. Διότι ἐγνώριζον ὅτι δὲν εἶχον τουλάχιστον νὰ θαυμάσουν παλαιὰ κλέη, ἀλλὰ ἀδαῶς συναρμολογημένα παλιοσιδερικά, ἀγορασθέντα εἰς τιμὴν εὐκαιρίας ἀπὸ παλαιοπωλεῖον...* (*Ἤπειρος* 8-7-36). Πιστεύω πὼς ἄξιζε καλλίτερη μεταχείριση ὁ σεβαστὸς πρεσβύτης, ὁ περισσότερο ἀνιδιοτελὴς κι ἄκακος ἀπ' ὅλους τοὺς πολιτευτὲς τῆς ἐποχῆς. Τὸν θυμάμαι ἀκόμα νὰ περνάει στοὺς δρόμους τῶν Γιαννίνων ἐπιβλητικὸς καὶ εὐθυτενής, μὲ περιποιημένο πάντοτε τὸν καΐζερικὸν μύστακα.- Μεγάλη συζήτηση ἄρχισε ἀπὸ τὶς στῆλες καὶ τῶν Γιαννιώτικων ἐφημερίδων γύρω ἀπὸ τὴν ἐγκύκλιο τοῦ ὑπουργείου Ἀγορανομίας νὰ πωλοῦν οἱ φοῦρνοι τὸ ψωμὶ μπαγιάτικο. Γενικὰ οἱ τοποθετήσεις ἦταν ἐναντίον τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ μέτρου. *Γενικὴν δυσφορίαν προκάλεσεν εἰς τὴν πόλιν*, ἔγραφαν. *Ὁ ἐργατικὸς κυρίως κόσμος, δὲν θὰ τὸ συνηθίση ποτέ. Ἀλλὰ ποῖος ἐνδιαφέρεται δι' αὐτόν; Τὸ ὑπουργεῖον Ἀγορανομίας ἐκδίδον τὸν φετφὰν διὰ τὸ μπαγιάτικο ψωμὶ ἀπέβλεψεν εἰς τὴν δημιουργίαν τεχνητῆς ὑποκαταναλώσεως καὶ εἰς τὴν ἐξοικονόμησιν συναλλάγματος. Καὶ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς ἐπέτυχε πλήρως τοῦ σκοποῦ του* (*Ἤπειρος* 18-7-36). Ἡ ἐγκύκλιος τοῦ ὑπουργείου ὑποστήριζε πὼς τὸ μέτρο ἐφαρμόστηκε κυρίως γιὰ τὴν προστασία τῆς ὑγείας τῶν ἐργατῶν (θὰ ἔπιαναν τώρα δουλειὰ στὶς 6 π.μ., ἀντὶ τῆς 4ης πρωινῆς). Οἱ ἀρτοποιοὶ δυσπιστοῦσαν. Κάτι ἄλλο κρύβεται, ἔλεγαν πίσω ἀπὸ τὸ μέτρο. *Τὸ κράτος ἐπιδιώκει νὰ ἐκβιάσῃ τοὺς ἀρτοποιοὺς νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ ἐπάγγελμά των, διὰ νὰ μονοπωληθῇ βραδύτερον ἡ παραγωγὴ τοῦ ἄρτου εἰς ὡρισμένους καρχαρίας τοῦ κέντρου* (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 16-7-36).- Νέος δικηγόρος: *Ἀφίκετο ἐξ Ἀθηνῶν ὁ νέος δικηγόρος κ. Παναγιώτης Φάντης, κατόπιν ἐπιτυχῶν παρ' Ἀρείῳ Πάγῳ πρακτικῶν ἐπ' ἀδείᾳ ἐξετάσεων*. Ἀναδείχτηκε σ' ἕναν ἀπὸ τοὺς καλλίτερους δικηγόρους τῶν Γιαννίνων.- Τὸ μέγιστο γιὰ τὰ Γιάννινα πρόβλημα τῆς ὕδρευσης μπῆκε στὸ στάδιο τῆς ὁριστικῆς ἐπίλυσης. Τὸ ζήτημα τοῦ δανείου εἶχε ὁριστικὰ τακτοποιηθεῖ καὶ ἡ δημοπρασία γιὰ τὴν ἀνάληψη τοῦ ἔργου εἶχε ὁριστεῖ γιὰ τὶς 9 Αὐγούστου. Ἔτσι τὰ Γιάννινα θὰ ἀπαλασσόταν ἀπὸ τὴν τρομερὴ μάστιγα τοῦ τύφου.- Μετὰ τὴ ματαίωση τοῦ ἑορτῶν τῆς Δωδώνης καταβάλλονταν προσπάθειες γιὰ τὴ διοργάνωση καθαρὰ Γιαννιώτικων ἑορτῶν, μὲ πλούσιο πρόγραμμα. Σ' αὐτὸ περιλαμβανόταν καὶ ἡ ἀναβίωση τοῦ Γιαννιώτικου *γκλιοὺμ* (γράφτηκαν γιαυτὸ πολλὰ σὲ προηγούμενους τό-

μους) (*Ἤπειρος*, 23-7-36). Στὴν ἴδια ἐφημερίδα προαναγγελόταν ἡ ἔκδοση λογοτεχνικοῦ καὶ φιλολογικοῦ περιοδικοῦ, τῶν *Ἠπειρωτικῶν φύλλων*. Δὲν εἶδε ὅμως ἡ ἐφημερίδα καὶ μὲ τόσο καλὸ μάτι τὴν προσπάθεια, λόγω τῆς ἀνάμιξης τοῦ Χρ. Χρηστοβασίλη σ' αὐτή...- Θλιβερὴ εἰκόνα παρουσίαζε τὸ Διοικητήριο, στὸ ὁποῖο εἶχαν σταματήσει οἱ ἐργασίες ἀνέγερσης, ἐλλείψει πιστώσεων. Μπῆκαν τὰ θεμέλια, ὑψώθηκε σὲ μιὰ πλευρά, στὴν πρόσοψη, λίγα μέτρα τοῖχος καὶ ἐκεῖ σταμάτησαν οἱ ἐργασίες. *Κατὰ τὰ λοιπὰ ἓν ἀπέραντον γήπεδον ἐν τῷ κεντρικωτάτῳ καὶ πλέον περιόπτῳ σημείῳ τῆς πόλεως διατέμνεται ὑπὸ ἀλλεπαλλήλων συμμετρικῶν τάφρων, γεμουσῶν ἤδη ἀκαθαρσιῶν πάσης φύσεως καὶ προοριζομένων δι' ἀκατανόμαστον χρῆσιν τῶν νυκτερινῶν ἐπισκεπτῶν του. Πρὸ δὲ αὐτῶν σωροὶ ἐπὶ σωρῶν παντοίων οἰκοδομησίμων ὑλικῶν ἀτάκτως ἐρριμμένων καὶ ὑποκειμένων εἰς τὴ φθορὰν τοῦ χρόνου. Μία ὀγκώδης καὶ τερατώδης ρυπαρὰ ἀσχημία καὶ παμμέγιστον μελανὸν πλαίσιον ποὺ ἐπισκιάζει καὶ κατασπιλώνει τὴν μοναδικὴν πλατεῖαν τὴν ὁποίαν χρησιμοποιοῦν διὰ τὸν περίπατόν των οἱ συμπολῖται* (*Ἤπειρος*, 24-7-36). Θὰ ξανάρχιζαν πάλι, ὕστερα ἀπὸ καιρό, οἱ ἐργασίες, θὰ ξανασταματοῦσαν, ἐλλείψει πιστώσεων, θὰ περνοῦσαν πολλὰ χρόνια γιὰ νὰ ὁλοκληρωθεῖ τὸ μέγαρο...- Νέος ἐπιστήμων: *Ὁ κ. Γεώργιος Βίκας ἔλαβε τὸ δίπλωμα τῆς ἰατρικῆς σχολῆς μὲ τὸν ἐπίζηλον βαθμὸν λίαν καλῶς*. Θὰ εἰδικευόταν στὴν ὀφθαλμιατρικὴ καὶ θὰ ἄνοιγε ἰατρεῖο στὰ Γιάννινα γιὰ νὰ ἀναδειχτεῖ ἕνας ἀπὸ τοὺς καλλίτερους γιατροὺς στὴν εἰδικότητά του. Τραυματίστηκε βαρύτατα στὸν πόλεμο τοῦ 1940-41 (3-2-41, στὰ ὑψώματα τοῦ Τεπελενιοῦ), ἀγωνίστηκε γιὰ νὰ ἐπιζήσει, καὶ παρὰ τὴν ἀναπηρία του (ἔχασε τὸ ἕνα του πόδι), συνέχισε μὲ ἐξαιρετικὴ ἐπιτυχία τὴν ἐπιστημονική του δραστηριότητα ὡς ὀφθαλμίατρος. Σ' αὐτὸν ὀφείλεται καὶ ἡ ἵδρυση τῆς Ὀφθαλμολογικῆς Κλινικῆς τοῦ Γενικοῦ Νοσοκομείου «Γ. Χατζηκώστα».- Ἀποφασίστηκε ἡ διάνοιξη τῆς ὁδοῦ Ἰωαννίνων-Γρεβενῶν καὶ τὸ γεγονὸς χαιρετίστηκε ἀπ' ὅλες τὶς ἐφημερίδες. Πολλὰ ἄρθρα γράφτηκαν γιὰ τὸ θέμα, ἀρκετὰ ἐπικριτικά, ἐξαιτίας τῆς χάραξης τοῦ δρόμου διὰ μέσου τοῦ Ζαγοριοῦ. Ἄλλοι ἔβρισκαν σωστὴ τὴν ἀπόφαση, ἄλλοι ὄχι.- Συλλαλητήριο τῶν παλαιῶν πολεμιστῶν συγκροτήθηκε στὶς 26-7-36, στὸ Γυμναστήριο τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ Δήμου, μὲ οἰκονομικὰ καὶ ἄλλα αἰτήματα. Τὸ ἐγκριθὲν ψήφισμα, παραδόθηκε ἀπὸ ἐπιτροπὴ στὴ Γενικὴ διοίκηση.- Τὴν ἴδια μέρα ἔγιναν τὰ ἐγκαίνια τῆς χειρουργικῆς κλινικῆς τοῦ χειρουργοῦ γιατροῦ Στέφανου Ἀρ. Χρηστίδη. Παρόντες ὁ δήμαρχος, ὅλος ὁ ἰατρικὸς κόσμος τῆς πόλης, διευθυντὲς ὑπηρεσιῶν καὶ τραπεζῶν καὶ πολλοὶ Γιαννιῶτες. Ἡ κλινική, κατὰ τὶς περιγραφὲς τῶν ἐφημερίδων, ἦταν ἄρτια, ἀπὸ κάθε ἄποψη.- Ποιήματα στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα*, ἄρχισε νὰ δημοσιεύει κι ὁ λογοτέχνης Γεώργιος Λύκας, τραυματίας τοῦ πολέμου 1940-41 κι αὐτός.- Ἄρχισαν τὴν 1-8-96 στὸ Βερολῖνο οἱ *Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες*,τοὺς ὁποίους ὁ Χίτλερ χρησιμοποίησε γιὰ νὰ προπαγανδίσει τὴ γερμανικὴ πολεμικὴ ἰσχύ. Ἡ ἑλληνικὴ ἀποστολὴ εἶχε ἐπικεφαλῆς της τὸ μαραθωνοδρόμο Ὀλυμπιονίκη τοῦ 1896 Σπῦρο Λούη.- *Τὸ αἴσχος τῶν τυραποθηκῶν πρέπει νὰ ἐξαλειφθῇ ὁλοσχερῶς καὶ διὰ μέτρων ριζικῶν καὶ ἀποτελεσματικῶν. Ἐπιβάλλει τοῦτο πρὸ παντὸς ἡ ὑγεία τῆς πόλεως, ἡ ὁποία ἀπειλεῖται σοβαρῶς ἐκ τῶν ἐγκατεσπαρμένων ἐντὸς τῆς πόλεως τυραποθηκῶν, ἀναδιδουσῶν φρικώδη καὶ ἀφόρητον δυσοσμίαν καὶ ἀποτελουσῶν ἐπικινδύνους μολυσματικὰς ἑστίας* (*Ἤπειρος*, 1-8-36).- Μὲ

Ὁ Π. Φαντης, ὅταν υπηρετουσε στὸ στρατό. (Δεύτερος ἀπὸ δεξιὰ στοὺς καθισμένους. Τρίτος ὁ Νικ. Κατσαδήμας.

τὴν κατασκευὴ τῆς ὁδοῦ Ἰωαννίνων-Μετσόβου, οἱ Νησιῶτες βαρκάρηδες ζημιώθηκαν πολύ, γιατὶ σταμάτησαν οἱ μεταφορὲς μὲ βάρκες ἀπὸ τὰ Γιάννινα πρὸς *Πόρο*, ἀπὸ τὴ *Σκάλα*. Δεύτερο πλῆγμα θὰ δέχονταν μὲ τὴν ὁλοκλήρωση τοῦ ἔργου τῆς ὕδρευσης. Θὰ σταματοῦσαν νὰ μεταφέρουν καὶ νὰ πωλοῦν νερὸ στὴν πόλη ἀπὸ τὴν πηγὴ τῆς *Ντραμπάτοβας*. Γινόταν συστάσεις πρὸς τὴν κυβέρνηση νὰ τοὺς ἀποζημιώσει.- Τὴν 1η Αὐγούστου, ὅπως εἶχε προαναγγελθεῖ, κυκλοφόρησαν τὰ *Ἠπειρωτικὰ φύλλα*, δεκαπενθήμερο λογοτεχνικὸ περιοδικό. Διευθυνόταν ἀπὸ ἐπιτροπὴ νέων, τὴν εὐθύνη γιὰ τὴν ὕλη εἶχε, τυπικά, ὁ Χρ. Χρηστοβασίλης. Ἀπὸ τὸ 5ο φύλλο τὸ περιοδικὸ ἔγινε μηνιαῖο, ὁ Χρηστοβασίλης ἔπαψε νὰ ἔχει ἔστω καὶ τὴν τυπικὴ ἐποπτεία του καὶ ὑπεύθυνος -τὸ ἀπαιτοῦσαν πιὰ καὶ οἱ νόμοι τῆς δικτατορίας- ἀνέλαβε ὁ Γιῶργος Χήτας, ὁ ὁποῖος ἦταν καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ περιοδικοῦ ἀπὸ τὸ πρῶτο τεῦχος του. Τυπογράφος, ἀπὸ τοὺς μορφωμένους, καὶ λογοτέχνης μαζί, εἶχε δώσει τὴν ψυχή του γιὰ τὴν ἔκδοση αὐτοῦ τοῦ περιοδικοῦ. Μόνος του σχεδὸν τὸ στοιχειοθετοῦσε μὲ καϋμὸ καὶ μεράκι, κι ἂν ἡ πολιτικὴ κατάσταση ἦταν διαφορετική, τὸ περιοδικὸ πιθανὸ νὰ ἦταν μακροβιότερο. Ἐκδόθηκαν συνολικὰ 6 τεύχη, ἀπὸ τὴν 1-8-36 ὡς τὸ Νοέμβριο τοῦ 1936. (Δὲν πιστεύω νὰ ὑπάρχουν καὶ μεταγενέστερες ἐκδόσεις. Ἡ Καλλιόπη Χατζῆ, ποὺ παραχώρησε στὴν *Ἑταιρεία Ἠπειρωτικῶν Μελετῶν* τὰ τεύχη τοῦ περιοδικοῦ, θὰ εἶχε συμπεριλάβει στὴ συλλογή της καὶ τυχὸν μεταγενέστερα). Συνεργάτες τοῦ περιοδικοῦ ἦταν κυρίως νέοι Ἠπειρῶτες λογοτέχνες, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι μεγαλύτερης ἡλικίας, δόκιμοι, καθὼς καὶ Ἕλληνες λογοτέχνες, κριτικοὶ καὶ δοκιμιογράφοι. Στὸ κύριο ἄρθρο τοῦ πρώτου τεύχους ἡ ἐπιτροπὴ νέων ποὺ τὸ διηύθυνε, ἀποτύπωνε τὶς σκέψεις της γιὰ τὸ σκοπὸ τῆς ἔκδοσης: *Εἶναι πολλὰ χρόνια -ἔγραφαν- ποὺ στὴν Ἤπειρο δὲν παρατηρεῖται καμμιὰ ἀξιόλογη πνευματικὴ ἐκδήλωση, καμμιὰ τάση γιὰ ὡραίους κοινωφελεῖς σκοπούς. Οἱ νέοι βυθισμένοι στὴν τέλεια διανοητικὴ νάρκη, οὔτε κἂν προέβαιναν σὲ μιὰ σταθερή, ἀποτελεσματικὴ προσπάθεια ποὺ θὰ ἐσήμαινε τὴν ἀναζωογόνησή τους καὶ τὸν συγχρονισμό τους. Κι ἐνῶ σ' ἄλλους τόπους τῆς Ἑλλάδας ἐκδίδονται τόσα φιλολογικὰ ἔντυπα (Θεσσαλονίκη, Ἡράκλειο Κρήτης κλπ.) ποὺ συμπράττοντας πρὸς τὶς ἐνέργειες τῶν ὁμοίων σωματείων, τῶν φιλολογικῶν, δίνουν μιὰν ὄψη πνευματικῆς ζωῆς καὶ ἑπομένως γενικῆς προόδου, ἐμεῖς συνεχίζουμε τόσον καιρὸ τὴν ἀταραξία μας καὶ δὲν προχωροῦσαμε σὲ κάτι καινούριο, ἄνθρωποι δεσμευμένοι ἀπὸ χίλιες κληρονομικὲς προλήψεις. Ἡ ἀπολύτρωση ἀπὸ τὴν ἀντιπαθητικὴ αὐτὴ κατάστασή μας ἀπαιτοῦσε καὶ ὡρισμένα ἐφόδια. Γίνηκαν πολλὲς προσπάθειες νὰ φτάσουν στὸν σκοπὸν αὐτόν. Ἄλλες σιωπηλές, μόλις γινόμενες γνωστές, -πόθοι στιγμιαῖοι εὐφαντάστων-, ἄλλες θορυβώδεις καὶ ἄκαρπες, κι ἄλλες ποὺ ἄρχισαν νὰ γίνωνται ἔργο, ἀλλὰ σταμάτησαν (Ἑλλοπία). Τὸ ἔντυπο, ποὺ ἀπὸ τώρα ἀρχίζουμε τὴν ἔκδοση, φιλοδοξοῦμε νὰ καταστῇ ἡ πνευματικὴ ἑστία τῆς Ἠπείρου, ὅση πενιχρὴ ζεστασιὰ κι ἂν σκορπίζῃ στὴν*

Ὁ Γεώργιος Βίκας μὲ τὴ γυναίκα του Ἐλευθερία Στ. Πασχαλοπούλου (ἀπὸ τὴ Μανασῆ). Γυιός τους ὁ λαμπρὸς ἐπιστήμονας ὀφθαλμίατρος Κων. Βίκας.

ἀρχή. Ἐμεῖς θέσαμε τὴ φωτιά, ἀλλὰ θὰ τὴν συνδαυλίσουν, θὰ τὴν φουντώσουν, παριστάμενοι οἱ ἱκανοί, ἀπ' ὅλα τὰ ἄκρα τῆς ἐπαρχίας μας. Λένε κι ἄλλα πολλὰ ἀκόμα οἱ νέοι ἐκδότες στὸ ἀδόκιμο γλωσσικά, σὲ πολλὰ σημεῖα, ἄρθρο τους, γιὰ τὴν τέχνη καὶ τὸν προορισμό της γιὰ τὰ δράματά τους καὶ δηλώνουν ὅτι θὰ προσπαθήσουν νὰ κρατήσουν τὸ ἔντυπό τους σὲ μιά, ὅσο τὸ δυνατόν, ψηλὴ θέση. Εἶναι μιὰ ὑπόσχεση κάπως δυσνόητη, ἂν συνδυαστεῖ μὲ τὶς ἀπόψεις ποὺ τὴν ἑρμηνεύουν: (Θέλουμε) *νὰ κρατήσωμε τὸ ἔντυπό μας σ' ἕνα ὕψος ἀπὸ τὸ λαό, ποὺ τὸ κύτταγμά του, ἀπὸ τὸν καθένα νὰ τὸν κάνει ν' ἀντιλαμβάνεται πὼς ἡ θέση αὐτὴ εἶναι προορισμὸς στὸ κάθε ἄτομον καὶ νὰ ὁπλίζεται γιὰ τὸ ταξίδι μέσα στοὺς λαβύρινθους τῆς σκέψης.* Κατέληγαν: *Ἐλπίζομε πὼς ἡ προσπάθεια αὐτὴ θὰ βρῇ εὐμενῆ ἀπήχηση στὸν Ἠπειρωτικὸν κόσμον τῶν γραμμάτων, ποὺ θὰ παρακολουθῇ μὲ ἐνδιαφέρον τὴν δύσκολη πορεία μας καὶ θὰ συμβάλῃ, μὲ ὅσα ἀπ' τὰ μέλη του μποροῦν, στὸ μεγάλο ἔργο μας, συμπτύσσοντας τὶς δυνάμεις του μὲ τὶς ἀμυδρὲς δικές μας. Εἶναι ἱερὴ ἡ προσπάθειά μας. Κλεῖ μέσα της παρ' ὅλη τὴν ταπεινότητα, πόθους γενομένους ἀπὸ ἀληθινὴ πίστη, ἀπὸ ἀγάπη γιὰ τὴν πρόοδό μας. Ἡ ὑποστήριξη ἀπὸ τὸ κοινὸ θἆναι ἡ δικαίωση τῶν πόθων μας, τοῦ ἐνθουσιασμοῦ μας.* Μεγάλα ὁράματα, μεγάλα λόγια, ἔννοιες συχνὰ ἀσαφεῖς καὶ ἀντικρουόμενες. Παρόλα αὐτά, μὲ τὰ λίγα τεύχη ποὺ κυκλοφόρησαν, τὸ περιοδικὸ πρόσφερε τὴ συμβολή του στὴν πνευματικὴ κίνηση τῆς πόλης, κάλυψε μιὰ ἀνάγκη ποὺ ὑπῆρχε καὶ ἔδωσε τὴ δυνατότητα σὲ νέους λογοτέχνες νὰ ἐκφραστοῦν, μέσω ἑνὸς καθαρὰ λογοτεχνικοῦ περιοδικοῦ κι ὄχι μόνο μέσω τῶν ἐφημερίδων, ὅπως γινόταν ὡς τότε. Διασώθηκαν ἔτσι καὶ μερικὰ κείμενα νέων λογοτεχνῶν, ποιητῶν κυρίως, ποὺ κατέλαβαν μιὰ θέση στὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Οἱ ἐφημερίδες τῶν Γιαννίνων, ἐκτὸς τῆς *Ἠπείρου*, ἀλλὰ καὶ ἔντυπα τῆς πρωτεύουσας ἔγραψαν εὐνοϊκὰ σχόλια γιὰ τὴν ἔκδοση. Ὑπῆρχαν ὅμως καὶ ἐπικρίσεις, ἐκ τῶν ὑστέρων, ἀπὸ λογοτέχνες ποὺ συνεργάστηκαν μὲ τὸ περιοδικό. Διαβάζω π.χ. στὰ *Ἠπειρωτικὰ* τοῦ Μ. Οἰκονομίδου, τόμ. Α΄ 1938, σὲ μιὰ μελέτη τοῦ Ὄλμου (Μιχάλη) Περάνθη, τὰ ἑξῆς: *Ὑπάρχουν ἀκόμα στὰ Γιάννινα μιὰ πλειάδα νέων «ποιητῶν», ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ὁ Γαβριηλίδης ὠνόμαζεν «ἐκκολαπτόμενους». Ἐξώρμησαν μὲ τὰ «Ἠπειρωτικὰ φύλλα». Ἐμφανίζονται κάποτε στὶς γιαννιώτικες ἐφημερίδες καὶ παλαίουν στὶς στῆλες ἀλληλογραφίας τῶν λογοτεχνικῶν περιοδικῶν τῆς Ἀθήνας. Ἔχουνε ὄρεξη γιὰ δουλειά, συγκινοῦνται ἀπὸ τὶς*

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΦΥΛΛΑ

ΔΕΚΑΗΜΕΡΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΣΑΒΒΑΤΟΝ 1 Αὐγούστου 1936

Ἔτος Α΄ Ἀριθ. Φύλλου 1 | Διευθύνεται Ἀπὸ Ἐπιτροπὴ Νέων | Ἐπὶ τῆς ὕλης: Χ. ΧΡΗΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ | Γραφεῖα: Σοφίας 12 Τιμὴ Φύλλου Δραχμὴ 2

Η ΕΚΔΟΣΗ ΜΑΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΛΛΗΣ

Τὸ 1ο φύλλο τῶν «Ἠπειρωτικῶν φύλλων»

σύγχρονες ἀνησυχίες, ἀκολουθοῦν κάποτε τὰ καινούρια ρεύματα καὶ βρίζουν... τὸν Παλαμᾶ. Ἡ ἀγωνία νὰ βροῦν γρήγορα τὸ δρόμο τους γίνεται φανερή. Μὰ ὁ τεχνικός τους ὁπλισμός, πολὺ ἀδέξιος ἀκόμα, δὲν σ' ἀφήνει νὰ μαντέψεις ἂν πρόκειται γιὰ ἐξελίξιμα ταλέντα ἢ ἁπλῶς γιὰ μέλη τῆς πανελλήνιας συνομοσπονδίας τῶν αἰσθηματούντων νεαρογράφων, γιὰ τοὺς ὁποίους μιὰ μόνο συμβουλὴ ὑπάρχει (καθὼς εἶπε γνωστὸς χρονογράφος): Παντρευτῆτε νέοι, παντρευτῆτε... Πιστεύω ὅτι ὁ Περάνθης ἀδίκησε ὁρισμένους μὲ τὶς κρίσεις του... Συνεργάτες τῶν 6 τευχῶν τοῦ περιοδικοῦ ἦταν οἱ ἑξῆς: Ἄλκης Καστρίτης, Ὄλμος Περάνθης, Μιχ. Γάκης, Χρ. Χρηστοβασίλης, Γ. Κοτζιούλας, Τάκης Σιωμόπουλος, Σπ. Μουσελίμης, Γεώργ. Χήτας, Περικλῆς Κακούρης, Λάκης Κολβάτσος, Τάκης Τσιάλος, Πέτρος Λυρίτης, Γιάννης Πινδέας, Κων. Μιχαηλίδης, Φρῖξος Τζιόβας, Φῶτος Γιοφύλλης, Κ. Φαλτάϊτς, Γ. Ποάλας, Γιάννης Σκλαβενίτης, Γ. Βαλέτας, Χρυσάνθη Ζιτσαία, Ἀγγ. Παπακώστας, Γιάννης Λίλλης, Μαρία Δαβαρούκα. Δημοσιεύτηκαν ἐπίσης ποιήματα κι ἀποσπάσματα ἀπὸ τὴ μετάφραση *Ἄσμα ἀσμάτων* τοῦ Γιοσὲφ Ἐλιγιὰ καὶ κείμενα δόκιμων λογοτεχνῶν. Τὸ περιοδικὸ διέθετε στῆλες σχολιασμοῦ, κριτικῆς βιβλίων, ἀλληλογραφίας κλπ. Ἔχω τὴ γνώμη πὼς ἂν δὲ γινόταν ἡ δικτατορία τὸ περιοδικὸ θὰ ἐπιζοῦσε. Σ' ὅ,τι ἀφοροῦσε τὸ Χρηστοβασίλη ἡ ἀποχώρησή του θὰ ἔγινε ἐξαιτίας διαφωνιῶν μὲ τὴν ἐπιτροπὴ τῶν νέων κι ὄχι, ὅπως σὲ δημοσίευμά του ὑποστήριζε (6-10-36): *Μὲ τὸ περιοδικὸν «Ἠπειρωτικὰ φύλλα» ἢ «Ἐλευθερία» δηλοῖ ὅτι οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ διευθυντὴς αὐτῆς κ. Χρηστοβασίλης, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα αὐθαιρέτως ἀνέγραψαν οἱ ἐκδόται τοῦ ἐν λόγω περιοδικοῦ ἐπὶ τῆς προμετωπίδος τοῦ ἐντύπου των, εἰδοποίησεν αὐτούς, μέσω τοῦ συνδιευθυντοῦ τῆς «Ἐλευθερίας» νὰ τὸ ἀφαιρέσουν...* Εἶχαν περάσει δυὸ μῆνες ἀπὸ τὴν κυκλοφορία τοῦ περιοδικοῦ. Τότε ἀντελήφθη ὁ Χρηστοβασίλης ὅτι τὸ ὄνομά του εἶχε μπεῖ στὴν προμετωπίδα αὐθαιρέτως; Κάτι ἄλλο πρέπει νὰ συνέβαινε.- Συνδιευθυντὴς τῆς *Ἐλευθερίας* ἀπὸ 29-6-36 ἦταν ὁ Π. Πέτσκος. Ἀντικατέστησε τὸν Κων. Τέκτονα ποὺ εἶχε ἀποχωρήσει ἀπὸ 6-6-36.

Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1936 ἔμοιαζε σὲ πολλὰ μὲ τοὺς πρώτους μῆνες τοῦ 1935. Κοινὸ χαρακτηριστικὸ καὶ τῶν δυὸ περιόδων: ἡ ἔντονη ἀνησυχία γιὰ τὶς πολιτικὲς ἐξελίξεις. Τότε ὁ Βενιζέλος ὀργάνωνε τὴν ἐπανάστασή του κι ὅλοι προετοιμάζονταν, γιατὶ τὸ μυστικὸ εἶχε διαρρεύσει. Προετοιμασίες μέσα σὲ μιὰ ἀτμόσφαιρα φανατισμοῦ καὶ μισαλλοδοξίας, γιατὶ ὅλοι γνώριζαν, πὼς ὁ νικητὴς αὐτῆς τῆς ἀναμέτρησης δὲ θὰ ἔδειχνε ἔλεος γιὰ τὸν ἀντίπαλό του. Ὅπως καὶ ἔγινε. Ἀκόμα ἠχοῦσε στὰ αὐτιὰ τῶν *Δημοκρατικῶν* Γιαννιωτῶν τὸ *οὐαὶ τοῖς ἠττημένοις...* Τώρα, τὸ καλοκαίρι τοῦ 1936, μόνο ἡ ἀνησυχία κυριαρχοῦσε, συνοδευόμενη κι ἀπὸ ἔντονα αἰσθήματα ἀπογοήτευσης: ὁ φανατισμὸς δὲν ὑπῆρχε ἀνάμεσα στὶς παρατάξεις, τῶν ὁποίων τὰ ἀντανακλαστικὰ εἶχαν ἀτονήσει καὶ δὲν ἀντιλαμβάνονταν τὸν κίνδυνο ποὺ ἐρχόταν. Ἂν συνέβαινε τὸ ἀντίθετο θὰ εἶχαν συμφωνήσει ἀπὸ καιρὸ γιὰ τὸ σχηματισμὸ πολιτικῆς κυβέρνησης καὶ δὲ θ' ἄφηναν τὸ Μεταξᾶ νὰ προετοιμάσει τὴ δικτατορία του. Ἂν καί, ὅπως θ' ἀναφερθεῖ στὴ συνέχεια, ἡ δικτατορία θὰ γινόταν, ἔτσι κι ἀλλοιῶς, γιατὶ αὐτὴ ἦταν ἡ θέληση ἐξωελληνικῶν παραγόντων, προπαντὸς τῆς Ἀγγλίας.

Ὁ Πέτρος Κωστίδης βίωνε αὐτὰ τὰ γεγονότα μὲ μιὰ αἴσθηση μελαγχολίας καὶ σκεπτικισμοῦ, χαμηλῶν ὅμως τόνων, γιατὶ ἡ ἀνησυχία, στὴ δική του περίπτωση, ἀντισταθμιζόταν μὲ τὴν ἐλπίδα προσμονῆς πολλῶν χαρ-

μόσυνων γεγονότων. Στὰ μέσα Ἰουλίου οἱ ἐλπίδες ἔγιναν πραγματικότητα. Ἡ ἐγγονή του, ἡ Ἑλενίτσα, τελείωσε τὸ γυμνάσιο θηλέων μὲ ἄριστα, ἡ Θάλεια ἐπίσης μὲ ἄριστα πῆρε τὸ ἀπολυτήριό της μὲ πολλοὺς ἐπαίνους, κι ὁ Πετράκης τέλειωσε τὴ *Σχολὴ Εὐελπίδων*, μὲ ἄριστες ἐπιδόσεις. Ὁρκίστηκε, πῆρε τὸ ξίφος του ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ βασιλιᾶ, ὀνομάστηκε ἀνθυπολοχαγὸς καὶ περίμενε τὴν τοποθέτησή του σὲ μονάδα. Εἶχε ἐλπίδες νὰ τὸν στείλουν στὴν VIII μεραρχία, στὸ 15ο σύνταγμα πεζικοῦ, ἤθελε νὰ βρίσκεται κοντὰ στοὺς δικούς του, κοντὰ καὶ στὴν ἀγαπημένη του Θάλεια, καιρὸς ἦταν ν' ἀναγγείλουν τοὺς ἀρραβῶνες τους. Τὰ ἴδια σκεφτόταν καὶ ὁ παπούς του, ὁ Πέτρος, τὸν περίμεναν πῶς καὶ πῶς νὰ πάρει τὴν ἄδειά του γιὰ νὰ γιορτάσουν μαζὶ ὅλα αὐτὰ τὰ εὐχάριστα γεγονότα καὶ πρῶτα ἀπ' ὅλα τοὺς ἀρραβῶνες τῶν παιδιῶν. Μάταιη ἀναμονή. Οἱ μονάδες, σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα τέθηκαν σ' ἐπιφυλακή, ἡ δικαιολογία ἦταν πὼς μὲ τὴ μελετώμενη γενικὴ ἀπεργία, πιθανὸν νὰ δημιουργοῦνταν ἔκτροπα, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ ἀντιμετωπιστοῦν. *Κάτι συμβαίνει, δὲ θὰ δοῦμε γρήγορα τὸν Πετράκη*, ἀναλογιζόταν ὁ Πέτρος. Δὲν τό 'βαλε κάτω ὅμως. *Τὴν ἐπιτυχία τῶν κοριτσιῶν θὰ τὴ γιορτάσουμε ὅπως ἀξίζει*, εἶπε, *ἑτοιμαστῆτε*. Τὸ μεγάλο τραπέζι στήθηκε τὸ μεσημέρι τῆς γιορτῆς τοῦ προφήτη Ἠλία, τιμοῦσε τὸν ἅγιο ὁ Πέτρος ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἀκόμα ποὺ μικρὸ παιδὶ στὸ χωριὸ τὸν ἔπαιρνε ὁ παπούς του, τὸ ἀπόγευμα στὸν ἑσπερινό, καὶ τὸ πρωὶ τὴ μέρα τῆς γιορτῆς, κι ἀνηφόριζαν στὸ λόφο, ὅπου ἦταν χτισμένο τὸ ἐκκλησάκι τοῦ ἁγίου καὶ γύρω του τὰ κελιὰ τῶν καλόγηρων. Ἦταν ἱστορικὰ μοναστήρι, μὲ ὡραιότατες τοιχογραφίες, μὲ πολλὰ ἀφιερώματα, πλούσιο στὴν ἀρχή, σιγὰ σιγὰ ξέπεσε... Τὸ τραπέζι δὲν ἦταν ἕνα, ἦταν πολλά· ἕνα στὴ μεγάλη σάλα, ἄλλο στὴν αὐλή, δυὸ στοὺς κήπους, ἦταν καλεσμένοι ἄνθρωποι τῆς γειτονιᾶς, τῆς ἐξουσίας, πελάτες τοῦ μαγαζιοῦ, φίλοι, γνωστοί, οἱ οἰκογένειες τοῦ Γιάγκου Κεϊβανίδη καὶ τοῦ Θερειανοῦ, τῆς κόρης του Χριστίνας, ὁ Σπυρόπουλος, μάταια ἀγωνιζόταν ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴν ἐρημιά του, καὶ βεβαια ὁ Ἀχιλλέας Βάντζιος· ὅσο περνοῦσαν τὰ χρόνια, τόσο περισσότερο δένονταν οἱ δυὸ φίλοι. Ὁ Βάντζιος κάθε μέρα περνοῦσε ἀπὸ τὸ μαγαζί, κι ἂν ὁ Πέτρος δὲν ἦταν ἐκεῖ πήγαινε καὶ τὸν ἔβρισκε στὸ σπίτι. Γιὰ νὰ ἀνταποκριθεῖ στὶς ἀπαιτήσεις ἑνὸς τόσου μεγάλου καὶ πλούσιου τραπεζιοῦ ἡ γυναίκα του, ἡ Λευκή, κάλεσε νὰ τὴ βοηθήσουν ἀρκετὲς γειτόνισσες. Ἑτοιμάστηκαν φαγητὰ πολλῶν εἰδῶν, ἀπὸ τὰ παραδοσιακὰ γιαννιώτικα ὡς τὰ νησιώτικα, μὲ τὶς καραβίδες καὶ τὰ χέλια, ἄφθονα τότε, δὲν εἶχαν χαθεῖ ὅπως ἔγινε μὲ τὴν ἀποξήρανση τῆς Λαψίστας. Πίτες ποὺ ἔσταζαν ἁγνὸ βούτυρο, τὸ λάδι θεωροῦνταν κατώτερο γιὰ τέτοιου εἴδους ἐδέσματα, ἀρνιὰ ψήθηκαν στὸν κῆπο, ἄφθονο γλυκὸ κρασὶ ἀπὸ τὴ Ζίτσα καὶ τὴν Καρίτσα, οὔτε καὶ τὸ κυνήγι ἔλειψε ἀπὸ τὸ τραπέζι. Τὰ δυὸ κορίτσια, ἡ Ἑλενίτσα καὶ ἡ Θάλεια, κάθησαν, μὲ ἀπαίτηση τοῦ παποῦ δίπλα του, ἦταν τὰ τιμώμενα πρόσωπα, ὅπως βέβαια θὰ ἦταν καὶ ὁ Πετράκης, τὸν ἔφερε στὸ νοῦ του ὁ παπούς καὶ τὰ μά-

τια του γέμιζαν δάκρυα ἀπὸ τὴν χαρὰ καὶ τὴ συγκίνηση· τὸν σκεπτόταν καὶ ἡ Θάλεια καὶ ἡ καρδιά της χτυποῦσε γρήγορα, κάποτε κόντευε νὰ σπάσει ὅταν στὸ τραπέζι γινόταν λόγος γιὰ τὸν ἀγαπημένο της. Τὴν προηγούμενη εἶχε πάρει μὲ τὸ ταχυδρομεῖο, ὀκτὼ σελίδες μεγάλου σχήματος, γράμμα, πλημμυρισμένο ἀπὸ ἀγάπη κι ὅρκους λατρείας, γεμάτο ἀπὸ ὄνειρα γιὰ τὴ μελλοντικὴ ζωή τους, τὴ φανταζόταν, ὅπως ὅλοι οἱ νέοι, εὐτυχισμένη κι ἀνέφελη, τίποτα δὲ θὰ τὴ σκίαζε ὡς τὰ βαθειά τους γεράματα... Ὁ Πέτρος εἶχε καλέσει καὶ τὸ Σπυρίδωνα στὴ γιορτὴ τῶν παιδιῶν του, ἔλειπε, ἔστειλε τὸν πρωτοσύγγελο στὸ πόδι του... Τὸ γλέντι κράτησε ὡς τὶς βραδυνὲς σχεδὸν ὧρες, ὅλοι ἔφυγαν εὐχαριστημένοι. Κανένας, σ' ὅλα τὰ τραπέζια δὲ μίλησε γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς πολιτικῆς κατάστασης, ὅλοι κρατοῦσαν τὸ στόμα τους κλειστό, διάχυτη ὅμως ἦταν ἡ ἀνησυχία ἀλλὰ καὶ ἡ πεποίθηση ὅτι κάτι θὰ γινόταν ποὺ θ' ἀνέτρεπε τὰ ὡς τότε δεδομένα...

Τὴ μεθεπόμενη μέρα ὁ Πέτρος κι ὁ Ἀχιλλέας συναντήθηκαν στὸ μαγαζί, τὸ εἶχαν συμφωνήσει κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ τραπεζιοῦ. —*Θέλω νὰ κουβεντιάσουμε*, εἶπε ὁ Βάντζιος φεύγοντας, *θὰ περάσω μεθαύριο ἀπὸ τὸ μαγαζί.* —*Ἐκεῖ θάμαι, τὸ κονιὰκ σὲ περιμένει*, ἀπάντησε χαμογελώντας ὁ Πέτρος. Κάθησαν σ' ἕνα καναπέ, μακρυὰ ἀπὸ τὸ τεζιάχι, κι ἄρχισαν τὴν κουβέντα. Μόνο τὰ πολιτικὰ τοὺς ἐνδιέφεραν, τίποτ' ἄλλο. —*Τί λέει ἡ διαίσθησή σου Ἀχιλλέα;* ρώτησε ὁ Πέτρος, ἂν καὶ ἤξερε τὴν ἀπάντηση ποὺ θὰ ἔπαιρνε.—*Δὲ χρειάζεται διαίσθηση*, ἀπάντησε ὀργισμένος ὁ Βάντζιος. *Δὲν τὸ βλέπεις; Τὰ πράγματα μιλοῦν μόνα τους. Πᾶμε ὁλοταχῶς γιὰ δικτατορία.* —*Θὰ τολμήσει;* εἶπε ὁ Πέτρος. Δὲν ἦταν ἀνάγκη ν' ἀναφέρει ὄνομα, γιὰ τὸ Μεταξᾶ μιλοῦσαν. —*Μὰ τόλμησε ἤδη. Τὴν ἔχει κηρύξει, χωρὶς νὰ τὸ ἀναγγείλει ἐπίσημα. Δὲ βλέπεις σὲ τὶ ἀποβλάκωση ἔχει ρίξει τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν πολιτικῶν κομμάτων; Κάποιοι μικροὶ διαμαρτύρονται, ὁ λόγος τους ὅμως δὲν ὑπολογίζεται. Οἱ μεγάλοι βασίζονται στὶς ὑποσχέσεις ποὺ τοὺς ἔδωσε ὁ Μεταξᾶς ἀποκοιμίζοντάς τους. Ὑψώνουν κάποια στιγμὴ φωνή, νέες ὑποσχέσεις ὁ Μεταξᾶς, νέα παραμύθια, πέφτουν πάλι σὲ νάρκη. Ὅλα εἶναι ἀποφασισμένα ἀπὸ καιρὸ Πέτρο, ἡ δικτατορία θὰ γίνει. Ἔχουν νὰ δοῦν πολλὰ τὰ μάτια μας. —Διάβασα πρὶν δέκα μέρες ἕνα ὡραῖο ἄρθρο τοῦ Δημήτρη Χατζῆ στὴν ἐφημερίδα του γιὰ τὴν ἐγκατάλειψη τῆς Ἠπείρου. Τὸ ἔχεις δεῖ; Τὸ δημοσίευσε πρῶτα στὸ Ἐλεύθερο βῆμα, τόκοψα καὶ τὸ ἔχω μαζί μου. —Μοῦ φαίνεται πὼς χάθηκε πιὰ γιὰ τοὺς «Λαϊκοὺς» ἡ ἐφημερίδα αὐτή, ἔγινε φανερὰ ὄργανο τῶν «Φιλελευθέρων». Θὰ πάω μιὰ μέρα νὰ συγχαρῶ τὸ Χατζῆ, ὅταν θὰ μεταφέρει τὰ γραφεῖα του ἀπὸ τὴ «Ζωσιμάδων» στὴ «Δαγκλῆ»*, πρόσθεσε ὁ Βάντζιος. *Ἀξίζει τὴν ὑποστήριξή μας, οἱ ἄλλοι τρώγονται σὰν τὰ σκυλιά, λὲς καὶ δὲν ἀνήκουν στὴν ἴδια παράταξη.* —*Δὲν ἀνήκουν, χώρισαν Ἀχιλλέα, δὲν τὸ κατάλαβες; Οἱ μισοὶ μὲ τὸ Μπότσαρη, οἱ ἄλλοι μισοὶ μὲ τὸ Λούλη, τὸν Καγιᾶ καὶ τοὺς λοιπούς, ἄλλο δὲν κάνουν ἀπὸ τὸ νὰ ἀλληλοϋβρίζονται, λὲς καὶ ποτὲ δὲν*

πάλαιψαν μαζὶ γιὰ τὰ ἴδια ἰδανικά, γιὰ κοινοὺς σκοπούς· ὁ χαμὸς τοῦ Βενιζέλου ἀπέδειξε πὼς ἡ συμβίωση ἦταν ἀναγκαστική... —Τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ μὲ τοὺς «Λαϊκούς». Κι αὐτοὶ μὲ τὸ θάνατο τοῦ Τσαλδάρη ἔγιναν ἑκατὸ κομμάτια... Καὶ στὰ Γιάννινα τρώγονται μεταξύ τους. Τὴ δυστυχισμένη τὴν Ἤπειρο κανένας δὲν τὴ λογαριάζει. Ἀφοῦ δὲ δείχνουν ἐνδιαφέρον οἱ ἐκπρόσωποί της, ἀδιαφορεῖ καὶ τὸ κράτος. Πολὺ σωστὰ παρατηρεῖ ὁ Χατζῆς πὼς γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ οἱ Ἠπειρῶτες ἔχασαν τὴν ἐμπιστοσύνη τους πρὸς τὸ κράτος. Νὰ σοῦ διαβάσω νὰ δεῖς πὼς τὸ λέει. Ἔβγαλε ἀπὸ τὴ μέσα τσέπη τοῦ σακκακιοῦ του τὸ ἀπόκομμα τοῦ *Ἐλεύθερου βήματος* καὶ διάβασε: *Οἱ Ἠπειρῶται ποτισμένοι ὡς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς των μὲ τὴν πικρίαν μιᾶς ἐγκαταλείψεως σχεδὸν προκλητικῆς καὶ πιστεύοντες ὅτι ἡ χώρα των θὰ ἠδύνατο νὰ εἶναι αὐτάρκης, ὅπως ἦτο καὶ εἰς τὸ παρελθόν, ἐσυνήθισαν νὰ εἶναι δύσπιστοι, καχύποπτοι καὶ ἀδιάφοροι. Γενικῶς χωρὶς λυρισμούς, χωρὶς τραγικότητα καὶ χωρὶς καμμίαν ἀπολύτως ὑπερβολὴν ἡ ζωὴ εἰς τὴν Ἤπειρον κατέστη αὐτόχρημα προβληματική. Εἰς τίποτε δὲν ὠφελεῖ ν' ἀποκρύπτωμεν τὴν ἀλήθειαν αὐτήν... —Κανένας δὲν θὰ τὸν ἀκούσει, ὅπως δὲν ἄκουσαν καὶ ἄλλους ποὺ τὰ γράφουν ἀπὸ καιρό... Ἡ κυβέρνηση ἀσχολεῖται μ' ἄλλα τώρα, ὁ Μεταξᾶς ἔχει τὰ σχέδιά του, ἀγωνίζεται νὰ τὰ πραγματοποιήσει. Εἶναι σχέδια μιᾶς ζωῆς... —Λὲς νὰ τὰ παίξει ὅλα γιὰ ὅλα καὶ νὰ κηρύξει τὴ δικτατορία;* ρώτησε πάλι ὁ Πέτρος. — *Καὶ ποιὸς θὰ τὸν ἐμποδίσει; Οἱ ἄλλοι κοιμοῦνται, αὐτὸς ξαγρυπνάει, μοὺ φαίνεται πὼς ἔχει καὶ τὴν ὑποστήριξη τοῦ βασιλιᾶ. —Ὁ λαὸς θέλει κυβέρνησιν πολιτικήν,* γράφει πάλι ἡ *Ἤπειρος* σήμερα, *ὁ Χατζῆς ἔχει γίνει ἀπὸ τοὺς σφοδρότερους πολέμιους τοῦ Μεταξᾶ,* παρατήρησε ὁ Πέτρος. — *Θυμίζει σὲ πολλὰ ἄρθρα τὴ μαχητικότητα τοῦ πατέρα του. Καὶ οἱ λογοτεχνικές του ἐπιδόσεις εἶναι ἀξιόλογες. Κάποια μέρα θὰ φτάσει ψηλά... Ἀκόμα καὶ στὴν ἐριστικὴ ἔμοιασε τοῦ μακαρίτη τοῦ φίλου μου, τοῦ Γιώργη... Δὲν ἀφήνει κανένα σὲ χλωρὸ κλαδί. Στὰ περισσότερα ἔχει δίκιο ποὺ φωνάζει... —Γιαυτὸ καὶ τὸν χτυποῦν ὅλοι,* συμπλήρωσε ὁ Βάντζιος, ἀδειάζοντας καὶ πάλι τὸ ποτήρι τοῦ κονιάκ...

Τὰ δυὸ κορίτσια, ἡ Ἑλενίτσα καὶ ἡ Θάλεια, ὕστερα ἀπὸ τὸ γιορταστικὸ τραπέζι, ἄρχισαν ἐντατικὴ μελέτη. Ἦταν ἄριστα καταρτισμένες, τὰ γυμνάσια τότε ἔδιναν οὐσιαστικὴ μόρφωση, δὲν εἶχαν ὑποκατασταθεῖ ἀπὸ τὰ σημερινὰ φροντιστήρια, τὸ ἀπολυτήριο ποὺ ἔπαιρναν οἱ ἀπόφοιτοι εἶχε οὐσιαστικὸ ἀντίκρυσμα. Μελετοῦσαν χωριστά, καθὼς ἡ ἀπόφαση στὴν ὁποία εἶχαν καταλήξει ὁδηγοῦσε τὴν Ἑλενίτσα στὶς θετικὲς ἐπιστῆμες· θὰ σπούδαζε ἰατρικὴ ἀκολουθώντας τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πατέρα της, ἡ ἐπιτυχία του ὡς γιατροῦ εἶχε παίξει οὐσιαστικὸ ρόλο στὸν ἐπαγγελματικό της προσανατολισμό· ἡ Θάλεια θ' ἀκολουθοῦσε κλασικὲς σπουδές, αὐτὲς τὴν ἐνδιέφεραν. Ἀντιμετώπιζε δυσχέρειες στὴ μελέτη της, δὲ μποροῦσε νὰ συγκεντρωθεῖ ἐξαιτίας τῆς ἐκκρεμότητας τοῦ δεσμοῦ της μὲ τὸν Πετράκη. Εἶχαν

πεῖ πῶς τὸ καλοκαίρι, μὲ τὴν ὀνομασία τοῦ Πετράκη ὡς ἀξιωματικοῦ καὶ τὴ δική της ἀποφοίτηση, θὰ γίνονταν ἐπίσημα οἱ ἀρραβῶνες τους, ὁ παποὺς τὸ εἶχε ὑποσχεθεῖ καὶ θὰ κρατοῦσε τὸ λόγο του. Νὰ ὅμως ποὺ ἡ ἐπιφυλακὴ τοῦ Πετράκη, ἀνέβαλε τὰ σχέδιά τους. Ἡ Εἰρήνη ἔβλεπε τὴν ἀφηρημάδα της καὶ καταλάβαινε τὴν αἰτία της. Τὴν ἔπαιρνε τότε στὸ δωμάτιό της καὶ ἔβρισκε τρόπους νὰ τῆς ἀναπτερώνει τὸ ἠθικὸ καὶ νὰ τῆς δημιουργεῖ τὴν πεποίθηση ὅτι ὅλα θὰ γίνονταν ὅπως τὰ εἶχε ὑποσχεθεῖ ὁ κὺρ-Πέτρος, ὁ λόγος του ἦταν συμβόλαιο. —*Ἐσὺ κοίταξε τὴ μελέτη σου, κόρη μου*, τῆς ἔλεγε, *τὰ ἄλλα ἄφησέ τα σὲ μᾶς. Ὅπου νάναι θάρθει κι ὁ ἀγαπημένος σου. Ἔπειτα κάθε μέρα κοντά σου τὸν ἔχεις, τὶ παραπονεῖσαι;* — *Πῶς τὸν ἔχω κοντά μου*, ἀποροῦσε ἡ Θάλεια. —*Καὶ τὰ γράμματα ποὺ παίρνεις ἀπὸ τὸ ταχυδρομεῖο τὶ εἶναι; Πέρασε μέρα χωρὶς νὰ σὲ θυμηθεῖ; Τὶ ἄλλη ἀπόδειξη θέλεις γιὰ τὴν ἀγάπη του καὶ τὴν ἀπόφασή του νὰ σὲ παντρευτεῖ;* Ἡ Θάλεια ἄκουγε τὴ θεία της καὶ ἠρεμοῦσε. Αὐτὴ ἡ γυναίκα εἶχε τὸ χάρισμα ὄχι μόνο νὰ πείθει, ἀλλὰ καὶ νὰ δημιουργεῖ ἐλπίδες σὲ καταστάσεις ἀπελπιστικές. Οἱ ἀντιξοότητες ποὺ δοκίμασε στὴ ζωή, τὴν εἶχαν ὁπλίσει μὲ ἱκανότητες ποὺ πρόσφεραν ἀποτελεσματικὴ βοήθεια σ' ὅσους τὴ ζητοῦσαν...

Ὀρθὰ εἶχε διαπιστώσει ὁ Πέτρος πὼς ὁ Δημήτρης Χατζῆς εἶχε γίνει ἕνας ἀπὸ τοὺς σφοδρότερους πολέμιους τοῦ Μεταξᾶ. Δυὸ μέρες πρὶν ἀπὸ τὴν κήρυξη τῆς δικτατορίας ὁ Βάντζιος εἰσέβαλε πάλι στὸ κατάστημα τοῦ Πέτρου, κρατώντας ἐπιδεικτικὰ στὰ χέρια του τὴν *Ἤπειρο*. —*Εἶχες δίκιο*, εἶπε τοῦ Πέτρου, *ὁ Χατζῆς εἶναι σπουδαῖος, ἀκολουθεῖ τὰ χνάρια τοῦ πατέρα του. Βάλε ἕνα κονιὰκ καὶ θὰ σοῦ ἐξηγήσω...* —*Μὲ ξάφνιασες*, ἀποκρίθηκε ὁ Πέτρος, *τὶ εἶναι αὐτὸ ποὺ σὲ κάνει νὰ ἐκθειάζεις τὸ Χατζῆ;* — *Τὸ σημερινὸ ἄρθρο του γιὰ τὸ Μεταξᾶ. Ἐπειδὴ λείπει στὴν Ἀθήνα μοῦ δημιουργήθηκε κάποια ἀμφιβολία γιὰ τὸ ἂν τὸ ἔγραψε ὁ ἴδιος. Ἀπὸ τὴ μελέτη του διαπίστωσα ὅτι εἶναι ἡ δική του γραφή. Μπράβο του...* —*Θὰ μοῦ τὸ διαβάσεις τὸ ἄρθρο ἢ πρέπει νὰ τὸ μελετήσω μόνος μου;* ρώτησε ὁ Πέτρος. —*Θὰ σοῦ τὸ διαβάσω ἐγώ, πάμε στὸν καναπὲ γιὰ νὰ ἔχουμε ἡσυχία...* Κάθησαν κι ὁ Βάντζιος ἄρχισε νὰ διαβάζει: *Ἡ δυσφορία καὶ ἡ ἀγανάκτησις τοῦ λαοῦ ἐναντίον τῆς κυβερνήσεως Μεταξᾶ ἔχει προσλάβει τὰς τελευταίας ἡμέρας τὴν μορφὴν πανελληνίου ἐξεγέρσεως... Ὅλαι ἀνεξαιρέτως αἱ κοινωνικαὶ τάξεις οἱ ἔμποροι, οἱ ἐπαγγελματίαι, οἱ ἐργάται, οἱ ἀγρόται, οἱ παλαιοὶ πολεμισταὶ εὑρίσκονται εἰς μίαν διαρκῆ συλλογικὴν κίνησιν στρεφομένην ἐναντίον τῆς κυβερνήσεως... Οὐδέποτε ἡ Ἑλλὰς ἐδοκίμασε τὰς ἀνησύχους ἡμέρας ποὺ διέρχεται σήμερον... Ἡ κυβέρνησις τοῦ κ. Μεταξᾶ τὰ ἔκαμε θάλασσα ἐν τῇ κυριολεξίᾳ. Ἡ χρεωκοπία τῆς πολιτικῆς αὐτῆς εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς κρατικῆς λειτουργίας ὑπῆρξε πλήρης... Δὲν ὑπάρχει πλέον κανεὶς τίμιος καὶ λογικὸς ἄνθρωπος εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὁ ὁποῖος ἤθελε τὴν ἐπιδοκιμάσῃ. Διὰ τὴν Διοίκησιν ἔκαμε τὸ πᾶν ὅπως ἐπι-*

τύχῃ τὴν τελείαν ἐξάρθρωσίν της... Διὰ τὴν Δικαιοσύνην ἐπίσης... Ἀλλὰ τί νὰ εἴπῃ τις καὶ διὰ τὴν οἰκονομικήν, τὴν φορολογικήν, τὴν κοινωνικήν, τὴν γεωργικὴν κλπ. πολιτικὴν τῆς περιφήμου αὐτῆς κυβερνήσεως; Παντοῦ καὶ πάντοτε ἡ οἰκτρὰ ἀποτυχία συνώδευσε καὶ ἐπεσφράγισε τὰ ἔργα καὶ τὰς ἡμέρας τοῦ κ. Μεταξᾶ. Ἐντεῦθεν ἡ δυσφορία καὶ ἀγανάκτησις τοῦ λαοῦ ἐναντίον τῆς κυβερνήσεως, ἡ ὁποία προσέλαβε τελευταίως τὴν μορφὴν παλλαϊκῆς ἐξεγέρσεως... —Μὴ μοῦ διάβαζεις ἄρθρα ἄλλων, τὸν διέκοψε ὁ Πέτρος. *—Ὄχι τοῦ Χατζῆ εἶναι, δὲ σοῦ τὰ διάβασα ὅλα, παρέλειψα πολλά, θ' ἀκούσεις μόνο τὸ τέλος,* ἀπάντησε ὁ Βάντζιος καὶ συνέχισε: *...Καθίσταται οὕτω προφανὲς ὅτι ἡ παραμονὴ τοῦ κ. Μεταξᾶ εἰς τὴν ἀρχὴν ἐγκυμονεῖ πλείστους ὅσους κινδύνους, τοὺς ὁποίους εἰς χεῖρας τοῦ πολιτικοῦ κόσμου κεῖται σήμερον ν' ἀπομακρύνῃ καὶ ἐξουδετερώσῃ ἀνατρέπων τὴν παροῦσαν κυβέρνησιν καὶ δίδων εἰς τὴν χώραν κυβέρνησιν νόμιμον, κοινοβουλευτικήν. Δέον ὅμως ἀπαραιτήτως νὰ συμβῇ τοῦτο, τώρα, πρὶν ἢ ἐκσπάσῃ ὁ χείμαρρος τῆς ἀποκορυφωθείσης λαϊκῆς δυσφορίας, ἀγανακτήσεως καὶ ὀργῆς. Διότι ἴσως θὰ εἶναι πλέον τότε πολὺ ἀργά...* Ὁ Βάντζιος σταμάτησε. Ὕστερα ἀπὸ λίγο πρόσθεσε: *—Ἔχω τὴ διαίσθηση ὅτι εἶναι πιὰ πολὺ ἀργὰ καὶ γιὰ τοὺς πολιτικοὺς καὶ γιὰ ὅλους... Ἡ θύελλα ἔρχεται Πέτρο. Δὲν τὴν ὀσμίζεσαι;... —Ὁ Θεὸς ἂς βοηθήσει τὴν Ἑλλάδα, τί ἄλλο νὰ πῶ,* εἶπε ὁ Πέτρος κι ἔκανε τὸ σταυρό του... Ὕστερα ἀπὸ δυὸ μέρες τὸ πολιτικὸ τοπίο τῆς Ἑλλάδας ἄλλαξε ριζικά...

Δρόμος στὰ προπολεμικὰ Γιάννινα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Η ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ ΤΗΣ 4ης ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Η κήρυξη τῆς δικτατορίας *δὲν ὑπῆρξε κεραυνὸς ἐν αἰθρίᾳ.* Κανεὶς βέβαια δὲν ἦταν σίγουρος, ἡ ἀνησυχία ὅμως ἦταν διάχυτη παντοῦ. Ὅλα ἔδειχναν πὼς ὁ τόπος πρὸς τὰ κεῖ βάδιζε, μόνον οἱ κοντόθωροι δὲν τὸ ἔβλεπαν. Καὶ περισσότερο κοντόθωροι ἀπ' ὅλους ἦταν οἱ πολιτικοί. Εἶχαν ἐπαναπαυτεῖ στὶς διαβεβαιώσεις τοῦ Μεταξᾶ, βυζαντινολογοῦσαν καὶ ὀμφαλοσκοποῦσαν. Κι ὅταν κάποια στιγμὴ ἀποφάσισαν ν' ἀντιδράσουν ἦταν ἀργά. Ἡ δικτατορία τοὺς κατάργησε μέσα σὲ μιὰ νύχτα, θὰ εἶχαν καὶ βαρύτερες συνέπειες...

Πέρασαν ἀπὸ τότε ἑξήντα χρόνια. Στὸ διάστημα αὐτὸ ἑκατοντάδες βιβλία ἐκδόθηκαν μὲ θέμα τὸ πῶς καὶ γιατὶ ἔγινε ἡ δικτατορία, πλῆθος ἀπομνημονευμάτων προσώπων, ποὺ ἔπαιξαν τότε πρωταγωνιστικὸ ρόλο, θετικὸ ἢ ἀρνητικό, δημοσιεύτηκαν, δεκάδες ἀρχείων ξένων κρατῶν ἀνοίχτηκαν καὶ μελετήθηκαν, ἀκόμα καὶ τὸ *Προσωπικὸ Ἡμερολόγιο* τοῦ Μεταξᾶ ἦρθε στὸ φῶς, ἀποκαλύπτοντας τὶς μύχιες σκέψεις του, ὅλες οἱ ἀπορίες τῶν ἐρευνητῶν, μπορεῖ νὰ πεῖ κανείς, διαλύθηκαν. Ὅλες ἢ σχεδὸν ὅλες. Γιατὶ κάποια ἀρχεῖα, ἄκρως ἀπόρρητα, δὲν ἄνοιξαν ἀκόμα, μένουν ἐφτασφράγιστα. Πιστεύω πὼς δὲ μποροῦν ν' ἀλλάξουν τὴ μορφὴ τοῦ τοπίου ποὺ ἔχει ἤδη ἀποτυπωθεῖ στοὺς πίνακες τῆς νεοελληνικῆς ἱστορίας, μόνο κάποιους ρόλους κρατῶν, ποὺ ἀναμίχτηκαν κατὰ τὴν θυελλώδη ἐκείνη περίοδο στὴν ἐξέλιξη τοῦ πολιτικοῦ προβλήματος τῆς Ἑλλάδας, θὰ κρύβουν. Κάποτε θ' ἀνοίξουν κι αὐτὰ γιὰ ν' ἀποκατασταθεῖ ἡ Ἱστορία σ' ὅλες της τὶς λεπτομέρειες...

Εἶναι σήμερα κοινὰ ἀποδεκτό, παρὰ τὴν ἀνεπάρκεια τῶν ἀποδείξεων, ὅτι ἡ κήρυξη τῆς δικτατορίας δὲν ἦταν πρωτοβουλία κι ἀπόφαση μόνο τοῦ Μεταξᾶ. Πρωταγωνιστικὸ ρόλο ἔπαιξε ὁ βασιλιὰς Γεώργιος, πίσω ἀπ' αὐτὸν κρυβόταν ἡ Ἀγγλία καὶ τὸν καθοδηγοῦσε. Μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι ἡ Ἀγγλία κι ὁ βασιλιὰς ἦταν αὐτοὶ ποὺ κίνησαν τὰ νήματα κι ἀποφάσισαν τὴ δικτατορία, ὁ Μεταξᾶς φαίνεται ὡς τὸ ἐκτελεστικό τους ὄργανο. Ἂς μὴ πλατυάσουμε σὲ ἀναλύσεις. Ἂς δοῦμε τὴν ἐξέλιξη τῶν γεγονότων, ἀκόμα καὶ μέσα ἀπὸ τὰ στοιχεῖα ποὺ τὰ ἐμφάνιζε, ὅπως ἤθελε, ἡ δικτατορία, καθὼς κι ἀπὸ τὶς λογοκριμένες εἰδήσεις. Ἀποκαλύπτονται πτυχές, ποὺ μετὰ τὴ λήξη τοῦ πολέμου φωτίστηκαν ἄπλετα καὶ ἔδωσαν ἑρμηνεῖες σὲ πολλὲς ὡς τότε δυσεξήγητες καταστάσεις.

Ὅλοι ἀνησυχοῦσαν γιὰ τὴν κήρυξη τῆς δικτατορίας, κανένας ὅμως δὲ μποροῦσε νὰ μιλήσει μὲ σιγουριὰ γιὰ τὸ πότε θὰ γινόταν. Τόσο μυστικὰ πάρθηκαν οἱ ἀποφάσεις μεταξὺ τῶν δυὸ πρωταγωνιστῶν, τοῦ βασιλιᾶ καὶ τοῦ Μεταξᾶ, ποὺ οὔτε οἱ ὑπουργοί τους, ἐκτὸς ἀπὸ λίγους ἔμπιστους, τὸ γνώριζαν. Τὸ ἔμαθαν τὸ βράδυ τῆς 3ης Αὐγούστου, ὅταν τοὺς τὸ ἀνακοίνωσε ὁ Μεταξᾶς, στὸ ὑπουργικὸ συμβούλιο ποὺ εἶχε συγκαλέσει· τοὺς τὸ εἶπε ὄχι σὲ κοινὴ συνεδρίαση, ἀλλὰ ξεχωριστὰ στὸν καθένα, γιὰ νὰ πάρει τὴ συγκατάθεσή τους. Δυὸ ὑπουργοὶ καὶ ἕνας ὑφυπουργὸς δὲ συμφώνησαν καὶ παραιτήθηκαν, χωρὶς νὰ τοὺς ἐπιτραπεῖ νὰ βγοῦν κι ἀπὸ τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, ὅπου γινόταν ἡ σύσκεψη γιὰ νὰ μὴ κοινολογήσουν τὸ μυστικό. Οἱ ἄλλοι ὑπέγραψαν τὰ δυὸ διατάγματα -τὸ πρῶτο ἀναφερόταν στὴν ἀναστολὴ ὀχτὼ βασικῶν ἄρθρων τοῦ συντάγματος καὶ τὸ δεύτερο στὴ διάλυση τῆς Βουλῆς- καὶ ἡ δικτατορία ἦταν πιὰ γεγονός. Ὡς δικαιολογία γιὰ τὴν ἀναστολὴ τῶν ἄρθρων τοῦ συντάγματος ἀναφερόταν ὁ κομμουνιστικὸς κίνδυνος (εἶχε κηρυχθεῖ πανελλαδικὴ ἀπεργία ποὺ θ' ἄρχιζε ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα) καὶ γιὰ τὴ διάλυση τῆς Βουλῆς, ἡ ἀδυναμία της νὰ δώσει κυβέρνηση.

Κανένας, λοιπόν, δὲ γνώριζε ὅτι ἡ Ἑλλάδα τὴν 4η Αὐγούστου θὰ ξημέρωνε ὑπὸ διδακτορικὸ καθεστώς. Μόνον οἱ κομμουνιστὲς τὸ εἶχαν μάθει. Ἀπὸ ποῦ; Δόθηκαν πολλὲς ἀπαντήσεις ὡς τώρα, δὲν ξέρω ποιὰ ἀπ' αὐτὲς εἶναι ἡ σωστή. Τὸ βέβαιο εἶναι πὼς ὁ *Ριζοσπάστης* τῆς 4ης Αὐγούστου κυκλοφόρησε μὲ μεγάλους τίτλους προαναγγέλλοντας ὅτι τὴ μέρα αὐτὴ θὰ κηρυσσόταν δικτατορία. Εἶχε ἤδη κηρυχθεῖ ἀπὸ τὸ βράδυ τῆς προηγούμενης μέρας. Τὸ γεγονὸς ἔγινε γνωστὸ στὸ εὐρὺ κοινὸ ὅταν ἀστυνομικοὶ πῆγαν τὰ ξημερώματα τῆς 5ης Αὐγούστου στὰ γραφεῖα τῶν ἐφημερίδων κι ἀπαγόρευσαν τὴν κυκλοφορία τῶν πρωινῶν ἐφημερίδων. Καὶ πῶς νὰ τὸ μάθει ὁ κόσμος; Καμιὰ κίνηση στρατιωτικῶν μονάδων δὲ σημειώθηκε τὴ νύχτα αὐτή, οὔτε τὴ μέρα, ὅπως ἔγινε μὲ τὴν 21η Ἀπριλίου 1967, μόνο δυὸ τρία θωρακισμένα αὐτοκίνητα βγῆκαν γιὰ λίγο στοὺς δρόμους τῆς Ἀθήνας, ποιὸς θάδινε σημασία σ' αὐτά;

Ἀλλὰ ἂν οἱ Ἀθηναῖοι βρισκόταν ὁλόκληρη τὴ μέρα σχεδὸν σὲ ἄγνοια, τὶ μποροῦσαν νὰ πληροφορηθοῦν οἱ ἐπαρχιῶτες; Ἂς ἔρθουμε στὰ Γιάννινα. Κάποια ὑποψία δημιούργησε στοὺς ἐκδότες τῶν ἐφημερίδων ἡ διακοπὴ τῆς τηλεφωνικῆς ἐπικοινωνίας μὲ τοὺς ἀνταποκριτές τους δὲν ἦταν ὅμως βέβαιοι γιὰ τὰ αἴτια τῆς διακοπῆς. Ὁρισμένοι το ἀπέδιδαν καὶ σὲ βλάβη τῶν τηλεφωνικῶν γραμμῶν. Ἔτσι οἱ ἐφημερίδες τῆς 4ης Αὐγούστου κυκλοφόρησαν κανονικὰ μὲ τὴ συνηθισμένη ὕλη τους. Στὴν *Ἤπειρο* π.χ. τῆς 4-8-36 διαβάζουμε τοὺς ἑξῆς τίτλους: *Ἡ ἀποξήρανσις τοῦ βάλτου τῆς Λιόψης τῶν Φιλιατῶν, Ἀρχηγὸς τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου ὁ στρατηγὸς Ἀλ. Παπάγος. Οἱ Ἄμβυκες* (1η σελίδα), *Πενιὲς καὶ εἰδησοῦλες* κι ἄλλες ἀγγελίδες (2η σελίδα), σχόλια ἀντικυβερνητικὰ καὶ δηλώσεις τοῦ βουλευτῆ

Ἀλκ. Λούλη γιὰ τὸ ἀρτοποιητικὸ (3η σελίδα). Σ' ἕνα σχόλιο τῆς σελίδας αὐτῆς ἐπικρινόταν ἡ κυβέρνηση γιὰ τὴν ἀπόφασή της ν' ἀπελάσει ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ ἔδαφος τὸ Βεχὴπ πασά, *τὸν γνωστὸν Ἰωαννίτην ὀθωμανὸν στρατηγόν, ὅστις συμμετέσχε τελευταίως τοῦ πολέμου τῶν Ἀβησσυνῶν ἐναντίον τῶν Ἰταλῶν.* Ἦταν φανερὸ ὅτι ἡ ἀπέλαση διατάχτηκε ὕστερα ἀπὸ ἀξίωση τῆς Ἰταλίας, κάτι ποὺ ἡ ἐφημερίδα χαρακτήριζε *πρᾶξιν μειοτικὴν τοῦ κρατικοῦ κύρους καὶ τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας μας.* Στὴν 4η σελίδα δημοσιεύονταν εἰδήσεις ἀπὸ τὸν Ἰσπανικὸ ἐμφύλιο πόλεμο, τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες τοῦ Βερολίνου κ.ἄ. Καμιὰ εἴδηση γιὰ τὴ δικτατορία. Τὸ ἴδιο συνεχίστηκε καὶ μὲ τὸ φύλλο τῆς 5ης Αὐγούστου. Μόνο στὴν τελευταία στήλη τῆς 4ης σελίδας δημοσιευόταν σ' ἕνα μονόστηλο ἡ κήρυξη τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου καὶ ἡ διάλυση τῆς Βουλῆς, καθὼς καὶ ἡ διαταγὴ τοῦ ὑποστρατήγου Ἀλ. Παπανικολάου, διοικητῆ τῆς VIIIης μεραρχίας καὶ στρατιωτικοῦ διοικητῆ τώρα. Σύμφωνα μ' αὐτήν: Ἀ π α γ ο ρ ε υ ό τ α ν: *1) Πᾶσα συνάθροισις εἴτε ἐν δημοσίῳ, εἴτε ἐν κλειστῷ χώρῳ. β) Ἡ ἀνακοίνωσις ἢ δημοσίευσις πληροφοριῶν καθ' οἱονδήποτε τρόπον γενομένων καὶ στρεφομένων κατὰ τῆς ἀσφαλείας τοῦ κράτους καὶ τῆς δημοσίας τάξεως. γ) Πᾶσα παράβασις τῆς παρούσης ἀποτελεῖ ἀδίκημα ὑπαγόμενον εἰς τὸ στρατοδικεῖον.* Στὴν ἴδια στήλη δημοσιεύονται πληροφορίες γιὰ τὸ πῶς ἔγινε γνωστὴ στοὺς δημοσιογράφους ἀλλὰ καὶ στοὺς πολίτες ἡ πολιτικὴ μεταβολή: *Περὶ τὴν 11ην νυκτερινὴν τῆς χθὲς* (βράδυ 4ης Αὐγούστου) *ζωηρὰ κίνησις τῶν ἀνδρῶν τῆς ἐνταῦθα φρουρᾶς καὶ ἡ ἐπακολουθήσασα συγκέντρωσις ὅλων τῶν ἀξιωματικῶν εἰς τὸ στρατηγεῖον, παρέσχον εἰς τὸ κοινὸν τῆς πόλεως τὴν ἐντύπωσιν ὅτι κάτι ἐξαιρετικὸν συνέβαινεν. Ἡ ἐπακολουθήσασα δὲ ἐγκατάστασις φρουρᾶς εἰς τὸ τηλεγραφεῖον καὶ ἡ περιφορὰ στρατιωτικῶν περιπόλων ἐνίσχυον τὴν ἄποψιν αὐτήν. Ὀλίγον βραδύτερον ἐκλήθησαν εἰς τὴν μεραρχίαν οἱ διευθυνταὶ τῶν ἡμερησίων ἐφημερίδων κ.κ. Εὐθ. Τζάλλας, Δημ. Χατζῆς καὶ Δημ. Πανίδης πρὸς τοὺς ὁποίους ὁ κ. μέραρχος ἀνεκοίνωσεν ὅτι ἀπὸ τῆς 10ης νυκτερινῆς ἐκηρύχθη ὁ στρατιωτικὸς νόμος καὶ διελύθη ἡ Βουλὴ ὡς ἐπίσης καὶ ὅτι ἐφεξῆς θὰ ἐφαρμόζεται ἡ λογοκρισία ἐπὶ τοῦ τύπου.* Στὶς 6 Αὐγούστου ἡ *Ἤπειρος* ἐκδόθηκε δισέλιδος, μὲ τὴν ἑξῆς δήλωση: *Ἡ «Ἤπειρος» ἐπί τινας ἡμέρας διὰ λόγους τεχνικοὺς θὰ ἐκδοθῇ εἰς ἡμίφυλλον. Ἄλλως τε ἐκ τῆς ἀπαγορεύσεως τῶν τηλεφωνικῶν συνδιαλέξεων μετὰ τῶν Ἀθηνῶν μοιραίως θὰ καθίστατο ἀναγκαῖος ὁ περιορισμὸς τῶν σελίδων* (αὐτὸς ἦταν ὁ κύριος λόγος τῆς ἔκδοσης τοῦ «ἡμιφύλλου» κι ὄχι οἱ τεχνικοὶ λόγοι). Ἀναγγέλλεται ἀκόμα στὸ ἴδιο φύλλο ἡ κήρυξη τῆς δικτατορίας, ὁ ἀνασχηματισμὸς τῆς κυβέρνησης, ἡ σύλληψη τῶν κομμουνιστῶν βουλευτῶν καὶ δημοσιεύεται τὸ διάγγελμα τοῦ Μεταξᾶ πρὸς τὸ λαό.

Ἀνάλογη ἐμφάνιση εἶχαν καὶ οἱ δυὸ ἄλλες ἡμερήσιες ἐφημερίδες. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* κι ὁ *Κῆρυξ*, συνέχισαν νὰ ἐκδίδονται στὶς 4 καὶ 5

Αὐγούστου μὲ τὴ συνηθισμένη ὕλη καὶ σχολιασμοὺς ἀντικυβερνητικοὺς καὶ μόνο στὴν τελευταία τους σελίδα (5-8-36), ὅπως καὶ ἡ *Ἤπειρος*, καταχωροῦσαν τὴν εἴδηση τῆς κήρυξης τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου καὶ τὶς ἀπαγορεύσεις τοῦ στρατηγοῦ Παπανικολάου. Στὶς 6 Αὐγούστου, δισέλιδες πιὰ καὶ οἱ ἄλλες ἐφημερίδες, δημοσίευσαν τὰ διατάγματα τῆς κήρυξης τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου καὶ τῆς διάλυσης τῆς βουλῆς, σχόλια ἄσχετα μὲ τὴν πολιτικὴ κατάσταση, πολλὲς ρεκλάμες (1η σελίδα) καὶ τὸ διάγγελμα τοῦ Μεταξᾶ. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* δημοσίευε ἀκόμα τὰ ἑξῆς: *Ἡ κήρυξις τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου καὶ ἡ διάλυσις τῆς Βουλῆς γνωσθεῖσα εἰς τὴν πόλιν ἐπροκάλεσε διάφορα σχόλια. Τὰ ληφθέντα μέτρα ἐξησφάλισαν ἀπολύτως τὴν τάξιν εἰς τὴν πόλιν μας. Τὸ ταχυδρομεῖον καὶ τὸ τηλεγραφεῖον χθὲς ἐφρουρεῖτο ὑπὸ δυνάμεως στρατοῦ. Εἰς δὲ τὸν θάλαμον τῶν τηλεφώνων καὶ τὸ ταχυδρομεῖον ἐγκατεστάθη ἀξιωματικὸς λογοκριτής.*

Τὸ πρῶτο φύλλο τῆς *Ἐλευθερίας* (δισεβδομαδιαίας), μετὰ τὴν κήρυξη τῆς δικτατορίας, ἐκδόθηκε στὶς 10-8-36. Εἶχε συνεπῶς ὁ Χρηστοβασίλης ὅλη τὴν ἄνεση νὰ τοποθετηθεῖ. Τὸ ἄρθρο του, *Ἡ νέα πολιτικὴ κατάστασις*, ἦταν σαφὴς ἐπιδοκιμασία τῆς δικτατορίας. Ἐξάλλου εἶχε γράψει καὶ πρὶν φιλοδικτατορικὸ ἄρθρο καὶ εἶχε ταχυδρομήσει γιὰ νὰ δημοσιευτεῖ κι ἄλλο, πρὶν ἀπὸ τὴν 4η Αὐγούστου, μὲ τίτλο: *Τὸ μόνον φάρμακον τῆς ἐθνικῆς νόσου: Ἡ διάλυσις τῆς Βουλῆς καὶ ἡ δικτατορία*, τὸ ὁποῖο δημοσιεύτηκε στὶς 13-8-36, ἐπειδὴ εἶχε κρατηθεῖ ἀπὸ τὴ λογοκρισία. Στὸ ἄρθρο τῆς 10-8-36, ἀφοῦ ἐξηγοῦσε γιατὶ ἦταν ἀναγκαία ἡ κήρυξη δικτατορίας *(ἡ ἐπίτευξις ἐθνικῆς ὁμόνοιας καὶ ἡ ἀποτροπὴ τοῦ μπολσεβικικοῦ κινδύνου)* κατέληγε: *Αὐτοῦ εἶχαν φτάσει τὰ πράγματα ὅταν ἀπὸ τῶν στηλῶν τούτων πρῶτοι ἡμεῖς ἐξ ὅλου τοῦ ἑλληνικοῦ τύπου διεκηρύξαμεν τὴν ἀνάγκην, ὅπως ὁ βασιλεὺς δώσῃ μὲ ἀποφασιστικότητα τὴν ἐπιβεβλημένην τροπὴν εἰς τὴν κατάστασιν, χάριν τῆς σωτηρίας τοῦ ἔθνους ἀπὸ τὴν βεβαίαν καταστροφήν, εἰς τὴν ὁποίαν δυστυχῶς ἤδη ὡδηγεῖτο. Καὶ τὴν ἀνάγκην αὐτὴν εἶχον αἰσθανθῆ καὶ ἄλλοι πατριῶται καὶ πρῶτος ἴσως μεταξὺ τούτων ὁ βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων Γεώργιος Β΄. Καὶ ἰδοὺ ἀπὸ τῆς προχθὲς ὁ στρατιωτικὸς νόμος ἐκηρύχθη, ἡ ἄχρηστος Βουλὴ διελύθη καὶ ὅλαι αἱ ἐξουσίαι τοῦ κράτους συνεκεντρώθησαν εἰς τὰς χεῖρας ἑνός. Ἡ Ἑλλὰς οὕτω θὰ βαδίσῃ τὸν δρόμον της πρὸς τὴν πρόοδον, χωρὶς τὰς κομματικὰς ἔριδας καὶ τὰς πολιτικὰς διαμάχας. Μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ καὶ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως ἔχομεν τὴν πεποίθησιν ὅτι τὸ ἔθνος θὰ γνωρίσῃ καὶ πάλιν ἀναντιρρήτως ἡμέρας εὐτυχίας καὶ δόξης, ριπτομένου εἰς τὴν λήθην τοῦ κακοῦ παρελθόντος.* Εἶναι ἀξιοπρόσεκτο ὅτι σ' ὅλο τὸ κείμενο τοῦ τρίστηλου ἄρθρου του οὔτε μιὰ φορὰ δὲν ἀναφερόταν τὸ ὄνομα τοῦ Μεταξᾶ. Ὅλη τὴν εὐθύνη τῆς πολιτικῆς μεταβολῆς τὴν ἀπέδιδε στὸ βασιλιά, κι αὐτὴ ἦταν ἡ ἀλήθεια. (Πρέπει ἀκόμα νὰ σημειωθεῖ ὅτι στὸ ἄρθρο τοῦ ἑπόμενου φύλλου (13-8-36), ποὺ εἶχε γραφεῖ πρὶν ἀπὸ τὴν 4η Αὐγούστου, εἶχαν λο-

γοκριθεῖ λίγες προτάσεις, φαίνεται ἦταν ὀξύτατες σὲ χαρακτηρισμοὺς ἀπέναντι τῶν ἀρχηγῶν τῶν πολιτικῶν κομμάτων). Φυσικὰ στὶς ἑπόμενες ἐκδόσεις ἡ *Ἐλευθερία* θὰ ἀναφέρεται καὶ στὸ Μεταξᾶ καὶ θὰ ἐκθειάζει τὴν προσωπικότητά του καὶ τὶς κυβερνητικὲς ἀποφάσεις.

Η *Κραυγὴ* (ἑβδομαδιαία), δικτατορικῶν τάσεων καὶ αὐτή, χωρίς νὰ τὶς διατυμπανίζει ὅπως ἡ *Ἐλευθερία* πρὶν ἀπὸ τὴ δικτατορία, χαιρέτησε (ἄρθρο τῆς 10-8-36) μὲ ἐνθουσιασμὸ τὴν πολιτικὴ μεταβολή. Καὶ τὶ δὲν ἔγραφε: *Καθ' ἣν στιγμὴν οἱ Νέρωνες ἀρχηγοὶ* (τῶν πολιτικῶν κομμάτων) *ἠπείλουν τὸν κ. πρωθυπουργὸν εἰς τὸ γραφεῖον του, τὰ μίσθαρνα ὄργανά των ἐκινοῦντο ὑπόπτως ἑτοιμάζοντες μίαν νέαν νύκτα τοῦ ἁγίου Βαρθολομαίου, νύκτα αἵματος καὶ σφαγῆς, τὴν νύκτα τῆς 4ης πρὸς τὴν 5ην Αὐγούστου, μὲ σκοπὸν τὴν ἀνατροπὴν τοῦ κρατοῦντος καθεστῶτος... Ὁ χαλύβδινος πρωθυπουργὸς κ. Ἰω. Μεταξᾶς μὲ τὴν σιδηρᾶν θέλησίν του, πρὸ τοῦ ἀπειλοῦντος τὴν χώραν κινδύνου διαλύει τὴν ἀνίκανον Βουλὴν καὶ συγκεντρώνει ἁπάσας τὰς ἐξουσίας εἰς τὰς στιβαράς του χεῖρας... Ὁ ἥλιος ἀνέτειλεν καὶ ἡ πρωΐα τῆς 5ης Αὐγούστου ἐχαιρετίσθη μὲ ἀνακούφισιν ἀπὸ σύμπαντα τὸν ἑλληνικὸν λαόν. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐτάχθη ὁμοθύμως παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ κ. Μεταξᾶ, ὁ ἐργάτης ἀπετίναξε τὸν ζυγὸν τῆς ἐρυθρᾶς δουλείας, ὁ ἀγρότης ἀνέπνευσεν ἐλευθέρως καὶ ὁ ὑπερπατριώτης πρόεδρος τῆς Ἐθνικῆς κυβερνήσεως προχωρεῖ ἤδη ἀπροσκόπτως, ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Α.Μ. τοῦ Ἄνακτος, εἰς τὸ ἐθνοσωτήριον ἔργον τῆς ἐθνικῆς ἀναδημιουργίας, ἑρμηνευτὴς τῶν ἐθνικῶν μας παραδόσεων καὶ ἰδεωδῶν.* (Ὁ Γρ. Σακκᾶς ὑπέγραφε τὸ ἄρθρο του ὡς *πολιτευτὴς Ἰωαννίνων*. Δὲν εἶχε πάρει εἴδηση ὅτι ἡ ὥρα τῶν βουλευτῶν καὶ πολιτευτῶν εἶχε περάσει. Ἀπὸ τὴ μεθεπόμενη ἔκδοση σταμάτησε νὰ χρησιμοποιεῖ τὸ *πολιτευτής*...).

Ἡ *Ἀγροτικὴ ἠχώ*, (ἑβδομαδιαία) φιλοαριστερῶν τάσεων, στὰ τρία πρῶτα μετὰ τὴν κήρυξη τῆς δικτατορίας φύλλα (8, 15 καὶ 22-8-36), ἐξακολουθοῦσε ν' ἀσχολεῖται μὲ ἀγροτικὰ θέματα, σὲ ἄρθρα καὶ σχόλια, ἀναφερόμεη στὴν πολιτικὴ μεταβολὴ σ' ἕνα μικρὸ εἰδησεογραφικὸ μονόστηλο, μὲ τὸ ὁποῖο γνωστοποιοῦσε τὴν κήρυξη τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου καὶ τὴ διάλυση τῆς Βουλῆς. Ἀνοιχτὴ θέση ὑπὲρ τῆς κυβέρνησης πῆρε στὶς 5 Σεπτεμβρίου μὲ τὸ ἄρθρο της: *Ἡ ἐμπιστοσύνη τῶν ἀγροτῶν πρὸς τὸ συντελούμενον κυβερνητικὸν ἔργον.* Ἀπ' ἐκεῖ καὶ ὕστερα τὰ φιλοκυβερνητικὰ ἄρθρα διαδέχονταν τὸ ἕνα τὸ ἄλλο, ὅπως συνέβαινε μὲ ὅλες τὶς ἐφημερίδες...

Κάποιοι ἀπὸ τοὺς πρώην βουλευτές, ὅπως οἱ Μπότσαρης, Λούλης, Μπέμπης, ἐξακολούθησαν γιὰ λίγο διάστημα νὰ δημοσιεύουν στὶς ἐφημερίδες ἐνέργειές τους γιὰ ἐπίλυση ζωτικῶν Ἠπειρωτικῶν θεμάτων, σταμάτησαν ὅμως ἢ τοὺς ὑποχρέωσαν νὰ σταματήσουν. Ὁ μόνος ποὺ ἐπέμεινε ν' ἀρθρογραφεῖ ἦταν ὁ Π. Μπέμπης, εἶχε ἀντικείμενο ν' ἀσχοληθεῖ, χωρὶς ν' ἀντιπαρατίθεται μὲ τὴν κυβέρνηση. Ἦταν τὸ Νοσοκομεῖο Φιλιατῶν, γιὰ τὸ

ὁποῖο ὁ Μπέμπης εἶχε ἀφιερώσει ἀπὸ καιρὸ μεγάλο μέρος τῶν δραστηριοτήτων του. Εἶναι χαρακτηριστικὸ πὼς ὁ Μπέμπης, ἂν δὲν ἀντιπαρατίθεται πρὸς τὴν κυβέρνηση, σέρνει ὅμως τὰ «ἐξ ἁμάξης» ἐναντίον τοῦ Μπότσαρη, ὁ ὁποῖος, μέσω τοῦ *Κήρυκος*, εἶχε διαφορετικὴ γνώμη γιὰ τὸν τρόπο ἀνάπτυξης τοῦ νοσοκομείου. Ὁ Μπέμπης ἀπαντοῦσε στὸν Μπότσαρη: *Ἤπειρος*, 25-8-36): *Ἀναχωρήσας εἰς Εὐρώπην* (ὁ Μπότσαρης) *δι' ἀναψυχὴν καὶ λουτρικὴν ἀποσκωρίωσιν καὶ ἀποξείδωσιν, ὁ γνωστὸς κ. «Ἀστεροσκοπίδης», διὰ νὰ μὴ δημιουργηθῇ μέγα καὶ δυσαναπλήρωτον κενὸν ἐκ τῆς ἀπουσίας του ἐν Ἰωαννίνοις, μᾶς ἀφῆκεν ὡς «χαβαλὲν» τὸν ἐν φιλολογικῇ ἀπομαχίᾳ μυστακοπληθῆ μόνιμον τοποτηρητὴν καὶ ἀπολογητήν του,* (τὸν Σακελλαρίδη), *τὸν ὁποῖον μεταξὺ τῶν ἄλλων σπουδαίων Ἠπειρωτικῶν ζητημάτων, παραδέρνει καὶ ἡ λύσις τοῦ δισεπιλύτου προβλήματος «πῶς χωρεῖ ἕνα κολοσσιαῖον νοσοκομεῖον, εἰς μίαν μικροσκοπικὴν κωμόπολιν». Καὶ ἀντιστρόφως - πῶς ἕνα τόσο δὰ χωριουδάκι, εἶναι δυνατὸν νὰ γεννᾷ ἀνθρώπους, οἵτινες καίτοι εἶναι «μικροὶ» καὶ ἀνίκανοι καὶ «ὅσα παίρνει ἡ σκοῦπα», κατὰ τὸν «Κήρυκα», τολμοῦν ἐν τούτοις ν' ἀτενίζουν καὶ νὰ χειροπιάνωνται μὲ τόσον μεγάλα ἔργα...* Πρόκειται στὴν οὐσία γιὰ σκληρὴ πολιτικὴ ἀντιπαράθεση, διανθισμένη μὲ πολλοὺς ὑβριστικοὺς χαρακτηρισμούς, μεταξὺ κορυφαίων στελεχῶν τοῦ διαλυθέντος κοινοβουλίου, κάτι ποὺ ἦταν ἀρεστὸ στὴ δικτατορία, γιαυτὸ καὶ δὲ λογοκρίθηκε οὔτε μιὰ γραμμή τους. Ἀντίθετα, ἄρθρο τοῦ Βασίλη Μάκη, δασκάλου, στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* (12-8-36) γιὰ τὰ *ἐπαρχιακὰ τηλέφωνα*, λογοκρίθηκε σὲ δυὸ σημεῖα. Θύμιζε κάτι ἀπὸ τὴν προδικτατορικὴ ἐποχή.

Ἀπὸ τὰ μεγάλα προβλήματα ποὺ ἀπασχολοῦσαν ὡς τότε τὶς ἐφημερίδες, βρισκόταν πάντα στὴν ἐπικαιρότητα ἡ ἀποξήρανση τῆς Λαψίστας, τὸ Ἐφετεῖο καὶ οἱ φυλακὲς Ἀκραίου. Γιὰ τὸ τελευταῖο δόθηκε προσωρινὴ λύση. Οἱ ὑποδικοκατάδικοι τῶν φυλακῶν θὰ στεγάζονταν στὸ ἐγκατελειμένο κτίριο τῆς Γεωργικῆς σχολῆς Κατσικᾶς. Ἡ στέγαση θὰ ἦταν προσωρινὴ γιατὶ ἡ κυβέρνηση ἔδωσε *ρητὴν καὶ κατηγορηματικὴν ὑπόσχεσιν* ὅτι θάχτιζε καὶ στὰ Γιάννινα νέες φυλακὲς στὴ θέση Κιάφα. Τὸ ζήτημα τῆς ἀνέγερσης τῶν νέων φυλακῶν εἶχε ἄμεση συνάρτηση καὶ μὲ τὴν ἵδρυση τοῦ Ἐφετείου γιὰ τὴν ὁποία -κατὰ τὶς ἐφημερίδες- ὑπῆρχαν βασιμότατες ἐλπίδες. Ὅπως συνέβαινε, μετὰ τὴν κήρυξη τῆς δικτατορίας, γιὰ κάθε πρόβλημα ποὺ ἐπιλυόταν θετικά, περίσσευαν τὰ εὐχαριστήρια τηλεγραφήματα πρὸς τὴν κυβέρνηση. Νὰ π.χ. τὶ τηλεγραφοῦσε ὁ πρόεδρος τοῦ *Δικηγορικοῦ συλλόγου* Ἰωαννίνων πρὸς τὸν πρωθυπουργὸ Μεταξᾶ: *Ἡ ἀγγελθεῖσα ἐπίλυσις τοῦ χρονίσαντος ζητήματος τῶν φυλακῶν Ἰωαννίνων τῇ ἀποτελεσματικῇ ὑμῶν παρεμβάσει, ἐνέπλησε πάντας χαρᾶς καὶ ἐνθουσιασμοῦ διὰ τὴν ἐκδηλουμένην κρατικὴν δραστηριότητα. Ἐσώσατε τὰς ψυχὰς τῶν ἀτυχῶν κρατουμένων Ἀκραίου. Ἐξυψώσατε τὸ κρατικὸν γόητρον καὶ ἐνεφανίσατε τὸν πολιτισμὸν τοῦ κράτους. Συγχαίροντες ὑποβάλλομεν εὐλαβῶς τὰ*

εὐγνώμονα αἰσθήματα τοῦ Ἠπειρωτικοῦ λαοῦ, ἀναμένοντες μετὰ πίστεως τὴν συμπλήρωσιν τοῦ στοργικοῦ ὑπὲρ τῆς ἐγκατελελειμμένης Ἠπείρου κρατικοῦ ἐνδιαφέροντος διὰ τῆς συστάσεως τοῦ Ἐφετείου Ἰωαννίνων. Ἂς σημειωθεῖ ὅτι κάθε ἐξαγγελλόμενη ἀπόφαση γενικοῦ ἐνδιαφέροντος ἢ τοπικῆς σημασίας, σχολιαζόταν, ὁπωσδήποτε, μὲ κυβερνητικὴ ἐντολή, ἀπ' ὅλες τὶς ἐφημερίδες, μὲ κολακευτικὰ ἄρθρα γιὰ τὴν ἐθνικὴ κυβέρνηση. Στὸ σχολιασμὸ κάποτε συνέπιπταν νὰ εἶναι ὅμοιοι οἱ τίτλοι διαφορετικῶν ἐφημερίδων.

Ἀπὸ τὶς πρῶτες μέρες τῆς ἐπιβολῆς τῆς δικτατορίας οἱ κομμουνιστὲς βρέθηκαν στὸ στόχαστρο τῶν ἀρχῶν. Κατὰ τὶς ἐφημερίδες, οἱ συλλήψεις ἄρχισαν ἀπὸ τὶς 6-8-36, μὲ αἰτιολογία ὅτι τὴν προηγούμενη νύχτα εἶχαν ριφθεῖ προκηρύξεις ἀντικυβερνητικοῦ περιεχομένου. Μὲ ἀπόφαση τῆς Ἐπιτροπῆς ἀσφαλείας οἱ συλληφθέντες ἐκτοπίστηκαν γιὰ ἕνα ἑξάμηνο: Κ. Δήμου καὶ Β. Γκόγκος στὴν Ἴο, Μιχαὴλ Τσάντης καὶ Ν. Παπαδιαμάντης στὴ Φολέγανδρο. Δὲν ἄργησαν νὰ κάνουν τὴν ἐμφάνισή τους στὶς ἐφημερίδες καὶ οἱ δηλώσεις μετανοίας: *Ὁ κάτωθι ὑπογεγραμμένος Ε.Π. δηλῶ ὅτι οὐδέποτε ἠσπάσθην οὔτε καὶ ἀσπάζομαι τὰς κομμουνιστικὰς ἰδέας.* Ἀργότερα θὰ δημοσιεύονταν ἐκτενέστερες δηλώσεις, στῆλες ὁλόκληρες, μὲ περισσότερα καρυκεύματα. Στὶς 24-9-36 ἡ *Ἐλευθερία* δημοσίευε ἀναφορὰ τῆς Διοίκησης Χωροφυλακῆς γιὰ τὴν κομμουνιστικὴ δράση στὰ Γιάννινα (ἡ ἀναφορὰ στάλθηκε στὴ Γενικὴ Διοίκηση κι αὐτὴ τὴ διαβίβασε στὸν πρωθυπουργό) πρὶν ἀπὸ τὴν 4η Αὐγούστου. Τὸ περιεχόμενό της δημιουργεῖ ἀμφιβολίες, ἂν ἀποτυπωνόταν ἡ πραγματικότητα, γιατὶ οἱ ὑπερβολὲς εἶναι ἐξώφθαλμες. Ἀναφερόταν: *...Περιῆλθεν εἰς γνῶσιν τῆς ὑπηρεσίας μου, ἐξ ἀσφαλοῦς πηγῆς, ὅτι ὑπὸ τῶν κομμουνιστῶν παρασκευάζεται ἐπαναστατικὸν κίνημα* (στὰ Γιάννινα) *πρὸς ἀνατροπὴν τῆς τε κυβερνήσεως καὶ τοῦ κρατοῦντος κοινωνικοῦ καθεστῶτος, ἡ ἔκρηξις τοῦ ὁποίου ἀνεμένετο ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν. Μεγάλη σημασία δίδεται ὑπὸ τῶν κομμουνιστῶν εἰς τὰ ἐν Ἰσπανίᾳ διαδραματιζόμενα αἱματηρὰ γεγονότα καὶ ἀναμένουσι τὴν ἐπικράτησιν ἐκεῖ τῶν κομμουνιστῶν διὰ νὰ δώσωσι καὶ ἐν Ἑλλάδι τὸ σύνθημα τῆς ἐξεγέρσεως. Ἡ ἐπιτυχία τοῦ παρασκευαζομένου ὑπὸ τῶν κομμουνιστῶν κινήματος θὰ ἐξαρτηθῇ κατὰ τούτους ἐκ τῆς ἐπικρατήσεως αὐτῶν ἐν Ἀθήναις καὶ Θεσσαλονίκῃ, καθ' ὅσον εἰς τὰς λοιπὰς πόλεις τοῦ κράτους μοιραίως, κατὰ τὴν γνώμην των, θὰ ἐπικρατήσουν. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον συνεκεντρώθησαν ἐν Ἀθήναις ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν τὰ πλέον μαχητικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα λίαν εὐκόλως ἀνεῦρον ἐργασίαν καὶ μὲ ἁδρὰ ἡμερομίσθια. Οὕτω ἐξ Ἰωαννίνων ἀπουσιάζουν ἀπὸ πολλοῦ καιροῦ οἱ ἀδελφοὶ Βαβαρέτου: Ἀλέξιος, Ἰωάννης καὶ Παντελῆς, ὁ Καφαντάρης Γεώργιος, Μέκαλης Θωμᾶς, Ντάτσης Χρῆστος, ἅπαντες ὑποδηματεργάται, οἵτινες ἅμα τῇ ἀφίξει των εἰς Ἀθήνας προσελήφθησαν ἀμέσως εἰς ἐργασίας, ἐνῷ ἀντιθέτως ἄλλοι μὴ κομμουνισταὶ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐξεύρωσιν*

ἐργασίαν καὶ ἐπέστρεψαν ἄπρακτοι. Ἡ ὑφισταμένη συνεργασία τῶν κομμουνιστῶν μετά τινων ἀστικῶν κομμάτων συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐξύψωσιν τοῦ ἠθικοῦ καὶ τῆς θρασύτητος τῶν κομμουνιστῶν εἰς τρόπον ὥστε νὰ προσελκύσωσι μὲ τὸ μέρος των ἅπαντας τοὺς ὁπωσδήποτε οἰκονομικῶς δεινοπαθοῦντας. Ἐλπίζουσι τέλος καὶ ἐκ τῆς ἐφετεινῆς ἀφορίας νὰ ἐξεγείρωσι καὶ τὸ πλεῖστον τῶν ἀγροτῶν, ὥστε κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως ὑπ' αὐτῶν νὰ τοὺς ἔχωσι μὲ τὸ μέρος των. Ἠκούσθησαν κατὰ τὴν χθεσινὴν βροχήν, ὑβρίζοντες τὸν Θεὸν διότι ἐνδεχομένη ἐκ τῶν βροχῶν βελτίωσις τῆς παραγωγῆς ματαιώνει τὰς προβλέψεις των πρὸς ἐξέγερσιν τῶν ἀγροτῶν. Θέτοντες τ' ἀνωτέρω ὑπ' ὄψιν ὑμῶν παρακαλοῦμεν ὅπως ἐνεργήσατε τὰ προσήκοντα καὶ ἐπιστηθῇ ἡ προσοχὴ τῶν ἁρμοδίων ὑπηρεσιῶν, τόσο τῶν Ἀθηνῶν, ὅσον καὶ τῆς Θεσσαλονίκης, ἵνα μὴ εὑρεθῶμεν πρὸ ἀπροόπτων καταστρεπτικῶν διὰ τὸ ἔθνος μας γεγονότων. Τὰ ἄρθρα γιὰ τὴν πάταξη τοῦ κομμουνισμοῦ θὰ πολλαπλασιάζονταν στὸ μέλλον στὶς γιαννιώτικες ἐφημερίδες -ὅπως καὶ στὶς ἐφημερίδες ὅλης τῆς Ἑλλάδας- καὶ φυσικὰ οἱ καταδιωκτικὲς ἀρχὲς ἐνέτειναν τὴ δράση τους, μὲ ἀποτέλεσμα τὴ σύλληψη κορυφαίων κομμουνιστικῶν στελεχῶν, καθὼς τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ ΚΚΕ Ν. Ζαχαριάδη, τὸ δεύτερο δεκαήμερο τοῦ Σεπτεμβρίου.

Μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου σωματεῖα κι ὀργανώσεις ἐναρμονίζονται καὶ δροῦν σύμφωνα μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ *Νέου κράτους*, ὅπως ἀρχίζει νὰ τιτλοφορεῖται ἡ νέα πολιτικὴ κατάσταση ποῦ προῆλθε ἀπὸ τὴν κήρυξη τῆς δικτατορίας. Στὸ μεταξὺ συνεχιζόταν ἡ στελέχωση τοῦ κράτους μὲ πρόσωπα ἐμπιστοσύνης τῆς κυβέρνησης. Μετὰ τὴν ἐπαναφορὰ στὸ στράτευμα τοῦ Γενικοῦ διοικητῆ ἀντιστρατήγου Ι. Παναγιωτάκου, νέος Γενικὸς διοικητὴς Ἠπείρου τοποθετήθηκε ὁ ἀπόστρατος ὑποστράτηγος Γ. Κυρίμης, ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε καθήκοντα στὶς 4-9-36. Ἦρθε στὰ Γιάννινα μαζὶ μὲ τὸν ὑφυπουργὸ Στρατιωτικῶν Παπαδήμα. Τοὺς ἔγινε, κατὰ τὶς περιγραφὲς τῶν ἐφημερίδων, ἐνθουσιώδης ὑποδοχὴ στὸ ἀεροδρόμιο. Παροῦσες ὅλες ἀρχές, θρησκευτικές, πολιτικές, δημοτικές, ὅπως καὶ οἱ ἐκπρόσωποι τῶν σωματείων κι ὀργανώσεων. Τὸν Κυρίμη προσφώνησε ὁ Βλαχλείδης -στὴ Γενικὴ διοίκηση, ὅπου πῆγαν ἀπὸ τὸ ἀεροδρόμιο- ἐξαίροντας τὸ ἐθνικὸ ἔργο τῆς κυβέρνησης. Ὁ Κυρίμης ἀπάντησε πὼς εἶχε εἰδικὴ ἐντολὴ τοῦ πρωθυπουργοῦ νὰ ἐνδιαφερθεῖ γιὰ τὴν Ἤπειρο. Ζήτησε βέβαια ἀπ' ὅλους πειθαρχία καὶ ἐργασία γιὰ νὰ εὐοδωθεῖ τὸ ἔργο τῆς κυβέρνησης. Στὸ γεῦμα ποὺ παρέθεσε ὁ Δῆμος στὴ *Ζωσιμαία σχολὴ* πρὸς τιμὴ τῶν ὑπουργῶν ἀνταλλάχτηκαν προπόσεις καὶ διαβεβαιώσεις ἀπὸ τὸ Βλαχλείδη ὅτι ὁ Ἠπειρωτικὸς λαὸς θὰ βοηθοῦσε τὸ ἔργο τῆς κυβέρνησης. Μιὰ ἀπὸ τὶς πρῶτες ἐνέργειες τοῦ Κυρίμη ἦταν νὰ ἐνημερώσει τοὺς Ἠπειρῶτες γιὰ τὴ γενικότερη πολιτικὴ τῆς κυβέρνησης, καὶ γιὰ τοὺς τρόπους μὲ τοὺς ὁποίους αὐτὴ θὰ πραγματοποιόταν. Ἔλεγε: *Θέλομεν νὰ γνωρίσουν ἅπαντες οἱ κάτοικοι τῆς Ἠπείρου ὅτι ἡ νέα κυβέρνησις δὲν εἶναι καὶ οὔτε θέλει νὰ γίνῃ κόμμα, ἀλλὰ ἔθε-*

σεν ὡς προορισμόν της, τῇ ἐντολῇ καὶ Α.Μ. τοῦ Βασιλέως, νὰ σταματήσῃ τὸ ἔθνος ἀπὸ τὸν κατήφορον τῆς καταστροφῆς, εἰς ἣν ἐφέρετο, καὶ νὰ ὠθήσῃ τοῦτο εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀναγεννήσεως καὶ προόδου. Τὸ ἔργον τοῦτο, βαρὺ βεβαίως διὰ τὴν κυβέρνησιν, διότι ἀνεῦρε παντοῦ σαπρίας ἀπὸ πάσης πλευρᾶς, ἀνελάβομεν μὲ πλήρη συνείδησιν τῶν συνεπειῶν δι' αὐτὸ τοῦτο τὸ ἔθνος καὶ δι' ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ εἴμεθα ἀποφασισμένοι νὰ τὸ φέρωμεν εἰς πέρας πάσῃ θυσίᾳ προσωπικῶν καὶ ὁμαδικῶν ἀκόμη συμφερόντων. Μὲ τοιαύτας ἀντιλήψεις θὰ ἐργασθῶμεν καὶ ἐν Ἠπείρῳ καὶ καλοῦμεν πάντας μὲ ὁδηγὸν τὰς ἀντιλήψεις μας ταύτας νὰ ἐργασθοῦν. Ἀφήσατε ἅπαντες κατὰ μέρος τὸ προσωπικὸν ἢ κομματικὸν συμφέρον, ὄχι διότι ἁπλῶς δὲν θὰ εὐνοηθῆτε εἰς τὴν ἐπίλυσιν τοιούτων ζητημάτων, ἀλλὰ διότι θὰ τιμωρηθῆτε σκληρῶς, ἀδιαφοροῦντες, ἐὰν ἐν τῇ ἐκτελέσει τοῦ ἔργου μας θὰ πλήξωμεν ἔστω καὶ προσφιλεῖς πρὸς ἡμᾶς, ἐν ᾧ τουναντίον θὰ μᾶς εὕρητε παραστάτας εἰς πᾶσαν γενικοῦ ἐνδιαφέροντος προσπάθειάν σας, τιμωροὺς παντὸς ἀδικήματος καὶ σπατάλης. Καθιστῶμεν ὑπευθύνους ἅπαντας τοὺς δημοσίους ὑπαλλήλους, δημοτικοὺς καὶ κοινοτικοὺς ἄρχοντας, ὡς καὶ δημοσίου δικαίου ὀργανισμοὺς κλπ., διὰ πᾶσαν ἀμέλειαν, ὀλιγωρίαν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων των, διὰ πᾶσαν προσπάθειαν πρὸς κομματισμόν, τοῦτο δὲ ὀφείλουν νὰ γνωρίζουν ὅτι ἐγγυῶνται ἡμῖν ὄχι μόνον μὲ αὐτὰς τὰς θέσεις των. Εἰς δὲ τοὺς πολίτας θὰ εἴπωμεν μόνον τοῦτο: νὰ παύσουν νὰ σκέπτωνται ὅτι δύνανται διὰ τῶν κομματαρχῶν των νὰ ἐπιτύχουν τι. Οἱ κομματάρχαι καὶ οἱ πολιτευταὶ μᾶς εἶναι ἄγνωστοι καὶ θὰ παραμείνουν τοιοῦτοι δι' ἡμᾶς, διότι δὲν ζητοῦμεν ψήφους, ἀλλὰ θὰ ἐργασθῶμεν διὰ νὰ δώσωμεν εἰς τὸν πολίτην τὴν ἡσυχίαν, τὴν εὐημερίαν καὶ ἀσφάλειαν καὶ τὴν ἐπίγνωσιν τῶν καθηκόντων καὶ δικαιωμάτων. Ἡ παροῦσα ἀναγνωσθήτω ἐπ' ἐκκλησίαις καὶ τοιχοκολληθήτω εἰς ἅπαντα τὰ δημόσια, κοινοτικὰ καὶ δημοτικὰ καταστήματα, ἡ δὲ κατὰ τόπους ἀστυνομικὴ ἀρχὴ ἐπιληφθήτω τῆς ἐπιτηρήσεως τῆς ἐκτελέσεως ταύτης.

Γεώργιος Κυρίμης,
ἀπόστρατος ὑποστράτηγος,
Γενικὸς Διοικητὴς Ἠπείρου.

Ἡ στελέχωση τῆς Γενικῆς διοίκησης ὁλοκληρώθηκε μὲ τὴ μετάθεση τοῦ ὡς τότε γενικοῦ γραμματέα Γ. Θεοδωράκη καὶ πάλι στὸ Ἀργοστόλι καὶ τὴν ἀντικατάστασή του ἀπὸ τὸ δικηγόρο Κων. Φιλοσοφόπουλο, ὁ ὁποῖος στὰ ἑπόμενα χρόνια θὰ ἦταν στὴν οὐσία Γενικὸς διοικητής.

Καθὼς προχωροῦσαν οἱ μῆνες, πλήθαιναν στὶς ἐφημερίδες τὰ ἐγκωμιαστικὰ ἄρθρα γιὰ τὴν ἐθνικὴ κυβέρνηση, τὸ βασιλιά, τὸ Μεταξᾶ, τὸν Κυρίμη κι ὅλους τοὺς στυλοβάτες τῆς 4ης Αὐγούστου. Τὰ φλογερότερα ἄρθρα ἔγραφε -τὰ περισσότερα ἄλλοι ἔγραφαν κι αὐτὸς ὑπέγραφε- κι ἀφθονότατο λιβανωτὸ ἔκαιγε ὁ Γρ. Σακκᾶς καὶ ἡ *Κραυγή* του. Χαρακτηριστικοὶ τίτλοι ἄρθρων: *Ὁ χαλύβδινος ἐθνάρχης, Καὶ ἡ ἐλπὶς ἀνέτειλε..., Πλάστες ἀπάνου ἀπ' τοὺς γκρεμούς...* (ἀπὸ στίχο τοῦ Παλαμᾶ...), *Ἑλλὰς ἡρώων μητέρα, Λαμπαδηφόροι τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ* καὶ ἄλλα *ὧν οὐκ ἔστι ἀριθμός...*

Μετὰ τὴν ἐπιστροφή του ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, ὅπου βρισκόταν κατὰ τὴν κήρυξη τῆς δικτατορίας (κατὰ τὴν *Κραυγὴ* (10-8-36) *εὐθὺς ὡς ἐκηρύχθη ὁ στρατιωτικὸς νόμος καὶ διελύθη ἡ βουλή, ἐπεσκέφθη τὸν κ. πρόεδρον τῆς κυβερνήσεως εἰς τὸ πολιτικόν του γραφεῖον μετὰ τοῦ δημάρχου Ἀθηναίων κ. Κοτζιᾶ καὶ τὸν συνεχάρη διὰ τὴν ἐθνικὴν δικτατορίαν ἐξ ὀνόματος τῆς πόλεως),* ὁ δήμαρχος Δ. Βλαχλείδης σὲ ἀνακοίνωσή του, ἀναφερόταν σὲ φλέγοντα ζητήματα τῆς πόλης, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὴν πρώτη θέση κατεῖχε ἡ ὕδρευση. Τὸ ζήτημα εἶχε βρεῖ πιὰ τὴ λύση του, μὲ τὴ σύναψη δανείου. Τὸ νερὸ θὰ ἐρχόταν ἀπὸ τὶς πηγὲς ἁγίου Ἰωάννου Λυκοτρίχι (Κρύας), 4½ χιλιόμετρα μακρυὰ ἀπὸ τὴν πόλη καὶ μὲ ἀνύψωση, μὲ χρήση ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας, θὰ συγκεντρωνόταν σὲ δεξαμενὴ στὴν πόλη κι ἀπὸ ἐκεῖ θὰ διανεμόταν στὰ σπίτια. Ἡ δαπάνη εἶχε ὑπολογιστεῖ σὲ 17.500.000 δρχ. Ἡ ὑδροληψία ἦταν ὑποχρεωτικὴ γιὰ τοὺς κατοίκους, σύμφωνα μὲ τὸ νόμο, καὶ τὰ οἰκήματα χωρίστηκαν σὲ 5 κατηγορίες. Ἡ πρώτη κατηγορία θὰ ἐπιφορτιζόταν μὲ δύο κυβικὰ νεροῦ (30 δρχ. τὸ μήνα), ἡ δεύτερη μὲ τρία κυβικὰ (45 δρχ.), ἡ τρίτη μὲ πέντε (75 δρχ.), ἡ τέταρτη μὲ 85 δρχ. καὶ ἡ πέμπτη μὲ 110 δρχ. Ἡ ταξινόμηση στηρίχτηκε στὸ ὑποτιθέμενο ἐτήσιο ἐνοίκιο κάθε οἰκήματος. Μετὰ τὴν ὁλοκλήρωση τοῦ ἔργου καὶ τὴν ἀχρήστευση τῶν πηγαδιῶν, σταμάτησε κι ὁ τύφος ποὺ ἐνδημοῦσε στὰ Γιάννινα. Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1936 τὸ Ὑγειονομικὸ κέντρο Ἰωαννίνων, μὲ ἀνακοίνωσή του καλοῦσε τοὺς κατοίκους, μὲ προτεραιότητα τοὺς κατοίκους τῆς Καλούτσιανης, ὅπου εἶχαν σημειωθεῖ πολλὰ κρούσματα τύφου, νὰ ἐμβολιαστοῦν προληπτικά, μὲ ἀντιτυφικὸ ἐμβόλιο, δωρεὰν χορηγούμενο. Πλήρωσαν πολὺ ἀκριβὰ τὰ πηγάδια οἱ λαϊκὲς τάξεις, δὲν εἶχαν τὴν εὐχέρεια νὰ προμηθεύονται νερὸ καθαρὸ ἀπὸ τὴ *Ντραμπάτοβα*, ὅπως οἱ εὐκατάστατοι.

Γιὰ τὴ λύση τῶν ἄλλων προβλημάτων -ἡ ἱεράρχησή τους εἶχε γίνει ἀπὸ τὸ δήμαρχο- ἀναφέρθηκαν τὰ ἑξῆς: α) Τὰ Δημοτικὰ λουτρὰ θὰ ἦταν ἕτοιμα ὡς τὸ τέλος Αὐγούστου. Οἱ ἐγκαταστάσεις ἦταν σύγχρονες, μὲ κεντρικὴ θέρμανση, 14 λουτῆρες (7 ἀνδρῶν καὶ 7 γυναικῶν). Ἐπίσης περιλάμβαναν 6 θαλάμους «λουτρῶν καταιωνίσεως», ποὺ θὰ χρησιμοποιοῦνταν, σχεδὸν δωρεάν, γιὰ τὶς ἄπορες τάξεις καὶ τοὺς μαθητές. β) Ἰδιαίτερη προσοχὴ θὰ

ἔδινε ὁ Δῆμος στὴν ἀναδιοργάνωση τοῦ Δημοτικοῦ μουσείου γιὰ λόγους ἐπιστημονικοὺς κι ἀνάπτυξης τοῦ τουρισμοῦ. γ) Στὸ στόχο τῶν ἄμεσων ἐνδιαφερόντων ἦταν καὶ ἡ ἵδρυση Δημοτικοῦ θεάτρου καὶ ἡ σύσταση βιβλιοθήκης. δ) Παράλληλα μὲ τὴν ὀργάνωση τῆς ἐμποροπανήγυρης, θὰ μεταφερόταν, γιὰ δυὸ μῆνες, στὸν παραλίμνιο χῶρο, δίπλα ἀπὸ τὸ χῶρο τῆς ἐμποροπανήγυρης, ἡ *Διαρκὴς ἔκθεσις* βιομηχανικῶν, βιοτεχνικῶν, γεωργικῶν καὶ κτηνοτροφικῶν προϊόντων. ε) Τὸ Δῆμο ἀπασχολοῦσε τέλος καὶ ἡ ἀποπεράτωση τῆς παραλιακῆς λεωφόρου σὲ σύντομο χρονικὸ διάστημα. Σχετικὰ μὲ τὴν ἐμποροπανήγυρη ὑπῆρχε ἕνας ἀριθμὸς ἐπαγγελματιῶν ποὺ ζητοῦσε τὴ μεταφορά της στὴν πλατεία Πύρρου, τὴν κεντρικὴ ἄνω πλατεία δηλαδή. Οἱ κάτοικοι ὅμως τῆς πόλης διαμαρτύρονταν γιὰ τυχὸν μεταφορά της ἐκεῖ. *Ἡ πλατεία Πύρρου*, ἔγραφε ἕνας Γιαννιώτης, (*Ἤπειρος* 21-8-36) *ἀποτελεῖ τὸν μοναδικὸν πνεύμονα τῆς πόλεως καὶ εἶναι συνεπῶς τὸ πλέον εὐπαθὲς σημεῖον αὐτῆς. Δὲν δύναται δὲ νὰ χρησιμεύσῃ διὰ τίποτε ἄλλο παρὰ διὰ τὸν περίπατον καὶ τὴν ψυχαγωγίαν τῶν πολιτῶν. Ἡ μετατροπή της διὰ μίαν μόνον ἔστω ἑβδομάδα εἰς παζάρι θ' ἀποτελέσῃ βεβήλωσιν κατὰ τῆς αἰσθητικῆς καὶ θὰ ἐμφανίσῃ τὴν πόλιν εἰς τὰ ὄμματα τῶν ξένων ἐπισκεπτῶν μας ὡς ἀπολίτιστον καὶ ὀπισθοδρομικήν. Διότι ὄντως δὲν θὰ ὑπάρξῃ ἐλεεινότερον θέαμα ἀπὸ τὸ νὰ ἴδῃ κανεὶς κάτω ἀπὸ τὸ μέγαρον τοῦ Διοικητηρίου -ἀσχέτως ἂν τοῦτο τελῇ εἰσέτι ὑπὸ κατασκευὴν- καὶ τῆς Στρατιωτικῆς λέσχης καὶ ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ ἡρώου τῶν Μπιζανομάχων* (ἐκεῖ, στὴν ἄνω πλατεῖα, ἦταν ἐγκαταστημένο τὸ ἡρῶο, ἀργότερα μεταφέρθηκε στὸν κῆπο τῶν Ἡρώων) *νὰ πωλῶσι διαλαλοῦντες δαιμονιωδῶς τὸ ἐμπόρευμά των οἱ διάφοροι ἐκθέται ἢ νὰ θύουν εἰς τὴν θεὰν τύχην οἱ θιασῶται τῆς ρουλέττας ἢ νὰ μπεκρουλιάζουν καὶ ὁρύωνται εἰς τὰ ὑπαίθρια οὐζοπωλεῖα οἱ φίλοι τοῦ οἰνοπνεύματος. Καὶ ἔπειτα; Ν' ἀρχίσῃ ὁ Δῆμος νὰ καθαρίζῃ ἐπὶ ἡμέρας τὴν συσσωρευθησομένην κόπρον τοῦ Αὐγείου καὶ νὰ περιμαζεύῃ τὰ κομμένα δενδρύλια τὰ ὁποῖα, ἀπὸ τὴν συγκέντρωσιν τοῦ κόσμου, δὲν ἠμποροῦν νὰ περιμένουν καλλιτέραν τύχην ἀπὸ τὴν ἐκρίζωσιν καὶ τὴν καταστροφήν.* Εὐτυχῶς δὲν ἔγιναν δεκτὲς αὐτὲς οἱ ἀπόψεις. Ἡ ἐμποροπανήγυρη ὀργανώνεται καὶ σήμερα στὸ Μῶλο, ἂν κι ὁ ἐμπορικὸς καὶ ἐπαγγελματικὸς κόσμος ζητάει ἀπὸ καιρὸ τὴν κατάργησή της.

Τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὶς ἑλληνοαλβανικὲς σχέσεις -γιὰ ἕνα διάστημα εἶχε σταματήσει ὁ σχολιασμὸς ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες- μετὰ τὴν πολιτικὴ μεταβολή, ἄρχισε πάλι νὰ ἐκδηλώνεται. Ὑπῆρχε τώρα ἄνεση γιαυτό, μιὰ καὶ οἱ πολιτικὲς διαμάχες, οἱ ὁποῖες κάλυπταν τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν στηλῶν τῶν ἐφημερίδων σταμάτησαν. Ἡ *Ἤπειρος* (14-8-36) ἄρχισε μὲ τὴν ἀναδημοσίευση περικοπῶν ἀπὸ ἄρθρο τῆς ἀλβανικῆς ἐφημερίδας *Σκέντια*, ἀντιπολιτευόμενης τὸν Ζώγου, ποὺ ἐκδιδόταν στὸ Βουκουρέστι. Ἡ *Σκέντια*, λοιπόν, τῆς 5-8-36, ἀναφερόταν σ' ἕνα σοβαρὸ θέμα ποὺ ἐνδιέφε-

ρε τόσο τὴν Ἀλβανία, ὅσο καὶ τὴν Ἑλλάδα: Τὴν ἰταλικὴ διείσδυση στὴν Ἀλβανία. Ἡ ἀλβανικὴ παροικία Βουκουρεστίου εἶχε ὑποβάλει σχετικὸ μὲ τὸ θέμα ὑπόμνημα στὴν *Κοινωνία τῶν ἐθνῶν* καὶ τὸ περιεχόμενό του σχολίαζε ἡ ἐφημερίδα. Ἡ διείσδυση τῆς Ἰταλίας στὴν Ἀλβανία, ἔγραφε, ἦταν ἐπικίνδυνη ὄχι μόνο γιὰ τὴν Ἀλβανία, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἀσφάλεια ὅλων τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν. Δυστυχῶς, πρόσθετε, οὔτε ἡ δημόσια γνώμη, οὔτε οἱ Βαλκανικὲς κυβερνήσεις ἔδωσαν μεγάλη σημασία σ' αὐτὸ τὸν κίνδυνο. Ὁ πόλεμος στὴν Ἀβησσυνία εἶχε τραβήξει τὴν προσοχὴ ὅλου τοῦ κόσμου καὶ ἔτσι ἡ διείσδυση στὴν Ἀλβανία περνοῦσε ἀπαρατήρητη. Οἱ Βαλκανικοί, ἐξάλλου, λαοὶ ἀπασχολημένοι μὲ τὰ ἐσωτερικά τους προβλήματα καὶ τὶς διαμάχες *κωφεύουσιν εἰς τὰς ἐπικλήσεις τῶν Ἀλβανῶν πατριωτῶν περὶ κοινοῦ κινδύνου.* Ὁ κίνδυνος ἔγινε μεγαλύτερος μετὰ τὴ νίκη τῶν Ἰταλῶν στὴν Ἀβησσυνία, ποὺ ἐξύψωσε τὸ ἰταλικὸ γόητρο καὶ ἔδωκε τὸ θάρρος στὴν Ἰταλία νὰ ὀνειρευτεῖ τὴν ἀναγέννηση τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ ἄρχισε τὴν κατασκευὴ στὸ Δυρράχιο ἑνὸς μεγάλου λιμανιοῦ κι ἂς μὴ λησμονεῖται ὅτι ἀπὸ τὸ Δυρράχιο ξεκινοῦσε ἡ παλιὰ Ἐγνατία ὁδός. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἰταλικῆς διείσδυσης, κατέληγε ἡ ἐφημερίδα, ἦταν καταστρεπτικὰ καὶ ἐπώδυνα γιὰ τὸν ἀλβανικὸ λαό, ὁ ὁποῖος κυριολεκτικὰ πεινοῦσε, χωρὶς ὡστόσο νὰ πάψει ν' ἀγωνίζεται γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία του.

Στὸ ἴδιο φύλλο ἡ *Ἤπειρος* ἔδινε ἀπάντηση καὶ στὴ *Δημοκρατία* τοῦ Ἀργυροκάστρου, ἡ ὁποία ἀσχολοῦνταν μὲ δημοσιεύματα τῶν ἐφημερίδων τῶν Γιαννίνων καὶ κατηγοροῦσε, μὲ πικρόχολα σχόλια, τὸ *Βορειοηπειρωτικὸ σύλλογο*, τὸν ὁποῖο θεωροῦσε ἐμπόδιο στὶς ἑλληνοαλβανικὲς σχέσεις. Ὁ *Βορειοηπειρωτικὸς σύλλογος* -ἀπαντοῦσε ἡ *Ἤπειρος*- *δὲν ἔχει ἄλλον προορισμὸν ἀπὸ τὴν περίθαλψιν τῶν θυμάτων τῆς ἀλβανικῆς ἀντιχριστιανικῆς πολιτικῆς. Ἂν ἡ Ἀλβανία δώσῃ εἰς τοὺς ὁμογενεῖς μας θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν καὶ ἐπιτρέψῃ τὸ ἄνοιγμα ὅλων τῶν ἑλληνικῶν σχολείων, παραμερίζεται αὐτομάτως κάθε ἐμπόδιον εἰς τὰς ἑλληνοαλβανικὰς σχέσεις καὶ ὁ «Βορειοηπειρωτικὸς σύλλογος» στερεῖται τοῦ ἀντικειμενικοῦ του σκοποῦ.* Τὸ πρῶτο δεκαήμερο τοῦ Σεπτεμβρίου ὁ διευθυντὴς τῆς *Δημοκρατίας* βρισκόταν στὰ Γιάννινα, δημοσίευσε μάλιστα ἄρθρο στὸν *Κήρυκα* γιὰ τὶς ἑλληνοαλβανικὲς σχέσεις, ὅπως τὶς ἐννοοῦσε ὁ ἴδιος, κατηγορώντας τὶς ντόπιες ἐφημερίδες ὅτι δὲν ἐργάζονταν πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτή... Καὶ βέβαια συμφωνοῦμε μὲ τὴν ἄποψη τοῦ διευθυντῆ τῆς *Δημοκρατίας* -ἀπαντοῦσε ἡ *Ἤπειρος* (6-9-36)- ὅτι ἡ στενότερη ἑλληνοαλβανικὴ προσέγγιση καὶ συνεργασία ἀποτελεῖ ἱστορικὴ ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη κι ἀνταποκρίνεται στὰ συμφέροντα τῶν δυὸ χωρῶν. Εἴμαστε ὅμως ὑποχρεωμένοι *νὰ βροντοφωνήσωμεν* ὅτι γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ ἡ Ἑλλάδα ἐξάντλησε τὰ ὅρια τῶν δυνατῶν ὑποχωρήσεων κι ἀπομένει στὴν Ἀλβανία νὰ μιμηθεῖ τὸ παράδειγμά της, ὄχι κάνοντας θυσίες, ἀλλὰ ἐκπληρώνοντας τὶς

ὑποχρεώσεις ποὺ ἀνέλαβε ἀπέναντι στὴν *Κοινωνία τῶν ἐθνῶν* κι ἀπέναντι στοὺς Ἕλληνες τῆς Ἀλβανίας. Ἡ προϋπόθεση αὐτὴ εἶναι *ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ* γιὰ τὴν ἑδραίωση μιᾶς ἰσχυρῆς φιλίας ἀνάμεσα σὲ δυὸ γειτονικὰ καὶ συγγενικὰ ἔθνη κι ὄχι μιᾶς συμβατικῆς φιλίας ποὺ ὑπάρχει κίνδυνος νὰ διαλυθεῖ στὴν πρώτη ἀντιξοότητα. Στὰ παράπονα τῆς *Δημοκρατίας* ὅτι οἱ ἐφημερίδες τῶν Γιαννίνων δημοσίευαν ἀνεξακρίβωτες εἰδήσεις ποὺ ἐμπόδιζαν τὴν προσέγγιση τῶν δυὸ χωρῶν, ἡ *Ἤπειρος* παρατηροῦσε ὅτι ὁ Ἠπειρωτικὸς τύπος εἶχε πιὸ βάσιμες αἰτίες νὰ παραπονεῖται γιὰ τὴ δημοσίευση ψεύτικων εἰδήσεων ἀπὸ τὸν ἀλβανικὸ τύπο καὶ μάλιστα ἀπὸ τὴ *Δημοκρατία* τοῦ Ἀργυροκάστρου. Καὶ ἡ ἐφημερίδα κατέληγε: *Ἀντὶ νὰ ρίπτωμεν ἀλλήλοις τὰ βάρη, προτιμῶμεν νὰ ρίψωμεν ἅπαξ διὰ παντὸς εἰς λήθην τὸ παρελθόν* καὶ ν' ἀγωνιστοῦμε κι ἀπὸ τὶς δυὸ πλευρὲς γιὰ τὴν πλήρη ἀποκατάσταση ἁρμονικῶν σχέσεων μεταξὺ Ἑλλάδας καὶ Ἀλβανίας τὸ γρηγορότερο. Αὐτὰ γράφονταν ἀπὸ τὴν *Ἤπειρο*, ἐπειδὴ πίστεψε στὴν εἰλικρινὴ διάθεση τῆς συναδέλφου της, τοῦ Ἀργυροκάστρου. Ξεχνοῦσε ὅμως ἐκεῖνο ποὺ οἱ ἐξόριστοι Ἀλβανοὶ γνώριζαν καλλίτερα: Ὅτι ἡ Ἀλβανία δὲν εἶχε πιὰ δική της πολιτική, ἀλλὰ ἔκανε ὅτι τῆς ὑπαγόρευσε ἡ «προστάτιδά» της ἡ Ἰταλία. Καὶ εἶναι πιὰ γνωστὸ ὅτι αὐτὴ δὲν ἔτρεφε καθόλου φιλικὰ αἰσθήματα γιὰ τὴν Ἑλλάδα...

Ἄναψε πάλι ὁ καυγάς, ἀνάμεσα στοὺς Ζαγορίσιους, σχετικὰ μὲ τὴ χάραξη τῆς ὁδοῦ Ἰωαννίνων-Γρεβενῶν, ποὺ εἶχε ἐγκριθεῖ ἡ διάνοιξή της. Ὁμάδες χωριῶν, τοῦ ἀνατολικοῦ κυρίως Ζαγορίου, προσπαθοῦσαν νὰ ἐκμαιεύσουν λύση που θὰ τὰ ἐξυπηρετοῦσε, παραβλέποντας τὸ γενικότερο συμφέρον. Τελικὰ κανένας δρόμος δὲ θὰ περνοῦσε ἀπὸ τὸ Ζαγόρι γιὰ νὰ συνδέσει τὴ Μακεδονία μὲ τὴν Ἤπειρο.- *Εἰς τὸ ἀγρόκτημα τοῦ Π. Τσελίκη παρήχθη πρὸ ἡμερῶν μῆλον ζυγίζον πλέον τῶν 270 δραμίων. Τὸ πρωτοφανοῦς ὄγκου αὐτὸ μῆλον εἶναι ἤδη ἐκτεθειμένον εἰς τὰ γραφεῖα τῆς Διαρκοῦς ἐκθέσεως...* (8-8-36). Ἂν ζοῦσε ὁ συντάκτης τῆς εἴδησης τὶ θὰ ἔγραφε γιὰ *τὰ πρωτοφανῆ εἰς ὄγκον* γεωργικὰ προϊόντα ποὺ παράγονται σήμερα;- Νέος κυνηγετικὸς σύλλογος ἱδρύθηκε στὰ Γιάννινα μὲ τὴν ἐπωνυμία *Ἄρτεμις*. Ἦταν πολλοὶ οἱ κυνηγοὶ ἐκείνη τὴν ἐποχή, γιατὶ καὶ τὰ θηράματα ἦταν πολλά. Πλῆθος ἀπ' αὐτὰ σήμερα ἔχει ἐξαφανιστεῖ στὴν Ἤπειρο.- Ἡ κυβέρνηση εἶχε ἐπιβάλει τὸ μέτρο τῆς ἀκρεωφαγίας γιὰ ὁρισμένες μέρες τῆς ἑβδομάδας, προφανῶς γιὰ ἐξοικονόμηση συναλλάγματος ἀπὸ τὸν περιορισμὸ τῶν εἰσαγωγῶν κρεάτων. Οἱ ἐφημερίδες τὸ ἐπαινοῦσαν -ὅπως ἐξάλλου ἐπαινοῦσαν κάθε κυβερνητικὴ ἀπόφαση- ὑπογραμμίζοντας κι ἄλλες ὀφέλειες ποὺ θὰ προέκυπταν ἀπὸ τὴν ἐφαρμογή του, ὅπως ἡ ἐπέκταση τῆς καλλιέργειας τῶν χόρτων καὶ λαχανικῶν, ἡ ἐνίσχυση τῆς ἁλιείας καὶ ἡ ὑγεία τῶν Ἑλλήνων.- Στὶς 9-8-36 ἔγινε ἀνασύσταση τοῦ παλαιοῦ Πανηπειρωτικοῦ συλλόγου *Ἀβέρωφ*. Στὶς ἀρχαιρεσίες ἐκλέχτηκαν στὸ διοικητικὸ συμβούλιο οἱ Κ. Ζαλίγκας, ἔμπορος, Ἀγαθοκλῆς Κωνσταντινίδης καὶ Στ. Ρώϊμπας, δικηγόροι, Σωτ. Ζοῦμπος, ἐπιμελητὴς Δημοτικοῦ μουσείου καὶ Τάκης Μαρτίνης, ἔμπορος.- Ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά του, ἀπὸ 9-8-36, ὡς διευθυντὴς μεραρχιακοῦ πεζικοῦ τῆς VIII μεραρχίας, ὁ συνταγματάρχης Ραζῆς.- Ὁ δάσκαλος Κων. Γούναρης καὶ ἡ δασκάλα Μαρίνα Κοντουρᾶ παντρεύτηκαν. (Ἡ Μαρίνα πέθανε τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1996).- Ἡ Γενικὴ διοίκηση ἀποφάσισε τὸν ἐμβολιασμὸ τῶν ἀγριοκαστανιῶν τῆς Ἠπείρου, κάνοντας ἀρχὴ ἀπὸ τὶς περιοχὲς Πωγωνίου καὶ Ζαγορίου, ὅπου ὑπῆρχαν δάση ἀπὸ καστανιές. Ἡ Γενικὴ διοίκη-

ση θὰ ἔδινε δωρεὰν τὰ ἐμβόλια, τὰ ὑλικὰ καὶ τὰ ἐργαλεῖα τῶν ἐμβολιασμῶν, ἐνῶ οἱ κοινότητες ὑποχρεώνονταν νὰ καταβάλουν τὰ ἡμερομίσθια τῶν ἐμβολιαστῶν καὶ τῶν ἐργατῶν.- Ὅπως συμβαίνει συνήθως σὲ δικτατορικὰ καθεστῶτα, ἔτσι μετὰ τὴν 4η Αὐγούστου, *πλῆθος ἀνωνύμων ἐπιστολῶν κατέκλυζαν τὴ μεραρχία*, μὲ διάφορες καταγγελίες. Ἡ μεραρχία ὑποχρεώθηκε νὰ ἐκδώσει ἀνακοίνωση, πληροφορώντας τὸ κοινὸ ὅτι καμιὰ ἀνώνυμη ἐπιστολὴ δὲν θὰ λάβαινε ὑπόψη της. Οἱ ἐφημερίδες σχολίασαν θετικὰ τὴν ἀπόφαση. Ἔγραφε π.χ. ἡ *Ἤπειρος* (26-8-36): ...*Ἡ ἀπόφασις αὕτη, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἀπαλλάσσει τὴν ὑπηρεσίαν μιᾶς ἀσκόπου ἐνεργείας, δεδομένου ὅτι συνηθέστατα τὰ καταγγελλόμενα ἀνωνύμως στηρίζονται εἰς προσωπικὰ καὶ εὐτελῆ ἐλατήρια καὶ οὐδόλως ἀποσκοποῦν εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ γενικωτέρου συμφέροντος, ἀλλὰ καὶ ἀποτελεῖ ράπισμα κατὰ τῶν παρειῶν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι νομίζουν τὴν εὐκαιρίαν κατάλληλον πρὸς ἱκανοποίησιν ἐκδικητικῶν αἰσθημάτων*... Ὡστόσο ὑποψιάζομαι, πὼς κάποιες ἀνώνυμες ἐπιστολὲς διαβάζονταν καὶ μὲ βάση τὸ περιεχόμενό τους ἀποφάσιζαν ὁρισμένες ὑπηρεσίες...- Συμπλοκὴ ἔγινε (27-8-36) στὴν περιοχὴ Φούρκας-Κονίτσης μεταξὺ ἀποσπάσματος καὶ τῆς τριμελοῦς συμμορίας Λόλα, κατάλοιπου τῶν παλιῶν «καλῶν ἡμερῶν» τῆς ληστοκρατούμενης Ἠπείρου. Κατὰ τὴ συμπλοκὴ σκοτώθηκε ὁ γυιὸς τοῦ Λόλα, οἱ ἄλλοι δυὸ διέφυγαν -εἶχε νυχτώσει πιά-, πεποίθηση τῶν ἀρχῶν ἦταν ὅτι θὰ ἐξοντώνονταν γρήγορα.- Εὔθυμο στιγμιότυπο ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψη τοῦ βασιλιᾶ Γεωργίου στὴν Κέρκυρα (εἶχε πάει ἐκεῖ γιὰ νὰ ὑποδεχτεῖ τὸν Ἄγγλο βασιλιά), ὅπως τὸ περιγράφει ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (20-8-36): *Τηλεγραφοῦν ἐκ Κερκύρας ὅτι τὴν πρωΐαν χθὲς ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος, ὁδηγῶν τὸ αὐτοκίνητόν του εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ μάλιστα εἰς ὁδόν, ὅπου ἀπηγορεύετο ἡ κυκλοφορία ὀχημάτων. Ὁ σκοπὸς ἀστυφύλαξ, μὴ ἀναγνωρίσας τὸν Βασιλέα τὸν ἐσταμάτησε ἀποτόμως λέγων: —Ἔ, τοῦ λόγου σου, ποῦ πᾶς. Στάσου. Δὲν ξέρεις ὅτι ἀπαγορεύεται ἐδῶ; Ποιός εἶσαι; Ὁ Βασιλεὺς χαιρετῶν ἀπήντησε: Γεώργιος Β΄. Ὁ ἀστυφύλαξ τὰ ἔχασε καὶ ἐν συγχύσει του ἀνεφώνησεν ἐνῶ ἐχαιρέτα: —Συγγνώμην... πανιερώτατε!! —Ἤρχισε τὰς ἐργασίας του καὶ ἀπὸ τοῦ πρώτου δεκαημέρου τοῦ Σεπτεμβρίου ἐγκαθίσταται εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Παπάζογλου ἀρ. 11 γραφεῖον του* (κοντὰ στὸ Πρωτοδικεῖο ποὺ ἦταν τότε ἐγκαταστημένο στὴν Παπαζόγλειο σχολή, *ὁ δικηγόρος Παν. Γ. Φάντης*. Ἦταν ἄριστος δικηγόρος, ἀλλ' ὅταν ἔμπαινες στὸ γραφεῖο του δὲν εἶχες ποῦ νὰ καθήσεις ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν φακέλων ποὺ κατέκλυζαν ὅλους τοὺς χώρους. Πῶς ἔβρισκε ἀρχὴ καὶ τέλος μὲ τοὺς φακέλους, μόνο αὐτὸς ἤξερε. Εἶχε ἀπαγορεύσει μάλιστα στὸν ἄνθρωπο ποὺ καθάριζε τὸ γραφεῖο του καὶ ἔμεινε ἐκεῖ γιὰ νὰ πληροφορεῖ τοὺς πελάτες γιὰ τὸ ποῦ βρισκόταν, νὰ μετακινεῖ τοὺς φακέλους. Μόνον ὁ ἴδιος κατεῖχε τὸ μυστικὸ νὰ βρίσκει ἐκεῖνο ποὺ ἤθελε μέσα στὸ ἀπερί-

Κυνηγοὶ τῆς συνοικίας Σιαραβα, ἑτοιμοι πρὸς ἐξόρμηση.

γραπτο ἀνακάτωμα...- Νέος Ἀνώτερος διοικητὴς Χωροφυλακῆς Ἠπείρου τοποθετήθηκε κι ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά του, ἀπὸ 31-8-36, ὁ συνταγματάρχης Ἀλ. Ἀναγνωστόπουλος.- Ἡ ἀντίδραση τῶν Κερκυραίων στὸ αἴτημα τῶν Ἠπειρωτῶν γιὰ τὴν ἵδρυση Ἐφετείου στὰ Γιάννινα, συνεχιζόταν. Ὁ Χρηστοβασίλης (24-8-36) σχολίαζε: *Μία Κερκυραϊκὴ συνάδελφος, ἀσχολουμένη μὲ τὰς ἐντεῦθεν καταβαλλομένας ἐνεργείας διὰ τὴν ἀνασύστασιν τοῦ Ἠπειρωτικοῦ Ἐφετείου* (μᾶλλον ἐννοεῖ αὐτὸ ποὺ λειτουργοῦσε κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς τουρκοκρατίας), *γράφει μεταξὺ ἄλλων ἀνοησιῶν καὶ τὰ ἑξῆς: Οἱ κύριοι αὐτοὶ -ἐννοεῖ τοὺς δικηγόρους τῆς πόλεώς μας- ἔπρεπε νὰ εἶχαν σκεφθῆ δύο πράγματα: 1) Τὶ ὑπηρεσίες προσέφερε καὶ προσφέρει καὶ τώρα ἀκόμη ἡ Κέρκυρα εἰς τὴν Ἤπειρον καὶ 2) τὶ παροχὲς δίνει κάθε χρόνο τὸ κράτος γιὰ τὴν περιφέρειά τους καὶ τὶ γιὰ τὴν Κέρκυρα. Ἑπομένως δὲν πρέπει νὰ φωνάζωμεν διὰ τὸ Ἐφετεῖον, πρέπει νὰ εἶναι τὸ συμπέρασμα ἐκ τῶν ἀνωτέρω, τὰ ὁποῖα -τὶ κρίμα- οἱ δικηγόροι δὲν εἶχαν σκεφθεῖ. Τώρα τὶ εἴδους «ὑπηρεσίας» μᾶς προσφέρει ἡ Κέρκυρα, αὐτὸ μόνον ἡ καλὴ καὶ συμπαθὴς Κερκυραϊκὴ συνάδελφος εἶναι εἰς θέσιν νὰ μᾶς ἐξηγήσῃ. Πάντως ἂν αἱ ὑπηρεσίαι αὐταὶ ἀξίζουν ἕνα Ἐφετεῖον, χαλάλι τους καὶ ὄχι μόνον αὐτὰ ἀλλὰ καὶ τὸ παλιάμπελο ἀκόμη...*- Ἀνέλαβε καθήκοντα διευθυντῆ Ἐσωτερικῶν τῆς Γενικῆς διοίκησης Ἠπείρου, τέλη Αὐγούστου, ὁ Μ. Τσιμπρῆς. Κατὰ τὴν κατοχή, ὅταν Γενικοὶ διοικητὲς κι ἄλλοι ἀνώτεροι ὑπάλληλοι τῆς Γ.Δ.Η. ἔφυγαν, ὁ Τσιμπρῆς ἀσκοῦσε χρέη Γενικοῦ διοικητῆ. Κατηγορήθηκε γιὰ πολλά, προπαντὸς γιὰ συνεργασία μὲ τοὺς κατακτητὲς καὶ γιὰ τὴ διαχείριση τῆς ἑβραϊκῆς περιουσίας. Δὲν ξέρω ἂν ἔχει διευκρινιστεῖ πόσες ἀπὸ τὶς κατηγορίες ἦταν ἀληθινές...- Γάμοι: Ὁ δικηγόρος Βύρων Πέτσας καὶ ἡ Εὐγενούλα Κωνσταντινίδου, ἀδελφὴ τοῦ δικηγόρου Γ. Κωνσταντινίδου, παντρεύτηκαν.- Στὶς 23-8-31 ἔγιναν καὶ οἱ γάμοι *εἰς τὴν θέσιν Πλατάνια τῆς ἁμαξιτῆς ὁδοῦ Ἰωαννίνων-Πρεβέζης εἰς τὸ ἐκεῖ παρεκκλήσιον, τῆς σεμνῆς καὶ διὰ πολλῶν χαρίτων πεπροικισμένης ἀρχοντοπούλας δεσποινίδος Δημητρούλας Γ. Πάκου, ἐκ Παραμυθιᾶς, μετὰ τοῦ νεαρωτάτου ἰατροῦ ἐκ Δερβιζιάνων κ. Βασιλείου Δερδεμέζη. Τοὺς στεφάνους ἀντήλλαξεν ὁ ἔγκριτος χειροῦργος ἰατρὸς κ. Γεώργ. Σούλης (Κραυγή*, 31-8-36).

Βασίλειος Δερδεμέζης, γιατρὸς καὶ πολιτευτής. Μετὰ τὴ μεταπολίτευση ἐκλέχτηκε βουλευτής.

Στὰ τέλη Αὐγούστου οἱ πόρτες τοῦ ἀρχοντικοῦ τοῦ Πέτρου Κωστίδη ἄνοιξαν διάπλατα γιὰ νὰ μποῦν μέσα ὅλες οἱ χαρὲς τοῦ κόσμου. Ἦταν ὁ Πετράκης, ποὺ πῆρε -ἐπὶ τέλους!- τὴν ἄδειά του καὶ ἔφτανε στὰ Γιάννινα, μὲ τὴ στολὴ τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ πιά, πανέτοιμος γιὰ νὰ κατακτήσει τὸν κόσμο. Πρὸς τὸ παρὸν τοῦ ἀρκοῦσε ἡ ἀγαπημένη του Θάλεια, περίμενε πῶς καὶ πῶς τὸν ἐρχομό του. Γιὰ τὸν Πέτρο ὁ ἐγγονός του ἦταν «ὅλες οἱ χαρές» κι ἀπὸ μέρες ἑτοιμαζόταν γιὰ τὸ μεγάλο δῶρο ποὺ θὰ τοῦ χάριζε. Δὲν ἦταν ἄλλο ἀπὸ τοὺς ἐπίσημους ἀρραβῶνες μὲ τὴ Θάλεια. Εἶχε

καὶ κάτι ἀκόμα ἀποφασίσει. Θὰ ὅριζε γρήγορα τὸ γάμο τους, στὶς ἀρχὲς τοῦ νέου χρόνου. Ὅταν ἀνακοίνωσε ὅλα αὐτὰ στὸν Πετράκη, ὁ νεαρὸς ἀξιωματικὸς δὲν ἔβρισκε τόπο νὰ σταθεῖ. Ἀγκάλιασε τὸν παπού του, τοῦ φιλοῦσε τὰ χέρια, δὲν ἔλεγε νὰ τὸν ἀφήσει. Σὲ λίγο ἔμαθαν τὰ νέα ὅλη ἡ οἰκογένεια, παραπονέθηκαν στὴν ἀρχὴ γιατὶ τὸ κρατοῦσαν μυστικό, ὅλα σὲ λίγο ξεχάστηκαν. Μόνο ἡ Θάλεια, ὕστερα ἀπὸ τὴν πρώτη ἔκρηξη τοῦ συναισθηματικοῦ της κόσμου, ἔδειχνε κάπως στενοχωρημένη. Τὸ διαπίστωσε ἀμέσως ὁ Πέτρος καὶ τὴ φώναξε κοντά του. —*Γιατὶ ἡ θλίψη κόρη μου; Δὲν ἔγιναν ὅλα ὅπως τὰ σχεδιάσαμε; Ὁ Πετράκης ἦρθε, οἱ ἀρραβῶνες θὰ γίνουν στὶς 8 Σεπτεμβρίου, στὴ γιορτὴ τῆς Παναγίας, οἱ γάμοι δὲ θ' ἀργήσουν, λίγοι μῆνες μένουν ἀκόμα, τὶ εἶναι αὐτὸ ποὺ σὲ στενοχωρεῖ;* —*Οἱ ἐξετάσεις παπού...* —*Οἱ ἐξετάσεις; Ποιὲς ἐξετάσεις;* —*Γιὰ τὸ Πανεπιστήμιο, ἑτοιμάζομαι ἀπὸ τόσο καιρό...* Ὅταν ὁ Πέτρος κατάλαβε γιατὶ μιλοῦσε ἡ Θάλεια, ξέσπασε σ' ἕνα ἀσυγκράτητο γέλιο. —*Ξέρεις τὶ λέμε στὰ χωριά μας κορίτσι μου, σὲ τέτοιες περιπτώσεις; Θ' ἀφήσουμε τὸ γάμο νὰ πᾶμε γιὰ πουρνάρια;... Ὄχι παιδί μου, τώρα προηγοῦνται ἄλλα ἀπὸ τὶς ἐξετάσεις...* Γέλασε καὶ ἡ Θάλεια μαζί του, ὅταν τὸ σκέφτηκε καλά, δὲ μπόρεσε ὅμως νὰ μὴν πεῖ τὸ παράπονό της: —*Πουρνάρια εἶναι οἱ ἐξετάσεις παπού...* —*Δὲν εἶναι, μὲ συγχωρεῖς γιὰ τὴν παρομοίωση, ἀλλὰ γιὰ σκέψου καλλίτερα...* —*Τὶ συνωμοτεῖτε ἐσεῖς τόση ὥρα αὐτοῦ;* φώναξε ὁ Πετράκης καὶ πῆγε κοντά τους. Ὅταν ἔμαθε τὶ κουβέντιαζαν ἔμεινε γιὰ λίγο σκεπτικός. —*Στὸ βάθος ἔχει δίκιο ἡ Θάλεια,* εἶπε. *Ὄνειρα καὶ φιλοδοξίες ἀνατρέπονται, ἔτσι ὅπως τὰ σχεδίασες παπού...* —*Γιὰ νὰ σᾶς πῶ,* ἀντέτεινε ὁ Πέτρος, τάχα ὀργισμένος, *ἂν θέλετε Πανεπιστήμια, τὰ ἀνατρέπω ὅλα, ἀρραβῶνες, γάμους, κάντε ὅ,τι θέλετε...* —*Ὄχι, ὄχι παπού,* ἀπάντησαν καὶ οἱ δυὸ μὲ μιὰ φωνή. *Θὰ γίνουν ὅπως τὰ σχεδίασες...* Δὲν τοὺς ἄφησε νὰ συνεχίσουν. —*Ἐγὼ εἶμαι πρακτικὸς ἄνθρωπος, μπακάλης. Γιὰ βάλτε τὰ πράγματα στὴ σωστὴ θέση τους. Παντρευόσαστε σύντομα. Ὁ Πετράκης δὲν ἔχει ἀκόμα τοποθετηθεῖ σὲ μονάδα, δὲν ξέρουμε ποῦ θὰ πάει, μπορεῖ νάρθει στὰ Γιάννινα, μπορεῖ ὄχι. Ἂν ἐσὺ πᾶς στὸ Πανεπιστήμιο κι ὁ Πετράκης ὑπηρετεῖ στὴ Θράκη, νιόπαντρος, τὶ σοῦ γάμος θάν' αὐτός; Μὲ τὸ Πανεπιστήμιο δεσμεύεσαι κόρη μου,* εἶπε ἀπευθυνόμενος στὴ Θάλεια, *δὲ μπορεῖς ν' ἀκολουθήσεις τὸν ἄντρα σου στὶς μετακινήσεις καὶ τὴν ἐξέλιξή του ὡς ἀξιωματικοῦ. Καὶ ξέρεις, οἱ ἀξιωματικοὶ μετακινοῦνται συνεχῶς. Ἔπειτα εἶναι καὶ τ' ἄλλο. Ἂν ὁ Θεὸς σᾶς στείλει στὸ μεταξὺ ἕνα παιδί; Τὶ θὰ κάνετε; Ποιὸς θὰ φροντίζει γιαυτό; Κι ἄλλοι εἶχαν ὄνειρα καὶ ὑποχρεώθηκαν νὰ τὰ θυσιάσουν, τὸ ἀπαιτοῦσε ἡ οἰκογένεια. Παράδειγμα ἡ Φιλίτσα. Ἂν καὶ ζεῖ τώρα μόνιμα στὴν Ἀθήνα, οἱ ἀνάγκες τῆς οἰκογένειας δὲν τῆς ἐπιτρέπουν νὰ φοιτήσει στὸ Πανεπιστήμιο. Τὸ θυσίασε, τὸ ξέρω, μὲ πόνο ψυχῆς, ἀλλὰ δὲ θὰ στέριωνε ἀλλοιῶς τὸ σπιτικό της. Σκεφτεῖτε καλὰ πρὶν πάρετε τὴν ἀπόφασή σας. Θὰ περιμένω...* Δὲ χρειάστηκε νὰ περιμένει πολύ.

Τὸ ἀπόγευμα τὰ ἐρωτευμένα παιδιὰ τοῦ ἀνακοίνωνα πὼς ἡ Θάλεια δὲ θὰ πήγαινε στὸ Πανεπιστήμιο, θ' ἀκολουθοῦσε τὸν ἄντρα της. —*Ἔχεις δίκιο παπού, δὲ γίνονται ὅλα μαζί. Δὲ θὰ χωρίσουμε... Ὁ ἔρωτάς μας φάνηκε δυνατότερος ἀπὸ τὰ ὄνειρα. Ἡ Θάλεια ἔνοιωσε ἀνακούφιση, ἀπαλλάχτηκε ἀπὸ ἕνα βάρος... —Μὴν ἀπογοητεύεστε, ἡ ζωὴ θὰ δημιουργήσει νέα ὄνειρα, ἴσως πιὸ γοητευτικὰ ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ τώρα ἡ Θάλεια ἀναγκάστηκε νὰ βγάλει ἀπὸ τὴν καρδιά της...* Ἡ ἀπόφαση τῆς Θάλειας στενοχώρησε καὶ τὴν Ἑλενίτσα· ἡ ἴδια ἑτοιμαζόταν μέρα νύχτα γιὰ τὶς ἐξετάσεις της στὸ Πανεπιστήμιο, περίμενε νὰ γίνουν οἱ ἀρραβῶνες γιὰ νὰ πάει στὴν Ἀθήνα. Ἦταν σίγουρη γιὰ τὴν ἐπιτυχία της, εἶχε προετοιμαστεῖ ἀπὸ κάθε πλευρά.

Κάποτε ἡ μιὰ χαρὰ φέρνει τὴν ἄλλη, ὄχι πάντοτε δυστυχῶς, συνηθέστερα ἐναλλάσσεται μὲ λύπες. Τὸ πρῶτο δεκαήμερο τοῦ Σεπτεμβρίου, πάντως, στὸ σπίτι τοῦ Πέτρου ὅλα τὰ παράθυρα εἶχαν ἀνοίξει γιὰ νὰ δεχτοῦν τὸν ἥλιο, τὰ σύννεφα εἶχαν ἐξαφανιστεῖ, ὁ οὐρανὸς ἦταν καταγάλανος, τίποτα δὲν σκίαζε τὴν εὐτυχία τῶν δυὸ παιδιῶν ποὺ ἄρχισαν νὰ προετοιμάζονται γιὰ νὰ ἑνώσουν τὶς τύχες τους. Τρεῖς μέρες πρὶν ἀπὸ τοὺς ἀρραβῶνες ἔφτασαν ὁ Νίκος μὲ τὴ Φιλίτσα καὶ τὰ παιδιά τους, τὰ μαθήματα ἀργοῦσαν ἀκόμα ν' ἀρχίσουν στὸ Πανεπιστήμιο, ἔπρεπε νὰ γυρίσουν στὰ Γιάννινα νὰ δοῦν τοὺς δικούς τους, τόσο καιρὸ τοὺς εἶχαν στερηθεῖ καὶ βέβαια ἤθελαν νὰ βρεθοῦν καὶ στοὺς ἀρραβῶνες τοῦ Πετράκη καὶ τῆς Θάλειας, δυὸ πρόσωπα ἀγαπημένα ἀπ' ὅλους. Ὁ Νίκος ὅμως δὲν ἐρχόταν μόνος· τὸ βράδυ ἔφτασαν στὰ Γιάννινα κι ὁ Μάνος μὲ τὴ Θεώνη· ἂν καὶ τὸ ἤξεραν ὁ Νίκος καὶ ἡ Φιλίτσα δὲν εἶπαν τίποτε, τὸ κράτησαν γιὰ ἔκπληξη. Ὁ Πέτρος ἔμεινε ἄφωνος ἀπὸ τὴ χαρά του, γέμισε τὸ σπίτι ἀπὸ τοὺς ἀγαπημένους του, κάποια στιγμὴ πῆγε νὰ μουρμουρίσει *Νῦν ἀπολύοις...*, ἡ γυναίκα του, ἡ Λευκὴ ποὺ καθόταν δίπλα του, *ὄχι* τοῦ εἶπε, *ἔχεις κι ἄλλες χαρὲς ἀκόμα νὰ δοκιμάσεις, μπορεῖ καὶ λύπες, δὲν ἦρθε ἡ ὥρα νὰ μᾶς ἀφήσεις μόνους...* Τὸ βράδυ στρώθηκε μεγάλο τραπέζι. Κατέβηκαν στὴν Καραβατιὰ κι ὁ Γιάγκος μὲ τὴ Φωτεινή, ἦρθαν κι ὁ Θερειανὸς μὲ τὴ γυναίκα του ἀπὸ τὴν Καλούτσιανη, τὰ προεόρτια τῶν ἀρραβώνων ἄρχισαν. Ἡ Φωτεινὴ δὲν ἔλεγε ν' ἀφήσει ἀπὸ τὴν ἀγκαλιά της τὴ Θεώνη, τόσο καιρὸ εἶχε νὰ τὴ δεῖ, δὲν ἤξερε τὸ δράμα της, πίστευε πὼς ὅλα πήγαιναν καλά, *εἶσαι εὐτυχισμένη κόρη μου;* τὴ ρώτησε. —*Γιατὶ νὰ μὴν εἶμαι μητέρα: Ὁ Μάνος μὲ λατρεύει κι ἐγὼ ζῶ μόνο γιαυτόν...* Ἡ Φωτεινὴ τὴ φίλησε. —*Νὰ μὴν δοκιμάσεις ποτὲ ἄλλη λύπη,* τῆς εἶπε, *φτάνουν αὐτὰ ποὺ πέρασες...* Ποῦ νὰ ἤξερε ἡ μητέρα της τὸ σαράκι ποὺ κατάτρωγε τὴν καρδιά της καὶ τὰ ἄλλα βάσανα ποὺ τὴν περίμεναν... Τὸ καλοκαίρι ἔκαναν μὲ τὸ Μάνο ἕνα ταξίδι ἀκόμα στὸ Παρίσι. Εἶχαν δημιουργήσει πάλι ἐλπίδες κάποια δημοσιεύματα ἐφημερίδων, μιλοῦσαν γιὰ νέες ἀνακαλύψεις γύρω ἀπὸ τὸ πρόβλημα ποὺ ἀπασχολοῦσε τὴ Θεώνη. Ὑποβλήθηκε σὲ ἐξετάσεις γιὰ πολλὲς μέρες. Ὅλα τὰ ἀποτελέσματα ἦταν ἀρνητικά. Δύσκολα ν' ἀναστραφεῖ ἡ κατά-

σταση καὶ νὰ μείνει ἡ Θεώνη ἔγκυος. Ὁ Μάνος πρότεινε νὰ κάνουν ἕνα ἀκόμα ταξίδι στὴν Ἀμερική, ἡ Θεώνη ἀρνήθηκε. Εἶχε πειστεῖ πὼς ἡ ἐπιστήμη σὲ καμιὰ περίπτωση δὲ θὰ μποροῦσε νὰ διορθώσει τὶς ἀτέλειες τῆς φύσης. Τώρα ἀγωνιζόταν νὰ συμβιβαστεῖ μὲ τὴ μοίρα της καὶ προσπαθοῦσε νὰ βρεῖ διεξόδους. Κατέληξε στὴν ἀπόφαση νὰ καταφύγει στὴ λύση της υἱοθεσίας. Στοὺς ἄλλους δὲν ἔλεγε τίποτα, οἱ διεργασίες γίνονταν στὸ ἐσωτερικό της, στὴν καρδιά, ἐκεῖ ποὺ εἶχε στήσει τὴ φωλιά του ὁ σάρακας. Στὸ πρόσωπό της δὲν ἀντικαθρεφτιζόταν οὔτε ἀνησυχία, οὔτε ἄγχος, ἔλαμπε ἀπὸ ὀμορφιὰ καὶ χαρούμενη διάθεση, ἀκόμα κι ὁ Μάνος εἶχε ξεγελαστεί...

Οἱ ἐφημερίδες ἔγραφαν πὼς ὁ Σπυρίδων εἶχε γυρίσει, ὕστερα ἀπὸ δυὸ μῆνες ἀπουσίας στὰ Γιάννινα. Τὴν ἴδια ἐποχὴ ἔφτασε στὴν πόλη κι ὁ Θεοχάρης Καρβούνης. —*Θὰ τοὺς δῶ καὶ τοὺς δυό*, ἀποφάσισε ὁ Πέτρος. *Θὰ πάω πρῶτα στὸ δεσπότη, θὰ τὸν παρακαλέσω νὰ εὐλογήσει τοὺς ἀρραβῶνες τῶν παιδιῶν μας.* Στὴ Μητρόπολη κόσμος πολὺς ἦταν μαζεμένος, ὁ Σπυρίδων ἔλειπε καιρὸ καὶ τὰ προβλήματα ἦταν πάμπολλα. Δὲν εἶχαν βέβαια σχέση μὲ τὰ προβλήματα, γιὰ τὰ ὁποῖα ἦταν ὑπεύθυνες γιὰ νὰ δώσουν λύση οἱ διοικητικὲς ἢ δικαστικὲς ἀρχές, ἂν καὶ κάποιοι εἶχαν περισσότερη ἐμπιστοσύνη στὴν κρίση καὶ τὶς ἐνέργειες τοῦ δεσπότη ἀπὸ ἐκεῖνες τῶν ἀρχῶν. Ἦταν πολλοὶ ποὺ ζητοῦσαν βοήθεια γιὰ τὴν ἐπίλυση οἰκογενειακῶν προβλημάτων, προπαντὸς γιὰ τὴ χορήγηση κάποιου βοηθήματος, ἡ φτώχεια καὶ ἡ ἐξαθλίωση εἶχε χτυπήσει δεκάδες σπίτια, στὴ Μητρόπολη ἔστρεφαν τὶς ἐλπίδες τους γιὰ ἀνακούφιση. Ὁ Πέτρος περίμενε λίγο, κάποια στιγμὴ πέρασε δίπλα του ὁ κλητήρας τῆς Μητρόπολης, τὸν παρακάλεσε νὰ πεῖ στὸ δεσπότη πὼς ἤθελε νὰ τὸν δεῖ, εἶχε κάτι σοβαρὸ νὰ τοῦ ἀνακοινώσει. Δὲν ἄργησε νάρθει ἡ πρόσκληση. Ὁ κλητήρας ξαναγύρισε, *ἔλα μαζί μου*, τοῦ εἶπε, *σὲ περιμένει.* Εἶχαν καιρὸ νὰ ἰδωθοῦν οἱ δυὸ παλιοὶ φίλοι. Ὁ Πέτρος φίλησε τὸ χέρι τοῦ δεσπότη, αὐτὸς τὸν ἀγκάλιασε καὶ τὸν φίλησε στὸ μάγουλο, κάθησαν ὕστερα γιὰ ν' ἀναπολήσουν πρῶτα τὰ παλιά, καὶ νάρθουν ὕστερα στὰ τωρινὰ καὶ προπαντὸς στὴν πολιτικὴ κατάσταση τῆς χώρας. Ὁ Πέτρος ἔβλεπε κάπως ἀλλαγμένο τὸ Σπυρίδωνα, σ' ὅ,τι ἀφοροῦσε τὶς ἐκτιμήσεις του γιὰ τὸ διδακτορικὸ καθεστώς. Παλιότερα στὶς κρίσεις του γιὰ τὸ Μεταξᾶ ἦταν ἐπιφυλακτικός, δὲ χρησιμοποιοῦσε κολακευτικὰ λόγια γιὰ τὶς πολιτικὲς θέσεις του. Τὴ φορὰ αὐτή, δύσκολα ἀποκρυβόταν ἡ ἀνεπιφύλακτη ἐπιδοκιμασία του γιὰ τὴν ἀπόφαση τοῦ Μεταξᾶ, -ἂν καὶ διαφαινόταν κάποια δυσπιστία στὸ πρόσωπό του- νὰ κηρύξει δικτατορία. Κατάλαβε ἀπὸ τὰ λόγια του πὼς τὴν ἀπόφασή του ὁ Μεταξᾶς δὲν τὴν εἶχε πάρει μόνος, εἶχε τὴν ἔγκριση τοῦ βασιλιᾶ, καὶ ἦταν στὸν Πέτρο, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλους γνωστό, πόσο στενὲς σχέσεις εἶχε ὁ Σπυρίδων μὲ τὴ βασιλικὴ οἰκογένεια. Ἐξάλλου γιὰ τὸν Κωνσταντῖνο -πάντα ἀνέφερε πὼς χάρη στὴν ἐπέμβασή του γλύτωσε τὸν ἀπαγχονισμὸ ἀπὸ τοὺς Τούρκους, λίγες μέρες πρὶν ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς πόλης- ὁ Σπυρίδων

εἶχε ὑποφέρει καὶ διωγμοὺς καὶ ταπεινώσεις καὶ τὴν ἀπομάκρυνσή του, ἐξορία πές, ἀπὸ τὰ ἀγαπημένα του Γιάννινα, εἶδε καὶ ἔπαθε ὥσπου νὰ ξαναγυρίσει. Ἀφοῦ, λοιπόν, τὸ ἀποφάσισε ὁ βασιλιάς, αὐτὸ ἔπρεπε νὰ γίνει, ἄλλος δρόμος σωτηρίας γιὰ τὴν Ἑλλάδα δὲν ὑπῆρχε. Ὁ Πέτρος εἶχε τὶς ἀντιρρήσεις του, ἔβλεπε ὅμως πὼς ἀπέναντί του βρισκόταν ἕνας δεσπότης ποὺ δὲν ἐπρόκειτο ἢ δὲν ἤθελε νὰ θέσει κάτω ἀπὸ τὴν κρίση τοῦ συνομιλητῆ του τὰ ὅσα πίστευε, θὰ χαλοῦσαν τὶς καρδιές τους, ἂν τοῦ ἔλεγε τὰ δικά του ἐπιχειρήματα. Δὲν εἶπε τίποτα, ἡ ἀπάντησή του ἦταν δυὸ λόγια μόνο: *Ὁ Θεὸς νὰ τοὺς φωτίσει νὰ διοικήσουν καλὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ τὴν προστατέψουν ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς της.* Ὁ Σπυρίδων, ἄριστος ψυχολόγος καὶ διερευνητὴς σκέψεων καὶ προθέσεων, κατάλαβε πὼς ὁ Πέτρος εἶχε τὶς ἀντιρρήσεις του, ἐκτίμησε ὅμως τὴ στάση του νὰ σωπάσει γιὰ νὰ μὴν τὸν κακοκαρδίσει. *—Γιαυτὸ σ' ἀγαποῦσα καὶ σ' ἀγαπῶ παλιόφιλε, ξέρεις πότε νὰ μιλᾶς καὶ πότε νὰ σωπαίνεις.* Κάτι πῆγε νὰ πεῖ ὁ Πέτρος, ὁ Σπυρίδων δὲν τὸν ἄφησε. *—Ἂς μὴ συνεχίσουμε* εἶπε, *ἐξάλλου οὔτε ἐγὼ εἶμαι ἀπόλυτος, θὰ δοῦμε τὴν πολιτεία τους καὶ θὰ τοὺς κρίνουμε, μόλις ἄρχισαν, ἂς τοὺς ἀφήσουμε ἀπερίσπαστους νὰ δημιουργήσουν, ἂν μποροῦν, κι ἔχομε ὅλον τὸν καιρὸ νὰ τοὺς κρίνουμε καὶ νὰ τοὺς κατακρίνουμε. — Ποιὸς θὰ τολμήσει νὰ κάνει κάτι τέτοιο;* ξέσπασε ὁ Πέτρος. *—Ἐγὼ πρῶτος, ἂν κάτι πάει στραβά. Θὰ τὸ δεῖς. Εἶπαμε, τέλος. Πές μου τώρα τὰ δικά σου, κάτι εὐχάριστο θάχεις, τὸ διάβασα μόλις μπῆκες στὸ πρόσωπό σου, καὶ βέβαια δὲν ἦρθες νὰ μὲ δεῖς γιὰ νὰ σοῦ κάνω κήρυγμα γιὰ τὸ Μεταξᾶ. —Ἔχω πολλὰ καὶ εὐχάριστα νὰ σοῦ ἀναγγείλω,* ἀπάντησε ὁ Πέτρος καὶ τὸ πρόσωπό του ἔλαμψε. *Ἦρθε πρὶν λίγες μέρες ὁ ἐγγονός μου ὁ Πετράκης, ἀξιωματικὸς πιὰ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, θὰ τὸν ἔφερνα μαζί μου νὰ σοῦ φιλήσει τὸ χέρι καὶ νὰ τοῦ δώσεις τὴν εὐχή σου. Δὲν ἔγινε μόνο ἀξιωματικός, ἑτοιμάζεται νὰ γίνει καὶ γαμπρός. Μεθαύριο, τῆς Παναγίας, ἔχουμε τοὺς ἀρραβῶνες, θὰ ἦταν μεγάλη τιμὴ γιὰ τὸν ἴδιο καὶ γιὰ τὴν οἰκογένειά μας, ἂν τοὺς εὐλογοῦσες... —Χαίρομαι ποὺ τ' ἀκούω ὅλα αὐτὰ καὶ μὲ μεγάλη εὐχαρίστηση θ' ἀνταποκρινόμουν στὴν παράκλησή σου. Ξέχασες ὅμως Πέτρο, ὅτι τῆς Παναγίας γιορτάζει ἡ Βελλά, πῶς μπορῶ νὰ λείψω ἀπ' ἐκεῖ; Τὸ ἀπόγευμα φεύγω. Μὰ δὲν μοῦ εἶπες, ποιὰ ἀρραβωνιάζεται ὁ ἐγγονός σου; —Τὴ Θάλεια, ἕνα λαμπρὸ κορίτσι ἀπὸ τὰ χωριά μας, τὴν ἔχω σπίτι μου, μαζὶ μὲ τὴ θεία της, ἀπὸ τότε ποὺ χάθηκαν οἱ γονεῖς της στὴ μεγάλη πυρκαϊὰ τοῦ σπιτιοῦ της, σᾶς ἔχω μιλήσει γιαυτό. Εἶναι κορίτσι μὲ ἦθος καὶ μόρφωση, ἑτοιμαζόταν νὰ δώσει ἐξετάσεις στὸ Πανεπιστήμιο, τὴν ἔκανα ν' ἀλλάξει ἀπόφαση ὅταν τῆς εἶπα σὲ τὶ κατάσταση θὰ βρισκόταν μετὰ τὸ γάμο της μὲ τὸν Πετράκη, αὐτὴ στὴν Ἀθήνα κι αὐτὸς στὴν προκάλυψη ἢ ὅπου θὰ τὸν τοποθετοῦσαν. —Καὶ ἡ ἄλλη ἐγγονή, ἡ Ἑλενίτσα; Μοῦ φαίνεται πὼς τελείωσε φέτος τὸ γυμνάσιο; —Ναί, καὶ ἑτοιμάζεται γιὰ τὸ Πανεπιστήμιο, εἶμαι σίγουρος πὼς θὰ πετύχει, εἴμαστε ὅλοι περήφανοι*

γιαυτή... Ἦρθαν κοντά μας αὐτὲς τὶς μέρες κι ὁ Μάνος μὲ τὴ Θεώνη. Κι ὁ Νίκος μὲ τὴ Φιλίτσα καὶ τὰ παιδιά τους, γέμισε τὸ σπίτι δεσπότη μου, φοβάμαι γιὰ τὴν τόση χαρά, διαισθάνομαι πὼς κάπου καραδοκεῖ ὁ κίνδυνος. —Μὴ βάζεις τέτοια πράγματα στὸ νοῦ σου, νὰ εἶσαι αἰσιόδοξος, δὲν παίρνεις παράδειγμα ἀπὸ μένα; Πόσες φορὲς πῆγα στὸν ἄλλο κόσμο καὶ γύρισα; Ὅλα θὰ πᾶνε καλά, θὰ βρῶ τρόπο νὰ ἐπικοινωνήσω μαζί σας, ἄντε στὸ καλό... Ὁ Πέτρος φίλησε τὸ χέρι τοῦ Σπυρίδωνα καὶ ἔφυγε ἀπὸ τὴ Μητρόπολη γοητευμένος καὶ πάλι ἀπὸ τὴ συνάντησή του. Βέβαια μὲ τὴ δικτατορία κάπου τὰ μπέρδευε. *Ὅ,τι καὶ νὰ κάνει ὁ βασιλιάς, ὁ Σπυρίδων θάναι πάντα μαζί του,* συλλογίστηκε. *Αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ τὸ ξεχνῶ.*

Ἀπὸ τὴ Μητρόπολη τράβηξε γιὰ τὸ σπίτι τοῦ μουφτῆ, νὰ συναντήσει τὸν Καρβούνη. Ἤθελε νάναι στοὺς ἀρραβῶνες τοῦ ἐγγονοῦ του, εἶχε στενὰ πιὰ συνδεθεῖ μὲ τὴν οἰκογένεια, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ ἄρχισε ν' ἀγωνίζεται, μαζὶ μὲ τὸν Ἐσσὰτ πασά, γιὰ τὴ σωτηρία τῆς Θεώνης. Μὲ εὐχαρίστηση δέχτηκε τὴν πρόσκληση καὶ ἔνοιωσε ἰδιαίτερα χαρὰ ὅταν πληροφορήθηκε πὼς ἡ Θεώνη βρισκόταν στὰ Γιάννινα, μαζὶ μὲ τὸν ἄντρα της. *—Θὰ τοὺς δῶ μεθαύριο στὸ σπίτι σου, ἔχω καιρὸ νὰ κουβεντιάσω μαζί τους, ἔμαθα πὼς ταξίδευαν τελευταῖα... —Εἶχαν πάει στὸ Παρίσι,* εἶπε ὁ Πέτρος. *—Γιὰ καλό;* ρώτησε ὁ ἄλλος. *—Γιὰ δουλειὲς τοῦ Μάνου, ἐπαφὲς μὲ Γάλλους βιομήχανους, πῆρε καὶ τὴ Θεώνη μαζί του, ἐλεύθεροι εἶναι ἀκόμα ἀπὸ παιδιά, μποροῦν καὶ ταξιδεύουν ὅποτε κι ὅπου θέλουν... —Χαίρονται τὴ ζωή τους καὶ καλὰ κάνουν,* παρατήρησε ὁ Καρβούνης, *περνοῦν τὴν καλλίτερη περίοδο τοῦ γάμου τους. Θάρθουν καὶ τὰ βάσανα...*

Τὰ βάσανα εἶχαν ἔρθει κι ὅλας, ὄχι ἀπὸ τὴν παρουσία παιδιῶν, κατὰ τὴ γνώμη τοῦ Καρβούνη, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀπουσία τους. Ὅπως καὶ στὴν Ἀθήνα, ἔτσι καὶ στὰ Γιάννινα, ἡ Θεώνη δὲν ἔδειχνε τίποτα ποὺ νὰ κάνει τοὺς ἄλλους νὰ ὑποψιάζονται ὅτι ἀπὸ κάτι ὑπέφερε. Κάτι, ποὺ δύσκολα θὰ τὸ παρατηροῦσαν οἱ δικοί της, ἦταν ἡ τάση της γιὰ ἀπομόνωση. Μόνο ἡ Φιλίτσα ἤξερε τὸ μυστικό της, στὴν ἀδελφή της ἄνοιγε τὴν καρδιά της ἡ Θεώνη, ὅταν ἀπομονώνονταν στὸ δωμάτιο τῆς πρώτης, τὶς ὧρες ποὺ κατέβαινε ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ πατέρα της· ἐκεῖ ἔμενε μὲ τὸ Μάνο, ἔφευγε ἀπὸ τὸ πρωΐ, ὁ Μάνος κοιμόταν ἀκόμα, *γιατὶ τόσο νωρὶς κόρη μου,* ἀποροῦσε ἡ Φωτεινή, *δὲν κάθεσαι καθόλου σπίτι νὰ σὲ χαρῶ κι ἐγώ, τόσον καιρὸ λείπεις ἀπὸ κοντά μου...* Ποτὲ δὲν τῆς πήγαινε ὁ νοῦς πὼς ἡ Θεώνη ἔφευγε γιὰ νὰ μὴ μείνει μὲ τὴ μητέρα της, φοβόταν μήπως βρεθεῖ σὲ κάποια στιγμὴ ἀδυναμίας καὶ προδώσει τὸ μυστικό της, δὲν ἤθελε μὲ κανένα τρόπο νὰ λυπήσει τὴ μάνα της... *—Αὐτὴ τὴν ἐποχὴ τὰ Γιάννινα εἶναι πολὺ ὄμορφα, μητέρα, δὲ θέλω νὰ χάσω οὔτε στιγμὴ ἀπὸ τὴ γοητεία τους...,* ἀπαντοῦσε ἡ Θεώνη. *—Κάνε ὅ,τι σ' εὐχαριστεῖ, κόρη μου,* συγκατένευε τέλος ἡ Θεώνη. Ὁ Μάνος ἤξερε ποῦ πήγαινε, θὰ τὴ συναντοῦσε κι ὁ ἴδιος ἀργότερα στὸ μέρος ποὺ εἶχαν ὁρίσει, στὸ καφενεῖο τῆς *Κυρὰ-Φροσύνης*· ὁ Μῶλος κι ὁ

περίγυρος τῆς λίμνης ἦταν ὁ συνηθισμένος τόπος τῶν περιπάτων τῆς Θεώνης. Κατέβαινε στὸ σπίτι τοῦ Πέτρου, τοὺς ἔβλεπε ὅλους βιαστικά, καὶ ὕστερα ἔπαιρνε τὸ δρόμο γιὰ τὴ λίμνη. Ποτὲ δὲν ἀκολουθοῦσε τὴν ἴδια διαδρομή, εἶχε ἐπισημάνει πολλὲς προσβάσεις, συνήθως χρησιμοποιοῦσε ἐκεῖνες ποὺ τὶς ἔδιναν τὴ δυνατότητα ν' ἀρχίζει τὸν περίπατό της ἀπὸ τὴν ἄκρη τοῦ περίγυρου, εἴτε ἀπὸ τὴ δεξιά, εἴτε ἀπὸ τὴν ἀριστερὴ πλευρὰ καὶ ἔφτανε ὡς τὸ τελευταῖο βατὸ σημεῖο ποὺ χώριζε τὴ λίμνη ἀπὸ τὴν πόλη. Κατὰ τὴ διαδρομή της ἔκανε πολλὲς στάσεις. Σταματοῦσε σὲ προεξοχὲς τοῦ δρόμου, ποὺ σχηματίζονταν ἀπὸ μικροὺς βράχους, ἀνέβαινε σ' ἕναν ἀπ' αὐτούς, ἔπαιρνε βαθειὲς εἰσπνοὲς νὰ γεμίσουν τὰ πλεμόνια της ἀπὸ τὸ δροσερὸ ἀέρα τῆς λίμνης, μ' ἐκείνη τὴν ἰδιότυπη μυρωδιά, ἀπὸ τὰ καλάμια καὶ τὰ φύκια, ἅπλωνε τὸ βλέμμα της γιὰ ν' ἀγκαλιάσει ὅλη τὴν ἔκταση τῶν γαλάζιων καὶ κατακάθαρων νερῶν ποὺ ἔρχονταν ἀργόσυρτα καὶ σποῦσαν κάτω ἀπὸ τὰ πόδια της, κυνηγημένα ἀπὸ τὸ ἀνάλαφρο καλοκαιρινὸ ἀεράκι... Ἡ γοητεία τῆς φύσης, προπαντὸς τοῦ ὑγροῦ στοιχείου ποὺ εἶχε συνδεθεῖ μὲ τὴ ζωή της στὴ Σμύρνη, τὴν ἀπογείωνε ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, τὴ γυρνοῦσε στὰ περασμένα, στὰ εὐτυχισμένα παιδικά της χρόνια, ἀλλὰ καὶ στοὺς ἐφιάλτες ποὺ ἔζησε κατὰ τὴν περίοδο τῆς ἐφηβείας της, ὅταν σερνόταν αἰχμάλωτη στὰ βάθη τῆς Ἀνατολῆς... Κι ὕστερα ἡ ἔσχατη ἀπελπισία, ὧρες, μέρες, μῆνες χρόνια... ὥσπου ἔφτασε, στὸ σπίτι τοῦ ἀγᾶ, -εἶχε γίνει στὴν πραγματικότητα ἡ φυλακή της- τὸ χαρμόσυνο μήνυμα τῆς Ἀνάστασης, φωτίζοντας τὸ δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς καὶ τῆς ἐλευθερίας... Τὰ εἶχε ἀνακυκλώσει στὴ μνήμη της ἀμέτρητες φορὲς ὅλα αὐτά, ἦταν σὰ νὰ τὰ διάβαζε σὲ ἀνοιχτὸ βιβλίο μὲ μεγάλα γράμματα, ἔτσι δὲν παρασυρόταν σὲ λεπτομέρειες ἢ παραλλαγὲς ἀναμνήσεων· κάποιες ἀπὸ τὶς τελευταῖες προκαλοῦσαν μεγαλύτερο πόνο ἀπὸ τὴν καθαυτὸ περιπέτεια, ὅπου εἶχε συμπυκνωθεῖ ὁ πυρήνας τῶν κύριων γεγονότων. Οἱ ἐπικίνδυνες παρενέργειες τῶν λεπτομερειῶν, τὴν εἶχαν ὁδηγήσει σὲ ἀρρωστημένες καταστάσεις, ἔκανε μεγάλο ἀγώνα γιὰ ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπ' αὐτές. Τὶς πικρὲς ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος τὶς περνοῦσε γρήγορα, βιαζόταν νὰ φτάσει στὸ παρὸν γιὰ νὰ κουβεντιάσει μὲ τὸν ἑαυτὸ τὸ μεγάλο καϋμὸ τῶν τελευταίων χρόνων. Τάβαζε πολλὲς φορὲς μὲ τὴ μοίρα της, τῆς χάρισε τὸν παράδεισο, ἀλλὰ τῆς στέρησε τὴ δυνατότητα νὰ τὸν κατακτήσει, ἀφοῦ τὴν καταδίκασε νὰ στερηθεῖ τὴ χαρὰ τῆς μητρότητας. Παράδεισος ἦταν ὁ γάμος της, αὐτὸς ποὺ ταυτόχρονα ἄνοιγε δρόμο γιὰ τὴν κόλαση, ἀφοῦ δὲ θὰ κρατοῦσε ποτὲ στὴν ἀγκαλιά της ἕνα παιδί. Ἤξερε ὅτι τὸ φταίξιμο ἦταν δικό της, εἶχε διαπιστωθεῖ ἀπὸ τὶς ἐξετάσεις τῶν γιατρῶν, ἡ καρδιά της εἶχε γεμίσει ἀπὸ ἐνοχές, ἦταν τὸ ἀντίτιμο τῆς εὐτυχίας ποὺ γνώρισε τὰ τελευταῖα χρόνια. Μὲ τὶς ἀναδρομὲς καὶ τὶς φαντασιώσεις -αὐτὴ ποὺ συχνὰ ἐρχόταν καὶ τὴν τυραννοῦσε ἦταν ἕνα σπίτι γεμάτο παιδιὰ- ἡ ὥρα περνοῦσε. Κάποτε συνερχόταν, ἄφηνε τὸ βραχάκι καὶ συνέχιζε τὸν περίπατό της, ἄλλο βραχάκι τὴν

περίμενε, καθόταν κι ἄρχιζε πάλι τὴν ἀναπόληση. Ξαναγύριζε στὰ ἴδια πράγματα, περνοῦσε τοὺς ἴδιους δρόμους, ὅλοι οἱ ἄλλοι βρίσκονταν ἔξω ἀπὸ τὴ ζωή της, οὔτε κὰν ἄκουγε τοὺς θορύβους ποὺ ἔρχονταν ἀπ' ἐκεῖ, ὅλα ἦταν γιαυτὴ μονόδρομος, ἔνοιωθε πὼς περπατοῦσε μὲ ματωμένα πόδια σὲ μιὰ ἀπέραντη ἔρημο. Ξανάβρισκε τὸν ἑαυτό της μόνο ὅταν γύριζε στὸ σπίτι, ὅλα καὶ ὅλοι τὴν περίμεναν, ἀνίδεοι γιὰ τὸ δράμα ποὺ ζοῦσε, κανένας δὲν ὑποψιαζόταν τίποτα. Μόνον ὁ Μάνος καταλάβαινε τὶ γινόταν, τὴν ἀγκάλιαζε σφιχτὰ καὶ τῆς μουρμούριζε ὑποσχέσεις... Ἦταν καὶ ἡ Φιλίτσα, ἀντιστύλι σ' ὅλες τὶς δοκιμασίες της, μαζί της θὰ συζητοῦσε τὸ ἀπόγεμα...

Στὶς 8 Σεπτεμβρίου, μετὰ τὴ θεία λειτουργία, τὸ σπίτι τοῦ Πέτρου ἄνοιξε γιὰ νὰ δεχτεῖ τοὺς καλεσμένους τῶν ἀρραβώνων τοῦ Πετράκη καὶ τῆς Θάλειας. Ἦρθαν ὁ στρατηγός, ὁ δήμαρχος, πρόεδροι σωματείων, φίλοι, γνωστοί, Καραβατιανοὶ καὶ βέβαια ὅλα τὰ ἀγαπημένα πρόσωπα, ὁ Γιάγκος μὲ τὴ Φωτεινή, ἡ Χριστίνα μὲ τὴν οἰκογένειά της, ὁ Θεριανὸς μὲ τὴ δική του, κόσμος πολύς, ξεχείλισαν τὰ δωμάτια, γέμισε ἡ αὐλὴ κι ὁ κῆπος... Δὲν ἦταν ὁ Σπυρίδων γιὰ νὰ χοροστατήσει στὴν τελετή, ἔστειλε ὅμως τὸν πρωτοσύγγελο τῆς Μητρόπολης, τὸν Εὐστάθιο Σκάρπα, οἱ ἐφημερίδες ἔγραφαν πὼς θὰ τὸν χειροτονοῦσε βοηθὸ ἐπίσκοπο. Μετὰ τὶς εὐχὲς καὶ τὰ κεράσματα, οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς καλεσμένους ἔφυγαν, ἔμειναν οἱ στενοὶ συγγενεῖς καὶ φίλοι γιὰ τὸ μεγάλο τραπέζι. Πρωταγωνιστὲς τὰ δυὸ ἐρωτευμένα παιδιὰ ἀλλὰ κι ὁ Πέτρος, ἔπλεε σὲ πελάγη εὐτυχίας, ὅπως λένε. Ἦταν ὅμως καὶ ἕνα ἄλλο πρόσωπο στὸ τραπέζι ποὺ ἀκτινοβολοῦσε ἀπὸ ὀμορφιὰ καὶ ἔκλεινε στὴν καρδιά της μεγάλες προσδοκίες. Ἡ Ἑλενίτσα... Σὲ λίγες μέρες θὰ ἔφευγε γιὰ τὴν Ἀθήνα γιὰ ν' ἀγωνιστεῖ καὶ νὰ κερδίσει τὸ μετάλλιο τῆς ἐπιτυχίας, ἦταν σίγουρη πὼς θὰ τὸ ἔπαιρνε. Καὶ βέβαια σ' ὅλη αὐτὴ τὴ χαρούμενη καὶ εὐτυχισμένη σύναξη δέσποζε ἡ ὀμορφιὰ καὶ τὸ παράστημα τῆς Θεώνης, ὅλοι ζητοῦσαν νὰ μιλήσουν μαζί της, ἡ ἴδια προσποιόταν τὴν πρόθυμη, ὅμως κατέβαλε μεγάλο κόπο γιὰ νὰ παίξει σωστὰ τὸ ρόλο της... Τὸ τραπέζι κράτησε ὧρες, τελευταῖος ἔφυγε ὁ Βάντζιος δίνοντας γιὰ πολλοστὴ φορὰ τὶς εὐχές του σὲ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ λόγο. Μόνον ὁ Καρβούνης, ἂν καὶ συμμετεῖχε μὲ τὴν καρδιά του στὴ χαρὰ τῶν παιδιῶν, σπάνια ἄνοιγε τὸ στόμα του, γιὰ νὰ δώσει κάποια ἐξήγηση, ἐξάλλου οἱ συζητήσεις περιορίζονταν πιὰ σὲ θέματα ποὺ ἀπασχολοῦσαν τὴν πόλη ἢ σὲ κοινωνικὲς ἐκδηλώσεις καὶ κουτσομπολιά, ποιὸς ἦρθε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, ποιὸς ἔφυγε, ποιὸς γύρισε ἀπὸ τὰ λουτρὰ -οἱ διακοπὲς τότε συνδυάζονταν πάντοτε μὲ λουτροθεραπεία-, αὐτά. Συζήτηση γύρω ἀπὸ τὴν πολιτικὴ κατάσταση δὲν ἔγινε καμιά. Ἀπαγορευόταν. Καὶ κανένας δὲν εἶχε τὸ κουράγιο νὰ τὴν ἀρχίσει, σίγουρος ὅτι θὰ ἔμπαινε σὲ περιπέτειες.

Τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρωὶ ἦρθε ἀπὸ τὴ Βελλὰ τὸ μήνυμα. Ὁ Σπυρίδων τοὺς καλοῦσε νὰ πάνε τὸ μεσημέρι ἐκεῖ νὰ φάνε μαζί του. Δὲ μπόρεσαν

ὅλοι ν' ἀνταποκριθοῦν. Ὁ Νίκος μὲ τὴ Φιλίτσα ἔπρεπε νὰ φύγουν, τὸ ἴδιο πρόγραμμα εἶχαν κι ὁ Μάνος μὲ τὴ Θεώνη. Τελικά, ὕστερα ἀπὸ παρακλήσεις τοῦ Πέτρου, ἀνέβαλαν τὸ ταξίδι τους γιὰ τὴν ἄλλη μέρα. Στὴν πρόσκληση συμπεριλαμβανόταν κι ὁ Γιάγκος μὲ τὴ Φωτεινὴ καὶ ἡ Χριστίνα μὲ τὸν ἄντρα της. Βέβαια ὅλα αὐτὰ γίνονταν γιὰ νὰ τιμηθοῦν ὁ Πετράκης καὶ ἡ Θάλεια, τόσο γιὰ τοὺς ἀρραβῶνες τους, ὅσο καὶ γιὰ τὴν ἀποφοίτηση τοῦ Πετράκη ἀπὸ Σχολὴ καὶ τὴν ἔνταξή του στὸ στρατό. Πῆραν δυὸ αὐτοκίνητα καὶ τὸ μεσημέρι ἔφτασαν στὴ Βελλά. Ὁ Σπυρίδων τοὺς δέχτηκε μὲ θέρμη καὶ εὐχήθηκε στὰ δυὸ παιδιὰ γρήγορα στέφανα -τοὺς ὑποσχέθηκε νὰ χοροστατήσει στὸ γάμο ὁ ἴδιος- καὶ εὐτυχισμένη ζωή. Ἰδιαίτερες εὐχὲς στὸν Πετράκη νὰ τιμήσει τὴ στολή του, νὰ σταδιοδρομήσει μὲ ἐπιτυχία καὶ ν' ἀνεβεῖ γρήγορα στὶς ἀνώτερες βαθμίδες τῆς ἱεραρχίας. —*Σὲ σᾶς στηρίζεται ἡ πατρίδα παιδί μου, φοβᾶμαι πὼς τοῦτος ὁ τόπος θὰ δοκιμαστεῖ, προαισθάνομαι πὼς γρήγορα θάχουμε τοὺς Ἰταλοὺς γείτονες, καὶ δὲν θάναι καλοὶ γείτονες...*

Τὸ τραπέζι εἶχε στηθεῖ ἔξω, κάτω ἀπὸ τὴ μελικοκκιά, ἐκεῖ ποὺ ἦταν ἡ ἀγαπημένη γωνιὰ τοῦ δεσπότη. Καθόταν στὴ σκαλισμένη σὲ ξύλο πολυθρόνα καὶ ρέμβαζε, μαγεμένος ἀπὸ τὸ θέαμα ποὺ ξαπλωνόταν κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του, μὲ τοὺς κήπους, τὰ χωράφια καὶ τοὺς ὀπωρῶνες, ἀλλὰ καὶ πέρα ἀπὸ τὴν ἔκταση τοῦ κτήματος ἐκεῖ ὅπου ἕνας πλούσιος κάμπος πρόσφερε τὴν ποικιλία τῶν ἀγαθῶν ποὺ γεννοβολοῦσε ἡ εὔφορη γῆ... Ἀλλὰ ἐκεῖ, κάτω ἀπὸ τὴ φυλλωσιὰ τοῦ δέντρου, ὁ Σπυρίδων δὲ ρέμβαζε μόνο, ἀλλὰ κι ὁραματιζόταν καὶ σχεδίαζε, εἴτε μόνος, εἴτε μὲ τὴ συντροφιὰ ἐπίλεκτων ἀνθρώπων, ἐπιστημόνων, ὑπουργῶν κι ἄλλων ἀξιωματούχων, τὴν ὁλοκλήρωση ὄχι μόνο τῆς Βελλᾶς, ἀλλὰ καὶ τῶν διδακτηρίων τῆς ὁδοῦ Δωδώνης, ὅπου καὶ σχεδίαζε νὰ ἐγκαταστήσει πολλὰ σχολεῖα τῆς πόλης, καὶ τὴν *Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία* κι ἐκεῖ ὀνειρευόταν νὰ δεῖ κάποτε ἐγκαταστημένο καὶ τὸ *Πανεπιστήμιο* τῆς Ἠπείρου. Τὸ ὄνειρό του πραγματοποιήθηκε, ἐκεῖ λειτούργησε ἡ πρώτη σχολὴ τοῦ *Πανεπιστημίου*, ἡ *Φιλοσοφική*, ὅμως αὐτὸς εἶχε κουραστεῖ καὶ εἶχε φύγει γιὰ τὴν ἄλλη ζωή, δὲ θὰ χοροστατοῦσε στὰ ἐγκαίνια...

Στὸ τραπέζι κάθησαν κι ἄλλοι προσκαλεσμένοι, ἄνθρωποι τῆς ἐξουσίας ἀπὸ τὴν Ἀθήνα καὶ τὰ Γιάννινα, ἀνάμεσά τους κι ὁ στρατηγὸς διοικητὴς τῆς VIII μεραρχίας, ὁ Πετράκης αἰσθανόταν δισταγμὸ ἂν ἔπρεπε νὰ καθήσει μαζί του στὸ τραπέζι. Ὁ στρατηγὸς διαισθάνθηκε τὴ δύσκολη θέση στὴν ὁποία βρέθηκε ὁ νεαρὸς ἀνθυπολοχαγός, τοῦ μίλησε μὲ στοργὴ καὶ τὸν ἀπάλλαξε ἀπὸ τὰ διλήμματα. Βρισκόταν ἐκεῖ κι ὁ Καρβούνης, παρακάλεσε τὸ δεσπότη νὰ τοῦ ἐπιτρέψει νὰ καθήσει κοντὰ στὸ Μάνο καὶ στὴ Θεώνη, ἤθελε νὰ συνομιλήσει μαζί τους, καμάρωνε αὐτὴ τὴν ὄμορφη γυναίκα ποὺ εἶχε ἤδη γίνει τὸ κέντρο τοῦ ἐνδιαφέροντος ὅλης τῆς ὁμήγυρης, ὄχι μόνο γιὰ τὴ γοητεία ποὺ σκορποῦσε, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ σωστὴ κρίση της σὲ πολ-

λὰ θέματα, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ πολιτικά, αὐτὰ εἶχαν ἀποκλειστεῖ, μὲ σιωπηρὴ συναίνεση ὅλων. Τίποτε ἀπὸ τὴ συμπεριφορά της δὲν ἔδειχνε τὸ δράμα ποὺ ζοῦσε, τόση ἦταν ἡ αὐτοκυριαρχία της. Ὅταν ἦρθε ἡ ὥρα νὰ φύγουν ὁ Πέτρος καὶ ἡ Θάλεια εἶχαν τὴν αἴσθηση ὅτι ἔζησαν ἕνα ὄμορφο ὄνειρο, ἔτσι φάνταζαν γιαυτούς, ὅσα εἶδαν κι ἄκουσαν. Δέχτηκαν καὶ πάλι τὰ συγχαρητήρια ὅλων, τὶς εὐχὲς τοῦ δεσπότη... Μπῆκαν στὸ αὐτοκίνητο μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ἡ ζωή τους ἄρχιζε κάτω ἀπὸ καλοὺς οἰωνούς.

Τὴν ἄλλη μέρα τὸ σπίτι τοῦ Πέτρου ἄδειασε πάλι. Ἔφυγε ὁ Μάνος μὲ τὴ Θεώνη, ἡ Ἑλενίτσα γιὰ τὶς ἐξετάσεις της, ὁ Πετράκης κάθησε δυὸ μέρες ἀκόμα, τέλειωσε ἡ ἄδειά του, ἔφυγε κι αὐτός. Θὰ ζοῦσε μὲ τὴν ἀναμονὴ ἑνὸς ἐρωτευμένου ὡς τὸ Γενάρη τοῦ 1937 ποὺ εἶχε ἀποφασιστεῖ ὁ γάμος του. —*Γυναίκα, φεύγει τὸ καλοκαίρι, φεύγουν τὰ πουλιά, ἔφυγαν καὶ τὰ παιδιά μας, ἔρχεται τὸ φθινόπωρο, ἀπὸ κοντὰ ὁ χειμώνας καὶ θάναι βαρύς... —Θὰ ξανάρθει ἡ ἄνοιξη Πέτρο, αὐτὸ νὰ σκέπτεσαι,* τοῦ ἀπάντησε ἡ Λευκή. *Διῶξε τὶς μελαγχολικὲς σκέψεις ἀπὸ τὸ νοῦ σου, ξέρεις πὼς μᾶς περιμένουν χαρές, νάχουμε μόνο τὴν ὑγεία μας, αὐτὸ νὰ σκέφτεσαι.* Τὸν φίλησε στὸ μέτωπο καὶ ξάπλωσε δίπλα του...

Ο πολιτικὸς κόσμος -ἀναφέρθηκε ἤδη- ἰσχυριζόταν ὅτι αἰφνιδιάστηκε ἀπὸ τὴν κήρυξη τῆς δικτατορίας. Πρέπει νὰ ἦταν κοντόφθαλμος καὶ νὰ ζοῦσε σὲ ἀτμόσφαιρα ἀνεπίτρεπτης μακαριότητας. Κυκλοφοροῦσαν ἀπὸ καιρὸ φῆμες γιὰ τὴν πολιτικὴ μεταβολὴ ποὺ ἑτοιμαζόταν, τόσο στὴν πρωτεύουσα, ὅσο καὶ στὶς ἐπαρχίες, ἀκόμα καὶ οἱ ἐφημερίδες δημοσίευαν, ὡς τὴν παραμονὴ τῆς 4ης Αὐγούστου, ἄρθρα γιὰ τοὺς κινδύνους ποὺ διέτρεχε τὸ πολίτευμα. Οἱ *Φιλελεύθεροι* εἶχαν δώσει ὅλη τους τὴν ἐμπιστοσύνη στὸ Μεταξᾶ καὶ πίστευαν ὅτι θὰ κρατοῦσε τὶς ὑποσχέσεις του γιὰ τὴν ἐπαναφορὰ τῶν ἀπότακτων καὶ γιὰ τὴ λήψη ἄλλων μέτρων, ἐνισχυτικῶν τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος. Ἔτσι ἔκλειναν τ' αὐτιά τους στὶς διαδόσεις καὶ στὶς διαπιστώσεις τῶν ἐφημερίδων. Τὸ ἴδιο ἔκαναν καὶ οἱ ὁμάδες στὶς ὁποῖες εἶχε διασπαστεῖ τὸ *Λαϊκὸ κόμμα*· μέλημά τους ἦταν ἡ ἐξασφάλιση καλλίτερων προϋποθέσεων γιὰ σχηματισμὸ κυβέρνησης συνεργασίας. Τὰ μικρὰ κόμματα ἦταν περισσότερο προσεκτικὰ καὶ ἕτοιμα ν' ἀντιδράσουν, δὲν ἦταν ὅμως σὲ θέση νὰ ἐπιφέρουν σοβαρὸ πλῆγμα, ἀφοῦ οἱ μεγάλοι ἀδρανοῦσαν. Στὶς 5 Αὐγούστου ἐκδηλώθηκε ἡ πρώτη ἀντίδραση τῶν μικρῶν κομμάτων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀντιβενιζελικῶν, οἱ *Φιλελεύθεροι* σιωποῦσαν ἀκόμα, ἤλπιζαν... Ὁ Γ. Καφαντάρης, λοιπόν, ὁ Ἀλ. Παπαναστασίου, ὁ Γ. Παπανδρέου, ὁ Ἀλ. Μυλωνᾶς καὶ οἱ Κ. Τσαλδάρης, Π. Ράλλης καὶ Β. Σαγιᾶς (ἡ τριμελὴς ἐπιτροπὴ ποὺ διοικοῦσε τὸ *Λαϊκὸ κόμμα* μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Π. Τσαλδάρη) σὲ κοινὴ συνεδρίαση κατέληξαν στὴν ὑπογραφὴ ἔντονης διαμαρτυρίας, μὲ τὴν ὁποία ζητοῦσαν τὴν ἀποκατάσταση τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ καὶ τὴν ἐπαναφορὰ τῶν ἄρθρων τοῦ συντάγματος

ποὺ εἶχαν ἀνασταλεῖ. Στὶς 6 Αὐγούστου ἐπέδωσαν τὴ διαμαρτυρία τους στὸ βασιλιά, στὸν ὁποῖο τὴν ἀνέπτυξαν καὶ προφορικά. Ὅταν ὁ βασιλιὰς τοὺς παρέπεμψε στὸ Μεταξᾶ, ὁ πολύπειρος πολιτικὸς Καφαντάρης τοῦ ἀπάντησε ὅτι, χωρὶς τὴ δική του ἔγκριση, ὁ Μεταξᾶς δὲ θὰ μποροῦσε νὰ κάνει τίποτε, σ' αὐτὸν ἔπεφταν ὅλες οἱ εὐθύνες. Καμιὰ ἄλλη ἀντίδραση δὲ σημειώθηκε ὡς τὸ τέλος σχεδὸν τοῦ 1936, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ διαμαρτυρία ποὺ ἔστειλε ὁ Ἰ. Θεοτόκης, μὲ ἐπιστολή του πρὸς τὸ βασιλιά, ἀπὸ τὴν Αὐστρία. Ὅταν γύρισε στὴν Ἑλλάδα ὁ Θεοτόκης στάλθηκε ἐξορία στὴν Κέρκυρα, τὴν πατρίδα του, ὅπου ἀπομονώθηκε, ὑπὸ ἀστυνομικὴ ἐπιτήρηση, στὸ σπίτι του. Στὶς 29 Δεκεμβρίου ὁ Σοφούλης, ἀφοῦ πείστηκε τελικὰ ὅτι ὁ Μεταξᾶς δὲν ἦταν διατεθειμένος νὰ ἐκπληρώσει τὶς ὑποσχέσεις του, ἔστειλε ὑπόμνημα διαμαρτυρίας στὸ βασιλιά, ζητώντας τὴν ἐπέμβασή του γιὰ τὴν ἐπαναφορὰ στὴν ὁμαλότητα. Στὸ μεταξύ, στὶς 17 Νοεμβρίου, πέθανε ξαφνικὰ ὁ Ἀλ. Παπαναστασίου, μιὰ ἀπὸ τὶς δυναμικότερες φωνὲς τῆς *Δημοκρατικῆς* παράταξης, χωρὶς νὰ ἐπιτραπεῖ ἀπὸ τὴν κυβέρνηση νὰ γραφεῖ τίποτε στὶς ἐφημερίδες γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴν προσφορά του ὡς πολιτικοῦ. Φυσικά, παρὰ τὰ πλήγματα ποὺ δέχτηκε ὁ μηχανισμὸς τοῦ ΚΚΕ, τὰ βρισκόμενα σὲ παρανομία στελέχη του, ὅσα δὲν εἶχαν ἀκόμα συλληφθεῖ, μὲ τὰ μέσα ποὺ διέθεταν, ἀντέδρασαν στὴν κήρυξη τῆς δικτατορίας.

Ὁ τύπος τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν ἐπαρχιῶν, ἀνίκανος πιὰ ν' ἀντιδράσει, ἐξαιτίας τῶν αὐστηρῶν περιοριστικῶν μέτρων, ὑποχρεώθηκε ν' ἀρθρογραφεῖ, ἐγκρίνοντας κάθε ἐνέργεια καὶ κάθε ἀπόφαση τῆς κυβέρνησης. Μερικὲς μάλιστα ἐφημερίδες συναγωνίζονταν ποιὰ ἀπ' ὅλες θὰ χρησιμοποιοῦσε τὰ περισσότερα ἐπίθετα γιὰ τὴν ἐξύμνηση τοῦ κυβερνητικοῦ ἔργου. Στὰ Γιάννινα, ὅπως ἔχει ἤδη ἀναφερθεῖ, τὰ πρωτεῖα κατεῖχε ὁ Γρ. Σακκᾶς μὲ τὴν *Κραυγή* του, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει πὼς καὶ οἱ ἄλλες ἐφημερίδες δὲν ἔγραφαν καθημερινὰ ἄρθρα ὑπὲρ τῆς δικτατορίας, σὲ χαμηλότερους ὅμως τόνους.

Ἀπὸ τοὺς πρώτους κιόλας μῆνες τῆς δικτατορίας, ὁ Μεταξᾶς, μὲ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς πολιτικῆς του, ἔδινε τὴν εὐκαιρία στὸν τύπο, ν' ἀρθρογραφεῖ γιὰ ποικιλία θεμάτων, σχετιζόμενων μὲ προσπάθειες ἐπίλυσης προβλημάτων, γενικῶν ἢ τοπικῶν, ἀλλὰ καὶ μὲ κυβερνητικὲς πρωτοβουλίες ποὺ ἀναφέρονταν σὲ ζωτικοὺς τομεῖς τῆς δημόσιας ζωῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς διαστρωμάτωσης. Οἱ κοινωνικὲς ἀσφαλίσεις π.χ. ἦταν ἕνα ἀπὸ τὰ φλέγοντα ζητήματα τῶν ἐργαζομένων καὶ ἡ ἐπίλυσή του ἐνδιέφερε μεγάλες ὁμάδες πληθυσμοῦ, στὶς ὁποῖες, πρέπει νὰ σημειωθεῖ, ἐνέπνευσε ἐλπίδες ἡ προσπάθεια τοῦ Μεταξᾶ γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ ἑνὸς συστήματος ἀσφάλισης. Οἱ συχνές, ἔπειτα, ἐπισκέψεις ὑπουργῶν στὶς ἐπαρχίες, συνέβαλαν ὥστε νὰ δημιουργεῖται ἡ ἐντύπωση ὅτι τὸ κυβερνητικὸ ἐνδιαφέρον πρὸς τὴν ἐπαρχία ἦταν μεγαλύτερο ἀπ' ὅ,τι συνέβαινε στὸ παρελθόν, ἐπὶ κοινοβουλευτισμοῦ. Τὸ Σεπτέμβριο καὶ τὸν Ὀκτώβριο ἐπισκέφτηκαν τὰ Γιάννινα οἱ: Νικ.

Παπαδήμας, ὑφυπουργὸς Στρατιωτικῶν (ὁ διευθυντὴς τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* Εὐθ. Τζάλλας, ἔγραψε (5-9-36) ὑμνητικὸ ἄρθρο γιαυτόν, ἐπειδὴ γνώριζε καλὰ τὸν ἄντρα, στὸ στρατὸ τὸν εἶχε διοικητή. Τίτλος τοῦ ἄρθρου: *Ὁ διοικητής μου)*, ὁ οὐσιαστικὰ ὑπουργὸς Παιδείας Κ. Γεωργακόπουλος κι ὁ ὑφυπουργὸς Ὑγιεινῆς Γερ. Ἀλεβιζάτος. Πρὸς τιμὴ τῶν δύο τελευταίων καθὼς καὶ τοῦ Γενικοῦ διοικητῆ Γ. Κυρίμη, ὁ *Δικηγορικὸς σύλλογος* Ἰωαννίνων ὀργάνωσε δεξίωση (18-10-36) στὴ *Λέσχη Ἰωαννίνων*, στὴν ὁποία παραβρέθηκαν ὅλες οἱ ἀρχὲς τῆς πόλης. Δεξιώσεις ὀργάνωσαν ξεχωριστὰ οἱ προϊστάμενοι τῶν ἐκπαιδευτικῶν ὑπηρεσιῶν Ἠπείρου (μὲ γεῦμα) γιὰ τὸν ὑπουργὸ Παιδείας Γεωργακόπουλο κι ὁ *Ἰατρικὸς σύλλογος* γιὰ τὸν Ἀλεβιζάτο. Πρέπει νὰ σημειωθεῖ πὼς κι ὁ ὑπουργὸς Γενικὸς διοικητὴς Γ. Κυρίμης κι ὁ γενικὸς γραμματέας Κ. Φιλοσοφόπουλος, δὲν ἄφησαν διαμέρισμα τῆς Ἠπείρου ποὺ νὰ μὴ τὸ ἐπισκεφτοῦν, ἤθελαν -ἔλεγαν- νὰ σχηματίσουν προσωπικὴ ἀντίληψη γιὰ τὰ προβλήματα ποὺ ἀπασχολοῦσαν κάθε ἐπαρχία. Ὁ Κυρίμης, ἀπὸ τὴν πλευρά του, δὲν παρέλειπε νὰ ἐκδίδει ἐγκυκλίους, μὲ αὐστηρὲς προειδοποιήσεις, πρὸς κάθε κατεύθυνση. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἐγκύκλιός του γιὰ τοὺς χαρτοπαῖκτες οἰκονομικοὺς ὑπαλλήλους. Ἔλεγε ἀπευθυνόμενος πρὸς τὶς οἰκονομικὲς ἀρχὲς τῆς περιφέρειας τῆς Γενικῆς διοίκησης: *Περιῆλθεν εἰς γνῶσιν ἡμῶν, ὅτι ἀτυχῶς, ἔνιοι τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων φοιτῶσιν εἰς χαρτοπαικτικὰς λέσχας καὶ γενικῶς ἐπιδίδονται εἰς τὴν χαρτοπαιξίαν καὶ μάλιστα εἰς κέντρα ἔνθα καὶ μόνη ἡ παρουσία τοῦ ὑπαλλήλου δύναται νὰ θεωρηθῇ μειωτικὴ τοῦ κύρους καὶ τῆς ἐπιβεβλημένης ὑπαλληλικῆς ἀξιοπρεπείας. Ἐπιθυμοῦντες ὅπως οἱ οἰκονομικοὶ ὑπάλληλοι ὦσι τὸ ὑπόδειγμα τῆς ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἀρίστης ἐμφανίσεως καὶ κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς, ὡς ἐκπροσωποῦντες λόγῳ τῆς ἰδιότητός των καὶ τῆς σοβαρᾶς ἀποστολῆς των αὐτὸ τοῦτο τὸ Κράτος, ἀπαγορεύομεν αὐστηρῶς τὴν φοίτησίν των εἰς τοιαῦτα κέντρα, δηλοῦμεν δὲ ὅτι πᾶσαν παράβασιν τῆς παρούσης θὰ κρίνωμεν μετὰ παραδειγματικῆς αὐστηρότητος, ἥτις θέλει ἐξιχθῆ ἀκόμη καὶ μέχρι ὁριστικῆς ἐκ τῆς ὑπηρεσίας ἀπολύσεως.* Τὸ ὅτι ἀπευθυνόταν μόνο σὲ οἰκονομικοὺς ὑπαλλήλους κάτι ὑποδηλώνει. Ὅμως ἡ χαρτοπαιξία εἶχε καταντήσει πληγὴ καὶ γιὰ τὶς πόλεις καὶ γιὰ τὴν ὕπαιθρο, γιαυτὸ καὶ ἡ κυβέρνηση ἀποφάσισε τὴν κατάργησή της (ἀπαγόρευση τυχηρῶν παιγνιδιῶν, μὲ ἐξαίρεση τὶς εἰδικὲς λέσχες) σὲ πόλεις καὶ χωριά. Μὲ ἄλλη ἐγκύκλιό του (μέσα Σεπτεμβρίου) ὁ Κυρίμης, ἐκφράζοντας προφανῶς τὶς θέσεις τῆς κυβέρνησης, ἐπαναλάμβανε ὅτι *ἡ κυβέρνησις δὲν εἶναι οὔτε θέλει νὰ γίνῃ κόμμα, ...ἀλλὰ ἔθεσεν ὡς προορισμόν της νὰ σώσῃ τὸ Ἔθνος ἀπὸ τὸν κατήφορον τῆς καταστροφῆς.* Συνιστοῦσε σ' ὅλους τοὺς Ἠπειρῶτες ν' ἀφήσουν κατὰ μέρος τὸ προσωπικὸ ἢ κομματικὸ συμφέρον καὶ καθιστοῦσε ὑπεύθυνους ὅλους τοὺς δημοσίους ὑπαλλήλους, τοὺς δημοτικοὺς καὶ κοινοτικοὺς ἄρχοντες, καθὼς κι αὐτοὺς τοῦ Δημοσίου δικαίου, γιὰ κάθε ἀμέλεια κι ὀλι-

γωρία στὴν ἐκτέλεση τοῦ καθήκοντος καὶ γιὰ κάθε ἀπόπειρα κομματισμοῦ. Ἀξιοπρόσεκτη ἦταν καὶ ἡ ἐγκύκλιός του μὲ τὴν ὁποία στόχευε ν' ἀπαλλάξει τοὺς ὑπαλλήλους καὶ συνταξιούχους ἀπὸ τοὺς τοκογλύφους ἢ ἄλλους προεξοφλητὲς -μὲ τὸ ἀζημίωτο!- μισθῶν καὶ συντάξεων, κυρίως στὴν ὕπαιθρο. Ἀνακοίνωνε ὅτι εἶχε διατάξει τοὺς διευθυντὲς τῶν ταμείων ν' ἀναθέσουν τὴν πληρωμὴ τῶν μισθῶν καὶ τῶν συντάξεων τῆς ὑπαίθρου, στοὺς περιοδεύοντες δημοσίους εἰσπράκτορες.

Ἀπὸ τὴν πλευρά του ὁ γενικὸς γραμματέας Κ. Φιλοσοφόπουλος τόσο σὲ συγκεντρώσεις ὑπαλλήλων, ὅσο κατὰ τὴν ἐπικοινωνία του μὲ τὸν κόσμο τῆς ὑπαίθρου, ἀγωνιζόταν νὰ ἐμπεδώσει τὶς ἀρχὲς τοῦ *Νέου κράτους* στοὺς ἀγροτικοὺς πληθυσμούς, στὸ πλαίσιο τῆς δικτατορικῆς διακυβέρνησης τῆς χώρας. Τὴν ἴδια γραμμὴ ὑποχρεώθηκαν ν' ἀκολουθοῦν καὶ οἱ ἐφημερίδες, μὲ τὴ δημοσίευση ἄρθρων καὶ ἀρθριδίων, ποὺ δὲν ἀποτελοῦσαν παρὰ μιὰ εὐρύτερη ἀνάπτυξη τῆς πολιτικῆς ποὺ ἀκολουθοῦσε ἡ κυβέρνηση, ὅπως αὐτὴ ἀποτυπωνόταν στοὺς λόγους τοῦ πρωθυπουργοῦ καὶ τὶς ὁποιεσδήποτε ἀνακοινώσεις του. Ἀξιοσημείωτο εἶναι πὼς ἀπὸ τοὺς πρώτους μῆνες ἡ προσοχὴ τῆς κυβέρνησης στράφηκε πρὸς τὴν ὀργάνωση τῆς νεολαίας καὶ τὰ σχόλια τῶν ἐφημερίδων -μιλῶ πάντοτε γιὰ τὶς ἐφημερίδες τῶν Γιαννίνων- ἀναφέρονταν τακτικὰ στὸ θέμα. Μὲ τὴ συμπλήρωση τοῦ διμήνου ἡ κυβέρνηση, γιὰ ν' ἀποδείξει ὅτι εἶχε τὴ λαϊκὴ ἔγκριση, ὀργάνωσε παλλαϊκὰ συλλαλητήρια στὴν πρωτεύουσα καὶ στὰ ἀστικὰ κέντρα. Στὰ Γιάννινα τὸ συλλαλητήριο ἔγινε στὶς 2-10-36 καί, κατὰ τὴν εἰδησεογραφία, εἶχε μεγάλη ἐπιτυχία.

Κατὰ γενικὴν παραδοχήν, ἡ ἐμποροπανήγυρη τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1936, εἶχε ἀποτύχει. Ἡ *Ἤπειρος*, σὲ δυὸ ἄρθρα της (19 καὶ 20-10-36), ἀνέλυε τὰ αἴτια τῆς ἀποτυχίας καὶ διατύπωνε τὶς ἀπόψεις της γιὰ τὴν καλλίτερη ὀργάνωση καὶ ἐπιτυχία της στὸ μέλλον.- Ὁ Ρῶσος ζωγράφος Π. Βερεστσίνσκυ, ποὺ θὰ ἔμεινε στὰ Γιάννινα γιὰ ἀρκετοὺς μῆνες, γνωστὸς στὸν καλλιτεχνικὸ κόσμο ἀπὸ τὴν ἔκθεση ἔργων του στὸν *Παρνασσό*, πρὶν δυὸ χρόνια, ἄρχισε νὰ παραδίδει μαθήματα ζωγραφικῆς. Ἀνακοίνωνε ταυτόχρονα πὼς ἀναλάμβανε τὴν ἐκτέλεση προσωπογραφιῶν, στὶς ὁποῖες εἶχε εἰδικευθεῖ.- Μὲ τὴ λήξη τῶν μεγάλων στρατιωτικῶν γυμνασίων τῆς VIII μεραρχίας, στὴν περιοχὴ τῆς Δοβρᾶς, ἔγινε στὶς 19-9-36 μεγάλη παρέλαση τῶν στρατιωτικῶν μονάδων ποὺ εἶχαν πάρει μέρος, στὴν κεντρικὴ πλατεία. Οἱ συνεχεῖς ἐκτελέσεις γυμνασίων φανερώνουν ὅτι δὲ βρέθηκε ἀνέτοιμη ἡ μεραρχία ν' ἀντιμετωπίσει τοὺς Ἰταλοὺς στὸν πόλεμο τοῦ '40.- Δυὸ ἀποφάσεις κυβερνητικὲς σχολιάστηκαν μὲ ἐπαινετικὰ σχόλια ἀπὸ τὸν τύπο: α) Νὰ χρησιμοποιηθοῦν οἱ κατάδικοι στὴν ἐκτέλεση ἔργων κοινῆς ὠφέλειας καὶ β) Νὰ ἐπιταχθοῦν ὅλες οἱ ποσότητες λαδιοῦ ποὺ βρίσκονταν στὶς ἀποθῆκες καὶ νὰ διατεθοῦν στὴν κατανάλωση σὲ λογικὲς τιμὲς (*Ἤπειρος*, 24-9-36).- Σύμφωνα μὲ ἔρευνα τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* (15-9-36), ἡ ἐξάπλωση τοῦ ραδιοφώνου στὴν Ἤπειρο ἦταν ἀρκετὰ σημαντική. Στὰ Γιάννινα, κατὰ τὴν ἐπίσημη στατιστικὴ τοῦ Ταχυδρομείου, λειτουργοῦσαν 105 ραδιόφωνα (49 Φίλιπς, 19 Ἀϊγουῶτερ Κέντ, 9 RCA, 6 Τελεφοῦγκεν, 3 Μαρκόνι, 19 ἄλλων ἑταιρειῶν). Μὲ τὴν ἵδρυση καὶ στὴν Ἀθήνα ραδιοφωνικοῦ πομποῦ, ἦταν βέβαιο ὅτι τὰ ραδιόφωνα θὰ γίνονταν σύντομα περισσότερα.- Ἀπὸ τὶς 27-9-36 ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* ἄρχισε νὰ ἐκδίδεται ἑβδομαδιαίως. Σὲ δήλωσή της ἡ ἐφημερίδα ἀνέφερε ὅτι *ἀναγκάστηκε* νὰ μετατρα-

πεῖ σὲ ἑβδομαδιαία, λόγω τῆς αὔξησης τῆς τιμῆς τῶν ἐφημερίδων σὲ δυὸ δραχμές. Κυκλοφοροῦσε ἑξασέλιδος, ἐπανέφερε τὴ στήλη *Ἠχὼ τῆς πόλεως*, τὴ *Φιλολογικὴ στήλη* καὶ τὶς ἔρευνες. Ἄρχισε μὲ τὴ μελέτη τοῦ Εὐθ. Τζάλλα *Ἡ ἐπίδρασις τοῦ Ἠπειρώτου ἐπὶ τῆς πνευματικῆς, κοινωνικῆς, ἐμπορικῆς καὶ ἐθνικῆς ζωῆς τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας*.- *Ὁ Δικηγορικὸς σύλλογος* Ἰωαννίνων, συνέχιζε τὶς προσπάθειές του νὰ πείσει τὴν κυβέρνηση γιὰ τὴν ἀνάγκη ἵδρυσης Ἐφετείου στὰ Γιάννινα. Συμπαραστάτης, φαίνεται, πὼς ἦταν κι ὁ Γενικὸς διοικητὴς Κυρίμης, τὴ θέση τοῦ ὁποίου ἡ *Ἤπειρος*, (4-10-36) σχολίαζε μὲ τὰ ἑξῆς: *Ὁ Γενικὸς διοικητὴς Ἠπείρου κ. Κυρίμης προχθὲς ἀνεγνώρισεν ἐπισήμως, ἀνενδοιάστως καὶ χωρὶς καμμίαν πολιτικὴν ὑστεροβουλίαν τὰ ἱστορικὰ καὶ πραγματικὰ δικαιώματα τῆς Ἠπείρου ὅπως διατηρῇ Ἐφετεῖον καὶ ὑπεσχέθη ὅτι θὰ γίνῃ ὁ διερμηνεὺς καὶ εἰσηγητὴς παρὰ τῇ κυβερνήσει τοῦ δικαιοτάτου τούτου Ἠπειρωτικοῦ αἰτήματος*. Στὴν ἴδια σελίδα δημοσιευόταν καὶ τεκμηριωμένο ὑπόμνημα, γιὰ τὴν ἵδρυση τοῦ Ἐφετείου, ποὺ ἔστειλε σ' ὅλους τοὺς προέδρους τῶν Δικηγορικῶν συλλόγων τῆς χώρας ὁ Γ. Νιαβῆς, πρόεδρος τοῦ *Δικηγορικοῦ συλλόγου* Ἰωαννίνων.- Τὸ πρακτορεῖο *Στέφανι*, τοῦ Μουσολίνι, μετέδωσε τὴν εἴδηση πώς, κατὰ πληροφορίες του, ὁ Στάλιν εἶχε πεθάνει στὶς 2-10-36 καὶ θὰ τὸν διαδεχόταν ὁ Βοροσίλωφ. Εἶναι τὸ ἴδιο πρακτορεῖο ποὺ μὲ τὴν ψεύτικη καὶ ἐμπαθὴ προπαγάνδα του προετοίμαζε τὸν Ἰταλικὸ λαὸ γιὰ τὸν πόλεμο ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας.- Τὸ *Ἀνώτερο Παρθεναγωγεῖο* Ἰωαννίνων ὑποσχόταν ὅτι, κατὰ τὸ σχολικὸ ἔτος 1936-37 θὰ λειτουργοῦσε πληρέστατα μὲ πλῆρες μόνιμο προσωπικὸ καθηγητῶν καὶ μὲ ἐπιπλέον μαθήματα κοπτικῆς ραπτικῆς, Ἠπειρωτικῆς λαϊκῆς τέχνης, μαγειρικῆς, ἀνθρωπολογίας, ὑγιεινῆς, μικροβιολογίας, παιδοκομίας καὶ νοσηλευτικῆς.- *Μετὰ δωδεκαετῆ ἐντατικὴν καὶ γόνιμον ἐργασίαν εἰς τὴν Ἐμπορικὴν σχολὴν Ἰωαννίνων, τῆς ὁποίας ἐχρημάτισε διευθυντὴς ἀπὸ τῆς ἱδρύσεώς της, παραιτηθεὶς ἀπεχώρησε τῆς ἐνεργοῦ ὑπηρεσίας ὁ κ. Κων. Μολυβάδας*. Ὅλες οἱ ἐφημερίδες ἔγραψαν κολακευτικὰ σχόλια γιὰ τὸ ἔργο του.- Μὲ νέα εὑρήματα, μεγάλης ἀρχαιολογικῆς ἀξίας, κατὰ δήλωση τοῦ ἐπιμελητῆ ἀρχαιοτήτων Χρ. Σούλη, πλουτίστηκε τὸ *Δημοτικὸ μουσεῖο*. Ἦταν ἐπιτύμβιες ἐπιγραφὲς τοῦ Γ΄ καὶ Δ΄ π.Χ. αἰ. ποὺ βρέθηκαν σὲ χωράφι ἀγρότη στὸ Βοτονόσι.- Μὲ Β.Δ. ἀποστρατεύτηκε *ὁ διακεκριμένος συμπολίτης, δικηγόρος ἤδη, ἀντισυνταγματάρχης τῆς Στρατιωτικῆς δικαιοσύνης, Δημήτριος Σαλαμάγκας*. Ἦταν ἀπὸ τοὺς ἀξιόλογους λογοτέχνες, ἱστορικοὺς καὶ λαογράφους τῆς Ἠπείρου, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὶς δεκάδες βιβλίων ποὺ ἔχει ἐκδώσει. Εἶχε ὑπηρετήσει ὡς ἔφεδρος ἀνθυπολοχαγὸς πεζικοῦ στὸ Μακεδονικὸ μέτωπο καὶ ὡς σύμβουλος Στρατιωτικῆς δικαιο-

Θεμελίωση Σταδίου Ἰωαννίνων. Στὴν ἐξέδρα ὁ μητροπολίτης Σπυρίδων καὶ ὁ Γεν. Γραμματέας Γ.Δ.Η. Κων. Φιλοσοφόπουλος

σύνης κατὰ τὴ Μικρασιατικὴ ἐκστρατεία, εἶχε λάβει μέρος στὶς ἐπιχειρήσεις τοῦ Ἀβγκὶν καὶ μετεῖχε στὰ στρατοδικεῖα Οὐσσὰκ καὶ Σμύρνης. Ἀργότερα κατατάχτηκε μονίμως στὸ Σῶμα τῆς Στρατιωτικῆς δικαιοσύνης, ὅπου ἔφτασε ὡς τὸ βαθμὸ τοῦ ἀντισυνταγματάρχη.- Στὶς 18-10-36 ὀργανώθηκε γιορτὴ στὸ ἀεροδρόμιο τῆς πόλης μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς διέλευσης 11 ἀεροπλάνων ποὺ μετεῖχαν στὸν ἐναέριο ἀγώνα τοῦ γύρου τῆς Ἑλλάδας. Στὴ δεξίωση τοῦ δημάρχου Βλαχλείδη γιὰ τοὺς ἀεροπόρους, παρευρίσκονταν καὶ οἱ ὑπουργοὶ Γεωργακόπουλος, Ἀλεβιζάτος καὶ Κυρίμης. Τὴν ἴδια μέρα, τὸ ἀπόγευμα, ἔγινε, μὲ τὴν παρουσία τῶν ὑπουργῶν καὶ πλήθους κόσμου, ἡ τελετὴ τῆς κατάθεσης τοῦ θεμέλιου λίθου τοῦ νέου *Πανηπειρωτικοῦ σταδίου*, μεγάλου ἔργου, γιὰ τὴν πραγμάτωση τοῦ ὁποίου εἶχε ἐργαστεῖ ἐπὶ χρόνια ὁ μητροπολίτης Σπυρίδων. Ὁ ἴδιος χοροστάτησε στὸν ἁγιασμὸ καὶ μίλησε στὴ συνέχεια γιὰ τὴ σημασία καὶ τὴ σπουδαιότητα τοῦ ἀθλητισμοῦ, τὸν ὁποῖο θὰ ὑπηρετοῦσε τὸ ὑπὸ ἵδρυση Στάδιο. Τὸ θεμέλιο λίθο κατέθεσε ὁ ὑπουργὸς Παιδείας Γεωργακόπουλος. Ἡ τελετὴ ἔληξε μὲ τὴν παρέλαση ὅλων τῶν σχολείων τῆς πόλης, οἱ ἐπίσημοι τὴν παρακολούθησαν ἀνεβασμένοι σὲ εἰδικὴ ἐξέδρα.- Οἱ φθινοπωρινὲς βροχὲς ἄρχισαν ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ πρώτου δεκαημέρου τοῦ Ὀκτωβρίου. Στὴν ἐποχὴ μᾶς μεταφέρει ὁ δημοσιογράφος τῆς στήλης: *Στὴν ἄκρη τῆς πέννας*, τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* (11-10-36). *Τὸ φθινόπωρον ἄρχισε... Τὸ γαλανὸν καὶ εὔχαρι χρῶμα τοῦ οὐρανοῦ, ἀντικατέστησε τὸ μελαγχολικὸν γκρὶ τῶν συννέφων. Καὶ ἡ βροχὴ ἄρχισε πάλι νὰ σιγοψιθυρίζει τὸ μονότονον μοτίβο της στοὺς τσίγκους.* (Γιὰ πολλοὺς τὸ μοτίβο αὐτὸ εἶναι μονότονο, σ' ἄλλους ἀσκεῖ ἀπερίγραπτη γοητεία. Καὶ γιὰ τοὺς μὲν καὶ τοὺς δέ, τὸ μοτίβο ἔλειψε, γιατὶ στὶς πόλεις τουλάχιστο, δὲν ὑπάρχουν πιὰ τσίγκοι...). *Καιρὸς πρίμος γιὰ τοὺς ποετάστρους μας, ποὺ πάντα τὸ φθινόπωρον ἀποτελεῖ πηγὴν ἐμπνεύσεων. Βραδυνοὶ περίπατοι ὑπὸ τὰ γυμνὰ κλαδιὰ τῶν ἀκακιῶν, ρίγη, ἀνατριχίλες, ἀναστεναγμοὶ κτλ., κτλ. Καὶ ὁ μαθητόκοσμος ἐν ἀναβρασμῷ. Ἡ περίοδος τῆς χαρᾶς καὶ τῆς ἀμεριμνησίας παρῆλθεν. Ὁ φοβερὸς Ὀκτώβριος ἔκαμεν ἤδη τὴν ἐμφάνισίν του καὶ μαζί του καὶ ὁ ἐφιάλτης τῶν βλοσυρῶν καθηγητῶν, τῶν μηδενικῶν καὶ ὅλων τῶν μακρῶν μαρτυρίων τῆς μαθητικῆς ζωῆς. Ἀλλὰ καὶ οἱ δυστυχισμένοι γονεῖς εὑρίσκονται σὲ χειρότερη θέση. Φωνές, τρεχάλες, ἔξοδα γιὰ βιβλία, τετράδια, γομολάστιχες, γόμες, ἐγγραφὲς κλπ. Μόνον οἱ βιβλιοπῶλαι τρίβουν τὰ χέρια τους...*- Στὶς 23-10-36 ἁγιασμὸς ἔγινε, πάλι ἀπὸ τὸ Σπυρίδωνα, στὸ νοσοκομεῖο *Χατζηκώστα*, μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς πλήρους ἀνακαίνισης καὶ ἐπαναλειτουργίας του.- Ἀφίξεις: *Παρεπιδημεῖ εἰς τὴν πόλιν μας ὁ ἄκρος ἐθνικιστής, ὁ ἐπικαλούμενος Χίτλερ ἐν Παραμυθίᾳ κ. Σ. Τρ., ὅστις ἡγεῖτο πρὸ ἐτῶν τῆς δεξιᾶς Βασιλικῆς μερίδος εἰς ὅλην τὴν ἐπαρχίαν Παραμυθίας.* Τὸ σήκωνε τὸ κλίμα τῆς ἐποχῆς. Πολλοὶ τότε ἐπονομάζονταν Χίτλερ καὶ Γκαῖμπελς...

Ἡ Ἀλβανία, μετὰ τὶς ἀποφάσεις τοῦ *Διεθνοῦς δικαστηρίου τῆς Χάγης* καὶ τῆς *Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν*, ὑποχρεώθηκε, μὲ κρύα καρδιά, νὰ ἐπιτρέψει τὴ λειτουργία τῶν ἑλληνικῶν σχολείων τῆς *Βορείου Ἠπείρου*. Παρόλα αὐτὰ μὲ διάφορους τρόπους, δημιουργοῦσε προσκόμματα στὴν ὁμαλὴ λειτουργία τους. Ἐξακολουθοῦσε ἐπίσης νὰ χρησιμοποιεῖ καταπιεστικὰ μέσα, ἀπαγορευτικὰ τῆς ἐκδήλωσης τοῦ φρονήματος τῶν Βορειοηπειρωτῶν καὶ τῆς ἐλεύθερης ἄσκησης τῶν δικαιωμάτων ποὺ εἶχαν ἐξασφαλίσει γιαυτοὺς οἱ διεθνεῖς συνθῆκες. Ὅλα αὐτὰ δημιουργοῦσαν ἀρνητικὸ κλίμα γιὰ τὴν στενότερη σύσφιγξη τῶν σχέσεων τῶν δύο χωρῶν, τὸ εἶχε ἐπισημάνει ἡ Ἑλλάδα, δὲν ἤθελε ὅμως νὰ τὸ παραδεχτεῖ ἡ Ἀλβανία, ὅπως ἀποδείκνυε ἡ πολιτικὴ ποὺ ἀκολουθοῦσε, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἀκόμα ποὺ

οἱ «Μεγάλοι» τῆς ἐπέτρεψαν νὰ ἐνσωματώσει τὴ *Βόρειο Ἤπειρο*. Ἀρκετὲς προσπάθειες καταβάλλονταν καὶ ἀπὸ τὶς δυὸ πλευρὲς γιὰ τὴν ἐξομάλυνση τῶν σχέσεων, ὅλες ὅμως ἀποτύγχαναν ἢ ἐκφυλίζονταν, ἡ δυσπιστία τῆς Ἀλβανίας ἀπέναντι στὴν Ἑλλάδα δὲν ἐπέτρεπε τὴν ὁλοκλήρωση. Ἡ δικαιολογία τῶν Ἀλβανῶν γιὰ μιὰ τέτοια στάση ἦταν ὅτι ἡ Ἑλλάδα διεκδικοῦσε τὴ *Βόρειο Ἤπειρο* καὶ κατέβαλλε προσπάθειες γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσή της. Αὐτὸ ἦταν ἀλήθεια καὶ ἡ Ἑλλάδα, ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή, ποὺ τὸ βόρειο τμῆμα τῆς Ἠπείρου ἐνσωματώθηκε ἀναγκαστικὰ στὴν Ἀλβανία, δὲν ἔπαψε νὰ διαμαρτύρεται γιὰ τὴν ἀδικία ποὺ ἔγινε σὲ βάρος της. Αὐτὸ ὅμως δὲν δικαιολογοῦσε, σὲ καμιὰ περίπτωση, τὴν ἄρνηση τῆς Ἀλβανίας νὰ συμμορφωθεῖ μὲ τὶς διεθνεῖς συνθῆκες καὶ νὰ σεβαστεῖ τὴν ὑπογραφή της, χωρὶς νὰ αἰσθάνεται κιόλας ἐνοχή.

Κατὰ τὴν περίοδο ποὺ ἐξετάζεται, παρὰ τὰ ἐπιφαινόμενα, οἱ σχέσεις ἀνάμεσα στὶς δυὸ χῶρες ἐξακολουθοῦσαν νὰ εἶναι τεταμένες. Ὅλα ἔδειχναν πὼς δὲν ὑπῆρχαν μεγάλα προβλήματα, στὴν πραγματικότητα συνέβαινε τὸ ἀντίθετο. Τὸ χειρότερο ἦταν πὼς οἱ Ἀλβανοὶ δὲν ἤθελαν νὰ παραδεχτοῦν ὅτι εὐθύνονταν γιὰ τὴ δημιουργία ἀρνητικοῦ κλίματος καὶ ἔρριχναν ὅλα τὰ βάρη στοὺς Ἕλληνες. Ἀπόδειξη δικαιολογητικὴ τῶν ἀπόψεων αὐτῶν ἀποτελεῖ τὸ παράδειγμα ποὺ θ' ἀναφέρουμε. Ἔχει ἤδη γραφεῖ πὼς ὁ ἀλβανὸς δημοσιογράφος, διευθυντὴς τῆς *Δημοκρατίας* τοῦ Ἀργυροκάστρου ἔκανε τὶς διακοπές του στὰ Γιάννινα καὶ μὲ τὴν ἀρθρογραφία του στὸν *Κήρυκα* κατέληγε στὴ διαπίστωση ὅτι ἔπρεπε μὲ κάθε θυσία οἱ δυὸ χῶρες νὰ συνεργαστοῦν γιὰ τὸ καλό τους. Εἶχε ἐπισημανθεῖ τότε ἀπὸ τὴν *Ἤπειρο* (6-9-36) ὅτι ἡ ἀποκατάσταση φιλικῶν σχέσεων μεταξὺ Ἑλλάδας καὶ Ἀλβανίας, ἐπικροτεῖται ἀπ' ὅλους τοὺς Ἕλληνες, χρειάζονταν ὅμως ἡ θέληση καὶ τῶν δυὸ κυβερνήσεων. Ὑπογράμμιζε ἀκόμα ἡ *Ἤπειρος*, ὅτι ἡ Ἑλλάδα *εἶχε ἐξαντλήσει ἀπολύτως τὸ ὅριον τῶν δυνατῶν ὑποχωρήσεων* καὶ ἔπρεπε καὶ ἡ Ἀλβανία ν' ἀκολουθήσει τὸ παράδειγμά της· ὁ ἀλβανὸς δημοσιογράφος, παρὰ τὶς κάποιες ἀντιρρήσεις του, ἔδειχνε κατὰ τὴν παραμονή του στὰ Γιάννινα, *νὰ διακαίεται ἀπὸ τὸν πόθον νὰ ἴδῃ ἀποκαθισταμένας τὰς σχέσεις τῆς πατρίδος του μετὰ τῆς Ἑλλάδος*. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (25-10-36) παρατηροῦσε ὅτι *δὲν ἔχει ἕως τώρα ἀποδείξεις καὶ πράξεις, αἱ ὁποῖαι θὰ ἀπεδείκνυον ὡς εἰλικρινῆ τὸν διακαῆ ἐκεῖνον πόθον του*. Ἔτσι, ὅταν γύρισε στὸ Ἀργυρόκαστρο, ἄρχισε νὰ γράφει ἄρθρα στὴ *Δημοκρατία*, μὲ τὰ ὁποῖα κατηγοροῦσε τὸν Ἑλληνικὸ καὶ ἰδιαίτερα τὸν Ἠπειρωτικὸ τύπο ὅτι ἔβαζε ἐμπόδια καὶ προσκόμματα στὴν ἀποκατάσταση τῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν, *ὑπερβάλλων τὰ πράγματα, σχετικῶς μὲ τὰς συνθήκας ὑπὸ τὰς ὁποίας διαβιοῖ ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς Βορείου Ἠπείρου*. Τὸ ἀντίθετο συνέβαινε, ἄφηνε νὰ ἐννοηθεῖ ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*. Ἡ κατάσταση γιὰ τοὺς Ἕλληνες τῆς Ἀλβανίας ἦταν χειρότερη ἀπὸ ἐκείνη ποὺ περιέγραφαν οἱ ἑλληνικὲς ἐφημερίδες. Ἀναφερόμενη

στὶς ὑποχρεώσεις ποὺ ἡ Ἀλβανία εἶχε ἀναλάβει γιὰ τὸ σχολικὸ ζήτημα τῆς *Βορείου Ἠπείρου* ἡ ἐφημερίδα σημείωνε ὅτι, δυστυχῶς, ὡς τότε ἡ πολιτικὴ τῶν Τιράνων τόσο ἀπέναντι στὸ σχολικὸ ζήτημα ὅσο καὶ στὸ θέμα τῶν προνομιῶν τῆς Χιμάρας, ἀποδείκνυε ὅτι ἡ Ἀλβανία δὲ συμπεριφερόταν ἀνάλογα μὲ τὶς καλὲς προθέσεις τῆς Ἑλλάδας. *Ἐνῶ* -πρόσθετε- *ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος ἐκδηλώνονται αἱ ἀγαθότεραι προθέσεις καὶ αἱ καλλίτεραι διαθέσεις διὰ τὴν ἀποκατάστασιν φιλικωτάτων σχέσεων μετὰ τῆς Ἀλβανίας, αὕτη, ὅλως τουναντίον, ἐμφανίζεται μὲ ἀντιλήψεις καὶ κατευθύνσεις ἐκ διαμέτρου ἀντιθέτους. Καὶ ἐρωτῶμεν: Πῶς θὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ εἰλικρινὴς ἡ Ἑλληνοαλβανικὴ φιλία; Μήπως μὲ τῆς Ἑλλάδος τὴν φρόνησιν, τῆς δὲ Ἀλβανίας τὴν πρόκλησιν; Μήπως μὲ τὴν μὲν Ἑλλάδα ἱπποτικώτατα διεκδικοῦσαν τὰ ἀναγνωρισθέντα διεθνῶς δικαιώματα εἰς τὰ τέκνα τῆς Βορείου Ἠπείρου, μὲ τὴν Ἀλβανίαν δὲ πάντοτε θέλουσαν καὶ ὑποχρεώσεις ν' ἀθετῇ καὶ δικαιώματα ἀνεγνωρισμένα νὰ καταλύῃ; Αἱ φιλίαι τῶν κρατῶν στηρίζονται ἐπὶ τῶν εἰλικρινῶν τούτων διαθέσεων καὶ τῶν εἰλικρινεστέρων πράξεών των. Δυστυχῶς ὅμως τὰ Τίρανα δὲν δύνανται, οὔτε δικαιοῦνται νὰ ἐπικαλεστοῦν τὴν ὀρθότητα τῆς ἀντιλήψεως ταύτης. Καὶ τοῦτο διότι πάντοτε ἐπολιτεύθησαν οὐχὶ κατὰ τὸν ἁρμόζοντα τρόπον. Σήμερον δέ, μὲ τὰ νέα δήγματά των κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου τῆς Βορείου Ἠπείρου, παρουσιάζουν καὶ νέα δείγματα τῆς κακῆς πολιτικῆς των.*

Τὸ ἄρθρο τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* ἦταν γραμμένο σὲ χαμηλοὺς τόνους. Οἱ ὑψηλότεροι τόνοι, ποὺ ἦταν ἀσφαλῶς στὶς προθέσεις τοῦ δημοσιογράφου, δὲ χρησιμοποιήθηκαν γιατὶ ἐνέδρευε ἡ λογοκρισία. Τὸ δικτατορικὸ καθεστώς, ἀγωνιζόταν νὰ σταθεροποιήσει τὴν ἐσωτερικὴ κατάσταση καὶ νὰ ἐπιβάλει τὴν ἰδεολογία του. Δὲν ἤθελε γιαυτὸ νὰ ὀξύνει τὰ πράγματα μὲ τοὺς γείτονές του, ἰδιαίτερα μὲ τὴν Ἀλβανία, πίσω ἀπὸ τὴν ὁποία βρισκόταν ἤδη σταθερὰ ἡ Ἰταλία. Ἐξάλλου ἡ κατάσταση στὴν Ἀλβανία ἐξακολουθοῦσε, ἐξαιτίας ἐξεγέρσεων τοπικῶν φυλάρχων καὶ μονάδων κατὰ τοῦ καθεστῶτος, νὰ εἶναι ρευστὴ καὶ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνηση δὲν ἤθελε νὰ κατηγορηθεῖ ὅτι τὶς ὑποκινοῦσε. Ὡστόσο οἱ ἑλληνικὲς ἐφημερίδες, ἐνημέρωναν μὲ ἀνταποκρίσεις καὶ εἰδήσεις γιὰ τὴν κατάσταση ποὺ ἐπικρατοῦσε στὴν Ἀλβανία, κάτι ποὺ ὑποχρέωσε τὸ Ἀλβανικὸ προξενεῖο Ἰωαννίνων νὰ δημοσιεύσει τὴν ἑξῆς ἀνακοίνωση: *Τὸ Β. Προξενεῖον τῆς Ἀλβανίας διαψεύδει ὡς ἀπολύτως ἀνυποστάτους τὰς κακοβούλους καὶ ἐξ ὑστεροβουλίας πληροφορίας τὰς δημοσιευθείσας ἐσχάτως εἰς τὸν ἑλληνικὸν τύπον σχετικῶς μὲ τὴν Ἀλβανίαν. Ἰωάννινα 24-10-36.*- Ἐρωτηματικὰ δημιούργησε μιὰ *πρόσκλησις* τῆς «Λέσχης Ἰωαννίνων» γιὰ σύγκληση γενικῆς συνέλευσης τῶν μελῶν *πρὸς συζήτησιν καὶ λῆψιν ἀποφάσεως περὶ διατηρήσεως ἢ μὴ τῆς Λέσχης.* Δὲν ἔγινε δυνατὸ νὰ διευκρινιστεῖ τί ἦταν ἐκεῖνο ποὺ ὤθησε τὸ διοικητικὸ συμβούλιο νὰ πάρει μιὰ τέτοια ἀπόφαση, μᾶλλον θὰ ἦταν οἱ ἀσφυκτικοὶ περιορισμοὶ στὴ λειτουργία σωματείων.

Ἀπὸ μεταγενέστερη ἀνακοίνωση τῆς *Λέσχης* γιὰ ἔναρξη τῶν χοροεσπερίδων συνάγεται ὅτι δὲν ἀποφασίστηκε ἡ διάλυση. Σχόλιο γιὰ τὴ διατήρησή της ἔγραψε ἡ *Ἤπειρος* (22-10-36): *Δὲν γνωρίζομεν* -ἔλεγε- *τοὺς λόγους οἱ ὁποῖοι ὡδήγησαν μέχρι τοῦ σημείου* (ἀναφερόταν στὴν ἀρχὴ τοῦ σχολίου λόγοι οἰκονομικοὶ) *νὰ τίθεται ζήτημα διατηρήσεως ἢ μὴ τῆς «Λέσχης», οὔτε ἐὰν ἡ πρόσκλησις τοῦ προέδρου, μεταφραζομένη ἁπλοελληνιστὶ περιέχει ξηρὸν τὸ ἐρώτημα «τὴν θέλετε ἢ ὄχι», διότι τυχὸν τὴν ἐγκατέλειψαν· πάντως νομίζομεν ὅτι ὑποχρέωσις παντὸς ἐπιστήμονος, παντὸς ὁπωσδήποτε σχετιζομένου μὲ αὐτήν, εἶναι ὅπως πάσῃ θυσίᾳ μὴ κλείσῃ.*- Ἀρραβῶνες (τέλη Ὀκτωβρίου): Σωτήριος Γκιζᾶς, δικηγόρος καὶ Ἐλευθερία Νουσιάδου, ἀρραβωνιάστηκαν.

Τὸ Σωματεῖο Ραφτάδων στὴ γιορτὴ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, στὴν Κατσικά.
Τέταρτος, ἀπὸ ἀριστερά, ὁ Πρόεδρος Γεώργιος Λ. Γεωργιάδης, πατέρας τοῦ γιατροῦ καὶ τ. βουλευτὴ Θεοδώρου Γεωργιάδη (τώρα Προέδρου τῆς Ε.Η.Μ.).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΤΟ ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΕΔΡΑΙΩΝΕΤΑΙ

Ἡ μεταβολὴ τοῦ κράτους σὲ ὁλοκληρωτικὸ προχωροῦσε μὲ γρήγορους ρυθμούς. Ὅλοι οἱ τομεῖς τῆς δημόσιας ζωῆς προσαρμόζονταν στὶς ἀπαιτήσεις τοῦ *Νέου κράτους*, καὶ ἦταν ἔκδηλα παντοῦ τὰ φαινόμενα. Ἡ ἀνακοίνωση γιὰ τὴν ἀναδιοργάνωση τοῦ προσκοπισμοῦ ἦταν τὸ πρῶτο βῆμα γιὰ τὴ διάλυσή του καὶ τὴν ἔνταξή του στὴν *Ἐθνικὴ ὀργάνωση νεολαίας* (Ε.Ο.Ν.), στὴν ὁποία ὁ Μεταξᾶς στήριζε τὶς ἐλπίδες του γιὰ τὸ μέλλον. Οἱ λόγοι τοῦ Μεταξᾶ, ποὺ ἐκφωνοῦνταν μὲ κάθε εὐκαιρία, ὄχι μόνο δημοσιεύονταν αὐτούσιοι σ' ὅλο τὸν τύπο, Ἀθηνῶν καὶ ἐπαρχιῶν, ἀλλὰ γίνονταν ἄρθρα καὶ σχόλια μὲ ταυτόσημο σχεδὸν περιεχόμενο σ' ὅλες τὶς ἐφημερίδες καὶ φυσικὰ καὶ τῶν Γιαννίνων. Ἕνα ἄλλο χαρακτηριστικὸ τῶν ἐφημερίδων τῆς πόλης ἦταν τὸ ὅτι παρακολουθοῦσαν κάθε περιοδεία τοῦ Γενικοῦ διοικητῆ Γ. Κυρίμη καὶ τοῦ γενικοῦ γραμματέα Κ. Φιλοσοφοπούλου καὶ ἔδιναν λεπτομερεῖς περιγραφὲς τῶν ἀποφάσεων ποὺ ἔπαιρναν γιὰ τὰ προβλήματα τῆς περιοχῆς. Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς περιγραφές, κάθε ἀπόφασή τους σχολιαζόταν ἐπαινετικὰ γιὰ ἀρκετὲς ἡμέρες, σὲ ἀντιδιαστολὴ πάντοτε μὲ τὰ ἔργα καὶ τὶς ἡμέρες τοῦ παλαιοκομματισμοῦ, ἐναντίον τοῦ ὁποίου καταφέρονταν σὲ κάθε ὁμιλία τους. Εἶχε δηλωθεῖ, ἐξάλλου, ὅτι αἰτήσεις προβαλλόμενες γιὰ ἐπίλυση ἀπὸ πρώην κομματάρχες ὄχι μόνο δὲ θὰ λαμβάνονταν ὑπόψη, ἀλλὰ καὶ θὰ ἐπιβάλλονταν κυρώσεις σὲ ὅσους ἀσχολοῦνταν μ' αὐτές. Στὸ μεταξύ, ὅπως συμβαίνει σὲ ἀνάλογα καθεστῶτα, οἱ ἀνώνυμες ἐπιστολὲς -ταχυδρομοῦνταν στὴν ἀρχή, στὴ Στρατιωτικὴ καὶ ἀργότερα στὴ Γενικὴ διοίκηση- πολλαπλασιάζονταν. Νέα ἀνακοίνωση τῶν ἀρχῶν ἔλεγε πώς: *οὐδόλως λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν αἱ ἀποστελλόμεναι ἀνώνυμοι ἐπιστολαί, περιέχουσαι καταγγελίας, ἀναφοράς, παράπονα κλπ. Διευκρινίζεται σχετικῶς ἐκτὸς τῆς παροχῆς δεδομένων περὶ τῆς ἀληθείας τῶν καταγγελλομένων, ἡ ἀνωνυμογραφία αὕτη εἶναι προσβλητικὴ διὰ τοὺς ἐπὶ κεφαλῆς τῆς Γενικῆς διοικήσεως, διότι καταδεικνύει -ἐφ' ὅσον καὶ ὅταν πρόκειται περὶ ἀληθείας- ἔλλειψιν ἐμπιστοσύνης καὶ ἀμφιβολίας περὶ τῆς ἐχεμυθείας των, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας οἱ γράφοντες φοβοῦνται μήπως ἀποκαλυφθῶσιν ὡς καταγγέλλοντες παρανομίαν τινά, ἢ οἱανδήποτε ἔκνομον ἐνέργειαν.* Δριμύτατο σχόλιο κατὰ τῶν ἀνωνυμογράφων δημοσίευσε ἡ *Ἤπειρος* (12-11-36), χαρακτηρίζοντάς τους ὡς ἀνθρώπους *μικροὺς καὶ εὐτελεῖς, ραδιούργους, ὑπούλους, συκοφάντας, ἀνάνδρους.* Μετὰ τὴ δημο-

σίευση τοῦ Α.Ν. γιὰ τὴ θέση ἐκτὸς νόμου τοῦ κομμουνισμοῦ, ἄρχισε ἡ συστηματικότερη δίωξη τῶν κομμουνιστῶν καὶ ἡ ἐξαφάνιση κάθε στοιχείου ποὺ τὸν θύμιζε. Χαρακτηριστικὴ ἦταν ἡ ἀνακοίνωση τῆς *Διοικήσεως Χωροφυλακῆς Ἰωαννίνων* (10-10-36), μὲ τὴν ὁποία εἰδοποιοῦνταν οἱ ἐκδότες, βιβλιοπῶλες καὶ ἀναγνῶστες, *οἱ κατέχοντες ὁπωσδήποτε βιβλία ἢ ἄλλα ἔντυπα ἀναφερόμενα εἰς θεωρίας, ἰδέας καὶ συστήματα, τείνοντα εἰς τὴν ἀνατροπὴν τοῦ κρατοῦντος ἐν τῇ χώρᾳ καθεστῶτος ἢ εἰς τὴν ἀπόσπασιν ἢ αὐτονόμησιν μέρους τῆς ἐπικρατείας*, νὰ τὰ παραδώσουν τὸ ταχύτερο στὶς ἀστυνομικὲς ἀρχὲς γιὰ νὰ μὴ ὑποστοῦν τὶς ποινικὲς καὶ διοικητικὲς συνέπειες ποὺ πρόβλεπε ὁ νόμος.

Στὰ τέλη τοῦ χρόνου ἀποφασίστηκε ἀπὸ τὴν κυβέρνηση ἡ ἵδρυση τοῦ Νομοῦ Θεσπρωτίας· ἀποτελοῦσε διακαὴ πόθο τοῦ λαοῦ τῆς περιοχῆς, ὄχι ὅμως καὶ τῶν Γιαννιωτῶν, οἱ ὁποῖοι κι ἀντιδροῦσαν, γιατὶ δὲν ἤθελαν τὴν ἀπόσπαση τῆς περιοχῆς ἀπὸ τὸ νομό τους. Τώρα, ποὺ δὲν ὑπῆρχαν πλέον βουλευτές, οὔτε ἐλεύθερος τύπος, γιὰ ν' ἀντιδράσει, ἡ διοικητικὴ μεταβολὴ ἔγινε χωρὶς θόρυβο. Στὶς 27-11-36 δημοσιεύτηκε στὴν ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως ὁ Α.Ν. γιὰ τὴν ἵδρυση τοῦ νομοῦ μὲ ἕδρα τὴν Ἡγουμενίτσα, καθὼς καὶ μὲ τὰ ὅρια τοῦ νέου νομοῦ. Καμιὰ φωνὴ διαμαρτυρίας ἀπὸ τὰ Γιάννινα, ποιὸς θὰ μποροῦσε ν' ἀντιμιλήσει ἄλλωστε; Μάλιστα οἱ ἐφημερίδες ἔπλεξαν τὸ ἐγκώμιο τῆς κυβέρνησης -καὶ τοῦ Γενικοῦ διοικητῆ Κυρίμη ποὺ ἔκανε τὴν εἰσήγηση- γιὰ τὴν ἀπόφασή της, μὲ τὴν ὁποία δικαιωνόταν το αἴτημα τοῦ λαοῦ τῆς Θεσπρωτίας, αἴτημα δίκαιο ὁπωσδήποτε. Ἀνάγκη νὰ σημειωθεῖ πὼς ὁ Κυρίμης ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα ποὺ ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά του ἔδειξε ἀποφασιστικότητα καὶ δυναμισμό, ὄχι τυχαῖο. Δὲν ἄφηνε πρόβλημα ποὺ ἐπιζητοῦσε λύση, χωρὶς νὰ ἐπεμβαίνει, συχνὰ καὶ πέραν ἀπὸ τὶς ἁρμοδιότητές του. Πιθανὸ αὐτὸ νὰ ἔγινε ἡ αἰτία σύγκρουσής του μὲ τὴν ἄλλη ἰσχυρὴ προσωπικότητα τῆς ἐποχῆς, τὸ Σπυρίδωνα. Ἐργάστηκε μὲ ζῆλο γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῶν ἀρχῶν τοῦ *Νέου κράτους* καὶ γιὰ τὴ συμπόρευση τῆς νεολαίας, γιαυτὸ καὶ συχνὰ ἀπευθυνόταν ὄχι μόνο στοὺς νέους, ἀλλὰ καὶ στοὺς δασκάλους καὶ τοὺς καθηγητὲς γιὰ νὰ τοὺς ὑπομνήσει, μὲ αὐστηροὺς συχνὰ τόνους, ὅτι εἶχαν καθῆκον νὰ διαπαιδαγωγήσουν τὴ νεολαία ἀνάλογα μὲ τὶς συνθῆκες ποὺ διαμόρφωσε ἡ νέα κατάσταση. Ποιὸς ἦταν ὁ προσανατολισμὸς ποὺ ὑποδεικνυόταν στοὺς νέους, ἀποκαλύπτεται ἀπὸ μιὰ μικρὴ εἴδηση τῶν ἐφημερίδων: *Εἰς τὴν «Ζωσιμαίαν σχολὴν» ἐδόθη χθὲς* (9-12-36) *διάλεξις ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ δημοσιογράφου κ. Κλάϊν μὲ θέμα: «Ἡ ἐθνικὴ ὀργάνωσις τῆς γερμανικῆς νεολαίας»*. Τὴν παρακολούθησαν ὅλες οἱ ἀρχές. *Μετὰ τὸν κ. Κλάϊν ὡμίλησε δι' ὀλίγων πρὸς τοὺς συγκεντρωμένους νέους ὁ ὑπουργὸς κ. Κυρίμης, τονίσας ὅτι ἡ νεολαία τῆς Ἑλλάδος πρέπει νὰ παραδειγματισθῇ ἀπὸ τὴν Γερμανίαν καὶ ὀργανωθῇ καὶ ἐξυψωθῇ ἠθικῶς. Ἐτόνισεν ἐπίσης ὁ κ. Κυρίμης ὅτι ἡ ἑλληνικὴ νεότης θὰ φθάσῃ εὐκολώτερον καὶ ταχύτερον εἰς ἀνωτέραν*

πάσης ἄλλης ἐθνικὴν ἐξύψωσιν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐγγυᾶται ἡ ζωτικότης τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου καὶ ἡ λαμπρὰ ἱστορία τῆς φυλῆς μας. Πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ ἐργάζονταν συστηματικὰ στὴν Ἤπειρο, τόσο ὁ Κυρίμης, ὅσο κι ὁ Φιλοσοφόπουλος. Γιὰ νὰ ἐντάξει τοὺς νέους, καὶ κυρίως τοὺς μαθητὲς καὶ σπουδαστὲς ὅλων τῶν σχολείων τῆς Ἠπείρου, στὴν ὀργάνωση τῆς Νεολαίας ποὺ προγραμμάτιζε τὸ *Νέο κράτος*, ὁ Κυρίμης ἐξαπόλυσε καὶ μιὰ ἀκόμα ἐγκύκλιο πρὸς ὅλους τοὺς προϊσταμένους τῆς ἐκπαίδευσης, Δημοτικῆς, Μέσης καὶ Ἀνωτέρας, μὲ τὴν ὁποία ἀπαιτοῦσε: *Ἐντελλόμεθα τὰ κάτωθι: α) Ἑκάστην ἑορτὴν καὶ πᾶσαν ἄλλην ἑορτάσιμον ἡμέραν, οἱ μαθηταὶ θὰ ὁδηγῶνται συντεταγμένοι ὑπὸ τῶν καθηγητῶν καὶ διδασκάλων των εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. β) Ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος, εἰς ὥραν ὁρισθησομένην ὑπὸ τῶν κ.κ. διευθυντῶν τῶν σχολείων Μέσης καὶ Δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, θὰ γίνηται συγκέντρωσις τῶν μαθητῶν ἁπασῶν τῶν τάξεων, καθ' ἣν θὰ ἀναπτύσσωνται εἰς αὐτοὺς ὁρισμένα θέματα θρησκευτικὰ καὶ ἐθνικὰ πρὸς τόνωσιν τοῦ ἐθνικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος τῆς μαθητιώσης νεολαίας. 3) Οἱ κ.κ. διευθυνταὶ τῶν σχολείων Μέσης καὶ Δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, παρακαλοῦνται ὅπως δώσουν ἐντολὴν εἰς τοὺς κ.κ. καθηγητὰς τῆς Ὠδικῆς καὶ διδάξωσι εἰς τοὺς μαθητὰς ἐθνικὰ ἄσματα. Ὡσαύτως δὲ οἱ κ.κ. ἐπιθεωρηταὶ Δημοτικῶν σχολείων πρὸς τοὺς ὑπ' αὐτοὺς δημοδιδασκάλους. Τὰ ἄσματα ταῦτα θὰ ψάλλωσιν οἱ μαθηταὶ κατὰ τὰς δημοσίας ἐν γένει ἐμφανίσεις των. 4) Τὰ ἐλεύθερα ἀπογεύματα νὰ γίνωνται ὑπὸ τῶν ἁρμοδίων καθηγητῶν διαλέξεις ἐθνικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ περιεχομένου πρὸς τοὺς μαθητάς. Σὺν τῷ χρόνῳ δὲ τ' ἀπογεύματα ταῦτα θὰ διατεθοῦν εἰς σχολικὴν ζωὴν ἐθνικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ περιεχομένου.* Ὑποχρεώνονταν, τέλος, οἱ ἐπιθεωρητὲς τῶν Δημοτικῶν σχολείων καὶ οἱ γυμνασιάρχες, νὰ ὑποβάλουν στὴ Γενικὴ διοίκηση κάθε μήνα, τὸ πρῶτο δεκαήμερο, ἔκθεση στὴν ὁποία θ' ἀναγράφονταν τὰ θέματα μὲ τὰ ὁποῖα ἀπασχολήθηκαν οἱ μαθητὲς κατὰ τὰ ἐλεύθερα ἀπογεύματα κλπ. (*Ἀγροτικὴ ἠχώ*, 10-12-36). Εἶναι βέβαιο πὼς ἀνάλογες ἐντολὲς θὰ εἶχαν δοθεῖ πρὸς ὅλους τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς τῆς χώρας.

Τὸ μεγάλο γεγονὸς τοῦ Νοεμβρίου γιὰ ὅλη τὴν Ἑλλάδα, ἀποτέλεσε ἡ μεταφορὰ τῶν σορῶν τοῦ βασιλιᾶ Κωνσταντίνου καὶ τῶν βασιλισσῶν Σοφίας καὶ Ὄλγας. Δεκάδες ἄρθρων καὶ νεκρολογιῶν γράφτηκαν στὸ γιαννιώτικο τύπο. Κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς ταφῆς των, τὰ Γιάννινα ἀντιπροσώπευσαν στὴν τελετὴ οἱ ἀρχὲς καὶ οἱ πρόεδροι ἐπιστημονικῶν, ἐπαγγελματικῶν κι ἄλλων ὀργανώσεων. Οἱ παλαιοὶ πολεμιστὲς ἔστειλαν γιὰ τὴν ταφὴ χῶμα ἀπὸ τὸ Μπιζάνι κι ἄλλοι ἀπὸ τὸ λόφο Βελισσαρίου. Στὶς 22-11-36 ἐψάλη στὸ Μητροπολιτικὸ ναὸ ἐπιμνημόσυνη δέηση, μὲ τὴν παρουσία ὅσων ἀρχῶν δὲν εἶχαν πάει στὴν Ἀθήνα, ὀργανώσεων, συλλόγων, μαθητῶν τῶν σχολείων καὶ πλήθους κόσμου. *Ὁ ναὸς εἶχε πενθίμως διακοσμηθῆ εἰς τὸ μέσον δὲ αὐτοῦ εἶχεν ἀνεγερθῆ μεγαλοπρεπὲς κενοτάφιον. Βραδύτερον*

τὸ πλῆθος συνέρρευσε εἰς τὴν κεντρικὴν πλατείαν, ὅπου ἐν πραγματικῇ κατανύξει καὶ εὐλαβείᾳ ἤκουσεν ἀπὸ τῶν τοποθετηθέντων μεγαφώνων τὴν ραδιοφωνικὴν ἐξ Ἀθηνῶν μετάδοσιν τῆς πενθίμου τελετῆς. (ἐφημερίδες).

Καμιὰ ἀντίδραση ἐναντίον τοῦ δικτατορικοῦ καθεστῶτος δὲν εἶχε ἐκδηλωθεῖ ἐκ μέρους τῶν Ἠπειρωτῶν, κατὰ τὸ τετράμηνο διάστημα ποὺ εἶχε περάσει. Ἀπὸ τὰ μέσα σχεδὸν τοῦ Νοεμβρίου ἕνα εἶδος ἔμμεσης διαμαρτυρίας τῶν Γιαννιωτῶν ἄρχισε νὰ διακρίνεται σ' ἕνα θέμα ποὺ δὲν προσφερόταν γιὰ τέτοιου εἴδους ἐκδηλώσεις. Ἐπρόκειτο γιὰ τὴν ἐνίσχυση τῶν ἀπόρων οἰκογενειῶν τῆς πόλης -καὶ δὲν ἦταν λίγες, οἱ ἐνοριακὲς ἐπιτροπὲς τὶς ἀνέβαζαν σὲ 2.500- κάτι ποὺ γινόταν ἐπὶ δεκαετίες, μὲ πρωτοβουλία κυρίως τοῦ Δήμου. Τὴ φορὰ αὐτὴ τὴν ὑπόθεση πῆρε στὰ χέρια του ὁ Κυρίμης, θέλοντας νὰ ἐπιδείξει τὸ κυβερνητικὸ ἐνδιαφέρον καὶ στὸν τομέα της πρόνοιας. Ὁ τρόπος ὅμως ποὺ χειρίστηκε τὸ θέμα δημιούργησε ἀντιδράσεις, τὶς ὁποῖες κατόρθωσε κατὰ ἕνα μέρος νὰ ἐξουδετερώσει μὲ ἀπειλὲς πρὸς τοὺς Γιαννιῶτες, ὅτι θὰ εἶχαν συνέπειες ἂν δὲν συνεισέφεραν στὸν ἔρανο, ὅσο αὐτὸς ὑπολόγιζε πὼς ἔπρεπε νὰ εἰσφέρουν. Ἔτσι, ἐνῶ κατὰ τὴν ἔναρξή της ἡ ἐκστρατεία συγκέντρωσης ἐράνων ἄρχισε μὲ ἐκκλήσεις, κατέληξε σὲ διαταγὲς κι ἀπειλές. Ἂς παρακολουθήσουμε τὴν ἀρθρογραφία μιᾶς ἡμερήσιας ἐφημερίδας, τῆς *Ἠπείρου* (αὐτὴ μόνο καὶ ὁ *Κῆρυξ* τὴν ἐποχὴ αὐτὴ κυκλοφοροῦσαν ὡς ἡμερήσιες) γιὰ νὰ φανεῖ ἡ ἐξέλιξη τῆς ὑπόθεσης. Στὶς 13-11-36 δημοσιεύτηκε ἀπόφαση τοῦ Γενικοῦ διοικητῆ Κυρίμη σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία: α) Δημιουργοῦσε κοινὸ ταμεῖο, στὸ ὁποῖο θὰ πήγαιναν ὅλα τὰ κονδύλια, τὰ προοριζόμενα *διὰ τὴν περίθαλψιν καὶ οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν τῶν πράγματι ἀπόρων καὶ ἐνδεῶν τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων.* Δηλαδή: οἱ εἰσφορὲς τοῦ Δήμου Ἰωαννιτῶν, τῆς Μητρόπολης, ἡ ἐνίσχυση τοῦ κράτους καὶ τὸ προϊὸν τῶν ἐράνων ἀπὸ *τὰς συνδρομὰς ἀλληλεγγύης.* β) Συγκροτοῦσε ὀκταμελὴ ἐπιτροπὴ ἀπὸ τούς: Σπυρίδωνα, Φιλοσοφόπουλο, Βλαχλείδη, Ἀλ. Ἀναγνωστόπουλο (Α.Δ. Χωροφυλακῆς Ἠπείρου), Μιχ. Τσιμπρῆ (διευθυντὴ Ἐσωτερικῶν Γ.Δ.Η.) κ.ἄ. ἐκπροσώπους τραπεζῶν καὶ ἐπιμελητηρίων ἡ ὁποία θὰ διαχειριζόταν τὰ χρηματικὰ ποσὰ καὶ θὰ τὰ μοίραζε στοὺς ἀπόρους τῆς πόλης, σύμφωνα μὲ τοὺς ὀνομαστικοὺς πίνακες τῶν ἐνοριακῶν ἐπιτροπῶν. γ) Ἐπέβαλε *συνδρομὰς ἀλληλεγγύης,* ἀπὸ 15-11-36 μέχρι 15-12-36, 1) σὲ κάθε εἰσιτήριο ὁποιουδήποτε θεάματος 1 δρχ. 2) σὲ κάθε εἰσιτήριο αὐτοκινήτων κινούμενων ἔξω ἀπὸ νομὸ Ἰωαννίνων 3 δρχ. 3) σὲ κάθε λογαριασμὸ πελατῶν ἑστιατορίων καὶ ξενοδοχείων ὕπνου 1 δρχ. τὸ ἄτομο γιὰ κάθε μέρα. 4) σὲ κάθε ποτὸ ἢ *τεμάχιον γλυκίσματος τῶν ζαχαροπλαστείων καὶ καφεουζοζυθοπωλείων,* 0,20 δρχ. 5) Σὲ κάθε λογαριασμὸ ἐμπορικῶν καὶ ἐπαγγελματικῶν καταστημάτων μὲ βάση τὴν κλίμακα: γιὰ λογαριασμὸ 1-50 δρχ. 50 λεπτά, 30-100 δρχ. 1 δρχ., 100-200 δρχ., 2 δρχ., καὶ σὲ λογαριασμὸ ἀπὸ 200 δρχ. καὶ ἄνω, 3 δρχ. Οἱ εἰσπράξεις γιὰ τὶς συνδρομὲς ἀλληλεγγύης θὰ γίνονταν μὲ δι-

πλότυπα ἀποδείξεων, θὰ ἐφοδίαζε μ' αὐτὰ τοὺς καταστηματάρχες ἡ Γενικὴ διοίκηση. Τὸν ἔλεγχο τῶν εἰσπράξεων ἀνέθετε στοὺς οἰκονομικοὺς ὑπαλλήλους, καθὼς καὶ ὑπαλλήλους ἄλλων κλάδων. Οἱ πίνακες τῶν ἐνοριακῶν ἐπιτροπῶν θὰ καταρτίζονταν σὲ συνεννόηση μὲ τὶς ἀστυνομικὲς ἀρχές. Ὅλα αὐτὰ ἀποδεικνύουν ὅτι ἐπιβαλλόταν φορολογία σ' ὅλους τοὺς κατοίκους, καὶ σ' ὅσους περνοῦσαν ἀπὸ τὰ Γιάννινα, μηνιαίας διάρκειας, δὲν ἔμεινε κανεὶς νὰ μὴ συνεισφέρει ὑποχρεωτικὰ τὸν ὀβολό του. Θὰ μποροῦσε νὰ εἰπωθεῖ ὅτι ἦταν ἕνα μέτρο προσωρινῆς ἀνακούφισης τῶν ἀπόρων - ἀναγκαία ἦταν καὶ ἡ σύσταση κοινοῦ ταμείου- μιὰ καὶ τὸ κράτος, μὲ τὰ πενιχρὰ μέσα ποὺ διέθετε, δὲ μποροῦσε ν' ἀνταποκριθεῖ στὴν ἀπαίτηση αὐτή. Φυσικὰ ἕνα μέτρο πρόνοιας γιὰ ν' ἀνακουφιστοῦν οἱ ἄποροι μόνο γιὰ τὶς γιορτές, δὲν ἀποτελοῦσε λύτρωση ἀπὸ τὴν πενία καὶ τὴν ἀνεργία. Θὰ περίμεναν καὶ πάλι τὸ Πάσχα οἱ ἄποροι γιὰ νὰ πάρουν κάποιο βοήθημα. Οἱ ἁρμόδιοι ὑπολόγιζαν ὅτι ἀπὸ τὶς φορολογίες θὰ συγκεντρώνονταν σημαντικὰ ποσά, τὰ περισσότερα ὅμως τὰ περίμεναν ἀπὸ τὶς προαιρετικὲς εἰσφορές. Καὶ ἐδῶ ἦταν ποὺ δημιουργήθηκε ἡ ἀντίδραση. Παρὰ τὶς συνεχεῖς ἐκκλήσεις τόσο τοῦ Κυρίμη, ὅσο καὶ τοῦ Φιλοσοφοπούλου, παρὰ τὴν καθημερινὴ ἀρθρογραφία τῶν ἐφημερίδων, οἱ ἐθελοντικὲς εἰσφορὲς δὲν ἦταν ἱκανοποιητικές. Γιὰ νὰ φιλοτιμηθοῦν μάλιστα οἱ Γιαννιῶτες (ποὺ δὲν ἄνοιγαν εὔκολα τὸ πουγγί τους) ἄρχισαν νὰ δημοσιεύονται στὶς ἐφημερίδες κατάλογοι τῶν ὀνομάτων τῶν προσφερόντων. Ὅταν ὁ Κυρίμης διαπίστωσε ὅτι τὰ ποσὰ τῶν εἰσφορῶν δὲν ἦταν ἱκανοποιητικά, ἀγρίεψε. Τὶς προθέσεις του διέγνωσαν ὅλες οἱ ἐφημερίδες, οἱ ὁποῖες κι ἄρχισαν νὰ γράφουν ἐπικριτικὰ σχόλια. *Ὄχι μόνον τὸν ὀβολόν*, τιτλοφοροῦσε τὸ ἀρθρίδιό της ἡ *Ἤπειρος* (18-11-36). Τὰ σχόλια τοῦ *Κήρυκος* ἦταν πιὸ ἔντονα. Συμφωνοῦσε μὲ τὶς διαπιστώσεις του καὶ ἡ *Ἤπειρος* (26-11-36) γράφοντας: *Συμφωνοῦμεν ἀπολύτως καὶ ἡμεῖς μὲ τὶς παρατηρήσεις τοῦ «Κήρυκος», ὅσον ἀφορᾶ τὴν ἀδιαφορίαν τῶν εὐπόρων συμπολιτῶν ἔναντι τοῦ ὑψηλοῦ καθήκοντος τῆς ἀρωγῆς καὶ ἐνισχύσεως τῆς δυστυχίας. Πράγματι εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι ἐν προκειμένῳ οἱ εὔποροι συμπολίτες μας δὲν ἐφάνησαν συνεπεῖς πρὸς τὰς ὑποχρεώσεις των, αἱ ὁποῖαι σαφεῖς καὶ ἐπιτακτικαὶ διαγράφονται δι' αὐτούς...* Τὰ παρόμοιου εἴδους σχόλια συνεχίστηκαν στὴν *Ἤπειρο*, μὲ τίτλους ὅπως: *Ἂς σπεύσουν τώρα* (29-11-36), *Οἱ εὔποροι συμπολῖται μας ἂς αἰσθανθοῦν τὸ χρέος των* (3-12-36). *Ὡς πότε θὰ κωφεύουν;* ἀνέκραζε ἀπὸ τὴν πλευρά της ἡ *Κραυγὴ* (1-12-36). Ὅμως οἱ εὔποροι, καὶ οἱ θεωρούμενοι ὡς εὔποροι, ἀντιδροῦσαν. Ἡ συνεχὴς πίεση ποὺ ἀσκοῦσαν πάνω τους οἱ κρατικὲς ἀρχὲς κι ὁ τύπος, ἔφερε ἀντίθετα ἀποτελέσματα. Ἔτσι ὁ Κυρίμης, δέκα μέρες πρὶν ἀπὸ τὴ διανομὴ τῶν βοηθημάτων, ἔκαμε *ὑστάτην ἔκκλησιν* πρὸς τοὺς εὐπόρους νὰ συνεισφέρουν. *Ποιούμεθα* -ἔγραφε- *τὴν ὑστάτην ἔκκλησιν πρὸς τοὺς δυναμένους νὰ μᾶς ὑποβοηθήσουν εἰς τὸ ἔργον τῆς παροχῆς συνδρομῆς κατὰ τὰς ἐπερχομένας*

ἡμέρας διὰ τοὺς δυνατὸν νὰ στερηθοῦν καὶ τοῦ ἄρτου συμπολίτας μας. Εἶναι ἀποκαρδιωτικὸν νὰ ἐπανερχώμεθα τοσάκις διὰ νὰ ὑποδείξωμεν τὸ καθῆκον πρὸς τοὺς δυναμένους καὶ ὀφείλοντας νὰ συνεισφέρουν ὄχι ὅ,τι θέλουν, ἀλλ' ὅ,τι ὀφείλουν. Καὶ τοῦτο, διότι πρέπει νὰ τονισθῇ ὅτι, δυστυχῶς, αἱ μέχρι σήμερον ἐκκλήσεις μας δὲν εὗρον τὴν ἀπήχησιν ἐκείνην, τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ εἶχον μεταξὺ τόσων εἰς ἀριθμὸν εὐπορούντων κατοίκων τῆς πόλεως. Τοῦτο εἶναι θλιβερόν. Θὰ ἀναμείνωμεν καὶ μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς, ἔχοντες πεποίθησιν ὅτι ἡ προσεγγίζουσα ἡμέρα τῆς θείας πρὸς τὸν ἄνθρωπον εὐσπλαχνίας, θ' ἀποτινάξῃ ἀφ' ἡμῶν τὸ κακὸν αἴσθημα τῆς ἀσπλαχνίας, δηλοῦντες ὅτι εἴμεθα ἀποφασισμένοι νὰ φέρωμεν εἰς πέρας τὸ ἔργον τοῦτο. Παρόλες τὶς ἐκκλήσεις καὶ τὶς ἔμμεσες κι ἄμεσες ἀπειλὲς ὁ ἔρανος δὲν ξεπέρασε τὶς 80.000 δρχ., ποσὸ ἀνεπαρκέστατο γιὰ οὐσιαστικὴ βοήθεια τῶν ἀπόρων. Τὸ μεγαλύτερο ποσὸ συγκεντρώθηκε ἀπὸ τὴ φορολογία ποὺ εἶχε ἐπιβληθεῖ. Ἔτσι ἔγινε δυνατὸ νὰ χορηγηθεῖ σὲ κάθε οἰκογένεια ποσὸ 800 δρχ., κατὰ τὴν *Ἤπειρον* (24-12-36) ἦταν *ἀρκετὰ ὑπολογίσιμον καὶ ἠδύνατο νὰ ἐξασφαλίσῃ μίαν σχετικὴν εὐμάρειαν δι' ὀλίγας ἡμέρας.* Εὐμάρεια ὀλίγων ἡμερῶν... Κάτι ἦταν κι αὐτό...

Νέος διοικητὴς τῆς VIII μεραρχίας τοποθετήθηκε, ἀπὸ 13-11-36 ὁ ὑποστράτηγος Χρῆστος Καβράκος. Ὁ προκάτοχός του ὑποστράτηγος Γ. Παπανικολάου, τοποθετήθηκε φρούραρχος Ἀθηνῶν. Διοικητὴς τοῦ 15ου συντάγματος ἀνέλαβε, τέλη Νοεμβρίου, ὁ συνταγματάρχης Μιχ. Σταύρου.- Στὴν *Ἐλευθερία* (10-11-36) δημοσιεύθηκε ἕνα ἀπὸ τὰ καλλίτερα διηγήματα τοῦ Χρ. Χρηστοβασίλη: *Ἡ γέννηση ἑνὸς ἥρωα.* Πρόκειται γιὰ *τὸ γυιὸ τῆς καλογριᾶς*, τὸ στρατάρχη τοῦ '21 Γεώργιο Καραΐσκάκη.- Θάνατοι (Νοέμβριος 1936): 1) Ἀπόστολος Τριανταφύλλου, ἔμπορος. 2) Δημήτριος Σακελλαρίδης, (γυμνασιάρχης θηλέων. (Ἦταν καὶ γυμνασιάρχης μου ὅταν φοιτοῦσα στὸ Β΄ γυμνάσιο, πρὶν τὴ φοίτησή μου στὸ *Διδασκαλεῖο).* Πέθανε ξαφνικὰ στὶς 27-11-36. Στὴν κηδεία του παρέστησαν ὅλες οἱ ἀρχές, οἱ καθηγητές, τὰ γυμνάσια καὶ πολὺς κόσμος, τὸν ἐκτιμοῦσαν γιὰ τὸ ἦθος καὶ τὴ δράση του. Τὸν ἐπικήδειο ἐκφώνησε ὁ θεολόγος καθηγητὴς Γ. Οἰκονόμου. Ὅλες οἱ ἐφημερίδες ἔγραψαν νεκρολογίες γιὰ τὴ ζωή, τὴν ἐκπαιδευτική του σταδιοδρομία καὶ τὸ ἔργο του.- Στὰ πλαίσια τῶν προσπαθειῶν γιὰ τὴν ἀγωγὴ τῆς νεολαίας, μὲ βάση τὶς ἀρχὲς τοῦ *Νέου κράτους*, ὁ Γενικὸς ἐπιθεωρητὴς Μ.Ε., μὲ διαταγή του καθόριζε τὸν τρόπο ἀμφίεσης τῶν μαθητῶν τῶν γυμνασίων. Κόψιμο τῶν μαλλιῶν καὶ ὑποχρεωτικὴ καθιέρωση πηλικίων. *Θὰ ἔχωμεν ὅμως νὰ συστήσωμεν*, ἔγραφε ἡ *Ἐλευθερία* (8-12-36) *ὅπως, σὺν τοῖς ἄλλοις, καθιερωθῇ ἵνα τὰ πηλίκια τῶν μαθητῶν φέρουν καὶ τὸν ἀριθμὸν τοῦ μαθητολογίου ἑκάστου. Διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ θὰ εἶναι δυνατὸν εὐκόλως νὰ ἐξακριβοῦται ἡ ταυτότης τῶν παρεκτρεπομένων ἐκτὸς τοῦ σχολείου μαθητῶν καὶ νὰ καταγγέλλωνται οὗτοι εἰς τὰς οἰκείας σχολικὰς ἀρχάς, θὰ παύσῃ δὲ τὸ φαινόμενον τῆς καταδιώξεως μαθητῶν ὑπὸ ἀστυνομικῶν ὀργάνων, τοῦ ὁποίου πολλάκις παριστάμεθα μάρτυρες.* Αὐτά...- *Τρομερὸ κρύο ἐνέσκηψεν ἀπὸ προχθὲς* (δεύτερο δεκαήμερπ Δεκεμβρίου) *εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἤπειρον. Ἡ λευκὴ νύμφη τοῦ βορρᾶ ἔκαμε τὴν ἐμφάνισίν της καὶ ἐντὸς τῆς πόλεως. Ὁ χειμὼν προβλέπεται βαρύτατος.* Χιόνι ἔχουμε νὰ δοῦμε στὰ Γιάννινα ἐδῶ καὶ πολλὰ χρόνια... Τὰ πυρηνικὰ ἄλλαξαν τελείως τὴν ἀτμόσφαιρα. Πολλαπλασίασαν καὶ τοὺς θανάτους...- Στὶς 10-12-36 χειροτονήθηκε στὴν Ἀθήνα, ἀπὸ τὸν

Σπυρίδωνα -βρισκόταν στὴν πρωτεύουσα ὡς συνοδικὸς- σὲ ἐπίσκοπο, ὁ πρώην πρωτοσύγγελος τῆς Μητρόπολης Εὐστάθιος Σκάρπας. Πῆρε τὸν τίτλο τοῦ ἐπισκόπου Περιστερᾶς. Οἱ ἐφημερίδες ἀφιέρωσαν ἐπαινετικὰ σχόλια γιὰ τὴν προαγωγή του.- Ἀπὸ τὶς 19-12-36 ἄρχισε τὶς παραστάσεις του στὰ Γιάννινα ὁ θίασος τῆς μεγάλης καλλιτέχνιδας (καταγόταν ἀπὸ τὸ Τσεπέλοβο-Ζαγορίου) Μαρίκας Κοτοπούλη, μὲ τὸ ἔργο τοῦ Ἰταλοῦ συγγραφέα Νικοντέμι, *Σκιά*. Ὅλες οἱ παραστάσεις τοῦ θιάσου σημείωσαν ἐξαίρετη ἐπιτυχία, γιαυτὸ καὶ ἡ Κοτοπούλη, κατὰ τὴν ἀναχώρησή της, εὐχαρίστησε θερμὰ τοὺς Γιαννιῶτες γιὰ τὴ συμπαράστασή τους. *Μεγάλη ἐπιτροπὴ Ζαγορισίων ἐπεσκέφθη τὴν καλλιτέχνιδα καὶ ἐξέφρασεν τὴν ὑπερηφάνειαν τῶν συμπατριωτῶν δι' αὐτήν. Ἡ κ. Κοτοπούλη κατασυγκεκινημένη καὶ δακρύουσα ἀπήντησεν ὅτι ὡς μεγαλυτέραν της εὐτυχίαν καὶ τιμὴν θεωρεῖ ὅτι κατάγεται ἀπὸ τὴν Ἤπειρον* (*Ἐλευθερία*, 22-12-36).- Ἀρραβῶνες: Ὁ Βαροὺχ Μεγὴρ καὶ ἡ Ἄννα Ἰεσουᾶ ἀρραβωνιάστηκαν (Νοέμβριος 1936).- *Οἰκτρὰ ἡ κατάστασις τῶν σφαγείων*, ἔγραφαν οἱ ἐφημερίδες. *Ἐν μιᾷ λέξει ἡ κατάστασις εἰς ἣν εὑρίσκονται σήμερον τὰ σφαγεῖα οὖσα αὐτόχρημα ἀπελπιστικὴ ἀποτελεῖ καὶ ὄνειδος διὰ τὴν πόλιν, ἀλλὰ καὶ κίνδυνον σοβαρὸν διὰ τὴν ὑγείαν τοῦ κοινοῦ* (*Ἤπειρος*, 10-12-36). Ἄμεση ἦταν ἡ ἀνάγκη τῆς ἀνακαίνισής τους ἀπὸ τὸν Δῆμο, ὑπογραμμιζόταν.- Θάνατοι (Δεκεμβρίου): Στέφανος Ράδος, Βιργινία Ἀ. Ἁλιέως, τὸ γένος Γκάνιου, πεθερὰ τοῦ γιατροῦ Βασ. Λάππα, Ν. Ταμβακόπουλος, ἔμπορος, Ἀριστ. Δεσόπουλος, ἔμπορος, Βασίλειος Καμενόπουλος, δάσκαλος, Τηλέμαχος Σιούτης, δημοσιογράφος, γιὰ πολλὰ χρόνια ἰδιαίτερος τοῦ Δημ. Μπότσαρη, Ξενοφῶν Χαλκιᾶς, κτηματίας, Μαριέττα Μαργ. Νικολάου.- Τὸ ὑπουργεῖο Παιδείας, *ἐκτιμῶν τὸ πολύτιμον ἀπὸ ἐθνικῆς ἀπόψεως λογοτεχνικὸν ἔργον τοῦ διευθυντοῦ τῆς «Ἐλευθερίας» κ. Χρήστου Χρηστοβασίλη, ἤμειψε τοῦτο διὰ βραβείου ἐξ εἴκοσι χιλιάδων δρχ. Τὸ ποσὸν βέβαια δὲν ἔχει καμμίαν σημασίαν. Ἡ χειρονομία ὅμως τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους ἀμείβοντος τὸν μακροχρόνιον πνευματικὸν μόχθον ἑνὸς ἄγνοῦ Ἕλληνος, θέσαντος ὅλας του τὰς δυνάμεις εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος του καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἔρχεται νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ὁ Χρηστοβασίλης εἶναι πράγματι μεγάλος καὶ ὅτι ἡ ἀξία του ἀναγνωρίζεται ἀπολύτως καὶ ἐκ μέρους τοῦ ἐπισήμου ἑλληνικοῦ κράτους* (*Ἐλευθερία*, 22-12-36). Ὁ Χρηστοβασίλης ἔλειπε μῆνες στὴν Ἀθήνα, πρέπει νὰ ἦταν ἄρρωστος, γιατὶ ὕστερα ἀπὸ δυὸ μῆνες πέθανε.- Στὴν *Κραυγή*, ἀπὸ 16-11-36, ἄρχισε ἡ δημοσίευση μιᾶς πολὺ ἐνδιαφέρουσας σειρᾶς ἀναμνήσεων τοῦ Γεωργίου Οἰκονόμου, καθηγητῆ Θρησκευτικῶν στὸ γυμνάσιο Θηλέων, ὑπὸ τὸν τίτλο: *Ἀνέκδοτες Γιαννιώτικες ἱστορίες* ἢ *Γιαννιώτικες ἱστορίες* καὶ τελικὰ *Παλιὲς Γιαννιώτικες ἱστορίες*. Ἡ δημοσίευση τῆς σειρᾶς κράτησε γιὰ χρόνια κι ἀποτέλεσε σημαντικὴ συμβολὴ στὴν ἀνασύνθεση τῆς ἱστορίας τῆς πόλης, κυρίως κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς τουρκοκρατίας.- Μὲ πρωτοβουλία τῶν Κώστα Στεργιοπούλου, Πέτρου Ἀθάμα καὶ Λάκη Κολβάτσου, ἱδρύθηκε στὰ Γιάννινα *Μορφωτικὸς σύλλογος* ὑπὸ τὴν ἐπωνυμία *Παρνασσός*. Σκοπός του ἡ μόρφωση τοῦ κοινοῦ μὲ διαλέξεις, ὁμιλίες κλπ. σύμφωνα μὲ τὸ καταστατικὸ τοῦ *Παρνασσοῦ* Ἀθηνῶν (*Κραυγή*, 21-12-36). Ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα γινόταν σύσταση στὸ Δῆμο νὰ παραχωρήσει τὴν αἴθουσα τοῦ παλιοῦ δημαρχιακοῦ μεγάρου γιὰ ἐγκατάσταση τοῦ συλλόγου.- Προϋπολογισμὸς Δήμου Ἰωαννιτῶν γιὰ τὸ οἰκονομικὸ ἔτος 1936-1937: Ἔσοδα: 8.606.546,90 δρχ. Ἔξοδα: 8.365.700 δρχ. Ἀποθεματικό: 240.846,90 δρχ.

Τὸ 1936 σημάδεψε τὴν ἱστορία τῆς Ἑλλάδας μὲ τὰ γεγονότα ποὺ κυοφόρησε. Οἱ ἀλλεπάλληλοι θάνατοι τῶν πολιτικῶν ἀρχηγῶν τοῦ Κ. Δεμερτζῆ, τοῦ Παν. Τσαλδάρη καὶ τοῦ Ἀλ. Παπαναστασίου καὶ πρώτου ἀπ' ὅλους τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου, ἄνοιξαν τὸ δρόμο, μὲ ἀφορμὴ καὶ τὴν ἐκρηκτικὴ κατάσταση ποὺ εἶχε δημιουργηθεῖ, ἐξαιτίας τῶν ἀπεργιῶν,

τῆς ἐκτροπῆς ἀπὸ τὸ πολίτευμα. Ὁ βασιλιὰς Γεώργιος μαζὶ μὲ τὸ Μεταξᾶ, τοῦ ὁποίου ἀπὸ πολλὰ χρόνια, οἱ φιλοδικτατορικὲς τάσεις τους ἦταν γνωστές, κήρυξαν τὴ δικτατορία τῆς 4ης Αὐγούστου κι ἄρχισαν τὴν ὀργάνωση τοῦ *Νέου κράτους*. Εἶχε πολλὲς ὁμοιότητες μὲ τὰ καθεστῶτα τοῦ Φασισμοῦ καὶ τοῦ Ναζισμοῦ, κυρίως στὸ θέμα τῆς ὀργάνωσης τῆς Νεολαίας, στὴν ὁποία ὁ Μεταξᾶς στηριζόταν γιὰ τὸ μέλλον, ἀλλὰ καὶ ἀρκετὲς διαφορές. Ὡς τὸ τέλος τοῦ 1936 ἡ ἀντίδραση τῶν κομμάτων, καὶ κυρίως τοῦ μεγαλύτερου ἀπ' αὐτά, τῶν *Φιλελευθέρων*, ἦταν ἀνύπαρκτη. Μόνο στὰ τέλη Δεκεμβρίου, ὅπως ἀναφέρθηκε, «ξύπνησε» ὁ Θεμ. Σοφούλης, ἀπὸ τὴ νάρκη στὴν ὁποία εἶχε περιπέσει, ἐξαιτίας τῶν ὑποσχέσεων τοῦ Μεταξᾶ καὶ ἔστειλε στὸ βασιλιὰ τὸ γνωστὸ ὑπόμνημα. Μὲ τὴν ἔναρξη τοῦ 1937 τὰ πολιτικὰ κόμματα, ὕστερα ἀπὸ πολύμηνες διαβουλεύσεις, συμφώνησαν τελικὰ σ' ἕνα κοινὸ πρόγραμμα δράσης, ὄχι ἐναντίον τῆς δικτατορίας, ἀλλὰ γιὰ τὴν πολιτικὴ ποὺ θ' ἀκολουθοῦσαν, ὅταν θὰ ἐρχόταν ἡ ὥρα νὰ διαδεχτοῦν τὴ δικτατορία. Πῶς ὅμως θὰ ἔπεφτε ἡ δικτατορία δὲ γινόταν νύξη στὴ συμφωνία, ἡ ὁποία κατέληξε σὲ ὑπογραφὴ πρακτικοῦ, μὲ πολλὲς καθυστερήσεις· μόλις τὸ Μάιο τοῦ 1937 ἦταν ἕτοιμο καὶ ὑποβλήθηκε στὸ βασιλιᾶ, μαζὶ μὲ σχετικὸ ὑπόμνημα, στὸ ὁποῖο καὶ πάλι τονιζόταν ὅτι ἔπρεπε τὸ ταχύτερο νὰ κλείσει ἡ παρένθεση τῆς ἀνωμαλίας. Φυσικὰ δὲ δόθηκε ἀπάντηση, ὅπως ἀναπάντητο ἔμεινε καὶ τὸ ὑπόμνημα ποὺ ὑπέβαλε στὸ βασιλιᾶ, μόνος του, ἀρχὲς τοῦ Γενάρη, ὁ Παν. Κανελλόπουλος. Ἀφοῦ ἀπάντηση δὲν ἐρχόταν, ὁ Κανελλόπουλος πολυγράφησε τὸ ὑπόμνημα καὶ τὸ κυκλοφόρησε μυστικὰ σὲ πολλὲς πόλεις τῆς Ἑλλάδας, μὲ συνέπεια νὰ διαταχθεῖ ἡ σύλληψη κι ἀργότερα ἡ ἐκτόπισή του πρῶτα στὴν Κύθνο καὶ ὕστερα στὴ Θάσο καὶ στὴν Κάρυστο.

Ὅσο περνοῦσε ὁ καιρός, τόσο γινόταν κατανοητὸ ἀπὸ τὰ κόμματα ὅτι ἔπρεπε ν' ἀντιδράσουν μὲ κάθε μέσο γιὰ ἀνατροπὴ τῆς δικτατορίας. Τὴ δυναμικὴ ἀναμέτρηση τὴν ἀπέκλειαν, ἐπειδὴ φοβοῦνταν ὅτι ἕνας ἐμφύλιος πόλεμος, θὰ ἄνοιγε τὴν ὄρεξη τῶν ἐχθρικῶν πρὸς τὴν Ἑλλάδα γειτόνων νὰ τῆς ἐπιτεθοῦν. Τὰ μέσα ποὺ προγραμμάτισαν ἦταν πολλὰ (Λαϊκὲς ἐκδηλώσεις ὑπὲρ τοῦ Συντάγματος κατὰ τὶς περιοδεῖες τοῦ βασιλιᾶ, ἔκδοση προκηρύξεων, κάποιοι σκέφτηκαν καὶ τὴ δολοφονία τοῦ Μεταξᾶ). Ὅλα αὐτὰ ὅμως προϋπέθεταν τὴν κινητοποίηση στελεχῶν καὶ κομματικῶν μηχανισμῶν, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ τοὺς πρώτους κιόλας μῆνες τῆς δικτατορίας εἶχαν ἀποδιοργανωθεῖ ἢ διαλυθεῖ. Σ' αὐτὸ συνετέλεσε κατὰ πολὺ καὶ τὸ συνεχῶς ἐξαγγελόμενο, τόσο ἀπὸ τὸ Μεταξᾶ, ὅσο κι ἀπὸ τοὺς συνεργάτες του, ὅτι ἡ δικτατορία δὲν ἦταν κι οὔτε θὰ μεταβαλλόταν ποτὲ σὲ κόμμα. Ὁ Γενικὸς διοικητὴς Ἠπείρου Γ. Κυρίμης, σ' ὅλες τὶς περιοδεῖες καὶ τὶς ἐγκυκλίους του τὸ τόνιζε μὲ ἔμφαση, ἀποδυναμώνοντας ἔτσι τὴν ἰσχὺ τῶν παλιῶν κομματαρχῶν· τοὺς κρατοῦσε σὲ ἀδράνεια, ἀφοῦ ἔβλεπε ὅτι σὲ κανένα κόμμα δὲν ἔδειχνε προτίμηση ἡ δικτατορία, ὅλα ἀπ' αὐτὴ θεωροῦνταν

οἱ κακοὶ δαίμονες, ποὺ εἶχαν ὁδηγήσει τὴ χώρα στὸν κατήφορο.

Ἂς ἔρθουμε καὶ πάλι στὴν Ἤπειρο καὶ εἰδικότερα στὰ Γιάννινα. Οἱ ἐφημερίδες τῆς πόλης ἐκδόθηκαν μὲ τὸ πρωτοχρονιάτικο διάγγελμα τοῦ *Γενικοῦ διοικητοῦ Ἠπείρου κ. Γ. Κυρίμη πρὸς τὸν Ἠπειρωτικὸν λαόν.* Τὸ περιεχόμενό του ἀποτελοῦσε ἀπολογισμὸ τοῦ ἔργου τῆς κυβέρνησης Μεταξᾶ, μετὰ τὴ δικτατορία, ἔργου ποὺ ἔγινε δυνατὸ νὰ πραγματοποιηθεῖ, κατὰ τοὺς ἰσχυρισμούς του, μὲ τὴν κατάργηση τοῦ παλαιοκομματισμοῦ καὶ τοῦ κομματικοῦ κράτους. *Τίς ἠδύνατο ποτὲ νὰ φανταστῇ* -ἄρχιζε τὸ διάγγελμά του ὁ Κυρίμης- *ὅτι τὸ ὑπὸ τόσον ἀποκαρδιωτικὰς συνθήκας ἀνατεῖλαν ἔτος 1936, μετὰ τοιούτου μεγαλείου θὰ ἔδυε;* Καὶ μετὰ τὴν ἀναφορὰ στὰ δεινὰ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ κατὰ τὸ 1936, συνέχιζε: *Ὁ μέγας ὅμως θεὸς τῆς Ἑλλάδος καὶ πάλιν ἐπεμβὰς ἔσωσε τὴν κατάστασιν διὰ τῆς πατριωτικῆς χειρονομίας τοῦ Μεγάλου Βασιλέως μας, καλέσας* (καλέσαντος, τὸ ὀρθὸ) *εἰς τὴν Ἀρχὴν τὸν θεοπρόβλητον Κυβερνήτην κ. Ἰωάννην Μεταξᾶν* (θεοπρόβλητοι ἀποκαλοῦνταν οἱ ἐπίσκοποι καὶ μητροπολῖτες, τὸ πολὺ κι οἱ βασιλιάδες, τότε ἔγιναν θεοπρόβλητοι καὶ οἱ δικτάτορες...), *ὅστις ἀπὸ πεποιθήσεως, λόγῳ μορφώσεως καὶ πείρας καὶ γνώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ χαρακτῆρος, εἶχε διίδει ὅτι μία καὶ μόνη ὑπάρχει ἐλπὶς ἐθνικῆς σωτηρίας, ἡ συγκέντρωσις πασῶν τῶν ἐξουσιῶν εἰς χεῖρας τῆς ὑπευθύνου κυβερνήσεως, καὶ ἀπὸ τῆς ἀνόδου αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀρχήν, διὰ τῆς ἐν γένει διοικήσεως καὶ πολιτικῆς αὐτοῦ, ἔπεισε καὶ τὸν κακοπιστώτερον ὅτι ἡ κατάργησις τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ θὰ ἔσωζε τὸν τόπον. Οὕτως ὥριμον τὴν ἰδέαν εὗρεν ἡ 4η Αὐγούστου ὅτε, θείᾳ εὐδοκίᾳ, ἐγένετο ἡ ἀναμενομένη πολιτικὴ ἀλλαγὴ ὁμαλώτατα καὶ ἄνευ οὐδενὸς ἀπευκταίου καὶ ὑπὸ τόσον καλοὺς οἰωνοὺς ἐπιβληθεῖσα προχωρεῖ πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ κυβερνητικοῦ προγράμματος σταθερῶς καὶ μετὰ πάσης εἰλικρινείας...* Ἀκολουθεῖ ὁ ἀπολογισμὸς τοῦ κυβερνητικοῦ ἔργου καὶ ἡ κατάληξη: *Ὑπὸ τοιούτους καλοὺς οἰωνοὺς τὸ Νέον ἔτος 1937 ἀνατέλλον δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ ἱκανοποιήσῃ τὰς βλέψεις πάντων ἡμῶν ἡνωμένων καὶ πρὸς τὸ τῆς Πατρίδος μεγαλεῖον μόνον ἀποβλεπόντων...* Ὅλα, λοιπόν, «θείᾳ συνάρσει» εἶχαν γίνει, φιλοδικτάτορας γὰρ κι ὁ Πανάγαθος. Πῶς λοιπὸν νὰ μὴν εἶναι αἰσιόδοξος διὰ τὴν αὔριον ὁ Γρ. Σακκᾶς ἀφοῦ *ἡ ἀβεβαιότης ἐσβέσθη ἀπὸ τὴν ἐλπιδοφόρον χαραυγὴν τῆς ἱστορικῆς 4ης Αὐγούστου... ἀφοῦ ἡ Ἑλλάς, ὑπὸ τὴν κραταιὰν αἰγίδα τῆς Αὐτοῦ πεφωτισμένης Μεγαλειότητος καὶ ὑπὸ τὴν λαμπρὰν καθοδήγησιν τοῦ ἀναδημιουργοῦ Κυβερνήτου Ἰωάννου Μεταξᾶ βαδίζει πλέον τὴν λεωφόρον τῆς προόδου καὶ τῆς εὐημερίας,* ἐνῶ ἡ Ἤπειρος, *ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς χαλυβδίνης χειρὸς τοῦ ἐνδόξου Στρατηγοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ Γ. Κυρίμη καὶ τοῦ ἀκαμάτου συνεργάτου του Γενικοῦ γραμματέως κ. Κ. Φιλοσοφοπούλου, δὲν ἀγωνιᾷ πλέον, ὡς εἰς τὸ παρελθόν, δὲν ἀπελπίζεται, ἀλλὰ μεστὴ ἐλπίδων πορεύεται τὴν ὁδὸν τῆς προόδου καὶ τῆς ἀναπλάσεως...* Ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ἐφημερίδων ἡ πρωτοχρονιάτικη ἀρθρογραφία

δὲν ἀπεῖχε καὶ πολύ, ἐκτὸς τῆς ἀποφυγῆς τῶν πολλῶν ἐπιθέτων, ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ διαγγέλματος τοῦ Κυρίμη. Ἐξάλλου καὶ τὶ νὰ ἔγραφαν; Περιθώρια διαφοροποίησης δὲν ὑπῆρχαν, ὁ στρατιωτικὸς νόμος καὶ ἡ λογοκρισία δὲν ἐπέτρεπε τέτοιες πολυτέλειες. Κάπου λίγο ξέφυγε ὁ *Κῆρυξ* τὸ Δεκέμβριο καὶ τοῦ ἐπιβλήθηκε ποινὴ κλεισίματος πέντε ἡμερῶν...

Τὴν οἰκογένεια Πέτρου Κωστίδη οἱ πολιτικὲς ἐξελίξεις καὶ τὰ αἰσιόδοξα μηνύματα γιὰ τὸ μέλλον δὲν τὴν ἐνδιέφεραν καὶ πολὺ αὐτὴ τὴν ἐποχή. Τὴν ἀπασχολοῦσε ὁ γάμος τοῦ Πετράκη καὶ τῆς Θάλειας. Ὁ παποὺς εἶχε δώσει τὴν ὑπόσχεση πὼς θὰ τοὺς πάντρευε στὶς ἀρχὲς τοῦ νέου χρόνου καὶ κράτησε τὸ λόγο του. Ὁ γάμος θὰ γινόταν τὴ γιορτὴ τῆς Σύναξης Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, ὁ Πετράκης εἶχε πάρει τὴ σχετικὴ ἡ ἄδεια. Ἐκκρεμοῦσε ἀκόμα τὸ θέμα τῆς τοποθέτησής του σὲ μονάδα, προσωρινὰ εἶχε τεθεῖ στὴ διάθεση τοῦ Φρουραρχείου Ἀθηνῶν, σύντομα ὅμως θὰ ἐρχόταν στὰ Γιάννινα, γιὰ νὰ στελεχώσει ὡς ἀξιωματικὸς τὸ 15ο σύνταγμα πεζικοῦ, ὑπῆρχε σιγουριὰ γιὰ μιὰ τέτοια τοποθέτηση, ὄχι μόνο ἐλπίδες. Περίμεναν τὴν ἀνάρρωση τοῦ, ὑποστράτηγου πιά, Χαρ. Κατσιμήτρου, διοικοῦσε τὴ Μεραρχία Δράμας, εἶχε ἀρρωστήσει ἀπὸ βαριᾶς μορφῆς πνευμονία καὶ νοσηλευόταν σὲ μεγάλο νοσοκομεῖο τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ πληροφορίες ἔλεγαν πὼς θ' ἀναλάμβανε τὴ διοίκηση τῆς VIII μεραρχίας, ὅπως καὶ ἔγινε τελικά, μόνο ποὺ ἡ ἀνάρρωσή του ἀργοῦσε, κοντὰ στὶς ἀρχὲς τοῦ Μάρτη μπόρεσε νὰ σηκωθεῖ καὶ πολὺ ἀργότερα νὰ μετατεθεῖ στὰ Γιάννινα. Ὁ Πέτρος, ποὺ εἶχε καὶ κάποια μακρυνὴ συγγένεια μὲ τὴ Ζαγορίσιας καταγωγῆς γυναίκα τοῦ Κατσιμήτρου -ὁ στρατηγὸς ἦταν Εὐρυτάν-, πίστευε πὼς δὲ θὰ τοῦ χαλοῦσε τὸ χατήρι, θάφερνε τὸν ἐγγονό του στὰ Γιάννινα. Μαζὶ μὲ τὸν Πετράκη ἔφτασαν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, μὲ ὀλιγοήμερες ἄδειες, ὁ Νίκος μὲ τὴ Φιλίτσα, ὁ Μάνος μὲ τὴ Θεώνη καὶ ἡ Ἑλενίτσα, ἡ νέα φοιτήτρια τῆς Ἰατρικῆς, εἶχε πετύχει ἀνάμεσα στὶς πρῶτες.

Τὸ μυστήριο ἔγινε στὸ Ἀρχιμανδρειό, τὴν ἐκκλησία τῆς συνοικίας τοῦ Πέτρου. Τὸ Ἀρχιμανδρειό, τὸ σπίτι τῆς Μεγαλόχαρης, γιὰ ἕνα καὶ περισσότερο αἰώνα, εἶχε γίνει ἡ ἐκκλησία ἀπ' ὅπου ξεκινοῦσαν ὅλα τὰ μεγάλα γεγονότα τῆς ζωῆς τῆς οἰκογένειας, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ εἶχε ἐγκατασταθεῖ στὰ Γιάννινα ὁ θεῖος του Δημήτρης, αὐτὸς τὸν υἱοθέτησε, τὸν πῆρε στὴ δουλειά του, τοῦ ἔμαθε τὰ μυστικά της καὶ τὸν ἄφησε διάδοχό του. Μὲ τὶς ἱκανότητές του ἀνέπτυξε τὴν ἐπιχείρηση, τὸ μαγαζί του ἔγινε ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα τῆς πόλης, ἄλλο ἄνοιξε στὴν Καλούτσιανη, τώρα εἶχε περάσει στὰ χέρια τοῦ πρώην ὑπαλλήλου του, τοῦ Θεολόγου Θερειανοῦ πρόσφυγα, τὸν ἔσωσε ἀπὸ τὴ φτώχεια καὶ τὴν ἀπόγνωση κατὰ τὸν πρῶτο καιρὸ τῆς προσφυγιᾶς του στὰ Γιάννινα. Τὸ ἴδιο εἶχε κάνει καὶ μὲ τὸν συμπέθερό του πιά, τὸ Γιάγκο Κεϊβανίδη. Τὴν προκοπή τους καμάρωνε ὁ Πέτρος, περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἴδιους, τοὺς θεωροῦσε δικούς του ἀνθρώπους, τῆς οἰκο-

γένειας, μοιράζονταν μαζί τὶς χαρές, ἀλλὰ καὶ τὶς λύπες τους... Ἀναλογιζόταν τὴν τρομερὴ περιπέτεια τῆς Θεώνης καὶ τὴν ἀνακούφιση καὶ τὴ μεγάλη χαρὰ ποὺ αἰσθάνθηκε, ὅταν τὴν ἀντίκρυσε ζωντανὴ μπροστά του, στὴν Ἀθήνα, ἕνα ζωντανὸ ἐρείπιο, μὲ μιὰ ὀμορφιὰ ὅμως καὶ ἀκτινοβολία ἀσύγκριτη. Πάντα τὰ ξανάφερνε στὴ μνήμη του ὁ Πέτρος, ὅταν βρισκόταν στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἀρχιμανδρειοῦ, γιὰ χαρὰ ἢ γιὰ λύπη. Τὸ ἴδιο καὶ τώρα ποὺ ἔβλεπε τὸν ἐγγονό του εὐτυχισμένο νὰ λάμπει, κι αὐτὸς καὶ ἡ Θάλεια, κάτω ἀπὸ τὸ μεγάλο πολυέλαιο τῆς ἐκκλησίας, ὅταν ὁ Σπυρίδων -τοῦ ἔκανε τὸ χατήρι τοῦ Πέτρου καὶ ἔμεινε, παρόλο ποὺ οἱ ὑποχρεώσεις του ὡς συνοδικοῦ τὸν καλοῦσαν στὴν Ἀθήνα- μὲ τὴν ὑποβλητικὴ φωνή του ἀπάγγειλε: *Στέφεται ὁ δοῦλος τοῦ θεοῦ Πέτρος, τὴν δούλην τοῦ θεοῦ Θάλειαν...*, ἐνῶ ἡ πολυμελὴς χορωδία τῶν ψαλτῶν, ἔψαλλε μελωδικὰ τό: *Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν δόξῃ καὶ τιμῇ στεφάνωσον αὐτούς...* Ἄρρητη στιγμὴ ψυχικῆς εὐφορίας γιὰ τὸν Πέτρο, αὐτὸς ὁ ἐγγονὸς τοῦ χάριζε τόση εὐτυχία, ὅση κανένα ἀπὸ τὰ ἄλλα παιδιά του, σὲ στιγμὲς ἀνάλογες. Μὲ τὴν ὁλοκλήρωση τοῦ μυστηρίου, ὁ Σπυρίδων μίλησε στὰ δυὸ νέα βλαστάρια ὄχι μὲ τὰ παραινετικὰ λόγια τῶν ἱερωμένων, βρῆκε ἄλλους τόνους γιὰ νὰ εὐαισθητοποιήσει τὸν ψυχικό τους κόσμο καὶ νὰ δονήσει τὶς καρδιές τους· ὅλοι τὸν παρακολουθοῦσαν μὲ κομένη τὴν ἀνάσα, ὅλους τοὺς ἄγγιζαν τὰ λόγια του. Δάκρυα ἔτρεχαν ἀπὸ τὰ μάτια τοῦ Πέτρου, ἦταν ἕτοιμος νὰ καταρρεύσει, τὸν συγκράτησε ὁ γυιός του ὁ Δημήτρης, πάντα καθόταν δίπλα του σὲ τέτοιες περιστάσεις, ἕτοιμος νὰ τοῦ προσφέρει τὴ βοήθειά του. Ἄφωνα καὶ τὰ δυὸ παιδιά, ὁ Πετράκης καὶ ἡ Θάλεια, παρακολουθοῦσαν ἕνα δεσπότη νὰ τοὺς μιλάει γιὰ πράγματα ποὺ ποτὲ δὲν εἶχαν ἀκούσει στὴ ζωή τους, τοὺς ἀσπάστηκε ὅταν τελείωσε, τὰ παιδιά του ἔπιασαν τὸ χέρι, τὸ φίλησαν, δὲν ἔλεγαν νὰ τὸ ἀφήσουν... Ὕστερα ὁ Σπυρίδων χαιρέτησε ὅλους, ἀγκάλιασε τὸν Πέτρο, *εἶσαι εὐτυχισμένος;* τοῦ ψιθύρισε: *—Νῦν ἀπολύοις τὸν δοῦλον σου δέσποτα....*, ἀπάντησε αὐτὸς μὲ σβησμένη φωνή. *—Ὄχι ἀκόμα*, τοῦ ἀπάντησε ἐπιτιμητικὰ ὁ Σπυρίδων, *ἔχεις πολλὰ νὰ προσφέρεις, τὸ νέο ζευγάρι σὲ χρειάζεται, ὅσο δὲν φαντάζεσαι, ἂς περιμένει ὁ Ἀρχάγγελος... —Θάρθεις στὸ σπίτι;* ρώτησε ὁ Πέτρος, *χωρὶς τὴν παρουσία σου θὰ νοιώθω πὼς τίποτε μεγάλο δὲν ἔγινε στὴν οἰκογένειά μου... —Φεύγω γιὰ τὴν Ἀθήνα, ἔχω πολλὲς δουλειές, μὲ περιμένουν· ἐκτὸς ἀπὸ τὴ Σύνοδο, τὰ προβλήματα ποὺ ζητοῦν λύση εἶναι μεγάλα, θὰ προσπαθήσω νὰ δῶ τὸν ἴδιο τὸ Μεταξᾶ, πιστεύω νὰ μὲ βοηθήσει. Θὰ ἐπιμείνω νὰ μᾶς στείλουν ἄλλο ὑπουργό, καλὸς εἶναι ὁ Κυρίμης, δὲν κάνει γιὰ μᾶς, θὰ τὰ ποῦμε ἄλλη φορά... Σοῦ ἀφήνω ἐντολὴ νὰ σταθεῖς κοντὰ στὸ νιόπαντρο ζευγάρι, ἔχουν μεγάλη ἀνάγκη ἀπὸ τὴ βοήθειά σου... —Ἂν σταθῶ...* ψιθύρισε ὁ Πέτρος, *ἡ εὐτυχία τους θὰ γίνει σκοπὸς τῆς ζωῆς μου, ὅσα χρόνια μοῦ μέλλεται νὰ ζήσω...*

Καὶ οἱ δυὸ ὄροφοι τοῦ ἀρχοντικοῦ τοῦ Πέτρου γέμισαν τραπέζια, ἂν

ἦταν καλοκαίρι θὰ γέμιζαν καὶ οἱ κῆποι. Τὸν Σπυρίδωνα ἐκπροσωποῦσε ὁ νεοχειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος Περιστερᾶς Εὐστάθιος Σκάρπας, τὸ Γενικὸ διοικητὴ ἀνώτεροι βαθμοῦχοι, τὸ ἴδιο καὶ τὶς ἄλλες ἀρχές, πολιτικές, στρατιωτικὲς δημοτικές. Οἱ ἀξιωματικοὶ ἦταν ἀρκετοί, πολλοὶ καὶ οἱ γνωστοὶ στὴν οἰκογένεια. Κι ὕστερα οἱ φίλοι ἀπ' ὅλες τὶς συνοικίες τῶν Γιαννίνων. Γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση τόσων ἀνθρώπων εἶχαν πάρει μαγείρους ἀπὸ τὸ μεγάλο ἑστιατόριο τῆς πλατείας, τὴν *Κωνσταντινούπολη*, στὸ ἰσόγειο τοῦ ξενοδοχείου *Ἀβέρωφ*, ὁ Δῆμος διαπραγματευόταν τὴν πώλησή του γιὰ νὰ τὸ κατεδαφίσει καὶ ν' ἀνοίξει μεγάλο δρόμο καὶ κήπους ἀπὸ τὴν ἄνω πλατεία πέρασαν πολλὰ χρόνια ὥς ὅτου γίνει κατορθωτό. Ἐπιστρατεύτηκαν καὶ γειτόνισσες γιὰ νὰ βοηθήσουν, ἦταν ἀδύνατο νὰ τὰ καταφέρουν μόνες τους οἱ γυναῖκες τοῦ σπιτιοῦ. Ἐδέσματα πλούσια, γλυκόπιοτο κρασὶ Ζίτσας, κέφι, χαρά, ἀνοιχτὲς καρδιές, προπόσεις γιὰ τὴν ὑγεία καὶ εὐτυχία τῶν νεονύμφων, δὲν πρόφταναν νὰ εὐχαριστοῦν. Ὅλοι ἦταν χαρούμενοι, ὁ Πετράκης καὶ ἡ Θάλεια πρῶτα, ἡ εὐτυχία δὲν ἀπεικονιζόταν μόνο στὰ πρόσωπα, ἀλλὰ σέ κάθε τους κίνηση, σὲ κάθε ἀνταπόκριση στὰ λόγια τῶν ἄλλων καὶ τὴν ἀγάπη τους. Στοὺς ἑφτὰ οὐρανοὺς πετοῦσε καὶ ἡ Εἰρήνη, ἡ θεία τῆς Θάλειας, ἔβλεπε τὸ πρόσωπο τῆς ἀνεψιᾶς της νὰ λάμπει, ἡ τραγωδία τῆς πυρκαϊᾶς τοῦ σπιτιοῦ καὶ τοῦ χαμοῦ τῶν γονιῶν της εἶχαν ξεχαστεῖ, τὴν εὐλογοῦσαν καὶ ἐκεῖνοι ἀπὸ τὸν οὐρανό. Ὅλοι εὐτυχισμένοι λοιπόν, δυὸ μόνο ἀποτελοῦσαν ἐξαίρεση: ἡ Θεώνη, εἶχε πάλι ἐντυπωσιάσει ὅλους μὲ τὴν ὀμορφιά της, κι ὁ ἄνδρας της ὁ Μάνος. Ἡ πρώτη γιατὶ τῆς ἦταν ἀδύνατο ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὸ ἄγχος τῆς καταδίκης τῆς μοίρας, νὰ μείνει ἄτεκνη, κι ὁ Μάνος γιατὶ ἔνοιωθε τὴν κατάστασή της καὶ ὑπόφερε μαζί της. Κανένας δὲ μποροῦσε νὰ ὑποπτευθεῖ τὶ συνέβαινε στὴν καρδιὰ τῶν δυὸ ἀνθρώπων, διασκέδαζαν μαζὶ μ' ὅλους, γελοῦσαν, χαριεντίζονταν, ἴσως ἦταν ἐκδηλωτικοὶ περισσότερο ἀπ' ὅλους. Ὁ Γιάγκος Κεϊβανίδης ἔβλεπε τὴ Θεώνη, τὴν κόρη του, καὶ ξεχείλιζε ἡ καρδιά του ἀπὸ εὐγνωμοσύνη πρὸς τὸ Θεό, πίστευε πὼς ἦταν μιὰ χαρὰ στὴν ὑγεία της καὶ πὼς ὅλα τὰ ὄνειρά της εἶχαν ἐκπληρωθεῖ. Μόνο ἡ μάνα της, ἡ Φωτεινή, δὲν ξεγελιόταν. Ὁ πληθωρισμὸς τῶν ἐκδηλώσεων κι αὐτὴ ἡ κραυγαλέα ἐπίδειξη εὐθυμίας καὶ ἱκανοποίησης, δὲν ταίριαζαν μὲ τὸ χαρακτήρα τῆς Θεώνης. Κάτι ἔκρυβε... Θὰ τῆς τόλεγε τάχα ποτέ;

Τὸ ἀπόγευμα πέρασε γρήγορα, οἱ καλεσμένοι ἔφυγαν, δίνοντας τὶς καλλίτερες εὐχές τους στοὺς νεόνυμφους, τὸ σπίτι ἄδειασε. Ἔμειναν μόνον οἱ συγγενεῖς καὶ οἱ φίλοι, θὰ τοὺς συντρόφευαν στὸ δεῖπνο. Τὴν ἄλλη μέρα οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς ἄφησαν, ὁ Πετράκης θὰ ἐξαντλοῦσε τὴν ἄδεια τῶν λίγων ἡμερῶν ποὺ εἶχε ἀκόμα, ὕστερα θὰ ἔπαιρνε κι αὐτὸς τὸ δρόμο τῆς πρωτεύουσας, ἀφήνοντας στὴ Θάλεια μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς γρήγορης ἐπιστροφῆς καὶ τῆς μόνιμης ἐγκατάστασης στὴν πόλη. Ὡς τότε θὰ ζοῦσε μὲ τὶς ἀναμνήσεις τῶν τελευταίων ἀξέχαστων ἡμερῶν, αὐτὲς ποὺ σφραγίζουν τὴ ζωὴ

κάθε ἀνθρώπου... Ὁ Πέτρος ὅλες αὐτὲς τὶς μέρες ξαναζοῦσε, κατὰ κάποιο τρόπο, τὴν ἐποχὴ τῶν δικῶν του γάμων, τότε ποὺ ἦταν νιὸς καὶ παληκάρι... Εἶχε λησμονήσει ἀρρώστειες καὶ γηρατειὰ κι ἀναποδιὲς τῆς ζωῆς. Ὅταν τὸ σπίτι ἄδειασε ξαναγύρισε στὴν πραγματικότητα καὶ τὸ πρώτο ποὺ σκέφτηκε ἦταν νὰ κάνει ἕνα μνημόσυνο στοὺς ἀγαπημένους του νεκρούς. Εἰδοποίησε τοὺς ἐπιτρόπους τοῦ ἁγίου Νικολάου Κοπάνων, αὐτοὶ τὰ ἑτοίμασαν ὅλα καὶ τὴν Κυριακή, στὶς 10 τοῦ μῆνα, ἔγινε τὸ μνημόσυνο, μὲ χοροστασία τοῦ ἐπισκόπου Εὐσταθίου. Δὲν εἰδοποίησε ἄλλους γιὰ τὴν ἀπόφασή του, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς δικούς του, δὲν ἤθελε κόσμο. Μετὰ τὸ τέλος τοῦ μνημοσύνου πῆρε τὸ δρόμο γιὰ τοὺς τάφους τῶν ἀγαπημένων του. Κουβέντιασε μ' ὅλους, περισσότερο μὲ τὸ θεῖο Δημήτρη. Καὶ ὕστερα μὲ τὸ Βασίλη, τὸ παλληκάρι, τὸν ἔκανε περήφανο μὲ τὰ ἡρωικά του κατορθώματα, ἀλλὰ καὶ δυστυχισμένο μὲ τὸν τραγικό του θάνατο. Ἡ πληγὴ ποὺ ἄνοιξε στὴν καρδιά του, δὲ θάκλεινε ποτέ. Ἔτσι θὰ πήγαινε νὰ τὸν συναντήσει, διαισθανόταν πὼς ὁ χρόνος πλησίαζε. Κανένας δὲν τὸν ἐνόχλησε στὴ σιωπηρὴ συνομιλία μὲ τοὺς ἀγαπημένους του. Οὔτε καὶ οἱ παπάδες ποὺ στέκονταν πίσω του καὶ περίμεναν νὰ τελειώσει γιὰ νὰ ψάλλουν τρισάγιο...

Ἀπὸ τὸ δεύτερο δεκαήμερο τοῦ Γενάρη ὁ καιρὸς χειροτέρεψε. Βροχές, χιόνια, πάγος, κρύο δυνατό. Ὁ Πέτρος ἔμεινε κλεισμένος στὸ σπίτι, ἦταν εὐχαριστημένος γιαυτό. Εἶχε κοντά του τ' ἀγαπημένα του πρόσωπα· ἡ Θάλεια καὶ ἡ θειά της ἡ Εἰρήνη, ἦταν ἕτοιμες νὰ βρεθοῦν δίπλα του σὲ κάθε του ἐπίκληση, νὰ τὸν ἐξυπηρετήσουν σ' ὅ,τι ἤθελε. Κάποτε ἔνοιωθε νὰ τὸν ἐνοχλεῖ τὸ ἀσφυκτικὸ ἐνδιαφέρον τους, τελικὰ τὸ δικαιολογοῦσε· προσπαθοῦσαν νὰ κάνουν κάθε τι γιὰ νὰ τὸν εὐχαριστήσουν, ἡ εὐτυχία τῆς Θάλειας ἀπ' αὐτὸν ξεκινοῦσε, ἦταν ἕτοιμες νὰ πέσουν καὶ στὴ φωτιὰ ἀκόμα ἂν τὸ ζητοῦσε. Στὴ μοναξιά του συχνὰ τοῦ ἔκανε συντροφιὰ ὁ Ἀχιλλέας Βάντζιος. Ἦταν τῆς ἴδιας ἡλικίας μ' αὐτόν, ἀλλὰ κρατοῦσε. Ἴσως τὸ κρασὶ καὶ τὸ κονιὰκ ποὺ κατανάλωνε σὲ ἄφθονες ποσότητες, τὸν στήλωναν καὶ δὲ λογάριαζε ἄσχημες καιρικὲς συνθῆκες, τίποτα. Στητός, μὲ τὸ μουστάκι ἀλὰ Κάϊζερ, μὲ τὶς γαλότσες στὰ πόδια γιὰ νὰ μὴν τὸν πειράζει ἡ ὑγρασία, ὅταν ξάνοιγε λίγο ὁ οὐρανός, ἄρχιζε τὶς ἐπισκέψεις στὰ σπίτια γνωστῶν καὶ φίλων, χόρταινε κουβέντα μαζί τους. Στὰ καφενεῖα ἢ σὲ ἄλλους δημόσιους χώρους οἱ πολιτικὲς συζητήσεις ἦταν ἀπαγορευμένες, τὸ αὐτὶ τῆς ἀστυνομίας τὰ παρακολουθοῦσε ὅλα, κανένας δὲν ἔλεγε τίποτα. Στὰ σπίτια τῶν φίλων οἱ γλῶσσες ξανοίγονταν, ἔλεγαν πολλά, ὄχι αὐτὰ φυσικὰ ποὺ ἔγραφαν οἱ ἐφημερίδες, ὅλες τὸ ἴδιο βιολὶ ἔπαιζαν, σπάνια ν' ἀνιχνεύσεις κάτω ἀπὸ τὶς γραμμές τους κάποιο ὑπονοούμενο. Ὅμως οἱ φῆμες δὲν ἔπαψαν νὰ κυκλοφοροῦν. Τὰ γενικὰ θέματα λίγο τὰ συζητοῦσαν, τὰ διάβαζαν καὶ στὶς ἐφημερίδες, τὰ τοπικὰ ὅμως τοὺς ἀπασχολοῦσαν πολύ. Ὁ Βάντζιος ἦταν περίφημος συλλέκτης πληροφοριῶν, ὁ Πέτρος περί-

μενε ἀνυπόμονα τὶς ἐξομολογήσεις του. —*Καλά*, τούλεγε, ὅταν ἔμπαινε σπίτι, *τίποτε δὲν σὲ περονιάζει ἐσένα, πῶς μπορεῖς καὶ κυκλοφορεῖς; — Ἂν ἔρριχνες καὶ σὺ λίγα καύσιμα στὸ στομάχι σου, τὸ ἴδιο θάκανες. Οὔτε νὰ μυρίσεις δὲν τολμᾶς ἕνα ποτηράκι κονιάκ... —Ἔχω τὸν κέρβερο, δίπλα μου, τὸ Δημήτρη, μόλις δεῖ καὶ τὴν παραμικρὴ παρεκτροπὴ βάζει τὶς φωνές. Ἔλα τώρα, ἀκούω τὰ νέα σου... —Μαθαίνω πὼς ὁ Χρηστοβασίλης στὴν Ἀθήνα, δὲν εἶναι καλά. Συνομήλικός μας εἶναι, φοβάμαι πὼς θὰ μᾶς ἀφήσει... —Γιαυτὸ ἡ «Ἐλευθερία» δὲν ἔχει ἐκεῖνα τὰ πικάντικα σχόλια, ποὺ μόνο αὐτὸς ξέρει νὰ γράφει. Κρῖμα. Θὰ μᾶς λείψει ἕνας ἄξιος Ἠπειρώτης λογοτέχνης καὶ δημοσιογράφος. Χάσαμε τὸ Χατζῆ, ὁ Θεὸς νὰ βοηθήσει νὰ μὴ φύγει κι αὐτός...*, παρατήρησε ὁ Πέτρος. —*Μιὰ κι ἔκανες λόγο γιὰ τὸ Χατζῆ, δὲν ξέρω τί γίνεται ὁ γυιός του ὁ Δημήτρης. Ἡ ἐφημερίδα δὲν γράφει τὸ ὄνομά του. Τὴν «Ἤπειρο» διευθύνει τώρα ἡ μητέρα του ἡ Ἀθανασία, τυπικὰ δηλαδή, μᾶλλον ὁ ἄλλος γυιός του, ὁ Ἄγγελος, τὴν ἐκδίδει, ἔχει καὶ μόρφωση καὶ πεῖρα. Στὴν ἐφημερίδα ἀναφέρεται ὡς διαχειριστής. Κάτι συμβαίνει μὲ τὸ Δημήτρη...* (Θ' ἀργοῦσε πολὺ νὰ φανεῖ τὸ ὄνομα τοῦ Δημήτρη στὴν *Ἤπειρο*, θὰ περνοῦσαν μῆνες...). —*Κάτι ἀκούω καὶ γιὰ τὸ δεσπότη*, εἶπε ὁ Πέτρος. *Πῆρε τίποτα τὸ δικό σου αὐτί; —Πολλὰ ἀκούονται, πόσα ἀπ' αὐτὰ εἶναι ἀλήθεια, δὲν ξέρω. Δὲν τὰ πάνε καλὰ μὲ τὸν Κυρίμη, αὐτὸ εἶναι τὸ σίγουρο... —Μὰ στὶς κοινὲς ἐμφανίσεις τους δὲ δείχνουν κάτι τέτοιο... —Τέτοιες γκρίνιες ὑψηλῶν προσώπων, αὐτὴ τὴν ἐποχὴ δὲ βγαίνουν στὴν ἐπιφάνεια*, τὸν διέκοψε ὁ Βάντζιος. —*Καὶ γιατί, γκρινιάζουν: —Δυὸ ἄτια δὲν χωρᾶνε στὸν ἴδιο στάβλο, Πέτρο. Ἂν καὶ διαφορετικοὶ χαρακτῆρες, ἔχουν κάποια κοινὰ σημεῖα, ποὺ γίνονται αἰτία διχόνοιας. Δυναμικοὶ ἄνθρωποι καὶ οἱ δυό, μὲ θέληση, ἀποφασιστικότητα καὶ μὲ πεῖσμα, καλογερικὸ ὁ ἕνας, στρατιωτικὸ ὁ ἄλλος, πῶς μποροῦν νὰ μονιάσουν; Μᾶλλον θ' ἀποφασίσουν νὰ τοὺς χωρίσουν. Καὶ ἐπειδὴ δύσκολο εἶναι νὰ φύγει ἕνας μητροπολίτης ἀπὸ τὴ θέση, καὶ μάλιστα μητροπολίτης σὰν τὸ Σπυρίδωνα, τὸ πιθανότερο εἶναι νὰ διώξουν τὸν Κυρίμη. Πιθανὸν νὰ τὸν μεταθέσουν, ποῦ καὶ πότε ἄγνωστο. Θὰ περιμένουμε νὰ δοῦμε τὴν ἐξέλιξη. Πάντως ὁ Σπυρίδων δὲν φεύγει ἀπὸ τὰ Γιάννινα...* Μίλησαν καὶ γιὰ πολλὰ ἄλλα οἱ δυὸ φίλοι, ποιὸς ἦρθε, ποιὸς ἔφυγε, ποιὸς παντρεύτηκε, ποιὸς τοὺς ἄφησε χρόνους... —*Ἔρχεται καὶ ἡ σειρά μας*, μουρμούρισε ὁ Πέτρος. —*Χτύπα ξύλο*, τοῦ ἀπάντησε ὁ Ἀχιλλέας, *ἐμένα τουλάχιστον μὲ περιμένουν πολλὰ βαρέλια κρασί, ἐσὺ ἔχεις ἀκόμα ὑποχρεώσεις, δὲ φεύγουμε... —Νάσαι καλὰ γιὰ τὴν ἀνοιχτὴ καρδιὰ καὶ τὴν αἰσιοδοξία σου. Καὶ νάρχεσαι συχνότερα νὰ τὰ κουβεντιάζουμε. —Θὰ σοῦ πῶ καὶ κάτι. Μὴν παραξενευτεῖς ἂν δεῖς καμιὰ μέρα κανένα ἄρθρο δοξαστικὸ γιὰ τὰ μεγάλα κεφάλια τῆς δικτατορίας. Ὅ,τι γράφω, τὸ κάνω γιὰ τὸ Ζαγόρι μας, μπὰς καὶ βοηθήσουν νὰ σταματήσει ἡ ἐρήμωσή, ἂν καὶ δὲν τὸ πιστεύω...*

Η ὀργάνωση τῆς Νεολαίας ἀπὸ τὸ διδακτορικὸ καθεστώς, προχωροῦσε μὲ γοργοὺς ρυθμούς. Στὴν ἐπιφάνεια ὅλα ἔδειχναν πὼς ἡ κατάσταση ἐξελισσόταν ὁμαλά, στὴν πραγματικότητα ὑπῆρχε μεγάλη διάσταση ἀνάμεσα στὸ Μεταξᾶ καὶ τὸ βασιλιᾶ, κυρίως μὲ τὸ διάδοχο Παῦλο, ποὺ εἶχε τὴν εὐθύνη τῆς ὀργάνωσης τῆς Νεολαίας, τῆς *Ἐθνικῆς ὀργανώσεως νεολαίας* (Ε.Ο.Ν.) ὅπως ἐπίσημα ὀνομάστηκε. Μιὰ ἀναφορὰ τοῦ Λαίρντ Ἄρτσερ, διευθυντὴ τοῦ *Μεσανατολικοῦ Ἱδρύματος* (ἐγγραφὴ Γενάρη 1937), εἶναι ἀποκαλυπτική: *Ἡ προσκεκλημένη μας ἔλεγε ὅτι ὑπάρχουν σοβαρὲς διαφορὲς μεταξὺ τοῦ βασιλιᾶ καὶ τοῦ Μεταξᾶ, γιὰ τὸν τρόπο ποὺ συμπεριφέρεται ὁ δεύτερος στοὺς φοιτητές. Καὶ ὅτι ἀνταλλάχτηκαν βαρειὲς κουβέντες μεταξὺ τοῦ Μεταξᾶ καὶ τοῦ διαδόχου -ποὺ ἦταν ὁ ἀνάδοχος τῆς Νεολαίας- γιὰ τὴ συμπεριφορὰ μελῶν τῆς Ὀργάνωσης. Ἦταν γνωστὸ πὼς ὁ βασιλιᾶς καὶ ὁ Παῦλος δὲν ἐνέκριναν τοὺς ἀρχηγοὺς ποὺ εἶχε ἐπιλέξει ὁ Μεταξᾶς, τῆς κόρης τοῦ στρατηγοῦ συμπεριλαμβανομένης, καὶ τὴν προσπάθεια ποὺ γινόταν γιὰ νὰ ἀποσπάσουν τὰ κορίτσια-μέλη τῆς ὀργάνωσης ἀπὸ τὸν πατρικὸ ἔλεγχο...* (Λαίρντ Ἄρτσερ, *Βαλκανικὸ Ἡμερολόγιο* 1934-1941, μετάφραση Β. καὶ Α. Κωνσταντίνου, σελ. 91, Ἀθήνα 1993). Τὸ βέβαιο εἶναι πὼς ἡ ὀργάνωση τῆς Νεολαίας καὶ τοῦ κράτους ὁλόκληρου προχωροῦσε σύμφωνα μὲ τὰ πρότυπα τῆς ὀργάνωσης τῶν ὁλοκληρωτικῶν κρατῶν. Ἐξάλλου ἡ πανηγυρικὴ ὑποδοχὴ τοῦ Γκαῖμπελς, ἀργότερα, στὴν Ἀθήνα, καὶ ἡ διάλεξη τοῦ Γερμανοῦ δημοσιογράφου Κλάιν στὰ Γιάννινα γιὰ τὴν ὀργάνωση τῆς γερμανικῆς νεολαίας μαζὶ μὲ τὶς παραινέσεις τοῦ Κυρίμη, γιὰ τὴν καθ' ὅμοιο τρόπο ὀργάνωση καὶ τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας, ἐπιβεβαιώνουν τὴν ἐπισήμανση τοῦ Σπ. Λιναρδάτου πὼς *ὁ Μεταξᾶς δὲν ἦταν ἁπλὸς θιασώτης τοῦ Ναζισμοῦ καὶ μιμητὴς τῶν μεθόδων του, ἀλλὰ καὶ εἶχε ἐξασφαλίσει τὴ στενὴ συνεργασία τῶν διαφόρων ἑλληνικῶν ὑπηρεσιῶν μὲ τὶς χιτλερικὲς* γιὰ τὴν καταπολέμηση κάθε ἀντίδρασης καὶ πὼς *στὰ συνδικάτα, στὴν προπαγάνδα, στὴ νεολαία, στὸν ἀθλητισμὸ καὶ περισσότερο ἀπ' ὅλα στὴν ἀστυνομία ἀξιοποιοῦσε τὴ χιτλερικὴ πεῖρα* (Σπ. Λιναρδάτου, *Ὁ Ἰωάννης Μεταξᾶς καὶ οἱ Μεγάλες δυνάμεις*, 1936-1940, Ἀθήνα 1933). Δὲν ἤχησε, γιαυτό, διόλου παράξενα ὁ λόγος τοῦ Γρ. Σακκᾶ, στὸ γεῦμα ποὺ παρέθεσε ὁ Δῆμος πρὸς τιμὴ τοῦ Γ. Κυρίμη -ἔφευγε ἀπὸ τὰ Γιάννινα, εἶχε μετατεθεῖ στὴ Γενικὴ διοίκηση Μακεδονίας- ὁ ὁποῖος ἔκλεινε τὴν προσφώνησή του, ὡς ἐκπρόσωπος τῶν *Παλαιῶν πολεμιστῶν*, μὲ τὴ ζητωκραυγή: *Ζήτω ὁ Γκαῖριγκ τῆς Ἑλλάδος κ. Γεώργιος Κυρίμης*, χειροκροτούμενος ἀπ' ὅλους (*Κραυγή*, 12-4-1937). (Ὀφείλω νὰ κάνω μιὰ ἐπανόρθωση. Ὁ ἔγκριτος ἐπ. δικηγόρος καὶ συγγραφέας Στυλιανὸς Κ. Σιωμόπουλος, γυιὸς τοῦ μάρτυρα γυμνασιάρχη Παραμυθιᾶς, κατὰ τὴν κατοχή, Κων. Σιωμόπουλου (τουφεκίστηκε ἀπὸ τοὺς Ἀλβανοὺς μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους μάρτυρες-πρόκριτους) σὲ γράμμα του (5-1-1997) μοῦ ἐκφράζει τὸ παράπονο γιὰ τὰ ὅσα ἔγραψα στὸν Θ΄ τόμο ὅτι ὁ Γρ. Σακκᾶς

πῆρε κατὰ τὴν κατοχὴ ἀπολυτήριο γυμνασίου ἀπὸ τὸ γυμνάσιο Παραμυθιᾶς, μὲ τὸν τρόπο ποὺ δίνονταν τότε τὰ ἀπολυτήρια, κάτι ποὺ πιστεύει πὼς θίγει τὴ μνήμη τοῦ πατέρα του. Ζητῶ συγγνώμη ἀπὸ τὸ φίλο κ. Στ. Σιωμόπουλο, ἂν ἄθελά μου ἔγινα αἰτία νὰ πικραθεῖ. Δὲ φαντάστηκα ποτὲ πὼς τὸ ἀπολυτήριο τοῦ Γρ. Σακκᾶ θὰ συνδεόταν μὲ εὐθύνη τοῦ τότε γυμνασιάρχη Παραμυθιᾶς. Ὁ ἴδιος ἔλεγε ὅτι τὸ εἶχε πάρει, φίλος καθηγητής, μακαρίτης πιά, γυμνασιάρχης κι αὐτὸς μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση, μοῦ εἶχε ἐξομολογηθεῖ πὼς τὸ πῆρε. Αὐτὸ ἔγινε μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση, κατὰ μαρτυρία φίλου ποὺ γνώριζε καλὰ τὸ Γρ. Σακκᾶ...). Οἱ τοπικὲς ἐφημερίδες, συνέχιζαν τὸ λιβανωτό τους γιὰ κάθε λόγο, ἀπόφαση ἢ ἔργο τῆς κυβέρνησης ἀλλὰ καὶ τοῦ Γενικοῦ διοικητῆ Κυρίμη, ὁ ὁποῖος, πρέπει νὰ ὁμολογηθεῖ, ἐμφάνιζε μιὰ ἀσυνήθη δραστηριότητα γιὰ τὴν ἀπίλυση χρονιζόντων προβλημάτων, καὶ ἰδιαίτερα στὸ θέμα τῆς ἀνακούφισης τῶν πενόμενων οἰκογενειῶν καὶ τῶν ἀπόρων, γιὰ τοὺς ὁποίους ἵδρυσε *Λαϊκὰ συσσίτια*, ποὺ ἄρχισαν νὰ λειτουργοῦν ἀπὸ 1ης Φεβρουαρίου, ὕστερα ἐπίσημα ἐγκαίνια καὶ μὲ τὴν παρουσία τῶν Κυρίμη καὶ Φιλοσοφόπουλου. Κατὰ τὴν πρώτη μέρα μοιράστηκαν 600 μερίδες φαγητοῦ, διαπιστώθηκε ὅμως ὅτι οἱ ἀνάγκες ἦταν μεγαλύτερες καὶ δόθηκε ἐντολὴ ν' αὐξηθοῦν ἀπὸ τὴν ἑπόμενη. Ὅλες οἱ ἐφημερίδες χαιρέτισαν τὸ γεγονός, ὅπως καὶ τὴν ὀργάνωση μαθητικῶν συσσιτίων, γρήγορα ὅμως διαπιστώθηκε *ὅτι δὲν ὑπῆρχε μεγάλη ἀνταπόκριση γιὰ τὴν προσφορὰ ἐθελοντικῶν ὑπηρεσιῶν κατὰ τὴν παρασκευὴ καὶ διανομὴ τῶν συσσιτίων*, ἦταν ἕνα εἶδος ἀντίδρασης γιὰ τὸν τρόπο τῆς λειτουργίας τους. Χαρακτηριστικὸ ἦταν τὸ σχόλιο τῆς *Ἠπείρου* (12-2-37): *Ἡ λειτουργία τῶν «Λαϊκῶν συσσιτίων» ἀπέδειξεν ὅτι αἱ κυρίαι τοῦ «Πατριωτικοῦ Ἱδρύματος» πολὺ περιωρισμένον ἐννοοῦν τὸν κύκλον τῆς φιλανθρωπικῆς των δράσεως. Διότι ἀφ' ἧς ἤρχισαν λειτουργοῦντα τὰ συσσίτια τῶν ἀπόρων καὶ ἀνέργων τῆς πόλεως, καμμία ἀπὸ τὰς κυρίας δὲν παρουσιάσθη ἵνα βοηθήσῃ καὶ ἐποπτεύσῃ ἐκεῖ, ἐνῶ εἶναι γνωστὸν ὅτι εἰς τὰ τοιούτου εἴδους φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα εἶναι κυρίως ἀπαραίτητος ἡ παρουσία τῆς γυναικός. Οὕτω πολλάκις παρετηρήθη νὰ εἶναι εἰς τὰ συσσίτια καὶ νὰ ἐποπτεύῃ κατὰ τὴν διανομὴν ὁ ἴδιος ὁ Γενικὸς γραμματεὺς τῆς Διοικήσεως καὶ πολλάκις αὐτὸς οὗτος ὁ ὑπουργός, ἐνῶ αὐτῶν ἡ ἐν προκειμένῳ ἀποστολὴ συνίσταται εἰς μίαν ὑψηλὴν ἐποπτείαν καὶ καθοδήγησιν. Πρέπει λοιπὸν αἱ φιλάνθρωποι κυρίαι τῆς πόλεως νὰ στρέψουν τὴν προσοχήν των καὶ εἰς τὰ «Λαϊκὰ συσσίτια» καὶ νὰ μὴ στεροῦν οὔτε τὸ κράτος μιᾶς ἀπαραιτήτου συναρωγῆς καὶ ἐνισχύσεως, οὔτε καὶ τοὺς ἐνδεεῖς καὶ ἀνέργους τῆς πόλεως μιᾶς σχετικῆς περιθάλψεως...* Στὴν οὐσία ἔμμεση ἀντίθεση κατὰ τῆς δικτατορίας ἀποτελοῦσε ἡ στάση τῶν κυριῶν τοῦ *Πατριωτικοῦ Ἱδρύματος* ἤ, τὸ λιγότερο, ἀντίδραση κατὰ τῆς αὐταρχικῆς συμπεριφορᾶς τοῦ Κυρίμη. Ἀντίδραση ἀποτελοῦσαν καὶ οἱ διαδόσεις ποὺ κυκλοφοροῦσαν ἐναντίον τοῦ καθεστῶτος, κάτι ποὺ ὑποχρέωσε τὸ Μεταξᾶ

(10-2-37) *μὲ ἀγανάκτησιν νὰ τὰς στιγματίσῃ*, τὶς δὲ Γιαννιώτικες ἐφημερίδες νὰ γράψουν (*Ἤπειρος* 13-2-37): *Αἱ διαδόσεις τὰς ὁποίας θέτουν μωροὶ καὶ ἀνόητοι, ἀλλὰ συγχρόνως ἀντεθνικοὶ εἰς τὰς προθέσεις των, ὄχι μόνον δὲν συγκινοῦν κανένα, διότι αἱ διαδοσίαι, κατόρθωσαν νὰ χάσουν τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ ἐπισύρουν καὶ τὴν ἀγανάκτησιν αὐτοῦ, ἀφοσιωμένου εἰς τὰ εἰρηνικά του ἔργα.*

Μὲ τὸ νέο ἔτος ὀργανώσεις, τάξεις, κοινωνικὲς ὁμάδες κλπ. ἄρχισαν ν' ἀνακηρύττουν τὸ Μεταξᾶ ὡς «ἀρχηγόν», «πρῶτον» κλπ. Τὴν ἀρχὴ φαίνεται ἔκαμαν οἱ ἐπαγγελματίες καὶ βιοτέχνες τῶν Ἀθηνῶν. Σὲ λίγο θ' ἀκολουθοῦσε ὁ *πρῶτος ἀγρότης, πρῶτος ἐργάτης* -τὸ ἴδιο γινόταν καὶ στὴν Ἰταλία μὲ τὸ Μουσολίνι-, ἐνῶ ἡ φωτογραφία του ἄρχισε νὰ κάνει τὴν ἐμφάνισή της παντοῦ σ' ὅλα τὰ δημόσια, δημοτικὰ καὶ κοινοτικὰ γραφεῖα καθὼς καὶ στὰ γραφεῖα ὀργανώσεων, δίπλα στὴ φωτογραφία τοῦ βασιλιᾶ. (Σχετικὴ ἡ ἀπόφαση τοῦ Δημοτικοῦ συμβουλίου τῶν Γιαννίνων). Σὲ πολλὰ γραφεῖα ἔβλεπε κανεὶς καὶ τὴ φωτογραφία τοῦ Κυρίμη. Ἡ *Κραυγή*, ἀπὸ τὴν πλευρά της, ἀγωνιζόταν νὰ ἐξαφανιστεῖ κάθε σύμβολο ποὺ θύμιζε τὴ *Δημοκρατία* - ὅπως κατὰ τὴν περίοδο τῆς *Δημοκρατίας*, ἐξαφανιζόταν κάθε τι ποὺ θύμιζε *Βασιλεία*. Τὴν *Κραυγὴ* εἶχε ἐνοχλήσει τὸ ἑξῆς: *Εἰς τὸ ὡρολόγιον τῆς κεντρικῆς πλατείας ὑπάρχει μία πινακίς, ἥτις ἀναγράφει ὅτι τὸ ὡρολόγιον ἀνεστηλώθη ἐπὶ Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας!!!* (τὰ θαυμαστικὰ τῆς ἐφημερίδας). *Διὰ νὰ μὴ ἐνθυμούμεθα πλέον τὰς παλαιὰς ἐκείνας πληγάς, οἱ ἁρμόδιοι ἂς θελήσωσι νὰ μᾶς ἀπαλλάξωσι, διατάσσοντες τὴν ἐξαφάνισιν τῶν γραμμάτων αὐτῶν* (1-2-37). Στὶς 30-1-37, στὴ *Λέσχη Ἰωαννίνων*, ποὺ πάντα κινδύνευε νὰ κλείσει ἐξ αἰτίας οἰκονομικῶν δυσχερειῶν, κύριος ὁμιλητής, κατὰ τὴ γιορτὴ τῶν Γραμμάτων, ἦταν ὁ Γενικὸς γραμματέας τῆς Διοίκησης Κων. Φιλοσοφόπουλος. Θέμα του: *Αἱ περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς δοξασίαι τοῦ Πλάτωνος*. Περίληψή της δημοσιεύτηκε στὶς τοπικὲς ἐφημερίδες.

Πολλὲς στῆλες ἀφιέρωναν καθημερινὰ καὶ οἱ Γιαννιώτικες ἐφημερίδες γιὰ τὸν ἐμφύλιο πόλεμο στὴν Ἱσπανία, ὁ ὁποῖος εἶχε μπεῖ, αὐτὴ τὴν ἐποχή, στὴ φάση τῆς πολύμηνης πολιορκίας τοῦ Μπιλμπάο καὶ τῆς Μαδρίτης, καθὼς καὶ στὶς μεγάλες δίκες τῆς Μόσχας καὶ τὶς ἐκτελέσεις τῶν ἀντιφρονούντων ἀπὸ τὸ Στάλιν. Οἱ ἀνταποκρίσεις ἀπὸ τὴν Ἱσπανία ἐμφάνιζαν τὴν πλευρὰ τοῦ Φράνκο νὰ νικάει, αὐτὲς τὶς εἰδήσεις ἐπέτρεπε ἡ λογοκρισία.- Στὴν *Ἤπειρο* (5-1-37), δημοσιευόταν ἐκτενὴς νεκρολογία γιὰ τὴν προσωπικότητα καὶ τὸ ἔργο τοῦ καθηγητῆ τῆς Γλωσσολογίας στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν Γεωργίου Ἀναγνωστοπούλου (ἀπὸ τὸ Πάπιγγο), πρόσφατος ἦταν ὁ θάνατός του. Ἀλλὰ κι ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* καὶ οἱ ἄλλες ἐφημερίδες δημοσίευσαν νεκρολογίες.- Ἡ *Κραυγὴ* (18-1-37) ἀνήγγειλε τὸ διορισμὸ ὡς ὑφηγητῆ τῆς Συστηματικῆς Βοτανικῆς καὶ Φωτογεωγραφίας στὸ Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης τοῦ Κων. Γκανιάτσα, ἀπὸ τὴν Ἀραχωβίτσα, πτυχιούχου τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μονάχου. Ἀπὸ τὶς *Παλιὲς Γιαννιώτικες ἱστορίες*, τοῦ Γ. Οἰκονόμου, ποὺ δημοσιεύονταν στὴν ἴδια ἐφημερίδα, ἀποσπῶ μιὰ παράγραφο ἀπὸ τὸ δημοσίευμα τῆς 22-3-37. Ἀναφέρεται στὸ Σπυρίδωνα, μητροπολίτη Κόνιτσας, τὸ 1906, καὶ στὴν πρώτη ἐντύπωση ποὺ σχημάτισε γιαυτὸν ὁ συγγραφέας κατὰ χοροστασία του στὰ Γιάννινα: *Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1906* -ἔγραφε ὁ Οἰκονόμου- *ἦρθε ἀπὸ τὴν Καβάλλα καὶ*

πέρασε ἀπὸ τὰ Γιάννινα πηγαίνοντας γιὰ τὴν ἕδρα του στὴν Κόνιτσα, ὁ σήμερον μητροπολίτης Ἰωαννίνων κ. Σπυρίδων καὶ λειτούργησε στ' Ἀρχιμαντρειό... Μόλις βγῆκαν τὰ Ἅγια, ὁ κόσμος σύμφωνα μὲ τὴν κακὴ συνήθεια ποὺ εἶχε καὶ τὴν ἔχει ἀκόμα, μετὰ τὰ Ἅγια ἄρχιζε νὰ φεύγῃ ἀπὸ τὴν ἐκκλησία. Τότε ὁ Σπυρίδων μόλις μπῆκε, βγῆκε ἔξω ἀπὸ τὸ Ἱερὸ κι ἔμπηξε κάτι ἀγριοφωνάρες κι ὁ κόσμος ὅλος σκιάχτηκε καὶ δὲν ἔφυγε κανένας. Τότε εἶπα ἀπὸ μέσα μου: Οὔϊ μάννα μ' ἄγριος Δεσπότ'ς ποὺ εἶναι!- Ἡ ἵδρυση *Φιλαρμονικῆς* στὰ Γιάννινα ἔμοιαζε μὲ τὸ γεφύρι τῆς Ἄρτας: τὴ μέρα χτιζόταν καὶ τὴ νύχτα γκρεμιζόταν. Τὸ θέμα εἶχε ἀνακινηθεῖ ἀπὸ χρόνια. Κάποιες στιγμές, ἀπὸ τὶς δραστηριότητες ποὺ ἀναπτύσσονταν, ἔλεγες πὼς τὴν ἄλλη μέρα θὰ ἱδρυόταν. Ὕστερα ἀπὸ τὴν ἔξαρση ἐρχόταν ἡ σιωπὴ γιὰ ν' ἀκολουθήσουν ἄλλες πρωτοβουλίες καὶ νὰ ναυαγήσουν κι αὐτές. Δικαιολογημένα ἡ *Ἤπειρος* (13-1-37) σημείωνε: *Θόρυβος πολὺς καὶ μεγάλος εἶχεν ἐγερθεῖ κάποτε διὰ τὸ ζήτημα τῆς «Φιλαρμονικῆς», πολλὰ ἐζητήθησαν καὶ ὑπεδείχθησαν καὶ πολλὰ ἐφάνη ὅτι θὰ γίνουν, ἀλλ' εἰς τὸ τέλος τίποτα δὲν ἔγινεν καὶ ἐμείναμεν πάλι ἡμεῖς, μιὰ πόλις 35.000 κατοίκων χωρὶς ἕνα ἔστω καὶ κατὰ μέτριον τρόπον ὀργανωμένον μουσικὸν σωματεῖον.* Ἀνέφερε στὴ συνέχεια τὶς προσπάθειες ποὺ εἶχαν γίνει καὶ κατέληγε: *Δυστυχῶς ὅλη ἡ ὑπόθεσις ἐλησμονήθη καὶ ἤδη κατέστη προφανὲς ὅτι ἐναυάγησεν. Ἀλλ' εἶναι ἄραγε τοῦτο ὀρθὸν καὶ περιποιεῖ τιμὴν εἰς τὴν πόλιν καὶ τὸ κοινόν της αἴσθημα;-* Γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ ἐρχόταν στὴν ἐπικαιρότητα καὶ τὸ θέμα τῆς ἵδρυσης Βιβλιοθήκης, μὲ τὴ νέα σχετικὴ ἀπόφαση τοῦ Δημοτικοῦ συμβουλίου.- Τὸ πρῶτο δεκαήμερο τοῦ Φεβρουαρίου ὅλες οἱ ἐφημερίδες δημοσίευαν ἕνα ἀπολογισμὸ -συγκριτικὸ μὲ τὰ ὅσα συνέβαιναν πρὶν ἀπὸ τὴν 4η Αὐγούστου- τῶν πεπραγμένων τοῦ α΄ ἑξαμήνου *τῆς νέας καταστάσεως*, μὲ δυὸ στῆλες. Στὴν πρώτη ἀναγράφονταν -ἐπιλεκτικὰ- ὅσα εἶχαν γίνει πρὶν ἀπὸ τὴν πολιτικὴ μεταβολή, στὴ δεύτερη τὰ ἐπιτεύγματα τῆς κυβέρνησης γιὰ τὰ προβλήματα ποὺ ἀναφέρονταν στὴν α΄ στήλη. Πόση ἀξιοπιστία εἶχαν αὐτὲς οἱ συγκρίσεις μπορεῖ νὰ διαπιστωθεῖ μὲ τὴν παράθεση ἑνὸς παραδείγματος: α΄ στήλη: *Διὰ τὴν ὑγείαν τοῦ λαοῦ τίποτε δὲν εἶχε γίνει καὶ οἱ φυματικοὶ περιεφέροντο εἰς τοὺς δρόμους.* β΄ στήλη: *Μετὰ τὴν μεταβολὴν τῆς 4ης Αὐγούστου καὶ ἐντὸς πενταμήνου ἔγιναν διὰ τὴν ὑγείαν τοῦ λαοῦ τόσα, ὅσα δὲν ἐγένεντο ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ Βασιλείου.* (Ἀναφέρονται καὶ λεπτομέρειες). Καταβλήθηκαν βέβαια, ἀρκετὲς προσπάθειες, νὰ ὑποστηρίζεται ὅμως ὅτι σὲ διάστημα πέντε μηνῶν διακυβέρνησης ἔγιναν γιὰ τὴν ὑγεία τόσα, ὅσα δὲν ἔγιναν μέσα σὲ 100 χρόνια (τόσα ἀριθμοῦσε τὸ ἑλληνικὸ βασίλειο) ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὶς διαπιστώσεις τὴν ἀξιοπιστία τους. Ἀλλ' αὐτὸ εἶναι τὸ γνώρισμα τῶν δικτατοριῶν: νὰ μεγενθύνουν, νὰ ὑπερβάλλουν καὶ νὰ ὡραιοποιοῦν τὰ πάντα, μέσω τῆς προπαγάνδας, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει ἀντίλογος...- Ἡ κακοκαιρία, ὁ πάγος, τὰ χιόνια καὶ οἱ πολὺ χαμηλὲς θερμοκρασίες, τοὺς δυὸ πρώτους μῆνες τοῦ 1937, ὑποχρέωσαν καὶ τὸ ὑπουργεῖο Παιδείας, ἀλλὰ καὶ τὶς τοπικὲς ἀρχές, νὰ κλείσουν δυὸ φορὲς τὰ σχολεῖα σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα.- Νέος διευθυντὴς τῆς Ἐμπορικῆς σχολῆς, μετὰ τὴν ἀποχώρηση τοῦ Κ. Μολυβάδα τοποθετήθηκε ὁ Ἀλέξ. Σπυράκης.- Ἀπὸ τὶς 20-1-37 νέος κινηματογράφος ἄρχισε νὰ λειτουργεῖ στὴν κεντρικὴ πλατεία, τὸ *Πάλλας. Μὲ τὴν ἵδρυσιν τοῦ «Πάλλας» ἡ πόλις ἀποκτᾶ ἕνα ἀκόμα κέντρον ἀναψυχῆς, ἐκτὸς τοῦ ὑπάρχοντος, τὸ ὁποῖον ἀσφαλῶς πολὺ θὰ ἐξυπηρετήσῃ τὴν ψυχαγωγίαν τοῦ κοινοῦ.* Τὸ «ὑπάρχον» ἦταν ἡ *Τιτάνια*, στὴν ὁποία προβάλλονταν πάντοτε μεγάλες παραγωγές, ὅπως οἱ *Ἄθλιοι* τοῦ Β. Οὐγκώ, τὸ Γενάρη. Οὐρὲς σχηματίζονταν ἔξω ἀπὸ τὸν κινηματογράφο, ὅλοι ἤθελαν νὰ δοῦν τὴν ἔξοχη ἐκείνη ταινία, μὲ πρωταγωνιστὲς τοὺς κορυφαίους τοῦ γαλλικοῦ κινηματογράφου, Χάρρυ Μπὼρ κ.ἄ.- Μετὰ τὴ διακοπὴ τῆς ἡμερήσιας ἔκδοσης τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος*, γιὰ ἀρκετὲς ἡμέρες, ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 1937, ἡ ἐφημερίδα κυκλοφόρησε καὶ πάλι, ἀπὸ 17-1-37, ἡμερήσια καὶ τετρασέλιδη. Ἡ ἑβδομαδιαία ἔκδοση δὲν ἱκανοποιοῦσε οὔτε τὸ διευθυντή του, τὸν Εὐθ. Τζάλλα, οὔτε τοὺς ἀγῶνες του. Γράφοντας γιὰ τὴ νέα προσπάθεια ὁ Εὐθ. Τζάλλας, σημείωνε πὼς ἡ ἐφημερίδα ἦταν ἀνοιχτὴ σ' ὅλους καὶ

παρότρυνε καθηγητές, δασκάλους, δικηγόρους, γιατρούς, γεωπόνους, μηχανικούς, καθέναν ποὺ μποροῦσε νὰ γράφει, νὰ στέλλει τὴ συνεργασία του, θὰ ἦταν πάντα εὐπρόσδεκτη, ἐκτὸς βέβαια ἀπὸ κρίσεις πάνω στὰ πολιτικὰ δρώμενα (αὐτὸ δὲν τὸ ἔγραφε, τὸ ὑπονοοῦσε). Κατέληγε: *Μὲ τοιούτους, λοιπόν, ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ὁραματισμούς, συνεχίζομεν τὸν ἀνηφορικὸν δρόμον τοῦ καθήκοντος, εἰς τὸν ὁποῖον κολακευόμεθα νὰ πιστεύωμεν, ὅτι θὰ μᾶς συντροφεύσουν οἱ πάντες καὶ ὁ διανοούμενος καὶ ὁ ἔμπορος καὶ ὁ ἐπαγγελματίας καὶ ὁ χειρῶναξ καὶ ὁ ἀγρότης.* Ἡ δεύτερη σελίδα τῆς ἐφημερίδας ἦταν ἀφιερωμένη εἰς τὴν *Ἠπειρωτικὴν ζωὴν* (κοινωνικά, ἀνταποκρίσεις, ἀλλὰ καὶ φιλολογικὴ στήλη, ὅπου τὸν πρῶτο καιρὸ δημοσιεύονταν ποιήματα δόκιμων ποιητῶν, δὲν ἄργησαν ὅμως νὰ κάνουν τὴν ἐμφάνισή τους καὶ οἱ νέοι. Τὸν περισσότερο χῶρο καταλάμβαναν οἱ εἰδήσεις, ἐσωτερικὲς καὶ ἐξωτερικές, οἱ τελευταῖες ἦταν τότε πολλές: Ἰσπανικὸς ἐμφύλιος πόλεμος, ἡ ἀπειλὴ τῆς εἰρήνης ἀπὸ τὴ Γερμανία κ.ἄ. Τὰ ἄρθρα καὶ τὰ ἀρθρίδια, ὅπως καὶ τὰ σχόλια, σπάνιζαν κι ἀφορμὴ γιὰ τὴν καταχώρησή τους ἀποτελοῦσε ἡ ἐπιβαλλόμενη ἐκ τῶν πραγμάτων ἀνάγκη νὰ ἐπαινέσουν κάποια πρωτοβουλία ἢ ἀπόφαση τῆς κυβέρνησης καὶ νὰ καυτηριάσουν τὸ παρελθὸν (τὸ ἴδιο συνέβαινε σ' ὅλες τὶς ἐφημερίδες). Μόνιμος συνεργάτης τῆς φιλολογικῆς στήλης, μὲ δικό του χῶρο, ὅπου κάτω ἀπὸ τὸν τίτλο *Σκόρπια φύλλα*, σχολίαζε πνευματικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ γεγονότα, ἦταν ὁ Βασίλης Μάκης (ὅπως ὁ Λάκης Κολβάτσος στὴν *Κραυγή*, ὁ τελευταῖος ὅμως ἀσχολοῦνταν καὶ μὲ τὴν εὐρύτερη σύνθεση τῆς ἐφημερίδας, ἄρθρα, σχόλια κλπ.). Ἀπὸ τοὺς νέους πρῶτος ἔκανε τὴν ἐμφάνισή του στὴ λογοτεχνικὴ στήλη ὁ Φρίξος Τζιόβας, ἀκολούθησαν οἱ Γεώργιος Λύκας, Βασίλης Μπέχλης, πολυσύνθετο ταλέντο, δύσκολα δημοσίευε κείμενα, κ.ἄ. Στὴν πρώτη σελίδα τῆς ἐφημερίδας, ποὺ ἐπανεκυκλοφόρησε, δημοσιευόταν, μὲ μαῦρα γράμματα, μέσα σὲ πλαίσιο -ὅπως συχνὰ δημοσιεύονταν ἀποσπάσματα λόγων τοῦ Ι. Μεταξᾶ,- ἡ ἑξῆς παράκληση: *Ὁ «Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν» θερμότατα παρακαλεῖ τοὺς συνδρομητάς του νὰ μὴν ἐπιτρέπουν τὴν ἀνάγνωσίν του εἰς τοὺς σελέμηδες ἀναγνώστας.* Εἶχαν καεῖ, φαίνεται ἀπὸ τοὺς σελέμηδες οἱ ἐφημερίδες... Στὴν ἴδια ἐφημερίδα, μεταξὺ τῶν νέων κυρίως, ἀνταλλάσσονταν ἀπόψεις γιὰ θέματα, σχετικὰ μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῆς πνευματικῆς κίνησης τοῦ τόπου. Ὁ Β. Μάκης π.χ., παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὴν προκήρυξη φιλολογικοῦ διαγωνισμοῦ ἐκ μέρους τῆς *Λέσχης Ἰωαννίνων* (στὶς 30-1-37) ἐπαινοῦσε τὴν πρωτοβουλία της κι ἀναθεωροῦσε τὶς ἀπόψεις του σχετικὰ μ' αὐτή, ποὺ ἔφταναν στὸ σημεῖο νὰ ζητήσει τὴν κατάργησή της, ἐξαιτίας τῶν χοροεσπερίδων καὶ τοῦ χαρτοπαιγνίου ποὺ ἐπέτρεπε, δυστυχῶς μὲ τέτοιες ἐκδηλώσεις ἐξασφαλίζονταν τὰ οἰκονομικὰ μέσα γιὰ τὴ συντήρηση. (Μιὰ παρένθεση: Ὅταν ἀνέλαβα ὑπηρεσία ὡς ἐπιθεωρητὴς Δημοτικῶν σχολείων στὴν Κέρκυρα, ἀπὸ τοὺς πρώτους ποὺ ἐπισκέφθηκα, ἦταν ἡ *Ἑταιρεία Κερκυραϊκῶν Σπουδῶν*, μὲ πρό-

Φρίξος Τζιόβας

εδρο τὸν Κώστα Δαφνῆ, δημοσιογράφο καὶ πνευματικὸ κεφάλαιο τῆς Κέρκυρας. Ἡ Κερκυραϊκὴ *Ἑταιρεία* εἶχε πέσει σὲ ἀδράνεια, ἐξαιτίας ἔλλειψης πόρων. Ὕστερα ἀπὸ λίγες μέρες ἐπισκέφτηκα τὴν *Ἀναγνωστικὴ Ἑταιρεία*, τὸ ἀρχαιότερο πνευματικὸ σωματεῖο τῆς Κέρκυρας. Ὅταν ρώτησα γιὰ τὰ οἰκονομικά τους τὸν πρόεδρο, ἕνα ἐξαίρετο πνευματικὸ ἄνθρωπο καὶ λαμπρὸ ἐπιστήμονα, γιατρὸς ἦταν, ξεχνῶ δυστυχῶς τ' ὄνομά του, παρόλο ποὺ συνεργαστήκαμε ἀργότερα καὶ ἔδωσα ἐκεῖ διαλέξεις - μοῦ ἀπάντησε ὅτι φυτοζωοῦσαν. Ἂς σημειωθεῖ ὅτι τὸ ἱστορικὸ αὐτὸ ἵδρυμα διατηροῦσε τὴν πιὸ πλούσια βιβλιοθήκη τῆς πόλης μὲ σπάνιες ἐκδόσεις. —*Καὶ πῶς τὰ βγάζετε πέρα, μὲ τόσες ὑποχρεώσεις;* ρώτησα. —*Μᾶς σώζουν οἱ χοροεσπερίδες καὶ ἡ χαρτοπαικτικὴ λέσχη ποὺ λειτουργεῖ τὶς βραδυνὲς ὧρες, ὅταν δὲν ὑπάρχουν ἢ ὅταν τελειώνουν οἱ πνευματικὲς ἐκδηλώσεις...* Τὰ ἴδια παντοῦ, λοιπόν, καὶ σ' ὅλες τὶς ἐποχές...). Μετὰ τὴν ὁμιλία τοῦ Χρ. Σούλη στὴ γιορτὴ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, ὅπου ἀναπτύχθηκαν οἱ ὁραματισμοὶ τῆς *Λέσχης, ἀναθεωρῶ τὶς παλιὲς πεποιθήσεις μου* -συνέχιζε ὁ Μάκης- ὡς πρὸς τὴ *Λέσχη διανοουμένων καὶ ἐλπίζω πὼς στὸ μέλλον θὰ εἶναι ὁ φάρος ποὺ θὰ φωτίζῃ μὲ τὶς ἀχτῖδες του καὶ τ' ἀγέρι ποὺ θὰ μᾶς σηκώσῃ ἀπὸ τὴν πνευματικὴ ἀποχαύνωση. Ἂς τὴ συντρέξουν οἱ ἔχοντες. Ποτὲ δὲν θὰ παραδεχθοῦμε πὼς ἀτονεῖ ἀπὸ ἔλλειψη χρημάτων...*- Στὶς 25-2-37 (σὲ ἐπιστολή του στὴν ἴδια ἐφημερίδα), ὁ Γιῶργος Λύκας παρατηροῦσε ὅτι τὰ *Ἠπειρωτικὰ φύλλα ἔκλεισαν διότι ἠγνοήθησαν καὶ παρὰ τῆς Ἠπειρωτικῆς κοινωνίας καὶ παρὰ πάντων καὶ ἰδίως τοῦ κ. Δημάρχου, ὁ ὁποῖος θὰ ἠδύνατο κάλλιστα νὰ διαθέσῃ διὰ τὴν συντήρησιν ἓν κονδύλιον, ἔστω καὶ κατὰ πολὺ μικρότερον ἐκείνου ποὺ διέθεσε καὶ διαθέτει διὰ τὸν «Ὀρειβατικὸν σύλλογον.* Στὴ στήλη του ὁ Β. Μάκης συμφωνοῦσε μὲ τὶς ἀπόψεις τοῦ Γ. Λύκα καὶ μὲ πικρὸ χιοῦμορ ἔγραφε: *Ἐμεῖς ἐδῶ ἔχουμε τὴν πόλιν τῶν θρύλων καὶ τῶν γραμμάτων, ἔχουμε πνευματικὲς κορυφές, ἕναν Κρυστάλλη, ἕναν Ζαλοκώστα, ἕνα Βηλαρᾶ, ἕνα Πελλερέν, ἕνα Χρηστοβασίλη. Φτάνει ὁ πλατὺς ὁ ἴσκιος τους γιὰ ν' ἀναπαυθοῦμε. Τόνομα καὶ τὴ ρεκλάμα τὴν πήραμε. Τ' ἄλλα εἶναι φιλολογία γιὰ τὴ φιλολογία μας... Κάποτε εἶχε ἱδρυθῆ στὴν πόλη μας ἕνας «Ὅμιλος νέων», ποὺ ὁ σκοπός του ἦταν νὰ τραβήξῃ τὴ νεολαία τὴ Γιαννιώτικη, ἀπὸ τὰ καφενεῖα, νάχῃ μιὰ αἴθουσα διαλέξεων, βραδιὲς φιλολογικές, περιοδικό, ἀθλητισμό. Ἄρχισε νὰ κινεῖται στὴν ἀρχὴ κι ἔδειξε ὅλες τὶς καλὲς καὶ ἀγνὲς ἐπιδιώξεις του. Ἀλλὰ γιὰ νὰ ζήσῃ ὁ «Ὅμιλος» αὐτὸς ἔπρεπε νὰ ἐνισχυθῆ. Ὅταν στὸ Δημοτικὸ συμβούλιο εἰσήχθη ἡ αἴτηση αὐτὴ ὅλοι γέλασαν, ἢ γιὰ νάμαστε μέσα τὴ δέχτηκαν μὲ κάποιο εἰρωνικὸ μειδίαμα... Ἂς μὴν τὰ ξαναποῦμε. Πνευματικὴ ἀποχαύνωση στὸν τόπο μας. Πνευματικὴ στείρωση.*- Γάμοι: *Ὁ κ. Γ. Μελιγγάνος, πολιτικὸς μηχανικὸς καὶ ἡ Δὶς Ἀντιγόνη Ἀχιλ. Μπιζάνη ἐτέλεσαν τοὺς γάμους των* (ἀρχὲς Φεβρουαρίου).- Ἀρραβῶνες: Ἰωάννης Τζουβάρας καὶ Σοφία Κωνσταντινίδου, ἀρραβωνιάστηκαν.- Θάνατοι: Πέθανε στὴν Ἀθήνα (τέλη Γενάρη) ἡ Ἀντιγόνη, σύζυγος τοῦ Γεωργίου Κουμπλομάτη, βιβλιοπώλη. Τὴν ἴδια ἐποχὴ πέθανε στὰ Γιάννινα ἡ Σοφία Δογορίτη, μητέρα τῶν ἐπιχειρηματιῶν Πέτρου καὶ Κωνσταντίνου Δογορίτη.- Ὁ Βασίλειος Λάππας ἀναχώρησε τὸν Ἰανουάριο γιὰ τὸ Παρίσι, *πρὸς συμπλήρωσιν τῶν σπουδῶν του.*- Τὸ νέο διοικητικὸ συμβούλιο τῆς Ἰσραηλιτικῆς κοινότητας (ἀρχαιρεσίες Φεβρουαρίου) ἀποτελέσθηκε ἀπὸ τούς: Μωϋσῆ Κοφινᾶ, πρόεδρο, Ἐμμαν. Λεβῆ, ἀντιπρόεδρο, Μορδοχαΐ Μαρκάδο, ταμία, Νισὴμ λεβῆ, γραμματέα, Ἰωσὴφ Νεγρίν, ἐλεγκτὴ καὶ συμβούλους τούς: Σαμπεθαΐ Καμπιλῆ, Δαβὶδ Κοέν.- Ἡ Γενικὴ διοίκηση ἐκδήλωσε πρόθεση γιὰ τὴν ἀνέγερση, μέσα στὸ 1937, μεγάλου Μνημείου στὸ Μπιζάνι. Ἄρχισαν οἱ προσπάθειες γιὰ τὴν ἐξεύρεση πόρων. Οἱ κοινότητες τῆς Ἠπείρου ὑποχρεώνονταν νὰ γράφουν στοὺς προϋπολογισμούς τους ἀνάλογα κονδύλια. Προθέσεις ποὺ δὲν πραγματοποιήθηκαν.- Πέθανε στὴν Τεργέστη ὁ διακεκριμένος Ἠπειρώτης ἐπιστήμονας (ἀπὸ τὸ Τσεπέλοβο) Ἀρίστιππος Κουσίδης, καθηγητὴς τοῦ Πολυτεχνείου καὶ πρώην διευθυντὴς τῶν Τ.Τ.Τ., γνωστότατος στοὺς ἐπιστημονικοὺς καὶ πανεπιστημιακοὺς κύκλους τῆς Εὐρώπης. Στὸν Κουσίδη τὰ Γιάννινα χρωστοῦσαν τὸν ἠλεκτροφωτισμό τους καὶ ἡ Ἤπει-

ρος πολλοὺς δρόμους. Ἐκτενέστατες νεκρολογίες ἔγραψαν ὅλες οἱ ἐφημερίδες.- *Μὲ φρενίτιδα ἐνθουσιασμοῦ ἑώρτασε ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων τὴν ἐλευθερίαν της καὶ ὑπεδέχθη τὴν Α.Β.Υ. τὸν Διάδοχον Παῦλον.* Μὲ πανομοιότυπους τίτλους οἱ ἐφημερίδες τῆς πόλης περιέγραψαν τὸν ἑορτασμὸ τῆς ἅλωσης τοῦ Μπιζανιοῦ (21 Φεβρουαρίου) καὶ ἀφιέρωσαν πολλὲς σελίδες γιὰ τὴν προετοιμασία τῆς ὑποδοχῆς τοῦ Διαδόχου καὶ γιὰ ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις ποὺ ἔγιναν πρὸς τιμή του κατὰ τὴν παραμονή του στὰ Γιάννινα. Στὴ δοξολογία, στὴ Μητρόπολη, χοροστάτησε ὁ ἐπίσκοπος Περιστερᾶς Εὐστ. Σκάρπας. Ὁ Σπυρίδων ἀπουσίαζε. Οἱ ὕμνοι γιὰ τὴ βασιλικὴ οἰκογένεια περίσσεψαν. Χαρακτηριστικὸ δεῖγμα. Προσφωνώντας τὸ Διάδοχο στὸ γεῦμα ποὺ δόθηκε πρὸς τιμή του στὴ Στρατιωτικὴ λέσχη, ὁ διοικητὴς τῆς VIIIης μεραρχίας στρατηγὸς Καβράκος κατέληγε μὲ τὰ ἑξῆς: *Δύο μεγάλοι στρατηγοί, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνδρούτσου καὶ ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης ἀπὸ τὴν πόλιν τῶν Ἰωαννίνων ἐξεπορεύθησαν, εἷς δὲ δαφνοστεφὴς Στρατηλάτης, ὁ βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων Κωνσταντῖνος ὁ δωδέκατος, θριαμβευτὴς εἰς τὴν πόλιν ταύτην εἰσῆλθεν καὶ ἀπὸ τοῦ ξενικοῦ ζυγοῦ τὴν πόλιν τῶν θρύλων ἠλευθέρωσεν* (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 23-2-37).

Τὴν παραμονὴ τῆς 21ης Φεβρουαρίου, σὰ νὰ διάλεξε τὴ μέρα -τὰ Γιάννινα προετοιμάζονταν νὰ γιορτάσουν τὰ «Ἐλευθέριά» τους, μὲ λαμπρὲς τελετὲς- πέθανε στὴν Ἀθήνα, ὅπου εἶχε πάει πρὶν ἀπὸ μῆνες, σοβαρὰ ἄρρωστος, ὁ Χρῆστος Χρηστοβασίλης (Συμπτώσεις τῆς μοίρας: Στὴν Ἀθήνα πέθανε, τὴν ἴδια περίπου ἐποχή, μακρυὰ ἀπὸ τὰ Γιάννινα, χτυπημένος ἀπὸ βαρειὰ ἀρρώστεια, ὁ ἄλλος μεγάλος τῶν γραμμάτων τῆς πόλης: ὁ Γεώργιος Χατζῆς-Πελλερέν. Καὶ οἱ δυό τους ἀγαποῦσαν μὲ πάθος *τὴν πόλιν τῶν θρύλων*, τὴν ἱστορία της, τὴν παράδοσή της στὰ γράμματα, τὸ φυσικὸ περιβάλλον της, τὴ λίμνη, τοὺς ἀνθρώπους της. Καὶ οἱ δυό, ὅπως κι ὁ νεότερος Γιωσὲφ Ἐλιγιὰ, τῆς ἀφιέρωσαν τοὺς καλλίτερους στίχους ἢ περιγραφές. Καὶ οἱ δυό, ὑποχρεώθηκαν, μὲ πόνο ψυχῆς, ἄρρωστοι, νὰ τὴν ἀφήσουν καὶ νὰ καταφύγουν στὴν Ἀθήνα, ἐλπίζοντας πὼς σ' αὐτὴ θάβρισκαν τὴ σωτηρία τους. Ἐκεῖ πέθαναν καὶ τὸ χῶμα τῆς Ἀττικῆς τοὺς σκέπασε καὶ τοὺς δυό...). Τοῦ παραστέκονταν ὧς τὴν τελευταία μέρα ὅλοι οἱ δικοί του, ἡ γυναίκα, τὰ παιδιά, τὰ κορίτσια, τ' ἀγγόνια του... Μὲ θρύλους περιβλήθηκαν οἱ τελευταῖες του στιγμές. *Ἕνα βράδυ* -ἔγραφε στὴ νεκρολογία του, στὴν *Ἐθνικὴ* (23-2-37) ὁ Στρ. Μυριβήλης -*ποὺ πίστεψε* (ὁ Χρηστοβασίλης) *πὼς ἦταν τὸ τελευταῖο του, μάζεψε γύρω τὶς κόρες του, τρεῖς ὀμορφοκοπέλλες Γιαννιώτισσες, καὶ τὶς παρεκάλεσε νὰ τοῦ τραγουδήσουν τὸ Γεροδῆμο. Ἤτανε μιὰ σκηνὴ ποὺ θύμιζε θανάτους ἀρχηγῶν ἀρματωλῶν, αὐτὸς «ὁ θάνατος τοῦ παλληκαριοῦ»*. Μὲ ἀφορμὴ τὸ θάνατό του, ἀσχολήθηκαν μὲ τὴν προσωπικότητα καὶ τὸ ἔργο του, κορυφαῖα ἀναστήματα τοῦ πνεύματος, τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς λογοτεχνίας, σὲ νεκρολογίες καὶ τοποθετήσεις ἀξιόλογες. Βέβαια, καὶ τὰ κατοπινὰ χρόνια ἔγιναν μελέτες καὶ κριτικὲς γύρω ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Χρηστοβασίλη ποὺ τὸ ἀντίκρυσαν μὲ εὐρύτερα κριτήρια καὶ τὸ κατέταξαν στὴ θέση ποὺ τοῦ ἄξιζε στὸ μεγάλο κατάλογο τῆς νεοελληνικῆς γραμματείας. Ἐκεῖνες ὅμως οἱ νεκρολογίες ποὺ δημοσιεύτηκαν μὲ τὸ θάνατό του, σ' ὅλες τὶς ἐφημερίδες τῶν Ἀθηνῶν, μπο-

ρεῖ νὰ εἶναι συναισθηματικὰ φορτισμένες, ἀποπνέουν ὅμως τὸ ἄρωμα τῆς γνησιότητας, δίνουν ἀτόφιο τὸ Χρηστοβασίλη, ὅπως βγαίνει μέσα ἀπὸ τὸ ἔργο του, χωρὶς ἐξεζητημένες συχνά, ἀναλογίες καὶ συγκρίσεις. Μεγάλο μέρος ἀπὸ τὰ κείμενα ποὺ γράφτηκαν, συγκεντρώθηκαν ἀπὸ τὸ συνδιευθυντὴ τῆς *Ἐλευθερίας* Π. Πέτσκο, σὲ μιὰ ἔκδοση -τὴν τελευταία- τῆς 19-3-37. Μὲ τὸ θάνατό του ἔσβησε καὶ ἡ δημοσιογραφική του φωνή, ποὺ μπορεῖ νὰ ἐνοχλοῦσε μερικοὺς -ἐξαιτίας τῆς φανατικῆς του προσήλωσης στὸ βασιλικὸ θεσμὸ- ἦταν ὅμως γνήσια καὶ αὐθεντική, χωρὶς σκοπιμότητες καὶ ψιμμύθια, καθαρὸ νερὸ πηγῆς κρυστάλλινης. Θ' ἀναδημοσιεύσουμε ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ ἐνδιαφέρον αὐτὸ ἀνθολόγιο, γιατὶ ἀποτελοῦν ἀσφαλεῖς προσβάσεις γιὰ τὴν ἀποτίμηση τοῦ ἔργου του. Ὁ Νῖκος Βέης, καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν ἔγραψε: *Ἡ Ἤπειρος διὰ τοῦ θανάτου τοῦ ἀλησμονήτου φίλου Χρήστου Χρηστοβασίλη ἀπώλεσεν ἀληθῶς πολύτιμον αὐτῆς τέκνον, τοῦ ὁποίου ἡ πολυσχιδὴς δρᾶσις πρέπει νὰ γίνῃ ἀντικείμενον διεξοδικῆς πραγματείας. Ὅσοι ἐξ ἡμῶν τῶν παλαιοτέρων παρηκολούθησαν τὴν ἐθνικὴν ἐργασίαν, ἡ ὁποία ἔγινεν, ἀρχομένου τοῦ αἰῶνος τούτου, διὰ τὴν Ἤπειρον καὶ τὸν λοιπὸν ἀλύτρωτον Ἑλληνισμόν, γνωρίζομεν καλῶς τί προσέφερεν... Ἀλλὰ καὶ ἡ θέσις τὴν ὁποίαν διὰ τῶν ἔργων του κατέκτησεν ἐν τῇ νεοελληνικῇ φιλολογίᾳ εἶναι ἀξιόλογος. Συνειδητὸς φίλος καὶ ἐργάτης τοῦ δημοτικοῦ λόγου, ἐκαλλιέργει φιλοστόργως τὸ πάτριον Ἠπειρωτικὸν ἰδίωμα καὶ ἀπεδείχθη, κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας, μετὰ τὸν Κρυστάλλην, ὁ καλύτερος Ἠπειρώτης λογοτέχνης. Τὰ «Διηγήματα τῆς στάνης», τὰ «Διηγήματα τῆς ξενητειᾶς», τὰ «Θεσσαλικὰ διηγήματα», τὰ «Διηγήματα τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ κάμπου» θέλουν ἐπιζήσει καὶ ὡς ἔντεχνα λαογραφικὰ μνημεῖα τῶν βορειοτέρων Ἑλλήνων.* Ὁ Τέλλος Ἄγρας: *Ὁ Χρηστοβασίλης ὑπῆρξεν ἄ ψ ο γ ο ς, γιατὶ ὑπῆρξεν ἐκεῖνος ποὺ ἔπρεπε νὰ εἶναι: φ υ σ ι κ ό ς. Τὰ ποιήματά του ποὺ δὲν εἶναι λίγα, οὔτε μικρά, οὔτε ἀποσπασματικά, ἔχουν τὰ θέματα, τὰ αἰσθήματα, τὸν ἀέρα, τὴ γλῶσσα τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. Δημοτικὸ τραγούδι καὶ Ἤπειρος εἶναι ἔννοιες τόσον ἀλληλένδετες, ὅσον δὲν ὑπάρχουν ἀντίστοιχες γιὰ ἄλλη μεριὰ τῆς ἑλληνικῆς γῆς... Τὸ δημοτικὸ στοιχεῖο ποὺ προεξάρχει στὸ ἔργο τοῦ Χρηστοβασίλη εἶναι ὁ π α τ ρ ι ω τ ι σ μ ό ς. Ἀκόμα πιὸ πολὺ ὁ ἡ ρ ω ϊ σ μ ό ς. Κι ὁ ἡρωϊσμός, ἐπίσης φυσικός, εἶναι ὅπως*

Χρῆστος Χρηστοβασίλης

ὅλα του: ἄδολος, τραχύς, γεμάτος ἀπὸ τὸ λυρισμὸ τῆς ἀγριότητας... Ἡ γλῶσσα του πρέπει νὰ προσεχθεῖ καὶ νὰ κυτταχτεῖ προσεκτικά... Ὁ γλωσσικὸς πλοῦτος του εἶναι θαυμαστός. Ὅλο τὸ λεξιλόγιο τῶν ποιμένων, τῶν ἀγροτῶν, τῶν τεχνιτῶν εἶναι στὴ διάθεσή του... Ὁ Χρηστοβασίλης δὲν εἶναι ὁ φυσιολάτρης ὁ ρωμαντικός, ἀλλ' ὁ κλασσικός· ὁ κυρίαρχος ἀπέναντι στὴ φύση κι ὄχι ὁ σκλάβος της... Ἡ «διδακτικότης» εἶναι ἐκείνη ποὺ χωρίζει τὴ φυσιολατρεία τοῦ Χρηστοβασίλη ἀπὸ ἐκείνη τοῦ Δημοτικοῦ τραγουδιοῦ... Τὰ πεζογραφήματά του -διηγήματα- τὸ ἴδιο κι ἐκεῖνα, φυσικά. Τὸ κυριώτερο στοιχεῖο τους, ἡ ὑπόθεση. Ὁ Χρηστοβασίλης ἔχει πάντα νὰ διηγηθῇ κάτι· κάτι θαυμαστὸ σπουδαῖο, ἀξιομίμητο, ἔξυπνο ἢ τρομερό. Κι ὁ σκοπός του ὁ ἀποκλειστικὸς εἶναι πῶς θὰ τὸ διηγηθῇ. (Καὶ) εἶναι σαφὴς σὰν τὴν ἀλήθεια... Ὁ πεζογράφος Χρηστοβασίλης εἶναι ὁ τελευταῖος διδάσκαλος τῆς ἑλληνικῆς ἠθογραφίας, ἐκείνης ποὺ ἔπιανε ὁλόκληρο τὸ χῶρο τῆς λογοτεχνίας μας, ὅταν τὸ ἑλληνικὸ ὕπαιθρο ἦταν ἡ Ἑλλὰς καὶ δὲν εἶχε ἀκόμα ὀνομασθῇ «ἐπαρχία». Τὸ ἔργο του εἶναι ἀπολύτως πιστὸς καθρέπτης τῆς ἐποχῆς του καὶ τοῦ τόπου του. Ἔζησε σχεδὸν πάντα στὰ Γιάννινα, ἀνακατεμένος μέσα σὲ κύκλους ἐθνικιστικοὺς πρὶν ἀπὸ τὴν Ἅλωση, καὶ πολιτικοὺς κατόπιν. Στὴν Ἀθήνα ἐρχόταν σπανίως. Ἔμενε μακρυὰ ἀπὸ τὰ κέντρα, ἦταν ἀπόκοσμος, συντροφεμένος, πιστὰ καὶ στοργικά, ἀπὸ τὴν τελευταία του κόρη, τὴν Ἀνθούλα Χρηστοβασίλη, ποὺ εἶχε κληρονομήσει ἀπ' ἐκεῖνον τὸ δῶρο τὸ ποιητικὸ καὶ ποὺ τὸν λάτρευε...

Ἡ πρώτη ἀπὸ τὶς τρεῖς κόρες τοῦ Χρ. Χρηστοβασίλη Δάφνη (1900-1991), σύζυγος τοῦ Σπ. Λούτση (1900-1974).

Ὁ *Ὅλμος Περάνθης* (Μιχάλης Περάνθης): *Πολεμιστὴς κι ὁραματιστής, ἄνθρωπος καὶ ποιητής, δημοσιογράφος καὶ λογοτέχνης, οἰκογενειάρχης καὶ βουλευτής, Ἠπειρώτης καὶ Ἕλληνας, σ' ὅλες τὶς ἐκφάνσεις τῆς πολυτάραχης ζωῆς του, ἀπὸ ἀγαθὴ πάντα ξεκινοῦσε προαίρεση, μὲ ἀγνὸ παλμὸ βάδιζε, πιστὸς καὶ γνήσιος, σ' εὐτυχισμένο τέρμα στήλωνε τὸ βλέμμα του, μ' ἀγάπη γιὰ ὅ,τι Ἠπειρωτικό, Ἑλληνικό, Ἐθνικό, μεγάλο κι ὄμορφο, «ἀληθολάτρης» πάνω ἀπ' ὅλα, κατὰ τὸ χαρακτηρισμὸ τοῦ Γαβριηλίδη.* Στρ.

Μυριβήλης: *Ὁ Χρηστοβασίλης ἀνήκει στὴ «γενιὰ τῶν γνησίων», ποὺ εἶναι ἄντρες σὲ ὅλα τους στὸ λογοτεχνικό τους ἔργο καὶ στὴ ζωή τους... Ἦταν Ἕλληνας-Συγγραφέας. Πιστεύω πὼς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι κανεὶς ἀληθινὰ λογοτέχνης ἀξίας, χωρὶς νὰ αἰσθάνεται μέσα του ὁλοζώντανη τὴν ψυχὴ τῆς φυλῆς του... Ἦταν γνήσιος ἄνθρωπος... ἦταν πολεμιστής, με τὰ βιβλία του, μὲ τὸ ντουφέκι του, μὲ τὰ τραγούδια του, μὲ τὴν ἐφημερίδα του. Τὸν κόσμο, τὴ ζωή, τὴν ἀνθρωπότητα, ὅλα τάβλεπε μέσα ἀπὸ τὸ ὅραμα τῆς Ἑλλάδας. Καὶ σὰν ἦρθε ἡ ὥρα του, κράτησε γερὰ στὰ δόντια του τὴν ψυχὴ καὶ τὴν παρέδωσε ἀνήμερα τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Γιαννίνων. Τὶ ἄνθρωπος!* Χρῆστος Σούλης: *Τὸ λογοτεχνικὸ ἔργο τοῦ Χρηστοβασίλη δὲν εἶναι δυστυχῶς γνωστὸ στὴν Ἤπειρο, ὅσο ἔπρεπε. Στοὺς περισσοτέρους τὸ ἔκαμε γνωστὸ ἡ «Λέσχη τῶν Ἰωαννίνων», ὅταν πρὸ διετίας ἑώρτασε τὴν πεντηκονταετηρίδα του. Ἀλλὰ καὶ σ' ὅσους εἶναι γνωστὸς εἶναι μονάχα ὡς διηγηματογράφος. Ἂν καὶ εἶναι καὶ διηγηματογράφος καὶ ποιητὴς καὶ λαογράφος καὶ ἱστορικὸς καὶ Ἠπειρωτοδίφης καὶ πρὸ παντὸς μελετητής.*

Ἀπὸ τὶς ἐκτενέστατες νεκρολογίες τῶν ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων, σταχυολογοῦμε μερικὰ ἀποσπάσματα· οὔτε κι αὐτά, οὔτε καὶ τὰ προηγούμενα ἀποσπασματικὰ κείμενα μποροῦν νὰ δώσουν ὁλοκληρωμένη εἰκόνα γιὰ τὴ ζωή καὶ τὸ ἔργο τοῦ Χρηστοβασίλη. Μόνο ἡ ἀνάγνωση ὅλων τῶν κειμένων, θὰ βοηθοῦσε σὲ πληρέστερη προσέγγιση τοῦ ἄνθρωπου, τοῦ λογοτέχνη καὶ τοῦ δημοσιογράφου. Ἀ κ ρ ό π ο λ ι ς (24-2-37): *Ὁ Χρηστοβασίλης φύσει ψυχὴ ἐνθουσιώδης, ἐσπατάλησε κυριολεκτικῶς τὸ λογοτεχνικόν του τάλαντον συγγράφων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πατριωτικὰ ποιήματα καὶ διηγήματα... Ὅταν ἀντελήφθη ὅτι ἐπέρασεν πλέον ἡ ἐποχὴ τῶν ἐνθουσιασμῶν καὶ ἦρθαν τὰ χρόνια τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἐργασίας, ἐπεδόθη εἰς τὴν συγγραφὴν τῶν ἀθανάτων ἐκείνων διηγημάτων του, μὲ τὰ ὁποῖα ἐζωγράφισε μὲ ἀπαράμιλλα χρώματα τὴν ὕπαιθρον ζωὴν καὶ τὴν ζωὴν τοῦ χωριοῦ. Ἀλλὰ δὲν ἦτο μόνον ἁπλοῦς πεζογράφος ὁ Χρηστοβασίλης, ἦτο καὶ θεατρικὸς συγγραφεύς. Ἀπὸ τὴν πλουσίαν καὶ ἀνέκδοτον πνευματικὴν κληρονομίαν ποὺ κατέλιπε... εἶναι τρία δράματα: «Τὸ παιδομάζωμα», ἡ «Καταστροφὴ τοῦ Γαρδικιοῦ» καὶ ὁ «Ἀντίοχος καὶ Στρατονίκη» καὶ ἕνα ἡμιτελὲς ἀτυχῶς ἐπίσης δρᾶμα ἡ «Κυρὰ-Φροσύνη».* Ἡ Κ α θ η μ ε ρ ι ν ὴ (22-2-37): *Μορφὴ πατριωτική, κατ' ἐξοχὴν ἑλληνοπρεποῦς δράσεως καὶ ἑλληνικῶν ἁγνῶν αἰσθημάτων, παλαιὸς δημοσιογράφος καὶ λόγιος, ποιητὴς καὶ πολιτευτής, μαχητὴς καὶ ἀγωνιστὴς ὑπὲρ τῶν ἐθνικῶν δικαίων, διῆλθεν ὅλον του τὸν βίον παλαίων ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς ἰδέας... Ἀπέριττος καὶ ἁπλοῦς τὴν ἐμφάνισιν, προσηνὴς καὶ συμπαθής, προεκάλει ἀμέσως διὰ τῶν λόγων του τὴν ἐκτίμησιν καὶ τὸν σεβασμὸν καὶ μέχρι βαθυτάτου γήρατος ὑπῆρξεν ἀντικείμενον θαυμασμοῦ καὶ ἀγάπης ὅλων, ὅσοι τὸν ἐγνώρισαν. Ὁ θάνατος τοῦ Χρηστοβασίλη ὑπῆρξε πραγματικὴ ἀπώλεια διὰ τὴν Ἤπειρον καὶ τὴν Ἑλλάδα.* Ἡ Π ρ ω ΐ α : Ἀσχολεῖται κυρίως μὲ τὴν ἐθνι-

κήν του δρᾶσιν καὶ ἐπιλέγει: *Ἔγραψεν εἰς τὴν δημοτικὴν καὶ εἰς τὸ Ἠπειρωτικὸν γλωσσικὸν ἰδίωμα πολυάριθμα διηγήματα, μὲ θέματα ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴν ζωὴν τῆς Ἠπείρου ἢ ἀπὸ τοὺς ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἀποτίναξιν τῆς δουλείας. Συνέγραψεν ἐπίσης πραγματείας περὶ τῆς Ἠπείρου.* Τὸ Ἐλεύθερον Βῆμα (23-2-37): *Ὁ Ἠπειρώτης λόγιος ποὺ ἀπέθανε καὶ ἐκηδεύθη προχθὲς ἐν μέσῳ θερμοτάτων ἐκδηλώσεων σεβασμοῦ καὶ ἀγάπης, ὑπῆρξεν ἀσφαλῶς μία φυσιογνωμία εἰς τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν λογοτεχνίαν... Ὑπῆρξεν ἕνας ἐνθουσιώδης πατριώτης, ὅλη δὲ ἡ λογοτεχνικὴ ἐργασία εἶχε μίαν σφραγίδα Ἠπειρωτικήν, εἰδυλλιακήν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀναπηδοῦσε πάντοτε ὁ παλμὸς τῆς Ἠπειρωτικῆς λαϊκῆς ψυχῆς τοῦ ἀποθανόντος. Τὰ διηγήματά του, οἱ στίχοι του καὶ ἡ ὅλη λογοτεχνικὴ ἐργασία του -φιλολογικὴ καὶ δημοσιογραφικὴ- ἀποτελοῦν ἕνα ὄγκον, ὁ ὁποῖος δίδει εἰς τὸν ἀποθανόντα λογοτέχνην τὸ δικαίωμα νὰ συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν ἐκλεκτῶν μιᾶς ἐποχῆς, ἡ ὁποία ὅσον καὶ ἂν ἐπέρασεν, ἀφῆκεν ὅμως ζωντανὰ τὰ ἴχνη τοῦ περάσματός της.* Τὸ Ἑλληνικὸν μέλλον 25-2-37): *...Ἡ ἐμφάνισίς του ἦτο ἡρωικῶς καὶ ἀκραιφνῶς ἑλληνική, ἡ ὁμιλία του μεστὴ ἀπὸ οἶστρον καὶ ἀπὸ σοφίαν τῆς ζωῆς, συνεκέντρωνε δὲ γύρω του πάντοτε τὸ γενικὸν ἐνδιαφέρον. Ἐπολέμησε τὴν ἀνηθικότητα εἰς πᾶσαν της ἐκδήλωσιν· ἐπάλαισε κατὰ τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς διαφθορᾶς· ἐκαυτηρίασε τὴν ρουτίναν καὶ τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ φυλετικοῦ ντεφαιτισμοῦ (.....), ἰδίως ὅμως ἐμάχετο ἐναντίον ἐκείνων οἱ ὁποῖοι προσεπάθουν νὰ ὑποτιμήσουν τὰ ὑπέροχα χαρίσματα τοῦ γένους μας καὶ ἐναντίον τῶν ξενομανῶν καὶ ξενολατρῶν, ποὺ δὲν εὑρίσκουν ἀξίαν παρὰ μόνον ἔξω ἀπὸ τὰ ἐθνικά μας σύνορα.* Ἡ Ἑστία (22-2-37): *Τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα ὑπέστησαν ἀληθῶς βαρεῖαν ἀπώλειαν διὰ τοῦ θανάτου τοῦ γηραιοῦ Ἠπειρώτου ποιητοῦ καὶ δημοσιογράφου Χρ. Χρηστοβασίλη. Ἄνθρωπος μὲ εὐρυτάτην ἀντίληψιν μὲ αἰσθήματα ἀληθῶς ἀνθρωπιστικά, μὲ πατριωτισμὸν ποὺ δὲν ἐγνώριζεν ὅρια, ἐπέθεσε τὴν σφραγίδα τῆς προσωπικότητός του εἰς τὴν πνευματικὴν ἐκδήλωσιν μιᾶς*

Ἡ δεύτερη κόρη τοῦ Χρηστοβασίλη Τιτίνα (1902-1983) σύζυγος τοῦ στρατηγοῦ Κων. Μπακόπουλου (1886-1950).

ὁλοκλήρου πεντηκονταετίας καὶ εἰς τὴν ἰδιαιτέραν ζωὴν τῆς πατρίδος του. Τὸ Ἔθνος (23-2-37): Μετὰ τὴν ἀναδρομὴ στὴν ἐθνικὴ δράση του, συνέχιζε: *Παράλληλα πρὸς τὸ πατριωτικόν του ἔργον, ὁ Χρηστοβασίλης ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ καὶ δημοσιογραφικήν, ὅσον καὶ φιλολογικὴν δρᾶσιν... Ἐπάλαισε ὅλον τὸν βίον του διὰ τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν καὶ ἔγραψε τὰ διάφορα τραγούδια του καὶ τὰ ἠθογραφικά του διηγήματα εἰς ἀκραιφνῆ δημοτικήν.* Ἡ Βραδυνὴ (23-2-37): *Μία ἡρωϊκὴ μορφὴ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐξέλιπεν προχθές: Ὁ Χρ. Χρηστοβασίλης. Ὁ ἐκλιπὼν προσεχώρησεν ἐκ τῶν πρώτων εἰς τὸ κίνημα τοῦ Δημοτικισμοῦ καὶ ἀπὸ πεντηκονταετίας ἐπλούτισε τὴν ἑλληνικὴν λογοτεχνίαν μὲ πλῆθος διηγήματα, ποιήματα, ἱστορικὰς μελέτας καὶ θεατρικὰ ἔργα. Τὸ ἔργο του ἐπλαισιώθη πάντοτε εἰς τὰ ὅρια τῆς Ἠπειρωτικῆς παραδόσεως καὶ ἡ μελέτη τῶν ὀρεσιβίων τύπων τῆς τραχείας ὑπαίθρου κυριώτατα τὸν ἀπησχόλησεν* (ἀπαριθμοῦνται ἀρκετὰ ἀπὸ τὰ ἐκδοθέντα ἔργα του). Ὁ Τύπος: *...Ὁ Χρηστοβασίλης ἦτο ἕνας ἀληθινὸς καὶ ἀνόθευτος Ἕλλην... Ἀπὸ τὴν ἐμφάνισίν του μὲ τὸ στριμμένο ἡρωϊκὸν μουστάκι, ἕως τὴν σκέψιν, τὴν ὁμιλίαν, τὰς πράξεις, τὰ γραφόμενά του, ἦτο ὁ ἀληθινὸς καὶ πραγματικὸς Ἕλλην τῆς Ἠπείρου. Ὁ διαφθορεὺς κοσμοπολιτισμὸς καὶ ἡ συμβιβαστικὴ ἠθικὴ μερικῶν ἐποχῶν τὸν ἀφῆκαν ἀδιάφορον. Τὰ πεζογραφήματά του καὶ τὰ ποιήματά του ἦσαν ἐπίσης ἀληθινὰ καὶ ἑλληνικά. Δὲν ἐπηρεάσθησαν διόλου ἀπὸ τὰς νοοτροπίας, τὴν κολοκυθοφιλοσοφίαν ἢ τοὺς ἐξωφρενισμοὺς διαφόρων ψευδομεγάλων ἢ πρωτοπορειακῶν λογίων καὶ ποιητῶν. Ἦταν ἕνας γέρικος πλάτανος τῆς Ἠπείρου, καλὰ ριζωμένος εἰς τὴν γῆν. Καὶ ἔμεινεν ἀκλόνητος ἕως τὸ τέλος.* Τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα: *Τὸ πολύμορφο ἔργο του -δημοσιογραφικὸ καὶ λογοτεχνικὸ- εἶχε τὴ σφραγίδα τῆς εἰδυλλιακῆς ζωῆς τῆς πατρίδας του, τῶν ἁγνῶν της ἐθίμων καὶ τῶν ἀγώνων της γιὰ τὸ ξεσκλάβωμά της. Τὰ διηγήματα τῆς στάνης καὶ τοῦ χωριοῦ, οἱ στίχοι του καὶ ὅλη ἡ ἄλλη του ἐργασία, εἶχαν ἀναδείξει τὸ Χρηστοβασίλη σὰν ἕναν ἀπὸ τοὺς καλλίτερους ἠθογράφους τῆς γενιᾶς του, ἰσάξιο τοῦ συμπατριώτη καὶ συγκαιρινοῦ του Κρυστάλλη, ποὺ εἶχεν ὅμως τὴν εὐτυχίαν νὰ ζήσει ὡς τὰ βαθειά του γεράματα, νὰ καλλιεργηθεῖ καὶ νὰ ὁλοκληρώσει τὸ ἔργο του ποὺ ἔχει τὴ θέση του μέσα στὴν ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς φιλολογίας.*

Δυὸ περιστατικὰ τῆς ζωῆς του συνδέονται μὲ τὸ Χρηστοβασίλη, ἀναφέρει σὲ σημείωμά του ὁ Γιῶργος Κοτζιούλας: *Ἕνα ἀπὸ τὰ τελευταῖα καλοκαίρια ποὺ πέρασα στὴν Ἤπειρο, μέσ' τὰ λίγα βιβλία ποὺ ἔτυχε νάχω ἀπὸ τὰ γυμνασιακά μου χρόνια, εἶχα καὶ τὰ «Διηγήματα τῆς στάνης». Ἐγὼ εἶχα εὐχαριστηθεῖ πολὺ ἀπ' αὐτά, τώρα ἤθελα νὰ μεταδώσω (νὰ δοκιμάσω;) τὴν ἐντύπωση καὶ σ' ἄλλους. Πῆρα λοιπὸν καὶ διάβασα δυὸ-τρεῖς ἀπὸ τὶς τσομπάνικες ἱστορίες του στὴ βάβω μου, ποὺ ἤμουνα βέβαιος πὼς καταλάβαινε τὰ καλὰ πράγματα, ὅπου κι ἂν βρίσκονταν (ἐνῶ δὲν ἔχω τὴν ἴδια βεβαιότητα γιὰ τὶς κυρίες ποὺ παίρνουν, ἀπὸ τὸν «Ἀσκραῖο» νὰ ποῦμε,*

μαθήματα αἰσθητικῆς) κι ἔτσι παρακολουθοῦσα γιὰ κάμποση ὥρα τὴ χαρὰ ποὺ αἰσθανόταν ἕνας ἄλλος μέσω τῆς φωνῆς μου, τὴ χαρὰ ποὺ δὲν μποροῦσα πιὰ νὰ αἰσθανθῶ γιὰ λογαριασμὸ δικό μου. Τὰ σκυλιά, τὰ πρόβατα καὶ οἱ ἄνθρωποι ποὺ περνοῦσαν ὅλη τους τὴ ζωὴ μ' αὐτά, συγκινοῦσαν γιὰ καλά, ὅπως ἔβλεπα, τὴ φαντασία τῆς ἁπλοϊκῆς γερόντισσας ποὺ ἔβρισκε μέσα ἐκεῖ πιστὰ τὸν τόπο καὶ τὴν ἐποχή της. Τὸ δεύτερο περιστατικὸ συνδέεται μὲ μιὰ ἄτυχη ἐπιχείρηση ποὺ εἶχα ἀναλάβει ἐδῶ καὶ τρία χρόνια μὲ τὴν ἔκδοση ἑνὸς «Ἠπειρωτικοῦ ἡμερολογίου». Εἴχαμε κάνει μὲ τὸ συνεκδότη μου μιὰ ἐγκύκλιο καὶ τὴ στείλαμε σὲ γνωστὰ πρόσωπα τῶν γραμμάτων, ζητώντας τὴ συνεργασία τους. Ὁ Χρηστοβασίλης, τοπικιστὴς ὡς τὸ θάνατο, μ�ς ἔστειλεν ἀπὸ τοὺς πρώτους τὸ διήγημά του· εἶχε μάλιστα κι ἕνα λεξιλόγιο στὸ τέλος. Μαζὶ μὲ τὴ συνεργασία του ὅμως λάβαμε κι ἕνα γράμμα ὅπου μ�ς ἐμάλωνε πῶς καὶ γιατὶ νὰ γράφουμε τὴν ὑποτακτικὴ μὲ ἔψιλον γιῶτα καὶ τὰ λοιπά. Διάβασα τὶς παρατηρήσεις του καὶ χαμογέλασα. Οἱ παλιοὶ ἄνθρωποι δὲν σὲ θυμώνουν κι ὅταν ἀκόμα ἔχουν ἄδικο. Ὁ Χρηστοβασίλης ἦταν ὁ γεροπαπούλης μας.

Ἡ τρίτη κόρη τοῦ Χρηστοβασίλη Ἀνθούλα (1911-1996), σύζυγος τοῦ ἀρχιάτρου Δημ. Κατσίλα (1901-1989).

Ἀλλὰ καὶ οἱ Γιαννιώτικες ἐφημερίδες, ὅλες σχεδόν, δὲν ὑστέρησαν στὸ νὰ τιμήσουν τὴ μνήμη του. Ξέχασαν τὶς δημοσιογραφικὲς διενέξεις ποὺ εἶχαν μαζί του κι ἀπέτισαν τὸν ὀφειλόμενο φόρο τιμῆς. Ἐκτεταμένη κερολογία δημοσίευσε ὁ *Κῆρυξ* (23-2-37), στὴν ὁποία ἀνέφερε πολλὰ γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του. *Ἡ ζωή του ὑπῆρξε* -σημείωνε- *μιὰ ζωὴ γεμάτη ἀπὸ ἀγῶνας ἐθνικοὺς καὶ ὑπηρεσίας πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Ὡς πεζογράφος δὲν ἔπαυσε ποτὲ πλουτίζων τὴν ἑλληνικὴν λογοτεχνίαν μὲ ἔργα ὑψίστης λογοτεχνικῆς σημασίας, διαπνεόμενα ἀπὸ ἕναν πόθον ἀκραιφνοῦς καὶ ἁγνῆς φιλοπατρίας καὶ προσκομίζοντα βαρυσήμαντα ὠφέλη εἰς τὴν λαογραφίαν καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἔθνους. Τὸ ποιητικόν του ἔργον ὑπέροχον, πλούσιον καὶ ἐκλεκτόν, ἐκτὸς τῆς τεχνικῆς του τελειότητος καὶ ὑπεροχῆς, πάλλεται ἀπὸ ἕνα παλμὸν λατρείας πρὸς τὴν πατρίδα, λαμπρυνόμενον ἀπὸ τὴν ἄδολον ἁγνότητα τῆς Ἠπειρωτικῆς ψυχῆς καὶ ἀπὸ τὸ κάλλος καὶ τὴν αἴγλην τῆς Ἠπειρωτικῆς φύσεως. Ὡς δημοσιογράφος ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν, ἠγωνίσθη σθεναρῶς ἀπὸ τῶν στηλῶν τῆς ἀπορφανισθείσης ἤδη «Ἐλευθερίας» του διὰ τὸ γενικὸν Ἠπειρωτικὸν καλόν, κρατήσας ὑψηλὰ ὑπερήφανον τὴ σημαίαν τόσον τῶν Ἑλληνικῶν ὅσον καὶ τῶν*

Ἠπειρωτικῶν ἰδεωδῶν καὶ διεκδικήσεων... Ὁ θάνατός του δημιουργεί κενὸν δυσαναπλήρωτον διὰ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν Ἤπειρον, ἡ ὁποία μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀλησμονήτου Γ. Πελλερὲν (Χατζῆ), χάνει τώρα καὶ ἕνα ἀκόμα ἐκλεκτὸν τέκνον της. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (24-2-37) σημείωνε, ἀνάμεσα στ' ἄλλα: *Ἀλλ' ἡμᾶς, τὴν Ἠπειρωτικὴν δημοσιογραφικὴν οἰκογένειαν, δὲν ἐνδιαφέρουν αἱ παντοειδεῖς ἐκδηλώσεις τοῦ ἀνησύχου πνεύματός του, ἡμᾶς μᾶς ἐνδιαφέρει ὁ δημοσιογράφος Χρηστοβασίλης. Ἡ ἀνησυχία τοῦ πνεύματός του καὶ ἡ ἀκατάβλητος δραστηριότης του τὸν ὡδήγησαν καὶ πρὸς τὴν δημοσιογραφίαν. Ἐπάλαισε καὶ ὁ Χρηστοβασίλης ἐπὶ ἔτη ὁλόκληρα ὡς δημοσιογράφος φανατικὸς πάντοτε ὑποστηρικτὴς τῶν πολιτικῶν του ἀρχῶν καὶ πεποιθήσεων, μὴ δεχόμενος συμβιβασμούς, μὴ ὑποχωρῶν. Ἐδοκίμασε ὁ Χρηστοβασίλης τὴν πικρίαν τῆς ἐγκαταλείψεως, τὸν πόνον τῆς μονώσεως καὶ ἀνῆλθεν καὶ αὐτὸς τὸν ἀνωφερικὸν δρόμον τοῦ δημοσιογραφικοῦ Γολγοθᾶ. Ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ὁ Χρηστοβασίλης ἐτίμησε τὸν δημοσιογραφικὸν στιβον τῆς Ἠπείρου.* Ἡ *Κραυγὴ* (1-3-37) ἀφιέρωσε τρεῖς στῆλες γιὰ δυὸ νεκρολογίες τοῦ Χρηστοβασίλη· ἡ μιὰ ἦταν ὁ λόγος ποὺ ἐκφώνησε κατὰ τὴν κηδεία τοῦ Χρηστοβασίλη στὴν Ἀθήνα ὁ Γ. Ἀθανασιάδης-Νόβας ἐκ μέρους τῆς *Ἑνώσεως συντακτῶν* καθὼς καὶ ὡς ἐκπρόσωπος τῆς *Ἑνώσεως Ἑλλήνων λογοτεχνῶν* καὶ ἡ ἄλλη ἀπὸ τὸ φίλο ἀλλὰ πολιτικό του ἀντίπαλο, Ἀχιλ. Βάντζιο. (Δυὸ ἀκόμα ἐπικήδειοι ἐκφωνήθηκαν: ὁ πρῶτος, ἐκ μέρους τοῦ ἀδελφικοῦ του φίλου Δημ. Σάρρου -τὸ 1938 τὸν ἀκολούθησε κι αὐτὸς στὸν τάφο- κι ὁ δεύτερος ἀπὸ τὸ στενὸ συνεργάτη του δικηγόρο Δημ. Ζῶτο). Ἀπὸ τὸν ἐπικήδειο τοῦ Ἀθάνα ἀποσπῶ: *Σεβαστὲ συνάδελφε καὶ φίλε! Ἡ τελευταία μυστικὴ ἐπιθυμία τῆς πατριωτικῆς ψυχῆς σου ἐξεπληρώθη! Ἐνίκησες στὸ σημεῖον αὐτὸ τὸ Χάρο! Δὲν τὸν ἄφησες νὰ σὲ πάρῃ τότε ποὺ ἤθελε αὐτός! Μῆνες ἐπάλαιψες παλληκαρίσια μαζί του! Γιατὶ δὲν ἤθελες νὰ πεθάνῃς μιὰν ἀσήμαντη μέρα! Ἤθελες νὰ πεθάνῃς τὴν ἡμέρα ποὺ τὰγαπημένα σου Γιάννινα πανηγυρίζουν τὴ νίκη, τὸ θρίαμβο, τὴ Λευτεριά! Τὸ κατόρθωσες! ὅταν γιὰ τελευταία φορὰ σὲ εἶχα ἰδῆ κάποιο χειμωνιάτικο βράδυ νὰ παλεύῃς ἀνάμεσα στὰ βιβλία σου μὲ τὸ Χάρο, ἦταν ἐκεῖ καὶ ὁ Δεσπότης. Τοῦ ἔσφιξες τὸ χέρι καὶ τοῦ εἶπες: «Μὴ μ' ἀφήσῃς ἐδῶ! Θέλω νὰ μὲ πᾷς στὰ Γιάννινα! Τὸ θυμοῦμαι καὶ νοιώθω ὅτι ἡ ψυχή σου φτερουγίζει σήμερα ἐπάνω ἀπὸ τὰ Γιάννινα καὶ μεθάει ἀπὸ τὸν ἐπουράνιο ἀντίλαλο τῆς πατριωτικῆς Ἠπειρωτικῆς ἰαχῆς! Κοιμήσου ξέγνοιαστα!... Ἀπὸ τὸν ἐπικήδειο τοῦ Δημ. Ζώτου, παραθέτω ἀπόσπασμα, γιὰ ἕνα θέμα ποὺ ἔτεινε νὰ ξεχαστεῖ, παρόλο ποὺ εἶχε σφραγίσει ἀνεξίτηλα τὴν ἱστορία τῆς Ἠπείρου: Ὁ τερματισμὸς τῶν ἐθνικῶν ἀγώνων σοῦ ἀνοίγει νέο στάδιο δράσεως, ἀκαπόνητε πρωταγωνιστὴ κάθε πολιτιστικῆς κινήσεως. Ὑψώνεις τώρα τὴ σημαία τῆς «Ἐλευθερίας» σου καὶ μάχεσαι μὲ τὸν ἴδιο πατριωτικὸ ἐνθουσιασμὸ διὰ τὴν Ἠπειρωτικὴν ἀναγέννησιν. Ἁρπάζεις βούνευρο καὶ χτυπᾶς κατακέφαλα τὸ ραγιαδισμό.*

Μαίνεσαι κατὰ τῆς ληστοκρατίας, καθ' ἣν στιγμὴν καὶ αὐταὶ αἱ κρατικαὶ ἀρχαὶ ὑποκλίνονται εὐλαβῶς πρὸ τῶν παντοδυνάμων Ρετζαίων καὶ τοὺς ὑποδέχονται μὲ τιμές, γιατὶ τὸ κράτος ἠμνήστευσε τοὺς 45 φόνους τῶν ἀτυχῶν θυμάτων των καὶ συρρέουν μὲ δῶρα στὸ γάμο τοῦ περιβόητου Γιάννη Ρέντζου, Σὺ καὶ μόνον Σύ, χτυπᾶς κατακέφαλα αὐτὴ τὴν κρατικὴ καὶ κοινωνικὴ ἀτιμία καὶ δέχεσαι ἐν μέσῃ πλατείᾳ Ἰωαννίνων τὴ δολοφονικὴ ἐπίθεση τῶν αἱμοδιψῶν τυράννων... Στὶς ἐφημερίδες τῶν Γιαννίνων δημοσιεύτηκαν γιὰ τὸ Χρηστοβασίλη κι ἀρκετὰ πονήματα τῶν: Βασίλη Μάκη, Γεώργιου Λύκα κ.ἄ.

Κωνσταντῖνος Τσαγκλῆς, δάσκαλος

Σημείωσα πὼς ὅλες σχεδὸν οἱ ἐφημερίδες ἔγραψαν ἐκτενεῖς νεκρολογίες γιὰ τὸ Χρηστοβασίλη, ἐκτὸς μιᾶς, τῆς *Ἠπείρου*. Ἡ παλιὰ ἀντίθεση ποὺ ὑπῆρχε ἀνάμεσα στὰ δυὸ πνευματικὰ ἀναστήματα τῆς Ἠπείρου, τὸ Χρηστοβασίλη καὶ τὸ Γεώργιο Χατζῆ-Πελλερέν, κληρονομήθηκε καὶ στοὺς διαδόχους τοῦ Χατζῆ, τὰ παιδιά του. Ἔτσι τὸ μόνο ποὺ ἔγραψε ἡ *Ἤπειρος* (24-2-37), ἦταν ἡ ἀγγελία τοῦ θανάτου του: *Τὸ ἀπόγευμα τοῦ παρελθόντος Σαββάτου ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις, κατόπιν μακρᾶς νόσου, ὁ γνωστὸς λόγιος καὶ δημοσιογράφος Χρῆστος Χρηστοβασίλης. Ἡ κηδεία του ἐγένετο δημοσίᾳ δαπάνῃ, τὴν 3ην ἀπογευματινὴν τῆς Κυριακῆς, χοροστατοῦντος τοῦ Μακαριωτάτου ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσοστόμου καὶ τοῦ Μητροπολίτου Ἰωαννίνων Σπυρίδωνος, παρισταμένων πολλῶν συγγραφέων καὶ λογοτεχνῶν, ὡς καὶ πολλῶν Ἠπειρωτῶν.* Τίποτ' ἄλλο. Λάθος. Σὰ νὰ ἦταν ὁ Χρηστοβασίλης κάποιος ποὺ τοῦ ἀρκοῦσαν δέκα ἀράδες γιὰ νεκρολογία... Τὸ Δημοτικὸ συμβούλιο, σὲ συνεδρίασή του τῆς 5-3-1937, ἐνέκρινε ψήφισμα μὲ τὸ ὁποῖο: 1) Ἐκφράζονταν τὰ συλλυπητήρια τοῦ Δήμου πρὸς τὴν οἰκογένεια Χρηστοβασίλη. 2) Ἀντὶ στεφάνου δίνονταν στὸ Μαθητικὸ συσσίτιο τοῦ *Πατριωτικοῦ ἱδρύματος* καὶ στὸ σύλλογο *Ἅγιος Κοσμᾶς* ἀπὸ 1.000 δρχ. 3) Ὁ Δῆμος θὰ ὀργάνωνε μνημόσυνο *εἰς μνήμην Χρηστοβασίλη*. 4) ἕνας δρόμος τῆς πόλης θὰ ἔφερε τὸ ὄνομά του (δόθηκε στὸ δρόμο ποὺ περνοῦσε ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι του). Τὸ 40/ήμερο μνημόσυνο ἔγινε στὶς 28-3-37 ὄχι ἀπὸ τὸ Δῆμο, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν οἰκογένεια Χρηστοβασίλη, μὲ παρουσία ὅλων τῶν ἀρχῶν, τῶν ἐπι-

στημόνων καὶ τῶν διανοουμένων τῆς πόλης. Ὁ δάσκαλος Κων. Τσαγκλῆς, ἕνας ἀπὸ τοὺς θαυμαστὲς τοῦ Χρηστοβασίλη, παρακολούθησε τὸ μνημόσυνο καὶ μ' ἀφορμὴ αὐτό, δημοσίευσε (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 1-4-37) ἐνδιαφέρουσες ἀναμνήσεις ἀπὸ τὴ ζωή του καὶ τὴν ἐπιρροὴ ποὺ ἀσκοῦσε στοὺς νέους ἀνθρώπους, ποὺ τοὺς δίδασκε σὲ ἀτέλειωτους περιπάτους. *Ἀργότερα* -ἔγραφε ὁ Τσαγκλῆς- *ὅταν ὑπηρετοῦσα στὸ χωριὸ* (ὡς δάσκαλος) *καὶ κάποτε κατέβηκα εἰς τὴν πόλιν τὸν συνήντησα εἰς τὸ ταχυδρομεῖον. —Ποῦ δασκαλεύεις βρὲ δάσκαλε; ἦτο ἡ πρώτη ἐρώτησίς του. —Στὴν Κράψην, σεβαστέ μου δάσκαλε, ἀπάντησα μὲ εὐλάβειαν. —Τὸ Κράψι πὲς βρὲ μπουνταλά! μοῦ συνέστησεν. —Μὰ δὲν πρέπει νὰ ἐξελληνίσωμεν τὸν τόπον μας; ἐτόλμησα νὰ ἐπαναλάβω. —Τὸν κακὸ ψυχρό σας χρόνο θὰ κάμετε. Τὸ Κράψι λέγεται ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἀγᾶ ποὺ τὸ ἐξουσίαζε. Σκοτώνετε τὸ ἔργο τοῦ μέλλοντος ἱστορικοῦ μὲ τὸν ψευτοεξελληνισμόν σας, ἀπάντησε.* Παρέθεσα αὐτὴ τὴν περικοπὴ γιὰ νὰ ὑπενθυμίσω πὼς ὁ Χρηστοβασίλης ἦταν σφόδρα ἀντίθετος μὲ τὴν μετονομασία χωριῶν κλπ. καὶ λοιδωροῦσε τὴν ἐπιτροπὴ ποὺ προχωροῦσε σὲ μετονομασίες (βλ. προηγούμενους τόμους).

Στὴν *Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως* δημοσιεύτηκε τὸ διάταγμα γιὰ τὴν κατάργηση τῶν πανδοχείων μέσα στὴν πόλη. Ἡ Γενικὴ διοίκηση ἀποφάσισε νὰ δώσει παράταση ὡς τὸ τέλος Μαρτίου γιὰ τὴν ἐκκένωση τῶν πανδοχείων καὶ τὴ διευκόλυνση τῶν ἐνδιαφερόμενων ἐπιχειρηματιῶν, ὥστε νὰ συνεννοηθοῦν μεταξύ τους καὶ νὰ συγκροτήσουν συνεταιρισμοὺς γιὰ κοινὴ ἐκμετάλλευση τῶν νέων πανδοχείων ποὺ θὰ χτίζονταν. Ἡ Γενικὴ διοίκηση -κατὰ τὶς ἐφημερίδες- προσφέρθηκε νὰ ἐξασφαλίσει τὴν ἀπαλλοτρίωση τῶν χώρων γιὰ τὴν ἵδρυση τῶν κτιρίων. Ὡς τὴν ἵδρυση τῶν νέων πανδοχείων τὰ ζῶα τῶν χωρικῶν ποὺ ἔρχονταν στὰ Γιάννινα, θὰ σταυλίζονταν σὲ περιβόλια ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη (*Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* 3-3-37). Ἦταν ἕνα μέτρο ποὺ ἀνέτρεπε σὲ πολλὰ τὴ ροὴ τῆς ζωῆς τῶν Γιαννίνων, δύσκολο ὅμως στὴν ἐκτέλεση, ἐξαιτίας τοῦ ὅτι ἀπαιτοῦσε τεράστιους πόρους καθὼς κι ἄλλες προϋποθέσεις. Δόθηκαν κι ἄλλες ἀναβολὲς καὶ τελικὰ τὸ διάταγμα δὲν ἐφαρμόστηκε. Τὰ πανδοχεῖα λειτούργησαν στὰ Γιάννινα πολλὰ χρόνια μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση. Καὶ σήμερα ἀκόμα ἐπιβιώνουν μερικά...- Στὶς 5-3-37 ὁ μητροπολίτης Ἰωαννίνων Σπυρίδων ἔγινε δεκτὸς ἀπὸ τὸ βασιλιά. Τὶ συζήτησαν, ἄγνωστο. Πρέπει ὅμως, σύμφωνα μὲ τὶς διαδόσεις ποὺ κυκλοφοροῦσαν, ἕνα θέμα, ἀπὸ τὰ συζητηθέντα, νὰ ἦταν καὶ ἡ ἀπομάκρυνση τοῦ Κυρίμη ἀπὸ τὰ Γιάννινα καὶ ἡ τοποθέτησή του ἀλλοῦ...- Ἐπαινετικὰ σχόλια γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας καλλυντικῶν τοῦ Ἀθανασίου Κυριαζῆ (ἱδρύθηκε τὸ 1914), ἀφιέρωσε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (10-3-37). Ἕνα ἀπὸ τὰ προϊόντα του, ἡ κρέμα «Λαῖς», εἶχε γίνει πολὺ γνωστὴ σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Γιὰ τὴν εὐρύτερη κυκλοφορία τῶν προϊόντων του ὁ Κυριαζῆς ἵδρυσε καὶ ὑποκατάστημα στὴν Ἀθήνα (Ἁγίου Μάρκου 14).- Ἔκκληση γιὰ νέο ἔρανο, πρὸς ἐνίσχυση τῶν ἀπόρων κατὰ τὶς γιορτὲς τοῦ Πάσχα, ἀπηύθυνε ὁ Κων. Φιλοσοφόπουλος, γενικὸς γραμματέας τῆς Γενικῆς διοίκησης. Στὸ μεταξὺ ἡ Ἑλλάδα εἶχε πήξει ἀπὸ ἐράνους: Οἱ κυριότεροι ἀπ' αὐτοὺς ἦταν: α) ὁ ἔρανος ὑπὲρ τῆς ἀεροπορίας, ὅπου ἄτομα, ὀργανώσεις, σύλλογοι, δῆμοι, κοινότητες, συναγωνίζονταν, «ἑκόντες, ἄκοντες», στὶς συνεισφορές. Οἱ δάσκαλοι π.χ. ἀποφάσισαν ν' ἀγοράσουν ἀπὸ τὸ φτωχὸ μισθό τους ἕνα ἀεροπλάνο, προσφέροντας, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ τὸ 1/30 τοῦ μηνιαίου μισθοῦ τους. Οἱ ἐφημερίδες, ἀθηναϊκὲς καὶ τοπικές, ἦταν γεμάτες ἀπὸ δημοσιεύματα προσφορῶν καὶ παροτρύνσεων γιὰ μεγαλύτερα ποσά. β) Ὁ ἔρανος ὑπὲρ τῆς νεολαίας. Καὶ ἐδῶ οἱ προσφορὲς πολλές, «προαιρετικὲς» καὶ ὑπο-

χρεωτικές. Στὶς τελευταῖες περιλαμβανόταν καὶ ἡ ὑποχρέωση, μὲ διάταγμα, ὅλων τῶν κοινοτήτων γιὰ καταβολὴ 0.5% ἐπὶ τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς. Ποσά, δηλαδή, σημαντικά. Στοὺς τοπικοὺς ἐράνους προστέθηκε κι ὁ ἔρανος γιὰ τὴν ἀνέγερση μνημείων, ὅπως στὸ Μπιζάνι, προτομῶν κι ἀνδριάντων. Ἡ ἀπόφαση εἶχε ληφθεῖ σὲ ἐπανειλημμένες συσκέψεις ποὺ ἔγιναν μὲ πρωτοβουλία τῆς Γενικῆς διοίκησης. Ἄρχισαν, ἀπὸ τὸν Ἀπρίλιο 1937, ἀφοῦ προηγήθηκε, ὡς συνήθως, ἔκκληση τοῦ Κων. Φιλοσοφοπούλου.- Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ πανδοχεῖα, μὲ κυβερνητικὴ ἀπόφαση ἀπαγορεύτηκε ἡ ὕπαρξη κρεοπωλείων στὴν ἀγορὰ τῶν Γιαννίνων. Ὡς τὴν ἵδρυση Δημοτικῆς ἀγορᾶς διατάχτηκε ἡ ἀπομάκρυνση τῶν κρεοπωλείων σὲ χώρους ποὺ θὰ καθόριζε ὁ Δῆμος. Οὔτε ἡ ἀπόφαση αὐτὴ ἐφαρμόστηκε...- Μὲ ἀστυνομικὴ διάταξη (7-2-32, δημοσιεύτηκε στὶς 5-3-37) γινόταν ἡ διαίρεση τῆς πόλης σὲ πέντε τομεῖς, καθορίζονταν οἱ μέρες τῆς ἀνάρτησης τῆς ἐθνικῆς σημαίας, τῆς ὁποίας σημειώνονταν καὶ οἱ διαστάσεις της κατὰ τομεῖς καὶ κατὰ εἶδος (σημαῖες ὑποδείγματος Φρουρίου, Ναυτικοῦ), τὸ σχῆμα καὶ ἡ ποιότητα τοῦ ὑφάσματος. Ἄλλα ἄρθρα πρόβλεπαν τὸν τρόπο ἀπονομῆς σεβασμοῦ καὶ χαιρετισμοῦ τῆς σημαίας, κατὰ τὴν ἔπαρση καὶ ὑποστολή, κατὰ τὴ διέλευση στρατιωτικῶν τμημάτων μετὰ σημαίας, κατὰ τὴν ἀνάκρουση τοῦ Ἐθνικοῦ ὕμνου κ.λ.π.- Ἄρχισαν καὶ στὴν περιοχὴ Ἰωαννίνων νὰ δημιουργοῦνται ἐλαιῶνες, μὲ μεταφύτευση δενδρυλλίων ἀπὸ φυτώρια τῆς Ἄρτας. Ὡς τὶς 10-3-37 εἶχαν φυτευτεῖ ἐλαιόδεντρα σὲ 64 στρέμματα. Ποιὰ ἦταν ἡ τύχη τῶν ἐλαιώνων αὐτῶν, δὲν γνωρίζω.- Θάνατοι: Εὐφροσύνη Μεν. Κιούρη, καθηγήτρια γυμνασίου Θηλέων (α΄ 10ήμερο Μαρτίου). Γιούλα Πουλίδου καὶ Ἀντιγόνη Νατ. Χατζηγώγου (β΄ δεκαήμερο Μαρτίου).- Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* μετὰ τὴ δημοσίευση τοῦ *Χρήστου Μηλιώνη* τοῦ Ἀλ. Παπαδιαμάντη, ἄρχισε ἀπὸ 21-3-37 τὴ δημοσίευση τοῦ μυθιστορήματος τοῦ ἴδιου συγγραφέα: *Οἱ ἔμποροι τῶν ἐθνῶν*.- *Μὲ φρενίτιδαν ἐνθουσιασμοῦ καὶ μὲ πρωτοφανῆ μεγαλοπρέπειαν ἑορτάσθη εἰς Ἰωάννινα ἡ ἐθνικὴ ἐπέτειος τῆς 25ης Μαρτίου* (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 26-3-37). Τὴν κυβέρνηση ἐκπροσώπησε ὁ ὑφυπουργὸς Τύπου καὶ Τουρισμοῦ Θ. Νικολούδης, ὁ ὁποῖος ἐκφώνησε, κατὰ τὴ δοξολογία, *καλλιεπέστατον καὶ πλήρη ἐθνικῶν στοχασμῶν λόγον*.- Στὴν *Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως* (9-2-37) δημοσιεύτηκε τὸ διάταγμα γιὰ τὴν ὀργάνωση τῆς *Ἀσημουργικῆς σχολῆς* ποὺ εἶχε ἱδρυθεῖ στὸ Ὀρφανοτροφεῖο *Γεωργίου Σταύρου*.- Ἡ δημοσίευση δηλώσεων ἀποκήρυξης τοῦ κομμουνισμοῦ πλήθαιναν σ' ὅλες τὶς ἐφημερίδες.- Ἀρραβῶνες: Ὁ Χρ. Καρακατσούλης καὶ ἡ Ἀρτεμισία Π. Σπυρίδου ἀρραβωνιάστηκαν (τέλη Μαρτίου).- Ὁ μουσικὸς θίασος Καντιώτη-Ριτσιάρδη ἄρχισε, στὴν *Τιτάνια*, στὶς 16-3-37, παραστάσεις μὲ τὴ βιεννέζικη ὀπερέττα τοῦ Πὼλ Ἄμπρααμ: *Βικτώρια καὶ Οὐσσάρος*.- Οἱ συζητήσεις γιὰ τὴν ἵδρυση *Φιλαρμονικῆς* δὲν ἔπαψαν νὰ ἀπασχολοῦν τὸν Ἠπειρωτικὸ τύπο. Μὲ ἐμπεριστατωμένη ἐπιστολή του πρὸς τὴν *Ἤπειρο* ὁ τέως διευθυντὴς τῆς *Ἐμπορικῆς σχολῆς* Κ. Μολυβάδας, ἐπανατοποθετοῦσε τὸ ζήτημα καὶ καταλόγιζε εὐθύνες στὸ Δῆμο γιὰ τὴν καθυστέρηση ἐπίλυσής του.- Ἐπιτελάρχης τῆς VIII μεραρχίας εἶχε ἀναλάβει ἀπὸ καιρὸ ὁ συνταγματάρχης Εὐάγ. Τσόδουλος. Διοικητὴς τῆς μεραρχίας ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶναι ὁ ὑποστράτηγος Καβράκος. Ὁ μετέπειτα διοικητής της Χαρ. Κατσιμῆτρος ὑπηρετοῦσε στὴ μεραρχία Κοζάνης.- *Προσβληθεὶς ἐκ ζακχάρου καὶ ἄλλων ἀσθενειῶν νοσηλεύεται ἐν τῷ νοσοκομείῳ Χατζηκώστα ὁ γνωστὸς τοῖς πᾶσι Μιχ. Διανέζης ἢ Γαμβέτας* (*Κραυγή*, 13-3-37).- Οἱ συσκέψεις γιὰ τὸ θέμα τῆς ἵδρυσης Σανατορίου, μὲ πρωτοβουλία τοῦ ἀναπληρωτῆ Γενικοῦ διοικητῆ Κων. Φιλοσοφόπουλου (ὁ Κυρίμης εἶχε μετατεθεῖ στὴ Θεσσαλονίκη), πλήθαιναν. Ὅλα ἔδειχναν πὼς ἡ κάλυψη τῆς μεγάλης αὐτῆς ἀνάγκης γιὰ τὴν Ἤπειρο δὲ θ' ἀργοῦσε. Ἡ Γενικὴ διοίκηση εἶχε καὶ τὴ συμπαράσταση τοῦ ὑφυπουργοῦ Ὑγιεινῆς Γερ. Ἀλεβιζάτου. Σὲ ἄρθρο της ἡ *Ἤπειρος* (3-4-37) τόνιζε ὅτι τὸ Σανατόριο ἦταν πρώτη προτεραιότητα καὶ ἐπαινοῦσε τὶς πρωτοβουλίες τῆς Γενικῆς διοίκησης: *Ἡ ἵδρυσις ἑνὸς Ἠπειρωτικοῦ σανατορίου ἦτο ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη ἀνέκαθεν, ἀλλὰ οὐδεὶς ποτὲ ἐσκέφθη σοβαρῶς νὰ τὴν θεραπεύσῃ. Καὶ οἱ δυστυχεῖς Ἠπειρῶται ὑπὸ τοὺς ὀλολυγμοὺς τῆς πολιτικῆς καὶ τὰς*

ἀνευθύνους ἱερεμιάδας ὡδηγήθηκαν εἰς τὴν ἀπανθρωποτέραν ἐγκατάλειψιν. Τὸ κακὸν ὅμως καὶ ἐδῶ ἦλθεν νὰ σταματήσῃ ἡ σημερινὴ μέριμνα καὶ φροντὶς διὰ τὸν λαὸν τῶν διοικούντων... (Κανένα, ἀπὸ τὸ ὁμοιόμορφα, σχεδόν, ἄρθρα ἢ σχόλια τῶν τοπικῶν ἐφημερίδων, δὲ γράφονταν, χωρὶς νὰ γίνεται ἀντιδιαστολὴ μὲ τὸ «κακὸ» παρελθόν, μὲ τὴν ἀδιαφορία καὶ διαφθορὰ τῶν πολιτικῶν. Τίποτε δὲν εἶχε γίνει στὸν τόπο, πρὶν ἀπὸ τὴν 4η Αὐγούστου. Ἀπὸ τὴ μέρα ἐκείνη ἄρχισε, ὁ, κατὰ Γρηγόρη Σακκᾶ, *νέος χρυσοῦς αἰὼν τοῦ Περικλέους...*).- Θάνατοι: *Ἀπέθανε καὶ ἐκηδεύθη σεμνοπρεπῶς καὶ πανδήμως ὁ σεβάσμιος γέρων καὶ χρηστὸς πολίτης... Γεώργιος Νικολαΐδης. Ὑπῆρξεν ἀπὸ τοὺς ἀγνοὺς πατριώτας, τοὺς ἐργασθέντας ὑπὸ τὸ τότε Κομιτάτον διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἠπείρου καὶ ὑπὸ τῶν Τούρκων συλληφθέντας καὶ καταδικασθέντας.* (*Ἤπειρος*, 15-4-37). Στὴν Ἀθήνα, ἀρχὲς Ἀπριλίου, πέθανε νέος, ὁ τραπεζικὸς Γεράσιμος Παρανίκας, γυιὸς τοῦ Ἀλ. Παρανίκα, διευθυντῆ τῆς τράπεζας Ἀθηνῶν. Πέθανε ἐπίσης, *πλήρης ἡμερῶν*, ὁ Ἰωάννης Ἀτζεμόπουλος, πατέρας τοῦ γιατροῦ Κων. Ἀτζεμόπουλου.- Γάμοι: Ὁ Κων. Σιαπάτης, ὑποδηματοποιός, καὶ ἡ Ὄλγα Παλαιοῦ παντρεύτηκαν.- Ἀρραβῶνες: Ὁ Στέλιος Σταγκίκας καὶ ἡ Μαρίκα Δόση ἀρραβωνιάστηκαν (τέλη Ἀπριλίου).- Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἐράνου ὑπὲρ τῶν πτωχῶν δημοσιεύονταν σὲ συνέχειες σ' ὅλες τὶς ἐφημερίδες, μὲ παράθεση τῶν ὀνομάτων, ὅσων πρόσφεραν. Ἡ διανομὴ τῶν βοηθημάτων ἔγινε στὶς 25-4-37.- Νέος πρόξενος τῆς Ἀλβανίας στὰ Γιάννινα διορίστηκε ὁ Μαζοὺτ Χουλουσῆ (ἀνέλαβε καθήκοντα ἀρχὲς Ἀπριλίου). Ὁ προκάτοχός του Φράσερη μετατέθηκε στὴ Σερβία.- Τὴν ἴδια ἐποχὴ ἀνέλαβε καθήκοντα ὡς γυμνασιάρχης τοῦ γυμνασίου θηλέων ὁ Κ. Παπακώστας, ἐνῶ στὴ *Ζωσιμαία Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία* τοποθετήθηκε ὡς ὑποδιευθυντὴς ὁ Εὐάγγελος Παπανοῦτσος, ἀπὸ τοὺς στενοὺς συνεργάτες τοῦ Σπυρίδωνος, ὅσον καιρὸ ἔμεινε στὰ Γιάννινα.- Ἀπὸ τὸ γραφεῖο *πνευματικῶν ὑπηρεσιῶν* τοῦ Μανώλη Νικολαΐδη, στὴν Ἀθήνα, ἐκδόθηκε καὶ κυκλοφόρησε τὸν Ἀπρίλιο, ἡ ποιητικὴ συλλογὴ τοῦ Βασίλη Μάκη, *Φλόγες στὴν ἄβυσσο*. Οἱ κριτικές, οἱ περισσότερες, ἦταν καλές.- *Ἕνα ὄντως ἀρχιτεκτονικὸν κομψοτέχνημα, ἀνεγερθὲν καθ' ὅλας τὰς ἀξιώσεις ἑνὸς τουριστικοῦ ξενοδοχείου, ἤρχισε ἀπὸ ἡμερῶν νὰ ἐκτελῇ τὴν μεγάλην του ἀποστολήν, τὸ «Ἀκροπόλ Πάλας», τῶν ἀδελφῶν Καλογερίδου* (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 27-4-37). Ἦταν, πραγματικά, τὸ καλύτερο ξενοδοχεῖο τῆς πόλης καὶ μὲ τὴν ἐκεῖ ἐγκατάσταση κάθε εἴδους ἀρχῶν κατὰ τὸν πόλεμο καὶ τὴν κατοχή, συνδέθηκε μὲ τὴ νεότερη ἱστορία τῶν Γιαννίνων. Ἐδῶ καὶ λίγα χρόνια τὸ ξενοδοχεῖο μετατράπηκε σὲ ὑποκατάστημα τράπεζας, χωρὶς νὰ πάψει ν' ἀποτελεῖ ἕνα ἀρχιτεκτονικὸ στολίδι τῆς κεντρικῆς πλατείας.- Τὸν Ἀπρίλιο ὁ βασιλιὰς μὲ τὸν πρωθυπουργὸ ἔκαναν περιοδεία στὴν Πελοπόννησο. Οἱ Γιαννιώτικες ἐφημερίδες ἀφιέρωναν καθημερινὰ πολλὲς στῆλες γιὰ τὴν ὑποδοχή τους μὲ τίτλους, πανομοιότυπους σχεδόν, κάθε μέρα: *Ἀποθεωτικὴ ὑποδοχὴ τοῦ ἄνακτος καὶ τοῦ πρωθυπουργοῦ* (6-4-37). *Ἀποθεωτικὴ ἀποδοχὴ τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως καὶ τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ εἰς Ναύπλιον καὶ Ἄργος* (7-4-37). *Ὁ Ἄναξ καὶ πρωθυπουργὸς εἰς Τρίπολιν. οἱ Μωραΐται ὁρκίζονται πίστιν καὶ ἀφοσίωσιν* (8-4-37). *Ὁ Ἀρκάδιος λαὸς ἐν ἐξάλλῳ ἐνθουσιασμῷ ὑποδέχεται καὶ ἀποθεώνει τὴν Α.Μ. τὸν Βασιλέα. Ὁ πρωθυπουργὸς ἐπέστρεψεν εἰς Ἀθήνας* (9-4-37). *Μετὰ τὸν λαὸν τῆς Ἀρκαδίας καὶ οἱ Λακεδαίμονες ὑποδέχονται τὸν Βασιλέα ἐν ἐξάλλῳ ἐνθουσιασμῷ* (10-4-37). *Ἡ ἀποθέωσις τοῦ Βασιλέως εἰς Σπάρτην καὶ Γύθειον* (12-4-37). Μὲ «ἀποθεώσεις» συνεχίστηκε ἡ περιοδεία καὶ στὶς ἄλλες πόλεις τῆς Πελοποννήσου. Ἦταν ἡ λέξη ποὺ κυριαρχοῦσε σὲ κάθε τίτλο ἐφημερίδας κατὰ τὶς περιοδεῖες τοῦ βασιλιᾶ καὶ τοῦ πρωθυπουργοῦ...- Θάνατοι: *Νεαρωτάτη ἀπέθανεν* (τὸ Μάιο) *ἡ Ἕλλη Ἀριστ. Φλώρου,, τὸ γένος Οἰκονομίδου*.- Ὁ γάμος τοῦ Ἄγγλου βασιλιᾶ Γεωργίου, μετὰ τὴν παραίτηση τοῦ ἀδελφοῦ του Ἐδουάρδου -θυσίασε τὸ θρόνο του γιὰ νὰ παντρευτεῖ τὴ χήρα Σίμσον-, ἡ πολιορκία τοῦ Μπιλμπάο στὴ περιοχὴ τῶν Βάσκων ἀπὸ τὰ στρατεύματα τοῦ Φράνκο, καθὼς καὶ οἱ συνεχιζόμενες δίκες τῶν ἀντιφρονούντων στὴ Ρωσία -σὲ μία ἀπ' αὐτὲς καταδικάστηκαν σὲ θάνατο 8 στρα-

τηγοὶ καὶ ἐκτελέστηκαν, μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν ἀρχηγὸ τοῦ Γενικοῦ ἐπιτελείου Τουχατσέφσκυ-, κυριαρχοῦσαν στὶς σελίδες ὅλων τῶν ἐφημερίδων, ἀθηναϊκῶν καὶ ἐπαρχιακῶν, τὸ Μάιο καὶ τὸν Ἰούνιο.- Ἀρραβῶνες: Χρῆστος Τατσιόπουλος, τηλεγραφητὴς καὶ Ἀγγελικούλα Λογοθέτη, ἀρραβωνιάστηκαν.- Ἡ ρύθμιση τῶν ἀγροτικῶν χρεῶν στὴν ὁποία προχώρησε ἡ κυβέρνηση, στάθηκε ἀφορμὴ νὰ κατακλυστοῦν οἱ ἐφημερίδες, ἀπὸ εὐχαριστήρια εὐγνωμοσύνης, κοινοτήτων, συνεταιρισμῶν, ἀγροτῶν, ὀργανώσεων, συλλόγων κ.λ.π. Δὲν ἦταν ἡ πρώτη φορὰ ποὺ γινόταν ρύθμιση χρεῶν, οὔτε καὶ ἡ τελευταία. Τὶ φταίει ποὺ οἱ ἀγρότες βρίσκονται πάντα νὰ χρωστοῦν στὶς τράπεζες;- Στὶς 23-5-37 ἔγιναν, κοντὰ στὸ κέντρο *Κυρὰ-Φροσύνη*, τὰ ἀποκαλυπτήρια τῆς προτομῆς τοῦ Ἀλέξανδρου Πάλλη. Ἡ προτομὴ φιλοτεχνήθηκε μὲ δαπάνες τοῦ γυιοῦ του Ἀλέξανδρου, ποὺ παρευρέθηκε στὰ ἀποκαλυπτήρια, μαζὶ μὲ ὅλες τὶς ἀρχές.- Ἀνακοίνωση τῆς κοινότητας Μετσόβου (μεταπολεμικὰ ἔγινε Δῆμος): *Ἀναγνωρισθέντος διὰ διατάγματος τοῦ Μετσόβου ὡς κέντρου παραθερισμοῦ, ἀπαγορεύεται τοῦ λοιποῦ ἀπολύτως ἡ προσέλευσις φυματικῶν* (17-5-37).- Στὶς 23-5-37 ἔγιναν στὸ Στάδιο, μὲ ἐπιτυχία, οἱ ἀθλητικοὶ ἀγῶνες ποὺ διοργάνωσε ὁ ἀθλητικὸς σύλλογος *Ἀβέρωφ*. Οἱ ἀγῶνες χαρακτηρίστηκαν ὡς προπαρασκευαστικοὶ καὶ προκριματικοὶ γιὰ τοὺς *Πανηπειρωτικούς*. Μεταξὺ τῶν πολυνικῶν συγκαταλέγονταν οἱ: Δ. Ἀναγνωστόπουλος, Χ. Νικολαΐδης, Γ. Λύκας. Τὸ διοικητικὸ συμβούλιο τοῦ συλλόγου τὸ ἀποτελοῦσαν οἱ: Στέφ. Ρώϊμπας, Στέφ. Χρηστίδης, Ἀθ. Γκλίναβος, Κ. Ζαλίγγας, Εὐάγ. Ἐμμανουὴλ καὶ Ἀγαθ. Κωνσταντινίδης.- Πέθανε (τέλη Μαΐου) στὴν Ἀθήνα *ὁ ἐκλεκτὸς συμπολίτης μας Ἀναστάσιος Ἀράπης, τέως Γενικὸς ἐπόπτης Παιδείας τῆς Κύπρου καὶ πρώην λυκειάρχης τοῦ περιωνύμου Λυκείου τῆς πόλεώς μας, τὸ ὁποῖον ἤκμασεν ἐπὶ τουρκοκρατίας... Διὰ τοῦ θανάτου του ἐκλείπει μία ὄντως σεβαστὴ καὶ ὑπέροχος μορφὴ τοῦ γνησίου Ἰωαννίτου σοφοῦ, ἀφιερώσαντος εἰς τὰ γράμματα καὶ τὴν διδαχὴν ὁλόκληρον τὴν ζωήν του* (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 1-6-37).- Νέος σύλλογος Κυριῶν ἱδρύθηκε (τὸ Μάιο) στὰ Γιάννινα, ἡ *Παντάνασσα*, μὲ σκοποὺς κυρίως φιλανθρωπικούς.- Ἀρραβῶνες: Ἀναστάσιος Τρίμης, τραπεζικὸς ὑπάλληλος στὴ «Λαϊκὴ τράπεζα» Ἰωαννίνων καὶ ἡ Σοφία Χρηστίδη, κόρη τοῦ γιατροῦ Ἀριστ. Χρηστίδη κι ἀδελφὴ τοῦ χειρουργοῦ Στεφ. Χρηστίδη, ἀρραβωνιάστηκαν.- Ὁ καθηγητὴς τῆς *Ζωσιμαίας σχολῆς* Κων. Στεργιόπουλος κυκλοφόρησε σὲ βιβλίο τὴ διδακτορική του διατριβὴ *Παρατηρήσεις εἰς τὴν νεωτέραν γεωγραφίαν τῆς Ἠπείρου*. Ἡ ἐργασία του ἀπέσπασε ἀπὸ τοὺς εἰδικοὺς εὐνοϊκὲς κρίσεις.

Τὰ πολιτικὰ κόμματα ἀγωνίζονταν νὰ ὀργανώσουν κάποιες ἀντιδράσεις, κυρίως μὲ λαϊκὲς ἐκδηλώσεις, γιὰ νὰ πείσουν τὸ βασιλιὰ ν' ἀλλάξει πολιτική. Διάχυτη ἦταν ἡ πίστη πὼς χωρὶς τὴν ὑποστήριξή του ὁ Μεταξᾶς δὲ θὰ μποροῦσε νὰ σταθεῖ, χωρὶς οὐσιαστικὰ ἀποτελέσματα. (Αἰσθητὲς ἔγιναν οἱ ἐκδηλώσεις τοῦ Μαρτίου στὰ Χανιά, κατὰ τὸ μνημόσυνο τοῦ Ἐλ. Βενιζέλου καὶ στὴν Ἀθήνα τὸν Ἀπρίλιο μὲ τὴν ἄφιξη τοῦ Γάλλου ὑπουργοῦ Παιδείας. Τὸ σύνθημα γιὰ τὴν ἐπαναφορὰ τοῦ Συντάγματος ποὺ εἶχε ριχτεῖ, νὰ ζητωκραυγάζουν δηλαδὴ οἱ κάτοικοι τῶν ἐπαρχιῶν, κατὰ τὶς περιοδεῖες τοῦ βασιλιᾶ, δὲ βρῆκε ἀνταπόκριση. Ἀντίθετα, ἀναγγέλλονταν ἀπὸ παντοῦ «ἀποθεώσεις»... Οὔτε καὶ τὰ διαβήματα ποὺ ἔκαναν ἀργότερα στὸ βασιλιὰ ἐκπρόσωποι τῶν κομμάτων ἀπέδωσαν. Ἡ ἀποτυχία ὁδήγησε τὰ κόμματα στὴ σκέψη νὰ ὀργανώσουν ἄλλες μορφὲς ἀντίδρασης.

Στὸ μεταξὺ τὸ δικτατορικὸ καθεστὼς προχωροῦσε μὲ γοργοὺς ρυθμοὺς στὴ στερέωση τοῦ *Νέου κράτους*. Πρῶτος σκοπός του ἡ ὀργάνωση τῆς Νε-

ολαίας, γιὰ τὴν ἀνάγκη τῆς ὁποίας μιλοῦσε τόσο ὁ Μεταξᾶς, ὅσο καὶ τὰ στελέχη του στὴν Ἀθήνα καὶ τὶς ἐπαρχίες. Οἱ λόγοι συνοδεύονταν μὲ προσπάθειες ἐξασφάλισης οἰκονομικῶν πόρων. Ἔτσι, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς «αὐθόρμητες» προσφορές, ὑποχρεώθηκαν νὰ συνεισφέρουν τὸ κράτος, οἱ κοινότητες κι ὀργανισμοί. Δεύτερος σκοπὸς ἡ μέριμνα γιὰ τοὺς ἀγρότες, οἱ ὁποῖοι ἀνακουφίστηκαν κάπως μὲ τὴν ρύθμιση τῶν ἀγροτικῶν χρεῶν -τὰ τηλεγραφήματα εὐγνωμοσύνης γέμιζαν ἐπὶ ἑβδομάδες τὶς στῆλες τῶν ἐφημερίδων- καὶ ἡ ἐπίδειξη ἐνδιαφέροντος γιὰ τοὺς ἐργάτες, οἱ ὁποῖοι ἄρχισαν νὰ ὀργανώνονται σὲ ἡμιστρατιωτικοὺς σχηματισμούς, κατὰ τὰ πρότυπα τῶν συστημάτων τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Γερμανίας. Ὁ Μεταξᾶς θὰ ἀνακηρυσσόταν, ὅπως ὁ Μουσολίνι, «πρῶτος ἀγρότης», «πρῶτος ἐργάτης», «πρῶτος ἐπαγγελματίας», ἀργότερα «πρῶτος φαλαγγίτης», πρῶτος παντοῦ...

Ἀπόλυτη ἀντιστοιχία ἐνεργειῶν καὶ προθέσεων ὑπῆρχε ἀνάμεσα στὸ κέντρο καὶ τὴν ἐπαρχία -καὶ ἐδῶ ἐνδιαφερόμαστε γιὰ τὰ συμβαίνοντα στὰ Γιάννινα καὶ στὴν Ἤπειρο- κι αὐτὸ γινόταν φανερὸ ἀπὸ τὶς δραστηριότητες ποὺ ἀνέπτυσσαν ὅλοι οἱ παράγοντες, μ' ἐπικεφαλῆς τὸ Γενικὸ διοικητὴ Ἠπείρου Γ. Κυρίμη καὶ τὸ γενικὸ γραμματέα Κ. Φιλοσοφόπουλο. Ἀπὸ τὶς ἀρχὲς ὅμως τοῦ 1937, ἡ θέση τοῦ Κυρίμη, ποὺ εἶχε ἀποκτήσει ἰσχυροὺς δεσμοὺς μὲ ἐπιφανεῖς παράγοντες τῶν Γιαννίνων, ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἠπειρωτικοῦ χώρου γενικότερα, ἄρχισε, κατὰ κάποιο τρόπο, νὰ κλονίζεται, ὄχι γιατὶ εἶχε χάσει τὴν ἐμπιστοσύνη τῆς κυβέρνησης, ἴσα-ἴσα ὁ Μεταξᾶς τὸν εἶχε «περὶ πολλοῦ», ἀλλὰ ἐπειδή, κατὰ τὰ διαδιδόμενα, ἦρθε σὲ σύγκρουση μὲ τὸν πανίσχυρο, ἐπίσης, μητροπολίτη Ἰωαννίνων Σπυρίδωνα. Ἡ ἀντιδικία προῆλθε ἀπὸ τὸ ὅτι ὁ Κυρίμης ποτὲ δὲ ζητοῦσε τὴ γνώμη τοῦ μητροπολίτη γιὰ θέματα ποὺ εἶχαν στενὴ συνάρτηση καὶ μὲ τὴ δική του ἀποστολή, αὐτὸ θεωρήθηκε καὶ ὡς ἐπέμβαση σὲ τομεῖς ζωῆς, ὅπου τὸν πρῶτο λόγο εἶχε ὁ Σπυρίδων. Ἐξάλλου -ὅπως ἔχει ἀναφερθεῖ- δυὸ δυναμικοὶ κι ἀπόλυτοι στὶς ἰδέες τους ἄνδρες, δύσκολα θὰ μποροῦσαν νὰ συνυπάρξουν. Ἔπρεπε, λοιπόν, νὰ βρεθεῖ μιὰ φόρμουλα, ὥστε νὰ ἱκανοποιηθοῦν καὶ οἱ δυό, γιατὶ καὶ οἱ δυὸ ἦταν χρήσιμοι γιὰ τὴν πραγμάτωση τῶν σχεδιασμῶν τῆς κυβέρνησης. Ἔτσι, γιὰ νὰ μὴ θιγεῖ ὁ Κυρίμης, τοποθετήθηκε σὲ θέση εὐρύτερης δικαιοδοσίας, ἔγινε Γενικὸς διοικητὴς Μακεδονίας, ἦταν ἕνα εἶδος προαγωγῆς. Κι ὁ Σπυρίδων ἔμεινε ἱκανοποιημένος κι ἐλεύθερος ν' ἀναπτύσσει τὶς δικές του δραστηριότητες, χωρὶς ἐπεμβάσεις ἄλλων. Γιὰ ὅλα αὐτὰ τίποτα δὲν ἔγραψαν τότε οἱ ἐφημερίδες, εἶχε ἀπαγορευτεῖ αὐστηρὰ ἀπὸ τὴ λογοκρισία, κυκλοφοροῦσαν ὅμως ἀπὸ στόμα σὲ στόμα στὰ Γιάννινα κι ὅλοι ἤξεραν τὶ συνέβαινε. (Δὲν γνωρίζω ἂν μεταπολεμικὰ ἀσχολήθηκε κανεὶς μὲ τὸ θέμα. Ὅσα γράφω προέρχονται ἀπὸ τὶς ἀναμνήσεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ στηρίζονται στὶς διαδόσεις ποὺ κυκλοφοροῦσαν). Κάποια μικρὰ προβλήματα παρουσιάστηκαν γιὰ τὴν τοποθέτηση τοῦ Κυρίμη, ὡς Γενικοῦ διοικητῆ Μακεδονίας. Ἡ θέση δὲν ἦταν κενή, γιατὶ

ὑπηρετοῦσε ἐκεῖ ὁ Τσίπουρας. Ἔτσι, ἐνῶ ἡ Γενικὴ διοίκηση Ἠπείρου ἐξέδιδε, στὶς 17-3-37 ἀνακοίνωση, μὲ τὴν ὁποία ἔκανε γνωστὸ πὼς ὁ Κυρίμης εἶχε ὁρκιστεῖ ὡς Γενικὸς διοικητὴς Μακεδονίας, ὁ Τσίπουρας ὥς τὶς 22-3-37 δὲν εἶχε παραιτηθεῖ, μᾶλλον ὑποχρεώθηκε σὲ παραίτηση, ἂν καὶ ἡ κυβέρνηση ὑποστήριζε ὅτι κάτι τέτοιο εἶχε ζητήσει πρὶν ἀπὸ μῆνες γιὰ οἰκογενειακοὺς λόγους. Στὴ θέση τοῦ Κυρίμη, προσωρινά, δὲν τοποθετήθηκε ἄλλος. Τὰ καθήκοντά του ἀσκοῦσε ὡς ἀναπληρωτὴς ὁ Κ. Φιλοσοφόπουλος.

Οἱ Γιαννιώτικες ἐφημερίδες, καὶ τοπικοὶ παράγοντες, ὅπως ὁ δήμαρχος κ.ἄ ., ἔπλεξαν καὶ γιὰ μεγάλο διάστημα ἐξακολούθησαν νὰ πλέκουν τὸ ἐγκώμιο τοῦ Κυρίμη, μὲ ἄρθρα καὶ σχόλια. Ἐπισημαίνω ἐνδεικτικὰ δυό: *Ἡ ὑπουργικὴ μεταβολὴ* -ἡ τοποθέτηση τοῦ Κυρίμη στὸ ὑπουργεῖο Μακεδονίας- *προκληθεῖσα, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς σπουδαιότητος, τὴν ὁποίαν ἔχει διὰ τὴν χώραν ἡ διοίκησις τοῦ βορείου ἐκείνου τμήματος, δὲν εἶναι δυνατὸν παρὰ νὰ εἶναι κολακευτικὴ διὰ τὸν κ. Γ. Κυρίμην, εἰς τὸν ὁποῖο ἐγένετο ἡ τιμὴ τῆς μεταθέσεως. Ὅσον ἀφορᾶ δὲ διὰ τὸν τόπον αὐτόν, ὁ ὁποῖος τοσαύτας ἐλπίδας ἐστήριξεν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ τέως Διοικητοῦ αὐτοῦ διὰ μίαν καλυτέραν τύχην, πρᾶγμα διὰ τὸ ὁποῖον καὶ σοβαρὰ ἐχέγγυα ἔλαβεν, ὑπὸ εὐρυτέρων ἑλληνικῶν σκέψεων ἀγόμενος, ἀσφαλῶς μὲ ὑπερηφάνειαν καὶ χαρὰν δέχεται τὴν μεταβολὴν ταύτην, ἔχων σταθερὰν πεποίθησιν ὅτι ἡ σημερινὴ κυβέρνησις, ἐκ τῶν ἐκλεκτῶν συνεργατῶν αὐτῆς, ἀντάξιον θ' ἀποστείλῃ ἀντικαταστάτην τοῦ κ. Γ. Κυρίμη* (*Ἤπειρος*, 19-3-37). Τὸ σχόλιο ἦταν ἀπόλυτα ἐναρμονισμένο μὲ τὴν προσπάθεια τῆς κυβέρνησης νὰ δημιουργηθεῖ ἡ ἐντύπωση πὼς μόνο λόγοι ἐθνικοὶ ἐπέβαλαν τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Κυρίμη ἀπὸ τὰ Γιάννινα. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, ἕνα μήνα ἀργότερα (7-4-37), ὅταν ὁ Κυρίμης ἦρθε ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη στὰ Γιάννινα γιὰ ν' ἀποχαιρετήσει τὴν Ἤπειρο, ἔγραψε τρίστηλο ἄρθρο, διθυραμβικό. Ἀφοῦ ἀνέφερε τὶς μεγάλες ὑπηρεσίες ποὺ εἶχε προσφέρει ὁ Κυρίμης στὴν Ἤπειρο, κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἑπτάμηνης θητείας του, σ' ὅλους τοὺς τομεῖς καὶ κυρίως στὴν ἐκτέλεση ἔργων κάθε μορφῆς, κατέληγε: *Ὁ κ. Κυρίμης δὲν ὑπῆρξε μόνον ὁ φιλόστοργος διοικητὴς τῆς Ἠπείρου. Ὑπῆρξεν ὁ εἰλικρινὴς φίλος τοῦ τόπου μας ἀλλὰ καὶ ὁ ἀναμορφωτής. Δικαιολογεῖται συνεπῶς ἡ λύπη τοῦ Ἠπειρωτικοῦ λαοῦ, διότι στερεῖται τῆς τόσον χρηστῆς διοικήσεώς του... ὁ Ἠπειρωτικὸς λαὸς τρέφει τὴν παρήγορον καὶ βεβαίαν ἐλπίδα ὅτι ὁ κ. ὑπουργὸς καὶ ἀπὸ τῆς νέας του θέσεως θὰ ἐπισκοπῇ καὶ τὴν Ἤπειρον καὶ θὰ ἐφορεύῃ ἐπὶ τῶν γενικῶν αὐτῆς συμφερόντων ἐξακολουθῶν νὰ εἶναι ὁ ὑπέρμαχος συνήγορός του ἐνώπιον τῆς κυβερνήσεως, μὴ θέλων ποτὲ νὰ ἴδῃ διακοπτόμενον τὸ ἀνακαινιστικόν του ἔργον ἐν Ἠπείρῳ. Ὑπὸ τὰ ἀνάμικτα δὲ συναισθήματα ταῦτα ὁ Ἠπειρωτικὸς λαὸς καὶ προηγουμένως καὶ τώρα προπέμπει τὸν κ. ὑπουργὸν εὐχόμενος εἰλικρινῶς τὸ κατευόδιόν του καὶ ἀναφωνῶν: —Ζῆθι κ. ὑπουργὲ καὶ πάντοτε ἐνθυμοῦ τὴν Ἤπειρον.* Δηλαδή, κατ' ἀναλογία, ἡ ἐφημερίδα ἀπέ-

νειμε στὸν Κυρίμη τὸν τίτλο (τὴ φήμη), Μητροπολίτης Μακεδονίας, ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης Ἠπείρου καὶ Κερκύρας. Ἴσως, γιὰ τὸ λόγο αὐτό, ἡ κυβέρνηση ἄφησε γιὰ μεγάλο διάστημα, κενὴ τὴ θέση τοῦ Γενικοῦ διοικητῆ στὴν Ἤπειρο. Εἶχε ἀναθέσει τὴν ὑψηλὴ ἐποπτεία στὸν Κυρίμη. Καὶ οἱ ἄλλες ἐφημερίδες, ἠθελημένα ἢ κατόπιν ἐντολῆς, ἔγραψαν κολακευτικὰ σχόλια γιὰ τὸν Κυρίμη. Ἂς σημειωθεῖ πὼς κάποιοι, ἀντι-Σπυριδωνικοί, θαύμαζαν τὸν Κυρίμη καὶ γιὰ τὸ σθένος ποὺ εἶχε νὰ τὰ βάλει μὲ τὸν πανίσχυρο δεσπότη τῶν Γιαννίνων, κι αὐτὸ τοὺς ἱκανοποιοῦσε... Ὅταν στὶς 5 Ἀπριλίου ὁ Κυρίμης ἦρθε στὰ Γιάννινα γιὰ ν' ἀποχαιρετήσει τοὺς Ἠπειρῶτες, *ἡ πόλις εὐγνωμόνως ὑπεδέχθη τοῦτον μὲ ἀποθεωτικὴν ὑποδοχήν.* Θερμὴ ὑποδοχὴ στὸ ἀεροδρόμιο, τὸ ἴδιο καὶ στὸ *Μιλὲτ μπαχτσέ,* ὅπου εἶχαν παραταχθεῖ οἱ κρατικοὶ ὑπάλληλοι ὅλων τῶν ὑπηρεσιῶν, στὴ συνέχεια μέσα στὴν πόλη, ὅπου τὸν ὑποδέχτηκαν οἱ παρατεταγμένοι μαθητὲς δημοτικῶν σχολείων καὶ γυμνασίων κι ἀργότερα στὴ Γενικὴ διοίκηση. Ὁ Δῆμος τοῦ ἀνακοίνωσε «ὅτι θὰ ἦταν φιλοξενούμενός του γιὰ ὅλες τὶς μέρες τῆς παραμονῆς του στὰ Γιάννινα». Γεῦμα πρὸς τιμή του ὀργάνωσε ὁ δήμαρχος στὸ σπίτι του (τὸ ἀρχοντικὸ τοῦ δημάρχου Βλαχλείδη, βρισκόταν στὴν ὁδὸ Παπάζογλου, λίγο πιὸ κάτω ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ ὀδοντιάτρου Μιχ. Καππᾶ), στὶς 6-4-37, ἄλλο, ἐπίσημο δεῖπνο, στὸ δημαρχιακὸ κατάστημα, οἱ Γιαννιῶτες ἔκαναν τὸ πᾶν γιὰ νὰ τὸν εὐχαριστήσουν. Ὁ Κυρίμης ἔφυγε ἀπὸ τὰ Γιάννινα στὶς 7-4-37, ἀφοῦ ἀπηύθυνε *ἕναν ὑπέροχον χαιρετισμὸν πρὸς τοὺς Ἠπειρώτας* (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών,* 7-4-37). *Εἰς τὴν ψυχὴν καὶ εἰς τὴν μνήμην μου* -ἔλεγε- *θὰ παραμείνῃ ἄσβεστον τὸ ἐνδιαφέρον μου διὰ τὴν πρόοδον καὶ τὴν εὐημερίαν τῆς ἀγαπητῆς μου Ἠπείρου.* Πρότρεπε ὅλους: *Συνεχίσατε μὲ τὸν αὐτὸν φανατισμὸν καὶ μὲ τὸ αὐτὸ ἀκατάβλητον θάρρος, ὑπὸ τὸν νέον ρυθμὸν τοῦ «Νέου Κράτους» νὰ προάγετε, τὸ μετ' ἐμοῦ συντελεσθὲν ἔργον σας, ἵνα ἴδωμεν τὴν ἀγαπητήν μας Ἤπειρον, ἀναδεικνύουσαν τὴν ἱστορίαν τῶν μεγάλων τέκνων της, μὲ τὰς φυσιογνωμίας τῶν ὁποίων ἐστόλισε τὸ Πάνθεον τοῦ Ἑλληνισμοῦ...*

Μεγάλα λόγια... Πάντως ὁ διάδοχος τοῦ Κυρίμη, ὁ Κων. Φιλοσοφόπουλος, γενικὸς γραμματέας ἀλλὰ κι ἀναπληρωτὴς τώρα τοῦ Γενικοῦ διοικητῆ, συνέχιζε νὰ βαδίζει στὸ δρόμο ποὺ εἶχε χαράξει ὁ Κυρίμης. Οἱ, κατὰ παραγγελία συνήθως, λιβανωτοὶ τῶν ἐφημερίδων, δὲν ἀποτελοῦν ἀντικειμενικὰ κριτήρια ἀξιολόγησης τῆς προσφορᾶς του. Ἀπὸ πολλὲς κατευθύνσεις, στέλλονταν αἰτήματα πρὸς τὴν κυβέρνηση νὰ ὁρκιστεῖ ὁ Φιλοσοφόπουλος ὡς ὑπουργὸς Γενικὸς διοικητής, ὁ Μεταξᾶς ὅμως δὲν ἔδινε τὴν ἔγκρισή του. Ὁ Γρ. Σακκᾶς, σὲ κάθε ἔκδοση τῆς *Κραυγῆς* δὲν παρέλειπε νὰ ἐξυμνεῖ τὶς ἀρετὲς καὶ τὸ ἔργο τοῦ Φιλοσοφόπουλου· εἶχε καταργήσει τὸ *ἀναπληρωτὴς* καὶ τὸν ὀνομάτιζε πάντοτε ὡς Γενικὸ Διοικητή. *Ἀντάξιον συνεχιστὴν* τὸν ἀποκαλοῦσε ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ ἔμεινε κενὴ ἡ θέση τῆς Γενικῆς διοίκησης, *μὲ μέγα ἔργον, τὸ ὁποῖον καταμαρτυροῦσι αἱ χιλιάδες τη-*

λεγραφημάτων καὶ ἐπιστολῶν τῶν Ἠπειρωτῶν ποὺ κατέκλυσαν τὸ γραφεῖον τοῦ κ. πρωθυπουργοῦ, καὶ δι' ὧν ἐκφράζεται ἡ διάπυρος εὐχὴ τοῦ Ἠπειρώτου, ὅπως εὐτυχήσῃ νὰ ἴδῃ τὸν κ. Φιλοσοφόπουλον παραμένοντα ὑπουργόν. Δὲν ἔγινε ὑπουργὸς ὁ Φιλοσοφόπουλος, συμπεριφερόταν ὅμως ὡς ὑπουργὸς σὲ κάθε περίσταση, ἀφήνοντας νὰ ἐννοηθεῖ ὅτι ὅπου νάταν θὰ τὸν καλοῦσαν στὴν Ἀθήνα νὰ ὁρκιστεῖ. Γιὰ νὰ τὸ πετύχει ὅσο τὸ δυνατὸ γρηγορότερα, διέθεσε ὅλες τὶς δυνάμεις του γιὰ τὴν ὀργάνωση τοῦ *Νέου Κράτους* στὴν Ἤπειρο. Τὸ μαρτυρεῖ ὁ ζῆλος του γιὰ τὴν προώθηση ἐπίλυσης ζωτικῆς σημασίας προβλημάτων, ἰδίως ἐκτέλεσης ἔργων, προπαντὸς ὅμως γιὰ τὴν ἀναδιοργάνωση τῆς Διοίκησης, μὲ τὴν ἔννοια βέβαια τῆς ἀπόλυτης ὑποταγῆς της στὸ *Νέον Κράτος* καὶ τὴν ἔνταξη τῆς νεολαίας στὶς ὀργανώσεις ποὺ εἶχε δημιουργήσει ἡ 4η Αὐγούστου, καθὼς καὶ τὴ στελέχωσή της μὲ ἱκανὰ στελέχη, τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ ὁποῖα προέρχονταν ἀπὸ τὸν ἐκπαιδευτικὸ κόσμο. Πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ ἐργάστηκαν καὶ οἱ ἐπιθεωρητὲς καὶ Γενικοὶ ἐπιθεωρητὲς Μέσης καὶ Δημοτικῆς ἐκπαίδευσης, σύμφωνα μὲ τὶς κατευθύνσεις ποὺ δίνονταν ἀπὸ τὴ Γενικὴ διοίκηση. Οἱ ἐπιθεωρητές, μὲ τὴ σειρά τους, σὲ ὁμιλίες καὶ συνέδρια, ἀνέλυαν τὶς κατευθυντήριες γραμμὲς κι ἀνέθεταν στοὺς δασκάλους συγκεκριμένα καθήκοντα πραγματοποίησής τους. Τὸ περιεχόμενο μιᾶς εἴδησης -καὶ δημοσιεύτηκαν πολλὲς τέτοιες-, μὲ τὸν τίτλο *Ἐκπαιδευτικά*, ἀποκαλύπτει πολλά: *Χθὲς* (11-5-37) *ὁ Γενικὸς ἐπιθεωρητὴς τῆς ἐκπαιδεύσεως κ. Δημ. Παπούλιας ἔκαμε τὴν πρώτην ἐκ σειρᾶς ὁμιλιῶν περὶ τῶν κατευθύνσεων τῆς Παιδείας, συμφώνως πρὸς τὰς νέας ἐθνικὰς ἀπαιτήσεις. Αἱ ὁμιλίαι αὗται, ποικίλου περιεχομένου, θὰ γίνωνται ἀπὸ τῆς 7ης μέχρι τῆς 9ης μ.μ. ἐν τῇ «Ζωσιμαία σχολῇ». Μεθ' ἑκάστην ὁμιλίαν θὰ ἐπακολουθῇ συζήτησις πρὸς ἐξαγωγὴν συμπερασμάτων καὶ καθορισμὸν τῶν ἀπαιτουμένων ἐνεργειῶν πρὸς ἀνύψωσιν τῆς Ἐκπαιδεύσεως καὶ συνειδητοποίησιν τῶν τάσεων τοῦ σημερινοῦ Κράτους.* Προηγήθηκε μιὰ ἄλλη εἴδηση, στὸ ἴδιο ἀντικείμενο ἀναφερόμενη, *Ἡ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ κ. Κων. Φιλοσοφοπούλου γενομένη σύσκεψις τῶν ἐπιθεωρητῶν τῆς ἐκπαιδευτικῆς περιφερείας Ἠπείρου ἔληξε χθὲς* (23-4-37). *Ἀπασχολήσαντα ταύτην θέματα ὑπῆρξαν: α) Συντονισμὸς τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἐνεργειῶν κατὰ τὰς ἰδεολογικὰς ἀντιλήψεις τοῦ «Νέου Κράτους»...* Τὰ ἄλλα θέματα ἀποτελοῦσαν συνάρτηση τοῦ προηγούμενου. Οἱ ὁμιλίες τοῦ Φιλοσοφόπουλου πρὸς τοὺς δημοσίους ὑπαλλήλους διέγραφαν τὰ πλαίσια μέσα στὰ ὁποῖα θὰ ἔπρεπε νὰ κινηθοῦν σ' ὅλους τοὺς τομεῖς ἐργασίας καὶ προσφορᾶς ὑπηρεσιῶν. Στὶς 15-5-37, σὲ γενικὴ συγκέντρωση τῶν ὑπαλλήλων, στὴν *Τιτάνια*, συγκεκριμενοποίησε τὴν ἀποστολή τους: *Καὶ ὁ τελευταῖος ὑπάλληλος, ὁ μᾶλλον ἀσήμαντος κρίκος τῆς μακρᾶς ἁλύσεως τῆς ἱεραρχίας, καλεῖται νὰ παίξῃ ἕνα σπουδαῖον ρόλον εἰς τὴν ἐθνικὴν ζωήν... Πρέπει κατὰ τὴν ἐργασίαν σας νὰ ἔχητε πάντοτε κατὰ νοῦν, ὅτι, ἡ μετὰ πραγματικοῦ ζήλου ἐκτέλεσις τοῦ καθήκοντος*

προάγει τὰ συμφέροντα τοῦ λαοῦ· οἱαδήποτε ὀλιγωρία παραβλάπτει ὄχι ἑνὸς ἰδιώτου ἢ ἑνὸς ὀργανισμοῦ τὰ συμφέροντα, ἀλλ' ἀντανακλᾶ ἐφ' ὁλοκλήρου τοῦ κοινωνικοῦ σώματος... Τὸ «Νέον Κράτος», τὸ ὁποῖον ἔχω τὴν τιμὴν νὰ ἐκπροσωπῶ, σᾶς καλεῖ ὅλους νὰ θεωρήσητε τὸ ἐπάγγελμά σας, ὄχι ὡς ἐργασίαν ἁπλοῦ μισθωτοῦ, ἀλλ' ὡς ὑψηλὸν καθῆκον, ἀπὸ τῆς ἐπιμελοῦς ἐκτελέσεως τοῦ ὁποίου ἐξαρτᾶται τὸ συμφέρον τῆς ὁλότητος καὶ τὸ μέλλον τῆς πατρίδος. Εἶπε πολλὰ ὁ Φιλοσοφόπουλος -κάποια ἀπ' αὐτά, ἂν ἐξαιρέσει κανεὶς τὴ διαπλοκή τους μὲ τὶς ἀρχὲς τοῦ *Νέου Κράτους* ἔχουν διαχρονικὴ ἀξία-, ὁ ἴδιος ὅμως πίστευε πὼς εἶπε λίγα: *Αὐτὰ εἶχα νὰ σᾶς εἴπω, Κύριοι ὑπάλληλοι. «Τῶν φρονίμων ὀλίγα», κατὰ τὸ ἀρχαῖον ρητόν.* Ρήση πολυσήμαντη. Καὶ προειδοποίησε: *Παρῆλθεν ἤδη ἀρκετὸς χρόνος, ἀφ' ἧς τὰ πράγματα ἤλλαξαν καὶ νομίζω ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχον ἤδη σαφῶς κατανοήσῃ οἱ κακῶς εἰθισμένοι ὅτι ὁ ἐντιμώτερος τρόπος διὰ νὰ προαχθῇ κανεὶς ἢ νὰ βελτιώσῃ ὁπωσδήποτε τοὺς ὅρους τῆς ὑπαλληλικῆς του ζωῆς, εἶναι ὁ διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων καὶ ἱκανοτήτων μόνον. Πάντως, σᾶς διαβεβαιῶ, ὅτι σκοπῶ εἰς τὸ ἑξῆς νὰ μὴ ἀφήσω νὰ παρέλθῃ ἀπαρατήρητος ἡ ἐμμονὴ εἰς τὰς παλαιὰς κακὰς μεθόδους, τιμωρῶν παραδειγματικῶς τοὺς μὴ συμμορφωθησομένους. Ἐὰν θελήσητε νὰ μὲ ἐννοήσητε, μία ὁμαλὴ καὶ ἀδιατάρακτος καὶ εὐχάριστος συνεργασία θὰ μᾶς ἑνώσῃ διὰ τὸ καλὸν τῆς ὁλότητος καὶ πρὸ παντὸς διὰ τὸ ἰδικόν σας καλόν.* Ὅλες οἱ ἐφημερίδες δημοσίευσαν τὴν ὁμιλία κάτω ἀπὸ τοὺς τίτλους: *Μνημειώδης ὁ λόγος τοῦ κ. Κ. Φιλοσοφοπούλου πρὸς τοὺς Δημοσίους ὑπαλλήλους.* Ὅμως, φαίνεται, πὼς *οἱ κακῶς εἰθισμένοι* ἦταν ἀρκετοί, γιαυτὸ σὲ νέα αὐστηρὴ ἐγκύκλιο πρὸς τοὺς ὑπαλλήλους ὁ Φιλοσοφόπουλος ἀπειλοῦσε μὲ αὐστηρὲς κυρώσεις ὅσους θὰ ἐπέμεναν στὴν παλιὰ νοοτροπία...

Ο χειμώνας τοῦ 1937 συνεχιζόταν μὲ βροχὲς ἀδιάκοπες -πότε δὲν ἔβρεχε στὰ Γιάννινα;- κρύο δυνατὸ καὶ τὸ χιόνι νὰ φτάνει ὡς τὰ κράσπεδα τῆς πόλης. Ὁ Πέτρος ὑποχρεώθηκε νὰ κλειστεῖ στὸ σπίτι γιὰ μῆνες. Δὲν ἦταν μόνον ὁ καιρός, ἔνοιωθε πὼς ἡ ὄρεξη γιὰ δουλειὰ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν πορεία τοῦ μαγαζιοῦ του εἶχε ἐξασθενήσει. Ἔρχονταν μέρες ποὺ δὲν ἤθελε ν' ἀκούει τίποτε γιὰ κανέναν. Ἔρχονταν καὶ κάποιες ἄλλες ποὺ ἀντεπάντεχα, σὰ νὰ ξυπνοῦσε ἀπὸ νάρκη, ζητοῦσε νὰ μάθει γιὰ ὅλους καὶ γιὰ ὅλα. Ἔστελνε τὴν Εἰρήνη νὰ φέρει ταξί, καὶ ἐμφανιζόταν στὸ μαγαζί, ξαφνιάζοντας τοὺς ἄλλους. Χαίρονταν ποὺ τὸν ἔβλεπαν κι ὁ Γιάγκος καὶ οἱ ἄνθρωποι τοῦ μαγαζιοῦ, ἀκόμα καὶ οἱ πελάτες, περνοῦσαν ἀπὸ τὸ γραφεῖο νὰ τοῦ ποῦν τὴν καλημέρα τους κι ἕναν καλὸ λόγο. Ὅταν τὸ μεσημέρι ξαναγύριζε σπίτι, ἔπεφτε πάλι στὴν ἀδράνεια καὶ τὴν ἀδιαφορία. Ἡ γυναίκα, τὰ παιδιά του, ἡ νύφη του ἡ Θάλεια καὶ ἡ θεία της ἡ Εἰρήνη στέκονταν στὸ πόδι νὰ τὸν ὑπηρετήσουν καὶ νὰ τὸν εὐχαριστήσουν, πολὺ λίγα κατάφερναν, ἡ ἀνία εἶχε θρονιαστεῖ μόνιμα στὴν καρδιὰ τοῦ Πέτρου.

Οἱ ἄλλοι ἀποροῦσαν γιὰ τὴν ψυχολογική του κατάσταση, ὄχι ὅμως κι ὁ γυιός του ὁ Δημήτρης· τὴν ἑρμήνευε σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιστήμη ποὺ ὑπηρετοῦσε. Ἡ ἐπιδείνωση τῆς ὑγείας τοῦ πατέρα του, ἐξαιτίας τῆς ἀρρώστειας τῆς καρδιᾶς καὶ τῶν κατάλοιπων τῆς ἐγκεφαλικῆς συμφόρησης, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὰ γηρατειὰ ποὺ εἶχαν ἤδη κάνει τὴν ἐμφάνισή τους, ἐπιβάραιναν καὶ τὴν ψυχολογική του κατάσταση σὲ σημεῖο ποὺ κάποιες φορὲς δημιουργοῦσε ἀνησυχίες. Ἔπειτα ἦταν κι ὁ βαρὺς χειμώνας μὲ τὶς ἀσταμάτητες βροχές, δημιουργοῦσε πλήξη καὶ πρόσθετε τὸ δικό του βάρος στὴ συμπεριφορά του. Ἦταν κι ἄλλα ποὺ τὸν ἐνοχλοῦσαν. Δὲν ἔβρισκε πιὰ τίποτε στὶς ἐφημερίδες, ὅλες τὰ ἴδια ἔγραφαν. Εἶχε λείψει ὁ καυγάς, ἡ ἀντιδικία, ἡ εἰρωνεία, τὸ χιοῦμορ, ἡ κριτικὴ γιὰ πρόσωπα καὶ πράγματα, τὰ πάντα εἶχαν ἰσοπεδωθεῖ. Ὕμνοι συνεχεῖς, πανομοιότυποι γιὰ τὸ *Νέον Κράτος*, τὶς ὀργανώσεις Νεολαίας, ἔρανοι, ἔρανοι, ἔρανοι. Ὁ Πέτρος ἔνοιωθε πὼς τὸ παρελθὸν γκρεμιζόταν μὲ γρήγορους ρυθμούς, κάτι καινούργιο ὀργάνωναν, θὰ ἦταν ἢ ὄχι γιὰ τὸ καλὸ τῆς πατρίδας; Δὲν μποροῦσε νὰ τὸ ξεχωρίσει. Πάντως ἡ πρώτη γεύση ἀπ' αὐτὸ τὸ καινούριο ἦταν στυφή. Τὸν ἀποξένωσε ἀπὸ συνήθειες, παραδόσεις, ἀνθρώπους, ἰδέες διάφορων προελεύσεων καὶ ἀποχρώσεων· τώρα ὅλα κατέτειναν σ' ἕνα σκοπό: νὰ στήσουν ἕνα καινούριο σκηνικό, μὲ τὴ βοήθεια ἀνθρώπων ποὺ ὧς τὰ χτὲς ὁ Πέτρος τοὺς γνώριζε ὅτι ὑπηρετοῦσαν κάποια πολιτικὴ παράταξη, πῶς ξαφνικὰ ἄλλαξαν καὶ ντύθηκαν τὸ ἴδιο ροῦχο, ὅμοια μὲ τοὺς νέους πού, ὅπως ἄκουσε, φοροῦσαν τὶς ἴδιες, ὁμοιόμορφες στολὲς κι ἄρχιζαν νὰ κάνουν παρελάσεις, συνταγμένοι σὲ φάλαγγες... Καὶ τὶ ἦταν ἐκεῖνα ποὺ ἄκουε; Ὁ Μεταξᾶς, ἔγραφαν οἱ ἐφημερίδες, ἀνακηρύχτηκε σὲ πρῶτο ἐπαγγελματία, πρῶτο ἀγρότη, πρῶτο ἐργάτη, τὶ σήμαιναν ὅλα αὐτά; Πότε ρωτήθηκε αὐτὸς κι ἔδωσε τὴν ἔγκρισή του; Αὐτοὶ ποὺ τοποθετήθηκαν στὶς διοικήσεις τῶν ὀργανισμῶν κι ἔπαιρναν τὴν πρωτοβουλία δὲν ρωτοῦσαν κανέναν... Βέβαια ἦταν κι ἄλλα, μεγάλα καὶ μικρά, κάποτε τὰ συζητοῦσε μὲ τὸ Δημήτρη, οὔτε αὐτὸς τοῦ ξεκαθάριζε τὰ πράγματα. Μόνο ἡ κουβέντα του μὲ τὸ Βάντζιο τὸν ἱκανοποιοῦσε, ἀραιὰ ὅμως ἔκανε τὴν ἐμφάνισή του στὸ σπίτι.

Μὲ τὸν Βάντζιο τὸν συνέδεαν οἱ ἴδιες πολιτικὲς καταβολές. Βενιζελικοὶ κι οἱ δυό, ἔβλεπαν τὰ πράγματα ἀπὸ τὴ δική τους σκοπιά. Στὶς συζητήσεις οἱ γνώμες τους ταυτίζονταν, ἦταν ἀντίθετοι μὲ τὸ νέο καθεστώς, προπαντὸς ὁ Βάντζιος προσαρμοζόνταν μὲ τὶς θέσεις τῶν ἡγεσιῶν τῶν κομμάτων. Ὁ Βάντζιος, ποὺ ἔβγαινε συχνότερα ἔξω, ἐμφανιζόταν ἐπιφανειακὰ νὰ δείχνει ἀνοχὴ στὸ νέο καθεστώς, ἐξακολουθοῦσε νὰ ἀρθρογραφεῖ στὶς ἐφημερίδες, γιὰ τὸ Ζαγόρι πάντα, καὶ γιὰ νὰ προσελκύσει τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἰσχυρῶν, δὲν δίσταζε νὰ κάψει καὶ λίγο λιβάνι γιὰ τὸ νέο καθεστὼς καὶ τὸ μεγάλο κυβερνήτη. —*Μὰ πῶς μπορεῖς καὶ ἀλλάζεις πρόσωπο;* ἀποροῦσε ὁ Πέτρος. —*Προσαρμόζομαι. Ἀνάγκα καὶ Θεοὶ πείθο-*

νται. Ὁ Πέτρος γελοῦσε. —*Ὁ Δημήτρης,* τοῦ ἔλεγε, *εἶναι πιὸ εἰλικρινής. Καλύπτει τὴν ἀποδοχὴ τοῦ νέου καθεστῶτος, μὲ τὸ πρόσχημα ὅτι ἀφοῦ τὸ ἤθελε ὁ βασιλιᾶς, ἔτσι ἔπρεπε νὰ γίνει, αὐτὸ ἦταν τὸ σωστό... Τὸ ἴδιο κάνει καὶ ὁ μεγάλος,* κατέληξε ὁ Πέτρος. —*Ποιὸς μεγάλος;* —*Ὁ Σπυρίδων, ποιὸς ἄλλος ἀπόμεινε μεγάλος ἐδῶ στὰ Γιάννινα. Κοτζὰμ Κυρίμη ἔδιωξε ἀπὸ τὴν Ἤπειρο γιὰ νὰ μείνει μόνος. Φαντάσου πόσο τὸν ὑπολογίζουν... Ἔχω μῆνες νὰ τὸν δῶ..,* πρόσθεσε μὲ λύπη ὁ Πέτρος. *Μαθαίνω πὼς βοηθάει μ' ὅλες τὶς δυνάμεις του τὴν κατάσταση...* —*Τὴν ἴδια δικαιολογία προβάλλει κι αὐτός, σὰν τὸ γυιό σου τὸ Δημήτρη. Ἀφοῦ ὁ βασιλιὰς συμφώνησε νὰ γίνει ἡ μεταβολὴ καὶ διάλεξε τὸ Μεταξᾶ, ἔχουμε ὑποχρέωση νὰ συμφωνήσουμε μαζί του. Ἂν καὶ γιὰ μένα ἡ ἀφοσίωση ποὺ δείχνει προέρχεται ἀπὸ τὴν πίστη του ὅτι θὰ τὸν βοηθήσουν νὰ τελειώσει τὰ μεγάλα ἔργα ποὺ ἔχει ἀρχίσει. Καὶ θὰ τὸν βοηθήσουν...*

Ὄψιμο ἦταν τὸ Πάσχα τὴ χρονιὰ αὐτή, στὶς 2 Μαΐου. Ὁ Πέτρος μετροῦσε τὶς μέρες, θἄρχονταν οἱ δικοί του ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, θὰ τοῦ ἔφερναν νέα, οἱ ἐφημερίδες δὲν ἔγραφαν τίποτα γιὰ τὰ ὅσα συνέβαιναν στὰ παρασκήνια, ὁ ἐρχομός τους θὰ ἔδινε τέλος στὴν ἀπομόνωσή του. Σὰ νάθελαν νὰ τοῦ κάμουν τὸ χατήρι τὸ Πάσχα ἦρθαν ὅλοι ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, ἄντρες, γυναῖκες καὶ παιδιά. Μαζί τους κι ὁ Μάνος μὲ τὴ Θεώνη. Τὰ δυὸ σπίτια, τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Γιάγκου ἔγιναν τώρα ἕνα. Λαχτάρησε ὁ Πέτρος ὅταν δὲν εἶδε μαζί τους τὸν Πετράκη, οὔτε φέτος δὲν θὰ ἔκανε Πάσχα μὲ τὴ γυναίκα του, συλλογιζόταν, κι εἶναι ἀκόμα νιόπαντρος. —*Μὴ στενοχωριέσαι παποῦ,* τὸν καθησύχασε ἡ Ἑλενίτσα, ποὺ δὲν ἔφευγε ἀπὸ κοντά του. *Στρατιωτικοὶ εἶναι αὐτοί, ἔχουν τοὺς δικούς τους κανόνες, θ' ἀργήσει δυὸ-τρεῖς μέρες, μὰ θάρθει.* Ὁ Πέτρος δὲ χόρταινε νὰ καμαρώνει τὴν ἐγγονή του. Ὀχτὼ μῆνες τώρα στὴν Ἀθήνα κι εἶχε γίνει ἄλλος ἄνθρωπος. Τοῦ φαινόταν πὼς ἔρριξε μπόϊ, γέμισε, τὸ πρόσωπό της ἄρχισε νὰ παίρνει τὴν ἔκφραση τῆς ὥριμης γυναίκας, ποὺ σκέπτεται καὶ ἀγωνίζεται, τοῦ φαινόταν τώρα πιὸ ὄμορφη, σοβαρὴ καὶ μετρημένη· τὸ κοριτσάκι ποὺ ἤξερε πρὶν ἕνα χρόνο εἶχε χαθεῖ... Τὴ χαιρόταν ὁ Πέτρος, εἶχε ὅμως τὴν αἴσθηση πὼς κάτι τὴν ἀπασχολοῦσε. —*Εἶσαι εὐχαριστημένη ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο κορίτσι μου;* τὴ ρώτησε κάποια στιγμή, ποὺ ἡ Ἑλενίτσα ἔδειχνε νὰ εἶχε ξεχάσει πὼς βρισκόταν στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ παποῦ της. Δὲν κατάλαβε τὶ τῆς ἔλεγε. Ὅταν συνειδητοποίησε πὼς ὁ παποὺς κουβέντιαζε μαζί της, ἔμοιαζε σὰ νὰ ξαναγύριζε ἀπὸ μακρυνὸ ταξίδι. —*Εἶπες τίποτα παποῦ;* —*Γιὰ τὸ Πανεπιστήμιο σὲ ρωτοῦσα. Εἶσαι εὐχαριστημένη μὲ τὴ σχολὴ ποὺ διάλεξες; Σ' ἐνδιαφέρουν τὰ μαθήματα;* Σκέφτηκε λίγο πρὶν ἀπαντήσει ἡ Ἑλενίτσα. —*Θυμᾶσαι μὲ τὶ ὄρεξη ξεκίνησα, τὰ μαθήματα τῆς σχολῆς; Στὴν ἀρχὴ ὅλα μοῦ φαίνονταν θαυμαστά. Δὲν ἔκρυβα τὸν ἐνθουσιασμό μου γιὰ ὅσα ἄκουσα καὶ μάθαινα. Τὰ ἴδια ἔνοιωθαν καὶ οἱ συμφοιτητές μου. Τὸ σπόρο τῆς ἀμφιβολίας ἔριξαν κάποιοι δευτεροετεῖς, φίλοι μας. Τὰ θεωρητικὰ μαθή-*

ματα, μᾶς εἶπαν, εἶναι ἐνδιαφέροντα καὶ ἑλκυστικά. Ὅταν ὅμως ἔρχεται ἡ ἐφαρμογή τους στὴν πράξη τὰ πράγματα ἀλλάζουν. Θὰ κουβεντιάσουμε γιὰ τὸ τί νοιώθετε, ὅταν μπεῖτε στὸ ἀνατομεῖο κι ἀρχίσετε νὰ γδέρνετε καὶ νὰ κόβετε πτώματα, μέσα σὲ μιὰ ἀτμόσφαιρα ποὺ μυρίζει ἔντονα φορμόλη. Τότε θὰ δοκιμαστεῖ ἡ ἀντοχή σας... Ὅλ ααὐτὰ μοῦ κρύωσαν τὴν καρδιά. Γυρνοῦσα τὰ βράδια στὸ σπίτι τῆς Θεώνης κι ἐκεῖ, ὅταν τελείωνα τὸ διάβασμα, στὶς συζητήσεις ποὺ κάναμε, ἄρχισα νὰ μαθαίνω ἐνδιαφέροντα πράγματα γιὰ τὰ γράμματα, τὶς τέχνες, τὴν ἱστορία, ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ θείου Νίκου, μᾶς ἐνημέρωνε γιὰ τὰ μαθήματά του στὸ Πανεπιστήμιο· διάβαζα στὸ πρόσωπό του τὴν ἱκανοποίηση ποὺ ἔνοιωθε ἀπὸ τὴ διδασκαλία του. Ἕνας καινούριος κόσμος ξανοιγόταν μπροστά μου, τελείως διαφορετικὸς ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ μοῦ εἶχε δημιουργήσει ἡ παρακολούθηση τῆς ἐργασίας τοῦ πατέρα καὶ ἡ παραμονή γιὰ ὧρες στὸ ἰατρεῖο του. Τώρα, παποῦ, δυὸ κόσμοι παλεύουν μέσα μου. Αὐτὸς ποὺ εἶχα ἀποφασίσει νὰ ζήσω καὶ ποὺ δὲν ἀνταποκρινόταν, ὅπως τώρα καταλαβαίνω, στὶς βαθύτερες κλίσεις μου, κι ὁ νέος ποὺ ἄρχισε νὰ ὑψώνεται, μὲ τὴ βοήθεια καὶ τοῦ θείου Νίκου. Τώρα πιστεύω ὅτι εἶμαι πλασμένη γιὰ τὸν δεύτερο. Δὲν ἀντέχω τὰ νυστέρια παποῦ, δὲν ἀντέχω τὰ πτώματα καὶ τὶς ἔντονες ψυχολογικὲς συγκινήσεις. Ἀποφάσισα ν' ἀφήσω τὴν Ἰατρική, θὰ φοιτήσω στὴ Φιλοσοφικὴ σχολή, διαβάζω γιὰ νὰ δώσω πάλι ἐξετάσεις... Ὁ Πέτρος ἔμεινε μ' ἀνοιχτὸ στόμα, δὲν ἤξερε τὶ νὰ πεῖ... *—Μά...,* ρώτησε ὕστερα ἀπὸ λίγο, *ἔχεις μιλήσει στὸν πατέρα σου γιὰ ὅλα αὐτά; Τὶ σοῦ ἀπάντησε; Εἶναι σύμφωνος μὲ τὴ γνώμη σου; —Δὲν ἔχω πεῖ τίποτα στὸν πατέρα, δὲν ἦρθε ἀκόμα ἡ ὥρα καὶ σὲ παρακαλῶ παποῦ, μὴν τοῦ ἀποκαλύψεις τὸ μυστικό μου. Θὰ τὸ κουβεντιάσω μαζί του καὶ πιστεύω πὼς θὰ μὲ καταλάβει...* Τὸν φίλησε στὸ μέτωπο καὶ ἀνέβηκε στὸ δεύτερο ὄροφο γιὰ νὰ συναντήσει τὴ Θάλεια, ἤθελε τὴν παρέα της, πολὺ τὴν εἶχε ἐπιθυμήσει... *—Τὶ εἶναι τὰ σημερινὰ παιδιά...,* ἀναλογιζόταν ὁ Πέτρος. *Παίρνουν ἀποφάσεις μόνα τους, δὲν ρωτοῦν τοὺς μεγάλους...*

Ὁ Μάνος καὶ ἡ Θεώνη εἶχαν ἐγκατασταθεῖ στὸ σπίτι τοῦ Γιάγκου Κεϊβανίδη, παρὰ τὶς ἀντιρρήσεις τοῦ Πέτρου· τοὺς ἤθελε ὅλους μαζί, γιαυτὸν ἦταν ἡ μεγάλη οἰκογένεια, ὅλοι χωροῦσαν. Ὅμως ὁ Μάνος ἦταν γαμπρὸς τοῦ Γιάγκου, εἶχε λοιπὸν δίκιο ἡ Θεώνη νὰ θέλει νὰ βρίσκεται κοντὰ στοὺς γονεῖς της. Παρόλα αὐτὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς μέρας τὸ περνοῦσαν στὸ ἀρχοντικὸ τοῦ Πέτρου. Τὸ σπίτι καὶ οἱ ἄνθρωποι προκαλοῦσαν μιὰ ἔλξη, συνδυασμένη μ' ἕνα βαθύτατο σεβασμό. Πῶς μποροῦσαν ὁ Μάνος καὶ ἡ Θεώνη, νὰ ξεχάσουν τὶ εἶχε κάνει γιαυτοὺς ἡ οἰκογένεια Κωστίδη;

Γιὰ τὸν Πέτρο ἡ παρουσία τῆς Θεώνης καὶ ἡ συνομιλία μαζί της, ἦταν μιὰ ξεχωριστὴ ἀπόλαυση. Ἡ ὅλη ἐμφάνιση καὶ ἡ ὑποβλητικὴ φωνή της ἀσκοῦσαν στὸν Πέτρο μιὰ γοητεία μὲ εὐεργετικὲς ἐπιδράσεις. Τὸν γαλήνευαν, τὸν ἔκαναν νὰ λησμονεῖ τὶς ἐνοχλήσεις ἀπὸ τὶς ἀρρώστειες καὶ τὰ

γηρατειά, τὸν ἠρεμοῦσαν. Σὰ νὰ τὸ διαισθανόταν ἡ Θεώνη ἔμενε ὅσο μποροῦσε περισσότερο κοντά του, κάποτε παρέα μὲ τὸ Μάνο, ἦταν ἕνα ζευγάρι γιὰ τὸ ὁποῖο ὁ Πέτρος ἔνοιωθε περήφανος, τὸ θεωροῦσε δημιούργημά του. *Πρέπει νὰ εἶναι εὐτυχισμένοι*, συλλογιζόταν. *Μόνο ποὺ ἀργοῦν νὰ δημιουργήσουν οἰκογένεια, ἔπρεπε νὰ εἶχαν τώρα ἕνα παιδί...* Ἔπρεπε. Τοὺς τὸ θύμιζε πολλὲς φορές, τὸ ἄκουγαν καὶ χαμογελοῦσαν. Ὅμως ὑποψιαζόταν πὼς τὸ χαμόγελο τῆς Θεώνης ἦταν ψεύτικο, κάτι ἔκρυβε καὶ προσπαθοῦσε νὰ τὸ συγκαλύψει... Ποῦ νὰ πάει ὁ νοῦς του στὸ τὶ ἀντιμετώπιζε τὸ κορίτσι, ἐξαιτίας τῆς σωματικῆς ἀδυναμίας της νὰ γίνει μητέρα. Τὸ μυστικὸ δύσκολα θὰ τὸ μάθαινε, ἴσως αὐτὸ νὰ μὴ γινόταν ποτέ.

Ὅλες τὶς μέρες τῆς Μεγάλης ἑβδομάδας τὶς πέρασε ὁ Πέτρος μὲ τὴ συντροφιὰ τῆς Θεώνης, τοῦ Μάνου, τοῦ Νίκου καὶ τῆς Φιλίτσας καὶ τῶν μικρῶν ἐγγονῶν του, κούρνιαζαν στὴν ἀγκαλιά του, τὸν φιλοῦσαν, τοῦ τραβοῦσαν τὰ μουστάκια, δὲν χόρταιναν νὰ τὸν ἀκοῦν νὰ τοὺς διηγεῖται ἱστορίες καὶ παραμύθια. Ὁ Νίκος ἑτοιμαζόταν γιὰ τὴν κρίση τῆς ἀνάδειξής του σὲ καθηγητή, ἡ ἐκλογὴ θὰ γινόταν ὕστερα ἀπὸ λίγους μῆνες, εἶχε τὴ διαβεβαίωση ὅλων τῶν ἐκλεκτόρων ὅτι θὰ τὸν ψήφιζαν γιὰ τὴν κατάληψη τῆς ἕδρας· ἔνοιωθε σιγουριά, ἂν καὶ κάποτε ἄγγιζε τὴν καρδιά του ἡ ἀμφιβολία, ἄνθρωποι ἦταν καὶ οἱ ἐκλέκτορες, μπορεῖ ν' ἄλλαζαν γνώμη, ἢ μᾶλλον μπορεῖ νὰ τοὺς ὑποχρέωναν ν' ἀλλάξουν, ἦταν κι ἄλλοι συνυποψήφιοι, ἄνθρωποι τῆς δικτατορίας... Ἦταν ἐξάλλου γνωστὸς ὁ Νίκος γιὰ τὰ ἐλεύθερα φρονήματά του, βαμμένο Βενιζελικὸ τὸν χαρακτήριζαν μερικοί. Καθόλου ἀπίθανο τὰ φρονήματα νὰ ἔπαιζαν κάποιο ρόλο στὴν ἐκλογή του... Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος δὲν μποροῦσε νὰ φανταστεῖ πὼς ἄνθρωποι, μὲ ἀκέραιο χαρακτῆρα, ὅπως οἱ ἐκλέκτορες, θὰ ὑπέκυπταν σὲ πολιτικὲς πιέσεις. Αὐτὸ μετρίαζε κάπως τὶς ἀμφιβολίες του. Ὁ ἀδελφός του ὁ Δημήτρης, παρότι πρὶν ἀπὸ τὴν 4η Αὐγούστου ὑποστήριζε τοὺς *Λαϊκούς*, τώρα πίστευε πὼς καὶ οἱ δυό τους βρισκόταν στὸ ἴδιο στρατόπεδο. Μαζὶ πολεμοῦσαν καὶ τὰ δυὸ κόμματα γιὰ νὰ ρίξουν τὴ δικτατορία, κάθε μέρα ποὺ περνοῦσε δυνάμωνε περισσότερο. Ὁ Δημήτρης εἶχε τὴ γνώμη πὼς στὴν ἐκλογὴ τοῦ Νίκου θὰ ἔβαζαν τρικλοποδιές, ἔπρεπε, λοιπόν, νὰ πάρει τὰ μέτρα του, μὲ νέες ἐπισκέψεις στοὺς ἐκλέκτορες, ἀπ' αὐτοὺς θὰ μποροῦσε νὰ μάθει ἂν ἄρχισαν νὰ τοῦ στήνουν ἐμπόδια.

Ὅσο περνοῦσαν οἱ μέρες ἡ ἀνησυχία τοῦ Πέτρου μεγάλωνε. *Γιατὶ δὲν ἔρχεται ὁ Πετράκης*, μουρμούριζε, *τὶ τὸν κρατοῦν ἀκόμα στὴν Ἀθήνα, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχουν ἀνωμαλίες...* Τὶς ἴδιες ἀνησυχίες εἶχε καὶ ἡ Θάλεια, δὲν τὶς ἔλεγε σὲ κανένα, μόνο στὴ Φιλίτσα τὶς ἐκμυστηρευόταν, ὅλες τὶς μέρες ἦταν ἀχώριστες, συζητοῦσαν μὲ τὶς ὧρες, κοριτσίστικα πράγματα, γιατὶ καὶ ἡ Φιλίτσα, παρότι ἦταν μητέρα δυὸ παιδιῶν, στὴν καρδιὰ ἔμεινε ἔφηβη... Τὸ Μεγάλο Σάββατο, ὁ Πετράκης ἄνοιξε τὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ καὶ τοὺς ξάφνιασε ὅλους. Δὲν εἶχε εἰδοποιήσει κανένα, ὄχι γιατὶ ἤθελε νὰ τοὺς

κάνει ἔκπληξη, ἀλλὰ ἐπειδὴ οὔτε αὐτὸς ἤξερε ἂν τελικὰ θὰ τοῦ ἔδιναν ἄδεια. Πῆρε τελικὰ μιὰ πενθήμερη, τὴ Μεγάλη Παρασκευή. Ὁ παπούς, λὲς κι ἦταν εἰκοσάρης, πετάχτηκε ἀπὸ τὴν πολυθρόνα μὲ τέτοια ὁρμή, ποὺ δὲν μπόρεσε κανένας ἄλλος νὰ τὸν πλησιάσει πρὶν ἀπ' αὐτόν. Τὸν ἀγκάλιασε, τὸν κράτησε ἔτσι σφιχτὰ ἀρκετὴ ὥρα, μουρμουρίζοντας: *Παιδί μου, παλληκάρι μου... Δὲν θάνοιωθα Πάσχα χωρὶς ἐσένα.* Ὕστερα παραχώρησε τὴ θέση του στοὺς ἄλλους, πρῶτα στὴ γυναίκα του τὴ Θάλεια -κατέβηκε τρέχοντας ἀπὸ τὸ δεύτερο ὄροφο, ὅταν ἄκουσε τὴ φωνὴ τοῦ ἄντρα της- κι αὐτὸς γύρισε στὴν πολυθρόνα, μὲ κόπο τώρα, προσπαθώντας νὰ συμμαζέψει τὰ νεφρά του, εἶχαν ξεφύγει ἀπὸ τὴ θέση τους, καθὼς πετάχτηκε ἀπότομα ἀπὸ τὴν πολυθρόνα κι ἔτρεξε πρὸς τὴν εἴσοδο. *Τὴν Ἀνάστασίν σου Χριστὲ Σωτήρ...*, μουρμούρισε κι ἔκανε τὸ σταυρό του, εἶχε ψαλλεῖ πιὰ ὁ ἑσπερινὸς τῆς Ἀνάστασης, *σ' εὐχαριστῶ ποὺ μοῦ τὸν ἔφερες...* Τὰ τελευταῖα χρόνια, καθὼς οἱ ἀρρώστειες τὸν βασάνιζαν ἔντονα, σὲ κάθε ἀποχωρισμὸ ἀπὸ τὸν ἐγγονό του, εἶχε τὴν αἴσθηση πὼς δὲν θὰ τὸν ξανάβλεπε πιά. Ὁ ἐρχομός του σήμαινε γιὰ τὸν Πέτρο μιὰ ἄλλη Ἀνάσταση... Ἦταν σὰ ν' ἀνανέωνε τὴ σύμβαση μὲ τὴ ζωή, σὰν ὁ θεὸς νὰ τοῦ χάριζε μέρες. Ἄνοιξη, Ἀνάσταση, ἐρχομὸς τοῦ Πετράκη, εἶχαν γίνει ἕνα, ἔκαναν τὸν παποῦ ν' ἀλλάξει ἀμέσως διάθεση, νὰ γεμίσει αἰσιοδοξία, νὰ τρέφει ἐλπίδες, ἕτοιμος νὰ κατακτήσει καὶ πάλι τὸν κόσμο... Στὸ κοινὸ τραπέζι τοῦ μεσημεριοῦ τὰ εἶπαν ὅλα, ἦταν τὰ νέα καλὰ καὶ εὐχάριστα. Γιὰ τὸν Πετράκη φρόντιζε ὁ στρατηγὸς Κατσιμῆτρος, τώρα ὑπηρετοῦσε στὴ μεραρχία Κοζάνης, θαρχόταν ὅμως σύντομα στὰ Γιάννινα, στὴν Ἤπειρο, τὴν ἔνοιωθε σὰ δεύτερη πατρίδα του. Ὁ Πέτρος κρεμόταν ἀπὸ τὰ χείλη του. Δὲν ἤθελε νὰ τὸν ρωτήσει τίποτ' ἄλλο αὐτὴ τὴ στιγμή, τοῦ ἔφτανε πὼς ὁ ἐγγονός του θαρχόταν γρήγορα κοντά του, τὰ ὑπόλοιπα ἂς περίμεναν. Τὸ ἀπόγευμα ὁ Πετράκης ἐξαφανίστηκε. Δὲν πῆγε πουθενά, ἔμεινε μὲ τὴ Θάλεια στὸ δωμάτιό τους. Τὸ βράδυ θάκαναν τὴν ἐμφάνισή τους, γιὰ νὰ πᾶνε μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους στὸ Ἀρχιμαντρειό, νὰ παρακολουθήσουν τὴν Ἀνάσταση...

Τὴν Πέμπτη τῆς Διακαινησίμου, παραμονὴ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ποὺ γιόρταζε ἡ *Περίβλεπτος*, ὁ Πετράκης ἔφυγε γιὰ τὴν Ἀθήνα. Οἱ ἄλλοι τὸν ἀκολούθησαν τὸ Σάββατο. Τὶς μέρες αὐτὲς ὁ Πέτρος ἔμαθε ἀρκετά. Δὲν παραξενεύτηκε πολὺ ποὺ ὁ ἐγγονός του ἔδειχνε νὰ συμπαθεῖ τὸ διδακτορικὸ καθεστώς, ἀπὸ καιρὸ εἶχε διαγνώσει τὶς διαθέσεις του. Αὐτὸς καὶ οἱ συμφοιτητές του Εὐέλπιδες, εἶχαν ἀπαυδήσει ἀπὸ τὶς ἀνωμαλίες καὶ τὰ κινήματα, καὶ τώρα ἀκόμα, κατὰ διαστήματα, τὰ τμήματα ὅπου ὑπηρετοῦσε βρισκόταν σὲ ἐπιφυλακή, ἐξαιτίας φημῶν ποὺ ἐξακολουθοῦσαν νὰ κυκλοφοροῦν. Γιὰ τέτοιου εἴδους φῆμες δὲν ἔκανε λόγο ἡ κυβέρνηση, πίστευε πὼς θὰ ἔπαιζε τὸ παιγνίδι τῶν διαδοσιῶν, ὑποχρεώθηκε ὅμως νὰ διαψεύσει τὶς φῆμες, ποὺ ἄρχισαν νὰ δημιουργοῦν ἀνησυχίες στὸν κόσμο, ἐμφανίζοντας τὴν οἰκονομικὴ κατάσταση τῆς χώρας κακή. Κατὰ τὰ ἄλλα, δὲν

ἔμαθε καὶ πολλὰ ἀπὸ τοὺς ταξιδεμένους ὁ Πέτρος, τὰ περισσότερα τὰ γνώριζε ἀπὸ τὶς συζητήσεις του μὲ τὸ Βάντζιο. Βέβαια οἱ ἀντιδράσεις τῶν Ἀθηναίων ἦταν περισσότερο ἔντονες, ἀπ' ὅτι στὰ Γιάννινα καὶ στὶς ἄλλες ἐπαρχίες... Ὄχι σ' ὅλες. Σὲ λίγο καιρὸ ἡ Κρήτη θὰ ξάφνιαζε τὸ Μεταξᾶ, ἀλλὰ δὲν θὰ τὸν ὑποχρέωνε σὲ ἀλλαγὴ πολιτικῆς. Τὸ *Νέον Κράτος*, χτιζόταν μὲ γρήγορους ρυθμοὺς καὶ ὁ ἑορτασμὸς τῆς πρώτης ἐπετείου τοῦ νέου καθεστῶτος, θὰ τὸ ἐπιβεβαίωνε... Τὴν Κυριακὴ τοῦ Θωμᾶ τὸ σπίτι εἶχε ἀδειάσει. Ὁ καιρὸς εἶχε καλοσυνέψει κι ὁ Πέτρος αἰσθάνθηκε τὴν ἀνάγκη νὰ ἐκκλησιαστεῖ στὸν ἅγιο Νικόλαο Κοπάνων. Δίπλα, στὸ νεκροταφεῖο, τὸ μοναδικὸ τότε τῶν Γιαννίνων, ἀναπαύονταν οἱ δικοί του, κι ἤθελε νὰ διαβάσει ἕνα τρισάγιο στοὺς τάφους τους καὶ νὰ ἐπικοινωνήσει νοερὰ μαζί τους. Ἀπὸ τὴν ἑπόμενη θὰ πήγαινε τακτικότερα στὸ μαγαζί, κι εἶχε προγραμματίσει μιὰ συνάντηση μὲ τὸ Σπυρίδωνα...

Ἐνῶ στὴν Ἀθήνα οἱ ἐκπρόσωποι τῶν δυὸ μεγάλων κομμάτων ἐξαντλοῦνταν σὲ συσκέψεις γιὰ τὴν ἐξεύρεση τρόπου ἀνατροπῆς τοῦ Μεταξᾶ, (κάποιοι μάλιστα ἀπ' αὐτοὺς συλλαμβάνονταν, ὕστερα ἀπὸ προδοσία δικῶν τους ἀνθρώπων, γιὰ νὰ σταλοῦν ἀργότερα στὴν ἐξορία), ὁ Μεταξᾶς προχωροῦσε μὲ γοργοὺς ρυθμοὺς στὴν ὀργάνωση τοῦ *Νέου Κράτους*. Πρῶτος στόχος ἡ μύηση τῆς νεολαίας στὴ φιλοσοφία τῆς δικτατορίας, μὲ διάθεση ἄφθονων χρημάτων καὶ ἐκπαίδευση στελεχῶν· γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ ἵδρυσε σχολὴ στελεχῶν στὴν Ἀθήνα, ἀργότερα καὶ στὶς ἐπαρχίες. Παράλληλα ἐργαζόταν γιὰ τὴν ἐξασφάλιση τῆς ὑποστήριξης τοῦ ἐργατικοῦ καὶ ἐπαγγελματικοῦ κόσμου, μὲ τὴ λήψη κάποιων εὐεργετικῶν μέτρων γιαυτούς, ὅπως ἡ ρύθμιση τῶν ἀγροτικῶν χρεῶν καὶ ἡ ἐπίλυση προβλημάτων τῶν ἐπαγγελματιῶν. Ἂν στηριχτεῖ κανεὶς στὴν πληθώρα τῶν τηλεγραφημάτων ποὺ στέλλονταν στὸ Μεταξᾶ ἀπὸ κάθε γωνιὰ τῆς Ἑλλάδας καὶ γέμιζαν τὶς στῆλες τῶν ἐφημερίδων ἐπὶ μῆνες, θὰ πίστευε ὅτι ἡ κυβέρνηση εἶχε ἐξασφαλίσει τὴν ὑποστήριξη τῆς παμψηφίας τοῦ λαοῦ. Δὲν ἦταν ἔτσι. Τὰ τηλεγραφήματα τὰ ἔστελναν ἄνθρωποι ποὺ εἶχαν διοριστεῖ ἀπὸ τὸ Μεταξᾶ στοὺς δήμους, τὶς κοινότητες, στοὺς ὀργανισμούς, στοὺς συνεταιρισμούς, στοὺς συλλόγους, τὰ σωματεῖα καὶ σὲ κάθε ὀργανωμένη ἐκπροσώπηση. Οἱ ἔμπιστοι, λοιπόν, τηλεγραφοῦσαν -γιαυτὸ κι ὁ Μεταξᾶς παρέτεινε τὴ θητεία δημάρχων, κοινοταρχῶν κ.ἄ., φοβόταν τὴ διεξαγωγὴ ἐκλογῶν-, ἀλλ' αὐτοὶ δὲν ἐκπροσωποῦσαν παρὰ ὁρισμένη μερίδα ἀνθρώπων ἀφοσιωμένων στὸ καθεστώς. Ὅπως δὲν ἐκπροσωποῦσαν πιὰ καὶ τὴν κοινὴ γνώμη τὰ καθημερινὰ σχόλια καὶ ἄρθρα τῶν ἐφημερίδων ποὺ ἐξυμνοῦσαν τὸ καθεστὼς καὶ τὰ στελέχη του. Οἱ Γιαννιώτικες ἐφημερίδες, κάτω ἀπὸ τὴν ἄγρυπνη παρακολούθηση τῆς λογοκρισίας, ἔγραφαν τὶς ἴδιες εἰδήσεις καὶ ὑμνοῦσαν μὲ διαφορετικὲς ἐκφράσεις, τὰ ἴδια πρόσωπα καὶ τὶς ἴδιες καταστάσεις. Προξενεῖ, σὲ πρώτη ἀνάγνωση, ἐντύπωση τὸ γεγονὸς ὅτι

ἔρχονταν σ' ἀντίθεση καὶ μ' ἀπόψεις ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων, οἱ ὁποῖες ὑποστήριζαν, τὴ διάθεση μεγαλύτερων πιστώσεων γιὰ τὴν ἐκτέλεση ἔργων στὰ Γιάννινα. Παράδειγμα: Τὸ *Ἔθνος* τῆς Ἀθήνας εἶχε γράψει σχόλιο, μὲ τὸ ὁποῖο συνηγοροῦσε γιὰ τὴ διάθεση μεγαλύτερων πιστώσεων γιὰ τὴν ἀποπεράτωση τοῦ Διοικητηρίου Ἰωαννίνων. *Ἡ συνάδελφος* -ἀπαντοῦσε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (1-7-37)- *εὑρισκομένη μακρὰν τῶν πραγμάτων, ἀσφαλῶς δὲν ἀποκλείεται ν' ἀγνοῇ τὴν τεραστίαν δαπάνην, ἡ ὁποία ἀπαιτεῖται διὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ ἐν λόγῳ κτιρίου, ἡ ὁποία καὶ καθ' ἡμᾶς ἐνδείκνυται. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπιβάλλεται, πρὸς τὸ Κράτος ἀπευθυνόμενοι, νὰ μὴ ζητῶμεν πράγματα ὑπερβάλλοντα τὴν οἰκονομικήν του δυναμικότητα, ἡμεῖς τουλάχιστον... περιοριζόμεθα εἰς τὴν διατύπωσιν τῆς γνώμης ὅτι ἐπιβάλλεται ἡ τοῦ πρώτου τουλάχιστον πατώματος ἀποπεράτωσις ἐπὶ τοῦ παρόντος, εἰς τρόπον ὥστε τοῦτο, μετὰ τῶν ὑπογείων, νὰ χρησιμοποιηθῇ ἀμέσως.* Ἂν μελετήσει κανεὶς βαθύτερα τὸ σχόλιο, θὰ καταλήξει στὸ συμπέρασμα, ὅτι εἶναι γραμμένο κατὰ τρόπο ὥστε καὶ τοὺς ἐκπρόσωπους τῆς κυβέρνησης νὰ ἱκανοποιεῖ, ἀλλὰ καὶ νὰ τὴν ὑποχρεώνει σὲ διάθεση μεγαλύτερων ποσῶν, ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ εἶχε ἀποφασίσει νὰ δώσει γιὰ τὴ συνέχιση τῶν ἐργασιῶν στὸ διοικητήριο...

Μετὰ τὶς «ἀποθεωτικές», κατὰ τὸν τύπο, περιοδεῖες τοῦ βασιλιᾶ, ἄρχισαν καὶ οἱ «ἀποθεωτικὲς» περιοδεῖες γιὰ τὸ Μεταξᾶ ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Ἤπειρος ἦταν ἀπὸ τὶς πρῶτες περιοχὲς ποὺ ἐπισκέφτηκε. Ὁ δήμαρχος Βλαχλείδης, μόλις ἔγινε γνωστὴ ἡ ἡμερομηνία τῆς ἐπίσκεψης τοῦ Μεταξᾶ στὴν πόλη (12-6-37), ἔστειλε τὸ παρακάτω τηλεγράφημα: *Ὁ λαὸς τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῆς ὑπαίθρου, μετ' ἀνεκφράστου χαρᾶς καὶ θερμοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἐπληροφορήθη τὴν ἀπόφασιν τῆς Ὑμετέρας Ἐξοχότητος νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν προσφιλῆ μας πατρίδα. Ὁ Ἠπειρωτικὸς λαὸς θεωρῶν τὴν ὑπὸ τῆς Ὑμετέρας Ἐξοχότητος ἀνάληψιν τῆς κρατικῆς ἐξουσίας ὡς εὐτυχῆ οἰωνὸν διὰ τὰ ὑπέρτατα τοῦ Ἔθνους συμφέροντα, ἐτάχθη ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ὑμετέρας Ἐξοχότητος ὡς σημαιοφόρος καὶ ἀπόστολος τοῦ νέου Ἑλληνικοῦ κράτους, πρόθυμος ὅπως ἐνισχύσῃ πάσῃ θυσίᾳ τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα εἰς τὸ πολύμοχθον ἔργον τῆς Ἐθνικῆς ἀναδημιουργίας. Ὁ Ἠπειρωτικὸς λαὸς πλήρης ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἀφοσιώσεως μὲ ἀνοικτὰς ἀγκάλας ἀναμένει νὰ ὑποδεχθῇ τὸν Λατρευτόν του Ἐθνικὸν Κυβερνήτην καὶ Σωτῆρα τῆς Ἑλλάδος* (ἐφημερίδες, 30-5-37). Αὐτὸ ἦταν, τὸ σύνθημα εἶχε δοθεῖ. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μέρα ὡς τὴν ἄφιξη- τοῦ Μεταξᾶ στὰ Γιάννινα, οἱ ἐφημερίδες δὲν εἶχαν χῶρο γιὰ νὰ δημοσιεύσουν τὰ τηλεγραφήματα -μερικὰ δημοσιεύτηκαν καὶ μετὰ τὴν ἄφιξη- τῶν προέδρων τῶν συλλόγων, ὀργανώσεων κλπ., κλπ., τῆς πόλης καὶ τῆς ὑπαίθρου, μὲ τὰ ὁποῖα ἐξέφραζαν τὴ χαρὰ καὶ τὸν ἐνθουσιασμό τους γιὰ τὴν ἄφιξη. Ἀκόμα καὶ ἡ *Λέσχη Ἰωαννίνων* (Διανοουμένων κατὰ τοὺς τίτλους τῶν ἐφημερίδων) δὲν ὑστέρησε: *Λέσχη Διανοουμένων μετ' ἐξαιρετικῆς*

χαρᾶς πληροφορηθεῖσα προσεχῆ ἐπίσκεψιν ἡμετέρας Ἐξοχότητος καὶ διερμηνεύουσα αἰσθήματα ἐπιστημόνων Ἠπειρωτῶν, ὑποβάλλει θερμὴν παράκλησιν ὅπως ἱκανοποιήσητε διακαῆ πόθον ἡμῶν νὰ σᾶς ἴδωμεν ἐκ τοῦ πλησίον. Πρόεδρος Σπ. Σούρλας, δικηγόρος. Ἡ *Ὀργανωτικὴ ἐπιτροπὴ* ὑποδοχῆς τοῦ Μεταξᾶ δημοσίευε στὶς ἐφημερίδες ἀπὸ τὶς 2 Ἰουνίου τὴν ἑξῆς ἀνακοίνωση: *Ὁ Ἰωάννης Μεταξᾶς ἔρχεται εἰς τὴν πατρίδα μας τὴν 12ην Ἰουνίου. Ὁ κάθε πολίτης, ὁ κερδίζων μὲ πικρὸν ἱδρῶτα τὸν ἄρτον του, ὁ κάθε ἔντιμος ἄνθρωπος, ὁ ἀγανακτήσας ἄλλοτε διὰ τὴν ἀνάλγητον καπηλείαν τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων, ὁ κάθε πατριώτης, ὁ πονέσας ἄλλοτε διὰ τὸ οἰκτρὸν κατάντημα τῆς πατρίδος, ὅλοι αὐτοὶ ἔχουν κλείσῃ εἰς κάποιαν μυστικὴν γωνίαν τῆς καρδίας των, τὴν ἀγάπην καὶ σεβασμὸν διὰ τὸν ἄνθρωπον αὐτόν, τὸν ὁποῖον ἡ πόλις μας μετ' ὀλίγας ἡμέρας θὰ ἔχῃ τὴν τιμὴν νὰ φιλοξενήσῃ. Ἀρχίζει ἤδη νὰ τοκοφορῇ ὁ καρπὸς τῶν κόπων του. Καὶ συντόμως θὰ φθάσῃ ἡ χαρμόσυνος ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ Ἔθνος ἀναγεννηθὲν διὰ μιᾶς ἡρωϊκῆς προσπαθείας καὶ ἔκθαμβον ἀπὸ τὴν ὑπέροχον πρὸς ἀνώτερα ἰδεώδη πτῆσιν του, θὰ ἐγείρῃ εἰς τὸν σημερινὸν Κυβερνήτην ἕνα μνημεῖον ὑπέρλαμπρον. Ὄχι ἕνα μνημεῖον φθαρτὸν ἐξ ὀρειχάλκου ἢ πελεκητῶν λίθων, ἀλλ' ἓν μνημεῖον, τὸ ὁποῖον θὰ μεταφέρῃ ἐσαεὶ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν ἡ συνείδησις τοῦ Ἔθνους. Αὐτὸ τό, μνημεῖον θὰ λέγεται εὐγνωμοσύνη. Οἱ Ἠπειρῶται ἂς δείξουν ὅτι ἐκ τοῦ εὐοιώνου παρόντος δύνανται νὰ προαισθανθοῦν τὸ μεγαλεῖον τοῦ μέλλοντος, τιμῶντες τὸν ἀπεργαζόμενον τὴν δόξαν καὶ τὴν εὐτυχίαν τοῦ Ἔθνους καὶ ἀναδεικνυόμενοι ἐκ τῶν προτέρων ἄξιοι τῆς ὡραίας καὶ εὐτυχοῦς Ἑλλάδος, τὴν ὁποίαν ἑτοιμάζει, ἀναλίσκων ἑαυτόν, ὁ Ἰωάννης Μεταξᾶς.* Δὲν ἦταν, βέβαια, μόνο ἡ ὀργανωτικὴ ἐπιτροπὴ ποὺ παρότρυνε τοὺς Ἠπειρῶτες νὰ ὑποδεχτοῦν τὸν *ἀναμορφωτὴν τῆς Ἑλλάδος,* ἦταν καὶ ὁ τύπος ποὺ καλοῦσε, κάθε μέρα τὸν κόσμο, τῆς πόλης καὶ τῆς ὑπαίθρου νὰ ὑποδηλώσει, μὲ τὴ μαζικὴ παρουσία του, τὴν εὐγνωμοσύνη τῶν Ἠπειρωτῶν, στὸ μόνο κυβερνήτη ποὺ εἶχε σκύψει μὲ στοργὴ στὰ προβλήματα τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας τους καὶ ἀγωνιζόταν γιὰ τὴν ἐπίλυσή τους. Ἦταν, τέλος, κι ἄλλα μέσα, ἴσως πειστικώτερα, ποὺ κινητοποίησαν τὸν κόσμο, καὶ τὸν ὑποχρέωσαν νὰ κατακλύσει τὰ Γιάννινα, σὲ μιὰ πρωτοφανῆ συγκέντρωση γιὰ νὰ ζητωκραυγάσει τὸ Μεταξᾶ. Ὁ φόβος τοῦ χωροφύλακα καὶ ἡ πίεση ποὺ ἀσκοῦσαν σὲ βάρος του οἱ κοινοτάρχες, ὅλοι διορισμένοι ἀπὸ τὸ Μεταξᾶ καὶ οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι τοῦ καθεστῶτος, φανεροὶ καὶ κρυφοί, ἔφεραν ἀποτέλεσμα. Ἀπὸ τὴν πλευρά του, ὁ Κων. Φιλοσοφόπουλος, γιὰ νὰ δημιουργήσει κλῖμα κατάλληλο γιὰ μαζικὴ συμμετοχὴ τῶν Ἠπειρωτῶν στὴν ὑποδοχή, μὲ τὴν ἐπιστροφή του ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, ἀνακοίνωσε πὼς κατὰ τὴ συνάντησή του μὲ τὸ Μεταξᾶ, ὁ τελευταῖος διαβεβαίωνε τοὺς Ἠπειρῶτες ὅτι ἦταν γνώστης ὅλων τῶν προβλημάτων ποὺ τοὺς ἀπασχολοῦσαν. *Ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖται μόνον εἰς τοῦτο,* διαβεβαίωνε ὁ Φιλοσοφόπουλος. *Μνήμων καὶ*

τῶν ὑποχρεώσεων τοῦ Ἔθνους πρὸς τὸν Ἠπειρωτικὸν λαὸν καὶ βαθέως λυπούμενος διὰ τὴν κατάστασιν εἰς ἣν περιήγαγεν τὴν Ἤπειρον ἡ ἀστοργία τῶν κοινοβουλευτικῶν κυβερνήσεων δὲν παύει συνεχῶς καὶ προσωπικῶς ἐνδιαφερόμενος διὰ τὰς ἀνάγκας μας, δὲν παύει συνιστῶν εἰς τὰς διαφόρους ὑπηρεσίας νὰ ἱκανοποιοῦν τὰς ἀπαιτήσεις μας, ἐν ᾧ μέτρῳ ἐπιτρέπουν τοῦτο αἱ οἰκονομικαὶ δυνατότητες τοῦ κράτους... (ἐφημερίδες).

Οἱ ἑτοιμασίες τοῦ Δήμου γιὰ τὴν ὑποδοχὴ ἦταν ἐντατικές. *Ἡ προπαρασκευασθεῖσα ὑποδοχὴ* -κατὰ τὶς ἐφημερίδες- *θὰ ἀφήσῃ ἐποχὴν καὶ θὰ εἶναι ἡ μεγαλειωδεστέρα ἐξ ὅσων εἶδε μέχρι τοῦδε ἡ πόλις.* Δυὸ μέρες πρὶν ἀπὸ τὴν ἄφιξη δημοσιεύτηκε καὶ τὸ πρόγραμμα τῆς ὑποδοχῆς. Σύμφωνα μ' αὐτό: Ὁ Μεταξᾶς θὰ ἔφθανε ἀεροπορικῶς στὰ Γιάννινα στὶς 9 π.μ. Μετὰ τὴν ἐκεῖ ὑποδοχὴ θὰ κατευθυνόταν στὸ ξενοδοχεῖο *Ἀκροπόλ Παλλὰς* ἀπ' ὅπου, ὕστερα ἀπὸ σύντομη ἀνάπαυση, θὰ ἐκφωνοῦσε λόγο πρὸς τὸ λαό. Τὸ μεσημέρι θὰ παρακολουθοῦσε τὴν παρέλαση τῶν σωματείων, τῶν ὀργανώσεων καὶ τῶν σχολείων. Μετὰ τὸ γεῦμα -θὰ τὸ παρέθεταν πρὸς τιμή του οἱ ἀγρότες- θὰ πήγαινε γιὰ ἀνάπαυση στὸ ἀρχοντικὸ τοῦ Βλαχλείδη, ὅπου καὶ θὰ κατέλυε. Τὸ ἀπόγευμα στὸ Στάδιο, θὰ παρακολουθοῦσε παρέλαση ἀθλητῶν-μαθητῶν καὶ θὰ μιλοῦσε πρὸς τὴ Νεολαία. Θὰ παρέμεινε γιὰ νὰ παρακολουθήσει καὶ τοὺς ἀθλητικοὺς ἀγῶνες. Τὸ βράδυ, μετὰ τὴ λαμπαδηφορία ὁ Δῆμος θὰ παρέθετε δεῖπνο πρὸς τιμή του κι ἀργότερα ὁ Μεταξᾶς θὰ παρακολουθοῦσε τὴν παράσταση τῶν *Περσῶν* τοῦ Αἰσχύλου ἀπὸ μαθητὲς τῆς *Ζωσιμαίας σχολῆς*. Τὴν ἄλλη μέρα (14 Ἰουνίου) τὸ πρόγραμμα περιλάμβανε: ἐπιθεώρηση καὶ παρακολούθηση τῆς παρέλασης τοῦ στρατοῦ, ἀκρόαση λαϊκῶν ἐπιτροπῶν στὴ Γενικὴ διοίκηση καὶ ἐγκαίνια τοῦ ἔργου ἀποξήρανσης τῆς Λαψίστας καὶ γεῦμα στὴ Μονὴ Βελλᾶς μὲ τὸ Σπυρίδωνα. Τὸ ἀπόγευμα ἐγκαίνια τοῦ ἔργου τῆς ὕδρευσης τῆς πόλης, ἐπισκέψεις στὸ Μουσεῖο καὶ σὲ εὐαγῆ ἱδρύματα. Τὸ βράδυ ὁ Στρατὸς θὰ παρέθετε πρὸς τιμή του γεῦμα στὴ Στρατιωτικὴ Λέσχη, ὅπου θὰ ἐπακολουθοῦσε δεξίωση. Στὶς 15 ἐπίσκεψη στὴν Πρέβεζα καὶ τὴν Ἄρτα καὶ στὶς 17 ἐπιστροφὴ στὰ Γιάννινα, ἀπ' ὅπου θ' ἀναχωροῦσε ἀεροπορικῶς γιὰ τὴν Ἀθήνα.

Τὸ πρόγραμμα ἐκτελέστηκε κατὰ γράμμα. Ὅλα ἔγιναν, σύμφωνα μὲ ὅσα εἶχαν ἀποφασιστεῖ. Σ' ὅτι ἀφοροῦσε τὴ σύνθεση τοῦ λαοῦ ποὺ ὑποδέχτηκε τὸ Μεταξᾶ, τὰ δημοσιεύματα τῶν ἐφημερίδων ἔδιναν τὴν ἐξήγηση. *Ἀφίχθησαν εἰς Ἰωάννινα 2.500 μαθηταὶ ἐξ ὅλων τῶν σχολείων τῆς Ἠπείρου διὰ τὴν ὑποδοχήν. Πολυάριθμοι ἀγρόται θὰ παρελάσωσι συντεταγμένοι πρὸ τοῦ κ. Ἰωάν. Μεταξᾶ. Καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν* (τῆς 12-6-37) *ἐπιτροπαὶ ἐκ διαφόρων χωρίων τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων διῆλθον ἐκ τῶν γραφείων τῆς Ἑνώσεως* (συνεταιρισμῶν) *καὶ διαβεβαίωσαν ὅτι σήμερον τὴν πρωΐαν θὰ εὑρίσκωνται συγκεντρωμένοι οἱ χωρικοὶ τῶν χωρίων των σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις εἰς τὴν Πλατεῖαν Πάργης.*

Ὁπωσδήποτε ἡ προπαγανδιστικὴ ἐκστρατεία τῶν ἐφημερίδων, συνέβα-

λε στὴν ἐπιτυχία τῆς συγκέντρωσης. Τίτλοι κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς ἄφιξης: *Χιλιάδες λαοῦ ἔχουν συρρεύσει ἐκ τῆς Ἠπειρωτικῆς γῆς διὰ νὰ ὑποδεχθοῦν τὸν Ἐθνικὸν κυβερνήτην. Προμηνύεται πρωτοφανὴς συναγερμός.* Δεῖγμα ἀρθρογραφίας τῶν ἐφημερίδων, προτρεπτικῆς γιὰ τὴ συμμετοχὴ τοῦ λαοῦ:

Ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψη τοῦ Ἰ. Μεταξᾶ στὰ Γιάννινα. Ὁ Δήμαρχος Δημήτριος Βλαχλείδης -μὲ μέλη τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου- ξεναγεῖ τὸν τότε Πρωθυπουργὸ Ἰωάννη Μεταξᾶ στὸ Κάστρο. Διακρίνονται, μεταξὺ ἄλλων (ἀπὸ ἀριστερά): ὁ μητροπολίτης Ἰωαννίνων Σπυρίδων, ὁ Γεώργιος Παπανικολάου ἡ Μπαμπούρης, ὁ Ἰωάννης Μεταξᾶς καὶ ὁ Δημήτριος Βλαχλείδης (δεξιά).

Ὁ ἀφικνούμενος σήμερον πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος κ. Ἰωάν. Μεταξᾶς ἔρχεται κομιστὴς ἑνὸς εὐφροσύνου μηνύματος. Τὸ μήνυμα τοῦτο ἀπὸ πολλοῦ τὸ ἀνεμένομεν, ἀλλ' οὐδεὶς ἕως τώρα ἠδυνήθη νὰ μᾶς τὸ φέρῃ, οὐδεὶς ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε κυβερνησάντων ἠθέλησε νὰ γίνῃ ἡ περιστερά, ἡ κομίζουσα τὸν κλάδον τῆς ἐλαίας. Ὑπῆρξαν ὅλοι κόρακες, βυθίζοντες τοὺς γαμψούς των ὄνυψας εἰς τὰς σάρκας τοῦ ἀσπαίροντος ἔθνους. Καὶ ματαίως ἕνας λαὸς ὁλόκληρος ἀνέμενε μὲ ἀγωνίαν τὰς λέξεις ἐκείνας τὰς μαγικὰς ποὺ θὰ ἤλλαξαν τὴν ἀθλίαν του τύχην καὶ θὰ ἔτρεπον τὴν θέλησίν του εἰς ὡραιότερα, πρὸς μᾶλλον ἀνθρωπιστικὰ πεπρωμένα. Τὰς λέξεις αὐτὰς τὰς εἶπε ὁ σημερινὸς ξένος μας Ἰωάννης Μεταξᾶς κατὰ τὴν 4ην Αὐγούστου. Καὶ αἱ λέξεις αὐταὶ εἶναι: «Ἕλληνες! Σᾶς ἐχώρισε τὸ μῖσος καὶ σᾶς ἐνέκρωσεν ἡ συναλλαγή. Ἀλλὰ δὲν εἶσθε ἄξιοι τοιαύτης τύχης. Εἶσθε λαὸς μεγάλος. Ἐὰν ἡ ἀγάπη καὶ πάλιν σᾶς ἑνώσῃ θὰ ἴδητε τὸν φοίνικα ἀναγεννώμενον ἐκ τῆς τέφρας, θὰ ἴδητε τὸ μεγαλεῖον ν' ἀνθίζῃ ἐκ τοῦ ξεπεσμοῦ, θὰ ἴδητε τὸ λαμπρὸν οἰκοδόμημα νὰ ὑψοῦται ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐρειπίων. Μὲ θέλησιν ἀκούραστον μὲ πειθαρχίαν σιδηρᾶν ἀκολουθήσατέ με. Θὰ σᾶς δείξω τὸν δρόμον τὸν ἄγοντα πρὸς τὴν εὐτυχίαν, καὶ σεῖς θὰ δείξητε εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τὸν δρόμον αὐτόν». Καὶ αἱ λέξεις αὐταὶ μᾶς ἐφώτισαν τὸν νοῦν καὶ ἐχύθησαν ὡς ζωογόνον νᾶμα εἰς τὴν ψυχήν μας... Ἤδη αἰσθανόμεθα ὅτι ἐπανεύρομεν τὸν ἑαυτόν μας. Αἰσθανόμεθα νὰ κινῆται μέσα μας ὁ Ἑλληνισμὸς ὁλόκληρος, ὁ τοσαῦτα ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος πράξας, αἰσθανόμεθα μίαν ὑπερηφάνειαν νόμιμον νὰ μᾶς καταλαμβάνῃ. Ἐπειδὴ κατωρθώσαμεν νὰ ἀπολακτίσωμεν ἕνα κακὸν παρελθόν, διὰ νὰ ἐναγκαλισθῶμεν ἕνα ὡραῖον μέλλον. Καὶ τὴν ὑπερηφάνειάν μας αὐτὴν εἰς τὸν Ἰω-

ἄννην Μεταξᾶ τὴν ὀφείλομεν. (*Ἤπειρος*, 13-6-1937). Τὴν ἴδια φιλοσοφία ἀνέπτυσσαν στὴν ἀρθρογραφία τους ὅλες οἱ ἐφημερίδες τῶν Γιαννίνων.

Ἀνάγκη νὰ παρατεθοῦν καὶ κάποια ἀποσπάσματα τῶν λόγων τοῦ Μεταξᾶ, γιὰ νὰ σχηματιστεῖ μιὰ περισσότερο ὁλοκληρωμένη εἰκόνα, τόσο γιὰ τὸ σκοπὸ τῶν περιοδειῶν του ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα, ὅσο καὶ γιὰ τὴν ἀτμόσφαιρα ποὺ δημιουργοῦσε, τόσο ὁ ἴδιος, ὅσο καὶ τὰ μέσα ἐνημέρωσης, ποὺ ἦταν πιὰ ἀπόλυτα ἐλεγχόμενα ἀπὸ τὴν κυβέρνησή του.

Ἀπὸ τὸ λόγο του ἀπὸ τὸ *Ἀκροπόλ Πάλλας:* Εὐχαρίστησε πρῶτα τοὺς Ἠπειρῶτες γιὰ τὴν ἐνθουσιώδη ὑποδοχὴ ποὺ τὴν εἶχε, ὅπως εἶπε, ἀνάγκη: *Διότι ὅσοι κυβερνοῦν ἕνα τόπον θέλουν νὰ βλέπουν ὅτι καὶ ὁ λαὸς ἔχει πίστιν καὶ ἀφοσίωσιν εἰς αὐτούς.* Ἀναφέρθηκε στὸ «κακὸ» παρελθὸν καὶ στὴν ἐγκατάλειψη τῆς Ἠπείρου, ἡ ὁποία *ποτὲ δὲν ἠμπόρεσε νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὸν πολιτισμὸν* τῆς ἄλλης Ἑλλάδος. Ἄρχισε, μετὰ τὴν ἀναφορὰ καὶ στὰ κυριότερα προβλήματα τῆς Ἠπείρου, νὰ ἀπαριθμεῖ τὶς προσφορὲς τῆς κυβέρνησής του ὄχι μόνο πρὸς τὴν Ἤπειρο, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὅλη τὴν Ἑλλάδα. *Τώρα τὶ σᾶς ἔδωσεν ἡ κυβέρνησίς μου; Δὲν ἔχω σκοπὸν νὰ τὰ ἀπαριθμήσω, διότι ὅλοι τὰ γνωρίζετε. Ἀλλὰ δὲν μπορῶ νὰ μὴ σᾶς τονίσω τὰ ἑξῆς ὀλίγα. Πρῶτα-πρῶτα σᾶς ἔκανε νὰ αἰσθανθῆτε μὲ ὑπερηφάνειαν ὅτι εἶσθε Ἕλληνες. Τὸ εἴχατε λησμονήσει αὐτό. Σᾶς ἔδωκε τὸ αἴσθημα τῆς ἀσφαλείας ὅτι ἠμπορεῖτε νὰ κοιμᾶσθε ἥσυχοι εἰς τὰ σπίτια σας χωρὶς νὰ διατρέχητε τὸν κίνδυνον ἀπὸ τὴ μιὰ μέρα ὡς τὴν ἄλλη νὰ κρεμασθεῖτε ἀπὸ τοὺς ἀνατροπεῖς. Σᾶς ἔδωσε τὸ αἴσθημα ὅτι τὰ σύνορά μας εἶναι ἰσχυρὰ καὶ ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν πλέον νὰ διατρέξῃ κίνδυνον ἡ ἀκεραιότης τῆς χώρας μας. Σᾶς ἔδωσεν ἡ κυβέρνησίς μας τὴν ἀξίαν τῆς δραχμῆς, διότι ἂν ἡ κατάστασις ποὺ ἐπικρατοῦσε πρὸ τῆς μεταβολῆς τῆς 4ης Αὐγούστου ἐξακολουθοῦσε μὲ τὰ φοβερὰ ἐλλείμματα καὶ μὲ τὴν διαφυγὴν τοῦ συναλλάγματος, δὲν ἠξεύρω ἂν αὐτὴ τὴ στιγμὴ ἡ δραχμὴ ποὺ ἔχεις στὴν τσέπη σου θὰ ἄξιζε καὶ ἕνα μονόλεπτο ἀκόμη. Σοῦ ἔδωσε ἡ κυβέρνησίς μου φιλεργατικὴν τάξιν, ἀγαπημένην μὲ τὸ Ἔθνος. Ἡ ἐργατικὴ τάξις ἐργάζεται πλέον ὡς ἕνα μέρος τοῦ συνόλου, ἐνῶ πρὶν τὴν ἐθεωρούσατε ὅλοι ὡς ἐχθρὸν τῆς πατρίδος. Σᾶς ἔδωσε τὸν ἀγρότην ὡς τὸν κύριο παράγοντα τῆς ἐθνικῆς μας εὐδαιμονίας. Σᾶς ἔδωσε τὸ αἴσθημα τῆς ἀλληλεγγύης τῆς κοινωνικῆς καὶ ὁ καθένας ἀπὸ σᾶς τώρα αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ φροντίζῃ καὶ διὰ τοὺς ἀδυνάτους.* (Μιλάει σὰ νὰ εἶχε γίνει πέτρα ἡ καρδιὰ τῶν ἀνθρώπων στὸ παρελθὸν καὶ νὰ μὴν αἰσθανόταν τίποτε γιὰ τοὺς δυστυχοῦντες...). *Ἀλλὰ θὰ σταματήσω ἐδῶ, δὲν θὰ σᾶς τὰ μετρήσω ὅλα, τὰ γνωρίζετε. Ἕνα πρᾶγμα ζητῶ ἀπ' ὅλους σας, ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιά. Νὰ γνωρίζητε ὅλοι ὅτι αὐτὴ ἡ κατάστασις τῆς εὐημερίας τὴν ὁποίαν περνᾶμε* (πῶς μέσα σὲ δέκα μῆνες ἡ Ἑλλάδα ἀπὸ τόπος δυστυχίας μεταβλήθηκε σὲ παράδεισος εὐημερίας, μόνο ὁ Μεταξᾶς τὸ ἤξερε...), *μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ γίνουμε ἀκόμα καλλίτεροι, εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκμηδενισθῇ. Ἂν δὲν εἶστε πιστοὶ ὅλοι σας πέρα-*

πέρα εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Κράτους τῆς 4ης Αὐγούστου, ἂν δὲν φυλάγεσθε ὅλοι σας ἀπὸ κάθε λαοπλάνον. Ἡ εὐτυχία θὰ εἶναι ἰδική σας ὅταν φυλάγεσθε πρωὶ καὶ βράδυ, νύχτα καὶ ἡμέρα, καὶ ὅταν θυμᾶσθε τί ἤσαστε πρὶν καὶ ὅτι ἂν ποτὲ ἐφθάσατε νὰ πλανηθῆτε ὄχι μονάχα θὰ φθάσητε ἐκεῖ ποὺ εἴσαστε πρίν, ἀλλὰ καὶ ἀκόμη χειρότερα (ὅπερ ἔδει δεῖξαι...). Ἀπευθυνόμενος στοὺς ἀγρότες καὶ στὴ ρύθμιση τῶν ἀγροτικῶν χρεῶν, τόνισε: *Δὲν ἔχει πλέον γλέντια καὶ σκόρπισμα τοῦ χρήματος, ἀλλ' ἀποταμίευσιν, διὰ νὰ εἶσθε ἀσφαλεῖς, ὅταν θὰ ἔλθουν καὶ χρόνοι ὄχι καλοί, ὅτι θὰ βρῆτε τὸ ἀποκούμπι σας. Ζητῶ ἀκόμα ἀπὸ σᾶς καὶ κάτι ἄλλο. Ὅλα τὰ χρέη τὰ ὁποῖα σᾶς ἔμειναν, τὰ πολὺ ὀλιγώτερα χρέη ποὺ εἴχατε ἐξ ἀρχῆς, ζητῶ νὰ τὰ πληρώνετε, διότι ὑπάρχουν ἄνθρωποι κακοὶ καὶ ἀδιάντροποι, οἱ ὁποῖοι λένε γιὰ σᾶς τοὺς ἀγρότες, γιὰ σᾶς τοὺς τίμιους ἀνθρώπους, ὅτι δὲν σκοπεύετε νὰ πληρώσετε οὔτε αὐτὰ τὰ ὀλίγα ποὺ ὀφείλετε... Ἐδῶ ἦρθα καὶ γιὰ ἕνα ἄλλο ἀκόμη λόγο. Ἦλθα γιὰ νὰ δῶ τὰ παιδιά σας. Ἔχω ἀκούσει τόσα πολλὰ γιὰ παιδιὰ τῆς Ἠπείρου, ἔχω ἀκούσει τόσα γιὰ τὴν πρόοδο τῆς νεολαίας σας καὶ ἦλθα νὰ τὰ ἰδῶ ἀπὸ κοντὰ διὰ νὰ χαρῶ, νὰ χαρῇ καὶ ἡ ψυχή μου, διότι τὰ παιδιὰ εἶναι τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος. Καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ εἶδα σήμερα τὸ πρωί, προβλέπω τὸ τί θὰ ἴδω τὸ ἀπόγευμα, ὅταν εἰδικῶς θὰ ἀποταθῶ στὴ νεολαία καὶ μὲ τὶ ἐνθουσιώδεις ἐντυπώσεις θὰ γυρίσω στὴν Ἀθήνα.* Κατέληξε, ἀπευθυνόμενος στὴ νεολαία, ὕστερα ἀπὸ μιὰ σειρὰ προτροπῶν νὰ ἐνεργοῦν καὶ νὰ σκέπτονται μόνο ἑλληνικά, μὲ τὰ ἑξῆς: *Ζητῶ νὰ μὴ γίνετε μόνον ἄνθρωποι γραμματισμένοι, ἀλλὰ νὰ εἶσθε καὶ ἄνθρωποι τῆς πράξεως καὶ τοῦ πρακτικοῦ βίου. Νὰ γίνετε ἄνθρωποι μὲ μυαλό, μὲ γράμματα, ἀλλὰ πρὸ παντὸς νὰ ἔχετε μέσα σας ἐνέργεια, χαρακτῆρα. Ὅσοι ἀπὸ σᾶς εἶσθε παιδιὰ ἀγροτῶν, νὰ ἀγαπᾶτε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πατέρα σας, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ εὐγενέστερο ἐπάγγελμα. Μὲ αὐτὲς τὶς ἐλπίδες ἐργάζομαι, μὲ αὐτὲς τὶς ἐλπίδες ἄρχισα τὸ ἔργον μου, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι καὶ ὀλίγον κοπιῶδες. Ἀλλὰ καὶ μὲ μεγάλη χαρά, διότι προβλέπω τὰ ἀποτελέσματά του.* (Μετὰ τὸ τέλος τοῦ λόγου του, σημείωναν οἱ ἐφημερίδες, *ἐπὶ δέκα λεπτὰ ἡ ἀτμόσφαιρα ἐδονεῖτο ἀπὸ μυριοστόμους κραυγὰς καὶ ἐπευφημίας).*

Στὸ γεῦμα ποὺ παρατέθηκε πρὸς τιμή του ἀπὸ τὸ Δῆμο, ὁ Μεταξᾶς ἐκφώνησε νέο λόγο. Καὶ σ' αὐτὸν ὅπως καὶ σ' ὅλους, ἡ τακτικὴ ποὺ ἀκολουθοῦσε ἦταν: Περιγραφή, μὲ τὰ μελανότερα χρώματα, τοῦ κοινοβουλευτικοῦ καθεστῶτος ποὺ ἀνέτρεψε καὶ ἐκτενὴς παράθεση ὅλων τῶν ἐπιτευγμάτων τῆς κυβέρνησής του. Κάποια ἀπ' αὐτὰ μπορεῖ νὰ ἦταν ἀξιόλογα, σὲ καμμιὰ ὅμως περίπτωση δὲν τοῦ ἔδιναν τὸ δικαίωμα νὰ μιλάει, γιὰ «εὐτυχία», «χρυσὲς ἐποχὲς» καὶ ἄλλα συναφῆ. Μπορεῖ νὰ χειροκροτοῦσε ὁ κόσμος, ἀλλὰ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς χειροκροτητὲς τὸ ἔκαναν ἀπὸ ἀνάγκη. Κι ἐνῶ ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος εἶχε τὸ μεγάλο προσὸν νὰ μιλάει στὸν κόσμο ἁπλὰ καὶ κατανοητὰ -ποτὲ δὲν κατόρθωσαν οἱ βουλευτὲς ποὺ κατάργησε νὰ τὸ ἐπι-

τύχουν-, ἀπὸ τὸ ἄλλο, οἱ χωρὶς ὅρια ὑπερβολές, τοῦ ἴδιου καὶ τῶν συνεργατῶν του, ἀποδυνάμωναν τὴν ἀντικειμενικότητα τοῦ λόγου καὶ δημιουργοῦσαν δυσπιστία. Παραθέτω καὶ ἀπὸ τὸ λόγο αὐτὸ λίγα ἀποσπάσματα: *Τὸ τί ἐγίνετο εἰς τὴν ὕπαιθρον, εἰς τὰ χωριά, τὸ πῶς ἔζων οἱ χωρικοὶ τὸ γνωρίζεται ὅλοι. Ὁ χωρικὸς δὲν εἶχε καμμίαν ἐλευθερίαν, ἀπολύτως καμμίαν. Ἦτο ὑποτεταγμένος εἰς τὴν δουλείαν τοῦ ἀστυνόμου τοῦ κόμματος, ἦτο ὑποτεταγμένος εἰς τὴν εἰρηνοδίκην τοῦ κόμματος.! Τὰ παιδιά του τοῦ τὰ ἔπαιρνε ὁ δάσκαλος τοῦ κόμματος καὶ ἡ περιουσία του καὶ ἡ ὕπαρξίς του ἦσαν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ κόμματος. Καὶ δὲν ἐσταματούσαμε ἐδῶ, διότι ὑπῆρχε καὶ ἕνα ἄλλο στέλεχος τοῦ κόμματος εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ὁποίου ἦσαν τὰ πάντα. Ὁ λήσταρχος. Τὸ γνωρίζετε σεῖς καλὰ αὐτὸ οἱ Ἠπειρῶται. Καὶ μὴ νομίζετε ὅτι οἱ λήσταρχοι τοῦ κόμματος ἦσαν κανὲν εἰδικόν... προνόμιον εἰς τὴν Ἤπειρον. Τὸ προνόμιον αὐτὸ τὸ εἶχαν καὶ ἄλλαι περιφέρειαι. Καὶ ἂν δὲν ἦσαν καὶ αὐτοὶ λήσταρχοι τῶν μεγάλων δρόμων, ἦσαν λήσταρχοι πάντως...* Γεννηθήκαμε, οἱ περισσότεροι καὶ μεγαλώσαμε σὲ χωριά. Γνωρίζουμε καλὰ τὶ συνέβαινε καὶ βέβαια οἱ δάσκαλοί μας ποτὲ δὲν ἔπαιζαν ρόλο κομματάρχη, ὅπως ὑποστήριζε ὁ Μεταξᾶς, παραποιώντας τὴν ἀλήθεια. Καὶ πῶς νὰ τὸν πιστεύουν οἱ χωρικοὶ στοὺς ὁποίους ἀπευθυνόταν, ὅταν τοὺς ἔλεγε πὼς πρὶν ἀπὸ τὴν 4η Αὐγούστου, ἦταν δοῦλοι τοῦ ἀστυνόμου καὶ τοῦ εἰρηνοδίκη, ἐνῶ τώρα εἶχαν ἀπαλλαγεῖ ἀπ' αὐτὴ τὴ δουλεία, ξεχνώντας πὼς εἶχαν περιπέσει σὲ χειρότερη κατάσταση ἀπὸ τὴν προηγούμενη, ἀφοῦ ἐξαρτόταν ἀπὸ τὶς διαθέσεις τοῦ κάθε ἀστυνομικοῦ, μὲ στολὴ ἢ χωρὶς στολή, καὶ τῶν πρακτόρων ποὺ συγκέντρωναν στοιχεῖα γιὰ νὰ ὑποχρεώνονται οἱ ἀγρότες, κατόπιν «συστάσεων», νὰ ὑπογράφουν δηλώσεις μετανοίας, πολλὲς ἀπὸ τὶς ὁποῖες δημοσιεύονταν στὶς ἐφημερίδες, κάθε φορὰ ὅλο καὶ περισσότερες; Εἶχε δίκιο γιὰ τοὺς πολιτικοὺς φίλους τῶν ληστάρχων -ἔκανε μάλιστα ἔμμεσο ὑπαινιγμὸ γιὰ τὴν πολιτεία πρώην βουλευτὴ τῶν Φιλελευθέρων στὰ Γιάννινα- ἀλλὰ καὶ ἐδῶ ἡ ὑπερβολὴ δημιουργεῖ ἀμφισβητήσεις γιὰ τὸ βάσιμο τῶν ἐπιχειρημάτων του. Καὶ βέβαια τὴ ληστεία δὲν τὴν ἐξόντωσε ὁ Μεταξᾶς, ὅπως ἰσχυριζόταν, ἀλλὰ ὁ Βενιζέλος... Στὸ λόγο του στὸ Δημαρχεῖο ἀναφέρθηκε σ' ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς δημόσιας ζωῆς, πάντοτε σὲ ἀντιδιαστολὴ μὲ τὸ παρελθόν, στὴν ἐνίσχυση τῶν ἐνόπλων δυνάμεων καὶ τῆς ἀμυντικῆς ἱκανότητας τῆς χώρας, στὴν ἀνάγκη συνεργασίας μὲ τὰ βαλκανικὰ κράτη, πρὸς διατήρηση τῆς εἰρήνης (σ' αὐτὸ συνέχισε τὴν πολιτικὴ τῶν κοινοβουλευτικῶν κυβερνήσεων καὶ συνέβαλε στὴν ἐνίσχυση τοῦ Βαλκανικοῦ συμφώνου) καὶ κατηγόρησε τὴν ἀστικὴ τάξη -σὰ νὰ μὴν ἦταν ἐκπρόσωπός της!- ὅτι ἀδιαφοροῦσε γιὰ τὴν προσπάθεια ἀνατροπῆς τοῦ ἀστικοῦ καθεστῶτος- ὅπως εἶχε συμβεῖ στὴ Ρωσία καὶ τελευταῖα στὴν Ἰσπανία - κάτι ποὺ αὐτὸς ἀπέτρεψε. *Ἡ ἀστικὴ τάξις* -εἶπε, ἀναφερόμενη στὶς δυὸ αὐτὲς χῶρες καὶ ἔμμεσα στὴν ἀστικὴ τάξη τῆς Ἑλλάδας- *δὲν ἠσθάνετο ὄχι μόνον τὴν ἀνά-*

γκην ἀλλ' οὔτε καὶ τὸ ἐλάχιστον ψυχικὸν θάρρος (εἶχε) *νὰ ἐργασθῇ κατὰ τῆς ἀνατροπῆς. Καὶ ἐπαναλαμβάνω ὅτι οἱ ἀντιπρόσωποί της ἔδιδαν καὶ τὰ χέρια εἰς τοὺς ἐρυθροὺς ὅπως ἔδιναν τὰ χέρια καὶ συνεμάχουν μὲ τοὺς ἐρυθροὺς καὶ ὅλα τὰ πολιτικὰ κόμματα. Ἂν συνεχιζόταν αὐτὴ ἡ κατάστασις, ἡ Ἑλλὰς θὰ διεμελίζετο·* (αἴσθησις, γράφει ὁ συντάκτης) *ὥστε βλέπετε ποῦ θὰ ἔφθανεν ἡ Ἑλλὰς καὶ ποῦ θὰ ἤθελε φθάσει ἐὰν σεῖς οἱ Ἕλληνες δὲν ἔχετε μπροστά σας κάθε πρωὶ ποὺ ξυπνᾶτε, ὅλη σας τὴν ἡμέρα καὶ τὸ βράδυ ποὺ θὰ πηγαίνετε γιὰ νὰ κοιμᾶσθε τὴν γενικὴν αὐτὴν κατάστασιν εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκεσθε πρὸ τῆς 4ης Αὐγούστου. Καὶ δὲν γνωρίζω ἐὰν κατόπιν ὅλων αὐτῶν, ἂν ὑπάρχῃ μέσα εἰς τὴν Ἑλλάδα πολίτης εἰς τοῦ ὁποίου τὸ μυαλὸ θὰ περνᾷ ὅτι εἶναι δυνατὸν ποτὲ νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς μίαν τοιαύτην κατάστασιν* (φωναί: *ποτέ). Δὲν θὰ ἐπανέλθωμεν βεβαίως ποτέ. Ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ μόνον αὐτό. Θέλω ὁ καθένας νὰ τὸ ἔχῃ μέσα του αὐτὸ τὸ πράγμα, ὥστε ὅταν ἔρχωνται διάφοροι ἄνθρωποι, ἀσυλλόγιστοι καὶ κακοήθεις καὶ συκοφάνται καὶ ψεῦσται, οἱ ὁποῖοι φαντάζονται ὅτι δύνανται νὰ σᾶς δηλητηριάσουν, ὁ κάθε ἕνας τίμιος Ἕλλην νὰ τοῦ δώσῃ τὴν ἀπάντησιν.* Καὶ γιὰ νὰ ἀμβλύνει ἐντύπωση ἀπὸ τὴν καταπίεση τοῦ ἀστυνομικοῦ κράτους πρόσθεσε: *Γνωρίζω ὅτι ἡ ἀναγκαία κρατικὴ πειθαρχία ἴσως* (ἴσως...) *ἐπιβάλλει καὶ μερικοὺς περιορισμούς. Ἀλλὰ πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ φαντασθῇ κανεὶς ὅτι εἶναι δυνατὸν ν' ἀφήσωμεν ποτὲ εἰς τὸν καθένα τὴν ἐλευθερίαν νὰ γκρεμίσῃ τὰ βάθρα τῆς Ἑλλάδος; Αὐτὴν τὴν ἐλευθερίαν δὲν θὰ τὴν ἀφήσωμεν ποτέ, μὰ ποτέ, εἰς κανένα...* Ἔχω τὴ γνώμη πὼς τὰ ἀποσπάσματα τῶν λόγων τοῦ Μεταξᾶ, ποὺ παρατέθηκαν, καὶ ὅσα ἀκόμα θὰ παρατεθοῦν, βοηθοῦν τὸν ἀναγνώστη νὰ σχηματίσει εἰκόνα γιὰ τὴν κατάσταση ποὺ εἶχε διαμορφωθεῖ μετὰ τὴν 4η Αὐγούστου καὶ καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς δικτατορίας. Νά, τώρα, πῶς κολάκευε ὁ Σπυρίδων τὸ Μεταξᾶ, μὲ τὸ καθεστὼς τοῦ ὁποίου εἶχε ταυτιστεῖ, ὅπως καὶ τὸ σύνολο τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδας. Στὸ γεῦμα ποὺ τοῦ παρέθεσε στὴ Βελλᾶ, ἄρχισε ὡς ἑξῆς: *Κύριε Πρόεδρε, Χαίρω πολὺ διότι φιλοξενῶ εἰς τὴν Σχολὴν ταύτην τὸν ὑπὸ τῆς Θείας Προνοίας προωρισμένον ἵνα διὰ τῆς σιδηρᾶς ἀποφασιστικότητος καὶ τῆς πίστεώς του ὁδηγήσῃ τὴν Ἑλληνικὴν Πατρίδα, ἐκοῦσαν ἄκουσαν, εἰς τὸν λιμένα τῆς σωτηρίας καὶ τῆς μεγαλουργίας.* Ἀφοῦ ἀπαρίθμησε τὰ ὅσα πρόσφερε ὁ Μεταξᾶς στὴν Ἐκκλησία, τὴ νεολαία καὶ τοὺς ἄλλους τομεῖς, συνέχισε: *Ἀλλὰ ἐκεῖνο διὰ τὸ ὁποῖον, Κυβερνῆτα, πρὸ παντὸς σκιρτᾶ ἡ καρδιὰ τοῦ Ἠπειρώτου εἶναι ὅτι ἡ Ἤπειρος βλέπει πλέον τὸν Κυβερνήτην της ν' ἀνταποδίδῃ ὅ,τι ἔπρεπεν ἤδη ν' ἀποδοθῇ ἔναντι τῶν θυσιῶν τὰς ὁποίας ὑπέστησαν τὰ τέκνα της καὶ ἔναντι τῶν ὑπηρεσιῶν τὰς ὁποίας ταῦτα προσέφερον. Ἡ Ἤπειρος κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας προσέφερε τοὺς διδασκάλους της, τοὺς ἁρματωλοὺς καὶ κλέφτας της πρὸ τοῦ ἀγῶνος, τοὺς Σουλιώτας κατὰ τὴν προπαρασκευὴν τοῦ ἀγῶνος, προσέφερε τοὺς Ζωσιμάδας καὶ διαφόρους ἄλλους ἐμπνευσμένους εὐεργέτας*

καὶ τοὺς δύο ἐκ τῶν τριῶν ἱδρυτῶν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν, ἡ Ἤπειρος προσέφερε τὴν πνευματικήν της ἰκμάδα, τοὺς εὐεργέτας, οἱ ὁποῖοι ἐπροίκισαν τὴν πρωτεύουσαν μὲ ἱδρύματα μοναδικά. Καὶ ὅμως τὴν Ἤπειρον οὐδεὶς τὴν ἐνεθυμήθη μέχρις ἐσχάτων. Ὅ,τι εἶχε καὶ δὲν εἶχε ἡ Ἤπειρος τὸ προσέφερεν ὑπὲρ τοῦ Γένους καὶ οὐδέποτε ἠθέλησε νὰ ὑψώσῃ φωνὴν διὰ τὰς ἰδικάς της ἀνάγκας καὶ διὰ τοῦτο ὅλοι τὴν ἐλησμόνησαν. Τὰ ἀποτελέσματα εἶναι ἡ ὀδυνηρὰ οἰκονομικὴ ἐξαθλίωσίς της καὶ ἡ κατάπτωσίς της. Ἡ ὀδυνηρὰ ἀραίωσις τοῦ πληθυσμοῦ της. (Ἀλήθειες ἦταν αὐτὰ ποὺ ἔλεγε ὁ Σπυρίδων, μόνο ποὺ οὔτε ἐπὶ Μεταξᾶ, οὔτε μετὰ τὸν πόλεμο καὶ τὴν ἀπελευθέρωση, οὔτε ἀργότερα, οὔτε καὶ στὶς μέρες μας ἀκόμα, ἐκδηλώθηκε τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κράτους κατὰ τρόπο ποὺ νὰ ἀναπτυχθεῖ ἡ Ἤπειρος, ὥστε νὰ τερματισθεῖ ἡ ἐρήμωσή της. Γιαυτὸ καὶ στὶς εὐρωπαϊκὲς στατιστικὲς καταγράφεται ὡς ἡ φτωχότερη ἐπαρχία τῆς Εὐρωπαϊκῆς κοινότητας...). Εἶπε πολλὰ ἀκόμα γιὰ τὰ προβλήματα τῆς Ἠπείρου ποὺ ἔπρεπε νὰ ἐπιλυθοῦν καὶ κατέληξε σὲ νέο ὑμνολόγιο πρὸς τὸ Μεταξᾶ: *Κυβερνῆτα, ὅλοι οἱ φωτισμένοι Ἕλληνες, ὅσοι δὲν ἔζησαν ὡς ἁπλοὶ θεαταί, ἀλλ' ἐζήσαμεν καὶ ἐλάβομεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν φοβερὰν τραγωδίαν τοῦ Ἔθνους μας κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας, ἀντικρύζομεν εἰς σὲ τὸν ἐκλεκτὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν σταλέντα ἵνα διευθετήσῃ τὴν ἀδιαξόδως περιπλακεῖσαν ἑλληνικὴν πραγματικότητα καὶ εὐχόμεθα ὅπως ὁ Πανάγαθος Θεὸς σᾶς ἐνισχύῃ καὶ ἐπευλογῇ τὸ ἔργον σας, καὶ θὰ τὸ ἐπευλογῇ, ἐφ' ὅσον ἡ Ἑλλὰς προώρισται νὰ ζήσῃ.*

Θὰ κλείσω τὸ κεφάλαιο τῆς ἐπίσκεψης τοῦ Ι. Μεταξᾶ στὰ Γιάννινα -τὸν συνόδευε καὶ ὁ ὑπουργὸς Παιδείας Κ. Γεωργακόπουλος- μὲ τὴ θεατρικὴ παράσταση τῶν μαθητῶν τῆς *Ζωσιμαίας σχολῆς*, τὴν ὁποία καὶ οἱ δυό, παρακολούθησαν. Εἶχε μάλιστα ἡ παράσταση ἐνταχθεῖ, ὅπως σημειώθηκε, στὸ ἐπίσημο πρόγραμμα. Οἱ μαθητές, μὲ τὴ βοήθεια πολλῶν, «δίδαξαν» τὴν τραγωδία τοῦ Αἰσχύλου *Πέρσαι*, στὴν αὐλὴ τῆς σχολῆς. Ἡ ἐπιτυχία ἦταν ἐξαίρετη, ἱκανοποίησε δὲ ἀπόλυτα τὸ Μεταξᾶ, σὲ σημεῖο ποὺ νὰ μετατρέψει τὴ δυσπιστία του ἀπέναντι στὴ *Ζωσιμαία*, ἐξαιτίας τῶν προβλημάτων ποὺ δημιουργοῦσε ἡ ἀπροθυμία μαθητῶν, μὲ τὴν προτροπὴ τῶν γονέων τους βέβαια, νὰ ἐνταχθοῦν στὴν ὀργάνωση τῆς Νεολαίας, σὲ θερμὴ συμπαράσταση. Τὴν ἴδια χρονιὰ τὸ ὑπουργεῖο Παιδείας ἀνακήρυξε τὴ *Ζωσιμαία σχολὴ* ὡς «Πρότυπον γυμνάσιον». (Πολλὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν περίοδο τῆς δικτατορίας ποὺ ἀφοροῦν τὴ *Ζωσιμαία σχολή*, μπορεῖ νὰ βρεῖ κανεὶς στὴν ἀξιόλογη μελέτη τοῦ φιλόλογου καὶ συγγραφέα Σπ. Ἐργολάβου *Ζωσιμαία σχολὴ Ἰωαννίνων* Ἰωάννινα, 1993). Σύμφωνα μὲ τὸ πρόγραμμα (φωτοτυπία τοῦ ἐξωφύλλου του δημοσιεύεται, μοῦ ἔθεσε ὑπόψη ὁ ἀγαπητὸς Φρῖξος Τζιόβας, ἔπαιξε κι ὁ ἴδιος ρόλο στὴν παράσταση) οἱ συντελεστὲς τῆς διδασκαλίας τῆς τραγωδίας ἦταν: Σκηνοθέτες, ἂς τοὺς ὀνομάσουμε ἔτσι, ὁ γυμνασιάρχης Χρ. Σούλης καὶ ὁ καθηγητὴς Στράτος Παπακωνσταντίνου.

Οἱ σκηνογράφοι πολλοί: Θ. Βαρδάκης, Θ. Καραγιώτης, Α. Γκλίναβος, Σ. Γκόβελας, Ν. Δῆμος, Ε. Βαρέσης, Β. Δερέκας, Γ. Μαρτίνης, Ν. Κολιάτσος, Κ. Ἀποστολίδης, Θ. Λέκκας (ὄχι ὁ γιατρὸς) Κ. Πάσχος. Τὰ πρόσωπα τοῦ δράματος: *Ἄτοσσα:* Λ. Παπαβρανούσης, *Ἄγγελος:* Γ. Δαγκλῆς, *Δαρείου εἴδωλο:* Βασ. Μπέχλης, *Ξέρξης:* Ι. Δανάκας. *Χορὸς γερόντων Περσῶν:* Κορυφαῖος: Χ. Μητσμάρης. Α΄ Ἡμιχόριο: Φρ. Τζιόβας (παραστάτης), Μ. Βεχορόπουλος, Κ. Κυριακόπουλος, Κ. Τσαντούκλας, Θ. Βαρδάκης, Κ. Σιδώνης, Ι. Λυμπερόπουλος, Κ. Συρμακέσης, Κοντούρης, Μ. Λογοθέτης, Ι. Ξενάκης, Ὅμ. Βάρδας, Ι. Βλαχογιάννης. Β΄ Ἡμιχόριο: Φ. Πελέσης (παραστάτης), Ν. Ντουσαμπᾶς, Α. Παλώδιος, Β. Κυριάκος, Ι. Βλάχος, Δ. Κρέμος, Ν. Οἰκονόμου, Β. Μπάκας, Α. Κόντος, Κ. Ζῆκος, Κ. Χάρβεη, Β. Μούτσιος, Ν. Μπαλούγιας. Διευθυντὴς ὀρχήστρας: Ν. Λυμπερόπουλος. Αὐλητὴς Χ. Ἔζρᾶς, Τυμπανιστής: Α. Οἰκονομίδης, Ὑπόκρουσης μὲ ἁρμόνιο: Λ. Δόστης. Ὑποβολέας: Σ. Γκοβόσδης.

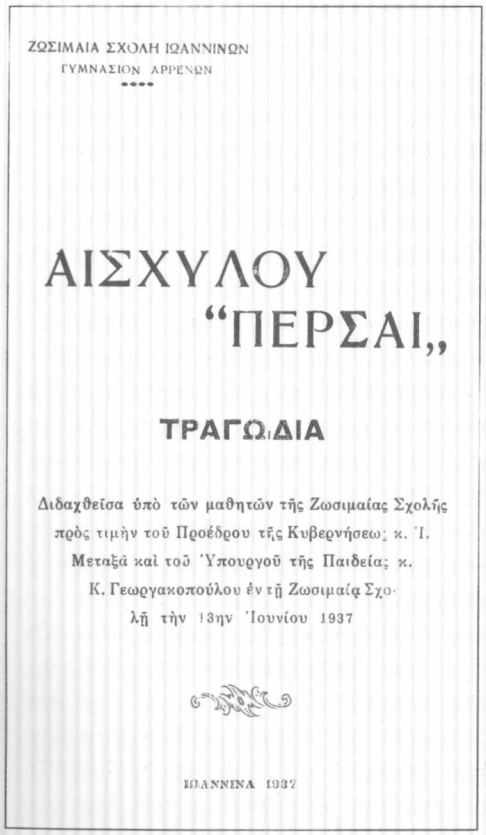
ΖΩΣΙΜΑΙΑ ΣΧΟΛΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΓΥΜΝΑΣΙΟΝ ΑΡΡΕΝΩΝ

ΑΙΣΧΥΛΟΥ
"ΠΕΡΣΑΙ,,

ΤΡΑΓΩΔΙΑ

Διδαχθεῖσα ὑπὸ τῶν μαθητῶν τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς πρὸς τιμὴν τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως κ. Ἰ. Μεταξᾶ καὶ τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας κ. Κ. Γεωργακοπούλου ἐν τῇ Ζωσιμαίᾳ Σχολῇ τὴν 13ην Ἰουνίου 1937

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1937

Τὸ ἐξώφυλλο τοῦ προγράμματος.

Ἂς προσθέσουμε ἀκόμα ὅτι γιὰ τὴ μουσικὴ τῶν χορικῶν οἱ σκηνοθέτες εἶχαν ὑπόψη τους τὶς ἐργασίες τῶν φοιτητῶν τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Παρισιοῦ, τὶς σχετικὲς μὲ τὴν ἐκεῖ παράσταση τῶν *Περσῶν*, (Νοέμβριος 1936). Οἱ ἐργασίες αὐτὲς εἶχαν δημοσιευτεῖ στὸ Γαλλικὸ περιοδικὸ Conferencia (Μάρτιος 1937). Τὰ χορικὰ εἶχαν τονιστεῖ ἀπὸ τὸ Γάλλο συνθέτη Jacques Chailey, ἡ δὲ μετάφραση τοῦ κειμένου ἔγινε ἀπὸ τὸ Ν. Ζερβό. Ὁ γυμνασιάρχης Χρ. Σούλης, στὸ εἰσαγωγικὸ σημείωμα τοῦ προγράμματος ἦταν σαφής: *Ἡ παράστασις αὕτη εἶναι μία προσπάθεια ἐντελῶς μαθητική, γενομένη ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τῶν καθηγητῶν τῆς Σχολῆς καὶ ὡς τοιαύτην τὴν παρουσιάζομεν ἐνώπιον ὑμῶν.* Πάντως οἱ κριτικὲς τῶν ἐφημερίδων ἦταν, στὸ σύνολό τους σχεδόν, ἐγκωμιαστικές. Ὁ γνωστὸς Ἠπειρώτης συγγραφέας -καὶ ὄχι μόνο- Λέανδρος Βρανούσης ποὺ ἔπαιξε τὸ ρόλο τῆς *Ἄτοσσας*, σημεί-

ωνε: *Ἡ «Ζωσιμαία σχολὴ» γιὰ πρώτη φορὰ ἀνέβαζε ἀρχαία τραγωδία.* (Στὸν τομέα αὐτὸ εἶχε πρωτοπορήσει τὸ Β΄ γυμνάσιο κι ἀργότερα τὸ γυμνάσιο θηλέων μὲ διευθυντὴ -καὶ στὰ δυὸ- τὸν Δ. Σακελλαρίδη). *Μὲ ἐπέλεξαν γιὰ τὸ ρόλο τῆς Ἄτοσσας· ἤμουν τότε στὴν Ε΄ γυμνασίου... Ψυχὴ τῆς προσπάθειας ὅλης ὁ γυμνασιάρχης Χρ. Σούλης. Κοντά του -δάσκαλος τῆς ἀπαγγελίας καὶ τοῦ χοροῦ- ὁ καθηγητὴς Στράτος Παπακωνσταντίνου. Σκηνογράφος ὁ Ν. Βολονάσης* (δὲν ἀναφέρεται στὸ πρόγραμμα). *Ἐργώδης προσπάθεια ἀρκετῶν μηνῶν. Δὲ δυσφόρησε κανένας, οἱ δάσκαλοί μας μᾶς ἐνέπνεαν... Ὁ Ἰωσὴφ Μάτσας, μετέφραζε τὰ γαλλικὰ κείμενα καὶ μαζὶ μὲ τὸ Νικήτα Λυμπερόπουλο προσήρμοζαν στὴ μουσικὴ τὰ χορικά. Ὑπέροχος ὁ Γιῶργος Δαγκλῆς στὸ ρόλο τοῦ ἀγγελιοφόρου. Τὸ «Ἴτε παῖδες Ἑλλήνων» τὸ ἔλεγε στὸ πρωτότυπο καὶ σὲ μετάφραση. Πανύψηλος, ἀδύνατος, τυλιγμένος σ' ἕνα σεντόνι, σὰν σκιάχτρο, ὁ Βασίλης Μπέχλης, βγῆκε ἀπὸ τὸν τάφο τοῦ Δαρείου καὶ πάγωσε τὸ αἷμα τῶν θεατῶν.* (Βλ. Σπ. Ἐργολάβου ὅ.π. σελ. 283). Ἡ παράσταση δόθηκε στὸ δυτικὸ προαύλιο τῆς σχολῆς. Παραθέτω ἀποσπάσματα ἀπὸ τὴ κριτικὴ δύο ἐφημερίδων: *Οἱ μαθηταὶ ἠθέλησαν διὰ τοῦ καλλιτέρου τρόπου νὰ ζωντανέψουν ἕνα ἐθνικὸν γεγονός, ὑπὸ τὴν ἐμβάθυνσιν τῆς τέχνης ἑνὸς τῶν μεγαλυτέρων ἐκπροσώπων τῆς ποιήσεως. Διὰ τὸν σκοπὸν αὐτὸν κατέβαλον ὅλας των τὰς προσπαθείας ὥστε ἡ παράστασις, κρινομένη πάντοτε μὲ τὴν ἀπαραίτητον διὰ τοιούτου εἴδους ἐπιδείξεις ἐπιείκειαν, νὰ σημειώσῃ πλήρη ἐπιτυχίαν.* (Ἤπειρος, 19-6-1937). *Παρ' ὅλας τὰς δυσχερείας ποὺ παρουσιάζει ἡ διδασκαλία τοῦ ἀρχαίου δράματος, ἐν τούτοις, χάρις εἰς τὰς ὑπεραν θρώπους προσπαθείας τῶν διδαξάντων κ.κ. καθηγητῶν καὶ εἰς τὸν ἐξαιρετικὸν ζῆλον τῶν μαθητῶν, ἡ παράστασις τῶν «Περσῶν», θὰ μᾶς μείνῃ ἀξέχαστη.* (Ἠπειρωτικὸς ἀγών, 16-6-37). Ὁ κριτικὸς Σπ. Βαδαλούκας, δικηγόρος καὶ μετὰ τὸν πόλεμο πολιτευτής, κάνει ἀξιολογήσεις καὶ γιὰ τὶς ἐπιδόσεις τῶν μαθητῶν ποὺ ὑποδύθηκαν τοὺς ρόλους. Ἀξιόλογες κριτικὲς γιὰ τὴν παράσταση τῶν «Περσῶν» μὲ καίριες ἐπισημάνσεις δημοσίευσαν στὴν *Κραυγὴ* (21-6-37) ὁ νέος ποιητὴς Μιχ. Γάκης, μαθητὴς κι αὐτὸς τότε καὶ ὁ Ἀ. Γεροντικὸς (δὲν εἶναι ὁ γνωστὸς καθηγητὴς τῶν Γαλλικῶν, στοχαστής, κριτικὸς καὶ συγγραφέας Ἀρσένης Γεροντικός, ἀλλὰ συνεπώνυμός του), ἀνώτερος ὑπάλληλος ὑπουργείου Τουρισμοῦ - Τύπου). Στὴν κριτική του κατέληγε: *Ἂς λείψουν οἱ βαρυσήμαντοι κριτικοί. Εἶναι τουλάχιστον ἀφελὲς νὰ κρίνῃ κανεὶς μὲ αὐστηρότητα τὴν ἠθοποιίαν μαθητῶν ποὺ δὲν προορίζονται νὰ γίνουν ἠθο-*

Βασίλης Μπέχλης

ποιοὶ κατ' ἐπάγγελμα. Ἐν πάσῃ ὅμως περιπτώσει πρέπει νὰ ἐξαρθῇ ἡ ἐπιτυχία τοῦ μαθητοῦ ποὺ ὑπεδύετο τὸν ρόλον τῆς Ἀτόσσης (Λέανδρος Παπαβρανούσης). *Ἡ σεμνότης τῆς ἐμφανίσεως, ἡ θερμότης τῆς φωνῆς, ἡ ὡραία ἄρθρωσις, μᾶς ἔδειξαν κάτι ἀπὸ τὸ πλαστικὸν κάλλος τοῦ Ε΄ αἰῶνος, ποὺ ἀποδίδει τοὺς κραδασμοὺς τῆς ψυχῆς, ὄχι μὲ τοὺς σπασμοὺς ἑνὸς συνεχομένου ἀπὸ ἀγωνίαν ἢ πάθος σώματος, ἀλλὰ μὲ τὴν ἁρμονικὴν ἀταραξίαν τῶν ὡραίων γραμμῶν, ποὺ συγκρατοῦν τὴν μελοδραματικὴν ἐκδήλωσιν τῆς χαρᾶς καὶ τοῦ πόνου, ἐνῶ συγχρόνως μὲ ἀσύγκριτον δύναμιν τὰ ἐκφράζουν.* Στὴν κριτική του ὁ Μιχ. Γάκης κατέληγε: *Ἡ παράστασις τῶν «Περσῶν» ἦταν ἕνα γεγονὸς καλλιτεχνικὸ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ σπάνια βλέπει ἡ ἐπαρχία. Καὶ νὰ σκεφθῇ κανεὶς ὅτι βρέθηκαν κι ἄνθρωποι, δυστυχῶς τῶν γραμμάτων, ποὺ θέλησαν αὐταρχικὰ καὶ χωρὶς καμμιὰ σοβαρὴ πρόθεση νὰ ποῦν πὼς δὲν κατώρθωσε νὰ τοὺς συγκινήσῃ. Ἀλλοίμονο σ' αὐτὸ τὸν τόπο, ποτὲ δὲν θὰ γνωρίσῃ τὴν εὐγένεια καὶ τὴν ἀξιοπρέπεια.* Κάπου εἶχε δίκιο ὁ εὐαίσθητος νέος ποιητής... Τὸ γυμνασιάρχη Χρ. Σούλη καὶ τὸν Ὀρ. Παπακωνσταντίνου *τοὺς ἐκάλεσαν καὶ τοὺς συνεχάρησαν θερμῶς ὁ κ. πρωθυπουργὸς καὶ ὁ ὑπουργὸς Παιδείας κ. Γεωργακόπουλος.* (Οἱ περισσότεροι, ἀπὸ τοὺς συντελεστὲς τῆς παράστασης αὐτῆς ἔχουν πεθάνει...).

Ἡ λογοκρισία τῆς δικτατορίας δὲν ἐπέτρεπε τὴ δημοσίευση εἰδήσεων ποὺ εἶχαν σχέση μὲ τὴν κατάσταση στὴ Βόρειο Ἤπειρο καὶ τὴν Ἀλβανία γενικότερα. Οἱ Γιαννιώτικες ἐφημερίδες, ὅπως ἀναφέρθηκε, πρὶν ἀπὸ τὴ δικτατορία δημοσίευαν ἐκτενεῖς ἀνταποκρίσεις ἀπὸ τὸ Ἀργυρόκαστρο, τώρα σιωποῦσαν. Κι ὅταν κάτι ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ ἀποκρυφτεῖ, γινόταν στὴν Ἀλβανία, τὸ πληροφοροῦνταν ἀπὸ τηλεγραφήματα τῶν ἀνταποκριτῶν τους ἀπὸ Ἀθήνα. Ἕνα τέτοιο γεγονὸς ἦταν ἡ ἐπαναστατικὴ κρίνηση ποὺ ἐκδηλώθηκε στὴν Ἀλβανία στὰ μέσα Μαΐου καὶ ξεκίνησε ἀπὸ τὴ Βόρειο Ἤπειρο. Σύμφωνα μὲ ἀνακοίνωση τοῦ «Ἀλβανικοῦ πρακτορείου» τὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα κατεστάλη γρήγορα. Στὶς 18-5-37 μικρὲς ἑστίες ἐπαναστατικῶν εἶχαν μείνει καὶ ἐναντίον τους βάδιζαν οἱ κυβερνητικὲς δυνάμεις γιὰ νὰ τὶς ἐξουδετερώσουν. Τὸ ἴδιο πρακτορεῖο ἀνακοίνωνε ἀκόμα, ὅτι ἀρχηγὸς τοῦ κινήματος ἦταν ὁ ἀξιωματικὸς Ἐντὲμ Τόττο. Μὲ νεότερα ἀνακοινωθέντα του, τὸ «Ἀλβανικὸ πρακτορεῖο», ἀναφερόταν στὰ δημοσιεύματα τῶν ἐφημερίδων, οἱ ὁποῖες *ἐξῆραν τὴν ἀφοσίωσιν καὶ τὴν σταθερότητα μὲ τὰς ὁποίας οἱ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἀποσπασμάτων τῆς Χωροφυλακῆς ἀξιωματικοὶ ἠγωνίσθησαν πρὸς καταστολὴν τῆς στάσεως.* Οἱ ἐφημερίδες ἐπαινοῦσαν καὶ τὸν Ἀλβανικὸ λαό, ὁ ὁποῖος βρέθηκε, ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή, στὸ πλευρὸ τοῦ βασιλιᾶ, *καταδείξας οὕτω τὴν πίστιν του καὶ τὴν ἀφοσίωσίν του πρὸς τὸ σύμβολον τῆς ἑνότητος, τὸ ὁποῖον εἶναι ὁ βασιλεύς του, διὰ τὴν ἀλβανικὴν ἀνεξαρτησίαν.* Τώρα, τὶ σύμβολο ἑνότητας ἦταν ὁ Ἀχμὲτ Ζώγου, ὅταν κάθε τόσο ξεσποῦσαν ἐπαναστατικὰ κινή-

ματα ἐναντίον του, μόνο οἱ ὑποστηρικτές του τὸ ἤξεραν. Ἄλλες πληροφορίες, τοῦ ἀγγλικοῦ τύπου τὴ φορὰ αὐτή, ἀνέφεραν ὅτι οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς 150 συλληφθέντες στασιαστὲς ἦταν κατάδικοι ποὺ ἀπολύθηκαν ἀπὸ τὶς φυλακὲς κατὰ τὴν ἡμέρα ἔκρηξης τοῦ κινήματος. Φαίνεται ὅτι δὲν ἦταν καὶ τόσο περιορισμένης σημασίας τὸ κίνημα, ἀφοῦ εἶχε ἐπιτύχει τὴν ἐξουδετέρωση τῶν φρουρῶν τῆς Βορείου Ἠπείρου καὶ τὴν κατάληψη τοῦ Ἀργυροκάστρου. Τὸ Δημοτικὸ συμβούλιο Ἀργυροκάστρου, κατὰ τὶς ἀγγλικὲς πηγὲς πάντοτε, μὲ τηλεγράφημά του πρὸς τὴν κυβέρνηση, ἀπεδοκίμαζε καὶ στιγμάτιζε τοὺς ἀντάρτες, χαρακτηρίζοντάς τους ὡς ἐγκληματίες κατὰ τῆς πατρίδος καὶ τοῦ καθεστῶτος. Ὁ πρωθυπουργὸς Κόττα εὐχαρίστησε τὸ Δημοτικὸ συμβούλιο γιὰ τὴν ἀφοσίωσή του, καθὼς καὶ ὅλες τὶς δημοτικὲς καὶ κοινοτικὲς ἀρχὲς τῆς Βορείου Ἠπείρου. Οἱ τελευταῖες μάχες ἐναντίον τῶν ἐπαναστατῶν δόθηκαν στὶς 27 Μαΐου στὴν Αὐλώνα -ἄλλη ἀπόδειξη ὅτι τὸ κίνημα δὲν ἦταν περιορισμένης ἔκτασης· διαδιδόταν ὅτι στὶς μάχες σκοτώθηκε ὁ Τόττο, τὶς προηγούμενες μέρες οἱ φῆμες ἔλεγαν πὼς εἶχε διαφύγει στὸ ἐξωτερικό. Ὁ ἐπίλογος τῆς καταστολῆς τοῦ κινήματος γράφτηκε μὲ τὴν ἀπόφαση τοῦ στρατοδικείου Ἀργυροκάστρου, ἡ δίκη κράτησε 20 μέρες. Καταδίκασε σὲ θάνατο τὸν Ἰσμὲτ Τόττο -ὁ Ἐντὲμ Τόττο εἶχε πράγματι σκοτωθεῖ κατὰ τὴ μάχη τῆς Αὐλώνας- καὶ τοὺς ἄλλους ἀρχηγοὺς τῶν ἐπαναστατῶν καὶ προχώρησε στὴν ἐκτέλεσή τους. Στὴ δίκη, ὅπου ἐξετάσθηκαν 198 μάρτυρες, ἀποκαλύφθηκαν πολλὲς λεπτομέρειες γιὰ τὴν ἐγκληματικὴ -κατὰ τὸ κατηγορητήριο- δράση τῶν ἐπαναστατῶν στὸ Δέλβινο καὶ τὸ Ἀργυρόκαστρο. Οἱ κατηγορούμενοι ἀρχηγοὶ ἰσχυρίστηκαν ὅτι τὸ κίνημά τους εἶχε ἐθνικιστικὸ χαρακτῆρα, ἀντίθετα μὲ τὴ θέση τοῦ εἰσαγγελέα, ὁ ὁποῖος τόνισε ὅτι: *οὐδὲν ἐθνικιστικὸν κίνημα ἐχαρακτηρίσθη ποτὲ ἀπὸ τοιαύτας ἐγκληματικὰς πράξεις καταστροφῆς καὶ βανδαλισμοῦ* (τὶς καταστροφὲς εἶχαν κάνει οἱ ἀπολυθέντες ἀπὸ τὶς φυλακὲς κατάδικοι).

Ἡ λογοκρισία ἀπαγόρευσε στὸν τύπο καὶ ἰδιαίτερα στὸ Γιαννιώτικο, τὴν κριτικὴ γιὰ τὰ συμβαίνοντα στὴν Ἀλβανία καὶ μάλιστα στὸ Βορειοηπειρωτικὸ χῶρο. Τίποτα τὸ ἐπικριτικὸ δὲν γραφόταν πιά, ἀντίθετα ἐκθειαζόταν συχνὰ τὸ ἀλβανικὸ καθεστώς, αὐτὸ τὸ ἐπέβαλλε ἡ κυβέρνηση. Ἔτσι φθάσαμε στὸ σημεῖο νὰ ἀπονέμει εὔσημα ἡ ἐφημερίδα *Δημοκρατία* τοῦ Ἀργυροκάστρου στὸν ἑλληνικὸ τύπο γιὰ τὴ φιλικὴ στάση του ἀπέναντι τῆς Ἀλβανίας. Τὸ ἄρθρο τῆς *Δημοκρατίας* τῆς 19-6-37 (ἀναδημοσιεύτηκε σὲ μετάφραση στὴν *Ἤπειρο* τῆς 30-6-37) εἶναι ἀποκαλυπτικό. Τὰ ἀποσπάσματα ποὺ παραθέτω τὸ πιστοποιοῦν: *Καὶ ἄλλοτε εἴχομεν τονίσει ὅτι ὁ τύπος θὰ εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θὰ παίξῃ τὸν σπουδαιότερον ρόλον διὰ τὴν πραγματοποίησιν μιᾶς στενῆς Ἑλληνο-Ἀλβανικῆς φιλίας... Ἡμεῖς εἴχομεν πράξει ὅ,τι ἦτο δυνατὸν διὰ τὴν πραγματοποίησιν μιᾶς τοιαύτης φιλίας μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι τὰ ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα θὰ ἠδύναντο ἐν τέλει νὰ ἐπραγ-*

ματοποιοῦντο. Ἡ *Δημοκρατία* τοῦ Ἀργυροκάστρου, πολλὰ ἄρθρα τῆς ὁποίας ἔχουν δημοσιευτεῖ στοὺς τόμους τῆς μυθιστορίας αὐτῆς, ἐννοοῦσε μιὰ φιλία, σύμφωνα μὲ τὶς δικές της ἀπόψεις, τὶς ἀντίθετες πάντοτε μὲ τὶς θέσεις τῆς Ἑλλάδας, σ' ὅ,τι τουλάχιστο ἀφοροῦσε τὴ ζωὴ καὶ τὰ δικαιώματα τῶν Βορειοηπειρωτῶν. Μὲ τὸ ἄρθρο της ἄφηνε τώρα νὰ ἐννοηθεῖ ὅτι, πρὶν ἀπὸ τὴν κήρυξη τῆς δικτατορίας τῆς 4ης Αὐγούστου, ὑπεύθυνος γιὰ τὴ μὴ φιλικὴ στάση τῆς Ἑλλάδας ἀπέναντι στὴν Ἀλβανία ἦταν ὁ ἑλληνικὸς τύπος. Ἡ ἑπόμενη παράγραφος τοῦ ἄρθρου τὸ πιστοποιεῖ: *Παρατηροῦμεν εὐτυχῶς* -συνέχιζε- *ὅτι ἐσχάτως ὁ Ἑλληνικὸς τύπος ἔχει ἀρχίσει νὰ κρατῇ ἕνα τόνον φιλικὸν ἀπέναντι τοῦ τόπου μας. Οἱ ἐφημερίδες τῆς ἑλληνικῆς πρωτευούσης ἐχαιρέτησαν μὲ φιλικοὺς τόνους τὴν ἄφιξιν τοῦ νέου πρεσβευτοῦ εἰς Ἀθήναις κ. Ρεοὺφ Φίτσιου... Ἀλλ' ὁ ἑλληνικὸς τύπος δὲν ἠρκέσθη εἰς αὐτά. Ἀντιθέτως ἐξακολουθεῖ να κρατῇ ἀκόμη τὴν ἰδίαν φιλικὴν στάσιν. Τὸ τελευταῖον ἐν Δελβίνῳ ἐπαναστατικὸν κίνημα ἔδωσε πάλιν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀσχοληθῇ μὲ τὸν τόπον μας καὶ νὰ φέρῃ εἰς φῶς τὰς προόδους αἵτινες ἐγένοντο καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ γίνωνται ἐπὶ τοῦ Ζωγικοῦ καθεστῶτος... Αἱ δημοσιεύσεις αὗται μᾶς κάνουν νὰ χαιρώμεθα ἐξαιρετικῶς καὶ μᾶς πληροῦν τὰ στήθη μὲ πολλὰς ἐλπίδας, ὅτι αἱ σχέσεις αἱ Ἑλληνο-Ἀλβανικαὶ ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ γίνονται στενώτεραι...* Εὔσημα, λοιπόν, ἀπὸ τὴ *Δημοκρατία* τοῦ Ἀργυροκάστρου. Ἀλλὰ γιὰ τὴ ζωὴ τῶν Βορειοηπειρωτῶν, γιὰ τὴν ὁποία ἔπρεπε νὰ ἐνδιαφέρεται ἡ *Δημοκρατία*, ἀφοῦ στὴν περιοχὴ τῆς Βορείου Ἠπείρου ἐκδιδόταν, οὔτε λέξη. Καὶ ὅμως ἡ ζωὴ αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων καθόριζε κατὰ μεγάλο ποσοστὸ τὶς φιλικὲς ἢ ὄχι σχέσεις τῆς Ἑλλάδας μὲ τὴν Ἀλβανία...

Μὲ ἐκτενῆ δημοσιεύματα ὅλες οἱ ἐφημερίδες, ἀνήγγειλαν τὴν ἐκτέλεση (12-6-37) τοῦ ἀρχιστράτηγου τοῦ Σοβιετικοῦ στρατοῦ (ἀρχηγοῦτοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου) Τουχατσέφσκυ, κι ἄλλων 7 στρατηγῶν, κατηγορούμενων ὡς συνενόχων του. Δικάστηκαν ἐπὶ *ἐσχάτῃ προδοσίᾳ*. Κατηγοροῦνταν συγκεκριμένα ὅτι ἦσαν ὄργανα τῆς κατασκοπείας ξένης δύναμης (τῆς Γερμανίας) καὶ ὅτι σκοπός τους ἦταν νὰ χρησιμοποιήσουν τὸ στρατὸ γιὰ ν' ἀνατρέψουν τὸ κομμουνιστικὸ καθεστὼς καὶ ν' ἀποκαταστήσουν τὴ μεγάλη ἰδιοκτησία καὶ τὴν κεφαλαιοκρατία. Ὡς συνήθως, οἱ κατηγορούμενοι ὁμολόγησαν τὴν ἐνοχή τους, χωρὶς αὐτὸ νὰ τοὺς σώσει ἀπὸ τὴν ἐκτέλεση. Πολλὰ ἔχουν γραφεῖ μετὰ τὸν πόλεμο γιὰ τὴν ὑπόθεση Τουχατσέφσκυ· τὰ περισσότερα συγκλίνουν ὅτι ὁ Στάλιν ἔπεσε θῦμα τῆς κατασκοπείας τῆς γερμανικῆς, μὲ πλαστὰ ἔγγραφα ποὺ τοῦ ἔστειλαν. Ὅπως παντοῦ, ἔτσι καὶ στὰ Γιάννινα, ἡ ἐκτέλεση τοῦ Τουχατσέφσκυ ἀπετέλεσε ἀντικείμενο συζητήσεων γιὰ πολλὲς μέρες.- Ὁ Βασ. Γκορτζῆς, γαμπρὸς Γιαννιώτης, ἀπόστρατος ἀξιωματικός, τοποθετήθηκε νομάρχης Μυτιλήνης. *Οἱ συμπολῖται μὲ ἰδιαιτέραν χαρὰν ἤκουσαν τὴν εἴδησιν τοῦ διορισμοῦ του* (*Ἤπειρος*, 22-6-37). Σὲ λίγο καιρὸ ὁ Γκορτζῆς, θὰ ἀναλάβαινε τὴ Γενικὴ διοίκηση Ἠπείρου.- *Ἀφίχθη ἐξ Ἀθηνῶν, περατώσας εὐδοκίμως τὰς πανεπιστημιακάς του σπουδάς, ὁ νέος ἰατρὸς κ. Δημήτριος Μαλάμος* (*Ἤπειρος*, 8-7-37).- Ὁ Α.Ν. γιὰ τὴ Μέση ἐκπαίδευση, ἔγινε γνωστὸς ἀπὸ τὰ δημοσιεύματα τῶν ἐφημερίδων. Μιὰ ἀπὸ τὶς διατάξεις ἀπαγόρευε τὴ συμφοίτηση ἀρρένων καὶ θηλέων. Μὲ ἄλλη καθιερωνόταν ὁ θεσμὸς τῶν Ἀστικῶν σχολείων *σκοπούντων εἰδικῶς εἰς τὴν παροχὴν γενικῆς πραγματικῆς*

μορφώσεως ἀνωτέρας τῆς ὑπὸ τοῦ (τετρατάξιου) *δημοτικοῦ σχολείου παρεχομένης καὶ χρησίμου διὰ τὴν ἄμεσον εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον ἔνταξιν.* Τὰ Ἀστικὰ σχολεῖα θὰ λειτουργοῦσαν μὲ 4 ἢ 5 τάξεις. Τὸ σύνολο τῶν σχολείων Μέσης ἐκπαίδευσης (γυμνάσια, ἐμπορικὲς σχολὲς καὶ πρακτικὰ λύκεια) δὲν θὰ ξεπερνοῦσε τὸν ἀριθμὸ τῶν 120 σ' ὅλη τὴ χώρα. Ἀπαγορευόταν ἐπίσης ἡ διαίρεση τῶν τάξεων σὲ τμήματα. Μετρῆστε τώρα: Πόσες μεταρρυθμίσεις ἔγιναν στὴν ἐκπαίδευση πρὶν ἀπὸ τὴν 4η Αὐγούστου κι ὕστερα ἀπ' αὐτὴ ὡς τὶς μέρες μας. Οἱ κάθε, τρεῖς καὶ λίγο, ἐκπαιδευτικὲς μεταρρυθμίσεις, ἀντὶ νὰ ὠφελήσουν, πιστεύω πὼς ἔβλαψαν τὴν ἐκπαίδευση. Μετρῆστε ἀκόμα πόσα γυμνάσια καὶ λύκεια λειτουργοῦν σήμερα σ' ὅλη τὴ χώρα, μὲ ἀνισομερῆ κατανομὴ ἐκπαιδευτικοῦ προσωπικοῦ.- Γάμοι: Στὶς 10-7-37 ὁ Σπ. Χαραλάμπους, φιλόλογος καθηγητὴς καὶ ἡ Σοφία Παπαδάτου, καθηγήτρια Γαλλικῆς, παντρεύτηκαν. Παντρεύτηκαν ἐπίσης, τὸ δεύτερο δεκαήμερο τοῦ Ἰουνίου, ὁ Ἀριστείδης Ἀθανασούλας καὶ ἡ Ἐλευθερία Ἰλαρίδου.- Ὁ Ἀθανάσιος Βούρδας καὶ ἡ Ἀγλαΐα Πάρτσάλη (ἀπὸ τὰ Κάτω Σουδενὰ καὶ οἱ δυό, ἀρραβωνιάστηκαν (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 5-6-37).- *Ἕνα στοιχεῖο τῶν παραμυθιῶν ἐνεφανίσθη εἰς Θεσσαλίαν.* Ἀπὸ δημοσιεύματα τῶν ἐφημερίδων τῶν Τρικάλων πληροφοροῦνταν οἱ Γιαννιῶτες ὅτι στὸ χωριὸ Ἀνώγειο, ἔξω ἀπὸ τὶς Σοφάδες, *ἐνεφανίσθη τεράστιος ὄφις, μήκους 5 μέτρων καὶ κεφαλὴν ὁμοίαν πρὸς τὴν τοῦ προβάτου.* Ἡ ἐμφάνιση τοῦ τέρατος προξένησε φόβο στοὺς κατοίκους τῶν χωριῶν τῆς περιοχῆς, ποὺ δὲν τολμοῦσαν νὰ πᾶνε στὰ κτήματά τους. Ὁ ἀστυνόμος Σοφάδων, μ' ὅλη τὴ δύναμη τῆς Χωροφυλακῆς τοῦ σταθμοῦ καὶ 12 ἀκόμα κυνηγοὺς *ἐξέδραμον μὲ σκοπὸν νὰ φονεύσουν τὸν ὄφιν, δυστυχῶς ὅμως μετὰ τετράωρον καταδίωξιν ἐγύρισαν ἄπρακτοι.* Οἱ χωρικοὶ πάντως βεβαίωναν ὅτι τὸ πέρασμα τοῦ φιδιοῦ ἀπὸ τὰ τριφύλλια τους ἄφηνε σημάδια ὅμοια μὲ τὸ πέρασμα τροχοῦ αὐτοκινήτου...- Ἔντονη δραστηριότητα παρουσίαζε ὁ *Ὀρειβατικὸς σύλλογος* τὸ καλοκαίρι τοῦ 1937 (Πρόεδρος τοῦ συλλόγου ὁ Κλ. Στάρρας). Δὲν ἄφησαν βουνὸ γιὰ βουνὸ τῆς Ἠπείρου νὰ μὴν τὸ ἀνεβοῦν... Συχνὰ ἀνέβαιναν καὶ σ' ἄλλα βουνὰ ἐκτὸς τῆς Ἠπείρου.- Ἐκτενὴ κριτικὴ γιὰ τὸν Βασίλη Καραφύλλη, (Ἄνθος Πωγωνίτης τὸ φιλολογικό του ψευδώνυμο, ἀπὸ τὸ Πωγώνι, φούρναρης στὴ Θεσσαλονίκη), γιὰ τὴν πρώτη ποιητική του συλλογὴ τὰ *Κολασμένα Σεραφεὶμ* δημοσίευσε ὁ Εὐθ. Τζάλλας στὴν ἐφημερίδα του *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 17-6-37). Ἄς σημειωθεῖ πὼς ἡ ἴδια ἡ ἐφημερίδα δημοσίευε ἀπὸ καιρὸ ποιήματα τοῦ Πωγωνίτη, ποὺ εἶχαν ἀπήχηση στὸ ἀναγνωστικὸ κοινό.- Ἀπὸ τὶς ρεκλάμες τῶν ἐφημερίδων: *Ἠπειρωτικὸς ἀγών* (20-30/6/1937): *Μικροβιολογικὸν καὶ Βιοχημικὸν ἐργαστήριον Α. Μαρούφωφ, Λόρδου Βύρωνος 9. Νίκος Σ. Μπαλτογιάννης, ἰατρός, παθολογικὰ-παιδιατρικά, Δωδώνης 19. Κων. Βακόλας, ἰατρός, παθολογικὰ-παιδιατρικά, Βαλαωρίτου 19. Γαβριὴλ Ζούπας, ὀδοντίατρος, Λόρδου Βύρωνος 6. Ι. Σακελλαρίου, ὀδοντίατρος, Ἀνεξαρτησίας καὶ Κάνιγγος 4. Τὰ πλέον μοντέρνα ἐμπριμὲ καὶ κουκουλάρικα, Μιχ. Ζουρνᾶς. Οὖζο Ζ, ὑπέροχον εἰς γεῦσιν, Ποτοποιΐα Δ. Α. Ζώγκου, Ἐργοστάσιον μωσαϊκῶν πλακῶν, Κων. Καλαφάτη, Μετσόβου 7. Γραφεῖον κηδειῶν καὶ μνημοσύνων, γάμων, διαφημίσεων κλπ. Πάνου Παλάσχα, Καπλάνη 14* (ἄλλο δὲν ὑπῆρχε τότε, σήμερα λειτουργοῦν πολλὰ). *Ἰωάννης Μ. Σπανός, δικηγόρος, Μπότσαρη 26, Δικηγορικὸν γραφεῖον Πάνου Γ. Φάντη καὶ Φωκ. Μαρνέλη, Παπάζογλου Ι. Τὰ πασίγνωστα Λουτρὰ Λεσκοβικίου (Βρωμονέρια Ἀλβανίας), τῶν Κήτα καὶ Κοσμᾶ. Χειρουργικὴ καὶ μαιευτικὴ κλινικὴ Σρεφ. Ἀρ. Χρηστίδη, Ἀσωπίου 3. Φώτης Πιτούλης, δικηγόρος, Βασιλίσσης Ὄλγας, Ἰωάννινα. Φροντιστήρια προπαρασκευαστικῶν μαθημάτων, Λάμπρος Γεωργιάδης, φιλόλογος, Παναγιώτης Δεβέκος, μαθηματικός, Πλατεῖα Πάργης καὶ ὁδὸς ΚΑ΄ Φεβρουαρίου, κάτωθεν πλατάνου. Κέραμοι, πηλοσωλῆνες Δηλαβέρη, στοῦ Βούρη. Θέλετε τὰ μάτια σας; Στοῦ Νιτσίδη θὰ τὰ βρῆτε. Φαρμακεῖον Ι. Νιτσίδη. Χρῆστος Παπασταύρου, δικηγόρος, Ἀθῆναι, Πειραιῶς 30. Ἐλαφρὰ σιγαρέττα «Ἄρωμα» σὲ πολυτελέστατο κουτί, μεγάλο δρχ. 15, μικρὸ 7.50, Γ. Α. Κεράνη. Ἀντιπρόσωπος Σωτήριος Παπαθανασίου, Κεντρικὴ πλατεῖα 23. Τὸ γλυκόπιοτο σι-*

γαρέττο Νο 7, Παπαστράτος, σὲ κουτὶ λευκό, καὶ τὸ γλυκοσέρτικο σὲ κουτὶ κόκκινο. Ἀντιπρόσωπος Ἰωαννίνων: Ἐπαμεινώνδας Βέλλης, Ἠπειρωτικὸν Θεραπευτήριον «Τρεῖς Ἱεράρχαι», Ἀθήναι, Ἴωνος καὶ Σατωβριάνδου 16β. Διευθυνταί: Β. Χρήστου ἐκ Κονίτσης, ἀκτινολόγος καὶ Α. Παλαιόπουλος, ἐκ Ζαγορίου, μικροβιολόγος. Συνεργάζονται οἱ κάτωθι Ἠπειρῶται ἰατροί: Κ. Παλῆός, χειροῦργος, Κ. Εὐστρατιάδης, ὀδοντίατρος, Γ. Μπαμπούρης, παιδίατρος καὶ Χαρ. Μέντζιος ὀρθοπεδικός. Διαφημίσεις στὴν *Ἤπειρο* ἀπὸ 1-10 Ἰουνίου (πολὺ λιγότερες ἀπὸ τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος*, λόγω κυκλοφορίας καὶ δισελίδου), *Βασίλειος Ρακόπουλος, ἰατρός, Παθολογικά, Παιδιατρικὰ-Γυναικολογικά, Σολωμοῦ 12. Τζένεραλ Ἐλεκτρίκ, Ράδιο, Ἀδελφοὶ Ἰωαννίδου. Ἀθανάσιος Ν. Νόλης, Ἀντιπροσωπεῖαι, Ἀσφάλειαι, Προμήθειαι, Ἀραβαντινοῦ 6. Sloan's Liniment. Ἀλάνθαστον κατὰ τῶν ρευματισμῶν, ἀρθριτισμῶν, νευραλγιῶν. Ἀντιδιστόμ, μοναδικὸν φάρμακον κατὰ τῆς ἀβδέλλας (κλαπάτσας), Κ. Μ. Βλάχος καὶ Σία, Τσιριγώτη 64 (Κριθαροπάζαρο). Δρ. Εὐάγγελος Ἐμμανουήλ, ἰατρός, παθολόγος-παιδίατρος, σπουδάσας ἐπὶ δεκαετίαν ἐν Γερμανίᾳ, Παύλου Μελᾶ 31. Κάμετε νὰ λάμπουν τὰ δόντια σας σὰν κοσμήματα-Kolynos, Κ. Μ. Βλάχος, Τσιριγώτη 64.* Ὑπῆρχαν ἀκόμα διαφημίσεις 2-3 γιατρῶν, ποὺ εἶχαν καταχωρηθεῖ καὶ στὸν *Ἠπειρωτικὸν ἀγῶνα*, καθὼς καὶ διαφημίσεις τῶν Τραπεζῶν Ἐθνικῆς, Ἀγροτικῆς καὶ Ἀθηνῶν, καὶ τῆς *Ἑλληνικῆς ἑταιρείας ἐναερίων συγκοινωνιῶν*.- Ἐκτενὴς ἐπαινετικὴ κριτικὴ δημοσιεύτηκε στὸν *Ἠπειρωτικὸν ἀγῶνα* γιὰ τὴν ἱστορικὴ μελέτη τοῦ Κων. Στεργιοπούλου: *Παρατηρήσεις εἰς τὴν νεωτέραν γεωγραφίαν τῆς Ἠπείρου, Ἰωάννινα, 1937*.- Γιὰ νὰ τιμήσει τὸ Μεταξᾶ, ποὺ ἐπισκέφτηκε τὰ Γιάννινα, τὸ Δημοτικὸ συμβούλιο τῆς πόλης μετονόμασε τὴν ὁδὸ Σουλίου σὲ λεωφόρο τῆς 4ης Αὐγούστου.- *Οἱ Ἰσραηλῖται Ἰωαννίνων διοργάνωσαν ἀποθεωτικὴν ὑποδοχὴν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς κυβερνήσεως εἰς τὸ Ἰσραηλιτικὸν Γηροκομεῖον* (ὁ Μεταξᾶς εἶχε ἐπισκεφθεῖ ὅλα τὰ φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα τῆς πόλης), *ὅπου ὁ μέγας εὐεργέτης καὶ ἱδρυτὴς Μποχοράκης Σ. Ἰακὼβ ἐνεχείρησε πρὸς τὸν Ἰω. Μεταξᾶν δρχ. 10.000 ὑπὲρ τῆς Βασιλικῆς πολεμικῆς ἀεροπορίας* (*Κραυγή*, 21-6-37).- Στὸ θέμα τῆς ἀνάγκης ἵδρυσης *Βιβλιοθήκης* ἐπανερχόταν μὲ ἄρθρο του ὁ Γ. Χήτας καὶ ἐπέκρινε ἔμμεσα τὸ δήμαρχο γιὰ τὴ στασιμότητα στὴν ἐκτέλεση ἀποφάσεων, γιὰ ἕνα ἔργο ποὺ εἶχε ἀποφασιστεῖ πρὶν ἀπὸ πολλοὺς μῆνες. (*Κραυγή*, 28-6-37).- *Μετὰ εἰκοσαήμερον ἐνταῦθα παραμονήν του ἀνεχώρησε διὰ Βενετίαν, ἔνθα τυγχάνει ἐκεῖσε λίαν εὐδοκίμως ἐγκατεστημένος ὁ ἄριστος συμπολίτης λογιος-ἱστορικὸς κ. Κώστας Μέρτζιος, πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Βενετίᾳ, μετὰ τῆς εὐγενεστάτης κυρίας του καὶ τῆς Δίδος θυγατρός του* (*Κραυγή*, 28-6-37). Ὁ Μέρτζιος εἶχε ἐγκατασταθεῖ στὴ Βενετία, κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ πρώτου διχασμοῦ. Μὲ τὴν ἑνοποίηση τοῦ κράτους τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τὸν Βενιζέλο καὶ τὴν ἐκδίωξη τοῦ βασιλιᾶ, ὁ Μέρτζιος ἦταν ἀδύνατο νὰ μείνει στὰ Γιάννινα, ἐξαιτίας τοῦ ὅτι διετέλεσε ἀρχηγὸς τῶν Ἐπιστράτων στὴν Ἤπειρο. Γιὰ τὴν ἱστορικὴ ἔρευνα ἦταν εὐτύχημα ἡ φυγή του. Ἀνέσκαψε τὸ ἱστορικὸ ἀρχεῖο τῆς Βενετίας καὶ μὲ τὰ στοιχεῖα ποὺ βρῆκε ἔγραψε ἱστορικὲς μελέτες ποὺ ἀναφέρονταν κυρίως στὴν Ἤπειρο (ἀλλὰ καὶ σ' ἄλλες περιοχές, ὅπως στὴν Κρήτη). Ἀπ' αὐτὲς πολλὲς εἶχαν δημοσιευθεῖ προπολεμικὰ στὰ *Ἠπειρωτικὰ χρονικὰ* (τὸ 1936 δημοσιεύτηκε καταλαμβάνοντας ὅλο τὸν τόμο *Τὸ ἐν Βενετίᾳ Ἠπειρωτικὸν ἀρχεῖον*). Μεταπολεμικὰ δημοσιεύτηκαν ἀρκετὲς

Θωμᾶς Βούρης, ἔμπορος

στὴν *Ἠπειρωτικὴ ἑστία*, σὲ περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς ἐπαρχίας. Κάποιες ἐκδόθηκαν καὶ αὐτοτελῶς. Συχνὰ ἐπισκεπτόταν τὰ Γιάννινα ὁ Κ. Μέρτζιος, εἴτε μόνος, εἴτε μαζὶ μὲ τὴν Ἰταλίδα σύζυγό του. Ἦταν ἔνθερμος θιασώτης τῆς ἰδέας τῆς ἵδρυσης τῆς *Ἑταιρείας Ἠπειρωτικῶν Μελετῶν* καὶ κατ' εὐτυχῆ συγκυρία, προήδρευσε τῆς γενικῆς συνέλευσης τῶν ἱδρυτικῶν μελῶν (1954), κατὰ τὴν ὁποία ἐκλέχτηκε τὸ πρῶτο διοικητικὸ συμβούλιο τοῦ ἱδρύματος, μὲ πρόεδρο τὸν Κων. Φρόντζο καὶ γενικὸ γραμματέα τὸν γράφοντα. Μὲ τὸν Κ. Μέρτζιο διατηροῦσα ἀλληλογραφία κι ἔχω ἀρκετὰ γράμματα στὸ ἀρχεῖο μου.- Νέος δεξιὸς ἱεροψάλτης (ἀπὸ 24-7-37) στὴν *Περίβλεπτο* τοποθετήθηκε ὁ Σωτήρης Τάτης. Μεταπολεμικὰ ὁ Σωτήρης τοποθετήθηκε στὴ Μητρόπολη, ὅπου καὶ ἔψαλε γιὰ δεκαετίες ὁλόκληρες κι ἦταν σ' ὅλους ἀγαπητός, ἱερατεῖο καὶ ἐκκλησίασμα.- Οἱ Ἕλληνες, καὶ οἱ Γιαννιῶτες μαζί, γιόρτασαν τὴ νίκη τοῦ ἑλληνοαμερικανοῦ πυγμάχου Τζὶμ Λόντου (26-7-37) στὸ Στάδιο Ἀθηνῶν· στὸν 7ο γύρο καθήλωσε στὸ καναβάτσο τὸν ἀντίπαλό του ἄγγλο πρωταθλητὴ Βάντερ Βάλντ. Οἱ Ἕλληνες καμάρωναν γιὰ τὸ Λόντο καὶ περηφανεύονταν γιὰ τὶς νίκες του.- Ἔχω γράψει πὼς καὶ προπολεμικὰ ὑπῆρχαν στὰ Γιάννινα φροντιστήρια καὶ ἔκαναν καλὲς δουλειές. Αὐτὴ τὴν ἐποχὴ (Ἰούλιος 1937) λειτουργοῦσαν πέντε: Χρ. Δερδεμέζη, φιλολογικό, Λάμπρου Γεωργιάδη, φιλολογικό, Παναγ. Δεβέκου, μαθηματικό, Εἰρήνης Γκοβόσδη, γαλλικῆς γλώσσας, Παν. Κ. Νούλη *(τὸ ἀρχαιότερον ἐν Ἰωαννίνοις)*, Σουλίου 17 καὶ Βηλαρᾶ 18.- Ἀπὸ τῆς 29-7-37 τὸ ὄνομα τοῦ Δημήτρη Χατζῆ ἀναγράφεται, ὕστερα ἀπὸ πολλοὺς μῆνες ἀπουσίας, στὸν τίτλο τῆς *Ἠπείρου*, μὲ τὴν ἰδιότητα τοῦ διευθυντῆ τῆς ἐφημερίδας.- Ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις μὲ τίτλο: *Ἀπὸ Πειραιᾶ εἰς Βουκουρέστι*, πολὺ ἐνδιαφέρουσες γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, λογοτεχνικὰ δοσμένες, τοῦ φιλόλογου καθηγητῆ Σωτήρη Χουλιάρα, δημοιεύτηκαν, ἀπὸ 6-7-37, σὲ 13 συνέχειες, στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα*.- Μέτρα γιὰ συμπεριφορὰ τῶν μαθητῶν τῆς *Ἐμπορικῆς σχολῆς* ἔξω ἀπὸ τὸ σχολεῖο του ἔλαβε ὁ διευθυντής της Σπυράκης. Ἐκτὸς ἀπὸ ἄλλα, ὁ διευθυντὴς γνώρισε στοὺς γονεῖς πὼς ἀπαγορευόταν στοὺς μαθητὲς *νὰ περιφέρωνται ἄνευ αὐτῶν ἢ τῶν συγγενῶν των πέραν τῆς 9ης νυκτερινῆς* (ἐποχὴ καλοκαιριοῦ μάλιστα). *Ἡ καινοτομία αὕτη τοῦ κ. Σπυράκη* -σχολίαζε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 6-7-37) *εἶναι ὄντως ἀξία παντὸς ἐπαίνου καὶ πρέπει νὰ τὴν μιμηθοῦν καὶ οἱ διευθυνταὶ τῶν ἄλλων ἐκπαιδευτηρίων*...- Κυκλοφόρησε ἡ νέα ποιητικὴ συλλογὴ τοῦ Ἠπειρώτη ποιητῆ Ἄλκη Καστρίτη, μὲ τίτλο: *Τραγούδια τῆς σιωπῆς*, μὲ πρόλογο τοῦ Τέλλου Ἄγρα.- Ἀρραβῶνες: Δημ. Κραψίτη, ταμιακοῦ ὑπαλλήλου καὶ Ὄλγας Ἀδρ. Τριανταφύλλου, Πάνου Μαρνέλη, τραπεζικοῦ καὶ Ἐλευθερίας Βουλτσιώτη, Ἰωάν. Γιώσση, καθηγητῆ καὶ Εὐτυχίας Ἀπ. Τριανταφύλλου, Ἀντωνίου Κόντου καὶ Ἀγαθούλας Ἀλ. Τζόγια (Ἰούλιος). Κων. Παπαθανασίου καὶ Σοφίας Βλέτσα, Ἰσαὰκ Μπατῆ καὶ Ἀλίκης Δ. Λεβῆ (Αὔγουστος).- . Ἱδρύθηκε ὁ *Ὀργανισμὸς ἐκδόσεως σχολικῶν βιβλίων* ποὺ θὰ καθιέρωνε τὸ ἕνα μόνο βιβλίο σὲ κάθε τάξη. Ἦταν κρατικὸς καὶ διατηρεῖται ὡς τὶς μέρες μας.- *Ἀφίχθησαν ἐξ Ἀθηνῶν οἱ κ.κ. Κ. Κατσίκας, τελειόφοιτος Θεολογίας, Σωτήριος Δάκαρης, φοιτητὴς Φιλολογίας, μετὰ τῆς ἀδελφῆς του Λίτσας, Ἰωάν. Καλογήρου, φοιτητὴς Θεολογίας, Κίμων Τζάλλας, τῆς Νομικῆς, Ἀνδρ. Ἐφαπλωματᾶς, τῆς Φιλολογίας, Β. Μπαμπασίκας, τῆς Φαρμακευτικῆς, Χρ. Σαράτσης τῆς Θεολογίας* (πρῶτο δεκαήμερο Ἰουλίου). Μερικοὶ ἀναδείχτηκαν καθηγητὲς Πανεπιστημίου, ἄλλοι πέθαναν, ἄλλοι ζοῦν, ὅλοι συνομήλικοί μου...- Πρόεδρος τοῦ Ἐπαγγελματικοῦ Ἐπιμελητηρίου ἐκλέχτηκε (21-7-37) ὁ Εὐθύμιος Τζάλλας, διευθυντὴς τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος*.- Ἕνα ὡραῖο δοκίμιο τοῦ Ἀρ. Γεροντικοῦ (αὐτὴ τὴ φορὰ πρόκειται γιὰ τὸν γνωστὸ δοκιμιογράφο, καθηγητὴ Γαλλικῶν Ἀρσένη Γεροντικό), δημοσιεύτηκε σὲ τρεῖς συνέχειες καὶ μὲ τίτλο: *Ὀρειβασία-φυσιολατρεία: Μιὰ πηγὴ δραστηριότητος στὴ ζωή*. (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 29-7-37). Μιὰ εὐχάριστη διαπίστωση: *Φαίνεται ὅτι ἡ γυναικεία καρδιὰ ἐξακολουθεῖ ἀκόμα νὰ εἶναι εὐπρόσβλητος στὶς ἐρωτικὲς καὶ συγκινητικὲς στιγμές. Παράδειγμα ἡ συρροὴ ὅλου τοῦ θηλυκόκοσμου τῆς πόλεώς μας ἀδιακρίτως ἡλικίας εἰς τὸν κινηματογράφο «Τιτάνια»*

γιὰ τὴν παρακολούθηση τοῦ «Ρωμαίου καὶ τῆς Ἰουλιέτας». Καὶ θὰ ἐχύθησαν ἀσφαλῶς πολλὰ δάκρυα ἀπὸ τὰς ὡραίας μας γιὰ τὶς περιπέτειες τῶν πολυπαθῶν ἡρώων τοῦ Σαίξπηρ, ποὺ διαβολικὲς συμπτώσεις τοὺς ὁδήγησαν πρόωρα στὸν τάφο (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 1-8-37). Τότε γίνονταν αὐτά. Σήμερα ἀμφιβάλλω ἂν ἀντιδροῦν μὲ τὸν ἴδιον τρόπο οἱ καρδιὲς τῶν γυναικῶν.- Ἀπὸ τὴν ἴδια ἐφημερίδα (2-8-37): *Ἡ ζέστη θέτει πάλιν ἐπὶ τάπητος τὸ ζήτημα τῶν σακκακιῶν. Πολλοὶ δὲν διστάζουν νὰ κυκλοφοροῦν μὲ ἀνοιχτὰ πουκάμισα Μπάϋρον. Ἄλλοι ὅμως τὸ θεωροῦν προσβλητικὸ τῆς σοβαρότητός των αὐτὸ καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ στενάζουν κάτω ἀπὸ τὸ τυραννικό τους φορτίο. Πάντως καλλίτερα ἀπ' ὅλους εἶναι οἱ γυναῖκες ποὺ ἕνα ἐλαφρὸ φορεματάκι τοὺς ἐπιτρέπει ν' ἀερίζωνται ἄνετα ἡμέρα καὶ νύχτα. Συγχρόνως ὅμως ἐπιτρέπει καὶ εἰς τοὺς καιομένους συμπολίτας νὰ ἀπολαμβάνουν καὶ τὶς εὐχάριστες ἐκπλήξεις ἀδιακρισιῶν τοῦ ἀέρος. Ἐπὶ τέλους κάτι μᾶς προσφέρει καὶ ἡ ζέστη...* Σήμερα δὲν χρειάζονται οἱ «ἀδιακρισίες τοῦ ἀέρος» γιὰ νὰ δοῦν γυμνὴ γυναικεία σάρκα οἱ ἄντρες. Οἱ γυναῖκες γδύνονται μόνες τους καὶ κυκλοφοροῦν στοὺς δρόμους.- Μέτρα γιὰ τὴν προφύλαξη ἀπὸ τὴ φυματίωση, ποὺ θέριζε τότε στὴν Ἤπειρο, δημοσίευσαν οἱ ἐφημερίδες. Συνεχιζόταν ταυτόχρονα ἡ προσπάθεια γιὰ τὴν ἐξεύρεση τοῦ κατάλληλου χώρου πρὸς ἵδρυση τοῦ Σανατορίου. Μὲ ἄρθρο του δημοσιογράφος -καὶ πρώην πολιτευτὴς- διατύπωνε τὴν ἄποψη ὅτι τὸ Σανατόριο ἔπρεπε νὰ ἱδρυθεῖ, *ἐγγὺς τῶν νοσούντων* (sic) *περιφερειῶν*, χωρὶς νὰ προσδιορίζει αὐτὲς τῆς περιοχῆς. Τὸ ἄρθρο ἀποτελοῦσε ἀπάντηση στὴν πρόταση τοῦ ἀκτινολόγου γιατροῦ Β. Χρήστου (δημοσιεύτηκε στὸ *Ἠπειρωτικὸν βῆμα* Ἀθηνῶν, 5-7-37) νὰ ἱδρυθεῖ τὸ Σανατόριο στὸ δάσος τοῦ Ἀμαράντου Κόνιτσας.- Ὁ διευθυντὴς τῆς *Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας* Ἰωαννίνων Γερ. Κοκκίνης κυκλοφόρησε τὸ νέο του βιβλίο ὑπὸ τὸν τίτλο *Κοσμολογία*, ἕνα κείμενο φιλοσοφίας καὶ στοχασμοῦ. Κριτικὴ γιὰ τὸ νέο βιβλίο του δημοσιεύτηκε στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* (17-8-37) μὲ εὔστοχες ἐπισημάνσεις τοῦ κριτικοῦ: *Ὁ συγγραφεὺς* -σημείωνε- *τῶν «Νικητῶν ταπεινωμένων», κατόπιν μακρᾶς σιωπῆς μιᾶς ὁλοκλήρου δωδεκαετίας, εἰσέρχεται καὶ πάλιν μὲ τὸ νέον ἔργον του εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν τῶν φιλοσοφικῶν συζητήσεων. Τὸ νέον του ἔργον δὲν εἶναι ἁπλῶς ξηρὸς καρπὸς ἑνὸς δυνατοῦ ἐγκεφάλου. Εἶναι κάτι παραπάνω, εἶναι προϊὸν σκεπτομένης καὶ φιλοσοφούσης καρδίας. Ὁ κ. Κοκκίνης δὲν ἀνακυκᾶ δουλικῶς τὰ χιλιομασημένα προβλήματα τῆς φιλοσοφίας, οὔτε προσπαθῶν νὰ λύσῃ τὰ ἄλυτα προβλήματα τῆς ζωῆς καὶ τὰς ἀνησυχίας τοῦ πνεύματος παραπέμπει εἰς πλουσίαν βιβλιογραφίαν, ἀποφεύγων οὕτω τὴν εὐθύνην ἢ παραλαμβάνων συνυπευθύνους τῆς λύσεώς των... Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἀπὸ καθέδρας ἢ ἐπὶ μισθῷ φιλοσοφοῦντας, ὁ κ. Κοκκίνης ἀποδεικνύεται ὁ ἴδιος φιλόσοφος, ζῶν τὰς ἰδέας του, ὡς οἱ ἀρχαῖοι φιλόσοφοι καὶ ὄχι μόνον καὶ ἁπλῶς κηρύσσων αὐτὰς ἐξ ἐπαγγέλματος πρὸς τοὺς ἄλλους ἢ διὰ τοὺς ἄλλους. Τὸ νέον ἔργον τοῦ κ. Κοκκίνη... μπορεῖ νὰ τοποθετηθῇ ἀφόβως πλάϊ στὸ «Σπήλαιον» τοῦ Πλάτωνος, στὸ «Ὑπόγειον» τοῦ Ντοστογιέφσκι, στὰ*

Γεράσιμος Κοκκίνης,
Διευθυντὴς Παιδ. Ἀκαδημίας

ἔργα τοῦ Νίτσε, ἡ φιλοσοφία τῶν ὁποίων ἔχει φαίνεται βαθέως ἐπιδράσει ἐπὶ τοῦ πνεύματος τοῦ συγγραφέως. (Γιὰ τὸ σπουδαῖο αὐτὸ φιλόσοφο καὶ παιδαγωγό, τὸν ὁποῖο εἶχα καὶ καθηγητὴ κατὰ τὴ φοίτησή μου στὸ Διδασκαλεῖο, ἔχω γράψει ἀρκετὰ καὶ στὸ βιβλίο μου: *Τὰ χρόνια ποὺ πέρασαν*, τόμος Β΄).- Μὲ ἀπόφαση τοῦ Διοικητικοῦ συμβουλίου τῆς *Λέσχης Ἰωαννίνων*, μειώθηκε ἡ μηνιαία εἰσφορὰ τῶν μελῶν, ἀπὸ 1-9-37, σὲ 30 δρχ.- Τὸ ἑστιατόριο *Κωνσταντινούπολις*, τὸ καλλίτερο τῆς ἐποχῆς στὰ Γιάννινα (καταλάμβανε τὸ ἰσόγειο τοῦ ξενοδοχείου, στὴν κεντρικὴ πλατεῖα, *Ἀβέρωφ*, ποὺ καταδαφίστηκε) ἀνακοίνωνε ἀνακαίνιση μὲ νέα ἐπίπλωση, σερβίτσια καὶ μὲ πλούσιο διαιτολόγιο.

Στὴν Ἀθήνα οἱ ἀρχηγοὶ τῶν μεγάλων κομμάτων ἐπαναπαύονταν στὶς ἀποφάσεις ποὺ κατέληξαν, ὕστερα ἀπὸ ἐπανειλημμένες συσκέψεις, χωρὶς αὐτὲς νὰ ἐνοχλήσουν σοβαρὰ τὸ δικτατορικὸ καθεστώς, ἔχουν ἤδη ἀναφερθεῖ τὰ αἴτια τῆς ἀποτυχίας. Ἀπὸ τὴν πλευρά της ἡ δικτατορία μὲ συνεχεῖς ἀναγκαστικοὺς νόμους, ὀργάνωνε τὸ κράτος σύμφωνα μὲ τὶς ὁλοκληρωτικὲς ἀντιλήψεις κρατῶν μὲ συγγενῆ καθεστῶτα, ὅπως τῆς Ἰταλίας καὶ Γερμανίας, δίνοντας ἔμφαση στὴν ὀργάνωση τῆς Νεολαίας. *Θὰ ἔδιδεν* -ἔλεγαν οἱ ὀργανωτές της- *εἰς τὴν δικτατορίαν τὸ καλύτερον καὶ ἰσχυρότερον στήριγμα. Ἡ κατήχησις τῶν νέων μὲ τὰς ἰδέας τῆς 4ης Αὐγούστου, θὰ τοὺς μετέτρεπεν εἰς συνειδητοὺς καὶ φανατισμένους ὀπαδούς της.* (Γρ. Δαφνῆ, Ἡ Ἑλλὰς μεταξὺ δύο πολέμων, τόμ. Β, β΄ ἔκδοσις 1974, σελ. 470). Ἡ ἐπίσημη δραστηριότητα τῆς *Ἐθνικῆς ὀργανώσεως Νεολαίας* (Ε.Ο.Ν.) ἄρχισε κυρίως ἀπὸ τὸ δεύτερο ἑξάμηνο τοῦ 1937, εἶχε γίνει ὅμως ἔντονη προεργασία γιὰ τὴν ψυχολογικὴ προετοιμασία πρὸς ἀποδοχή της τοὺς προηγούμενους μῆνες καὶ εἶχαν ἐξασφαλιστεῖ οἱ οἰκονομικοὶ πόροι ποὺ ἀπαιτοῦσε ἕνα τέτοιο ἐγχείρημα: ὑποχρεωτικὴ ἐγγραφὴ εἰσφορῶν στοὺς προϋπολογισμοὺς Δήμων καὶ κοινοτήτων καὶ ἄλλες φορολογίες -ἔχουν ἀναφερθεῖ- καὶ οἰκονομικὲς ἐνισχύσεις, ὑποχρεωτικὲς οἱ περισσότερες οἰκονομικῶν παραγόντων. Γιὰ τὴν ὀργάνωση τῆς Ε.Ο.Ν. ὁ Μεταξᾶς δὲν φοβήθηκε νὰ ἔρθει σὲ σύγκρουση καὶ μὲ τὸ διάδοχο Παῦλο, ἀρχηγοῦ τῶν Προσκόπων, τῶν ὁποίων τὶς ὀργανώσεις διέλυσε, ἐντάσσοντας τὰ μέλη τους στὴ δική του Νεολαία. Γιὰ τὴ στελέχωσή της ἵδρυσε (τρίτο δεκαήμερο Ἰουλίου 1937) σχολὴ ἀρχηγῶν. Στὴν εἰσηγητικὴ ἔκθεση τοῦ Α.Ν. τονιζόταν: *Μετὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς κυβερνήσεως περὶ ὀργανώσεως τῆς Νεολαίας, προκύπτει ἡ ἀνάγκη δημιουργίας ἐνθουσιωδῶν ἐμπνευστῶν αὐτῆς, οἱ ὁποῖοι θὰ χρησιμοποιηθοῦν ὡς στελέχη εἰς τὸν ἀναλαμβανόμενον ἀγῶνα διὰ τὴν ἀνάπλασιν τῆς Νεολαίας. Τὴν δημιουργίαν τοιούτων στελεχῶν, ἀπολύτως ἐμπνευσμένων καὶ ἱκανῶν, σωματικῶς καὶ πνευματικῶς, θὰ ἔχῃ ἡ ἱδρυομένη σχολή, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ δύνανται νὰ φοιτοῦν καὶ λειτουργοὶ τῆς Μέσης καὶ Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως, ἰδίᾳ γυμνασταί, προτιμωμένων τῶν προϋπηρεσάντων ὡς ἐφέδρων ἀξιωματικῶν, δημόσιοι, δημοτικοὶ καὶ κοινοτικοὶ ὑπάλληλοι καὶ τέλος ἰδιῶται, ἔχοντες ἀπολυτήριον γυμνασίου καὶ ὑπηρεσίαν ἐφέδρων ἀξιωματικῶν...* Στὴν εἰσηγητικὴ ἔκθεση γινόταν λόγος

γιὰ τὴ φοίτηση, τὶς ἀποσπάσεις, τὰ διδασκόμενα μαθήματα, τὴν ἡμερήσια ἀποζημίωση, τὴ σύνθεση τοῦ προσωπικοῦ, τὸν τρόπο λειτουργίας τῆς σχολῆς καὶ τὸ χρόνο τῆς ἐξάσκησης. Φυσικά, πρωταρχικὴ προϋπόθεση φοίτησης κάποιου στὴ σχολὴ ἦταν ὁ βαθμὸς ἀφοσίωσης στὸ νέο καθεστώς.

Στὰ Γιάννινα, ἕδρα διοίκησης τῆς εὐρύτερης περιοχῆς τῆς Ἠπείρου, τῆς Κέρκυρας καὶ τῆς Λευκάδας, δὲν περνοῦσε ἑβδομάδα χωρὶς νὰ ἐξαπολυθεῖ κάποια ἐγκύκλιος ἀπὸ τὸν Κων. Φιλοσοφόπουλο ἢ νὰ μὴν γίνουν δηλώσεις γιὰ τὶς προόδους ποὺ εἶχαν σημειωθεῖ στὴν Ἤπειρο, σ' ὅλους τοὺς τομεῖς, κατὰ τὸ διάστημα τοῦ ἑνὸς ἔτους διακυβέρνησης τῆς χώρας ἀπὸ τὸ νέο καθεστώς. Ἐπισκεπτόταν συνεχῶς τὴν ὕπαιθρο τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων, καθὼς καὶ τοὺς ἄλλους νομοὺς τῆς δικαιοδοσίας τῆς Γενικῆς διοίκησης, κηρύσσοντας παντοῦ τὸ εὐαγγέλιο τῆς αἰσιοδοξίας, τῆς ἀναμόρφωσης, τῆς ἀναδιοργάνωσης τῆς ἐπαρχίας, τῶν ἐλπίδων γιὰ ἕνα καλλίτερο αὔριο. Ταξίδευε συχνὰ στὴν Ἀθήνα, ἔβλεπε τὸν πρωθυπουργό, ἀρθρογραφοῦσε σὲ ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες καὶ γύριζε στὰ Γιάννινα ἀνακοινώνοντας πάντα κάποιο, εὐεργετικὸ γιὰ τὴν Ἤπειρο, κυβερνητικὸ μέτρο. Ἡ ἔναρξη τῶν ἐργασιῶν τῆς ἀποξήρανσης τῆς Λαψίστας καὶ τὰ ἔργα ἄρδευσης ποὺ γίνονταν στὸ Λοῦρο ἦταν τὰ παραδείγματα ποὺ πάντα πρόβαλε στὸν ἀγροτικὸ κόσμο ὡς δείγματα τοῦ ἐνδιαφέροντος τοῦ κράτους γιὰ τοὺς ἀγρότες. Τόσο αὐτός, ὅσο καὶ οἱ ὑπουργοὶ ποὺ ἐπισκέφτηκαν τὰ Γιάννινα καὶ τὴν Ἤπειρο (Παιδείας Γεωργακόπουλος. Γεωργίας Κυριακοῦ, Συγκοινωνιῶν Σπυρίδωνος), καθὼς καὶ ἄλλα ἀνώτερα κυβερνητικὰ στελέχη (ὅπως ὁ διοικητὴς τῆς Ἀγροτικῆς τράπεζας Λαμπρόπουλος κ.ἄ.) δὲν ἦταν φειδωλοὶ σὲ ὑποσχέσεις. Πάντοτε ὑποστήριζαν ὅτι ἡ νέα κυβέρνηση δὲν ὑποσχόταν ἀλλὰ ἔκαμε ἔργα. Στὴν ἀποστολή τους ἐνισχύονταν ἀπὸ τοὺς δημάρχους καὶ κοινοτάρχες -ὅλων τῶν ἔμπιστων εἶχε ἀποφασιστεῖ ἡ παράταση τῆς θητείας τους ἐπ' ἀόριστον-, οἱ ὁποῖοι, σὲ κάθε περίπτωση ἐκδήλωσης κρατικοῦ ἐνδιαφέροντος, ἔσπευδαν νὰ ὑμνήσουν τὴν κυβέρνηση, δημιουργώντας ἔτσι ἀτμόσφαιρα ἀποδοχῆς της ἐκ μέρους τῶν κατοίκων. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρω τὴν περίπτωση τῆς ἔναρξης τοῦ ἀνθελονοσιακοῦ ἀγῶνος στὴν Ἤπειρο (τὸν Αὔγουστο). Ὅπως πάντοτε, ὁ Φιλοσοφόπουλος ἐξαπέλυσε τὸ διάγγελμά του: *Θεωροῦμαι εὐτυχὴς διότι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μου ἄρχεται ἐπὶ τέλους ἡ μεγάλη σταυροφορία ἐναντίον τῆς ἐπαράτου αὐτῆς πληγῆς ποὺ ἐμάστιζε τὴν Ἤπειρον καὶ ποὺ καλεῖται ἑλονοσία. Ὁ φοβερὸς ἀνωφελὴς ποὺ ἀπεμύζα ἡμέραν καὶ νύκτα τὸ αἷμα τῶν κατοίκων τοῦ κάμπου καὶ τῶν ἑλωδῶν περιφερειῶν καὶ ποὺ τοὺς μετέβαλε εἰς κινουμένους σκελετοὺς τίθεται σήμερον ἐν διωγμῷ...* (Τὴν ὀργάνωση τοῦ ἀνθελονοσιακοῦ ἀγῶνος στὴν Ἤπειρο -γιὰ τὸν ὁποῖο διατέθηκαν 5.000.000 δρχ.- εἶχε ἀναλάβει ὁ διευθυντὴς τῆς Ὑγειονομικῆς σχολῆς Ἀθηνῶν Γρ. Λιβαδᾶς, ἔμεινε στὰ Γιάννινα ἀρκετὲς μέρες). Θὰ ἀναρωτηθεῖ κανείς: Κατὰ τὴν περίοδο τῶν κοινοβουλευτικῶν κυβερνήσεων δὲν καταβάλλονταν προσπάθειες γιὰ τὴν

καταπολέμηση τῆς πληγῆς αὐτῆς; Πολλές. Μόνο ποὺ ἡ ἐναλλαγὴ κυβερνήσεων δημιουργοῦσε καθυστερήσεις ἐξαιτίας τῆς παρεμβολῆς τῆς γραφειοκρατίας καὶ τῶν κομματικῶν παραγόντων. Τώρα ποὺ οἱ παράγοντες αὐτοὶ εἶχαν λείψει - ἀντικαταστάθηκαν ἀπὸ ἄλλους, ὅλους ὅμως ὑπάκοους καὶ πειθήνιους στὴ θέληση τοῦ ἑνός- ἡ ἐκστρατεία κατὰ τῆς ἑλονοσίας ὀργανώθηκε καλλίτερα καὶ ἀποτελεσματικότερα μὲ τὴν ἵδρυση περισσότερων ἀπὸ εἴκοσι ἀνθελονοσιακῶν κέντρων σ' ὅλη τὴν Ἤπειρο. Βέβαια αὐτό, σὲ καμιὰ περίπτωση δὲν δικαιολογοῦσε τὴν ἀποστολὴ πρὸς τὸ Μεταξᾶ, ἐκ μέρους τοῦ δημάρχου Ἰωαννίνων, εὐχαριστήριου τηλεγραφήματος ὅπως αὐτό: *Μετ' ἀνεκφράστου χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης, ὁ λαὸς τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῆς Ἠπείρου ἐπληροφορήθη τὴν εὐχάριστον εἴδησιν ὅτι κατ' ἀπόφασιν τῆς ὑμετέρας Ἐξοχότητος ὁ ἀνθελονοσιακὸς ἀγὼν ἄρχεται ἀπὸ τὴν Ἤπειρον. Ὁ Ἠπειρωτικὸς λαὸς εἶναι εὐτυχὴς διότι τοῦ παρέχεται καὶ πάλιν ἡ εὐκαιρία νὰ διαδηλώσῃ τὴν πίστιν, τὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ τὴν ἀφοσίωσιν πρὸς τὸ πρόσωπον τῆς ὑμετέρας Ἐξοχότητος καὶ νὰ ὑποβάλῃ τὰς θερμοτάτας εὐχαριστίας καὶ τὴν ἀπέραντον εὐγνωμοσύνην του διὰ τὴν μέριμναν καὶ τὴν πατρικὴν στοργὴν μετὰ τῆς ὁποίας ἡ ὑμετέρα Ἐξοχότης περιβάλλει τὴν Ἤπειρον. Ἡ πραγμάτωσις τοῦ μεγαλειώδους καὶ ἐθνοσωτηρίου ἔργου τῆς καταπολεμήσεως τῆς ἑλονοσίας ἀποτελεῖ ἱερώτατον πόθον καὶ ὑπερτάτην ἐθνικὴν ἱκανοποίησιν διὰ πάντα φιλόπατριν Ἕλληνα καὶ ἰδιαιτέρως συγκινεῖ τὸν Ἠπειρωτικὸν λαὸν διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν ὑπὲρ τῆς Ἠπείρου εὔνοιαν τῆς ὑμετέρας Ἐξοχότητος. Ἐντὸς δωδεκαμήνου συνετελέσθησαν ἀφάνταστοι πρόοδοι εἰς ὅλα, τὰ ἐπίπεδα τοῦ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ βίου. Τὰ καθημερινὰ δὲ ἔργα τῆς ὑμετέρας Ἐξοχότητος ὑπὲρ τῆς χώρας ὁλοκλήρου καὶ τῆς Ἠπείρου ἰδιαιτέρως καταδεικνύουν ὅτι ὑπὸ τὴν ὑμετέραν θερμουργὸν πνοὴν καὶ ἡγεσίαν ἡ Πατρὶς ἁλματωδῶς ὠθεῖται πρὸς τὰ ἐμπρός. Ὁ Ἠπειρωτικὸς λαὸς διαβεβαιοῖ τὴν ὑμετέραν Ἐξοχότητα ὅτι Σᾶς ἀκολουθεῖ καὶ θὰ Σᾶς ἀκολουθήσῃ μετὰ φανατισμοῦ, ἄγρυπνος φρουρὸς τοῦ συντελουμένου ἔργου καὶ βέβαιος ὅτι θὰ συνεορτάσῃ καὶ τὸν τελικὸν θρίαμβον.* (Πέντε φορὲς χρησιμοποιεῖται τὸ «Ἐξοχώτατος...»). «Αἰωνία εὐγνωμοσύνη», λοιπὸν καὶ ἔκφραση ἄπειρης δουλικότητας... Τέτοια κολακεία οὔτε ἀπὸ τὸ Μεταξᾶ δὲν θὰ ἦταν εὐπρόσδεκτη. Τὴ χρειαζόταν ὅμως τὸ περιβάλλον του. Καὶ οἱ κόλακες δήμαρχοι ἦταν ἀπαραίτητοι, γιαυτὸ καὶ παρατάθηκε ἡ θητεία τους «ἐπ' ἀόριστον». Ὅλοι, φορεῖς τοῦ καθεστῶτος καὶ οἱ ἐφημερίδες, ἐκφράζονταν, καθ' ὑπαγόρευση, μεγαλόστομα, δὲν κρατοῦσαν ὅρια στὴ χρήση τῶν ἐπιθέτων -μὲ πρῶτο τὸ Γ. Σακκᾶ καὶ τὴν *Κραυγή* του- γιὰ νὰ ἐκθειάσουν πρόσωπα καὶ καταστάσεις. Οἱ περιοδεῖες τοῦ Κ. Φιλοσοφοπούλου περιγράφονταν τώρα, σὲ πολύστηλα κείμενα, μὲ κάθε λεπτομέρεια, μὲ τίτλους ἀποθεωτικῶν ὑποδοχῶν. Δὲν ἔφταναν οἱ περιγραφές, ἀκολουθοῦσαν τὰ ἄρθα καὶ τὰ σχόλια γιὰ νὰ ἐξάρουν τὸ ἐνδιαφέρον τῆς κυβέρνησης καὶ τὴν προσφορὰ τοῦ

ἀνδρὸς στὴν ἐπίλυση τῶν Ἠπειρωτικῶν προβλημάτων. Ὅλα αὐτά, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ γενικότερη ἐξύμνηση τοῦ καθεστῶτος, ἀπέβλεπαν καὶ στὴ δημιουργία ἀτμόσφαιρας γιὰ νὰ πεισθεῖ ἡ κυβέρνηση νὰ τὸν τοποθετήσει ὁριστικὰ ὡς Γενικὸ διοικητή.

Μεγάλη προβολὴ εἶχε ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες ἕνας ἄλλος ἰσχυρὸς παράγοντας τοῦ καθεστῶτος, ὁ ἀπόστρατος ἀξιωματικὸς καὶ νέος νομάρχης Θεσπρωτίας. Ν. Ἀντωνακέας. Ἡ *Κραυγὴ* δημοσίευε συνεχῶς τὴ φωτογραφία του καὶ ἐκτενέστατα κείμενα γιὰ τὶς περιοδεῖες του. Ἀλλ' οὔτε καὶ οἱ ἄλλες ἡμερήσιες ἐφημερίδες ἔμεναν πίσω. Στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* π.χ. τῆς 7-9-37 διαβάζουμε τοὺς τίτλους: *Ἡ θριαμβευτικὴ ἐπάνοδος ἐξ Ἀθηνῶν τοῦ νομάρχου κ. Ν. Ἀντωνακέα - Ὁ νομὸς Θεσπρωτίας τοῦ ἐπεφύλαξε μεγαλειώδη ὑποδοχήν.* Τὶ εἶχε κάνει ὁ Ἀντωνακέας γιὰ νὰ δικαιοῦται τόσο πομπώδεις τίτλους; Ὅ,τι κάνει κάθε νομάρχης καὶ τότε καὶ τώρα. Εἶχε πάει στὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ φροντίσει γιὰ τὴν ἐπίλυση τῶν προβλημάτων τοῦ νομοῦ του. Καὶ φυσικὰ οὔτε ἡ μετάβαση, οὔτε ἡ ἐπιστροφή του ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ἀποτελοῦσε γεγονὸς ἄξιο τόσων ὕμνων καὶ ἐκτεταμένων περιγραφῶν. Ὅμως ὁ Ἀντωνακέας -ὅπως εἶχε διαδοθεῖ- ἀποτελοῦσε ἰσχυρὸ παράγοντα τοῦ καθεστῶτος καὶ διέθετε προπαγανδιστικὸ ἐπιτελεῖο, τὸ ὁποῖο εἶχε κάνει τοὺς Θεσπρωτοὺς νὰ πιστέψουν πὼς ἡ παρουσία καὶ μόνο τοῦ νομάρχη στὴν Ἀθήνα, σήμαινε καὶ αὐτόματη ἐπίλυση τῶν μεγάλων προβλημάτων ποὺ ἀντιμετώπιζε ὁ τόπος τους. Ἡ περιγραφή, βέβαια, τῆς «θριαμβευτικῆς» ἄφιξης τοῦ Ἀντωνακέα στὴν Ἡγουμενίτσα, κάλυπτε τὸ περιεχόμενο τῶν τίτλων. Γιὰ τοῦ λόγου τὸ ἀληθὲς παραθέτω ἀποσπάσματα ἀνταπόκρισης ἀπὸ τὴν Ἡγουμενίτσα: *Εἶναι ἐκτὸς πάσης περιγραφῆς ὁ εἰλικρινὴς ἐνθουσιασμός, ὁ ὁποῖος αὐθορμήτως ἐξέσπασε πρὸ ἡμερῶν ἀπὸ τὰ στήθη τῶν κατοίκων τοῦ νομοῦ μας, ὑποδεχθέντων τὸν ἐπανελθόντα ἐξ Ἀθηνῶν νομάρχην μας κ. Νίκον Ἀντωνακέαν... Περὶ τὴν 5ην ἀπογευματινὴν ἔφθασεν* (ἀπὸ τὴν Κέρκυρα) *εἰς Ἡγουμενίτσαν, ἡ ὁποία ἦτο σημαιοστόλιστος. Ἐπὶ τῇ ἀφίξει του οἱ κάτοικοι, ἀφοῦ ἔκλεισαν τὰ καταστήματά των εἶχον συγκεντρωθεῖ εἰς τὴν ἀποβάθραν. Μόλις ὁ κ. νομάρχης ἐξῆλθε τοῦ βενζινοπλοίου ὁλόκληρος ὁ ἀνθρώπινος ἐκεῖνος ὄγκος ἐξέσπασεν εἰς ζωηροτάτας ζητωκραυγὰς ὑπὲρ τοῦ λατρευτοῦ μας Βασιλέως, τῆς Ἐθνικῆς κυβερνήσεως καὶ αὐτοῦ* (τοῦ Ἀντωνακέα). *Τὸ πλῆθος παρελήρει κυριολεκτικῶς ἀπὸ ἐνθουσιασμόν, διότι ἀστραπιαίως εἶχον διαδοθῆ αἱ τεράστιαι ἐπιτυχίαι τοῦ κ. νομάρχου εἰς Ἀθήνας... Τὸ πλῆθος* (ποὺ παρακολούθησε τὸ λόγο του) *θαυμάζον τὸ ἐκδηλωθὲν εἰλικρινὲς ἐνδιαφέρον καὶ ἀγάπην τῆς Ἐθνικῆς κυβερνήσεως καὶ τὴν ἐργατικότητα τοῦ ἀκαταπονήτου νομάρχου του ἐξέσπα διαρκῶς εἰς οὐρανομήκεις ζητωκραυγάς.* Περισσότερες ἀπὸ 4½ στῆλες διατέθηκαν γιὰ τὴν περιγραφὴ τῆς ὑποδοχῆς καὶ τὸ λόγο τοῦ νομάρχη...

Καθὼς πλησίαζε ἡ 4η Αὐγούστου, ὅλοι, καὶ προπαντὸς ὁ τύπος, κάτω

ἀπὸ τὴν ἄμεση ἐποπτεία τῶν κυβερνητικῶν μηχανισμῶν, ἀγωνίζονταν γιὰ νὰ δημιουργήσουν τὴν κατάλληλη ἀτμόσφαιρα γιὰ τὴν πλήρη ἐπιτυχία τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς πρώτης ἐπετείου τοῦ καθεστῶτος. Τὰ ἄρθρα, συχνὰ πανομοιότυπα σ' ὅλες τὶς ἐφημερίδες, διαδέχονταν τὸ ἕνα τὸ ἄλλο, τὸ ἴδιο καὶ οἱ ἀπολογισμοὶ τοῦ κυβερνητικοῦ ἔργου κατὰ τομεῖς (γεωργία, κτηνοτροφία, κοινωνικὴ πρόνοια κλπ.), ἀλλὰ καὶ σὲ σύγκριση μὲ τὸ παρελθὸν (σὲ δίστηλους πίνακες). Οἱ προετοιμασίες γιὰ τὸν ἑορτασμὸ τῆς 4ης Αὐγούστου στὰ Γιάννινα, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ συμμετοχὴ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας στὸ μεγάλο πανηγύρι τῆς Ἀθήνας (καταβλήθηκε συνεχὴς προσπάθεια καὶ γράφτηκαν πολλὰ ἄρθρα γιὰ νὰ συνειδητοποιηθεῖ ἀπὸ τὸν κόσμο ὅτι ὁ ἑορτασμὸς ἦταν προπαντὸς λαϊκὴ γιορτὴ) ἄρχισε ἐντατικὰ πρὶν ἀπὸ 20 μέρες. Ἡ παράθεση μόνο τῶν τίτλων τῶν ἄρθρων δυὸ ἡμερήσιων ἐφημερίδων, φθάνει γιὰ νὰ γίνει κατανοητὴ ἡ ἔναρξη τῆς προπαγανδιστικῆς ἐκστρατείας: *Προετοιμασίαι τῆς πόλεως διὰ τὴν 4ην Αὐγούστου* (21-7-37). *Οἱ ὅμιλοι χορευτῶν* (22-7-37). (Ἄρχισε ἡ δημοσίευση ὄχι μόνο τῶν χωριῶν ποὺ θὰ ἔστελναν χορευτικοὺς ὁμίλους στὴν Ἀθήνα, ἀλλὰ καὶ τὰ ὀνόματα τῶν χορευτῶν πολλῶν ὁμίλων), *Ἡ «Ἕνωσις συνεταιρισμῶν», διὰ τὴν 4ην Αὐγούστου* (30-7-37), *Λαϊκὴ πρὸ παντὸς ἑορτὴ* (31-7-37), *Ἕνας χρόνος ἀγροτικῆς ἀναγεννήσεως* (31-7-37), *Ἡ ἐντατικὴ καλλιέργεια καὶ ἡ σιτάρκεια εἰς τὴν Ἑλλάδα* (1-8-37), *Ὁ ἑορτασμὸς τῆς 4ης Αὐγούστου θὰ λάβῃ παλλαϊκὸν χαρακτῆρα* (1-8-37), *Ἡ 4η Αὐγούστου* (3-8-37). Παραθέτω τὴν κατάληξη τοῦ ἄρθρου αὐτοῦ: *Ἡ εὐγνωμοσύνη τοῦ λαοῦ ἀνήκει ἀκεραία εἰς τοὺς δημιουργοὺς τῆς Νέας Ἑλλάδος. Καὶ αἱ ἐκδηλώσεις διὰ τῶν ὁποίων ἡ κυβέρνησις θὰ τιμηθῇ κατὰ τὸν ἑορτασμὸν τῆς ἐπετείου τῆς 4ης Αὐγούστου θὰ εἶναι ὁ ἐλάχιστος φόρος τῆς ὀφειλομένης πρὸς τοὺς Σωτῆρας τοῦ Ἔθνους τιμῆς* (3-8-37), *Ἡ σημερινὴ ἐπέτειος* (4-8-37). Μικρὸ ἀπόσπασμα: *Τίποτε δὲν ἐφαίνετο ἱκανὸν νὰ σώσῃ τὴν Ἑλλάδα, τίποτε ἄλλο, ἐκτὸς ἀπὸ ἕνα θαῦμα!.. Εἰς τὴν κρίσιμον στιγμὴν τὸ ἀνέλπιστον θαῦμα συνετελέσθη καὶ τὴν ἐθνοσωτήριον ἐκείνην Χαραυγὴν τῆς 4ης Αὐγούστου τοῦ περασμένου ἔτους ὁ Ἰωάννης Μεταξᾶς ἐσάλπισε βροντόφωνα ἕως τῶν περάτων τῆς Ἑλλάδος τὸ κήρυγμα μιᾶς νέας ζωῆς, ἀνταξίας τῆς μεγάλης ἱστορίας τῆς ἐνδόξου αὐτῆς γωνίας τῆς γῆς!* (Ὅλα τὰ προηγούμενα ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα *Ἤπειρος*). Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* δημοσίευε τὰ δικά του δοξαστικά: *Διὰ τὴν 4ην Αὐγούστου* (21-7-37), *Ἡ 4η Αὐγούστου* (24-7-37), *Ἡ ἱστορικὴ ἐπέτειος τῆς 4ης Αὐγούστου* (28-7-37), *Ἡ συμμετοχὴ τῆς Ἠπείρου εἰς τὸν ἑορτασμὸν τῆς 4ης Αὐγούστου, Ἀπὸ τὸ ἔργον τῆς 4ης Αὐγούστου - Ὁμιλοῦν οἱ ἀριθμοὶ* (31-7-37). Μιὰ συγκριτικὴ ἔνδειξη: *Ἀνεργία: Τὸ α΄ ἑξάμηνον: ἐλάττωσις κατὰ 43%. Σήμερον ἐξεμηδενίσθη. Εἰς Μακεδονίαν καὶ Θράκην ζητοῦνται ἐργάται* (Ἐξαφανίστηκε ἡ ἀνεργία. Ἀλλὰ πῶς;). *Ἡ 4η Αὐγούστου* (24-7-37), *Ἡ ἱστορικὴ ἐπέτειος τῆς 4ης Αὐγούστου* (28-7-37), *Ἡ συμμετοχὴ τῆς Ἠπείρου εἰς τὸν ἑορτασμὸν τῆς 4ης Αὐγούστου. Ἀπὸ τὸ*

ἔργον τῆς 4ης Αὐγούστου (1-8-37). *Ἔτος θαυματουργόν* (3-8-37), *Ἡ 4η Αὐγούστου* (4-8-37), (ὁλοσέλιδο ἄρθρο τοῦ Κων. Φιλοσοφοπούλου μὲ τρίστηλη συνέχεια στὴ β΄ σελίδα), *Ἑλλὰς ἀνάστα, χαῖρε,* τοῦ Ἀθ. Δένδια (4-8-37) *Τὸ διάγγελμα τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς κυβερνήσεως - Ἡ ἐνθουσιώδης συμμετοχὴ τοῦ Ἠπειρωτικοῦ λαοῦ εἰς τὴν σημερινὴν ἐπέτειον* (4-8-37). Πρῶτος, πάντα, στὸ ὑμνολόγιο καὶ στὴ χρήση ἐπιθέτων -ταίριαζαν, δὲν ταίριαζαν, αὐτὸς τ' ἀράδιαζε- ὁ Γρ. Σακκᾶς. Ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ ἄρθρο του γιὰ τὴν 4η Αὐγούστου καὶ γιὰ τὸν *Σιδηροῦν κυβερνήτην,* ὅπως ἀποκαλοῦσε τὸ Μεταξᾶ, κατ' ἀπομίμηση τῆς ἐπωνυμίας τοῦ Βίσμαρκ: *Ἡ ἡμερομηνία αὐτὴ* (4η Αὐγούστου) *εἶναι ὁ πρῶτος ἱστορικὸς σταθμὸς τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Τὴν ἡμέραν αὐτήν, ἡ Α.Μ. ὁ Βασιλεὺς ἀνέθεσεν τὰ ἡνία τοῦ Κράτους εἰς τὸν ἐθνοσωτῆρα πρωθυπουργὸν Ἰω. Μεταξᾶν, τὸν Σιδηροῦν τῆς χώρας Κυβερνήτην... Ἡ 4η Αὐγούστου θὰ μείνῃ τὸ Σύμβουλον* (sic) *τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ, θὰ εἶναι ὁ πρόδρομος τῆς Ἑλλάδος τοῦ μέλλοντος. Ὅ,τι ὑπῆρξεν ὁ Κιγκινᾶτος γιὰ τὴ Ρώμη, τέτοιος εἶναι σήμερον ὁ Κεφαλλὴν Ἰω. Μεταξᾶς διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ὅ,τι ἦτο ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος καὶ ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος, τέτοιος εἶναι ὁ υἱὸς τοῦ Μεγάλου Ἐθνομάρτυρος Στρατηλάτου Κωνσταντίνου ΙΒ΄ ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος ὁ Β΄. Ἀμφότεροι εἶναι οἱ δημιουργοὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, εἰς αὐτοὺς ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ὀφείλει χάριτας, ὀφείλει τὴν ἐλευθερίαν του ἀπὸ τοὺς ὄνυχας τῶν ἀτίμων ὀπαδῶν τῆς Μόσχας.* (Αὐτοὶ ὅμως τὸν ὑποστήριξαν μεταπολεμικὰ γιὰ νὰ ἐκλεγεῖ δήμαρχος Ἰωαννίνων...).

Τοπικὰ ἡ ἐπίσημη ἔναρξη τῆς προετοιμασίας ἔγινε μὲ τὸ ἄρθρο-προκήρυξη ποὺ δημοσιεύτηκε σ' ὅλες τὶς ἐφημερίδες στὶς 25-7-37 (τὶς μέρες ἐκεῖνες εἶχε φτάσει στὴν Ἤπειρο καὶ περιόδευε καὶ ὁ ὑπουργὸς Γεωργίας Κυριακός).

Ἀποσπάσματα: *Ἡ 4η Αὐγούστου πλησιάζει. Ἡ ἡμέρα αὕτη ἀπετέλεσε διὰ τὴν νεωτέραν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος τὴν λαμπρὰν ἀφετηρίαν τῆς ἐξορμήσεως τοῦ Ἔθνους πρὸς τὰς νέας του ἐπιδιώξεις, ἐφέσεις καὶ ἀνατάσεις. Ἡ 4η Αὐγούστου ἀποτελεῖ τὴν ροδίζουσαν αὐγὴν μιᾶς φωτολούστου ἡμέρας, τὴν ὁποίαν φωτίζει ὁ ἐθνικὸς ἥλιος τῆς ἀναγεννήσεως καὶ τῆς ἀναπλάσεως. Ἡ ἡμέρα αὕτη ἀποτελεῖ ἱστορικὸν σταθμὸν διὰ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, τὸ ὁποῖον ἐν τῇ μακραίωνι σταδιοδρομίᾳ του ἀτενίζει πρὸς νέους ὁρίζοντας, τοὺς ὁρίζοντας τοῦ ἐθνικοῦ μεγαλείου, τῶν ἐθνικῶν παρακαταθηκῶν καὶ τῶν ἐθνικῶν καὶ θρησκευτικῶν παραδόσεων.* Μὲ τὶς ἴδιες κοινότυπες ἐκφράσεις -εἶχαν κατ' ἐπανάληψη χρησιμοποιηθεῖ στὴν ἀρθρογραφία ἑνὸς ὁλόκληρου χρόνου καὶ θὰ χρησιμοποιοῦνταν καὶ εἰς τὸ μέλλον- συνεχίζεται ἡ προκήρυξη γιὰ νὰ καταλήξει: *Καὶ εἰς τὸν πανηγυρισμὸν αὐτὸν ἀσφαλῶς καλεῖται νὰ συμμετάσχῃ καὶ ἡ Ἤπειρος. Ἡ Ἤπειρος μὲ τὴν ἰδιαιτέραν ἐθνικὴν ἱστορίαν καὶ τοὺς ἰδιαιτέρους της ἐθνικοὺς ἥρωας καὶ μάρτυρας, μὲ τὸν ἰδιαίτερόν της πολιτισμόν, μὲ τὴν ἰδιαιτέραν της*

συμβολὴν εἰς τὰ ἐθνικὰ γράμματα καὶ τὴν ἐθνικὴν ἐποποιΐαν τοῦ 1821. Καὶ θὰ σπεύσῃ ἀσφαλῶς ἡ Ἤπειρος νὰ συμμετάσχῃ τοῦ ἐθνικοῦ αὐτοῦ ἑορτασμοῦ καὶ διὰ τῶν ἀντιπροσωπειῶν της, τὰς ὁποίας θὰ ἀποστείλῃ εἰς Ἀθήνας θὰ δείξῃ ὅτι δὲν ἔπαυσεν οὔτε νὰ τιμᾷ τοὺς ἥρωας, οὔτε νὰ σέβηται τὰς παραδόσεις, οὔτε νὰ λησμονῇ ἱστορικὰς ἡμέρας, αἱ ὁποῖαι προκαλοῦν συγκινήσεως ρίγη καὶ πήδακας πηγαίου ἐνθουσιασμοῦ. Γιὰ τὴν καλλίτερη ὀργάνωση τῆς γιορτῆς συγκροτήθηκε μεγάλη «Λαϊκὴ ἐπιτροπή», ἡ ὁποία συνεδρίασε στὶς 27-3-37 στὸ σπίτι τοῦ δημάρχου Βλαχλείδη καὶ κατάρτισε τὸ πρόγραμμα. Σὲ εὐρύτερη σύσκεψη, τὴν ἄλλη μέρα, ὁριστικοποιήθηκαν οἱ ἀποφάσεις. Σύμφωνα μὲ τὸ πρόγραμμα, τὸ πρωὶ τῆς 4ης Αὐγούστου ἡ Στρατιωτικὴ μουσικὴ καὶ ἐκείνη τοῦ *Ὀρφανοτροφείου Γεωργίου Σταύρου περιῆλθον τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως, ἀνακρούουσαι ἐθνικὰ ἐμβατήρια.* Στὶς 10 π.μ. ἔγινε δοξολογία στὸ μητροπολιτικὸ ναό, μὲ χοροστασία τοῦ ἐπισκόπου Περιστερᾶς Εὐσταθίου. Παροῦσες ὅλες οἱ ἀρχές, οἱ πρόξενοι, τὰ σωματεῖα, ἡ νεολαία. Τὸν πανηγυρικὸ ἐκφώνησε ὁ δήμαρχος Δ. Βλαχλείδης, *ἐξάρας τὰς ἀρχὰς καὶ τὸ τεράστιον ἔργον τῆς ἐθνικῆς κυβερνήσεως, διαδηλώσας ἐν κατακλεῖδι τὴν ἀγάπην, τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀφοσίωσιν τοῦ Ἠπειρωτικοῦ λαοῦ πρὸς τὸν Ἄνακτα καὶ τὸν ἀρχηγὸν τῆς κρατικῆς ἀναγεννήσεως.* Οἱ ἐκδηλώσεις συνεχίστηκαν μὲ ἀγῶνες λεμβοδρομιῶν στὴ Λίμνη, ποὺ ὀργάνωσε ἡ ἀθλητικὴ νεολαία τοῦ Νησιοῦ. *Ἀπὸ τῆς προτομῆς τοῦ Μαβίλη, μέχρι τῆς ἐξέδρας τῆς κυρὰ-Φροσύνης, ἡ παραλία εἶχε πλημμυρίσει ἀπὸ χιλιάδας ἀτόμων πάσης τάξεως καὶ φύλου ποὺ συνωστίζοντο ἀσφυκτικῶς ἵνα ἴδουν καὶ χαιρετίσουν τοὺς ἀθλητὰς λεμβοδρόμους.* Νικήτριες λέμβοι ἦσαν δυό: *Κανάρης* καὶ *Ἰωάννινα.* Τὰ ἔπαθλα ἀπένειμε ὁ Φιλοσοφόπουλος. Στὶς 5 μ.μ. ἄρχισαν στὸ Γυμναστήριο τοῦ Δήμου καὶ τοῦ Στρατοῦ οἱ ἀθλητικοὶ ἀγῶνες, μὲ συμμετοχὴ τῶν ὁμάδων Ἰωαννίνων, Πρέβεζας καὶ Λευκάδας. Στὶς 7.30 μ.μ. στὴν πλατεῖα, καὶ σὲ ἐξέδρα ποὺ εἶχε στηθεῖ ἀπέναντι ἀπὸ τὴ Στρατιωτικὴ λέσχη, ἡ Μαντολινάτα τῆς πόλης καὶ ἡ χορωδία ἔπαιξαν καὶ τραγούδησαν μουσικὰ κομμάτια, ἐνῶ ταυτόχρονα σ' ὅλα τὰ σημεῖα τῶν δυὸ πλατειῶν Κωνσταντίνου τοῦ Ἐλευθερωτοῦ καὶ Πύρρου *ἐλάμβανον χώραν λαϊκαὶ διασκεδάσεις καὶ ἐθνικοὶ χοροὶ μετ' ἐγχωρίων ὀργάνων, μὲ συμμετοχὴν πολλῶν ὁμίλων γυναικῶν μετὰ τοπικῶν ἐθνικῶν ἐνδυμασιῶν· τὴν 9ην μ.μ. ἐγένετο μεγαλειώδης λαμπαδηφορία καθὼς καὶ καῦσις βεγγαλικῶν φώτων.* Καὶ ἔτσι -κατέληγε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (5-8-37), ἀφιερώνοντας τὸν περισσότερο χῶρο του, ὅπως καὶ οἱ ἄλλες οἱ ἐφημερίδες, γιὰ τὴν περιγραφὴ τοῦ ἑορτασμοῦ στὰ Γιάννινα καὶ στὴν Ἀθήνα- *εὐγνώμων ὁ λαὸς τῆς Ἠπείρου ἑώρτασε τὴν μεγάλην ἐπέτειον τῆς κρατικῆς ἀναδημιουργίας καὶ μὲ εἰλικρινῆ ἐνθουσιασμὸν διεδήλωσε τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἀφοσίωσίν του πρὸς τὸν Ἄνακτα καὶ τὸν Ἐθνικὸν κυβερνήτην.*

Ἡ συμμετοχὴ τῆς Ἠπείρου στὸν ἑορτασμὸ τῆς 4ης Αὐγούστου στὴν

Ἀθήνα ἦταν θεαματική. Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἀντιπροσωπεῖες τῶν πόλεων καὶ τῶν κοινοτήτων, τῶν ἐκπροσώπων τῶν ἀγροτῶν, τῶν ἐπαγγελματιῶν καὶ ὅλων τῶν σωματείων, δεκάδες χορευτικῶν ὁμίλων ἀπ' ὅλες τὶς περιοχὲς τῆς Ἠπείρου πῆγαν καὶ χόρεψαν στὸ Ἐθνικὸ στάδιο. Κατὰ τὰ δημοσιεύματα τῶν ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων ἡ ἐμφάνισή τους ἄφησε ἄριστες ἐντυπώσεις. Γιὰ τὴ μεταφορὰ τῶν ἀντιπροσωπειῶν καὶ τῶν χορευτικῶν ὁμίλων δόθηκαν ἐντολὲς στὰ πλοῖα καὶ τὰ αὐτοκίνητα νὰ κάνουν μεγάλες ἐκπτώσεις (60% στὰ πλοῖα). Στὴν Ἀθήνα, οἱ εἰδικὲς ἐπιτροπὲς ποὺ εἶχαν συγκροτηθεῖ ἀπὸ τὴν κυβέρνηση, ἐπεφύλαξαν θερμὴ ὑποδοχὴ στοὺς ἐπαρχιῶτες, ἰδιαίτερα στοὺς χορευτικοὺς ὁμίλους; τοὺς ἐγκατέστησαν σὲ α΄ κατηγορίας ξενοδοχεῖα καὶ τοὺς παρέθεσαν γεύματα καὶ δεῖπνα πολυτελῆ, γιὰ νὰ τοὺς ἐντυπωσιάσουν. Καὶ τὸ πέτυχαν. Εἶχαν συνεπῶς, δίκιο οἱ παράγοντες τῆς 4ης Αὐγούστου νὰ εἶναι εὐχαριστημένοι γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ ἑορτασμοῦ καὶ τὴν ψυχολογικὴ ἐπίδραση ποὺ ἄσκησε στὸν κόσμο τῆς ἐπαρχίας κυρίως.

Οἱ ἐφημερίδες τῶν Γιαννίνων, γιὰ μεγάλο διάστημα μετὰ τὴν 4η Αὐγούστου, ἦταν γεμάτες ἀπὸ περιγραφὲς ἑορτασμῶν στὰ χωριὰ καὶ συγχαρητήρια τηλεγραφήματα ποὺ στάλθηκαν στὴν κυβέρνηση. Δημοσίευαν συνεχῶς ἄρθρα, ἀναλύοντας κάθε πτυχὴ τοῦ κυβερνητικοῦ ἔργου σ' ὅλους τοὺς τομεῖς, καθὼς καὶ ἄλλα ποὺ προετοίμαζαν τὸν κόσμο γιὰ ἐκδηλώσεις μελλοντικῶν δραστηριοτήτων. Τὰ θέματα ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος τῆς ἔκφρασης τῶν ἀρθρογράφων (τὸ σύνολο σχεδόν, ἦταν ἀνυπόγραφα) ὁδηγοῦν στὸ συμπέρασμα ὅτι παραδίδονταν ἕτοιμα γιὰ δημοσίευση στοὺς διευθυντὲς τῶν ἐφημερίδων. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* δημοσίευσε στὶς 8-8-37 ἕνα κείμενο ποὺ τὸ τιτλοφοροῦσε: *Ἡ πρόσφατος ἱστορία - Πῶς συνετελέσθη ἡ ἱστορικὴ μεταβολὴ τῆς 4ης Αὐγούστου 1936 - Τα παρασκήνια τῆς νυκτὸς τῆς 4ης πρὸς τὴν 5ην Αὐγούστου* (τὸ κείμενο ἀνῆκε στὸ Δ. Χρονόπουλο καὶ εἶναι ἀναδημοσίευση ἀπὸ ἀθηναϊκὴ ἐφημερίδα). Στὸ δημοσίευμα δίνεται ἡ ἐπίσημος γνωστὴ ἐκδοχὴ τῆς δικτατορίας: ὅτι δηλαδὴ πρὸ τοῦ κινδύνου νὰ αἱματοκυλιστεῖ ἡ Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν πανελλαδική, πανεργατικὴ ἀπεργία ποὺ εἶχαν ἐξαγγείλει οἱ κομμουνιστὲς μὲ συνέπεια, νὰ καταλυθεῖ τὸ κράτος καὶ νὰ καταβάλουν τὴν ἀρχή, ὁ βασιλιὰς καὶ ὁ Μεταξᾶς ἀποφάσισαν τὴν κήρυξη τῆς δικτατορίας. Παραθέτω ἕνα ἀπόσπασμα: *Ἐν μέσῳ μιᾶς ἀτμοσφαίρας κεκορεσμένης ἀπὸ ἠλεκτρισμὸν καὶ ἐνώπιον τῆς ἀδυναμίας τῶν ἀστικῶν κομμάτων νὰ ἐπιβληθοῦν, ἀλλὰ καὶ μὲ μίαν κυβέρνησιν ἰσχυρᾶς θελήσεως, ἀλλ' ἀδυνατοῦσαν νὰ δράσῃ πρὸ τῶν συνταγματικῶν περιορισμῶν, ἔφθασεν ἡ 31 Ἰουλίου 1936. Κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐπεσκέφθησαντὸν τότε παρὰ τῷ πρωθυπουργῷ ὑφυπουργὸν κ. Κ. Γεωργακόπουλον οἱ κομμουνισταὶ βουλευταὶ Γληνὸς καὶ Θέος, οἱ ὁποῖοι διεμαρτυρήθησαν διὰ τὰς ἐκτοπίσεις κομμουνιστῶν. Καὶ ὁ Θέος συνεχίζων εἰς ὕφος ἰταμὸν ἐδήλωσεν ὅτι «δὲν θ' ἀνεχθοῦν οἱ ἐργάτες τὴν ὑποχρεωτικὴν διαιτησίαν γιὰ νὰ πέσουν*

στὰ χέρια τοῦ Χατζηκυριάκου, τοῦ Κανελλοπούλου καὶ τοῦ Σπηλιώτη. Καὶ γιὰ νὰ τὸ πετύχουν αὐτὸ θὰ κατεβοῦν σὲ ἀπεργία ὄχι 24 ὡρῶν, ἀλλὰ 48 καὶ 248 καὶ θ' ἀγωνιστοῦν στὰ πεζοδρόμια, μέχρις ὅτου ἐπιβάλλουν τὴν θέλησίν των». Ὁ Γεωργακόπουλος ἐνημέρωσε τὸν Μεταξᾶ, αὐτὸς τὸν βασιλιά, ὁ ὁποῖος τοῦ ἔδωσε τὴ συγκατάθεση καὶ στὸ ὑπουργικὸ συμβούλιο (ἀπόγευμα τῆς 4ης Αὐγούστου) ἀνάλυσε τὴν κρίσιμη κατάσταση ποὺ περνοῦσε ὁ τόπος καὶ ἀνήγγειλε τὴν ἀπόφασή του γιὰ τὴν κήρυξη τῆς δικτατορίας. Τὰ ἄλλα εἶναι γνωστά. Τὸ κείμενο ἔκλεινε μὲ τὰ ἑξῆς: *Ὅταν τὸ πρωῒ ἀνέτειλεν ἀργὰ ὁ ἥλιος τῆς 4ης Αὐγούστου, ὁ πολὺς κόσμος δὲν ἐγνώριζεν ἀκόμη τὰ ἱστορικὰ συμβάντα τῆς νυκτός. Ἀλλὰ δὲν ἄργησε νὰ τὰ μάθῃ. Καὶ τότε στεναγμὸς ἀνακουφίσεως ἐξέφυγεν ἀπὸ πολλὰ χείλη...* Ἀπὸ τότε πέρασαν 60 χρόνια καὶ φυσικὰ ὅλες αὐτὲς οἱ ἐκδοχὲς τῆς δικτατορικῆς κυβέρνησης ἀνατράπηκαν ἀπὸ τὰ κείμενα τῶν ἀρχείων τῶν Μεγάλων δυνάμεων ποὺ ἦρθαν στὴ δημοσιότητα καὶ προπαντὸς τῆς Ἀγγλίας, ἡ ὁποία, μὲ τὴν ἐπιρροὴ ποὺ ἀσκοῦσε στὸ βασιλιά, πρότρεπε στὸ νὰ ὁδηγηθεῖ ἡ χώρα σὲ δικτατορικὸ καθεστώς, γιὰ νὰ ὑπάρχει μιὰ κυβέρνηση, στὴν ὁποία θὰ βασιζόταν ἀπόλυτα, στὶς κρίσιμες στιγμὲς ποὺ πρόβλεπε πὼς θἄρχονταν...

Οἱ δροσερὲς μῆνες τῆς ἄνοιξης τέλειωσαν γρήγορα, ὁ Ἰούνιος μπῆκε ἀπαιτητικός· ἤθελε νὰ κάνει ἐμφανῆ τὴν παρουσία του ὡς πρῶτος μήνας τοῦ καλοκαιριοῦ· σκόρπισε λοιπὸν ἄφθονες ζέστες κι ἔκανε τοὺς ἀνθρώπους νὰ βγοῦν ἀπὸ τὰ σπίτια τους. Ὁ Πέτρος ἦταν ἀπὸ τοὺς πρώτους· ἄφησε τὸ ἀρχοντικὸ τῆς Καραβατιᾶς, τοῦ χάριζε ἀνέσεις, ὄχι ὅμως τὸ νόημα τῆς ζωῆς, ποὺ μονάχα ἀνάμεσα στὸ πλῆθος, τῶν γνωστῶν καὶ τῶν ἄγνωστων τὸ ἔβρισκε, μόνο ἔτσι γέμιζε μὲ ἱκανοποίηση ὁ ἐσωτερικός του κόσμος. Πρῶτος σταθμὸς τῶν ἐξόδων του ἦταν πάντα τὸ μαγαζί, εἶχε συνδεθεῖ ἄρρηκτα μαζί του, δὲν ἦταν ἕνας συνηθισμένος χῶρος γεμάτος ἐμπορεύματα καὶ πελάτες, ἦταν ἡ ἴδια ἡ ψυχή του, διάχυτη σὲ κάθε γωνιὰ τοῦ χώρου, ἀποτυπωμένη σὲ κάθε δραστηριότητα τῆς ἐμπορικῆς ἐπιχείρησης, ἀπὸ τὰ παιδικά του ἀκόμα χρόνια, ἀπὸ τότε ποὺ ὁ θεῖος του τὸν κατέβασε ἀπὸ τὸ χωριό, τοῦ ἔμαθε τὴ δουλειὰ καὶ τοῦ κληρονόμησε τὰ πάντα. Παλιότερα μποροῦσε νὰ κάθεται στὸ μαγαζὶ ἀπὸ τὸ πρωὶ ὡς τὸ βράδυ, ἡ δουλειὰ ἦταν γιαυτὸν ἡ ζωή, τώρα, καθὼς περνοῦσαν τὰ χρόνια, ἔνιωθε τὴν ἀνάγκη νὰ ζήσει καὶ κάποιες ἄλλες στιγμές, ποὺ τὶς εἶχε στερηθεῖ. Ποθοῦσε τώρα νὰ γνωρίσει ὅλες τὶς γωνιὲς τῆς πόλης, σὲ πολλοὺς δρόμους καὶ συνοικίες δὲν εἶχε πάει ποτέ, τοῦ ἦταν ἄγνωστα καὶ ὁ τόπος καὶ οἱ ἄνθρωποι. Καθόταν, λοιπόν, μιὰ δυὸ ὧρες στὸ μαγαζί, ὕστερα ἔλεγε στὸ Γιάγκο νὰ φωνάξει ἕνα ἁμάξι -γιὰ τὸ αὐτοκίνητο ἔνοιωθε κάποια ἀντιπάθεια- δὲν ἔλεγε σὲ κανένα ποῦ πήγαινε, ἔπαιρνε μιὰ μιὰ τὶς συνοικίες, ρωτοῦσε τὸ φίλο του τὸν ἁμαξᾶ, γνώστη καὶ τῆς πιὸ μικρῆς γωνιᾶς

καὶ μάθαινε πράγματα, ποὺ τὸν παραξένευαν, κι ἄλλα ποὺ τοῦ προξενοῦσαν λύπη. Ἀναρωτιόταν ποῦ ζοῦσε αὐτὸς τόσα χρόνια καὶ δὲν εἶχε μάθει τίποτα γιὰ τὴ φτώχεια ποὺ μάστιζε πολλὲς οἰκογένειες. *Ἄλλα γράφουν οἱ ἐφημερίδες*, μουρμούριζε, *κι ἄλλα μᾶς παρουσιάζει ἡ ζωή...* Ἔνοιωθε κάπως ἔνοχος· ἀπορροφημένος ἀπὸ τὶς ἔγνοιες τῆς οἰκογένειας, εἶχε λησμονήσει τὸ χρέος του ἀπέναντι σ' ὅσους ὑπέφεραν. Ὄχι πὼς δὲν βοηθοῦσε φτωχὲς οἰκογένειες, σταμάτησε ὅμως τὶς μεγάλες δωρεὲς ποὺ ἀνακούφιζαν πολλούς. Θὰ συζητοῦσε τὸ θέμα μὲ τὸ δεσπότη, ποῦ νὰ τὸν συναντήσει ὅμως, τὴ στιγμὴ ποὺ αὐτὸς βρισκόταν μῆνες στὴν Ἀθήνα, ἦταν ἔλεγε συνοδικός, κι ἄλλες φορὲς ἦταν, ἀλλὰ δὲν ἔλειπε ἀπὸ τὰ Γιάννινα τόσο πολὺ καιρό. Τώρα οἱ Γιαννιῶτες τὸν ἔβλεπαν μόνο ὅταν ἔρχονταν οἱ μεγάλοι ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, ὁ Μεταξᾶς, οἱ ὑπουργοί, ἄλλα στελέχη ποὺ ἔπρεπε νὰ ἐνημερωθοῦν ἐπιτόπου γιὰ τὴν πρόοδο τῶν ἔργων. Ὅπως καὶ νάταν θάβρισκε εὐκαιρία νὰ τὸν ἐπισκεφτεῖ... Ἄλλες μέρες ζητοῦσε ἀπὸ τὸν ἁμαξᾶ, νὰ τὸν ἀνεβάσει πρὸς τὴν πλευρὰ τῶν δυὸ νεκροταφείων, τοῦ τουρκικοῦ καὶ τοῦ ἑβραϊκοῦ, ἦταν ἐκεῖ θαμένοι φίλοι του κι ἀπὸ τοὺς μουσουλμάνους κι ἀπὸ τοὺς ἑβραίους. Ἀπὸ τοὺς τελευταίους ξεχώριζε ὁ ἀλησμόνητος Ἀβραάμ, ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, σοφός, τετράγωνο μυαλό, ποτὲ δὲν ἔπεφτε ἔξω στὶς ἐκτιμήσεις του, πολλὲς φορὲς τὸν εἶχε βοηθήσει στοὺς προσανατολισμούς του, οἰκονομικούς, πολιτικοὺς καὶ ἄλλους· ἔνοιωθε ἠρεμία καὶ ἀνακούφιση ὅταν γονάτιζε στὸν τάφο του. Ἀνέβαινε καὶ λίγο παραπάνω ν' ἀνταμώσει τὸ νιόφυτο δάσος, κάθε χρόνο ὅλο καὶ περισσότερο πύκνωνε καὶ ψήλωνε, στάθηκε ἡ σωτηρία τῆς πόλης ἀπὸ πλημμύρες καὶ ζέστες, ἀνεκτίμητος προστάτης της καὶ πολύτιμο στολίδι της. Λίγο πιὸ κάτω, ἐκεῖ ποὺ σήμερα ὁ τόπος σφύζει ἀπὸ ζωή, μεγάλες ἐκτάσεις ἔμειναν ἀκαλλιέργητες. Οἱ ἰδιοκτῆτες τους νοίκιαζαν τὰ λιβάδια σὲ κτηνοτρόφους γιὰ νὰ βόσκουν τὰ ζῶα τους, μὲ πολὺ λίγα χρήματα μποροῦσες ν' ἀγοράσεις μεγάλες ἐκτάσεις, παρόλα αὐτὰ δὲν βρίσκονταν ἀγοραστές. Ἀκόμα καὶ ὁ ἴδιος συνιστοῦσε σ' ὅσους τὸν ρωτοῦσαν νὰ μὴν ἀγοράσουν, *στὴν ἐρημιὰ θὰ πᾶτε νὰ ζήσετε;* τοὺς ἔλεγε, *ἀγοράστε οἰκόπεδα σὲ κεντρικὰ σημεῖα τῆς πόλης, αὐτὰ θ' ἀποκτήσουν ἀξία στὸ μέλλον...* Οὔτε αὐτός, οὔτε πολλοὶ ἄλλοι πρόβλεψαν τὴ λαίλαπα ποὺ ἐρχόταν καὶ θὰ σάρωνε τὰ πάντα, μὲ τὸν πόλεμο, τὴν κατοχὴ καὶ τ' ἄλλα δεινά, αὐτὰ ὑποχρέωσαν τὸν κόσμο νὰ ἀδειάσει τὰ χωριὰ καὶ νὰ γεμίσει τὶς πόλεις, δημιουργώντας τεράστια προβλήματα οἰκιστικὰ καὶ διαβίωσης. Τὰ ἀζήτητα χωράφια στὶς παρυφές, ἔφτασαν σὲ τιμὲς ἀπλησίαστες γιὰ τὸν πολὺ κόσμο, ὅσοι εἶχαν ἀγοράσει πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο βρέθηκαν ἀπὸ τὴ μιὰ μέρα στὴν ἄλλη μὲ περιουσίες τεράστιες.

Ὅλοι οἱ περίπατοι τοῦ Πέτρου κατέληγαν στὴ λίμνη. Ἦταν ὁ πιὸ ἀγαπημένος του χῶρος. Δὲν εἶχε διαμορφωθεῖ ὅπως εἶναι σήμερα, ὑπῆρχαν κάτι παγκάκια, ὅπου ξεκουράζονταν οἱ ἡλικιωμένοι, οἱ περισσότεροι ὅμως,

προπαντὸς οἱ νέοι, κατέφευγαν στὰ βράχια ποὺ ἀντικαθιστοῦσαν τὶς σημερινὲς τσιμεντένιες κατασκευές. Ὁ Πέτρος πήγαινε στὴ λίμνη γιὰ νὰ ρεμβάσει καὶ νὰ ἠρεμήσει, ἐπιδροῦσε κατευναστικὰ πάνω του ἡ ὀμορφιὰ τοῦ τοπίου, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ συγκεντρωθεῖ καὶ νὰ κουβεντιάσει μὲ τὸν ἑαυτό του. Τὶς στιγμὲς αὐτὲς ἡ σκέψη του ἦταν καθάρια, ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τὶς ἐπιδράσεις ποὺ ἀσκοῦσαν πάνω του φίλοι καὶ γνωστοί· ὁ ἐσωτερικὸς διάλογος τὸν ἀνακούφιζε, ἦταν σὰν ἐξομολόγηση, τὸν βοηθοῦσε νὰ ἀντικρύζει, χωρὶς προκαταλήψεις, ἀνθρώπους καὶ καταστάσεις. Ξεχώριζε καλὰ τώρα, ἕνα χρόνο ὕστερα ἀπὸ τὴν κήρυξη τῆς δικτατορίας, ποιοὶ τὴν ὑποστήριζαν μὲ ἀνιδιοτέλεια, ἐπειδὴ εἶχαν πιστέψει σ' αὐτή, ποιοὶ προσποιοῦνταν πὼς εἶναι φίλοι της ἀπὸ φόβο κυρίως, καὶ ποιοὶ δουλικὰ τὴν ὑπηρετοῦσαν, χωρὶς νὰ πιστεύουν σὲ τίποτα, προσδοκώντας ὅμως συμφέροντα. Ἦταν φυσικὰ κι ἐκεῖνοι ποὺ ἐκδήλωναν τὴν ἀπέχθειά τους καὶ τὴν περιφρονοῦσαν, κάποιοι ἀπ' αὐτοὺς εἶχαν καὶ συνέπειες... *Ἐγὼ ποῦ ἀνήκω;* συλλογιζόταν ὁ Πέτρος... *Μᾶλλον τὴν ἀνέχομαι,* συμπέρανε, *ἐπειδὴ δὲν μπορῶ νὰ κάνω καὶ τίποτ' ἄλλο...* Ζήλευε τὸ συμπέθερό του, τὸ Γιάγκο Κεϊβανίδη, αὐτὸς δὲ λογάριαζε τίποτε, ἐκδήλωνε σὲ κάθε περίπτωση τὴν ἀντίθεσή του γιὰ τὸ καθεστώς. —*Μὴν εἶσαι τόσο ἀψὺς Γιάγκο,* τὸν συμβούλευε ὁ Πέτρος, *θὰ βρεῖς τὸν μπελιά σου...* Κινδύνευε πραγματικὰ ὁ Γιάγκος, ὅπως κινδύνευαν καὶ πολλοὶ πρόσφυγες· γιὰ τὴν κυβέρνηση τὸ προσφυγικὸ στοιχεῖο ἀνῆκε, στὴ μεγάλη του πλειοψηφία, στὸ Βενιζέλο, τὸν Πλαστήρα καὶ τοὺς ἀριστερούς. Εἶχε πάρει κι ὅλας δυὸ τρεῖς προειδοποιήσεις ὁ Γιάγκος, ἀπὸ φίλους, προσκείμενους στὴν ἀστυνομία, νὰ σταματήσει νὰ ἐκδηλώνει φανερὰ τὰ πολιτικὰ πιστεύω του, καὶ νὰ προσαρμοστεῖ στὴ νέα κατάσταση. Δὲν λογάριασε τὶς προειδοποιήσεις. Τὸν ἐμψύχωνε στὴ στάση του κι ὁ γαμπρός του ὁ Μάνος, ἀπὸ τοὺς φανατικότερους ἀντίπαλους τοῦ καθεστῶτος, δὲν θάρχονταν τὸ καλοκαίρι νὰ τοὺς ἐπισκεφτοῦν, τὸ πρόβλημα τῆς Θεώνης τοὺς ἀπασχολοῦσε, θὰ πήγαιναν πάλι στὸ ἐξωτερικό, στὴν Ἑλβετία πρῶτα -στὸ πανεπιστήμιο τῆς Λωζάνης εἶχε σπουδάσει ὁ Μάνος- καὶ στὸ Παρίσι ἀργότερα. Θἄβλεπαν πάλι γιατρούς, χρόνο μὲ τὸ χρόνο ἡ ἐπιστήμη ἐξελισσόταν, μπορεῖ νὰ βρισκόταν ἡ θεραπεία γιὰ τὴ Θεώνη. Ὁ Πέτρος ἀναλογιζόταν, τὶ συνέπειες μποροῦσε νὰ ἔχει γιὰ τὴ Φωτεινή, τυχὸν σύλληψη καὶ ἐξορία τοῦ Γιάγκου. Ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ ὑποτροπιάσουν τὰ ψυχολογικὰ προβλήματα ποὺ τόσο πολὺ τὴ βασάνισαν στὸ παρελθόν. Ἡ Θεώνη θὰ ἔλειπε, οὔτε ὅμως καὶ ἡ Φιλίτσα θὰ ἀνέβαινε στὰ Γιάννινα· ὁ Νίκος ἔπρεπε νὰ μείνει στὴν Ἀθήνα, τὸ φθινόπωρο θὰ γινόταν ἐκλογὲς καθηγητῶν, ἔπρεπε νὰ μὴ χάσει τὶς ἐπαφὲς του μὲ τοὺς ἐκλέκτορες. Ἡ παρουσία του ἦταν ἀναγκαία ἐκεῖ, γιατὶ τύπωνε μιὰ νέα μελέτη, πολὺ ἀξιόλογη τὴν εἶχαν χαρακτηρίσει οἱ εἰδικοί, ὅταν τοὺς ζητήθηκε νὰ ἐκφέρουν τὴ γνώμη τους. Θὰ βοηθοῦσε πολὺ στὴν ἐκλογή του... Τὸ μόνο ποὺ περίμενε ὁ Πέτρος τὸ φετεινὸ καλοκαίρι ἦταν ὁ ἐγγονός του, ὁ Πε-

τράκης. Ἀκόμα δὲν εἶχε τοποθετηθεῖ σὲ μονάδα, παρέμεινε προσωρινὰ στὴ Φρουρὰ τῆς Ἀθήνας, κι αὐτὸ ὕστερα ἀπὸ ἐπέμβαση τοῦ Σπυρίδωνα, τοῦ διαβίβασε τὴν παράκλησή του ὁ Καρβούνης. Τὸ ὄνειρο ὅλων ἦταν ἡ τοποθέτηση τοῦ Πετράκη στὴν VIII μεραρχία, ὅμως ὁ Κατσιμῆτρος, ἀπὸ τὸν ὁποῖο εἶχε πάρει τὴν ὑπόσχεση, δὲν εἶχε ἀναλάβει ἀκόμα τὴ διοίκηση τῆς Ἠπειρωτικῆς μεραρχίας. Οὔτε ὁ ἴδιος, βέβαια, οὔτε ἡ γυναίκα του, ἀπὸ τὸ Ζαγόρι, εἶχαν ἀποξενωθεῖ ἀπὸ τὰ Γιάννινα· ὁ στρατηγὸς εἶχε ὑπηρετήσει πολλὰ χρόνια ὡς ἀνώτερος ἀξιωματικὸς καὶ διοικητὴς τοῦ 15ου συντάγματος, θεωροῦσε τὸν ἑαυτό του Ἠπειρώτη, γιαυτὸ καὶ συχνὰ ἐπισκεπτόταν τὴν πόλη. Τὸν Αὔγουστο, πρὶν ἀπὸ τὴ γιορτὴ τῆς Παναγίας, ἡ γυναίκα του εἶχε ἔρθει πάλι κι ἔμεινε ἀρκετὲς ἑβδομάδες. Ἡ *Κραυγὴ* ἀνήγγειλε τὸν ἐρχομό της κι ὁ Πέτρος δὲν παρέλειψε νὰ τὴν ἐπισκεφτεῖ. Τὴ γνώριζε, ὅπως καὶ ἡ γυναίκα του, ἀπὸ παλιά, πρὶν ἀκόμα παντρευτεῖ τὸ στρατηγό, εἶχαν καὶ κάποια μακρυνὴ συγγένεια. Εἶπαν πολλὰ καὶ γιὰ τὰ παλιὰ καὶ τὰ τωρινά, μέσα σὲ μιὰ ζεστὴ ἀτμόσφαιρα. Δὲν μίλησαν καθόλου γιὰ τὴν πολιτικὴ κατάσταση, μόνο γιὰ τὴν τοποθέτηση τοῦ Πετράκη στὰ Γιάννινα ἔγινε λόγος. —*Θὰ τὸ τακτοποιήσει ὁ στρατηγός*, τὸν διαβεβαίωσε ἡ γυναίκα, *τὸ ἔχει ὑπόψη του, ὅταν θαρθοῦμε στὰ Γιάννινα, ὅλα θὰ γίνουν...* — *Πότε μὲ τὸ καλό;* ρώτησε μὲ ἀγωνία ὁ Πέτρος. —*Ἐλπίζω σύντομα*, ἀπάντησε ἡ γυναίκα, *ξέρεις ἡ μετάθεση δὲν ἐξαρτᾶται μόνο ἀπὸ τὸν ἄντρα μου...* —*Τὸ ξέρω, τὸ ξέρω*, μουρμούρισε ὁ Πέτρος, *ἀλλὰ νά, ὁ ἐγγονός μου μοῦ βιάζεται, εἶναι βλέπεις καὶ νιόπαντρος...* Γέλασαν καὶ οἱ δυὸ κι ἀποχαιρετίστηκαν μ' ἕνα αἴσθημα ἀμοιβαίας ἐκτίμησης... Θ' ἀργοῦσε λίγο ὁ Κατσιμῆτρος, ὅμως τὸ Φεβρουάριο θὰ ἔφτανε Γιάννινα...

Ὁ Πετράκης ἀνέβηκε στὰ Γιάννινα ἀρχὲς Σεπτεμβρίου. Μόνο τότε οἱ συνθῆκες ἐπέτρεψαν νὰ τοῦ δοθεῖ ἡ ἄδεια ποὺ εἶχε ζητήσει ἀπὸ καιρό. Ἦρθε στὴν κατάλληλη στιγμή. Τὸ καλοκαίρι ἔλειψε τοῦ Πέτρου ἡ ἀντρικὴ συντροφιὰ στὸ σπίτι, μόνο ἡ νύφη του ἡ Θάλεια καὶ ἡ Ἑλενίτσα ἡ ἐγγονή του τὸν ἀνακούφιζαν μὲ τὶς κουβέντες τους, τοῦ δημιουργοῦσαν τὴν ψευδαίσθηση ὅτι μποροῦσε κι αὐτὸς νὰ ὀνειρεύεται καὶ νὰ ἐλπίζει. —*Τί νὰ ἐλπίζω*, ἀναλογιζόταν, ὅταν ἔμενε μόνος, εἶχε περάσει πιὰ τὰ 70, ἔνοιωθε γέρος κι ἀνήμπορος, τὰ τραύματα ἀπὸ τὶς ἀρρώστειες τὸν βάραιναν, ἔκαναν τὴν ὑγεία του εὐπαθῆ. Ζήλευε τοὺς συνομηλίκους του ποὺ ἀπολάμβαναν ἀκόμα τὶς χαρὲς τῆς ζωῆς, πρῶτος καὶ καλλίτερος ὁ φίλος του ὁ Βάντζιος· ἔτρωγε, ἔπινε, δὲν σκεφτόταν τίποτα, δὲν ἀναλογιζόταν συνέπειες... Ὁ λόγος καὶ ἡ δροσιὰ τῶν δυὸ κοριτσιῶν, τὸν ἔκαναν νὰ ξεχνάει τὶς ἀρρώστειες του καὶ τὰ χρόνια ποὺ τὸν βάραιναν. Φλυαροῦσαν σὰν τὰ σπουργίτια τὰ δυὸ κορίτσια. Ὅμως μέσα ἀπὸ τὶς κουβέντες τῆς μικρονύφης του, τῆς Θάλειας, ὁ Πέτρος διαισθανόταν ὅτι κάτι σὰν παράπονο ἢ ἀπογοήτευση διαχεόταν καὶ γέμιζε τὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ δωματίου. Εἶχε θάψει ὅλα τὰ ὄνειρά της γιὰ χάρη τοῦ Πετράκη, ὅμως ἀπὸ τότε ποὺ παντρεύτηκαν

πολὺ λίγες μέρες ἔμεινε μὲ τὸν ἄντρα της, μετροῦσε καὶ τὶς ὧρες ὅταν ἐρχόταν μὲ ἄδεια, δὲν τὶς ζοῦσε ὅπως ἤθελε, ὅλα τὰ ρύθμιζε τὸ «φύλλο πορείας» καὶ ἡ λήξη τῆς ἄδειας. Ποτὲ δὲν μιλοῦσε ἀνοιχτὰ γιαυτό, ὁ Πέτρος τὸ ἐκτιμοῦσε καὶ ἀγωνιζόταν ν' ἀπαλύνει τὴ λύπη της. —*Ἔχεις δίκιο*, τῆς ἔλεγε, *μεγάλο δίκιο, κάνε λίγο ἀκόμα ὑπομονή, δὲν θ' ἀργήσει ὁ Πετράκης νὰ ἔρθει στὰ Γιάννινα, θὰ τὸν ἔχεις γιὰ χρόνια κοντά σου, κι ὅταν ἔρθει ἡ ὥρα τῆς μετάθεσης θὰ τὸν ἀκολουθήσεις, ὅπως κάνουν ὅλες οἱ γυναῖκες τῶν ἀξιωματικῶν, δὲν θὰ μείνεις ἐδῶ νὰ μαραζώνεις μαζί μας...* Ἄνθιζε τὸ χαμόγελο στὰ χείλη τοῦ κοριτσιοῦ, τὸν ἀγκάλιαζε καὶ τὸν φιλοῦσε, κι ἦταν αὐτὸ γιὰ τὸν Πέτρο ἡ μεγαλύτερη ἱκανοποίηση ποὺ μποροῦσε νὰ νοιώσει στὴν ἡλικία του... Ἡ Ἑλενίτσα, ἡ ἐγγονή του, ποὺ ξεκίνησε γιὰ γιατρὸς καὶ κατέληξε στὴν ἀπόφαση νὰ γίνει φιλόλογος, τοῦ πρόσφερε ἄλλες χαρές. Μικροπεριποιήσεις, τόσο ἀναγκαῖες γιὰ τὸν Πέτρο, καὶ μιὰ κουβέντα διανθισμένη μὲ εὔθυμες μικρὲς περιπέτειες μὲ συνομήλικους, ἔκαναν τὸν Πέτρο νὰ μεταφέρεται σ' ἄλλους καιρούς, τότε ποὺ κι ὁ ἴδιος ἦταν ἔφηβος καὶ ζοῦσε ἀνάλογα περιστατικά. Ὅμως ὁ λόγος τῆς Ἑλενίτσας ξεχώριζε καὶ γιὰ κάτι ἄλλο: γιὰ τὴν ὡριμότητα στὴν κριτικὴ ἀποτίμηση καταστάσεων, πρᾶγμα σπάνιο γιὰ κοπέλες τῆς ἡλικίας της. Κάποιες στιγμὲς ὁ Πέτρος ἔμενε μ' ἀνοιχτὸ τὸ στόμα μ' ὅσα ἄκουε ἀπὸ τὴν ἐγγονή του, αὐτὸς εἶχε τόση πεῖρα καὶ ποτὲ δὲν εἶχε ὁδηγηθεῖ σὲ ὀρθὰ συμπεράσματα, σὰν αὐτὰ τῆς Ἑλενίτσας. Τὴ δικαιολογοῦσε τώρα ποὺ εἶχε στραφεῖ στὴ Φιλολογία, σίγουρα ἐκεῖ θὰ πλάταινε τοὺς πνευματικούς της ὁρίζοντες, θὰ βάδιζε στ' ἀχνάρια τοῦ θείου της. Γιὰ τὸν Πέτρο οἱ λίγες ὧρες ποὺ ἔμενε μαζί του ἦταν πραγματικὴ ἀπόλαυση. Ἂν μποροῦσε θάμενε περισσότερο, γιατὶ καὶ γιὰ τὴν ἴδια ἡ συντροφιὰ τοῦ παποῦ, τοῦ τόσο καλοῦ, πονετικοῦ καὶ ἀγαπητοῦ ἀπ' ὅλους ἀνθρώπου, τὴν ξεκούραζε ἀπὸ τὴ μελέτη καὶ τὴ δίδασκε. Ἔπρεπε, ὅμως, νὰ μελετήσει πολύ, νὰ συμπληρώσει τὰ κενὰ ποὺ δημιουργήθηκαν ἀπὸ τὴ μετάβασή της σ' ἕνα ἄλλο εἶδος ἐπιστήμης, διαφορετικὸ ἀπὸ ἐκεῖνο τῆς ἰατρικῆς· δὲν ἦταν χαμένος χρόνος γιαυτή, εἶχε ἀντλήσει πολλά, χρήσιμα γιὰ τὴν κατοπινὴ ζωή της, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὶς σπουδές της γενικότερα. Ἡ καλὴ γνώση τοῦ ἀνθρώπινου σώματος -αὐτὸ ἦταν τὸ βασικὸ μάθημα κατὰ τὸ πρῶτο ἔτος τῆς Ἰατρικῆς- θὰ τὴν βοηθοῦσε νὰ ἑρμηνεύσει, καλλίτερα ἀπὸ ἄλλους ἀνίδεους, καὶ τὶς ἐκδηλώσεις τοῦ πνεύματος, αὐτὲς ποὺ ἀποτελοῦσαν τὸ κύριο ἀντικείμενο τῶν σπουδῶν της, στοὺς νέους της προσανατολισμούς. Κατέβαλε μεγάλη προσπάθεια γιὰ νὰ πείσει τὸν πατέρα της ὅτι ὁ χῶρος σπουδῶν ποὺ εἶχε ἀκολουθήσει, δὲν ταίριαζε μὲ τὴν ἰδιοσυγκρασία της. Στὸ τέλος τὸν ἔπεισε κι ἔδωσε τὴ συγκατάθεσή του, ἔστω καὶ μὲ κρύα καρδιά. Τώρα, ἀρχὲς Σεπτεμβρίου, ἑτοιμαζόταν νὰ κατεβεῖ στὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ δώσει ἐξετάσεις. Τὴν εἶχε εἰδοποιήσει ὁ Νῖκος νὰ ἀφήσει τὰ Γιάννινα νωρίτερα, ἤθελε νὰ τὴν προπαρασκευάσει ὁ ἴδιος, μὲ κάποια μαθήματα, ὥστε νὰ πετύχει μὲ ἄνεση στὶς ἐξετάσεις καὶ νὰ διακρι-

θεῖ. Ἄφησε κενὸ πίσω της, αὐτὸ τὸ ἔνοιωθε περισσότερο ἀπ' ὅλους ὁ παπούς. Ἦρθε ὅμως ὁ Πετράκης γιὰ νὰ τὸ συμπληρώσει.

Ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ τῆς συνάντησής τους, ὁ Πέτρος κατάλαβε πὼς κάτι εἶχε ἀλλάξει στὸν ἐγγονό του. Τὸ πλατὺ χαμόγελο τοῦ νέου, καθὼς καὶ ἡ χαρούμενη ἔκφραση τοῦ προσώπου του εἶχαν χαθεῖ. Γελοῦσε καὶ τώρα βέβαια, ἀλλὰ συγκρατημένα, λὲς καὶ ὁ στρατὸς εἶχε ἐπιβάλλει τὴν πειθαρχία καὶ στὴν ἔκφραση τῶν συναισθημάτων του. Ἦταν σοβαρός, ὄχι σοβαροφανής, σ' ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις του, αὐτὸ χάριζε ἱκανοποίηση στὸν Πέτρο, μόνο ποὺ ὅλα ἔδειχναν πὼς αὐτὴ ἡ νέα στάση τοῦ ἐγγονοῦ του προερχόταν ἀπὸ μιὰ πρόωρη ὡρίμανση. Δὲν χρειάστηκε πολὺς χρόνος γιὰ νὰ διαπιστώσει τὴν αἰτία. Ἀπὸ τὸ προηγούμενο ταξίδι ὁ Πετράκης εἶχε ἐκδηλώσει τὰ φιλικά του αἰσθήματα πρὸς τὴ δικτατορία, τώρα ἔδειχνε ὅτι εἶχε γίνει ἕνας ἀπὸ τοὺς φανατικοὺς ὀπαδούς της. Τὸ περιβάλλον μέσα στὸ ὁποῖο ζοῦσε, καθὼς καὶ ἡ ἔντονη προπαγανδιστικὴ ἐκστρατεία τῶν κυβερνώντων, τὸν εἶχαν ἐπηρεάσει βαθύτατα, εἶχε πιστέψει ἀληθινὰ σ' ὅσα ἐπαγγέλλονταν, δὲν ἄργησε νὰ τὰ διακηρύσσει κι ὁ ἴδιος καὶ νὰ προσπαθεῖ νὰ πείσει κι ἄλλους. Πρὶν κὰν χορτάσει τὴν παρουσία τῆς γυναίκας του, βάλθηκε νὰ κάνει κατήχηση στὸν παποῦ, ὥρα πολλή, γιὰ νὰ τὸν πείσει πὼς ἡ Ἑλλάδα βάδιζε *στὸ δρόμο τῶν πεπρωμένων της... —Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι εἶναι σωτῆρες τῆς πατρίδας μας παποῦ, πρέπει νὰ τοὺς εὐγνωμονοῦμε... —Μὰ ἀπὸ τὶ μᾶς ἔσωσαν;* ἀντέτεινε δειλὰ ὁ Πέτρος. *—Ἀπὸ χίλια δυὸ κακά. Ἀπὸ τὸν κομμουνισμό, τὸν παλαιοκομματισμό, τὸ ρουσφέτι, τὰ κινήματα, ξεχνᾶς τὶ τραβούσαμε κάθε τόσο μὲ τὶς ἐπαναστάσεις καὶ τὰ κινήματα;... —Τὸ τελευταῖο εἶναι σωστό, γιὰ τὰ ἄλλα ἔχω ἀμφιβολίες παιδί μου. Κατάργησαν τὸ ρουσφέτι εἶπες; Ναί, τῶν παλιῶν πολιτευτῶν, κάνουν ὅμως τὰ δικά τους τὰ ρουσφέτια... —Παποῦ, θὰ σὲ μαλώσω, μιλᾶς σὰν παλιὸς πολιτικάντης, δὲν γίνονται ρουσφέτια σήμερα... —Μακάρι παιδί μου, ἀλλὰ νά, γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ σέ φέρουμε στὰ Γιάννινα, μιλήσαμε σὲ πολλοὺς ἀνθρώπους, ἀκόμα καὶ τὸ δεσπότη παρακάλεσα, δὲν γινόταν ἀλλοιῶς. Θάρθεις στὰ Γιάννινα Πετράκη, γρήγορα θᾶσαι κοντά μας, μὴν εἶσαι ὅμως τόσο φανατισμένος, ἡ κοινωνία τῆς πόλης μας ἐξακολουθεῖ νᾶναι φιλελεύθερη, πιστεύει στὸ «Μπάμπα», δὲν ξεχνιέται εὔκολα κοτζὰμ Βενιζέλος, μὴν λησμονεῖς πὼς καὶ ὁ θεῖος σου ὁ Βασίλης γιὰ τὶς ἰδέες τοῦ Βενιζέλου πέθανε...* Ὁ Πετράκης κοίταζε τὸν παποῦ ξαφνιασμένος, τὰ λίγα λόγια ποὺ εἶπε τοῦ δημιούργησαν κιόλας ἀμφιβολίες, *θὰ τὰ ξαναποῦμε παποῦ, κάπου θὰ συμφωνήσουμε ἐμεῖς οἱ δυὸ δὲν θὰ τὰ χαλάσουμε...* Πῆρε τὸ χέρι του, τὸ φίλησε κι ἔτρεξε νὰ συναντήσει τὴ Θάλεια...

Ὀλιγοήμερη ἦταν ἡ ἄδεια τοῦ Πετράκη, ἔφτασαν ὅμως οἱ μέρες αὐτὲς νὰ γεμίσουν τὶς καρδιὲς ὅλων. Ἔτσι ἡ ἀναχώρησή του μὲ τὴν προσδοκία τῆς γρήγορης καὶ μόνιμης ἐγκατάστασής του στὰ Γιάννινα, ἔγινε σ' ἕνα κλῖμα αἰσιόδοξης προσμονῆς. Ἀκόμα καὶ ἡ Θάλεια ἦταν χαρούμενη κι ὁ

Πέτρος ἱκανοποιημένος, γιατὶ μπόρεσε στὶς λίγες μέρες ποὺ εἶχε κοντά του τὸν Πετράκη, νὰ τὸν προσγειώσει στὴν πραγματικότητα, νὰ δεῖ τὴν κατάσταση κι ἀπὸ ἄλλη σκοπιά, κι ὄχι μόνο ἀπὸ ἐκείνη ποὺ τὸν ὑποχρέωνε ἡ προπαγάνδα. Ὄχι ὅτι ἔπαψε νὰ πιστεύει στὶς ἀρχὲς τοῦ *Νέου Κράτους*, ἤξερε ὅμως τώρα πὼς οἱ ἀρχὲς αὐτὲς δὲν ἦταν θεόπεμπτες, ἀλλὰ διαμορφώνονταν ἀπὸ κέντρα ποὺ ἐξυπηρετοῦσαν κάποιο σκοπό. Ὁ χρόνος θὰ ἔδειχνε ἂν ὁ σκοπὸς αὐτὸς ἄνοιγε δρόμους καλλίτερους ἢ χειρότερους γιὰ τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδας...

Ὑπῆρχαν ἄνθρωποι ποὺ πίστευαν ἀπόλυτα πὼς ἡ δικτατορία ἦταν ἡ μόνη λύση. Ἕνας ἀπ' αὐτοὺς ἦταν καὶ ὁ Σπυρίδων. Ἀπὸ καιρὸ ζητοῦσε νὰ τὸν συναντήσει ὁ Πέτρος, δυσκολεύτηκε πολύ, τελικὰ τὸ πέτυχε. Ὁ Σπυρίδων ἦρθε στὰ Γιάννινα παραμονὲς Δεκαπενταύγουστου. Ἡ συνάντηση τῶν δυὸ ἀνδρῶν δὲν εἶχε τὴ θέρμη τοῦ παρελθόντος. Ὄχι ὅτι εἶχε λείψει ἀπὸ τὸν Πέτρο ὁ σεβασμὸς γιὰ τὸν ἱεράρχη καὶ τὸ ἔργο του. Οὔτε ἀπὸ μέρους τοῦ δεσπότη εἶχε μειωθεῖ ἡ ἐκτίμηση πρὸς τὸ φίλο, τὸ στενὸ συνεργάτη γιὰ πολλὰ χρόνια, τὸν καλὸ πολίτη, τὸ λαμπρὸ οἰκογενειάρχη, τὸ φιλεύσπλαχνο ἄνθρωπο, τὸν πρῶτο σὲ αἰσθήματα καὶ ἀγαθοεργίες. Ὅλα αὐτὰ ἔμειναν ἀναλλοίωτα. Τὶ λοιπὸν ἦταν ἐκεῖνο ποὺ τοὺς κρατοῦσε σὲ κάποια ἀπόσταση, ἀπὸ τοὺς ἄλλους; Δὲν ἦταν ὁρατὴ κι οἱ δυὸ ὅμως ἔνοιωθαν ὅτι ὑπῆρχε. Ἡ διαφορετικὴ ὀπτικὴ γωνία ἀπὸ τὴν ὁποία ἀντιμετώπιζαν τὴ νέα πολιτικὴ κατάσταση. Αὐτὸ δημιουργοῦσε τὴν ἀπόσταση. Ὁ Σπυρίδων, ὅπως σ' ὅλη του τὴ ζωή, ἦταν ἀπόλυτος στοὺς δεσμοὺς καὶ τὶς προσεγγίσεις του, ἰδεολογικές, πολιτικές, κοινωνικές, ἀνθρώπινες. Ὁ Πέτρος ἀντίθετα, ἦταν ἄνθρωπος τοῦ μέτρου, ἔδινε τὴν καρδιά του, ὅταν πειθόταν γιὰ τὴν εἰλικρίνεια τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἤθελε νὰ γίνει φίλος του, δυσπιστοῦσε ὅμως στὶς ἀκραῖες συμπεριφορές, εἴτε αὐτὲς ἀναφέρονταν σὲ συναισθηματικὲς καταστάσεις, εἴτε ἀφοροῦσαν πολιτικὲς τοποθετήσεις. Ὁ Σπυρίδων εἶχε ἀφιερωθεῖ *ψυχῇ τε καὶ σώματι* στὴ δικτατορία, ὁ Πέτρος τὴν ἀντιμετώπιζε μὲ ἐπιφύλαξη...

Ὁ Σπυρίδων, μόλις κάθησαν, ἄρχισε ἀμέσως τὴν ἐπίθεση γιὰ νὰ σπάσει τὰ διαχωριστικὰ φράγματα. —*Τὸ κατάλαβα, ἀπὸ τὴν τελευταία μας συνάντηση, πὼς δὲν συμφωνεῖς μὲ τὴ στάση μου. Δὲν θὰ σὲ ρωτήσω γιατί. Θὰ σοῦ ἐξηγήσω ἀμέσως πῶς κατέληξα νὰ γίνω ὑπέρμαχος τῆς 4ης Αὐγούστου. Ὁ τόπος, πιστεύω νὰ συμφωνεῖς καὶ σύ, βάδιζε ἀπὸ τὸ κακὸ στὸ χειρότερο. Εἶχε βουλή, ἀδύναμη ὅμως νὰ δώσει κυβέρνηση, τὸ χάσμα ποὺ χώριζε τὰ δυὸ μεγάλα κόμματα δὲν ἔλεγε νὰ γεφυρωθεῖ, οἱ κίνδυνοι πολλοί, ἐξωτερικοὶ καὶ ἐσωτερικοί. Καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν κομμάτων τοὺς ἀντιμετώπιζαν μὲ ἀνευθυνότητα. Ἐξουσιοδοτοῦσαν τὸ Μεταξᾶ νὰ κυβερνάει καὶ τοῦ ἀνέθεταν εὐθύνες ποὺ ἔπρεπε ν' ἀναλάβουν οἱ ἴδιοι. Ἦταν ἀνάγκη νὰ δοθεῖ μιὰ λύση...* —*Καὶ ἡ ἐπιλογὴ τοῦ Μεταξᾶ νὰ κυβερνήσει δικτατορικά, ἦταν ἡ σωστὴ λύση;* ρώτησε δειλὰ ὁ Πέτρος. —*Μὴν μοῦ μιλᾶς γιὰ τὸ Με-*

ταξᾶ... φώναξε ὁ Σπυρίδων καὶ πετάχτηκε ὄρθιος. Ὁ Πέτρος ἀπόρεσε. — *Μὰ γιατί, δεσπότη μου, ὁ Μεταξᾶς δὲν κυβερνάει;* —*Κυβερνάει, ἀλλὰ μπορεῖ νὰ βρισκόταν καὶ κάποιος ἄλλος στὴ θέση του. Ἡ δύναμη βρίσκεται ἀλλοῦ, στὸ βασιλιᾶ. Αὐτὸς εἶναι ὁ ἐμπνευστὴς καὶ τὸ στήριγμα τῆς πολιτικῆς μεταβολῆς ποὺ ἔγινε· πίσω ἀπ' αὐτὸν βρίσκεται ἡ Ἀγγλία, ἀπόφαση δική της ἦταν ἡ κήρυξη τῆς δικτατορίας, βλέπει κινδύνους στὸ ἄμεσο μέλλον καὶ θέλει νὰ εἶναι σίγουρη πὼς ἡ Ἑλλάδα, στρατηγικῆς σημασίας γωνιὰ στὴ Μεσόγειο, θὰ εἶναι στὸ πλευρό της. Ὁ Γεώργιος, σωστὰ ἐκτιμώντας τὴν κατάσταση, συμφώνησε. Αὐτὸς πῆρε τὴν ἀπόφαση, αὐτὸς ἐπέλεξε τὸ Μεταξᾶ, ὡς τὸν ἱκανότερο γιὰ τὴν περίσταση, αὐτὸς εἶναι ἡ δύναμη. Ἔχει τὴν ἐμπιστοσύνη τοῦ στρατοῦ, τὰ χέρια του εἶναι ἐλεύθερα γιὰ νὰ ρυθμίζει τὰ πράγματα ὅπως θέλει. Δὲν συμφωνῶ μὲ ὅλες τὶς ἀποφάσεις τοῦ Μεταξᾶ, οὔτε καὶ τὸν πολυσυμπαθῶ, ἐμένα μ' ἐνδιαφέρει ὁ βασιλιάς, ξέρεις τοὺς ἀγῶνες μου γιὰ τὴ Βασιλεία καὶ τὰ δεινοπαθήματά μου, ἔχω ἐμπιστοσύνη στὴν κρίση του. Γιαυτὸν νοιάζομαι, ὄχι γιὰ τὸ Μεταξᾶ...* Ἔκπληξη προξένησαν στὸν Πέτρο τὰ λόγια τοῦ δεσπότη. Πίστευε πὼς εἶχε ταυτιστεῖ ἀπόλυτα μὲ τὸ Μεταξᾶ, τόσους ὕμνους τοῦ εἶχε πλέξει στὸ γεῦμα τῆς Βελλᾶς, τοὺς δημοσίευσαν ὅλες οἱ ἐφημερίδες· τώρα ἔβλεπε πὼς ἄλλα ἐμφανίζονταν στὴν ἐπιφάνεια κι ἄλλα ὑπῆρχαν στὸ βάθος· οἱ ἀποκαλύψεις τοῦ δεσπότη τὸν μπέρδευαν περισσότερο, δὲν τὸν βοηθοῦσαν νὰ ξεκαθαρίσει τὸ τοπίο, ἦταν σκεπασμένο μὲ ὁμίχλη, δὲν διέκρινε καθαρὰ τὰ σχήματα, τοὺς ἀνθρώπους, πολὺ περισσότερο δὲν μποροῦσε νὰ ἀποκρυπτογραφήσει τὶς προθέσεις τους. Ὅπως καὶ νάταν οἱ διευκρινίσεις τοῦ Σπυρίδωνα, δημιούργησαν μιὰ ἀτμόσφαιρα ποὺ διευκόλυνε τὴν ἐπαναπροσέγγιση.

Κάθησε ἀρκετὴ ὥρα στὸ μητροπολιτικὸ μέγαρο ὁ Πέτρος. Ὁ Σπυρίδων δὲν τὸν ἄφηνε νὰ φύγει, ἤθελε τὴ συντροφιά του καὶ τὴν κρίση του. Ζητοῦσε μ' ἐπιμονὴ νὰ μάθει πῶς ἀντιμετώπιζαν οἱ Γιαννιῶτες τὴ νέα κατάσταση κι ὁ Πέτρος δὲν δίστασε νὰ τοῦ πεῖ τὴν ἀλήθεια. Γύρω ἀπὸ τὴ Γενικὴ διοίκηση εἶχε σχηματισθεῖ μιὰ μεγάλη ὁμάδα συνεργατῶν τοῦ Φιλοσοφοπούλου, τοὺς κληρονόμησε ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Κυρίμη, κάποιοι τὸν βοηθοῦσαν μὲ τὶς εἰσηγήσεις τους στὴ λήψη ὀρθῶν ἀποφάσεων, οἱ περισσότεροι ὅμως ἦταν κόλακες, προπαγανδιστὲς καὶ κακοὶ σύμβουλοι. Οἱ Γιαννιῶτες στὴν πλειοψηφία τους στέκονταν ἀδιάφοροι ἢ καὶ ἐκδηλώνονταν φανερὰ ἐναντίον τῆς δικτατορίας, παρόλο ποὺ πίστευαν πὼς δύσκολα θ' ἀπαλλάσσονταν ἀπ' αὐτή... —*Τόξερα πὼς ἔτσι θὰ συμβεῖ, δὲν ἀλλάζουν εὔκολα οἱ Ἠπειρῶτες..*, συμπέρανε ὁ Σπυρίδων. Ὁ Πέτρος τοῦ φίλησε τὸ χέρι φεύγοντας, ὁ Σπυρίδων τὸν ἀγκάλιασε, εἶχαν ἀναθερμάνει τὶς σχέσεις τους. Δὲν ξέχασε βέβαια νὰ τὸν παρακαλέσει γιὰ τὴν τοποθέτηση τοῦ Πετράκη στὰ Γιάννινα, *θὰ τὸν φέρουμε, μὴν ἀνησυχεῖς*, τὸν διαβεβαίωσε ὁ Σπυρίδων.

Ως τὸ τέλος τοῦ 1937 ἡ ἀντιδικτατορικὴ δράση τῶν κομμάτων ἦταν σχεδὸν ἀνύπαρκτη, ἐξαιτίας πολλῶν παραγόντων ποὺ ἀναφέρθηκαν στὰ προηγούμενα. Παρὰ ταῦτα ἡ δικτατορία, νοιώθοντας ἀνασφάλεια, σκλήραινε τὴ στάση της ἀπέναντι στὰ ἡγετικὰ στελέχη τῶν κομμάτων καὶ ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 1938 θάρχιζε συλλήψεις ποὺ δημιούργησαν ἔνταση. (Τὴν ἀνασφάλεια ποὺ ἔνοιωθε ἡ δικτατορία μόνο στὸ *Ἡμερολόγιο* τοῦ Μεταξᾶ μπορεῖ ν' ἀνιχνεύσει κανείς). Ἡ διακομματικὴ ἐπιτροπὴ ποὺ συγκροτήθηκε γιὰ τὴν ὀργάνωση ἀντιδικτατορικῶν ἐκδηλώσεων, παρὰ τὶς προφυλάξεις ποὺ ἔπαιρνε, διαβρώθηκε, μὲ ἀποτέλεσμα ὁ Μανιαδάκης νὰ διατάξει τὴ σύλληψη καὶ ἐκτόπιση τοῦ ἐκπρόσωπου τῶν *Λαϊκῶν* Δημ. Λόντου. Ἀργότερα, τοὺς πρώτους μῆνες τοῦ 1938, θὰ συλλαμβανόταν καὶ ὁ Ἀντ. Λιβιερᾶτος (ἐκπρόσωπος τῶν *Θεοτοκικῶν*) καὶ πολὺ ἀργότερα (Αὔγουστος 1938) ὁ Κων. Ρέντης, ἐκπρόσωπος τῶν *Φιλελευθέρων*.

Τὰ δρακόντεια μέτρα ἀσφάλειας ποὺ ἔπαιρνε τὸ καθεστώς, δὲν ἐπέτρεπε ἀντιδράσεις τοῦ λαοῦ καὶ στὴν ἐπαρχία. (Στὰ Χανιά, κατὰ τὸ Μάρτιο, στὸ μνημόσυνο τοῦ Βενιζέλου, σημειώθηκαν κάποιες ἐκδηλώσεις, περιορισμένης ἔκτασης). Μόνο ὅπλο ἀντίδρασης τοῦ κόσμου ἀπέμειναν οἱ διαδόσεις ποὺ κυκλοφοροῦσαν ἀπὸ στόμα σὲ στόμα, καὶ ἀναφέρονταν κυρίως στὴν οἰκονομικὴ κατάσταση τῆς χώρας. Ἡ κυβέρνηση τὶς διέψευδε, παρόλα αὐτὰ οἱ ἀμφιβολίες δημιουργοῦνταν καὶ παρέμειναν. Ἀπὸ τὰ Γιάννινα ὁ Κων. Φιλοσοφόπουλος συνέχιζε τὶς ἐξορμήσεις καὶ τὶς περιοδεῖες του στὴν ὕπαιθρο καὶ κάθε του ἐπίσκεψη, καθὼς καὶ οἱ λόγοι ποὺ ἐκφωνοῦσε δημοσιεύονταν, μὲ ἐντυπωσιακοὺς τίτλους, σ' ὅλες τὶς ἐφημερίδες. Νὰ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς πιὸ συγκρατημένους: *Ἐνθουσιώδης ἡ ὑποδοχὴ τοῦ Κ. Φιλοσοφοπούλου εἰς Δολιανά. Ὁ Κ. Φιλοφόπουλος εἰς τὰ χωριὰ τῆς Πίνδου γίνεται ἀντικείμενον θερμῶν ἐκδηλώσεων.* Ἐνίσχυση τοῦ δικτατορικοῦ καθεστῶτος, ἀλλὰ καὶ ἀπογοήτευση γιὰ τοὺς Γιαννιῶτες, ἀποτέλεσε ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἠπειρώτη βουλευτὴ τῶν *Φιλελευθέρων* Ἰωαννίνων Κων. Μ. Μελᾶ, μὲ τὴν ὁποία κατηγοροῦσε μὲ σκληρὰ λόγια τὸν κοινοβουλευτισμὸ καὶ ἐξυμνοῦσε τὸ *Νέον κράτος* τοῦ Μεταξᾶ. (Τὴν ἐπιστολὴ τὴν ἔστειλε στὸν Κων. Φιλοσοφόπουλο κι αὐτὸς τὴν ἔδωσε γιὰ δημοσίευση στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα*, στὸν ὁποῖο καὶ καταχωρήθηκε στὶς 28-8-36). Λίγα ἀποσπάσματα τῆς ἐπιστολῆς χρειάζεται νὰ δημοσιευθοῦν: *...Ἐνθυμοῦμαι μὲ τὶ ἐνθουσιασμόν... ἔγινα βουλευτής, ὅταν πρωτοαντεπροσωπεύθη ἡ Ἤπειρος εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κοινοβούλιον. Τὶ ὄνειρα, τὶ πόθοι νὰ ὑπηρετήσω τὴ μαρτυρική μας πατρίδα, γέμιζαν τότε τὴν ψυχή μου. Καὶ ποῖον τὸ ἀποτέλεσμα; Τ ί π ο τ ε δὲν μπόρεσα νὰ κάνω γιὰ τὴν πατρίδα μου. Ὄχι διότι μοῦ ἔλειπε ὁ πόθος, ἀλλά, νὰ τὸ ποῦμε καθαρά, διότι ἡ ψυχοσύνθεσις τῶν τότε συμβουλευτῶν μου δὲν ἦτο ἐκείνη, ἥτις ἔπρεπε νὰ εἶναι. Ὁ ἀριστοκράτης Δαγκλῆς, ποὺ ἐννοοῦσε τὰ πικρότατα παράπονά μου, προσπαθοῦσε νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τοὺς συμβουλευτάς μου τὴν ἀνάγκην ἀ π α ι τ ή σ ε ω ς ἀπὸ*

τὴν κυβέρνησιν τῆς λύσεως ζητημάτων γενικοῦ συμφέροντος διὰ τὴν Ἤπειρον. Τίποτε, τίποτε, τίποτε. Διὰ τὸν Γιάννη καὶ τὸν Κώστα μικροπρεπεῖς ἐπερωτήσεις στὴ βουλή, αὐτὸ ἦταν ὅλο. Μὲ τὶ πίκρα καὶ τὶ ἐντροπή, ἂς τὸ ὁμολογήσω, τραβήχτηκα ἀπὸ τὴν πολιτική. Καμιὰ ματαιοδοξία δὲν μπόρεσα νὰ ἔχω στὴν ζωήν μου, δὲν ἐπεζήτησα τὴν ρεκλάμα διὰ τὸν ὄγκον τῆς ἐργασίας ποὺ ἔκαμα διὰ τὸν τόπο, μόνη ἀμοιβὴ εἶχα τὰ ἀποτελέσματα τῶν κόπων μου καὶ διὰ τὴν Ἤπειρον φεῦ! τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν ἕνα μεγάλο μηδενικό, ἕνα τεράστιο ψέμα πρὸς τὸν ἁγνό, τὸν ὑπερήφανο Ἠπειρωτικὸ λαό! Εὐτυχῶς ποὺ τώρα μπορῶ νὰ αἰσθανθῶ ὡς Ἠπειρώτης χαρά, χαρὰ βαθειὰ καὶ μεγάλη. Πᾶνε τα ψέμματα, τὰ προεκλογικὰ ψέμματα. Πᾶνε ὁ Γιάννης καὶ ὁ Κώστας καὶ τὰ βρωμερά τους ρουσφέτια, πᾶνε οἱ ψευτιὲς καὶ οἱ κολακεῖες. Ὅπως ὁ Ι. Μεταξᾶς δὲν ἔχει ἀνάγκην κανενός, ἔτσι κι ἐγὼ δὲν ἔχω ὡς ἄτομον ἀνάγκην τοῦ Ι. Μεταξᾶ. Ἀλλ' ὡς Ἕλλην, ὡς Ἠπειρώτης, εὐγνωμονῶ τοὺς κυβερνῶντας σήμερα τὸν τόπον μας, διότι σὲ ἕνα μόλις ἔτος κατώρθωσαν ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον οἱ πολιτευόμενοι δὲν κατώρθωσαν ἐπὶ δεκαετηρίδας, καίτοι εἶχον δύναμιν καὶ βουλὴν τυφλῶς ὑπακούουσαν... Πρέπει, λοιπόν, κάθε τίμιος καὶ πραγματικὸς πατριώτης νὰ εὔχηται ὅπως ἡ σημερινὴ κυβέρνησις, ἥτις περικλείει ἀνθρώπους μὲ χαρακτῆρα, μὲ σύστημα καὶ βλέποντας γενικώτερα τὴν μεγάλην εὐθύνην ποὺ ἔχουν, νὰ μείνῃ πολλὰ χρόνια. Νὰ μείνῃ τόσα χρόνια, ἕως ὅτου ἀποχωρήσουν τοῦ κόσμου αὐτοῦ τὰ στελέχη τῶν κομμάτων. Νὰ ἀνδρωθῇ ἡ γενεά, ἥτις βλέπει τὴν μεταβολήν, ἥτις θὰ ἀνατραφῇ μὲ τὰς παραδόσεις, τῶν ὁποίων αἱ βάσεις κτίζονται σήμερον. Ἀπ' αὐτὴ τὴ γενιὰ νὰ βγοῦν οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ λαοῦ, ὄχι τῶν κομματαρχῶν. Αὐτὴ εἶναι ἡ εὐχή μου. Ἂν ἐπιζοῦν τινὲς τῶν τότε συμβουλευτῶν μου, ἂς συγχωρήσουν τὴν εἰλικρίνειάν μου, καὶ ἂς θυμηθοῦν ὅτι τὰ λόγια αὐτὰ τοὺς τὰ ἔλεγα ἔκτοτε. Φαντάζομαι πόσο τρελλὸ καὶ ἀνόητο θὰ μὲ θεωροῦσαν τότε. Νὰ ὅμως ποὺ ἦλθαν Κυβερνῆται οἱ ὁποῖοι μὲ ἐδικαίωσαν καὶ ἂς εἶναι εὐλογημένοι, διότι χάρις εἰς αὐτοὺς θ' ἀλλάξῃ ὄψιν ἡ ὡραία μας, ἡ ἁγνὴ Πατρίδα Ἤπειρος. Ψυχικό, 19-8-1937, ὁδὸς Πάρνηθος 14.

Στοὺς Γιαννιῶτες ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ προξένησε λύπη ἀλλὰ ὄχι ἔκπληξη. Ὁ Κων. Μελᾶς, τῆς μεγάλης οἰκογένειας τῶν Μελάδων, εἶχε τὴν ἐκτίμηση τοῦ κόσμου γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία τοῦ χαρακτῆρα του. Δὲν ἦταν τυχαῖος βουλευτὴς ὁ Κωνσταντῖνος (Κοκὸς) Μ. Μελᾶς (1874-1953). Ἀξιωματικὸς τοῦ Ναυτικοῦ, πολέμησε τὸ 1912-13 καὶ μὲ τὸ ἄγημά του κατέλαβε καὶ ἀπελευθέρωσε τὴ Μυτιλήνη. Εἶχε ἐνεργὸ συμμετοχὴ στὸν ἀγῶνα τῶν μυστικῶν ὀργανώσεων κατὰ τὴν προαπελευθερωτικὴ περίοδο, πῆρε ἀκόμα μέρος καὶ στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Βορείου Ἠπείρου. Στὶς πρῶτες ἐκλογὲς ποὺ ἔγιναν μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση στὰ Γιάννινα (31-5-1915) ὁ στρατηγὸς Δαγκλῆς, ποὺ πολὺ τὸν ἐκτιμοῦσε, τὸν συμπεριέλαβε στὸ συνδυασμὸ τῶν *Φιλελευθέρων* καὶ ἐκλέχτηκε δεύτερος, μετὰ τὸ Δαγκλῆ. Ἀντι-

τάχτηκε στὸν *Πανελλήνιο σύνδεσμο ἐπιστράτων* ποὺ εἶχε ὀργανώσει ὁ Μεταξᾶς γιὰ νὰ στηρίξει τὸν Κωνσταντῖνο, μὲ τὴ συμμετοχή του στὸ διοικητικὸ συμβούλιο τοῦ *Ἐθνικοῦ συνδέσμου Ἑλλήνων ἐπιστράτων* (Βενιζελικοῦ). Ἐκλέχτηκε καὶ πάλι βουλευτὴς στὶς ἐκλογὲς τῆς 1-11-1920. Μετὰ τὴν παλινόρθωση τοῦ Κωνσταντίνου ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ βουλευτὲς ποὺ συνυπέγραψαν τὸ *Δημοκρατικὸ μανιφέστο* τοῦ Ἀλ. Παπαναστασίου, μὲ συνέπεια νὰ καταδικαστεῖ σὲ φυλάκιση ἀπὸ τὸ κακουργοδικεῖο Λαμίας. Στὶς ἐκλογὲς τοῦ 1923 δὲν πῆρε μέρος, ἀπουσίαζε στὸ ἐξωτερικό. Μετὰ τὴν ἐπάνοδο τοῦ Ἐλ. Βενιζέλου διηύθυνε ὡς γενικὸς διευθυντὴς τὸν *Ἑλληνικὸ ὀργανισμὸ Τουρισμοῦ*. Μετὰ τὸ θάνατο τῆς γυναίκας του (1934) τὰ διαφέροντά του στράφηκαν πρὸς τὴ μεταφυσική, γιὰ τὴν ὁποία ἔκανε πολλὲς διαλέξεις. (Ἐκτενὴς βιογραφία του δημοσιεύεται ἀπὸ τὸ συγγενή του καὶ συγγραφέα Λέοντα Ι. Μελᾶ, στὸ ὀγκῶδες ἔργο του *Μιὰ οἰκογένεια, μιὰ ἱστορία*, Ἀθήνα 1967).

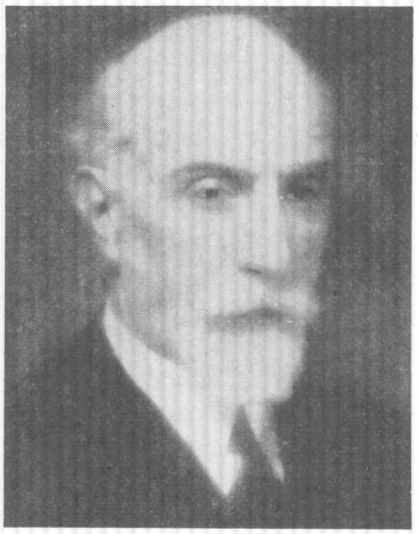

Κωνσταντῖνος Μ. Μελᾶς.

Ἀγωνιστὴς μιὰ ζωὴ ὁ Κων. Μελᾶς, ὁλοκληρωμένη πνευματικὴ προσωπικότητα, φανατικὰ προσηλωμένος στὴ Δημοκρατία, ἀντίπαλος τοῦ Μεταξᾶ στὸ παρελθόν, τί ἦταν ἐκεῖνο ποὺ τὸν ὑποχρέωσε νὰ κάνει στροφὴ 180 μοιρῶν, καὶ νὰ στηρίξει τὸν Μεταξᾶ καὶ τὴ δικτατορία του; Ἴσως ἡ ἀνικανότητα τῶν κομμάτων νὰ σχηματίσουν κυβέρνηση καὶ νὰ στηρίξουν τὸ κοινοβουλευτικὸ καθεστὼς καὶ σίγουρα ἡ ἀπογοήτευσή του γιὰ τὴν πολιτεία τῶν βουλευτῶν, οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀσχολοῦνταν μὲ τὰ ρουσφέτια καὶ τὴν ἄγρα ψήφων, παρὰ μὲ τὴν ἐπίλυση τῶν ἐθνικῶν θεμάτων, καθὼς καὶ τῶν προβλημάτων τῆς Ἠπείρου, τὴν ὁποία ἐκπροσωποῦσαν στὴ βουλή. Τὸ 1923, δὲν πῆρε μέρος στὶς ἐκλογές, ὄχι τόσο γιατὶ τοῦ ἦταν δύσκολο νὰ ἔρθει στὰ Γιάννινα, ἀπὸ τὴν Ἑλβετία, ὅπου βρισκόταν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπειδὴ πληροφορήθηκε ὅτι δὲν τὸν εἶχαν συμπεριλάβει στὸ συνδυασμό. (Βλ. τὸν Ε΄ τόμο τοῦ ἔργου αὐτοῦ, σελ. 116). Τότε δημοσίευσε καὶ κυκλοφόρησε σὲ φυλλάδια (στὰ Γιάννινα κι ὅλα τὰ χωριὰ) μακροσκελέστατη δήλωση, στὴν ὁποία ὁμολογοῦσε πὼς οἱ Βενιζελικοὶ βουλευτὲς τῆς Ἠπείρου ἀδιαφόρησαν γιὰ τὰ μεγάλα προβλήματα τοῦ τόπου: *Δὲν μοῦ εἶναι δυνατὸν* -ὑπογράμμιζε- *παρὰ νὰ ὁμολογήσω εἰλικρινῶς, ὅτι κατὰ τὰς παρελθούσας βουλευτικὰς περιόδους ἡμεῖς οἱ ἀντιπρόσωποί σας*

δὲν ἐφάνημεν ἀντάξιοι τῆς τόσον τιμητικῆς ἐντολῆς σας. Τοῦτο πρὸ πάντων ὀφείλεται, καὶ τὸ λέγω ἀπροκαλύπτως, εἰς τὸ ὅτι οὐδὲ ἅπαξ συνήλθομεν, ἵνα συζητήσωμεν, καθορίσωμεν καὶ αἰτήσωμεν τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀναγκαίων διὰ τὴν Ἤπειρον ἔργων καὶ τῶν ἀπαραιτήτων διοικητικῶν μέτρων. (Ἀλλὰ πῶς νὰ συνέλθουν καὶ νὰ συμφωνήσουν, ὅταν ἀλληλοτρώγονταν καὶ ὁ καθένας ἀγωνιζόταν νὰ κερδίσει ψήφους μὲ ρουσφέτια ἢ ἄλλους τρόπους -μὴν ξεχνᾶμε πὼς τότε ἄνθιζε ἡ ληστοκρατία καὶ «οἱ βασιλεῖς τῶν ὀρέων» συγκέντρωναν ψήφους γιὰ τοὺς ὑποστηρικτές τους). Δὲν ἔλεγε, λοιπόν, τίποτε διαφορετικό, στὴν ἐπιστολή του πρὸς τὸ Φιλοσοφόπουλο, ἀπ' ὅ,τι διακήρυσσε τὸ 1923, γιαυτὸ καὶ δὲν ὑπῆρξε ἔκπληξη. Εἶναι δυνατό, ὅμως, οἱ πολλὲς ὀρθὲς διαπιστώσεις του ὡς πρὸς τὴν πολιτεία τῶν βουλευτῶν κατὰ τὸ παρελθόν, νὰ δικαιώνουν τὴν ἀπόφασή του νὰ στραφεῖ ἐναντίον τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ καὶ νὰ μεταβληθεῖ σὲ ὑμνητὴ ἑνὸς δικτατορικοῦ καθεστῶτος; Ὄχι, φυσικά. Ἴσως ἡ ἀπομόνωσή του στὸ Ψυχικὸ (γράφει στὴν ἀρχὴ τῆς ἐπιστολῆς του: *Τραβηγμένος ἀπὸ τὸν κόσμο ἔφθασα πλέον τὸ σημεῖον τῆς ζωῆς, ὅπου κάθε τίμιος ἄνθρωπος κάνει μίαν ἀνασκόπισιν τοῦ παρελθόντος καὶ μίαν αὐστηρὰν ἐξέτασιν τῆς συνειδήσεως του. Ταύτην πρέπει νὰ ἔχῃ ἐν τάξει, ὅταν ἔλθῃ ἡ στιγμὴ καθ' ἣν θὰ μεταβῇ, ὑπὸ ἄλλην πλέον μορφὴν νὰ συνεχίσῃ τὸν βίον, τὸν αἰώνιον, ὅπως ἡ νεαρὰ εἰσέτι ἐπιστήμη τῶν Μεταφυσικῶν φαινομένων ἀπέδειξε πλέον τοῦτο ἀναμφισβητήτως),* ἴσως ἡ ἐνασχόλησή του μὲ τὰ μεταφυσικὰ φαινόμενα νὰ συνετέλεσαν στὸ νὰ βλέπει τὴν πραγματικότητα ἀπὸ ἄλλη ὀπτικὴ γωνία. Κι ἦταν μόνο 63 χρόνων...

Στὶς 12 Σεπτεμβρίου ὀργανώθηκε στὸ ἀεροδρόμιο τῶν Γιαννίνων ἀεροπορικὴ ἑορτή, πολλαπλῆς σκοπιμότητας, γιὰ τὴν ὁποία ἡ πόλη προετοιμάζονταν ἀπὸ μέρες, μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν τύπο, ποὺ ἀναφερόταν μὲ ἄρθρά του καθημερινὰ σ' αὐτή. Ἡ γιορτὴ συνδυάστηκε καὶ μὲ τὴν παρουσία τοῦ διαδόχου Παύλου, ἀνύπαντρου ἀκόμα τότε. Ἀπὸ τὴν κυβερνητικὴ προπαγάνδα ἡ παρουσία τοῦ Παύλου, μὲ τὰ δημοσιεύματα τῶν ἐφημερίδων, ἐμφανιζόταν ὡς ἐκδήλωση τοῦ ἐνδιαφέροντος γιὰ τὴν Ἤπειρο καὶ ὑπογράμμιση τῆς σημασίας τῆς ἀεροπορικῆς γιορτῆς. Οἱ ἐφημερίδες ἀφιέρωσαν ἐκτενέστατες καὶ σὲ λυρικοὺς τόνους περιγραφές, τόσο γιὰ τὴν ἄφιξη καὶ ὑποδοχὴ τοῦ Παύλου, ὅσο καὶ γιὰ τὶς ἄλλες ἐκδηλώσεις καὶ τὶς ἐπιδείξεις τῶν ἀεροπόρων, οἱ ὁποῖες εἶχαν, δυστυχῶς, τραγικὴ κατάληξη, ἐξαιτίας τοῦ ἀεροπορικοῦ δυστυχήματος. Ἀπὸ τὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* (14-9-37), παραθέτω τὴ σχετικὴ περιγραφή: *Ὁ Ὑψηλότατος ἐπιθεώρησε τὸ παρατεταγμένον τιμητικὸν στρατιωτικὸν ἀπόσπασμα, τὰς προσκοπικὰς ὁμάδας* (δὲν τὶς εἶχε διαλύσει ἀκόμα ὁ Μεταξᾶς γιὰ νὰ τὶς ἐνσωματώσει στὴν Ε.Ο.Ν.) *καὶ ἀθλητικὰς ὀργανώσεις ὑπὸ τοὺς ἤχους τῆς μουσικῆς καὶ τὰς αὐθορμήτους ἐκδηλώσεις τοῦ πλήθους, ὅπερ πραγματικῶς ἀπεθέωσε τὸν λαοφιλῆ Διά-*

δοχον. Ἐπηκολούθησε δέησις (τὴν ἀνέπεμψε ὁ Σπυρίδων) *ὑπὲρ τῆς Βασιλικῆς ἀεροπορίας καὶ μετὰ ταῦτα σημειοῦται ἡ ἔναρξις τῶν ἀκροβατικῶν ἐπιδείξεων. Δύο ἀεροπλάνα ἀπογειοῦνται καὶ ἐκτελοῦν θεαματικὰς ἀκροβασίας, ἐνῶ ὁ λαὸς μὲ ἐθνικὴν ὑπερηφάνειαν ἀτενίζει τὸ ἰσχυρὸν ὅπλον τῆς ἀεροπορίας, ποὺ τὸ κατέστησεν πανίσχυρον εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ θερμουργὸς πνοὴ τοῦ μεγάλου Ἕλληνος ἀνακαινιστοῦ Μεταξᾶ.* (Μόνο ποὺ ὅταν χρειάστηκε τὸ ὅπλο αὐτὸ κατὰ τὸν πόλεμο τοῦ '40 δὲν ἦταν πανίσχυρο γιὰ ν' ἀντιμετωπίσει τὸν ἐχθρό). *Αἴφνης τὸ Ε.50 τύπου Ἀβρό, μὲ μόνον τὸν τριακονταετῆ πιλότον ὑποσμηναγὸν Λεωνίδαν Σκοπετέαν ἐκ Καρδαμίλλης Μεσσηνίας, πλησιάζει περισσότερον τοῦ δέοντος τὸ ἔδαφος, ἐκτελεῖ μίαν ἀπότομον περιστροφὴν καὶ ὅτε τὸ ἀεροπλάνον ἦλθεν ἀνάστροφον, ἕνας στιγμιαῖος δισταγμὸς τοῦ πιλότου ἀρκεῖ ἵνα κεραυνοβόλως τὸ ἀεροπλάνον μεταβληθῇ εἰς σωρὸν συντριμμάτων, προσκροῦσαν διὰ τοῦ ρύγχους του ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἐνῶ ἕνα ἐπιφώνημα λύπης καὶ ἐκπλήξεως διατρέχει τὰ στόματα ὅλων. Ἀμέσως κατέφθασαν εἰς τὸν τόπον τοῦ δυστυχήματος τὰ ὄργανα τοῦ ἀερολιμένος καὶ ἀνέσυραν ἐκ τῶν συντριμμάτων νεκρὸν τὸν ἀτυχῆ πιλότον, τὸν ὁποῖον καὶ μετέφεραν ἀμέσως εἰς τὸ ἐνταῦθα στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον... Γλυκὺς ὁ θάνατος εἰς τὸ χαράκωμα τοῦ καθήκοντος καὶ εἰς τὸ πεδίον τῆς τιμῆς. Ὁ Ὑψηλότατος ποὺ παρηκολούθει μὲ ἀγωνίαν τὸ θλιβερὸν ἐπεισόδιον, συγκινεῖται ὅτε τοῦ ἀναφέρουν τὸν θάνατον τοῦ γενναίου ἀεροπόρου, ἀλλ' ἀποκρύπτει τὴν συγκίνησίν του καὶ ἡ ἑορτὴ συνεχίζεται...* Μὲ θερμότατες ἐκδηλώσεις ἀγάπης καὶ συμπάθειας πρὸς τὸν ἄτυχο ἀεροπόρο ἔγινε τὴν ἄλλη μέρα ἡ κηδεία του ἀπὸ τὸ μητροπολιτικὸ ναό, τὴν παρακολούθησαν ὅλες οἱ ἀρχὲς (ὁ Παῦλος εἶχε ἀναχωρήσει ἀπὸ τὰ Γιάννινα τὸ ἀπόγευμα τῆς γιορτῆς) καὶ χιλιάδες Γιαννιῶτες, καθὼς καὶ τὰ σχολεῖα, τὰ σωματεῖα, οἱ ὀργανώσεις καὶ ἀντιπροσωπεῖες ἀπὸ τὶς κοινότητες γύρω ἀπὸ τὰ Γιάννινα. Τὸν ἐπικήδειο ἐκφώνησε ὁ Κ. Φιλοσοφόπουλος. Ἡ ταφὴ ἔγινε στὸ νεκροταφεῖο τοῦ ἁγίου Νικολάου Κοπάνων. *Ἡ γῆ τῶν Ἰωαννίνων ἐπέπρωτο νὰ γίνῃ τάφος τοῦ γενναίου ἀεροπόρου,* ἔγραφαν οἱ ἐφημερίδες. Ὁ ἀδελφὸς Σταῦρος, δημοσίευσε, στὶς 27-10-37, θερμότατο εὐχαριστήριο πρὸς τὸ Γιαννιώτικο λαό,

Ἀπὸ τὴν ἐπίδειξη τῆς Ἑλληνικῆς Ἀεροπορίας, παρουσία πλήθους κόσμου, στο Ἀεροδρόμιο Ἰωαννίνων. Στὴ φωτογραφία ὁ διάδοχος Παύλος, ὁ στρατηγὸς Καβράκος καὶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Π.Α.Σ. «Ἀβέρωφ» Γ. Λύκας.

ὅστις μετὰ εἰλικρινῶν αἰσθημάτων πένθους καὶ πόνου συνώδευσε μέχρι τὴν τελευταία κατοικία του τὸν ἀείμνηστον ἀδελφόν μου. (Ὁ Σταῦρος Σκοπετέας (1908-1958) ἦταν ἄριστος φιλόλογος καὶ ἱστορικὸς συγγραφέας καὶ διετέλεσε διευθυντὴς τῆς Βουλῆς. Τὸν γνώρισα καὶ ὡς ἄνθρωπο καὶ ὡς ἐπιστήμονα, ὅταν μετὰ τὸν πόλεμο, ἦρθε στὰ Γιάννινα, γιὰ νὰ πάρει μέρος στὸ συνέδριο Βιβλιοθηκονομίας καὶ ἵδρυσης βιβλιοθηκῶν, μὲ συμμετοχὴ τῶν βιβλιοθηκαρίων Ἠπείρου καὶ Βορειοδυτικῆς Ἑλλάδας, τὸ ὁποῖο εἶχε ὀργανώσει ἡ *Διεύθυνση Γραμμάτων* τοῦ ὑπουργείου Παιδείας (30-9-1956). Τότε εἶχε ὀργανωθεῖ καὶ ἔκθεση βιβλίου, κυρίως Ἠπειρωτικοῦ, στὴ *Ζωσιμαία Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία*, μὲ τὴν ἐνεργὸ συμμετοχὴ καὶ τῆς *Ἠπειρωτικῆς ἑστίας*. Τὶς ἐργασίες τοῦ συνεδρίου παρακολούθησε καὶ ὁ Στ. Σκοπετέας, καὶ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς παραμονῆς του στὰ Γιάννινα εἶχα τὴν τύχη νὰ γνωριστῶ μαζί του).

Ὁ Σταῦρος Σκοπετέας (πρῶτος ἀπὸ ἀριστερά) διαβάζοντας κρίσεις γιὰ τὴν Ἔκθεση τοῦ Ἠπειρωτικοῦ βιβλίου (Σεπτέμβριος 1956) σὲ ἐφημερίδα. Δίπλα του ὁ Μιχ. Μάνος, ἐκδότης τῆς *Ἠπειρωτικῆς Ἑστίας*, καὶ ὁ γράφων.

Κατὰ τὰ ἄλλα οἱ ἐφημερίδες τῶν Γιαννίνων συνέχιζαν, νὰ ἐξυμνοῦν τὸ ἔργο τῆς κυβέρνησης σ' ὅλους τοὺς τομεῖς. Κάθε πρόβλημα ποὺ ὑπῆρχε ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς ἵδρυσης τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, καθὼς καὶ κάθε πρόβλημα ποὺ δημιουργοῦσαν οἱ συνθῆκες τῆς ἐποχῆς, βρισκόταν στὸ δρόμο τῆς ἐπίλυσης. Πῶς λοιπὸν νὰ μὴν ἐκφράζουν δημόσια οἱ ἐφημερίδες, τὴν «πίστη» τους, ὅτι ἡ Ἑλλάδα βάδιζε πρὸς τὴ δημιουργία τοῦ *Τρίτου Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ; (Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 4-11-37). Οἱ ἐφημερίδες στηρίζονταν στοὺς λόγους τοῦ Μεταξᾶ, στοὺς ὁποίους ὁ *Τρίτος Ἑλληνικὸς πολιτισμός*, ἀποτελοῦσε τὸ βασικὸ πυρῆνα τους.

Στὶς Γιαννιώτικες ἐφημερίδες δόθηκε γιὰ δημοσίευση κι ἕνα κείμενο τῆς γερμανικῆς προπαγάνδας, ἡ ὁποία προσπαθοῦσε νὰ ἀποδώσει τὶς φρικαλεότητες τῆς γερμανικῆς ἀεροπορίας ποὺ πολεμοῦσε στὸ πλευρό τοῦ Φράνκο καὶ κατέστρεφε πόλεις καὶ χωριά, ὅπως τὴ Γκουέρνικα, τὴν πόλη ποὺ ἔμεινε στὴν ἱστορία καὶ πέρασε στὴ λογοτεχνία καὶ τὴν τέχνη, στοὺς ὑπερασπιστές της!.. Δημοσιεύω ἀποσπάσματα ἀπὸ τὴν *Ἀμερόληπτον μαρτυρίαν περὶ τῆς Γκουέρνικα*, ὅπως τιτλοφορεῖται τὸ δημοσίευμα τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* (24-9-37), τὸν ὁποῖο ὑποχρέωσε νὰ καταχωρήσει ἡ δικτατορία, ἐξυπηρετώντας τὴν κυβέρνηση τῆς ναζιστικῆς Γερμανίας. *Εἰς ἀπάντησιν τῆς κακοβούλου καὶ συκοφαντικῆς προπαγάνδας, τὴν ὁποίαν ἐπὶ*

μακρὸν χρονικὸν διάστημα οἱ μαρξισταὶ ἔκαμαν πέριξ τοῦ ὀνόματος τῆς Γκουερνίκας, τῆς ἱστορικῆς ταύτης τῶν Βάσκων πόλεως, συνελέγησαν αἱ ἀντικειμενικαὶ καὶ τελείως ἀμερόληπτοι καὶ ἀντικειμενικαὶ μαρτυρίαι τῶν ξένων δημοσιογράφων, οἱ ὁποῖοι αὐτοπροσώπως ἐξήτασαν τὸ θέατρον τῶν ἐρυθρῶν συκοφαντιῶν. Ἀπὸ τὶς μαρτυρίες τῶν ξένων ἀναφέρεται μόνο μία, τοῦ Ἑλβετοῦ καθηγητῆ Ἐδ. Μπάουερ, ποὺ δημοσιεύτηκε στὴν *Ἐφημερίδα τῆς Γενεύης* (30-8-37). *Ἡ καταστροφὴ τῆς Γκουέρνικα* -ἔγραφε ὁ καθηγητὴς- *συνεκίνησε ὅλον τὸν κόσμον. Εἰς ὁλόκληρον τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην μετὰ πάθους ἀντηλλάγησαν τὰ ἐπιχειρήματα, τὰ ὁποῖα ἐπέρριπτον τὰς εὐθύνας ἐπὶ τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης παρατάξεως.* Ὁ ἴδιος ἀπὸ ἐπιτόπια ἐξέταση διαπίστωσε πὼς *ἐπὶ περιφερείας πεντακοσίων περίπου μέτρων οὐδεμία οἰκία παρέμεινεν ἄθικτος. Τὰ πάντα ἐκάησαν, κατέρρευσαν καὶ τελείως κατεστράφησαν. Πρόκειται περὶ ἐμπρησμοῦ ἢ βομβαρδισμοῦ;* Ὁ ἴδιος, μὲ βάση τὶς παρατηρήσεις του, ἡ ἀξιοπιστία τῶν ὁποίων εὔκολα μπορεῖ νὰ διαμφισβητηθεῖ, κατέληγε στὰ συμπεράσματά του: *Τὸ σύνολον τῶν ἐν Γκουερνίκᾳ διαπιστωθεισῶν καταστροφῶν εἶναι ἀποτέλεσμα προμελετημένων ἐμπρησμῶν.* Δὲν ἔφταιγαν, συνεπῶς, οἱ βομβαρδισμοὶ τῶν γερμανικῶν ἀεροπλάνων. Οἱ ἴδιοι ὑπερασπιστὲς τῆς πόλης τὴν κατέστρεψαν καὶ τὴν πυρπόλησαν γιὰ νὰ ἐμφανίσουν στὸν κόσμο τοὺς Γερμανοὺς ὡς ἐγκληματίες. *Κατόπιν τῶν λεπτομερειῶν τῆς ὑψηλῆς ταύτης καὶ ἀμερολήπτου μαρτυρίας* -κατέληγε ἡ προπαγανδιστικὴ ἀνακοίνωση- *ἡ περίπτωση τῆς Γκουέρνικα δὲν παρουσιάζει πλέον ἀμφιβολίας. Οἱ αὐτουργοὶ τῆς καταστροφῆς εἶναι οἱ μαρξισταί, οἱ ὁποῖοι ἐφαρμόζουν πανταχοῦ τὸ ἐξολοθρευτικόν των σχέδιον, καὶ τὰ μίσθαρνα ὄργανά των, τὰ μετερχόμενα τὴν προπαγάνδαν τοῦ ψεύδους.* Σήμερα, ἀλλὰ καὶ πολὺ πρίν, ἡ ἀνθρωπότητα ἔμαθε τὴν πραγματικὴ ἀλήθεια καὶ καταλόγισε τὶς εὐθύνες...

Ὁ Κων. Φιλοσοφόπουλος, ἀγωνιζόταν, μὲ πολλοὺς τρόπους, ν' ἀποδείξει πὼς ἄξιζε νὰ πάρει τὴ θέση τοῦ Γενικοῦ διοικητῆ Ἠπείρου. Τὸν βοηθοῦσαν στὴν ἐκπλήρωση αὐτῆς τῆς φιλοδοξίας του κι ὅλες οἱ τοπικὲς ἐφημερίδες μὲ τὰ σχόλια καὶ τὴν ἀρθρογραφία τους. Ὁ Φιλοσοφόπουλος, λοιπόν, βρισκόταν σὲ συνεχῆ ἐγρήγορση, ἡ μία περιοδεία διαδεχόταν τὴν ἄλλη, ἀλώνιζε ὅλη τὴν Ἤπειρο, ἐκφωνοῦσε λόγους, δημοσίευε ἄρθρα σὲ ἐφημερίδες, καθὼς καὶ στὸ *Νέον κράτος*, τὸ ἐπίσημο ὄργανο τῆς ἰδεολογίας τῆς 4ης Αὐγούστου καὶ ἀπηύθυνε συνεχῶς ἐγκυκλίους πρὸς κάθε κατεύθυνση: Γιὰ ἐράνους κάθε μορφῆς, ὑπὲρ τῆς ἀεροπορίας, τῶν πτωχῶν, τῆς ἀνέγερσης μνημείων, ὑπὲρ τοῦ ἀπόρου παιδιοῦ, ἐγκυκλίους γιὰ τοὺς γεωργούς, τοὺς ἐργαζόμενους, γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ πρασίνου, γιὰ τὴν ἐκπαίδευση, δὲν ἄφηνε θέμα ποὺ νὰ μὴ τὸ περιλάβει σὲ ἐγκύκλιο, θέλοντας νὰ δείξει τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κράτους γιὰ τὴν ἐπίλυση ὅλων τῶν προβλημάτων. Ἰδιαίτερη προσοχὴ ἔδειχνε γιὰ τὴ μαθητιῶσα καὶ ἐργαζόμενη νεολαία. Γιὰ τὴν πρώτη, μὲ τὴν ἔναρξη τοῦ νέου σχολικοῦ ἔτους 1937-38 ἀπηύθυνε *ἐμπνευ-*

σμένην ἐγκύκλιον πρὸς τοὺς ἐκπαιδευτικούς, στὴν ὁποία καὶ διαγραφόταν μὲ ἀκρίβεια τὸ τὶ ἐπιζητοῦσε ἡ κυβέρνηση ἀπὸ τοὺς ἐκπαιδευτικούς: *Ὑπῆρχαν* -ἔγραφε- *εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν χίλιαι ροπαί, χίλιοι δρόμοι, χίλιαι μέθοδοι. Τὸ σφάλμα δὲν ἦτο βεβαίως ἰδικόν σας. Ἀλλ' ἐκ τοῦ σφάλματος τούτου ἐκλονίσθη ἡ ὑπόστασις τῆς Ἑλλάδος καὶ θὰ ἐπλήσσετο θανασίμως ἡ πατρίς, ἐὰν μία ἡμέρα ἱστορικὴ δὲν ἔθετε τέρμα εἰς τὴν ἀφροσύνην σας. Ἤδη ἔγινεν ἡ συγκέντρωσις τοῦ ἰδεολογικοῦ ὑλικοῦ, ποὺ ἀκωλύτως ἐφύετο εἰς πᾶσαν γωνίαν τῆς ἑλληνικῆς γῆς, ἔγινε καὶ ἡ ἀναγκαία διήθησις διὰ νὰ ἐπέλθῃ ὁ ἀπαραίτητος καθαρμός, ἡ ἀπαραίτητος ἀχρήστευσις τοῦ ἐπιβλαβοῦς ὑλικοῦ, καὶ ἤδη τὸ Ἔθνος, ὡπλισμένον μὲ στερεὸν συγκρότημα ἰδεῶν βαδίζει πρὸς νέους δρόμους. Ἔχετε ἤδη πρὸ ὑμῶν τὸ ἰδεολογικὸν πλαίσιον ἐντὸς τοῦ ὁποίου θὰ κινηθῆτε. Γνωρίζετε τὶ θέλει ἀπὸ σᾶς τὸ Κράτος. Γνωρίζετε ἐπίσης ὅτι ἐκεῖνο ποὺ θέλει δὲν εἶναι κάτι τὸ αὐθαίρετον, ἀλλὰ τῆς ἱστορικῆς στιγμῆς. Κατὰ συνέπειαν οἱονδήποτε σφᾶλμα, οἱαδήποτε ἐν προκειμένῳ παρεννόησις, θὰ εἶναι ἀπολύτως ἀσυγχώρητος* (ἐφημερίδες, 9-10-37).

Δὲν ἔφτανε νὰ ἐνστερνισθοῦν τὶς ἀρχὲς τοῦ *Νέου κράτους* μόνο οἱ ἐν ἐνεργείᾳ ἐκπαιδευτικοὶ λειτουργοί. Ἔπρεπε νὰ ἐμποτισθοῦν μὲ τὰ νάματα τῆς νέας ἰδεολογίας καὶ οἱ ὑποψήφιοι δάσκαλοι, οἱ σπουδαστὲς τῶν *Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν*. Διαβάζουμε στὴν *Ἤπειρο* (14-12-37): *Τὴν 11 τρέχοντος* (Δεκεμβρίου) *εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ πρώην Ἀγροτικοῦ οἰκοτροφείου, ἐνώπιον τῶν κ.κ. καθηγητῶν τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας καὶ τῶν σπουδαστῶν αὐτῆς, μετὰ μικράν, ἀλλ' ἐμπνευσμένην εἰσήγησιν τοῦ κ. Εὐ. Παπανούτσου* (διευθύνοντος τότε καὶ σὲ λίγο διευθυντῆ), *ἀνεγνώσθη ὁ λόγος ὁ ἐκφωνηθεὶς ὑπὸ τοῦ κ. Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως εἰς τὸ Πανεπιστήμιον κατὰ τὴν ὁρκωμοσίαν τῶν φοιτητῶν. Μετὰ τὸ πέρας τῆς ἀναγνώσεως τοῦ λόγου ὑπὸ σπουδαστοῦ, ὁ κ. Παπανοῦτσος ἀνέλυσε τὰ κυριώτερα σημεῖα αὐτοῦ.* Οὔτε οἱ μαθητὲς τοῦ καλλίτερου γυμνασίου τῆς πόλης, τῆς *Ζωσιμαίας σχολῆς*, ἔπρεπε νὰ μείνουν ἀδιαφώτιστοι: *Τὴν πρωΐαν τῆς χθὲς* (24-11-37) *ὁ ἀναπληρωτὴς ὑπουργοῦ κ. Κων. Φιλοσοφόπουλος, ἐπισκεφθεὶς τὴν «Ζωσιμαίαν σχολήν», ὡμίλησεν ἐνώπιον ὅλων τῶν μαθητῶν, παρατεταγμένων μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς καθηγητάς των, εἰς τὸ προαύλιον τῆς σχολῆς, ἐξάρας τὰ καλὰ τῆς ἐπιμελείας καὶ τῆς φιλεργατικότητος, ἀρετῶν διὰ τῶν ὁποίων ἀνυψώθη τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν πνεῦμα καὶ ἐδημιούργησεν τὸν ἀθάνατον καὶ ὡραιότερον τῶν πολιτισμῶν. Ὁ λόγος τοῦ κ. Φιλοσοφοπούλου πρὸς τὴν μαθητιῶσαν νεολαίαν προὐκάλεσαν τὰς ἐνθουσιώδεις ἐπευφημίας τῶν μαθητῶν.* Τώρα ἦταν κι αὐτοὶ ἕτοιμοι νὰ μετάσχουν στὴ δημιουργία τοῦ *Τρίτου Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ*. Τὸ Νοέμβριο δημοσιεύτηκε καὶ ὁ ἀναγκαστικὸς νόμος, γιὰ τὴν ἵδρυση τοῦ *Ὀργανισμοῦ ἐκδόσεως σχολικῶν βιβλίων*, μὲ τὸν ὁποῖο καθιερωνόταν τὸ ἕνα βιβλίο γιὰ κάθε μάθημα καὶ μποροῦσε πιὰ ἄνετα ἡ κυβέρνηση νὰ περάσει τὴν ἰδεολογία

της μέσα ἀπὸ τὰ βιβλία ποὺ θὰ ἐγκρίνονταν ἀπὸ τὸν Ὀργανισμό. Κι ἕνα τελευταῖο γιὰ τὴν ἐκπαίδευση: Μὲ ἀπόφαση τοῦ ὑπουργείου Παιδείας καθιερωνόταν: 1) Ἡ ὁμαδικὴ πρωϊνὴ προσευχὴ (αὐτὸ γινόταν καὶ πρὶν ἀπὸ τὴ δικτατορία), μὲ τὶς ἑξῆς προϋποθέσεις: *Ἡ προσευχὴ θέλει γίνεσθαι ἐν αὐστηρᾷ θρησκευτικῇ κατανύξει καὶ εὐλαβείᾳ καὶ τῇ αὐστηρᾷ ἐποπτείᾳ ὁλοκλήρου τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ τοῦ σχολείου, ὅπερ δέον νὰ λαμβάνῃ κατάλληλον θέσιν καὶ τηρῇ τὴν ἐμπρέπουσαν στάσιν κατὰ τὴν συγκέντρωσιν τῶν μαθητῶν.* 2) *Κατὰ τὰ διαλείμματα καὶ ἰδίως κατὰ τὸ δεύτερον τοιοῦτον, ὅπερ χρονικῶς εἶναι μεγαλύτερον, δέον, κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἐπανόδου εἰς τὰς τάξεις, νὰ συντάσσωνται ἐν τῷ προαυλίῳ οἱ μαθηταὶ καὶ ἄδωσιν ἐν χορῷ διάφορα ἐμβατήρια ἢ ἄλλα διδαχθέντα πατριωτικὰ ἄσματα, παρουσίᾳ πάντων τῶν διδασκάλων τοῦ σχολείου καὶ* 3) *Μετὰ τὴν λῆξιν τῶν ἀπογευματινῶν μαθημάτων ἑκάστης ἡμέρας, δέον νὰ συγκεντρώνωνται πάντες οἱ μαθηταὶ καὶ ἐκ τῶν διδασκάλων οἱ ἔχοντες ἀπογευματινὰς ὥρας ἐργασίας, ἐν τῷ προαυλίῳ ἢ σχολικῇ τινὶ αἰθούσῃ καὶ ἄδωσιν ἐν χορῷ τὸν Ἐθνικὸν ὕμνον, ἅπαξ δὲ τοῦ μηνὸς καὶ πρὸ τῆς σημαίας τοῦ σχολείου... Ὁ Ἐθνικὸς ἡμῶν ὕμνος πρέπει ν' ἀποτελῇ τὴν κατακλεῖδα τῆς ἡμερησίας σχολικῆς ἐργασίας, ὡς ἡ πρωϊνὴ προσευχὴ τὴν ἔναρξιν ταύτης. Καθ' ὃν δὲ χρόνον ἄδουσι τοῦτον οἱ μαθηταί, δέον ὅπως οὗτοι ὡς καὶ οἱ διδάσκαλοι, ἵστανται ἐν αὐστηρᾷ στάσει προσοχῆς...* (Ἤπειρος, 1-12-37). Δὲν πιστεύω νὰ γίνονταν περισσότερα στὸ στρατὸ γιὰ τὴν ἐθνικοθρησκευτικὴ ἐκπαίδευση τῶν φαντάρων...

Ἔπρεπε, ὅμως, ἡ ἰδεολογία τῆς 4ης Αὐγούστου νὰ γίνει κτῆμα καὶ τῆς ἐργαζόμενης νεολαίας, γιὰ τὴν ὁποία ἡ κυβέρνηση ἔδειχνε ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον, μὲ σκοπὸ νὰ τὴν καταστήσει στήριγμα τοῦ *Νέου κράτους*. Ἡ διαφώτιση ἀπαιτοῦσε τὴν ὕπαρξη χώρων, ὅπου θὰ συγκεντρώνονταν οἱ νέοι ἐργαζόμενοι. Ἔτσι ἱδρύθηκαν σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα *Λέσχαι ἐργαζομένων νέων*. Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ στὰ Γιάννινα ὁ δήμαρχος παραχώρησε τὸ παλαιὸ Δημαρχεῖο, στὸ ὁποῖο ἄρχισαν ἐντατικὲς ἐργασίες ἐπισκευῶν καὶ διαρρύθμισης, κάτω ἀπὸ τὴν ἄγρυπνη ἐποπτεία τοῦ Φιλοσοφοπούλου (*Ἤπειρος*, 10-11-37).

Συχνὲς ἦταν οἱ μεταβάσεις τοῦ Φιλοσοφοπούλου καὶ στὴν Ἀθήνα. Παρέμεινε ἀρκετὲς μέρες προσπαθώντας νὰ ἀξιοποιήσει τὶς γνωριμίες του γιὰ νὰ πετύχει τὴν ὑπουργοποίησή του. Ὅταν γύριζε στὰ Γιάννινα ἔκανε πάντοτε μακροσκελεῖς δηλώσεις ποὺ δημοσιεύονταν στὶς ἐφημερίδες καὶ σχολιάζονταν, θετικὰ πάντοτε. Συνέχιζε ταυτόχρονα καὶ τὴν ἐξαπόλυση ἐγκυκλίων ἐπὶ παντὸς ἐπιστητοῦ. Δὲν εἶχε ὅμως πάντα τὸ ἀναμενόμενο ἀποτέλεσμα τὸ περιεχόμενο τῶν ἐγκυκλίων. Ἡ ἔκκλησή του π.χ. πρὸς ἐνίσχυση τῶν ἀπόρων γιὰ τὶς γιορτὲς τῶν Χριστουγέννων, εἶχε μικρὴ ἀπήχηση. Σφιχτοὶ οἱ Γιαννιῶτες δὲν ἄνοιγαν εὔκολα τὸ πουγγί τους, τὸ εἶχαν κάνει καὶ στὸ παρελθὸν ἐπὶ κοινοβουλευτικῶν κυβερνήσεων. Καιρὸς ἦταν τώρα νὰ

χρησιμοποιήσει ὁ Φιλοσοφόπουλος καὶ τὸ δικτατορικό του. *Ἐπειδὴ* -τόνιζε σὲ δηλώσεις του πρὸς τὸν τύπο (30-11-37)- *ἐκ τῆς ἀποδόσεως τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ ὑπὲρ τῶν πτωχῶν ἐράνου προκύπτει ὅτι τὸ διὰ τὴν ἀνακούφισίν των μέλλον νὰ προέλθῃ ποσὸν θὰ ὑπολειφθῇ σημαντικώτατα τοῦ περισυνοῦ τοιούτου, λόγῳ ἀπροθυμίας τῶν εὐπόρων ἰδίᾳ συμπολιτῶν, ὅπως μᾶς συντρέξουν εἰς τὸ ἔργον μας, ἀγόμεθα εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ὑπενθυμίσωμεν πράγματά τινα, ἅτινα ὑποθέτωμεν ὅτι θὰ ἦσαν ἀφ' ἑαυτῶν ἐπαρκῶς ἀντιληπτά.* Καὶ συνέχιζε ἀναλύοντας τὶς ὑποχρεώσεις τῶν εὐπόρων ἀπέναντι τῶν πτωχῶν, σὲ σύνδεση μὲ τὴ φιλοσοφία τῆς 4ης Αὐγούστου, ἀλλὰ καὶ μὲ ὑπόμνηση τῆς ἐξασφάλισης ποὺ παρεῖχε τὸ καθεστὼς στὸν πλοῦτο. *Πρέπει οἱ πλούσιοι νὰ ἀντιληφθοῦν* -ἔλεγε- *ὅτι πρὸ τῆς 4ης Αὐγούστου 1936 οὐδόλως ἦταν ἐξασφαλισμένα τὰ εἰσοδήματα, τῶν ὁποίων κάμνουν σήμερον τόσον φιλάργυρον, συνεπῶς κακὴν χρῆσιν. Καὶ ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ θετὸς νόμος, ὁ ὁποῖος τοὺς ἀναγκάζει νὰ δώσουν, ὑπάρχει ὅμως ὁ ἠθικὸς νόμος καὶ ἡ ὀρθὴ ἀντίληψις τοῦ ἰδίου των συμφέροντος.* Φαίνεται πὼς αὐτὲς οἱ ὑπομνήσεις, συνδυαζόμενες μὲ ἔμμεσες ἀπειλές, πρέπει νὰ ἀπέδωσαν, γιατὶ ἀργότερα τὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἐράνου κρίθηκαν ἱκανοποιητικά.

Λίγες μέρες πρὶν ἀπὸ τὰ Χριστούγεννα ὁ Φιλοσοφόπουλος δοκίμασε μιὰ δυσάρεστη ἔκπληξη, ἡ ὁποία ἔθετε τέρμα στὶς φιλοδοξίες του. Οἱ ἐφημερίδες τῆς 16-12-36 δημοσίευαν τηλεγράφημα ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο, ὁ Βασίλειος Γκορτζῆς, μισὸς Γιαννιώτης ἀπὸ τὴ γυναίκα του, γνωστὸς ἀπὸ τὴν ἀρθρογραφία του παλιότερα στὶς τοπικὲς ἐφημερίδες, ὁρκίστηκε ὑπουργὸς-Γενικὸς διοικητὴς Ἠπείρου. Προβλέποντας τὶς ἀντιδράσεις τοῦ Φιλοσοφοπούλου ὁ Μεταξᾶς τοῦ ἔστειλε ἕνα τηλεγράφημα παρηγοριᾶς: *Σήμερον ὡρκίσθη ὁ κ. Β. Γκορτζῆς ὡς ὑπουργὸς Γενικὸς διοικητὴς Ἠπείρου. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ἐκφράζω ὑμῖν θερμὰς εὐχαριστίας καὶ τὴν εὐαρέσκειάν μου διὰ τὴν διοίκησιν ὑμῶν ὡς ἀναπληρωτοῦ Γενικοῦ διοικητοῦ. Εἶμαι βέβαιος ὅτι θέλετε συνεχίσῃ ἐκτελοῦντες τὴν ὑπηρεσίαν ὑμῶν ὡς γενικοῦ γραμματέως μετὰ τῆς αὐτῆς ἀφοσιώσεως ὡς καὶ πρότερον πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου τῆς κυβερνήσεως.* Ὁ Φιλοσοφόπουλος παρέμεινε. Ὑπῆρχαν ἀκόμα πολλὰ περιθώρια γιὰ δράση καὶ ἐλπίδες...

Πρὶν ἀπὸ τὴν ἄφιξη τοῦ Γκορτζῆ στὰ Γιάννινα οἱ ἐφημερίδες δημοσίευσαν βιογραφικά του σημειώματα. Καταγόταν ἀπὸ τὴ Χαλκίδα, ἦταν πτυχιοῦχος τῆς Νομικῆς, πῆρε μέρος ὡς ἔφεδρος στοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους, τραυματίστηκε κατὰ τὴν πολιορκία τοῦ Μπιζανιοῦ, μονιμοποιήθηκε, ἀλλὰ τὸ 1917, ὡς φιλοβασιλικός, ἀποστρατεύτηκε καὶ ἐξορίστηκε. Ἐπανῆλθε μετὰ τὶς ἐκλογὲς τοῦ 1920 καὶ πῆρε μέρος στὴ Μικρασιατικὴ ἐκστρατεία. Μετὰ τὴν καταστροφὴ ἀποτάχτηκε καὶ πάλι καὶ ἐγκαταστάθηκε στὰ Γιάννινα. Δὲν ζήτησε νὰ ἐπανέλθει. Διακρινόταν γιὰ τὴν εὐρύτατη μόρφω-

σή του, τὸ ἦθος, τὴ φιλομάθειά του καὶ τὶς συγγραφικὲς ἐνασχολήσεις του· συγκαταλεγόταν ἀνάμεσα στοὺς ὀλίγους σοβαροὺς μελετητὲς τῆς Ἠπειρωτικῆς ἱστορίας. (Πολλὰ γιὰ τὸ Β. Γκορτζῆ ἔχουν γραφεῖ καὶ στοὺς προηγούμενους τόμους). Μὲ τὴν εἴδηση τῆς ὑπουργοποίησής του οἱ ἐφημερίδες ἄρχισαν νὰ γράφουν ἐγκωμιαστικὰ ἄρθρα γιὰ τὴν προσωπικότητά του. Ἐνδεικτικὰ παραθέτω τὸ ἀρθρίδιο τῆς *Ἀγροτικῆς ἠχοῦς* (21-12-37): *Μὲ ὅλως ἰδιαιτέραν χαρὰν καὶ ἱκανοποίησιν ἐχαιρέτισεν ὁ Ἠπειρωτικὸς λαὸς καὶ ἰδιαίτερα ὁ ἀγροτικὸς κόσμος, τὴν πληροφορίαν τοῦ διορισμοῦ ὡς Ὑπουργοῦ-Γενικοῦ Διοικητοῦ Ἠπείρου τοῦ κ. Βασ. Γκορτζῆ. Ὁ κ. Γκορτζῆς γνώστης τῶν Ἠπειρωτικῶν ζητημάτων καὶ πραγμάτων εἶναι ὁ ἐνδεδειγμένος διὰ τὸ ἀξίωμα τοῦτο. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι καὶ οἱ προκάτοχοι αὐτοῦ δὲν ὑστέρησαν εἰς ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῆς Ἠπείρου καὶ πλείστας προσπαθείας κατέβαλον διὰ νὰ φέρουν εἰς πέρας τὸ δημιουργικὸν ἔργον τῆς Ἐθνικῆς Κυβερνήσεως. Οὐχ' ἧττον ὅμως ὁ κ. Γκορτζῆς θὰ εἶναι ὁ καταλληλότερος, διότι ἐν τῷ προσώπῳ του συγκεντρώνονται ὅλαι ἐκεῖναι αἱ ἀρεταὶ καὶ ἱκανότητες ποὺ ἀπαιτοῦνται διὰ τὴν ἀποσυμπλήρωσιν τῆς ἀρξαμένης προσπαθείας διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ ἀναμορφωτικοῦ κυβερνητικοῦ ἔργου καὶ τὴν ἀνάδειξιν μιᾶς πολυπλεύρου καὶ πολυμόρφου δημιουργικῆς δράσεως.* Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (22-13-37) ἀναδημοσίευσε πλῆθος σχολίων ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες τῆς Μυτιλήνης γιὰ τὴν ἐκεῖ δράση τοῦ Γκορτζῆ ὡς νομάρχη. Στὸ μεταξὺ συγχαρητήρια τηλεγραφήματα στέλνονταν ἀπὸ τὰ Γιάννινα πρὸς τὸ νέο Γενικὸ διοικητῆ, ὁ ὁποῖος ἔφτασε στὴν πόλη στὶς 22-10-37. Μετὰ τὰ Χριστούγεννα, στὶς 27-12-37, ἀνατρέχοντας στὶς ἐφημερίδες τῶν Γιαννίνων καὶ διαβάζοντας τοὺς ὕμνους καὶ τὰ δοξαστικὰ γιὰ τὸ Φιλοσοφόπουλο -τὸ εἶχαν παρακάνει οι τοπικὲς ἐφημερίδες- κάλεσε τοὺς δημοσιογράφους καὶ ἔκανε δηλώσεις, ἀποδοκιμάζοντας οὐσιαστικὰ τὴ θέση ποὺ ἔπαιρναν ἀπέναντι στὰ πρόσωπα ποὺ εἶχε ἐπιλέξει ἡ κυβέρνηση γιὰ νὰ κάνει πράξη τὶς ἐξαγγελίες της. Δήλωνε λοιπόν, τὴν ἑπόμενη τῆς ἄφιξής του στὰ Γιάννινα: *Ἀπὸ τῆς 4ης Αὐγούστου καὶ ἐντεῦθεν, ἀφ' ἧς δηλαδὴ οἱ Ἕλληνες ἔπαυσαν νὰ ἀποκαλῶσιν ἀλλήλους προδότας ἄνευ τῆς στοιχειώδους συναισθήσεως τῆς σημασίας τῆς λέξεως, τὸ Κράτος τὸ ἰσχυρόν, τὸ τίμιον, τὸ δίκαιον, τὸ ὑπερήφανον, τὸ Κράτος ὅλων τῶν Ἑλλήνων,*

Βασίλειος Γκορτζῆς.
Γενικὸς διοικητὴς Ἠπείρου.

ἐπεδόθη ὑπὸ τὴν σώφρωνα καθοδήγησιν τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως του καὶ τοῦ Κυβερνήτου του εἰς τὴν ἀναδημιουργίαν του καὶ τὴν ἔντιμον, ἰσχυρὰν καὶ πειθαρχημένην διοίκησίν του. Καὶ ἐντὸς βραχυτάτου χρονικοῦ διαστήματος ἔκαμεν τόσα πολλὰ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς στρατιωτικῆς ἀναδιοργανώσεως, τοῦ ἐφοδιασμοῦ, τῆς διασφαλίσεως τῆς χώρας ἀπὸ πάσης οἱασδήποτε προσβολῆς καὶ ἀκόμη διὰ τὴν γεωργίαν, τὴν ὑγείαν τὴν ἐθνικὴν οἰκονομίαν, τὴν κοινωνικὴν πρόνοιαν, τὴν ἐθνικὴν παιδείαν, τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν, τὴν οἰκονομικὴν εὐρωστίαν, τὴν καθόλου ἀγροτικὴν καὶ ἀστικὴν ἀσφάλειαν, τὴν προστασίαν τοῦ ἀγρότου καὶ τοῦ πρόσφυγος καὶ τὴν ἀνακούφισίν του ἀπὸ δυσβάστακτα βάρη καὶ τέλος εἰργάσθη μετὰ τόσης ἐπιτυχίας ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς, ὥστε ὁ Τύπος, ὁ πρόθυμος, ἱκανὸς καὶ εἰλικρινὴς οὗτος συμπαραστάτης εἰς τὸ ἔργον τῆς κυβερνήσεως (ξεχνάει ὁ Γκορτζῆς πὼς ὅλα αὐτὰ γίνονταν ἐξαιτίας τῆς λογοκρισίας, τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου καὶ τοῦ φόβου τῶν κυρώσεων) *νὰ ἔχῃ τόσον ἄφθονον ὑλικὸν καὶ μίαν ἀστείρευτον πηγὴν διὰ νὰ ἐρευνᾷ, νὰ ἐξετάζῃ, νὰ ἀναπτύσσῃ, νὰ ἐπεξηγῇ καὶ νὰ καθοδηγῇ τὸν λαὸν εἰς τὸ ν' ἀντιληφθῇ πληρέστερον τὸ μέγεθος τῆς γενομένης ἐργασίας. Τοῦτο εἶναι τὸ πραγματικὸν ἔργον τοῦ Τύπου, ἔργον τίμιον, δίκαιον, ἀξιοπρεπὲς καὶ ἐθνικόν... Εἰς τοῦτο λοιπὸν τὸ ἔργον ἐπιθυμῶ νὰ καταγίνηται ὁ Τύπος... Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦτο διαφέρει πολὺ ἀπὸ τὴν συστηματικῶς παρατηρουμενην καὶ ἀσκουμένην διαφήμησιν ἡμῶν τῶν ὀργάνων τοῦ κυβερνητικοῦ ἔργου* (σαφὴς πλέον ὑπαινιγμὸς ἐναντίον τοῦ Φιλοσοφοπούλου). *Ὀφείλει νὰ κατανοηθῇ παρὰ πάντων ὅτι πάντες ἡμεῖς δρῶμεν καὶ ἐνεργοῦμεν ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῶν διαταγῶν καὶ ὁδηγιῶν τοῦ Βασιλέως ἡμῶν καὶ τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ Κράτους, ὡς στρατιῶται ἐκτελοῦντες διαταγάς. Οὐδεμία, λοιπόν, δικαιολογεῖται ἔξαρσις καὶ διαφήμισις τοῦ ἔργου ἡμῶν, ὅπερ δὲν εἶναι ἄλλο τι ἢ ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ γενικοῦ προγράμματος τῶν ὑπευθύνων διαχειριστῶν τῆς ἐξουσίας ἔναντι τοῦ Ἔθνους καὶ τοῦ λαοῦ. Τοῦτο ἐπιθυμῶ νὰ κατανοηθῇ πλήρως καὶ νὰ ἐκτελεσθῇ ἀκριβῶς.*

Πραγματικά, καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς θητείας τοῦ Β. Γκορτζῆ ὡς Γενικοῦ διοικητῆ Ἠπείρου, οἱ λιβανωτοὶ σταμάτησαν. Προβολὴ τοῦ κυβερνητικοῦ ἔργου γινόταν, ὄχι ὅμως καὶ τῶν φορέων τῆς πραγμάτωσής του. Αὐτὸ κράτησε ὀκτὼ περίπου μῆνες, ὅσο καιρὸ ἔμεινε Γενικὸς διοικητής. Τὸ γιατὶ ἀντικαταστάθηκε θὰ ἀναφερθεῖ στὴν ὥρα του. Μετὰ τὴν ἀποχώρησή του τὰ ἡνία τῆς Γενικῆς διοίκησης ἀνέλαβε πάλι ὁ Κων. Φιλοσοφόπουλος. Καὶ βέβαια ἄρχισαν πάλι τὰ θυμιάματα, οἱ ὕμνοι, οἱ μεγαλειώδεις ὑποδοχὲς καὶ οἱ λόγοι καὶ ἐγκύκλιοι...

Οἱ ἐργασίες γιὰ τὴν ἀποξήρανση τῆς Λαψίστας συνεχίζονταν μὲ γρήγορους ρυθμούς. Ἡ κυβέρνηση γιὰ νὰ διαφημίσει τὸ ἔργο δημοσίευσε στὶς τοπικὲς ἐφημερίδες -πιθανὸν καὶ στὶς ἀθηναϊκὲς- φωτογραφίες τῆς διάνοιξης χαντακιῶν καὶ ἄλλων ἔργων ἀποξήρανσης. (Ἡ διάνοιξη τῆς σήραγγας, ἀπὸ τὴν ὁποία θὰ διοχετεύονταν τὰ νερὰ τῆς Λαψί-

στας στὸν Καλαμᾶ, εἶχε προχωρήσει, ὡς τὸ 1940, πολὺ κοντὰ στὰ 1000 μέτρα, ἂν θυμᾶμαι καλά. Ἐκεῖ ἐγκαταστάθηκε γιὰ ἀρκετὲς μέρες, τὸ Στρατηγεῖο τῆς VIII μεραρχίας, τὸ Νοέμβριο τοῦ 1940, κατὰ τὸν ἑλληνοϊταλικὸ πόλεμο). Ἀρδευτικὰ καὶ ἀποξηραντικὰ ἔργα εἶχαν ἀρχίσει νὰ ἐκτελοῦνται καὶ σὲ ἄλλες περιοχὲς τῆς Ἠπείρου. (Λεπτομερὴς κατάλογός τους δημοσιεύονταν στὶς ἐφημερίδες, βλ. *Ἠπειρωτικὸν ἀγῶνα*, 21-8-37).- Ἀρραβῶνες: (Αὐγούστου): Κων. Παπαθανασίου καὶ Σοφία Βλέτσα. Ἰσαὰκ Ν. Λευῆς καὶ Ἀλίκη Μπατῆ. Χρῆστος Λογοθέτης καὶ Εὐτυχία Κωτσαρίδα (ἀπὸ τὴν Ἄρτα). Ἀλέξανδρος Βλάχος καὶ Ἀντιγόνη Κωστῆ, ἀρραβωνιάστηκαν.- Τὰ ὀγδόντα χρόνια συμπλήρωσε ὁ ἐγκατεστημένος στὸ Παρίσι ἀπὸ πολλὰ χρόνια, Γιαννιώτης λόγιος καὶ συγγραφέας Νικόλαος Δόσιος. Δίδαξε ὡς ἐκπαιδευτικὸς στὴ Ρουμανία, κυρίως στὸ Ἰάσιο, τὸ Γαλάζι καὶ τὸ Βουκουρέστι (καθηγητὴς τῆς Νεοελληνικῆς γλώσσας στὸ Πανεπιστήμιο). Ἀπὸ τὸ 1911 ἐγκαταστάθηκε στὴ Γαλλία. Ἐξέδωκε σὲ βιβλία φιλολογικὲς καὶ ἱστορικὲς μελέτες. Ποτὲ δὲν λησμονοῦσε τὰ Γιάννινα καὶ παρακολουθοῦσε τὴ ζωή τους μέσω τῶν Γιαννιώτικων ἐφημερίδων, στὶς ὁποῖες δημοσίευε τακτικὰ ἱστορικὲς μελέτες καὶ ἀναμνήσεις. Ἀπὸ τὴν ἀνταπόκριση γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴ δράση του, σταλμένη ἀπὸ τὸ Παρίσι καὶ δημοσιευμένη στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* (29-8-37) παραθέτω τὸν ἐπίλογο: *Τοιαύτη ἐν ὀλίγοις ἡ φιλολογικὴ δρᾶσις τοῦ γηραιοῦ Ἰωαννίτου λογίου, ὃν ἐτίμησαν διὰ παρασήμων αἱ κυβερνήσεις Γαλλίας, Ἑλλάδος καὶ Ρουμανίας. Μὲ πολλὴν λύπην καὶ πίκραν, μᾶς ἐτόνισεν ὁ γηραιὸς σκαπανεὺς τῶν γραμμάτων, ἐγκαταλείπει τὸν κόσμον τοῦτον μὴ δυνηθεὶς νὰ ἐκτυπώσῃ τὰ ἀνέκδοτα αὐτοῦ ἔργα καὶ μὴ δυνηθεὶς νὰ μεταφέρῃ εἰς Ἰωάννινα τὴν ἐν Ἰασίῳ, ὡς ἐκ τοῦ παγκοσμίου πολέμου διαμείνασαν βιβλιοθήκην του, ἣν ἐδώρησε τοῦ Ζωσιμᾶ, ἕνεκεν ἐλλείψεως τοῦ ἀναγκαίου χρήματος, διὰ τὴν ἀναγκαίαν μεταφοράν της.* Ποτὲ δὲ βρίσκονταν χρήματα ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ κράτος γιὰ διάσωση πολύτιμων στοιχείων τῆς νεοελληνικῆς γραμματείας καὶ ἱστορίας...- Ἀπὸ τὴν ἡμέρα τῆς κήρυξης τῆς δικτατορίας οἱ σχέσεις Ἑλλάδας καὶ Ἀλβανίας βελτιώθηκαν, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι εἶχε βελτιωθεῖ καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ πληθυσμοῦ. Τὰ αὐταρχικὰ καθεστῶτα τῶν δύο χωρῶν -καὶ ὁ Ἀχμὲτ Ζώγου δικτατορικὰ κυβερνοῦσε- ἐξυμνοῦσε τὸ ἕνα τ' ἄλλο, μέσω ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν. Μὲ τὴ συμπλήρωση τοῦ πρώτου ἔτους τοῦ *Νέου Κράτους*, τὸ περιοδικὸ *Τανὰ* (Τίρανα) τῆς Ἀλβανίας δημοσίευσε μακροσκελέστατο ἄρθρο, στὸ ὁποῖο παρέθετε πολλὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν προδιδακτορικὴ περίοδο, τὴ νύχτα τῆς κήρυξης τῆς δικτατορίας καὶ τὰ ἐπιτεύγματα τῆς κυβέρνησης Μεταξᾶ. Νὰ π.χ. πῶς περιγράφει τὰ γεγονότα τῆς νύχτας τὴς 3ης πρὸς τὴν 4η Αὐγούστου: *Ἡ νὺξ τῆς 3ης πρὸς τὴν 4ην Αὐγούστου ἦτο μία νὺξ ἀγωνίας διὰ τὴν Ἑλλάδα. Οἱ καλοὶ Ἕλληνες πατριῶται ἐθρήνουν τὴν τύχην τῆς πατρίδος των καὶ ἀνέμενον τὴν φοβερὰν ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων, χωρὶς νὰ εἶναι εἰς θέσιν οὐδὲν νὰ πράξουν. Ἡ ἀταξία καὶ ἡ ἀναρχία εἶχον ἐπεκτείνει τὴν ἐξουσίαν των καὶ ἐπ' αὐτῶν ἀκόμη τῶν κρατικῶν ὑπηρεσιῶν. Οἱ ὑπάλληλοι τοῦ κράτους ἡνώθησαν μετὰ τῶν ἀναρχικῶν στοιχείων κατὰ τοῦ κράτους. Οἱ κομμουνισταὶ βουλευταὶ ἐν τῷ μεταξύ, ὡς κύριοι τῆς καταστάσεως, ὑπηγόρευον εἰς τὸ κράτος τὰ παράλογα αὐτῶν αἰτήματα. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν κομμάτων, τυφλωθέντες ἀπὸ τὰ πάθη, δὲν ἔβλεπον τὴν ἄβυσσον εἰς τὸ χεῖλος τῆς ὁποίας ἐσύρετο ἡ χώρα καὶ ἀλληλοετρώγοντο ποῖον νὰ ὑποδείξουν πρόεδρον τῆς Βουλῆς καὶ ποῖοι νὰ κερδίσουν τὰς ψήφους τῶν κομμουνιστῶν βουλευτῶν, πρᾶγμα διὰ τὸ ὁποῖον ἔφθασαν νὰ κάμουν παραχωρήσεις εἰς τοὺς ἀναρχικούς.* Καὶ συνέχιζε, στὸν ἴδιο τόνο, ὁ ἀρθρογράφος, λὲς καὶ ἦταν ἐπίσημος ἐκφραστὴς τῶν ἀπόψεων τῆς κυβέρνησης τοῦ Μεταξᾶ, ἐπιφορτισμένος νὰ ἐξιστορεῖ τὰ γεγονότα, σὰ νὰ εἶχε λάβει μέρος στὴν ἐξέλιξή τους...- (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 31-8-37). Ἂς σημειωθεῖ πὼς οὔτε οἱ Τοῦρκοι δημοσιογράφοι ὑστεροῦσαν σὲ ὕμνους γιὰ τὸ καθεστὼς τῆς 4ης Αὐγούστου. Κάτω ἀπὸ δικτατορικὸ καθεστὼς ζοῦσαν καὶ οἱ ἴδιοι, ὅπως καὶ οἱ συνάδελφοί τους σὲ ὅλα τὰ Βαλκανικὰ κράτη. Νέα δείγματα τῆς ἑλληνοαλβανικῆς φιλίας ἔδωσε ἡ παρουσία Ἑλλήνων κυβερνητικῶν ἐκπροσώπων καὶ δημάρχων, στὰ Τίρα-

να, κατὰ τὰ τέλη Νοεμβρίου, ὅταν ἡ Ἀλβανία γιόρταζε τὴν 25/ρίδα τῆς ἀνακήρυξης τῆς Ἀλβανικῆς ἀνεξαρτησίας. Τὰ Γιάννινα ἐκπροσώπησε ἀντιπροσωπεία μὲ ἐπικεφαλῆς τὸ δήμαρχο Δημ. Βλαχλείδη, τὸν ὁποῖο καὶ παρασημοφόρησε ὁ Ζώγου. Στὶς 28-11-37 στὸ Γενικὸ Ἀλβανικὸ προξενεῖο στὰ Γιάννινα ὀργανώθηκε σὲ δεξίωση καὶ χορός, στὸν ὁποῖο, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἀρχές, παρεβρέθηκε μεγάλος ἀριθμὸς Γιαννιωτῶν τῆς ἀνώτερης τάξης, πρὸς πλήρη ἱκανοποίηση τοῦ προξένου Μαξοὺντ Χουλουζί. Ἐγκωμιαστικὸ ἄρθρο γιὰ τὴν Ἀλβανία καὶ τὸν Ἀχμὲτ Ζώγου δημοσίευσε καὶ ὁ Β. Ἡλιάδης τοῦ *Ἐλεύθερου Βήματος* (τὸ ἴδιο ἔκαμαν καὶ ἄλλες ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες), τὸ ὁποῖο ἀναδημοσίευσε ἡ Ἤπειρος (1-12-37). *Ἡ ἑορτὴ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἀλβανίας* -κατέληγε- *εἶναι κατὰ μέγα μέρος καὶ ἑορτὴ τοῦ βασιλέως της. Εἶναι ἡ θριαμβικὴ στεφάνωσις ἑνὸς ἀγῶνος τοῦ Ἀχμὲτ Ζώγου, τόσον μακροῦ, τόσον σκληροῦ, ἀλλὰ καὶ τόσον λαμπροῦ. Ἄξιος τῆς πατρίδος του ὁ Ζώγου, κατέχει σήμερον ἀξίως τὸν θρόνον του. Τὸν ἐκέρδισεν μὲ τὸ ξίφος του καὶ τὸν ἡρωισμόν του. Τιμὴ εἰς αὐτόν.* Μέσα στοὺς διθυράμβους αὐτούς, δὲν χωροῦσε ἀσφαλῶς ἡ Βόρειος Ἤπειρος καὶ ἡ τύχη τοῦ λαοῦ της. Οὔτε ὁ δήμαρχος Βλαχλείδης, μετὰ τὴν ἐπιστροφή του στὰ Γιάννινα, ἔκαμε νύξη γιὰ τὴ ζωὴ τῶν Βορειοηπειρωτῶν (παρότι πέρασαν ἀπὸ τὴν Κορυτσὰ ὅπου τὸν φιλοξένησαν), κατὰ τὴν ἔκθεση τῶν ἐντυπώσεών του ἀπὸ τὸ ταξίδι στὴν Ἀλβανία. *Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀμέσως προσπίπτει εἰς τὴν ἐντύπωσιν τοῦ ἐπισκέπτου* -δήλωνε- *εἶναι ἡ ραγδαία πρόοδος τοῦ Ἀλβανικοῦ λαοῦ. Παντοῦ ἀπ' ὅπου κι ἂν διέλθῃ ξένος, γίνεται ἀντικείμενον ἐξαιρετικῶν περιποιήσεων. Ἀσφάλεια ἐπικρατεῖ πλήρης, τάξις ζηλευτή, ἕκαστος γνωρίζει τὴν θέσιν του εἰς ἣν ἐτάχθη νὰ ζήσῃ καὶ δὲν διεκδικεῖ ἀξιώματα, τὰ ὁποῖα δὲν δύναται νὰ φέρῃ εἰς τοὺς ὤμους του...*- Γάμοι (Σεπτεμβρίου): Ἀναστάσιος Τρίμμης, λογιστὴς Λαϊκῆς τραπέζης καὶ Σοφία Ἀριστ. Χρηστίδου. Γεώργιος Δάνας καὶ Εὐαγγελία Μπήτη. Ἀντώνιος Κόντος καὶ Ἀγαθούλα Τζόγια. (Νοεμβρίου): Ἀλεξ. Πέτσιος καὶ Ἀρετὴ Παπαζώη. Μιχαὴλ Γκόλας καὶ Ἑλένη Χονδροῦ. Ἀθανάσιος Σιόρης, διευθυντὴς τοῦ ὑποκαταστήματος τῆς Τραπέζης Ἀθηνῶν, καὶ Ἀλεξάνδρα Λαμπρινοῦ. Ἀριστείδης Δημητριάδης καὶ Εὐνομία Ἀθανασιάδου. Ἀναστάσιος Κόντος καὶ Λίτσα Φλώρου. Γεώργιος Φρίγγας, ἐπιχειρηματίας καὶ Εὐφροσύνη Δεληγιάννη.- Θάνατοι: (Σεπτεμβρίου): Περικλῆς Μελίρρυτος, ἀρχιτέκτονας. *(Εἰς τὴν ἐργασίαν του ὀφείλονται τόσα ὡραῖα οἰκοδομήματα, τὰ ὁποῖα κοσμοῦν τὴν πόλιν μας* - ἐφημερίδες). Γεώργιος Ρώσσης γιατρός, ἀπὸ τὰ Δερβίζιανα. (Ὀκτωβρίου): Λεωνίδας Χαρίσης, γιατρός, Παναγιώτης Ι. Καππᾶς, ξυλέμπορος. Γρηγόριος Κολυβᾶς, διευθυντὴς ὑποκαταστήματος τῆς Ἐκδοτικῆς Τραπέζης.- Στὶς 11-9-37 ἔληξαν στὸ Βουκουρέστι οἱ Βαλκανικοὶ ἀγῶνες. Ἡ Ἑλλάδα ἀναδείχτηκε πρώτη μὲ 120 βαθμούς, ἡ Ρουμανία δεύτερη μὲ 104, ἡ Γιουγκοσλαβία τρίτη μὲ 60, ἡ Τουρκία τέταρτη μὲ 25 καὶ ἡ Βουλγαρία πέμπτη μὲ 11. Οἱ Ἕλληνες πανηγύρισαν τὴ νίκη, καὶ στὴν Ἀθήνα καὶ στὶς ἐπαρχίες. Προπολεμικά, στὸ κλασσικὸ ἀθλητισμό, ἡ Ἑλλάδα ἦταν ἡ πρώτη δύναμη στὰ Βαλκάνια, μεταπολεμικὰ τὰ πράγματα ἄλλαξαν.- Ἡ ποιητικὴ συλλογὴ ποὺ εἶχε ἐκδόσει ὁ καθηγητὴς καὶ λογοτέχνης Δημ. Σιωμόπολος, μὲ τὸν τίτλο, *Εἰκόνες καὶ σύμβολα* κρίθηκε, μὲ ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις, εὐμενέστατα, ἀπὸ τὰ ἀθηναϊκὰ καὶ Γιαννιώτικα φύλλα. Μιὰ κριτικὴ μάλιστα τοῦ φιλόλογου καθηγητῆ καὶ λογοτέχνη Γεωργίου Παπαγεωργίου, δημιούργησε παρεξηγήσεις μὲ τὸ Βασίλη Μάκη, ποὺ εἶχε κυκλοφορήσει κι αὐτὸς ποιητικὴ συλλογή, μὲ τίτλο: *Φλόγες στὴν ἄβυσσο*.- Ἀπὸ τὶς 17-10-37 ἄρχισε στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* -καὶ συνεχίστηκε καὶ τὸ 1938- ἡ μελέτη τοῦ Σ. Ράπτη: *Ὁ πόλεμος στὴν Ἤπειρο*. Ἡ προαγγελία τῆς δημοσίευσης τοῦ ἱστορήματος προϊδέαζε τοὺς ἀναγνῶστες καὶ γιὰ τὸ περιεχόμενό του: *Ἕνας ὕμνος στὰ Γιάννινά μας - Μία σύντομος ἱστορικὴ ἐπισκόπησις ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων: Πύρρος, Βυζαντινοὶ χρόνοι, ὑποδούλωσις στοὺς Τούρκους, Φραγκοκρατία, Γρίβας καὶ Τζαβελαῖοι, ὁ πόλεμος τοῦ 1897, οἱ πόλεμοι τοῦ 1912. Γραμμένη μὲ ζωηρὰν ποιητικὴν διάθεσιν, φιλολογικὴν πνοὴν καὶ ἱστορικὴν ἀφηγηματικότητα.* Σὲ πολλὰ σημεῖα τοῦ κειμένου, ὑπῆρχαν αὐτὲς οἱ ἀρετές, σ' ἄλλα ὄχι.- Ἀπὸ τὸ

συγχωριανό μου, λαμπρὸ δάσκαλο Γεώργιο Δάνο, ἐκδόθηκε (Ὀκτώβριος 1937) τὸ παιδαγωγικὸ σύγγραμμα: *Ἡ πρώτη ἀνάγνωσις καὶ γραφὴ μὲ τὴ μέθοδο Decroly*. Ἡ μέθοδος τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἀποτελοῦσε πάντοτε θέμα συζητήσεων σ' ὅλα τὰ παιδαγωγικὰ συνέδρια.- Ἡ ὑποδοχὴ ποὺ ἐπεφύλαξαν οἱ Ἄγγλοι στὸ βασιλιὰ Γεώργιο, κατὰ τὸ ταξίδι του στὸ Λονδῖνο (Νοέμβριος) καὶ οἱ συνομιλίες ποὺ εἶχε ἐκεῖ, ἔδειχναν ποιὸς στὴν πραγματικότητα ἀποφάσισε τὴ δικτατορικὴ διακυβέρνηση τῆς χώρας καὶ τὴ μεταβολὴ τῆς 4ης Αὐγούστου.- Μεγάλης πνοῆς ἔργο χαρακτηρίστηκε ἡ ἀπόφαση γιὰ τὴν ἵδρυση στὰ Γιάννινα τῆς *Ζωσιμαίας βιβλιοθήκης*. Ὅλες οἱ ἐφημερίδες δημοσίευσαν ἐνθουσιώδη ἄρθρα καὶ σχόλια. Στὸ *Ἐλεύθερον βῆμα Ἀθηνῶν* ὁ Κ. Θ. Δημαρᾶς δημοσίευσε ἐπιφυλλίδα, χαιρετίζοντας τὸ γεγονός· τὴν ἀναδημοσίευσαν καὶ οἱ τοπικὲς ἐφημερίδες. Ἔγραφε: *Ἡ εἴδησις τῆς συστάσεως ἢ μᾶλλον τῆς ἀνασυστάσεως τῆς «Ζωσιμαίας βιβλιοθήκης» στὰ Γιάννινα, εἶναι ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἱκανοποιητική. Ἀποτελεῖ ὄχι μόνο μιὰ μεγάλη ἐπιτυχία τῆς τόσο φιλοπροόδου πόλεως, ἀλλὰ συνάμα καὶ μιὰ ἀναγνώριση τῶν ἐξαιρέτων ὑπηρεσιῶν, τὶς ὁποῖες προσέφερε στὸ Γένος ἐπὶ αἰῶνες... Τὰ Γιάννινα εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ ἱκανοποιηθοῦν πρῶτα. Πολλοὶ λόγοι, οἰκονομικοί, τοὺς ἐπέτρεψαν νὰ ἀναδειχθοῦν ὡς ἕνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα κέντρα Παιδείας στὰ χρόνια τῆς σκλαβιᾶς, ἴσως τὸ μεγαλύτερο ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς συνεχείας καὶ τῆς διαρκείας. Τὸ πολύτιμο ἐκεῖνο λουλούδι, ποὺ τόσο δύσκολα καὶ τόσο σπάνια ἀνθίζει στὸν τόπο μας, ἡ Παράδοσις, καλλιεργήθηκε μὲ ἐπιτυχία στὰ Γιάννινα*. Ἔγραφε καὶ ἄλλα πολλά, κολακευτικὰ καὶ ἄξια λόγου γιὰ τὴν προσφορὰ τῶν Γιαννίνων στὴν Παιδεία καὶ τὸν πολιτισμό. Παρόλα αὐτὰ δύσκολα θὰ ἱδρυόταν ἡ Βιβλιοθήκη, ἂν δὲν ἐπενέβαινε ὁ μητροπολίτης Σπυρίδων. Τοῦ τὸ ἀναγνώρισαν οἱ ἐφημερίδες. Ἐνδεικτικὰ σημειώνω τὸ ἄρθρο τοῦ Κ. Φαλτάϊτς ποὺ ἀναδημοσιεύτηκε καὶ στὰ Γιάννινα: *Ὁ σεβ. μητροπολίτης Σπυρίδων, εἰς τὴν θερμουργὸν πρωτοβουλίαν τοῦ ὁποίου ὀφείλονται τόσα ἔργα, τὰ ὁποῖα ἔγιναν εἰς τὴν Ἤπειρον, εἰργάσθη καὶ πάλιν μὲ τὸν ἔνθεον ζῆλον του, διὰ νὰ γίνῃ ἡ Βιβλιοθήκη τῆς Ἠπείρου. Περὶ αὐτὸν συνεκεντρώθη ἡ ἐργασία καὶ ἡ δρᾶσις τῶν ἄλλων Ἠπειρωτῶν τῶν γραμμάτων. Οὕτω δὲ ἐπετεύχθη νὰ γίνῃ ἡ γυμνασιακὴ Ζωσιμαία βιβλιοθήκη, δημοσία, ἀνοικτὴ διὰ τὸ κοινόν*.- Ἕνα θέμα ποὺ δίχασε τοὺς Γιαννιῶτες ἦταν ἡ ἵδρυση βιομηχανικῆς μονάδας στὴν πόλη. Ἡ κυβέρνηση, θέλοντας νὰ ἀποδείξει ὅτι δὲν ἀκολουθεῖ τὴν πολιτικὴ τῶν προκάτοχων κυβερνήσεων, ποὺ πράγματι δὲν εἶχαν δείξει κανένα ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἀνάπτυξη βιομηχανίας στὴν Ἤπειρο, ἀποφάσισε τὴν ἵδρυση ἑνὸς βιομηχανικοῦ ἐργοστασίου στὰ Γιάννινα. Κατὰ τὴν ἐπίσκεψη τοῦ Μεταξᾶ στὴν πόλη, τὸ *Ἐμπορικὸ Ἐπιμελητήριο*, μεταξὺ τῶν αἰτημάτων ποὺ ὑπέβαλε ἦταν καὶ τὸ αἴτημα τῆς χορήγησης ἄδειας ἐκ μέρους τοῦ Συμβουλίου Βιομηχανίας γιὰ τὴν ἵδρυση ἐργοστασίου Ὑφαντουργίας μὲ Ἠπειρωτικὰ κεφάλαια. Τὸ αἴτημα ὑποστήριξε «ἐκθύμως» καὶ ἡ Γενικὴ διοίκηση καὶ ἡ ἄδεια χορηγήθηκε. Προηγήθηκαν συσκέψεις τῶν ἐνδιαφερομένων οἰκονομικῶν παραγόντων γιὰ μελέτη τοῦ θέματος καὶ ὑπογραφὴ τῶν ἱδρυτικῶν ἐγγράφων. Στὴν τελευταία σύσκεψη (9-11-37) πῆραν μέρος οἱ ἔμποροι καὶ ἐργοστασιάρχες τῶν Ἰωαννίνων ἀδελφοὶ Μαρνέλη, υἱοὶ Μέρτζιου, Σαμπεθάϊ Καμπιλῆς, ἀδελφοὶ Τσουκανέλη, Ι. Κοέν, Γιαννῆς-Ἀθανασιάδης, Μ. Ἐλιέζερ, Σ. Ἰσαάκ, ποὺ ὑπέγραψαν τὸ ἱδρυτικὸ τὸ ὁποῖο διαβιβάστηκε στὸ ὑπουργεῖο Βιομηχανίας γιὰ τὴν ἔκδοση τῆς ἄδειας. Γιὰ τὴν ἵδρυση τοῦ ἐργοστασίου καὶ τὴν ἀγορὰ τῶν ἀναγκαίων μηχανημάτων ὑπολογίστηκε ὅτι θὰ χρειάζονταν κεφάλαια 1.000.000 δρχ. Ὅλες οἱ ἐφημερίδες χαιρέτησαν τὴν ἵδρυση τοῦ ἐργοστασίου μὴ παραλείποντας νὰ πλέξουν καὶ πάλι ἐγκώμια στὴν κυβέρνηση καὶ τὸ Φιλοσοφόπουλο, γιὰ τὸ ἔμπρακτο ἐνδιαφέρον της γιὰ τὴν οἰκονομικὴ ἀνόρθωση τῆς Ἠπείρου. (Ἄξιο προσοχῆς εἶναι πὼς ἀπὸ τοὺς οἰκονομικοὺς παράγοντες ποὺ ὑπέγραψαν τὸ ἱδρυτικό, οἱ μισοὶ ἦταν Ἑβραῖοι· ἀπόδειξη πὼς τὴν ἐποχὴ ἐκείνη οἱ τὰ πολλὰ «ἔχοντες καὶ κατέχοντες» ἦταν αὐτοί). Ὕστερα ἀπὸ λίγες μέρες ὅμως στὶς ἡμερήσιες ἐφημερίδες τῆς πόλης, *Κήρυκα*, *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* καὶ *Ἤπειρο*, προπαντὸς στὴν τελευταία, ἄρχισαν νὰ δημοσιεύονται

ἐπιστολές, στὶς ὁποῖες διατυπώνονταν ἀπόψεις, ποὺ δὲν συμφωνοῦσαν μὲ τὴν ἵδρυση Ὑφαντουργείου. Ἐνδιαφέρουσα ἦταν ἡ ἐπιστολὴ (ἀνυπόγραφη, ἀλλὰ ἡ ἐφημερίδα εἰσαγωγικὰ ἔγραφε πὼς προέρχεται ἀπὸ σημαίνουσα ἐμπορικὴ προσωπικότητα τῆς ἀγορᾶς) ποὺ δημοσιεύθηκε στὴν *Ἤπειρο* (24-11-37). Σ' αὐτὴ ὑποστηριζόταν ὅτι δὲν εἶχαν μελετηθεῖ, ὅσο ἔπρεπε, οἱ δυσχέρειες ποὺ θὰ ἀντιμετώπιζε ἡ βιομηχανία Ὑφαντουργίας στὰ ἑξῆς κυρίως σημεῖα: 1) Ἀποκλειόταν -κατὰ τὸν ἐπιστολογράφο- ἡ ὑπὸ ἵδρυση βιομηχανία νὰ γίνει *Ὑφαντουργικὴ ἐριουργία*, ἐπειδὴ τὰ ἑλληνικὰ μαλλιὰ δὲν ἦταν κατάλληλα καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἐριουργία τὰ ἔφερνε ἀπὸ τὸ ἐξωτερικό. 2) Ἡ *Κλωστοϋφαντουργία βάμβακος*, παρουσίαζε σὲ σύγκριση μὲ τὴν ἐριουργία, μικρότερες δυσχέρειες, ἀλλὰ οἱ ὑπάρχουσες ἔπρεπε νὰ προσεχθοῦν γιὰ τοὺς λόγους ὅτι: α) *Ἡ ἐξ ἀρχῆς δημιουργία κλωστηρίου καὶ ὑφαντουργείου σήμερον εἶναι τελείως ἀσύμφορος, ἐφ' ὅσον ὁ βιομήχανος δὲν θὰ δύναται ἐλευθέρως νὰ εἰσαγάγῃ ὅλα τὰ μηχανήματα ἀμφοτέρων τῶν κλάδων ἀπὸ ἐκεῖ ποὺ θὰ νομίζῃ συμφερώτερον, ἀπὸ τεχνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀπόψεως* (αἰχμὴ ἐναντίον τῆς πολιτικῆς τῆς κυβέρνησης ποὺ ἀγόραζε τὸ μηχανικὸ ἐξοπλισμὸ ἀπὸ τὴ Γερμανία). β) *Ἡ προμήθεια τῆς πρώτης ὕλης -βάμβακος- δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξοικονομηθῇ, δι' ἀρκετὰ ἀκόμη χρόνια, ἀπὸ τὴν παραγωγὴ τῆς Ἠπείρου, διότι μέχρι σήμερον δὲν ἔχουν τυποποιηθῇ διὰ συστηματικῆς καλλιεργείας αἱ ποιότητες, αἱ ὁποῖαι εὐνοοῦνται ἀπὸ τὰς Ἠπειρωτικὰς γαίας καὶ ἑπομένως μία σοβαρὰ βαμβακοβιομηχανία δὲν δύναται νὰ στηριχθῇ εἰς τὴν τοπικὴν παραγωγήν...* γ) *Ἐργάται καὶ τεχνῖται ἐν γένει εἰδικοὶ δὲν ὑπάρχουσιν ἐν Ἠπείρῳ καὶ πρέπει νὰ μεταφερθῶσιν ἄλλοθεν.* δ) *Τὰ προϊόντα τῆς βαμβακοβιομηχανίας δὲν εἶναι δυνατόν, λόγῳ τῆς μικρᾶς ἐκτάσεως καταναλώσεως ἐν Ἑλλάδι, νὰ τυποποιοῦνται, εἰς τρόπον ὥστε μία βιομηχανία νὰ ἀσχολῆται εἰδικῶς μὲ ἕνα ὡρισμένον τύπον βαμβακερῶν ὑφασμάτων, ὅπως γίνεται ἀλλοῦ, ὁπότε ἀποκτᾶται ἡ εἰδικότης εἰς τὸν τύπον αὐτὸν καὶ ἐξασφαλίζεται μία παγία κατανάλωσις.* Ἀναφέρει καὶ ἄλλες δυσχέρειες ὁ ἐπιστολογράφος καὶ ἐπιλέγει: *Κατὰ ταῦτα μᾶς ἐπιτρέπεται νὰ διαλογισθῶμεν μήπως ὁ δρόμος τὸν ὁποῖον ἀκολουθοῦν οἱ ἐνδιαφερόμενοι εἶναι σφαλερός. Καί, οὕτω καταπιανόμενοι ἀπὸ μίαν βιομηχανίαν μὴ βιώσιμον, συντελοῦν εἰς δύο κακά: εἰς τὴν ἀποθάρρυνσιν τοῦ κεφαλαίου καὶ εἰς τὴν ἐγκατάλειψιν ἄλλων βιομηχανιῶν, αἱ ὁποῖαι θὰ ἠδύναντο νὰ εἶναι πραγματικῶς βιώσιμοι ἐν Ἠπείρῳ* (δέρματος, σαπωνοποιΐας, ἀλευρομηχανίας καί, ἰδιαίτερα γαλακτοκομικῶν-τυροκομικῶν προϊόντων). Ἀπαντώντας στὶς ἀνυπόγραφες ἐπιστολὲς τῶν ἐμπόρων ὁ πρόεδρος τοῦ *Ἐμπορικοῦ Ἐπιμελητηρίου* Ἐπ. Βέλλης, τοὺς ἐπέκρινε γιατὶ δὲν ὑπέγραφαν τὰ κείμενά τους καὶ ἄφηνε ὑπαινιγμοὺς ὅτι τὰ ἐλατήρια τῶν ἀνωνυμογράφων δὲν ἦταν ἁγνὰ καὶ ὅτι ἔντεχνα προσπαθοῦσαν νὰ τορπιλίσουν τὴν προσπάθεια τῆς ἵδρυσης τοῦ ἐργοστασίου. Ἂν ἦταν

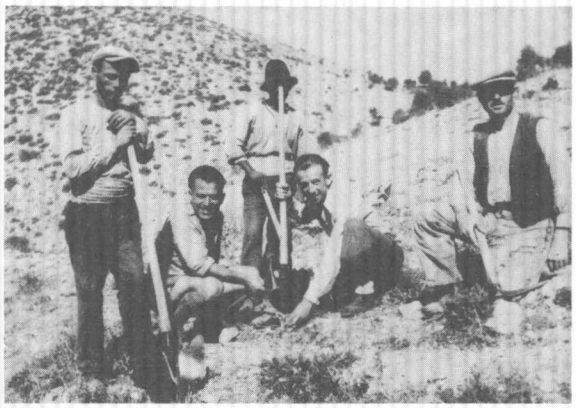

Μὲ πρωτοβουλία τοῦ Ὀρειβατικοῦ Συλλόγου ἀποφασίστηκε ἡ ἀνέγερση Καταφυγίου στὸ Μιτσικέλι. Στὴ φωτογραφία χάραξη καὶ θεμελίωση τοῦ Καταφυγίου. Διακρίνονται οἱ Κλ. Στάρας, Ἀπ. Βερτόδουλος. Ὄρθιοι τρεῖς ἐργατοτεχνίτες.

ἁγνὰ ἢ ὄχι τὰ ἐλατήρια τῶν ἐπικριτῶν, θὰ διαφαινόταν ἀπὸ τὴν ἀντίκρουση τῶν σοβαρῶν ἐπιχειρημάτων ποὺ ἐξέθεταν, καὶ ὄχι ἂν τὰ κείμενα εἶχαν ἢ ὄχι ὑπογραφὴ (*διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων* ἔμειναν ἀνυπόγραφα). Τέτοια ἀντίκρουση δὲν ἔγινε. Μᾶλλον εἶχαν δίκιο οἱ ἐπικρίνοντες... Τελικὰ οἱ ἡμερήσιες ἐφημερίδες, παρότι στὴν οὐσία δὲν ἀπαντοῦσαν στὶς ἐπικρίσεις τῶν ἀνωνυμογράφων, ὄχι γιατὶ δὲν εἶχαν ὑπογράψει τὰ κείμενα, ἀλλὰ ἐπειδὴ νόμιζαν πὼς τὰ ἐπιχειρήματά τους διατυπώνονταν μᾶλλον γιὰ νὰ ἀπογοητεύσουν τὴ Γενικὴ διοίκηση καὶ γιὰ νὰ δημιουργήσουν παρεξηγήσεις, τάχτηκαν ὑπὲρ τῆς ἵδρυσης τοῦ ἐργοστασίου. (Ἀντιρρήσεις εἶχαν διατυπώσει καὶ ἑβδομαδιαῖα φύλλα· τὰ *Ἠπειρωτικὰ νέα* π.χ. ποὺ μιλοῦσαν γιὰ κίνδυνο νὰ δοθεῖ σὲ ἕναν ἡ ἄδεια ἵδρυσης, τὴν ὁποία θὰ μποροῦσε νὰ ἐκχωρήσει σὲ τρίτο ἢ νὰ μεταφέρει ἀλλοῦ τὴν ἕδρα τῆς ἐπιχείρησης). Τελικὰ ἔγινε ἐργοστάσιο ποὺ καταστράφηκε ἀπὸ πυρκαϊά...- Στὴν *Ἤπειρο*, ἀπὸ τὶς 24-11-37 ἄρχισαν νὰ δημοσιεύονται *Ἀναμνήσεις*, τοῦ Δημ. Σαλαμάγκα, μὲ τὸν ἐπίτιτλο: *Καθὼς φεύγουν* (σύμφωνα μὲ ὑποσημείωση τοῦ συγγραφέα, οἱ ἀναμνήσεις εἶχαν γραφεῖ στὸ 1921. Φαίνεται πὼς τὰ φύλλα ποὺ βιβλιοδετήθηκαν γιὰ νὰ ἀποτελέσουν τὸν τόμο τῆς *Ἠπείρου* τοῦ 1937 καὶ περιέχουν τὶς *Ἀναμνήσεις*, δόθηκαν ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ Δ. Σαλαμάγκα, ὁ ὁποῖος καὶ διόρθωσε τὸν τίτλο σὲ *Ἐξομολογήσεις*. Ἀπὸ τὴν τρίτη δημοσίευση πρόσθεσε στὸν ἐπίτιτλο καὶ τό: *Παληὰ Γιάννινα*).- Ἀπὸ τὶς 28-11-37 ἡ *Ἤπειρος* ἐκδιδόταν τετρασέλιδη κάθε Κυριακὴ μὲ τὸν ἐπίτιτλο *Κυριακάτικη-Φιλολογική*, κατ' ἀπομίμηση μᾶλλον τῶν ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων. Ἀρκετὰ κείμενα δικαιολογοῦσαν τὸν ἐπίτιτλο. Ἀπὸ μιὰ τέτοια «πνευματικὴ ἐξόρμηση» δὲν μποροῦσε φυσικὰ νὰ λείψει καὶ ὁ Κ. Φιλοσοφόπουλος. *Διὰ τὴν δημιουργίαν μιᾶς νέας πνευματικῆς ζωῆς*, τιτλοφοροῦσε τὸ ἄρθρο του. Μερικὲς παρατηρήσεις του ἦταν σωστές, οἱ περισσότερες ὑπηρετοῦσαν τὶς ἀρχὲς τοῦ *Νέου Κράτους*. Ἀκόμα καὶ στὸ δικτάτορα τῆς Πορτογαλίας Σαλαζὰρ κατέφυγε γιὰ νὰ τεκμηριώσει τὶς ἀπόψεις του. Ὁ Φιλοσοφόπουλος ὑποστήριζε πώς: *Ἡ ἵδρυσις περιοδικῶν καὶ λογοτεχνικῶν συλλόγων, ἡ ὀργάνωσις λογοτεχνικῶν συγκεντρώσεων μὲ διαλέξεις καὶ ἀπαγγελίας, δὲν εἶναι τὰ καλλίτερα μέσα διὰ τὴν ἀνάπτυξιν πνευματικῆς ζωῆς. Εἶναι ὅ,τι τὰ ναρκωτικὰ ποὺ δίδουν μόνον τὴν ψευδαίσθησιν τῆς εὐεξίας καὶ προσέτι εἶναι ἐπικίνδυνα, διότι δίδουν τὴν εἰκόνα μιᾶς ἀπατηλῆς ἀνθήσεως τῶν γραμμάτων*... Στὴν ἔκδοση τῆς Κυριακῆς ἡ *Ἤπειρος* καθιέρωσε καὶ στῆλες φιλολογικῶν, καλλιτεχνικῶν καὶ κοινωνικῶν εἰδήσεων ἀπὸ τὴν Ἀλβανία. Ἀπὸ τὶς 5-12-37 ἄρχισε καὶ ἡ δημοσίευση τῆς ἠθογραφίας τοῦ Δ. Σαλαμάγκα *Κάποιο βράδυ τοῦ Νοέμβρη*, ποὺ ἔγινε, μετὰ τὸν πόλεμο ραδιοφωνικὴ ἐκπομπή, ἐκδόθηκε, συμπληρωμένο, σὲ βιβλίο καὶ περιλήφθηκε στὰ *Ἅπαντά* του. Ἀπὸ τὸ φύλλο

Στὸ ἀνεγειρόμενο Καταφύγιο Μιτσικελιοῦ (23-3-1937) (ἀπὸ ἀριστερά): Ἀχιλ. Κούρεντας, Νικ. Παρανίκας, Σωτ. Μαρτίνης, Πέτρος Παπάζογλου, Μανώλης Νικολαΐδης, Κ. Συρμακέσης, Ἡρακλῆς Καζάκος, Ἕλλη Σπανοῦ, Ἑλένη Μαρτίνη, Ἰωάν. Ἔξαρχος, Δημ. Σιωμόπουλος, Ἀπ. Βερτόδουλος, Κων. Ἰωαννίδης, Νίκη Μπούντα, Ἀθαν. Κούρεντας, Βασ. Νουσιάδης.

τῆς 12-12-37 ὁ Δ. Σαλαμάγκας ἄρχισε τὴ δημοσίευση ἀποσπασμάτων ἀπὸ τὴν τελευταία ἔκδοση τῆς *Χρονογραφίας* Τζιγαρᾶ. Στὸ ἴδιο φύλλο δημοσιευόταν καὶ ἀνέκδοτο διήγημα τοῦ Γ. Χατζῆ-Πελλερέν.- Μὲ τὶς φροντίδες τοῦ γυμνασιάρχη καὶ ἐφόρου ἀρχαιοτήτων Ἰωαννίνων Χρήστου Σούλη τὸ *Δημοτικὸ μουσεῖο Ἰωαννίνων* συνεχῶς πλουτιζόταν μὲ νέα ἀξιόλογα εὑρήματα (παλιὰ βιβλία, ἐκδόσεις ξένων περιηγητῶν, κείμενα μεγάλων δασκάλων τῶν σχολῶν Ἰωαννίνων, τουρκικὲς ὑπουργικὲς ἀποφάσεις καὶ διαταγὲς πασσάδων, ἀγαλματίδια καὶ ἄλλα ἀρχαιολογικὰ εὑρήματα, προερχόμενα κυρίως ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο ἑλληνικὸ πολιτισμὸ τῆς Βορείου Ἠπείρου).- Ἀπὸ τὸν Ὀκτώβριο ἡ *Λέσχη Ἰωαννίνων* ἄρχισε πάλι τὶς διαλέξεις τῆς περιόδου 1937-38 μὲ πολλοὺς ὁμιλητὲς καὶ ποικίλα θέματα. Στὶς ἀρχὲς Δεκεμβρίου δημοσιεύτηκαν στὶς ἐφημερίδες καὶ τὰ ὀνόματα τῆς ἐπιτροπῆς ποὺ θὰ ἔκριναν τὰ ὑποβληθέντα στὸ β΄ φιλολογικὸ διαγωνισμὸ τῆς *Λέσχης*, λογοτεχνικὰ κείμενα. Τὴν ἐπιτροπὴ ἀποτελοῦσαν οἱ: Δ. Παπούλιας, Ἡλ. Σκαβέντζος, Εὐ. Παπανοῦτσος, Χρ. Σούλης, Ἀλκ. Κοντοπάνος, Π. Παπασπύρου, Π. Ἀποστολίδης, Ἀχ. Λιακόπουλος, Κ. Στεργιόπουλος, Γ. Παπαγεωργίου, Γ. Μουλαϊμίδης, Θ. Παπακωνσταντίνου (οἱ δυὸ τελευταῖοι ἦταν μέλη τοῦ Διοικητικοῦ συμβουλίου τῆς *Λέσχης*).- Στὰ μέσα Νοεμβρίου σὲ ἀεροπορικὸ δυστύχημα σκοτώθηκε ἡ ἐξαδέλφη τοῦ βασιλιᾶ Γεωργίου πριγκίπισσα Καικιλία, (κόρη τοῦ Ἀνδρέα), ὁ ἄνδρας της Μέγας δούκας Γεώργιος τῆς Ἔσσης καὶ τὰ δυὸ παιδιά τους. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἐπίσημα συλλυπητήρια τῆς κυβέρνησης, οἱ ἐφημερίδες ἀφιέρωσαν τετράστηλα στὸ βασιλικὸ πένθος μὲ τίτλους ὅπως: *Ὁλόκληρος ἡ Ἑλλὰς θρηνεῖ τὴν ἀπώλειαν τῆς πριγκιπίσσης Καικιλίας* (*Κραυγή*, 22-11-37). Ἀνάλογοι ἦταν οἱ τίτλοι καὶ τῶν ἄλλων ἐφημερίδων τῆς πόλης. Τώρα ποιὸς λαὸς ἤξερε τὴν Καικιλία γιὰ νὰ τὴ θρηνήσει τόσο γοερά, αὐτὸ εἶναι ἄλλη ὑπόθεση...- Κατὰ τὸ χρονογράφο τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* (23-11-37), ἡ ὁδὸς Μητροπόλεως, γιὰ τὴν ὁποία ἀφιέρωσε μιὰ στήλη γιὰ τὴν κατάστασή της κατὰ τὶς διάφορες ἐποχές, ἦταν ἡ χειρότερη τῆς πόλης. Ἐξαιτίας τοῦ κατεστραμμένου ὁδόστρώματος καὶ τῆς βρώμας καὶ δυσωδίας ποὺ ἐπέμπονταν ἀπὸ διάφορες ἀποθῆκες (κυρίως τυριῶν) καὶ τὶς σταθμεύσεις φορτηγῶν, ἦταν δύσκολη ἡ διάβαση. Δὲν ἦταν ἡ μόνη, πολλοὶ ἄλλοι δρόμοι καὶ πλατεῖες βρίσκονταν στὴν ἴδια κατάσταση. Ἡ πλατεῖα Πάργης π.χ. γιὰ τὴν ὁποία ἔγραφε ἄλλη ἐφημερίδα ἡ (*Ἤπειρος*, 8-12-37): *Εὑρίσκομεν δίκαια τὰ παράπονα τῶν κατοίκων τῆς πλατείας Πάργης, τῶν πλησίων ὁδῶν καὶ τοῦ προσφυγικοῦ συνοικισμοῦ διὰ τὴν κατάστασιν εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκεται ἡ πλατεῖα. Κανένα ἄλλο τμῆμα τῆς πόλεως δὲν παρουσιάζει τὰ χάλια τῆς πλατείας Πάργης*... Παράπονα γιὰ τὴν κατάσταση τῶν δρόμων οὔτε ἔλειψαν οὔτε θὰ λείψουν ποτέ. Ὅπως καὶ νᾶναι σὲ καμμιὰ

Στὸ ἀνεγερθὲν Καταφύγιο Μιτσικελιοῦ. Διακρίνονται: Β. Μιχαηλίδης, γιατρός, Γ. Οἰκονόμου, καθηγητής, Ν. Βολονάσης, καθηγητής, Δημ. Σιωμόπουλος, καθηγητής, Εὐτ. Πρίντζου, φιλόλογος, Ἰφ. Τσίλη, δασκάλα, Ἀπ. Βερτόδουλος, Κλ. Στάρας, καθηγητής, Παπαγεωργίου, καθηγητής.

περίπτωση ἡ κατάσταση τῶν δρόμων καὶ τῶν πλατειῶν τῆς πόλης δὲν μπορεῖ νὰ συγκριθεῖ μὲ τὴν κατάσταση τῆς ἐποχῆς ἐκείνης...- Ἡ συνεχῶς ἐπιδεινούμενη διεθνὴς κατάσταση, ἐξαιτίας τοῦ ἐμφυλίου πολέμου στὴν Ἱσπανία καὶ τῆς ἀνάμειξης τοῦ Χίτλερ καὶ τοῦ Μουσολίνι, ἦταν καθημερινὸ θέμα τῶν ἐφημερίδων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνθρώπων, ποὺ τὸ συζητοῦσαν παντοῦ. Ἡ ὁποιαδήποτε πρόσκαιρη βελτίωση χαιρετιζόταν μὲ ἐνθουσιασμὸ κι ὅλοι πίστευαν πὼς ἦταν ἡ ἀπαρχὴ γιὰ τὴν ἐπίλυση τῶν διεθνῶν προβλημάτων μὲ εἰρηνικὰ μέσα. Ἡ αἰσιοδοξία δὲν κρατοῦσε πολύ. Ἐρχόταν ἡ σκληρὴ πραγματικότητα νὰ διαψεύσει τὶς ἐλπίδες. Ὅλα πάλι ἔδειχναν πὼς ἡ ἀνθρωπότητα βάδιζε στὴν καταστροφή... Αὐτά, τὰ ἐναλλασσόμενα συναισθήματα, ἀντικαθρεφτίζονταν καθημερινὰ στὶς στῆλες τῶν ἐφημερίδων, ὡς ἄρθρα, σχόλια, μικρὰ ἢ μεγάλα, εἰδησοῦλες, πεννιές, ἀπὸ κάθε στήλη μόνιμη (μιλῶ πάντα γιὰ τὰ Γιάννινα). Ἡ ἀνησυχία γινόταν μεγαλύτερη ἐξαιτίας τοῦ χειμῶνα ποὺ εἶχε μπεῖ μὲ ἄγριες διαθέσεις, ἐνῶ τὰ χρήματα ἀπὸ τὸν πολὺ κόσμο ἔλειπαν, καὶ τὰ κάρβουνα, εἶδος πρώτιστης ἀνάγκης, σπάνιζαν... *Ἐπὶ τῇ εἰσόδῳ εἰς τὸν χειμῶνα* -ἔγραφε ὁ χρονογράφος τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* (19-10-37)- *κοινὸν θέμα συζητήσεως ἀποτελεῖ τὸ πῶς θ' ἀντιμετωπίσωμεν τὰς πολλαπλὰς ἀνάγκας τῆς πολυδαπάνου αὐτῆς ἐποχῆς τοῦ ἔτους. Καὶ ὅλοι μας σχεδὸν καταναλίσκομεν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς φαιᾶς μας οὐσίας, σκεπτόμενοι τὸ πῶς θὰ πατήσωμεν τὸ κατώφλι τῶν παντὸς εἴδους ἐμπόρων, τῶν ἀνθρακεμπόρων καὶ ἔστιν ὅτε τοῦ ἰατροῦ καὶ τοῦ φαρμακοποιοῦ, μὴ δίδοντες οὐδεμίαν σημασίαν εἰς τὰς διαμαρτυρίας τοῦ πορτοφολιοῦ, ἀρνουμένου νὰ μᾶς ἀκολουθήσῃ, ἔστω καὶ εἰς τὴν πόρτα τοῦ φούρναρη...* Τὴν παραμονὴ τῆς Πρωτοχρονιᾶς, ἡ ἴδια ἐφημερίδα, ἔγραφε γιὰ τὶς ἐλλείψεις σὲ κάρβουνα: *Ἀπὸ ἡμερῶν τὰ κάρβουνα, τὰ τόσον ἀπαραίτητα κατὰ τὴν διανυομένην περίοδον τοῦ χειμῶνος, τοῦ τόσον μάλιστα δριμέος, ἔπαθαν ὁλικὴν ἔκλειψιν. Νὰ εὑρέθησαν ἄραγε αἱ ἀποθῆκαι τῶν ἀνθρακοπωλῶν τῆς πόλεώς μας κεναὶ κατὰ μοιραίαν σύμπτωσιν; Ἢ μήπως ἡ σπάνις νὰ ὀφείλεται εἰς λόγους κερδοσκοπικούς;* Ὅπου ἀποδεικνύεται ὅτι κάτω ἀπὸ ὁποιοδήποτε καθεστώς, δημοκρατικό, βασιλικό, ἡμιδικτατορικό, δικτατορικό, οἱ κερδοσκόποι ἔκαναν τὴ δουλειά τους.- Δὲν ἦταν μόνο τὰ κάρβουνα ποὺ ἔλειπαν. Ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ Νοεμβρίου οἱ ἐφημερίδες ἀντιμετώπιζαν καὶ ἔλλειψη δημοσιογραφικοῦ χαρτιοῦ. Ἄρχισαν γιαυτὸ νὰ ἐκδίδονται σὲ χοντρὸ χαρτὶ πολυτελείας ἢ σὲ χρωματιστὸ κακῆς ποιότητας, ἐνῶ οἱ τετρασέλιδες περιορίστηκαν σὲ δυὸ μόνο σελίδες.- Ὡς χῶρος γιὰ τὴν ἵδρυση τοῦ Σανατορίου Ἠπείρου ἐπιλέχτηκε τελικὰ ἡ τοποθεσία *Προσκύνησις* καὶ ἄρχισε ἡ διαδικασία τῶν ἀπαλλοτριώσεων. Εἶναι ὁ χῶρος ὅπου σήμερα τὸ Περιφερειακὸ νοσοκομεῖο *Χατζηκώστα*, τὸ ὁποῖο ἐγκαταστάθηκε μεταπολεμικὰ στὸ Σανατόριο, ὅταν τὸ τελευταῖο σταμάτησε νὰ λειτουργεῖ.- Ἀπὸ τὶς 28-12-37, μετὰ τὰ Χριστούγεννα, ἄρχισε τὶς παραστάσεις του, στὸ κινηματοθέατρο *Τιτάνια* (Εὐστρατιάδη) ὁ θίασος τῆς Κατερίνας Ἀνδρεάδη, μὲ ἐκλεκτὸ ρεπερτόριο καὶ μεγάλη συρροὴ κόσμου. Ὁ θίασος συνέχισε τὶς παραστάσεις του καὶ τὸν Ἰανουάριο.

Τὸν Ὀκτώβριο, ἔφτασαν στὸ σπίτι τοῦ Πέτρου δυὸ χαρμόσυνα μηνύματα: Ὁ Νίκος εἶχε ἐκλεγεῖ «παμψηφεί», καθηγητὴς τῆς ἕδρας τῆς Κλασσικῆς φιλολογίας στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν καὶ ἡ ἐγγονή του ἡ Ἑλενίτσα, πέτυχε στὴ Φιλοσοφικὴ σχολή, στὴν πρώτη πεντάδα. Γιόρτασαν αὐτὲς τὶς ἐπιτυχίες οἱ οἰκογένειες, τοῦ Πέτρου, τοῦ Γιάγκου, τῆς Χρυσάνθης καὶ τοῦ Θεολόγου, ἡ ἀπουσία ὅμως τῶν δυὸ ἐπιτυχόντων ἀπὸ τὰ Γιάννινα, μετρίασε τὴ χαρά τους. Στὴν ἀρχὴ εἶχαν στείλει τηλεγράφημα πὼς θ' ἀνέβαιναν, ἕνα δεύτερο ἀκύρωσε τὸ πρῶτο, οἱ ἐνασχολήσεις τοῦ Νίκου γιὰ τὴν ὀργάνωση τῶν μαθημάτων, δὲν τοῦ ἐπέτρεπαν ν' ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὴν

Ἀθήνα. Ὑποχρεώθηκε ἔτσι νὰ μείνει καὶ ἡ Ἑλενίτσα, δὲν ἤθελε νὰ ταξιδέψει μόνη της. Σὲ λίγο μπῆκε τὸ φθινόπωρο, μὲ ἄγριες διαθέσεις ἀπὸ τὴν ἀρχή, δὲν τὸ ξεχώριζες ἀπὸ τὸ χειμώνα.

Γιὰ τὸν Πέτρο ὁ χειμώνας τοῦ 1937-38 στάθηκε, ὅσο ποτὲ στὸ παρελθόν, βαρὺς καὶ καταθλιπτικός, αὐτὴ ἦταν ἡ ἐντύπωσή του. Καθὼς μπῆκε πρώιμος, ἀπὸ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου, μὲ κρύο, ἐναλλασόμενους βοριάδες καὶ νοτιάδες, βροχὲς καὶ χιόνια, τοῦ ἔκλεισε κάθε πρόσβαση πρὸς τὸν ἔξω κόσμο. Ἀπομονώθηκε καὶ πάλι στὸ σπίτι, ὅπως ὅλους τοὺς τελευταίους χειμῶνες, ἀνακυκλώνοντας τὶς ἐνθυμήσεις του καὶ καταφεύγοντας στὸ παρελθόν, γιὰ νὰ ἀντλήσει κάποιο νόημα γιὰ τὴν τωρινὴ ζωή του. Ἀλλὰ τὶ νόημα νὰ βρεῖ, ὅταν ὅλα γύρω του, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς δικούς του καὶ κάποιους φίλους, ἀποξενώνονταν, προσαρμόζονταν στὰ ἤθη τῆς ἐποχῆς, τοῦ στεροῦσαν τὴ γοητεία τῆς παράδοσης; Τοῦ ἔμεινε ἕνα βασανισμένο ἀπὸ τὶς ἀρρώστειες κορμί, ποὺ ἀγωνιζόταν νὰ τὸ κρατήσει ὀρθὸ μὲ φάρμακα καὶ δίαιτες, δίνουν αὐτὰ νόημα στὴ ζωή; Βέβαια, ὅλοι γύρω του, προπαντὸς ὁ γυιός του ὁ γιατρός, ὁ Δημήτρης, ἀγωνίζονταν νὰ τονώσουν τὸ ἠθικό του καὶ νὰ βελτιώσουν τὶς συνέπειες ἀπὸ τὶς ἀρρώστειές του, δὲν ἔφταναν ὅμως γιὰ νὰ ξανάβρει τὶς δυνάμεις καὶ τὶς συναισθηματικὲς δονήσεις ποὺ τὸν ὠθοῦσαν στὸ παρελθὸν σὲ ἀποφάσεις καὶ ἐνέργειες καίριας σημασίας, ὄχι μόνο γιὰ τὸν ἴδιο καὶ τὴν οἰκογένειά του, ἀλλὰ καὶ γιὰ πολλοὺς ἄλλους. Στὸ μεταξὺ οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς του, φίλοι, γνωστοί, ἀκόμα καὶ ἄγνωστοι, ποὺ καθημερινὰ συναντοῦσε στὸ δρόμο καὶ στὸ μαγαζὶ κι ἦταν γιαυτὸν ἀγαπημένα πρόσωπα μιᾶς εὐρύτερης οἰκογένειας, τῆς κοινωνίας τῆς μικρῆς πόλης, ἕνας ἕνας ἔφευγαν, διάβαζε στὶς ἐφημερίδες τὶς νεκρολογίες τους κι ἔβλεπε σ' αὐτὲς τὴ δική του μοίρα. Τὴ θέση τους τὴν ἔπαιρναν ἄλλοι, ἕνας ἔφευγε δυὸ ἔρχονταν, δὲν μποροῦσε νὰ σχετιστεῖ μαζί τους, ἔνοιωθε πὼς δὲν θὰ τὸν καταλάβαιναν...

Ὡς τὸ τέλος τοῦ 1937 τρεῖς φορὲς εἶχε βγεῖ ἀπὸ τὸ σπίτι, πάντοτε καλὰ προφυλαγμένος, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Δημήτρη καὶ μὲ αὐτοκίνητο, τὸ ἁμάξι δὲν τοῦ ἐξασφάλιζε τώρα τὴ ζεστασιὰ ποὺ εἶχε ἀνάγκη. Τὴν πρώτη Δεκεμβρίου, Τετάρτη ἦταν, ὅταν πῆγε στὴ *Λέσχη Ἰωαννίνων* γιὰ ν' ἀκούσει τὴν ὁμιλία τοῦ γκαρδιακοῦ του φίλου, τοῦ Ἀχιλλέα Βάντζιου: —*Δὲν θάρθεις νὰ μ' ἀκούσεις Πέτρο;* τοῦ εἶπε λίγες μέρες πρὶν τὴ διάλεξη. Μιὰ ὑποψία παράπονου ἔκρυβαν τὰ λόγια του. —*Καὶ ἑτοιμοθάνατος νἆμαι θὰ σηκωθῶ,* τοῦ ἀπάντησε, *πῶς μπορεῖς καὶ ἀμφιβάλλεις γιαυτό;* Ζηλευε τὸ φίλο του, μὲ τὴν καλὴ σημασία τῆς λέξης, γιὰ τὴ ζωντάνια καὶ τὴ φυσιολογικὴ λειτουργία τῶν ζωτικῶν ὀργάνων του, τὸν καμάρωνε γιὰ τὴν ἐξυπνάδα του, τὸ χιοῦμορ, τὴν πνευματικὴ καρποφορία του, δὲν τόβαζε κάτω, ὅποιο ἐμπόδιο κι ἂν συναντοῦσε, στητὸς πάντα, μὲ τὸ μουστάκι στριμμένο ἀλλὰ Κάϊζερ καὶ λάτρης τοῦ καλοῦ ποτοῦ. Ἀπ' ὅλα αὐτὰ τὶ εἶχαν μείνει στὸν Πέτρο; Τίποτε. Τ' ἀναλογιζόταν καὶ τὸν ἔπιανε κατάθλιψη... Στὴ *Λέσχη*

πῆγε μαζὶ μὲ τὸ Δημήτρη. Κόσμος πολύς, λίγοι ὅμως οἱ γνωστοί, ἡ σύνθεση τῆς κοινωνίας ἄλλαζε μέρα μὲ τὴ μέρα. Τοῦ ἐξασφάλισαν μιὰ θέση μπροστὰ γιὰ νὰ βλέπει καὶ ν' ἀκούει καλά. Καὶ διάλεγε κάτι θέματα ὁ Βάντζιος, ποὺ κάποιες φορὲς σκανδάλιζαν: *Μία εἰκὼν ἐκ τοῦ ἀρχαίου Μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ.* Ἐπιβλητικὸς στὴν ἐμφάνιση καὶ χειμαρώδης στὴν ἔκφραση ὁ Βάντζιος, καθήλωσε, ὅπως ἔγραφαν οἱ χρονικογράφοι, τὸ ἀκροατήριό του· τὸν καταχειροκρότησαν στὸ τέλος τῆς ὁμιλίας του· τὶς ἑπόμενες μέρες, οἱ ἐφημερίδες ἔγραψαν καλὲς κριτικές. Ὕστερα ἀπὸ δυὸ μέρες ὁ Πέτρος διάβαζε στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* (3-12-37): *Προψὲς εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς «Λέσχης Ἰωαννίνων», ἐνώπιον ἐκλεκτοῦ ἀκροατηρίου, ὁ καθηγητὴς κ. Ἀχιλ. Βάντζιος, παλαίμαχος τῶν γραμμάτων διάκονος, ἔδωσε τὴν προαναγγελθεῖσαν διάλεξίν του. Ὁ κ. Βάντζιος, ὁμιλῶν ἀπὸ στήθους καὶ μὴ συμβουλευόμενος οὐδὲν χειρόγραφον, κατώρθωσε με τὴν στομιλίαν, εὐφράδειαν καὶ καλλιέπειάν του, νὰ κρατήσῃ ἐπὶ μίαν ὥραν ἀδιάπτωτον τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀκροατηρίου του. Ἐπαγωγικὸς ἀλλὰ καὶ χαρίεις, εἰσήγαγε τοὺς ἀκροατάς του εἰς τὸ θέμα καὶ μετέφερε τούτους νεορῶς εἰς τὸ Μαιάνδριον πεδίον, ὅπου θάλλει τὸ ρόδον καὶ ἡ ροδοδάφνη καὶ ἀνεβίβασε τούτους μέχρι τῆς πόλεως καὶ τῆς ἀκροπόλεως τῆς Ἀφροδισιάδος, πόλεως ὅπου κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐλατρεύετο ἡ θεὰ Ἀφροδίτη, τῆς Σταυρουπόλεως κατὰ τοὺς μετέπειτα Βυζαντινοὺς χρόνους, ἡ ὁποία κατὰ τὸν 7ον μ.Χ. αἰῶνα, συνεπείᾳ ὀργῆς τοῦ Ἐγκελάδου, μετεβλήθη εἰς σωρὸν ἐρειπίων, διὰ νὰ μὴ ξαναζήσῃ πλέον.* Τὴν ἴδια μέρα διάβασε καὶ στὴν *Ἤπειρο: Ἡ διάλεξις τοῦ κ. Βάντζιου περιεστράφη εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς ἀρχαίας Ἰωνικῆς πόλεως Ἀφροδισιάδος καὶ τῶν σωζομένων οἰκοδομῶν καὶ καλλιτεχνικῶν μνημείων τῆς πόλεως ταύτης. Μετὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν ἀνωτέρω ὁ ὁμιλητὴς προέβη εἰς ἀνάλυσιν τοῦ τρόπου τῆς λατρείας τῆς Ἀφροδίτης εἰς τὴν πόλιν αὐτήν, τρόπου τὸν ὁποῖον ἐχαρακτήρισεν οὐσιωδῶς διάφορον πρὸς τὸν τῆς λατρείας εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα. Ἡ Ἀφροδίτη ἐλατρεύετο εἰς τὴν Ἀφροδισιάδα διὰ τοῦ κάλλους συγχρόνως καὶ τῆς ἀρετῆς. Αἱ ἀπόψεις τοῦ κ. Βάντζιου, ἐκτεθεῖσαι μὲ σαφήνειαν, ἐβασίσθησαν ἐπὶ προσωπικῶν ἐξ ἐπισκέψεως παρατηρήσεων τοῦ ἰδίου καὶ ἐπὶ τῶν μαρτυριῶν τῶν ἀρχαιολόγων. —Μπράβο Ἀχιλλέα,* φώναξε ὁ Πέτρος, ὅταν τελείωσε τὸ διάβασμα τῶν ἐφημερίδων. *Ἀπὸ στήθους καὶ μὴ συμβουλευόμενος οὐδὲν χειρόγραφον,* γράφουν, *γιαυτὸ σὲ ζηλεύω...*

Ἡ δεύτερη ἔξοδος ἔγινε τὴν ἡμέρα τῆς ὀνομαστικῆς γιορτῆς τοῦ δεσπότη. Ὁ Σπυρίδων, συνοδικός, καὶ σ' ἐποχὲς ἀκόμα ποὺ ἡ ἀρρώστεια του τὸν κρατοῦσε στὰ νοσοκομεῖα τῆς Ἀθήνας ἢ σὲ σανατόριο, πάντοτε ἐρχόταν τὴν ἡμέρα τῆς γιορτῆς του, νὰ χοροστατήσει στὴ λειτουργία καὶ νὰ δεχτεῖ τὶς εὐχὲς τοῦ ποιμνίου του. Ἀνίχνευε, μέσα ἀπὸ τὴν ἐγκαρδιότητα τῶν ἐκδηλώσεων, τὴν ἀγάπη τῶν συμπολιτῶν του, τῶν φίλων καὶ τῶν γνωστῶν, ἀκόμα κι ἐκείνων ποὺ τὸν πολεμοῦσαν ἀκόμα, μόνο μὲ τὸ λόγο καὶ

στὰ κρυφά, ἦταν ἀδύνατο νὰ ἐκφράσουν τὰ συναισθήματά τους μέσω τῶν ἐφημερίδων, ἡ λογοκρισία καραδοκοῦσε καὶ δὲν ἀστειεύονταν. Τὴ χρονιὰ αὐτὴ εἶχε ἕνα λόγο ἐπιπρόσθετο γιὰ νὰ βρίσκεται στὰ Γιάννινα. Στὶς 3 Δεκεμβρίου ἡ *Ἤπειρος* ἔγραφε: *Αἱ ἐργασίαι πρὸς ἀποπεράτωσιν τοῦ κολοσσιαίου διδακτηρίου τῆς ὁδοῦ Δωδώνης εὑρίσκονται περὶ τὸ τέρμα. Οἱ ὑδροχρωματισμοὶ καὶ ἐλαιοχρωματισμοὶ σχεδὸν ἔγιναν, τὰ κουφώματα ἐτοποθετήθησαν καὶ λίαν συντόμως τὸ διδακτήριον θὰ παραδοθῇ γιὰ νὰ ἀποτελέσῃ ἕνα κόσμημα τῆς νέας πόλεως. Ταυτοχρόνως καὶ σύμβολον τῆς εὐκλεοῦς πνευματικῆς της παραδόσεως, τὴν ὁποίαν φιλοδοξῶν νὰ ἀναστήσῃ καὶ ἴδῃ συνεχιζομένην ὁ σεβασμιώτατος μητροπολίτης Ἰωαννίνων κ. Σπυρίδων, ἔδωσεν ὅλην τὴν δυνατήν του ψυχὴν ἀπὸ ἐτῶν, μοχθῶν, ἐργαζόμενος καὶ ἀγωνιζόμενος ἕναν ἀγῶνα ἀληθῶς ὑπεράνθρωπον. —Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια*, συμπέρανε ὁ Πέτρος ὅταν διάβασε τὸ σχόλιο. *Αὐτὸς εἶναι ὁ ὁραματιστὴς τῆς ἀνέγερσης τοῦ διδακτηριακοῦ «κολοσσοῦ», ὅπως τὰ χαρακτήριζαν. Αὐτὸς ἀνέλαβε καὶ τὸν ἀγῶνα τῆς ἐξεύρεσης τῶν τεράστιων χρηματικῶν πόρων, τῶν ἀναγκαίων γιὰ τὴν ἀνέγερση καὶ ὁλοκλήρωση τοῦ διδακτηρίου καὶ τάβγαλε πέρα σὰν ἄξιο παλληκάρι, κι ἂς εἶχαν ἀντίθετη γνώμη κάποιοι ἀπὸ τοὺς ἐπαΐοντες τῆς πόλης.* Ὁ Πέτρος ἀναλογιζόταν τὸν ἀγώνα ποὺ ἔκανε γιὰ νὰ ἀντικρούσει τοὺς ἀντίπαλους, οἱ ὁποῖοι ἔβλεπαν στὸ ἔργο μόνο πρόθεση ἐπίδειξης πολυτέλειας καὶ ἐντυπωσιασμοῦ. Ἡ πόλη ἔλεγαν, εἶχε ἀνάγκη ἀνέγερσης πολλῶν σχολείων καὶ τὰ χρήματα ποὺ ξοδεύτηκαν θὰ μποροῦσαν νὰ λύσουν τὸ διδακτηριακὸ πρόβλημα τῶν Γιαννίνων. Ὁ Σπυρίδων ἐπέμεινε, ἀγωνίστηκε, ἐπέβαλλε τὶς ἀπόψεις του καὶ ἔφερε σὲ πέρας τὸ ἔργο ποὺ σχεδίασε. (Ἡ ἐξέλιξη τῶν γεγονότων ἀπέδειξε πὼς τὸ δίκιο βρισκόταν μὲ τὸ μέρος του. Στοὺς προηγούμενους τόμους θὰ βρεῖ ὁ ἀναγνώστης ὅλα τὰ στοιχεῖα, τὰ σχετιζόμενα μὲ τὴν ἵδρυση τοῦ διδακτηρίου, στὸ ὁποῖο ἐγκαταστάθηκαν, μετὰ τὴ λειτουργία του ἡ *Ζωσιμαία Παιδαγωγική Ἀκαδημία* καὶ πολλὰ δημοτικὰ σχολεῖα τῆς πόλης). Τώρα ὁ Σπυρίδων ἐρχόταν καὶ γιὰ τὴ γιορτὴ καὶ γιὰ νὰ δώσει ὤθηση στὶς συνεχιζόμενες ἐργασίες, ὥστε νὰ λειτουργήσουν τὰ σχολεῖα ὅσο τὸ δυνατὸ γρηγορότερα.

Ὁ Πέτρος δὲν μποροῦσε νὰ παρακολουθήσει τὴν ἀρχιερατικὴ λειτουργία στὸ μητροπολιτικὸ ναό. Κουραζόταν, αισθανόταν δυσφορία μέσα σὲ τόσο κόσμο. Πῆγε, λοιπόν, μετὰ τὸ τέλος της, μὲ τὴ συνοδεία τοῦ Δημήτρη, κατευθεῖαν στὸ μητροπολιτικὸ μέγαρο. Ἦταν ἀπὸ τοὺς πρώτους ποὺ εὐχήθηκαν τὸ Σπυρίδωνα, μόλις ἀνέβηκε ἀπὸ τὴν ἐκκλησία. Τοῦ φίλησε τὸ χέρι, αὐτὸς τὸν ἀγκάλιασε, ὅπως πάντα ἔκανε. —*Χιλιόχρονος*, τοῦ εὐχήθηκε, *λάμπεις, βλέπω τὴ χαρὰ ζωγραφισμένη στὸ πρόσωπο, ἔχεις δίκιο, διάβασα στὶς ἐφημερίδες πὼς τὸ ὄνειρο γίνεται πραγματικότητα, τὰ σχολεῖα σὲ λίγο θὰ λειτουργήσουν στὸ θαυμάσιο κτίριο ποὺ ὄρθωσες...* Ὁ Σπυρίδων τοῦ ἔσφιξε τὰ χέρια. —*Μὲ ζεσταίνει ἡ θέρμη τῆς καρδιᾶς σου, Πέτρο,*

ποτὲ δὲν ξεχνῶ ὅτι μαζὶ ἀρχίσαμε τὸ μεγάλο ἀγῶνα γιὰ τὴν ἐκπαίδευση, δὲν εἶναι μόνο δικό μου αὐτὸ τὸ λαμπρὸ στολίδι τῆς πόλης, εἶναι καὶ δικό σας, ὅλων τῶν φίλων ποὺ μὲ στήριξαν. Οἱ ἐφημερίδες γράφουν πολλὰ κολακευτικά, ἀλλὰ καὶ ὑπερβάλλουν. Χρειάζονται κι ἄλλες προσπάθειες γιὰ νὰ τελειώσουν οἱ ἐργασίες. Στὸ μεταξὺ ὁλόκληρη σειρὰ εἶχε σχηματιστεῖ πίσω ἀπὸ τὸν Πέτρο, περιμένοντας νὰ δοῦν τὸ δεσπότη καὶ νὰ τοῦ εὐχηθοῦν τὸ *χρόνια πολλά. —Ἄειντε τώρα,* εἶπε ὁ Σπυρίδων, *ἂς μὴν κρατᾶμε τὸν κόσμο σὲ ἀναμονή, θὰ τὰ ξαναποῦμε. —Χρόνια πολλά,* εὐχήθηκε πάλι ὁ Πέτρος καὶ ἀπομακρύνθηκε. Περίμενε νὰ τελειώσει κι ὁ Δημήτρης γιὰ νὰ γυρίσουν στὸ σπίτι. (Τὰ ἐγκαίνια τοῦ κτιρίου ἔγιναν ὕστερα ἀπὸ ἕντεκα μῆνες).

Στὶς μέρες ποὺ μεσολάβησαν ἀπὸ τὴ γιορτὴ τοῦ Σπυρίδωνα, ὁ Πέτρος δοκίμασε δυὸ ἀκραίας μορφῆς συναισθήματα: μεγάλη χαρὰ καὶ ἀπέραντη λύπη. Τὴν πρώτη τοῦ τὴ χάρισε ὁ ἐρχομὸς τοῦ Πετράκη, πολλὲς μέρες πρὶν τὰ Χριστούγεννα, ὄχι μὲ ἄδεια αὐτὴ τὴ φορά, ἀλλὰ μὲ τοποθέτηση στὸ 15ο σύνταγμα πεζικοῦ. Χρόνια διοικητὴς ἦταν ὁ συνταγματάρχης τότε, κι ἀργότερα ὑποστράτηγος, Χαρ. Κατσιμῆτρος, τώρα διοικοῦσε τὴ μεραρχία Κοζάνης, τὸ Φεβρουάριο θ' ἀναλάβαινε τὴ διοίκηση τῆς VIII μεραρχίας. Οἱ φροντίδες τοῦ στρατηγοῦ γιὰ τὴν τοποθέτηση τοῦ Πετράκη στὰ Γιάννινα ἀπέδωσαν. Δὲν ἱκανοποιοῦσε μόνο παράκληση τῆς φιλικῆς του οἰκογένειας ὁ στρατηγός, εἶχε ἐνημερωθεῖ ἀπὸ τὴ Σχολὴ Εὐελπίδων καὶ τὶς μονάδες ποὺ ὑπηρέτησε ὁ νεαρὸς ἀνθυπολοχαγός, πὼς ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς ἱκανότερους νέους ἀξιωματικοὺς τοῦ στρατοῦ. Εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ τέτοια στελέχη ὁ Κατσιμῆτρος, θὰ τὰ χρειαζόταν, τώρα ποὺ θὰ ἀναλάβαινε τὴ διοίκηση τῆς Ἠπειρωτικῆς μεραρχίας. Οἱ στιγμὲς ποὺ περνοῦσε ἡ Εὐρώπη καὶ ἡ πατρίδα μας ἦταν δύσκολες καὶ τὸ μυαλὸ τοῦ Κατσιμήτρου ἔβλεπε μακρυά... Ἔπρεπε τὰ πρόσωπα ὅλων, προπαντὸς τῆς Θάλειας, μὲ τὴν ἐπιστροφὴ τοῦ Πετράκη καὶ τὴ μόνιμη πιὰ ἐγκατάστασή του στὰ Γιάννινα, νὰ λάμπουν ἀπὸ χαρὰ καὶ εὐτυχία. Παρόλα αὐτά, ὅλοι οἱ ἐπισκέπτες διαισθάνονταν κάτι ποὺ ἐκδηλώνονταν μὲ πολλοὺς τρόπους, μιὰ ἀνησυχία ἦταν διάχυτη παντοῦ. Ὁ Πετράκης τὸ ἀντιλήφθηκε ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ ποὺ ἄνοιξε τὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ. — *Τὶ συμβαίνει παποῦ; Πάθατε τίποτε;* ρώτησε ἀνήσυχος. *—Ὄχι παιδί μου,* ἀπάντησε μουδιασμένα ὁ Πέτρος, *τίποτε σοβαρό, ἀρρώστειες τοῦ χειμῶνα... —Ποιὸς εἶναι ἄρρωστος; —Ἡ θεία Πέτρο,* βιάστηκε νὰ τοῦ ἀπαντήσει ἡ Θάλεια. *Ἡ θεία Εἰρήνη... —Καὶ τὶ ἔδειξαν οἱ ἐξετάσεις; Τὶ λέει ὁ θεῖος Δημήτρης; —Ἔχει δυνατὸ κρυολόγημα, δὲν καθόταν ἥσυχη, μέσα-ἔξω, μέσα-ἔξω, νὰ καθαρίζει συνέχεια αὐλές, κήπους, δὲ μ' ἄκουσε, ἅρπαξε πούντα, ἔχει πυρετό... —Ὁ Δημήτρης τὶ λέει;* ἐπανέλαβε περισσότερο τώρα ἀνήσυχος ὁ Πετράκης... *—Νά, ἀποφάσισε νὰ καλέσει ἀπόψε ἰατρικὸ συμβούλιο, θάρθει ὁ Μιχαηλίδης κι ὁ Βακόλας, ν' ἀποφασίσουν μαζὶ τὶ θὰ κάνουν...,* ἀπάντησε ὁ παποῦς. *Κά-*

ποια θεραπεία θὰ βροῦν, δὲν γίνεται... —Νὰ πάω νὰ τὴ δῶ; ρώτησε ὁ Πετράκης. *—Ψήνεται ἀπὸ τὸν πυρετό, ξεπέρασε τὸ '40, ἔχω πάρει γυναίκα νὰ βρίσκεται δίπλα της, μπορεῖ νὰ μὴ σὲ γνωρίσει...* εἶπε μὲ σβησμένη φωνὴ ἡ Θάλεια. *—Τόσο βαρειὰ εἶναι λοιπόν;* Δὲν πρόφτασε νὰ συνεχίσει, ἄνοιξε ἡ πόρτα καὶ μπῆκε ὁ Δημήτρης. Ἀγκάλιασε τὸν ἀδερφό του, χωρὶς νὰ τοῦ πεῖ τίποτε. *—Τὶ ἔχει ἡ θεία;* τὸν ρώτησε ἀμέσως ὁ Πετράκης. *—Εἶναι σοβαρὰ ἄρρωστη, φοβᾶμαι πὼς ἔχει βαρειᾶς μορφῆς πνευμονία. Τὸ ἀπόγευμα θάρθουν καὶ δυὸ ἀκόμα συνάδελφοι νὰ τὴ δοῦμε μαζύ... —Κινδυνεύει;* Ὁ Δημήτρης σκέφτηκε λίγο, ὕστερα ἀπάντησε: *—Ναὶ κινδυνεύει... Νὰ παρακαλέσουμε νὰ βοηθήσει κι ὁ θεός.*

Ὅταν ἄκουσε τὴν ἐπίκληση τῆς βοήθειας τοῦ θεοῦ, ὁ Πετράκης κατάλαβε πὼς ἡ θεία θὰ ἔφευγε. Τὸ ἰατρικὸ συμβούλιο ἐπιβεβαίωσε τοὺς φόβους τοῦ Δημήτρη. *—Διπλὴ περιπνευμονία,* εἶπαν. *Νὰ συνεχιστεῖ ἡ θεραπεία...* Τὶ θεραπεία; Ὁ Φλέμιγκ δὲν εἶχε ἀνακαλύψει ἀκόμα τὴν πενικιλίνη ποὺ ἔσωσε κόσμο καὶ κοσμάκη, οἱ γιατροὶ δὲν εἶχαν ἰσχυρὰ φάρμακα καταπολέμησης μιᾶς τόσο σοβαρῆς ἀρρώστειας, χρησιμοποιοῦσαν κι αὐτοὶ περισσότερο τὰ ἐμπειρικά, βεντοῦζες κοφτές, καταπλάσματα στὶς πλάτες καὶ μπρός, κάποιο δυναμωτικὸ γιὰ τὴν τόνωση τοῦ ὀργανισμοῦ, ἐνέσεις καμφορᾶς κατὰ διαστήματα γιὰ ἐνίσχυση τῆς καρδιᾶς, τέτοια. Ὁ ἀσθενικὸς ὀργανισμὸς τῆς Εἰρήνης, εἶχε καὶ τὰ χρόνια της, δὲν ἄντεξε. Λίγες μέρες πρὶν τὰ Χριστούγεννα ἀναπαύτηκε. Ἡ νεκρώσιμη ἀκολουθία ψάλθηκε στὸ *Ἀρχιμανδρειό,* μὲ χοροστασία τοῦ Σπυρίδωνα. Ἡ ταφὴ ἔγινε στὸ νεκροταφεῖο τοῦ ἁγίου Νικολάου Κοπάνων, κοντὰ στοὺς τάφους τῶν ἀγαπημένων νεκρῶν τῆς οἰκογένειας... Ὅλοι ἦταν ἀπαρηγόρητοι, ἀπὸ τὰ μάτια τῆς Θάλειας δὲν ἔλεγε νὰ σταματήσει τὸ δάκρυ. Ἔχασε τὸ μόνο συγγενικὸ πρόσωπο ποὺ τῆς εἶχε μείνει, ἦταν γιαυτὴ μάνα καὶ πατέρας, μετὰ τὸν τραγικὸ θάνατο τῶν γονιῶν της, αὐτὴ εἶχε ἀλλάξει τὴ μοίρα τῆς ζωῆς της, αὐτὴ καὶ ὁ ἅγιος ἄνθρωπος, ὁ πεθερός της. Τὶς περιμάζεψε σπίτι του, τὶς φρόντισε σὰ νὰ ἦταν δικοί του ἄνθρωποι, τὴν ἴδια τὴν ἔκανε τέλος νύφη του. Ἔνοιωθε πὼς εἶχε μέγιστο χρέος στὴ μνήμη τῆς θείας της νὰ προσφέρει στὴν οἰκογένεια τοῦ ἄντρα της, νὰ κάνει τὸ πᾶν γιὰ νὰ μὴ δημιουργηθεῖ οὔτε τὸ ἐλάχιστο παράπονο γιὰ τὴ συμπεριφορά της, προπαντὸς νὰ χαρίσει τὴν εὐτυχία στὸν ἄντρα της καὶ ν' ἀδειάσει τοὺς θησαυροὺς τῆς καρδιᾶς της, ὥστε τὸ σπίτι νὰ γίνει γιὰ τὸν παποῦ, γιὰ τὴ γιαγιὰ Λευκή, γιὰ ὅλους μιὰ ἑστία ὑποδειγματικῆς συμβίωσης, μὲ κυρίαρχο στοιχεῖο τὴν ἀγάπη... Τὴν τρίτη μέρα, μετὰ τὴν κηδεία, ἡ Θάλεια σφούγγισε τὰ δάκρυά της, ἔκρυψε τὸν πόνο της, ἔσφιξε τὴν καρδιά της καὶ κατέβηκε στὸ σαλόνι μὲ πρόσωπο ποὺ δὲν ἔδειχνε τίποτα ἀπὸ τὴ θλίψη καὶ τὴν ἀγωνία τῶν ἡμερῶν ποὺ προηγήθηκαν. Πῆγε στὸν καναπὲ ὅπου καθόταν ὁ Πέτρος, τὸν ἀγκάλιασε καὶ τὸν φίλησε. *—Παποῦ,* εἶπε, *ἡ θειὰ Εἰρήνη ἔφυγε, εἶμαι σίγουρη πὼς τελευταῖα της ἐπιθυμία ἦταν νὰ μὴ λείψει ἀπ' αὐτὸ τὸ σπίτι, ἡ εὐτυ-*

χία, ἔτσι θέλει νὰ μᾶς βλέπει ὅλους ἀπ' ἐκεῖ ποὺ ἀναπαύεται. Αὔριο ξημερώνουν Χριστούγεννα, τὸ σπίτι πρέπεινὰ γιορτάσει κατὰ πῶς πρέπει τὴ Γέννηση τοῦ Χριστοῦ μας. Ἔχουμε ὅλοι ἀνάγκη ἀπὸ τὸ χαρμόσυνο μήνυμα... Ξέχασε τὴ λύπη παποῦ, ἂς τὴν ξεχάσουμε ὅλοι μας, κι ἂς προετοιμαστοῦμε γιὰ τὴ μεγάλη μέρα. Χωρὶς θλιβερὲς σκέψεις καὶ ἀναστεναγμούς. Αὐτὸ θὰ ἤθελε καὶ ἡ θεία Εἰρήνη... —Νὰ εἶσαι εὐλογημένη κόρη μου, ἀπάντησε συγκινημένος ὁ Πέτρος, φιλώντας την. *Ἔφερες τὴν ἄνοιξη στὸ σπίτι μας. Ν' ἀγαπᾶς τὸν Πετράκη, θέλω νὰ εἶναι εὐτυχισμένος, αὐτὸ μόνο σοῦ ζητῶ...*

Ἡ τρίτη ἔξοδος τοῦ Πέτρου ἔγινε δυὸ μέρες πρὶν ἀπὸ τὴν Πρωτοχρονιά. Ὁ Δημήτρης δὲν τὸν ἄφηνε νὰ βγεῖ, ἡ ψυχολογικὴ κατάσταση στὴν ὁποία βρισκόταν ἦταν ἀπαγορευτική, ὁ πατέρας του ὅμως ἐπέμενε. —*Μὲ αὐτοκίνητο θὰ πάω καὶ θὰ γυρίσω, δὲν θὰ μὲ χτυπήσει οὔτε ἀέρας, οὔτε βροχή. Ἔχω ὑποχρέωση κοινωνική, οἱ οἰκογένειές μας συνδέονταν μ' φιλία...* Μιλοῦσε γιὰ τὸ νέο Γενικὸ διοικητή, τὸ Βασίλη Γκορτζῆ, ἔπρεπε νὰ τὸν καλωσορίσει καὶ νὰ τοῦ εὐχηθεῖ καλὴ ἐπιτυχία στὴν ἀποστολή του, πολλοὶ Γιαννιῶτες θὰ ἔκαναν τὸ ἴδιο. Ὁ Δημήτρης ὑποχώρησε. —*Θάρθω μαζί σου,* τοῦ εἶπε, *δὲν σ' ἀφήνω μόνο.* Τὸ σπίτι τοῦ Γκορτζῆ εἶχε πλημμυρίσει ἀπὸ κόσμο. Ὁ Δημήτρης εἶδε πολλοὺς γνωστούς του, ἦταν οἱ περισσότεροι στὸ παρελθὸν στελέχη τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος,* δὲν ἔλειπαν ὅμως καὶ κάποιοι παράγοντες τῶν *Φιλελευθέρων.* Πολλοὶ τοῦ ἦταν ἄγνωστοι, ξενόφερτοι μᾶλλον, στελέχη τοῦ νέου καθεστῶτος. Ὁ Γκορτζῆς χάρηκε γιὰ τὴν ἐπίσκεψή τους, τοὺς εὐχαρίστησε γιὰ τὶς εὐχές τους, τοὺς κάλεσε νὰ μείνουν γιὰ νὰ κουβεντιάσουν, μὲ τὸν Δημήτρη εἶχαν κάποτε ἀγωνιστεῖ μαζὶ γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῶν *Λαϊκῶν,* ἀνῆκαν κι οἱ δυὸ στὸν ἴδιο πολιτικὸ χῶρο. —*Πρέπει νὰ φύγουμε Βασίλη,* ἀντέτεινε ὁ Δημήτρης, *ὁ πατέρας εἶναι ἄρρωστος, περνάει καὶ κάποια ψυχολογικὴ δοκιμασία, ἄλλη φορά, νὰ καλοσυνέψει ὁ καιρὸς νὰ ἀποδεσμευτεῖς καὶ ἀπὸ τὶς εὐχὲς τῶν συμπολιτῶν μας, θάρθουμε νὰ τὰ κουβεντιάσουμε. Νὰ σὲ συγχαρῶ πάντως γιὰ τὴν ἀπόφασή σου, νὰ τερματίσεις αὐτὴ τὴν ἀηδιαστικὴ κατάσταση τῶν συνεχῶν λιβανισμάτων. Διάβασα τὶς δηλώσεις σου καὶ μοῦ ἄρεσαν. —Ἦταν καιρός,* ἀπάντησε ὁ Γκορτζῆς, *εἶχε παραγίνει τὸ κακό...*

Ἡ πρωτοχρονιὰ ἔφτασε, ἀλλὰ τὸ ἄδειο σπίτι καὶ προπαντὸς ἡ ἀπουσία τῆς Εἰρήνης, στέρησαν ἀπ' ὅλους τὴν εὐκαιρία νὰ γιορτάσουν τὴν ἔλευση τοῦ νέου χρόνου, σύμφωνα μὲ τὰ παλιὰ Γιαννιώτικα ἔθιμα. Πάντα στὶς μεγάλες γιορτὲς ἡ οἰκογένεια τοῦ Πέτρου σέβονταν καὶ τηροῦσε τὴν παράδοση. Εὐτυχῶς ποὺ ἦταν κι ὁ Πετράκης, ἀλλοιῶς ἡ Πρωτοχρονιὰ θὰ ἔμοιαζε μὲ μέρα, ἂν ὄχι πένθιμη, ἀλλὰ σὰν γκρίζα πινελιὰ σ' ἀνοιχτὸ φόντο, θὰ περιοριζόταν σὲ στιγμὲς θλιβερῶν ἀναπολήσεων. Ὁ Πετράκης ἄλλαζε τὴν ἀτμόσφαιρα, τὸ λίγο χρόνο ποὺ βρισκόταν στὸ σπίτι, ὅταν τοῦ τὸ ἐπέτρεπαν οἱ στρατιωτικὲς ὑποχρεώσεις, ἀλλὰ κι αὐτὸς ὁ χρόνος ἦταν στὸ με-

γαλύτερο μέρος του ἀφιερωμένος στὴ Θάλεια. Ἔπρεπε νὰ βρίσκεται κοντά της, εἶχε ἀνάγκη τῆς συντροφιᾶς του γιὰ πολλοὺς λόγους. Ἔτσι γιὰ τοὺς ἄλλους ἔμειναν ψίχουλα. Γιὰ τὸν παποῦ, ἡ ἀπουσία τοῦ Πετράκη ἦταν μιὰ δοκιμασία, δὲν παραπονιόταν ὅμως, κατανοοῦσε τὸ χρέος τοῦ ἐγγονοῦ του, αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ἔπρεπε νὰ βρίσκεται κοντὰ στὴ γυναίκα του. Τοῦ στοίχισε ἡ ἀπουσία του κατὰ τὴν παραμονὴ τῆς πρωτοχρονιᾶς, εἶχε ὑπηρεσία δὲν μποροῦσε νὰ τὴν ἀφήσει. Ἡ συντροφιὰ τῶν ἄλλων -ὅλες οἱ δικές του οἰκογένειες ἦτανἐκεῖ- δὲ γέμιζε τὴν καρδιά του, ὅπως ἄλλες φορές, παρακάλεσε νὰ τὸν ἀφήσουν νὰ ξαπλώσει γρήγορα. Ἡ γυναίκα του ἡ Λευκή, ἀντιμετωπίζοντας καὶ ἡ ἴδια προβλήματα, σωματικὰ καὶ ψυχολογικά, τὸν καταλάβαινε· οἱ μεγάλες γιορτὲς τῆς χρονιᾶς αὐτῆς λύπη κουβάλησαν στὴν οἰκογένεια, ὄχι χαρά. —*Πᾶμε*, εἶπε στὸν Πέτρο, *ἔχεις τὴν ἄδεια ἀπ' ὅλους, πρέπει νὰ ξεκουραστεῖς... Θέλεις νὰ μείνω μαζί σου; οὔτε ἐγὼ ἔχω διάθεση.* —*Ὄχι, ὄχι*, ἀντέτεινε ὁ Πέτρος, *οἱ δικοί μας δὲν πρέπει νὰ στερηθοῦν τὴ συντροφιὰ καὶ τῶν δυό μας... Καληνύχτα καλή μου* τῆς εἶπε, τὴν ἔσυρε στὴν ἀγκαλιά του καὶ τὴ φίλησε. —*Καλὴ νύχτα, Πέτρο, νὰ καλοξημερώσουμε, κι εὐτυχισμένος ὁ καινούριος χρόνος ποὺ μᾶς ἔρχεται*, πρόσθεσε. —*Ἀμήν*, ἀπάντησε συλλογισμένα ὁ Πέτρος. *Μακάρι νὰ εἶναι καλὸς γιὰ τὰ παιδιά, οἱ δικές μας οἱ μέρες μάζεψαν γυναίκα, νοιώθω στ' ἀλήθεια κουρασμένος ἀπὸ τὸ βάρος τῶν χρόνων.* —*Μὰ εἶσαι νέος ἀκόμα, μὴν τὰ βλέπεις ὅλα μαῦρα*, ἀντέτεινε ἡ Λευκή... —*Μακάρι νἆναι ὅπως τὰ λές... Καληνύχτα... Καὶ πές τους νὰ διασκεδάσουν ὅσο καλλίτερα μποροῦν. Κι ἂς μὴν ξεχάσουν, ὅσοι δὲν ξενυχτήσουν, νὰ πᾶνε στὴ λειτουργία τῆς Πρωτοχρονιᾶς, στὴν ἐκκλησία τοῦ σπιτιοῦ μας, στὸ Ἀρχιμαντρειό... Ὁ Δημήτρης νὰ πάει στὴ Μητρόπολη, νὰ παρακολουθήσει τὴ δοξολογία καὶ νὰ εὐχηθεῖ στὸ νέο Γενικὸ διοικητή, ἔχει τὴν ὀνομαστική του γιορτή.* Ἡ Λευκὴ ἔφυγε κι ὁ Πέτρος κουρασμένος ἔκλεισε σὲ λίγο τὰ μάτια του...

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

Ο ΑΓΩΝΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΗΣ

Μὲ τὸν ἐρχομὸ τοῦ καινούριου χρόνου, ἡ δικτατορία σκλήραινε τὴ στάση της ἀπέναντι στὶς ἡγεσίες τῶν κομμάτων. Ἀφορμὴ ἔδωσαν οἱ ἐπαφὲς τοῦ Τζὼν Θεοτόκη, στὸν ὁποῖο ἐπετράπηκε, ἐπειδὴ ἦταν παλιὸς αὐλικός, νὰ κατεβεῖ ἀπὸ τὴν Κέρκυρα, ὅπου τὸν εἶχαν περιορίσει μὲ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν κομμάτων. Ἡ ἄδεια μετακίνησης τοῦ εἶχε δοθεῖ γιὰ νὰ παραστεῖ στοὺς γάμους τοῦ διαδόχου Παύλου μὲ τὴν πριγκίπισσα Φρειδερίκη (ἔγιναν στὶς 9-1-38). Ὁ Θεοτόκης συναντήθηκε μὲ τὸν Θ. Σοφούλη καὶ τὸν Γ. Καφαντάρη, κι ἀποφάσισαν καὶ οἱ τρεῖς νὰ κυκλοφορήσουν ἐνυπόγραφη προκήρυξη πρὸς τὸν ἑλληνικὸ λαό, καταγγέλλοντας τὸ καθεστὼς τῆς 4ης Αὐγούστου καὶ ζητώντας ἀπὸ τὸ βασιλιὰ νὰ ἐπαναφέρει τὴ χώρα στὴν ὁμαλότητα. Ἡ προκήρυξη κυκλοφόρησε στὶς 6-1-38, τὴν προηγούμενη ὅμως ὁ Καφαντάρης κυκλοφόρησε καὶ δική του προκήρυξη, μὲ δριμύτατες κατηγορίες κατὰ τῆς πολιτικῆς τοῦ Μεταξᾶ σ' ὅλους τοὺς τομεῖς της (ἐσωτερικῆς, ἐξωτερικῆς, οἰκονομικῆς). Τὸ περιεχόμενο τῆς προκήρυξης εἶχε μεγάλη ἀπήχηση στὸν ἀθηναϊκὸ λαό, κι αὐτὸ ὑποχρέωσε τὴν κυβέρνηση ν' ἀντιδράσει μὲ τὸν πιὸ ἀκατάλληλο τρόπο. Κυκλοφόρησε στὶς 12-1-38 νέα προκήρυξη τοῦ Καφαντάρη, πλαστὴ ὅμως, μὲ τὴν ὁποία ἀποκήρυσσε ὅσα εἶχε καταγγείλει στὴν προηγούμενη. Φυσικὰ ὁ Καφαντάρης διέψευσε, μ' ἐπιστολή του πρὸς τὴν κυβέρνηση, τὰ γραφόμενα στὴν πλαστὴ προκήρυξη. Ἡ κυβέρνηση συνειδητοποίησε ὅτι ὁ Καφαντάρης ἦταν ἕνας ἐπικίνδυνος ἀντίπαλος, ἔπρεπε συνεπῶς ν' ἀπομονωθεῖ. Στὶς 20-1-38 διέταξε τὴ σύλληψή του καὶ τὸν ἐκτοπισμό του στὴ Ζάκυνθο, γιὰ ἕνα χρόνο, κρίθηκε ἀπὸ τὴν ἁρμόδια ἐπιτροπὴ *ὡς ἐπικίνδυνος διὰ τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν.* Ἔγιναν κι ἄλλες συλλήψεις καὶ ἐκτοπίσεις τὴν ἴδια μέρα, ὅπως τοῦ Ἰ. Πολυχρονόπουλου, τοῦ γνωστοῦ διοικητῆ τῆς Γενικῆς ἀσφάλειας, τοῦ ὀργανωτῆ τῆς δολοφονικῆς ἀπόπειρας κατὰ τοῦ Βενιζέλου, ἀλλὰ σφοδροῦ πολέμιου τῆς δικτατορίας· ἔγιναν ἐπίσης ἐκτοπίσεις δημοσιογράφων, τυπογράφων καὶ διανομέων ποὺ εἶχαν φροντίσει γιὰ τὴν ἐκτύπωση καὶ διανομὴ τῆς προκήρυξης τοῦ Καφαντάρη, καὶ τοῦ πρώην ὑπουργοῦ Ἀνδρ. Μάρκου. Ὁ Καφαντάρης ἀπελευθερώθηκε μόνο μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Μεταξᾶ, κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου. Ὁ Σοφούλης, ὁ γηραιότερος ἀπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς κοινῆς προκήρυξης, κρατήθηκε γιὰ λίγο στὴν ἀσφάλεια, ὅσο χρει-

αξόταν γιὰ νὰ τοῦ κάνουν συστάσεις καὶ νὰ τὸν τρομοκρατήσουν, κι ὁ Θεοτόκης πῆρε διαταγὴ νὰ γυρίσει ἀμέσως στὴν Κέρκυρα.

Τὸν Φεβρουάριο σειρὰ γιὰ σύλληψη καὶ ἐκτόπιση εἶχαν οἱ ὑπόλοιποι ἀρχηγοί. Πρῶτος συνελήφθη, στὶς ἀρχὲς Φεβρουαρίου, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ *Ἀγροτικοῦ κόμματος* καὶ πρώην βουλευτὴς Ἰωαννίνων, Ἀλέξανδρος Μυλωνᾶς· ἐκτοπίστηκε σ' ἕνα ἀπόμερο χωριὸ τῆς Ἰκαρίας. Τὸν κατηγοροῦσαν ὅτι εἶχε κυκλοφορήσει στὶς 14 Ὀκτωβρίου 1937 προκήρυξη ἐναντίον τῆς δικτατορίας καὶ τῆς πολιτικῆς της. Ἔχω στὰ χέρια μου τὴν προκήρυξη αὐτή, τῆς ὁποίας φωτοαντίγραφο μοῦ ἔστειλε ὁ γυιός του, πρώην βουλευτὴς Ἰωαννίνων καὶ ὑπουργὸς κ. Γεώργιος Μυλωνᾶς. Ἀποτελεῖται ἀπὸ 3½ τυπωμένες σελίδες μεγάλου σχήματος (μεγαλύτερες ἀπὸ τὸ σχῆμα τῶν σημερινῶν ἐφημερίδων, μὲ στοιχεῖα τῶν 8), στὶς ὁποῖες ὁ ἀρχηγὸς τοῦ *Ἀγροτικοῦ κόμματος* ἔχει ἀποτυπώσει μὲ σαφήνεια, αὐστηρότητα καὶ πειστικότητα τὶς σκέψεις του γιὰ τὴν κατάσταση στὴν ὁποία εἶχε περιέλθει ἡ χώρα, ἐξαιτίας τῆς πολιτικῆς τῆς δικτατορίας. Προλογικὰ σημείωνε: *ἀπὸ ἔτους ἐγκατεστάθη εἰς τὴν χώραν μία πονηρὰ δικτατορία, παρασκευασθεῖσα διὰ παραπλανήσεως τῆς λαϊκῆς ἀντιπροσωπείας. Ὡς χονδροειδὲς πρόσχημα* -συνέχιζε- *ἐσκηνοθετήθη ὁ κομμουνιστικὸς τάχα κίνδυνος μιᾶς ἀναμενόμενης ἀπεργίας, ἡ ὁποία ἐν τούτοις, ἐὰν ὑπῆρχε καλὴ πίστις, θ' ἀντιμετωπίζετο κάλλιστα διὰ προσκαίρων, διὰ τοῦ στρατιωτικοῦ ἔστω νόμου, χωρὶς νὰ γίνῃ κατάλυσις τῆς βάσεως τοῦ πολιτεύματος, τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας, εἰς ἐποχὴν μάλιστα καθ' ἣν εὐωδοῦτο ὁπωσδήποτε καὶ ἀνεκοινοῦτο ἐπισήμως εἰς τὸν Ἀνώτατον ἄρχοντα προκαταρκτικὴ συμφωνία τοῦ πολιτικοῦ κόσμου διὰ τὸ κυβερνητικὸν ζήτημα καὶ τὰς κατόπιν ἐκλογάς, ὑπελείπετο δὲ δίμηνον διὰ τὴν σύγκλησιν τῆς βουλῆς.* Στὴ συνέχεια ὁ Μυλωνᾶς ἐξέθετε ὅλα τὰ παρασκήνια ποὺ ὁδήγησαν στὴ δικτατορία, ἀποκάλυπτε τὰ ψεύδη ποὺ χρησιμοποιήθηκαν καὶ κατήγγειλε τοὺς πρωταγωνιστὲς τῆς ἐκτροπῆς, ὅπως εἶχε κάνει καὶ σὲ ἄλλο ὑπόμνημα, στὶς 7-1-1937. Ἀκολουθοῦσε κριτικὴ λεπτομερέστατη, ὅλων τῶν τομέων δράσης τῆς κυβέρνησης καὶ καταλογίζονταν εὐθύνες. Κατὰ τομεῖς ἡ κριτικὴ περιλάμβανε τὰ κεφάλαια: α) Δημοσία οἰκονομία καὶ ἐθνικὴ οἰκονομία (μὲ ὑποκεφάλαια: *Ὕψος τοῦ προϋπολογισμοῦ καὶ ἔλλειμμα, δικτατορία καὶ ξένοι ὁμολογιοῦχοι, αἱ οἰκονομίαι, αἱ συντάξεις, αἱ δαπάναι, τὰ πρόχειρα δάνεια καὶ ἐλλείμματα, οἱ κίνδυνοι ἐκ τοῦ πιστωτικοῦ πληθωρισμοῦ καὶ τὸ χαρτονόμισμα, χαρακτηριστικαὶ τινὲς δαπάναι: δημοσία ἀσφάλεια, προπαγάνδα.* Ἔγραφε σχετικά: *Ὑπὸ τὸ καθεστὼς τῆς βίας, αἱ κύριαι ἀσχολίαι τῆς λεγομένης «δημοσίας ἀσφαλείας» εἶναι ἡ δημιουργία τῆς τυραννικῆς ἀτμοσφαίρας, ἐντὸς τῆς ὁποίας καταπνίγεται ἡ παραμικρὰ ἐναντίον τῆς δικτατορίας ἐκδήλωσις γνώμης). β) Δικτατορικὴ ἀσυδοσία. γ) Οἱ ἐξωτερικοὶ κίνδυνοι. δ) Γεωργία, ἀγροτικὰ χρέη κλπ.* (ἐπικροτοῦσε τὴ ρύθμιση). *ε) Κοινωνικὴ πρόνοια καὶ ἐργατικὴ πολιτική. στ) Ἐκπαίδευσις. ζ) Ὁ λαὸς θὰ ἐπιβληθῇ* (ἐπίλογος).

Γιὰ νὰ μὴ ἀποκαλυφθεῖ ὅτι ἡ προκήρυξη εἶχε τυπωθεῖ στὴν Ἀθήνα καὶ γιὰ νὰ μὴν ὑπάρξουν συνέπειες σὲ δημοσιογράφους καὶ τυπογράφους, ἔφερε τὸν τίτλο: *Ἔκτακτος ἔκδοσις τῆς Ἀντιδικτατορικῆς ὀργανώσεως τοῦ ἐν Κύπρῳ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ Ἑλληνισμοῦ.* Ἀκολουθοῦσε ἡ ἀνακοίνωση: *Ἐν Λευκωσίᾳ, 14 Ὀκτωβρίου 1937. Εἴμεθα εὐτυχεῖς διότι δίδομεν εἰς τὴν δημοσιότητα τὴν κάτωθι θαρραλέαν καὶ ἀποστομωτικὴν κριτικὴν καὶ Π ρ ο κ ή ρ υ ξ ι ν τοῦ ἐν Ἑλλάδι πολιτικοῦ ἀρχηγοῦ κ. Ἀλεξάνδρου Μυλωνᾶ, τῆς ὁποίας δακτυλογραφημένον ἀντίγραφον κατορθώσαμεν ν' ἀποκτήσωμεν. Ἀποτελεῖ ἀποκάλυψιν τῆς ἑλληνικῆς δικτατορίας, διὰ τοὺς ἀγνοοῦντας τυχὸν τὸ ποιὸν αὐτῆς καὶ ἰσχυρὰν μαστίγωσιν.* Ὅλα ἦταν παραπλανητικά. Ὁ κ. Γεώργιος Μυλωνᾶς, μοῦ ἔγραψε πρὸ καιροῦ (14-7-1994): *Βρῆκα πρὸ ἡμερῶν τὴν προκήρυξη τοῦ πατέρα μου ἐναντίον τῆς 4ης Αὐγούστου, ποὺ κυκλοφόρησε τότε μυστικὰ σὲ χιλιάδες ἀντίτυπα, πολλὰ τῶν ὁποίων διένειμα ἐγὼ ὡς μαθητὴς τοῦ γυμνασίου. Εἶχε τυπωθεῖ μυστικὰ στὴν Ἀθήνα καὶ τὰ περὶ Κύπρου κ.λ.π. γράφτηκαν πρὸς παραπλάνησιν τῶν ἀρχῶν τῆς δικτατορίας.*

Λίγες μέρες μετὰ τὴ σύλληψη καὶ ἐξορία τοῦ Ἀλ. Μυλωνᾶ, συνελήφθη ὁ Γεώργ. Παπανδρέου, μὲ τὴν ἴδια κατηγορία, τὴ δημοσίευση δηλαδὴ προκήρυξης ἐναντίον τοῦ καθεστῶτος. Ἐκτοπίστηκε πρῶτα στὰ Κύθηρα κι ἀργότερα στὴν Ἄνδρο. Ἔγιναν ἀκόμα συλλήψεις πολλῶν βουλευτῶν καὶ δημοσιογράφων, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τοῦ βουλευτῆ Ἰωαννίνων Ἀλεξ. Μελᾶ (ἐκτοπίστηκε στὴν Πάρο). Ἡ πιὸ δραματικὴ ἀπ' ὅλες τὶς συλλήψεις, μὲ τραγικὲς συνέπειες, ἦταν ἐκείνη τοῦ πρώην ὑπουργοῦ Ἐξωτερικῶν καὶ ἀρχηγοῦ κόμματος Ἀνδρ. Μιχαλακοπούλου. Τὸν σήκωσαν ἀπὸ τὸ κρεβάτι (10-2-38) μὲ πυρετό, τὸν ὁδήγησαν στὴν Ἀσφάλεια καὶ παρὰ τὶς διαμαρτυρίες τῶν οἰκείων του, τὸν ἐκτόπισαν στὴν Πάρο, γιὰ ἕνα χρόνο, μὲ τὸ αἰτιολογικὸ ὅτι *ἐπεζήτει νὰ κλονίσῃ τὴν θέσιν τῆς Ἑλλάδος ἐξωτερικῶς καὶ οἰκονομικῶς διασπείρων ἀπὸ μακροῦ φήμας ἐντελῶς ἀνυποστάτους καὶ κακοβούλους...* Ἡ ἀρρώστεια τοῦ Μιχαλακόπουλου, λίγες μέρες μετὰ τὴ μεταφορά του στὴν Πάρο, ἐξελίχτηκε σὲ πνευμονία. Παρὰ τὶς ἐκκλήσεις καὶ τὰ ἐπανειλημμένα τηλεγραφήματα τῶν τοπικῶν γιατρῶν στὴν κυβέρνηση γιὰ μεταφορὰ τοῦ ἄρρωστου στὴν Ἀθήνα, ὁ Μανιαδάκης ἀδιαφοροῦσε. Τελικὰ ἔστειλε δικό του γιατρὸ -μαζί του πῆγαν καὶ δυὸ γιατροὶ τῆς οἰκογένειας- ποὺ γνωμάτευσε ὅτι ὁ Μιχαλακόπουλος διέτρεχε ἄμεσο κίνδυνο καὶ ἔπρεπε νὰ μεταφερθεῖ στὴν Ἀθήνα. Ὅμως ἦταν ἀργά. Ὁ Μιχαλακόπουλος ὕστερα ἀπὸ 27 μέρες μετὰ τὴν εἰσαγωγή του στὸν «Εὐαγγελισμὸ» (1-3-98) πέθανε. Ἡ κηδεία του ἔγινε βιαστικά, μὲ τὴ λήψη δρακόντειων μέτρων. Τὸ προσκύνημα ἐπιτράπηκε μόνο γιὰ 3 ὧρες, ἦταν ἀρκετὲς γιὰ χιλιάδες κόσμου νὰ ἐκδηλώσει τὰ ἀντιδιδακτορικά του φρονήματα;

Σ' ὅ,τι ἀφοροῦσε τὰ Γιάννινα καὶ τὴν Ἤπειρο γενικότερα, στὸ θέμα τῶν συλλήψεων καὶ τῶν ἐξοριῶν, ἡ κατάσταση δὲ διέφερε ἀπὸ τὰ ὅσα γίνονταν

σ' ἄλλες ἐπαρχίες. Τὰ ἐπώνυμα στελέχη τῶν κομμουνιστικῶν ὀργανώσεων, ποὺ εἶχαν ὑποστεῖ συνέπειες καὶ πρὶν ἀπὸ τὴ δικτατορία, ἐκτοπίστηκαν σὲ νησιὰ κυρίως. Μόνον ὅσοι ὑπέγραφαν δήλωση μετανοίας τὴ γλύτωναν, βρίσκονταν ὅμως πάντα κάτω ἀπὸ συνεχὴ παρακολούθηση. (Ὁ γιατρὸς Π. Ἀποστολίδης στὸ βιβλίο του, «Ὅσο θυμᾶμαι», τ. Β΄ Ἀθήνα 1983, σελ. 148) ἀφηγεῖται τὴ δική του περιπέτεια καὶ τὴν ἀποφυγὴ τῆς ἐξορίας μὲ τὴν ὑπογραφὴ δήλωσης). Πάντως, πλήθαιναν οἱ δημοσιεύσεις δηλώσεων μετανοίας στὶς Γιαννιώτικες ἐφημερίδες ἀπὸ τὴν πόλη καὶ τὰ χωριά. Δηλώσεις ὑπέγραφαν καὶ στοὺς τόπους ἐξορίας κι ἀφήνονταν ἐλεύθεροι. Ἔτσι, κυρίως γιατροὶ καὶ δικηγόροι, δημοσίευαν στὶς ἐφημερίδες πὼς ἐπαναλάμβαναν τὶς ἐργασίες του, χωρὶς βέβαια ν' ἀναφέρουν καὶ τοὺς λόγους διακοπῆς. Κατὰ τὰ ἄλλα, οἱ δηλώσεις τοῦ Γενικοῦ διοικητῆ Β. Γκορτζῆ πρὸς τὸν τύπο -πρὶν ἀπὸ τὰ Χριστούγεννα- ὅτι ἔπρεπε νὰ σταματήσει ὁ λιβανωτὸς πρὸς τοὺς φορεῖς τῆς ἐξουσίας ἔπιασε. Γιὰ τὸν ἴδιο δὲν ἔγραφαν τίποτε οἱ ἐφημερίδες, καταχωροῦσαν μόνο τὰ ἀναφερόμενα σὲ ἀποφάσεις καὶ μέτρα τῆς κυβέρνησης, ποὺ πάντοτε συνοδεύονταν μὲ ὑμνητικὰ σχόλια. Νέες δηλώσεις τοῦ Β. Γκορτζῆ, ποὺ ἀφοροῦσαν καὶ πάλι τὸν τύπο, δημοσιεύτηκαν στὴν *Ἤπειρο* (1-2-38) καὶ ἦταν ἀξιοπρόσεκτες: *Μὲ λυπεῖ ἐξαιρετικὰ* -δήλωνε- *νὰ βλέπω ὅτι ὁλόκληρος ἡ ἐφημερίδα νὰ καταγίνεται γιὰ τὸ Τερουὲλ* (Ἱσπανικὴ πόλη πού, κατὰ τὸν ἐμφύλιο, πολιορκοῦσε ὁ Φράνκο ἑβδομάδες ὁλόκληρες καὶ δὲ μποροῦσε νὰ τὴν καταλάβει), *τοὺς Κινέζους* (ἀπὸ μῆνες εἶχε ἀρχίσει ἐκεῖ καὶ συνεχιζόταν αἱματηρὸς ὁ πόλεμος μεταξὺ τῶν ἐπιτεθέμενων Ἰαπώνων καὶ τῶν ἀμυνόμενων Κινέζων, τὴν *Γαλλικὴν* (πολιτικὴ) *κρίσιν, τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐθνῶν* (ἡ ὁποία στὴν πραγματικότητα εἶχε ἀχρηστευτεῖ, ἐξαιτίας τῆς στάσης ἀπέναντί της τῶν δυὸ δικτατόρων Χίτλερ καὶ Μουσολίνι), *τὰ Σύμφωνα καὶ κάθε εἶδους διεθνῆ πράγματα, καὶ τίποτε γιὰ τὴν Ἑλλάδα, τίποτε γιὰ τὴν Ἤπειρον. Ὑπάρχουν χίλια δυὸ ζητήματα, γεωργικά, ἐποικιστικά, δασικά, κτηνοτροφικά, ἐκπαιδευτικά, συγκοινωνιακά, ζητήματα ὑγείας, ζητήματα κοινοτικά, συνεταιριστικά. Γιὰ ὅλα αὐτὰ δὲν καταγίνεσθε καθ' ὁλοκληρίαν καὶ ἐν τούτοις οἱ ἐφημερίδες κυκλοφοροῦν εἰς τὰς ἐπαρχίας καὶ ἔχετε τὴν ἀξίωσιν ν' ἀγοράζωνται... Θὰ ἤθελα νὰ προσέχετε ὅλα τὰ ζητήματα μὲ ἐνδιαφέρον, μὲ πόνον καὶ μὲ προσοχὴν καὶ νὰ τὰ ὑποδεικνύετε παντοῦ. Καὶ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῶν ὑπηρεσιῶν ὅλαι θὰ σᾶς παρέξουν τὰ μέσα νὰ γράφετε πᾶν ὅ,τι ἀφορᾶ τὸν τόπον μας. Εἶμαι πρόθυμος νὰ σᾶς βοηθῶ κι ἐγὼ νὰ ἐνημερώνετε τοὺς ἀναγνῶστες σας ἐπὶ τοῦ κυβερνητικοῦ ἔργου, τοῦ τόσον σπουδαίου καὶ ἀποδοτικοῦ. Ὅταν θέλετε νὰ ἔρχεστε νὰ μὲ βλέπετε. Πάντα κάτι θὰ ὑπάρχῃ νὰ ποῦμε.* Σωστὰ ἦταν ὅσα δήλωνε ὁ Γκορτζῆς. Ξεχνοῦσε ὅμως κάτι. Πρὶν ἀπὸ τὴ δικτατορία οἱ τοπικὲς ἐφημερίδες ἀσχολοῦνταν -ὄχι καλόπιστα πάντοτε- μὲ ὅλα τὰ προβλήματα ποὺ ἀπασχολοῦσαν τὴν πόλη καὶ τὴν ὕπαιθρο. Ἐκτεταμένες ἔρευνες δημοσιεύονταν καὶ συμπλήρω-

ναν τὴν ἐνημέρωση οἱ πολλὲς ἀνταποκρίσεις ἀπὸ τὴν ἐπαρχία. Εἶχαν ὅμως, τότε, οἱ ἐφημερίδες τὴν ἐλευθερία τῆς ἔκφρασης. Τώρα φοβοῦνταν τὶς κυρώσεις, ἂν ἔγραφαν κάτι ποὺ οἱ λογοκριτὲς θὰ ἐκτιμοῦσαν ὅτι στρεφόταν, ἔμμεσα ἢ ἄμεσα, ἐναντίον τῆς κυβέρνησης. Σώπαιναν, λοιπόν, καὶ περιορίζονταν μόνο στὶς κυβερνητικὲς ἀνακοινώσεις καὶ τὰ κυβερνητικὰ πεπραγμένα. Ἡ *Ἤπειρος* σὲ σχόλιό της γιὰ τὶς δηλώσεις (2-2-38), ἔθιγε, *ἄκρῳ δακτύλῳ* τὸ θέμα: *Οἱ ἐφημερίδες ἀντιμετωπίζουν μίαν οἰκονομικὴν δυσπραγίαν ἀνεκδιήγητον καὶ εἶναι φυσικὸν νὰ μὴ δύνανται νὰ ἐπιτελέσουν τὸν προορισμόν των... Προκειμένου διὰ τὴν ὁμολογουμένως παρατηρουμένην εἰς τὰς στήλας τῶν ἐγχωρίων ἐφημερίδων ἔλλειψιν ὕλης τοπικῆς, τοῦτο δὲν εἶναι δίκαιον νὰ ἀποδοθῇ εἰς ἰδικήν μας ὑπαιτιότητα, ἀλλὰ εἰς μίαν σειρὰν ὁλόκληρον παρεξηγήσεων, τὰς ὁποίας ἔχει ἤδη ὑπ' ὄψιν του ὁ κ. ὑπουργός.* Τὸ περιεχόμενο τοῦ σχολείου ἀποτελοῦσε μιὰ ἔμμεση διαμαρτυρία ὄχι κατὰ τοῦ Γκορτζῆ, ἀλλὰ κατὰ τῆς πολιτικῆς τῆς κυβέρνησης ἀπέναντι στὸν τύπο, ὁ ὁποῖος στὸ μεταξὺ δὲν παρέλειπε νὰ δημοσιεύει ἐκτενέστατες περιγραφὲς γιὰ τὶς προετοιμασίες τῶν γάμων τοῦ διαδόχου Παύλου, γιὰ τὴν ἄφιξη τῆς μνηστῆς του Φρειδερίκης, γιὰ τὴ μεγαλοπρέπεια τῆς τελετῆς στέψης (9-1-38), γιὰ τὰ βασιλικὰ διαγγέλματα, καθὼς καὶ τὶς δοξολογίες ποὺ ἔγιναν στὰ Γιάννινα καὶ στὴν ὕπαιθρο· δὲν ἔπαυσε νὰ δημοσιεύει ἀκόμα τὰ συγχαρητήρια τηλεγραφήματα ποὺ στάλθηκαν γιὰ τοὺς γάμους καὶ τὶς βασιλικὲς ἀπαντήσεις καὶ νὰ διαθέτει τὶς στῆλες του γιὰ σχολιασμὸ τῶν γεγονότων. Τὸ ἴδιο ἔγινε κι ἀργότερα, ὅταν τὸ πρῶτο δεκαήμερο τοῦ Φεβρουαρίου πέθανε ὁ πρίγκηπας Νικόλαος (8-1-38) καὶ τὰ ἄρθρα γιὰ τὸ θάνατό του, οἱ νεκρολογίες, ἡ περιγραφὴ τοῦ μνημοσύνου στὴ μητρόπολη, οἱ ἀναγγελίες ἀναβολῆς ἐκδηλώσεων, λόγω πένθους, κι ἄλλα ἀκόμα, περίσσευαν στὶς ἐφημερίδες. Ποῦ νὰ βρεθεῖ, λοιπόν, χῶρος γιὰ ἐκτεταμένες ἔρευνες τοῦ τύπου, ἀφοῦ ὅλα τὰ προηγούμενα ἦταν ὑποχρεωτικά;

Ἡ *Ἤπειρος* ἐξακολουθοῦσε νὰ κυκλοφορεῖ κάθε Κυριακὴ τετρασέλιδη φιλολογικὴ καὶ μὲ τὰ κείμενα ποὺ δημοσίευε δικαίωνε τὸν τίτλο της. Ἐξαιτίας οἰκονομικῶν καὶ πάλι δυσχερειῶν, τὸ τετρασέλιδο σχῆμα σταμάτησε τέλη Μαΐου. Σ' αὐτὸ τὸ διάστημα, τοῦ νέου ἔτους δημοσιεύτηκαν στὴν ἐφημερίδα κάποια ἀξιόλογα κείμενα. Ἀναφέρω μερικά. Ἀνέκδοτο διήγημα τοῦ Γ. Χατζῆ-Πελλερέν, Ἐπιστολὲς Μέρτζιου, διευκρινιστικὲς γιὰ τὴ δημοσιευόμενη *Χρονογραφία* τοῦ Ζώτου Τζιγαρᾶ (4-1-38), Δ. Σαλαμάγκα: Ἰωάννης Κωλέττης, Ἀρχαιολογία Ἀρβανιτῶν (16-1-38) τοῦ Ἀθαν. Ψαλλίδα (συνέχεια, τὸ α΄ μέρος εἶχε δημοσιευθεῖ στὴ φιλολογικὴ τῆς Κυριακῆς 9-1-38. Κριτική, σὲ συνέχειες, τοῦ Ἠλ. Κώνστα γιὰ τὴν Ἀρχαιολογία τῶν Ἀρβανιτῶν (23-1-38). Ἐπιστολὴ Κ. Μέρτζιου γιὰ τὸ «Φροντιστήριον τοῦ Φλαγγίνι ἐν Βενετίᾳ» (30-1-38). Στὶς φιλολογικὲς ἐκδόσεις περιλαμβάνονταν καὶ ἐνδιαφέροντα δημοσιεύματα σχετικὰ μὲ τὴν ἀνάπτυξη πνευμα-

τικῆς ζωῆς στὴν πόλη, ποὺ εἴτε ἀπαντοῦν σὲ δημοσιεύματα ἄλλων ἐφημερίδων, εἴτε περιέχουν ἰδέες-κίνητρα γιὰ ἄλλες συζητήσεις. Γύρω ἀπὸ τὸ θέμα, ἀπὸ τὴν πρώτη κι ὅλας μέρα τοῦ νέου χρόνου, ἄρχισε, ἢ μᾶλλον συνεχίστηκε, γιατὶ εἶχε ἀρχίσει ἀπὸ τὸ παρελθὸν (βλ. προηγούμενους τόμους)- ἀνάμεσα στὴν *Ἤπειρο* καὶ τὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* συζήτηση σχετικὴ μὲ τὴν προσφορὰ τῶν δυὸ ἐφημερίδων στὴν πνευματικὴ ἀνάπτυξη τῆς πόλης. Ἡ *Ἤπειρος* στὸ φύλλο τῆς 1-1-38, στὴ στήλη τῆς ἀλληλογραφίας καὶ ὑπὸ τὸν τίτλο: *Οἱ νέοι καὶ τὸ καθῆκον τους*, ἀπαντοῦσε, σίγουρα διὰ χειρὸς Δημ. Γ. Χατζῆ, σὲ ἀναγνώστη της *διανοούμενον νέον: Εἶναι λάθος σας μεγάλο, πῶς ἡμεῖς τάχα δὲν θέλουμε νὰ δεχτοῦμε τὴ συνεργασία τῶν νέων. Κι ὄχι μόνο λάθος σας, μὰ καὶ παράλογο ἀφοῦ νέοι τὴν ἐκδίδουν αὐτὴν τὴν ἐφημερίδα, πρὸς τοὺς νέους ἰδιαίτερα ἀπευθύνεται καὶ νέοι εἶναι καὶ οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς τακτικούς της ἀναγνῶστες. Μὲ μόνη βέβαια τὴ διαφορὰ ὅτι δὲν ἀρκεῖ νὰ εἶναι κανένας «νέος», ἀλλὰ ἀπαραίτητα νὰ εἶναι καὶ νέος καὶ ἱκανός. Γιατὶ συνηθίζουν βέβαια στὶς ἐπαρχίες πολλὲς ἐφημερίδες, εἴτε ἀπὸ παρεξήγηση, εἴτε ἀπὸ δεκαρολογία, νὰ δέχωνται κάθε εἴδους προχειρολογήματα καὶ ἀηδίες, ἀρκεῖ νὰ προέρχονται ἀπὸ τοὺς «νέους». Ἀλλὰ τοῦτο τὸ πρᾶγμα δὲν ζημιώνει μόνο τὴν ἐφημερίδα ποὺ τὰ δέχεται, οὔτε μονάχα ἐκείνους ποὺ τὰ γράφουν καὶ ποὺ βρίσκουν μ' αὐτὸ τὸν τρόπο μιὰ πόρτα ἀνοιχτή· ἀκαθοδήγητοι καὶ ἀχαλιναγώγητοι, δὲν ἀργοῦν νὰ παρασυρθοῦν κι ἂν ἔχουν καὶ τίποτε καλὸ νὰ τὸ χάσουν, κι αὐτὸ ζημιώνει κυρίως τὸν τόπο, στὸν ὁποῖον γίνονται αὐτὰ τὰ πράγματα. Γιατί, παρακάτω στὴν πρωτεύουσα τὰ διαβάζουν φίλε μου κι ἐκεῖ αὐτὰ τὰ πράγματα, κρίνουν ἀπ' αὐτὰ τὴν πνευματικὴ κατάσταση τῆς ἑλληνικῆς ἐπαρχίας καὶ σηκώνονται ὕστερα καὶ συζητοῦνε καὶ στενοχωροῦνται οἱ ἄνθρωποι πῶς θὰ «σώσουν» τὴν ἐπαρχία καὶ πῶς θὰ τὴν «ἐξυψώσουν» πνευματικά. Κι ὅσο πιὸ πολὺ τὸ συζητοῦνε ἐκεῖνοι, τόσο καὶ πιὸ μέσα στὰ βαθειὰ πᾶμε ἐμεῖς, γιατὶ ὅλος ὁ κόσμος ἀρχίζει σιγὰ-σιγὰ νὰ πιστεύῃ πῶς ἡ ἐπαρχία εἶναι ζούγκλα διανοητική· καὶ τὸ χειρότερο ἀπ' ὅλα, τὸ συνειθίζουμε κι ἐμεῖς καὶ περιμένουμε κανένα θαῦμα νὰ μᾶς σώσῃ. Ἐνῶ ἡμεῖς τὶ λέμε; Λέμε πῶς ἡ ἐπαρχία, ζώντας κάτω ἀπὸ φριχτὲς συνθῆκες, ἔχει μολαταῦτα δυνάμεις ζωντανές, ἔχει στοιχεῖα ἱκανά, ἔχει μιὰ ζύμη ἕτοιμη καὶ πῶς χρειάζεται δουλειὰ μέσα ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἐπαρχία γιὰ ν' ἀνθίσῃ κι ἐκεῖ ὁ καλὸς καὶ ζουμερὸς καρπός. Καλὸς καὶ ζουμερὸς καρπὸς λέμε, γιατὶ δὲν ἔχετε παρὰ νὰ ρίξετε ἕνα μάτι στὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία καὶ θὰ δῆτε πῶς ὅλα τὰ ταλέντα ποὺ ἀναπτύχτηκαν καὶ ξεπετάχτηκαν ἀπὸ τὴν ἐπαρχία, χαρακτηρίζονται ἀπὸ μιὰ ζωντάνια, μιὰ εἰλικρίνεια κι ἕνα βάθος αἰσθήματος καὶ σκέψης. Χρειάζεται μονάχα νὰ δουλέψουμε. Ν' ἀναπτύξουμε ὅλες τὶς δυνάμεις μας γιὰ νὰ δημιουργήσουμε κίνηση καὶ ζωή, γιὰ νὰ ὀργανώσουμε καὶ ἐνθαρρύνουμε τὸ ὑλικὸ ποὺ ἔχουμε. Σὲ μιὰ τέτοια προσπάθεια προβάλει, σὰν χρέος ὑπέρτατο μπροστά μας, νὰ χτυπήσουμε δυὸ πράγματα ἐξ*

ἴσου χαρακτηριστικὰ γιὰ τὸ σκοπό μας: Τὴν προχειρότητα καὶ τὸν ἀρριβισμό. Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ μὲ ὅσους εἶναι, ἢ λέγονται «νέοι», πρέπει νάμαστε πολὺ προσεκτικοί. Νὰ μὴν ἀφήνουμε ἐκείνους πὄχουν ἱκανότητα νὰ προχειρολογοῦν, μὰ νὰ τοὺς παιδεύουμε λιγάκι, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ νὰ ξεκαθαρίζουμε τὸ ἔδαφος ἀπὸ τοὺς ἀνοήτους «νέους» ποὺ ψευτολογοῦν. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, ὅσοι μένουν θἆναι κτῆμα μας ὁριστικό, κεφάλαιο γιὰ τὴ δημιουργία πνευματικῆς ζωῆς καὶ κίνησης. Ἔτσι ἀντιμετωπίζουμε ἐμεῖς τὸ πρόβλημα τῶν «νέων». Ἅμα βρίσκουμε ἕνα νέο ἱκανό, τὸν βοηθοῦμε, ὅπως μποροῦμε, τοῦ δίνουμε ὅ,τι μποροῦμε νἄχουμε γιὰ νὰ δώσουμε. Ἅμα ὅμως ἔχει τὴν ἀξίωση, ἐπειδὴ εἶναι νέος, νὰ τὸν ἀφήσουμε νὰ γράψῃ ἀνοησίες, τότε καλλίτερα εἶναι νὰ μὴν χτυπήσῃ καθόλου τὴν πόρτα μας. Ἐμεῖς μὲ εὐχαρίστηση ζημιωνόμαστε τὴ δραχμούλα του -κι ἂς μᾶς εἶναι τόσο χρήσιμη-, μὰ ὁ τόπος μας κάτι κερδίζει...

Ἡ ἀπάντηση τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* -γιατὶ πρὸς αὐτὸν κυρίως κατευθύνονταν τὰ βέλη τῆς *Ἠπείρου*- δόθηκε ἕνα μήνα ἀργότερα, μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἀπονομῆς τῶν βραβείων τῆς *Λέσχης Ἰωαννίνων* στὸ λογοτεχνικό της διαγωνισμό. Στὸ μεταξὺ ἄρχισαν συζητήσεις ἀπὸ τὶς στῆλες τῶν ἐφημερίδων, γύρω ἀπὸ τὴν πνευματικὴ ἐπαρχία καὶ τὴν ἀνάπτυξή της. Οἱ γνῶμες διχάζονταν. Ἄλλοι μιλοῦσαν γιὰ ἀνυπαρξία πνευματικῆς κίνησης στὴν πόλη κι ἄλλοι γιὰ τὸ ἀντίθετο. Ἡ πρώτη ἄποψη ὑποστηριζόταν στὴν *Ἤπειρο* (30-1-1938) ἀπὸ τὸν Β.Β. (ἀρχικὰ ἢ ψευδώνυμο;). Ἔγραφε: *Δὲν εἶναι καινούρια ἡ διαπίστωση ὅτι στὴν πόλη μας λείπει καὶ ἡ στοιχειωδέστερη πνευματικὴ κίνηση. Τὴ στιγμὴ ποὺ μιὰ ἀληθινὰ ἀξιόλογη πνευματικὴ κίνηση γίνεται σ' ὅλα τὰ ἐπαρχιακὰ κέντρα τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐκδηλώνεται μ' ἕνα σωρὸ συμπαθέστατα φιλολογικὰ περιοδικὰ ποὺ ἐκδίδονται ἐκεῖ μὲ τὴν ἵδρυση συλλόγων καὶ καλλιτεχνικῶν σωματείων, μὲ διαλέξεις, ὁμιλίες κλπ., εἶναι λυπηρὸ σὲ μᾶς νὰ ἐξακολουθῇ μιὰ τέτοια κατάσταση πλήρους ἀποτελματώσεως καὶ ἀκινησίας. Εἶναι σωστὸ βέβαια πὼς ἡ δημιουργία μιᾶς πνευματικῆς κίνησης ἀποτελεῖ τὴ συνέχεια τῆς ὕπαρξης σειρᾶς ἄλλων ὅρων καὶ πὼς «πνευματικὴ κίνησις» δὲν μπορεῖ νὰ δημιουργηθῇ μὲ τὸ «ζόρι», ὅταν δὲν ὑπάρχουν αἱ ἄλλαι ἀπαραίτητοι προϋποθέσεις καὶ πρωτίστως ἕνα προετοιμασμένο, καλλιεργημένο περιβάλλον. Αὐτὰ εἶναι βέβαια πολὺ σωστὰ καὶ καμμιὰ λογικὴ δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ περιμένουμε ἐκ τοῦ μηδενὸς μιὰ πνευματικὴ ἀναγέννηση στὸν τόπο μας, ἐπειδὴ συμβαίνει νὰ ὑπάρχουν καὶ πέντε-δέκα ἄνθρωποι ποὺ καλλιεργήθηκαν, μορφώθηκαν καὶ ἀναπτύχθηκαν, δημιουργώντας μέσα τους παρόμοιες ἀξιώσεις καὶ ἀνάγκες.* Κατὰ τὸν ἐπιστολογράφο, αὐτοὶ οἱ μορφωμένοι καὶ καλλιεργημένοι ἄνθρωποι εἶχαν ὑποχρέωση ν' ἁπλώσουν τὸ χέρι τους πρὸς τὸ λαὸ γιὰ νὰ τὸν ἀνυψώσουν σ' ἕνα πνευματικὸ ἐπίπεδο καλλίτερο, *νὰ τὸν μορφώσουν ὅσον εἶναι δυνατόν, νὰ τοῦ δώσουν νὰ χαρῇ, ἔστω καὶ ἀπὸ μιὰ γωνίτσα, τὸν ἀπέραντο καὶ χιλιόμορφο κόσμο τῆς τέχνης καὶ τῆς γνώσης. Θαύματα*

-συνέχιζε- δὲν μποροῦμε νὰ περιμένουμε. Ἀλλὰ μιὰ Φιλαρμονική, ἕνα σωματεῖο μὲ καθαρὰ πνευματικὲς καὶ μορφωτικὲς ἐπιδιώξεις, ἕνα κυριακάτικο σχολεῖο, μποροῦσαν νὰ γίνουν. Τὸ Ὠδεῖο μποροῦσε ἐπίσης νὰ δραστηριοποιηθεῖ περισσότερο, δίνοντας τακτικὰ συναυλίες μὲ φτηνὸ εἰσιτήριο, γιὰ νὰ καλλιεργηθεῖ τὸ μουσικὸ αἴσθημα τοῦ λαοῦ, καὶ πολλὰ ἄλλα μποροῦσαν νὰ γίνουν ἂν ἀποφάσιζαν οἱ μορφωμένοι καὶ φωτισμένοι ἄνθρωποι νὰ δραστηριοποιηθοῦν. Ὁ πνευματικὸς ναρκισισμὸς -πρόσθετε- ἀποτελεῖ μιὰ ψύχωση, ἕνα εἶδος ἀρρώστειας ποὺ σὲ μᾶς ἐδῶ εἶναι πολὺ συνηθισμένη. Ποιὸς θέτει τὸν λύχνον ὑπὸ τὸν μόδιον; Οἱ μορφωμένοι τῶν Γιαννίνων!.. Κρατεῖ ἡ ἀντίληψις πὼς «ἐδῶ τέτοια δὲν μποροῦν νὰ γίνουν», πὼς ὅσες παρόμοιες προσπάθειες ἔγιναν κατέληξαν σὲ ἀποτυχία... Μιὰ σειρὰ ἀπὸ τέτοιες προκαταλήψεις σακατεύουν καὶ ἀφανίζουν κάθε καλὴ προσπάθεια, καλλιεργοῦν τὴν ἡττοπάθεια καὶ δημιουργοῦν μιὰ κατάσταση γενικῆς ἀδιαφορίας. Ὡς φωτεινὸ παράδειγμα ἀνέφερε τὴν ἔκδοση τῶν Ἠπειρωτικῶν χρονικῶν, ὑπογραμμίζοντας πὼς καὶ σ' ἄλλους τομεῖς μποροῦσαν ν' ἀναπτυχθοῦν ἀνάλογες κινήσεις, μὲ τὴν ἔκδοση καλοῦ λογοτεχνικοῦ περιοδικοῦ, τὴν ἵδρυση Δημοτικοῦ θεάτρου κ.ἄ. Ὅλα θὰ μποροῦσαν νὰ γίνουν -κατέληγε- μὲ τὴν ἄμεση δραστηριοποίηση τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων τοῦ τόπου.

Ἡ ἀπάντηση τοῦ Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος, στὶς αἰτιάσεις τῆς Ἠπείρου δόθηκε στὶς 5-2-38. Κάποτε -σημείωνε- ὅταν ὁ «Ἠπειρωτικὸς ἀγών», θραύων τὰς ἁλύσεις τοῦ πνευματικοῦ εὐνουχισμοῦ, ἀπετόλμα νὰ δημοσιεύῃ ποιήματα νέων τοῦ τόπου, οἱ ὁποῖοι ἐδείκνυον τάσεις ἐκδηλώσεως ποιητικῆς διαθέσεως, ἐδέχετο καταιγισμοὺς ἐπικρίσεων καὶ ἤκουε τὰ κηρύγματα τῆς «πνευματικῆς ἀποκλειστικότητος» ἢ ἄλλης τοῦ «πνευματικοῦ μονοπωλείου». Ἀλλ' ὅπως ἡ ἐφημερὶς αὕτη ἠθέλησε νὰ δημιουργήσῃ νέαν δημοσιογραφικὴν παράδοσιν ἐν Ἠπείρῳ, οὕτως ἠδιαφόρει διὰ τὰς ἐπικρίσεις καὶ ἀπέρριπτε τὰς συμβουλάς, συνεχίζουσα νὰ ἐνθαρρύνῃ τοὺς νέους Ἠπειρώτας ποιητάς. Δὲν θὰ ἀπαριθμήσωμεν πόσοι νέοι Ἠπειρῶται ἐνθαρρυνθέντες ἀπὸ τὴν φιλοξενίαν τοῦ «Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος« κατώρθωσαν νὰ παρουσιάσουν βραδύτερον ἐργασίαν ἐπαινετήν. Μᾶς ἀρκεῖ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ τελευταίου φιλολογικοῦ διαγωνισμοῦ τῆς «Λέσχης Ἰωαννίνων». Οἱ κατ' εὐχὴν ἐπαινεθέντες καὶ τυχόντες καὶ χρηματικῶν ἐπάθλων κ.κ. Φρῖξος Τζιόβας καὶ Μιχαὴλ Γάκης εἰς τὸν «Ἠπειρωτικὸν ἀγῶνα» ἔχουν δημοσιεύσει τὰ πρωτόλεια ποιήματά των, ἀπὸ τῶν στηλῶν τοῦ «Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος» ἐξώρμησαν πρὸς τὰ αἰθέρια ὕψη τῆς ποιήσεως φερόμενοι ἐπὶ τοῦ Πηγάσου, καὶ ὁ «Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν» ὑπῆρξεν ἐκείνη ἡ ἐφημερίς, ἡ ὁποία τοὺς ἐνίσχυσε. Τὴν ἑπόμενη (6-2-38) ἦρθε ἀπὸ τὴν Ἤπειρο ἡ ἀντίκρουση: Ἐπειδὴ συμβαίνει ἐμεῖς οἱ νέοι -ἔγραφε στὴν ἐπιστολή του κάποιος, ὑπογράφοντας μὲ τὸ ἀρχικὸ Ω.) νὰ σοβαρολογοῦμεν καὶ νὰ μὴν ἀντιπαρερχόμεθα ὁτιδήποτε βλέπει τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας (ἀναφέρεται

στὸ σχόλιο τῆς προηγούμενης τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος*) *ἐπιτρέψατέ μου νὰ διατυπώσω μερικὰς σκέψεις: α) Ὁ ἀρθρογράφος θεωρεῖ, ὡς τὸ «ὧν οὐκ ἄνευ» δι' ἕνα νέον τὴν δημοσίευσιν παντὸς στιχουργήματός του. β) Ὁ ἀρθρογράφος νομίζει ὅτι ἀποτελεῖ πραγματικὴν ὑποστήριξιν δι' ἕνα νέον ἢ ἄνευ κόπου ἐξεύρεσις ἑνὸς ἐντύπου ἀπὸ τοῦ ὁποίου θὰ ἐμφανίζεται μὲ τὴν ὑπογραφήν του ποιητής, καὶ γ) Ὁ ἀρθρογράφος νομίζει δικαίως (ἀλλὰ καλῶς;) ὅτι τέμνει νέας ὁδοὺς καὶ θραύει τὰς ἁλύσεις τοῦ «πνευματικοῦ εὐνουχισμοῦ», φιλοξενῶν εἰς τὰς στήλας τῆς ἐφημερίδος του οἱονδήποτε χειρόγραφον στίχων θὰ ἔφθανε μέχρις αὐτοῦ. Στὰ παραπάνω ἔχω νὰ κάνω δυὸ παρατηρήσεις: 1) Ἢ ἡ ἐφημερὶς προσέχει ἀποκλειστικῶς τὴν ἐπιχειρηματικὴν ἄποψιν τοῦ ζητήματος, εἰς βάρος τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ τόπου, μὴ θέλουσα νὰ δυσαρεστήσῃ κανένα ἀνεξαιρέτως... 2) Ἢ ὅτι δύναται διὰ μέσου τῶν πρωτολείων νὰ διακρίνῃ μελλοντικὰς ποιητικὰς δόξας, δρέποντας καὶ αὐτὴ ἐκ τῶν ὑστέρων τοὺς ἀναλογοῦντας καρπούς... Βέβαια κανεὶς δὲν θὰ μποροῦσε ν' ἀρνηθῇ στὴν ἐφημερίδα ὅτι κατὰ τὸ μέρος της συνέβαλε καὶ αὐτὴ σὲ κάτι καλό: στὴ μεγαλύτερη γνωριμία δυὸ ποιητῶν ποὺ δώδεκα ἄνθρωποι ἑνὸς σωματείου ἐπιστημόνων κρίνουν ἱκανοὺς νὰ βραβευθοῦν ἢ νὰ ἐπαινεθοῦν. Ἀλλὰ τὸ νὰ ὑποστηρίζουμε ἑκατὸ ἀναξιότητες γιὰ νὰ ἐκδηλωθοῦν δυὸ ἀξίες -ποὺ εἴτε ἔτσι, εἴτε ἀλλοιῶς θὰ ἐκδηλώνονταν, καὶ αὐτὸ νὰ τὸ κάνουμε ἐνσυνείδητα καὶ νὰ τὸ ἀποκαλοῦμε «νέαν ὁδὸν»- ...προσφέρουμε τὴ χειρότερη ὑπηρεσία ποὺ μποροῦμε στὸν τόπο μας...* Γράφει καὶ πολλὰ ἄλλα ὁ ἐπιστολογράφος, ἐνδιαφέροντα βέβαια, ἀλλὰ θὰ χρειαζόταν πολὺ χῶρος γιὰ νὰ παρατεθοῦν. Ἡ γνώμη μου εἶναι πὼς καὶ τὸ κείμενο αὐτό, ποὺ δημοσιεύτηκε ὑπὸ τύπον ἐπιστολῆς, ἔχει γραφεῖ ἀπὸ τὸν Δημ. Χατζῆ. Ἦταν φυσικὸ στὶς συζητήσεις αὐτὲς νὰ ἐμπλακεῖ καὶ ἡ *Λέσχη Ἰωαννίνων*, σχετικὰ μὲ τὸ ἂν ἐπιτελεῖ πνευματικὸ ἢ ὄχι ἔργο. Θ' ἀναφερθοῦμε στὴ συνέχεια, μὲ τὴν ἀφορμὴ τῆς ἀπονομῆς τῶν λογοτεχνικῶν βραβείων.

Βαρὺς ὁ χειμώνας τοῦ 1937-38 καὶ τὰ κάρβουνα ποὺ ἔλειπαν τὸν ἔκαναν ἀκόμα βαρύτερο. Τὰ σχόλια τῶν ἐφημερίδων ὑποχρέωσαν τὴ Γενικὴ διοίκηση νὰ ἐκδόσει ἀνακοίνωση, μὲ τὴν ὁποία παραδεχόταν τὴν ἔλλειψη, τὴν ὀφειλόμενη, κατὰ τὴν ἄποψή της, ὄχι στὴν ἀνεπάρκεια δασῶν, προσφερόμενων γιὰ ἄμεση ἐκμετάλλευση, *ἀλλ' εἰς τὴν στενότητα μεθ' ἧς ἀσκοῦν τὸ ἐπάγγελμά των οἱ ἐνταῦθα ἀνθρακέμποροι, ἐξ ἀντιεμποροικοῦ ἢ αἰσχροκερδικοῦ πνεύματος κινούμενοι.* Γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῆς κατάστασης, διατάχτηκε ὁ δασάρχης Βάλτου νὰ θέσει στὴ διάθεση τῆς Γενικῆς διοίκησης τὴν πλεονάζουσα παραγωγὴ κάρβουνων τοῦ δασαρχείου του (4.000 ὀκάδες κάρβουνα σὲ ἡμερήσια βάση). Στὸ μεταξὺ ἡ Γενικὴ διοίκηση ὑποσχόταν νὰ λάβει μέτρα, ὥστε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἀνθρακέμπορα *νὰ καταστῇ ἐν τῷ μέλλοντι περισσότερον ἐξυπηρετικὸν τῆς κοινωνίας, ἡ δὲ αἰσχροκερδικὴ διάθεσις τινῶν ἐκ τούτων νὰ πληγῇ κατὰ τὸ τρόπον ὥστε νὰ συνετίσῃ ὅλους.* Τὸν χειμώνα αὐτό, ἐξαιτίας τῆς κακοκαιρίας, τοῦ πάγου καὶ τῶν χιονοπτώσεων, δοκιμάστηκε σκληρὰ καὶ ἡ κτηνοτροφία τῆς Ἠπείρου.- Ἄρχισε ἡ ἐφαρμογὴ τῶν μέτρων γιὰ τὸν περιορισμὸ τῆς αἰγοτροφίας. Ὁ Μεταξᾶς εἶχε τὴ γνώμη ὅτι ἡ γίδα ἦταν ὁ ἐχθρὸς τῆς ἀνάπτυξης τοῦ δάσους καὶ μὲ τὴν ἀπαγόρευση βοσκήσιμων ἐκτάσεων ὑποχρέωσε τοὺς κατοίκους νὰ περιο-

ρίσουν τὸν ἀριθμὸ τῶν γιδιῶν. Τὸ ὑπουργεῖο Γεωργίας, στὰ παράπονα τῶν κατοίκων, ἀπαντοῦσε πὼς ἡ ἀπαγόρευση θὰ ἴσχυε μόνο γιὰ 1.600.000 στρέμματα σὲ σύνολο 60.000.000 στρεμμάτων βοσκήσιμων ἐκτάσεων, καλυπτόμενων ἀπὸ βελανιδιὰ καὶ ἔλατο. Ἔβρισκε ἀκόμα πὼς ὁ ἀριθμὸς τῶν γιδιῶν ἦταν πολὺ μεγάλος γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἔπρεπε νὰ περιοριστεῖ. Εὐτυχῶς ποὺ δὲν ὑποχρεώθηκαν οἱ κάτοικοι νὰ σφάξουν ὅλα τὰ γίδια καὶ ἔτσι μπόρεσαν νὰ ἐπιζήσουν μὲ τὰ προϊόντα τους, κατὰ τὴν περίοδο τῆς κατοχῆς, οἱ ὀρεινοὶ κυρίως πληθυσμοί.- Πολλὲς στῆλες διέθεσαν οἱ ἐφημερίδες μὲ περιγραφὲς τῆς στέψης τοῦ Παύλου καὶ τῆς Φρειδερίκης (9-1-38). Ἡ πόλη, σπίτια, καταστήματα καὶ δημόσια κτίρια, σημαιοστολίστηκαν γιὰ τρεῖς μέρες, δοξολογία ἔγινε στὴ μητρόπολη καὶ οἱ Γιαννιῶτες παρακολούθησαν τὴν τελετὴ τῆς στέψης στὴν κεντρικὴ πλατεία μὲ τὴν μετάδοσή της ἀπὸ τὸ ραδιόφωνο. Δυὸ μεγάφωνα εἶχαν ἐγκατασταθεῖ, ἕνα στὸ «Ἀκροπὸλ Παλλὰς» καὶ ἕνα στὸ Ρολόι, ἔγινε ἡ σύνδεση κι ἄρχισε ἡ μετάδοση.- Ἡ *Ἤπειρος* συνέχιζε καὶ τὸ νέο ἔτος τὴν καθημερινὴ δημοσίευση τοῦ *Δελτίου τοῦ χρηματιστηρίου*. Συντασσόταν στὸ γραφεῖο τοῦ Ἠλία Νεγρίν.- Στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα συνεχιζόταν ἡ δημοσίευση τῆς μελέτης τοῦ Σ. Ράπτη:* Ὁ πόλεμος στὴν Ἤπειρο. Ὁλοκληρώθηκε στὶς 13-1-38, ὕστερα ἀπὸ 63 συνέχειες.- Σειρὰ ἄρθρων τοῦ στρατηγοῦ Κ. Μπακοπούλου γιὰ τὴν προστασία τοῦ ἄμαχου πληθυσμοῦ ἀπὸ τὶς ἐναέριες ἐπιθέσεις δημοσιεύτηκαν σ' ὅλες τὶς ἐφημερίδες.- *Ἄνθρακες οἱ θησαυροὶ* ποὺ ζητοῦσε νὰ βρεῖ στὸ Μπισδούνι τετραμελὴς ὁμάδα· ὕστερα ἀπὸ πολλὲς προσπάθειες ἀνακάλυψε τὸ «θησαυρὸ» στὴ ρίζα μιᾶς βελανιδιᾶς, μέσα σ' ἕνα παλιοτενεκέ. Τὰ ἀρχαῖα νομίσματα ποὺ ζητοῦσαν δὲν ἦταν παρὰ τουρκικὰ νομίσματα, ἀσημένια καὶ μπακιρένια τῶν 50 καὶ ἑκατὸ παράδων, γρόσια κ.ἄ., συνολικῆς ἀξίας 1200 δρχ.- Τρία ἐνδιαφέροντα ἄρθρα δημοσίευσε στὸν *Ἠπειρωτικὸν ἀγῶνα* (ἀπὸ 12-1-38) ὁ διευθυντὴς τῆς Ἐμπορικῆς σχολῆς Ἀλεξ. Σπυράκης. Ἀναφέρονταν στὴν ἀνάγκη ἀνάπτυξης βιβλιοθηκῶν σ' ὅλη τὴ χώρα. Σχολιάζοντας τὸ περιεχόμενό τους ἡ ἐφημερίδα συμφωνοῦσε μὲ τὴν ἄποψη τοῦ Σπυράκη, ὅτι *μία δημοσία βιβλιοθήκη* -ὅπως αὐτὴ ποὺ εἶχε ἱδρυθεῖ στὰ Γιάννινα- *δὲν πρέπει νὰ εἶναι πνευματικὸν ὕδωρ ἀλλόμενον διὰ τοὺς ἐνηλίκους μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς ἀνηλίκους καὶ κυρίως διὰ τὴν μαθητιῶσαν νεότητα.*- Ἡ Γενικὴ διοίκηση ἀποφάσισε νὰ ἐνεργήσει ἀπογραφὴ τῶν ἀγραμμάτων τῆς πόλης κι ἀνέθεσε τὸ ἔργο στὴν ἀστυνομία. Σημαντικὸ ἰατρικὸ γεγονὸς θεωρήθηκε στὰ Γιάννινα ἡ μετάγγιση αἵματος ποὺ εἶχε γίνει σὲ ἄρρωστη γυναίκα, στὸ Ἀργυρόκαστρο στὶς 25-1-38. Τὴ μετάγγιση ἔκαναν οἱ γιατροὶ τῶν Γιαννίνων Στεφ. Χρηστίδης, χειρουργός, Βασ. Λάππας, παθολόγος-ἀκτινολόγος καὶ Ἀχ. Μαρούφωφ, μικροβιολόγος.- Ἐντυπωσιακὸ μετεωρολογικὸ φαινόμενο ἐμφανίστηκε στὸ Μιτσικέλι, στὶς 25-1-38, τὸ βράδι, ὥρα 10.30. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (27-1-38) τὸ περιέγραψε ὡς ἑξῆς: *Προψὲς καὶ ἀπὸ τῆς 10.30 νυκτερινῆς ὥρας εἰς τὸν ὁρίζοντα καὶ ὕπερθεν τοῦ Μιτσικελιοῦ ἐνεφανίσθη ἓν μετεωρολογικὸν φαινόμενον. Ζώνη φωτὸς κατερύθρου ἐμφανισθεῖσα τὸ πρῶτον πρὸς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς Πίνδου, ἐκινεῖτο πρὸς δυσμὰς ὁλονὲν μεγενθυνομένη. Ἡ ἀνταύγεια τοῦ φωτὸς ἦτο τόσον μεγάλη, ὥστε ὁλόκληρος ὁ ὁρίζων ἀπὸ τῶν ἀνατολικῶν πλευρῶν τοῦ Μιτσικελιοῦ μέχρι τῶν βορείων ἐφωτίζετο λαμπρότατα. Ἡ ἐν λόγῳ ζώνη ἀπὸ τῆς 11ης νυκτερινῆς ἤρχισε μετακινουμένη πρὸς δυσμάς, μέχρις ὅτου μετὰ τρίωρον ἐξηφανίσθη ὄπισθεν τοῦ ὁρίζοντος. Τὸ φαινόμενον ἀποδίδεται εἰς συγκέντρωσιν ἠλεκτρισμοῦ, ὅστις ἐπροκάλει καὶ τὸ πυρόχρουν φῶς.* Ἡ ἐκδοχή, εἰδικοῦ ἴσως, δημοσιευμένη στὴν *Ἤπειρο* (2-2-38) γιὰ τὸ φαινόμενο, στηριζόμενη σὲ γνῶμες ἐπιστημόνων, ἦταν ὅτι αὐτὸ ὀφειλόταν στὸ βόρειο σέλας

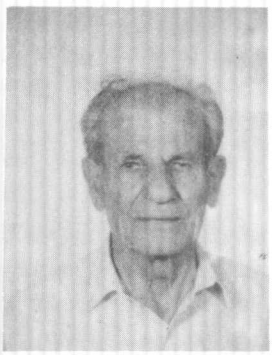

Γιάννης Πέτρου (Πινδέας). Βλ. βράβευσή του από τη *Λέσχη Ἰωαννίνων*.

πελώριας ἔκτασης ποὺ ἔφτασε καὶ στὰ νοτιότερα μέρη τῆς Εὐρώπης. Ἀπὸ τὶς πολικὲς χῶρες τὸ φαινόμενο ἐπεκτάθηκε ὡς τὴ Μεσόγειο, σταλμένο ἀπὸ τὶς παντοδύναμες ἠλιακὲς ἀχτίδες. Τὸ πολικὸ σέλας ἦταν ἕνα καθαρὰ ἠλεκτρομαγνητικὸ φαινόμενο, μὲ διάφορα χρώματα ποὺ γινόταν ἐξαιρετικὰ ἔντονο καὶ ἐκτεταμένο τὴν ὥρα τῶν μαγνητικῶν καταιγίδων. Δὲν ξέρω ἂν εἶναι ἡ ἄποψη καὶ τῶν σύγχρονων ἐπιστημόνων ἡ ἴδια.- Γάμοι: Ναοὺμ Ἠλία Μάτσας καὶ Ραχὴλ Μωσὲ Γεουδᾶ, παντρεύτηκαν (ἀρχὲς τοῦ ἔτους).- Ἀρραβῶνες: Ἡρακλῆς Βλάχος, φαρμακέμπορος καὶ Ἑρμιόνη Καραγιάννη ἀρραβωνιάστηκαν (τρίτο δεκαήμερο τοῦ Γενάρη).- Κατὰ τὸν 3ο πανελλήνιο διαγωνισμὸ τῆς *Ἑλληνικῆς Μαθηματικῆς Ἑταιρείας* βραβεύτηκε ὁ Μιχαὴλ Σιμούλης, φοιτητὴς τῆς *Ζωσιμαίας Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας*. Ἀργότερα φοίτησε στὸ Πολυτεχνεῖο καὶ ἀναδείχτηκε σὲ ἐξαίρετο ἐπιστήμονα. Πέθανε τὸ 1996.

Πανηγυρικὴ ἦταν ἡ ἐκδήλωση τῆς *Λέσχης Ἰωαννίνων*, κατὰ τὴν Κυριακὴ 30-1-38. Σ' αὐτὴ ἔγινε ὁ ἐτήσιος ἀπολογισμὸς τῶν πεπραγμένων κι ἀνακοινώθηκαν τὰ ἀποτελέσματα τοῦ Φιλολογικοῦ διαγωνισμοῦ ποὺ εἶχε προκηρυχθεῖ τὸν προηγούμενο χρόνο. Ἀκολούθησε ἡ ἀπονομὴ τῶν βραβείων καὶ τῶν ἐπαίνων ἀπὸ τὸ Γενικὸ διοικητὴ Β. Γκορτζῆ, τὸ δήμαρχο Δημ. Βλαχλείδη καὶ τὸν πρόεδρο τῆς Λέσχης Σπ. Σούρλα. Κύρια ἐπιτεύγματα τῆς Λέσχης, πνευματικῆς ὑφῆς, ἦταν ἡ ὀργάνωση μορφωτικῶν μαθημάτων καὶ διαλέξεων κι ὁ δεύτερος Φιλολογικὸς διαγωνισμός. Τὴν ἔκθεση τῆς κριτικῆς ἐπιτροπῆς διάβασε ὁ πρόεδρός της Εὐ. Παπανοῦτσος, διευθυντὴς τῆς *Ζωσιμαίας Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας* (τὰ ὀνόματα τῶν ἄλλων μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς ἀναφέρθηκαν στὰ προηγούμενα). Τὸ πρῶτο βραβεῖο τῶν ἐμμέτρων, συνοδευόμενο ἀπὸ 1.000 δρχ., δόθηκε στὸν Φρῖξο Τζιόβα γιὰ τὴ συλλογή του *Ἐντελβάϊς* (ἐκδόθηκε σὲ βιβλίο τὸ 1940). Ἔπαινο, γιὰ τὰ ἔμμετρα πάλι, πῆρε ὁ Μιχαὴλ Γάκης γιὰ τὴ συλλογή του *Νυκτερινά* (νομίζω ἔμεινε ἀνέκδοτη). Τὸ πρῶτο βραβεῖο, στὰ διηγήματα, συνοδευόμενο μὲ 500 δρχ., πῆρε ὁ Γιάννης Πινδέας (Πέτρου) γιὰ τὸ διήγημά του: *Ἥρωας μὲ τὸ στανιό*. Μελέτες ἱστορικές, λαογραφικὲς καὶ γεωργοοικονομικές, ποὺ περιλάμβανε ἡ προκήρυξη τοῦ διαγωνισμοῦ, δὲν εἶχαν ὑποβληθεῖ. Μετὰ τὴ βράβευση ὁ πρόεδρος ἀνακοίνωσε τὴν προκήρυξη τοῦ νέου διαγωνισμοῦ γιὰ τὸ 1938, γιὰ ἔμμετρα, πεζά, ἱστορικὲς καὶ γεωργοοικονομικὲς μελέτες. Ὁ Β. Γκορτζῆς, πρότεινε νὰ εἶναι μεγαλύτερα τὰ ποσὰ

Τὸ ἐξώφυλλο τῆς συλλογῆς «Ἐντελβάϊς» τοῦ Φρίξου Τζιόβα.

τῶν βραβείων γιὰ τὶς τελευταῖες, δίνοντας τὴν ὑπόσχεση ὅτι ἡ Γενικὴ διοίκηση θὰ ἐνίσχυε τὴ *Λέσχη* πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτή.

Οἱ συλλογὲς ποὺ εἶχαν ὑποβληθεῖ στὴν ἐπιτροπὴ γιὰ βράβευση ἀνέρχονταν σὲ ἕξ: *Λύρα τοῦ* Ν. Χάμου, *Ἐντελβάϊς* τοῦ Φρ. Τζιόβα, *Νυκτερινὰ* τοῦ Μιχ. Γάκη, *Λουλούδια τοῦ Πίνδου* τοῦ Γ. Πινδέα, *Φωνὲς ἀγάπης* τοῦ Βασ. Μάκη καὶ *Παληὲς ἀγάπες* τοῦ Γεωργίου Λύκα (Ὁ τελευταῖος δημιούργησε κάποιο πρόβλημα, στέλνοντας ἐπιστολὴ στὴν *Ἤπειρο* (23-1-38), μὲ τὴν ὁποία διαμαρτυρόταν γιὰ τὸν τρόπο ποὺ ἔγινε ἀπὸ τὴν ἐπιτροπὴ ἡ βράβευση τῶν ποιητικῶν συλλογῶν. Σύμφωνα μὲ τὴν καταγγελία του: *1) Ἐν ἐκ τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς ἐφρόντισε διὰ μεσάζοντος νὰ μάθῃ παρ' ἑνὸς ἐκ τῶν συμμετεχόντων νέων ποιητῶν, ποία ἦτο ἡ ὑπ' αὐτοῦ ὑποβληθεῖσα συλλογὴ διὰ νὰ προσπαθήσῃ νὰ τὴν βραβεύσῃ, καθ' ὅτι ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος νέος ποιητὴς ἦτο προστατευόμενός του. 2) Ἕτερον μέλος τῆς ἐπιτροπῆς ἐκάλεσεν ἕνα τῶν συμμετεχόντων ποιητῶν καὶ τοῦ ἔδωσε νὰ διαβάσῃ τὰς συλλογὰς τῶν ἄλλων συναγωνιστῶν του, ζητήσας νὰ μάθῃ τὰς ἐξ αὐτῶν ἐντυπώσεις του, διὰ νὰ σχηματίσῃ ἰδικήν του.* Οἱ καταγγελίες τοῦ Γ. Λύκα πρέπει νὰ ἦταν ἀστήρικτες, τὴν ἴδια γνώμη εἶχε καὶ ἡ *Ἤπειρος*, ἔτσι δὲ δόθηκε ἀπὸ κανένα ἀπάντηση, οὔτε καὶ συνέχεια). Τὰ διηγήματα ποὺ ὑποβλήθηκαν ἦταν: *Ἥρωας μὲ τὸ στανιὸ* τοῦ Γ. Πινδέα, *Ὁ δάσκαλος* καὶ *Ὁ ἀγωγιάτης μὲ τὸ μουλάρι του*, τοῦ Π. Λυρίτη· (εἶναι τὸ ψευδώνυμο ἑνὸς ξεχασμένου νέου πνευματικοῦ ἀνθρώπου τῆς ἐποχῆς, τοῦ Δημοσθένη Τζουμπέ. Τὸν γνώρισα, εἴμαστε συγκάτοικοι, γιὰ ἕνα χρόνο, στὸ σπίτι τῆς κυρὰ-Κούλας, κοντὰ στὴν ἁγία Αἰκατερίνη. Εἶχε τελειώσει τὸ γυμνάσιο κι ἀγωνιζόταν νὰ βρεῖ δουλειὰ γιὰ νὰ ἐπιζήσει. Δούλευε ὅπου μποροῦσε, κυρίως σὲ οἰκοδομικὲς ἐργασίες. Ἔγραφε ἀπὸ νέος ποιήματα -μερικὰ δημοσιεύτηκαν στὶς Γιαννιώτικες ἐφημερίδες, διηγήματα καὶ μυθιστορήματα. Ὅταν εἶχε διάθεση μοῦ διάβαζε ἀποσπάσματα ἀπὸ τὰ τελευταῖα, ἤθελε τὴν κρίση μου. Ἀπ' ὅ,τι θυμάμαι ἔσταζαν ὅλα ρομαντισμὸ καὶ πεσσιμισμό. Κινοῦνταν στὸ κλίμα τῆς *Ὡραίας τοῦ Πέραν* ποὺ τότε διαβαζόταν πολύ. Εἶχε μεγάλες φιλοδοξίες γιὰ τὸ συγγραφικό του μέλλον. Δυστυχῶς πέθανε νέος. Ζήτησα νὰ βρῶ κάποια κατάλοιπά του, δὲν ἄφησε τίποτε, ὅπως μοῦ δήλωσε ὁ ἀδελφός του Σπ. Τζουμπές, ἐκπαιδευτικός). *Ἡ ζωὴ σκίτσο καὶ τὸ σκίτσο στὴ σφαῖρα* τοῦ Γ. Χήτα καὶ *Ὁ ἄνθρωπος μὲ τὰ*

Η
ΛΕΣΧΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΑΠΟΝΕΜΕΙ
ΤΩ. Κω. Φρίξω Τζιόβα
ΤΟ Α' ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΜΜΕΤΡΩΝ ΕΡΓΩΝ
ΤΟΥ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΥ ΑΥΤΗΣ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ
ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1937
ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ ΤΗ. 30 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1938
Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
Ο ΓΕΝΙΚΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ

Τὸ βραβεῖο ποὺ ἀπονεμήθηκε στὸν Φρ. Τζιόβα.

παράξενα μάτια τοῦ Φρ. Τζιόβα. Ἡ πολυμελὴς ἐπιτροπὴ ὅρισε κριτὲς γιὰ τὰ ποιήματα τὸν Π. Παπασπύρου, καθηγητὴ φιλόλογο καὶ γιὰ τὰ πεζὰ τὸν Γ. Μουλαϊμίδη, δικηγόρο. Ὁ Π. Παπασπύρου ἦταν αὐστηρὸς στὴν κρίση του. *Σκέπτομαι* -ἔγραφε- *ἂν ἔχω τὸ δικαίωμα νὰ προτείνω τὴ βράβευση ἢ τὸν ἔπαινο μιᾶς ἢ πολλῶν συλλογῶν... Σὲ καμμιὰ συλλογὴ δὲν βρῆκα τὴν ἀρτιότητα καὶ πληρότητα ποὺ πρέπει νὰ ἔχῃ ἕνα ἔργο τέχνης. Σ' ἄλλες περισσότερα καὶ σ' ἄλλες λιγότερα, παρατηροῦνται βασικά, στοιχειώδη σφάλματα καὶ στὴν ἔμπνευση καὶ στὴν ἀρχιτεκτονική. Μόνον ὁ ποιητὴς τῶν «Ἐντελβάϊς» μπορεῖ νὰ ἐπαινεθεῖ...* Ὁ Ε. Παπανοῦτσος, στὴν ἔκθεση τῆς κριτικῆς ἐπιτροπῆς, σημείωνε πὼς οἱ κρίσεις τῶν περισσότερων μελῶν ἐκδηλώθηκαν εὐνοϊκότερες ἀπὸ τὴ γνώμη τοῦ εἰσηγητῆ (Παπασπύρου) γιὰ τὶς συλλογὲς *«Ἐντελβάϊς»* καὶ *«Νυκτερινά.» Ὁ ποιητὴς τῶν «Νυκτερινῶν»* -πρόσθετε, *ποὺ φαίνεται νὰ εἶναι πολὺ νέος, παρουσιάζει βέβαια μεγάλην ἀδεξιότητα στὸ στίχο καὶ κοινοτυπία στὸ λεκτικό, ἔχει ὅμως ἀναμφισβήτητα ἁγνὴ ποιητικὴ διάθεση καὶ συγκινεῖ ἀληθινὰ μὲ μερικά του ποιήματα... Πολὺ καλλίτερη ἀναμφισβήτητα εἶναι ἡ ἐντύπωσις, ποὺ μᾶς δίνει ἡ ἄλλη ποιητικὴ συλλογὴ «Ἐντελβάϊς»... Βρισκόμαστε μπροστὰ σὲ μιὰ λεπτὴ ποιητικὴ διάθεση, ποὺ ξέρει νὰ ἐκφράζεται συγκρατημένα καὶ ὑποβλητικά... ποὺ διαλέγει τὰ ἐκφραστικά της μοτίβα ὄχι μέσα στὰ πολὺ ἠχηρὰ καὶ χιλιοακουσμένα θέματα, ποὺ συνήθως ἐξωτερικεύουν τὴ νεανικὴ ποιητικὴ ὁρμὴ τοῦ τόπου μας, ἀλλὰ μέσα σὲ θέματα ποὺ στίλβουν σὰ νάναι καμωμένα ἀπὸ καθαρὰ λυρικὸ μέταλο. Βέβαια οἱ ἐπιδράσεις εἶναι ἰσχυρὲς καὶ πολὺ φανερές. Ἀπὸ τὴ μικρὴ αὐτὴ συλλογὴ καλλίτερα εἶναι τὰ ποιήματα, «Χινόπωρο», «Νοσταλγία» καὶ πρὸ πάντων τό: «Θυμᾶμαι κάπου...».* Ἡ ἐξέλιξη τῶν δυὸ ποιητῶν δικαίωσε τὶς κρίσεις τοῦ Παπανούτσου κι ὄχι τοῦ Παπασπύρου. Ἡ κριτικὴ τοῦ Γ. Μουλαϊμίδη γιὰ τὰ πεζὰ συνοψιζόταν στὰ ἑξῆς: Ἐξετάζοντας τὰ τέσσερα ἄλλα, ἐκτὸς τοῦ ἐπαινεθέντος, διηγήματα μὲ γρήγορο μάτι, ἐπειδὴ ἔκρινε πὼς δὲν ὑπῆρχαν σ' αὐτὰ τὰ στοιχειώδη οὐσιαστικὰ ἑνὸς διηγήματος -μονάχα ἴσως περισσότερης προσοχῆς ἔπρεπε νὰ τύχει τὸ διήγημα *Ὁ ἄνθρωπος μὲ τὰ*

Εὐάγγελος Παπανοῦτσος,
Διευθυντὴς τῆς Ζ. Π. Ἀκαδημίας: 1937-1938.

παράξενα μάτια, ἐμπνευσμένο ἀπὸ ἕνα ποίημα τοῦ Οὐΐτμαν- σταμάτησε στὸ διήγημα *Ἥρωας μὲ τὸ στανιό*. Παρόλο ποὺ κι αὐτὸ εἶχε τὸ σφάλμα μιᾶς *σχοινοτενοῦς ἀφηγήσεως*, δὲν τοῦ ἔλειπαν ἡ ζωηρὴ περιγραφή, οὔτε οἱ συναρπαστικὲς εἰκόνες, ἰδιαίτερα τοῦ Ἠπειρωτικοῦ χωριοῦ καὶ γιαυτὸ τὸ πρότεινε γιὰ ἔπαινο. Ἡ ἐπιτροπὴ συμφώνησε μὲ τὸν εἰσηγητή.

Ὁ ἀπολογισμὸς τῆς *Λέσχης* καὶ ἡ ἀπονομὴ τῶν βραβείων ἔδωσε τὴν ἀφορμὴ νὰ διατυπωθοῦν κρίσεις γιὰ τὴν προσφορά της. Πολλοὶ τὴν ἐπαινοῦσαν γιὰ τὸ ἔργο της, ἄλλοι εἶχαν τὶς ἀντιρρήσεις τους. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* π.χ. σημείωνε (1-2-38): *Ἐκλεκτόν, ὅσον καὶ ἱκανοποιητικὸν εἰς ἀριθμόν ἀκροατήριον προψὲς εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς «Λέσχης» ἤκουσε τὸν ἐπὶ τῆς πνευματικῆς κινήσεως τῆς πόλεως, ἀπολογισμὸν τῶν πεπραγμένων. Ὅση ὅμως ἡ παρὰ τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τῆς «Λέσχης» καταβαλλομένη προσπάθεια μεγάλη, τόσο ἡ πενιχρότης τοῦ ἀπολογισμοῦ. Καὶ κρίνομεν οὕτω διότι εἰς μίαν πόλιν, ὅπου οἱ ἐπιστήμονες καὶ οἱ διανοούμενοι πλεονάζουν, δὲν δικαιολογεῖται τὸ γεγονὸς ὅτι μόνον τέσσερες ἐπιστήμονες ἐπροθυμοποιήθησαν νὰ ἀνταποκριθοῦν εἰς τὴν πρόθεσιν τῆς «Λέσχης» καὶ νὰ δώσουν διαλέξεις. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἕτερον γεγονός, τὸ ὁποῖον ἐπληροφορήθη ἡ ἐκλεκτὴ ὁμήγυρις τῆς «Λέσχης», ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ προέδρου τῆς «Λέσχης», ὅτι δηλαδὴ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀκροατῶν, τῶν ἐλαχίστων αὐτῶν διαλέξεων, δὲν ἦταν ἱκανοποιητικός, ἀποδεικνύει τὴν ραθυμίαν μετὰ τῆς ὁποίας ἡ διανόησις τῆς πόλεως παρακολουθεῖ τὴν πνευματικὴν ζωήν της. Τρέφοντες ὅλην τὴν διάθεσιν νὰ ἀποφύγωμεν τὸν χαρακτηρισμὸν τῆς τοιαύτης πνευματικῆς ραθυμίας, εὐχόμεθα ὅπως ὁ ἀπολογισμὸς τῆς «Λέσχης» ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου τούτου κατὰ τὸ ἀρξάμενον ἔτος ἐμφανισθῇ πλούσιος.* Ἐπιστολογράφος τῆς ἴδιας ἐφημερίδας, σ' ἐπιστολὴ ποὺ ἔστειλε -καὶ κατ' ἐπιθυμία του δὲ δημοσιεύτηκε- καταφερόταν μὲ βαρεῖς χαρακτηρισμοὺς κατὰ τῆς *Λέσχης*, ὅπως ἀποκάλυπτε σχετικὸ σχόλιο (4-2-38). *Ἡ Λέσχη* - ἔγραφε- *εἶναι μᾶλλον ἓν ἐντευκτήριον ἐλαχίστων, οὐδὲν τὸ ἀξιοσημείωτον ἀπὸ γενικῆς πλευρᾶς ἐπιτυγχάνει καὶ μᾶλλον πρόκειται περὶ ὀργανισμοῦ, ὁ ὁποῖος θεραπεύει τὴν μανίαν τοῦ χαρτοπαίκτου, παρὰ ὑπηρετεῖ τὰς μούσας.* Ἀπαντώντας στὸ ἐπιστολογράφο ἡ ἐφημερίδα τοῦ ὑπενθύμιζε τὶς προϋποθέσεις κάτω ἀπὸ τὶς ὁποῖες, *ἓν ἵδρυμα μὲ ἱεροὺς σκοποὺς καὶ μεγάλας κατευθύνσεις*, μπορεῖ ν' ἀνταποκριθεῖ στὸν προορισμό του (οἰκονομικὴ καὶ ἠθικὴ ὑποστήριξη τῆς κοινωνίας κ.ἄ.), προϋποθέσεις ποὺ δὲν ὑπῆρχαν. Ξεχνοῦσε, ὅμως καὶ κάτι ἄλλο, ἢ μᾶλλον τὸ ἤξερε καὶ δὲ μποροῦσε νὰ τὸ πεῖ ἡ ἐφημερίδα. Ὅτι δηλαδή, τὸ διοικητικὸ συμβούλιο τῆς *Λέσχης* -τὸ σύνολο σχεδὸν τῶν μελῶν του ἦταν ἀντίθετο μὲ τὴ δικτατορία- εἶχε δεμένα τὰ χέρια του, λόγω τῆς πολιτικῆς κατάστασης, κι ἀδυνατοῦσε νὰ πάρει πρωτοβουλίες γιὰ ἀνάπτυξη τῶν δραστηριοτήτων του.

Οἱ διαφορετικὲς ἐκτιμήσεις γύρω ἀπὸ πρόσωπα καὶ καταστάσεις, δὲν ἀναφέρονταν μόνο στὴ *Λέσχη* ἁπλώνονταν σὲ πολλοὺς τομεῖς τῆς ζωῆς.

Διχασμένες π.χ. ἐξακολουθοῦσαν νὰ εἶναι οἱ ἀπόψεις γιὰ τὴν ἵδρυση τοῦ ὑφαντουργείου στὰ Γιάννινα. Μὲ *βαθεῖαν θλίψιν* ἡ *Ἤπειρος* (15-2-38) διαπίστωνε ὅτι δὲν ὑπῆρχε καμιὰ πρόοδος στὴν ὑπόθεση τῆς ἵδρυσης κλωστοϋφαντουργίας στὴν πόλη κι ἀναρωτιόταν στὸ ποῦ ὀφειλόταν ἡ βραδυπορία καὶ ἡ καθυστέρηση. Ποῦ ἀλλοῦ, παρὰ στὶς ἀντιδράσεις, ὅσων δὲν ἤθελαν τὴν ἵδρυσή της. Στὶς 3-3-38 ἡ ἐφημερίδα ἐπανερχόταν γιὰ νὰ καταγγείλει τὴν ἀδράνεια τῆς ἐπιτροπῆς, ἡ ὁποία εἶχε συγκροτηθεῖ γιὰ νὰ μελετήσει τὶς δυνατότητες τῆς ἵδρυσης ὑφαντουργείου. *Ἀλλὰ διὰ τῆς ἀκινησίας καὶ ἀβουλίας* -πρόσθετε- *θὰ ἐξαντληθῇ ἡ ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου προθεσμία, ὁπότε μοιραίως ἡ χορηγηθεῖσα ἄδεια διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ὁμίλου ἵδρυσιν τοῦ ἐργοστασίου θὰ ἀκυρωθῇ καὶ θὰ χαθῇ μία ὑπόθεσις τόσον σοβαρὰ διὰ τὴν Ἤπειρον.* Ὑποψιάζομαι πὼς οἱ ἴδιοι ποὺ συγκροτοῦσαν τὸν ὅμιλο, βλέποντας τὶς ἀντιδράσεις ἄλλων οἰκονομικῶν παραγόντων, ἄλλαξαν γνώμη κι ἀδιαφοροῦσαν... Δὲν ἀντιμετώπιζαν κάτω ἀπὸ διαφορετικὲς θέσεις μόνον οἱ Γιαννιῶτες τὰ προβλήματα τῆς πόλης τους, καὶ τῆς Ἠπείρου γενικότερα, διαφοροποιήσεις ἀπόψεων ὑπῆρχαν κι ἀνάμεσα σὲ Γιαννιῶτες καὶ ξένους (ἐπισκέπτες), σὲ θέματα σχετιζόμενα μὲ τὴν ἐμφάνιση καὶ πρόοδο τῆς πόλης. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* π.χ. (9-1-38) μοιρολογοῦσε τὰ Γιάννινα γιὰ τὴν οἰκονομική τους κατάπτωση καὶ τὴν ὅλη τους ἐμφάνιση. *Τὰ Ἰωάννινα φθίνουν! Τὰ Γιάννινα ἔπαυσαν νὰ ἔχουν τὸν οἰκονομικὸν ἐκεῖνον παλμὸν τῶν παλαιῶν εὐτυχῶν χρόνων! Ἰδοὺ ἡ θλιβερὰ ἐπῳδὸς ποὺ ἀκούεται καὶ ἐπαναλαμβάνεται εἰς κάθε συζήτησιν ἀπὸ μαραμένα χείλη.* (Μόνο ποὺ οἱ εὐτυχεῖς χρόνοι τῆς οἰκονομικῆς ἄνθησης σημειώθηκαν σὲ ἀπώτερες ἐποχές...). Ἀντίθετα κάποιος ξένος, παλιὸς γνώριμος τῶν Γιαννίνων ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας, ὁ Μ. Λάνδος, ἀπὸ τὴν Κέρκυρα, περιγράφοντας τὴν πόλη, εἶχε τὴ γνώμη ὅτι σημείωσε καταπληκτικὲς προόδους, σ' ὅλους τοὺς τομεῖς καὶ βέβαια καὶ στὸν οἰκονομικό. *Κάθε φορὰ* -ἔγραφε - *ποὺ πηγαίνω στὰ Γιάννινα, αἰσθάνομαι μιὰ ἰδιαίτερη εὐχαρίστηση· βλέπω τὲς καταπληκτικὲς προόδους, ποὺ κάνει ἡ πόλις αὐτὴ καὶ τὴν ἀφνατάστως μεγάλη μεταβολὴ ποὺ ὑπέστη συγκρινομένη μὲ τὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας.* Κατέληγε: *Ἡ καταπληκτικὴ πρόοδος ποὺ παρουσιάζουν τὰ Γιάννινα σήμερα ὡς πόλις, εἶναι πραγματικῶς ἁλματική. Τὰ Γιάννινα* (Γιάννενα, τὰ γράφει λανθασμένα), *γίνονται πόλις συγχρονισμένη. Σ' ὅλα τὰ στάδια τῆς ἐξελίξεώς των βλέπει κανεὶς μιὰ ἐντατικὴ προσπάθεια, μιὰ ἀξιέπαινη τάση, τόσο τῆς δημοτικῆς των ἀρχῆς, ὅσον καὶ τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας νὰ δημιουργήσουν, ν' ἀντικαταστήσουν κάθε τὶ ποὺ ἀσχήμιζε, σὲ ὡραῖο καὶ ἐπιβλητικό.* Ἕνα μόνο ψεγάδι ἔβρισκε ὁ ἐπισκέπτης: *Τὰ Γιάννινα τὰ εἶδα σήμερα φτιασιδωμένα μὲ τὸ φτιασίδι τοῦ ψευδοπολιτισμοῦ. Ἡ νεωτέρα γενεὰ ἀποτελεῖ μιὰ τρομακτικὴ ἀντίθεση μὲ τὴ γενεὰ ποὺ ἐγνώρισα τότε* (πρὶν 32 χρόνια), *μὲ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ὅ,τι εἶχαν στὴν ψυχή τους ἦταν ὡραῖο καὶ ὑψηλὸ καὶ ποὺ διατηροῦσαν, στὰ βάθη τῆς*

ψυχῆς των, ὅλα τὰ ὑπέροχα ἐκεῖνα ἰδανικὰ ποὺ ἐνεφάνισαν τὰ ἀληθινὰ θαυματουργήματα τῆς φυλῆς μας.

Δυὸ λόγια γιὰ τὶς ἑλληνοαλβανικὲς σχέσεις στὴν ἀρχὴ τοῦ 1938. Πολιτικὴ τῆς κυβέρνησης ἦταν ἡ ἀποκατάσταση καλλίτερων σχέσεων μὲ τὴν Ἀλβανία, κι αὐτὸ ὡς ἕνα σημεῖο τὸ πέτυχε μὲ τὴ βοήθεια καὶ τῆς λογοκρισίας, ποὺ δὲν ἐπέτρεπε τὴ δημοσίευση ἐπικριτικῶν ἄρθρων καὶ σχολίων γιὰ τὰ ὅσα συνέβαιναν στὴν Ἀλβανία σὲ βάρος τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου. Στὸ σύνολό τους οἱ ἀλβανικὲς ἐφημερίδες ἐξυμνοῦσαν τὸ καθεστὼς Μεταξᾶ, ἐκφράζοντας ἔμμεσα τὴν ὑποστήριξή τους καὶ στὸ δικό τους καθεστώς, τοῦ Ζώγου, δὲ διέφερε πολὺ ἀπὸ δικτατορία. Φυσικὰ ἀπὸ τὴν ἀρθρογραφία τῶν ἀλβανικῶν ἐφημερίδων δὲν ἔλειπαν οἱ συνηθισμένες ἀνακρίβειες σ' ὅ,τι ἀφοροῦσε τὴν ἱστορία τῆς Ἑλλάδας καὶ τοὺς ἀγῶνες της γιὰ τὴν ἀνάκτηση τῆς ἐλευθερίας, γιὰ τὴν ὁποία, ὅπως ἔλεγαν, σημαντικὴ ἦταν ἡ συμβολὴ τῶν Ἀλβανῶν (ξεχνοῦσαν, βέβαια πὼς οἱ ἀλβανικὲς ὀρδές, βασικὴ δύναμη τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, ἐπέφεραν τὶς μεγαλύτερες καταστροφὲς στὴ χώρα μας, καὶ κυρίως στὴν Ἤπειρο, κατὰ τὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας). Τὸ περιεχόμενο ἑνὸς ἄρθρου τῆς *Δημοκρατίας* τοῦ Ἀργυροκάστρου, ἀναδημοσιευομένου σὲ μετάφραση στὴν *Ἤπειρο* (14-1-38), προσφέρει πολλὰ στοιχεῖα γιὰ νὰ σχηματίσει κανεὶς γνώμη γύρω ἀπὸ τὸ πῶς ἔβλεπαν οἱ Ἀλβανοὶ τὴν Ἑλλάδα τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Τὸ παραθέτω: *Ἡ Ἀλβανία εἶναι μικρά, ἀλλὰ ἡ ἱστορία της εἶναι τόσον μακρά, ὥστε τὰ πρῶτα ἴχνη τῆς προελεύσεώς της νὰ χάνωνται μέσα εἰς τὸν κύκλον τῆς μυθολογίας καὶ τῶν θρύλων. Μέσα εἰς τὴν περίοδον τοῦ ἑλληνορωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ὁ μικρὸς ἀλβανικὸς λαὸς κατώρθωσε νὰ διαφυλάξῃ, ἐπὶ σειρὰν αἰώνων καὶ κατόπιν τόσων ἐπιδρομῶν καὶ ξένων κατακτήσεων, τὸν ἀμιγῆ αὐτοῦ χαρακτῆρα. Παρ' ὅλον ὅτι τοῦτο φαίνεται ὡς μία καθυστέρησις ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς ἄλλους λαούς, ἐν τούτοις, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς γεωγραφικῆς θέσεως καὶ τοῦ ὀλιγαρίθμου τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, διαπιστοῦται εὐκόλως ἀπὸ τὸν ἱστορικὸν καὶ τὸν φιλόσοφον, μία προσπάθεια διὰ τὴν αὐθυπαρξίαν καὶ τὴν αὐτοσυντήρησιν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ τεθῇ ἐν ἀμφιβόλῳ κατόπιν αὐτῶν τῶν ἀποδείξεων καὶ τῆς μακραίωνος πείρας. Τὴν Σλαυϊκὴν ἐπιδρομὴν διαδέχεται ἡ Βυζαντινὴ κυριαρχία. Ἕνα διάλειμμα λαμπρὸν δίδει πρὸς στιγμὴν εἰς τὸ ἔθνος τὴν ἐλπίδα τῆς πραγματοποιήσεως τῶν ὀνείρων του εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἐθνικοῦ ἥρωος Σκεντέρμπεη, ἀλλὰ τὸ ὄνειρον σβύνει μὲ τὸν θάνατον τοῦ πολεμιστοῦ τῆς Κρόγιας, περιερχομένου ἀπὸ τότε τοῦ κράτους εἰς ἕνα ἄνευ προηγουμένου εἰς τὴν ἱστορίαν ζοφερὸν σκότος καὶ ὁλοσχερῆ καταστροφὴν τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος. Ὁ ἀετὸς τῆς Ἀνατολῆς ἐνέπηξε τοὺς ὄνυχάς του τόσον βαθειά, ὥστε δι' ἕνα διάστημα ἐτέθη ἐν κινδύνῳ καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ πίστις διὰ τὴν μελλοντικὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἔθνους, τὸ ὁποῖον εἶχε γεννήσει τοὺς λέοντας, οἵτινες ὡδήγησαν τὰς φάλαγγας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.* (Μὲ Ἀρβα-

νίτες, λοιπόν, ἔκανε τὴν ἐκστρατεία ὁ Μ. Ἀλέξανδρος καὶ μ' αὐτοὺς διέδωσε τὸν ἑλληνικὸ πολιτισμὸ στὴν ἀνατολή;...) *ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἄκρου τοῦ γνωστοῦ κόσμου μέχρι τοῦ ἑτέρου, καὶ συμπολεμοῦντες μετὰ τῶν στρατευμάτων τοῦ Πύρρου* (ἄλλος Ἀρβανίτης κι αὐτός...) *καὶ τῶν Ρωμαϊκῶν λεγεώνων ἐχάρισαν πάντοτε δάφνας νικῶν. Ἀλλὰ τὸ ἄστρον τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ἄρχισε κάποτε νὰ δύῃ. Καὶ οἱ Βαλκανικοὶ λαοὶ ἔσπευσαν ν' ἁρπάξουν ἕκαστος ἀπὸ ἕνα κομμάτι τοῦ ζωντανοῦ αὐτοῦ πτώματος. Ἡ Ἀλβανία, καίτοι τελευταία πάντων ἐμφανίζεται, μολαταῦτα προϋπάρχει ὡς δυναμικὴ ὀντότης ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Ἡ δὲ ἀργοπορία αὕτη πηγάζει ἀπὸ ἱστορικὰ καὶ πολιτικὰ αἴτια. Διότι ἀπὸ ἀπόψεως γεωγραφικῶν ὅρων δὲν τῆς ἤξιζεν ὁ ρόλος αὐτός. Καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ Ἀλβανοὶ ἔχουν ἐκπληρώσει τὸν ἱστορικόν των ρόλον καὶ μέχρι ποίου μάλιστα σημείου ἀποδεικνύεται ἐκ τούτου: ὅτι τὸ πλεῖστον τῶν ἀρχηγῶν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἦταν Ἀλβανοὶ ἐκ γλώσσης καὶ ἐξ αἵματος.* (Δὲν ἄντεξε στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ Δ. Χατζῆς νὰ γράψει, μέσα σὲ παρένθεση, σὲ ἥπιους τόνους, γιὰ τὸ φόβο τῆς λογοκρισίας: *Ἐνταῦθα φυσικὰ πρόκειται περὶ ὑπερβολῆς τόσον φανερᾶς, ὥστε νὰ περιττεύῃ πᾶσα περαιτέρω συζήτησις). Μάλιστα καὶ ἕνα μέρος μωαμεθανῶν Ἀλβανῶν, μὲ θέσεις καὶ δύναμιν, ὅπως ὁ Ὁμὲρ Βρυώνης καὶ ἄλλοι ὑπῆρξαν ἐν στενῇ συνεννοήσει μὲ τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, διὰ μίαν συνεργασίαν. Ἀλλὰ ἡ θρησκευτικὴ ἀντίθεσις ἐγέννησε τὴν δυσπιστίαν καὶ ἡ συνεννόησις αὐτὴ ἐναυάγησεν, διὰ τὴν κακὴν μοίραν καὶ τῶν δύο ἐθνῶν, ἀλλὰ περισσότερον φυσικὰ τῶν Ἀλβανῶν, διότι αὐτοὶ ὑπέφεραν ἕνα ἐπιπλέον αἰῶνα ὑπὸ τὸν ζυγόν, μέχρις ὅτου ἠὐτύχησαν ν' ἀπελευθερωθοῦν.*

Ἡ Ἑλληνοαλβανικὴ φιλία ἔχει γίνει παράδοσις, συνείδησις εἰς τοὺς δύο γείτονας λαούς. Εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν αἱ παράλιαι πόλεις τῆς Ἀλβανίας ἦσαν οἱ ἀκραῖοι σταθμοί, ὅπου οἱ Ἕλληνες, μαζὶ μὲ τὸ ἐμπόριον, μᾶς ἔφεραν καὶ τὸ φῶς τοῦ λαμπροῦ των πολιτισμοῦ. Ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία, κατόπιν, μᾶς ἔμαθε τὴν ἀδελφωσύνην καὶ τὴν συνεργασίαν. Ὁ ὀθωμανικὸς ζυγὸς μᾶς ἐξήσκησεν εἰς τὸν πόνον, ὁ ὁποῖος μίαν ἡμέραν ἔγινεν ἡ φλογερὰ ἐλπὶς καὶ τέλος πραγματικότης διὰ τὰ δύο ἔθνη, ἑκάτερον τῶν ὁποίων σήμερον πραγματοποιεῖ τὰ προαιώνια ἰδανικά του καὶ ἀπολαμβάνει τῆς πλήρους ἀνεξαρτησίας καὶ ψυχικῆς ἐλευθερίας, ἰδανικὰ πληρωμένα μὲ αἷμα καὶ θυσίας κοινάς (τίποτα δὲν ἔκαναν οἱ Ἕλληνες χωρὶς τὴ συνεργασία τῶν Ἀλβανῶν...). *Ὁ ἑλληνικὸς καὶ ἀλβανικὸς λαός, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἱστορίας καὶ τῆς πραγματικότητος τῆς σημερινῆς, δὲν ζητοῦν τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὴν εἰρηνικὴν ζωήν, τὴν ψυχικὴν ἐπαφήν, ὅσον τὸ δυνατὸν τὴν στενωτέραν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν μιᾶς δραστηριότητος -τόσον εἰς τὸν οἰκονομικὸν τομέα, ὅσον καὶ τὸ πνευματικὸν ἐπίπεδον- τοὺς μόνους ὅρους διὰ τὴν ὕπαρξιν καὶ τὴν προαγωγὴν ἑνὸς κράτους μικροῦ, ὅπως ἡ Ἀλβανία καὶ ἡ Ἑλλάς, κράτη τὰ ὁποῖα ἐσυνήθισαν νὰ ζοῦν ἐντίμως καὶ ἀνδρείως,*

ἐπὶ σειρὰν αἰώνων, μέσα εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν κόσμον.

Περιῆλθε καὶ εἰς ἡμᾶς -ἔγραφε ὕστερα ἀπὸ λίγες μέρες ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (19-1-38)- *ἡ μετάφρασις ἑνὸς ἄρθρου* (πρέπει νὰ ὑποθέσουμε πὼς τὴ μετάφραση μοίρασε στὶς ἐφημερίδες τὸ ἀλβανικὸ προξενεῖο) *τῆς συναδέλφου «Δημοκρατίας» τοῦ Ἀργυροκάστρου... Ἀνεξαρτήτως τῆς μεγάλης ἱστορικῆς ἀνακριβείας, τὴν ὁποίαν ἀναγράφει ὁ ἀρθρογράφος, ὅστις ὑπεστήριξε μὲ εὐκολίαν συγγραφῆς μυθιστορήματος, ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν ἡγετῶν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἦσαν καὶ κατὰ γλῶσσαν καὶ κατὰ αἷμα Ἀλβανοὶ* (!), *τὸ ἄρθρον ἀποτελεῖ, κυρίως τὸ τελευταῖον του μέρος, μίαν ἀπόδειξιν τῶν εἰλικρινῶν προθέσεων, αἱ ὁποῖαι φαίνεται ὅτι ἐπικρατοῦν εἰς τὴν γείτονα. Χαιρετίζομεν μὲ ἀνυπόκριτον χαρὰν τὴν ἀπόδειξιν ταύτην...* Ὡς ἔνδειξη τῆς θέλησης τῶν Ἀλβανῶν ν' ἀποκαταστήσουν καλὲς σχέσεις μὲ τὴν Ἑλλάδα, ἡ ἴδια ἐφημερίδα (στὶς 20-1-38), σὲ σχόλιό της, ἔγραφε πὼς *ἀπό τινων ἡμερῶν ἐπετράπη ἡ λειτουργία τῶν ἑλληνικῶν σχολείων πλὴν δύο καὶ τῆς ἡρωϊκῆς Χιμάρας.* Αὐτὸ σημαίνει πώς, παρὰ τὸν πολύχρονο καὶ σκληρὸ ἀγώνα, στὸν ὁποῖο εἶχαν ἀποδυθεῖ οἱ Βορειοηπειρῶτες τὰ τελευταῖα χρόνια (βλ. προηγούμενους τόμους), μὲ καρπὸ τὴν ἀναγνώριση ἀπὸ τὸ *Διεθνὲς Δικαστήριο τῆς Χάγης* καὶ τὴν *Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν* τοῦ δικαιώματός τους νὰ λειτουργοῦν ἐλεύθερα τὰ σχολεῖα τους, οἱ Ἀλβανοί, μὲ διάφορα προσχήματα ἐμπόδιζαν τὴ λειτουργία τους. Ἡ ὁλοένα καὶ περισσότερο αὐξανόμενη ἐπιρροὴ τῆς Ἰταλίας πρὸς τὴν Ἀλβανία, καθὼς καὶ ἡ ἄρνηση τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Γερμανίας νὰ συνεργαστοῦν μὲ τὴν *Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν*, ὅπλισαν τοὺς Ἀλβανοὺς μὲ θράσος, σὲ σημεῖο ποὺ νὰ ἀψηφοῦν ἀποφάσεις τοῦ διεθνοῦς αὐτοῦ ὀργανισμοῦ καὶ νὰ μὴ τὶς ἐφαρμόζουν. Ἔτσι ἔκλειναν τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα ὅποτε ἤθελαν καὶ τὰ ἄνοιγαν ὅταν προσδοκοῦσαν ἀνταλλάγματα ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ εἴδηση τῆς ἐφημερίδας ἐπισήμαινε κι ἕνα ἀκόμα γεγονός: ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἡ ἑλληνικὴ Χιμάρα εἶχε τεθεῖ ὑπὸ διωγμόν, μὲ ἀπαγόρευση τῆς λειτουργίας τῶν σχολείων της. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ σήμερα. Σκοπὸς τῶν Ἀλβανῶν ἀπὸ τὴν ἵδρυση τοῦ κράτους τους, ἦταν νὰ σβήσουν τὴν ἑλληνικὴ Χιμάρα ἀπὸ τὴ μνήμη τῶν Ἑλλήνων...

Ἡ δημοσίευση στοὺς τόμους τῶν *Ἠπειρωτικῶν Χρονικῶν* (τ. 1935, 1936, 1937) τῶν ἀξιολογότατων μελετῶν τοῦ Κων. Μέρτζιου: *Ἡ οἰκογένεια τῶν Γλυκήδων* καὶ *Τὸ ἐν Βενετίᾳ Ἠπειρωτικὸν ἀρχεῖον* -προϊὸν χρόνου καὶ μόχθου πολλοῦ- σχολιάστηκε εὐμενέστατα ἀπὸ τὸν Ἀθηναϊκὸ καὶ Ἠπειρωτικὸ τύπο. Στὸ *Ἐλεύθερον βῆμα* ὁ Κ. Δ. Δημαρᾶς (ἀναδημοσιεύτηκε στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα*, 6-2-38) ὑπογράμμιζε πὼς οἱ ἐργασίες τοῦ Μέρτζιου ἔπρεπε νὰ γίνουν κίνητρο γιὰ τοὺς ἐρευνητὲς νὰ στρέψουν τὴν προσοχή τους στὰ ἀρχεῖα τῶν ἑλληνικῶν κοινοτήτων τοῦ ἐξωτερικοῦ. Γιὰ τοὺς Γλυκῆδες ἔγραψε ἕνα ὡραιότατο ἐκτενὲς δοκίμιο κι ὁ Ἀρσένης Γεροντικὸς (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 2-2-38).- Μιὰ καὶ ὁ λόγος γιὰ πνευματικὰ θέματα θὰ σημειώσω τὴν ἔντονη ἀντίδραση τοῦ Ἠπειρωτικοῦ τύπου -ὅπως ἔγινε καὶ μὲ ὁρισμένους κριτικοὺς τῶν Ἀθηνῶν- γιὰ τὴ μελέτη τοῦ καθηγητῆ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Γιάννη Ἀποστολάκη μὲ τίτλο: *Ὁ Κρυστάλλης*

καὶ τὸ δημοτικὸ τραγούδι. Εἶναι ἕνας λίβελλος, παρὰ κριτικὴ μελέτη, ἀνάξια γιὰ ἕνα ἐπιστήμονα καὶ τὴν θέση ποὺ κατέχει, εἶχε γράψει ὁ Μιχ. Ροδᾶς στὸ *Ἐλεύθερον βῆμα*. Ἀναφερόμενος στὴν κριτικὴ τοῦ Ροδᾶ, ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (24-2-38) σημείωνε: *Ὁ Μ. Ροδᾶς ἔκαμε τὸ καθῆκον του ὡς κριτικός. Ἡμῶν τὸ καθῆκον εἶναι ἄλλο. Νὰ ἐκφράσωμεν τὴν λύπην μας διότι καθηγητὴς θέλων νὰ παίζῃ τὸν ρόλον κριτικοῦ ἐπιστρατεύει τὴν ἄρνησίν του καὶ οὐχὶ τὴν γνῶσιν.* Ἡ *Ἤπειρος* (13-3-38) μὲ ἀφορμὴ τὸ θόρυβο, ἀφιέρωσε ἄρθρο γιὰ τὸν Κρυστάλλη, μὲ ἀναφορὰ στὸ ἔργο του. *Ἡ Ἤπειρος, ἔστω καὶ λίγο ἀργά, τιμᾶ τὴ μνήμη τοῦ Κρυστάλλη, τοῦ κατ' ἐξοχὴν ποιητοῦ της. Μιὰ ὁλόκληρη κίνησις γύρω ἀπὸ τὸν ποιητῆ καὶ τὸ ἔργο του γίνεται στὴν Ἤπειρο κι ἔξω ἀπ' αὐτὴ ἀπὸ τοὺς ξενητεμένους Ἠπειρώτας καὶ ἡ παλαιὰ σκέψις γιὰ τὴν ἀνέγερση τῆς προτομῆς του ψηλὰ στὴν Πίνδο παίρνουν πλέον τὴ σάρκα καὶ τὰ ὀστᾶ τῆς πραγματοποιήσεως, με τὴν πρωτοβουλία τῶν συμπατριωτῶν του στὴν Ἀθήνα καὶ τὰ Γιάννινα... Παράλληλα πρὸς αὐτὰ καὶ γενικώτερα σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα, ἐξ ἀφορμῆς τοῦ βιβλίου τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Γιάννη Ἀποστολάκη, ποὺ ἀρνήθηκε κάθε εἴδους λογοτεχνικὴ ἀξία στὸ ἔργο τοῦ Κρυστάλλη, ἕνας σωρὸς κριτικὰ σημειώματα καὶ ἄρθρα γράφτηκαν στὸν ἀθηναϊκὸ τύπο.* Στὴ συνέχεια γίνεται ἀναφορὰ ὅλων, ὅσων εἶχαν ἀσχοληθεῖ τελευταῖα γιὰ τὸν Κρυστάλλη, παράλληλα ὅμως κατηγοροῦνται οἱ Γιαννιῶτες πὼς δὲ θέλησαν ἢ δὲ μπόρεσαν νὰ συνεχίσουν τὴν πνευματικὴ παράδοση τῆς πόλης. Ἡ πνευματικὴ κληρονομιὰ -ἔλεγε- πρέπει νὰ συνεχιστεῖ *γιὰ νὰ μποροῦμε νὰ δεχθοῦμε καὶ ἀφομοιώσουμε τῆς καινούριας ζωῆς τὰ ρεύματα καὶ τὶς ἰδέες καὶ νὰ προσαρμοζόμαστε σ' αὐτὲς καὶ νὰ δημιουργοῦμε μιὰ ἀληθινή, μιὰ δική μας σκέψη καὶ ζωή. Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἄποψη κι ὁ Κρυστάλλης καὶ τὸ ἔργο του... εἶναι σημαντικὸ κεφάλαιο γιὰ μᾶς. Καὶ ἡ κίνησις ποὺ γίνεται γύρω ἀπὸ τὸ ἔργο καὶ τὴ ζωή του, ἕνα θετικὸ ὄφελος γιὰ τὸν τόπο.* Οἱ Γιαννιῶτες ἀντέδρασαν στὴν κριτικὴ τοῦ Ἀποστολάκη καὶ μὲ τὴν αὔξηση τῶν εἰσφορῶν στὸν διενεργούμενο ἔρανο ἀπὸ τὸ *Σύλλογο Συρρακιωτῶν* γιὰ τὴν κατασκευὴ τῆς προτομῆς τοῦ Κρυστάλλη. Στὴν *Ἤπειρο* πάλι (20-3-38) ἀναγνώστης της πρότεινε νὰ ἱδρυθεῖ ἀνδριάντας γιὰ τὸν Κρυστάλλη κι ὄχι προτομή. (Τελικά, ὁ πόλεμος δὲν ἐπέτρεψε οὔτε τὸ ἕνα, οὔτε τὸ ἄλλο). Μὲ πρωτοβουλία τοῦ μητροπολίτη Σπυρίδωνος ἱδρύθηκε σχολὴ *Βυζαντινῆς μουσικῆς*, ἄρχισε νὰ λειτουργεῖ ἀπὸ τὶς 3-2-38. Μουσικοδιδάσκαλος ὁ Γ. Καμπᾶς.- Μὲ πρωτοβουλία τῆς Γενικῆς διοίκησης ἄρχισε ἀπὸ τὸ Φεβρουάριο καὶ ἡ λειτουργία, τὶς νυκτερινὲς ὧρες, *Σχολῆς ἀγραμμάτων παίδων*, στὴν Καπλάνειο σχολή.- Ἀπὸ τὶς 2-2-38 ἄρχισαν νὰ λειτουργοῦν καὶ τὰ μαθητικὰ συσσίτια τῶν γυμνασίων καὶ δημοτικῶν σχολείων ὑπὸ τὴν ἐποπτεία καθηγητῶν καὶ δασκάλων. Σιτίζονταν 1500 περίπου μαθητές.- Ἀρραβῶνες: Ὁ Κων. Ματσόπουλος, γιατρὸς καὶ ἡ Αἰμιλία Ι. Παπαγιάννη, ἀρραβωνιάστηκαν.- Ὁ καρδιολόγος καθηγητὴς Γεώργιος Μιχαηλίδης, ἐκλέχτηκε παμψηφεὶ μέλος τῆς *Καρδιολογικῆς Ἑταιρείας τῶν Παρισίων*. Γιὰ τὴν ἐποχή του ἦταν ἐπιστήμονας ἀπὸ τοὺς κορυφαίους. Μὲ διαθήκη του ἄφησε τὴν περιουσία του στὸ Πανεπιστήμιο Ἰωαννίνων.- Ὁ Ἀχ. Βάντζιος, στὴ σειρὰ τῶν διαλέξεων τῆς *Λέσχης Ἰωαννίνων*, μίλησε γιὰ δεύτερη φορὰ (11-2-38) καὶ ἐντυπωσίασε πάλι. Θέμα του: *Παλαιὰ καὶ νέα Πέργαμος. Ὁ κ. Βάντζιος* -ἔγραφε ἡ *Ἤπειρος*, 13-2-38)- *ζήσας ἀπὸ σειρὰν ἐτῶν πρὸ τῆς* (Μικρασιατικῆς) *καταστροφῆς, ὡς καθηγητής, εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Περγάμου, ηὐτύχησε νὰ ἐπισκεφθῇ τὰς περισσοτέρας ἐκ τῶν παλαιῶν ἀκμασασῶν ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Μ. Ἀσίας... Ἔχων παραλλήλως πρὸς τὰς προσωπικὰς ἐντυπώσεις του καὶ μίαν τελείαν γνῶσιν, μέχρι τῶν λεπτομερειῶν, τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ γενικῶς τῆς πόλεως, μετέφερεν εἰς τὸ ἀκροατήριόν του νοερῶς, διὰ τῆς Βασιλικῆς λεγομένης ὁδοῦ τῆς Περγάμου εἰς τὰ ἀρχαῖα ἐρείπια τῆς ἀγορᾶς, τῶν ναῶν τῆς Ἀθηνᾶς, τοῦ Διός, τῆς Ἥρας καὶ τῶν ἄλλων οἰκοδομημάτων, τὰ ὁποῖα ἐλάμπρυναν τὴν πόλιν τῶν Ἀτταλιδῶν καὶ Εὐμενῶν.* Περιέγραψε τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα, ἀναφέρθηκε στὶς ἀρχαιολογικὲς ἀνασκαφὲς καὶ τὰ εὑρήματά τους γιὰ νὰ καταλήξει στὴ ζωὴ τῶν Ἑλλήνων -καὶ ἰδιαίτε-

ρα τῶν Ἠπειρωτῶν- πρὶν ἀπὸ τὴν καταστροφή. *Ὁ ὁμιλητὴς ἔκλεισε τὴν διάλεξίν του τονίσας πόσον συγκινητικὴν ἀνάμνησιν διατηροῦν οἱ φυγάδες οὗτοι τῆς ἑλληνικωτάτης πόλεως, ἑνὸς ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων κέντρων τοῦ ἀκμαιοτάτου Μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ.*- Ἡ *Κυριακάτικη φιλολογικὴ Ἤπειρος* δημοσίευσε στὶς 13-2-38, ποίημα τοῦ νέου ποιητῆ Σπύρου Μπάρκα, μὲ τὸν τίτλο *Φεγγάρι. Ὁ ποιητὴς Σπῦρος Μπάρκας* -σημείωνε ὁ συντάκτης τῆς στήλης- *πέθανε τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1931 στὴν Ἀθήνα καὶ σὲ νεαρώτατη ἡλικία, πρὶν προφθάσῃ ἀκόμα νὰ ὡριμάσῃ ἡ πλούσια καὶ πηγαία λυρική του διάθεση ποὺ διαπνέει τὸ σύντομο καὶ βραχὺ ποιητικὸ ἔργο ποὺ μᾶς ἄφησε, πρόωρα χαμένος κι αὐτός, σὰν τὸν Κρυστάλλη καὶ τὸν Γιωσὲφ Ἐλιγιά. Τὰ ποιήματά του -ποὺ μποροῦν νὰ ἀποτελέσουν ἕνα μικρὸ τόμο- βρίσκονται δημοσιευμένα στὴν «Ἤπειρο» ἀπὸ τὸ 1927, στὴ «Νέα Ἑστία» καὶ στὴν «Ἑλλοπία» τοῦ 1931.* Στὸν προηγούμενο τόμο εἶχα ἀναφερθεῖ συνοπτικὰ στὶς λαμπρὲς ἐπιστημονικὲς σπουδὲς τοῦ Μπάρκα καὶ στὴν ποίησή του. Πέρυσι, ἀνακάλυψα στὰ κατάλοιπα τῶν ὅσων ἄφησε μὲ τὴ διαθήκη της ἡ ἀδελφή του Λιλὴ Μπάρκα στὴν *Ἑταιρεία Ἠπειρωτικῶν Μελετῶν*, τὸ σύνολο, πιστεύω, τῶν δημοσιευμένων κι ἀδημοσίευτων ποιημάτων τοῦ Μπάρκα. Θὰ τὰ δημοσιεύσω σ' ἕνα τόμο τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ Ἡμερολογίου*.- Στὶς 13-2-38 ὁ Δῆμος Ἰωαννίνων ὀργάνωσε στὴ Μητρόπολη τὸ ἐτήσιο μνημόσυνο τοῦ Χρ. Χρηστοβασίλη. Γιὰ τὸ ἔργο καὶ τὴ δράση του μίλησε ὁ δήμαρχος Δ. Βλαχλείδης.- Τοποθετήθηκε ὡς διοικητὴς τῆς VIII μεραρχίας Ἠπείρου ὁ ὑποστράτηγος Χαρ. Κατσιμῆτρος, ὢς τότε διοικητὴς τῆς IX μεραρχίας Κοζάνης. Ὁ προκάτοχός του Χ. Καβράκος ἀνέλαβε τὴ διοίκηση τῆς Μεραρχίας Θεσσαλονίκης. Τὰ νέα του καθήκοντα ὁ Κατσιμῆτρος ἀνέλαβε ἀπὸ 10-3-38. *Ἡ ἀνάθεσις τῆς διοικήσεως τῆς VIII μεραρχίας εἰς τὸν κ. Κατσιμῆτρον εἶχεν εὐμενεστάτην ἀπήχησιν παρὰ τῷ λαῷ τῶν Ἰωαννίνων, ὅπου ἡ φυσιογνωμία του εἶναι γνωστοτάτη, ὡς ἐκ τῆς προηγουμένης καθ' ὅλην τὴν Ἤπειρον δράσεώς του* (διοικητὴς 15ου συντάγματος, τοῦ συνοριακοῦ τομέα καὶ ἀρχηγὸς Πεζικοῦ). *Στρατιωτικὸς ἄκαμπτος* -κατέληγε τὸ σχόλιο τῆς *Ἠπείρου* (10-3-38) *-ἐν τῇ ἐκτελέσει τῶν καθηκόντων μὲ βαθύτατα ἐρριζωμένην τὴν συναίσθησιν τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς πειθαρχίας καὶ εὐθύτατος χαρακτήρ, συνδυάζει ἐν ἑαυτῷ καὶ τὰς ἀρετὰς ἑνὸς σεμνοῦ, τιμίου, ἀγαθοῦ καὶ καλῶν πάντοτε προθέσεων ἀτόμου.* Ἡ Ἱστορία ἄρχιζε νὰ φυλλομετράει τὶς ἄγραφες σελίδες της...- Μὲ ἐπιστολή του πρὸς τὸ δήμαρχο καὶ τὸ Δημοτικὸ Συμβούλιο, ὁ παλαιὸς καθηγητὴς τῆς *Ζωσιμαίας σχολῆς* καὶ ἱστοριοδίφης Φιλ. Σαγκούνης (18-2-38) ζητοῦσε νὰ τιμηθεῖ ὁ ἐπὶ Τουρκοκρατίας Γενικὸς πρόξενος τῆς Ἑλλάδας στὰ Γιάννινα καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση Γενικὸς διοικητὴς Ἠπείρου Ἄγγελος Φορέστης, γιὰ τὶς ὕψιστες ὑπηρεσίες ποὺ εἶχε προσφέρει στὴν Ἑλλάδα. Μετὰ τὸ τραγικὸ αὐτοκινητιστικὸ δυστύχημα στὸ ὁποῖο σκοτώθηκε, περιοδεύοντας ὡς Γενικὸς διοικητὴς στὴν Ἄρτα, οἱ Γιαννιῶτες τὸν τίμησαν μὲ τὴν ὀνομασία κάποιου «ἄσημου» -κατὰ τὸν Σαγκούνη- δρόμου. Μετὰ τὴν ἔξωση τοῦ βασιλιᾶ Κωνσταντίνου ἡ πινακίδα ἀφαιρέθηκε, λόγω τῶν βασιλικῶν φρονημάτων τοῦ Φορέστη. *Ἔχω τὴν πεποίθησιν* -κατέληγε ὁ Σαγκούνης- *ὅτι τὸ ἀνοσιούργημα ἐκεῖνο ἐμπαθῶν πολιτικῶν... θὰ ἐκλείψῃ, ἀποκαθαιρομένου τοῦ στιγματισμοῦ πόλεως, ἡ ὁποία διεκρίθη πάντοτε διὰ τὰ πρὸς τοὺς ἐξυπηρετοῦντας αὐτὴν εὐγενῆ αἰσθήματα, θὰ ἀποφασισθῇ δὲ ἡ ἀναστήλωσις τῆς πινακίδος ὑφ' ὑμῶν.* Πρόσθετε ἀκόμα ὅτι ἔπρεπε νὰ τιμηθεῖ ἡ μνήμη καὶ δυὸ ἀκόμα ἀνδρῶν ποὺ εἶχαν προσφέρει μεγάλες ἐθνικὲς ὑπηρεσίες: τῶν Νικολάου Χαντέλη, γραμματέα τοῦ Ἑλληνικοῦ προξενείου καὶ Ἰωάννου Λάππα, γραμματέα τοῦ Γαλλικοῦ προξενείου.- Μὲ ἄλλη ἐπιστολή του πρὸς τὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα*, 20-2-38), ὁ Φ. Σαγκούνης, παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦ Σ. Ράπτη (βλ. ὅ.π.) ἀναφέρθηκε στοὺς *ἀφανεῖς συντελεστὰς τῆς πτώσεως τοῦ Μπιζανίου*, τῶν ὁποίων δημοσίευσε ὅλα τὰ ὀνόματα, σὲ ἄρθρο του στὴν ἴδια ἐφημερίδα (21-2-38). Ὁ κατάλογος εἶναι λεπτομερέστατος καὶ περιέχει ἑκατοντάδες ὀνόματα.- Ἡ *Φιλοδασικὴ ἕνωσις* -πρόεδρος ὁ Κ. Μολυβάδας- συνέχιζε τὴ δράση της. Ἡ *Φιλοσηροτροφικὴ ἕνωσις*, ὅμως -πρόεδρος ὁ Ε. Βέλλης- πήγαινε

γιὰ διάλυση. Ἡ φήμη κυκλοφοροῦσε ἀπὸ καιρὸ στὰ Γιάννινα κι ὁ Μολυβάδας, ἔνθερμος ὑποστηρικτὴς καὶ τῆς *Φιλοσηροτροφικῆς*, ἀπάντησε σὲ συντάκτη τῆς *Ἠπείρου*, ποὺ τὸν ρώτησε γιὰ τὸ θέμα (18-3-38): *Οἱ Τοῦρκοι ἔλεγαν γιὰ τὰ Γιάννινα: Γιάνγια τοπράκ μπαρδάκ ὀλμάς*. Δηλαδή: *Τὸ Γιαννιώτικο χῶμα τσουκάλι δὲν κάνει*. Τελικά, ἡ *Φιλοσηροτροφική*, ὕστερα ἀπὸ δέκα μέρες, διαλύθηκε. Δὲ θ' ἀργοῦσε νάρθει καὶ ἡ σειρὰ τῆς *Φιλοδασικῆς*...- Τὸ διοικητικὸ συμβούλιο τοῦ Σανατορίου Ἰωαννίνων (τὸ διάταγμα ἵδρυσής του εἶχε δημοσιευθεῖ τὸ πρῶτο δεκαήμερο Μαρτίου) καταρτίστηκε ἀπὸ τούς: Σπυρ. Βλάχο, μητροπολίτη Ἰωαννίνων, Σπ. Παπαλεωνίδα, πρωτοδίκη, Ν. Χατζηανδρέου, νομομηχανικὸ Ἰωαννίνων Βασ. Λάππα, γιατρὸ καὶ Κων. Ἰωαννίδη, φαρμακοποιό. Πρώτη πίστωση γιὰ τὴν ἀνέγερσή του χορηγήθηκε τὸ ποσὸ τῶν 5.000.000 δρχ. (23-3-38).- Θάνατοι: (18-3-38) *Ἀπεβίωσε καὶ ἐτάφη μετὰ πάσης σεμνοπρεπείας, ὁ δικηγόρος Δημήτριος Δασουκίδης*. Ψήφισμα γιὰ τὸ θάνατό του δημοσίευσε ὁ Δικηγορικὸς σύλλογος. (Τὸ συμβούλιο τοῦ συλλόγου τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ τούς: Γ. Νιαβῆ, πρόεδρο, καὶ μέλη: Βασ. Τσαντῆ, Κων. Στεφόπουλο, Στεφ. Μπότσιο, Ἀγαθ. Κωνσταντινίδη καὶ Ἀθαν. Κούρεντα. Ὕστερα ἀπὸ ἀπόφαση τοῦ Ἐφετείου Κερκύρας, στηριζόμενη στὸ νέο νόμο τῆς δικτατορίας *περὶ δικηγορικῶν συλλόγων* ἔγινε ἀνασύνθεση τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου ὡς ἑξῆς: Πρόεδρος: Λέανδρος Μίσιος, γενικὸς γραμματέας: Ἀθ. Στούπης, ταμίας: Τζὼν Κυπριώτης καὶ σύμβουλοι: Κων. Στεφόπουλος, Βασ. Σιόμπολας, Νικ. Καζαντζῆς καὶ Στεφ. Μπότσιος).- Ἀπὸ τὶς 21-3-38 ξανάρχισε ἡ ἀεροπορικὴ συγκοινωνία μεταξὺ Ἰωαννίνων-Ἀθηνῶν.- Ἰσχυροὶ σεισμοὶ προξένησαν μεγάλες καταστροφὲς στὴν Πρέβεζα καὶ τὴν περιοχή της, καθὼς καὶ στὴ Λευκάδα, τὸ δεύτερο δεκαήμερο τοῦ Μαρτίου.- Προσπάθεια καταβαλλόταν νὰ πεισθεῖ ὁ πληθυσμὸς τῆς ὑπαίθρου κυρίως, ὅτι ἡ γίδα ἦταν ὁ μεγαλύτερος ἐχθρὸς τοῦ δάσους, γιαυτὸ καὶ ἔπρεπε νὰ ἐξαφανιστεῖ. Ἕνα σχόλιο τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* (27-3-38) ὁριοθετοῦσε τὶς διατάσεις τῆς ὀρθῆς λύσης τοῦ προβλήματος: *Ὁ ἀγὼν κατὰ τῆς γίδας, ἤρχισε νὰ ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὴν Ἤπειρον. Ἤδη ἡ Δασικὴ ὑπηρεσία ἐξέδωσε τὰς πρώτας διαταγάς. Ἡ γνῶσις καὶ ἡ πεῖρα τῶν εἰδικῶν λέγει πὼς ἡ γίδα εἶναι περισσότερον ἐπιζήμιος παρὰ ὠφέλιμος. Ἐλέχθη μάλιστα ὅτι τὸ βάρος μιᾶς γίδας εἶναι ἴσον μὲ τὸ βάρος χρυσοῦ, τὸν ὁποῖον θὰ εἶχεν ἡ ἐθνικὴ οἰκονομία, ἂν ἀπεφεύγετο ἡ ζημία, τὴν ὁποία προξενεῖ αὕτη εἰς τὸ δάσος. Συμφωνοῦμεν μὲ τὶς ἀντιλήψεις αὐτὰς καὶ πρέπει νὰ εὐγνωμονῇ ὁ λαὸς τὴν κυβέρνησιν, διότι προσέδωσε σημασίαν εἰς τὸ κεφάλαιον αὐτό... Ἀλλ' εἰς κάθε ὠφελιμιστικὴν προσπάθειαν δὲν πρέπει νὰ ἀκολουθηθῇ ἡ ὑπερβολή. Καὶ ἐν προκειμένῳ ὁ ἀγὼν κατὰ τῆς γίδας δὲν πρέπει νὰ σημαίνῃ ἐξόντωσίν της, ἀλλ' ἀντικατάστασίν της. Ἀπαιτεῖται συνεπῶς σύστημα καὶ μέθοδος... Ἡμεῖς εὐμεθοδώτερον εὑρίσκομεν τὸ μέτρον τῆς βαθμιαίας ἀντικαταστάσεως...*- Ἡ *Ἤπειρος*, κατὰ τὶς Κυριακάτικες φιλολογικὲς ἐκδόσεις της, ἐκτὸς τὰ λογοτεχνικὰ κείμενα ποὺ δημοσίευε (διηγήματα, ποιήματα, δοκίμια κριτική, μεταφράσεις), ἀφιέρωνε κάθε φορά, ὅπως ἀναφέρθηκε, καὶ στῆλες γιὰ τὴν πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ζωὴ τῆς Ἀλβανίας. Στηριζόταν στὶς εἰδήσεις τῶν Ἀλβανικῶν ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν. Στὴν ἴδια ἐφημερίδα δημοσιεύτηκε καὶ τὸ διήγημα τοῦ Φρ. Τζιόβα: *Ὁ ἄνθρωπος μὲ τὰ παράξενα μάτια...*, εἶχε ὑποβληθεῖ στὸ διαγωνισμὸ τῆς «Λέσχης»- *Μεγαλοπρεπὴς ὑπῆρξεν ὁ ἑορτασμὸς τῆς ἐθνικῆς ἑορτῆς τῆς 25ης Μαρτίου ἐν τῇ πόλει μας*, ἦταν ὁ πανομοιότυπος τίτλος τῶν ἐφημερίδων τῶν Γιαννίνων. Στὴ δοξολογία -χοροστάτησε ὁ Σπυρίδων- παρέστησαν ὅλες οἱ ἀρχὲς μὲ ἐπικεφαλῆς τὸ Γενικὸ διοικητὴ Β. Γκορτζῆ. Μὲ ἱκανοποίηση εἶδαν οἱ Γιαννιῶτες τὴν παρουσία τοῦ νέου διοικητῆ τῆς VIII μεραρχίας, ὁ ὁποῖος, τὸ ἀπόγευμα παρέδωσε, στὴν πλατεία τῶν Στρατώνων τὴ σημαία στοὺς Ἠπειρωτομάχους. Ἡ ἔνστολη παρουσία ὁμάδων τῆς Ε.Ο.Ν. *(Ἐθνικῆς ὀργανώσεως νεολαίας)* ἦταν ἐμφανὴς καὶ σχολιάστηκε ἀπὸ πολλὲς πλευρές.- Ἐπεισοδιακὸς ἦταν ὁ ποδοσφαιρικὸς ἀγώνας *Ἀβέρωφ - Ἀτρομήτου* ποὺ ἔγινε στὸ *Μητροπολιτικὸ στάδιο* (τὸ σημερινὸ Ἐθνικὸ στάδιο) στὶς 28-3-38. Στὸ πρῶτο ἡμίχρονο *ὁ ἀγὼν διεξήχθη μὲ τάξιν καὶ εὐγενῆ*

ἄμιλαν. Σ' αὐτὸ ὁ *Ἀτρόμητος* πέτυχε γκόλ, τὸ ὁποῖο ἀνταπέδωσε ὁ *Ἀβέρωφ* στὸ δεύτερο ἡμίχρονο· ἦταν ἐπεισοδιακὸς ἀγώνας καὶ τερματίστηκε 7 λεπτά, πρὶν ἀπὸ τὴ λήξη του. Τὸ κύπελλο ἀπονεμήθηκε ἀπὸ τὸ δήμαρχο στὴν ὁμάδα τοῦ *Ἀτρομήτου τῆς 4ης Αὐγούστου*. ἐπειδὴ ἦταν νεοσύστατη ὁμάδα. Οἱ τοῦ *Ἀτρομήτου* ὅμως διέδιδαν ὅτι πῆραν τὸ κύπελλο γιατὶ αὐτοὶ ἦταν οἱ νικητές. (Κατὰ τὴ διάρκεια τῶν ἐπεισοδίων ἕνας παίκτης τοῦ *Ἀτρομήτου*, ἔστειλε τὴ μπάλλα στὰ δίχτυα μὲ τὸ χέρι. Ὁ διαιτητὴς τὸ ἀκύρωσε, οἱ τοῦ *Ἀτρομήτου*, ὅμως ἐπέμειναν ὅτι ἦταν γκὸλ καὶ γιαυτὸ ὁ Δήμαρχος τοὺς ἔδωσε τὸ κύπελλο. Ἔγινε ἀναταραχή, ἄρχισαν οἱ ἀμφισβητήσεις ποὺ ὑποχρέωσαν τὸ δήμαρχο νὰ ἐξουσιοδοτήσει τὸν πρόεδρο τοῦ *Ἀβέρωφ* Γ. Κυρκόπουλο νὰ δηλώσει διὰ τοῦ τύπου ἐξ ὀνόματός του, ὅτι ἀπένειμε τὸ κύπελλο στὸν *Ἀτρόμητο* ὄχι ὡς νικητὴ τοῦ ἀγῶνα, ἀλλὰ γιατὶ ἦταν νέος σύλλογος, ἀγωνιζόταν γιὰ πρώτη φορὰ καὶ εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ ἐνίσχυση. Ὁ ἀγώνας, ἔλεγε ὁ δήμαρχος, εἶχε λήξει μὲ ἰσοπαλία...- Ὡς σημαντικὸ γεγονὸς γιὰ τὴν Ἤπειρο θεωρήθηκε ἡ ὑπογραφὴ σύμβασης μὲ ἑταιρεία γιὰ τὴν ἐκμετάλλευση τῶν πετρελαίων τῆς Δραγοψᾶς. Οἱ ἐργασίες θάρχιζαν σύντομα. Οὔτε αὐτὲς ὅμως, οὔτε μεταγενέστερες ἔφεραν ἀποτελέσματα. Ὁ μαῦρος χρυσός, ἂν ὑπάρχει, ἐξακολουθεῖ νὰ μένει ἀκόμα καλὰ φυλαγμένος στὴ Δραγοψᾶ.- Κάθε πρόοδος δημιουργεῖ προβλήματα ἀνεργίας σὲ πολλοὺς ἐπαγγελματίες καὶ ἐργάτες. Ἡ ἐμφάνιση τοῦ αὐτοκινήτου καὶ στὰ Γιάννινα καὶ παντοῦ, ἀχρήστευσε τ' ἁμάξια μὲ τ' ἄλογα κι ἔκοψε τὸ ψωμὶ δεκάδων οἰκογενειῶν. Τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ μὲ τὴν κατασκευὴ τοῦ δικτύου ὕδρευσης στὰ Γιάννινα: *ἕνας κόσμος ἐντίμων βιοπαλαιστῶν θὰ καταδικασθῇ εἰς ἀνεργίαν*. Ἦταν οἱ *καϊκτσῆδες* καὶ οἱ *νερουλάδες*, οἱ ὁποῖοι μετέφεραν τὸ νερὸ ἀπὸ τὴ *Ντραμπάτοβα* καὶ τὸ μοίραζαν σ' ὅλη τὴν πόλη (ἄγνωστο γιὰ ποιὰ αἰτία, πρὶν ἀπὸ 16 χρόνια ἡ *Ντραμπάτοβα* στέρεψε. Στὰ τέλη τοῦ δεύτερου δεκαήμερου τοῦ Γενάρη τοῦ 1997, ἄρχισε ν' ἀναβλύζει νερὸ ἀπὸ τὴν πηγή, κάτι ποὺ χαροποίησε τοὺς Γιαννιῶτες...) Ἔπρεπε, ἔγραφαν οἱ ἐφημερίδες, ν' ἀποζημιωθοῦν ἢ νὰ προσληφθοῦν ὡς ὑπάλληλοι στὶς ὑπηρεσίες τῆς ὕδρευσης.- Στὶς 6-3-38 *ἐτελέσθησαν ἐν Βελλᾷ οἱ γάμοι τοῦ κ. Ἀποστόλου Μπουκουβάλα, μετὰ τῆς Δίδος Βούλας Β. Γκορτζῆ, κόρης τοῦ Γενικοῦ διοικητοῦ κ. Β. Γκορτζῆ. Τὸ μυστήριον ἐτέλεσεν ὁ σεβασμιώτατος μητροπολίτης Ἰωαννίνων κ. Σπυρίδων*. Τὴν ἴδια μέρα παντρεύτηκαν στὰ Γιάννινα ὁ φαρμακέμπορος Ἡρακλῆς Βλάχος καὶ ἡ Ἑρμιόνη Καραμάνη. Παντρεύτηκαν ἐπίσης ὁ Ἔζρὰ Μεὴρ Ἔζρὰ καὶ ἡ Ἄννα Χαΐμ Δαβίδ.

Ποδοσφαιρικὸς ἀγώνας *Ἀβέρωφ - Ἀτρομήτου* τὸ 1936. Ὁ πρόεδρος τοῦ *Ἀβέρωφ* Γ. Κυρκόπουλος μιλάει πρὶν τὴν ἔναρξη τοῦ ἀγώνα. Ἀρχηγοὶ ὁμάδων Μ. Πασχαλάκης *(Ἀβέρωφ)* καὶ Ι. Δανάκας *(Ἀτρομήτου)*.

Βαρὺς συνεχιζόταν ὁ χειμώνας στὴν Ἤπειρο καὶ μετὰ τὴν πρωτοχρονιά. Οἱ καταστροφὲς ἦταν μεγάλες, κυρίως στὴν κτηνοτροφία. Τὸ ξερὸ χόρτο, ἄρχισε νὰ σπανίζει, πρῶτα θύματα ἦταν τὰ πρόβατα καὶ τὰ μεγάλα

ζῶα. Ἀντίθετα οἱ γίδες ἦταν ζῶα ἀντοχῆς, ὀλιγοδάπανα καὶ εὐκολοσυντήρητα, τοὺς ἔφταναν τὰ ξερὰ φύλλα ἀπὸ τὰ κλαρίδια τῶν δέντρων· οἱ φῆμες ὅμως μιλοῦσαν πὼς θὰ ὑποχρέωναν τοὺς χωρικοὺς νὰ τὶς σφάξουν, λίγες θὰ τοὺς ἄφηναν· γιὰ τοὺς ὀρεινοὺς πληθυσμούς, ἦταν ἡ ζωή τους, ἂν τὶς ἔχαναν, πῶς θὰ ζοῦσαν, κυρίως τὸ χειμώνα, καὶ φέτος ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς χειρότερους. *Γιαυτὸ νοθεύουν καὶ τὸ γάλα*, ἀναλογιζόταν ὁ Πέτρος, καθὼς διάβαζε τὶς ἐφημερίδες: *εἶναι λιγοστό, πὼς νὰ φτάσει στὴν πόλη, μ' αὐτὴ τὴν βαρυχειμωνιά... Καὶ τὰ κάρβουνα λιγοστά...*, διάβαζε σ' ἄλλη εἴδηση, *καὶ τὰ μουσκεύουν μὲ νερὸ* σχολίαζαν οἱ ἐφημερίδες. *Ἀλλοίμονο ἀπὸ τὸν κοσμάκη, θὰ πῶ στὸν Γιάγκο νὰ μοιράσει τρόφιμα καὶ χρήματα σ' ὅσες οἰκογένειες ξέρει πὼς ὑποφέρουν, ἂς πέρασαν οἱ γιορτές...* Σκέφτηκε τὸ Γιάγκο καὶ σφίχτηκε ἡ καρδιά του. Ὁ καινούριος χρόνος δὲν ἦταν καλοσήμαδος γιὰ τὴν οἰκογένειά του. Ἡ κόρη του, ἡ Θεώνη, δὲν τοῦ εἶχε γράψει τίποτα, δὲν ἤθελε νὰ τὸν στενοχωρήσει, οὔτε βέβαια κι ὁ γαμπρός του. Ἦταν περήφανος ἄντρας, δὲ δημιουργοῦσε ἀνησυχίες στοὺς δικούς του καὶ στοὺς φίλους, ὑπεράσπιζε θαρραλέα τὶς ἰδέες του, ἀδιαφορώντας γιὰ τὶς συνέπειες, ποτὲ ὅμως δὲ μετέθετε σ' ἄλλους τὴν εὐθύνη. Ἦταν ἀφοσιωμένος στὸ Βενιζέλο καὶ τὶς ἰδέες του, κανένας δὲ μποροῦσε νὰ τὸν πείσει πὼς τὸ κόμμα του, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα κόμματα, παρακλάδια τοῦ Βενιζελισμοῦ, ὅπως καὶ οἱ ἀντίπαλοί του, πολιτεύονταν σὲ βάρος τῶν συμφερόντων τοῦ τόπου, ὅτι ἤθελαν τὴν καταστροφή του... Ὁ Μεταξᾶς καὶ ἡ ἰδεολογία του μὲ τίποτα δὲ μποροῦσαν νὰ τὸν πείσουν πὼς καλὰ ἔκαναν καὶ κατάργησαν τὸν κοινοβουλευτισμό καὶ κήρυξαν τὴ δικτατορία... Μὲ τοὺς μηχανισμοὺς ποὺ διέθετε ὁ Μανιαδάκης, ὁ ὑφυπουργὸς ἀσφαλείας, δὲν ἦταν δύσκολο νὰ ἐπισημάνει τὴν ἀντίδρασή του. Ὑπῆρχαν, ἐξάλλου, ἀρκετοὶ καλοθελητές, ποὺ πουλοῦσαν ἐκδουλεύσεις στοὺς κρατοῦντες, ἀλλὰ κι ἄλλοι ποὺ ἐποφθαλμιοῦσαν τὴ θέση του. Τὸν κάρφωσαν στὴν ἀσφάλεια, *εἶναι ἀμετανόητος παλαιοδημοκράτης*, κατέθεσαν, ἡ ἀπόλυσή του δὲν ἄργησε. Εὐτυχῶς ποὺ δὲν τὸν κατηγόρησαν καὶ γιὰ ἐπικίνδυνη δραστηριότητα ἐναντίον τοῦ καθεστῶτος, ἔτσι γλύτωσε τὴν ἐξορία. Οὔτε γιὰ κομμουνιστικὴ ἰδεολογία τόλμησαν νὰ τὸν καταγγείλουν, ἂν γινόταν αὐτὸ θὰ βρισκόταν γρήγορα στὰ ξερονήσια, *ὑπεύθυνη δήλωση*, ποτὲ δὲ θὰ ὑπόγραφε. Στὴν ἀρχὴ ὁ Μάνος βρέθηκε ἔξω ἀπὸ τὰ νερά του· εἶχε ὀργανώσει καλὰ τὴ δουλειά του στὸ ὑπουργεῖο Βιομηχανίας, ἦταν διευθυντὴς ὑπηρεσίας, ἀποδοτικῆς κατὰ τὴν ἐκτίμηση τῶν προϊσταμένων του, πολὺ λίγο ὅμως βάραινε αὐτὴ ἡ κρίση γιὰ τὴν παραμονὴ ἢ ὄχι στὴν θέση του. Μὲ τὴν ὑπηρεσία εἶχε ταυτιστεῖ ἀπόλυτα, τώρα ποὺ τὸν ἀπομάκρυναν βίαια ἀπ' αὐτὴ ἔμεινε μετέωρος, πέρασε καιρὸς ὥσπου νὰ προσγειωθεῖ καὶ νὰ προσαρμοστεῖ στὶς νέες συνθῆκες. Ἡ ἀπόλυση τοῦ δημιούργησε περισσότερο ἠθικὰ προβλήματα, παρὰ οἰκονομικά. Ἄριστος ἐπιστήμονας ἦταν, μηχανολόγος-ἠλεκτρολόγος, πτυχιοῦχος τοῦ πανεπιστημίου τῆς Λωζάνης, οἱ ξένοι ἐπι-

στήμονες, καὶ μάλιστα τῆς δικῆς του εἰδικότητας ἦταν τότε περιζήτητοι· ὕστερα ἀπὸ ἕνα μήνα, ἀρχὲς Μαρτίου, ἔπιασε δουλειὰ σὲ μεγάλο τεχνικὸ γραφεῖο, μὲ διπλάσιες ἀποδοχὲς ἀπὸ ἐκεῖνες ποὺ ἔπαιρνε. Παρὰ τὸ ὅτι ἡ ἀπόλυση δὲν εἶχε οἰκονομικὲς συνέπειες, στὴ Θεώνη κόστισε πολύ. Τραυμάτισε τὴν λεπτὴ εὐαισθησία της, ἔνοιωσε τὴν πράξη σὰ μιὰ προσβολὴ στὴν προσωπικότητα καὶ τῶν δυό, σὰν μείωση τῆς θέσης ποὺ μὲ ἀγῶνες εἶχαν κατακτήσει στὴν ἀθηναϊκὴ κοινωνία. Οἱ παρενέργειες, ἐξάλλου, δὲν ἄργησαν νὰ φανοῦν. Φιλικές τους οἰκογένειες, κι ἄλλα πρόσωπα στενὰ συνδεμένα μαζί τους, ὄχι ὅλοι, ἀλλὰ ἀρκετοί, ἄρχισαν νὰ κρατοῦν ἀποστάσεις, ν' ἀραιώνουν τὶς ἐπισκέψεις, νὰ συμπεριφέρονται μὲ δύσκολα ἀποκρυβόμενη ψυχρότητα· ἦταν οἰκογένειες κυρίως δημοσίων ὑπαλλήλων, φοβοῦνταν καὶ γιὰ τὴ δική τους τύχη, ἂν συνέχιζαν στενὲς σχέσεις μαζί τους. Ἡ Θεώνη τραυματιζόταν μὲ τέτοιες συμπεριφορές, ὅσο κι ἂν ὁ Μάνος προσπαθοῦσε νὰ τὴν πείσει, πὼς ὅλα αὐτὰ ἦταν πρόσκαιρα, δὲ θ' ἀργοῦσαν νὰ ξαναβροῦν τὶς παρέες τους, ἔτρεφε κι αὐτὸς τὴν ψευδαίσθηση πὼς ἡ δικτατορία θὰ κατέρρεε γρήγορα, δὲν εἶχε καταλάβει μὲ τὶ τρόπους χτιζόταν τὸ *Νέον κράτος* καὶ πὼς ἡ ἰδεολογία τῆς δικτατορίας προξενοῦσε ἀποσύνθεση στὶς ἀνθρώπινες συνειδήσεις. Ἡ Θεώνη, πιὸ προσγειωμένη, διαισθανόταν πὼς τὸ καθεστὼς ἦταν στέρεο, δὲ διέτρεχε κινδύνους, ὅλες οἱ ἀντιστάσεις μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου κατέρρεαν, ἀκόμα καὶ οἱ ἠθικές, πῶς ἀλλοιῶς στενὲς ὡς τὰ χτὲς φίλες της, ποὺ μοιράζονταν μυστικὰ μαζί της, ἀπέφευγαν τώρα, στὴν ἀρχὴ μὲ κάποια προσοχή, ἀργότερα χωρὶς προσχήματα, νὰ μὴ ζητᾶνε τὴ συντροφιά της, ἀπομακρύνονταν... Ἡ νέα κατάσταση ἀνέτρεψε καὶ τοὺς προγραμματισμούς της γιὰ ἐπισκέψεις στὸ ἐξωτερικό, στὸ Παρίσι ἢ στὴν Ἀμερική, κάποιες ἐλπίδες εἶχαν γεννηθεῖ πάλι ὅτι θὰ μποροῦσε νὰ γίνει μητέρα. Ὁ Μάνος ἦταν σίγουρος πὼς δὲ θὰ τοὺς ἔδιναν ἄδεια ἀναχώρησης γιὰ τὸ ἐξωτερικό, δὲ θὰ κατέφευγε ὅμως ποτὲ στὶς ἐκδουλεύσεις ἀνθρώπων τοῦ καθεστῶτος, τὸ θεωροῦσε ὑποτίμηση τῆς προσωπικότητάς του, δὲν τὸ ἄντεχε, οὔτε καὶ ἡ Θεώνη ἔδινε τὴ συγκατάθεσή της γιὰ μιὰ τέτοια συμπεριφορά, ἔστω κι ἂν αὐτὸ σήμαινε τὴν καταδίκη της... Γιὰ τὶς δυσκολίες ποὺ ἀντιμετώπιζαν τίποτα δὲν εἶχαν γράψει στὸ Γιάγκο καὶ τὴ Φωτεινή, δὲν ἤθελαν νὰ τοὺς πικράνουν. Ἀντίθετα ἡ Φιλίτσα ἐνημέρωνε τὸν Πέτρο μὲ πολυσέλιδα γράμματα, θὰ τοῦ τάλεγε καὶ ἡ Ἑλενίτσα ὅταν θ' ἀνέβαινε στὰ Γιάννινα γιὰ τὶς γιορτὲς τοῦ Πάσχα. Ἦταν μιὰ ἐξομολόγηση ποὺ ὁ Πέτρος δὲν ἄντεχε νὰ τὴν κρατήσει μυστική. Φώναξε τὸ Γιάγκο καὶ τοῦ τὰ εἶπε ὅλα. Τὸν ὅρκισε μόνο νὰ μὴν πεῖ τίποτα στὴ Φωτεινή, ἴσως ἂν τὰ μάθαινε οἱ συνέπειες νὰ ἦταν τραγικὲς γιὰ τὴν ψυχολογική της κατάσταση... Ὁ Γιάγκος κράτησε τὴν ὑπόσχεσή του, τὸ βάρος ὅμως ποὺ τὸν πλάκωνε καὶ ποὺ δὲ μποροῦσε νὰ μοιραστεῖ μὲ τὴ γυναίκα του, τὸν τσάκιζε, ἔκανε τὴ ζωὴ ἀφόρητη...

Ἡ περιπέτεια τοῦ Μάνου καὶ οἱ φόβοι ποὺ τὴ συνόδευαν -θὰ σταμα-

τοῦσαν τάχα αὐτοῦ οἱ διῶκτες του, ἢ θὰ τὸν ἔστελναν ἐξορία μὲ διάφορα προσχήματα;- ἐπηρέασε ὅλη τὴν εὐρύτερη οἰκογένεια: τὸ Γιάγκο, τὸν Πέτρο, τὸν Θεόφιλο, τὴν Χριστίνα... Εἶχαν τόσο στενὰ συνδεθεῖ μεταξύ τους, ὥστε, σὲ κάθε περίπτωση, χαρᾶς ἢ λύπης, ν' ἀντιδροῦν σὰ νὰ ἦταν ἕνας ὀργανισμός, ἑνιαῖος ἀλλὰ πολυπρόσωπος. Σὲ συνάντηση ὅλων ποὺ ἔγινε στὸ σπίτι τοῦ Πέτρου, ἀποφασίστηκε πὼς σὲ περίπτωση ποὺ ὁ Μάνος καὶ ἡ Θεώνη ἀντιμετώπιζαν οἰκονομικὲς δυσχέρειες, θὰ τοὺς ἐνίσχυαν, χωρὶς καμιὰ ἀπαίτηση ἐπιστροφῆς τῶν προσφορῶν. Ὁ Πέτρος διαφώνησε. —*Τὸ θέμα τοῦ Μάνου*, εἶπε, *εἶναι δική μου ὑπόθεση. Ἐσεῖς φροντίστε νὰ δώσετε ὅσα χρήματα σᾶς περισσεύουν σὲ φτωχὲς οἰκογένειες, εἶναι πολλὲς κι ἔχουν ἀνάγκες, μὴν περιμένετε τὶς παραμονὲς τοῦ Πάσχα, ἡ πείνα εἶναι καθημερινὴ ὑπόθεση, ξεκληρίζει συστηματικὰ οἰκογένειες, δὲ βλέπετε πόσο πολλαπλασιάστηκαν οἱ θάνατοι ἀπὸ τὴν καταραμένη ἀρρώστεια, τὸ χτικιό, τοὺς πεινασμένους χτυπάει κι ὄχι ὅσους καλοτρῶνε...*

Βαρὺς ὁ χειμώνας, βαρειὰ ἡ ἀτμόσφαιρα, ἀπὸ τὸ ἀπροσδόκητο πλῆγμα σὲ ἀγαπημένα πρόσωπα, ἀλλὰ κι ἀπὸ τὸν πρόσφατο θάνατο τῆς Εἰρήνης, δὲ μποροῦσαν εὔκολα νὰ τὴν ξεχάσουν. Ἡ ἀνεψιά της ἡ Θάλεια, ὅσο κι ἂν ἀγωνιζόταν νὰ δείχνει στοὺς ἄλλους ὅτι εἶχε καταλαγιάσει ὁ πόνος στὰ σωθικά της, σπάραζε ἀπὸ τὸ κλάμα, ὅταν βρισκόταν μόνη. Στοὺς ἄλλους προσποιόταν, ἔπαιζε θέατρο, ἀκόμα καὶ στὸν ἄντρα της τὸν Πετράκη, ποὺ γυρνοῦσε σπίτι σὲ καθορισμένες ὧρες, προετοιμαζόταν γιὰ τὴν ὑποδοχή του... Ὁ Πετράκης!.. Ἡ παρουσία του στὸ σπίτι, μόνιμη καὶ καθημερινή - κάποιες μέρες, βέβαια, ἔλειπε, ὅταν οἱ ἀνάγκες τῆς ὑπηρεσίας τὸ ἀπαιτοῦσαν- ἔρριχνε βάλσαμο στὶς ψυχὲς ὅλων, γλύκανε τὴν πίκρα τους, διέλυνε τὶς ἀνησυχίες, ἦταν ὁ φωτεινὸς ἥλιος, ποὺ σκόρπιζε τὰ σύννεφα κι ἔκανε τὸν οὐρανὸ νὰ λάμπει ξάστερος. Γιὰ τὸν Πέτρο ἀποτελοῦσε μοναδικὸ στήριγμα τῆς ὕπαρξής του, εἶχε στ' ἀλήθεια βαρεθεῖ τὴ ζωή, οἱ ἀρρώστειες δὲν τὸν ἄφηναν νὰ τὴ χαρεῖ, ὅπως αὐτὸς ἤξερε, ὅπως συνέβαινε τὸν παλιὸ καλὸ καιρό... Ἀκόμα κι ὅσα περνοῦσε κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας τ' ἀναπολοῦσε μὲ συγκίνηση, ἔδιναν νόημα στὴ ζωή του, ἀγωνιζόταν γιὰ τὴν ἐπιτυχία, γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ τόπου του, χαιρόταν τὴ ζωὴ μ' ὅλες τὶς αἰσθήσεις, τίποτε δὲν τὸν ἐνοχλοῦσε, δὲν ἤξερε τὶ θὰ πεῖ πόνος κι ἀρρώστεια. Κι ἦταν ὁ Τοῦρκος πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι του... Μὲ τὴν ἴδια ἔνταση γεύτηκε τὴ ζωὴ καὶ κατὰ τὴν πρώτη δεκαετία μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση, ὕστερα ἦρθαν οἱ θάνατοι, ὁ χαμὸς τοῦ Βασίλη καὶ τόσων ἀγαπημένων προσώπων, οἱ ἀρρώστειες, οἱ ἀρχοντοαρρώστειες, τὰ ἐμφράγματα, τὰ ἐγκεφαλικά, κάθε τόσο τοῦ θύμιζαν τὴν παρουσία τους, ὑποτροπίαζαν· τὶ νὰ χαρεῖ, λοιπόν, αὐτὸς ὁ βασανισμένος γέροντας, ποὺ καθόταν κλεισμένος μῆνες ὁλόκληρες στὸ σπίτι, περιμένοντας νάρθουν οἱ καλὲς μέρες ποὺ θὰ τοῦ ἐπιτρεπόταν ἡ ἔξοδος; Βέβαια οἱ δικοί του, ὅλα ἀγαπημένα πρόσωπα ποὺ τὸν κοίταζαν στὰ μάτια γιὰ νὰ ἐκπληρώσουν κάθε του

ἐπιθυμία, τοῦ χάριζαν οἰκογενειακὴ θαλπωρὴ καὶ προστασία, ἔδιωχναν τὶς μαῦρες σκέψεις ἀπὸ τὸ μυαλό του, κάποτε ὅμως πρόσθεταν περισσότερο ἄγχος, τοῦ δημιουργοῦσαν τὴν αἴσθηση πὼς ἦταν ἀνίκανος νὰ ζήσει χωρὶς τὴν παρουσία τους, αἰσθανόταν ἕνα εἶδος ἀπόλυτης ἐξάρτησης κι αὐτὸ τὸν γέμιζε μελαγχολία... Ἡ παρουσία τοῦ Πετράκη δὲν ὁδηγοῦσε ποτὲ σὲ τέτοιους συνειρμούς, ἦταν σὰ νὰ ξαναγύριζε στὰ παλιὰ εὐτυχισμένα χρόνια, ὅταν διατηροῦσε ἀκμαῖες τὶς δυνάμεις του, ἕτοιμος γιὰ νέα πετάγματα. Μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Κατσιμήτρου -εἶχε ἀναλάβει πιὰ τὴ διοίκηση τῆς μεραρχίας- ὁ ἐγγονός του, ἀφοῦ ὑπηρέτησε γιὰ λίγο σὲ προχωρημένο φυλάκιο τοῦ συνοριακοῦ τομέα, τοποθετήθηκε στὸ ἐπιτελεῖο τῆς μεραρχίας· ὁ στρατηγὸς εἶχε διαπιστώσει ἐξαιρετικὲς ἱκανότητες στὸ νέο ἀνθυπολοχαγό, ἤθελε ἐξάλλου νὰ ἔχει κοντά του ἀνθρώπους τῆς ἀπόλυτης ἐμπιστοσύνης, πρόβλεπε πὼς σύντομα ἡ Ἑλλάδα θ' ἀποδυόταν σὲ ἀγώνα ζωῆς ἢ θανάτου· ἡ Ἤπειρος καὶ ἡ μεραρχία της, θὰ ἔπαιζαν πρωταρχικὸ ρόλο σ' αὐτὴ τὴ θανάσιμη ἀναμέτρηση. Ὁ Πέτρος καὶ ἡ οἰκογένειά του αἰσθανόταν εὐγνωμοσύνη στὸ στρατηγὸ γιὰ τὴ στοργὴ ποὺ ἔδειξε στὸ παιδί τους· ἰδιαίτερα ἡ Λευκή, στενὴ φίλη τῆς γυναίκας τοῦ στρατηγοῦ, ὅταν ἀκόμη ὑπηρετοῦσε ὡς συνταγματάρχης στὰ Γιάννινα, σίγουρα εἶχε ἐπηρεάσει τὸν Κατσιμῆτρο γιὰ τὴ στάση του ἀπέναντι στὸν Πετράκη, αἰσθανόταν μεγάλη ὑποχρέωση στὴν οἰκογένεια τοῦ στρατηγοῦ, τὴν ἐπισκεπτόταν τελευταῖα συχνά, ὄχι μόνο γιὰ νὰ ἐκφράσει τὶς εὐχαριστίες της, ἀλλὰ καὶ ν' ἀνανεώσει τοὺς δεσμοὺς μὲ μιὰ στενὴ φίλη της... Παρὰ τὴν ἐπιθυμία του, δὲ μποροῦσε νὰ τὴ συνοδεύσει στὶς ἐπισκέψεις της κι ὁ Πέτρος, οἱ ἐντολὲς τοῦ Δημήτρη ἦταν ἀπαγορευτικές. Τὸ ἴδιο ἔγινε κι ὅταν ὁ πατέρας του ζήτησε νὰ πάει στὴ *Λέσχη*, ἔδινε τὴ δεύτερη διάλεξή του ὁ Βάντζιος κι ἤθελε νὰ τὴν παρακολουθήσει. *Ὄχι*, εἶπε πάλι ὁ Δημήτρης, κι αὐτὸς ὑποχρεώθηκε νὰ συμμορφωθεῖ... Τοῦ ἀπέμεινε ἡ ἀνάγνωση τῶν ἐφημερίδων, ἐκεῖ διάβαζε τὶς κρίσεις καὶ ζήλευε ὄχι μόνο τοὺς ὁμιλητές, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀκροατές. Κι αὐτὴ τὴ φορὰ γιὰ τὸ Βάντζιο εἶχαν γράψει ἐπαινετικὰ λόγια. Ἡ τελευταία παράγραφος μιᾶς κριτικῆς τὸν συγκίνησε: *Ὁ κ. Βάντζιος ἀνέφερεν ὅτι μέχρι τῶν τελευταίων ἐτῶν ἔζη ἐν Περγάμῳ ἀνθηρότατον τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον ἠναγκάσθη μετὰ τὴν πρόσφατον λυπηρὰν περιπέτειαν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πόλιν. Ὁ ὁμιλητὴς ἔκλεισε τὴν διάλεξίν του τονίσας πόσον συγκινητικὴν ἀνάμνησιν διατηροῦν οἱ φυγάδες οὗτοι τῆς ἑλληνικωτάτης πόλεως, ἑνὸς ἐξ τῶν σπουδαιοτέρων κέντρων τοῦ ἀκμαιοτάτου Μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ. —Πρῶτος πληγώθηκες ἐσὺ Ἀχιλλέα*, μουρμούρισε ὁ Πέτρος. *Χρόνια δίδαξες στὰ σχολεῖα τῆς Περγάμου κι ἀπὸ κεῖ σὲ ξερρίζωσαν...* Κι ἄλλων ὁμιλητῶν ἤθελε νὰ παρακολουθήσει τὶς διαλέξεις, τοῦ Γ. Καλούδη, τοῦ Φ. Μιχαλοπούλου, τοῦ Κατσιμήτρου, *δὲ μ' ἀφήνουν*, μονολογοῦσε, *δὲ μ' ἀφήνουν...*

Σὲ κάτι τέτοιες στιγμές, ἐρχόταν κοντά του, σὰ νὰ τὸν καταλάβαινε, ἡ

Θάλεια κι ἀπάλυνε τὴ θλίψη του. Ἔμοιαζε μὲ τὸ ἀγριολούλουδο ποὺ ἄνθιζε σ' ἄγρια βαρυχειμωνιά, ἔτσι τὴν ἔβλεπε ὁ παπούς, κι ἂς ἤξερε πὼς ἔκλαιγε καὶ ἡ δική της καρδιά, στὸν Πετράκη ποτὲ δὲν ἐξωτερίκευε τὰ συναισθήματά της. Μόνο ποὺ δὲν τὸν ἀκολουθοῦσε στὶς δεξιώσεις, ὅπου πήγαινε, καὶ στὶς χοροεσπερίδες, καμιὰ δὲν ἄφηνε ὁ Πετράκης, χαιρόταν μ' ὅλες τὶς αἰσθήσεις του τὴ ζωή, καὶ ἦταν γιὰ τὸ παράστημα καὶ τὴν ὀμορφιά του παντοῦ περιζήτητος. Πολλοὶ οἱ χοροὶ φέτος, τῆς *Στρατιωτικῆς Λέσχης*, τῆς *Λέσχης Ἰωαννίνων*, τῶν *Παλαιῶν πολεμιστῶν*, τοῦ *Μεκείου οἰκοτροφείου*, τῆς ἑβραϊκῆς *Ἀμελὲ Σιών*, *τῶν Συρρακιωτῶν*, ὁ τελευταῖος ἦταν ὁ καλλίτερος, ὀργανώθηκε γιὰ νὰ ἐνισχυθεῖ ὁ ἔρανος γιὰ τὴν προτομὴ τοῦ Κρυστάλλη. Πολλὲς φορὲς ὁ Πετράκης ἔνοιωθε ἄσχημα χορεύοντας μὲ ὄμορφες Γιαννιώτισσες, ἦταν σὰ νὰ πρόδινε τὴ Θάλεια, δὲ μπόρεσε ν' ἀλλάξει τὴν ἀπόφασή της, νὰ τὸν συνοδεύει στὶς ἐξόδους. —*Ὅ,τι ἄλλο θέλεις Πετράκη, αὐτὸ δὲ μπορῶ νὰ τὸ κάνω, δὲ θὰ διακόψω τὸ πένθος μου γιὰ τὴ διασκέδαση μιᾶς βραδυᾶς. Ἡ θεία Εἰρήνη, ἦταν γιὰ μένα ὁ πατέρας, ἡ μάνα, τ' ἀδέρφια, ὅλος ὁ κόσμος, τὸ μόνο μου στήριγμα. Δὲ θὰ τὴν προδώσω, σ' αὐτὴν τὰ χρωστῶ ὅλα, ἀκόμα κι ἐσένα, ἂν δὲν μ' ἔφερνε σπίτι σου δὲ θὰ σὲ γνώριζα. Ὕστερα ἀπὸ ἕνα χρόνο θὰ εἶμαι ἐλεύθερη γιὰ τὴν κοσμικὴ ζωή.* Στὸ βάθος ὁ Πετράκης ἀναγνώριζε τὸ δίκιο της, ἔνοιωθε ὅμως ἄβολα, ποὺ δὲ μποροῦσε νὰ ἔχει στὸ πλάι καὶ τὴ γυναίκα του στὶς κοσμικὲς ἐμφανίσεις του.

Ἀχιλλέας Βάντζιος

Οἱ ἐπισκέψεις τοῦ Βάντζιου ἦταν πάντα εὐεργετικὲς γιὰ τὸν Πέτρο. Μόνο ποὺ κάποτε τὸν ἀναστάτωναν. Φανατικὰ προσηλωμένος στὸ παρελθόν, ἦταν ἀδύνατο νὰ ξεχάσει τὸ «Μπάμπα» καὶ τὴν ἐποχή του, τὴ λαμπρότερη ἐποχὴ τῆς νεότερης Ἑλλάδας γιαυτόν. Δὲν εἶχε ὅρια στὶς κατηγορίες του ἐναντίον τῆς δικτατορίας καὶ τῶν στυλοβατῶν της, ἔφτανε συχνὰ σὲ ὑπερβολὲς ἀπίστευτες... —*Μὰ δὲν μπορεῖ νάναι ὅλα καὶ ὅλοι ὅπως τὰ λές*, ἀντέτεινε ὁ Πέτρος. —*Ὅλοι ἴδιοι εἶναι*, ἐπέμεινε ὁ Ἀχιλλέας. —*Εἶναι ἴδιος ὁ Γκορτζῆς μὲ τὸν Κυρίμη;* Ὁ Βάντζιος σκέφτηκε λίγο. —*Ναὶ ὁ Γκορτζῆς δὲ μοιάζει μὲ τοὺς ἄλλους. Μὴν ξεχνᾶς ὅμως πὼς εἶναι μισὸς Γιαννιώτης, δὲ θὰ μποροῦσε νὰ συμπεριφερθεῖ ὅπως οἱ ξένοι στοὺς συμπατριῶτες του. Μόνο ποὺ φοβάμαι πὼς θὰ μᾶς φύγει γρήγορα. Εἶναι*

ἄρρωστος. —Πῶς τόμαθες; —Ἔχω καὶ ἐγὼ τὶς πληροφορίες μου. Μόνον ὁ Μανιαδάκης πρέπει νὰ τὰ μαθαίνει ὅλα; Νὰ σοῦ πῶ καὶ κάτι ἀκόμα. Ὁ φίλος μας, ὁ δεσπότης, παραδόθηκε ὁλόψυχα σ' αὐτούς, ἀπόκτησε δύναμη... Ὁ Πέτρος σώπαινε. —*Ἀμφιβάλλεις;* ἐπέμεινε ὁ Βάντζιος. *Δὲ διαβάζεις τὶς ἐφημερίδες; Τὰ ἐγκώμιά του δὲν ἔχουν τελειωμό. Δὲν εἶναι μόνο αὐτό. Χτὲς διάβασα πὼς ὁ σεβασμιώτατος θὰ πάει αὔριο στὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ ἐπιλύσει Ἠπειρωτικὰ ζητήματα... Δὲν παραγνωρίζω τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ ποίμνιό του. Πῶς ὅμως μπορεῖ νὰ ἔχει δικαιοδοσία γιὰ ὅλη τὴν Ἤπειρο; Κάποιοι τοῦ τὴν παραχώρησαν. Ἔγινε ἀπὸ τοὺς κεντρικοὺς μοχλοὺς τῆς κυβερνητικῆς ἐξουσίας... Δὲν εἶναι ὁ Σπυρίδων ποὺ ξέραμε. —Σ' αὐτὸ μπορεῖ νὰ ἔχεις δίκιο,* συμφώνησε ὁ Πέτρος.

Στὴν Ἀθήνα, μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ἀνδρ. Μιχαλακόπουλου, γιὰ τὸ ὁποῖο εὐθυνόταν ἐξολοκλήρου ἡ δικτατορία, οἱ φανερὲς ἀντιδράσεις τοῦ πολιτικοῦ κόσμου, μὲ προβολὴ τῶν αἰτημάτων γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ κοινοβουλευτικοῦ καθεστῶτος, περιορίστηκαν στὸ ἐλάχιστο, σχεδὸν εἶχαν ἐκλείψει. Ἡ ἀντίδραση κατὰ τῆς δικτατορίας πῆρε ἔτσι ἄλλες μορφές, χωρὶς κι αὐτὲς νὰ δημιουργήσουν σοβαροὺς ἀντιπερισπασμοὺς στὸ καθεστώς. Μιὰ ἀπ' αὐτὲς ἦταν ἡ ἔκδοση μυστικῶν ἐφημερίδων, ἀπὸ ἄτομα ἢ ὀργανώσεις, μὲ πρώτη τὴν *Παλιγγενεσία*, ποὺ κυκλοφόρησε, κατ' ἀραιὰ χρονικὰ διαστήματα, ἀπὸ τὸν Αὔγουστο τοῦ 1937 σὲ 6 φύλλα, ὡς τὴ σύλληψη τοῦ ἐκδότη της τοῦ πρώην ὑπουργοῦ Κ. Ἀγγελόπουλου. Ἀπὸ τὸ Νοέμβριο τοῦ 1937 ἡ ὀργάνωση *Φιλικὴ Ἑταιρεία* κυκλοφόρησε, μαζὶ μὲ τὴν διανομὴ προκηρύξεων, ἀναφερόμενων στοὺς σκοπούς της, τὸ 1937 καὶ 1938, ὡς τὸν Ἰούνιο τοῦ χρόνου αὐτοῦ, ποὺ διελύθη ἀπὸ τὴν Ἀσφάλεια μὲ τὴ σύλληψη μελῶν της, δυὸ ἐφημερίδες: Τὴν *Ἐλευθερία* καὶ τὸ *Σύνταγμα*. Ἡ δεύτερη ἐκδόθηκε ὅταν ἀνακαλύφτηκε καὶ κατασχέθηκε ἀπὸ τὴν Ἀσφάλεια τὸ 7ο φύλλο τῆς πρώτης. Τὸ *Σύνταγμα* κυκλοφόρησε σὲ ἕξ φύλλα, τὸ ἕβδομο κατασχέθηκε. Ἐκδόθηκαν δυὸ ἀκόμα ἐφημερίδες ἀπὸ τὴν ἴδια ὀργάνωση, ὁ *Δημοκράτης* κι ὁ *Κῆρυξ*, ἀλλὰ καὶ οἱ δυὸ δὲν κυκλοφόρησαν, γιατὶ κατασχέθηκαν τὰ φύλλα τους. Ἄλλη ὀργάνωση, ἡ ΜΕΟ (Μυστικὴ ἐπαναστατικὴ ὀργάνωσις), ποὺ ἵδρυσε τὸ Μάρτιο τοῦ 1938 ὁ ἀπόστρατος ταγματάρχης Ἐπ. Τσέλλος, ὑπαρχηγὸς τοῦ Π. Κανελλόπουλου, ἐξέδωσε ἐφημερίδα, τῆς ὁποίας κυκλοφόρησαν 12 φύλλα. Στὶς ἐφημερίδες αὐτὲς δὲν συμπεριλαμβάνονται τὰ κομμουνιστικὰ ἔντυπα, τὰ ὁποῖα τελικὰ κατόρθωσε νὰ διαβρώσει ἡ δικτατορία, μέχρι τοῦ σημείου νὰ ἐκδίδει ὁ Μανιαδάκης, τὸ ἐπίσημο ὄργανο τοῦ ΚΚΕ, τὸ *Ριζοσπάστη*, ὅπου ἔγραφε ὅ,τι αὐτὸς ἤθελε καὶ κατὰ τρόπο, ὥστε ποὺ νὰ γίνεται πιστευτὸς ἀπὸ πολλοὺς ποὺ τὸν διάβαζαν. Μὲ προκηρύξεις ὅμως καὶ μυστικὲς ἐφημερίδες δὲν ἔπεφτε ἡ δικτατορία. Ἔγιναν προσπάθειες ἀπὸ τὸ 1937 γιὰ τὴν ὀργάνωση κινημάτων ἀπὸ στρατιωτικὲς μονάδες, ἀλλὰ δὲν πραγματοποιήθηκαν ποτέ. Ἡ

Ἀσφάλεια τοῦ Μεταξᾶ, ὕστερα ἀπὸ καταδόσεις, τὶς ἀνεκάλυπτε, τὶς διέλυε καὶ ἐξόριζε τοὺς ὀργανωτές. Μόνο τὸ κίνημα τῶν Χανίων (Ἰούλιος 1938), ἡ πρώτη καὶ μοναδικὴ ἔνοπλη ἐξέγερση, δημιούργησε πρόβλημα στὴν κυβέρνηση. Ἀλλὰ γιαυτὸ θὰ γίνει λόγος στὴ συνέχεια.

Στὴν Ἤπειρο, ἀνενόχλητες οἱ ἀρχὲς ἀπὸ τέτοιους ἀντιπερισπασμούς, προχωροῦσαν, μὲ γοργοὺς ρυθμοὺς στὴν ὀργάνωση τοῦ *Νέου κράτους*. Πιθανοὶ ἀντίπαλοι, οἱ κομμουνιστὲς κυρίως, ἐξουδετερώνονταν μὲ συλλήψεις καὶ ἐξορίες ἢ μὲ τὴν ὑπογραφὴ ὑπευθύνων δηλώσεων, οἱ ὁποῖες, ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 1938, πολλαπλασιάστηκαν, ὅπως διαπιστώνεται ἀπὸ τὶς δημοσιεύσεις στὶς ἐφημερίδες. Κάποιες ἀπ' αὐτὲς δημιουργοῦν τὴν αἴσθηση τοῦ τραγικοῦ: *Ὁ κάτωθι ὑπογεγραμμένος Μερ. Ι. τοῦ Ν., κάτοικος Μετσόβου, δηλῶ μὲ ὅλην τὴν δύναμιν τῶν κατεστραμμένων πνευμόνων μου, ὅτι οὔτε ὑπῆρξα, οὔτε κἂν ἐσκέφθην ποτὲ νὰ γίνω κομμουνιστής, ἀγωνιζόμενος πάντα διὰ τὴν καταπολέμησίν του. Ὑπῆρξα κάποτε ὀπαδὸς φανατικὸς ἄλλων φθοροποιῶν κομμάτων, τὰ ὁποῖα ἔχω τόσον μισήσει, ὥστε δὲν παύω νὰ καυτηριάζω τὴν συμφεροντολογικὴν τακτικήν των, ἐξυμνῶν τὴν ἐπελθοῦσαν ἀναγέννησιν τῆς 4ης Αὐγούστου, ἡ ὁποία διὰ τῶν στιβαρῶν χειρῶν, ἀφ' ἑνὸς τοῦ Σεπτοῦ μας Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Β΄ καὶ ἀφ' ἑτέρου τοῦ χαλυβδίνου πρωθυπουργοῦ μας κ. Ἰωάννου Μεταξᾶ καὶ τῶν διαφόρων συνεργατῶν του, καθοδηγοῦν τὴν Ἑλλάδα μας εἰς νέα ἰδανικά, ἀντάξια τῶν παλαιῶν προγόνων μας...* (Ἠπειρωτικὸς ἀγών, 12-3-38).

Τρίτος Ἑλληνικὸς πολιτισμός... Βασικὸ στήριγμα τοῦ πολιτισμοῦ αὐτοῦ ἦταν ἡ *Ἐθνικὴ ὀργάνωσις Νεολαίας* (Ε.Ο.Ν.), δημιούργημα κι ἀγαπημένο παιδὶ τοῦ Μεταξᾶ. Ἡ ὀργάνωσή της προχωροῦσε μὲ γοργοὺς ρυθμούς. Εἶχε καθοριστεῖ ἡ ὀργανωτική της διάρθρωση, ἡ στελέχωσή της, ἡ ἀμφίεσή της, ἡ ἀποστολή της. Στὴν Ἤπειρο, τὴν ἐποπτεία ἀνέλαβε ὁ Γενικὸς γραμματέας τῆς Γενικῆς διοίκησης Κ. Φιλοσοφόπουλος καὶ στὰ Γιάννινα ἐπικεφαλῆς (περιφερειακὸς διοικητὴς) τῶν ἀρρένων εἶχε τοποθετηθεῖ ὁ γιατρὸς Εὐάγ. Ἐμμανουήλ, *σπουδάσας ἐπὶ δεκαετίαν ἐν Γερμανίᾳ* καὶ τῶν θηλέων ἡ Κατίνα Δ. Παπούλια, μᾶλλον κόρη τοῦ Γενικοῦ ἐπιθεωρητῆ Μέσης ἐκπαίδευσης Δ. Παπούλια. Λόγοι καὶ ἡμερήσιες διαταγὲς δημοσιεύονταν στὶς τοπικὲς ἐφημερίδες (ἐνδεικτικά: *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 1 καὶ 3-5-38). Ὁ Γενικὸς διοικητὴς Β. Γκορτζῆς, δὲν εἶχε ἐνεργὸ συμμετοχὴ στὴ διοίκηση τῆς Νεολαίας, δημοσίευε ὅμως ἐγκυκλίους γιὰ ἔνταξη τῶν νέων στὴν ὀργάνωση: *Καλῶ τοὺς ἐργαζομένους νέους, τοὺς νέους ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζονται αἱ ἐλπίδες τοῦ Ἔθνους, τοὺς ἠθικούς, τοὺς ἐντίμους καὶ προοδευτικοὺς νέους, ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἐκράτησαν τὴν παράδοσιν τῆς ἐννοίας τῆς πατρίδος ὡς τὸ πολυτιμώτερον σύμβολόν των, ὅπως ἀθρόως προσέλθωσιν πρὸς κατάταξιν ὑπὸ τὰς Σημαίας τῆς Ἐθνικῆς Νεολαίας, τῆς ὁποίας Γενικὸς ἀρχηγὸς εἶναι ἡ Α.Β.Υ. ὁ Διάδοχος καὶ Γενικὸς ἐπιθεωρητὴς ὁ ἀρχηγὸς τῆς Κυβερνήσεως κ. Ἰωάν. Μεταξᾶς* (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*,

5-3-38). Λόγια ὑμνητικὰ καὶ παρορμητικὰ γιὰ τὴν ἔνταξη τῶν νέων στὴν Ε.Ο.Ν. Θερμὸς ὑποστηρικτὴς τῆς Ε.Ο.Ν. ἦταν κι ὁ δήμαρχος Δ. Βλαχλείδης. Ἔρανοι διενεργοῦνταν γιὰ τὴν ἐνίσχυσή της καὶ τὰ ἀθλητικὰ σωματεῖα διοργάνωναν ἀγῶνες κλασσικοῦ ἀθλητισμοῦ, γιὰ νὰ διαθέσουν τὸ προϊὸν τῶν εἰσπράξεων γιὰ τὴν ραφὴ στολῶν τῆς Ε.Ο.Ν. Ἔγραφε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (10-4-38): *Σήμερον εἰς τὸ Γυμναστήριον Στρατοῦ καὶ Δήμου* (ἀναβλήθηκαν γιὰ τὶς 17-4-38) *λαμβάνουν χώραν οἱ ὑπὸ τοῦ Ἀθλητικοῦ συλλόγου «Ἀβέρωφ» διοργανωθέντες Πανιωαννίτικοι ἀγῶνες. Ἐκ τῶν διατεθέντων ὑπὸ τοῦ συλλόγου εἰσιτηρίων, τῶν ὁποίων, ὡς γνωστόν, τὸ προϊὸν θὰ διατεθῇ διὰ τὴν ραφὴν στολῶν τῆς Ἐθνικῆς Νεολαίας, ἀπεδείχθη* -τὰ ἐπιστραφέντα εἰσιτήρια ὑπῆρξαν ἐλάχιστα- *ὅτι ἡ πόλις μας εἶναι πρόθυμος νὰ ἐνισχύσῃ μίαν σοβαρὰν προσπάθειαν ἐνισχύσεως τοῦ ἀθλητισμοῦ...* Ἀκολουθοῦσε σχετικὸ ἄρθρο τῆς ἐφημερίδας γιὰ τὴν Ε.Ο.Ν. (12-4-38). *Ἐκ τοῦ πανηγυρικοῦ ἑορτασμοῦ τῆς Ἐθνικῆς ἑορτῆς τῆς 25ης Μαρτίου, κατεδείχθη μεγαλειωδῶς μὲ πόσην μεθοδικότητα καὶ μὲ ποῖον μελετημένον σύστημα ἐνεργεῖται ἡ ὀργάνωσις τῆς Νεολαίας, ἐντὸς τῆς Νέας Ἐθνικῆς μορφῆς τοῦ κράτους... Ὑπερήφανος καὶ ἐπιβλητικὴ ἡ Ἐθνικὴ Νεολαία παρήλασσε σύσσωμος ἐν μέσῳ λαοῦ καταπλήκτου ἀπὸ τὸ συντελούμενον δημιουργικὸν ἔργον. Καὶ ἡ παρέλασις αὕτη ὑπῆρξε ἡ ἀσφαλὴς ὑπόσχεσις τῆς Νεολαίας πρὸς τὸν λαὸν καὶ τὸ Κράτος, ὑπόσχεσις προσομοιάζουσα πρὸς τὴν τῶν Σπαρτιατοπαίδων: «Ἄμες δὲ γ' ἐσόμεθα πολλῷ κάρρονες».*

Ὁ δήμαρχος Δ. Βλαχλείδης, ἐκτὸς τῶν ἄλλων πρωτοβουλιῶν του ὑπὲρ τῆς 4ης Αὐγούστου -πολλὲς βέβαια ἀπὸ τὶς πρωτοβουλίες αὐτὲς ὑπαγορεύονταν ἄνωθεν- ὀργάνωσε *μεγαλειώδη συγκέντρωσιν τοῦ λαοῦ τῶν Ἰωαννίνων* στὸ Δημαρχεῖο γιὰ νὰ πανηγυρίσει τὴν *θριαμβευτικὴν ἐπιστροφὴν* ἀπὸ τὴν Ἄγκυρα τοῦ Ἰ. Μεταξᾶ, εἶχε πάει ἐκεῖ γιὰ συνομιλίες, τόσο γιὰ τὸ Βαλκανικὸ σύμφωνο, τοῦ ὁποίου ὁ Ἕλληνας πρωθυπουργὸς ἦταν πρόεδρος κατὰ τὸ 1938, ὅσο γιὰ ἀκόμα μεγαλύτερη σύσφιγξη τῶν πολὺ φιλικῶν, τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, σχέσεων μεταξὺ Ἑλλάδας καὶ Τουρκίας. Κατὰ τὶς κυβερνητικὲς ἀνακοινώσεις οἱ συναντήσεις εἶχαν ἐπιτυχία, γιαυτὸ καὶ δόθηκε ἐντολή, νὰ προετοιμαστεῖ «θριαμβευτικὴ» ὑποδοχὴ στὸ Μεταξᾶ κατὰ τὴν ἐπιστροφή του στὴν Ἑλλάδα, καθόλη τὴ διαδρομή, ἀπὸ τὴν εἴσοδό του στὴ Θράκη ὡς τὴν Ἀθήνα. Ἀνάλογες ἐντολές, γιὰ ἑορταστικὲς ἐκδηλώσεις, εἶχαν δοθεῖ καὶ σ' ὅλες τὶς κατὰ τόπους ἀρχές. Τὰ ἄρθρα τῶν τοπικῶν ἐφημερίδων, μὲ περιγραφὲς καὶ σχόλια τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ λαοῦ, ἀπ' ὅλους τοὺς σταθμοὺς διέλευσης τοῦ Μεταξᾶ, προετοίμαζαν καὶ τοὺς Γιαννιῶτες γιὰ μαζικὴ συμμετοχὴ στὴν ἐκδήλωση. (*Θριαμβευτικὴ ἐπιστροφή*, τιτλοφοροῦσε τὸ κύριο ἄρθρο της ἡ *Ἤπειρος*, 4-3-1938). Ὁ Δ. Βλαχλείδης δημοσίευσε στὶς ἐφημερίδες καὶ τὴν παρακάτω ἔκκληση: *Ἀγαπητοὶ συμπολίτες, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ θριαμβευτικῶς τῆς ἐπιστροφῆς ἐξ Ἀγκύρας τῆς Αὐτοῦ Ἐξοχότητος τοῦ Ἐθνικοῦ κυβερνήτου μας κ. Ἰωάννου Μεταξᾶ, ἔχω τὴν*

τιμὴν νὰ παρακαλέσω ὑμᾶς, ὅπως εὐαρεστηθῆτε νὰ προσέλθητε εἰς τὸ Δημαρχιακὸν κατάστημα τὴν προσεχῆ Κυριακὴν 6ην τρέχοντος, περὶ ὥραν 11 π.μ., ἵνα ἀπὸ κοινοῦ ἐκδηλώσωμεν τὰ πλημμυροῦντα τὴν καρδίαν αἰσθήματά μας καὶ ὑποβάλωμεν πρὸς τὸν Ἐθνικόν μας Κυβερνήτην ψήφισμα θερμοτάτων εὐχαριστιῶν καὶ βαθυτάτης εὐγνωμοσύνης, διὰ τὰς ἀόκνους προσπαθείας του ὑπὲρ τῆς ἀνορθώσεως καὶ ἐθνικῆς ἀναδημιουργίας, εὐχόμενοι ὅπως ἡ Θεία Πρόνοια φρουρῇ καὶ ἐνισχύῃ τὸν Μεγαλουργὸν Κυβερνήτην, ὑπὸ τὴν θερμουργὸν πνοὴν τοῦ ὁποίου συνετελέσθη καὶ συντελεῖται τὸ ἀναληφθὲν μέγα ἔργον ὑπὲρ τῆς προόδου, εὐημερίας, δόξης καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς Πατρίδος.

Ὁ δήμαρχος Δ. Βλαχλείδης.

Τὸ Δημαρχεῖο, τὸ πρωὶ τῆς 6ης Μαρτίου, γέμισε ἀσφυκτικὰ ὄχι μόνο ἀπὸ τοὺς ἐκπροσώπους τῶν σωματείων κι ὀργανώσεων, ἀλλὰ κι ἀπὸ πολλοὺς Γιαννιῶτες, ποὺ ἀνταποκρίθηκαν στὴν πρόσκληση τοῦ δημάρχου. Κατὰ τὴν *Ἤπειρο* (9-3-38) *ἀπὸ τῶν προέδρων τῶν ἐπιστημονικῶν σωματείων μέχρι τῆς μικροτέρας ἐπαγγελματικῆς ὀργανώσεως, ἡ προσέλευσις ἐγένετο κατὰ τρόπον πιστοποιοῦντα ἅπαξ ἔτι τὴν εἰλικρινῆ καὶ αὐθόρμητον διάθεσιν τοῦ Ἠπειρωτικοῦ λαοῦ νὰ ταχθῇ εἰς τὸ πλευρὸν τῆς Ἐθνικῆς κυβερνήσεως καὶ νὰ τὴν ἐνισχύσῃ καὶ τονώσῃ διὰ τῆς ἐπιδοκιμασίας του τὴν ἀναμορφωτικὴν καὶ ἀναδημιουργικὴν προσπάθειαν.* (Οἱ περιγραφὲς καὶ τὰ σχόλια δείχνουν πὼς ἡ ἐπιστροφὴ τοῦ Μεταξᾶ ἀπὸ τὴν Ἄγκυρα, ἦταν ἡ ἀφορμὴ γιὰ πρόκληση συγκεντρώσεων παντοῦ, μὲ σκοπὸ τὴν ἐπαναβεβαίωση τῶν αἰσθημάτων καὶ διαθέσεων τοῦ λαοῦ ἀπέναντι στὴν κυβέρνηση. Κατὰ πόσον τὰ ψηφίσματα τὰ ὁποῖα ὑπόγραφαν οἱ διορισμένοι πρόεδροι τῶν σωματείων κι ὀργανώσεων, καθὼς καὶ οἱ δήμαρχοι, ἀντιπροσώπευαν τὴν πραγματικὴ θέληση τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, εἶναι ἄλλη ὑπόθεση...). Στὴν εἰσήγησή του ὁ δήμαρχος ἀναφέρθηκε συνοπτικὰ στὸ κυβερνητικὸ ἔργο καὶ πρότεινε νὰ χαιρετίσει κι ὁ Ἠπειρωτικὸς λαός, διὰ τῶν ἐκπροσώπων του, *τὸν ἐπανακάμψαντα ἐξ Ἀγκύρας κ. πρωθυπουργόν, ὅπου ἔσχε μίαν ἀκόμα μεγάλη ἐθνικὴν ἐπιτυχίαν. Ἡ πρότασις ἔγινε δεκτὴ μὲ ἀληθινὸν ἐνθουσιασμὸν ἀπὸ μέρους ὅλων καὶ ὑπὸ τὰ χειροκροτήματα, ζητωκραυγὰς καὶ ἐπευφημίας ὑπὲρ τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Ἐθνικῆς κυβερνήσεως, ἔγινε δεκτὸν ψήφισμα, ὅπερ*

διεβιβάσθη τηλεγραφικῶς εἰς Ἀθήνας. Τὸ ψήφισμα, κατέληγε: *Μὲ τὰ συναισθήματα καὶ τὰς πεποιθήσεις ταύτας, μὲ τὰς θερμὰς αὐτὰς ἐλπίδας καὶ εὐχάς, χαιρετίζομεν τὴν ἐπάνοδον τῆς ὑμετέρας Ἐξοχότητος, μὲ τὰ τόσον ἐθνοσωτήρια καὶ καρποφόρα ἀποτελέσματα καὶ βεβαιοῦμεν ὑμᾶς, τὸν Μεγαλουργὸν Κυβερνήτην, ὅτι εἰς τὸ κατ' ἐξοχὴν πατριωτικὸν τοῦτο ἔργον ἔχετε συμπαραστάτην σύμπαντα τὸν Ἠπειρωτικὸν λαόν, ὅστις αἱρόμενος ὑπεράνω τῆς δηλητηριώδους ἀτμοσφαίρας τοῦ φατριασμοῦ καὶ τῶν ἀτομικῶν συμφερόντων καὶ παθῶν* (ἦταν δυνατὸ νὰ μὴ θυμηθοῦν τοὺς παλαιοκομματικοὺς οἱ ὑπογράφοντες, ἀσχέτως ἂν ὅλοι σχεδὸν ἦταν στελέχη καὶ στενοὶ συνεργάτες τους;) *ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν μόνον τὰ ὑπέρτατα συμφέροντα τοῦ Ἔθνους. Νὰ μᾶς ζήσῃς Μεγαλουργὲ Κυβερνῆτα.* Τὸ ψήφισμα ὑπογραφόταν ἀπὸ τὸν πρόεδρο τῆς ἐπιτροπῆς δήμαρχο Δ. Βλαχλείδη κι ἀπὸ τοὺς δεκάδες ἐκπροσώπους τῶν ὀργανώσεων. Τὴν ἑπόμενη τῆς ἐκδήλωσης (7-3-38) ὁ Γενικὸς διοικητὴς Β. Γκορτζῆς εὐχαρίστησε τὸν Ἠπειρωτικὸ λαὸ (δημάρχους καὶ προέδρους τῶν δημοτικῶν συμβουλίων Ἰωαννίνων, Πρέβεζας καὶ Ἄρτας, τὸν κοινοτάρχη τῆς Ἡγουμενίτσας κι ὅλους τοὺς προέδρους τῶν κοινοτήτων, καθὼς καὶ τῶν ὀργανώσεων) *διὰ τὰς πρὸς τὸν κ. πρόεδρον τῆς κυβερνήσεως ἐκδηλώσεις πίστεως καὶ ἐμπιστοσύνης.* Παράλληλα μὲ τὰ ἄρθρα καὶ τὶς περιγραφὲς περὶ τῆς *θριαμβευτικῆς ὑποδοχῆς* τοῦ πρωθυπουργοῦ, οἱ τοπικὲς ἐφημερίδες (13-3-38) δημοσίευαν ἐγκύκλιο τοῦ ὑφυπουργείου Ἀσφαλείας *περὶ τῆς προστασίας τοῦ κοινωνικοῦ καθεστῶτος.* Ἡ ἐγκύκλιος καθόριζε πληρέστατα τὶς παραβάσεις, οἱ ὁποῖοι τιμωροῦνταν ἀπὸ τὸ νόμο. Πρώτη καὶ κυριότερη ἦταν ἡ διάδοση ἀνατρεπτικῶν θεωριῶν (οἱ κομμουνιστικὲς θεωρίες καὶ τὰ στηριζόμενα σ' αὐτὲς κοινωνικὰ συστήματα). Παράβαση ἐπίσης ἀποτελοῦσε καὶ ἡ ὀργάνωση καὶ ἡ συμμετοχὴ σὲ ὀργανώσεις ἡμικομμουνιστικὲς καὶ ὡς τέτοιες χαρακτηρίζονταν τὰ Λαϊκὰ ἢ Ἀντιδικτατορικὰ ἢ Ἀντιφασιστικὰ μέτωπα. Ἰδιαίτερη προσοχὴ δινόταν σὲ ὀργανώσεις τῆς Βόρειας Ἑλλάδας ποὺ χρησιμοποιοῦσαν τὰ συνθήματα: *Ἡ Μακεδονία διὰ τοὺς Μακεδόνας* ἢ *Τὸ Α΄ ἀνεξάρτητον Μακεδονικὸν κράτος.* Ἄλλη παράβαση ποὺ τιμωροῦσε ὁ νόμος ἦταν ἡ προτροπὴ διακοπῆς ἐργασίας καὶ ἡ ἐξώθηση τῶν ἐργατῶν σὲ ἀπεργίες. Ἡ τρίτη παράβαση ἀφοροῦσε τὶς παράνομες συγκεντρώσεις, ἡ τέταρτη τὴν ἔκδοση βιβλίων καὶ ἐντύπων μὲ ἐμπρηστικὸ γιὰ τὸ κοινωνικὸ καθεστὼς περιεχόμενο. Μὲ βάση τὸ νόμο αὐτὸ ὁ Μανιαδάκης κατάφερε νὰ ἐξαρθρώσει τὶς κομμουνιστικὲς ὀργανώσεις καὶ νὰ συλλάβει, νὰ φυλακίσει καὶ νὰ ἐξορίσει τὰ στελέχη τους.

Ἔντονη ἀντιβλασφημικὴ ἐκστρατεία ἄρχισε στὰ Γιάννινα, ὅπως καὶ σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Ἐπικεφαλῆς τῆς ἐκστρατείας ἦταν ὁ ἀρχιμανδρίτης Μεθόδιος Κοντοστάνος, κατόπιν μητροπολίτης Κερκύρας καὶ Παξῶν.- Ἀνάμεσα στὶς καλὲς διαλέξεις ποὺ δόθηκαν στὴ *Λέσχη Ἰωαννίνων* ἦταν καὶ ἐκείνη τοῦ διευθυντῆ τῆς *Ζωσιμαίας Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας* Εὐ. Παπανούτσου μὲ θέμα: *Ἡ ψυχολογία τοῦ ὀνείρου* (ἀρχὲς Ἀπριλίου).-

Ὁ παλιὸς ὁπλαρχηγὸς Π. Περιστέρης δημοσίευσε στὴν *Ἤπειρο* (6-4-38) ἄρθρο γιὰ τὴ ζωή, τὴ δράση καὶ τὸν ἡρωικὸ θάνατο τοῦ Ἰωάννη Πουτέτση, ὁπλαρχηγοῦ κι αὐτοῦ κατὰ τὴν προαπελευθερωτικὴ περίοδο.- Στὶς 10-4-38 ἔγινε στὴν πλατεία τῶν Στρατώνων -παροῦσες ὅλες οἱ ἀρχὲς- ἡ ὁρκωμοσία τῶν νεοσυλλέκτων. Σὲ ἐμπνευσμένο λόγο του ὁ στρατηγὸς Κατσιμῆτρος εἶπε, ἀνάμεσα σὲ πολλὲς ἄλλες παραινέσεις καὶ τὰ ἑξῆς: *Σεῖς ποὺ τόσον ἐνδόξους προγόνους ἔχετε, σεῖς ποὺ οἱ ἀπώτεροι πρόγονοί σας, οἱ ἡρωϊκοὶ Σουλιῶτες, ἔγραψαν τόσες λαμπρὲς σελίδες εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς πατρίδος μας, μὴ φανῆτε κατώτεροι αὐτῶν, ἀλλὰ συναισθανόμενοι τὰς ὑποχρεώσεις τοῦ ὅρκου σας, σεβόμενοι τὴν μνήμην τῶν προγόνων σας, ἀφοσιωθῆτε πλήρως εἰς τὰς νέας ὑποχρεώσεις καὶ τὰ καθήκοντά σας, ὑπακούετε προθύμως καὶ ἀγογγύστως εἰς τὰς διαταγὰς τῶν ἀνωτέρων σας, οἱ ὁποῖοι ἐδῶ εἰς τὸν στρατῶνα θὰ εἶναι οἱ γονεῖς σας καὶ οἱ μεγαλύτεροι ἀδελφοί σας...* Ἔπιασαν τόπο οἱ προτροπὲς τοῦ στρατηγοῦ. Ὕστερα ἀπὸ δυόμισι χρόνια οἱ φαντάροι ποὺ ὁρκίζονταν τὴ μέρα αὐτὴ φάνηκαν ἀντάξιοι τῶν προγόνων τους...- Ὁ κυπρίνος, βρῆκε στὰ νερὰ τῆς λίμνης προσφορότατο περιβάλλον ποὺ ἐπέτρεψε τὴν ἐξαιρετική του εὐδοκίμηση. Κάλυπτε ὄχι μόνο τὶς ἀνάγκες τῆς πόλης καὶ τῆς περιοχῆς, ἀλλὰ κι ἄλλων πόλεων, τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς δυτικῆς Μακεδονίας, καθὼς καὶ τῆς Πελοποννήσου, ἔφτανε ὡς τὴν Καλαμάτα. Ἐξαγωγὲς εἶχαν ἀρχίσει νὰ γίνονται καὶ στὸ ἐξωτερικό, κυρίως στὴ Γερμανία. Μέριμνα ἔπρεπε νὰ ληφθεῖ -κατὰ τὸ ἄρθρο *Εἰδικοῦ* (*Ἤπειρος*, 15-4-38)- γιὰ τὰ αὐγὰ τῶν κυπρίνων, ἐλάχιστα χρησιμοποιοῦνταν στὰ Γιάννινα καὶ προσφέρονταν σὲ ἐξευτελιστικὲς τιμές· μὲ τὴν ἵδρυση μιᾶς βιομηχανίας ταριχεύσεως αὐγῶν (ἀλλὰ καὶ ψαριῶν) θὰ μποροῦσαν ν' ἀξιοποιηθοῦν καὶ ν' ἀποδώσουν πολλαπλάσια. Ἐπαναλαμβάνω, πὼς τὰ ψάρια τῆς λίμνης καὶ κυρίως οἱ κυπρίνοι, ἔσωσαν τοὺς Γιαννιῶτες ἀπὸ τὴν πείνα κατὰ τὴν περίοδο τῆς κατοχῆς.- Στὴν *Κυριακάτικη φιλολογικὴ* τῆς *Ἠπείρου* καὶ κυρίως τῶν μηνῶν Ἀπριλίου καὶ Μαΐου, δημοσιεύονταν καλὲς μεταφράσεις ξένων ἐπιφανῶν ποιητῶν. Οἱ μεταφράσεις ἦταν τοῦ Δ.Π., δὲν ξέρω ποιὸς κρυβόταν πίσω ἀπὸ τὰ ἀρχικὰ αὐτά.- Ἀρραβῶνες: Βασίλειος Σάλτας καὶ Παρασκευούλα Ζαφείρη. Γεώργιος Μαρκόπουλος καὶ Αἰμιλία Πουτέτση (*Ἤπειρος* 24-4-38).- Τέλη Ἀπριλίου ἔγιναν στὰ ἀνάκτορα τῶν Τιράνων οἱ γάμοι τοῦ βασιλιᾶ τῆς Ἀλβανίας Ἀχμὲτ Ζώγου μὲ τὴν κόμισσα Γεραλδίνη Ἀπονύϊ. Οἱ γάμοι -ἔγραφαν οἱ ἐφημερίδες- *ἐτελέσθησαν μὲ ἐξαιρετικὴν λαμπρότητα*, ὅπως συνήθως γίνονται τέτοιοι γάμοι σὲ φτωχὲς χῶρες, κυρίως ἀφρικανικές. Ὅσο φτωχότερη ἡ χώρα, τόσο λαμπρότεροι οἱ γάμοι. Ὁ Γιαννιώτικος τύπος ἀσχολήθηκε μὲ τοὺς γάμους σὲ ἐκτενεῖς ἀνταποκρίσεις.- Οἱ ἐφημερίδες χαιρέτισαν τὴν ἀπόφαση ν' ἀγοραστεῖ ἔκταση, κάτω ἀπὸ τὸ νοσοκομεῖο Χατζηκώστα (τὸ παλιό, μέσα στὴν πόλη), γιὰ τὴν ἐγκατάσταση κέντρου *Παιδικῆς χαρᾶς*, ἐνταγμένης στὸ γενικότερο πλαίσιο ἵδρυσης τέτοιων κέντρων σ' ὅλη τὴ χώρα (6-4-38).- Ἡ Ἑλλάδα ἀναγνώρισε τὴν Ἰταλικὴ αὐτοκρατορία, μὲ τὴν προσάρτηση τῆς Αἰθιοπίας. Στὸ μεταξὺ ὁ Γκαῖμπελς, μὲ προκήρυξή του πρὸς τὸν Γερμανικὸ λαὸ γνώριζε πὼς ἡ 9η Ἀπριλίου ὁριζόταν ὡς ἡμέρα αὐτοκρατορίας τῆς Μεγάλης Γερμανίας. Εἶχε ἁρπάξει κι αὐτὴ τὴν Αὐστρία... Δυὸ αὐτοκρατορίες, ἐφιάλτες γιὰ τὸν κόσμο. Τὸν κατέστρεψαν, καταστράφηκαν καὶ οἱ ἴδιες καὶ οἱ *αὐτοκράτορες* αὐτοκτόνησαν ἢ κρεμάστηκαν...- Μὲ ἀνακοίνωσή της ἡ Γενικὴ διοίκηση, παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ συμπεριφορὰ ὑπαλλήλου Δημοσίων ἔργων, στηριζόμενη, ὅπως τόνιζε, σὲ μεθόδους τοῦ παλαιοκομματικοῦ παρελθόντος, γνώριζε πὼς *ἡ παρέμβασις τρίτων, ἢ γραπτὴ εἶναι αὕτη ἢ προφορική, οὐ μόνον εἶναι περιττὴ ἢ ἐπιβλαβής, ἀλλὰ καὶ παράνομος, διότι ἀντιτίθεται καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τοὺς ἠθικοὺς κανόνας, ἐφ' ὧν ἐστήριξε τὴν ἀνάπλασιν τοῦ κράτους ἡ κυβέρνησις τῆς 4ης Αὐγούστου* (7-4-38). Δὲν πιστεύω νὰ σταμάτησε ἡ χρησιμοποίηση «μέσου» ἢ ἄλλων μεθόδων παρόμοιων γιὰ νὰ τελειώσει κάποια δουλειά, ἐπὶ 4ης Αὐγούστου· «γνωστὸν τοῖς πᾶσι», ὅμως, πὼς καὶ σήμερα τὸ «μέσον» ζεῖ καὶ βασιλεύει...- Ἀκτινολογικὸ ἐργαστήριο ἐγκατέστησε στὰ Γιάννινα ὁ γιατρὸς Χαρίλαος Μάντζος. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (13-4-

38) σημείωνε πὼς *τὸ ἐργαστήριον, πρωτότυπον διὰ τὴν πόλιν μας, ἀλλὰ καὶ πληρέστατον, ἀναπληρώνει ἓν μέγα κενόν, τὸ ὁποῖον μέχρι τοῦδε ὑφίστατο εἰς τὰ Ἰωάννινα, διὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἄσκησιν ἐν γένει τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης...*- Ὁ ἀνώτερος διοικητὴς τῆς ἀντιαεροπορικῆς ἄμυνας τῆς χώρας, στρατηγὸς Κ. Μπακόπουλος, ἦρθε στὰ Γιάννινα γιὰ σειρὰ διαλέξεων, σχετικῶν μὲ τὴν ἀεράμυνα. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (15-4-38) ἄρχισε τὴ δημοσίευση παλιότερων διαλέξεων τοῦ στρατηγοῦ ποὺ ἀναφέρονταν στὴν οἰκογενειακὴ ἀεράμυνα.- Γιὰ τὶς γιορτὲς τοῦ Πάσχα (24 Ἀπριλίου) ὁ Γενικὸς διοικητὴς Β. Γκορτζῆς, στὸ εὐχετήριο μήνυμά του μιλοῦσε γιὰ *ἕνα εὐτυχέστερον μέλλον* ποὺ θ' ἀνέτειλε συντόμως στὴν Ἑλλάδα, *ὅταν τὰς ἐλπίδας ἡμῶν στηρίξωμεν εἰς τὸν θεὸν τῶν πατέρων μας, τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν αἰωνίαν Ἑλλάδα μας, τὴν πεποίθησιν πρὸς τοὺς ἑαυτούς μας καὶ τὴν ἀκαταπόνητον προσπάθειαν, ὅπως καταστῶμεν χρήσιμοι εἰς τὸ Ἔθνος, τὴν Κοινωνίαν καὶ τοὺς συνανθρώπους μας.*- Τὸ Ἐφετεῖο Κερκύρας, στὸ ὁποῖο ὑπαγόταν ἀκόμα καὶ ἡ Ἤπειρος, βεβαίωνε τὸ ὑπουργεῖο Δικαιοσύνης ὅτι στὴν περιοχὴ Κέρκυρας-Ἠπείρου *ἡ ἐγκληματικότης ἐξέλιπε τελείως.* Ἦταν δυνατό;- *Εἰς ἀτμόσφαιραν χαρᾶς, εὐφροσύνης καὶ φρενίτιδος ἐνθουσιασμοῦ ἑωρτάσθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ τῆς πόλεως* (τὴν ἑπόμενη τοῦ Πάσχα) *ἡ ὀνομαστικὴ ἑορτὴ τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως* (*Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν*, περιγραφὲς 27 καὶ 28-4-38). Στὴ δοξολογία -χοροστασία Σπυρίδωνος- παροῦσες ὅλες οἱ ἀρχές. Γιὰ τὴ συμβολὴ τοῦ βασιλιᾶ στὴν ἀνόρθωση τῆς Ἑλλάδας, μίλησε ὁ Β. Γκορτζῆς. Ἀκολούθησε παρέλαση σχολείων, Ε.Ο.Ν. (σὲ ξεχωριστοὺς σχηματισμούς, ἔψαλλε γιὰ πρώτη φορὰ καὶ τὸν ὕμνο της) στρατοῦ καὶ χωροφυλακῆς. Τὰ δημόσια καταστήματα καὶ οἱ πλατεῖες φωταγωγήθηκαν καὶ τὸ βράδυ ἔγινε λαμπαδηφορία στρατοῦ καὶ Ε.Ο.Ν.- Τὶς ἑπόμενες, μετὰ τὸ Πάσχα μέρες, ἄρχισαν στὸ Δῆμο -ἀνέλαβε τὴν πρωτοβουλία- ἐντατικὲς προετοιμασίες γιὰ τὸν ἑορτασμὸ τῆς *Ἐργατικῆς πρωτομαγιᾶς.* Ὁ ἑορτασμὸς δὲν εἶχε πιὰ καμιὰ σχέση μὲ ἀπεργίες καὶ ἐργατικὲς διαδηλώσεις, ἀλλὰ προσλάμβανε παλλαϊκὸ χαρακτήρα καὶ θ' ἀναπτυσσόταν μέσα στὰ πλαίσια ποὺ εἶχε ὁρίσει ἡ κυβέρνηση. Ὁ Δήμαρχος Δ. Βλαχλείδης, ὡς πρόεδρος τῆς συντονιστικῆς ἐπιτροπῆς, τῆς ἀποτελούμενης ἀπὸ ὅλους τοὺς ἐκπροσώπους τῶν σωματείων, δημοσίευσε στὶς ἐφημερίδες ἀνακοίνωση, ποὺ καθόριζε τὸν χαρακτήρα τοῦ ἑορτασμοῦ: *Ἡ πρώτη Μαΐου* -ἔλεγε- *εἶναι ἡ ἡμέρα τὴν ὁποίαν ἑορτάζουν ὅλοι οἱ λαοὶ καὶ ἰδίως ἡ ἐργατικὴ τάξις ἀπὸ τοῦ ἔτους 1889. Ἡ ἐφετεινὴ αὕτη ἑορτὴ τῆς ἀνοίξεως ἐνέχει ἰδιαιτέραν σημασίαν δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας, διότι πρόκειται εἰς τὴ συγκέντρωσίν της νὰ ἐκδηλώσωμεν τὴν εὐγνωμοσύνην ἡμῶν πρὸς τὴν Α.Μ. τὸν Βασιλέα καὶ τὸν Ἐθνικὸν κυβερνήτην, διὰ τὰ ἐπιτευχθέντα μέχρι σήμερον ἐθνοσωτήρια ἀποτελέσματα κατὰ τὸ βραχὺ εἰκοσάμηνον διάστημα ἀπὸ τῆς ἱστορικῆς μεταβολῆς τῆς 4ης Αὐγούστου.* Αὐτό, λοιπόν, τὸ σκοπὸ εἶχε ὁ ἑορτασμὸς τῆς Πρωτομαγιᾶς. Οἱ ἑορτάζοντες συγκεντρώθηκαν καὶ γλέντησαν κοντὰ στὴν πόλη, στὸ χῶρο δίπλα στὸ *Μιλλὲτ Μπαχτσιέ.* Στοὺς συγκεντρωθέντες μίλησε στὶς 11 π.μ. ὁ Γκορτζῆς μὲ ἀναφορὲς στὰ αἱματηρὰ γεγονότα τοῦ παρελθόντος -σὲ ἀντίθεση μὲ τὴ γαλήνη καὶ τὴν ἡσυχία τοῦ παρόντος- καὶ στὴν ἐργατικὴ πολιτικὴ τοῦ *Νέου κράτους.* Ὁλοκληρώνοντας τὴ σχετικὴ περιγραφὴ ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (3-5-38) σημείωνε: *Ἄξιον ἐξάρσεως γεγονὸς εἶναι ὅτι ὁ ἑορτασμὸς διεξήχθη μὲ παραδειγματικὴν τάξιν καὶ ὑπὸ μίαν ἀτμόσφαιραν πρωτοφανοῦς χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης καὶ ὑπὸ τὸ πνεῦμα ἐγκαρδιότητος καὶ ἀγάπης. Δείγματα πάντα ταῦτα τῆς ὁμονοίας ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἁρμονικώτατα ζοῦν ὅλοι οἱ Ἕλληνες.* Ἡσυχία καὶ ὁμόνοια, λοιπόν, χαρὰ καὶ ἐργασία, ὅπως θὰ ἔλεγαν καὶ οἱ Γερμανοί...- Σφοδρὴ ἀντιπαράθεση προκάλεσε ἡ δημοσίευση στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* (4 καὶ 5-5-38) δυὸ ἄρθρων τοῦ εἰδικοῦ ἀκτινολόγου Ἀθηνῶν, ἀπὸ τὸν Ἀμάραντο τῆς Κόνιτσας, Παν. Χρήστου. Σ' αὐτὰ ὁ Χρήστου ὑποστήριζε ὅτι μόνο τὸ χωριό του (ὁ Ἀμάραντος) ἦταν ὁ καταλληλότερος χῶρος γιὰ τὴν ἵδρυση Σανατορίου καὶ κανένας ἄλλος.- Δυὸ ἐπίλεκτα στελέχη τῆς *Καθημερινῆς* ἔφτασαν στὰ Γιάννινα, στὶς ἀρχὲς Μαΐου: Ἡ Ἑλένη Βλάχου, κόρη τοῦ διευθυντῆ τῆς ἐφημερίδας Γεωρ. Βλάχου κι ὁ Ἀλ. Λιδωρίκης, δημοσιογράφος

λογοτέχνης καὶ θεατρικὸς συγγραφέας, γνωστὸς κι ἀπὸ τὶς συνεντεύξεις του μὲ διεθνεῖς προσωπικότητες, τότε διευθυντὴς τοῦ τμήματος ἐπαρχιῶν τῆς *Καθημερινῆς*. Μὲ τὴν ἐπιστροφή τους στὴν Ἀθήνα καὶ οἱ δυὸ δημοσίευσαν, αὐτὸ τὶς 22-5-38 σὲ πολλὲς συνέχειες, τὶς κάθε εἴδους ἐντυπώσεις τους, ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψή τους στὰ Γιάννινα καὶ τὴν ἐπαρχία.- Στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* ἄρχισε ἀπὸ τὶς 9-5-38 ἡ δημοσίευση τοῦ ἔργου τοῦ Φάνη Μιχαλόπουλου: *Τὰ Γιάννινα καὶ ἡ νεοελληνικὴ ἀναγέννηση*, εἶχε ἐκδοθεῖ σὲ βιβλίο. Τὸ δεύτερο δεκαήμερο τοῦ Μαΐου (15 καὶ 17-5-38), ὕστερα ἀπὸ πρόσκληση μᾶλλον τῆς *Ζωσιμαίας σχολῆς*, ὁ Μιχαλόπουλος ἦρθε στὰ Γιάννινα καὶ ἔδωσε δυὸ διαλέξεις στὸ ἀμφιθέατρό της μὲ μεγάλη ἐπιτυχία. Τὰ θέματα ἀναφέρονταν στὸ γνώριμο γιὰ τὸν ὁμιλητὴ χῶρο, στὴν Τουρκοκρατία, καὶ σχετίζονταν μὲ τὴν παιδεία καὶ τὴν προετοιμασία τῶν Ἑλλήνων γιὰ τὸν ἀγώνα πρὸς ἀνάκτηση τῆς Ἐλευθερίας. Τῆς δεύτερης διάλεξης ὁ τίτλος ἦταν: *Ἡ στρατιωτικὴ ὀργάνωσις τῆς ἐθνότητος κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν. Ἁρματωλοὶ καὶ κλέφτες*.- Παρὰ τὸ ὅτι ἡ ἄνοιξη βρισκόταν στὸν τελευταῖο καὶ καλλίτερο μήνα της, τὸ Μάιο, οἱ ἐφημερίδες παρατηροῦσαν: *Μηνὶ Μαΐῳ καὶ εὑρισκόμεθα ἀκόμη εἰς τὸν χειμῶνα. Οἱ καταρράκτες τοῦ οὐρανοῦ ἤνοιξαν πάλι προχτὲς* (15-5-38). *Ραγδαία βροχὴ καὶ πυκνὸ χαλάζι ἔπεφταν ὅλο τὸ ἀπόγευμα. Ἡ καταιγίδα δὲν ἐπέτρεψε καὶ τὴ συνέχιση τοῦ ποδοσφαιρικοῦ ἀγῶνα «Παναμβρακικοῦ» Ἄρτας καὶ «Ἀτρομήτου τῆς 4ης Αὐγούστου» τῶν Ἰωαννίνων*. Κατὰ τὸ πρῶτο ἡμίχρονο ὁ ἀγώνας ἦταν ἰσόπαλος 1-1.- Τὸ νέο διοικητικὸ συμβούλιο τοῦ Ἰατρικοῦ συλλόγου, ὕστερα ἀπὸ ἀρχαιρεσίες (Μαΐου) ἀποτελέστηκε ἀπὸ τούς: Δημ. Δάνο, πρόεδρο, Κ. Ἀτζεμόπουλο, γενικὸ γραμματέα, Γεωργ. Σούλη, ταμία καὶ Γ. Μελανίδη καὶ Ἰ. Τζόγια, συμβούλους. Πειθαρχικό: Κ. Ἀγνάντης, Ἀν. Χρηστίδης, Κ. Βακόλας.- Κριτικὴ γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Κ. Δ. Μέρτζιου, δημοσίευε ἡ *Ἤπειρος* (12-5-38), μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἄφιξης καὶ παραμονῆς του στὰ Γιάννινα.- Προόδους διαπίστωνε στὴν Ἀλβανία, σ' ὅλους τοὺς τομεῖς, ἐκτενὲς ἄρθρο τῆς *Ἠπείρου* (13-5-38). Ἦταν πραγματικὰ ἀντικειμενικὲς οἱ διαπιστώσεις ἢ εἶχαν γραφεῖ, μὲ ἀφορμὴ τοὺς γάμους τοῦ βασιλιᾶ Ζώγου, γιὰ νὰ δημιουργήσουν ἀτμόσφαιρα σύσφιγξης τῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν; Τὸ γεγονὸς εἶναι πὼς ἡ ἐκτέλεση κάθε ἔργου, ὅπως ἡ ἐπέκταση τοῦ σιδηροδρομικοῦ δικτύου, ἐθεωρεῖτο γιὰ τὴν πιὸ καθυστερημένη χώρα τῆς Εὐρώπης, μεγάλη πρόοδος.- Προστατευτικὰ μέτρα, κατὰ τὶς διαπιστώσεις τῶν ἐφημερίδων, ἔπαιρνε ἡ Γενικὴ διοίκηση γιὰ τὸ γάλα (καθορισμὸς κατώτατης τιμῆς), πρὸς ἀποφυγὴ ἐκμετάλλευσης τῶν κτηνοτρόφων ἀπὸ τοὺς ἐμπόρους, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ τυρὶ (παρακράτημα) καὶ τὸ βούτυρο, γιὰ νὰ μὴ σημειώνονται ἐλλείψεις στὴν Ἤπειρο, ἐξαιτίας τῆς ἐξαγωγῆς του σ' ἄλλες ἐπαρχίες, πιὸ κερδοφόρες γιὰ τοὺς ἐμπόρους κτηνοτροφικῶν προϊόντων.- Διάλεξη ἔδωσε ὁ στρατηγὸς Κατσιμῆτρος στὴ *Λέσχη Ἰωαννίνων* (19-5-38) μὲ θέμα: *Ἰλιάδος, στρατηγικὴ διασκευή*.. Εὐμενὴς κριτικὴ δημοσιεύτηκε στὴν *Ἤπειρο* (22-5-38).- Πολὺ ἐνδιαφέρουσα μελέτη τοῦ συνταξιοῦχου καθηγητῆ τῆς *Ζωσιμαίας σχολῆς* Φιλ. Σαγκούνη, δημοσιεύτηκε στὴν ἴδια ἐφημερίδα (22-5-38), μὲ τίτλο: *Οἱ Λέσχες τῶν Γιαννίνων τοῦ 1873*. Ἀπὸ τὴ μελέτη αὐτὴ παραθέτω τὸ α΄ μέρος: *Κατὰ τὸ 1860, στὰ Γιάννινα ὑπῆρχαν δυὸ Σύλλογοι, οἱ ὁποῖοι διετήρουν δύο λέσχας: Τὴν «Πρόοδον» καὶ τὴν «Ὁμόνοιαν». Μὲ συχνὰς διαλέξεις ποικίλης φύσεως καὶ πλουσίας βιβλιοθήκας ἀπὸ περιοδικὰ ἑλληνικὰ καὶ ξένα, κατὰ μίμησιν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει φιλολογικῶν καὶ ἐμπορικῶν συλλόγων καὶ μὲ τὴν ἐπίδρασίν των, οἱ ἐν Ἰωαννίνοις εἶχον τὰ μέσα νὰ διατηροῦν εἰς ὑψηλότερα κοινωνικὰ ἐπίπεδα τὰ μέλη των, τὰ ὁποῖα συνήθως ξεφάντωναν εἰς τὴν προσφιλῆ των πρέφαν, ἀφοῦ τὰ τυχηρὰ παιγνίδια, λανσκενὲς καὶ τὰ τοιαῦτα, εἶχον τὰ ἀπόκρυφα καταφύγιά των. Εἰς τὴν κίνησιν τῶν Λεσχῶν τούτων ὀφείλεται καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ σατιρικοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖον διέκρινε τοὺς διανοουμένους τῆς τότε ἐποχῆς ὅπως ἐξ ἄλλου, ἀπὸ τὸν εὔθυμον χαρακτῆρα τοῦ Γιαννιώτη καὶ τὴν οἰκονομικὴν ἀνθηρότητα αὐτοῦ ἀνεπτύχθη ἡ ἰδιάζουσα λαϊκὴ μοῦσα, μὲ τὴν ἀπειρίαν τῶν διστίχων τραγουδιῶν. Ἂν εἰς τὰς Λέσχας ἐκυριάρχει ἡ Ἀθηνᾶ, ὁ Ἑρμῆς καὶ ἡ Μελπομέ-*

νη, εἰς τὴν Ντραμπάτοβα καὶ τὴν λίμνην ἐν γένει, ἀπὸ τοῦ Μαΐου μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ Σεπτεμβρίου, ὠργίαζεν ὁ Βάκχος. Τὰς Λέσχας ἐζωντάνευον τὸ φθινόπωρον καὶ τὸν χειμῶνα οἱ διανοούμενοι μὲ τὰς διαλέξεις των, τὴν Ντραμπάτοβα δὲ οἱ γλεντζέδες, μὲ τὸ Ζιτσιώτικο καὶ τὸ Καριτσιώτικο (κρασὶ) *καὶ τὰ βιολιά. Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἐστόλιζαν καὶ οἱ Κωνσταντινοπολῖται ἀνώτατοι κρατικοὶ ὑπάλληλοι μὲ τὰ Τουρκικά των διάφορα τραγούδια καὶ τοὺς ἀμανέδες. Εἰκόνα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης περιέσωσε τὸ σατιρικὸν περιοδικὸν «Καραβίδα», τὸ ὁποῖον ἐξέδιδον κατὰ τὸ 1873 μέχρι 1875 ἡ τριανδρία Μ. Οἰκονόμου, Π. Ἀραβαντινοῦ καὶ Μελιρρύτου. Ἀπὸ τὰ δυσεύρετα ἐκεῖνα ἀντίτυπα, διότι εἶχον ἐκδοθῆ ἐλάχιστα καὶ ὑφίσταντο διωγμὸν ἀπὸ τοὺς σατιριζομένους, διεσώθη ὁ δεύτερος τόμος εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ Ν. Φίλιου. Εἰς αὐτὸν περιέχονται ἡ σάτιρα: Χαλασιαῖς καὶ Φορτούναις, ἤτοι ἔτος ἀκαραβίδωτον (σατιρίζουσα διάφορα κοινωνικὰ στρώματα) οἱ πετεινόμυαλοι, κωμωδία (σατιρίζουσα τὴν ἀρχοντιά), τὸ «Νεκροταφεῖον» (σατιρίζουσα τὸν ἐξευτελισμὸν τῆς ἀπραξίας) καὶ «ἡ νόσος ἀναπαραδιὰ» (θρηνοῦσα τὴν φτώχεια).* (Πολλὰ γιὰ τὴν περίοδο αὐτή, καθὼς καὶ γιὰ τὸ «Γιαννιώτικο στιχοπλάκι» ἔχει γράψει ὁ Δ. Σαλαμάγκας στὰ βιβλία του 1) «Καθὼς χάραζε ἡ Λευτεριά», Γιάννινα 1963, σελ. 54 κ.ἑ. 2) Γιαννιώτικα στιχοπλάκια, Γιάννινα 1956).- *Βροχὴ καὶ βροχή! Τὸ Μάη τὸ μῆνα καὶ ἔχομεν πλήρη χειμῶνα εἰς τὴν θρυλικὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἠπείρου. Μόνον ὁ Πανάγαθος γνωρίζει, ἐὰν ἀξιωθῶμεν νὰ ἴδωμεν ποτὲ καλοκαιρίαν* (*Ἤπειρος*, 24-5-38).- Μετὰ τὴν ἔναρξη τῆς λειτουργίας τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ Ἀθηνῶν, ὅλες οἱ Γιαννιώτικες ἐφημερίδες, δημοσίευαν καθημερινὰ τὸ πρόγραμμά του. Μερικὰ κέντρα ποὺ εἶχαν τὴν εὐχέρεια κι ἀγόρασαν ραδιοφωνικοὺς δέκτες, τοὺς ἔβαζαν στὴ μεγαλύτερη ἔνταση, δημιουργώντας ἐνοχλήσεις στοὺς περιοίκους, οἱ ὁποῖοι διαμαρτύρονταν μέσω τῶν ἐφημερίδων. Πάντοτε καὶ παντοῦ τὰ ἴδια...- Ἐπιτυχία σημείωσαν στὴ *Λέσχη Ἰωαννίνων* καὶ οἱ διαλέξεις τῶν: Ἀλκ. Κοντοπάνου, μὲ θέμα: *Ἡ Ὀλυμπία* (25-5-38) καὶ Σπ. Καλλιάφα, Ἐκπαιδευτικοῦ συμβούλου (Βορειοηπειρώτη) μὲ θέμα: *Ἀπὸ τὰ πνευματικὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς μας* (27-5-38).- Ἀρραβῶνες: Χαρίλαος Ἀνδρ. Λαζάνης καὶ Πηνελόπη Β. Μανέκα. Στάθης Παρουσιάδης καὶ Ἄλκηστις Σακελλαρίδη (κόρη τοῦ ἀποβιώσαντος γυμνασιάρχη Δημ. Σακελλαρίδη) (Μάϊος 1938).- Συγκροτήθηκε στὰ Γιάννινα, στὶς 29-5-38, συνέδριο τῶν Γεωργικῶν συνεταιρισμῶν Ἠπείρου, πῆρε πανηγυρικὴ μορφή. Τρεῖς χιλιάδες συνεταιρισμένοι ἀγρότες τὸ παρακολούθησαν γιὰ ν' ἀκούσουν τὸ λόγο τοῦ Μπάμπη Ἀλεβιζάτου, προέδρου τῆς *Ἐθνικῆς Συνομοσπονδίας Συνεταιρισμῶν*, ἀπὸ τὰ μαχητικὰ στελέχη τῆς κυβέρνησης. Ὅλες οἱ Γιαννιώτικες ἐφημερίδες, μᾶλλον ὕστερα ἀπὸ ἐντολή, ἐξῆραν τὸ γεγονὸς καὶ δημοσίευσαν ἐκτενεῖς ὁλοσέλιδες περιγραφές. Μόνο ποὺ αὐτὲς οἱ περιγραφές, ὅπως γινόταν σὲ κάθε τέτοια περίπτωση, ἔμοιαζαν μεταξύ τους, ὅπως ἔμοιαζαν καὶ τὰ ἄρθρα ποὺ ἀναφέρονταν σὲ σχολιασμοὺς τοῦ κυβερνητικοῦ ἔργου, λὲς καὶ εἶχαν γραφεῖ ἀπὸ τὸ ἴδιο χέρι. Οἱ ἐφημερίδες ἔχασαν πιὰ τὴ φυσιογνωμία τους, τίποτε δὲν τὶς διαφοροποιοῦσε, ὅποια κι ἂν διάβαζες τὰ ἴδια θὰ ἔβλεπες. Καμιὰ διαφορὰ ἀπόψεων, οὔτε ἴχνος ἐλέγχου, ὅλα λειτουργοῦσαν στὴν ἐντέλεια, λὲς καὶ δυὸ χρόνια δικτατορίας εἶχαν ἐξαλείψει ὅλα τὰ προβλήματα τῆς χώρας καὶ ἡ εὐημερία κυλοῦσε στοὺς δρόμους...

Στὴν Ἀθήνα, ἀλλὰ καὶ στὴν περιφέρεια, συνεχίζονταν συνωμοτικὲς κινήσεις γιὰ τὴν ὀργάνωση κινημάτων πρὸς ἀνατροπὴ τῆς δικτατορίας, ἀπὸ ἐν ἐνεργεία ἢ ἀπότακτους βενιζελικοὺς ἀξιωματικούς, ὅλες ὅμως ἐξουδετερώνονταν ἔγκαιρα ἀπὸ τὴν Ἀσφάλεια τοῦ Μανιαδάκη. Μὲ τὸ εὐρύτατο δίκτυο πληροφοριοδοτῶν, ποὺ εἶχε ὀργανώσει, μάθαινε τὶς κινήσεις, τὶς περισσότερες φορὲς ἀπὸ κάποιον ποὺ μετεῖχε σ' αὐτές, ἔτσι τὶς ἐξουδετέρωνε ἔγκαιρα. Ἀπερίσπαστη, λοιπόν, ἡ κυβέρνηση, προχωροῦσε στὴν

ἐφαρμογὴ τοῦ προγράμματός της καὶ συνεπικουρούμενη ἀπὸ τὴν προπαγανδιστικὴ ἐκστρατεία ποὺ ὀργάνωνε πολλὲς φορὲς μὲ ἐπιτυχία, ὁ ὑφυπουργὸς τύπου Θ. Νικολούδης, ἔχτιζε, ὅπως πίστευε, γερὰ τὰ θεμέλια τοῦ *Νέου κράτους*. Ὁ βασιλιὰς Γεώργιος καὶ κυρίως ὁ Μεταξᾶς, συνέχιζαν νὰ περιοδεύουν στὴν Ἑλλάδα καὶ μὲ τὴ βοήθεια ὅλων τῶν ἐντύπων τῆς χώρας, νὰ δημιουργοῦν τὴν ἐντύπωση ὅτι ἡ κυβέρνηση εἶχε κατορθώσει νὰ ἐξασφαλίσει τὴν ἐπιδοκιμασία τῆς παμψηφείας τοῦ λαοῦ γιὰ τὸ ἔργο της.

Σὲ τοπικὸ ἐπίπεδο ὁ Β. Γκορτζῆς, παρὰ τὴν ὄχι καλὴ κατάσταση τῆς ὑγείας του, προσπαθοῦσε, μὲ ἄρθρα, ἀνακοινώσεις, ἐκφώνηση λόγων καὶ περιοδεῖες, νὰ ἐμπεδώσει τὸ αἴσθημα τῆς δημιουργίας ἑνὸς κράτους, τὸ ὁποῖο «ἐργαζόταν ν' ἀμβλύνει καὶ νὰ ἐξαφανίσει τὴ διαίρεση τῶν πολιτῶν, ἐξαιτίας τῆς πολιτικῆς τοποθέτησής τους στὸ παρελθόν, κι ἀγρυπνοῦσε γιὰ τὴν ἐξουδετέρωση τῶν ἐχθρῶν τοῦ ἔθνους» (σ' αὐτοὺς τὴν πρώτη θέση εἶχαν οἱ κομμουνιστὲς καὶ στὴ συνέχεια ὅλα τὰ στελέχη τῶν παλιῶν κομμάτων, ὁποιασδήποτε ἀπόχρωσης). Στὶς ἐφημερίδες τῶν Γιαννίνων δημοσιεύονταν κατὰ καιροὺς κι ἀποκηρύξεις στελεχῶν πολιτικῶν κομμάτων. (Πρέπει ἐδῶ νὰ σημειωθεῖ τὸ ἑξῆς: Ὁ πόλεμος τοῦ 1940 καὶ ἡ κατοχὴ ὄρθωσαν ἕνα τεῖχος ἀνάμεσα στὴν προπολεμικὴ καὶ μεταπολεμικὴ ἐποχή, μὲ ἀποτέλεσμα τὴ διαφοροποίηση καταστάσεων κι ἀνθρώπων, σὲ τέτοιο βαθμὸ ποὺ δυσχεραίνεται ἡ σωστὴ ἀξιολόγηση. Ἄνθρωποι, καὶ κυρίως ἐπιστήμονες, διανοούμενοι καὶ κοινωνικοὶ φορεῖς, ποὺ ἀσκοῦσαν σημαντικὴ ἐπιρροὴ σὲ ὁμάδες κοινωνικές, τοποθετημένοι κατὰ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλο τρόπο σὲ κάποια πολιτικὴ δύναμη (πρὶν τὴν 4η Αὐγούστου) συμμετεῖχαν κατὰ τὴ διάρκεια τῆς δικτατορίας, ἠθελημένα ἢ ἀθέλητα, στὴ ζωὴ ποὺ αὐτὴ διαμόρφωνε. Οἱ ἴδιοι ἄνθρωποι, μετὰ τὴν κατοχὴ καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση ἐμφανίζονται μὲ τελείως διαφορετικὸ πρόσωπο, δὲν εἶχε καμιὰ σχέση μὲ τὸ παρελθόν. Κάποιοι παράγοντες συντέλεσαν σ' αὐτὴ τὴ μεταβολή, χρειάζεται ὅμως εἰδικὴ μελέτη γιὰ νὰ ἐπισημανθοῦν κι ἀξιολογηθοῦν).

Ἡ Ε.Ο.Ν., στὸ μεταξύ, σημείωνε μεγάλες προόδους. Τοὺς σκοποὺς καὶ τὴν ἰδεολογία της εἶχε καθορίσει ὁ γεννήτοράς της ὁ Ἰ. Μεταξᾶς κι ὅσα στελέχη ἀσχολήθηκαν μ' αὐτή, μὲ πρῶτο τὸν ὑφυπουργὸ Τύπου καὶ Τουρισμοῦ Θ. Νικολούδη. Σὲ λόγο του πρὸς τοὺς βαθμούχους τῆς Νεολαίας Ἀθηνῶν -δημοσιεύτηκε καὶ στὶς Γιαννιώτικες ἐφημερίδες- καθορίστηκαν μὲ περισσὴ σαφήνεια οἱ σκοποὶ τοῦ *Νέου κράτους* κι ὁ ρόλος τῆς Ε.Ο.Ν. μέσα σ' αὐτό. Δυὸ ἀποσπάσματα τῆς ὁμιλίας του εἶναι χαρακτηριστικά: Τὸ πρῶτο ἀναφέρεται στοὺς σκοποὺς τοῦ *Νέου κράτους: Ἡ ἀρχὴ τοῦ Φιλελευθερισμοῦ* -ἔλεγε- *ὑπῆρξε τὸ ἄτομον. Ἡ ἀρχὴ ποὺ διέπει τὸ καθεστὼς τῆς 4ης Αὐγούστου εἶναι τὸ κράτος... Καὶ ἐρωτώμεθα, ποῖοι συγκεκριμένως εἶναι οἱ σκοποὶ τοῦ Νέου κράτους; Ἀπαντῶμεν: Τὸ ἠθικὸν μεγαλεῖον καὶ ἡ ὑλικὴ εὐημερία τοῦ λαοῦ. Διὸ καὶ τὸ σύστημα διακλαδοῦται ὀργανικῶς. Τὸ πρῶτον σκέλος εἶναι ἡ συντεχνιακή του ὀργάνωσις* (ἀντιγραφὴ τῶν φα-

σιστικῶν θέσεων τοῦ Μουσολίνι), *ἡ ὁποία ἀποβλέπει εἰς τὴν ἀμεσωτέραν διαχείρισιν τῶν κατὰ κλάδους συμφερόντων, κάτω ὅμως ἀπὸ τὸν ἔλεγχον καὶ τὴν ἀντικειμενικὴν κρίσιν τοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον ἐναρμονίζει τὰς ἀντιθέσεις καὶ καταργεῖ τὴν πάλην τῶν τάξεων. Τὸ δεύτερο σκέλος εἶναι ἡ σχολικὴ καὶ ἐξωσχολικὴ ὀργάνωσις διὰ τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν πολιτῶν. Διότι τὸ ὁλοκληρωτικὸν κράτος πρέπει νὰ τὸ βλέπωμεν εἰς ὅλην του τὴν ἔκτασιν ὡς ἕνα ἠθικὸν καὶ πνευματικὸν φαινόμενον.* Καὶ ὁ ρόλος τῆς Ε.Ο.Ν.: *Ἐκλήθητε εἰς τὸν ἀγῶνα* -ἀπευθύνεται στὰ στελέχη τῆς Ε.Ο.Ν.- *ὡς φορεῖς πίστεως καὶ ὡς μαχηταί. Διότι τὰ ἱεραρχικὰ καθεστῶτα δὲν ἀποτελοῦνται μόνο ἀπὸ πολιτικούς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ στοιχεῖα μαχητικά. Εἶστε λοιπὸν ὁ στρατὸς τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς μας εἰρήνης... Σᾶς χρειαζόμεθα διὰ δυό σκοπούς: Καὶ ὡς ὄργανα διαφωτίσεως καὶ ὡς ὄργανα μάχης. Θὰ μεταχειρισθῆτε ἐν ἀνάγκῃ καὶ τὴν βίαν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Ἰωάννης Μεταξᾶς δὲν θεωρεῖ τὴν βίαν οὔτε ὡς δόγμα, οὔτε ὡς σύστημα, θὰ τὴν μεταχειρισθῆτε μὲ μέτρον, μὲ ἐσωτερικὴν πειθαρχίαν, ὄχι μὲ χυδαιότητα, ὅταν μόνον ἡ ἀνάγκη τῶν πραγμάτων ἐπιβάλλῃ τὴν ἀκρότητα αὐτήν... Πολλοὶ παρεξήγησαν τοὺς σκοποὺς τῶν ὀργανώσεών σας καὶ εἶπαν: Μὰ ἀφοῦ ὑπάρχει ὁ στρατός; Ἀλλ' ὁ στρατὸς ἔχει ἄλλον προορισμόν, τὴν ἄμυναν τοῦ πατρίου ἐδάφους, τὴν ἐκπλήρωσιν ἐθνικῶν σκοπῶν... Ἐνῶ ἐσεῖς εἶσθε ὁ στρατὸς τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς μας εἰρήνης... Εἶσθε ἤδη ἕνα μεγάλο τμῆμα τῆς δημοσίας γνώμης. Ὠργανωμένοι καὶ ἐμπνευσμένοι, θὰ δεκαπλασιάσητε τὴν δύναμίν σας καὶ ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ὅλη ἡ χώρα θὰ ἔχῃ συγχωνευθῆ μαζί σας... Ἀλλὰ πρὶν χωρισθοῦμε σᾶς ἐρωτῶ: Ἂν ποτὲ σᾶς θελήσῃ ὁ Βασιλεὺς θὰ εἶσθε ἕτοιμοι; (Ναί). Ἂν ποτὲ σᾶς καλέσῃ ὁ ἀρχηγὸς θὰ εἶσθε παρόντες; (Ναί). Ἂν ποτὲ σᾶς χρειασθῇ ἡ πατρίς, θὰ πῆτε «μέχρις ἐσχάτων»; (Ναί!)* (Τὰ *Ναὶ* ἦταν ἡ ἀπάντηση τῶν στελεχῶν). Αὐτοὶ οἱ λίγοι παράγραφοι ἀποκαλύπτουν τοὺς σκοποὺς γιὰ τοὺς ὁποίους εἶχε συγκροτηθεῖ ἡ Ε.Ο.Ν. Μέσα στὸ πρόγραμμά της συμπεριλαμβανόταν -σὲ ὥρα ἀνάγκης- καὶ ἡ χρήση βίας. Μιὰ παραλλαγή, δηλαδή, τῶν σκοπῶν τῶν «ταγμάτων ἐφόδου», προσαρμοσμένων στὴν ἑλληνικὴ πραγματικότητα. (Ὁ Νικολούδης στὸν ἴδιο λόγο εἶχε πεῖ: *Ἡ βία ὅταν λύῃ ἕνα γαγγραινῶδες ζήτημα εἶναι πρᾶξις ἠθική, ὅταν ἀσκεῖται ὅμως ἄνευ ἀνάγκης ἀποχρώσης εἶναι μωρὰ καὶ ἀνήθικος πρᾶξις.* (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 10-6-38).

Ἡ στελέχωση τῆς Ε.Ο.Ν. στὸ νομὸ Ἰωαννίνων ἦταν ἡ ἑξῆς: Κάτω ἀπὸ τὴ γενικὴ ἐποπτεία γιὰ ὅλη τὴν Ἤπειρο τοῦ Κ. Φιλοσοφόπουλου, Γενικοῦ γραμματέα τῆς Γενικῆς διοίκησης, περιφερειακὸς διοικητὴς τοῦ νομοῦ εἶχε ἀναλάβει ὁ Δ. Παπούλιας, γενικὸς ἐπιθεωρητὴς Μέσης ἐκπαίδευσης, μὲ ἀναπληρωτή, κατὰ περιστάσεις, τὸ γιατρὸ Εὐ. Ἐμμανουήλ, ὑποφαλαγγάρχη. Φαλαγγάρχης τοποθετήθηκε ὁ ἐπιθεωρητὴς Δημοτικῆς ἐκπαίδευσης Εὐρ. Κωνσταντόπουλος. Σπούδασε παιδαγωγικὰ στὴ Γερμανία καὶ πίστε-

ψε τότε στὰ ἰδανικὰ τοῦ Χιτλερισμοῦ. (Στὸ γραφεῖο του ἦταν ἀναρτημένη ἡ εἰκόνα τοῦ Χίτλερ). Ἦταν φυσικὸ νὰ ἐπηρεάσει μεγάλο ἀριθμὸ ἐκπαιδευτικῶν, κυρίως δασκάλων, ποὺ ἀνέλαβαν τὴ στελέχωση τῆς Ε.Ο.Ν. Καὶ στὰ διδασκαλικὰ συνέδρια ποὺ ὀργάνωνε μιλοῦσε γιὰ τὸ χρέος τῶν ἐκπαιδευτικῶν νὰ συμβάλλουν στὴ θεμελίωση τοῦ *Νέου κράτους*. (Ἐκτενὴ περιγραφή, σὲ 4 συνέχειες, ἑνὸς τέτοιου συνεδρίου ὑπὸ τὸν Κωνσταντόπουλο, ἔδωσε στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα*, ἀπὸ 13-4-38, ὁ σύνεδρος δάσκαλος Βασ. Μάκης. Μετὰ τὴν ἀνάπτυξη -ἔγραφε- τῶν ἀρχῶν τοῦ *Νέου κράτους*, ὁ Κωνσταντόπουλος καθόρισε τὴ θέση τοῦ δασκάλου καὶ τοῦ παιδαγωγοῦ στὴν Ε.Ο.Ν. *Εἶναι κυρίως ἕνας μορφωτικὸς ὀργανισμός, ὁ ὁποῖος ἔχει ἀνάγκην παιδαγωγῶν, ποὺ αἰσθάνονται μέσα τους ἐθνικοὺς παλμούς. Ἡ Ε.Ο.Ν. θὰ ἐκπληρώσῃ τὶς ἀρχὲς τοῦ «Νέου κράτους», γιατὶ σ' αὐτὴ θὰ ἀναπτυχθῇ τὸ συντροφικὸ πνεῦμα, τὸ πνεῦμα τῆς ἡγεσίας, ποὺ θὰ μᾶς δώσῃ ἰθύνοντας ὄχι δημαγωγούς, ἀλλὰ δυνάμεις ποὺ κατευθύνουν πράγματα ποὺ ζητοῦν ἄμεση λύση.* (Εἶπε, βέβαια κι ἄλλα πολλά, εἶναι ἀδύνατο νὰ συμπεριληφθοῦν ἐδῶ. Τὸν Κωνσταντόπουλο τὸν γνώρισα, ὄντας ἀδιόριστος πρὶν ἀπὸ τὴν 4η Αὐγούστου. Τὸν συνάντησα μεταπολεμικὰ ὡς ὑποδιευθυντὴ τῆς *Μαρασλείου Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας*, σὲ μιὰ ἐκδρομὴ τῆς *Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Ἰωαννίνων*, ὅπου τότε ὑπηρετοῦσα, καθὼς καὶ κατὰ τὴν ἐκδρομὴ τῆς *Μαρασλείου* στὰ Γιάννινα. Ἦταν ἄλλος ἄνθρωπος. Καὶ ἕνας ἀπὸ τοὺς περισσότερο ἀγαπητοὺς καθηγητὲς τῆς σχολῆς του).

Ὁ Εὐρ. Κωνσταντόπουλος, ὑποδιευθυντὴς τῆς *Μαρασλείου Π. Ἀκαδημίας* μεταπολεμικά, κατὰ ἐπίσκεψή του στὰ Γιάννινα, ἐπικεφαλῆς ἐκδρομέων σπουδαστῶν. Στὴ φωτογραφία δεύτερος ἀπὸ δεξιά. Ξεναγός τους ὁ γράφων (πρῶτος ἀπὸ δεξιά).

Ἀπὸ νωρὶς ἔγινε κατανοητὸ πὼς τέτοιες ἀρχές, ὅπως αὐτὲς ποὺ εἶχαν προσδιοριστεῖ γιὰ τὴν ὀργάνωση τῆς Ε.Ο.Ν., ἐμπεδώνονται καὶ συνειδητοποιοῦνται καλλίτερα σὲ κοινὲς συγκεντρώσεις, συμβιώσεις, σὲ κατάλληλα περιβάλλοντα, κάτω ἀπὸ κοινὰ συνθήματα, κάτω ἀπὸ τὴν ἴδια, τυποποιημένη στολή. Στὴν ἀρχὴ -μιλᾶμε γιὰ τὰ Γιάννινα, ἀλλὰ τὸ ἴδιο ἔπρεπε νὰ γίνεται παντοῦ- ἀπὸ τοὺς ὑποχρεωτικοὺς ἐράνους (ἔμμεσοι φόροι στὴν οὐσία) καὶ τοὺς ἐθελοντικούς, ράφτηκαν ἀρκετὲς στολὲς καὶ διανεμήθηκαν, κυρίως στοὺς ἄπορους νέους. Ἀλλὰ οἱ ἀνάγκες ἦταν πολλές. Γιαυτὸ ὁ Β.

Γκορτζῆς δημοσίευσε στὶς ἐφημερίδες τὴν παρακάτω σύσταση (30-6-38): *Παρακαλῶ τοὺς γονεῖς τῶν νέων καὶ νεανίδων, οἵτινες μετὰ τόσης προθυμίας καὶ τόσου πατριωτικοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἐπύκνωσαν τὰς φάλαγγας τῆς Ἐθνικῆς Ὀργανώσεως Νεολαίας Ἠπείρου, ὅπως καταδείξωσι τὸ ἀναμφισβήτητον ἐνδιαφέρον των ὑπὲρ τῆς Ε.Ο.Ν., κατασκευάζοντες τὴν ἀπαραίτητον στολὴν τῶν παιδιῶν των. Ἡ δαπάνη εἶναι μικρά. Δὲν ὑπερβαίνει τὰς 250 δρχ. Οἱ δυνάμενοι νὰ διαθέσουν τὸ ποσὸν τοῦτο θὰ προσφέρουν ἀξιόλογον ὑπηρεσίαν στὴν Ε.Ο.Ν. καὶ τὰ παιδιά των. Πληροφορίας περὶ τῶν στολῶν δύνανται νὰ ζητήσωσι παρὰ τῷ Διευθυντῇ τῆς Διοικήσεως κ. Μ. Τσιμπρῆ.* (Ὁ Μ. Τσιμπρῆς, ποὺ εἶχε προαχθεῖ σὲ ὑπουργικὸ διευθυντὴ Α΄ τάξεως, κατὰ τὴν κατοχὴ διηύθυνε τὴ Γενικὴ Διοίκηση Ἠπείρου. Γιὰ τὴν ὀργάνωση τοῦ ΕΑΜ-ΕΛΑΣ ἦταν τὸ κόκκινο πανὶ καὶ θεωροῦνταν ὑπεύθυνος γιὰ ὅλα τὰ συμβαίνοντα τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, κάτι στὸ ὁποῖο δὲ συμφωνοῦσαν ἄλλες ὀργανώσεις). Μὲ τὴν ἐνίσχυση ὅλων τῶν παραγόντων τοῦ κράτους ἦταν φυσικὸ κάθε μέρα ἡ Ε.Ο.Ν. ν' ἀναπτύσσεται καὶ νὰ ἰσχυροποιεῖται καὶ νὰ ἐπεκτείνεται σ' ὅλη τὴν ὕπαιθρο. Μερικὲς ἀπὸ τὶς δραστηριότητές της. (Οἱ ἐφημερίδες εἶχαν καθιερώσει καὶ στήλη γιαυτὲς ὑπὸ τὸν τίτλο: *Ἡ δρᾶσις τῆς Ε.Ο.Ν.*): Ὁμαδικὲς μεταβάσεις σὲ χωριὰ τοῦ κάμπου πρῶτα, κι ἀργότερα καὶ στὰ ὀρεινά, ὁμάδων στελεχῶν τῆς πόλης, ἀρρένων καὶ θηλέων καὶ ὀργάνωση τελετῶν μὲ πλῆθος ὁμιλητῶν πρὸς ἔνταξη νέων στὴν Ε.Ο.Ν. Στὶς 29-6-38 ἡ Ε.Ο.Ν. ὀργάνωσε τὴ διεξαγωγὴ τῶν πρώτων ἀθλητικῶν ἀγώνων της, στοὺς ὁποίους πῆραν μέρος μόνο στελέχη καὶ μέλη της. Σὲ κάθε ἐκδήλωση ἔψαλλαν ὁμαδικὰ τὸν ὕμνο τῆς 4ης Αὐγούστου καὶ τῆς Νεολαίας. Πρώτη ὑποχρέωση τῶν δασκάλων καὶ καθηγητῶν ἦταν νὰ μάθουν τὸν ὕμνο στοὺς μαθητές τους· ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ καθιερώθηκε ψαλλόταν περισσότερο ἀπ' ὅτι ὁ ἐθνικὸς ὕμνος. Τὸν παραθέτω γιὰ τοὺς νεότερους:

Ἡ πολυνίκης ὁμάδα 18ης περιφ. Ε.Ο.Ν. Ἰωαννίνων (1938): Κ. Κούρτιος, Χ. Δασκαλόπουλος, Β. Δερδεράκης, Γ. Ὄκκας, Π. Μπαργιάννης, Καραγιάννης, Γ. Λαδᾶς, Βάρδα, Ἄννα Δαγκλῆ, Κολλημένου, Τσόγκα, Οἰκονομάκου, Κ. Κοράκης (Στρατιωτικὸ Γυμναστήριο Ἰωαννίνων).

Ο ΥΜΝΟΣ ΤΗΣ 4ης ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

— Γιατὶ χαίρεται ὁ κόσμος καὶ χαμογελάει πατέρα;
— Γιατὶ λάμπει ὁ ἥλιος ἔτσι, γιατὶ φέγγει ἔτσι ἡ μέρα;
— Γιατὶ σὰν αὐτή, παιδί μου, τὴν ἡμέρα τὴ χρυσῆ
ποὺ τὴ χαίρεσαι κι ἐσύ,
στέρεψε τὸ μαῦρο δάκρυ, κλείσανε πολλὲς πληγές,
ἀψηλώσανε τὰ στάχυα
κι ἕνα γύρω ὅλα τὰ βράχια
ἐγινῆκαν ἀνθοβούνια καὶ χρυσοπηγές.

Μιὰν ἡμέρα σὰν καὶ τούτη, τὴν ὁλόφωτη κι ὡραία
ξεδιπλώθηκε καὶ πάλι ἡ γαλάζια μας σημαία
πούχει τ' Οὐρανοῦ τὸ χρῶμα
καὶ σκεπάζει τ' ἅγιο χῶμα
ποὺ ἐλεύθερος πατᾶς,
κι ἔτσι μὲ χαρὰ κι ἐλπίδα
γιὰ μιὰν ἔνδοξη Πατρίδα
ἡ σημαία κυματίζει
μ' ἕνα «ΤΑΝ ἢ ΕΠΙ ΤΑΣ».

Μιὰν ἡμέρα σὰν ἐτούτη ποὺ χτυπᾶνε οἱ καμπάνες
ποὺ τὴν τραγουδοῦν οἱ νέοι καὶ δοξολογοῦν οἱ μάνες
ἔγινε σὰν πρῶτα πάλι
ἡ Πατρίδα μας μεγάλη
δοξασμένη κι ἰσχυρή.
Κι ἔτσι σὰν τὴν ἀντικρύζης
ἔτσι πάλι τὴ γνωρίζεις
τὴ γνωρίζεις ἀπ' τὴν κόψη τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή.

Οἱ ἐφημερίδες -πρέπει νὰ τοὺς τὸ ζητήθηκε- σχολίασαν ὑμνητικὰ τοὺς ἀθλητικοὺς ἀγῶνες καὶ πῆραν ἀφορμὴ νὰ συστήσουν στοὺς γονεῖς νὰ στείλουν τὰ παιδιά τους πρὸς πύκνωση τῶν φαλάγγων τῆς Ε.Ο.Ν. Ἔγραφε ὁ Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν (1-7-38): *Ὅσοι εἶχαν τὴν ὑπομονὴ νὰ παρακολουθήσουν τοὺς ἀθλητικοὺς ἀγῶνας τῆς Ε.Ο.Ν., ἀσφαλῶς θὰ ἐθαύμασαν μίαν ἐργασίαν ἡ ὁποία ἀθορύβως* (καθόλου ἀθορύβως) *καὶ ἄνευ ἐπιδείξεως* (μὲ πολλὴ ἐπίδειξη) *συντελεῖται διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς «Ἐθνικῆς Νεολαίας». Ἀλλὰ πλὴν τούτου θὰ ἠσθάνθησαν ἀσφαλῶς ὑπερηφάνειαν ἐθνικὴν διὰ τὰ Ἑλληνόπουλα, τὰ ὁποῖα, ἀμφοτέρων τῶν φύλων, ἀρχίζουν νὰ παίρνουν τὸν δρόμον τοῦ ἐθνικοῦ φρονηματισμοῦ, τῆς ἐθνικῆς ἰδεολογίας, τῆς ἑλληνοπρεποῦς καὶ χριστιανοπρεποῦς μορφώσεως, τὸν δρόμον τῶν ὡραίων παραδόσεων ἑνὸς πολιτισμοῦ, ὅστις ἐξήγαγε ἀπὸ τὴν βαρβαρότητα καὶ αὐτὴν τὴν Δύσιν. Ἀκόμα οἱ θεαταὶ τῶν ἀγώνων, ἐπὶ τρίωρον περίπου, ἔλα-*

βον τὸ βάπτισμα μιᾶς ἐθνικῆς ἑλληνικῆς ὑπερηφανείας καὶ μιᾶς ἐθνικῆς ἀνατάσεως. Καὶ ὅλα αὐτὰ ἀπολύτως δεδικαιολογημένως. Οἱ νέοι μας, τὰ παιδιά μας, ἡ χρυσῆ ἐλπὶς τοῦ μέλλοντος τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὸν στίβον ἐβεβαίωσαν καὶ ὑπεσχέθησαν εἰς ὅλους ὅτι θὰ εἶναι πολὺ καλλίτεροί μας. Καλλίτεροί μας ὡς ὑπερασπισταὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀκεραιότητος τοῦ κράτους. Καλλίτεροί μας ὡς φορεῖς τοῦ νέου πολιτισμοῦ. Καλλίτεροί μας, ὡς ἀνδρεῖοι, ὡς γενναῖοι, ὡς ριψοκίνδυνοι ὡς ἐνάρετοι, ὡς τέλειοι, τέλος, ἄνθρωποι καὶ Ἕλληνες. Τὰ ἴδια ἔγραφαν ὅλες οἱ ἐφημερίδες, ἡμερήσιες καὶ ἑβδομαδιαῖες. Ὁμάδα ἀθλητῶν ὄχι μόνο τῆς Ε.Ο.Ν., ἀλλὰ ὅλων τῶν ἀθλητικῶν σωματείων τῆς Ἠπείρου, ὕστερα ἀπὸ σύσκεψη στὸ Δημαρχεῖο Ἰωαννίνων γιὰ τὴν κατάρτισή της, πῆρε μέρος καὶ στὴ μεγάλη ἀθλητικὴ παρέλαση τῶν Ἀθηνῶν πρὸ τοῦ Μεταξᾶ, ὅπου ὁ πρωθυπουργὸς πρόσθεσε ἕνα ἀκόμη τίτλο στοὺς ὅσους τοῦ ἀπονεμήθηκαν: *πρῶτος ἀγωνιστής.*

Στὶς 17 Ἰουνίου, ἡ Ε.Ο.Ν. Νήσου, ὕστερα ἀπὸ ἐντολὴ τοῦ περιφερειάρχη της Δ. Παπούλια, διοργάνωσε λεμβοδρομικοὺς καὶ κολυμβητικοὺς ἀγῶνες, τοὺς ὁποίους παρακολούθησαν ὅλες οἱ ἀρχές. Τὶς ὑποδέχτηκαν πλῆθος ἔνστολων βαθμοφόρων τῆς Ε.Ο.Ν. ποὺ εἶχαν φτάσει στὸ Νησὶ ἀπὸ τὰ Γιάννινα καὶ τὰ γύρω χωριά. Ὅλοι τους, καθὼς καὶ οἱ κοινοτικὲς ἀρχὲς καὶ οἱ φαλαγγίτες καὶ φαλαγγίτισσες τῆς Νήσου *ἐχαιρέτησαν αὐτοὺς διὰ τεταμένης τῆς χειρὸς* καὶ ὁ δάσκαλος τοῦ σχολείου τοὺς προσφώνησε. Ἀπάντησε ὁ Γενικὸς διοικητὴς Β. Γκορτζῆς *μὲ ἀληθῶς ἐμπνευσμένον λόγον,* καὶ ἀναφορὰ στὸ ἔργο τῆς 4ης Αὐγούστου καὶ στὴν ἀποστολὴ τῆς ΕΟΝ. Σὲ λίγο ἄρχισαν οἱ κολυμβητικοὶ ἀγῶνες κι ἀκολούθησαν οἱ λεμβοδρομίες. Δυὸ βάρκες, γεμάτες φαλαγγίτισσες ἀγωνίστηκαν γιὰ τὴ νίκη καὶ 4 βάρκες φαλαγγιτῶν. Μετὰ τὴ λήξη τῶν ἀγώνων ὅλοι οἱ ἀθλητὲς παρατάχθηκαν πρὸ τοῦ Γενικοῦ διοικητῆ, ὁ ὁποῖος τοὺς στεφάνωσε μὲ κλαδιὰ δάφνης. Ἐπακολούθησε παρέλαση, δεξίωση, νέοι λόγοι καὶ ἔκφραση εὐαρεσκειῶν γιὰ τὴν ὅλη ὀργάνωση τῆς γιορτῆς, ἡ περιγραφὴ τῆς ὁποίας κατέλαβε στὶς ἐφημερίδες πολλὲς στῆλες. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών,* σχολιάζοντας (19-7-38) τὴν ἀθρόα προσέλευση νέων τῆς Ε.Ο.Ν. ἀπὸ τὰ χωριὰ σχολίαζε: *Ἡ νεολαία τῆς Ἠπείρου ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον φλέγεται ὑπὸ ἐνθουσιασμοῦ.*

Ἀπὸ τὶς 30 Ἰουνίου ὁ Γενικὸς διοικητὴς Β. Γκορτζῆς ἄρχισε ὀκταήμερη περιοδεία, στὴ Θεσπρωτία, ὅπου ἐπισκέφτηκε τὰ κυριότερα ἀστικὰ κέντρα. Στὶς 7-7-38 ἐπέστρεψε στὰ Γιάννινα ἱκανοποιημένος ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα. Ἔλυσε, εἶπε, πολλὰ προβλήματα τῆς περιοχῆς καὶ συγκινήθηκε ἀπὸ τὶς ἐκδηλώσεις τοῦ κόσμου ὑπὲρ τῆς 4ης Αὐγούστου. Ἦταν ἡ τελευταία περιοδεία του, τὴν ἑπόμενη τῆς 4ης Αὐγούστου θὰ ὑπέβαλε τὴν παραίτησή του. Ἀναμφίβολα ἀγωνίστηκε γιὰ τὰ προβλήματα τῆς Ἠπείρου, ἦταν σοβαρὸς καὶ συνετὸς πολιτικός, καὶ παρὰ τὸ ὅτι ἐκπροσωποῦσε ἕνα καθεστὼς ποὺ στὴν Ἤπειρο συναντοῦσε πολλὲς ἀντιδράσεις, ἐξασφάλισε

τὴ συμπάθεια ὅλων. Δοκίμασε ὅμως κι ἀρκετὲς ἀπογοητεύσεις. Ἡ σπουδαιότερη ἦταν ἡ κυκλοφορία ἀπὸ ἀνώνυμο, μᾶλλον γνωστὸ ὅμως, λιβέλλου ἐναντίον του, στὸν ὁποῖο ὑποχρεώθηκε ν' ἀπαντήσει. Ὁ λιβελλογράφος τὸν κατηγοροῦσε πὼς ὡς Γενικὸς διοικητὴς διέταξε τὴ Δασικὴ ὑπηρεσία νὰ ἐκδόσει ἀπόφαση γιὰ τὴν προστασία δάσους, ὄχι γιατὶ ἐπιβαλλόταν, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἐξασφαλίσει τὰ περιουσιακὰ δικαιώματα τῶν οἰκογενειῶν τῆς δικῆς του καὶ τοῦ Πουτέτση. Ὁ Γκορτζῆς ἔδωσε γιὰ δημοσίευση τὴν ἑξῆς ἀνακοίνωση: *Ἄνθρωπος κατωτάτης ἠθικῆς τάξεως, εὐτυχῶς μὴ Ἠπειρώτης, ἔθεσε πρό τινος εἰς κυκλοφορίαν λαθραίως λιβελλόν τινα ἐναντίον μου. Διετείνετο ὅτι ἀπόφασίς τις τῆς ὑπηρεσίας Δασῶν περὶ προστασίας τοῦ δάσους Κουντούρα ἀπὸ τελειωτικῆς καταστροφῆς, ἐξεδόθη παρ' ἐμοῦ χάριν τῆς οἰκογενείας Πουτέτση καὶ ἐμοῦ, διότι τὸ δάσος εἶναι ἐκείνων καὶ ἐμοῦ. Ἐνῶ ἡ διαταγὴ ἐξεδόθη χάριν τῶν πέριξ χωρίων, ἅτινα ἔχουσι ἐπὶ τοῦ δάσους δικαίωμα ξυλεύσεως καὶ νομῆς δι' οἰκιακὴν χρῆσιν καὶ τὰ ὁποῖα βλέποντα ὅτι ἀθρόα ξύλευσις πρὸς ἐμπορίαν κατέστρεψε τὸ δάσος καὶ οὐδὲν ἀπέμεινε διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν χωρικῶν, ἐζήτησαν τὴν παρέμβασίν μου. Κατὰ τοῦ λιβελλογράφου ὑπέβαλλον εὐθὺς ἀμέσως τότε μήνυσιν πρὸς τὸν κ. Εἰσαγγελέα, ὡς ὀφείλει νὰ πράττῃ πᾶς ἀδικούμενος πολίτης. Αἰσθάνομαι ὅμως τὴν ὑποχρέωσιν νὰ γνωρίσω καὶ εἰς ἐκείνους ἀκόμη τοὺς ὀλίγους, οἱ ὁποῖοι δὲν γνωρίζουν ὅτι εἶμαι ἀκτήμων ἀφ' ἑνὸς καὶ τόσον τίμιος ἀφ' ἑτέρου, ὥστε, οὐδεμία πρᾶξίς μου νὰ εἶναι δυνατὸν ν' ἀφίσταται τῆς αὐστηροτέρας ἠθικῆς, ὅτι οὔτε δικαίωμά τι κυριότητος εἶχον ποτὲ ἐπὶ τοῦ δάσους Κουντούρα, οὔτε ἔχω τοιοῦτον, οὔτε προτίθεμαι νὰ διεκδικήσω, ἀλλὰ κυρίως δὲν εἶναι δυνατὸν εἰς ἐμὲ νὰ κάμω τὴν σκέψιν νὰ ἐνδιαφερθῶ διὰ τὰ συμφέροντα συγγενικῶν μου οἰκογενειῶν ἀπὸ τῆς ἐπισήμου θέσεως ἣν κατέχω, διὰ νὰ γίνω παραίτιος βλάβης εἰς τρίτους καὶ πολὺ μᾶλλον εἰς τοὺς χωρικούς, τοὺς ἔχοντας νόμιμα δικαιώματα ἐπὶ τῆς ἐκτάσεως ἐκείνης. Δὲν θὰ ἐπανέλθω ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, διότι θεωρῶ τελείως ἀπρεπὲς ν' ἀπαντῶ μὲ τὴν ὑπογραφήν μου εἰς ἀνώνυμον λιβελλογράφον, οὔτε μέτρον προτίθεμαι διοικητικῶς νὰ λάβω κατ' αὐτοῦ, διότι, ὡς μανθάνω, ἐφρόντισεν ἤδη μόνος του νὰ παραθερίσῃ εἰς τὰς φυλακάς.*

Στὴν προσπάθεια τῆς κυβέρνησης νὰ ἐξασφαλίσει ἔμπειστα ἐρείσματα στὸν κρατικὸ μηχανισμὸ καὶ στὴν τοπικὴ αὐτοδιοίκηση, ἐντάσσεται καὶ ἡ ἀπόφασή της νὰ ἀντικαθιστᾶ δημοτικὰ καὶ κοινοτικὰ συμβούλια. Στὰ Γιάννινα, στὰ μέσα Ἰουλίου, ἡ Γενικὴ διοίκηση ἐφάρμοσε τὸ σχετικὸ διάταγμα καὶ κοινοποίησε τὶς ἀπολύσεις ὅλων τῶν δημοτικῶν συμβούλων. Στὴ θέση τους διόρισε ἑξαμελὴ ἐπιτροπή, ἀποτελούμενη ἀπὸ τοὺς: Χαρ. Βλάχο, ἔμπορο, Σπυρ. Λαμπάτο, διευθυντὴ τοῦ Ὀρφανοτροφείου *Γ. Σταύρου* καὶ τοῦ *Γηροκομείου Χατζηκώστα*, Βασ. Λάππα, γιατρό, Ἀρ. Λεύκοβιτς, ὀδοντίατρο, Ἀθ. Στούπη, δικηγόρο καὶ Σωτ. Συρμακέση, δικηγόρο. Οἱ διορι-

σθέντες ὁρκίστηκαν στὶς 14-7-38. Ἡ κατανομὴ τῶν ἀξιωμάτων ἔγινε ὡς ἑξῆς: Πρόεδρος κι ἀναπληρωτὴς τοῦ δημάρχου ὁ Βασ. Λάππας, ἀντιπρόεδρος ὁ Ἀθ. Στούπης, καὶ δημαρχιακὴ ἐπιτροπὴ οἱ Ἀθ. Στούπης, Σπ. Λαμπάτος καὶ Ἀρ. Λεύκοβιτς.

Οἱ προετοιμασίες γιὰ τὸν ἑορτασμὸ τῆς δεύτερης ἐπετείου τῆς 4ης Αὐγούστου ἄρχισαν ἀπὸ τὸ τρίτο δεκαήμερο τοῦ Ἰουλίου. Οἱ ἐφημερίδες ἔγραφαν καθημερινὰ ἄρθρα καὶ σχόλια καὶ δημοσίευαν ἀπολογισμοὺς τοῦ κυβερνητικοῦ ἔργου, δημιουργώντας τὴν κατάλληλη ἀτμόσφαιρα γιὰ ὁμαδικὴ συμμετοχὴ τοῦ λαοῦ στὶς ἐκδηλώσεις, τὴν ὁποία ἦρθε νὰ καταστρέψει ἡ ἀναγγελία τῆς ἔκρηξης τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος στὴν Κρήτη, τὴ νύχτα τῆς 28ης πρὸς τὴν 29η Ἰουλίου 1938. Τὸ κίνημα ἦταν ἡ μοναδικὴ ἔνοπλη ἀντίδραση κατὰ τῆς δικτατορίας. Οἱ ἡγέτες τοῦ κινήματος ἦταν οἱ: Ἀριστ. Μητσοτάκης, Μανοῦσος Βολουδάκης, Ἰ. Μουντάκης, Παΐζης καὶ Ἐμ. Μάντακας, στρατιωτικὸς διοικητής. Οἱ ἐπαναστάτες κατέλαβαν τὰ Χανιὰ (τὴ Γενικὴ διοίκηση, τὴ Μεραρχία, τὸ Σύνταγμα, τὸ Τηλεγραφεῖο, τὸν Ἀσύρματο, τὴ Χωροφυλακὴ καὶ τὶς ἄλλες δημόσιες ὑπηρεσίες). Ἡ ἀντίδραση τῆς κυβέρνησης ἦταν ἄμεση. Μὲ ἀεροπλάνα καὶ ὑδροπλάνα ποὺ ἔρριξαν προκηρύξεις στὰ Χανιὰ καὶ τὶς ἄλλες πόλεις τῆς Κρήτης, μὲ ἀποστολὴ πολεμικῶν πλοίων καὶ ἐπιβατικῶν μὲ στρατό, ἀλλὰ καὶ μὲ ἀντίδραση τῶν πιστῶν στὴ δικτατορία πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν δυνάμεων μέσα στὴν Κρήτη, πέτυχε νὰ καταστείλει τὸ κίνημα τὴν ἴδια μέρα. Πολλὰ συνέτειναν στὴν ἀποτυχία του. Ἡ ὄχι καλὴ ὀργάνωση, ἡ ἐσπευσμένη ἔκρηξη, ἐξαιτίας ἀκριτομυθιῶν, ἡ κάμψη τοῦ ἠθικοῦ, ὄχι τῶν ἡγετῶν, ἀλλὰ τῶν ἀνθρώπων ποὺ τοὺς ἀκολούθησαν, ἐπειδὴ ἡ ἡγεσία τοὺς ὑποχρέωνε νὰ μείνουν ἐπαναστατημένοι, ὅσο καιρὸ θὰ χρειαζόταν γιὰ νὰ ἐπαναστατήσει καὶ ἡ ἄλλη Ἑλλάδα· αὐτὰ κι ἄλλα, ὁδήγησαν στὸν ἐκφυλισμὸ τοῦ κινήματος. Οἱ ἐπαναστάτες γύρισαν στὰ χωριά τους καὶ οἱ ἡγέτες πῆραν τὸ γνώριμο δρόμο τῶν βουνῶν. Τὸ Στρατοδικεῖο Χανίων καταδίκασε σὲ θάνατο, ἐρήμην, πολλοὺς κι ὄχι μόνο τοὺς πρωταγωνιστές. Στὴν Ἀθήνα, ἀλλὰ καὶ στὴν Κρήτη, ὁ Μανιαδάκης συνέλαβε δεκάδες, τὰ περισσότερα ἡγετικὰ στελέχη τῆς ἀντιπολίτευσης. Ὅλοι ἀμνηστεύτηκαν, ὕστερα ἀπὸ λίγο καιρό, ἐνῶ οἱ ἡγέτες τοῦ κινήματος, ποὺ εἶχαν καταφύγει στὰ βουνά, ὕστερα ἀπὸ συνεννόηση μὲ τὴν κυβέρνηση, ἔφυγαν στὶς 20-10-38, γιὰ τὴν Κύπρο.

Ἡ γρήγορη καταστολὴ τοῦ κινήματος ἔδωσε στὴν κυβέρνηση τὴν εὐχέρεια νὰ θριαμβολογήσει. Ὁ ἀθηναϊκὸς καὶ ἐπαρχιακὸς τύπος, γέμισαν ἀπὸ ἄρθρα καὶ σχόλια γιὰ τὸ «ἐθνοκτόνον κίνημα» καὶ δημοσίευσαν ἐκτενέστατες περιγραφὲς τῆς καταστολῆς του. Τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ μὲ τὶς ἐφημερίδες τῶν Γιαννίνων. Χαρακτηριστικοὶ τίτλοι: *Εἰς τὰ Χανιὰ ἐξερράγη προχθὲς τὴν νύκτα στασιαστικὸν κίνημα, τὸ ὁποῖον κατεστάλη ἐπιβληθέντος τοῦ κράτους τοῦ νόμου. Τὸ διάγγελμα τοῦ πρωθυπουργοῦ κ. Ἰ. Μεταξᾶ πρὸς τὸν Κρητικὸν λαόν* (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 30-7-38). Τὴν ἄλλη μέρα ἡ

ἴδια ἐφημερίδα δημοσίευε δηλώσεις τοῦ κ. πρωθυπουργοῦ διὰ τὸ ἀντεθνικὸ κίνημα. Ἡ «Λαϊκὴ ἐπιτροπὴ γιὰ τὸν ἑορτασμὸ τῆς 4ης Αὐγούστου», ζήτησε τὴν παραδειγματικὴν τιμωρίαν τῶν στασιαστῶν. Ἡ *Ἤπειρος* (30-7-38) τόνιζε: *Σύσσωμος ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἀποδοκιμάζει τοὺς παράφρονας στασιαστάς, τασσόμενος παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς κυβερνήσεως.* Ἀπὸ τὴν πόλη καὶ τὰ χωριὰ ἄρχισε ἡ ἀποστολὴ τηλεγραφημάτων πρὸς τὴν κυβέρνηση, καταδικαστικῶν τοῦ «ἀντεθνικοῦ κινήματος».

Οὔτε κι ὁ Ἀπρίλιος ἔδειξε καλωσυνάτο, ἀνοιξιάτικο πρόσωπο. Εὐτυχῶς, μὲ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Πάσχα, ἔσπασε καὶ ἡ μονοτονία, τὸ σπίτι τοῦ Πέτρου Κωστίδη γέμισε πάλι κόσμο· φωνὲς μικρῶν καὶ μεγάλων ἀκούονταν παντοῦ, δὲν ἔνοιωθε πιὰ ὁ Πέτρος τὴν ἀπομόνωση, στὴν ὁποία τὸν εἶχαν καταδικάσει ἡ κακοκαιρία καὶ ἡ ἀνημπόρεια του. Ὧρες πολλές, ὅταν δὲν ἐρχόταν ὁ Βάντζιος νὰ τοῦ φέρει τὰ νέα, δὲν ἱκανοποιόταν πιὰ μὲ τὶς εἰδήσεις τῶν ἐφημερίδων, ἦταν ἀναγκασμένος νὰ κάθεται κουλουριασμένος στὸν καναπὲ μ' ἕνα μεγάλο μαγκάλι δίπλα του· γύριζε στὰ παλιά, ἔρχονταν στὰ νέα, τίποτα δὲν μποροῦσε νὰ βάλει στὴ σειρά, ὅλα ἔρχονταν τόνα πίσω ἀπὸ τὸ ἄλλο, κάποτε εἶχαν συνάφεια μεταξύ τους, ἄλλες φορὲς δὲν ἔμπαιναν στὴ σειρά, δὲν ἔπαιρναν καμιὰ ἑρμηνεία, ποιὸς μποροῦσε νὰ βρεῖ μιὰ αἰτιολογία, γιὰ τοὺς θανάτους τόσων πολιτικῶν ἀρχηγῶν, μέσα σ' ἐλάχιστο διάστημα χρόνου; Συχνὰ βαρυγκομοῦσε γιὰ τὴν ἀπρόσμενη ἐξέλιξη καταστάσεων, δὲν ταίριαζαν μὲ τὴ λογικὴ ἑνὸς πρακτικοῦ ἀνθρώπου, ὅπως αὐτός, ἐκνευριζόταν, ἔνοιωθε βαρειὰ τὴν ἀτμόσφαιρα, πνιγόταν. Λίγες ἦταν οἱ ἐξελίξεις ποὺ θεωροῦσε φυσιολογικές, δὲν εἶχαν ἐκβιαστεῖ τὰ πράγματα· μέσα σ' αὐτὲς περιλάμβανε καὶ τὴν παρουσία τοῦ ἐγγονοῦ του στὰ Γιάννινα, τὴ θεωροῦσε φυσιολογική, παραγνωρίζοντας πὼς εἶχαν καταβληθεῖ μεγάλες προσπάθειες γιὰ νὰ γίνει κατορθωτὴ ἡ μετάθεσή του. Ἔνοιωθε φυλακισμένος στὸ σπίτι του τοὺς τελευταίους μῆνες, δυσανασχετοῦσε. —*Καὶ τοὺς δικούς σου,* ἀντέτεινε ὁ Βάντζιος, ὅταν τοῦ παραπονιόταν, *δὲν τοὺς λογαριάζεις; Τόσοι ἄνθρωποι εἶναι γύρω σου, πρόσωπα ἀγαπημένα, ἕτοιμα στὶς προσταγές σου, στὰ μάτια σὲ κοιτάζουν γιὰ νὰ μαντέψουν τὶς ἐπιθυμίες σου, αὐτοὺς ποῦ τοὺς βάζεις; Μπορεῖς μὲ τόσους ἀνθρώπους νὰ νοιώθεις ἀπομόνωση; Ἀρχίζεις καὶ γερνᾶς Πέτρο, γεμίζεις παραξενιές. Ἐγὼ εἶμαι μεγαλύτερος ἀπὸ σένα, λιγότεροι εἶναι δίπλα μου, καὶ νοιώθω μιὰ χαρά...* Τότε ἦταν ποὺ ὁ Πέτρος ξεσποῦσε καὶ ἔβγαινε ἀπὸ τὰ ροῦχα του. —*Πῶς νὰ νοιώθεις μοναξιὰ βρὲ παλιόγερε, ὅταν ὅλος ὁ κόσμος εἶναι δικός σου; Εἶσαι γερός, μπαινοβγαίνεις σὲ σπίτια καὶ μαγαζιά, γράφεις, πᾶς στὶς Λέσχες καὶ κάνεις διαλέξεις, σὲ περιτριγυρίζει τόσος κόσμος, πίνεις ὅ,τι θές, κονιάκ, κρασί, τρῶς ὅ,τι σοῦ τραβάει ἡ ὄρεξή σου, μπορεῖ νάχεις παράπονο; Ἐγὼ ἔχω δίπλα μου, νύχτα μέρα, δράκο ἀκοίμητο, τὸ δόκτορα Δημητράκη, μὴν τρῶς ἐτοῦτο, μὴν τρῶς ἐκεῖνο, μὴν πί-*

νεις, μὴν κάνεις κατάχρηση στοὺς καφέδες, ἕνα τὴν ἡμέρα ἐλαφρύ, μὲ λίγη ζάχαρη, μὴν βγαίνεις ἔξω, πῶς μπορῶ νὰ μὴ νοιώθω μόνος, σκλάβος στὶς ἀπαγορεύσεις τῆς ἀρρώστειας μου; Δὲν λέω, ἔρχονται στιγμὲς ποὺ τὰ ξεχνῶ ὅλα, τὸ μεσημέρι, τὸ βράδυ, ὅταν βρίσκεται δίπλα μου ὅλη ἡ οἰκογένεια. Τὶς ἄλλες ὧρες ὅμως; Ὅλοι ἔχουν τὶς δουλειές τους, κι ἐγὼ κάθομαι μόνος ἐδῶ στὸν καναπέ, μὲ τὴν τσιμπίδα στὸ χέρι ν' ἀνασκαλίζω τὰ κάρβουνα καὶ τὴ στάχτη, αὐτὸ μόνο ἔχω νὰ κάνω... Καὶ νὰ συλλογιοῦμαι... Κι ὕστερα μοῦ μιλᾶς γιὰ παραξενιές; Ἀντιδρᾶς γιὰ ὅσα ἔχασες, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβεις καὶ χωρὶς ἐλπίδες νὰ τὰ ξαναποχτήσεις, αὐτὸ εἶναι, ὄχι παραξενιές. —Σὰ νάχεις δίκιο, ὁμολογοῦσε στὸ τέλος ὁ Βάντζιος κι ἄλλαξε κουβέντα.

Μὲ τὶς γιορτὲς τοῦ Πάσχα, ὅλα ξεχάστηκαν. Ὁ Πέτρος ἔνοιωθε πὼς βρισκόταν τώρα μέσα στὴ ζωή, δὲν καθόταν πιὰ στὴ γωνιὰ νὰ νοιώθει ξεκομμένος ἀπ' αὐτή. Ἦρθαν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, ὁ Νίκος, ἡ Φιλίτσα, τὰ παιδιά τους, ἡ ἐγγονή του ἡ Ἑλενίτσα, ὁ Πετράκης ἦταν κοντά του, ἡ Θάλεια... Παρόλα αὐτὰ ἔμεινε ἕνα κενὸ στὴν καρδιά του. Ὁ Μάνος καὶ ἡ Θεώνη, οὔτε αὐτὴ τὴ φορὰ ἦρθαν. Ἤξερε τὴν αἰτία, δὲ χρειαζόταν νὰ ρωτήσει ἄλλους γιὰ νὰ τὴ μάθει... Ὁ Μάνος δὲ δυσκολεύτηκε νὰ βρεῖ δουλειά, μετὰ τὴν ἀπόλυσή του, λίγοι ἦταν οἱ ἐπιστήμονες τοῦ ἀναστήματός του. Ὅμως ὁ τρόπος ποὺ τοῦ συμπεριφέρθηκαν τοῦ κόστισε πολύ. Αὐτὸς περίμενε προαγωγή, κι αὐτοὶ τὸν ἔρριξαν στοὺς δρόμους. Γιατί; Ἐπειδὴ ὁ ἀδελφός του ἦταν παλιότερα βουλευτὴς τῶν *Φιλελευθέρων*, ἀντιδροῦσε -τὸν κατηγοροῦσαν- στὸ καθεστώς, τὸ ἴδιο ἦταν κι ὁ ἀδελφός του, συνεπὼς ἔπρεπε ν' ἀπολυθεῖ... Τέτοιους πρωτόγνωρους καὶ πρωτόγονους συλλογισμούς, δὲν τοὺς καταλάβαινε ὁ Μάνος· αὐτὸς ἔβλεπε στὴν ἀπόφαση τῆς ἀπόλυσής του, μόνο τὴν ἀνασφάλεια τοῦ καθεστῶτος, ἀλλὰ καὶ τὶς παρασκηνιακὲς ἐνέργειες συναδέλφων του, ὅπως ὑποπτεύθηκε ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή: ἤθελαν νὰ πάρουν τὴ θέση του, αὐτοὶ πῆγαν στὴν Ἀσφάλεια καὶ τὸν κατηγόρησαν· κάποιους τοὺς θεωροῦσε καὶ φίλους του, τοὺς εἶχε μάλιστα βοηθήσει στὴν ἀνέλιξή τους, τὸν πλήρωσαν μὲ τὴν ἀχαριστία τους... Βέβαια, κανένας Γιαννιώτης δὲν τοῦ ἔφταιγε, ὅμως δὲν εἶχε καμιὰ διάθεση γιὰ ταξίδια, παρόλο ποὺ ἤξερε ὅτι πὼς θὰ ζοῦσε ὡραῖες στιγμὲς μὲ τὴν οἰκογένεια τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ πεθεροῦ του, τοῦ Γιάγκου... Τόθελε, ὅμως ἀποφάσιζε ὁ ἄλλος ἑαυτός του, αὐτὸς ποὺ τοῦ ζητοῦσε νὰ μένει μακριὰ ἀπὸ μιὰ ζωὴ στερημένη ἀπὸ ἐλευθερία, μακριὰ ἀπὸ ἕνα κόσμο ποὺ προκαλοῦσε μὲ τὴ συμπεριφορά του... Ἡ Θεώνη ἦταν ἀπόλυτα ταυτισμένη μαζί του· εἶχε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, τοὺς ἀρκοῦσε γιὰ τὶς δύσκολες στιγμὲς ποὺ περνοῦσαν· τὴν ἀγάπη τῶν δικῶν τους θὰ τὴν ἀπολάμβαναν μὲ τὴν ἀνατολὴ καλλίτερων ἡμερῶν, ἔτσι πίστευαν...

Ὁ Μάιος καλοσύνεψε ἐπιτέλους καὶ ἔδωσε τὴν εὐχέρεια στὸν Πέτρο, νὰ ἐγακταλείψει τὴν ἀπομόνωση τοῦ σπιτιοῦ, νὰ πάει στὸ μαγαζὶ καὶ νὰ ἐπι-

κοινωνεῖ μὲ τὸν κόσμο. Στὴν ἀρχὴ χρησιμοποιοῦσε ἁμάξι, ἀργότερα, καθὼς ὁ καιρὸς καλλιτέρευε, ἂν καὶ μερικὲς μέρες οἱ βροχὲς καὶ τὰ χαλάζια, τὶς ἔκαναν νὰ μοιάζουν μὲ χειμώνα, πήγαινε μὲ τὰ πόδια, βαδίζοντας ἀργὰ καὶ μὲ προσοχή, ὥσπου νὰ προσαρμοστεῖ στὴ νέα κατάσταση.

Ἡ ἔξοδος τοῦ Πέτρου καὶ ἡ συναναστροφή του μὲ τοὺς ἀνθρώπους, ἐπιβεβαίωσαν τὴν αἴσθηση -κι ἀργότερα τὴ βεβαιότητα- ποὺ ἀπὸ καιρὸ εἶχε σχηματίσει· πώς, δηλαδή, ἡ ζωὴ στὴν πόλη εἶχε ἀλλάξει. Δὲν κινόταν πιὰ στὰ γνωστὰ παραδοσιακὰ πλαίσια, ἔτσι ὅπως τὴν ἤξερε καὶ τὴ ζοῦσε ἀπὸ τὴ μέρα ποὺ ἀπελευθερώθηκαν τὰ Γιάννινα. Οἱ πολιτικοὶ εἶχαν ἐξαφανιστεῖ, κάποιοι περνοῦσαν ἀπὸ τὸ μαγαζί του, τὸν χαιρετοῦσαν, συνομιλοῦσαν μαζί του, δὲν εἶχε νοστιμιὰ ἡ κουβέντα τους, βιάζονταν κι ὅλας νὰ τὸν ἀφήσουν, σὰν κάτι νὰ φοβόταν. Ἄλλοι, γνωστοί του κι αὐτοί, ἀρκετοὶ ἀπὸ τὴ συνοικία του τὴν Καραβατιά, εἶχαν ἐξαφανιστεῖ, δὲν τοὺς ἔβλεπε πουθενά. Ρώτησε μιὰ μέρα τὸ Γιάγκο γιαυτό: —*Τοὺς ἔστειλαν στὴν ἐξορία,* τοῦ ἀπάντησε. —*Τὶ ἔκαναν;* ἐπέμεινε ὁ Πέτρος. —*Ἄλλοι ἦταν κομμουνιστές, ἄλλοι ἀδιόρθωτοι παλαιοκομματικοί,* τὸ τελευταῖο τὸ εἶπε μὲ τόνο εἰρωνικό, *νὰ σὰν τὸ γαμπρό μας τὸ Μάνο, τοὺς θεώρησαν ἐχθρούς τους καὶ τοὺς ἀπόκοψαν ἀπὸ τὴν κοινωνία. Δὲν διαβάζεις στὶς ἐφημερίδες, τὶ κάνουν πολλοὶ γιὰ νὰ σωθοῦν;* —*Δὲν καταλαβαίνω,* ἀπόρεσε ὁ Πέτρος. —*Διάβασε τὶς ὑπεύθυνες δηλώσεις τους καὶ θὰ καταλάβεις,* ἀπάντησε ὁ Γιάγκος. Τὶς ὑπεύθυνες δηλώσεις τὶς διάβαζε, ἀλλὰ δὲν καταλάβαινε πολλὲς φορὲς τὶς κατάρες καὶ τὶς ἀποδοκιμασίες ὅσων τὶς ὑπόγραφαν, ὄχι μόνο ἐναντίον τῶν κομμουνιστῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν παλιῶν κομμάτων, τὰ ὁποῖα τόσο πιστὰ εἶχαν ὑπηρετήσει στὸ παρελθόν, ἦταν ἀξιόλογα στελέχη τους. —*Δὲν πιστεύω νὰ κάνουν αὐτὲς τὶς ἀποκηρύξεις μὲ τὴν καρδιά τους,* σκέφτηκε μιὰ μέρα, *ἀγωνίζονται γιὰ νὰ σωθοῦν.* Δὲν εἶχε ἄδικο... Κάτι ἀκόμα τοῦ εἶχε τραβήξει τὴν προσοχή. Κατὰ τὴ μετάβαση καὶ τὴν ἐπιστροφή του ἀπὸ τὸ μαγαζί, συναντοῦσε στὸ δρόμο ὁμάδες παιδιῶν μὲ ὁμοιόμορφες στολές, ἀλλὰ καὶ μεγάλους ἔνστολους μὲ χρυσᾶ κορδόνια, ποὺ τὰ ὁδηγοῦσαν. *Θάναι ἡ νεολαία τοῦ Μεταξᾶ,* συλλογίστηκε, *καθημερινὰ γράφουν οἱ ἐφημερίδες γιαυτή.* Ἐκεῖνο ποὺ δὲ μπροροῦσε νὰ ἐξηγήσει ἦταν γιατὶ ἔντυναν τὰ παιδιὰ μὲ στολές. Τὴν ἀπορία του προσπάθησε νὰ λύσει ὁ Δημήτρης ἕνα μεσημέρι, ὅταν τὸν ρώτησε: —*Τοὺς ντύνουν, ὁμοιόμορφα, γιατὶ μιμοῦνται τοὺς Ἰταλοὺς καὶ τοὺς Γερμανοὺς ποὺ κάνουν τὸ ἴδιο. Ἔχουμε δικτατορία, πατέρα, ὅπως καὶ τὰ κράτη ποὺ σοῦ ἀνέφερα. Πιστεύουν πὼς ἡ κοινὴ στολὴ ὁδηγεῖ καὶ σὲ ὁμοιόμορφη σκέψη καὶ δράση. Ὁ Μεταξᾶς στὴ νεολαία στηρίζεται γιὰ ν' ἀλλάξει τὴ νοοτροπία τοῦ Ἕλληνα. Ἂν τὸν ἀφήσει ὁ Θεός.* —*Ὁ στρατηγὸς τὶ λέει γιὰ ὅλα αὐτά;* ρώτησε τὸν Πετράκη ὁ παπούς. —*Τίποτα, τὸν ἐνδιαφέρουν μόνο οἱ χάρτες καὶ τὰ σχέδια ἄμυνας. Πάνω σ' αὐτὰ εἶναι σκυμμένος. Καὶ ἀνησυχεῖ. Φοβάται πὼς οἱ Ἰταλοὶ θα ἔρθουν στὴν Ἀλβανία καὶ θὰ μᾶς χτυπήσουν.*

Εὐχάριστη ἦταν καὶ ἡ ἔκπληξη ποὺ δοκίμασε ὁ Πέτρος, λίγο πρὶν ἀπὸ τὸ Πάσχα, ὅταν ἀκόμα ἔμενε στὸ σπίτι, μὲ τὴν ἐπίσκεψη τοῦ γιατροῦ Θεοχάρη Καρβούνη. —*Ἤρθα, γιατὶ ἔμαθα πὼς δὲ βγαίνεις...*, τοῦ εἶπε ὁ Καρβούνης, *ἤθελε νάρθει καὶ ὁ μουφτὴς μαζί μου, μὰ εἶναι κι αὐτὸς ἀνήμπορος. —Τιμή μου κὺρ-Θεοχάρη*, ἀπάντησε ὁ Πέτρος, *ἔπρεπε ὅμως νὰ μᾶς εἰδοποιήσεις γιὰ τὸν ἐρχομό σου, θὰ βρίσκαμε τρόπο νάρθουμε στὸ ἀρχοντικὸ τοῦ μουφτῆ. Δική μας, ἐμένα καὶ τοῦ Γιάγκου εἶναι ἡ ὑποχρέωση, κι ὄχι δική σου. Νὰ σ' ἔχει ὁ θεὸς καλά...* Δὲν ἀναφέρθηκαν στὸ παρελθόν, αὐτὸ πιὰ εἶχε καταγραφεῖ ὡς ἀνεξόφλητη εὐγνωμοσύνη ἐπιζωῆς τῶν δυὸ οἰκογενειῶν πρὸς τὸν Καρβούνη, τὸ σωτήρα τῆς Θεώνης. Ὁ τελευταῖος ἔφερε τὸ θέμα στὴ συζήτηση, γιατὶ ἔμαθε ἀπὸ τὸ Μάνο τὶς περιπέτειές του, ὅταν πέρασε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, εἶδε τὰ σφιχτὰ χείλη καὶ τὸ τραβηγμένο πρόσωπο τῆς Θεώνης καὶ κατάλαβε πόση πίκρα εἶχε μαζευτεῖ στὴν καρδιά της... —*Εἶναι βλάκες, ἐκτὸς τοῦ Μεταξᾶ, ὅλοι οἱ ἄλλοι εἶναι βλάκες...*, φώναξε ἀγαναχτισμένος ὁ Θεοχάρης. *Τὸ Μάνο βρῆκαν ν' ἀπολύσουν; Μὰ δὲν ἔχουμε ἄλλον καλλίτερο ἐπιστήμονα τῆς εἰδικότητάς του στὴν Ἑλλάδα. Εἶναι ἀναντικατάστατος. Σίγουρα τὸν ἔφαγαν οἱ «φίλοι» του. Περνάει πολὺ σήμερα ἡ ρουφιανιὰ στὴν πατρίδα μας. Ὁ Μανιαδάκης τὸ παρατράβηξε. Δὲν ἐξετάζει μὲ προσοχὴ τὶς περιπτώσεις καὶ καταδικάζει σὲ ἐξορία καὶ στιγματισμὸ δίκαιους καὶ ἄδικους. Ἐδῶ δὲ σεβάστηκαν τὸ Μιχαλακόπουλο, τὸν βασάνισαν καὶ τὸν ἐκτέλεσαν -τὶ ἄλλο ἀπὸ ἐκτέλεση ἦταν ἡ ἐξορία του μὲ πνευμονία;- δὲ λογάριασαν οὔτε τὴν κοινὴ γνώμη, οὔτε κάποιες φωνὲς ποὺ ἀκούονται στὴν Εὐρώπη, ὄχι ἐκείνους ποὺ τοὺς πληρώνουν ἢ ἔχουν συμφέρον νὰ τοὺς ὑμνοῦν. Κάποτε τὸ καθεστώς τους θὰ καταρρεύσει μὲ πάταγο, εὔχομαι νὰ γίνει κάτω ἀπὸ ὁμαλὲς συνθῆκες κι ὄχι ἀνώμαλες, θὰ χυνόταν τότε πολὺ αἷμα, ἐκτὸς κι ἂν μᾶς προφτάσει ὁ πόλεμος καὶ τὰ διαλύσει ὅλα... Τώρα βρίσκονται στὸ ἀπόγειο τῆς δύναμής τους, χρειάζεται προσοχή. Τὰ λέω καὶ στὸ φίλο μου τὸ Σπυρίδωνα, δὲ μ' ἀκούει, ἔχει ταυτίσει τὸ μέλλον του μὲ τὴ δική τους τύχη, βάλαμε στοίχημα, νὰ δοῦμε ποιὸς θὰ τὸ κερδίσει...*

Ὁ Πέτρος ἔμεινε μ' ἀνοιχτὸ στόμα. Χείμαρρος ὁ κὺρ-Θεοχάρης, λόγος καθαρός, ἀνατόμος ἦταν, ταίριαζε καὶ μὲ τὴν ἐπιστήμη ποὺ ὑπηρετοῦσε, ἂν καὶ σπάνια τὴ χρησιμοποιοῦσε, τὸν εἶχαν ἀπορροφήσει ἄλλες ἀπασχολήσεις. Ἄφοβος, ἀλλὰ ὄχι παράτολμος. Ἐξάλλου τὸν περισσότερο καιρὸ ζοῦσε στὴν Ἀλεξάνδρεια· στὸν πόλεμο θὰ διαδραμάτιζε σημαντικὸ ρόλο, κυρίως στὸ χῶρο τῶν ἐπαφῶν τῆς ἐξόριστης ἑλληνικῆς κυβέρνησης, μὲ ξένες κυβερνήσεις, φιλικὲς πρὸς τὴν Ἑλλάδα, στὴν πραγματικότητα ἢ κατὰ «συνθήκη», ἀκόμα καὶ μὲ κυβερνήσεις ἔκδηλα ἐχθρικές, εἶχε ἐξελιχτεῖ σὲ ἔξοχο διπλωμάτη, ἂν καὶ δὲν εἶχε φοιτήσει σὲ καμιὰ σχολή. Τώρα ἀποκάλυπτε στὸν Πέτρο γυμνὴ τὴν ἀλήθεια γιὰ τὴν κατάσταση, ἔπρεπε ὅλοι νὰ προσέχουν καὶ οἱ παραμικρὲς ὑποψίες μποροῦσαν νὰ δημιουργήσουν προ-

βλήματα. —*Τὸν εἶδες τελευταῖα τὸ δεσπότη;* τὸν ρώτησε ὁ Καρβούνης. *Ἂν τὸν δεῖς*, πρόσθεσε, *μὴν ἀρχίσεις τὶς ἐπικρίσεις, τοῦ κακοφαίνεται, ἂν καὶ στὸ βάθος πιστεύω πὼς παίζει θέατρο, τουλάχιστο σ' ὅ,τι ἀφορᾶ τὶς σχέσεις του μὲ τὸ Μεταξᾶ, τὸ βασιλιὰ τὸν λατρεύει, δὲ μπορεῖ νὰ συζητήσεις μαζί του γιαυτόν, δὲ δέχεται καμιὰ κατηγορία σὲ βάρος του, ὅ,τι ἔκανε καλῶς καμωμένα...* —*Δὲ θὰ τὸν ἐρεθίσω*, εἶπε ὁ Πέτρος, *θὰ προσπαθήσω νὰ τὸν δῶ, μετὰ τὸ Πάσχα. Θέλω νὰ τοῦ μιλήσω καὶ γιὰ τὸ Μάνο, γιὰ τὴν ἄδικη ἀπόλυσή του...* —*Φρόντισε μόνο νὰ μὴ μάθει τίποτα ὁ Μάνος, θὰ θυμώσει εἶναι πολὺ περήφανος. Τὸ ἴδιο καὶ ἡ Θεώνη, δὲ θὰ σοῦ τὸ συγχωρήσουν...* —*Θὰ μείνεις καιρὸ στὰ Γιάννινα;* ρώτησε ὁ Πέτρος, *θέλω νὰ ξανασυναντηθοῦμε...* —*Δυστυχῶς φεύγω δυὸ μέρες μετὰ τὸ Πάσχα. Μὲ λύπη ἀφήνω τὰ Γιάννινα, τ' ἀγαπῶ πολύ, εἶναι ἡ πρωτεύουσα τῆς κοινῆς μας ἰδιαίτερης πατρίδας. Μὲ λύπη ἀφήνω καὶ σᾶς τοὺς ἀγαπημένους μου φίλους. Τοὺς χαιρετισμούς μου στὸ Γιάγκο καὶ τὴ Φωτεινή, δὲν προφταίνω νὰ τοὺς δῶ...* Ὁ Καρβούνης χαιρέτησε καὶ τὴ Λευκή, αὐτὴ μόνο βρισκόταν ἐκείνη τὴν ὥρα στὸ σπίτι, ἄνοιξε τὴν πόρτα κι ἔφυγε. Ὁ Πέτρος ἔνοιωσε μὲ τὴν ἀναχώρησή του, ἕνα σφίξιμο στὴν καρδιά. Θὰ ξανάβλεπε τάχα τὸν καλὸ αὐτὸ φίλο;..

Γιὰ τὸ Πάσχα εἶχαν φτάσει καὶ ὁ Νίκος μὲ τὴ Φιλίτσα καὶ τὰ παιδιά τους. Ἦταν μιὰ εὐτυχισμένη οἰκογένεια, μιὰ ἔγνοια μόνο τὴ βασάνιζε. Ὁ Νίκος εἶχε πληροφορηθεῖ πὼς βρισκόταν σ' ἕνα κατάλογο καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου «πρὸς ἐκκαθάρισιν». Οἱ πληροφορίες ἔλεγαν ὅτι πρὸς τὸ παρὸν δὲν κρινόταν ἐπικίνδυνος, ἁπλὰ συμπαθοῦσε τοὺς «παλαιομματικοὺς» ἀλλὰ δὲν ἦταν σίγουρος τὶ θὰ συνέβαινε στὸ μέλλον. Πολλοὶ διεκδικοῦσαν τὴ θέση του, αὐτὸς τὴν εἶχε καταλάβει μὲ τὴν ἀξία του, οἱ ἄλλοι θ' ἀγωνίζονταν νὰ τὸν διώξουν, ἔχοντας ἰσχυρὲς διασυνδέσεις μὲ ὑψηλὰ πρόσωπα τοῦ καθεστῶτος. Ἀπὸ τοὺς τελευταίους κάποιοι τὸν ὑποστήριζαν, τόσο γιατὶ εἶχε γίνει γνωστὸς στοὺς σοβαροὺς ἐπιστημονικοὺς κύκλους, ὅσο καὶ γιατὶ ὑπολόγιζαν πὼς ἡ ἀπόλυσή του θὰ εἶχε ἀντίκτυπο στὴν κοινωνία τῶν Ἀθηνῶν, θὰ τοὺς ζημίωνε περισσότερο, παρὰ θὰ τοὺς ὠφελοῦσε, θὰ τοὺς ἐξέθετε. Οἱ διχογνωμίες ἦταν πρὸς ὄφελος τοῦ Νίκου, εἶχε ἐλπίδες πὼς τελικὰ δὲ θὰ γινόταν κι αὐτὸς θύμα, μαζὶ μ' ἀρκετοὺς ἄλλους, ποὺ εἶχαν ἀντιταχτεῖ στὴ δικτατορία. Ἡ ἀνησυχία βέβαια παρέμεινε, αὐτὴ ὅμως τὴν κρατοῦσε μόνο γιὰ τὸν ἑαυτό του, οὔτε στὴ Φιλίτσα εἶπε τίποτα, δὲν ἤθελε νὰ τὴν ἀναστατώσει, τῆς ἔφτανε ἡ ἔγνοια τῆς ἀνατροφῆς τῶν παιδιῶν, τῆς ἔφτανε ἀκόμα καὶ ἡ ἀπόφασή της νὰ θάψει ὁριστικὰ τὰ ὄνειρά της γιὰ φοίτησή της στὸ Πανεπιστήμιο. Ἡ μόνη ποὺ δὲν εἶχε καμιὰ ἔγνοια ἦταν ἡ Ἑλενίτσα. Μετὰ τὴν ἀπόφασή της νὰ φοιτήσει στὴ Φιλοσοφική, ἀφοῦ ἐγκατέλειψε τὴν Ἰατρική, εἶχε ἀφοσιωθεῖ στὴ νέα ἐπιστήμη, σημείωνε σημαντικὲς ἐπιδόσεις, ἦταν ἀπόλυτη εὐχαριστημένη μὲ τὸν ἑαυτό της. Ὁ Πέτρος τὴν χαιρόταν καὶ τὴν καμάρωνε.

Τελικὰ στὴν οἰκογένεια τοῦ Πέτρου εἶχαν διαμορφωθεῖ οἱ ἑξῆς τάσεις: Ὁ Πέτρος παρέμεινε πιστὸς στὶς φιλελεύθερες ἰδέες του, ἦταν ὅμως ἄνθρωπος τοῦ μέτρου, ἀντίθετος στὶς βίαιες ἐκδηλώσεις. Ἔτσι ἔδειχνε κάποια ἀνοχὴ στὸ καθεστώς, περιμένοντας τὴν ἀνατολὴ καλλίτερων ἡμερῶν, οὔτε κι ὁ ἴδιος ὅμως ἤξερε πῶς θὰ ἔρχονταν. Ἦταν ἀντίθετος μὲ τὸ φίλο του τὸ Βάντζιο, ποὺ ἐπιφανειακὰ ἔδειχνε νὰ μὴν τὸν ἐνοχλεῖ ἡ δικτατορία, στὸ βάθος ὅμως ἔβραζε ἀπὸ ἀγανάκτηση. Ὁ Πέτρος φοβόταν πὼς κάποτε θὰ ξεσποῦσε καὶ θ' ἀντιμετώπιζε τὶς συνέπειες. Ὁ Δημήτρης, ὁ γιατρός, δὲ συμφωνοῦσε μὲ τὸν τρόπο τῆς ἐπιβολῆς τῆς δικτατορίας, ἡ ὅλη ὅμως συμπεριφορά του ἄφηνε νὰ ἐννοηθεῖ πὼς εἶχε προσαρμοστεῖ στὴ νέα κατάσταση, ὅπως εἶχαν κάνει οἱ περισσότεροι ἐπιστήμονες στὰ Γιάννινα. Ὁ Πετράκης ἦταν ἀναντίρρητα φιλοδικτατορικός. Οἱ ἐπαναστάσεις καὶ τὰ κινήματα ποὺ ἔζησε ἔντονα ὡς εὔελπις, εἶχαν ἀφήσει ἀνεξίτηλα ἴχνη στὴν ψυχή του, προσδιόρισαν τὴ στάση του. Ὑπεύθυνα θεωροῦσε τὰ πολιτικὰ κόμματα, ἰδιαίτερα ἐκεῖνο τῶν *Φιλελευθέρων*, γιατὶ κάθε τόσο ἀναστάτωναν τὸν τόπο μὲ ἐπαναστάσεις, δημιουργοῦσαν πληγὲς ὄχι μόνο στὸ σῶμα τῶν ἀξιωματικῶν, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλα τὰ κοινωνικὰ στρώματα, κατέστρεφαν τὴν οἰκονομία, ἔφερναν τὴν Ἑλλάδα πίσω. Ἡ ἐπιβολὴ τῆς δικτατορίας ἦταν γιαυτὸν λύση σωτηρίας γιὰ τὸν τόπο, τὴν ἀποδέχτηκε καὶ τὴ χειροκρότησε. Κάποιους δισταγμοὺς ἔνοιωθε τελευταῖα, μετὰ τὴν ἀπόσπασή του στὸ Στρατηγεῖο. Ἐνῶ στὶς ἄλλες μονάδες ποὺ ὑπηρέτησε οἱ ἀξιωματικοὶ δὲν ἔκρυβαν τὰ φρονήματά τους καὶ μιλοῦσαν ἀνοιχτὰ ὑπὲρ τῆς δικτατορίας, οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ Στρατηγείου ἦταν κουμπωμένοι. Οὔτε σχόλια, οὔτε χαρακτηρισμοί, οὔτε ἀξιολογήσεις. Ἀπόλυτη προσήλωση στὸ καθῆκον καὶ τὸ ἔργο τους, λὲς καὶ δὲν τοὺς ἐνδιέφερε καθόλου ποιὸς καὶ πῶς διοικοῦσε τὸν τόπο. Οὔτε κι ὁ Κατσιμῆτρος ἄφηνε νὰ ἐννοηθεῖ τὶ ἀκριβῶς φρονήματα εἶχε, ἂν καὶ ἔλεγε κατὰ καιρούς, σὲ λόγους του, ἐγκωμιαστικὰ λόγια γιὰ τὴν 4η Αὐγούστου...

Προερχόμενος ἐκ Κορυτσᾶς διῆλθεν ἐξ Ἰωαννίνων προχθὲς (5-6-38) *ὁ σεβασμιώτατος μητροπολίτης Κορυτσᾶς κ. Εὐλόγιος Κουρίλας. Γνώστης βαθὺς καὶ μελετητὴς τῆς Ἠπειρωτικῆς ἱστορίας, συγγραφεὺς δὲ ἀξιολόγων πραγματειῶν καὶ μονογραφιῶν, ὁ σεβασμιώτατος κ. Κουρίλας συνδυάζει ἐν ἑαυτῷ καὶ τὸν φωτισμένον ἱεράρχην καὶ τὸν βαθέως ἐκτιμώμενον ἀπὸ τὸ ποίμνιον τῆς ἱστορικῆς Μητροπόλεως*, (*Ἤπειρος*, 7-6-38). Σήμερα οἱ Ἀλβανοὶ δὲν ἐπιτρέπουν τὴν ἐγκατάσταση τοῦ μητροπολίτη, ποὺ ἐκλέχτηκε ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, στὴ μητρόπολη Κορυτσᾶς. (Μεταπολεμικά, ἡ *Ἑταιρεία Ἠπειρωτικῶν Μελετῶν* ἔστησε τὴν προτομὴ τοῦ Κουρίλα στὸ Πάρκο *Λιθαρίτσια*, μαζὶ μὲ τὶς προτομὲς τοῦ μητροπολίτη Ἀργυροκάστου Παντελεήμονος, τοῦ Παν. Ἀραβαντινοῦ καὶ τοῦ Ἰωαν. Λαμπρίδη. Ἕνα πρωί, πρὶν ἀπὸ ἀρκετὰ χρόνια, οἱ προτομὲς αὐτές, ὅπως καὶ οἱ ἄλλες ποὺ εἶχε ἐγκαταστήσει ἡ ΕΗΜ στὸ *Ἄλσος*, τοῦ Κ. Κρυστάλλη, Γ. Ζαλοκώστα, Χρ. Χρηστοβασίλη, Δημ. Σαλαμάγκα, Γ. Χατζῆ-Πελλερέν, Μάρκου Αὐγέρη, Γιοσὲφ Ἐλιγιὰ κ.ἄ., βρέθηκαν μὲ κομένες τὶς μύτες, ἔγιναν ρινότμητες. Ποτὲ δὲν ἀνακαλύφθηκε ποιὸς ἔκανε τὴ βέβηλη αὐτὴ πράξη - ντροπὴ γιὰ τὴν πόλη τῶν Γιαννίνων).- Ὁ Λιδωρίκης μαζὶ μὲ τ' ἄλλα ἄρθρα, δημοσίευσε στὴν *Καθημερινὴ* καὶ *ὡραῖον* καὶ

ἐμπνευσμένον ὕμνον γιὰ τὸ μητροπολίτη Ἰωαννίνων Σπυρίδωνα. Ἡ *Ἤπειρος* τὸ ἀναδημοσίευσε (8-6-38). Μεταφέρω τὸν πρόλογο: *Ὅταν μιλᾶς γιὰ τὰ Ἰωάννινα, μιὰ φωτεινὴ μορφὴ προβάλλει ἐμπρός σου. Ὁ Μητροπολίτης. Δὲν εἶναι μιὰ κοινὴ φυσιογνωμία ἱεράρχου, ἕνας καλὸς ποιμήν, ἁπλῶς σταλμένος ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία διὰ νὰ ποδηγετῇ ἐπάνω στοὺς χριστιανικοὺς αἰώνιους κανόνες, τὸ πλῆθος τῶν πιστῶν της. Τέτοιους σεμνοὺς καὶ ἀφοσιωμένους στὰ ὑψηλὰ καθήκοντά των ἱερεῖς ἔχει ἡ Ἑλλάδα ἀρκετούς. Ἀλλὰ εἶναι σπάνιοι πολὺ οἱ ἱεράρχαι ἀρχηγοί, αὐτοὶ ποὺ εἶναι πλασμένοι ἀπὸ μιὰ «στόφα» σιδερένια, ὅπως εἶναι ὁ Σπυρίδων Βλάχος, ὁ μητροπολίτης Ἰωαννίνων. Τὸ ἀναφέρω τώρα, γιατὶ εἶναι ἄρρηκτα δεμένος μὲ κάθε ζήτημα τῆς πρωτευούσης τῆς Ἠπείρου καὶ γιατί, γενικώτερα σὲ ὅ,τι ὑπάρχει τὸ Ἠπειρωτικό, θὰ βρῆτε τὴν ἐπέμβασή του, θὰ διακρίνητε τὴν ἰσχυρὰ ἐπίδραση τῆς «τρομερῆς» προσωπικότητός του. Αὐτὸ τὸ ἀσκητικό, ὑψηλό, ἰσχνὸ κορμί, τὸ τυλιγμένο μέσ' στὰ ράσα, εἶναι ντυμένο ὅλο Ἤπειρο. Μ' αὐτὴν ξυπνάει καὶ κατακλίνεται, μὲ τὴ ζωή της ἀναπνέει καὶ μὲ τ' ἀδιάκοπα, πολλὰ προβλήματά της, πλουτίζει τὶς ἡμέρες καὶ τὶς νύχτες του...* Στὴ συνέχεια, ἔτσι, μὲ λογοτεχνικὸ τρόπο, ἀναφέρεται στὴ ζωή του κι ἀπαριθμεῖ τὰ ἔργα του, εἶναι πραγματικὰ τὸ ἄρθρο του ἕνας *ὕμνος* γιὰ τὸ Σπυρίδωνα...- Οἱ ἐφημερίδες τῶν Γιαννίνων, μὲ ἄρθρα τους (πρῶτο καὶ δεύτερο δεκαήμερο Ἰουνίου) ὑπέβαλαν στὴν κυβέρνηση τὸ αἴτημα τῆς καθιέρωσης ἀεροπορικῆς συγκοινωνίας μεταξὺ Ἰωαννίνων-Θεσσαλονίκης· τὰ ἐπιχειρήματά τους συνηγοροῦσαν σὲ μιὰ τέτοια κυβερνητικὴ ἀπόφαση.- Σὲ τρεῖς συνέχειες (ἀπὸ 14-6-38) περιγραφόταν ἡ ἐκδρομὴ τῶν σπουδαστῶν τῆς *Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Ἰωαννίνων* στὰ Ἰόνια νησιὰ καὶ τὴν Ὀλυμπία. Οἱ ἐκδρομὲς τῶν σχολείων ἀποτελοῦσαν τότε συνήθη δημοσιεύματα τῶν ἐφημερίδων.- Ἀπὸ τὶς 5-6-38 ὁ Σωτ. Ζοῦμπος ἄρχισε τὴ δημοσίευση, στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα*, παλιῶν ἀνέκδοτων *σχετιζομένων μὲ τὴν ζωὴν τοῦ Ἠπειρώτου καὶ τοῦ Γιαννιώτου*. Τὰ ἀνέκδοτα δημοσιεύονταν κάθε Κυριακή. Ἔχουν περιληφθεῖ καὶ στὰ «Ἅπαντα» του. Τὸ δεύτερο δεκαήμερο τοῦ Ἰουνίου ὁ Σωτήρης ἀρραβωνιάστηκε μὲ τὴ Θηρεσία Δ. Χρόνη, ἀπὸ τὴ Δοβρά.- Κυκλοφόρησε καὶ στὰ Γιάννινα τὸ πρῶτο τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ *Θησαυρός*· ἀποτέλεσε γιὰ χρόνια ἀγαπημένο ἀνάγνωσμα πολλῶν· οἱ παλιοὶ θὰ θυμοῦνται καὶ τὴ γελοιογραφία τῆς «Χοντρῆς», τοῦ ἐξώφυλλου.- Τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου ἔκρουε ὁ διευθυντὴς τῆς Ἐμπορικῆς σχολῆς Ἀλ. Σπυράκης, μὲ ἐπιστολή του στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* (11-6-38)· ἔγραφε πὼς οἱ Γιαννιῶτες κινδύνευαν ἀπὸ *τὰ ἄνευ καλύμματος φρέατα* κι ἀπὸ τὸν τρόπο ἄντλησης νεροῦ μὲ κουβάδες καὶ τριχιές.- Ἱδρύθηκε στὰ Γιάννινα ἡ *Ἐθνικὴ Ἠπειρωτικὴ ἕνωσις «Τσακάλωφ»*, μὲ σκοπὸ τὴ συγκέντρωση ἱστορικῶν στοιχείων, ἀναφερόμενων στὴν ἐθνικὴ δράση τῶν Ἠπειρωτῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Στὴν Ἕνωση μετεῖχαν οἱ Γ. Καλούδης, Φιλ. Σαγκούνας κ.ἄ.- Ἀρραβῶνες: Σπῦρος Παπαμιχαήλ, διευθυντὴς τῆς 62ας Κ. Δ. αὐτοκινήτων καὶ ἡ Μελανία Στ. Πελένη ἀρραβωνιάστηκαν. Ἐπίσης ὁ Σολομὼν Ἐσδρὰ Ἰωσέκος καὶ ἡ Ζανὲτ Β. Καμπιλῆ.- Γάμοι: Ἀναστάσιος Κόντος καὶ Λίτσα Φλώρου, παντρεύτηκαν (Ἰούνιος).- Θάνατοι: Πέθανε στὶς 25-6-38 ἡ Βασιλικὴ Ἰ. Καζάζη.- Στὶς 27-6-38 τεράστια πυρκαϊά, ποὺ ξεκίνησε ἀπὸ καφενεῖο τῆς ὁδοῦ Μητροπόλεως, κατέστρεψε σπίτια, καταστήματα, φαρμακεῖα, ἀρτοποιεῖα. Οἱ ζημίες ὑπολογίστηκαν σὲ πολλὰ ἑκατομμύρια. Ἀγανάκτηση, κατὰ τὶς ἐφημερίδες, πλημμύρισε τοὺς κατοίκους τῆς πόλης, *λόγῳ τῆς πλημμελοῦς λειτουργίας τῆς πυροσβεστικῆς ἀντλίας καὶ λόγῳ τῶν μεγάλων ἀτελειῶν, τὰς ὁποίας ἐμφανίζει ἐν γένει ἡ πυροσβεστικὴ ὑπηρεσία*. Τὸ *Ἐμπορικὸ καὶ ἐπαγγελματικὸ Ἐπιμελητήριο* μὲ ἔγγραφό του ζήτησε ἀπὸ τὴ Γενικὴ διοίκηση νὰ ἐγγραφεῖ στὸν τρέχοντα προϋπολογισμὸ τοῦ Δήμου δαπάνη γιὰ τὴν ἀγορὰ καὶ τρίτου καταβρεκτῆρα καὶ νὰ ἐγκριθεῖ ἡ δαπάνη γιὰ τὴν ἐπισκευὴ τοῦ δευτέρου. Σχολίαζαν οἱ ἐφημερίδες: *Ἡ ἔκτασις τῆς προχθεσινῆς πυρκαϊᾶς κατέδειξε τὴν πλήρη σχεδὸν ἀνυπαρξίαν τῶν μέσων διὰ τὴν κατάσβεσιν τοῦ πυρός. Μία μόνη ἀντλία καὶ αὐτὴ ἀνάπηρος. Ἰδοὺ τὸ ἅπαντον τῆς πυροσβεστικῆς μας ὑπηρεσίας...* (29-6-38). Ἀντίθετα ἐγκωμιαστικὰ ἄρθρα γράφτηκαν γιὰ τὴ Χωροφυ-

λακὴ καὶ τοὺς ἐθελοντές, ποὺ βοήθησαν τοὺς ἐπαγγελματίες νὰ σώσουν μέρος τῆς περιουσίας τους καὶ νὰ προφυλάξουν πολλὰ καταστήματα ἀπὸ τὴν ἀπειλὴ τῆς πυρκαϊᾶς. Τόση ἦταν ἡ ἔκταση τῆς τελευταίας ὥστε ἔφτασε καὶ στὴν ὁδὸ Ἀβέρωφ. Ἀπὸ μέρους πολλῶν καταστραφέντων, ἀλλὰ καὶ καταστηματαρχῶν διασωθέντων, δημοσιεύονταν στὶς ἐφημερίδες, γιὰ μέρες, εὐχαριστήρια.- Στὸ προσκήνιο καὶ πάλι τὸ *Ἠπειρωτικὸν ὑφαντουργεῖον*. Μὲ ἀφορμὴ ἔγγραφο τοῦ προέδρου τοῦ *Ἐμπορικοῦ Ἐπιμελητηρίου* Ἐπ. Βέλλη πρὸς ὅλους τοὺς ἐμπόρους ποὺ εἶχαν ὑπογράψει τὸ ἀρχικὸ πρακτικὸ ἵδρυσής του (Γιαννῆς-Ἀθανασιάδης, ἀδελφοὶ Μαρνέλη, ἀδελφοὶ Μέρτζιου, ἀδελφοὶ Καππᾶ, Σ. Καμπελῆς, Σ. Κοὲν καὶ Ἐλιέζερ) νὰ δηλώσουν ἂν θὰ συμμετάσχουν στὴν ὑπὸ ἵδρυση βιομηχανία, ἡ *Ἤπειρος* (25-6-38) πρότρεπε τὴ Γενικὴ διοίκηση νὰ ἐπέμβει, γιατὶ ὅλες οἱ ἐνέργειες τοῦ προέδρου τοῦ *Ἐπιμελητηρίου* ὁδηγοῦσαν στὴ ματαίωση τῆς ἵδρυσης τῆς βιομηχανίας.- Καταστροφὴ -ἔγραφε ἡ *Ἤπειρος*, 14-7-38- συντελεῖται στὸ γραφικὸ *Μύτικα*, τὸ ὡραιότερο μέρος τοῦ Νησιοῦ, μὲ τὴν ἐγκατάσταση ἐκεῖ, πρὶν ἀπὸ μῆνες, συνεργείου ποὺ *καταθρυμματίζει τὸν γραφικὸν βράχον, ὡς νὰ μὴ ὑπῆρχον ἄλλοι βράχοι εἰς τὴν Ἤπειρον γιὰ νὰ ἀσβεστοποιηθοῦν*. Ζητοῦσε τὴν ἐπέμβαση τοῦ Γενικοῦ διοικητῆ γιὰ νὰ σταματήσει τὸ κακό.- Παράκληση ὑποβαλλόταν στὸ δήμαρχο νὰ συστήσει στὸν ἐργολάβο καθαριότητας *ὅπως τὰ θορυβώδη κάρρα τῆς καθαριότητος, μετὰ τῶν ἔτι θορυβωδεστέρων καρραγωγέων των, παύωσι διερχόμενα τὰς ὁδοὺς κατὰ τὰς μεσημβρινὰς ὥρας τουλάχιστον μέχρι τῆς 4ης ἀπογευματινῆς*. Σήμερα ἡ μεσημβρινὴ ἡσυχία διαταράσσεται ἀπὸ τὰ κάθε εἴδους δίτροχα καὶ τετράτροχα, τότε δὲν ἄφηναν τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἡσυχάσουν, καλοκαίρι μάλιστα, τὰ κάρρα. Πάντα θὰ βρίσκεται κάτι γιὰ νὰ ἐνοχλεῖ τὸν ἄνθρωπο...- Ἄλλη ἐνόχληση, τὶς πρωινὲς ὧρες αὐτὴ τὴ φορά, ἐξαιτίας τῶν ραδιοφώνων, μὲ τὰ ὁποῖα εἶχαν ἐφοδιαστεῖ ὅλα τὰ κέντρα (ὑπῆρχαν καὶ 150 ἰδιωτικά). Οἱ ἰδιοκτῆτες τῶν κέντρων, ποὺ ἄνοιγαν πολὺ πρωὶ τὰ μαγαζιά τους, θεωροῦσαν καλὸ ν' ἀνοίγουν μαζὶ καὶ τὸ ραδιόφωνο καὶ μάλιστα στὴ διαπασών. Ἐκνευρισμένη ἡ *Ἤπειρος* (26-7-38) σημείωνε: *Μεγάλη καὶ σπουδαία ἐφεύρεσις τὸ ραδιόφωνον... ἀλλ' ἂς συσταθῇ εἰς τοὺς ἰδιοκτήτας τῶν κέντρων νὰ μὴν καταστρέφουν, ἀπὸ τὰ χαράματα τοῦ Θεοῦ, τὴν ἡσυχίαν τῶν περιοίκων μὲ τὰ ραδιόφωνά των. Τὸ πρᾶγμα εἰς ὡρισμένας περιπτώσεις καταντᾶ αὐτόχρημα τυραννικόν, εἰς σημεῖον ὥστε νὰ καταρᾶται κανεὶς καὶ τὴν ραδιοφωνίαν καὶ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν καὶ τὴν πρόοδον*.- Ἀρραβῶνες (ἀρχὲς Ἰουλίου): Ὁ Κων. Β. Κούρεντας, μηχανικὸς καὶ ἡ Ἐλευθερία Τηλ. Μαυρομμάτη, ἀρραβωνιάστηκαν. Ἐπίσης (τέλη Ἰουλίου) ὁ Π. Παπάζογλου καὶ ἡ Ἀθηνᾶ Σταμοπούλου.- Στὶς 6.30 μ.μ. τῆς 27-7-37 *ἀφίκετο ἐκ Τρικκάλων, μέσῳ Μετσόβου, εἰς Ἰωάννινα, διὰ τῆς νέας ὁδοῦ τὸ πρῶτον ἐπιβατικὸν αὐτοκίνητον* (ἐφημερίδες, 28-7-38). Μὲ τὴ σημασία τῆς λειτουργίας τῆς νέας ἁμαξιτῆς ὁδοῦ ἀσχολήθηκε γιὰ ἀρκετὲς μέρες ὁ Γιαννιώτικος τύπος. Σημείωνε χαρακτηριστικὰ ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (29-7-38): *Ὁ δρόμος Ἰωαννίνων-Μετσόβου-Καλαμπάκας ἔχει ἀκόμα καὶ τὴν μεγάλη του οἰκονομικὴ σημασία γιὰ τὰ Γιάννινα κυρίως. Ἀνέκαθεν ἡ ἐμπορικὴ συναλλαγὴ Ἠπείρου-Θεσσαλίας ἦταν σοβαρὴ καὶ περιορίστηκε, ἢ καλλίτερα ἔπαυσε, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς προσαρτήσεως τῆς Θεσσαλίας εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τώρα τὰ πράγματα εὑρίσκουν τὸν φυσικόν τους δρόμου καὶ ἡ Ἤπειρος πραγματικὰ θὰ ἀναπνεύσῃ. Αὐτὸ πάνω-κάτω ἦταν τὸ θέμα τῆς χθεσινῆς ἡμέρας, ὕστερα ἀπὸ τὴν εἴδησιν ποὺ δημοσιεύτηκε, ὅτι ἔφθασεν εἰς τὴν πόλιν μας ἐπιβατικὸν αὐτοκίνητον ἐκ Τρικάλων. Ἡ εἴδησις προυξένησεν ἀληθινὴ χαρὰ καὶ γύρω της ἐπλάστηκαν ὡραῖα ὄνειρα γιὰ μιὰ οἰκονομικὴν ἄνθησιν τῆς πόλεως...- Ὁ πολύπους τῆς γραφειοκρατίας*, εἶναι ὁ τίτλος ἄρθρου τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* (;-7-38), μὲ περιεχόμενο ἀξιοπρόσεκτο. Τὸ λάθος τοῦ ἀρθρογράφου ἦταν τὸ ὅτι πίστευε πὼς *μὲ τὴν ἀνακαινιστικὴν πνοὴν τοῦ «Νέου κράτους», αἱ ἀποτυχημέναι ἀπόπειραι καὶ τὰ ἀποτυχημένα πειράματα ἐξαλείψεως τοῦ κακοῦ ἐτερματίσθησαν*... Ἄμ δέ! Ἡ γραφειοκρατία ἐξακολουθεῖ νὰ ζεῖ καὶ νὰ βασιλεύει ὡς τὶς μέρες μας. Τὴν 4η Αὐγούστου θὰ φοβόταν;- Ἐκδόθηκε καὶ κυκλοφόρησε τὸ νέο βιβλίο τοῦ

Πύρρου Λεκάντα μὲ τίτλο: *Κρυφοὶ φονιάδες*. Ἐπρόκειτο γιὰ συλλογὴ διηγημάτων, *παρμένων ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ πόνου, τῶν συγκινήσεων καὶ τῆς ἀγωνίας*.- Γάμοι: Περικλῆς Γιαννῆς, γιατρὸς καὶ Ναδίνα Κ. Ἀγνάντη παντρεύτηκαν (10-7-38). Ἐπίσης ὁ Πάνος Μαρνέλης καὶ ἡ Ἐλευθερία Βουλτσιώτη.- Σειρὰ ἄρθρων, ἀπὸ 13-7-38, δημοσιεύτηκαν ἀπὸ τὸ Βασίλη Μάκη στὸν *Ἠπειρωτικὸν ἀγῶνα*· ἀσχολοῦνταν μὲ τὸ παιδαγωγικὸ συνέδριο Κράψης ποὺ ὀργάνωσε ὁ ἐπιθεωρητὴς Εὐρ. Κωνσταντόπουλος. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν εἰσηγήσεών του ἀναφερόταν στὸ *Νέο κράτος* καὶ τὴν ἰδεολογία του καὶ ἰδιαίτερα στὴν Ε.Ο.Ν.- Μεγάλες συζητήσεις καὶ πολλὰ σχόλια, ἐπαινετικὰ καὶ ἐπικριτικά, προκάλεσε ἡ ἔκδοση τοῦ νέου βιβλίου (Ἰούνιος 1938) τοῦ δικηγόρου Δημ. Α. Ζώτου: *Ἡ δικαιοσύνη εἰς τὸ κράτος τοῦ Ἀλῆ πασᾶ*. Ἀπάντηση στοὺς ἐπικριτές του ἔδωσε ὁ Δ. Ζῶτος μὲ ἐπιστολή του στὴν *Ἀγροτικὴ ἠχὼ* (5-7-38): *Ἐπειδὴ* -ἔγραφε- *μερικοὶ ἀναγνῶσται τοῦ νεοεκδοθέντος βιβλίου μου, εἴτε διότι δὲν τὸ ἐμελέτησαν, εἴτε διότι ἀνήκουν εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν «οὐ μὲ πείσεις κἂν μὲ πείσῃς», ἐτόλμησαν νὰ μὲ ψέξουν διότι δὲν συμφωνεῖ τὸ περιεχόμενοντῆς μελέτης μου μὲ τὰ ὅσα ἐδιδάχθησαν στὰ μαθητικὰ θρανία καὶ νὰ ὑποστηρίξουν ὅτι δὲν θὰ ἔπρεπε ν' ἀσχοληθῶ μὲ τὴν ἀνατροπὴν τῆς παραδόσεως, ἡ ὁποία θέλει τὸν Ἀλῆ πασᾶ, Ἑωσφόρον, Βρυκόλακα, αἱμοδιψῆ τύραννον... θεωρῶ καθῆκον μου ὅπως δώσω ἀπὸ τώρα στὴ δημοσιότητα τὰς ἐντυπώσεις τοῦ διαπρεποῦς καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Βερολίνου καὶ τῆς Θεσσαλονίκης κ. Περ. Βιζουκίδου, πρὶν κυκλοφορήσῃ ἡ β΄ ἔκδοσις τοῦ βιβλίου μου μετὰ τῶν εὐμενῶν σχολίων καὶ κρίσεων κ.κ. ἀκαδημαϊκῶν, καθηγητῶν κ.ἄ.* Στὸ βιβλίο του ὁ Ζῶτος ἀνατρέπει ἀσφαλῶς τὴν παράδοση. Ἀλλὰ ἡ παράδοση, ὅσον κι ἂν περιέχει κι ἀνακρίβειες, δὲν δημιουργεῖται χωρὶς ἱστορικὸ ὑπόβαθρο. Τὸ νὰ ἐμφανίζεται ὁ Ἀλὴ πασὰς ὡς ὁ ἰδεώδης ἡγεμόνας, ποὺ ἀπονέμει τὸ δίκαιο, χωρὶς ὑστεροβουλίες καὶ σκοπιμότητες, ἦταν ἔξω ἀπὸ τὴν πραγματικότητα. Βέβαια ὑπῆρχαν πλευρὲς τῆς διοίκησης τοῦ Ἀλῆ ἄξιες προσοχῆς, αὐτὲς ὅμως πρέπει νὰ μὴν ἀπομονώνονται καὶ ἐξετάζονται αὐθύπαρκτα, ἀλλὰ σὲ συνάρτηση μὲ τὴν ὅλη πολιτεία τοῦ ἀνδρός. Δὲν ἀποδόθηκε, λοιπόν, ἄδικα στὸν Ἀλῆ πασᾶ ὁ τίτλος τοῦ τυράννου...

Ὡς ἀντιστάθμισμα τῶν ἐντυπώσεων ποὺ εἶχαν δημιουργηθεῖ στὴν κοινὴ γνώμη ἀπὸ τὸ κίνημα τῶν Χανίων, ἦρθε, λίγες μέρες πρὶν ἀπὸ τὸν ἑορτασμὸ τῆς 4ης Αὐγούστου, ἡ ὑπογραφὴ συμφώνου ἀνάμεσα στὴ Βαλκανικὴ συνεννόηση καὶ τὴ Βουλγαρία (31-7-38). Τὸ σύμφωνο, γιὰ τὸ ὁποῖο ἐνδιαφερόταν, κάθε μιὰ γιὰ τοὺς δικούς της σκοπούς, ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Σοβιετικὴ ἕνωση, ὑπογράφτηκε στὴ Θεσσαλονίκη ἀπὸ τὸν πρωθυπουργὸ τῆς Βουλγαρίας Κιοσσεϊβάνωφ κι ἀπὸ τὸν πρωθυπουργὸ τῆς Ἑλλάδας Μεταξᾶ, μὲ τὴν ἰδιότητά του ὡς προέδρου τῆς *Βαλκανικῆς συνεννόησης* κατὰ τὸ 1938. Ἡ ὑπογραφή του σήμαινε ὁπωσδήποτε καλλίτερη ἑδραίωση τῆς εἰρήνης στὰ Βαλκάνια· ὡς τότε ἡ Βουλγαρία, ἡ ἡττημένη δυὸ πολέμων, κρατοῦσε ἀποστάσεις ἀπὸ τὰ ἄλλα βαλκανικὰ κράτη καὶ εἶχε μεταβληθεῖ σὲ ταραξία μὲ τὶς ἀξιώσεις της γιὰ ἐδαφικὲς ἐπεκτάσεις σὲ βάρος τῶν γειτόνων της. Οἱ ἐφημερίδες, Ἀθηνῶν καὶ ἐπαρχιῶν, χαιρέτησαν μὲ ἐνθουσιασμὸ τὸ γεγονὸς κι ἀφιέρωσαν ὁλοσέλιδα γιὰ τὴν ὑπογραφὴ τοῦ συμφώνου καὶ τὴ σημασία του. Ἡ *Ἤπειρος* (2-8-38) τιτλοφοροῦσε τὸ κείμενό της: *Ἡ Βαλκανικὴ συνεννόησις καὶ ἡ Βουλγαρία - Ὑπεγράφη προχθὲς ἐν Θεσσαλονίκῃ σύμφωνον φιλίας ὑψίστης σημασίας - Ὁ πρωθυπουργὸς κ. Ἰ. Μεταξᾶς ἀπεθεώθη εἰς τὴν Μακεδονικὴν πρωτεύουσαν.* Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, παραδόξως,

διέθεσε, τὴν ἴδια μέρα (2-8-38) ἕνα τρίστηλο γιὰ τὴν ὑπογραφὴ τοῦ συμφώνου, κάτω ἀπὸ τὸν ἄχρωμο τίτλο: *Ἡ συνάντησις τῶν δύο πρωθυπουργῶν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην*, καὶ περισσότερο χῶρο γιὰ τὶς προετοιμασίες τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς 4ης Αὐγούστου, μὲ ἄρθρα σχετικὰ (ὅπως τοῦ δικηγόρου Σπ. Σούρλα, μὲ τίτλο: *Ἡ 4η Αὐγούστου - Τὸ ἔργον τῆς Ἐθνικῆς κυβερνήσεως*) καὶ γιὰ τὰ κυβερνητικὰ πεπραγμένα. Ὅλες οἱ ἐφημερίδες ἔδωσαν τὴ δέουσα σημασία στὴν ὑπογραφὴ τοῦ συμφώνου, μερικὲς μάλιστα δημοσίευαν καὶ τὸ περιεχόμενό του.

Γιὰ τὸν ἑορτασμὸ τῆς 4ης Αὐγούστου στὰ Γιάννινα προηγήθηκαν, ὅπως σημειώθηκε, καθημερινὴ ἀρθρογραφία τοῦ τύπου γιὰ τὴ σημασία τῆς ἐπετείου καὶ τὴν προβολὴ τοῦ κυβερνητικοῦ ἔργου καὶ ταυτόχρονα πολυειδεῖς δραστηριότητες γιὰ τὴν ὅσο τὸ δυνατὸ μεγαλύτερη ἐπιτυχία τοῦ ἑορτασμοῦ. Οἱ συνεχεῖς συσκέψεις ποὺ συγκροτοῦνταν στὸ Δημαρχεῖο, ὑπὸ τὴν προεδρία τοῦ ἀναπληρωτῆ δημάρχου Βασ. Λάππα, ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ τρίτου δεκαήμερου τοῦ Ἰουλίου, κατέληξαν στὴν κατάρτιση τῆς *Κεντρικῆς Λαϊκῆς ἐπιτροπῆς* τοῦ ἑορτασμοῦ, ἡ ὁποία κι ὅρισε εἰδικὲς ὑποεπιτροπές, μὲ σκοπὸ *τὴν λαμπροτέραν ὀργάνωσιν τῆς ἑορτῆς τῆς ἱστορικῆς δευτέρας ἐπετείου τῆς 4ης Αὐγούστου*. Οἱ ἐπιτροπὲς αὐτὲς ἦταν: α) *Οἰκονομικὴ* (γιὰ τὴ συλλογὴ εἰσφορῶν καὶ τὸν καθορισμὸ καὶ τὴν ἐκτέλεση τῶν δαπανῶν), β) *Ἐπιτροπὴ ὀργανώσεως Ἑνετικῆς ἑορτῆς* (στὴ λίμνη, τὴν παραμονὴ τῆς 4ης Αὐγούστου), γ) *Ἐπιτροπὴ παρελάσεως*, δ) *Ἐπιτροπὴ ἑστιάσεως*, ε) *Ἐπιτροπὴ λαϊκῶν χορῶν*, στ) *Ἐπιτροπὴ διακόσμου καὶ σημαιοστολισμοῦ*.

Τὸ πρόγραμμα ποὺ κατάρτισε ἡ *Κεντρικὴ Λαϊκὴ ἐπιτροπὴ* (πρόεδρος ὁ Β. Λάππας) καὶ ἐφαρμόστηκε κατὰ γράμμα, περιλάμβανε τὰ ἑξῆς: 1) Σημαιοστολισμὸς ὅλων τῶν δημόσιων καταστημάτων κι ὅλων τῶν σπιτιῶν τῆς πόλης, διακόσμηση κεντρικῶν ὁδῶν καὶ πλατειῶν (γιὰ τρεῖς μέρες) καὶ φωταγώγηση κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς ἐπετείου) β) Ἑνετικὴ γιορτὴ (3 Αὐγούστου) στὶς 9 μ.μ. στὴν παραλία τῆς λίμνης. γ) Παιανισμοὶ μουσικῶν (3 καὶ 4 Αὐγούστου) γιὰ πολλὲς ὧρες στοὺς χώρους τῶν ἐκδηλώσεων καὶ σ' ὅλους τοὺς δρόμους τῆς πόλης ἀπὸ τὸ πρωί, μὲ ἐμβατήρια καὶ τὸν ὕμνο 4ης Αὐγούστου κ.ἄ. δ) Κωδωνοκρουσίες (δεκαπεντάλεπτες), πρωί, μεσημέρι καὶ βράδυ, κατὰ τὴν 4η Αὐγούστου. ε) Δοξολογία στὸ Μητροπολιτικὸ ναὸ (4 Αὐγούστου) μὲ συμμετοχὴ ἀρχῶν, ὀργανώσεων, σωματείων καὶ λαοῦ. (Θὰ χοροστατοῦσε ὁ Σπυρίδων. Τὸν πανηγυρικὸ τῆς ἡμέρας εἶχε ὁριστεῖ νὰ ἐκφωνήσει ὁ δήμαρχος Δ. Βλαχλείδης. Ἀργότερα ἀνακοινώθηκε ὅτι θὰ τὸν ἐκφωνοῦσε ὁ Γενικὸς διοικητὴς Β. Γκορτζῆς. στ) Δεξίωση τῶν ἐπισήμων καὶ τῶν ἐπιτροπῶν, μετὰ τὴ δοξολογία, στὸ Δημαρχεῖο ζ) Παρέλαση, στὴ συνέχεια, στὴν πλατεία Κωνσταντίνου τοῦ Ἐλευθερωτοῦ τῆς Ε.Ο.Ν. (πρώτη ἡ Ε.Ο.Ν...), τῶν μαθητῶν τῶν σχολείων τῆς πόλης καὶ τῶν γύρω χωριῶν, τῶν ἀθλητικῶν συλλόγων, τῶν μελῶν τῶν ὀργανώσεων κ.λ.π., τῶν ἐκπρόσωπων τῶν ἐργατῶν, τῶν ἐκπρόσωπων τῶν κοινοτήτων

καὶ ἐπαρχιῶν μὲ τὶς τοπικὲς ἐνδυμασίες καὶ τῶν ἔφιππων ἀντιπροσώπων τῶν ἀγροτῶν. η) Τοπικοὶ λαϊκοὶ χοροὶ στὴν πλατεία Πύρρου (ἄνω πλατεία). θ) Πυροτεχνήματα κατὰ τὶς βραδυνὲς ὧρες.

Τὴν παραμονὴ τῆς 4ης Αὐγούστου ἡ *Κεντρικὴ Λαϊκὴ ἐπιτροπὴ* κυκλοφόρησε καὶ δημοσίευσε στὶς ἐφημερίδες προκήρυξη, μὲ τὴν ὁποία καλοῦνταν οἱ Ἠπειρῶτες νὰ λάβουν μαζικὰ μέρος στὸν ἑορτασμό, γιὰ νὰ ἐκφράσουν τὴν εὐγνωμοσύνη τους στὴν ἐθνικὴ κυβέρνηση, γιὰ τὸ μέγα ἔργο ποὺ εἶχε ἐπιτελέσει μέσα στὴ διετία σ' ὅλους τοὺς τομεῖς (ἀναφέρονταν μὲ λεπτομέρειες τὰ κύρια σημεῖα τοῦ ἔργου αὐτοῦ). Ἡ προκήρυξη κατέληγε: *Ἠπειρῶται, ἡ πραγμάτωσις τοῦ μεγαλειώδους ἔργου τοῦ Ἐθνικοῦ μας Κυβερνήτου ἀποτελεῖ ἱερώτατον πόθον καὶ ὑπερτάτην ἐθνικὴν ἱκανοποίησιν διὰ πάντα φιλόπατριν Ἕλληνα, ἱερὰ δὲ ὡς ἐκ τούτου καὶ κοινὴ ἡ ὑποχρέωσίς μας, ὅπως μὲ ἰδιαιτέραν πίστιν ἐνισχύσωμεν τὰς ἐθνικάς του προσπαθείας. Πανηγυρίζοντες τὴν ἐπέτειον τῆς ἱστορικῆς μεταβολῆς τῆς 4ης Αὐγούστου, ἃς διαδηλώσωμεν, τὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ τὴν ἀφοσίωσίν μας διὰ τὸ ἐθνοσωτήριον ἔργον πρὸς τὴν Α.Μ. τὸν Σεπτὸν Ἄνακτα καὶ τὸν Ἐθνικόν μας Κυβερνήτην κ. Ἰωάννην Μεταξᾶν, βεβαιώνοντες αὐτοὺς ὅτι θὰ τοὺς ἀκολουθήσωμεν μετὰ φανατισμοῦ, ἄγρυπνοι φρουροὶ τοῦ συντελουμένου ἔργου Των καὶ βέβαιοι ὅτι θὰ συνεορτάσωμεν μαζί Των τὸν τελικὸν θρίαμβον.*

Στὴν *Ἤπειρο* (4-8-38) τὸ κύριο ἄρθρο ἔγραψε *ὁ Ἰωαννίνων Σπυρίδων*, ἦταν ἕνας ὕμνος γιὰ τὸ Μεταξᾶ. Πῶς δικαιολογοῦσε τὴν ἀνάμιξή του στὴν πολιτικὴ ὁ Σπυρίδων; Ἔγραφε: *Ἔργον καθαρῶς πνευματικὸν ἐπιτελοῦντες, ὡς διάκονοι τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν ἐν τῇ ποιμαντορικῇ ἡμῶν ἀποστολῇ, μόνον ὡς χαρᾶς ἀφετηρίαν καὶ ὡς εὐλογιῶν ἀφορμὴν δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὴν παροῦσαν ἡμέραν δι' ὅσα αὐτὴ ὑπομιμνήσκει συντελεσθέντα καὶ κυρίως δι' ὅσα προοιωνίζεται καὶ ὑπισχνεῖται ἐκτελεσθησόμενα ὑπὲρ τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς προκοπῆς τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ὑπὲρ ἐνισχύσεως τοῦ ἔργου τῆς Ἁγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας.* Δὲν ἦταν τὰ γραφόμενα ἐπαρκεῖς δικαιολογίες γιὰ τὴν ἀνάμιξη τοῦ Σπυρίδωνος στὴν πολιτική. Ὁ Σπυρίδων κολάκευε τὸ Μεταξᾶ, γιατὶ ἔμμεσα ἤθελε ν' ἀποδώσει τὰ ὀφειλόμενα στὸ βασιλιά, στὸν ὁποῖο ἦταν ἀπόλυτα ἀφοσιωμένος. Ὁ δεύτερος λόγος γιὰ τὸ λιβανωτὸ ποὺ ἔκαιγε ἦταν ἡ προσδοκία πολλῶν οἰκονομικῶν ἐνισχύσεων ἀπὸ τὸ Μεταξᾶ, γιὰ νὰ ὁλοκληρώσει ὅσα εἶχε ὁραματιστεῖ, προπαντὸς στὴ Βελλὰ καὶ τὰ μεγάλα συγκροτήματα διδακτηρίων τῆς ὁδοῦ Δωδώνης. Φυσικὰ ὅλες οἱ ἐφημερίδες δὲν παρέλειψαν τὴν ἄλλη μέρα (5-8-1938) νὰ δημοσιεύσουν ὁλοσέλιδο τὸ διάγγελμα τοῦ Μεταξᾶ πρὸς τὸν ἑλληνικὸ λαό.

Ὅλες οἱ ἐκδηλώσεις πραγματοποιήθηκαν μὲ ἐπιτυχία. Καὶ ἡ *Ἐνετικὴ ἑορτὴ* στὴ λίμνη, τὴν παραμονή, στὴν ὁποία πῆραν μέρος *ὑπερπεντήκοντα λέμβοι καταστόλιστοι μὲ ταινίας καὶ φακούς*, καὶ οἱ λαϊκοὶ χοροί, καὶ οἱ

δοξολογίες καὶ οἱ παρελάσεις καὶ οἱ δεξιώσεις. Σχετικὰ μὲ τὴν παρέλαση τῶν τμημάτων τῆς Ε.Ο.Ν. οἱ ἐφημερίδες ἔγραφαν: *Τὸ πλῆθος ἐνώπιον τοῦ ὁποίου παρήλαυνον αἱ συντεταγμέναι, εὐθυτενεῖς μονάδες τῆς Ε.Ο.Ν. καὶ αἱ ἀντιπροσωπεῖαι τῶν τάξεων καὶ τῶν ἐπαρχιῶν, οὐχὶ ἅπαξ ἐξέσπασεν εἰς ἐνθουσιώδεις ζητωκραυγὰς καὶ ἐπευφημίας, ἐκδηλοῦν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸν αὐθόρμητον ἐνθουσιασμόν του, διὰ τὴν οὐσιαστικὴν ριζικὴν μεταβολήν, τὴν ὁποίαν κατώρθωσεν νὰ ἐπιτύχῃ ἐντὸς μιᾶς διετίας ἡ σιδηρᾶ θέλησις τοῦ Κυβερνήτου.*

Στὶς ἑορταστικὲς ἐκδηλώσεις ἔλαβε μέρος κι ὁ Γενικὸς διοικητὴς Β. Γκορτζῆς, εἶχε ἐκφωνήσει μάλιστα καὶ τὸν πανηγυρικὸ τῆς ἡμέρας. Ἦταν ἡ τελευταία μέρα τῆς πολιτικῆς του ζωῆς. Τὴν ἄλλη μέρα ποὺ οἱ ἐφημερίδες δημοσίευαν πολύστηλες περιγραφὲς τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς ἐπετείου, καταχωροῦσαν καὶ τὴν παρακάτω ἐπιστολὴ παραίτησής του (5-8-1938): *Συμπολῖται, Ἡ συντετριμμένη ὑγιεία μου κατέστησεν ἀπαραιτήτως ἐπιβεβλημένην τὴν ἀπομάκρυνσίν μου ἐκ τῆς ὑπηρεσίας. Θὰ ἤμην ἀπείρως εὐτυχὴς ἐὰν ἠδυνάμην νὰ πράξω τὸ πᾶν διὰ τὴν εὐτυχίαν τοῦ τόπου, εἰς τὸν ὁποῖον ἔζησα ἀπὸ εἰκοσιπέντε ἐτῶν καὶ ὁ ὁποῖος εἶναι πατρὶς προσφιλὴς τῶν τέκνων μου. Φεύγω ἐκ τῆς ὑπηρεσίας μὲ τὴν συνείδησιν ἥσυχον, διότι οὐδ' ἐπὶ μίαν στιγμὴν κἂν ἐλησμόνησα τὸ καθῆκον μου καὶ τὴν ὑπόσχεσιν ἣν ἔδωσα ὅτι θὰ διοικήσω μετὰ δικαιοσύνης, ἰσότητος καὶ τιμιότητος. Εὐχαριστῶ θερμῶς τοὺς συμπολίτας καὶ τοὺς ὑπαλλήλους οἱ ὁποῖοι μὲ ἐβοήθησαν εἰς τὸ ἔργον μου. Εὐχαριστῶ ἐπίσης μὲ ὅλως ἰδιαιτέραν συγκίνησιν τοὺς προσωπικούς μου παλαιοὺς καλοὺς φίλους, ὅτι οὐδέποτε ἀνῆλθον εἰς τὸ γραφεῖον μου διὰ νὰ μ' ἀπασχολήσωσι διὰ ζητήματά των. Ἐφρούρησαν τὴν λεπτὴν θέσιν, ἣν κατεῖχαν, μετὰ πάσης προσοχῆς καὶ μερίμνης. Ἐλπίζω καὶ πιστεύω ὅτι ἡ Ἤπειρος θὰ ἴδῃ ὡραίας ἡμέρας ὑπὸ τὸ «Νέον Κράτος», ὅπερ ἑδράζεται ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τῆς 4ης Αὐγούστου. Ἀρκεῖ νὰ παραμείνῃ πιστὴ καὶ ἀφοσιωμένη εἰς τὴν Α.Μ. τὸν Βασιλέα καὶ Σεπτὸν ἡμῶν Ἄνακτα καὶ τὸν Ἀρχηγὸν τῆς κυβερνήσεως. Ἂς μὴ λησμονήσῃ ποτὲ ἡ Ἤπειρος τὴν τελείαν ἐγκατάλειψιν εἰς ἣν εὑρίσκετο εἰς τὸ παρελθὸν καὶ τὸ δημιουργικὸν ἔργον, ὅπερ συντελεῖται σήμερον, εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, καὶ ἂς ἐνθυμεῖται πάντοτε ὅτι εἶναι ἡ κοιτὶς τοῦ ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἡ χώρα τῶν μεγάλων Ἀρματωλῶν, Διδασκάλων καὶ Εὐεργετῶν, πλήρης καὶ σήμερον ἀπὸ ἠθικὰς δυνάμεις ὑπερόχους καὶ ὅτι εἰς τὴν ἀναδημιουργίαν καὶ ἀνασυγκρότησιν τῆς πατρίδος πρέπει πάλιν ν' ἀναλάβῃ τὸν μεγάλον καὶ ἐθνικὸν ρόλον της, τὸν ὁποῖον τόσον ἐπιτυχῶς ἔπαιξε καὶ τότε, ὅτε ἐτέθη εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τοῦ Ἀγῶνος διὰ τὴν πολιτικὴν καὶ πνευματικὴν παλιγγενεσίαν τοῦ Ἔθνους. Ἐν Ἰωαννίνοις τῇ 5ῃ Αὐγούστου 1938. Β. Α. Γκορτζῆς, ὑπουργὸς Γενικὸς διοικητὴς Ἠπείρου.* Τὸ βράδυ τῆς 4ης Αὐγούστου ὁ Γκορτζῆς ἔφυγε ἀεροπορικῶς γιὰ τὴν Ἀθήνα. Νάταν μόνο ἡ ἀρρώστεια ποὺ τὸν ὑποχρέωσε νὰ παραιτηθεῖ; Ἡ

μήπως ἡ κυβέρνηση Μεταξᾶ ἤθελε στὴ θέση του κάποιον περισσότερο ἀφοσιωμένο στὶς ἀρχὲς τοῦ *Νέου κράτους* ἄνθρωπο, περισσότερο ἐνθουσιώδη καὶ πειθήνιο κι ἀποφάσισε νὰ τὸν ἀντικαταστήσει; Πιθανόν. Ὁ Γκορτζῆς πάντως πολιτεύτηκε μὲ σύνεση, μέσα στὰ πλαίσια βέβαια τῶν ἀρχῶν τῆς 4ης Αὐγούστου, ἀλλὰ καὶ ἔξω ἀπ' αὐτά· ἦταν ἄνθρωπος μὲ μόρφωση καὶ ἦθος, μὲ βαθειὰ γνώση τῆς Ἱστορίας καὶ κυρίως τῆς Ἠπειρωτικῆς, στὴ μελέτη τῆς ὁποίας θυσίασε πολὺ χρόνο· ἀπόδειξη οἱ σχετικὲς μελέτες του, οἱ δημοσιευμένες στὶς Γιαννιώτικες ἐφημερίδες· ἦταν στὴν πραγματικότητα Ἠπειρώτης ποὺ πονοῦσε τὰ Γιάννινα κι ὅλη τὴν Ἤπειρο, τοῦ ἦταν ἀδύνατο νὰ συμπεριφέρεται κατὰ τρόπο βίαιο καὶ βάναυσο, ὅπως ὁ Κυρίμης, ἢ μὲ δῆθεν καταδεκτικότητα, φανφάρες καὶ προκλητικότητα, ὅπως ὁ γενικὸς γραμματέας τῆς Γενικῆς διοίκησης ποὺ τὸν διαδέχτηκε, ὡς ἀναπληρωτὴς Γενικοῦ διοικητῆ (γιατὶ τάχα δὲν τὸν ἔκανε ὑπουργὸ-Γενικὸ διοικητὴ ὁ Μεταξᾶς; Παρέμεινε στὴν Ἤπειρο καὶ κατὰ τὸν πόλεμο, γιατὶ δὲν τοῦ ἔδωσε τὸν τίτλο;). Ἔχει ἀναφερθεῖ ἤδη ὅτι, μόλις ἀνέλαβε ὁ Γκορτζῆς ὡς Γενικὸς διοικητής, ἀπαίτησε ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες νὰ σταματήσουν τὴν ὑμνολογία τῶν προσώπων καὶ ν' ἀσχοληθοῦν μὲ τὰ προβλήματα, ἀξιολογώντας τὴν ἐπίλυσή τους. Κατὰ τὸ ἑπτάμηνο τῆς θητείας του οἱ ἐφημερίδες ἀκολούθησαν τὶς ὑποδείξεις του κι ἀπαλλάχτηκαν ἀπὸ ἀνεπιθύμητες παρεμβολές. Μόλις ἀνέλαβε ὁ Φιλοσοφόπουλος ἄρχισαν πάλι τὰ ἴδια. Ἡ περιγραφὴ τῶν περιοδειῶν του, οἱ λόγοι του, τὰ σχόλια τὰ σχετικὰ μὲ τὶς δραστηριότητές του, ἡ Ε.Ο.Ν. καὶ ἡ δράση της, κάλυπταν ὅλες σχεδὸν τὶς στῆλες τῶν Γιαννιώτικων ἐφημερίδων, τὶ χῶρος νὰ μείνῃ γιὰ τὴν ἐπισήμανση τῶν τοπικῶν προβλημάτων καὶ τὴν ἀναφορὰ στὶς τοπικὲς εἰδήσεις; Ξανάρχισαν, λοιπόν, τὰ ὑμνητικὰ σχόλια καὶ δὲν εἶχαν τελειωμό. Ἀνθολογῶ αὐτὸ τῆς *Ἠπείρου* (19-8-38): *Ὁ Ἠπειρωτικὸς τύπος, διερμηνεύων τὰ αἰσθήματα τοῦ Ἠπειρωτικοῦ κόσμου ὁλοκλήρου, ἐχαιρέτησε μὲ χαρὰν καὶ ἐνθουσιασμὸν τήν, μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ κ. Β. Γκορτζῆ, ἐκ νέου ἀνάθεσιν τῶν καθηκόντων τοῦ Ἀν. Γεν. Διοικητοῦ Ἠπείρου, εἰς τὸν Γενικὸν γραμματέα τῆς διοικήσεως κ. Κ. Φιλοσοφόπουλον, δοκιμασθέντα εἰς τὴν προσπάθειαν τῆς ἀναδημιουργίας ἐν Ἠπείρῳ καὶ συνδέσαντα τὸ ὄνομά του πρὸς τὸ ἐπιτελεσθὲν κατὰ τὴν τελευταίαν διετίαν ἀληθῶς τεράστιον εἰςἔκτασιν καὶ βάθος ἔργον. Ἁπλοῦς καὶ προσηνής, θετικὸς εἰς τὰς σκέψεις του καὶ μεθοδικὸς εἰς τὰς πράξεις του ὁ κ. Κ. Φιλοσοφόπουλος, κατέκτησε τὴν βαθυτάτην ἐμπιστοσύνην καὶ ἀγάπην τοῦ Ἠπειρωτικοῦ λαοῦ, εἰς σημεῖον ὥστε Ἀναδημιουργία, Μεταβολὴ νὰ ἀποτελοῦν διὰ τὸν Ἠπειρώτην ἐννοίας ταυτοσήμους πρὸς τὸ ὄνομά του καὶ ἡ προχθεσινὴ εὐχὴ τοῦ προέδρου τῆς κοινότητος Δολιανῶν νὰ ἀποτελῇ πανηπειρωτικὴν εὐχήν: —Νὰ σᾶς εἴδωμεν συντόμως καὶ τυπικῶς ὑπουργὸν Γενικὸν διοικητὴν Ἠπείρου.* Ἐκτενὲς καὶ περισσότερο ὑμνητικὸ ἦταν τὸ σχόλιο τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* (7-8-38). Ἐνδεικτικὰ παραθέτω μιὰ πρόταση: *Ἡ Ἤπειρος θὰ ἴδῃ*

ἡμέρας εὐτυχεῖς, ἡμέρας πραγματοποιήσεως τῶν πόθων της, ἡμέρας ἀληθοῦς της ἀναγεννήσεως ὅταν ὁ κ. Φιλοσοφόπουλος διοικεῖ. Φυσικὰ τὰ περισσότερα ἐπίθετα χρησιμοποίησε, ὡς συνήθως, ἡ *Κραυγὴ* τοῦ Γρ. Σακκᾶ.

Κατὰ τὴν περίοδο ἀπὸ 1-9-37 μέχρι 1-2-40 ἔλειπα ἀπὸ τὰ Γιάννινα, ὑπηρετοῦσα ὡς δάσκαλος σὲ ἀκριτικὰ χωριὰ τῆς Δράμας, πάνω ἀκριβῶς στὰ ἑλληνοβουλγαρικὰ σύνορα. Ὅ,τι, λοιπόν, γράφω γιὰ τὴν περίοδο αὐτὴ δὲν προέρχεται ἀπὸ προσωπικὲς ἐμπειρίες, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀναδίφηση τῶν ἀρχείων τῶν Γιαννιώτικων ἐφημερίδων. Τὰ καλοκαίρια πάντοτε γύριζα στὸ χωριό μου καὶ ἔμεινα δυὸ μῆνες. Ἐκεῖνο ποὺ μοῦ ἔκανε ἐντύπωση καὶ στὸ χωριὸ καὶ στὰ Γιάννινα ποὺ κατέβαινα, ἦταν τὸ πλῆθος τῶν βαθμοφόρων τῆς Ε.Ο.Ν., οἱ περισσότεροι ἦταν δάσκαλοι. Τὸν Αὔγουστο τοῦ 1938 γνώρισα καὶ τὸν Κ. Φιλοσοφόπουλο. Εἶχε ἔρθει στὴ Βίτσα (21-8-38) γιὰ νὰ προεδρεύσει τοῦ *Πανζογορισιακοῦ ἀγροτικοῦ συνεδρίου* ποὺ ὀργανώθηκε ἐκεῖ. Διάβασα τὶς περιγραφὲς τοῦ συνεδρίου στὶς ἐφημερίδες καὶ διαπίστωσα ὅτι πολὺ ἀπεῖχαν ἀπ' ὅσα στὴν πραγματικότητα εἶχαν γίνει. Ὁ λόγος, βέβαια, τοῦ Φιλοσοφόπουλου ἦταν αὐτὸς ποὺ εἶχε ἐκφωνήσει, κάποια ἄλλα περιστατικὰ ἦταν τελείως φανταστικά. Παραθέτω ἀπὸ τὴν *Ἤπειρο* (23-8-38) ἕνα σχετικό: *Τὴν 4ην ἀπογευματινὴν ὁ κ. Φιλοσοφόπουλος περιῆλθεν τὴν Ἄνω καὶ Κάτω Βίτσαν ποὺ παρουσίαζεν ὄψιν ἐξόχως φαντασμαγορικὴν μὲ τὰς κυανολεύκους καὶ τὰς ἀψίδας φερούσας ἐπιγραφάς* (τὶ φαντασμαγορικὴ ὄψη ἦταν αὐτή; Αὔγουστος μῆνας, ντάλα μεσημέρι;) *συνωμίλησε μὲ τοὺς γεωργοὺς καὶ κτηνοτρόφους* (τοῦ χωριοῦ ἐννοεῖται), *εἷς τῶν ὁποίων, γέρων ὀγδοηκοντούτης, ἀλλ' εὐσταλὴς εἶπεν: Πίστεψέ το στὸν ἥλιο ποὺ βλέπουμε, τ' ὄνειρό μας ἦταν ὁ Μεταξᾶς νὰ κυβερνήσῃ τὴν Ἑλλάδα.* Ἡ Βίτσα δὲν εἶχε οὔτε ἕνα ὀπαδὸ τοῦ Μεταξᾶ καὶ ἐλάχιστους βασιλόφρονες. Ἔτσι γραφόταν ἡ ἱστορία... Καὶ κάτι ἀκόμα ἀπὸ τὶς προσωπικὲς ἀναμνήσεις μου. Τὸ 1939 κάτι ἔκτακτο μ' ἔφερε στὰ Γιάννινα τὴν παραμονὴ τῶν Βαΐων. Συνάντησα φίλο μου δάσκαλο, ἀπὸ τὸν κύκλο τοῦ Φιλοσοφόπουλου ποὺ βοηθοῦσε στὴν ἔκδοση τῶν *Ἠπειρωτικῶν νέων* τοῦ Δημ. Κάτση. Εἶχε γράψει τὸ κύριο ἄρθρο (ἄλλος ἕνας ὕμνος γιὰ τὸ Φιλοσοφόπουλο), τοῦ ἔλειπε τὸ χρονογράφημα.- *Ἐσὺ θὰ τὸ γράψεις*, μοῦ εἶπε. —*Ἐγώ; Καὶ πότε θὰ τὸ γράψω; —Τώρα. Ἡ ἐφημερίδα κλείνει καὶ βιαζόμαστε. Σ' ἀφήνω, θὰ γυρίσω σὲ μιὰ ὥρα, νὰ εἶσαι ἕτοιμος, θὰ τὰ καταφέρεις.* Ξημέρωνε Κυριακὴ τῶν Βαΐων, ἡ ἐπέτειος τῆς ἱστορικῆς ἐξόδου τοῦ Μεσολογγίου. Μοῦ ἤρθαν στὸ νοῦ οἱ «Ἐλεύθεροι πολιορκημένοι» τοῦ Δ. Σολωμοῦ, ἰδιαίτερα ὁρισμένοι στίχοι του. Στηριζόμενος σ' αὐτούς ἔγραψα, σ' ἐλάχιστο μάλιστα χρόνο, ἕνα μικρὸ λυρικὸ δοκίμιο. Ἦταν ἀπὸ τὰ πρῶτα μου. Δυστυχῶς ἔχασα τὸ φύλλο ποὺ δημοσιεύτηκε. Ἀπὸ τότε πασχίζω νὰ τὸ βρῶ...).- Ὡς ἕνα ἀπὸ τὰ καλλίτερα κέντρα τῆς πόλης θεωροῦνταν πάντοτε ὁ μαγευτικὸς κῆπος τοῦ *Κουραμπᾶ* (ὅπου σήμερα τὸ ξενοδοχεῖο «Ξενία»). Γλέντια τρικούβερτα ὀργανώνονταν ἐκεῖ καὶ χοροί, λαϊκοὶ καὶ εὐρωπαϊκοὶ (ὁ χρονικογράφος τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* (7-8-38) σημείωνε: *...ἐννοεῖται μὲ ντάμα, ἐκπροσώπους τοῦ ὡραίου πλέον φύλου καὶ ὄχι τοῦ ἀσχήμου ἤ... τὴν καρέκλα).* Τὴν ὤθηση πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ εἶχε δώσει ἡ Ε.Ο.Ν., τῆς ὁποίας ἡ φαλαγγάρχισα θηλέων Καλλιόπη Χρήστου ἀνακοίνωνε πώς: *Αἱ συγκεντρώσεις τῆς Φάλαγγος Θηλέων τῆς Ε.Ο.Ν. διὰ τὸν μῆνα Αὔγουστον θὰ λαμβάνουν χώραν ἑκάστην Παρασκευὴν 7-8 μ.μ., ἑκάστην δὲ Τρίτην ἀπογευματινὴν παρακολούθησις τῆς παραστάσεως τοῦ κινηματογράφου.*- Γάμοι: Λέων Θ. Οἰκονόμου καὶ Πηνελόπη Β. Βλαχοπούλου, παντρεύτηκαν (7-8-38).- Ἀρραβῶνες: Δημ. Δαῆς, δάσκαλος ἀπὸ τὴ Βίτσα καὶ Ρωξάνη Τσορμπατζῆ, ἀπὸ τὸν Ἐλαφότοπο, ἀρραβωνιάστηκαν (Αὔγουστος). *Ὁ Δημ. Ἀντ. Παπακώστας, φοιτητὴς Κτηνιατρικῆς καὶ ἡ κόρη τοῦ Εὐθυμίου Τζάλλα, Ἐλπινίκη ἔδωσαν ἐν Ἀθήναις ἀμοιβαίαν ὑπόσχεσιν γάμου.*-- Λυρικὴ περιγραφὴ τοῦ ταξιδιοῦ του, μὲ τὸ ἄνοιγμα τοῦ δρόμου Ἰωαννίνων-Καλαμπάκας, δημοσίευε σὲ συνέχειες (ἀπὸ 12-8-38) στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα,*

ὁ Κώστας Περραιβός, μὲ τίτλο *Ἀπὸ τὴ Λάρισσα εἰς τὰ θρυλικὰ Γιάννινα*. Ὡραία περιγραφή, ποὺ φανερώνει πὼς μὲ τὸ ἄνοιγμα τοῦ νέου αὐτοκινητόδρομου, οἱ ἄλλοι μᾶς ἀνακάλυπταν γιὰ πρώτη φορὰ κι ἄφηναν τὸ θαυμασμό τους νὰ διαποτίσει τὰ κείμενα γιὰ τὸ τοπίο καὶ τὴν ἱστορία τοῦ χώρου. Δικαιολογημένα ἡ ἐφημερίδα ἔβαλε τὸν ἐπίτιτλο: *Πῶς μᾶς βλέπουν οἱ ξένοι...* Ἡ ἐμποροπανήγυρη πλησίαζε καὶ οἱ ἐφημερίδες τῶν Γιαννίνων ἄρχισαν τὴν ἀρθρογραφία, ὑποδεικνύοντας τρόπους γιὰ τὴν καλλίτερη διοργάνωσή της. Συνιστοῦσαν κυρίως νὰ συνεχιστεῖ ἡ προπαγάνδα γιὰ νὰ πληροφορηθοῦν τὸ γεγονὸς ὄχι μόνον οἱ Ἠπειρῶτες, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς Ἠπείρου ἐνδιαφερόμενοι...· *καὶ ὅλη ἡ πόλις ἂς βοηθήσῃ τὴν Δημοτικὴν ἀρχὴν ὥστε ἡ ἐμποροπανήγυρις ν' ἀποκτήσῃ σὺν τῷ χρόνῳ τὴν ἐμπρέπουσαν θέσιν της, ἥτις θὰ ἐπιτρέψῃ τὴν πραγματοποίησιν τῶν μεγάλων σκοπῶν καὶ ἐπιδιώξεών της* (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 18-8-38). Τοὺς μεγάλους αὐτοὺς σκοποὺς καὶ ἐπιδιώξεις ἀνέλυε, μὲ ἀνακοινώσεις του πρὸς τὸν τύπο (21-8-38) ὁ δήμαρχος Δ. Βλαχλείδης: ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τοῦ τόπου, κυρίως στοὺς τομεῖς τῆς βιοτεχνίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, ἐπικοινωνία καὶ γνωριμία τῶν κατοίκων τῶν ἀγροτικῶν καὶ κτηνοτροφικῶν περιοχῶν μὲ τοὺς ἀστοὺς τῆς πόλης, ἀνταλλαγὴ προϊόντων, ἀνάπτυξη τοῦ τουρισμοῦ κι ὀργάνωση μόνιμης καὶ διαρκοῦς γεωργοκτηνοτροφικῆς ἔκθεσης. Ἡ πραγμάτωση αὐτῶν τῶν στόχων -κατέληγε ὁ Βλαχλείδης- ἦταν δυσχερὴς καὶ εἶχε ἀνάγκη τῆς βοήθειας πολλῶν. Οἱ καιροί, ἔλεγε, εἶναι δύσκολοι, *ἀλλὰ* (τὸ ἐπιμύθιο) *ἐλπίζομεν καὶ πιστεύομεν, διότι τὴν Ἑλλάδα κυβερνᾶ σήμερον ἡ στιβαρὰ χεὶρ τοῦ Ἐθνικοῦ μας κυβερνήτου κ. Ἰω. Μεταξᾶ, τοῦ ὁποίου εἶναι γνωστὸν τὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἡ στοργὴ διὰ τὴν Ἤπειρον*. Παρὰ τὶς ἐλπίδες του καὶ τὰ μεγάλα λόγια, ἡ ἴδια ἐφημερίδα διαπίστωνε (18-9-37) ὅτι ἡ ἐμποροπανήγυρη, ποὺ ἄρχισε στὶς 8-9-38 ἔκλεισε *μὲ ἀποτελέσματα πενιχρότατα*. Πρόσθετε πὼς *ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον συνέβη ἐφέτος δὲν πρέπει νὰ ἐπαναληφθῇ... Ἡ ἐμποροπανήγυρις* (πρέπει) *νὰ συνεχισθῇ τὸ ἑπόμενον ἔτος κατὰ τρόπον ζωντανόν, ἀποκλείοντα τὴν γελοιοποίησιν ἑνὸς θεσμοῦ, ὅπως συνέβη ἐφέτος*.- Μὲ διαθήκη του ὁ Χρῆστος Λαϊνᾶς, ἀπὸ τὴν Πέτρα Ζαγορίου, ἐγκατεστημένος στὸ Βουκουρέστι (πέθανε τὸ Μάρτιο 1938) διέθεσε σημαντικὰ ποσὰ σὲ κοινωφελῆ ἱδρύματα τῶν Γιαννίνων (21-8-38). Πέθανε, ἐπίσης, νεότατος, ὁ Ναπολέων Ι. Μπαρκάμης.- Μὲ *ἰδιάζουσαν μεγαλοπρέπειαν καὶ ἐπιβλητικότητα* γιορτάστηκε, στὶς 24-8-38, ἡ μνήμη τοῦ ἱερομάρτυρα Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ. Πρὶν κὰν τὸ Πατριαρχεῖο ἀνακηρύξει τὸν Κοσμᾶ ὡς ἅγιο, στὴ συνείδηση τῶν Ἠπειρωτῶν εἶχε καθιερωθεῖ ἡ ἁγιότητά του καὶ πάντοτε γιορταζόταν ἡ μνήμη του. Ἀπὸ τὶς 26-8-38 ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* ἄρχισε νὰ δημοσιεύει τὸ λόγο τοῦ ἁγίου Κοσμᾶ ποὺ εἶχε ἐκφωνήσει στὴν ἐκκλησία τῆς Περιβλέπτου κατὰ τὸ πέρασμά του ἀπὸ τὰ Γιάννινα.- Οἱ δηλώσεις μετανοίας ποὺ δημοσιεύονταν στὶς ἐφημερίδες δὲν περιορίζονταν πιὰ σ' ἕνα κείμενο δέκα στίχων, ἀλλὰ ἐκτείνονταν σὲ στῆλες ὁλόκληρες, στὶς ὁποῖες ὁ δηλῶν ἀνέφερε μὲ λεπτομέρειες -καὶ φυσικὰ ἀποκήρυσσε- ὅλη τὴν προηγούμενη δράση του. Χαρακτηριστικὴ ἡ δήλωση τοῦ Π. Μπ. (ἀπὸ τοὺς καλλίτερους τυπογράφους, ἀλλὰ καὶ δημοσιογράφους τῆς πόλης - ἐργαζόταν στὸν *Κήρυκα*) (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 25-8-38).- Στὶς 28-8-38 δόθηκε στὴ *Λέσχη Ἰωαννίνων, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Γενικῆς διοικήσεως καὶ τοῦ Δήμου Ἰωαννιτῶν* διάλεξη ἀπὸ τὸ Ν. Σταυρίδη -περαστικὸ ἀπὸ τὰ Γιάννινα, ἄλλα στοιχεῖα δὲν ὑπάρχουν- μὲ θέμα: *Ἡ ψυχολογία καὶ ἡ ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς ποιήσεως καὶ ἡ ἐπίδρασις αὐτῆς ἐπὶ τοῦ πολιτισμοῦ*.- *Γιὰ μέρες δημοσιεύονταν στὶς ἐφημερίδες* θερμὴ παράκλησις πρὸς τοὺς προσκυνητὲς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῆς Μπουνίλας (γιόρταζε στὶς 29-8-38), νὰ συμπεριφέρονται σύμφωνα μὲ τὴν ἱερότητα τοῦ χώρου καὶ τῆς γιορτῆς. *Γλέντι, διασκέδαση, ἀνησυχία, μάλιστα κατὰ τὴν ὥραν τῆς θείας λειτουργίας, εἶναι ἐκδηλώσεις ποὺ δὲν ταιριάζουν κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτήν, γίνονται δὲ ἀφορμὴ νὰ βλάπτωνται, ἀντὶ νὰ ὠφελῶνται οἱ χριστιανοί. Κατὰ τὴν ἑορτήν, ὅπως ἔγινε καὶ πέρυσι, τὰ ὄργανα καὶ οἱ χοροὶ θὰ ἀπαγορευθοῦν ἐντὸς τοῦ περιβόλου τοῦ ναοῦ, κατὰ τὴν ὥραν τοῦ ἑσπε-*

ρινοῦ καὶ τῆς θείας λειτουργίας. Ἐπικρατεῖ ἐπίσης ἡ συνήθεια κατὰ τὴν νύκτα τῆς ἑορτῆς νὰ κοιμῶνται προσκυνηταὶ μέσα στὸ Ἅγιον Βῆμα, νὰ τρώγουν καὶ νὰ πίνουν καὶ νὰ δημιουργοῦν θόρυβον. Ὅλα αὐτὰ θ' ἀπαγορεύονταν. Ἄγνωστο, πῶς συμβίβαζαν οἱ προσκυνητὲς νὰ βαροῦν τὰ ὄργανα, νὰ γλεντοῦν καὶ νὰ χορεύουν ἔξω ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, ἐνῶ μέσα γινόταν ἡ θεία λειτουργία. Ἔπειτα τί ἔννοια εἶχε ἡ διανυκτέρευσή τους στὸ ἅγιο Βῆμα, ὅταν τὸ μετέτρεπαν σὲ χῶρο φαγητοῦ καὶ ποτοῦ; Ἂς σημειωθεῖ πὼς τὸ πανηγύρι τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῆς Μπουνίλας ἦταν ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα τῆς πόλης (Πολλὰ ἔχει γράψει γιαυτὸ ὁ Δημήτρης Σαλαμάγκας σὲ σχετικὴ μελέτη του...).- Ἀπὸ τὶς ἀρχὲς Αὐγούστου ἄρχισε νὰ λειτουργεῖ τὸ ἀκτινολογικὸ ἐργαστήριο τοῦ γιατροῦ Ἀδαμαντίου Ράπτη, *ἐπὶ τριετίαν εἰδικῶς ἐκπαιδευθέντος ἐν Παρισίοις εἰς τὰ παθολογικὰ νοσήματα.* Ἐπαινετικὸ σχόλιο γιὰ τὸ νέο ἐπιστήμονα, ἔγραψε ἡ *Ἤπειρος* (11-8-39). (Μετὰ τὴν 4η Αὐγούστου ἡ ἔκδοση τῆς *Ἠπείρου* δὲν ἦταν τακτική. Μᾶλλον οἰκονομικοὶ λόγοι τὴν ὑποχρέωναν νὰ μὴν ἐκδίδεται καθημερινά).- Πέθανε στὴν Ἀθήνα ὁ Δημήτριος Μέκκιος μεγάλος εὐεργέτης καὶ χορηγὸς τοῦ Μεκκείου οἰκοτροφείου. Ἡ Εὐφροσύνη Φιλίππου, ποὺ πέθανε στὸ Κάιρο, μὲ διαθήκη της, διέθεσε γιὰ τὸ συσσίτιο ἀπόρων μαθητῶν τῶν Γιαννίνων 300 λίρες κι ἄλλες 300 γιὰ ἐνίσχυση τοῦ σωματείου *Ἅγιος Κοσμᾶς*. Πέθανε (α΄ 10/ήμερο τοῦ Αὐγούστου) καὶ κηδεύτηκε ὁ Κων. Σακελλαρίου, ἔμπορος ἀπὸ τὸ Ζαγόρι, πατέρας τοῦ ὀδοντίατρου Ἰω. Σακελλαρίου. *Τύπος καλοῦ χριστιανοῦ, οἰκογενειάρχου καὶ πολίτου, μὲ ὅλας τὰς ἀρετὰς τῶν παλαιῶν Ἠπειρωτῶν ἐμπόρων, ἐδημιούργησε τὴν κοινωνικὴν θέσιν καὶ τὴν περιουσίαν του διὰ τῆς συνεχοῦς καὶ ἐντίμου ἐργασίας του* (*Ἤπειρος*, 11-9-38). Πέθανε ἐπίσης (9-8-38) *καὶ ἐκηδεύθη μετὰ πάσης τιμῆς ὁ ἔμπορος Ἀβραὰμ Λεβῆς, τῆς γνωστῆς Ἰσραηλιτικῆς οἰκογενείας τῆς παροικίας τῶν Ἰωαννίνων. Διετέλεσε κατ' ἐπανάληψιν δημοτικὸς σύμβουλος τῆς πόλεως, τὴν δὲ κηδείαν παρηκολούθησεν σύμπασα ἡ Ἰσραηλιτικὴ κοινότης, καθὼς καὶ ὁ κ. δήμαρχος καὶ πλῆθος κόσμου* (*Ἤπειρος* 11-8-38). Πέθανε (1-9-38) κι ὁ Γεώργ. Γκιζᾶς, ὑπάλληλος τοῦ Πρωτοδικείου Ἰωαννίνων, ἀδελφὸς τοῦ δικηγόρου Σωτ. Γκιζᾶ.- Ἔφτασε στὰ Γιάννινα ὁ ὑπουργὸς Οἰκονομικῶν Ἀνδρ. Ἀποστολίδης. *Ὁ κ. ὑπουργὸς ἐξέφρασε τὴν ἄκραν ἱκανοποίησίν του ἐκ τῆς συντελουμένης ἀνὰ τὴν Ἤπειρον εὐρείας δημιουργικῆς ἐργασίας, τόσον ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ἀπολύτως εὐρύθμου καὶ κανονικῆς λειτουργίας τῆς κρατικῆς μηχανῆς, ὅσον καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς εἰς εὐρεῖαν κλίμακα ἐκτελέσεως σοβαρῶν καὶ μεγάλων ἔργων παραγωγικῶν, συγκοινωνιακῶν καὶ παντοίων ἄλλων.* Ἐργοτάξιο, λοιπόν, ἡ Ἤπειρος. Τώρα γιατὶ καὶ σήμερα ἐξακολουθεῖ νὰ βρίσκεται τελευταία στὸν πίνακα τῆς ἀνάπτυξης; Στὸ μεταξύ, στὰ Γιάννινα, ἐξαιτίας τοῦ ὅτι εἶχαν σταματήσει οἱ ἐργασίες ἀνέγερσης τοῦ Διοικητηρίου, ἄρχισαν νὰ κυκλοφοροῦν διάφορες φῆμες, σίγουρα ἔφτασαν καὶ στ' αὐτιὰ τοῦ Ἀποστολίδη. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (4-9-38) σχολιάζοντας τὶς φῆμες αὐτὲς σημείωνε: *Ἡ ἀντίδρασις τῶν εὐκόλων συζητήσεων τῶν καφενείων ἐθεώρησεν εὐκαιρίαν νὰ δράσῃ ἐπὶ τῷ γεγονότι τῆς διακοπῆς τῶν ἐργασιῶν τοῦ Διοικητηρίου. Καὶ ὅμως πρόκειται περὶ προσωρινῆς ἀναστολῆς...* Πάντως ὁ Ἀποστολίδης ἔσπευσε νὰ στείλει πίστωση 2.800.000 δρχ. γιὰ νὰ συνεχιστοῦν οἱ ἐργασίες. Κατὰ τὴν παραμονή του στὰ Γιάννινα ἐπισκέφτηκε καὶ τὸ Μουσεῖο τῆς πόλης καὶ ζήτησε ἀπὸ τὸν Ἐπιμελητὴ Ἀρχαιοτήτων Σωτήριο Δάκαρη νὰ ἐνημερωθεῖ γιὰ τὴν ἱστορία τῆς πόλης καὶ ὑποσχέθηκε τὴ διάθεση πιστώσεων γιὰ συνέχιση τῶν ἀνασκαφῶν στὴ Δωδώνη.- Ἀρχὲς Σεπτεμβρίου ἀναχώρησε γιὰ τὴ Ζάκυνθο, γιὰ ν' ἀναλάβει τὴ διεύθυνση τοῦ ἐκεῖ γυμνασίου, κατόπιν προαγωγῆς του σὲ γυμνασιάρχη, ὁ καθηγητὴς τῆς *Ζωσιμαίας σχολῆς* Εὐστρ. Παπακωνσταντίνου.- Ἔφτασε στὰ Γιάννινα «ἡ καλλιτέχνις τοῦ ἄσματος» Σπεράντζα Πρίγκο (ἐπρόκειτο γιὰ τὴν Ἐλπίδα Πρίγκου, ἀπὸ τὸ Μονοδένδρι) γνωστὴ καὶ στὸ ἐξωτερικὸ γιὰ τὶς συναυλίες της. Ἔδωσε καὶ στὰ Γιάννινα συναυλία στὶς 8-9-38.- Ἡ *Ριζάρειος σχολὴ* βράβευσε μὲ τὸ α΄ βραβεῖο, τὴ *Λαογραφικὴ συλλογὴ Ἠπειρωτικῶν ἐθίμων* τοῦ δασκάλου Στ. Γκατσοπούλου.- Ἀπὸ τὶς 8-9-38 ἄρχισε τὶς παραστάσεις του στὴ

χειμερινὴ *Τιτάνια*, ὁ θίασος Κων. Ἀποστολίδη-Μαρίκας Ραυτοπούλου, μὲ τὴ νησιώτικη ἠθογραφία τοῦ Δ. Μπόγρη *Φουσκοθαλασσιές*.- Ὅλο καὶ περισσότερες *Μικρὲς ἀγγελίες* δημοσιεύονταν στὶς καθημερινὲς ἐφημερίδες. Ἀναδημοσιεύω μία: *Πωλεῖται οἰκόπεδον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Χρ. Χρηστοβασίλη, ἐκτάσεως τριῶν καὶ ἥμισυ στρεμμάτων.* Ἡ ἔκταση τοῦ οἰκοπέδου στὸ δρόμο αὐτὸ φανερώνει πόσο ἀραιοκατοικημένη ἦταν ἀκόμα ἡ περιοχή. Λίγο πιὸ πάνω ὑπῆρχαν λιβάδια ποὺ ἔβοσκαν πρόβατα... Τώρα ἐκεῖ ὀρθώνονται πολυόροφες πολυκατοικίες...- Προκηρύχτηκε ἀπὸ τὸ Δῆμο ἡ προμήθεια δεύτερου καταβρεκτῆρα μὲ πυροσβεστικὴ ἀντλία. Καιρὸς ἦταν, οἱ πυρκαϊὲς προξενοῦσαν μεγάλες καταστροφὲς στὰ Γιάννινα.- Καὶ πάλι τὰ πετρέλαια Δραγοψᾶς στὴν ἐπικαιρότητα. Ἡ «Ἑταιρεία ἐκμεταλλεύσεως πετρελαίων» ποὺ ἀνέλαβε τὸ ἔργο, ἀνακοίνωνε πὼς πολὺ γρήγορα ἀναμένονταν ἀπὸ τὴν Ἀγγλία τὰ ἀναγκαῖα μηχανήματα...- Ὑποδιευθυντὴς τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Ἰωαννίνων (διευθυντὴς ὁ Εὐ. Παπανοῦτσος) τοποθετήθηκε ὁ παιδαγωγὸς Βασ. Ζέρβας. Κατὰ τὴν κατοχὴ αὐτὸς διηύθυνε τὴν Ἀκαδημία.- Ὁ γνωστὸς δικηγόρος καὶ συγγραφέας Γ. Βαβαρέτος δημοσίευσε στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* (ἀπὸ 6-9-38) τρία πολὺ ἐνδιαφέροντα ἄρθρα: α) Γιὰ τὸν τουρισμὸ καὶ τὴν ἀνάπτυξή του στὴν Ἤπειρο, β) Γιὰ τὴ λίμνη καὶ γ) Γιὰ τὸ νεομάρτυρα Ἅγιο Γεώργιο. Ἀναφερόταν κυρίως στὴν ὀργάνωση τῶν ἐκδηλώσεων κατὰ τὸν ἑορτασμὸ τῆς ἐπετείου τοῦ μαρτυρίου του (17 Γενάρη). Ἔγραφε: *Μία λιτανεία, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ λαμβάνουν μέρος 20 ἀρχιερεῖς, 500 τουλάχιστον ἱερεῖς ἀπὸ ὅλην τὴν Ἤπειρον, ἑκατοντάδες ἐξαπτέρυγων, ὑπουργοί, χιλιάδες ξένων καὶ ἐντοπίων προσκυνητῶν, μουσικαί, τὸ τάγμα Εὐζώνων, τὸ τάγμα στρατοῦ, θὰ ἀποτελέσῃ γεγονὸς ἄνευ προηγουμένου διὰ τὴν πόλιν καὶ θὰ συγκεντρώσῃ εἰς αὐτὴν τὴν προσοχὴν τοῦ Πανελληνίου.*- Γάμοι: Ὁ Δημ. Χ. Λιόντος, λογιστὴς τῆς Ἐκδοτικῆς Τράπεζας καὶ ἡ Ἰσμήνη Χ. Βούρδα παντρεύτηκαν.- Μεγάλο πρόβλημα γιὰ ὁρισμένες περιοχὲς τῆς Ἠπείρου δημιούργησε (Α.Ν. 875/1937) *ἡ ἀπαγόρευσις τῆς κλαδονομῆς εἰς δημόσια ἢ μὴ δάσῃ φυλλοβόλων δρυῶν, ὀξυᾶς, καστανιᾶς κ.ἄ.* Οἱ κάτοικοι, τοῦ Ζαγοριοῦ κυρίως, παρὰ τὸ διδακτορικὸ καθεστώς, διαμαρτυρήθηκαν, γιατὶ ἔβλεπαν νὰ καταστρέφεται ἡ οἰκόσιτη κτηνοτροφία. Ὑποχρεώθηκαν νὰ μετριάσουν τὸν ἀριθμὸ τῶν γιδιῶν, κύριο πόρο ζωῆς γιὰ μερικὰ χωριά, στερήθηκαν ἀπὸ τὰ δάση ποὺ ἐπὶ τουρκοκρατίας ἦταν ἰδιοκτησία τους -τὰ ἅρπαξε τὸ Δημόσιο- τοὺς ἀπαγόρευαν τώρα νὰ κόβουν κλαδὶ γιὰ νὰ συντηροῦν τὰ ζῶα τους κατὰ τὴν περίοδο τὸν χειμώνα. Τόλμησαν καὶ κάποιες ἐφημερίδες νὰ πάρουν θέση, ὑποχρεώθηκε ἡ Γενικὴ διοίκηση νὰ ἐξετάσει τὸ πρόβλημα καὶ ν' ἀναστείλει τελικὰ τὴν ἀπαγόρευση τῆς κλαδονομῆς. (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 11-9-38).- Ἀρραβῶνες: Ὁ δάσκαλος Νικόλαος Κόρδας καὶ ἡ δασκάλα Ροδάνθη Ἀθαν. Τσαλούκη, ἀρραβωνιάστηκαν. Γάμοι: Παντρεύτηκαν ὁ Θεόδωρος Τριβλῆς, ταμειακὸς ὑπάλληλος καὶ ἡ Ἄννα Τεμπέλη.- Θόρυβο καὶ πάλι προκάλεσε στὰ Γιάννινα ἡ ἀναδημοσίευση (ἀπὸ τὸ *Ἠπειρωτικὸν βῆμα* Ἀθηνῶν) στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* (15 καὶ 16-9-38) δυὸ ἄρθρων τοῦ εἰδικοῦ ἀκτινολόγου γιατροῦ (στὴν Ἀθήνα) Β. Χρήστου, ὑπὸ τὸν τίτλο: *Σανατόριον καὶ ὄχι Ἅδην.* Ὁ Β. Χρήστου προκάλεσε ἀντιδράσεις καὶ πρὶν ἕνα χρόνο, δημοσιεύοντας στὸ *Ἠπειρωτικὸν βῆμα* ἄρθρο, στὸ ὁποῖο ὑποστήριζε πὼς μόνο τὸ χωριό του (ὁ Ἀμάραντος Κόνιτσας) ἦταν ἡ ἰδεώδης θέση γιὰ ἵδρυση Σανατορίου. Ἐὰν -ἐπέμενε- τὸ Σανατόριο Ἰωαννίνων ἱδρυθεῖ στὴ θέση *Προσκύνησις*, κοντὰ στὰ Γιάννινα, *μέλλει ν' ἀποτύχῃ καὶ ν' ἀποβῇ τὸ πλέον ἀκατάλληλον Σανατόριον τῆς Ἑλλάδος, διότι αἱ κλιματολογικαὶ συνθῆκαι εἰς ἀκτῖνα 30 χιλιομέτρων πέ-*

Βασ. Ζέρβας, Διευθυντὴς τῆς Ζ.Π. Ἀκαδημίας: 1939-1947.

ριξ τῶν Ἰωαννίνων εἶναι δυσμενέσταται διὰ τὴν φυματίωσιν, ὡς ἐπηρεαζόμεναι ἀπὸ τὴν Παμβώτιδα λίμνην. Στὰ δυὸ ἄρθρα του ἀνέλυε λεπτομερέστατα αὐτὲς τὶς συνθῆκες ποὺ λειτουργοῦσαν ἀρνητικὰ γιὰ τὴν ἀνέγερση Σανατορίου στὴν *Προσκύνηση*, προσθέτοντας πὼς ἂν γινόταν αὐτὸ θὰ εἴχαμε διπλάσιους θανάτους ἀπὸ κάθε ἄλλο Σανατόριο, ἀκόμα κι ἂν ἐφαρμόζονταν ὅλα τὰ σύγχρονα ἐπιστημονικὰ μέσα, ποὺ χρησιμοποιοῦνταν στὰ Σανατόρια τοῦ κόσμου. *Ἂς μὴ παρασύρωμεν* -κατέληγε- *τὰς ἀρμοδίους ἀρχὰς ν' ἀδικήσουν Ἠπειρώτας ἀτυχήσαντας καὶ νὰ αὐξήσουν τὰ ὀρφανὰ καὶ τὴ φτώχεια τοῦ τόπου μας... Ἂς μὴ ἐπιτρέψωμεν ὅπως ὁ αἱμοπτύων καὶ καιόμενος ἀπὸ τὸν πυρετὸν στὸ κρεβάτι τοῦ πόνου καὶ τοῦ θανάτου πατήρ, σύζυγος, υἱός, ἀδελφὸς Ἠπειρώτης, μᾶς καταρᾶται, διότι ἡ ὑγρασία ἡ καταστρεπτικὴ τῆς Παμβώτιδος λίμνης ἔγινε δι' αὐτοὺς Ἀχερουσία λίμνη καὶ οἱ Ἠπειρῶται ἐπιστήμονες ψυχοπομποὶ τοῦ Ἅδου.* Στὸν Β. Χρήστου ἀπάντηση ἔδωσε, σὲ ἔντονο ὕφος, ὁ Δημ. Σαλαμάγκας, κατηγορώντας τον πὼς μὲ τὰ ἄρθρα του δυσφημοῦσε τὰ Γιάννινα, χρησιμοποιώντας ἀνακριβῆ στοιχεῖα, (ὅπως π.χ. ὅτι ἡ ὁμίχλη κάλυπτε τὰ Γιάννινα ἐπὶ ἐννέα μῆνες, ἦταν ζήτημα -ἔλεγε- ἂν 4 ἢ 5 φορὲς ἔπεφτε ὁμίχλη καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ χειμῶνα). *Ἐνόμισα κ. διευθυντὰ* -ἔλεγε καταλήγοντας ὁ Δ. Σαλαμάγκας- *ὑποχρέωσίν μου νὰ διατυπώσω τὴν παροῦσαν διαμαρτυρίαν, ὄχι τόσον διὰ νὰ ὑπερασπίσω τὴν γενέτειράν μου, ἀλλὰ κυρίως διότι ἐλπίζω ὅτι ἄλλοι, εἰδικώτεροι ἐμοῦ, δὲν θὰ θελήσουν ν' ἀνεχθῶσι, ὅπως παραμείνῃ εἰς βάρος τῆς πόλεως ἡ βαρεῖα κατηγορία... Ἠπειρώτου ἐπιστήμονος, ἡ ὁποία δύναται νὰ ζημιώσῃ, μὴ ἀνασκευζομένη, σπουδαίως τὴν ἐν ἀναπτύξει ἤδη εὑρισκομένην τουριστικὴν τῶν Ἰωαννίνων κίνησιν, τὴν ὑπὸ τόσον αἰσιωτάτους οἰωνοὺς ἀραξαμένην.* (*Ἤπειρος*, 20-9-38). Ἀπάντηση, μὲ πολλὰ ἐπιχειρήματα, ἔδωσε στὸν Χρήστου κι ὁ ὑποστράτηγος ἐ.ἀ. Βασ. Κρυστάλλης (*Ἤπειρος*, 27-9-38), ἀντικρούοντας ταυτόχρονα κι ἀρθρίδιο τῆς ἀθηναϊκῆς *Πρωΐας* (21-9-38) -σαφῶς ἐπηρεασμένης ἀπὸ τὶς ἀπόψεις τοῦ Χρήστου-, ἡ ὁποία ὑποστήριζε ὅτι τὸ Σανατόριο Ἰωαννίνων δὲν εἶχε θεμελιωθεῖ ἀκόμα γιατὶ οἱ *εἰδικοὶ ἰατροὶ ἀποκρούουν τὴν ἀνέγερσιν τοῦ Σανατορίου ἐντὸς ἀκτῖνος 30 χλμ. πέριξ τῶν Ἰωαννίνων καὶ τοῦτο λόγῳ τῆς ἐξαιρετικῆς ὑγρασίας.* Ὁ Κρυστάλλης ὑποστήριζε πὼς ὁ Χρήστου δὲν ἦταν καθόλου εἰδικὸς (οὔτε εἰδικὸς φυματιολόγος ἦταν, οὔτε εἰδικὸς κλιματολόγος, παρὰ μόνο παθολόγος κι ἀκτινολόγος), πρότεινε ὅμως ὡς καταλληλότερη θέση γιὰ τὴν ἵδρυση τοῦ Σανατορίου τὸν χῶρο ποὺ βρισκόταν 100-200 μέτρα πάνω ἀπὸ τὴ *Μονὴ Στούπαινας* (κοντὰ στὸ Δίκορφο Ζαγορίου), ὅπου ὑπῆρχε μεγάλη πηγὴ μὲ ἄφθονο νερό, ἀπ' ἐκεῖ εἶχε σκεφτεῖ κάποτε ὁ Βελὴ πασὰς νὰ ὑδρεύσει τὰ Γιάννινα.- Μεγάλη ἔκταση δημοσιότητας ἔδωσαν οἱ ἐφημερίδες στὶς ἐργασίες τοῦ διδασκαλικοῦ συνεδρίου (400 σύνεδροι) τῶν περιφερειῶν Ζαγορίου-Μετσόβου καὶ Ἰωαννίνων. Συγκροτήθηκε στὰ Γιάννινα ἀπὸ 19-24 Σεπτεμβρίου (πρόεδρος ὁ ἐπιθεωρητὴς Ζαγορίου Εὐρ. Κωνσταντόπουλος). Παροῦσες ὅλες οἱ ἀρχές, οἱ ἐπιθεωρητὲς τῶν νομῶν Ἰωαννίνων καὶ Θεσπρωτίας, ἀκόμα κι ὁ Σπυρίδων. Μίλησαν ὅλοι γιὰ ν' ἀναλύσουν κυρίως τοὺς σκοποὺς καὶ τὰ ἰδεώδη τῆς Παιδείας εἰς τὸ *Νέον κράτος*. Ἀλλὰ κι ὅλα τὰ ἄλλα θέματα εἶχαν ἄμεση συνάρτηση μὲ τὸ *Νέον κράτος*, ὅπως: *Λαογραφία-Σχολεῖον καὶ Νέον κράτος, Σχολεῖον, διδάσκαλος καὶ Νέον κράτος, Ποίησις, λαϊκὸ τραγούδι, λαός, σχολεῖον καὶ Νέον κράτος.* Τὰ θέματα ποὺ συνδέονταν μὲ τὴν Ε.Ο.Ν. εἶχαν προέχουσα θέση στὸ συνέδριο. Εἰδικὸ θέμα: *Ἡ Ε.Ο.Ν. ὡς μορφωτικὸς παράγων καὶ ἡ συμβολὴ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ κόσμου εἰς τὴν ὁλοκλήρωσιν τοῦ ἔργου της.* Τὴν 5η μέρα τῶν ἐργασιῶν μίλησε ὁ μητροπολίτης Σπυρίδων. Εἶπε: *Ἤδη ἀπὸ 30 ἐτῶν ποὺ βρίσκομαι στὴν Ἤπειρο, εἶμαι κι ἐγὼ δάσκαλος, συνεργάτης τῶν δασκάλων, καὶ ἐν τῷ μέτρῳ τῆς δυνάμεώς μου ὑπηρέτης αὐτῶν... Ἕνα ἔχω νὰ πῶ, ὅτι ἀπ' ὅτι λέμε, ἀπὸ τὸν μεγαλύτερον ὡς τὸν μικρότερον γιὰ τὸν δάσκαλον φαίνεται ὅτι κανένας, οὔτε αὐτὸ ἀκόμη τὸ κράτος, δὲν ἐξετίμησε τὴν ἀξία τοῦ δασκάλου καὶ νὰ τὸν ἀνταμείψουν ἠθικῶς καὶ ὑλικῶς. Ἴσως σ' αὐτὸ νὰ φταίῃ ὁ δάσκαλος ποὺ δὲν κατώρθωσε νὰ ἐπιβληθῇ τόσον εἰς τὴν κοινωνίαν, ὅσον καὶ στὸ κράτος. Καὶ θὰ ἐπιβληθῇ*

ὄχι μὲ τὴν παλαιὰν τακτικὴν ποὺ ἐτηροῦσε, ἀλλὰ μὲ τὴν καινούρια ποὺ ἐπιβάλλει ἡ τωρινὴ κατάστασις. Πρέπει ἐσεῖς οἱ δάσκαλοι νὰ ἀντικαταστήσητε καὶ τοὺς ἱερεῖς. Πρέπει ν' ἀντικαταστήσητε τοὺς παπάδες, ὅπως καὶ αὐτοὶ σᾶς ἀντικατέστησαν ἄλλοτε εἰς τοὺς νάρθηκας τῶν ἐκκλησιῶν. Εὐτυχῶς ἀνέτειλε καλυτέρα ἡμέρα γιὰ τοὺς δασκάλους. Αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ τοὺς τόσους διορισμοὺς ποὺ ἔγιναν. Διδάσκαλοι, βοηθῆστε τὸ κράτος, ἐπιβληθῆτε σ' αὐτὸ καὶ στὴν κοινωνία διὰ τῆς ἐργασίας σας καὶ τότε θὰ ἔλθῃ καὶ ἡ ἠθικὴ καὶ ἡ ὑλικὴ ἀμοιβή. Δὲ νομίζω πὼς ἦρθε ποτέ...- Ὁ Ἄγγελος Δακόπουλος καὶ ἡ Ἑλένη Σωτ. Μαρτίνη παντρεύτηκαν (τέλη Σεπτεμβρίου).- Μὲ ἰδιαίτερη εὐχαρίστηση -ἔγραφε ἡ *Ἤπειρος*, 29-9-38- παρατηροῦμε σ' ἕνα πλῆθος νέων οἰκοδομῶν τὴν προσπάθεια ἀπομίμησης καὶ διατήρησης στοιχείων ἀπὸ τὸν τόσο χαρακτηριστικὸ καὶ κομψὸ Γιαννιώτικο ρυθμό. Εἶχε δίκιο. Πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο καταβαλλόταν μιὰ τέτοια προσπάθεια. Μεταπολεμικὰ τὰ ἰσοπέδωσε ὅλα -ἐκτὸς ἀπὸ λίγες ἐξαιρέσεις- ὁ ὑπολογισμὸς τῶν κατασκευαστῶν νὰ ἐξοικονομήσουν ὅσο τὸ δυνατὸ περισσότερους χώρους γιὰ ἐκμετάλλευση. Πῶς λοιπόν, νὰ σκεφτοῦν τὴν προσθήκη στοιχείων παλαιῶν, ὅπως ἦταν ὁ *ἡλιακός*, τῶν Γιαννιώτικων σπιτιῶν;- Γάμοι: ὁ Ἰωσὴφ Α. Κοὲν καὶ Ζανὲτ Δαβὶδ Κοέν, παντρεύτηκαν.- Τὸ νέο διοικητικὸ συμβούλιο τοῦ ἀθλητικοῦ συλλόγου *Ἀβέρωφ*, ὕστερα ἀπὸ ἀρχαιρεσίες, καταρτίστηκε ἀπὸ τοὺς ἑξῆς: Στεφ. Ρώϊμπας, πρόεδρος, Κων. Ζαλίγγας, ἀντιπρόεδρος, Δημ. Σάλτας, γενικὸς γραμματέας, Νικ. Γκλίναβος, ταμίας, Βασ. Δερδεράκης, γενικὸς ἀρχηγὸς καὶ μέλη Ἰω. Νούσιας καὶ Τάκης Μαρτίνης.- Ἀρραβῶνες: Μιλτ. Κυργιάννης, δάσκαλος καὶ ἡ Ἀλεξάνδρα Γιάνναρη, νηπιαγωγός, ἀρραβωνιάστηκαν. Ἐπίσης ὁ Ἀθαν. Γ. Νόλας, παραγγελιοδόχος καὶ ἡ Σεβαστὴ Γκαβανοπούλου.- Ἡ σχολὴ Βυζαντινῆς Μουσικῆς ἄρχισε τὴν ἐπαναλειτουργία της στὴν *Καπλάνειο σχολή*, ἀπὸ τὰ τέλη Σεπτεμβρίου.- Μὲ τὴν ἔναρξη τοῦ νέου σχολικοῦ ἔτους 1938-39 ὁ Φιλοσοφόπουλος ἐξαπέλυσε τὴν καθιερωμένη ἐγκύκλιο πρὸς τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς γιὰ νὰ τοὺς ὑπενθυμίσει, πρῶτ' ἀπ' ὅλα, τὶς ὑποχρεώσεις τους πρὸς τὸ *Νέο κράτος*. Γι' αὐτὸν οἱ μορφωτικὲς ἐπιδιώξεις τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου, ὅπως αὐτὲς εἶχαν διατυπωθεῖ ἀπὸ τὸν πρωθυπουργὸ συνοψίζονταν σὲ δυὸ ἐντολές: *1) Ἐμπνεύσατε εἰς τοὺς μαθητὰς τὰς πατροπαραδότους Ἑλληνικὰς ἀρετάς, διὰ τῶν ὁποίων ἐμεγαλούργησε τὸ γένος μας κατὰ τὴν μακρὰν ἱστορίαν του. Ἤτοι πίστιν εἰς τὴν θρησκείαν, ἀγάπην πρὸς τὴν Πατρίδα καὶ ἀφοσίωσιν εἰς τὴν οἰκογένειαν. Πίστιν ὅμως, ἀγάπην καὶ ἀφοσίωσιν ἐνεργόν, ἀκλόνητον καὶ ἐξικνουμένην μέχρι τῆς θυσίας, ἡ ὁποία δίδει εἰς τὴν ζωὴν τὸ Ἠθικόν, τὸ αἰώνιον νόημά της. 2) Δώσατε θετικὸν περιεχόμενον εἰς τὴν ἀγωγὴν τῶν νέων, ἀναπτύξατε τὴν κρίσιν των διὰ τῆς δημιουργικῆς ἐργασίας. Ἀνοίξατε εἰς τὸν νοῦν των ὁρίζοντας πνευματικῆς ἀκτινοβολίας. Καὶ πρὸ πάντων μορφώσατε χαρακτῆρα μὲ σταθερὰς ἀρχὰς μὲ πρωτοβουλίαν καὶ δύναμιν θελήσεως, μὲ βαθὺ τὸ συναίσθημα τῆς εὐθύνης εἰς πᾶσαν πρᾶξιν των.*

Παρὰ τὴν προσπάθεια ποὺ κατέβαλε ἡ κυβέρνηση ν' ἀποστασιοποιηθεῖ -μὲ τὴν ἔννοια τῆς τήρησης ἴσως ἀποστάσεων μεταξὺ τῶν ὁλοκληρωτικῶν καὶ τῶν δημοκρατικῶν χωρῶν- ἀπὸ τὰ δρώμενα στὴν Εὐρώπη, ὑποχρεώνοντας τὶς ἐφημερίδες νὰ δημοσιεύουν τὰ γεγονότα, χωρὶς πολὺ δυσμενεῖς κρίσεις γιὰ τὴ στάση τῆς Ἰταλίας καὶ προπαντὸς τῆς Γερμανίας, (ἀφοῦ καταβρόχθισε τὴν Αὐστρία, ἑτοιμαζόταν ἤδη γιὰ νὰ κατασπαράξει ἄλλα γειτονικὰ κράτη καὶ πρώτη τὴν Τσεχοσλοβακία), ἀπὸ τὶς γραμμὲς τοῦ τύπου περνοῦσε ἡ ἀγωνία ὅλης τῆς Εὐρώπης -καὶ φυσικὰ καὶ τῆς Ἑλλάδας- γιὰ τὸ ποῦ βάδιζε ὁ κόσμος καὶ ποῦ ὁδηγοῦσε ἡ ἐπιθετικότητα τῆς Γερμανίας. Ἡ λέξη πόλεμος, ἂν καὶ δὲ γραφόταν, ὑπονοοῦνταν σὲ κάθε γραμμὴ ἀναφορᾶς στὰ γεγονότα. Ἕνας φόβος εἶχε καταλάβει τοὺς Εὐρω-

παϊκοὺς λαούς, οἱ ὁποῖοι διαισθάνονταν ὅτι πίσω ἀπὸ τὶς συνεχεῖς ὑποχωρήσεις τῶν δημοκρατικῶν χωρῶν, τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας, κρυβόταν ἡ ἀδυναμία τους ν' ἀντιμετωπίσουν τὴν ἐπιθετικότητα τοῦ Χίτλερ. Ἀκόμα καὶ στὰ μικρὰ Γιάννινα οἱ ἀνταποκρίσεις τῶν ἐφημερίδων καὶ οἱ τίτλοι τους ἄφηναν νὰ διαβαίνεται ἡ ἀνησυχία κι ὁ φόβος γιὰ τὸ αὔριο, ἀλλὰ καὶ ἡ εὐχὴ καὶ ἐλπίδα γιὰ μιὰ ἔντιμη συμφωνία ἀνάμεσα στοὺς δυὸ συνασπισμούς. Θὰ περιοριστῶ στοὺς τίτλους μιᾶς μόνο ἐφημερίδας, τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος*, ἀπὸ τοὺς ὁποίους περνοῦν οἱ φόβοι, οἱ ἐλπίδες καὶ οἱ ἀπογοητεύσεις ὅλων τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἀπεύχονταν τὸν πόλεμο: *Φόβοι διαταράξεως τῆς εὐρωπαϊκῆς εἰρήνης* (2-9-38). *Οὐδεμία πρόοδος ἐσημειώθη εἰς τὸ Τσεχικὸν πρόβλημα* (5-2-38). *Τὸ Τσεχικὸν πρόβλημα* (πρόκειται γιὰ τὶς ἀξιώσεις τῶν Σουδητῶν-Γερμανῶν τῆς Τσεχοσλοβακίας-νὰ ἑνωθοῦν μὲ τὴ Γερμανία) *περιῆλθεν εἰς νέαν ἔντασιν* (6-9-38). *Ὀξύνεται ἡ κατάστασις εἰς τὴν Κεντρικὴν Εὐρώπην* (7-9-38). *Τὸ Σουδητικὸν εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς διευθετήσεως* (9-9-38, φροῦδες ἐλπίδες...). *Τὸ Σουδητικὸν ζήτημα εἰς νέαν σοβαρὰν ἔντασιν* (9-9-38. Σὲ μιὰ μέρα διαψεύστηκαν οἱ προσδοκίες...). *Ἔκρυθμος ἡ κατάστασις εἰς τὰς Σουδητικὰς περιφερείας* (10-9-38). *Τὸ Τσεχικὸν πρόβλημα περιῆλθεν εἰς ἀδιέξοδον* (15-9-38). *Ὁ Ἄγγλος πρωθυπουργὸς* (Τσάμπερλαιν) *ἐπέστρεψεν εἰς Λονδίνον* (ἀπὸ τὴ Γερμανία ὅπου πῆγε νὰ συναντήσει τὸν Χίτλερ). *Θὰ συναντηθῇ ἐκ νέου μὲ τὸν καγκελλάριον Χίτλερ.* (17-9-38). *Τὸ φάσμα τῆς ἀγωνίας ὑπερίπταται τῆς Εὐρώπης* (20-9-38). *Ἡ Πράγα διέρχεται τὰς πλέον δραματικὰς στιγμὰς* (21-9-38). *Τελεσίγραφον πρὸς τὴν Πράγαν* (Οἱ Ἀγγλογάλλοι εἶχαν ἀποφασίσει πλέον τὸ διαμελισμὸ τῆς Τσεχοσλοβακίας, ἀνοίγοντας τὸ δρόμο γιὰ τὴν ἱκανοποίηση ὅλων τῶν ἀξιώσεων τοῦ Χίτλερ). *Ἡ Γερμανία ζητεῖ διαμελισμὸν τῆς Τσεχοσλοβακίας* (22-9-38). *Κατόπιν τῶν ἀξιώσεων τῆς Πολωνίας καὶ Οὐγγαρίας, ἀπειλεῖται πάλιν νέα περιπλοκὴ τῆς καταστάσεως* (Ἡ Πολωνία καὶ ἡ Οὐγγαρία ἔπαιζαν χωρὶς νὰ τὸ καταλαβαίνουν τὸ παιγνίδι τοῦ Χίτλερ. Ζητοῦσαν κι αὐτὲς ἐδάφη ἀπὸ τὴν Τσεχοσλοβακία. Σωστὲς ὕαινες. Θὰ πλήρωναν σὲ λίγο τὴ στάση τους...) (23-9-39). *Πολεμικὸς ὀργασμὸς εἰς ὅλα τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης. Ἡ κατάστασις ἀπέβη ἀπὸ χθὲς ἐξαιρετικῶς κρίσιμος* (25-9-38). *Δευτέρα ἔκκλησις τοῦ Ροῦσβελτ ὑπὲρ τῆς Εἰρήνης* (29-9-38, παραμονὴ τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης - συνθηκολόγησης τοῦ Μονάχου. Τυφλωμένος ὁ Χίτλερ δὲν τὸν ἄκουσε). *Τὸ κείμενον τῆς συμφωνίας τοῦ Μονάχου* (1-10-38). Γιὰ τὸ πῶς εἶδε ὁ Γιαννιώτικος τύπος τὴ συμφωνία τοῦ Μονάχου, θ' ἀναφερθῶ στὸ ἄρθρο τῆς *Ἠπείρου* (1-10-38. Τίτλος: *Ἡ συνεννόησις): Μὲ αἴσθημα βαθυτάτης ἀνακουφίσεως καὶ ἱκανοποιήσεως, ἡ διεθνὴς Κοινὴ Γνώμη ἐδέχθη τὴν εἴδησιν τῆς ἐπιτεύξεως συμφωνίας εἰς τὴν ἐν Μονάχῳ συνάντησιν τῶν πρωθυπουργῶν τῆς Γαλλίας, Ἀγγλίας, Γερμανίας καὶ Ἰταλίας κ.κ. Νταλαντιέ, Τσάμπερλαιν, Χίτλερ καὶ Μουσολίνι, συμφωνίας τῆς ὁποίας τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἡ ἀποτροπὴ μιᾶς*

ἐνόπλου συρράξεως ἐν Εὐρώπῃ. Παράλληλα δὲ πρὸς αὐτὸ ἡ συνάντησις παρέσχε τὴν εὐκαιρίαν, ὅπως καὶ ἄλλα ζητήματα τεθῶσιν ἐπὶ τάπητος, συζητηθῶσι καὶ ἀχθῶσι πρὸς τὴν λύσιν των, διὰ τὴν γενικωτέραν καὶ μονιμωτέραν παγίωσιν τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἡσυχίας ἐν Εὐρώπῃ. Αἱ ἐφιαλτικαὶ ἡμέραι τῆς ἐκκρεμότητος καὶ τῆς ἀγωνίας, ἃς διῆλθεν ἡ Εὐρώπη, ἔφερον τόσον πλησίον τὸ φάσμα ἑνὸς νέου πολέμου, ὥστε οἱ λαοὶ νὰ χαιρετίσουν μὲ βαθεῖαν εὐχαρίστησιν, αὐτόχρημα ἀπολύτρωσιν τὴν ὑπογραφὴν τῆς συμφωνίας. Ἰδιαίτερα ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἔχει προσθέτους λόγους νὰ ποθῇ τὴν στιγμὴν αὐτὴν καὶ νὰ εὔχεται τὴν εἰρήνην εἰς τὴν Εὐρώπην. Μὲ ἐπικεφαλῆς τῆς Α.Μ. τὸν Βασιλέα καὶ τὴν Ἐθνικὴν κυβέρνησίν του ὁ μικρὸς αὐτὸς λαός, ἀπὸ διετίας καταβάλλει μίαν σύντονον προσπάθειαν... κλπ. κλπ. τὰ γνωστά... Αὐτὰ ἔγραφαν οἱ ἑλληνικὲς ἐφημερίδες, γιατὶ δὲν τοὺς ἐπιτρεπόταν νὰ κρίνουν ἀπὸ ἄλλη σκοπιὰ τὴν κατάσταση. Ἀλλὰ ἡ συμφωνία τοῦ Μονάχου γιὰ τοὺς φωτισμένους ἐλεύθερους δημοσιογράφους καὶ πολιτικοὺς τῆς Εὐρώπης, ὄχι μόνο δὲν ἀπέτρεπε τὸν πόλεμο, ἀλλὰ τὸν ἔφερνε πιὸ κοντά. Ἡ Τσεχοσλοβακία διαλύθηκε κι ἀπὸ ὅλο αὐτὸ τὸ σκηνικὸ ἀναδύθηκε μιὰ Γερμανία πανίσχυρη, ἀλαζονική, προκλητικὴ καὶ ἐπίφοβη ὄχι μόνο γιὰ τοὺς γείτονές της, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὅλο τὸν κόσμο, ἡττημένοι ἦταν οἱ Γάλλοι καὶ Ἄγγλοι -στὴν οὐσία κι ὁ ἴδιος ὁ Μουσολίνι· μιλοῦσαν γιὰ ἐξασφάλιση τῆς εἰρήνης, γρήγορα θὰ καταλάβαιναν πόση ἀξία εἶχε ἡ ὑπογραφὴ τοῦ Χίτλερ. Δὲν πίστευε, βέβαια, τὸ ἴδιο κι ὁ μεγάλος Ἄγγλος πολιτικὸς Οὐϊνστων Τσῶρτσιλ, γιαυτὸ καὶ σφυροκοποῦσε τὸν Τσάμπερλαιν γιὰ τὶς ὀλέθριες ἀποφάσεις του. Σὲ λίγο ὅλος ὁ κόσμος θὰ πειθόταν πόσο δίκιο εἶχε...

Προξενεῖ ἐντύπωση τὸ γεγονὸς πὼς οἱ ἐφημερίδες -γιὰ λίγο ὅμως διάστημα μετὰ τὴ συμφωνία τοῦ Μονάχου- θεωροῦσαν φυσιολογικὲς τὶς ἐπιπτώσεις τῶν ὅσων ἀποφασίστηκαν· δὲν ἔκανε μεγάλη ἐντύπωση ὁ διαμελισμὸς τῆς Τσεχοσλοβακίας, ἡ παραίτηση τῶν ἡγετῶν της, τοῦ προέδρου Μπένες κι ἄλλων, ἡ ἐνσωμάτωση τῆς Τσεχίας, ὡς προτεκτοράτου στὴ Γερμανία, ἡ δημιουργία τοῦ ἀνίσχυρου κράτους, τῆς Σλοβακίας τυφλοῦ ἐνεργούμενου τῶν Ναζιστῶν, ἡ ἀπόσπαση τμημάτων τοῦ θύματος ἀπὸ τὴν Πολωνία καὶ τὴν Οὐγγαρία. Δὲν πέρασε πολὺς καιρὸς κι ἄρχισαν νὰ ζώνουν πάλι τὰ φίδια τὸν κόσμο καὶ βέβαια καὶ τὶς ἐφημερίδες... Στὶς 10-10-38 ὁ Χίτλερ -ὅταν ὑπέγραφε τὴ συμφωνία τοῦ Μονάχου διακήρυσσε τὴν εἰρήνη- ἐκφώνησε ἐμπρηστικότατο λόγο, κατηγορώντας κυρίως τὴν Ἀγγλία καὶ τινάζοντας ὅλα στὸν ἀέρα. *Τηλεγραφοῦσαν ἐκ Παρισίων ὅτι οἱ γαλλικοὶ κύκλοι ἐκπλήσσονται διὰ τὸν βίαιον τόνον, τὸν ὁποῖον μεταχειρίζεται ὁ γερμανικὸς τύπος διὰ τὸν λόγον τοῦ Φύρερ ἐναντίον τῶν Δημοκρατιῶν, τοῦ Ἑβραϊσμοῦ καὶ τοῦ Μπολσεβικισμοῦ. Εἶναι πρόδηλον, τονίζουν οἱ αὐτοὶ κύκλοι, ὅτι συντόμως θὰ προβληθῶσι νέαι γερμανικαὶ ἀξιώσεις καὶ τούτου ἕνεκα αἱ Δυτικαὶ δυνάμεις πρέπει νὰ ἐντείνουν τοὺς ἐξοπλισμούς*

των... (*Ἤπειρος*, 12-10-38).... Στὸ ἄμεσο μέλλον θὰ ἔρχονταν ἄλλες μεγαλύτερες ἐκπλήξεις...

Ὁ Φιλοσοφόπουλος ἦταν ἀεικίνητος. Στὶς 11 τὴ νύχτα, τῆς 11-10-38, *ἐπεσκέφθη πεζῇ τοὺς διαφόρους συνοικισμοὺς* (τῆς πόλης) *καὶ πολλὰς ἀπομεμακρυσμένας ἐργατικὰς συνοικίας. Ὡσαύτως ὁ κ. Φιλοσοφόπουλος ἐνήργησε νυκτερινὰς ἐφόδους εἰς τοὺς σταθμοὺς τῶν φόρων καὶ τῶν αὐτοκινήτων, ὅπως διαπιστώσῃ τὴν ὁμαλὴν λειτουργίαν των καὶ ἐὰν οἱ ἀρμόδιοι ὑπάλληλοι εὑρίσκωνται εἰς τὰς θέσεις των.* Μετὰ τὶς νυκτερινὲς ἐφόδους «διοικητικὴ ἐπαγρύπνιση» τὶς ὀνόμαζε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, ἄρχισε νέα ἐξόρμηση πρὸς τὴν ἐπαρχία, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ Πωγώνι, μὲ πρῶτο σταθμὸ τὴ Βήσσανη. Οἱ ἐφημερίδες δὲν παρέλειπαν νὰ σημειώνουν ὅτι παντοῦ συναντοῦσε «θριαμβευτικὴ» ὑποδοχή. Ἀκολούθησε ἡ ἐπίσκεψη στὴν Πεδινὴ καὶ στὴ Δωδώνη, στοὺς Κήπους, ὅπου σὲ σύσκεψη τῶν κοινοτήτων συζητήθηκε τὸ θέμα τῆς ἀναδασωτικῆς προσπάθειας - τὴν ἄλλη μέρα ἀκολούθησε ἀρθρογραφία γιὰ τὰ δάση τῆς Ἠπείρου. Σειρὰ εἶχαν νὰ δεχτοῦν τὸν Φιλοσοφόπουλο τὰ Κατσανοχώρια, ὅπου συγκροτήθηκε γεωργικὸ συνέδριο στὸ Ἑλληνικὸ (Λοζέτσι), ἡ Βροσίνα, ἡ Κληματιά (Βελτσίστα) καὶ ἄλλα χωριά, μερικὰ τὸν καλοῦσαν καὶ σὲ τιμητικὰ γεύματα, ὅπως στὸ Σταυράκι. Ἀπὸ τὴν πλευρά της ἡ Ε.Ο.Ν. συνέχιζε ἐντατικὰ τὴν ὀργανωτική της συγκρότηση μὲ ἐγγραφὴ νέων μελῶν, ἐθελοντικὴ ἢ ὑποχρεωτική. Οἱ ἐφημερίδες συνέχιζαν νὰ ἐξυμνοῦν τὸ ἔργο της: *...Ἡ Νεολαία, ἀπηλλαγμένη σήμερον τῶν διαφόρων φθοροποιῶν προπαγανδῶν ἀποτελεῖ πράγματι τὴν ἐλπίδα τοῦ Ἔθνους καὶ ἐνσαρκωνει τὰ ὄνειρα τῆς φυλῆς. Εὐτυχῶς δὲν ὑπάρχει πλέον ὁ σκόρος τῆς ἀμφιβολίας διὰ νὰ τῆς ἀφαιρέσῃ πᾶσαν ζωτικότητα καὶ νὰ τὴν ἐκτρέψῃ τοῦ ἀληθοῦς προορισμοῦ αὐτῆς, ὅστις εἶναι ἡ προετοιμασία διὰ τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ πατρίου ἐδάφους καὶ ἡ διατήρησις τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτιστικῶν παραδόσεων τοῦ Ἔθνους.* (*Ἤπειρος*, 11-10-38). Ἄλλη περικοπὴ ἀπὸ τὴ δράση τῆς Ε.Ο.Ν. (*Ἤπειρος*, 16-11-38): *Χάρις εἰς τὰς ἀόκνους καὶ ἐντατικὰς προσπαθείας τῆς κ. Α. Παπούλια περιφερειακῆς διοικητρίας θηλέων, ἡ Νεολαία θηλέων γοργῶς βαίνει εἰς τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ὑψηλοῦ της σκοποῦ. Ἡ κατάρτισις στελεχῶν καὶ τμημάτων προχωρεῖ μὲ μεθοδικότητα. Τελευταῖα ἱδρύθησαν ἑπτὰ ἀνώτερα τμήματα Ε.Ο.Ν. θηλέων. Εἰς τὴν προχθεσινὴν συγκέντρωσιν (14-11-38) πολλῶν ἀξ. μελῶν τῆς ἀνωτέρας κοινωνικῆς τάξεως τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων, κατεδείχθη ὁ ἐνθουσιασμὸς καὶ ἡ πίστις ὅλων τῶν προσελθόντων, οἵτινες (κυρίες, δεσποινίδες καὶ κύριοι) διωρίσθησαν διευθυνταὶ τῶν διαφόρων τμημάτων ἀνωτέρας μορφώσεως Ε.Ο.Ν. θηλέων, κατόπιν προτάσεως τῆς κυρίας περιφερειακῆς διοικητρίας.* Τὰ τμήματα ποὺ δημιουργήθηκαν ἦταν: 1) Τὸ Μορφωτικὸ 2) Λαϊκῆς τέχνης 3) Κοινωνικῆς πρόνοιας 4) Ψυχαγωγίας 5) Ὑγειονομικὸ 6) Οἰκοκυρικῆς μόρφωσης καὶ 7) Καλλιτεχνικό. Δὲν ἀναφέρω ὀνόματα προσώπων ποὺ ἀνέλαβαν τὰ τμή-

ματα. Σημειώνω πάντως ὅτι ἂν ληφθεῖ ὑπόψη ἡ μεταπολεμικὴ πολιτικὴ τοποθέτηση πολλῶν ποὺ ἀνέλαβαν τμήματα, ἡ ἀπόφασή τους νὰ τεθοῦν ἐπικεφαλῆς προξενεῖ ἐντύπωση... Τὰ γραφεῖα τῆς Ε.Ο.Ν. θηλέων εἶχαν ἐγκατασταθεῖ σὲ οἴκημα τῆς ὁδοῦ 4ης Αὐγούστου, τὸ εἶχε παραχωρήσει ὁ Σπυρίδων. Στὶς 10-11-38 ἐπεσκέφτηκαν τὰ γραφεῖα ὁ εὑρισκόμενος τότε στὰ Γιάννινα ὑπουργὸς Παιδείας Γεωργακόπουλος, ὁ Σπυρίδων κ.ἄ. Στὶς ἐφημερίδες, τὸν Ὀκτώβριο, δημοσιεύτηκε καὶ εἰδικὴ πρόσκληση τῶν περιφερειακῶν διοικήσεων τῆς Ε.Ο.Ν. ἀρρένων καὶ θηλέων, μὲ τὴν ὁποία καλοῦνταν νὰ ἐγγραφοῦν στὶς τάξεις της, ὅσοι εἶχαν συμπληρώσει τὸ 8ο ἔτος. *Πράγματι* -σημείωνε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (22-10-38)-, *ὅλα τὰ ἑλληνόπουλα μετὰ προθυμίας καὶ ἐνθουσιασμοῦ σπεύδουν νὰ ἐγγραφοῦν καὶ νὰ πυκνώσουν τὰς φάλαγγας τῆς Ἐθνικῆς νεολαίας. Ἡ ὀργάνωσις τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας ἐπὶ ἐθνικῶν βάσεων καὶ ἡ καθοδήγησις ταύτης ὑπὸ ὑγιῶν ἐθνικῶν στοιχείων, ἀποτελοῦν ἐγγύησιν διὰ τὴν συνέχισιν τοῦ μεγαλείου τῆς Ἑλλάδος.*

Ἐντυπωσιακὴ ἦταν ἡ συμμετοχὴ τῶν Γιαννίνων στὶς γιορτὲς ποὺ ὀργανώθηκαν γιὰ νὰ τιμηθοῦν τὰ ἀποκαλυπτήρια τῆς προτομῆς τοῦ βασιλιᾶ Κωνσταντίνου στὴν Ἀθήνα (9-10-38). Στὶς 7-10-38 συγκροτήθηκε μεγάλη σύσκεψη, στὸ Δημαρχεῖο, τῶν συμβουλίων ὅλων τῶν σωματείων, ὀργανώσεων καὶ συλλόγων γιὰ νὰ συζητηθεῖ ἡ καλλίτερη συμμετοχὴ τοῦ λαοῦ στὶς ἐκδηλώσεις. Στοὺς συγκεντρωθέντες μίλησε ὁ δήμαρχος Βλαχλείδης: *Μᾶς κατηγοροῦν, κύριοι,* -εἶπε- *δι' ἔλλειψιν ἐνθουσιασμοῦ. Θὰ φανῶμεν μεγάλοι ἀχάριστοι πρὸς Ἐκεῖνον, ποὺ μᾶς ἐχάρισε τὴν ἐλευθερίαν* (τὸν Κωνσταντῖνο), *ἂν δὲν τοὺς δείξωμεν μεθαύριον πῶς καὶ νὰ εἴμεθα εὐγνώμονες γνωρίζομεν καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν μας νὰ μὴν τὸν ἀποκρύπτωμεν.* Σχολίαζε σχετικὰ ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, καθυστερημένα κάπως (11-10-38): *Οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ ἐνθουσιώδους πατριώτου καὶ ἀγνοῦ ἰδεολόγου, πιστοῦ καὶ ἀφοσιωμένου ὀπαδοῦ τοῦ στέμματος κ. Δ. Βλαχλείδη, ἐνεποίησαν βαθεῖαν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς συγκεντρωθέντας, οἵτινες ἔσπευσαν νὰ τὸν συγχαροῦν.* Προχωρεῖ ὅμως ἡ ἐφημερίδα καὶ σὲ κάποιες κρίσεις, ἀπὸ τὶς ὁποῖες βγαίνουν συμπεράσματα γιὰ τὴ στάση τῶν Γιαννιωτῶν ἀπέναντι στὴ δικτατορία: *Εἶναι βέβαιον* -συνέχιζε ἡ ἐφημερίδα- *πῶς πολλοὶ τῶν συμπολιτῶν μας, ἀπὸ κάποιαν ἀδικαιολόγητον ἐσωτερικὴν συστολήν, διστάζουν ν' ἀνεβάσουν τὴν καρδιὰ εἰς τὰ χείλη, μὰ ὅταν τὸ κάμουν αὐτό, ὁ αὐθόρμητος ἐνθουσιασμός των δὲν γνωρίζει ὅρια... Πάντως ἡ παρατήρησις τοῦ κ. δημάρχου ὑπῆρξεν ὀρθή, ὀρθωτάτη, διότι ἐγένετο αἰτία νὰ ἀποβληθῇ αὐτὴ ἡ ἀδικαιολόγητος συστολή, ποὺ προκαλεῖ τὰ εἰρωνικὰ σχόλια τῶν ξένων. Γιατί, νὰ ποῦμε τὴν πικρὴ ἀλήθεια, δὲν γνωρίζουμε νὰ ἐκδηλώνουμε, ὅπως πρέπει τὸν ἐνθουσιασμό μας καὶ πρέπει νὰ μάθουμε νὰ ἐκδηλώνουμε ὅ,τι ὡραῖον αἰσθανόμεθα.* Ἀλλὰ αὐτὴ ἡ στάση τῶν Γιαννιωτῶν, ὀφειλόταν μόνο σὲ *ἐσωτερικὴ συστολή*, ποὺ προκαλοῦσε μάλιστα εἰρωνικὰ σχόλια, ἢ σὲ

σιωπηρὴ ἐκδήλωση ἀποδοκιμασίας, γιὰ ὅσα γίνονταν στὸν τόπο τους; Καὶ πότε εἶχαν δίκιο οἱ ἐφημερίδες; Ὅταν ἔγραφαν γιὰ *ἀποθεωτικὲς ὑποδοχές*, γιατὶ ἔτσι τοὺς τὸ ἐπέβαλλαν, ἢ ὅταν μιλοῦσαν καὶ καυτηρίαζαν τὴ στάση τοῦ λαοῦ ποὺ δὲν ἐκδήλωνε τὰ αἰσθήματά του, ὅπως ἤθελε τὸ καθεστώς; (8-10-38).

Οἱ ἐφημερίδες ἔγραψαν ὑμνητικὰ ἄρθρα γιὰ τὸν Κωνσταντῖνο πρὶν ἀπὸ τὰ ἀποκαλυπτήρια: *Τ' Ἀετοῦ ὁ γυιός, Καὶ στὴ δόξα αὐτὸς μᾶς ὁδηγεῖ* (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 8 καὶ 9-10-38), *Εἰς τὴν Ἱεράν Του μνήμην* (*Ἤπειρος*, 9-10-38), *Εἰς μνήμην τοῦ ἥρωος καὶ μάρτυρος Βασιλέως* (Ἀγροτικὴ ἠχώ, 8-10-38), ἀνάλογα ἦταν καὶ τὰ ἄρθρα τῶν ἄλλων ἐφημερίδων. Πολὺς χῶρος ἀφιερώθηκε ἐπίσης γιὰ τὴν περιγραφὴ τῶν τελετῶν, τόσο στὴν Ἀθήνα, ὅσο καὶ στὰ Γιάννινα. Στὰ τελευταῖα, ἡ ἀστυνομικὴ διαταγὴ ὅριζε νὰ σημαιοστολισθοῦν κι ὅλα τὰ σπίτια, πολλοὶ ὅμως «δὲν συνεμορφώθησαν πρὸς τὰς διατάξεις», γιαυτὸ καὶ ὑποβλήθηκαν ἐναντίον τους μηνύσεις. *Δυστυχῶς πολλοὶ ὑπῆρξαν ἐν τῇ πόλει μας οἱ παραβάται περὶ σημαιοστολισμοῦ*, παρατηροῦσε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, (13-10-38). Ἀναφερόμενος στὶς γιορτὲς σημείωνε: *Τὰ Ἰωάννινα ἑώρτασαν μὲ ἐξαιρετικὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ λαμπρότητα τὰ ἀποκαλυπτήρια τοῦ ἀνδριάντος τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου. Ἀπὸ πρωΐας αἱ μουσικαὶ περιήρχοντο τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως, ἀνακρούουσαι τὸ ἑωθινόν, ἐνῶ τὰ πυροβόλα τοῦ Κάστρου ἔρριπτον τοὺς εἴκοσι ἕνα κεκανονισμένους κανονιοβολισμοὺς ἀναγγέλοντας τὸ ἐπίσημον τῆς ἡμέρας. Αἱ ἡμερήσιαι ἐφημερίδες ἐκυκλοφόρησαν μὲ ἐνθουσιώδη ἄρθρα, ἐξυμνοῦντα τὰς ἀρετὰς καὶ τὴν στρατηγικὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Ἐλευθερωτοῦ Βασιλέως. Τὴν 11ην π.μ. ἐψάλη δοξολογία πρὸ τοῦ Ἡρώου τῶν πεσόντων τοῦ 15ου συντάγματος πεζικοῦ.* Ὅλες οἱ ἀρχὲς παροῦσες, τὸ διπλωματικὸ σῶμα, οἱ ἀξιωματοῦχοι καὶ ἐπιτελεῖς τῆς Ε.Ο.Ν. (εἰδικὴ μνεία...), οἱ ἐκπρόσωποι τῶν σωματείων κι ὀργανώσεων, οἱ ἀπόστρατοι καὶ ἔφεδροι ἀξιωματικοί, οἱ ἀνάπηροι καὶ παλαιοὶ πολεμιστές, οἱ Μπιζανομάχοι *καὶ ἄπειρον πλῆθος κόσμου, ὅπερ εἶχε κατακλύσει τὴν πρὸ τῶν στρατώνων μεγάλην πλατεῖαν.* Στὴ δοξολογία -μεταδόθηκε ἀπὸ τὰ μεγάφωνα ποὺ εἶχαν στηθεῖ- χοροστάτησε ὁ Σπυρίδων. Μετὰ τὸ τέλος μίλησε γιὰ τὸν Κωνσταντῖνο ὁ στρατηγὸς Κατσιμῆτρος. Ἦταν ἕνας λόγος *ἐμπνευσμένος*, κατὰ τὶς ἐφημερίδες. Ἡ τελετὴ ἔκλεισε μὲ παρέλαση στρατοῦ, σχολείων, Ε.Ο.Ν. παλαιῶν πολεμιστῶν καὶ ἀθλητῶν. Ἡ κατάληξη τοῦ λόγου τοῦ Κατσιμήτρου: *Οὐδεὶς βασιλεὺς ἠγαπήθη καὶ ἐλατρεύθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ του, ὅσον ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, ὅστις συνέδεσε τὸ ὄνομά του μὲ τὰς ὡραιοτέρας καὶ ἐνδοξωτέρας σελίδας τῆς Ἐθνικῆς ἱστορίας. Τὸ μέγα ἔργον τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἱστορηθῇ εἰς μίαν περιληπτικὴν ὁμιλίαν. Χρειάζονται τόμοι μεγάλοι καὶ κάλαμος ἱκανὸς διὰ νὰ περιγράψῃ καὶ νὰ ὑμνήσῃ τὸν ἐστεμμένον Στρατηλάτην. Ὁ ἱστορικὸς τοῦ μέλλοντος ἀμερόληπτος, ἀδέκαστος καὶ δίκαιος, θὰ καθορίσῃ τὴν δρᾶσιν*

του ὡς βασιλέως καὶ στρατηλάτου καὶ θὰ τὸν τοποθετήση εἰς τὴν ἀνήκουσαν αὐτῷ θέσιν εἰς τὸ ἑλληνικὸν Πάνθεον. Πολλὰ ἔχουν γραφεῖ γιὰ τὸν Κωνσταντῖνο, ὅπως καὶ γιὰ τὸν ἀντίπαλό του τὸ Βενιζέλο. Δὲν ξέρω ἂν ἡ Ἱστορία ἔχει πεῖ καὶ γιὰ τοὺς δυὸ τὴν τελευταία της λέξη...

Στὶς 22-10-38 ἐπισκέφτηκε πάλι τὰ Γιάννινα ὁ ὑπουργὸς Οἰκονομικῶν Ἀποστολίδης. Ἀπὸ τὶς περιγραφὲς τῶν ἐφημερίδων δὲ διαφαίνεται καθαρὰ ὁ σκοπὸς τῆς ἐπίσκεψής του, μᾶλλον ἐπρόκειτο γιὰ τουριστικὸ ταξίδι, κάτι ποὺ ἐβεβαιώνει καὶ ἡ γυναικεία κουστωδία ποὺ τὸν συνόδευε. Δέχτηκε, βέβαια, σὲ ἀκρόαση διάφορες ἐπιτροπές, εἶδε τοὺς οἰκονομικοὺς ὑπαλλήλους (γιὰ τὰ φορολογικὰ φυσικὰ καὶ τὶς εἰσπράξεις...), ἔφερε γύρω τὴν ἀγορά, μπῆκε σὲ καταστήματα καὶ ἐργαστήρια λαϊκῆς τέχνης, τὸν περισσότερο ὅμως χρόνο τὸν ἀφιέρωσε σὲ ἐπισκέψεις στὸ φρούριο κι ἄλλους ἱστορικοὺς χώρους τῆς πόλης. Πολλὴ ὥρα διέθεσε κατὰ τὴν ἐπίσκεψή του στὸ Μουσεῖο, ὅπου περιεργάστηκε μὲ ἐνδιαφέρον τὰ ἀρχαῖα καὶ βυζαντινὰ εὑρήματα καὶ ἐκθέματα. Δὲν ξέχασε καὶ τὴν ὑπόσχεση ποὺ εἶχε δώσει στὸν Ἐπιμελητὴ ἀρχαιοτήτων Σωτ. Δάκαρη κατὰ τὴν προηγούμενη ἐπίσκεψή του καὶ δήλωσε ὅτι ἔνταλμα 100.000 δρχ. γιὰ τὴν ἐκτέλεση ἀνασκαφῶν ἐκδόθηκε ἤδη. Λίγο πρὶν ἀπὸ τὸν Ἀποστολίδη, στὶς 16-10-38, ἐπισκέφτηκε τὰ Γιάννινα κι ὁ διοικητὴς τῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος Ἐμ. Τσουδερός. Πῆγε κι αὐτὸς στὸ Μουσεῖο καὶ θαύμασε τὰ ἐκθέματά του. Ὁ Τσουδερὸς ἐμφανιζόταν τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ὡς σημαντικὸ κυβερνητικὸ στέλεχος, στὴν πραγματικότητα ἦταν ἀντίπαλος τῆς δικτατορίας.

Στὶς 3-11-38 ἡ πόλη σημαιοστολίστηκε πάλι. Αἰτία τὸ *εὐτυχὲς γεγονός*, ἔτσι τὸ χαρακτήριζαν οἱ ἐφημερίδες. Εἶχε γεννηθεῖ στὴν Ἀθήνα τὸ πρῶτο παιδὶ τοῦ Παύλου καὶ τῆς Φρειδερίκης, ἡ Σοφία, ἡ σημερινὴ βασίλισσα τῆς Ἱσπανίας. Γιὰ τὸ *εὐτυχὲς γεγονὸς* μιλοῦσαν ἀπὸ μέρες οἱ ἐφημερίδες μὲ ἀφορμὴ τὴν ἄφιξη στὴν Ἀθήνα τῶν γονέων τῆς Φρειδερίκης. Δὲν ἔμεινε βέβαια ἀσχολίαστο ἀπὸ τὸ Γιαννιώτικο τύπο: *Τῆς χαρᾶς τοῦ Βασιλικοῦ οἴκου ἐπὶ τῷ αἰσίῳ τοκετῷ τῆς Α.Β.Υ. τῆς πριγκηπίσσης Φρειδερίκης, μετέχει σύμπας ὁ Ἑλληνικὸς λαός, εἰλικρινῶς καὶ βαθέως συμμεριζόμενος τὰς χαρὰς καὶ τὰς λύπας τοῦ Βασιλικοῦ Οἴκου, μεθ' οὗ δεσμοὶ ἱστορικοί, δεσμοὶ κοινῶν ἀγώνων, κοινῶν συμφορῶν καὶ κοινῶν εὐτυχῶν ἡμερῶν, τὸν συνέδεσαν στενῶς...*

Γιὰ τὴν κυβέρνηση, ὁ νέος θεσμὸς τῆς προσωπικῆς ἐργασίας ποὺ καθιέρωσε, ἀποτελοῦσε βασικὸ παράγοντα τῶν προσπαθειῶν της γιὰ τὴν ἐκτέλεση ἔργων, κυρίως στὴν ὕπαιθρο. Σ' αὐτὴ προπαντὸς στήριξε τὴ διάνοιξη δρόμων, τόσων ἀναγκαίων γιὰ τὴν Ἤπειρο. Ὑπουργοὶ καὶ παράγοντες παρότρυναν τοὺς ἀγροτικοὺς πληθυσμοὺς πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς διάθεσης μεγαλύτερου χρόνου γιὰ ἐθελοντικὴ προσφορὰ ὑπηρεσιῶν (προσωπικὴ ἐργασία) συνδυάζοντας τὶς προθέσεις τους καὶ μὲ τὴν προσπάθεια τῆς καταπολέμησης τοῦ ἀλκοολισμοῦ, ὁ ὁποῖος ξεκινοῦσε, κατὰ τὴν ἄποψή

τους, ἀπὸ τὶς χαρτοπαιξίες τῶν καφενείων καὶ τὴ σπατάλη χρόνου μὲ τὴν παραμονή τους σ' αὐτά. Τὸ τελευταῖο ἐπιβεβαίωνε καὶ σχετικὸ ἄρθρο τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος: Θὰ ἦτο ὅ,τι ἀπολύτως ἀναγκαοῖ εἰς τὸ ἑλληνικὸν σύνολον, ὁ συνδυασμὸς τῆς ἀποφάσεως τοῦ ὑφυπουργείου Ἐργασίας περὶ περιορισμοῦ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν καφενείων, πρὸς τὴν ἐπιβολὴν ὑποχρεωτικῆς ἐργασίας εἰς πάντας τοὺς ἄνευ ἐπαγγέλματος ἢ ἀργοὺς πολίτας. Καὶ ἂν δὲν ὑπῆρχε ἐπαρκὴς ἐργασία δι' αὐτοὺς εἰς τὴν ἐλευθέραν ἀγορὰν τῆς ἐργασίας, εἶναι δυνατὸν νὰ χρησιμοποιοῦνται εἴτε ἐθελοντικῶς, εἴτε ὑποχρεωτικῶς εἰς τὴν ἐκτέλεσιν δημοσίων ἔργων.* Οἱ ἐφημερίδες, ὁπωσδήποτε, ὕστερα ἀπὸ ἄνωθεν ἐντολές, ἀφιέρωσαν πολλὰ ἄρθρα καὶ σχόλια γιὰ τὸ θέμα τῆς προσωπικῆς ἐργασίας, ἐξυμνώντας τὸ θεσμό. Ἔγραφε ἡ *Ἤπειρος* (11-12-38). Τίτλος *Ἡ προσωπικὴ ἐργασία ἐν Ἠπείρῳ: Τὸ δεύτερον ἔτος ἀπὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ κοινοφελοῦς θεσμοῦ τῆς προσωπικῆς ἐργασίας τῶν κατοίκων ἀπέδωσεν πλούσια ἀποτελέσματα. Ἡ πρωτοβουλία τῆς μεγάλης αὐτῆς προσπαθείας ἀνήκουσα εἰς τὸν ἀντάξιον ἐκπρόσωπον τοῦ «Νέου Κράτους» ἐν Ἠπείρῳ, ἀν. ὑπουργὸν Γενικὸν διοικητὴν κ. Κ. Φιλοσοφόπουλον, ἀποτελεῖ ὁμολογουμένως τιμητικὴν διάκρισιν διὰ τὴν Ἤπειρον. Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐφαρμοσθεὶς τὸ πρῶτον ὁ θεσμὸς τῆς προσωπικῆς ἐργασίας, μᾶς ἔδωσε ἕνα πλούσιον ἀπολογισμὸν εἰς ἔργα κοινῆς ὠφελείας. Καὶ ἦτο τόσον γόνιμος καὶ τόσον εὐεργετικὸς ὁ ἀπολογισμὸς αὐτὸς ὥστε, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ Ἤπειρος ἀποτελεῖ τὸν τόπον τῆς σιωπηρᾶς ἐργασίας, ἐσχολιάσθη διὰ μακρῶν παρὰ τοῦ ἀθηναϊκοῦ τύπου, ὁ ὁποῖος ἐξῆρε τὸ μέγεθος τῆς ὠφελιμότητος καὶ ἐτόνισεν ὡς ἐπιβεβλημένην τὴν ἐπέκτασιν τοῦ θεσμοῦ τῆς προσωπικῆς ἐργασίας εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἑλλάδα.* Στὰ ὅσα εἶχαν σχέση μὲ τοὺς ἀγροτικοὺς πληθυσμούς, πρέπει νὰ σημειωθεῖ καὶ ἡ κάποια ὑπαναχώρηση τοῦ ὑπουργείου Γεωργίας στὴν πολιτική του γιὰ τὴν αἰγοτροφία. Φαίνεται ὅτι οἱ ἀντιδράσεις στὴν ἀπόφαση τῆς κυβέρνησης νὰ τὴν ἐξαφανίσει, γιὰ νὰ προστατεύσει, ὅπως ἰσχυριζόταν, τὸ δάσος ἦταν ἔντονες σ' ὅλες τὶς περιοχὲς τῆς Ἑλλάδας. Ὑποχρεώθηκε ἔτσι ὁ ὑπουργὸς Γεωργίας γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ -τὸ εἶχε κάνει καὶ ἐνωρίτερα- νὰ διαβεβαιώσει τοὺς ἀγρότες ὅτι: *συστηματικὴ ἐξόντωσις τῆς αἰγοτροφίας οὔτε ἐπεδιώχθη, οὔτε ἐνδείκνυται, οὔτε εἶναι δυνατή, οὔτε συμφέρουσα, διὰ λόγους ἀπορρέοντας ἐκ τῶν ἐδαφολογικῶν, κληματολογικῶν κλπ. συνθηκῶν τῆς χώρας μας. Ἐπεδιώχθη μόνον καὶ θὰ ἐπιδιωχθῇ ὁ περιορισμὸς τῶν καταστροφῶν, τὰς ὁποίας ἐπιφέρουν αἱ αἶγες εἰς τὰ δάση... Ἡ ἐλάττωσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν αἰγῶν ἐπεδιώχθη μόνον εἰς τὰ δυνατὰ ὅρια...*

Ἡ Ε.Ο.Ν. στὸ μεταξύ, μὲ τὴ βοήθεια ὅλων τῶν κυβερνητικῶν παραγόντων, αὔξαινε καὶ πλήθαινε. Στὶς 15-10-1938 ἀπέκτησε καὶ τὸ δημοσιογραφικὸ (περιοδικὸ) ὄργανό της, μὲ τὴν ἔκδοση τοῦ 1ου τεύχους τῆς *Νεολαίας*. Ἦταν *ὄργανον πνευματικῆς, θρησκευτικῆς, κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς*

ἀγωγῆς, κι ἀποτέλεσε τὸ εὐαγγέλιο τῆς προσαρμογῆς τῶν σκοπῶν τῆς νεολαίας στὸ *Νέον κράτος*. Τὸ περιοδικὸ βοήθησε πολὺ τὴν Ε.Ο.Ν. στὴν ἀνάπτυξή της καὶ ἐπηρέασε σημαντικὰ τὴ στάση τῆς νεολαίας. Δημοσίευε, μαζὶ μὲ τὴν ἄλλη ὕλη καὶ πλῆθος φωτογραφιῶν, σχετιζόμενων μὲ τὴν Ε.Ο.Ν., ἀπ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα καὶ φυσικὰ κι ἀπὸ τὰ Γιάννινα καὶ τὴν περιοχή τους. Ἀρκετὲς ἐπίσης ἦταν οἱ ἐπιστολὲς κι ἀργότερα οἱ ἀνταποκρίσεις καὶ συνεργασίες ποὺ στέλλονταν ἀπὸ τὴν πόλη. Στὸ ἐξώφυλλο τοῦ πρώτου τεύχους, ἀπεικονίζεται ὁ ἀνδριάντας τοῦ βασιλιᾶ Κωνσταντίνου, εἶχαν γίνει τότε τὰ ἀποκαλυπτήριά του.

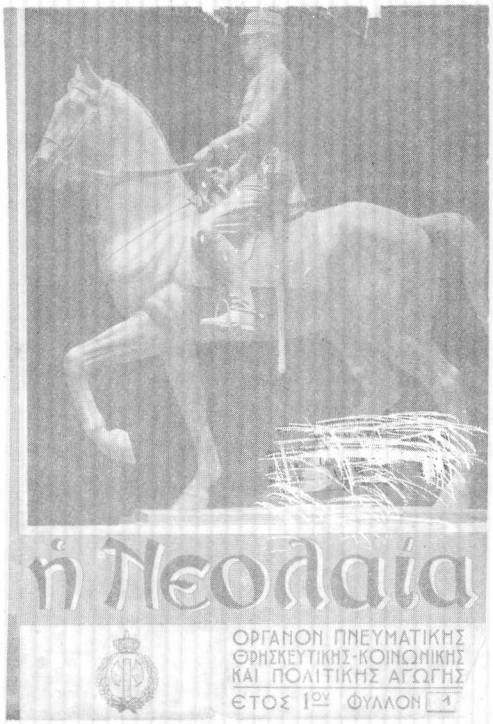

Τὸ πρῶτο τεῦχος τῆς «Νεολαίας».

Ὁ Μεταξᾶς, γιὰ νὰ προσδώσει μεγαλύτερο κύρος στὸ ὑπουργεῖο Παιδείας καὶ γιὰ νὰ ἐλέγχει καλλίτερα τὴ νεολαία, μὲ σκοπὸ τὴν ἔνταξή της στὴν Ε.Ο.Ν. -κατὰ τὰ δημοσιευόμενα στὶς ἐφημερίδες ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν της ξεπερνοῦσε, στὰ τέλη τοῦ 1938 τὶς 300.000- ἀνέλαβε ὁ ἴδιος τὴ διοίκησή του. Καὶ ἐπειδὴ ἤθελε -γνώστης τῆς ψυχολογίας τῆς ὁμάδας- νὰ ἔχουν ὅλα τὰ μέλη τὶς στολές τους, διέταξε τὴ διενέργεια ἐράνων *ὑπὲρ τῆς στολῆς τοῦ ἀπόρου φαλαγγίτου*. Κατάλογοι τῶν προσφερόντων δημοσιεύονταν στὶς ἐφημερίδες τῶν Γιαννίνων. Ἡ Ε.Ο.Ν. εἶχε τὴν πρώτη θέση σὲ κάθε ἐκδήλωση, ὀργάνωνε ποδηλατικούς, κλασικοὺς καὶ κάθε εἴδους ἀγῶνες, γιὰ νὰ κάνει ἐμφανὴ τὴν παρουσία της παντοῦ. Δέκα πέντε μέρες πρὶν τὴ λήξη τοῦ ἔτους ὁ Μεταξᾶς σὲ μιὰ τελευταία προσπάθεια πρὸς ἐνίσχυσή της δημοσίευσε σ' ὅλες τὶς ἐφημερίδες ἔκκληση (οἱ Γιαννιώτικες ἐφημερίδες τὴ δημοσίευσαν τρεῖς φορές): *Ἐπικειμένων τῶν ἑορτῶν πολλοὶ γονεῖς ποὺ ἔχουν τὰ μέσα θὰ κάμουν δῶρα εἰς τὰ παιδιά των. Ἔχω καὶ ἐγὼ νὰ τοὺς κάμω μίαν παράκλησιν. Ἐφ' ὅσον τὰ παιδιά των εἶναι γραμμένα εἰς τὴν «Ἐθνικὴν Νεολαίαν», νὰ τοὺς κάμουν ὡς δῶρο πρωτοχρονιάτικο μίαν στολὴν νεολαίας. Ἔτσι εὐκολύνουν καὶ τὰ παιδιά των καὶ τὴν ὀργάνωσιν.* Τέλη Νοεμβρίου οἱ ἐφημερίδες δημοσίευσαν ἐπίσης ἄρθρο τοῦ Ἀλεξ. Κανελλοπούλου, Κυβερνη-

τικοῦ ἐπιτρόπου τῆς Ε.Ο.Ν. μὲ τίτλο: *Νέοι καὶ νέαι τῆς Ε.Ο.Ν. Ὅλοι εἰς τοὺς στίβους!* Στὸ ἄρθρο ὑπογραμμιζόταν ἡ ἀνάγκη -καὶ ἦταν καὶ θέλημα τοῦ ἀρχηγοῦ (Μεταξᾶ)- νὰ στραφοῦν οἱ νέοι πρὸς τὸν ἀθλητισμὸ γιὰ ν' ἀποκτήσουν -ἀπαίτηση τοῦ Ἔθνους- σώματα γερά, γεμάτα ὑγεία καὶ σφρίγος. Ὑπῆρχε καὶ μιὰ παράκληση -θέληση- διαταγή: *Ὁ Ἀρχηγὸς καλεῖ τοὺς φαλαγγίτας τῆς Ἑλλάδος καὶ σ' ἕνα ἀκόμη ὡραῖο ἔργο. Τοὺς καλεῖ νὰ προσφέρουν τὴν ὠργανωμένη ἐθελοντική τους ἐργασία, τὴν ὑπέροχην αὐτὴν ἀπονομὴ φόρου τιμῆς στὴν ἱερὴ ἔννοια τοῦ τιμημένου μόχθου, γιὰ τὴν δημιουργία στίβων καὶ γιὰ τὴν καλλιτέρευσιν ἐκείνων ποὺ ὑπάρχουν...* Τὸν ἴδιο μήνα, τὸ Νοέμβριο, δημοσιευόταν στὶς ἐφημερίδες, σὲ συνέχειες, ὁ ἀπολογισμὸς τῶν ἔργων τῆς διετίας τῆς 4ης Αὐγούστου, σὲ σχέση μὲ τὴν Ἤπειρο, κατὰ τομεῖς: (Τίτλος *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος,* ἀπὸ 18-11-38: *Ὁ ἀπολογισμὸς μιᾶς διετίας καὶ τὸ θαῦμα τῆς 4ης Αὐγούστου - Τὸ ἐπιτελεσθὲν κυβερνητικὸν ἔργον ἐν Ἠπείρῳ).* Ἡ χρονιὰ ἔκλεινε μὲ μιὰ σοβαρότατη καὶ σωστὴ ἀπόφαση τοῦ Μεταξᾶ ὡς ὑπουργοῦ Παιδείας: Τὴ συγκρότηση ἐπιτροπῆς ἀπὸ κορυφαίους δημοτικιστὲς (Μαν. Τριανταφυλλίδης, καθηγητὴς Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, πρόεδρος, Ἀχ. Τζάρτζανος, πρώην ἐκπαιδευτικὸς σύμβουλος, Λάκων Καρθαῖος, Θρ. Σταύρου, γυμνασιάρχης καὶ Βασ. Φάβης), στὴν ὁποία ἀνατέθηκε τὸ ἔργο τῆς σύνταξης τῆς γραμματικῆς τῆς δημοτικῆς γλώσσας. Ἦταν μιὰ ἀξιόλογη καὶ ἔξυπνη μαζὶ πρωτοβουλία τοῦ Μεταξᾶ, φανέρωνε προσγείωση στὴν πραγματικότητα καὶ ἐνόραση γιὰ τὸ μέλλον. Ἐξάλλου κι ὁ ἴδιος -τὸν δίδαξε ἡ πεῖρα- μιλοῦσε στὰ πλήθη μὲ γλώσσα ἁπλή, κατανοητή, μητρικὴ τὴν ἀποκαλοῦσε, γιὰ νὰ μὴν ἐρεθίζει καὶ τοὺς καθαρευουσιάνους ὀνομάζοντάς την δημοτική. Οἱ ἐφημερίδες τῶν Γιαννίνων, μὲ ἄρθρα καὶ σχόλια, ἐπαίνεσαν τὴν πρωτοβουλία (Βλ. ἄρθρα: *Ἡ καθιέρωσις τῆς δημοτικῆς γλώσσης (Ἤπειρος,* 9-12-38), *Ἡ μητρικὴ γλῶσσα (Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* 13-12-38) κ.ἄ. Βέβαια ἡ καθιέρωση τῆς δημοτικῆς περιορίζονταν στὶς 4 πρῶτες τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Ὅμως ἡ ἀρχὴ εἶχε γίνει, τὸ βῆμα ἦταν τεράστιο... —

Τὸ ἀξιολογότερο ἀπὸ τὰ γεγονότα τοῦ τελευταίου τριμήνου τοῦ 1938 γιὰ τὰ Γιάννινα ἦταν τὰ ἐγκαίνια τῶν ἀποπερατωθέντων διδακτηρίων τῆς ὁδοῦ Δωδώνης, στὰ ὁποῖα ἐγκαταστάθηκαν ἡ *Ζωσιμαία Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία,* μὲ τὰ Πρότυπα δημοτικὰ σχολεῖα της, κι ἀρκετὰ σχολεῖα τῆς πόλης. Πολλὲς ἐπικρίσεις εἶχε ἀκούσει ὁ Σπυρίδων, ὅταν ἀποφάσιζε κι ἄρχιζε τὴν ἐκτέλεση τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἔργου. Ἦρθε ἡ 8η Νοεμβρίου, ἡ μέρα τῆς δικαίωσής του. (Πιθανότατα νὰ ὑπῆρχαν καὶ τὴν ἡμέρα τῶν ἐγκαινίων ἀντιρρήσεις, κανένας ὅμως δὲν τολμοῦσε νὰ τὶς ἐκδηλώσει δημόσια ἢ μέσω τοῦ τύπου). Ὡς ἡμέρα τῶν ἐγκαινίων ἐπιλέχτηκε συμβολικά, γιατὶ ἔφερνε στὴ μνήμη ὅλων τοὺς μεγαλύτερους εὐεργέτες τῆς πόλης, τοὺς Ζωσιμάδες, τοὺς ὁποίους πάντοτε τιμοῦσαν τὰ Γιάννινα, ἡ 8η Νοεμβρίου.

Προσκαλεσμένοι πολλοὶ καὶ πρῶτος ὁ ὑπουργὸς (ὑφυπουργὸς τώρα) Παιδείας Κ. Γεωργακόπουλος. Τὸ πρόγραμμα περιλάμβανε στὶς 7-11-38: Μέγας ἑσπερινὸς στὸ μητροπολιτικὸ ναό. 8-11-38: Ἀρχιερατικὴ λειτουργία στὴ μητρόπολη (μονοεκκλησία). Μνημόσυνον ὑπὲρ τῶν Ζωσιμάδων. Πανηγυρικὸς ἀπὸ τὸ γυμνασιάρχη Χρ. Σούλη. Μετὰ τὸ τέλος τοῦ μνημοσύνου μετάβαση, μὲ ἐκκλησιαστικὴ πομπή, στὸ χῶρο τῶν νέων διδακτηρίων, ἁγιασμὸς στὸ προαύλειο, λόγος τοῦ μητροπολίτη Σπυρίδωνος καὶ λόγοι τοῦ ὑφυπουργοῦ Παιδείας Γεωργακόπουλου καὶ τοῦ διευθυντῆ τῆς *Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας* Εὐ. Παπανούτσου. Στὴ συνέχεια ἐπίσκεψη τοῦ χώρου τῶν σχολείων ἀπὸ τὶς ἀρχὲς καὶ τὸ κοινό. Τὸ ἀπόγευμα τῆς ἴδιας μέρας ἐγκαίνια τῆς *Ζωσιμαίας βιβλιοθήκης* κι ὁμιλίες Σπυρίδωνος, Γενικοῦ ἐπιθεωρητῆ Μέσης Ἐκπαίδευσης Δ. Παπούλια. Μίλησε κι ὁ Γεν. Ἐπιθεωρητὴς Δημοτικῆς Ἐκπαίδευσης Μιχαλόπουλος. Δεξίωση καὶ γεῦμα πρὸς τιμὴν τοῦ Γεωργακόπουλου στὴ Στρατιωτικὴ Λέσχη. Δὲν ἔγιναν παραλλαγὲς στὸ πρόγραμμα. Ὁ λόγος τοῦ Σπυρίδωνος κατὰ τὰ ἐγκαίνια, ἑρμηνεύει καὶ τὴ φιλοσοφία τῶν ἀποφάσεών του. Ἀφοῦ μίλησε γιὰ τὴ σημασία τοῦ παραδιδόμενου ἔργου, τὸ ὁποῖο ἔπρεπε ν' ἀνεγερθεῖ, ὅπως ἀκριβῶς ἔγινε γιὰ νὰ εἶναι ἀντάξιο τῆς ἐκπαιδευτικῆς αἴγλης τῆς πόλης *ἀλλὰ καὶ ἀντάξιον τῶν προσδοκιῶν καὶ τῶν ἐλπίδων, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ τρέφῃ ἡ πόλις διὰ τὴν μελλοντικήν της ἐκπαιδευτικὴν ἐξέλιξιν* (λόγια προφητικά, τὴν ἵδρυση πανεπιστημίου ἐννοοῦσε, ὅταν τὰ ἔλεγε), συνέχισε: *Τὸ ὄνειρόν μου ἦτο καὶ εἶναι νὰ ἀνασύρω τὰς τρυφερὰς ὑπάρξεις ἀπὸ τὰς τρώγλας, μέσα εἰς τὰς ὁποίας ἐδιδάσκετο ἡ ἑλληνικὴ παιδεία καὶ νὰ φέρω αὐτὰς εἰς συγχρονισμένα καὶ ὑγιεινὰ διδακτήρια, τὰ ὁποῖα*

Ὁ μητροπολίτης Σπυρίδων, προσερχόμενος στὰ ἐγκαίνια. Πίσω του ὁ ὑπουργὸς Παιδείας Γεωργακόπουλος καὶ ὁ δήμαρχος Δ. Βλαχλείδης.

χρησιμεύουν ὄχι μόνον διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν μαθημάτων ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν δημιουργίαν καταλλήλου μορφωτικοῦ περιβάλλοντος. Σὲ κάποιο σημεῖο τοῦ λόγου του ἀναφέρθηκε καὶ σ' ὅσους εἶχαν ἀντιδράσει στὴν ἀπόφαση τῆς ἵδρυσης τοῦ μεγαλοπρεποῦς κτιριακοῦ συγκροτήματος: *Ἂν κατόπιν μυρίων μόχθων καὶ κόπων καὶ ἀντιξοοτήτων, παραδίδεται λαμπρὸν τὸ οἰκοδόμημα, τὸ φέρον τὸ ὄνομα τῶν ἀειμνήστων ἀδελφῶν Ζωσιμάδων, εἰς τὴν χρῆσιν, δὲν ἐβοήθησεν ὁλόκληρος ἡ πόλις, μάλιστα δὲ -μετὰ πικρίας τὸ λέγω- οἱ μόχθοι καὶ οἱ κόποι μας ηὔξησαν ἐκ τῆς ἀντιδράσεως καὶ τῶν ἐπικρίσεων. Δὲν ἠδυνάμην νὰ δώσω εἰς τὴν πόλιν εὐτελὲς κοινοτικὸν ἵδρυμα, ἀλλὰ μεγαλοπρεπὲς καὶ καλλιμάρμαρον, ἀντάξιον καὶ τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἱστορίας τῆς πόλεως καὶ τῆς εὐρυτάτης προοπτικῆς τὴν ὁποίαν ἔχομεν διὰ τὸ μέλλον. Μόνον ὅταν δημιουργήσωμεν τοιαῦτα μέγαρα, δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν ἐλπίδας διὰ τὸ μέλλον.*

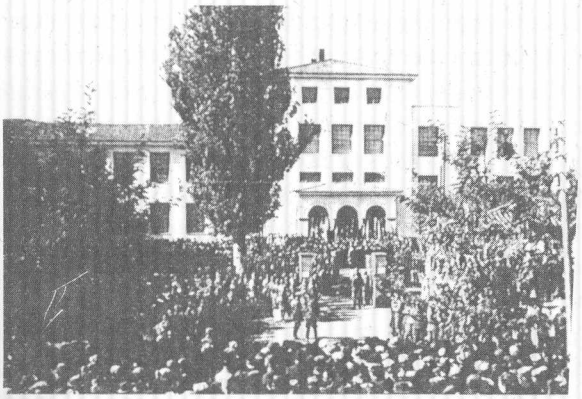

Ἄλλη φωτογραφία τῶν ἐγκαινίων.

Οἱ ἐφημερίδες γιὰ τρεῖς μέρες ἀφιέρωσαν τὶς σελίδες τους στὴ δημοσίευση ἄρθρων ἀναφερόμενων στοὺς ἀδελφοὺς Ζωσιμάδες (*ἅγιους* τοὺς ἀποκαλοῦσε ὁ Σπυρίδων, πάντοτε, καὶ πρέπει ν' ἀνακηρυχθοῦν ἅγιοι...) καὶ σὲ περιγραφὲς σχετικὲς μὲ τὰ ἐγκαίνια τῶν διδακτηρίων. Σὲ ἄρθρο της ἡ *Ἤπειρος* (9-11-38) ὑπογράμμιζε: *...Εἴμεθα βέβαιοι ὅτι ἡ ἀναπόλησις τοῦ παλαιοῦ πνευματικοῦ κλέους τῆς πόλεως, μαζὺ μὲ τὴν χαρὰν καὶ τὴν συγκίνησιν καὶ τὴν δικαίαν ὑπερηφάνειαν, ἐγέννησεν ἐπίσης εἰς τὴν ψυχὴν ὅλων τῶν Ἰωαννιτῶν, ὅλων τῶν Ἠπειρωτῶν, τὴν συναίσθησιν βαρέος καθήκοντος, τοῦ νὰ συνεχισθῇ δηλονότι ἡ πνευματικὴ τῆς πόλεως καὶ τῆς Ἠπείρου ὅλης, παράδοσις. Καὶ τὸ τεράστιον καὶ λαμπρὸν οἰκοδόμημα τὸ ὁποῖον ἐνεκαινιάσθη χθές, ἡ ψυχὴ τῶν Ἠπειρωτῶν ἠτένιζεν ὄχι ὡς ὑστερνὸν δημιούργημα παλαιοῦ πνευματικοῦ κλέους, ἀλλὰ κυρίως ὡς σύμβολον καὶ νέας ἀκμῆς ἀνταξίας τῆς παλιᾶς...* Κατὰ τὴν παραμονή του στὰ Γιάννινα (9-11-38) ὁ Γεωργακόπουλος ἐπισκέφθηκε σχολεῖα καὶ ἱδρύματα, ἁρμοδιότητας τοῦ ὑπουργείου Παιδείας, καὶ φυσικὰ καὶ τὸ *Ἱεροδιδασκαλεῖο Βελλᾶς*, φιλοξενούμενος τοῦ δεσπότη. Ὁπωσδήποτε τὸ γεῦμα τὸ πλήρωσε μὲ κάποια νέα κρατικὴ ἐπιχορήγηση...

Τὰ δημοσιεύματα τοῦ ἰατροῦ Βασ. Χρήστου γιὰ τὴ θέση ὅπου ἔπρεπε

νὰ ἱδρυθεῖ τὸ Σανατόριο, δημιούργησαν ὁπωσδήποτε σύγχυση ποὺ ὑποχρέωσαν τὸν *Ἰατρικὸ σύλλογο Ἰωαννίνων* νὰ δημοσιεύσει ἐκτενέστατη ἀνακοίνωση καὶ ν' ἀποσαφηνίσει τὴ θέση του. Ὁ *Σύλλογος* ἀντέκρουε ἕνα πρὸς ἕνα τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Χρήστου ποὺ ἐπέμεινε ὅτι τὸ Σανατόριον δὲν ἔπρεπε νὰ ἱδρυθεῖ κοντὰ στὰ Γιάννινα κι ἀνέπτυσσε τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους ἡ θέση *Προσκύνησις* ποὺ εἶχε ἐπιλεγεῖ γιὰ τὴν ἀνέγερση, ἦταν ἡ καταλληλότερη. Κατέληγε: *Ὁ Ἰατρικὸς κόσμος τῶν Ἰωαννίνων ἐπιθυμεῖ νὰ ἱδρυθῇ τὸ Νοσοκομεῖον-Σανατόριον τὸ ταχύτερον, ἵνα καταστῇ δυνατὸν ν' ἀπομονωθῶσιν ἐκεῖ αἱ ἑστίαι μολύνσεως τῆς Ἠπείρου καὶ καταστῇ δυνατὸν νὰ περιορισθῇ ὁ μεγαλύτερος κίνδυνος ἐξαπλώσεως τῆς νόσου. Εὐχόμεθα βεβαίως καὶ ὀνειρευόμεθα τὴν ἵδρυσιν οὐχὶ ἑνός, ἀλλὰ πολλῶν Σανατορίων ὕψους, αἱ κατάλληλοι δὲ τοποθεσίαι πρὸς τοῦτο ἀφθονοῦν ἐν Ἠπείρῳ, καθὼς καὶ οἱουδήποτε ἄλλου ἱδρύματος τοιούτου εἴδους πρὸς ὁλοκλήρωσιν τοῦ Ἀντιφυματικοῦ ἀγῶνος ἐν τῇ πατρίδι μας. Ἀλλὰ δὲν ἐννοοῦμεν νὰ θυσιασθῇ ἡ ἵδρυσις τοῦ Νοσοκομείου - Σανατορίου ἐξ αἰτίας ἀμφιβόλου ἀξίας ἀκαδημαϊκῶν συζητήσεων.*

Οἱ σελίδες τῶν ἐφημερίδων τοῦ τέλους τοῦ 1938 καλύπτονταν κι ἀπὸ τὶς συνηθισμένες πιὰ διαταγές, ἐγκυκλίους, ἐκκλήσεις γιὰ συνεισφορὲς πρὸς ἐνίσχυση τῶν οἰκογενειῶν τῶν ἀπόρων. Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι αὐτὴ τὴ φορὰ ἡ διανομὴ τῶν βοηθημάτων ἔγινε μὲ τρόπο πολιτισμένο. Δὲν σχημάτισαν οὐρὲς οἱ ἄποροι ἔξω ἀπὸ τὸ Δημαρχεῖο ἢ τὴ Γενικὴ διοίκηση γιὰ νὰ πάρουν τὰ βοηθήματά τους· τοὺς τὰ πῆγαν ὑπάλληλοι στὸ σπίτι. Διασφαλίστηκε ὁ σεβασμὸς στὴν ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια, αὐτὴ ὅμως ἡ συνετὴ ἀπόφαση δὲν εἶχε συνέχεια στὰ κατοπινὰ χρόνια. Οἱ οὐρὲς ἦταν τὸ κύριο γνώρισμα τῶν μεταπολεμικῶν ἡμερῶν. Καὶ εἶναι ἀκόμα...

Ἀξίζει τέλος, ν' ἀναφερθεῖ καὶ ἕνα ἄρθρο ἀλβανικῆς ἐφημερίδας, τῆς *Δημοκρατίας* τοῦ Ἀργυροκάστρου, ποὺ γράφτηκε μὲ ἀφορμὴ τὰ ἐγκαίνια τῆς *Ζωσιμαίας Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας* κι ἀναδημοσιεύτηκε στὴν *Ἤπειρο* (26-11-38). Ἀποτελοῦσε ἕνα ὕμνο γιὰ τὴ *Ζωσιμαία σχολή*. Τίτλος: *Ἡ Ζωσιμαία σχολὴ Ἰωαννίνων καὶ ἡ Ἀλβανία*. Δημοσιεύω ὁρισμένα ἀποσπάσματα: *Ἡ «Ζωσιμαία σχολὴ» ὑπῆρξε σχολὴ ὀνομαστή, ἡ ἐκπαιδευτικὴ δρᾶσις τῆς ὁποίας ἀπέδωσε καρποὺς σπουδαίους καὶ εἰς τὴν ἰδικήν μας χώραν. Ὠνομάσθη «Ζωσιμαία» ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς Ζωσιμάδες, οἱ ὁποῖοι ὑπῆρξαν καὶ οἱ ἱδρυταὶ καὶ θεμελιωταὶ τοῦ γυμνασίου. Ἦταν ἓξ ἀδελφοί, οἱ ὁποῖοι ἀπεφάσισαν νὰ μείνουν ἄγαμοι διὰ νὰ ἐργασθοῦν καὶ νὰ θησαυρίσουν διὰ τὸ ἔθνος των - περίπτωσις ἀληθῶς σπουδαία, σπανίως ἐμφανιζομένη εἰς τὴν ἱστορίαν. Ἡ ἑλληνικὴ ὅμως ἱστορία εἶναι γεμάτη ἀπὸ τοιούτους ἄνδρας, οἱ ὁποῖοι μόνοι των ἀναδεικνύονται καὶ ἐργάζονται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον διὰ τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος των... Αὐτή, λοιπόν, ἡ σχολὴ συνδέεται καὶ μὲ τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀλβανῶν. Πολλοὶ μωαμεθανοὶ Ἀλβανοὶ τῆς παρελθούσης γενεᾶς ἔχουν σπουδάσει ἐκεῖ. Ὁ Ναΐμ Φράσα-*

ρης, ὁ Σαμῆ Φράσαρης, ὁ Ἀμπεντὶν μπέης Ντῖνος, ὁ ὁποῖος μάλιστα ἐξετύπωσε ποιήματα εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἀξιόλογα, ὁ Φερὴτ πασᾶς, ὁ ὁποῖος ὡμίλει μίαν ὡραίαν ἑλληνικήν, ὁ Ἰσμαὴλ Κεμάλ, (αὐτὸς κήρυξε τὴν ἀνεξαρτησία τῆς Ἀλβανίας), *ὁ Τουρχὰν πασᾶς καὶ ἄλλοι ἐκ Λιμποχόβου, Δελβίνου, Φράσαρης καὶ Λεσκοβικίου... Ἡ σχολὴ τῶν Ζωσιμάδων ἦτο τότε* (τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ) *ἕνας φάρος, ἕνα ἵδρυμα φωτὸς καὶ μαθήσεως. Καὶ ἡ ἱστορία τῆς Ἀλβανίας εἶναι συνδεδεμένη μὲ τὸ λαμπρὸν αὐτὸ ἵδρυμα... Σήμερον ἀνεγείρονται ἀκόμη εἰς τὰ Ἰωάννινα μεγάλα κτίρια διὰ τὰς κρατικὰς ἀνάγκας καὶ τὰς ὑπηρεσίας. Πρωτοστατεῖ εἰς τὴν κίνησιν αὐτὴν ὁ σεβασμιώτατος μητροπολίτης Ἰωαννίνων κ. Σπυρίδων Βλάχος, ὁ ὁποῖος, πλὴν τῶν ἄλλων, ἐκδίδει καὶ τὰ «Ἠπειρωτικὰ χρονικά», περιοδικὸν μεγάλου κύρους, ὅπου ἔχει συγκεντρωθεῖ ἄπειρον ὑλικὸν τῆς ἱστορίας τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Ἀλβανίας. Ὅταν δὲ ἔλθῃ ἡ μέρα καθ' ἣν αἱ σχέσεις τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀλβανίας θὰ καταστῶσιν ἀκόμα στενώτεραι, τότε τὰ Ἰωάννινα θὰ γίνουν πάλιν μία πόλις μὲ μεγάλην ἀξίαν...* Συγγραφέας τοῦ ἄρθρου ἦταν ὁ Τζώρτζης Μέξης. Τέλη Νοεμβρίου ἄρχισε νὰ λειτουργεῖ στὴν Ἀλβανία καὶ ραδιοφωνικὸς σταθμός. Τὸν ἐγκαινίασε ὁ ἴδιος ὁ Ἀχμὲτ Ζώγου.

Στὶς 1-10-38 πέθανε *καὶ ἐκηδεύθη μετὰ πάσης συμπαθείας καὶ μὲ ἐκδηλώσεις ἀληθοῦς πένθους ὁ γνωστὸς ἔμπορος Κων. Ταμβακόπουλος. Ἀνὴρ εὐρείας ἐγκυκλοπαιδικῆς μορφώσεως καὶ ἀγνοτάτων αἰσθημάτων, ὁ μεταστὰς ὑπῆρξε συνάμα πρότυπον σεμνοῦ καὶ συντηρητικοῦ πολίτου καὶ οἰκογενειάρχου.*- Τὰ μεγάλα ἔργα ποὺ προγραμμάτιζε ἀρχὲς Ὀκτωβρίου ὁ Δῆμος -ἐλπίζοντας στὴν ἐνίσχυση τοῦ κράτους- ἦταν: ἡ ἵδρυση Δημοτικοῦ θεάτρου, Δημοτικοῦ Νοσοκομείου καὶ Ἀγορᾶς, καθὼς καὶ οἱ ρυμοτομίες. Πλὴν τῶν κρατικῶν ἐνισχύσεων στὶς ὁποῖες ὑπολόγιζε, ὁ Δῆμος θὰ προχωροῦσε στὴ σύναψη δεύτερου δανείου μὲ τὴν Ἐθνικὴ τράπεζα (τὸ πρῶτο δάνειο εἶχε διατεθεῖ γιὰ τὴν ὕδρευση). Ἐκτὸς ἀπ' ὁρισμένες ρυμοτομίες τίποτα ἄλλο δὲν ἔγινε...- *Παραδόσεις διὰ τὸν Ἅγιον* (Γεώργιο) δημοσίευσε ὁ Δ. Σαλαμάγκας στὴν *Ἤπειρο* (5, 8 καὶ 9-10-38).- Δραστικὰ μέτρα πρὸς ἐξασφάλιση ἐπαρκῶν ποσοτήτων ξυλανθράκων γιὰ τὸ χειμώνα καὶ γιὰ τὴν πάταξη τῆς αἰσχροκέρδειας πῆρε ἡ Γενικὴ διοίκηση. Τὸ ζήτημα τῆς ἐπάρκειας τῶν ξυλανθράκων θεωροῦνταν ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες ὡς ἕνα ἀπὸ τὰ σοβαρότερα (*Ἤπειρος*, 6-10-38).- Τελείωσαν τὰ μεγάλα γυμνάσια τῆς VIIIης μεραρχίας. Διεξάγονται στὸ Σταυράκι, ἀλλὰ ἐπεκτάθηκαν καὶ στὸ χῶρο, ὅπου ὕστερα ἀπὸ δυὸ χρόνια ἐκδηλώθηκε ἡ ἰταλικὴ ἐπίθεση. Στὶς 6-10-38 *διερχόμενοι οἱ στρατιῶται ἀπὸ τὴν πλατεῖαν ἐγένοντο ἀντικείμενον θερμῶν ἐκδηλώσεων ἐκ μέρους τοῦ συγκεντρωθέντος κόσμου, ὅστις τοὺς ἐπευφήμησε ζωηρῶς.*- Νέα μεγάλη πυρκαϊὰ ποὺ ἐκδηλώθηκε στὴν ἀγορὰ τῆς *Σκάλας*, τὰ μεσάνυχτα τῆς 22-10-38, προξένησε μεγάλες καταστροφές. Ἀποτεφρώθηκαν σπίτια κι ἀποθῆκες ξυλείας. Ἡ Πυροσβεστικὴ ὑπηρεσία κατέβαλε μεγάλες προσπάθειες γιὰ τὴν κατάσβεση καὶ τὸν περιορισμό της καὶ δέχτηκε τὰ συγχαρητήρια τῶν ἀρχῶν καὶ τοῦ τύπου. *Ἡ πυρκαϊὰ* -ἔγραφαν (23-10-38)- *παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἐξερράγη παρὰ τὰς ξυλαποθήκας τῆς «Σκάλας» καὶ παρὰ τὸν πνέοντα ἄνεμον, κατωρθώθη νὰ ἐντοπισθῇ, προληφθείσης τῆς ἐπεκτάσεως, ἡ ὁποία ἠδύνατο νὰ προκαλέσῃ ἀνυπολογίστους καταστροφάς.*- Στὰ *τελευταῖα καλντερίμια* τῆς πόλης, ἀναφέρεται νέο ἱστορικὸ λυρικὸ κείμενο τοῦ Δ. Σαλαμάγκα (*Ἤπειρος*, 28-10-38). *Τὸ καλντερίμι* -ἔγραφε- *σβύνει τώρα πιὰ ὁριστικὰ ἀπ' τὰ στενὰ τοῦ*

Κάστρου. Κι ὁ ἀντίλαλος τῶν βημάτων του, δὲν θὰ βοηθήση πιὰ τὸ μοναχικὸ διαβάτη νὰ χάση τὸν ἑαυτό του, νὰ σβύση τὸ σήμερα καὶ νὰ βουτηχτῇ ὁλάκερος μέσα στὸ θρύλο καὶ τὴν παράδοση καὶ στὴν ἱστορία· δὲν θὰ τὸν βοηθήση γιὰ νὰ μπορέση νὰ ξαναζωντανέψη τὴν ψυχὴ τῶν περασμένων: τὸ παλιὸ τραγούδι καὶ τὸν παλιὸ ἀχό· τὸ θαυμαστὸ κεντίδι καὶ τὸ ὑφάδι τ' ἀργαλειοῦ· τὸ σκαλιστὸ ξύλο καὶ τὸ παλιὸ τὸ τζοβαΐρι καὶ τὸ παλιὸ τὸ εἰκόνισμα. Ὡραῖα, θρυλικά, παραμυθένια, ἡρωικὰ χρόνια, κατέληγε. Στὴν ἴδια ἐφημερίδα (5-11-38) ὁ Δ. Σαλαμάγκας δημοσίευε τὶς *Ἱστορικὲς βαρυχειμωνιὲς* καὶ στὶς 12-12-38 κείμενο γιὰ τὸ *Θησαυρὸ τῆς Λαϊκῆς Τέχνης*.- Ἀρραβῶνες: Χρῆστος Μουκαρίκας καὶ Σοφία Γ. Γκορτζῆ, ἀρραβωνιάστηκαν. Ἐπίσης ὁ Βασίλειος Γαλανὸς καὶ ἡ Τασία Μάνεση (Ὀκτώβριος), ὁ Δημήτριος Κάλλος, γραμματέας Στρατοδικείου καὶ Χρυσούλα Ζήνα, ὁ Γεώργιος Γιαννόπουλος καὶ ἡ Ἀφροδίτη Τσάτση (Νοέμβριος) κι ὁ Σοφοκλῆς Δασόπουλος καὶ ἡ Παναγιώτα Ν. Εὐαγγέλου (Δεκέμβριος).- Μετὰ τὴ διάλυση τῆς *Φιλοσηροτροφικῆς* ἦρθε καὶ ἡ σειρὰ τῆς διάλυσης τῆς *Φιλοδασικῆς ἑνώσεως* (5-10-38).

Στὸ κατασκευαζόμενο Στάδιο: Ἰω. Παπασταύρου, Περ. Γιαννῆς, Γεώργ. Πουτέτσης, Δερδεράκης, Ἀπ. Βερτόδουλος, Δημ. Φλίνδρης.

Γιατί; Τὶ ἦταν ἐκεῖνο ποὺ ὁδήγησε στὴ διάλυσή της, ἀφοῦ παντοῦ, καὶ στὸ χωριό μου ἀκόμα, λειτουργοῦσαν *Φιλοδασικὲς ἑνώσεις;* Δὲν ἦταν ἀρεστοὶ οἱ διοικοῦντες τὸ σωματεῖο στὴ δικτατορία; Πιθανόν...- *Ἀθλητικά:* «Ἀτρόμητος» Ἰωαννίνων - «Παναμβρακικὸς» Ἄρτας, 1-1 (26-10-38). Ὁ ἀγώνας ἔγινε στὸ νέο Στάδιο (τὸ σημερινό).- Ἀπὸ 10-11-38 ἐγκατεστάθη ὁριστικὰ στὰ Γιάννινα ὁ φυματιολόγος γιατρὸς Νικόλαος Σάββα Χρόνης. Τὸ ἰατρεῖο του στὴν ὁδὸ Γερακάρη 10.- Γρουσούζικο ἦταν τὸ δημοσίευμα τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* (6-11-38) γιὰ τὰ 15/χρονα τῆς Νέας Τουρκίας καὶ τὸ ἔργο τοῦ Κεμάλ. Στὶς 10-11-38 τὰ τηλεγραφήματα ἀνήγγειλαν ὅτι *ὁ πρόεδρος τῆς Τουρκικῆς Δημοκρατίας καὶ ἀναμορφωτὴς τοῦ ἔθνους Κεμὰλ Ἀτατούρκ*, πέθανε. Οἱ ἑλληνικὲς ἐφημερίδες -καὶ οἱ Γιαννιώτικες- ἔγραψαν ἐγκωμιαστικὰ ἄρθρα γιὰ τὸν Κεμάλ, οἱ σχέσεις ἀνάμεσα στὶς δυὸ χῶρες ἦταν τότε φιλικές. Τὴν κηδεία στὴν Ἄγκυρα (21-11-38), παρακολούθησε κι ὁ Μεταξᾶς.- Ἐπειδὴ κατὰ τὶς εἰσαγωγικὲς ἐξετάσεις τῆς *Ζωσιμαίας Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας*, οἱ ἐπιτυχόντες σπουδαστὲς ἦταν λίγοι, γιὰ νὰ συμπληρωθεῖ ὁ ἀριθμὸς ἀποφασίστηκε ἡ διενέργεια νέων ἐξετάσεων (β΄ σειρὰ) γιὰ τὶς 3-12-38. Θὰ προσλαμβάνονταν 39 ἀκόμα σπουδαστές (ἀνακοίνωση *Ἀκαδημίας* 20-11-38).- Τὸ διοικητικὸ συμβούλιο τῆς *Λέσχης Ἰωαννίνων*, μὲ ἀνακοίνωσή του (22-11-38) γνώριζε πὼς ὁ *Φιλολογικὸς διαγωνισμὸς* ποὺ εἶχε προκηρυχθεῖ στὶς 30-1-38, παρατεινόταν ὥς τὰ τέλη Δεκεμβρίου, ἐπειδὴ τὰ ὑποβληθέντα ἔργα ἦταν λίγα.- Μιὰ ἀσυνήθιστη ἀνακοίνωση: *Ἡ οἰκο-*

γένεια Παναγιώτου Ι. Λαγίδου ἑορτάζουσα, ὡς κατ' ἔτος, δι' ἱερουργίας μετ' ἀρτοκλασίας τὴν 131ην ἐπέτειον τοῦ μαρτυρικοῦ θανάτου τοῦ νεομάρτυρος ἁγίου Γεωργίου τοῦ Χιοπολίτου, πολιούχου Κυδωνιῶν... παρακαλεῖ ἅπαντας τοὺς Ἰωαννίτας καὶ παρεπιδήμους καὶ τοὺς ἐν Ἰωαννίνοις καὶ τοὺς πέριξ Μικρασιάτας, Βορειοηπειρώτας καὶ Ἀρταίους ὅπως παραστῶσι τὴν Κυριακὴν 27-11-38 εἰς τὸν ἱερὸν ναὸν ἁγίας Μαρίνης.., γιὰ νὰ παρακολουθήσουν τὴ θεία λειτουργία καὶ τὴν ἀρτοκλασία. Γιὰ τὸ μαρτύριο τοῦ ἁγίου θὰ μιλοῦσε ὁ ἱεροδιάκονος καὶ ἱεροκήρυκας Ἀθανάσιος Νάτσης. (Σὲ λίγα χρόνια ὁ Νάτσης χειροτονήθηκε ἐπίσκοπος ἀπὸ τὸ Σπυρίδωνα, τὸν προόριζε γιὰ διάδοχό του. Σκοτώθηκε, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση, σὲ αὐτοκινητικὸ δυστύχημα, κοντὰ στὴ Βελτσίστα). Ἡ οἰκογένεια Λαγίδου δέχτηκε, μετὰ τὴ λειτουργία, τὶς εὐχὲς τοῦ ἐκκλησιάσματος σὲ δεξίωση στὸ σπίτι της.- Ἔφτασαν στὰ Γιάννινα, γιὰ παραστάσεις, οἱ καλλιτέχνες Λένα Παύλοβα, σολὶστ τοῦ ἀκκορντεόν, καὶ Μίμης Παυλῆς, τενόρος. Στὶς 4-12-38 ἔδωσαν ρεσιτὰλ στὴ χειμερινὴ *Τιτάνια*, ἀλλὰ κατέληξαν στά... δικαστήρια, ὅπου ὁ Παυλῆς κι ὁ διευθυντὴς τοῦ κινηματοθεάτρου καταδικάστηκαν σὲ πρόστιμο 50 δρχ. Τὶ εἶχε συμβεῖ; Ὁ δεύτερος δὲν παρέδωσε ἐγκαίρως στὸν πρῶτο τὴν αἴθουσα κι ὁ Παυλῆς πούλησε περισσότερα εἰσιτήρια ἀπὸ τὶς θέσεις ποὺ ὑπῆρχαν, μὲ ἀποτέλεσμα πλῆθος θεατῶν νὰ μείνουν ἔξω ἀπὸ τὸ κινηματοθέατρο.- Στις 4-12-38, ἔγινε θρησκευτικὸ καὶ φιλολογικὸ μνημόσυνο (στὴ Μητρόπολη καὶ τὴ *Ζωσιμαία σχολὴ*) τοῦ Δημητρίου Σάρρου. Στὴ Μητρόπολη μίλησε γιὰ τὸ Σάρρο ὁ Ἀχιλλέας Βάντζιος, ἐνῶ στὴν αἴθουσα τελετῶν τῆς *Ζωσιμαίας σχολῆς*, ὅπου ὀργανώθηκε τὸ φιλολογικὸ μνημόσυνο, ἀναφέρθηκε στὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του ὁ γυμνασιάρχης Χρ. Σούλης. Πέντε μαθητὲς τῆς σχολῆς ἀπήγγειλαν στάσιμα ἀπὸ τραγωδίες τοῦ Σοφοκλῆ καὶ τοῦ Εὐριπίδη, μεταφρασμένες ἀπὸ τὸ Σάρρο. Διαβάστηκε ἀκόμα τὸ διήγημά του *Ἡ ξενητειὰ καὶ τὸ χωριό μου* κι ἀπαγγέλθηκε ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴ μετάφραση τοῦ ποιήματος *Τσάϊλδ Χάρολντ* τοῦ Μπάϋρον. Πολὺς κόσμος, κυρίως ἐκπαιδευτικοὶ καὶ πνευματικοὶ ἄνθρωποι, παρακολούθησαν τὶς ἐκδηλώσεις, καθὼς καὶ οἱ ἀρχές. Μὲ τὶς ἐκδηλώσεις ἀσχολήθηκαν ὅλες οἱ ἐφημερίδες. Λίγες μέρες ἀργότερα ὁ δάσκαλος καὶ συγγραφέας Τάκης Δάνος, ἀπὸ τὴ Βίτσα, ἔγραψε μιὰ ἐκτενέστατη ἀξιοπρόσεκτη ἐπιφυλλίδα, ἀφιερωμένη *Στὴν ἱερὴ μνήμη τοῦ μακαρίτη Δημητρίου Σάρρου* (*Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (8-12-38).- Ἀπὸ τὶς 5-12-38 ἄρχισε ἡ λειτουργία τῶν συσσιτίων, μαθητικῶν καὶ λαϊκῶν. Συμμετεῖχαν 1000 περίπου ἄτομα, τὰ 3/4 μαθητές.- Ληξιαρχεῖο Ἰωαννίνων τοῦ Νοεμβρίου 1938: Γάμοι 14, γεννήσεις 32, θάνατοι 31 (ὑψηλὸ ποσοστό). Αἰτία θανάτου: Ἀσθένειες ἐπιδημικές, ἐνδημικὲς καὶ λοιμώδεις (ἐκτὸς ἀπὸ φυματιώσεις) 5, φυματιώσεις 3, παθήσεις ἀναπνευστικοῦ συστήματος 4, παθήσεις νευρικοῦ συστήματος 3, πεπτικοῦ συστήματος 3, κυκλοφοριακοῦ συστήματος 4, καρκίνος 3, γηρατειὰ 2, ἄλλες ἀρρώστειες 2. Οἱ εἰδικοὶ ἂς κάνουν συγκρίσεις κι ἂς βγάλουν συμπεράσματα.- *Χθὲς τὸ ἀπόγευμα* (8-12-38) *καὶ περὶ ὥραν 4.30 μ.μ. ἐσημειώθη σεισμός, γενόμενος αἰσθητὸς εἰς ἀρκετὰ ἔντονον βαθμὸν εἰς τὴν πόλιν μας* (οἱ ἐφημερίδες).- Ἀκούραστος κι ἀεικίνητος ὁ Ἀχιλλέας Βάντζιος ἔδωσε νέα διάλεξη στὴ *Λέσχη Ἰωαννίνων* (9-12-38) μὲ θέμα -ποιὸ ἄλλο- τὸ ἀγαπημένο του: *Ὁ Ἰωνικὸς πολιτισμός*. Διάλεξη, σὲ λίγες μέρες (15-12-38) ἔδωσε στὴ *Λέσχη* κι ὁ γιατρὸς Γ. Δευτεραῖος μὲ δυὸ θέματα: *1) Πρόοδος τῆς Ἰατρικῆς ἐπιστήμης διὰ τὴν πρόληψιν ὡρισμένων νόσων μαστίγων τῆς ἀνθρωπότητος δι' εἰδικῶν ἐμβολίων* καὶ 2) *Ποία ἡ θέσις τῆς κινίνης μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν ἐν τῇ*

Μουσταφὰ Κεμὰλ Ἀτατούρκ.

θεραπευτικῇ τῆς ἐλονοσίας τῶν συνθετικῶν φαρμάκων πλασμοχίνης, ἀτεμπρίνης.- Τὸ κακουργοδικεῖο τῆς Κέρκυρας ἐκδίκασε τὴν ὑπόθεση τῆς αἰχμαλωσίας, στὴν Παραμυθιά, τοῦ μουσουλμάνου πρόκριτου Ἀγάκου Πρόνιου, εἶχε γίνει στὶς 15-6-1928. Ὁ κατηγορούμενος, ποὺ καθόταν στὸ ἐδώλιο γιὰ συμμετοχή του στὴν αἰχμαλωσία, ἀθωώθηκε. Ἔπρεπε νὰ περάσουν περισσότερο ἀπὸ δέκα χρόνια γιὰ νὰ βρεῖ τὸ δίκιο του...- Ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ τρίτου δεκαημέρου τοῦ Δεκεμβρίου ἄρχισε νὰ λειτουργεῖ στὰ Γιάννινα *ἀντιλυσσικὸς σταθμός.* Ὡς τότε ἡ θεραπεία τῶν λυσσόδηκτων γινόταν στὴν Πρέβεζα ἢ στὴν Ἀθήνα.- Ἀπὸ τὶς 23-12-38 ἐμφανιζόταν στὴν *Τιτάνια ἡ γνωστὴ καὶ συμπαθεστάτη ντιζὲζ Δανάη,* μὲ τραγούδια ποὺ ἀκουγόταν κατὰ τὰ διαλείμματα τῆς προβολῆς τῆς κινηματογραφικῆς ταινίας. Στὶς 29 ἡ Δανάη ἔδωσε καὶ δικό της ρεσιτὰλ ἐλαφροῦ τραγουδιοῦ, μὲ συνοδεία πιάνου καὶ κιθάρας (τὴν ἔπαιζε ἡ ἴδια) καὶ σημείωσε μεγάλη ἐπιτυχία.- Ἀνταπόκριση τῆς *Ἠπείρου* (3-12-38), ἀπὸ τὴν Ἀθήνα μιλοῦσε γιὰ τὴν κυκλοφορία *μιᾶς ἀληθῶς περιέργου προκηρύξεως ἢ προσκλήσεως.* Ἡ πρόσκληση ἀφοροῦσε συγκέντρωση ποὺ ἑτοίμαζαν οἱ ἐγκατεστημένοι στὴν Ἀθήνα Γιαννιῶτες, ἀπόφοιτοι τῆς *Ζωσιμαίας σχολῆς·* θὰ εἶχε τὸν χαρακτήρα πανηγυρισμοῦ γιὰ τὴν ἀποπεράτωση τῆς *Ζωσιμαίας Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας.* Ἡ πρόσκληση ἔγραφε τὰ ἑξῆς (στὴ Γιαννιώτικη διάλεκτο): *Καραμπεριὰ ξεκίνησε νὰ πάει κατὰ τοὺν Πόρου / κι ἀπὸ τοῦ μέθιου τοὺν πουλὺ πῆραν τοὺν κατφόρου. 4ον μηνιαῖον δεῖπνον Καραμπεριᾶς, Σάββατο 8-12-38, ταβέρνα «Τρία κυπαρίσσια», Μέτς, ὥρα 9 μ.μ. Ἄηστε κόσμε καὶ ντουνιὰ ὅλ', ὅσ' γινήθκαν στὰ Γιάννινα κὶ τέλειουσαν κὶ τ' Ζουσιμαία σχολή, μαζουχτῆτε νάρθητε νὰ φᾶμι ὅλ' ἀντάμα κὶ νὰ ποῦμι κὶ τσ' Γιαννιώτικους μισιλέδες ἀπ' τοὺν κιρὸ τοὺν μερχούμηδων. Ὅσ' δὲν ἔρθιτι χαλασιά σας νὰ τοῦ βρῆτι ἀπὸ χάκ'.*- Στὶς 26-12-38 ἔγιναν ἐκλογὲς γιὰ τὴν ἀνάδειξη ἐπιτρόπων στὶς ἐκκλησίες τῶν Γιαννίνων. Ἐκλέχτηκαν οἱ ἑξῆς: 1) *Μητροπολιτικὸς ναὸς ἁγίου Ἀθανασίου:* Χριστ. Μούζιος, Βασ. Τσουκανέλης, Σπ. Τζώρτζης, Κων. Καππᾶς, Κων. Χόϊνας. 2) *Ἁγίου Νικολάου ἀγορᾶς:* Βασ. Δόνος, Εὐαγ. Παπαγγέλης, Ἀναστ. Βλαχόπουλος, Ζώης Γκλίναβος, Παν. Κασούμης, 3) *Ἀρχιμανδρείου:* Δημ. Ἰωαννίδης, Πέτρος Σεπετᾶς, Εὐ. Μουστάκης, Παν. Τζαλμακλῆς, Χριστ. Μανδέλης. 4) *Ἁγίας Μαρίνας:* Ἀδαμ. Τσατσάνης, Σωτ. Συρμακέσης, Δημ. Τσινάβος, Κων. Στατηρᾶς, Ἰω. Φίλιος. 5) *Περιβλέπτου:* Πέτρος Λάζος, Χαράλ. Θῶμος, Περικλῆς Κίγκος, Εὐθ. Τζάλλας, Βασιλ. Γιακουμῆς. Ἦταν ὅλοι ἐπώνυμοι Γιαννιῶτες, μὲ σημαντικὴ προσφορὰ στὰ κοινὰ τῆς πόλης. Ἂς μὴ λησμονεῖται πὼς ἀπὸ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ἐπιτρόπους συγκροτοῦνταν καὶ ἡ *Ἐφορεία* τῆς πόλης, ἡ ὁποία διαχειριζόταν τὰ κληροδοτήματα κι ὅλα τὰ ἱδρύματα τὰ συντηρούμενα ἀπ' αὐτά.

Ἡ ὑπογραφὴ τῆς συμφωνίας τοῦ Μονάχου ἀποθράσυνε τοὺς δικτάτορες. Στὴ Γερμανία ὁ Χίτλερ, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ διάλυση τῆς Τσεχοσλοβακίας τὴν ὁποία πέτυχε - μὲ τὴ συγκατάθεση τῶν συνομιλητῶν του- προχώρησε σὲ λίγο καιρὸ καὶ στὴν ἐνσωμάτωση τοῦ μεγαλύτερου μέρους της στὸ Γ΄ Ράιχ. Παράλληλα στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Γερμανίας συνεχιζόταν ὁ ἀμείλικτος διωγμὸς κατὰ τῶν ἀντιφρονούντων, ἰδιαίτερα κατὰ τῶν Ἑβραίων, τῶν ὁποίων ἐπιδιωκόταν ἡ ὁλοσχερὴς ἐξαφάνιση, σύμφωνα ἄλλωστε καὶ μὲ τὸ εὐαγγέλιο τοῦ ὁλοκληρωτισμοῦ, ποὺ εἶχε συγγράψει ὁ Χίτλερ, τὸν «Ἀγώνα». Ἡ πολύμορφη προπαγάνδα, ἡ καθημερινὴ πλύση ἐγκεφάλου, ὁ ἀντίκτυπος τῶν ὅσων μέχρι τότε διακήρυξε καὶ πέτυχε ὁ Χίτλερ, οἱ ὀργανώσεις τῆς νεολαίας καὶ ἐργατικῆς τάξης κατὰ τὰ πρότυπα τῆς ναζιστικῆς ἰδεολογίας, ἡ γενικότερη ὀργάνωση τοῦ κράτους, καὶ πολλοὶ ἀκόμα παρά-

γοντες, συνέβαλαν στὴ μεταστροφὴ τοῦ φρονήματος τῆς μεγάλης πλειοψηφίας τοῦ Γερμανικοῦ λαοῦ, κατὰ τρόπο ποὺ εἶχε ταυτιστεῖ ἀπόλυτα μὲ τὸ Χίτλερ. Ἡ ψυχολογία ἄλλαξε, ἡ ἀνθρώπινη συμπεριφορὰ πῆρε ἄλλο νόημα, τὰ πάντα, ἡ καρδιὰ καὶ ἡ σκέψη, ὑποτάχτηκαν στὸ κόμμα καὶ τὴν ἰδεολογία. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ἕνα ἀπόσπασμα ἀφήγησης Ἕλληνα γιατροῦ ποὺ ἐπισκέφτηκε τὸ Ἀμβοῦργο κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1938. Ἀπογοητεύτηκε μὲ ὅσα εἶδε καὶ ἔζησε ἐκεῖ τὶς μέρες τῆς παραμονῆς του καὶ εἶχαν σχέση μὲ τὴ συμπεριφορὰ τῶν ἀνθρώπων. Ἐκεῖνο ποὺ τὸν ἀναστάτωσε ἀκόμα περισσότερο ἦταν ἡ ἀπουσία κάθε ἀνθρωπιᾶς ποὺ παρατήρησε γενικὰ στὴ Γερμανία. *Δὲν ὑπάρχει πιὰ «εὐχαριστῶ» ἢ «καλῶς ἤλθατε» ἢ «καλημέρα» ἢ «καληνύχτα», μόνον «Χάϊλ Χίτλερ». Δὲν πρέπει νὰ ἔχουμε καμιὰ σχέση μὲ τέτοιους ἀνθρώπους,* ἔλεγε, μετὰ τὴν ἐπιστροφή, στοὺς γνωστούς του. *Στὴ χώρα μας, τὴν Ἑλλάδα, ὁ ἐγκάρδιος χαιρετισμὸς εἶναι ἡ βάση τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων.* (Βλ. Λαὶρντ Ἄρτσερ: *Βαλκανικὸ ἡμερολόγιο,* 1934-1941, μετάφραση Β. καὶ Α. Κωνσταντίνου, Ἀθήνα, 1993, σελ. 118).

Μὲ τὴν ἴδια ἔπαρση, σ' ὅ,τι ἀφοροῦσε τὶς διεθνεῖς σχέσεις, συμπεριφερόταν ἀπέναντι στὶς ἄλλες Δυνάμεις κι ὁ σύμμαχος τοῦ Χίτλερ, ὁ Μουσολίνι. Μετὰ τὴν ὑποταγὴ τῆς Ἀβησσυνίας, τὴν χωρὶς προσχήματα ἀνάμιξή του στὴν Ἰσπανία, σχεδίαζε νέες κατακτήσεις. Καταπατοῦσε τὶς διεθνεῖς συνθῆκες, ὀνειρευόταν ν' ἀναστήσει κι αὐτὸς τὴ Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία. Μόλις ὁ Χίτλερ ἔθεσε θέμα ἐπιστροφῆς τῶν πρώην γερμανικῶν ἐπαρχιῶν, ἔσπευσε κι ὁ Μουσολίνι, στὰ τέλη τοῦ 1938, ν' ἀπαιτήσει τὴν παραχώρηση στὴν Ἰταλία τῆς Τύνιδας καὶ τῆς Κορσικῆς. Δὲ θὰ τοῦ ἔκαναν αὐτὴ τὴ φορὰ οἱ Γάλλοι τὸ χατήρι, τὰ ἐπεκτατικὰ ὅμως σχέδια τοῦ Ἰταλοῦ δικτάτορα εἶχαν τὴν εὐχέρεια νὰ στραφοῦν ἀλλοῦ, στὴ γειτονιά μας. Τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1939 θὰ καταλάβαινε τὴν Ἀλβανία καὶ θάρχιζε τὴν προετοιμασία γιὰ τὴν ἐπίθεση ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας, καθιστώντας πιὸ ἔντονες τὶς ἀνησυχίες τοῦ Μεταξᾶ, ἀλλὰ κι ὁλόκληρου τοῦ ἑλληνικοῦ, διαισθανόταν τὸν ἐρχομὸ τοῦ κινδύνου. Ἡ ἀνησυχία τοῦ Μεταξᾶ μεταβαλλόταν συχνὰ σὲ ἀγωνία - εἶναι ὅλα ἀποτυπωμένα στὸ ἀποκαλυπτικὸ «Ἡμερολόγιό» του. Ὄντας ἀποφασισμένος νὰ σταθεῖ, σὲ περίπτωση πολέμου, στὸ πλευρὸ τῆς Ἀγγλίας -γιαυτό, ἐξάλλου, κι ὁ ἀγγλόφιλος βασιλιὰς Γεώργιος τοῦ ἐπέτρεψε νὰ κηρύξει τὴ δικτατορία του- διαισθανόταν πὼς μιὰ τέτοια σύμπλευση μὲ τὶς Δημοκρατικὲς δυνάμεις τῆς Εὐρώπης, θὰ σήμαινε ἄμεσο κίνδυνο γιὰ τὸ καθεστὼς τῆς 4ης Αὐγούστου, στοῦ ὁποίου τὴ μακροζωΐα πίστευε καὶ ἐργαζόταν. Ἀπὸ τὴν πίστη του αὐτὴ ἀπέρρεε καὶ ἡ προσπάθεια ἐξουδετέρωσης ὅλων τῶν ἀντιπάλων του, κομμουνιστῶν καὶ μή, καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνση δροῦσε συνεχῶς ὁ ὑφυπουργὸς τῆς Ἀσφαλείας Κ. Μανιαδάκης. Στὸ κομμουνιστικὸ κόμμα εἶχε καταφέρει συντριπτικὰ πλήγματα, τὰ ἀποτελέσματα τῶν ὁποίων δημοσιευόνταν καὶ στὸν τύπο. Δὲν εἶναι χωρὶς σημασία τὸ γεγονὸς πὼς τὶς τελευταῖες μέρες τοῦ 1938 ὑπο-

χρέωσε τὶς ἐφημερίδες ν' ἀσχοληθοῦν μὲ τὴν περίπτωση τοῦ πρώην στελέχους τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος -καὶ τώρα στενοῦ συνεργάτη τῆς δικτατορίας- Μανωλέα, ὁ ὁποῖος εἶχε στείλει στὶς ἐφημερίδες ἐπιστολὴ ἀποκήρυξης τοῦ κομμουνισμοῦ καὶ συμπαράταξης μὲ τὴν ἐθνικὴ κυβέρνηση. Ὁ Μανωλέας ἔγινε τὸ θέμα τῆς ἡμέρας γιὰ ὅλον τὸν ἑλληνικὸ τύπο. Ἔγραφε σχετικὰ ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (31-12-38): *Ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὴν ἐκδήλωσιν τῆς ἀπηχήσεως τὴν ὁποίαν εὗρεν εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν ἡ ἱστορικὴ μεταβολὴ τῆς 4ης Αὐγούστου, ἡ προχθεσινὴ ἐπιστολὴ καὶ ἡ 200/δραχμος προσφορὰ τοῦ Μανωλέα. Εἶναι πραγματικῶς θαυμαστὴ ἡ μεταβολὴ τὴν ὁποίαν ὅλοι ὑπέστημεν, εὐθὺς ὡς ἐξεδηλώθησαν οἱ πρῶτοι εὐεργετικοὶ ἀντίκτυποι ἐκ τοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον, ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς μεταβολῆς, ἤρχισε οἰκοδομῶν ὁ κ. Μεταξᾶς.* Μετὰ τὴν ἀπαρίθμηση τῶν κυριότερων ἐπιτευγμάτων τῆς 4ης Αὐγούστου, συνέχιζε: *Τὸ πόσον δὲ βαθεῖα καὶ ριζικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἐσωτερική, ἡ ψυχικὴ ἀλλαγή, τὴν ὁποίαν ὡς ἀληθῆ εὐλογίαν ὅλοι ἐδέχθημεν, ἀποδεικνύει ἡ εἰς ἀθηναϊκὰς συναδέλφους δημοσιευθεῖσα ἐπιστολὴ καὶ προσφορὰ τοῦ τέως κομμουνιστοῦ Μανωλέα. Διότι ἡμεῖς ὅλοι ἀνεμένομεν ὡς σωτηρίαν μόνον μίαν μεταβολὴν τοῦ καθεστῶτος, τὴν μεταβολὴν τῆς 4ης Αὐγούστου. Ἀλλ' αὐτὸς πεισμόνως καὶ στενῶς εἶχε προσδεθεῖ εἰς τας θεωρίας του, ὡς μόνας ἱκανὰς νὰ ὁδηγήσουν τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν εἰς τὴν ὀρθὴν ὁδόν. Διὰ τοῦτο ἡ ἐπιστολή του καὶ ἡ προσφορά του ἀποτελοῦσι συνέχειαν τῆς μετανοίας του, ἀποτελοῦν γεγονότα, τῶν ὁποίων τὴν χαρακτηριστικὴν σοβαρότητα οὐδεὶς δύναται ν' ἀμφισβητήσῃ.* Λαμπρό, λοιπόν, ὑπόδειγμα πρὸς μίμηση ὁ Μανωλέας... Ὅμως ἀπὸ τὸ ἄρθρο -τὸ μικρὸ ἄρθρο τῆς Γιαννιώτικης ἐφημερίδας, σταλμένο ἀσφαλῶς πρὸς δημοσίευση ἀπὸ τὴν προπαγάνδα τοῦ καθεστῶτος - φαίνεται νὰ βγαίνουν καὶ μερικὰ ἄλλα συμπεράσματα. Τὸ κυριότερο εἶναι πὼς ἡ ἰδεολογία τῆς 4ης Αὐγούστου εἶχε ἐπιφέρει *τὴν ἐσωτερικήν, τὴν ψυχικὴν ἀλλαγὴν* τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, κάτι ἀνάλογο δηλαδὴ ποὺ εἶχε γίνει στὴ Γερμανία. Ἡ διαπίστωση δὲν ἀντιπροσώπευε ἀντικειμενικὴ κρίση, ἦταν προϊὸν τῆς προπαγάνδας. Ἡ μεταβολή, ἂν τὸ καθεστὼς θεωροῦσε ὡς μεταβολὴ τὶς «θριαμβευτικὲς» ὑποδοχὲς τῶν ὑπουργῶν καὶ τῶν ἄλλων ἐκπρόσωπων τῆς κυβέρνησης -καὶ προπαντὸς τοῦ πρωθυπουργοῦ- καὶ τὶς «ἀποθεωτικὲς» ἰαχὲς καὶ τὰ χειροκροτήματα, ἦταν ἐπιφανειακή, κατὰ τὸ μεγαλύτερο ποσοστό. Σ' ἄλλες καταβολὲς στηριζόταν ἡ ψυχικὴ ὑπόσταση τοῦ Ἕλληνα καὶ σ' ἄλλες τοῦ Γερμανοῦ. Οὔτε κὰν στὴν Ἰταλία μὲ μιὰ δεκαπενταετία ζωῆς, κάτω ἀπὸ φασιστικὸ καθεστώς, δὲν εἶχε γίνει ἡ ψυχικὴ μεταβολή, ὅπως στὴ Γερμανία, καὶ θὰ γινόταν στὴν Ἑλλάδα μὲ δυὸ χρόνια δικτατορίας;

Ὁ προπαγανδιστικός, πάντως, μηχανισμὸς τοῦ καθεστῶτος δούλευε νοχτοήμερα γιὰ τὴν παραγωγὴ ἔργου. Ἔτσι οἱ πρωτοχρονιάτικες ἐφημερίδες τῶν Γιαννίνων διέθεσαν τὶς σελίδες τους ὄχι σὲ ἀρθρογραφία ἀνασκό-

πησης τῶν γεγονότων καὶ προοπτικῆς γιὰ τὸ μέλλον -καὶ νὰ τὸ ἔκαναν στὴν ἐξύμνηση τοῦ καθεστῶτος θὰ κατέληγαν- ἀλλὰ στὴ δημοσίευση τῶν εὐχῶν ποὺ εἶχε στείλει ὁ Μεταξᾶς πρὸς κάθε κατεύθυνση: Πρὸς τὸν ἑλληνικὸ λαό, τὸ στρατό, τὸ ναυτικό, τὴν ἀεροπορία (ἦταν ἐξάλλου καὶ ὑπουργὸς τῶν τριῶν αὐτῶν ὑπουργείων), τὴ χωροφυλακή, τὴν Ε.Ο.Ν. (ὡς γενικὸς ἐπιθεωρητής της), τὴν Ἐθνικὴ ἑταιρεία, τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς λειτουργοὺς (ὡς ὑπουργὸς Παιδείας), τὴν Ἐθνικὴ συνομοσπονδία ἐργατῶν (ὡς πρῶτος ἐργάτης τῆς Ἑλλάδας, ἔτσι ὑπέγραφε) καὶ τοὺς ἀγροτικοὺς συνεταιρισμοὺς (ὡς πρῶτος ἀγρότης τῆς Ἑλλάδας). Οἱ πρῶτες σελίδες τῶν ἐφημερίδων καλύπτονταν ἀκόμα μὲ τὶς εὐχὲς τοῦ Κ. Φιλοσοφόπουλου, μὲ τὴν ἡμερήσια διαταγὴ πρὸς τοὺς *φαλαγγίτες καὶ σκαπανεῖς τῆς Ἠπείρου* τοῦ ἀναπληρωτῆ περιφερειακοῦ διοικητῆ Εὐρ. Κωνσταντόπουλου, κάπου περίσσευε λίγος χῶρος γιὰ νὰ γραφοῦν καὶ οἱ εὐχὲς τῶν ἐφημερίδων πρὸς τοὺς ἀναγνῶστες τους.

Ο τελευταῖος μήνας τῆς ἄνοιξης, ὁ Μάιος, καθὼς καὶ οἱ μῆνες τοῦ καλοκαιριοῦ ποὺ ἀκολουθοῦσαν, ἦταν πάντα γιὰ τὸν Πέτρο, ἰδιαίτερα τὰ τελευταῖα χρόνια, οἱ καλλίτεροι τοῦ χρόνου. Φέτος στάθηκαν οἱ χειρότεροι. Κυκλοφοροῦσε, βέβαια, ὁ Πέτρος στὴν πόλη, σταματοῦσε στὸ μαγαζί, ἀρκετὲς φορὲς καθόταν καὶ ὧρες ἐκεῖ, οἱ πελάτες χαίρονταν τὴν παρουσία καὶ τὸν καλὸ λόγο του, κατέβαινε στὴ λίμνη, ἔπαιρνε τὸ γνωστό του ἁμαξὰ καὶ περιδιάβαζε στοὺς δρόμους τῶν συνοικιῶν, αὐτὲς ἤθελε νὰ γνωρίσει καλλίτερα, κάθε χρόνο ἄλλαζαν ὄψη καὶ ζωή, ὅλα αὐτὰ ὅμως γίνονταν φέτος μηχανικά. Κάποιες στιγμὲς δὲν τὰ ζοῦσε κάν, νόμιζε πὼς ἦταν παρατηρητὴς γεγονότων ἄσχετων μ' αὐτόν, ἀκόμα καὶ οἱ ἀναπολήσεις του ἔπαιρναν τὴ μορφὴ θέασης κινηματογραφικῆς, στὴν ὁποία, ἂν καὶ πρωταγωνιστοῦσε, δὲν τὸ συνειδητοποιοῦσε, νόμιζε πὼς ἔβλεπε κάποιον ἄλλο στὴν ὀθόνη. Ποιὰ ἦταν ἡ αἰτία ποὺ τοῦ δημιούργησε αὐτὴ τὴ σύγχυση ἀναμνήσεων καὶ αἰσθημάτων; Τίποτα τὸ συγκεκριμένο, μόνο ἕνας διάχυτος φόβος ἄγνωστης προέλευσης, εἶχε γίνει συστατικὸ ζωῆς ὄχι μόνο γιὰ τὸν ἴδιο, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὅλα τὰ μέλη τῶν οἰκογενειῶν τῆς δικῆς του, τοῦ Γιάγκου, τῆς Χρυσάνθης καὶ τοῦ Θεόφιλου... Στὸ φόβο προστέθηκε καὶ ἡ ἀγωνία, δημιουργήθηκε κυρίως ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐπιστροφὴ τῆς Ἑλενίτσας ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, ἦρθε μόνη της, οἱ ἄλλοι, εἶπε δὲ μποροῦσαν νὰ φύγουν, εἶχαν δουλειές... Ὁ Πέτρος κατάλαβε πὼς κάτι ἔκρυβε ἡ ἐγγονή του, δὲν τὸ ἔλεγε γιὰ νὰ μὴ δημιουργήσει ἀνησυχία... Τὸ κορίτσι δέχτηκε ἰσχυρὴ πίεση ἀπὸ τὸν παπού, ἀπαίτησε ἕνα πρωΐ ποὺ ἔμειναν οἱ δυό τους νὰ τοῦ πεῖ τὶ συνέβαινε. —*Θέλω τὴν ἀλήθεια, κόρη μου, ὅλη τὴν ἀλήθεια, δὲ μποροῦμε νὰ ζοῦμε μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἀβεβαιότητα, τὸ διαβάζουμε στὰ μάτια σου, κάτι κρύβεις, πὲς μας τὶ κρατάει τοὺς ἄλλους στὴν Ἀθήνα, δὲ θὰ τὸ πῶ στοὺς δικούς μας, θὰ τοὺς καθησυχάσω.* Δίστασε λίγο ἡ Λευκή, δὲ μπόρεσε ὅμως

ν' ἀντέξει στὸ ἱκετευτικὸ βλέμμα τοῦ παπού, ὅλος ὁ ἀναστατωμένος ἐσωτερικός του κόσμος καθρεφτιζόταν σ' αὐτό, ἐνέδωσε. —*Ὁ Νίκος κι ὁ Μάνος κινδυνεύουν παπού,* εἶπε τέλος ἡ Ἑλενίτσα, χωρὶς νὰ προσθέσει τίποτε ἄλλο. —*Κινδυνεύουν;* φώναξε ὁ παπούς καὶ πετάχτηκε ὄρθιος, *ἀπὸ ποιοὺς κινδυνεύουν;* —*Σιγότερα, θὰ μᾶς ἀκούσουν,* τοῦ ψιθύρισε ἡ Ἑλενίτσα, *δὲν πρέπει νὰ μάθουν οἱ ἄλλοι, μοῦ τὸ ὑποσχέθηκες.* Σωριάστηκε στὸν καναπὲ ὁ Πέτρος, ἡ λέξη *κινδυνεύουν* τὸν εἶχε ἐξουθενώσει. —*Πές τα ὅλα παιδί μου, δὲν ἀντέχω ἄλλο, ὅταν μάθω τὸν κίνδυνο, κάτι θὰ κάνω, θ' ἀγωνιστῶ γιὰ νὰ τὸν ἐξουδετερώσω...* Ἡ Ἑλενίτσα μὲ σιγανὴ φωνή, μὲ διακοπτόμενες λέξεις, ἡ ἀνακύκληση τῶν γεγονότων δημιουργοῦσε καὶ στὴν ἴδια ἀναταραχὴ καὶ συγκίνηση, διηγήθηκε ὅλα ὅσα ἔγιναν μετὰ τὴν ἐπιστροφὴ στὴν Ἀθήνα, ὕστερα ἀπὸ τὶς γιορτὲς τοῦ Πάσχα. Ὁ Νίκος πῆγε γιὰ τὸ μάθημά του στὸ Πανεπιστήμιο, πρὶν ἀρχίσει, εἰδοποιήθηκε, ἀπὸ τὸν πρύτανη νὰ πάει στὸ γραφεῖο του. Ἐκεῖ ἄκουσε, μὲ κατάπληξη, πὼς μέχρι τὸ φθινόπωρο, ποὺ θάρχιζε ἡ νέα πανεπιστημιακὴ χρονιά, δὲ θὰ ἔκανε μάθημα, τὸ ὑπουργεῖο τὸν ἔβαζε σὲ διαθεσιμότητα, θὰ ἐξέταζαν τοὺς φακέλους τους, θὰ ἔκαναν ἔλεγχο στὴ συμπεριφορά του, καὶ θ' ἀποφάσιζαν... —*Ποιοὺς φακέλους, ποιὰ συμπεριφορά;* φώναξε ἔξαλλος ὁ Νίκος, *ποιοὶ εἶναι οἱ κατήγοροί μου, ποιὲς εἶναι οἱ κατηγορίες, τὶ θέλουν ἀπὸ μένα, γιατὶ μοῦ στήνουν παγίδες, ποιὰ ἡ αἰτία τέτοιας συμπεριφορᾶς ἀπέναντί μου; Ἔχω τὸ δικαίωμα νὰ μάθω κ. πρύτανη...* Ὁ τελευταῖος προσπαθοῦσε νὰ τὸν καθησυχάσει, *ἠρεμεῖστε κ. Κωστίδη,* ἐπαναλάμβανε κάθε τόσο, *ἠρεμεῖστε, νὰ μὴ δημιουργήσουμε μεγαλύτερο ζήτημα...* —*Ὑπάρχει μεγαλύτερο ἀπ' αὐτὸ ποὺ μοῦ ἀνακοινώσατε; Πῶς νὰ ἠρεμήσω;* ὕψωσε πάλι ὀργισμένος τὴ φωνή του ὁ Νίκος. —*Ἠρεμεῖστε...,* ἐπανέλαβε ὁ πρύτανης, *δὲν χάθηκαν ὅλα, ὑπάρχουν ἐλπίδες.* Ὁ Νίκος δὲν καταλάβαινε. —*Σᾶς παρακαλῶ κ. πρύτανη, ἐξηγεῖστε μου, τὶ ἀκριβῶς συμβαίνει...* Ὁ πρύτανης τοῦ ἔδειξε τὴν καρέκλα κι ἄρχισε τὶς ἐξηγήσεις. Τὸν διαβεβαίωσε πρῶτα πὼς δὲν ἦταν ἐναντίον του, καταλάβαινε τὴν ἀντίδρασή του, σ' ὅ,τι περνοῦσε ἀπὸ τὸ χέρι του θὰ τὸν βοηθοῦσε. —*Ἀλλὰ ξέρεις,* συνέχισε μελαγχολικὰ ὁ πρύτανης, *δὲ διοικοῦμε ἐμεῖς καὶ ἡ σύγκλητος τὸ Πανεπιστήμιο, ἄλλοι ἔχουν τώρα τὸ λόγο...* Ἡ κατηγορία ἦταν πὼς συνωμοτοῦσε καὶ ἐργαζόταν ἐναντίον τοῦ καθεστῶτος. Προερχόταν ἀπὸ συναδέλφους του ὑφηγητὲς στὸ Πανεπιστήμιο κι ἄλλους ἔξω ἀπ' αὐτὸ ποὺ ἐποφθαλμιοῦσαν τὴ θέση του. Ἡ πρώτη σκέψη ἦταν νὰ τὸν ἀπολύσουν, ἀμέσως, χωρὶς ἄλλες διατυπώσεις, ὕστερα ἀποφάσισαν νὰ τὸν θέσουν σὲ διαθεσιμότητα καὶ νὰ διατάξουν κι ἄλλες ἔρευνες, ἀκόμα νὰ διευκρινίσουν καὶ τὶς δικές του θέσεις. —*Μὰ γιατί;* διέκοπτε κατὰ διαστήματα ὁ Νίκος τὸν πρύτανη, *δὲν ἔχω καμιὰ ἀνάμιξη σὲ τίποτε, δὲν τοὺς ἔδωσα ποτὲ τὸ δικαίωμα νὰ μὲ κατηγοροῦν..., τόσο πολὺ ἔχουν τυφλωθεῖ... —Σιγότερα κ. Κωστίδη καὶ οἱ τοῖχοι ἔχουν αὐτιά...* τοῦ ἔλεγε ὁ πρύτανης γιὰ νὰ τὸν ὑποχρεώσει νὰ κατεβάσει

τὸν τόνο τῆς φωνῆς του, *θὰ πρέπει νάπαιξε κάποιο ρόλο καὶ ἡ συγκατοίκησή σμὲ τὸν κ. Μάνο..., τὸν ἔχουν γραμμένο στὰ κακὰ κατάστιχα, γιαυτὸ καὶ τὸν ἀπέλυσαν... Ἡ ἀπόλυσή του ἔπαιξε ρόλο καὶ στὴ δική σου περίπτωση... —Μὰ ὁ Μάνος εἶναι ἀδελφός μου, ποῦ ἀλλοῦ μποροῦσα νὰ μείνω ἐκτὸς ἀπὸ τὸ σπίτι του; Οὔτε ἔκανε τίποτα ὁ Μάνος γιὰ νὰ βρεθεῖ στὸ δρόμο, ἔξω ἀπὸ τὴν ὑπηρεσία του... Τὶ κράτος εἶναι τέλος πάντων αὐτὸ ποὺ ζοῦμε σήμερα; Νὰ ὑπολογίζουν περισσότερο τοὺς ρουφιάνους ἀπὸ τοὺς ἐπιστήμονες;...* Οἱ φωνὲς τοῦ Νίκου ἀκούονταν τώρα ἔξω ἀπὸ τὸ γραφεῖο τοῦ πρύτανη, στοὺς διαδρόμους τοῦ Πανεπιστημίου, οἱ περίεργοι δὲν ἄργησαν νὰ στήσουν αὐτί. Ὁ πρύτανης ἄρχισε ν' ἀνησυχεῖ γιὰ τὴ συνεχιζόμενη ἔνταση, βγῆκε στὴν πόρτα κι ἔδιωξε τοὺς περίεργους. Ὁ Νίκος ἐξακολουθοῦσε τὶς διαμαρτυρίες του, δὲν ἔλεγε νὰ σταματήσει... *—Δὲ βοηθάτε ἔτσι τὴν ὑπόθεσή σας κ. Κωστίδη..,* μίλησε σὲ αὐστηρὸ τόνο τώρα ὁ πρύτανης, ὅταν γύρισε στὴν πολυθρόνα του. Ὁ Νίκος ὑποψιάστηκε πὼς ὁ πρύτανης, ἂν καὶ τὸν διαβεβαίωνε πὼς ἦταν μὲ τὸ μέρος του, στὴν πραγματικότητα ἦταν ὄργανο τῆς κυβέρνησης, αὐτὴν προσπαθοῦσε νὰ δικαιολογήσει καὶ νὰ ὑπηρετήσει. Οἱ ὑποψίες του δικαιώθηκαν, ὅταν ὁ Νίκος τὸν ρώτησε πῶς ὁ ἴδιος θὰ μποροῦσε νὰ βοηθήσει τὸν ἑαυτό του, γιὰ ν' ἀντικρούσει τὶς κατηγορίες καὶ ν' ἀποδείξει τὴν ἀθωότητά του. *—Μιὰ δήλωση μετανοίας θὰ βοηθοῦσε πολὺ σ' αὐτό,* ἦταν ἡ κοφτὴ ἀπάντηση τοῦ πρύτανη. *—Δήλωση; Ὥστε γιαυτὸ μὲ φέρατε δῶ; Γιὰ νὰ μοῦ ἐκμαιεύσετε τὴ δήλωση, αὐτὸ τὸ ἐλεεινὸ χαρτὶ ποὺ καταρρακώνει τὴν ἀνθρώπινη ὑπόσταση;* πετάχτηκε ὄρθιος πάλι ὁ Νίκος, οὐρλιάζοντας τώρα... *—Σιγά, σιγὰ κ. Κωστίδη..,* ἔλεγε καὶ ξανάλεγε ὁ πρύτανης. *—Καὶ τὶ νὰ γράψω στὴ δήλωση;* τὸν διέκοψε ὁ Νίκος. *Τὶ σᾶς εἶπαν ὅτι πρέπει νὰ γράψω; Ὅτι δὲν εἶμαι κομμουνιστής, οὔτε ἤμουν ποτὲ καὶ ν' ἀποκηρύσσω τὴν ἰδεολογία τους; Τὶ ν' ἀποκηρύξω, ἀφοῦ δὲν τὴν πιστεύω; —Δὲ θέλουν τέτοια δήλωση, ξέρουν ὅτι δὲν εἶσαι κομμουνιστής, ἄλλο ζητοῦν,* μίλησε σιγανὰ ὁ πρύτανης. *—Δηλαδή;... —Νά, ὅτι ἀσπάζεσαι τὶς ἀρχὲς τοῦ «Νέου κράτους» κι ὅτι θὰ βοηθᾶς μὲ ὅλες τὶς δυνάμεις σου τὸ κυβερνητικὸ ἔργο...* Ὁ Νίκος ἀντέδρασε πάλι ἔντονα: *—Ἐσεῖς κ. πρύτανη, ἂν εἴσαστε στὴ θέση μου θὰ ὑπογράφατε μιὰ τέτοια δήλωση;* Ἀκολούθησε σιγή. *—Κατάλαβα, δὲ θὰ σᾶς τὴ ζητοῦσαν, ἔχετε ἐγγράψει ἀπὸ καιρὸ προσημειώσεις εὔνοιας, τοὺς ὑπηρετεῖτε, σᾶς ἐμπιστεύονται, δὲ χρειάζονται δηλώσεις. Ἐγὼ κ. πρύτανη εἶμαι ἐπιστήμονας, ὅπως ὑποτίθεται καὶ σεῖς, ὑπηρετῶ τὴν ἐπιστήμη μὲ ὅλες τὶς δυνάμεις μου, πιστὸς στὸν ὅρκο ποὺ ἔδωσα, κάνω τὸ καθῆκον μου κι αὐτὸ νομίζω εἶναι πρὸς ὄφελος τῆς κυβέρνησης, ὅποια κι ἂν εἶναι αὐτή. Καθηγητὴς εὐτελισμένος, ὅπως μοῦ ζητᾶτε νὰ γίνω ὑπογράφοντας δήλωση, εἶναι παθητικὸ γιὰ τὴν κυβέρνηση. Ἐκτὸς ἂν δὲν σᾶς ἐνδιαφέρει ἡ κατάρτιση καλῶν ἐπιστημόνων, ἀλλὰ ἡ ἐξασφάλιση ἔμπιστων τοῦ καθεστῶτος καὶ ἱκανῶν γιὰ φαλαγγάρχες τῆς Ε.Ο.Ν. Δὲν εἶμαι γιὰ τέτοιους ρόλους κ. πρύ-*

τανη, ἃς ἀποφασίσουν ὅ,τι νομίζουν. Ὁ Νίκος τράβηξε πρὸς τὴν πόρτα, ἡ φωνὴ τοῦ πρύτανη τὸν σταμάτησε: —*Πρέπει νὰ ξαναμιλήσουμε κ. Κωστίδη, κάποια λύση θὰ βροῦμε.* —*Μὲ τὶς προϋποθέσεις ποὺ ἀναφέρατε; Καμιά...* Ἄνοιξε τὴν πόρτα καὶ βγῆκε... Ὅταν ἡ Ἑλενίτσα τελείωσε τὴν ἀφήγησή της, ὁ Πέτρος δὲν εἶπε τίποτα. Ἔσκυψε τὸ κεφάλι καὶ δὲν ἔλεγε ν' ἀνοίξει τὸ στόμα του. Ἡ Ἑλενίτσα ἀνησύχησε: —*Εἶσαι καλὰ παπού; Νὰ πάω στὸ ἰατρεῖο νὰ φωνάξω τὸν πατέρα; Τὸν χρειάζεσαι;..* Κι αὐτὴ τὴ φορὰ δὲν πῆρε ἀπάντηση. Ἡ Ἑλενίτσα ἔτρεξε στὴ μητέρα καὶ στὴ Θάλεια, ἔφτασαν ἀνήσυχες καὶ οἱ δυό, ὁ Πέτρος καθόταν ἀμίλητος, δὲν ἤξεραν τὶ ἔγινε, εἶχε τηλέφωνο στὸ ἰατρεῖο, καὶ στὸ σπίτι τους εἶχαν ἐγκαταστήσει συσκευή, ἡ Θάλεια κάλεσε τὸ Δημήτρη, ἀπὸ τὴ φωνή της αὐτὸς κατάλαβε πὼς κάτι συμβαίνει. —*Ἔπαθε τίποτα ὁ πατέρας Θάλεια;* —*Ἔλα γρήγορα Δημήτρη, κάτι ἔχει ὁ παπούς.* Ὅσο νάρθει ὁ Δημήτρης ἡ ἀγωνία τῶν γυναικῶν εἶχε φτάσει στὸ κατακόρυφο, φοβοῦνταν πὼς ὁ Πέτρος, εἶχε χτυπηθεῖ πάλι ἀπὸ ἐγκεφαλικὴ συμφόρηση. —*Ἀνοῖξτε,* πρόσταξε ὁ Δημήτρης τὶς γυναῖκες, καθὼς τὶς εἶδε μαζεμένες πάνω του. Γονάτισε, πῆρε τὸ χέρι τοῦ πατέρα καὶ ψηλάφισε τὸ σφυγμό του, δὲν ἔδειχνε ἐπικίνδυνες διαταραχές, περιεργάστηκε τὸ πρόσωπό του, δὲν εἶδε σημάδια ἐγκεφαλικῆς προσβολῆς. —*Τὶ ἔχεις πατέρα;* τὸν ρώτησε ἥσυχα. —*Πόνο, ἀβάσταχτο πόνο..,* ψιθύρισε αὐτὸς κι ἄφησε τὰ δάκρυα νὰ τρέξουν ποτάμι ἀπὸ τὰ μάτια του... —*Ποῦ πονᾶς; Πές μου νὰ σ' ἐξετάσω...* —*Δὲ μπορεῖς γυιέ μου, δὲν πονάει τὸ σῶμα, ἡ καρδιὰ ξεχείλισε ἀπὸ πίκρα, ἀπὸ ἀγανάκτηση κι ἀηδία. Ρώτησε τὴν Ἑλενίτσα καὶ θὰ καταλάβεις...* —*Μὰ τὶ συμβαίνει λοιπόν;* φώναξε θυμωμένος ὁ Δημήτρης. —*Συμβαίνει, πατέρα, πὼς ὁ θεῖος ὁ Νίκος ἔχασε τὴ θέση του στὸ Πανεπιστήμιο, τὸν ἔβαλαν σὲ διαθεσιμότητα...* —*Σὲ διαθεσιμότητα; Γιατί;...* —*Κάποιος ἄλλος θέλει νὰ πάρει τὴν ἕδρα του, κάποιος κολλητὸς τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐξουσίας, θυσίασαν τὸ Νίκο, γιὰ νὰ ἱκανοποιήσουν φιλοδοξίες καὶ νὰ κάνουν καὶ τὴν προπαγάνδα τους... Θὰ σᾶς τὰ πεῖ ὅλα* ἡ Ἑλενίτσα. Ὁ Πέτρος, ἀπὸ τὴν ὥρα ποὺ ξανάβρε τὴ μιλιά του, ἤθελε νὰ μιλάει συνεχῶς, ἡ ἔξαψη ἦταν τώρα ὁρατὴ στὸ πρόσωπό του, ὁ Δημήτρης φοβήθηκε τὸν κίνδυνο ποὺ ἐλλόχευε, τὸν ὑποχρέωσε νὰ ξαπλώσει στὸν καναπὲ καὶ τοῦ ἔδωσε δυὸ κουτάλια βαλεριάνας. *Καλλίτερα νὰ κοιμηθεῖ,* συλλογίστηκε, *παρὰ νὰ βρίσκεται σὲ διαρκὴ ἀναστάτωση...* Ὁ Πέτρος ἄρχισε νὰ ἠρεμεῖ ἐνῶ ἡ Ἑλενίτσα, στὸ διπλανὸ δωμάτιο, τοὺς τὰ διηγήθηκε ὅλα. —*Φοβάμαι, πατέρα, ὁ θεῖος ὁ Νίκος εἶναι ἐξαγριωμένος, κανένας δὲ μπορεῖ νὰ τὸν καθησυχάσει, ὁ Μάνος, ἡ Θεώνη καὶ ἡ Φιλίτσα ἀγωνίζονται νὰ τὸν λογικέψουν, θηρίο αὐτός, δὲ θέλει καμμιὰ βοήθεια, φωνάζει, ἀπειλεῖ ὅλους κι ὅλα, φοβάμαι μὴν ἔχει καὶ συνέπειες,* πρόσθεσε. Ὁ Δημήτρης ἄκουγε σιωπηλός, μὲ σκυμμένο τὸ κεφάλι. Ὅταν σηκώθηκε, *τὸ παρατράβηξαν,* εἶπε μόνο, *ντροπή τους,* καὶ ἔφυγε γιὰ τὸ ἰατρεῖο.

Ὁ Πετράκης δὲν ἦρθε τὸ μεσημέρι, εἶχε ὑπηρεσία στὸ Στρατηγεῖο. Τὸ

βράδυ, ποὺ γύρισε, ἀντίκρυσε μιὰ κατάσταση ποὺ ποτὲ δὲ θὰ μποροῦσε νὰ φανταστεῖ. Οἱ δικοί του ἦταν μαζεμένοι στὸ σαλόνι, σιωπηλοί, μὲ ἀποτυπωμένη τὴ λύπη στὰ πρόσωπά τους... —*Μὰ τί γίνεται ἐδῶ;* ρώτησε μὲ ἔκδηλη ἀνησυχία, *ἀρρώστησε κανείς;* —*Κάποιος εἶναι ἄρρωστος Πετράκη, ἀλλὰ ὄχι ἐμεῖς. Τὰ μυαλὰ τῶν ἀνθρώπων ποὺ πιστεύεις κι ὁρκίζεσαι στὸ ὄνομά τους εἶναι ἀρρωστημένα,* φώναξε ὁ Πέτρος καὶ πετάχτηκε ὄρθιος ἀπὸ τὸν καναπέ. Ὁ ἐγγονός του δὲν καταλάβαινε τί τοῦ ἔλεγε: —*Γιὰ ποιοὺς μιλᾶς παπού;* —*Γιὰ τὸ Μεταξᾶ, τὸ Μανιαδάκη, τὸ Νικολούδη, τὸ Φιλοσοφόπουλο, γιὰ ὅλα τὰ μεγάλα κεφάλια τῆς κυβέρνησης, στὴν Ἀθήνα καὶ ἐδῶ... Ὅλοι εἶναι ἄρρωστοι Πετράκη καὶ δυστυχῶς μᾶς διοικοῦν, φοβάμαι πὼς ἀπὸ τὴν ἴδια ἀρρώστεια κόλλησες καὶ σύ, θὰ παρακαλῶ τὴν Ἀρχιμανδριώτισσα νὰ σὲ γιατρέψει γρήγορα... —Γιὰ τὸ Θεό, δὲν καταλαβαίνω τίποτα. Δὲ θὰ μοῦ πεῖ κανεὶς τί ἔγινε;...* —*Θὰ σοῦ τὰ πῶ ἐγὼ Πετράκη,* ἀποκρίθηκε, ἡ ἀδερφή του, ἡ Ἑλενίτσα τὸν πῆρε ἀπὸ τὸ χέρι καὶ τὸν ὁδήγησε στὸ δωμάτιό της, μαζί τους καὶ ἡ Θάλεια. Ὅταν ἡ ἀδελφή του ὁλοκλήρωσε τὴν ἀφήγησή της, ὁ Πετράκης ἔπαθε ὅ,τι καὶ ὁ παπούς του. Τοῦ κόπηκε ἡ μιλιά. —*Στὸ θεῖο Νίκο ἔκαναν ὅλα αὐτά;* εἶπε τέλος ψιθυριστά, *στὸ θεῖο Νίκο...* Ὕστερα ἄρχισε ἕναν ἀσταμάτητο μονόλογο, ἀσυνάρτητο πολλὲς φορές, οἱ λέξεις ἔβγαιναν ἀπὸ τὸ στόμα του δύσκολα, λὲς καὶ περνοῦσαν ἀνάμεσα ἀπὸ κοτρώνια ποὺ ἔφραζαν τὸ δρόμο τους. Ὅλη ἡ κλίμακα τῶν συναισθημάτων ἦταν ἀποτυπωμένη σ' αὐτά, προπαντός, θυμός, ὀργή, ἀγανάκτηση καὶ μιὰ ἀπέραντη ἀπογοήτευση γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ εἶχε πιστέψει τὶς ἰδέες τους... Στὸ τέλος ξέσπασε σ' ἕνα σιωπηλὸ κλάμα, εἶδαν καὶ ἔπαθαν ἡ Ἑλενίτσα καὶ ἡ Θάλεια νὰ τὸν συνεφέρουν· ὅταν γύρισε στὸ σαλόνι, οἱ ἄλλοι εἶδαν τὰ μάτια του καὶ κατάλαβαν. *Χρειάζεται συμπαράσταση τὸ παιδί,* ἀναλογίστηκε ὁ Πέτρος, *γκρεμίστηκαν τὰ ὄνειρά του, ὑποφέρει...*

Τὸ θέμα τοῦ Νίκου ἀποφασίστηκε νὰ μείνει μυστικὸ τῶν οἰκογενειῶν, δὲν ἔπρεπε νὰ τὸ μάθουν ἄλλοι, μόνο στὸ Βάντζιο τὸ ἐκμυστηρεύτηκε ὁ Πέτρος. —*Εἶναι ἀχρεῖοι..,* συμπέρανε αὐτός, *μισοῦν τὶς κορυφὲς τῆς ἐπιστήμης, δὲν τοὺς ἀνέχονται, προσπαθοῦν νὰ τοὺς ἐξοντώσουν. Πρέπει νὰ πᾶς στὸν Γκορτζὴ καὶ νὰ τοῦ μιλήσεις,* τὸν πρότρεψε ὁ Βάντζιος, *ὑπουργὸς εἶναι, μπορεῖ νὰ περάσει ὁ λόγος του.* —*Ἔχεις δίκιο, τὸ ἀπόγευμα κιόλας.* Ἂν κι ἀπροειδοποίητα, ὁ Γκορτζῆς τὸν δέχτηκε, ἦταν παλιὸς φίλος τῆς οἰκογένειας τὸν ἐκτιμοῦσε ἀπεριόριστα. Ἔμεινε κι αὐτὸς κατάπληκτος... —*Γιατὶ τὸν κυνηγοῦν ἔτσι; Εἶναι ἀνέντιμο,* συμπέρανε. *Κύριε Κωστίδη, ἔχεις ὅλη τὴν ἠθικὴ συμπαράσταση, τὴ δική μου καὶ τῆς οἰκογένειας, ὅταν κατεβῶ στὴν Ἀθήνα, θὰ κάνω ὅ,τι μπορῶ, ἂν καὶ στενὰ εἶναι τὰ περιθώρια μέσα στὰ ὁποῖα μπορῶ νὰ κινηθῶ. Εἶμαι ἄρρωστος, φίλε μου, ἀποφάσισα νὰ παραιτηθῶ, τὸ πότε θὰ τὸ καθορίσει ἡ ἐξέλιξη τῆς ἀρρώστειας μου. Ἀπ' ὅ,τι αἰσθάνομαι γρήγορα θὰ πάρω τὴν ἀπόφαση. Ὅταν γυρίσω ἀπὸ*

τὸ ταξίδι, θὰ τὰ ξανακουβεντιάσουμε. Ἐλπίζω νάμαι ἄγγελος καλῶν εἰδήσεων... Ὁ Πέτρος τὸν εὐχαρίστησε θερμά, ἔφυγε πολὺ στενοχωρημένος γιὰ τὰ ὅσα ἔμαθε γιὰ τὴν ὑγεία του, ἦταν καλὸς ἄνθρωπος, μὲ πλούσια συναισθήματα, ἀγαποῦσε τὰ Γιάννινα κι ἀγωνιζόταν μέσα στὰ πλαίσια, τὰ ὁποῖα προσδιόριζαν καθήκοντα ποὺ δὲν ἦταν στὰ μέτρα του, ν' ἀφήσει ἀπτὰ δείγματα τῆς πολιτείας του... Ἂν εἶχε μεγαλύτερα περιθώρια χρόνου κάτι ἀξιόλογο θ' ἄφηνε στὰ Γιάννινα...

Ἡ Ἑλενίτσα γύρισε στὴν Ἀθήνα, ἀφήνοντας πίσω της πίκρα κι ἀπογοήτευση. Καὶ ἐνῶ οἱ οἰκογένειες μελετοῦσαν τρόπους ἀντίδρασης γιὰ νὰ ἐξουδετερώσουν τὸ πλῆγμα ποὺ δέχτηκαν μὲ τὴν περιπέτεια τοῦ Νίκου, ἄλλο κακὸ μήνυμα τοὺς ἦρθε ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα, χειρότερο. Ὁ Μανιαδάκης διέταξε τὴ σύλληψη τοῦ Μάνου καὶ τὴν ἐξορία του. Τὸν θεώρησαν ἐπικίνδυνο παλαιοκομματικό, οἱ κινήσεις του χαρακτηρίστηκαν συνωμοτικές, κάτι σχεδίαζε σὲ βάρος τοῦ καθεστῶτος. Τίποτε ἀπ' αὐτὰ δὲν ἦταν ἀληθινό. Τὸ μόνο ποὺ μποροῦσε νὰ χαρακτηριστεῖ ἐπιβαρυντικὸ ἦταν ἡ τόλμη τοῦ Μάνου νὰ τοὺς κατηγορεῖ φανερὰ γιὰ τὰ δεσμὰ ποὺ εἶχαν ἐπιβάλει στὸν ἑλληνικὸ λαό, ὅπου καὶ μ' ὅποιους βρισκόταν. Ὁ Μανιαδάκης ἀπάντησε στὴν πρόκληση μὲ τὸ μόνο τρόπο ποὺ ἤξερε: —*Πιάστε τον, περάστε τον ἀπὸ ἐπιτροπὴ Ἀσφαλείας καὶ στεῖλτε τον στὴν Κάρυστο... Ἂς βγάζει ὅσους λόγους θέλει ἐκεῖ, θὰ ξεθυμάνει. Θάχει παρέα καὶ τὸν Παναγιώτη Κανελλόπουλο, ἂς τὸ ρίξουν στὴ φιλοσοφία, μπορεῖ νὰ λύσουν τὰ προβλήματα τῆς χώρας...* Ὁ λόγος τοῦ Μανιαδάκη ἔσταζε εἰρωνεία, δὲ θὰ πείραζε, ἂν δὲ συνδεόταν μὲ τὴ μοίρα χιλιάδων οἰκογενειῶν, μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὸ θάνατο. Ὅπως ἔμαθαν ἀργότερα οἱ οἰκογένειες τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Γιάγκου ἀπὸ τὴ Φιλίτσα -εἶχε ἀνεβεῖ γιὰ λίγες μέρες στὰ Γιάννινα, ὁ Νίκος δὲν θέλησε νὰ τὴν ἀκολουθήσει, ἔμεινε στὴν Ἀθήνα κι ἀγωνιζόταν καθημερινά, χτυπώντας πόρτες σπιτιῶν καὶ γραφείων, ν' ἀποσείσει τὶς ἄδικες κατηγορίες καὶ νὰ δικαιωθεῖ- ἡ Θεώνη δὲν ἄφησε τὸ Μάνο μόνο του. Τὸν ἀκολούθησε στὴν ἐξορία, ἦταν ἀποφασισμένη νὰ μοιραστεῖ μαζί του τὴν πίκρα καὶ τὶς κακουχίες...

Ὁ Νίκος, παρόλο ποὺ ἔβλεπε πόσο δυσμενὴς ἦταν ἡ ἀτμόσφαιρα, εἶχε κάποιες ἀμυδρὲς ἐλπίδες νὰ ξαναγυρίσει τὸ φθινόπωρο στὸ Πανεπιστήμιο, στοὺς φοιτητὲς καὶ τὰ μαθήματά του. Ἡ εἴδηση πὼς τὸν εἶχαν θέσει σὲ διαθεσιμότητα εἶχε ἀναστατώσει τὸ φοιτητικὸ κόσμο, ἦταν ἀγαπητὸς σ' ὅλους. Οἱ θερμόαιμοι ἀποφάσισαν νὰ ὀργανώσουν διαμαρτυρίες, τοὺς συγκράτησαν ὅσοι πίστευαν πὼς αὐτὸς ὁ τρόπος ἀντίδρασης θὰ ἐπιβάρυνε τὴ θέση τοῦ Νίκου. Ὁ ἴδιος εἶχε πολλὲς ἐπαφὲς μὲ συναδέλφους του, ὅλοι ἦταν πρόθυμοι νὰ τὸν βοηθήσουν, ἡ καλὴ διάθεση δὲν ἔφτανε γιὰ τὴν ἐποχὴ ποὺ ζοῦσαν, ἔπρεπε νὰ ὑπάρχουν προσβάσεις στὸν πυρήνα τῆς δικτατορίας κι αὐτὲς ἔλειπαν... Μὲ τὴν ἔναρξη τοῦ πανεπιστημιακοῦ ἔτους ἔσβησαν καὶ οἱ ἐλπίδες τοῦ Νίκου. Ὁ πρύτανης, μὲ προσποιητὴ λύπη, τοῦ ἀνακοίνωσε ὅτι δὲν εἶχαν ὁλοκληρωθεῖ οἱ ἀνακρίσεις ἀπὸ τὸ ὑφυπουργεῖο Ἀσφαλείας, δὲ

μποροῦσε, λοιπόν, νὰ παραδίδει μαθήματα. —*Οὔτε θὰ ὁλοκληρωθοῦν ποτέ,* ἀπάντησε σὲ τόνο παγερὸ ὁ Νίκος καὶ ἔφυγε. Τώρα, γιὰ τὴ Φιλίτσα καὶ τὸ Νίκο, ποὺ ἔμειναν μόνοι στὸ σπίτι τῆς Θεώνης, ἄρχιζε μιὰ νέα περίοδος ζωῆς στενάχωρη, γεμάτη φόβο κι ἀβεβαιότητα. Εἶχαν τὴν αἴσθηση πὼς τοὺς παρακολουθοῦσαν, γλυκὸ ὕπνο, ἤρεμο καὶ χωρὶς ἐφιάλτες, εἶχαν μῆνες νὰ γευτοῦν, τὸ αὐτί τους ξαγρυπνοῦσε ἕτοιμο νὰ συλλάβει καὶ τὸν ἐλάχιστο ὕποπτο ἦχο, νά, ὅπου νάταν, θὰ χτυποῦσε ἡ πόρτα γιὰ νὰ συλλάβουν τὸ Νίκο, νὰ τὸν στείλουν κι αὐτὸν στὴν ἐξορία... Ὕστερα ἦταν καὶ τὸ οἰκονομικό, ἔπρεπε ὁ Νίκος νὰ ἐργαστεῖ γιὰ ν' ἀντιμετωπίσει τὰ μεγάλα ἔξοδα τῆς οἰκογένειας. Γιὰ λίγο διάστημα, μὲ τὴ διαθεσιμότητα, τοῦ ἔδιναν ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο, ἕνα μέρος τοῦ μισθοῦ του, ἀργότερα σταμάτησαν. Ὁ Νίκος, παρὰ τὶς προσβάσεις ποὺ εἶχε στὰ ἰδιωτικὰ ἐκπαιδευτήρια -εἶχε ἐργαστεῖ σ' αὐτὰ πρὶν τὸ διορισμό του στὸ Πανεπιστήμιο- δὲ μποροῦσε ν' ἀναλάβει μαθήματα ἐκεῖ, οἱ ἰδιοκτῆτες τῶν ἐκπαιδευτηρίων εἶχαν εἰδοποιηθεῖ ἀπὸ τὴν Ἀσφάλεια νὰ μὴ προσλαμβάνουν στὸ διδακτικὸ προσωπικὸ καθηγητὲς καὶ δασκάλους, ἀπολυμένους ἀπὸ τὴν ὑπηρεσία ἢ τιμωρημένους. Δὲν ἀπέμεινε παρὰ ἡ ἐξασφάλιση ἰδιαίτερων μαθημάτων σὲ σπίτια εὐκατάστατων οἰκογενειῶν. Δὲν ἔλειψαν καὶ ἐδῶ οἱ δυσκολίες. Ἡ Ἀσφάλεια ποὺ τὸν παρακολουθοῦσε ἐπενέβαινε, ἔκανε συστάσεις στὶς οἰκογένειες νὰ κλείνουν τὶς πόρτες σὲ καθηγητὲς ὕποπτους γιὰ τὰ φρονήματά τους. Πολλὲς οἰκογένειες φοβήθηκαν, μὲ εὐγενικὸ τρόπο τοῦ ἐξήγησαν πὼς ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ σταματήσουν τὴ συνεργασία, κινδύνευαν καὶ οἱ ἴδιες. —*Σᾶς καταλαβαίνω,* ἀπαντοῦσε ὁ Νίκος, *νοιάζονται γιὰ σᾶς, προσπαθοῦν νὰ σᾶς προφυλάξουν ἀπὸ τὴν ἀρρώστεια ποὺ κουβαλάω. Εἶμαι λεπρός...* Ἦταν ὅμως καὶ οἰκογένειες ποὺ δὲ λογάριασαν τὴν Ἀσφάλεια. Ἄνοιξαν τὰ σπίτια τους καὶ καλοδέχτηκαν τὸ Νίκο. Ὅμως οἱ ἀμοιβές του ἀπὸ τὴν ἐνασχόληση ἦταν λίγες, δὲν ἀρκοῦσαν γιὰ τὴ συντήρηση τῆς οἰκογένειας. Κάτι ἄλλο ἔπρεπε νὰ γίνει, ὁ Νίκος βρισκόταν σὲ ἀμηχανία γιὰ τὸ τὶ ἔπρεπε ν' ἀποφασίσει...

Ἀπὸ μακρυά, χωρὶς σαφὴ γνώση τῆς ἐξέλιξης τῶν γεγονότων -αὐτὸ ἐπιβάρυνε τὴν ἀτμόσφαιρα, γιατὶ ὅλα μεγεθύνονταν κι ὁδηγοῦσαν σὲ ἀπογοητευτικὰ συμπεράσματα- οἱ οἰκογένειες τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Γιάγκου συμμετεῖχαν στὸ δράμα τῶν παιδιῶν τους, συνέπασχαν μαζί τους. Πίστευαν πὼς ὁ Μάνος, μὲ τὴν ἐξορία, εἶχε δεχτεῖ τὸ βαρύτερο πλήγμα· φοβόταν ὄχι τόσο γιὰ τὸν ἴδιο -πάντα ἀντιμετώπιζε ἀντρίκια τὴν ὁποιαδήποτε κατάσταση- ὅσο γιὰ τὴ Θεώνη· τὰ ψυχολογικὰ προβλήματα τοῦ παρελθόντος, μποροῦσαν νάρθουν πάλι στὴν ἐπιφάνεια, ποιὸς θὰ τὴ βοηθοῦσε μακρυὰ ἀπὸ τοὺς εἰδικοὺς γιατροὺς τῆς πρωτεύουσας; Ξεχνοῦσαν ὅμως πὼς ἡ Θεώνη εἶχε δυνατὴ θέληση, κι αὐτὴ τὴ φορά, ζώντας στὴν ἐξορία, ἦταν ἀποφασισμένη νὰ στηρίξει τὸν ἄντρα της, κι ὄχι, λιγοψυχώντας, νὰ στηριχτεῖ ἀπ' αὐτόν. Τὶς ψυχολογικὲς ἐπιπτώσεις ὑποχρεώθηκε ν' ἀντιμετωπίσει στὰ

Γιάννινα ἡ μητέρα της, ἡ Φωτεινή· ὅλες οἱ δύσκολες καταστάσεις ποὺ εἶχε ζήσει πρὶν ἀπὸ χρόνια ξαναφούντωσαν, χρειάστηκαν μεγάλο κόπο οἱ γιατροὶ γιὰ νὰ τὶς ἀντιμετωπίσουν. Ὁ ἄντρας της, ὁ Γιάγκος, εἶχε ρέψει ἀπὸ τὴ δοκιμασία ποὺ τοὺς βρῆκε, δὲν τὸν κρατοῦσαν τὰ πόδια του... Στὴν ἴδια κατάσταση, ἴσως καὶ χειρότερη, βρισκόταν κι ὁ Πέτρος. Παιδιά του ἦταν κι ὁ Νίκος κι ὁ Μάνος, ζοῦσε τὸ δράμα τους μὲ μεγαλύτερη ἔνταση ἀπὸ τὸ Γιάγκο, ἡ κλονισμένη ὑγεία του ἀντιδροῦσε ἰσχυρότερα στοὺς ἐρεθισμοὺς τοῦ περιβάλλοντος καὶ στὸν κατακλυσμὸ τῶν συναισθημάτων, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ μειώνεται ἡ ἀντίσταση τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ νὰ σημειώνουν ἔξαρση ἢ νὰ ὑποτροπιάζουν οἱ παθήσεις του. Ὁ Δημήτρης ἀνησυχοῦσε γιὰ τὴν ἐπιδείνωση τῆς κατάστασης, φοβόταν τὰ χειρότερα. Ἔδωσε ἐντολὴ νὰ μὴν ἀφήνουν μόνο του τὸν παποῦ -στὸν καναπέ, ὅπου θρονιαζόταν κάθε πρωί, εἶχε γίνει τὸ μόνιμο ἀναπαυτήριό του- καὶ νὰ τὸν εἰδοποιοῦν ἀμέσως, μὲ τὸ τηλέφωνο, ἂν παρατηροῦσαν κάτι τὸ ἀσυνήθιστο. Ἐκεῖ πέρασε ὁ Πέτρος, ὅλο τὸ φθινόπωρο καὶ τὸ χειμώνα, ὡς τὰ Χριστούγεννα καὶ τὴν Πρωτοχρονιά, χωρὶς ἄλλη συντροφιά, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς δικούς του. Δὲν ἤθελε νὰ δεῖ κανένα, οὔτε καὶ τὸ φίλο του τὸ Βάντζιο, ποὺ ἐξακολουθοῦσε, θαλερὸς κι ἀκμαῖος, νὰ ἀπολαμβάνει τὶς χαρὲς τῆς ζωῆς, ὅπως αὐτὸς ἤθελε. Ἔμειναν ὅλοι κατάπληκτοι μὲ τὸ μνημονικό του, τόσο κατὰ τὶς συναναστροφὲς στὶς κοσμικὲς συγκεντρώσεις, ὅσο καὶ μὲ τὶς διαλέξεις του στὴ *Λέσχη*, μιλοῦσε πάντα ἀπὸ μνήμης, χωρὶς χειρόγραφο. Πολλὲς φορὲς ζήτησε ὁ Βάντζιος νὰ τὸν ἐπισκεφτεῖ, δὲν τὸν δέχτηκε ὁ Πέτρος· αἰσθανόταν πὼς ὅταν ἔφευγε ὁ φίλος του, ἡ κατάστασή του θὰ χειροτέρευε. Καὶ ἡ ἀναπόληση ἀκόμα τῶν παλιῶν εὐτυχισμένων ἡμερῶν, ὅταν τὸ ἐπιχειροῦσε, γιὰ νὰ σμικρύνει τὶς ἀτέλειωτες ὧρες τοῦ καναπέ, τοῦ δημιουργοῦσε τρομερὴ δυσφορία, ἐκδηλωνόταν μὲ πολλοὺς τρόπους. Οἱ δικοί του ἀνήσυχοι τηλεφωνοῦσαν στὸ Δημήτρη, αὐτὸς ἔτρεχε σπίτι, μὲ μιὰ ἔνεση καμφορᾶς καὶ μὲ λίγη βαλεριάνα ἠρεμοῦσε τὸν πατέρα του. Κάτω ἀπ' αὐτὲς τὶς προϋποθέσεις οἱ μεγάλες γιορτὲς στὸ τέλος τοῦ χρόνου πέρασαν, ὅπως καὶ οἱ ἄλλες μέρες τῆς καθημερινῆς δοκιμασίας. Μόνο τὸν ἐκκλησιασμὸ δὲ διέκοψαν οἱ δικοί του, ἦταν ἀπαίτηση τοῦ Πέτρου, εἶχε ἀκόμα ἐλπίδες πὼς ἡ Παναγιὰ ἡ Ἀρχιμαντριώτισσα ἴσως ἀνέστρεφε τὰ πράγματα, ἴσως ἀνέτειλαν καὶ πάλι εὐτυχισμένες μέρες, ἂν καὶ δὲν τὶς ἔβλεπε.

Τὰ Γιάννινα, ὅπως κι ὅλες οἱ πόλεις καὶ τὰ χωριὰ τῆς Ἑλλάδας, τίμησαν «δεόντως» τὴ γιορτὴ τοῦ ἐθνικοῦ κυβερνήτη. Οἱ ἐφημερίδες ἔγραψαν ὑμνητικὰ ἄρθρα καὶ τὴ μέρα τῆς γιορτῆς (7-1-39) καὶ τὴν ἑπόμενη. Εἶχε προηγηθεῖ μιὰ νέα λεπτομερέστατη ἀνασκόπηση τοῦ κυβερνητικοῦ ἔργου, κατὰ τὸ 1938, σ' ὅλους τοὺς τομεῖς, σχολιασμένη κατάλληλα. (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών: Ὁ ἀπολογισμὸς τοῦ 1938*, 5-1-39 καὶ *Ἡ βαθύτερη σημασία*, 6-1-39). Στὴν ἴδια ἐφημερίδα, στὸ ἀρθρίδιο γιὰ τὴ γιορτή του (7-1-39) μὲ τὴ σχετικὴ φωτογραφία (ὅλες οἱ ἐφημερίδες δημοσίευαν φωτογραφίες τοῦ Μεταξᾶ, καθὼς καὶ τοῦ βασιλιᾶ, μὲ τὴν παραμικρότερη ἀφορμή), σημειωνόταν: *Σήμερον ἡ Ἑλλὰς ἑορτάζει τὴν ὀνο-*

μαστικὴν ἑορτὴν τοῦ Ἀρχηγοῦ της, Ἐκείνου, ὅστις ἀκατάβλητος καὶ ἀκάματος συνεχίζει τὸ τιτάνειον ἔργον τῆς Ἐθνικῆς μεγαλουργίας, τὸ ὁποῖον ἀπὸ δύο καὶ πλέον ἐτῶν ἀνέλαβεν. Ἐκείνου, ὅστις θυσιάζει τὸ πᾶν, τὴν ὑγείαν του, τὴν ἄνεσίν του, τὴν χαράν του, τὴν ἀνάπαυσίν του δι' Αὐτήν. Σήμερον αἱ ἑλληνικαὶ καρδίαι δονοῦνται ἀπὸ ἕνα καὶ μόνον παλμόν: Ἀπὸ τὸν παλμὸν τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἀφοσιώσεως πρὸς τὸν κ. Ἰωάννην Μεταξᾶν καὶ ὅλων τὰ χείλη προφέρουν τὴν ἰδίαν ἐγκάρδιον εὐχήν: ΝΑ ΖΗΣΗ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ! Τὴν ἄλλη μέρα, (8-1-39) ἡ ἴδια ἐφημερίδα ἑρμήνευε τὴ σημασία τῶν λαϊκῶν ἐκδηλώσεων γιὰ τὴ γιορτὴ τοῦ Μεταξᾶ, ὡς προσπάθεια *νὰ τὸν τονώσουν, νὰ τὸν γεμίσουν μὲ βαθεῖαν χαράν, νὰ ἐκδιώξουν καὶ τὴν παραμικροτέραν κούρασιν, ἥτις θὰ τὸν ἐβάρυνε, νὰ τοῦ ἰσχυροποιήσουν ἔτι περισσότερον τὴν ἀκλόνητόν του πίστιν εἰς τὸ ἱστορικόν του ἔργον καὶ νὰ δικαιώσουν τοὺς τόσους του μόχθους. Ἀκόμα δὲ νὰ τοῦ δείξουν ὅτι αἱ ἑλληνικαὶ καρδίαι ἄγρυπνοι τὸν παρακολουθοῦν εἰς τὴν μεγαλειώδη του σταδιοδρομίαν καὶ εὔχονται εἰς τὸν Ὕψιστον ὅπως τὸν σκέπῃ καὶ τοῦ χαρίζῃ ὑγιείαν διὰ τὴν περάτωσιν τοῦ ἱστορικοῦ του ἔργου.* Ἀνάλογου περιεχόμενου μὲ τὴν ἀρθρογραφία τῶν ἐφημερίδων ἦταν καὶ οἱ περιγραφὲς τῶν ἐκδηλώσεων, τὶς ὁποῖες ὀργάνωσαν ὁ Δῆμος (κυκλοφόρησε πρόγραμμα τελετῶν, ὅμοιο μ' ἐκεῖνο ποὺ κατάρτιζε γιὰ τὶς ἐθνικὲς γιορτὲς) καὶ οἱ κρατικὲς ἀρχές. *Ἄνευ προηγουμένου ὁ χθεσινὸς ἑορτασμὸς εἰς τὴν πόλιν μας,* ἔγραφαν. Δοξολογία στὸ ναὸ τοῦ Ἀρχιμανδρείου -κατὰ τὸ πρόγραμμα- πανηγυρικὸς ἀπὸ τὸ δήμαρχο, δεξίωση στὸ Δημαρχεῖο, τ' ἀπόγευμα ὁ στρατηγὸς Κατσιμῆτρος, *πρὸς τιμὴν τοῦ Πρώτου Ἀναπήρου* (πῆρε κι αὐτὸν τὸν τίτλο ὁ Μεταξᾶς...) πάντρεψε τὴν κόρη ἀναπήρου, ἔγινε ἀκόμα καὶ βάπτιση τέκνου ἀναπήρου. Ἡ πόλη σημαιοστολίστηκε, τὰ κρατικὰ καταστήματα φωταγωγήθηκαν, ὀργανώθηκε λαμπαδηφορία στρατοῦ καὶ Ε.Ο.Ν. Ἡ *Λέσχη Ἰωαννίνων* ὀργάνωσε χορὸ *πρὸς τιμὴν τοῦ Κυβερνήτου.* Τέλος οἱ φαλαγγίτες τῆς Ε.Ο.Ν. ἔστησαν *λαϊκὸ γλέντι* στὰ *Ἡλύσια* ποὺ τίμησε μὲ τὴν παρουσία του ὁ Φιλοσοφόπουλος. Ἡ Ε.Ο.Ν. ἀρρένων καὶ θηλέων Ἰωαννίνων ἔστειλε στὸ Μεταξᾶ γιὰ τὴ γιορτή του *πολυτελέστατον ἀργυρόδετον λεύκωμα θαυμασίας Ἠπειρωτικῆς τέχνης.* Οἱ ἐργαζόμενοι φαλαγγίτες τῆς 121ης φάλαγγας Ἰωαννίνων τοῦ ἔστειλαν χάλκινο δίσκο *μὲ τὸν ἀμφίστομον πέλεκυν εἰς τὸ μέσον καὶ μὲ διαφόρους ὡραίας γλυπτικὰς παραστάσεις.*- Ὁ καθηγητὴς Φιλ. Σαγκούνης δημοσίευσε στὸν *Ἠπειρωτικὸν ἀγῶνα* (σὲ 4 συνέχειες, ἀπὸ 8-1-39) ἀξιόλογο δοκίμιο γιὰ τοὺς *Ζωσιμάδες.*- Ὅλες οἱ ἐφημερίδες δημοσίευσαν (σὲ συνέχειες, ἀπὸ 8-1-39) τὴ διάλεξη τοῦ ἔδωσε ὁ ὑπουργὸς Τύπου, ὁ ἐπικεφαλῆς τῆς προπαγάνδας τοῦ «Ἐθνικοῦ κράτους» Θ. Νικολούδης, στὸν *Παρνασσό,* μὲ θέμα: *Τὸ ἐθνικὸν κράτος ὡς πολιτικὸν καὶ οἰκονομικὸν σύστημα.* Ὁ ἐπίλογος: *Ἡ ἀνθρωπότης, εἴπερ ποτέ, ἔχει ἀνάγκην σήμερον ἐξουσίας, κατευθύνσεως, τάξεως. Μὲ αὐτοὺς τοὺς συντελεστὰς τὰ κράτη ἀνέρχονται καὶ μεγαλουργοῦν. Εὐτυχῶς διὰ τὴν Ἑλλάδα εὑρέθη εἷς Βασιλεὺς καὶ εἷς Κυβερνήτης, ἀνήκοντες ἤδη εἰς τὴν ἱστορίαν. Δυνάμεθα ν' ἀποβλέψωμεν μὲ πίστιν πρὸς τὸ μέλλον τῆς χώρας αὐτῆς, ἡ ὁποία ὑπῆρξεν ἄλλοτε ἡ πηγὴ ὅλων τῶν ὡραιοτήτων τοῦ πνεύματος καὶ ἡ ὁποία καὶ πάλιν θὰ ὑπάρξῃ κοιτὶς νέας δυνάμεως καὶ νέων σκοπῶν ζωῆς ἀνωτέρας.* Ἀπὸ τὴν ἑπόμενη τοῦ τέλους τῆς δημοσίευσης τῆς διάλεξης τοῦ Νικολούδη, ἄρχισε (πάλι σὲ συνέχειες, ἀπὸ 19-1-39) ἡ δημοσίευση τοῦ λόγου τοῦ ὑφυπουργοῦ Ἀσφαλείας Κ. Μανιαδάκη -τοῦ ἐφαρμοστῆ στὴν πράξη τῶν ἀρχῶν τοῦ *Νέου κράτους*-, τὸν ὁποῖο εἶχε ἐκφωνήσει, στὴν Ἀθήνα, στὸ γεῦμα ποὺ δόθηκε *πρὸς τιμὴν τῶν περιφερειακῶν διοικητῶν τῆς Ε.Ο.Ν.* Καὶ ἡ κατάληξη τοῦ λόγου αὐτοῦ: *Ἐμεῖς δουλεύουμε γιὰ σᾶς* (τοὺς περιφερειάρχες) *ἐμεῖς φρουροῦμε τὸ ἐθνικὸ σύνολο καὶ τὸ καθαρίζουμε ἀπὸ τὰ ζιζάνια καὶ τὰς τριβόλους γιὰ νὰ σᾶς τὸ παραδώσουμε τακτοποιημένο, πειθαρχημένο, καρποφόρο, ὅταν ἐσεῖς συνειδητοποιήσητε βαθειὰ μέσ' τὴν ψυχή σας τὸν ἐθνικό σας προορισμὸ καὶ τὶς ἱστορικές σας εὐθύνες.* Ὁ Μανιαδάκης ἦταν ὁ εἰλικρινέστερος ἐκπρόσωπος τῆς νέας κατάστασης. Εἶχε ἀναλάβει τὸ ἔργο τῆς ἐκκαθάρισης τοῦ λαοῦ ἀπὸ τὰ ζιζάνια καὶ τὰς τριβόλους. Θὰ τὸ παρέδιδε στὴν Ε.Ο.Ν., ὅταν θὰ εἶχε ὁλο-

κληρωθεῖ ἡ ἐκκαθάριση αὐτή. Τώρα μὲ ποιὰ μέσα καὶ ἐπιλογὲς γινόταν ἡ ἐκκαθάριση κι ἂν ἦταν πρὸς ὄφελος τοῦ συνόλου, ἔτσι ὅπως γινόταν, ἦταν ἄλλη ὑπόθεση...- Κυκλοφόρησε, τὸ Γενάρη, ἡ νέα ποιητικὴ συλλογὴ τοῦ Λάκη Κολβάτσου, μὲ τίτλο: *Καινούργιοι δρόμοι*. Ὁ Ν. Χάμος ἀνακοίνωνε τὴν ἔκδοση, «προσεχῶς», τῆς δικῆς του ποιητικῆς συλλογῆς ὑπὸ τὸν τίτλο *Ρεμβασμοὶ ψυχῶν*, μὲ τιμὴ ἀντιτύπου 50 δρχ., δὲν ἐκδόθηκε ποτέ...- Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος στὴν Ἰσπανία ἔμπαινε πιὰ σὲ ἀποφασιστικὴ καμπή. Ὁ στρατὸς τοῦ Φράνκο, βρισκόταν τώρα ἔξω ἀπὸ τὴ Βαρκελώνη καὶ τὴν πολιορκοῦσε (25-1-39). Δὲ θ' ἀργοῦσε νὰ τὴν καταλάβει. Ἡ κατάρρευση τῶν ἀντίπαλων ἦταν κοντά...- Μὲ ἀφορμὴ τὴ σύσκεψη ποὺ εἶχε γίνει ὑπὸ τὸν Φιλοσοφόπουλο (26-1-39) μὲ θέμα τὴν ἐνίσχυση τῆς ἐργαζόμενης κυρίως νεολαίας, ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (28-1-39) ὑπογράμμιζε ὅτι ἡ μόρφωση τῆς νεολαίας ἀποτελοῦσε καθῆκον τῆς κοινωνίας: *Τὴν σημασίαν ταύτην καὶ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐνεῖχεν καὶ ἡ προχθεσινὴ σύσκεψις ἐν τῇ Γενικῇ διοικήσει... Καὶ ἀπὸ τὴν σύσκεψιν αὐτὴν τοῦτο ἀκριβῶς ἀναμένεται νὰ προέλθῃ: Ἡ συμπάθεια πρὸς τὸν ἀγῶνα* (τοῦ «Νέου κράτους»), *ἡ ἐνίσχυσις τοῦ ἀγῶνος, ἡ συμμετοχὴ τῆς κοινωνίας εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ τέλος, ἡ δι' ἔργων ἐκδήλωσις πίστεως διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἀγῶνος...* Ὅλα γιὰ τὸν ἀγῶνα λοιπόν...- Τὸ διοικητικὸ συμβούλιο τῆς *Λέσχης Ἰωαννίνων* ἀνακοίνωνε (26-1-39) ὅτι *παρέτεινεν ἐπὶ δίμηνον, μέχρι τῆς 25-3-39, τὴν προθεσμίαν ὑποβολῆς ἔργων*, γιὰ τὸν Γ΄ Φιλολογικὸ διαγωνισμὸ ποὺ εἶχε προκηρύξει. Αἰτία τὸ ὅτι ἡ κριτικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ διαγωνισμοῦ ἔκρινε *ὡς ἀνεπαρκὲς τὸ ὑποβληθὲν ὑλικόν*. Φαίνεται πὼς ὁ διαγωνισμὸς ματαιώθηκε τελικά, γιατὶ τὰ σταλέντα πρὸς κρίση ἔργα ἦταν λίγα καὶ χαμηλοῦ ποιοτικοῦ ἐπιπέδου.- *Στὴν ἄκρη τῆς πέννας* (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 29-1-39): *Ἡ Λέσχη συνεχίζει τὴν μορφωτικὴν δρᾶσιν της. Ἡ μία διάλεξις διαδέχεται τὴν ἄλλην καὶ οἱ φίλοι τῶν γραμμάτων εὑρίσκουν τὸ μέσον νὰ διέρχωνται ὀλίγας ὥρας εὐχαρίστους.*- Ἡ κλινικὴ τοῦ Γεωργίου Σούλη, *εἰδικοῦ χειρούργου καὶ γυναικολόγου σπουδάσαντος ἐν Παρισίοις*, μεταφέρθηκε σὲ εἰδικὰ διαρρυθμισμένο κτίριο τῆς ὁδοῦ 4ης Αὐγούστου 18 (πρώην Σουλίου) καὶ Βασιλίσσης Ὄλγας, ἐκεῖ ὅπου τὴ θυμόμαστε οἱ παλιότεροι. Ὁρισμένες ἐφημερίδες ἀσχολήθηκαν στὴν ἀρθρογραφία τους μὲ τὴ νέα κλινική, συγχαίροντας τὸν Γ. Σούλη, *διότι ἐπροίκισεν τὴν πόλιν μὲ ἕνα μικρὸν ναὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ* (1-2-39).- Ἀρραβῶνες: Ὁ Ἀθανάσιος Γκλίναβος καὶ ἡ Σαββούλα Καραγιάννη, ἀρραβωνιάστηκαν. Ἐπίσης ὁ Νικόλαος Γιαννάκοβας καὶ ἡ Ἀναστασία Λιάρου.- Μὲ ἔγγραφό της ἡ Γενικὴ διοίκηση ὑπενθύμιζε τὶς ὑποχρεώσεις τῶν ἰδιωτικῆς φύσεως σωματείων τῆς πόλης νὰ λειτουργοῦν σύμφωνα μὲ τὸ νόμο *περὶ σωματείων* καὶ νὰ τηροῦν τὰ κατάστιχά τους. Οἱ ἐφημερίδες, σχολιάζοντας τὸ ἔγγραφο, μιλοῦσαν γιὰ τὴν ἀνάγκη γενικῆς ἐκκαθάρισης τῶν σωματείων, ἐπειδὴ τὰ περισσότερα ἀποτελοῦσαν *παρωδίαν ὀργανώσεων*. Στὴν πραγματικότητα ὑπῆρχαν πρόεδροι σωματείων, χωρὶς μέλη μὲ καταβολὴ συνδρομῶν. *Ὑπάρχουν διάφοροι, δῆθεν μέλη, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν συνελεύσεις, χωρὶς νὰ εἶναι ταμειακῶς ἐν τάξει μὲ τὸ σωματεῖον, ἵνα εἰς πρώτην ἀπόφασιν λάβουν νὰ χαρίσουν τὰς ὀφειλομένας συνδρομὰς εἰς τοὺς μὴ καταβαλόντας ταύτας, δηλονότι εἰς ἑαυτούς*.- Σειρὰ ἄρθρων γιὰ ὅλα τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς περιοχῆς δημοσίευσε ὁ διευθυντὴς τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* Εὐθ. Τζάλλας, μὲ τὴν ὑπογραφή του -ὅσα ἀναφέρονταν στὸ κυβερνητικὸ ἔργο σπάνια ἔφεραν ὑπογραφὴ- ἀπὸ τὶς ἀρχὲς Φεβρουαρίου, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀνάρρωσή του ἀπὸ σοβαρότατη ἀσθένεια. Τὰ ἄρθρα ἀναφέρονταν στὴ βιομηχανία, τὴ βιοτεχνία, τὸ ἐμπόριο, τὸν τουρισμὸ κ.ἄ.- Ὁ χειμώνας, ὅπως σήμερα, ἔτσι καὶ τότε, μὲ τὴ βοήθεια τῆς γρίπης καὶ τῶν ἐπιπλοκῶν της, ἀλλὰ καὶ ἐξαιτίας ἄλλων ἀσθενειῶν, θέριζε, κυρίως τὶς μικρὲς καὶ μεγάλες ἡλικίες, ἀνατρέποντας τὸ προβάδισμα ποὺ εἶχαν οἱ γεννήσεις, τοὺς ὑπόλοιπους μῆνες, ὑπὲρ τῶν θανάτων. Τὸ ληξιαρχικὸ δελτίο τοῦ Ἰανουαρίου 1939 τοῦ Δήμου, τὸ πιστοποιεῖ: Γάμοι 14, γεννήσεις 23, θάνατοι 38.- Ἡ δικτατορία στοὺς ἀπολογισμοὺς τῶν ἔργων της καὶ τοὺς καταλόγους τῶν ἐπιτευγμάτων της εἶχε ἐξαλείψει τὴν ἀνεργία. Ἂν αὐτὸ ἦταν σωστό, δὲ θὰ εἶχαν κατακλύσει τὰ Γιάν-

νινα δεκάδες ἐπαιτῶν, σὲ σημεῖο ποὺ ν' ἀσχοληθοῦν καὶ οἱ ἐφημερίδες μὲ τὸ φαινόμενο. Μὲ τὸ θέμα εἶχε καταπιαστεῖ καὶ ἡ ἀστυνομία, μάλιστα οἱ ἐφημερίδες τὴν ἐπαινοῦσαν γιαυτό, ἐπειδὴ ἀπέβλεπε *ὅπως προσλάβῃ ἡ πόλις μίαν ὄψιν, ἡ ὁποία νὰ τῆς δικαιολογῇ τὸν τίτλον τῆς τουριστικῆς πόλεως*. Αὐτό, λοιπόν, ἦταν τὸ πρόβλημα; Νὰ διώχνονται οἱ ζητιάνοι γιὰ νὰ μὴν ἐνοχλοῦνται οἱ τουρίστες; Πάντως οἱ ἐφημερίδες συνηγοροῦσαν στὴ λύση τῆς ἵδρυσης *Φιλανθρωπικῆς ἑταιρείας, τῆς ὁποίας πόροι θὰ εἶναι ἡ μηνιαία εἰσφορὰ τῶν καταστημάτων*. Τὰ ἐπιμελητήρια, ἐπαγγελματικὸ καὶ ἐμπορικό, εἶχαν δώσει τὴ συγκατάθεσή τους. Δὲν πατασσόταν δηλαδὴ ἡ ἀνεργία, ποὺ θὰ ὁδηγοῦσε στὴν ἐξάλειψη τῆς ἐπαιτείας, ἀλλὰ ἐπιβαλλόταν ἕνας ἀκόμα φόρος.- Οἱ ἐφημερίδες τοῦ Φεβρουαρίου δημοσίευαν τὴν προκήρυξη τῆς Ε.Ο.Ν. γιὰ πανελλήνιο διαγωνισμό: ποιητικό, μουσικὸ καὶ δραματικὸ (συγγραφὴ δράματος, ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ παιχτεῖ καὶ ὡς θεατρικὸ ἔργο).- Μὲ θέμα: *Ἡ καλλιτεχνικὴ δημιουργία*, μίλησε στὴ *Λέσχη ἰωαννίνων* (10-2-39) ὁ Τάκης Σιωμόπουλος.- *Ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν ἡ σεβασμία οἰκοδέσποινα Νικ. Καρυοφύλλη, παλαιὰ Γιαννιώτισσα. Ἡ μεταστᾶσα ὑπῆρξεν ὑπόδειγμα πατριαρχικῆς Γιαννιώτικης οἰκογενείας* (12-2-39).- Ἡ δράση τῆς Ε.Ο.Ν. ἀποτυπωνόταν κάθε μέρα στὰ δημοσιεύματα τῶν ἐφημερίδων, μὲ εὐνοϊκὰ πάντοτε σχόλια γιαυτή. Γιὰ τὶς 18-2-39, *ὑπὸ τὴν ὑψηλὴν προστασίαν τοῦ Γενικοῦ ἐπόπτου τῆς Ε.Ο.Ν. Ἠπείρου κ. Κων. Φιλοσοφοπούλου* εἶχε ἀποφασιστεῖ ἡ διοργάνωση μεγάλης χοροεσπερίδας στὴν αἴθουσα τοῦ παλαιοῦ Δημαρχείου (ὄχι τοῦ σημερινοῦ παλαιοῦ). Οἱ ἐφημερίδες ἔσπευσαν νὰ προετοιμάσουν τὸν κόσμο: *Ὁ χορὸς τῆς Ε.Ο.Ν. καὶ τὸ καθῆκον τῆς πόλεως*, τιτλοφοροῦσε τὸ ἄρθρο του ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (16-2-39): *Ἡ πόλις καλεῖται* -ἔγραφε- *νὰ ἐπιτελέσῃ ὕψιστον καθῆκον, παρέχουσα ἀμέριστον τὴν ὑποστήριξίν της. Ἡ ὀργάνωσις τῆς Ε.Ο.Ν. σημαίνει διαπαιδαγώγησιν ἐθνικὴν καὶ χριστιανικήν. Σημαίνει ἐθνικὸν φρονηματισμόν. Σημαίνει ἐξασφάλισιν ὑγείας διὰ τὰ παιδιά μας. Ὑγείας σωματικῆς, ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς. Οἱ σκοποὶ τῆς Ε.Ο.Ν., οἱ μεγάλοι καὶ σοβαροί, συνηγοροῦν ὑπὲρ μιᾶς ἐνισχύσεως τῆς Ε.Ο.Ν. εἰς βαθμὸν ποὺ ἡ πόλις νὰ δικαιοῦται νὰ ὑπερηφανεύεται*. Ἀνάλογου περιεχομένου δημοσίευσαν ἄρθρα ὅλες οἱ ἐφημερίδες. Ὕστερα ἀπ' αὐτὴ τὴν προπαγανδιστικὴ ἐκστρατεία, ἦταν δυνατὸν νὰ μὴ πετύχει ἡ χοροεσπερίδα τῆς Ε.Ο.Ν.; Οἱ μῆνες Φεβρουάριος καὶ Μάρτιος ἦταν οἱ μῆνες τῶν χορῶν. Ὀργανώσεις καὶ σωματεῖα ὀργάνωναν τοὺς χορούς τους, μὲ ἐπιτυχία συνήθως.- Μὲ τὴ δημοσίευση τοῦ προγράμματος ἀπὸ τὸ Δῆμο Ἰωαννιτῶν (18-2-39), ἄρχισαν οἱ προετοιμασίες καὶ οἱ ἐκδηλώσεις γιὰ τὸν ἑορτασμὸ τῆς ἐπετείου τῆς ἀπελευθέρωσης τῆς πόλης. Ἐπιμνημόσυνη δέηση στὸ Μπιζάνι (18-2-39, ὀργανώθηκε ἀπὸ τὸ «Σύλλογο Ἠπειρωτῶν ἐθελοντῶν Στρατοῦ 1912-13), δοξολογία στὴ Μητρόπολη, μὲ χοροστασία τοῦ Σπυρίδωνος, στέψεις μνημείων. (Κατὰ τὴ στέψη τοῦ ἡρώου τῶν Μπιζανομάχων *ὁ παλαίμαχος καθηγητὴς κ. Νικολ. Σακελλαρίδης ἀπήγγειλε μὲ τὸν συνήθη ἐνθουσιώδη τρόπον του ἐμπνευσμένον ποίημα*. (Τὸ δημοσίευσε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (26-2-39). Δεξίωση στὸ Δημαρχεῖο, παρέλαση *Ἐθνικῆς ὀργανώσεως Νεολαίας* καὶ στρατοῦ (ἔτσι ἀνέφερε τὸ πρόγραμμα, καὶ ἔτσι ἔγινε), πολεμικὴ ἑορτὴ τοῦ 15ου συντάγματος Πεζικοῦ στὴν πλατεία τῶν Στρατώνων, λαμπαδηφορία. Οἱ ἐφημερίδες δημοσίευαν ἄρθρα συνεργατῶν, ἀναφερόμενα κυρίως στὴν πολιορκία τοῦ Μπιζανιοῦ καὶ τὴν ἅλωση τῆς πόλης, μὲ βάση τὸ ἐπιτελικὸ σχέδιο τοῦ Κωνσταντίνου. Ἡ ἐπέτειος δὲ γιορτάστηκε στὶς 21 Φεβρουαρίου, ἀλλὰ στὶς 19, ἄγνωστο γιατί. Ἴσως ἐξαιτίας τῆς Τυρινῆς, παρόλο ποὺ ἡ 21η Φεβρουαρίου δὲ συνέπιπτε μὲ τὰ κούλουμα, ἀργία κατὰ τὴν ὁποία οἱ *Ἀμπελόκηποι* εἶχαν καὶ πάλι τὸν πρῶτο λόγο στὶς ἐξορμήσεις τῶν Γιαννιωτῶν.- Ἡ Πυροσβεστικὴ ὑπηρεσία Ἰωαννίνων ἐνισχύθηκε μὲ τρίτη ἀντλία-καταβρεκτήρα,-τὸν παρέλαβε στὴν Πρέβεζα.- Ὁλοκληρώθηκαν (24-2-39) οἱ προκαταρκτικὲς ἐργασίες γιὰ τὴν ἵδρυση τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ Σανατορίου* καί, κατὰ τὶς ἐφημερίδες, σὲ λίγες μέρες θάρχιζαν οἱ ἐργασίες ἀνέγερσής του.- Πέθανε (24-2-39) *καὶ ἐκηδεύθη ἐν μέσῳ κοπετῶν καὶ θρήνων τῶν οἰκείων καὶ συγγενῶν της, ἡ Χρυσαυγή, σύζυγος Μιχαὴλ Μπα-*

σογιάννη, εἰς ἡλικίαν 27 ἐτῶν.- Ἄρχισε ἡ δημοσίευση ἐκκλήσεων (ἀποφάσεων καὶ διαταγῶν στὴν πραγματικότητα) τοῦ Γενικοῦ διοικητῆ Κ. Φιλοσοφόπουλου γιὰ τὸν ἔρανο πρὸς ἐνίσχυση τῶν ἀπόρων κατὰ τὸ Πάσχα. Ἀποφασίστηκε καὶ τὴ φορὰ αὐτὴ ἡ ὀργάνωση κοινοῦ ταμείου καὶ ἡ ἐπιβολὴ φορολογίας στὰ εἰσιτήρια, αὐτοκινήτων καὶ κινηματογράφων, στὰ ἑστιατόρια, τὰ ἐμπορεύματα κ.ἄ. (1-3-39).- Ἄνοιξε, ἀπὸ 5-3-39, στὰ γραφεῖα Ε.Ο.Ν. θηλέων, ἔκθεση τῆς ζωγράφου Ἑλένης Μανιᾶ, μὲ πίνακες ἀπὸ τοπία τῆς Ἠπείρου.- Σὲ ἡλικία 64 ἐτῶν *μετέστη εἰς Κύριον*, ὁ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Νικόλαος Εὐαγγελίδης, ἀπὸ τὰ Γιάννινα. Ὁ θάνατός του καταλύπησε τοὺς Γιαννιῶτες, τὸν ἀγαποῦσαν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἀκόμα ποὺ, ὡς λαϊκός, δίδασκε στὴ *Ζωσιμαία σχολή*. Οἱ ἐφημερίδες ἔγραψαν πολλὰ γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του. Στὶς 19-3-39 ἔγινε στὸ ναὸ τοῦ ἁγίου Νικολάου (ἀγορᾶς), μὲ πρωτοβουλία τοῦ Δήμου καὶ χοροστασία τοῦ ἐπισκόπου Περιστερᾶς Εὐσταθίου Σκάρπα, πάνδημο μνημόσυνο, τὸ παρακολούθησε πλῆθος κόσμου, προπαντὸς οἱ ἐκπαιδευτικοὶ καὶ οἱ μαθητές. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (21-3-39) περιέγραφε: *Ἀπὸ ἐνωρὶς οἱ συμπολῖται καθηγηταί, συμμαθηταί, μαθηταὶ καὶ θαυμασταί, τιμῶντες τὴν ἀρετὴν καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀνδρὸς κατέκλυσαν τὸν ἱερὸν ναόν. Ἔναντι τοῦ ἀρχιερατικοῦ θρόνου εἶχε τοποθετηθῆ ἡ φέρουσα τὰ κόλλυβα τράπεζα, ἑκατέρωθεν τῆς ὁποίας ἔκαιγον πολυτελῆ μανουάλια φέροντα λαμπάδας μὲ πένθιμον τοῦλι, ἐνῶ οἱ πολυέλαιοι κατηύγαζον τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ἐκκλησίας.* Τὸν ἐπιμνημόσυνο λόγο ἐκφώνησε ὁ καθηγητὴς Ἀχ. Βάντζιος, συμμαθητὴς καὶ παιδικὸς φίλος τοῦ πατριάρχη. *Ὁ κ. Βάντζιος πράγματι ἤρθη εἰς τὸ ὕψος τῆς περιστάσεως. Ὁ λόγος του ὑπῆρξε λόγος ἀσυνήθης εἰς φιλολογικὸν χρωματισμὸν καὶ εἰς ἔξαρσιν, γλαφυρώτατος, καλλιεπέστατος, πρωτότυπος ἴσως εἰς τὸ εἶδος του.* Ἡ ἐφημερίδα τὸν δημοσίευε ὁλόκληρο, *λόγῳ τῆς φιλολογικῆς του ἀξίας.* Ἕνα ἀπόσπασμα: *Εἶναι ὄντως ὀδυνηρὰ ἡ ἀνατεθεῖσα μοι αὕτη διακονία. Καὶ τί ἄρα γε ἀναμένει σήμερον παρ' ἐμοῦ ἡ περὶ ἡμᾶς περιϊπταμένη ἁγία του ψυχή; Ἴσως νὰ πλέξω τὸν στέφανόν της ἐκ τῶν ἀμαράντων ἀνθέων τοῦ σεβασμοῦ, τῆς ἐκτιμήσεως, τῆς ἀγάπης καὶ εὐγνωμοσύνης, τῶν πεφυτευμένων παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων τῆς καρδίας ἑνὸς ἑκάστου ἐξ ὑμῶν; Ἢ μήπως νὰ τονίσω φθόγγους θρηνωδούσης Ἱερεμείου κιθάρας ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ πεφιλημένου τῆς πόλεώς μας τέκνου, σεπτοῦ καὶ σεβασμίου πατρὸς καὶ Ἱεράρχου, ἐφαπλοῦντος τὰς εὐεργετικὰς αὐτοῦ πτέρυγας ἐπὶ τοὺς πενομένους καὶ ὀδυνωμένους ἀδελφοὺς τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς Χριστιανικῆς πατρίδος; Ἂς μὲ συγχωρήσῃ ἡ ἀξία του ψυχὴ καὶ ἂς μὴ ἀναμείνῃ τοιοῦτόν τι ἀπὸ καρδίαν αἱμάσσουσαν καὶ συντετριμμένην, παρ' ἑνὸς φίλου παιδικοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου τὴν συνέδεσεν κοινὸν θρανίον, κοινοὶ μόχθοι καὶ κόποι, κοιναὶ λύπαι καὶ χαραί, κοιναὶ παιδικαὶ ἀναμνήσεις...* Μὲ τὴ διαθήκη του ὁ πατριάρχης Νικόλαος ἄφηνε τὸ ἓν τέταρτον τῆς περιουσίας του στὸ Δῆμο Ἰωαννιτῶν *καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀνεγειρομένου Φθισιατρείου, ὑπὸ τὸν ρητὸν ὅρον ὅπως ἱδρυθοῦν ἐντὸς αὐτοῦ δύο κλῖναι εἰς μνημόσυνόν του.*- Τὸ «χρονοντούλαπο», γιὰ τὸ ὁποῖο πολὺς λόγος ἔγινε τὶς τελευταῖες δεκαετίες,

Κούλουμα στοὺς Ἀμπελόκηπους (1938).

ἔχει ἱστορία (ἴσως γιαυτὸ οἱ ἀναφερόμενοι σ' αὐτὸ μιλοῦσαν γιὰ «χρονοντούλαπο τῆς ἱστορίας»). Λειτουργοῦσε ἀπὸ τὴν ἵδρυση τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους. Κάποιοι πίστεψαν πὼς ἡ δικτατορία τοῦ Μεταξᾶ τοῦ κατάφερε θανάσιμο πλῆγμα: *Τὸ περίφημον νεοελληνικὸν «χρονοντούλαπον», χαρὰ καὶ δόξα τῆς γραφειοκρατίας, ὑπέστη ἤδη τὴν πρώτην ἐπίθεσιν. Ὁ κ. ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς καταστροφῆς τῶν περιττῶν ἀρχείων...*, ἔγραφε Γιαννιώτης ἀρθρογράφος (12-3-39). Καὶ πίστευε, ἀφελῶς, ὅτι μὲ τὴν καταστροφὴ κάποιων περιττῶν ἀρχείων, θὰ πέθαινε καὶ τὸ χρονοντούλαπο... Ἂμ δέ...- Θάνατοι (πρῶτο δεκαήμερο Μαρτίου): Ἰωάννης Τζαφᾶς, πεθερὸς τοῦ γιατροῦ Ν. Μπαλντογιάννη) καὶ Ἑλένη Σκούρτη, μητέρα τοῦ γιατροῦ Κων. Σκούρτη.- Ἐγκρίθηκε ἀπὸ τὸ Πρωτοδικεῖο Ἰωαννίνων τὸ καταστατικὸ τοῦ συλλόγου *Ἐθνικὴ Ἠπειρωτικὴ ἕνωσις Τσακάλωφ*. Σκοπός του ἦταν *ἡ συγκέντρωσις τῶν ἐργασθέντων ποικιλοτρόπως Ἠπειρωτῶν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ἐν Ἰωαννίνοις Γενικοῦ ἑλληνικοῦ προξενείου πρὸς καταρτισμὸν τῶν ἀπαιτουμένων ὑλικῶν διὰ τὴν γενικὴν ἱστορίαν τῆς Ἠπείρου*. Ἡ σύνταξη τοῦ καταστατικοῦ ἔγινε ἀπὸ ἐπιτροπὴ ἀποτελούμενη ἀπὸ τούς: Ἀρ. Χρηστίδη, Φίλ. Σαγκούνη, Γεώργ. Καλούδη, Δ. Λιάσκο καὶ Γ. Λεπενιώτη.- Κυκλοφόρησαν καὶ στὰ Γιάννινα τὰ *Ἠπειρωτικά*, τοῦ ἐγκαταστημένου στὴ Θεσσαλονίκη Ἠπειρώτη Μιλτιάδη Οἰκονομίδη. Ἦταν μιὰ φροντισμένη ἔκδοση μὲ πλούσια ὕλη, ἀναφερόμενη στὴν ἱστορία, τὴ λαογραφία, τὴ λογοτεχνία, τὴν ἀνάπτυξη τῆς Ἠπείρου κ.ἄ. Οἱ συνεργάτες ὅλοι Ἠπειρῶτες. Ὁ πλήρης τίτλος τῆς ἔκδοσης: *Μ. Οἰκονομίδου, Ἠπειρωτικά, Ἐτήσιον Ἠπειρωτικὸν λεύκωμα, Ἀθῆναι, 1938*.- Ἀρραβῶνες: Στέφανος Βλέτσας καὶ Ἄρτεμις Ἀθ. Ἀθανασιάδου, ἀρραβωνιάστηκαν (τρίτο δεκαήμερο Μαρτίου).- Θάνατοι: *Πέθανε στὶς* 23-3-39 *καὶ ἐκηδεύθη ἀξιοπρεπέστατα, ὁ Γεώργιος Πουλίδης*, τελειόφοιτος τῆς Ἀνωτάτης Ἐμπορικῆς σχολῆς καὶ διευθυντὴς τοῦ Ἐπαγγελματικοῦ καὶ Βιοτεχνικοῦ Ἐπιμελητηρίου Ἠπείρου.- Ἐπιβλητικὸς καὶ μεγαλειώδης ὁ ἑορτασμὸς τῆς Ἐθνικῆς ἐπετείου τῆς 25ης Μαρτίου.- Ἡ συμβολὴ εἰς τὸν ἑορτασμὸν τῆς Ε.Ο.Ν. Στὴ δοξολογία παρέστησαν οἱ ἀρχές, τὰ σχολεῖα, οἱ ὀργανώσεις καὶ τὰ σωματεῖα μὲ τὰ λάβαρά τους, πρόξενοι κ.ἄ. *Τιμητικὴν ἐπίσης θέσιν κατεῖχον οἱ ἀξιωματοῦχοι τῆς Ε.Ο.Ν. Κατ' ἀντιζυγίαν δὲ ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ ἀρχιερατικοῦ θρόνου μέχρι τῆς Ὡραίας Πύλης ἦτο παρατεταγμένον τμῆμα τῆς Ε.Ο.Ν. θηλέων. Ἐπίσης ἐντὸς τοῦ ναοῦ προσῆλθον καὶ ἀντιπροσωπεῖαι μετὰ τῶν λαβάρων των, τῶν ὀργανώσεων Ε.Ο.Ν. ἀρρένων* (26-3-39). Ποιὸς ὁ λόγος μιᾶς τόσο ἐκτεταμένης ἀναφορᾶς; Ποιὸς ἄλλος ἀπὸ τὶς διαταγὲς τοῦ προπαγανδιστικοῦ ἐπιτελείου... Τὸν πανηγυρικὸ ἐκφώνησε ὁ δήμαρχος Βλαχλείδης. Ἀκολούθησε δεξίωση, ἀλλὰ ἡ παρέλαση στρατοῦ, σχολείων καὶ Ε.Ο.Ν. ματαιώθηκε ἐξαιτίας τῆς κακοκαιρίας. Τὸ ἀπόγευμα ἔγιναν γιορτὲς στὰ σχολεῖα.- Τὴ διεύθυνση τῆς *Ζωσιμαίας Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας* ἀνέλαβε ὁ ἕως τότε διευθύνων, μετὰ τὴ μετάθεση τοῦ Εὐ. Παπανούτσου, Βασ. Ἔξαρχος, ἀπὸ τὸ Καλέντζι, εἶχε σπουδάσει παιδαγωγικὰ στὴ Γερμανία.

Βασ. Ἔξαρχος, διευθύνων καὶ Διευθυντὴς τῆς Ζ.Π. Ἀκαδημίας: 1938-1939.

Ἡ ἄνοιξη τοῦ 1939 στάθηκε μοιραία γιὰ τὴν τύχη τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης. Ὅλα ἄρχισαν μὲ τὴν ὑπογραφὴ τῆς συμφωνίας τοῦ Μονάχου, ἂν καὶ πρὶν ἀπ' αὐτὴ ὁ Χίτλερ εἶχε ἀποκαλύψει τὰ ἐπεκτατικά του σχέδια, ὄχι

μόνο μὲ τοὺς πύρινους λόγους ποὺ ἐκφωνοῦσε, ἀλλὰ καὶ μὲ δράση, ὅπως ἀπέδειξε ἡ προσάρτηση τῆς Αὐστρίας. Ὁ Τσάμπερλαιν εἶχε τὴν ψευδαίσθηση πώς, ὑπογράφοντας τὴ συνθήκη τοῦ Μονάχου, ἔσωζε τὴν εἰρήνη, κοινὸ πόθο, ἰδιαίτερα τότε, ὅλων τῶν λαῶν. Ἔγινε τὸ ἀντίθετο. Ἡ ὑπογραφή τοῦ συμφώνου ἀπελευθέρωσε ἐντελῶς τὰ χέρια τοῦ Χίτλερ γιὰ νὰ ἐφαρμόσει τὸ σχέδιό του πρὸς κατάκτηση τῆς Εὐρώπης. Ὅταν ἀντελήφθηκαν τὴν ἀπάτη οἱ Ἄγγλοι καὶ οἱ Γάλλοι ἦταν ἀργά. Ὁ Χίτλερ ἦταν ἕτοιμος γιὰ ν' ἀρχίσει τὴν ἐξόρμηση. Οἱ Δημοκρατίες θὰ χρειάζονταν πολὺ χρόνο γιὰ ν' ἀνασυνταχθοῦν κι ἀντιμετωπίσουν τὴ λαίλαπα...

Πρῶτο θύμα τῆς Χιτλερικῆς βουλημίας ἡ Τσεχοσλοβακία. μετὰ τὴ συγκατάθεση καὶ τῶν Δημοκρατιῶν γιὰ προσάρτηση τῆς Σουδητίας στὴ Γερμανία, εἶχε διαλυθεῖ ὡς κρατικὴ ὑπόσταση, ἀφοῦ ἡ Σλοβακία καὶ ἡ Ρουθηνία -μὲ τὶς ἐνέργειες τῶν Ναζιστῶν- εἶχαν ἀνακηρυχθεῖ σὲ αὐτόνομα κράτη. Ἔμεινε μόνο ἡ Τσεχία. Στὶς 15 Μαρτίου, ὕστερα ἀπὸ ἐπαίσχυντο ἐκβιασμὸ ὁ ἀδύνατος πρόεδρος τῆς Τσεχίας Χάχα, ὑποχρεώθηκε νὰ ὑπογράψει στὸ Βερολίνο ἀνακοινωθὲν -τὸ εἶχε συντάξει ὁ Ρίμπεντροπ- σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο ὁ Χάχα μὲ ἐμπιστοσύνη ἀνέθετε τὶς τύχες τοῦ Τσεχικοῦ λαοῦ στὰ χέρια τοῦ Φύρερ... Τὴν ἄλλη μέρα τὰ γερμανικὰ στρατεύματα καταλάμβαναν τὴν Τσεχία καὶ τὴν προσαρτοῦσαν στὴ Γερμανία ὡς *Προτεκτοράτο τῆς Βοημίας καὶ Μοραβίας*. Τὴν ἴδια τύχη εἶχε καὶ ἡ Σλοβακία, ὅπου εἰσήλασαν τὰ γερμανικὰ στρατεύματα γιὰ νὰ προστατεύσουν τὴν ἀνεξαρτησία της (ποιὰ ἀνεξαρτησία;). Ἡ Ρουθηνία προσφέρθηκε ὡς δῶρο στὸν πιστὸ σύμμαχο τοῦ Χίτλερ, στὸν Οὔγγρο δικτάτορα Χόρτυ. Βρῆκαν κι αὐτοὶ τὴν ἐλευθερία τους...

Τὰ γεγονότα εἶχαν πλέον ἀποκτήσει τέτοια δυναμική, ποὺ τίποτα δὲ μποροῦσε νὰ τὰ σταματήσει. Οἱ δυὸ δικτάτορες, ὁ Χίτλερ κι ὁ Μουσολίνι, ὑπερφίαλοι ἀπὸ τὴν ἰσχὺ τῶν ὅπλων ποὺ διέθεταν -ἰδίως ὁ πρῶτος- ἀπειλοῦσαν, ἐκβίαζαν, τορπίλιζαν κάθε προσπάθεια γιὰ διασφάλιση τῆς εἰρήνης γιὰ τὴν ὁποία δῆθεν ἀγωνίζονταν, ἀπαιτώντας βέβαια τὴ συμμόρφωση ὅλων στὶς παράλογες ἀξιώσεις τους. Ὁ Χίτλερ ἐκφωνώντας λόγους, τὴ μιὰ μέρα δημιουργοῦσε ἐλπίδες γιὰ εἰρήνη, καὶ ἔκανε ν' ἀνθίζει τὸ χαμόγελο στὰ χείλη τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὴν ἄλλη ἀλυχτοῦσε ἀπειλητικὰ πρὸς κάθε κατεύθυνση, καὶ ἔρριχνε τὸν κόσμο στὴν ἀπελπισία... Ἦταν φυσικὸ νὰ φτάσει ἡ στιγμὴ ποὺ οἱ ἡγέτες τῶν Δημοκρατιῶν κατάλαβαν τὶ ἔκρυβαν τὰ λόγια του καὶ ποιὲς ἦταν οἱ προθέσεις του, δὲν πίστευαν πιὰ σὲ τίποτα. Ἀγωνίζονταν μόνο, ἔστω καὶ ἀργά, νὰ ἐνισχύσουν τὴν ἄμυνά τους - κυρίως ἡ Ἀγγλία. Ἡ Γαλλία εἶχε ἐναποθέσει τὴν τύχη της στὴ γραμμὴ Μαζινώ, ξεχνώντας ὅτι τέτοιες ὀχυρώσεις ἦταν δυνατό, μὲ τὴν ἀνάπτυξη νέων μέσων πολέμου, νὰ ὑπερκεραστοῦν κι ἀχρηστευθοῦν. Ἀλλὰ κι αὐτὸ νὰ μὴ γινόταν, ἡ Γαλλία θὰ γνώριζε πάλι τὴν ἧττα, γιατὶ ἀνέχτηκε τὴ λογικὴ τοῦ pourquoi. Ὅταν ἕνας λαὸς διερωτᾶται, γιατὶ πρέπει νὰ πολεμήσει, τὴ

στιγμὴ ποὺ βλέπει τὸν κίνδυνο νὰ τὸν ἀπειλεῖ, εἶναι ἤδη ἡττημένος. Μὲ τοὺς πουρκουάδες δὲν κερδίζεται πόλεμος...

Ὁ Μουσολίνι δὲ μποροῦσε νὰ κοιμηθεῖ, ἐπειδὴ ἀδρανοῦσε, τὴ στιγμὴ ποὺ ὁ Χίτλερ διέλυε κράτη καὶ ἐνσωμάτωνε ἐδάφη στὴ νέα μεγάλη Γερμανία. Ἡ Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία, ποὺ ὀνειρευόταν νὰ ἀνασυστήσει, ζητοῦσε νέες κατακτήσεις. Στὸ στέμμα τοῦ βασιλιᾶ τῆς Ἰταλίας κι αὐτοκράτορα τῆς Αἰθιοπίας ἔπρεπε νὰ προστεθοῦν κι ἄλλοι τίτλοι. Ὡς πρῶτος προκρίθηκε τὸ βασίλειο τῆς Ἀλβανίας. Στὶς 7-4-39 Ἰταλικὲς δυνάμεις ἀποβιβάστηκαν στὴν Ἀλβανία -εἶχε δώσει καὶ ὁ Χίτλερ τὴν ἔγκρισή του- ἐξουδετέρωσαν τὴν ἀσθενὴ ἀντίσταση τῶν Ἀλβανῶν καὶ κατέλαβαν τὴ χώρα. Δυὸ ἑβδομάδες πρίν, στὶς 24 Μαρτίου, ὁ Τσιάνο, γαμπρός του καὶ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἰταλίας, εἶχε διαβεβαιώσει τὴν ἑλληνικὴ κυβέρνηση πὼς οἱ φῆμες ποὺ κυκλοφοροῦσαν στὸ ἐξωτερικὸ γιὰ κατάληψη τῆς Ἀλβανίας ἦταν κακόβουλα ψεύδη κι ἀπέβλεπαν στὴ διατάραξη τῆς εἰρήνης στὴν περιοχή. Τὰ συνηθισμένα τερτίπια τῶν δικτατόρων. Οἱ λαοὶ εἶχαν καταλάβει πιὰ πὼς ὅ,τι διέψευδαν, ἐκεῖνο γινόταν. Σὲ λίγες μέρες ἡ ἀλβανικὴ βουλὴ πρόσφερε τὸ στέμμα τῆς χώρας στὸν Ἰταλὸ βασιλιά... Ἡ ἀντίστροφη μέτρηση γιὰ τὴν τύχη τῆς Ἑλλάδας εἶχε ἀρχίσει. Κανένας, οὔτε ἡ κυβέρνηση, δὲν πίστευε στὶς καθησυχαστικὲς διαβεβαιώσεις τῆς Ἰταλίας ὅτι δὲν εἶχε ἐπιθετικὲς διαθέσεις ἐναντίον τῆς χώρας μας. Ἦταν βέβαιοι, ἂν καὶ δὲν τὸ ἔλεγαν ἐπίσημα, πὼς ἡ Ἀλβανία, εὔκολη λεία, εἶχε ἐπιλεγεῖ ἀπὸ τὴν Ἰταλία γιὰ ν' ἀποτελέσει βάση ἐξόρμησης ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας... Οὔτε οἱ ἐγγυήσεις ποὺ ἔδωσαν στὴν Ἑλλάδα (13-4-39) ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία γιὰ διασφάλιση τῶν συνόρων της καθησύχασαν τοὺς Ἕλληνες, παρόλο ποὺ ἡ κυβέρνηση μὲ ἀνακοινώσεις της αὐτὸ ἐπιχειροῦσε. Ὁ κίνδυνος κρεμόταν πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι τῆς χώρας κι εἶχαν συναίσθηση αὐτοῦ τοῦ κινδύνου ὅλοι, κυβερνῶντες καὶ λαός. Πάντως, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ φαίνεται πὼς εἶχε ὡριμάσει στοὺς δυὸ κορυφαίους παράγοντες, τὸ βασιλιὰ καὶ τὸ Μεταξᾶ, ἡ ἀπόφαση γιὰ ἀντίσταση ἐναντίον τοῦ εἰσβολέα. Ἡ διαβεβαίωση τοῦ Μεταξᾶ στὸν Ἄγγλο πρεσβευτὴ (9-4-39) στὴν Ἀθήνα, πὼς ἡ Ἑλλάδα θ' ἀντιστεκόταν ἐναντίον ὁποιασδήποτε παραβίασης τοῦ ἐδάφους της, σ' αὐτὸ τὸ συμπέρασμα ὁδηγεῖ. Ἂς σημειωθεῖ, τέλος, πὼς στοὺς γεμάτους ἀπὸ δραματικὰ γεγονότα τελευταίους μῆνες, ἦρθε νὰ προσθέσει τὴ δική του ἀπόχρωση κι ὁ τερματισμὸς τοῦ ἐμφυλίου πολέμου στὴν Ἱσπανία (τέλη Μαρτίου, μετὰ τὴν κατάληψη τῆς Μαδρίτης)...

Πῶς ἀντιδροῦσαν στὴ ραγδαία ἐξέλιξη τῶν γεγονότων οἱ Γιαννιῶτες; Ὁ τύπος τῆς πόλης, σὲ περιόδους ὁμαλῶν πολιτικῶν ἐξελίξεων, ἀντικατόπτριζε τὰ αἰσθήματα καὶ τὶς διαθέσεις τῶν πολιτῶν. Τώρα ὅμως, κατὰ τὴν περίοδο τῆς δικτατορίας, ὁ τύπος ἦταν φιμωμένος, ἡ λογοκρισία, σωστὸς κέρβερος, διέγραφε ἄρθρα καὶ σχόλια μὲ τὴν παραμικρότερη ὑποψία ὅτι μποροῦσαν νὰ περάσουν ἀπ' αὐτὰ ἰδέες, ἀντίθετες μ' ἐκεῖνες τῆς κυ-

βέρνησης, ἡ ὁποία ἀπέκρυβε τὰ πάντα -ὄχι βέβαια τὴν ἐξέλιξη τῶν γεγονότων, γιατὶ αὐτὴ δὲν ἦταν δυνατὸ ν' ἀποκρυβεῖ- ἀλλὰ τὶς κυβερνητικὲς ἀντιδράσεις καὶ τὴ θέση τῆς Ἑλλάδας ἀπέναντι στὴν ἀπειλὴ ποὺ διαγραφόταν, κυρίως μετὰ τὴν ἐγκατάσταση τῶν Ἰταλῶν στὴν Ἀλβανία. Ὡς δικαιολογία πρόβαλε τὴν ἀνάγκη τῆς μὴ δημιουργίας κλίματος πανικοῦ στὸν πληθυσμό, ἂν καὶ συχνὰ ἡ ἀπόκρυψη τῆς ἀλήθειας, δημιουργεῖ συνθῆκες διάδοσης ἀνησυχαστικῶν φημῶν, οἱ ὁποῖες προξενοῦν μεγαλύτερη ἀνησυχία. Οἱ φῆμες, λοιπόν, ἄρχισαν νὰ κυκλοφοροῦν, νὰ μεγαλοποιοῦν τὰ γεγονότα, νὰ δημιουργοῦν σύγχυση, ὄχι μόνο στὰ Γιάννινα, ἀλλὰ σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Χαρακτηριστικὸ τὸ ἄρθρο τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* (21-4-39): *Ὅλος ὁ ἑλληνικὸς τύπος καὶ μετ' αὐτοῦ ἡ δημοσία γνώμη ἐξηγέρθη ἐναντίον ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι, κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν ἀνησυχιῶν, παρέβλεψαν τὰ ἐθνικά μας συμφέροντα καὶ ἠσχολήθησαν μὲ τὴν διασπορὰν φημῶν, ἀφορωσῶν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν κατάστασιν τῆς χώρας. Ἀχαλίνωτος ἡ ταραγμένη φαντασία των συνελάμβανε καὶ μετέδιδεν εἰς τὰς τριόδους φήμας τερατώδεις. Καὶ ἦσαν οἱ σπερμολόγοι οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ζοῦν εἰς τὸ περιθώριον τῆς δημοσίας ζωῆς καὶ κινοῦνται ἐν τῷ σκότει. Ἐνῷ τὸ Ἔθνος ὁλόκληρον κατὰ τὰς στιγμὰς ἐκείνας προσέβλεπε πρὸς τὸν Βασιλέα καὶ τὸν Ἐθνικὸν κυβερνήτην μετ' ἀπολύτου ἐμπιστοσύνης, αὐτοί, ἀμετανόητοι πάντοτε, ἔρριπτον εἰς τὸν δρόμον τὴν ἀπαισίαν φήμην, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ δυνηθοῦν νὰ κορέσουν τὰ ταπεινά των πάθη. Τὰ πράγματα ἐξελιχθέντα ὡς ἐξελίχθησαν, δὲν ἐδικαίωσαν τοὺς ἀσπάλακας. Καὶ ἡ Ἑλλάδα συνεχίζει τὸν δρόμον τῶν πεπρωμένων της, ἥσυχος. Οἱ κακοὶ ἔμειναν μὲ τὴν μοχθηρίαν των. Αὐτὸ ἦτο τὸ κέρδος των: Ὅτι ἀπέδειξαν διὰ μίαν εἰσέτι φορὰν ὅτι εἶναι ἀνίκανοι νὰ ἐξαρθοῦν εἰς σφαίρας ἀνωτέρας καὶ νὰ φανοῦν πατριῶται. Ἀλλὰ περὶ τοῦ πατριωτισμοῦ των εἶχε πάντοτε ἀμφιβολίας ὁ Ἑλληνικὸς λαός. Σήμερον ὅμως εἶναι βέβαιος ὅτι μέσα εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν, ὄχι μόνον ἴχνος πατριωτισμοῦ δὲν ὑπάρχει, ἀλλ' οὔτε ὑπόνοια ἀνθρωπισμοῦ. Ἀποστρέψωμεν λοιπὸν ἀπ' αὐτοὺς μετὰ βδελυγμίας τὸ πρόσωπον.* Αὐτὸ τὸ ἄρθρο, τὸ τόσο ἐμπαθὲς καὶ ὑβριστικὸ κατὰ τῶν ἀντιπάλων τοῦ καθεστῶτος, ὁπωσδήποτε δὲν ἔχει γραφεῖ ἀπὸ ἀρθρογράφο τῆς ἐφημερίδας. Εἶχε δοθεῖ ἀπὸ τὸν προπαγανδιστικὸ μηχανισμὸ τῆς δικτατορίας, μὲ μοναδικὸ σκοπὸ νὰ παραπλανήσει τὸν ἑλληνικὸ λαὸ καὶ νὰ τὸν στρέψει ἐναντίον ὁλόκληρου τοῦ πολιτικοῦ κόσμου ποὺ ἦταν ἀντίθετος μὲ τὸ καθεστώς. Τὶς φῆμες δὲν τὶς δημιούργησαν οἱ πολιτικοὶ ἀντίπαλοι, ἀλλὰ ἡ ἴδια ἡ κυβέρνηση, ποὺ ἔκρυβε τὴν ἀλήθεια. Τὰ γεγονότα -ὅπως ἀναφέρθηκε- δημοσιεύονταν, μὲ πολλὲς μάλιστα λεπτομέρειες, τόσο στὸν ἀθηναϊκὸ ὅσο καὶ στὸν ἐπαρχιακὸ τύπο. Ἀλλὰ γιὰ τὴν τοποθέτηση τῆς Ἑλλάδας ἀπέναντι σ' αὐτὰ -ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἀνακοινώσεις γιὰ τὶς Ἀγγλογαλλικὲς ἐγγυήσεις- ἐπικρατοῦσε σιγή. Ἦταν φυσικὸ ν' ἀναρωτιέται ὁ κόσμος τὶ μέρες θὰ ξημέρωναν γιαυτὸν καὶ βέβαια ἡ διαβεβαίωση

ὅτι *ἡ Ἑλλὰς συνεχίζει, ἥσυχος, τὸν δρόμον τῶν πεπρωμένων της* -κατὰ τὴν ἐφημερίδα- δημιουργοῦσε ἀνησυχία καὶ ὄχι ἐφησυχασμό. Οἱ φῆμες ἐξακολουθοῦσαν νὰ κυκλοφοροῦν, τὸ «ράδιο-ἀρβύλα», ὅπως λεγόταν ἀπὸ τότε, λειτουργοῦσε σ' ὅλη του τὴν ἔνταση καὶ ἡ Διοίκηση Χωροφυλακῆς Ἰωαννίνων δημοσίευε (9-5-39) τὴν παρακάτω ἀνακοίνωση: *Ἀνακοινοῦμεν ὅτι πᾶς ὁ διαδίδων ψευδεῖς εἰδήσεις, δυναμένας νὰ ἐμβάλωσιν εἰς ἀνησυχίαν τὸ κοινόν, θὰ συλλαμβάνηται καὶ θὰ παραπέμπηται εἰς τὸ αὐτόφωρον Πλημμελιοδικεῖον, ἐπὶ παραβάσει τοῦ νόμου 5060, προβλέποντος φυλάκισιν μέχρι 3 μηνῶν καὶ χρηματικὴν ποινὴν μέχρι 40.000 δρχ. Ἀσχέτως τῶν ἀνωτέρω μέτρων θὰ παραπέμπηται δι' ἐκτόπισιν εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν Ἀσφαλείας, πᾶς ὅστις ἤθελε κριθῇ ὡς συντελῶν διὰ τῆς συμπεριφορᾶς, ἐκδηλώσεων, σχολίων κ.λ.π. εἰς τὴν διάδοσιν ἀνησυχίας εἰς τὸ κοινὸν ἢ τὴν πρόκλησιν ἐπεισοδίων ἢ ἀντεθνικῶν ἐνεργειῶν, ὡς ἐπικίνδυνος εἰς τὴν δημοσίαν τάξιν καὶ ἀσφάλειαν. Προσκαλοῦνται ἅπαντες ὅπως γνωστοποιῶσιν ἡμῖν πάντα προκαλοῦντα ἢ διαδίδοντα ἀνησυχαστικὰς φήμας, ἀδιαφορῶσι δὲ πρὸς πᾶσαν διάδοσιν ὡς κακόβουλον καὶ ψευδῆ, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὴν κατωτέρω δήλωσιν τῆς κυβερνήσεως: Ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις δηλοῖ ὅτι ἔχει πάντα τὰ στοιχεῖα, ὥστε νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ διαβεβαιώσῃ τὸν ἑλληνικὸν λαὸν περὶ τῆς ἀπολύτου ἐξασφαλίσεως τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ ἀκεραιότητος τῆς Ἑλλάδος. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς δύναται ἥσυχος νὰ συνεχίσῃ τὰ εἰρηνικά του ἔργα, μὲ τὴν βεβαιότητα ὅτι ἡ κυβέρνησίς του ἀγρυπνεῖ διαρκῶς διὰ τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν τιμήν του.* Ἀπ' ὅ,τι θυμᾶμαι -ὑπηρετοῦσα τότε στὴν Ἀνατολικὴ Μακεδονία, στὰ σύνορα μὲ τὴ Βουλγαρία- αὐτὲς οἱ κυβερνητικὲς ἀνακοινώσεις ποὺ διαβάζαμε στὶς ἐφημερίδες, δὲ γίνονταν καὶ τόσο πιστευτές. Ὁ κόσμος, πρόσφυγες στὴ μεγάλη τους πλειοψηφία, ἦταν ἀνήσυχος, φοβόταν πὼς σὲ περίπτωση πολέμου οἱ Βούλγαροι θὰ πήγαιναν μὲ τοὺς ἐχθρούς μας, ὅποιοι κι ἂν ἦταν αὐτοί, θὰ μᾶς κτυποῦσαν. Τὰ ὀχυρὰ ποὺ κατασκευάζονταν δημιουργοῦσαν μιὰ ἀτμόσφαιρα ἀσφάλειας, δύσκολα ὅμως νὰ πειστοῦν ὅτι δὲ διέτρεχαν κίνδυνο. Ἀνατρίχιαζαν μὲ τὴ σκέψη πὼς μπορεῖ νὰ ὑποχρεώνονταν νὰ γίνουν καὶ πάλι πρόσφυγες, κάτι ποὺ δυστυχῶς δὲν τὸ ἀπέφυγαν.

Ἂς ξαναγυρίσουμε στὰ Γιάννινα. Πρέπει κι ὁ κόσμος τῆς πόλης νὰ ἦταν ἀνήσυχος. Ὁ ἐχθρὸς -σωστὰ λογάριαζαν τὸ Μουσολίνι γιὰ ἐχθρὸ- βρισκόταν πάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια τους, μιὰ ἀνάσα τοὺς χώριζε, θὰ μποροῦσε νὰ τὸν ἀναχαιτίσει ὁ στρατός μας; Δὲν ἡσύχαζαν μὲ τὶς κυβερνητικὲς διαβεβαιώσεις, ἔβλεπαν -κι ἂν δὲν τὸ ἔβλεπαν, τὸ μάθαιναν- ὅτι ἐπιστρατεύονταν ἔφεδροι ἀξιωματικοί, πῶς νὰ πιστέψουν ὅτι ἦταν ἀσφαλεῖς; οἱ φῆμες ὀργίασαν πάλι καὶ ἡ μεραρχία ὑποχρεώθηκε νὰ δημοσιεύει ἀνακοίνωση (9-5-39), γιὰ τοὺς λόγους τῆς ἐπιστράτευσης, πρὸς καθησύχαση τοῦ κοινοῦ: *Καθιστῶμεν γνωστὸν* -ἔλεγε ἡ ἀνακοίνωση- *ὅτι οἱ δι' ἀτομικῆς προσκλήσεως κληθέντες ἔφεδροι ἀξιωματικοί, ἐκλήθησαν πρὸς ἐκπαίδευ-*

σιν καὶ ἰδίᾳ εἰς τὰ νέα μηχανήαμτα τοῦ πεζικοῦ καὶ πυροβολικοῦ, ἥτις θὰ διαρκέσῃ μόνον ἐπὶ ἕνα μῆνα, μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυσιν τούτων θὰ ἐπακολουθήσῃ πρόσκλησις ἑτέρων τοιούτων. Παρὰ τὶς ἐξηγήσεις τῆς μεραρχίας, οἱ φῆμες δὲν ἔλεγαν νὰ σταματήσουν. Νέα ἄρθρα στὶς ἐφημερίδες κατὰ τῶν διαδοσιῶν: *Θὰ ἔλεγέ τις ὅτι κατόπιν τῶν δημοσιεύσεων* (τῆς Χωροφυλακῆς καὶ τῆς Μεραρχίας) - ἔγραφαν στὶς 10-5-39- *πᾶσα συζήτησις ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου* (τῆς ἐπιστράτευσης) *θὰ παρεῖλκε. Καὶ ὅμως ἡμεῖς θεωροῦμεν ἐθνικὴν ἐπιταγὴν καὶ ἐθνικόν μας καθῆκον, νὰ ἀφιερώσωμεν ἔστω καὶ ὀλίγας γραμμὰς ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Βεβαίως τὸ δικαίωμα τῆς Κοινῆς Γνώμης νὰ ἐνδιαφέρηται διὰ ζητήματα ἔχοντα σχέσιν μὲ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ κράτους εἶναι ἀναφαίρετον. Καὶ ὅ,τι ἔχει τις ἢ δύναταί τις νὰ παρατηρήσῃ ἐν προκειμένῳ ἀφορᾶ τὸν τρόπον τῆς ἀσκήσεως τοῦ δικαιώματος τούτου. Ἂς μὴ λησμονῆται λοιπὸν παρὰ τῶν καλῶν πατριωτῶν, ὅτι ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τῆς ἐθνικῆς ἀσφαλείας καὶ ἐθνικῆς ἀκεραιότητος ἀκοίμητος φρουρὸς ἵσταται ἡ Α.Μ. ὁ Βασιλεύς, ὁ Ἐθνικὸς κυβερνήτης Ι. Μεταξᾶς καὶ ὁ Ἐθνικὸς στρατός... Ἐπίσης ἂς μὴ λησμονῆται ὅτι ὑπὸ τοῦ ἐθνικοῦ ἐνθουσιασμοῦ δὲν καταλαμβάνονται μόνον οἱ καλοὶ καὶ εἰλικρινεῖς πατριῶται. Ἐκδηλώνουν ἐνδιαφέρον καὶ οἱ δῆθεν πατριῶται. Οὗτοι διὰ νὰ παρέξουν πράγματα δημιουργοῦν φανταστικοὺς κινδύνους, βλέπουν ἀνύπαρκτα ἐπεισόδια, ὁμιλοῦν περὶ ἀδιαφορίας καὶ γενικώτερον φροντίζουν νὰ δημιουργοῦν ζητήματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἄλλοι εἶναι ἕτοιμοι νὰ ἐπωφεληθοῦν. Ἀκριβῶς δὲ κατὰ τῶν δῆθεν τούτων πατριωτῶν καὶ κατὰ τοιούτων διαδοσιῶν ἐστρέφετο ἡ ἀνακοίνωσις τῆς Χωροφυλακῆς. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν διαδοσιῶν τούτων πρέπει νὰ στραφοῦν οἱ καλοὶ καὶ γνήσιοι Ἕλληνες, ἔχοντες πάντοτε ὑπ' ὄψει των τὸ λαϊκὸν γνωμικόν: «Φωνάζει ὁ κλέφτης γιὰ νὰ φύγῃ ὁ νοικοκύρης».* Ἀλλὰ ποιοὶ ἦταν οἱ δῆθεν πατριῶτες καὶ κακοὶ Ἕλληνες, ποιὸς ὁ κλέφτης καὶ ποιὸς ὁ νοικοκύρης; Δὲ χρειάζεται νὰ ἐπαναληφθεῖ καὶ πάλι: Κακοὶ Ἕλληνες ἦταν οἱ «παλαιοκομματικοί» καὶ οἱ κομμουνιστές, αὐτοὶ ἦταν καὶ οἱ κλέφτες. Ὁ νοικοκύρης ἦταν οἱ ἄνθρωποι τῆς Δικτατορίας, αὐτοί, ὑποτίθεται, ἐκπροσωποῦσαν τοὺς καλοὺς Ἕλληνες... Ἀλλὰ βρισκόμαστε ἀκόμα στὴν ἀρχή. Οἱ μεγάλες μπόρες δὲν εἶχαν ἔρθει ἀκόμα...

Ὅσοι ἀπὸ τὰ παλιὰ κόμματα ἐξακολουθοῦσαν νὰ ἐργάζονται μυστικὰ γιὰ τὴν ἀνατροπὴ τῆς δικτατορίας, μετὰ τὴν ἀποτυχία τοῦ κινήματος τῶν Χανίων, συνειδητοποίησαν πώς, χωρὶς τὴν ὕπαρξη ἡγετικῆς φυσιογνωμίας ἀποδεκτῆς ἀπ' ὅλες τὶς μυστικὲς ὀργανώσεις καὶ ἱκανῆς νὰ συντονίζει τὶς ἀντιστασιακὲς δραστηριότητες, δὲ θὰ δημιουργοῦνταν προϋποθέσεις ἀποτελεσματικῆς ἐπέμβασης. Ὡς τέτοια προσωπικότητα οἱ ὀργανώσεις ἐπέλεξαν τὸ διοικητὴ τῆς Τράπεζας τῆς Ἑλλάδας Ἐμ. Τσουδερό. Ἦταν φίλος τῶν Ἄγγλων, κι αὐτὸ δημιουργοῦσε προϋποθέσεις ἐπικοινωνίας τῶν ὀργανώσεων μὲ τὴν ἀγγλικὴ πλευρά. Ἦταν καὶ οἰκονομολόγος, ἱκανός, συ-

νεπὴς νὰ ἐμπνεύσει ἐμπιστοσύνη στὸ λαό, ὅτι ἡ πτώση τῆς δικτατορίας δὲ θὰ δημιουργοῦσε οἰκονομικὰ προβλήματα στὴ χώρα. Ὑπῆρχαν κι ἄλλοι λόγοι ποὺ προκρίθηκε ἡ λύση Τσουδεροῦ, οἱ ἱστορικοὶ τοὺς ἔχουν ἐπισημάνει καὶ τὰ διασωθέντα ἀρχεῖα περιέχουν πλῆθος σχετικῶν στοιχείων. Ὁ Τσουδερὸς ἀποδέχτηκε τὴν πρόταση τῶν ὀργανώσεων, κι ἀνέλαβε ἀμέσως δράση: ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τοὺς Ἄγγλους ἀλλὰ καὶ ἐπικοινωνία μὲ τὸν Πλαστήρα, γιὰ νὰ τὸν πείσει ν' ἀπέχει ἀπὸ κάθε ἐνέργεια, χωρὶς τὴν ἔγκριση τῶν ὀργανώσεων. Ἐπίσης ἀνέλαβε τὴν εὐθύνη τῆς οἰκονομικῆς ἐνίσχυσης τοῦ κινήματος. Τυχαῖα γεγονότα ὁδήγησαν στὴ σύλληψή του καὶ τελικὰ στὴν ἐξορία του. Ἦταν ἡ τελευταία μεγάλη προσπάθεια τῶν ἀντιδικτατορικῶν ποὺ κατέληξε κι αὐτὴ σὲ ἀποτυχία.

Ὀξεία ἀντιδικία ξέσπασε ἀνάμεσα στὸ Ἐργατικὸ κέντρο καὶ τὴν *Κραυγή*, ἡ ὁποία εἶχε γράψει (3-4-39) πὼς δὲν ἔπρεπε τὸ Ἐργατικὸ κέντρο ν' ἀναλάβει πρωτοβουλία συμφιλίωσης «δύο ὁμοειδῶν σωματείων πρὸ πολλοῦ διϊσταμένων». Ἡ ἀντίθετη στάση τῆς ἐφημερίδας, ἔρριχνε λάδι στὴ φωτιά, ἔλεγαν. Τὸ οὐσιαστικὸ ποὺ διαφαίνεται ἀπὸ τὴν ἀπάντηση ἦταν τὸ ὅτι τὸ Ἐργατικὸ κέντρο κι ἄλλες συνδικαλιστικὲς ὀργανώσεις ἀντλοῦσαν τώρα τὴ δύναμή τους, ἀπὸ τὸ δικτατορικὸ καθεστὼς καὶ δὲν ἐνδιαφέρονταν γιὰ τὰ σχόλια τοῦ τύπου. *Αἱ διαφοραὶ μεταξὺ ἐργατικῶν σωματείων* -κατέληγε ἡ ἀνακοίνωση τοῦ Ἐργατικοῦ κέντρου- *λύνονται* (τώρα) *μόνον διὰ τῶν προϊσταμένων των ὀργάνων καὶ οὐχὶ διὰ τοῦ τύπου*...- Ἐξ αἰτίας τῆς κατάληψης τῆς Ἀλβανίας ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς (Μεγάλη Παρασκευή), τὸ Πάσχα (9-4-39) γιορτάστηκε μέσα σὲ ἀτμόσφαιρα γενικῆς ἀνησυχίας γιὰ τὸ μέλλον. Κανεὶς δὲν ἔδινε πίστη στὶς διαβεβαιώσεις τῶν Ἰταλῶν, γνώριζαν πὼς θὰ ἔκαναν τὰ ἀντίθετα ἀπὸ τὰ ὅσα ὑπόσχοταν. Ἐξάλλου ἀπὸ ποῦ ν' ἀντλήσουν αἰσιοδοξία οἱ Γιαννιῶτες, ὅταν κατὰ τὴν ἑβδομάδα τῆς Διακαινησίμου δὲ διάβαζαν στὶς ἐφημερίδες τίποτα ἄλλο, ἐκτὸς γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῶν γεγονότων στὴν Ἀλβανία, γιὰ τὶς ἀντιδράσεις τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας, γιὰ τὰ σχόλια τοῦ διεθνοῦς τύπου, γιὰ τὶς στρατιωτικὲς κινητοποιήσεις τῶν κρατῶν, καθὼς καὶ γιὰ τὶς *θυμώδεις ἐκρήξεις* τοῦ Χίτλερ ποὺ ζητοῦσε τώρα κι ἄλλα θύματα, εἶχε ἔρθει ἡ σειρὰ τῆς Πολωνίας. Κι ἐνῶ ὁ Ζώγου, μετὰ τῆς συνοδείας του, εἶχε φτάσει στὴ Λάρισα, συναποκομίζοντας καὶ τὸ χρυσὸ τοῦ ἀλβανικοῦ κράτους, ἡ Ἀλβανικὴ ἐθνοσυνέλευση ποὺ συνῆλθε στὰ Τίρανα (οἱ μετέχοντες ἦταν τῆς ἀπόλυτης ἔγκρισης τῶν κατακτητῶν) ἀποφάσισε: *1) Καταργεῖ τὸ ἐν Ἀλβανίᾳ καθεστὼς καὶ ἀναστέλλει τὴν ἰσχὺν τοῦ Συντάγματος 2) Ἀναλαμβάνει τὸ δικαίωμα σχηματισμοῦ κυβερνήσεως 3) Δηλοῖ ὅτι, εἰς ἀναγνώρισιν τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ Φασισμοῦ διὰ τὴν πρόοδον τῆς Ἀλβανίας, ἀποφασίζει νὰ ἑνώσῃ τὰς τύχας τῆς χώρας μετὰ τῆς Ἰταλίας. 4) Ἐκφράζουσα τὴν θέλησιν τοῦ Ἀλβανικοῦ λαοῦ καὶ ὡς ἐγγύησιν διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν ἀποφάσεών της, ἡ Ἀλβανικὴ ἐθνοσυνέλευσις παραχωρεῖ τὸ Ἀλβανικὸν Στέμμα εἰς τὸν Βασιλέα τῆς Ἰταλίας καὶ τοὺς κληρονόμους του.* Νάτος, λοιπόν, ὁ Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ ὁ Γ΄ καὶ μὲ τρίτο στέμμα στὸ κεφάλι του. Πῶς ἔνοιωθε ὁ ἴδιος μὲ τὰ τόσα στέμματα νὰ τὸν βαραίνουν; Ὁ ἴδιος δὲ φαινόταν νὰ νοιάζεται ἰδιαίτερα. Εἶχε πεῖ χαριτωμένα σὲ κάποιο φίλο του, ὅταν ἄρχισε ἡ Αἰθιοπικὴ ἐκστρατεία τοῦ 1935: *«Ἂν κερδίσουμε θὰ εἶμαι βασιλέας τῆς Ἀβησσυνίας· ἂν πάλι χάσουμε θὰ εἶμαι βασιλέας τῆς Ἰταλίας»*. Στὴν περίπτωση τῆς Ἀλβανίας, ἀμφισβήτησε τοὺς λόγους τῆς εἰσβολῆς, ποὺ ἀγνοοῦσε, ρωτώντας: *Τί τὸν θέλουμε αὐτὸ τὸν βραχότοπο;* (Λαίρντ Ἄρτσερ, *Βαλκανικὸ Ἡμερολόγιο*, ὅ.π., Σημειώσεις, σελ. 344). Προξενεῖ ἐντύπωση, λοιπόν, τὸ πῶς μὲ τόση εὐκολία -ἀλλὰ καὶ πονηριὰ- ἀπέπεμψε τὸ Μουσολίνι ἀπὸ τὴν ἐξουσία, ὅταν ἡ Ἰταλία ἄρχιζε νὰ ἀπελευθερώνεται ἀπὸ τοὺς συμμάχους...- Τὸ Μάρτιο, ἡ

προαγωγὴ τοῦ γυμνασιάρχη τῆς *Ζωσιμαίας σχολῆς* Χρήστου Σούλη στὸ βαθμὸ τοῦ διευθυντῆ Α΄, στὸν ἀνώτατο τότε βαθμὸ τῆς ἱεραρχίας τοῦ κλάδου τῶν καθηγητῶν (λίγοι τὸν ἔπαιρναν), ἔδωσε ἀκόμα μιὰ φορὰ στὴν *Ἤπειρο* (9-3-39) τὴν εὐκαιρία νὰ πλέξει τὸ ἐγκώμιό του: *Ἀποτελεῖ* -ἔγραφε- *τὴν δικαίαν ἐπιβράβευσιν μιᾶς ζωῆς ἀφιερωμένης εἰς τὸ καθῆκον. Ἡ περὶ τῆς ἐννοίας δὲ τοῦ καθήκοντος ἀντίληψις τοῦ κ. Χρ. Σούλη ὑπῆρξε τόσον εὐρεῖα, ὥστε νὰ μὴν περιορίσῃ τὴν δρᾶσιν του εἰς τὴν ἐκπαιδευτικὴν αὐτοῦ ἀποστολήν, ἀλλ' ἀντιθέτως νὰ ἐργασθῇ ἀκαταπονήτως ἐπὶ ἑνὸς πλήθους συναφῶν τομέων. Λαογράφος καὶ Ἠπειρωτιστὴς ἐκ τῶν ὀλίγων, ἱστοριοδίφης ἀκούραστος, συνεργάτης πλείστων ἐπιστημονικῶν καὶ φιλολογικῶν περιοδικῶν καὶ τῶν «Ἠπειρωτικῶν χρονικῶν», ἐκ τῶν κυριωτέρων καὶ πλέον τακτικῶν, δὲν ὤκνησε ποτὲ νὰ παράσχῃ τὴν συνδρομήν του εἰς πᾶσαν σχετικὴν ἐν Ἠπείρῳ κίνησιν, ὥστε νὰ ἀποτελῇ σήμερον ἕνα κεφάλαιον διὰ τὰ Ἠπειρωτικὰ γράμματα, διὰ τὰ ὁποῖα μὲ ἀληθινὴν Ἠπειρωτικὴν φιλοτιμίαν εἰργάσθη.- Ἐκλεκτοὶ γάμοι: Προχθὲς Κυριακὴν* (16-4-39), *ἐν τῷ μέσῳ εὐτυχῶν γονέων, ἀδελφῶν, θείων καὶ φίλων, ἐτελέσθησαν οἱ γάμοι τοῦ φίλου μας κ. Κωνσταντίνου Τέκτονος, ὑπαλλήλου τῶν Δημοσίων ἔργων* (καὶ χρόνια δημοσιογράφου) *καὶ τῆς σεμνῆς Γιαννιωτοπούλας Ἐλευθερίας Δ. Τσίμα* (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 18-4-39). Σχόλιο τῆς ἴδιας ἐφημερίδας, τὴν ἴδια μέρα: *Ἡ ἀπὸ προχθὲς προβαλλομένη εἰς τὸ Κινηματοθέατρον «Τιτάνια» κινηματογραφικὴ ταινία τῶν γενομένων παρελάσεων ἐνώπιον τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως, τοῦ προέδρου τῆς Κυβερνήσεως κ. Ἰωάν. Μεταξᾶ καὶ λοιπῶν ἐπισήμων, προκαλεῖ ἀληθῆ ἔκρηξιν ἐνθουσιασμοῦ. Διὰ τῆς μεγαλειώδους ταύτης παρελάσεως κατεδείχθη τὸ κορύφωμα τῆς ἐθνικῆς μας προπαρασκευῆς καὶ εἰς ἄψυχον καὶ εἰς ἔμψυχον ὑλικόν. Ὁμολογουμένως δὲ ὁ κάθε θεατὴς αἰσθάνεται ρίγη συγκινήσεως ἐκ τῶν ἐθνικῶν ἐκδηλώσεων καὶ ζωηρὸν τὸ αἴσθημα τῆς ἐθνικῆς ὑπερηφανείας καὶ τῆς ἐθνικῆς αὐτοπεποιθήσεως.* Φίλμ ἐπίκαιρων ἦταν ἡ προβαλλόμενη μικρὴ ταινία ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες... Δὲ χρειάζονταν νὰ φρονηματιστοῦν οἱ Ἠπειρῶτες ἀπὸ ταινίες «ἐπικαίρων». Τὸ ἔλεγε ἡ καρδιά τους -προϊὸν διεργασίας αἰώνων- σ' ἐνάμιση χρόνο ἀκριβῶς τὸ ἀπέδειξαν στὸ Καλπάκι...- Ἄρχισε, ἀπὸ 18-4-39, τὶς παραστάσεις του στὰ Γιάννινα ὁ ὀπερεττικὸς θίασος τοῦ Γ. Ξύδη, τοῦ τόσο γνωστοῦ στοὺς θεατρόφιλους τῆς πόλης.- Ἀπὸ τὶς 20-4-39 λειτούργησε ὁ νεοσυσταθεὶς *Ἀντιλυσσικὸς σταθμός.- Μὲ ἐνθουσιασμόν, ὅστις κατέπληξε καὶ μὲ χαράν, ἡ ὁποία ὑπερέβη κάθε ὅριον, ὁ λαὸς τῆς Ἠπειρωτικῆς πρωτευούσης ἑώρτασε χθὲς τὴν ὀνομαστικὴν ἑορτὴν τοῦ Βασιλέως. Ὁ ἑορτασμὸς τῆς προχθὲς Κυριακῆς ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν διεθνῆ κατάστασιν, κατέδειξεν ὅτι ὁ Ἠπειρωτικὸς λαὸς παραστέκει ἀκλόνητος εἰς τὸ πλευρὸν τοῦ Βασιλέως του, θεωρεῖ Αὐτὸν ἐκπροσωποποίησιν τῆς ἐθνικῆς ἰδέας καὶ τῆς ἀκεραιότητος τῆς πατρίδος του.* Νά, λοιπόν, ποιὰ ἦταν ἡ δύναμη ἀπὸ τὴν ὁποία πήγαζε ἡ ἐξουσία καὶ τὸ *Νέο κράτος*. Ὁ Γεώργιος. Ὁ Μεταξᾶς ἦταν τὸ ἐκτελεστικὸ ὄργανο τῶν δικῶν του βουλήσεων. Οὔτε μιὰ μέρα δὲ θὰ μποροῦσε νὰ κρατηθεῖ στὴν ἐξουσία ἂν δὲν τὸ ἤθελε ὁ Γεώργιος... Κατὰ τὰ ἄλλα, μὲ πρώτη πάντοτε τὴν Ε.Ο.Ν., δοξολογίες -χοροστασία Σπυρίδωνος- πανηγυρικὸς (Κ. Φιλοσοφόπουλος), δεξίωση, πρελάσεις Ε.Ο.Ν., μαθητῶν, στρατοῦ, ὁρκωμοσία νεοσυλλέκτων στὴν πλατεῖα στρατώνων καὶ λόγος τοῦ Κατσιμήτρου. Ἡ κατάληξη τοῦ λόγου του προφητική: *Καὶ ὅπως οἱ προγενέστεροι συνάδελφοί σας ἔγραψαν λαμπρὰς σελίδας εἰς τὴν μακρὰν καὶ ἔνδοξον ἱστορίαν μας, μὲ θυσίας καὶ ἀγῶνας καὶ αἵματα, ὑπερασπιζόμενοι τὸ πάτριον ἔδαφος καὶ μαχόμενοι ὑπὲρ τῆς Ἐλευθερίας, ἔτσι καὶ σεῖς: ἐργασθῆτε, ἐκπαιδευθῆτε μὲ ζῆλον καὶ ἐπιμέλειαν γιὰ νὰ γίνητε καλοὶ στρατιῶται καὶ ἱκανοὶ μαχηταί, ἕτοιμοι εἰς τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος νὰ ὑπερασπίσητε τὰ δίκαιά της, ἐναντίον οἱουδήποτε, ὅστις ἤθελε τολμήσει ν' ἀπειλήσῃ τὴν ἀκεραιότητά της καὶ τὴν ἐλευθερίαν της.* Αὐτοὶ οἱ νεοσύλεκτοι τοῦ 1939 ὑπερασπίστηκαν πράγματι μὲ γενναιότητα καὶ αὐτοθυσία τὸ πάτριον ἔδαφος. Αὐτοὶ ἀναχαίτισαν τὶς «Τζούλιες» καὶ τοὺς «Λύκους τῆς Τοσκάνης» καὶ τὶς ἄλλες μεραρχίες ποὺ ἔστειλε ὁ Ντοῦτσε νὰ καταλάβουν τὴν Ἑλλάδα. πι-

στεύοντας πὼς θὰ ἔκαναν περίπατο... Καὶ μέραρχος καὶ διοικητής τους ὁ στρατηγὸς Κατσιμῆτρος, αὐτὸς ποὺ τοὺς μιλοῦσε, ὅταν ὁρκίζονταν ἐκεῖνο τὸ πρωινὸ τῆς 23ης Ἀπριλίου 1939...- Ἀπὸ τὸ Μάρτιο ἄνοιξε τὸ ἰατρεῖο του στὰ Γιάννινα ὁ γιατρὸς Ἀλέξανδρος Γ. Ζαρίμπας, εἰδικὸς παιδίατρος, στὴν ὁδὸ 4ης Αὐγούστου (πρώην Σουλίου).- Κατὰ τὶς ἀνακοινώσεις τῶν ὑπεύθυνων τῆς Ε.Ο.Ν., στὶς τάξεις της εἶχαν ἐγγραφεῖ, μέχρι τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1939, 600.000 μέλη, ἀριθμὸς ἐντυπωσιακός. Ὑπῆρχαν ἀκόμα 200.000 νεολαῖοι, ἐκτὸς ὀργάνωσης, ἐξαιτίας τῆς «ἀμέλειας» τῶν γονιῶν τους νὰ τοὺς ἐγγράψουν... Ἀλλὰ ποῦ θὰ πήγαιναν; Δὲ θὰ ξέφευγαν κι αὐτοὶ ἀπὸ τὴν ἐγγραφή, τελικὰ γινόταν ὑποχρεωτική. Δύσκολα νὰ παρακολουθήσει παιδὶ μαθήματα στὰ δημοτικὰ καὶ τὰ γυμνάσια, ἂν δὲν ἦταν γραμμένο στὴν Ε.Ο.Ν....- Ὅπως καὶ τὰ προηγούμενα χρόνια, μετὰ τὴν κήρυξη τῆς δικτατορίας ἔτσι τὸ 1939 ἡ Πρωτομαγιὰ γιορτάστηκε ὡς «ἐθνικὴ ἡμέρα ἐργασίας». Ἔγραψαν πάλι ἄρθρα οἱ ἐφημερίδες γιὰ τὸ περιεχόμενο τοῦ νοήματός της, οἱ ἐργάτες καὶ οἱ ὑπάλληλοι, *μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὰ λάβαρά των*, συγκεντρώθηκαν στὴν πλατεία Ἀρχιμανδρείου *καὶ ἐκεῖθεν, ὑπὸ τὸ κράτος ἑνὸς ἐνθουσιασμοῦ καὶ μιᾶς χαρᾶς κατευθύνθησαν εἰς «Ἀμπελοκήπους, οἵτινες ὡρίσθησαν ὡς τόπος διασκεδάσεως καὶ ἑορτασμοῦ*. Ἐκεῖ εἶχαν συγκεντρωθεῖ, ὅπως πάντα, καὶ οἱ περισσότεροι Γιαννιῶτες γιὰ νὰ γιορτάσουν, μὲ τὸ δικό τους, βέβαια τρόπο, τὴν Πρωτομαγιά. *Τὸ κέντρον τοῦ ἑορτασμοῦ* -συνέχιζαν τὶς περιγραφές τους οἱ ἐφημερίδες (3-5-39)- *εἶχε καταλλήλως διακοσμηθεῖ μὲ κυανολεύκους εἰκόνας τοῦ Ἄνακτος, τοῦ Πρωθυπουργοῦ καὶ ἐνθουσιώδεις ἐπιγραφάς, ἐπιμελείᾳ τῆς ὀργανωτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Ἐργατικοῦ Κέντρου Ἰωαννίνων*. Γιὰ τὴ σημασία τῆς ἡμέρας, μὲ τὸ νέο περιεχόμενο ποὺ τῆς εἶχε δοθεῖ, μίλησε στοὺς συγκεντρωθέντες ὁ διευθυντὴς Ἐσωτερικῶν τῆς Γενικῆς διοίκησης Μ. Τσιμπρής, ἀναπλήρωνε τὸν Κ. Φιλοσοφόπουλο, ποὺ βρισκόταν στὴν Ἀθήνα. Μίλησε κι ὁ Κατσιμῆτρος κι ἄλλοι ἐπίσημοι. Ἡ Ε.Ο.Ν. γιόρτασε τὴν Πρωτομαγιὰ χωριστά, μὲ μεγάλη συγκέντρωση στὴν Ἀρδομίστα.- Πέθανε καὶ κηδεύτηκε στὶς 3-5-39, ἀπὸ τὸ Ἀρχιμανδρειὸ ἡ Εἰρήνη Γ. Καλούδη, σύζυγος τοῦ γηραιοῦ γυμνασιάρχη καὶ πρώην βουλευτῆ Γεωργίου Καλούδη, μητέρα τῆς Ἰφιγένειας καὶ Φερενίκης Καλούδη κι ἀδελφὴ τοῦ Περ. Ν. Κίγκου. *Ἡ κηδεία ἐγένετο μετὰ πάσης ἐπισημότητος καὶ τὴν παρηκολούθησαν ὁ ἐκλεκτότερος κόσμος τῆς κοινωνίας τῶν Ἰωαννίνων. Τὴν ἐκφορὰν παρηκολούθησαν καὶ οἱ μαθηταὶ τῆς Ζωσιμαίας σχολῆς, ἐπαρκεστάτη ἀντιπροσωπεία τῶν καθηγητῶν καὶ ὁ ἐπιστημονικὸς κόσμος. Ἡ νεκρώσιμος ἀκολουθία ἐψάλη κατανυκτικώτατο, τελετουργοῦντος τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Περιστερᾶς κ. Εὐσταθίου Σκάρπα.* (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 4-5-39).- *Ἀρραβῶνες:* Κλέανδρος Ζυγούρης καὶ Χρυσαφίνα Νουσιάδου «ἔδωσαν ἀμοιβαίαν ὑπόσχεσιν γάμου».- Ἄρχισε νὰ λειτουργεῖ, ἀπὸ τὰ τέλη Ἀπριλίου, στὴν ὁδὸ Καπλάνη, τὸ νέο ὀδοντιατρεῖο τοῦ Φιλίππου Σακελλαρίου. Οἱ ἐφη-

Ἡ ποδοσφαιρικὴ ὁμάδα τῆς Ε.Ο.Ν. (1939). Β. Δερδεράκης, μὲ στολή, Γ. Λαδάς, Κ. Κούρτιος, Ε, Μπάτσος, Α. Περίδης, Δ. Δαρίτσης, Λούβαρης, Κ. Πολίτης, Τ. Ζουρνάς, Τ. Τζουριάδης, Κ. Κόκκας, Σ. Μακρής.

μερίδες ἀσχολήθηκαν μὲ εὐνοϊκὰ σχόλια γιὰ τὸ νέο ἐπιστήμονα. Τὰ Γιάννινα μεγάλωναν καὶ κάθε τόσο κι ἕνας νέος θεράποντας τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐρχόταν νὰ προστεθεῖ στὸ δυναμικὸ τῶν παλαιῶν.- Στὶς 15-5-39 ἔγινε τελετὴ τῆς θεμελίωσης τοῦ νέου κτιρίου τοῦ *Νοσοκομείου Ἀφροδισίων νοσημάτων*.- Μετὰ τὰ Μάρμαρα, ποὺ μετέθεσαν τὴ γιορτή τους (δημοσίευσαν ἀνακοίνωση) ἀπὸ τὶς 20-21 Μαΐου (ἑορτὴ τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου) στὶς 26-7-39, τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, καὶ ἡ κοινότητα Σταυρακίου ἀνακοίνωνε ὅτι δὲ θὰ γιόρταζε στὶς 21-5-39, *λόγω τῶν πολλῶν γεωργικῶν ἀσχολιῶν*. Νὰ σήμαινε κάτι αὐτό: Παλιότερα οἱ ἴδιες κοινότητες, ἀλλὰ κι ἄλλες, δὲ γιόρταζαν, ἰδίως κατὰ τὴν περίοδο τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῆς Ἑλλάδας ἀπὸ τοὺς Ἀγγλογάλλους, *λόγω πείνης*.- Τὸ παλιότερο γραφεῖο κηδειῶν τοῦ Π. Παλάσχα ἐρχόταν ν' ἀνταγωνιστεῖ τὸ νέο γραφεῖο Βασ. Χολέβα καὶ Κων. Ζαβογιάννη. Μὲ δήλωσή τους στὶς ἐφημερίδες ὁρίζαν ὡς ἑξῆς τὰ ἔξοδα κηδειῶν: *Διὰ κηδείαν α΄ τάξεως: Τιμὴ νεκροφόρας δρχ. 75. Τιμὴ ἑκάστης ἁμάξης δρχ. 30. Διὰ κηδείαν β΄ τάξεως: Τιμὴ νεκροφόρας δρχ. 40. Τιμὴ ἑκάστης ἁμάξης δρχ. 25. Σημειωτέον ὅτι εἰς τὴν κηδείαν α΄ τάξεως οἱ ἵπποι καὶ οἱ ἁμαξηλάται θὰ φέρωσιν πένθιμον στολήν*.- Στὶς 27 Μαΐου ἔφτασαν στὰ Γιάννινα, στὸ πλαίσιο ἐκπαιδευτικῆς ἐκδρομῆς, οἱ καθηγητὲς τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς Ἀθηνῶν: Κ. Ἄμαντος, Σ. Κουγέας, Γ. Οἰκονόμου, Ἀπ. Δασκαλάκης, Γ. Θεοδωρακόπουλος, Χρ. Καπνοκάγιας, Ἰω. Καλτσουνάκης, Ἀν. Σκάσσης καὶ Κοντός, καὶ οἱ φοιτητὲς τῆς σχολῆς. Ἐπισκέφθηκαν τὸ Μαντεῖο τῆς Δωδώνης κι ἄλλους ἀρχαιολογικοὺς καὶ ἱστορικοὺς χώρους (27-5-39). Ἔδωσαν καὶ διαλέξεις: Ὁ Ἀπ. Δασκαλάκης, ὡς *Γενικὸς διευθυντὴς τῆς προπαγάνδας τῆς Ε.Ο.Ν.* μίλησε στὶς 28-5-39 στὴν *Τιτάνια* στὰ στελέχη καὶ μέλη τῆς Ε.Ο.Ν. μὲ θέμα *Πολιτικὰ διδάγματα ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς*. Ἐνδιαφέρουσα ὅμως ὁμιλία ἦταν ἐκείνη τοῦ Σ. Κουγέα ποὺ δόθηκε (29-5-39) στὴν αἴθουσα τελετῶν τῆς *Ζωσιμαίας σχολῆς*, μὲ θέμα: *Τὸ ἀρχεῖο τοῦ Σταύρου Ἰωάννου, πατρὸς τοῦ Γεωργίου Σταύρου*, δημοσιεύτηκε στὸν τόμο τῶν *Ἠπειρωτικῶν χρονικῶν*. Οἱ Γιαννιῶτες θεώρησαν μεγάλη τιμή τους τὴν ἐπίσκεψη αὐτὴ καὶ οἱ ἐφημερίδες ἀφιέρωσαν ἄρθρα σχετικά. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (27-5-39) ἔγραφε: *Σᾶς καλωσορίζομεν σοφοὶ καθηγηταὶ καὶ ἀγαπητοὶ βλαστοὶ τοῦ μεγάλου ἐθνικοῦ δένδρου φοιτηταί, μὲ τὴν χαράν μας τὴν εἰλικρινῆ καὶ μὲ τὰς θερμὰς εὐχαριστίας μας, διότι ἐτιμήσατε διὰ τῆς ἐπισκέψεώς σας τὴν ἐνδοξον μὲν Ἤπειρον, ἀλλὰ καὶ τὴν λησμονημένην. Καὶ οἱ καλωσορισμοὶ αὐτοὶ καὶ ἡ χαρὰ αὐτὴ καὶ αἱ εὐχαριστίαι αὐταὶ δὲν εἶναι μόνον ἰδικαί μας. Σᾶς βεβαιώνομεν ὅτι μαζύ μας σᾶς καλωσορίζει ὁλόκληρος ὁ Ἠπειρωτικὸς λαὸς ποὺ χαίρει καὶ εὐχαριστεῖ. Ἀπὸ τὰς κορυφὰς τῶν ὑψηλοτέρων Ἠπειρωτικῶν βουνῶν σᾶς φέρει τὸν Ἠπειρωτικὸν χαιρετισμὸν ἡ Ἠπειρωτικὴ αὔρα. Ὁ Ἠπειρωτικὸς ἄνεμος σᾶς στέλλει τοὺς ἀντιλάλους τραγουδιῶν μακρῶν αἰώνων, ποὺ ἐξύμνησαν τὴν Ἠπειρωτικὴν παλληκαριάν, τὴν Ἠπειρωτικὴν ὑψηλοφροσύνην, τὴν Ἠπειρωτικὴν εὐποιΐαν, τὸ Ἠπειρωτικὸν κλέος καὶ τὴν δόξαν. Καλῶς ἤλθατε λοιπόν!* Ἀλλὰ κι ὁ Κων. Στεργιόπουλος (*Ἠπειρωτικὰ γράμματα*, τ. 1, ἐκδόθηκαν στὰ Γιάννινα ἐπὶ γερμανικῆς κατοχῆς, τὸ 1944) θεώρησε σημαντικὸ γεγονὸς τὴν ἐπίσκεψη. *Ἡ ἐπίσκεψη τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ Ἀθηναϊκοῦ πανεπιστημίου, στὰ 1939, προκάλεσε τὸ πνευματικὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἔδωσε τὴν ἀφορμὴ νὰ γίνει διάλεξη τοῦ καθηγητοῦ Σ. Κουγέα γιὰ τὸ ἀρχεῖο τοῦ Γ. Σταύρου, ποὺ δημοσιεύτηκε στὰ «Ἠπειρωτικὰ Χρονικά»*. Συγκρίνω: Τὸ 1939 ἡ ἐπίσκεψη μιᾶς καὶ μόνης σχολῆς τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, θεωρήθηκε μεγάλο γεγονός, πρώτιστα πνευματικό, για την πόλη. Σήμερα, ποὺ ὑπάρχει στὰ Γιάννινα ὁλόκληρο πανεπιστήμιο, μὲ πολλὲς σχολές, δεκάδες καθηγητὲς καὶ χιλιάδες φοιτητὲς (πιθανὸ νὰ μὴν εἶχε τόσους τότε τὸ πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν), ἔχει συνειδητοποιηθεῖ, στὸ βαθμὸ ποὺ ἔπρεπε, ἡ σημασία αὐτοῦ τοῦ γεγονότος; Ἀμφιβάλλω...- Ἡ ἐπίσκεψη τῆς *Φιλοσοφικῆς σχολῆς* τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν στὰ Γιάννινα, ἔδωκε ἀφορμὴ νὰ δημοσιευτοῦν στὶς ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες πολλὰ γιὰ τὴν Ἤπειρο, προπαντὸς στὸ *Ἔθνος*. Μερικὰ ἀναδημοσίευσαν καὶ οἱ ἐφημερίδες τῆς πόλης.- Στὶς 1-6-39 ὁ *Κῆρυξ* δημοσίευσε ἄρθρο

ὑπὸ τὸν τίτλο *Ἡ Ἀλβανία καὶ ὁ λαός της* στὸ ὁποῖο, ὁ ὑπὸ ψευδώνυμο ἀρθρογράφος παρουσίαζε τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον ὡς ...Ἰλλυριό. Ὁ παλαίμαχος καθηγητὴς καὶ ἀγωνιστὴς Ν. Σακελλαρίδης -ἡ πέννα του εἶχε σιγήσει στὸ μεταξύ, γιατὶ ἀνῆκε στὰ πρωτοκλασάτα στελέχη τῶν Βενιζελικῶν- δὲν ἄντεξε ἔδωσε τὴν ἀπάντηση: *Ὡραῖον ἦτο* -ἔγραφε στὸν *Ἠπειρωτικὸν ἀγῶνα* τῆς 2-6-39- *τῷ ἐν τῷ χθεσινῷ, «Κήρυκι»* δημοσιευθὲν ἄρθρον, *Ἡ Ἀλβανία καὶ ὁ λαός της*, ὑπό τινος κρυπτομένου ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον *Δρυανός*. *Μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι καταλήγων ὁ κύριος οὗτος παρεσύρθη τόσον ἀπὸ τὴν ἔκδηλον Ἰλλυριομανίαν του, ὥστε νὰ διαπράξῃ τὸ ἱστορικὸν ἔγκλημα νὰ θέλῃ νὰ μᾶς παρουσιάσῃ, πρῶτος αὐτός, καὶ τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον ὡς Ἰλλυριὸν μᾶλλον ἢ Ἕλληνα!! Ἐν τῇ φορᾷ δὲ τῆς Ἰλλυριοπληξίας του καὶ τῆς τεκμαιρομένης ἱστορικῆς ἀναπηρίας του, διαστρέφει καὶ τὸ ὄνομα τῆς μητρὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὀλυμπιάδος ἐπανειλημμένως, ὀνομάζων ταύτην ἐν τῷ ἄρθρῳ Ὀλυμπίαν καὶ ὄχι Ὀλυμπιάδα. Μὴ χειρότερα!!*- Οἱ «δηλώσεις μετανοίας» πολλαπλασιάζονταν καὶ κατέκλυζαν τὶς ἐφημερίδες καθημερινά. Οἱ «δηλοῦντες» δὲν περιορίζονταν τώρα μόνο ν' «ἀποκηρύσσουν μετὰ βδελυγμίας» τὸν κομμουνισμό, ὡς τὴ μέρα τῆς σύλληψής τους. Στῆλες ὁλόκληρες καταλάμβαναν στὶς ἐφημερίδες οἱ δηλώσεις τους, μὲ ὀνόματα προσώπων ἀπὸ τὰ ὁποῖα μυήθηκαν κι ἄλλα ποὺ συνεργάστηκαν ἢ ἦρθαν σ' ἐπαφή, μὲ ὀνόματα χωριῶν, πόλεων, σπιτιῶν, δρόμων, τοποθεσιῶν κ.λ.π. Στὴν προσπάθειά τους ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν κατηγορία ἐξομολογοῦνταν τὰ πάντα, κατηγοροῦσαν καὶ ἀνθρώπους ἀνίδεους, οἱ ὁποῖοι φυσικὰ διαμαρτύρονταν. Μιὰ τέτοια διαμαρτυρία τοῦ γνωστοῦ τότε ἐμπορορράπτη Γ. Κουρτ. δημοσιεύτηκε στὸν τύπο. Ἔγραφε τὴν «ἀντιδήλωσή» του: (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 2-6-39): *Εἶδε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος πρό τινων ἡμερῶν «δήλωσις μετανοίας» ἑνὸς κομμουνιστοῦ, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀναφέρεται καὶ τὸ ὄνομά μου. Φοβερωτέρα καὶ βδελυροτέρα συκοφαντία δὲν μποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ.* Καὶ ἐξηγεῖ στὴ συνέχεια τὴ δράση του ὡς ἐπαγγελματία, ποὺ καμμιὰ σχέση δὲν εἶχε μὲ τὸν κομμουνισμὸ κλπ. κλπ. καί, γιὰ νὰ πεῖ καὶ τὸν καλὸ λόγο του γιὰ τὸ καθεστώς, κατέληγε: *Δὲν εἶναι ἴδιον τοῦ χαρακτῆρος μου νὰ περιαυτολογῶ, ἀλλὰ ἐφ' ὅσον μοῦ ἀπεδόθη μία αἰσχρὰ μομφή, εἶμαι ὑποχρεωμένος ν' ἀποκαταστήσω τὰ πράγματα καὶ*

Ὁ μητροπολίτης Σπυρίδων μὲ συνεργάτες καὶ συμπαραστάτες τοῦ ἔργου του ἔξω ἀπὸ τὸ παλαιὸ Μητροπολιτικὸ μέγαρο. Διακρίνονται οἱ: Μιχαλόπουλος, διευθυντὴς Τεχνικῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ ὑπουργείου Παιδείας, ἡ κόρη του, Μαντούδης, Καρβελᾶς, Γ. Πάντζαρης, Ἰω. Ἀναγνωστόπουλος.

δὲν εἶναι δυνατὸν οὐδεμία συκοφαντία νὰ μεταβάλῃ τὴν πίστιν μου πρὸς τὴν Μεταβολὴν τῆς 4ης Αὐγούστου. Στὸ μεταξὺ ἡ Ἀστυνομία ὑπενθύμιζε, μὲ ἀνακοίνωσή της, ὅτι οἱ ἰδιοκτῆτες οἰκιῶν, οἱ ἐνοικιαστὲς ποὺ ὑπενοικίαζαν δωμάτια καὶ οἱ διευθυντὲς κλινικῶν καὶ νοσοκομείων (οἱ ξενοδόχοι καὶ οἱ πανδοχεῖς ὑποχρεώθηκαν νὰ συμμορφωθοῦν μὲ τὶς διατάξεις αὐτὲς ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα τῆς κήρυξης τῆς δικτατορίας τῆς 4ης Αὐγούστου), ὅτι ἦταν ὑποχρεωμένοι κάθε ἔνοικο, φιλοξενούμενο ἢ νοσηλευόμενο νὰ τὸν δηλώνουν στὴν Ἀσφάλεια, «ἀμέσως ἅμα τῇ ἀφίξει του», τὸ ἴδιο θὰ ἔκαναν καὶ κατὰ τὴν ἀναχώρησή του. Οἱ παραβάτες, ἀπὸ 1-6-39, θὰ ὁδηγοῦνταν στὸ αὐτόφωρο.- Τὰ στελέχη τῆς Ε.Ο.Ν. στὴν ἐπαρχία, ὀργανωμένοι στρατιωτικά, εἶχαν τὴν εὐχέρεια -συχνὰ ἔκαναν χρήση της- νὰ δημοσιεύουν στὸ Γιαννιώτικο τύπο «ἡμερήσιες διαταγές», ἀκόμα καὶ «οἱ λοχίτες» (διοικητὲς λόχων Ε.Ο.Ν.), πολὺ περισσότερο βέβαια οἱ φαλαγγάρχες κλπ. Καὶ οἱ ἐφημερίδες τὶς δημοσίευαν...- Στὶς 9-6-39 ἔφτασε στὰ Γιάννινα ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου ἀντιστράτηγος Ἀλ. Παπάγος. Δὲν ἀναφέρθηκε τίποτα γιὰ τὸ σκοπὸ τῆς ἐπίσκεψής του, ἀσφαλῶς ὅμως τὸν ἔφερε στὰ Γιάννινα ἡ ἀνάγκη προετοιμασίας γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῆς ἀπειλῆς ἀπὸ τὴν Ἀλβανία, τὴν ὁποία δημιούργησε ἡ ἐκεῖ παρουσία τοῦ Ἰταλικοῦ στρατοῦ.- Ἐκδόθηκε καὶ κυκλοφόρησε ὁ *Οἰδίπους τύραννος* τοῦ Σοφοκλέους, σὲ ἔμμετρη μετάφραση τοῦ φιλόλογου καθηγητῆ καὶ λογοτέχνη Γεωργ. Παπαγεωργίου. Οἱ κριτικὲς γιὰ τὴ μετάφραση ἦταν καλές. Μεταπολεμικὰ ὁ Παπαγεωργίου θὰ κυκλοφορήσει μεταφράσεις κι ἄλλων ἔργων τῶν ἀρχαίων τραγικῶν.- Πέθανε στὴν Ἀθήνα, ὅπου νοσηλευόταν, ὁ γιατρὸς Κων. Σκούρτης, *ἄριστος ἐπιστήμων καὶ λαμπρὸς οἰκογενειάρχης. Ἡ Ἤπειρος πενθεῖ τὴν ἀπώλειαν ἑνὸς ἐκλεκτοῦ ἐπιστήμονος Ἠπειρώτου, ὁ ὁποῖος ἐτίμησεν ταύτην ἐν τῇ ξένῃ, ἰδιαιτέρως ἡ πόλις μας, ἥτις στερεῖται ἑνὸς λαμπροῦ ἐπιστήμονος, πολλαχῶς εὐεργετηθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ (Ἠπειρωτικὸς ἀγών,* 15-6-39).- Ὅλες οἱ τελευταῖες ἐμποροπανηγύρεις, ποὺ ὀργανώθηκαν στὰ Γιάννινα, εἶχαν ἀποτύχει. Ἡ *Ἤπειρος* (20, 21 καὶ 22-6-39) προσπάθησε νὰ κεντρίσει τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Δήμου γιὰ καλλίτερη προετοιμασία τους. Ἔγραψε καὶ ὑπόδειξε πολλά. Ὁ ἐπίλογος τοῦ δεύτερου ἄρθρου της ἦταν πολὺ ἐνδιαφέρων κι ἀποκαλυπτικός: *Εἶναι ἀνάγκη νὰ καθορισθῇ σαφῶς καὶ ἐπακριβῶς τί σκοπὸν ἔχει ἡ ἐμποροπανήγυρις Ἰωαννίνων. Νὰ καθορισθῇ δηλονότι ὁ χαρακτήρ της. Εἶναι δὲ τοῦτο ἀπολύτως ἐπάναγκες δι' αὐτὴν ταύτην τὴν ὕπαρξίν της. Πρέπει δηλαδὴ νὰ καθορισθῇ σαφῶς ἂν ἡ ἐμποροπανήγυρις Ἰωαννίνων εἶναι ἔκθεσις ἐμπορικῶν εἰδῶν. Ἐὰν πρόκειται περὶ θεσμοῦ ἀποβλέποντος εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ τοπικοῦ ἐμπορίου. Ἐὰν πρόκειται περὶ θεσμοῦ ἀποβλέποντος εἰς τὴν συγκέντρωσιν παντοειδῶν ἐμπορικῶν εἰδῶν διὰ τὴν δημιουργίαν ἑνὸς συναγωνισμοῦ πρὸς ὄφελος τῶν καταναλωτῶν, κατὰ τὸ σύστημα τῶν λαϊκῶν ἀγορῶν. Ἐὰν πρόκειται περὶ ἐκθέσεως τῆς ὅλης ἐμπορικῆς προόδου εἰς τὸ ἐμπόριον, τὴν βιοτεχνίαν, τὴν βιομηχανίαν, τὴν γεωργίαν. Νὰ καθορισθῇ ἐὰν πρόκειται δι' αὐτῆς -καὶ πῶς- νὰ ἐνισχύσωμεν τὸν τουρισμόν. Νὰ καθορισθῇ ἂν δι' αὐτῆς ἀποβλέπωμεν εἰς τήν... αὔξησιν τῶν δημοτικῶν προσόδων - διότι καὶ αὐτὸ τὸ παράδοξον ἐλέχθη-, νὰ καθορισθῇ τέλος πάντων τί πρόκειται νὰ ἐπιδιώξωμεν μὲ τὴν ἐμποροπανήγυριν αὐτὴν καὶ ἐὰν ἀποβλέπωμεν εἰς κανένα σοβαρὸν σκοπόν, ἢ θὰ ἐξακολουθήσωμεν ἐπί τινα ἔτη ἀκόμη κατασκευάζοντες μερικὰ ξύλινα ἀκαλαίσθητα παραπήγματα, διὰ νὰ μεταφέρωμεν τὴν μουσικὴν εἰς τὴν λίμνην καὶ νὰ χάσκωμεν περιφερόμενοι ἀσκόπως.* Ἡ μελέτη τῶν ἄρθρων ἴσως ὁδηγοῦσε τοὺς δημοτικοὺς ἄρχοντες σὲ καλλίτερη ὀργάνωση τῆς ἐμποροπανήγυρης καὶ στὶς μέρες μας. Ἀνάγκη πρῶτα ἀπ' ὅλα, νὰ καθοριστεῖ μὲ σαφήνεια ὁ σκοπὸς γιὰ τὸν ὁποῖο διοργανώνεται, ὅπως ἔγραφε τότε ἡ *Ἤπειρος*. Στὸ τρίτο ἄρθρο ἡ ἐφημερίδα, μὲ τὴν προοπτικὴ νὰ γίνει ἡ ἐμποροπανήγυρη Π α ν η π ε ι ρ ω τ ι κ ή -ἔτσι τὴν ὀνειρευόταν- ἀνέπτυσσε σειρὰ ἀπόψεων, τὶς ὁποῖες ἔθετε πρὸς συζήτηση. Πρέπει ν' ἀλλάξει ἡ μορφή της ἐπέμεινε, *διότι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον, κατὰ τὴν γνώμην μας, εἶναι τὸ χειρότερον, εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἐμποροπανήγυρις κατ' ἔτος διοργανοῦται εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχε, ἄνευ οὐδενὸς προγράμμα-*

τος καί, ἂς τὸ εἴπωμεν, οὐδενὸς ἐνδιαφέροντος.- Ἀνταποκριτὴς τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* στὴν Ἀθήνα, ἦταν ὁ ἔμπειρος δημοσιογράφος Μενέλ. Παντοσίτης, ἀπὸ τὸν Ἐλαφότοπο-Ζαγορίου. Ἔστελνε ἀνταποκρίσεις καὶ σὲ πολλὲς ἄλλες ἐφημερίδες, σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα. (Κατὰ τὴν περίοδο, μεταπολεμικά, ποὺ κι ἐγὼ ὑποχρεώθηκα νὰ ἐργαστῶ ὡς δημοσιογράφος συνεργάστηκα στενὰ μὲ τὸ Μενέλαο). Φυσικὰ ὡς τόπος προέλευσης τῆς ἀνταπόκρισης ἀναγραφόταν ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες ἡ Ἀθήνα. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, κατὰ τὸν Ἰούνιο, θέλησε νὰ πρωτοτυπήσει καὶ δὲν ἀνέγραφε τὴν Ἀθήνα ὡς πηγὴ τῆς εἴδησης, ἀλλὰ τὴν πόλη, ἀπὸ τὴν ὁποία προερχόταν (Παρίσι, Λονδίνο, Βερολίνο κλπ.). Κάποιοι πίστεψαν πὼς ἡ ἐφημερίδα εἶχε ἀνταποκριτὲς στὰ μεγάλα εὐρωπαϊκὰ κέντρα. Γιὰ νὰ διασκεδάσει τὴν ἐντύπωση, δημοσίευσε ἀνακοίνωση, στὴν ὁποία ἐξηγοῦσε πῶς εἶχαν τὰ πράγματα: *Παρέχομεν τὴν ἐξήγησιν ταύτην* -κατέληγεν- *ἵνα μὴ νομισθῇ ὅτι εἰς τὸν νέον αὐτὸν τρόπον τῆς διατυπώσεως* (ἀναγραφὴ τῆς πόλης, ἀπ' ὅπου προερχόταν ἡ εἴδηση) *μᾶς ἤγαγε διάθεσις ἐπιδείξεως. Διάθεσις, δηλονότι, ἐπιδιώκουσα νὰ πιστευθῇ, ἔστω καὶ πρὸς στιγμήν, ὅτι ὁ «Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν» «στῆς ἀκρίβειας τὸν καιρὸ» ὥρισεν εἰς ὅλα τὰ εὐρωπαϊκὰ κέντρα ἀνταποκριτάς!!-* Ἀρραβῶνες: Ὁ Δημ. Χ. Τζαβέλλας, λοχαγὸς καὶ ἡ Ἰφιγένεια Δ. Κιούρη, ἀρραβωνιάστηκαν.- Νέοι ἐπιστήμονες: *Ὁ συμπολίτης μας κ. Δημ. Κοτζιᾶς, δοὺς τὰς κεκανονισμένας ἐξετάσεις, ἔλαβε τὸ πτυχίον τῆς Νομικῆς* (ἐφημερίδες 24-6-39).- *Περατώσας τὰς σπουδάς του εἰς τὸ Πολυτεχνεῖον Βουκουρεστίου, ἐπανέκαμψε χθὲς ὁ διπλωματοῦχος πολιτικὸς μηχανικὸς καὶ λαμπρὸς νέος κ. Εὐστάθιος Παπαβρανούσης, ὅπως ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν πατρίδα του* (ἐφημερίδες, 2-7-39). *Μετὰ ἐπιτυχεῖς ἐξετάσεις ἔλαβε τὸ πτυχίον τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς ὁ κ. Ἀθανάσιος Σακελλαρίου* (μὲ τὸν Ἀθ. Σακελλαρίου εἴμαστε συμμαθητὲς στὶς πρῶτες τάξεις τοῦ β΄ γυμνασίου. Εἶχε λαμπρὲς ἐπειδόσεις σ' ὅλα τα μαθήματα. Ἀπὸ τότε (ἀπὸ τὸ 1929 δηλαδὴ) δὲν ἔχουμε ξανασυναντηθεῖ...).- Θάνατοι: Γεώργιος Βελλιαρούτης, ἀπὸ τὸ Γραμμένο, κι Ἀναστάσιος Τζάλλας. Κηδεύτηκαν στὰ Γιάννινα.- Στὶς 25-6-39 ἔγιναν στὸ Γυμναστήριο Στρατοῦ καὶ Δήμου Πανιωαννίτιοι ἀθλητικοὶ ἀγῶνες, στοὺς ὁποίους συμμετεῖχαν: ὁ «Ἀβέρωφ», ὁ «Ὀλυμπιακός», ὁ «Ἀτρόμητος» (ὁ καὶ διοργανωτὴς σύλλογος), ἡ Βελλά, τὸ Ἀγροτικὸ Οἰκοτροφεῖο κι ὁμάδα ἀθλητῶν στρατιωτῶν. Παροῦσες ὅλες οἱ ἀρχές: θρησκευτικές, πολιτικές, στρατιωτικές, δημοτικές.- Διάλεξη μὲ θέμα τὸν *Παιδικὸ ἐγωισμό*, ἔδωσε στὴν *Ζωσιμαία Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία* (25-6-39), ὁ δάσκαλος Τάκης Δάνος.- Στὶς 2-7-39 ἡ *Ζωσιμαία σχολὴ* (οἱ τελειόφοιτοι), παρουσίασαν στὸ κοινὸ τῆς πόλης τὴν *Ἀντιγόνη* τοῦ Σοφοκλέους, μὲ μεγάλη ἐπιτυχία. Οἱ κριτικὲς τῶν ἐφημερίδων ἦταν εὐνοϊκότατες. Ἴσως νὰ μὴν ἔφτασε ἡ παράσταση στὸ ὕψος τῆς ἐπιτυχίας τῶν *Περσῶν* τοῦ Αἰσχύλου, ξέφευγε ὅμως ὁπωσδήποτε, ἀπὸ τὰ στενὰ πλαίσια μιᾶς μαθητικῆς προσπάθειας. Γιὰ τὰ Γιάννινα, ἀποτέλεσε ἕνα ἀξιόλογο πνευματικὸ γεγονός, γιαυτὸ καὶ ἡ συρροὴ τοῦ κόσμου ἦταν μεγάλη. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, ἀφιέρωσε δυὸ στῆλες σὲ ἐπαίνους τῶν συντελεστῶν τῆς παράστασης. Ἔγραφε ὁ διευθυντής του Εὐθ. Τζάλλας: *Οἱ θεαταὶ τῆς «Ἀντιγόνης» προψὲς ἐπεφύλαξαν τὸ θαυμασμὸ γιὰ τὰ παιδιὰ τῆς «Ζωσιμαίας» ποὺ κάθε ἕνα καὶ ὅλα μαζὺ ἔπαιξαν τὸ ρόλο τους θαυμάσια. Δὲν πρόκειται νὰ ἀντιποιηθοῦμε καθήκοντα κριτικοῦ θεάτρου, μόνο τὸ δημοσιογραφικόν μας καθῆκον ἐπιτελοῦμεν.* Καὶ στὸ «σχεδίασμά του» εὐχόταν στὰ παιδιὰ ποὺ ὑποδύθηκαν τοὺς ρόλους, *νὰ προκόψουν καὶ στὸν κοινωνικὸ στίβο, δείχνοντας τὶς ἴδιες ψυχικὲς δυνάμεις, ἐφαρμόζοντας στὸν πρακτικὸ βίο τὰ ὅσα ἐδιδάχθησαν καὶ ἔχοντας ὑπ' ὄψει τους ὅτι, ὅσο ψηλότερα ἀνεβαίνει ὁ ἄνθρωπος, τόσο ἕλκεται ἀπὸ τὸ τέλειο, τόσο ἐξαϋλώνεται, τόσο πλησιάζει τὸ θεῖον, τόσο τελειοποιεῖται, τόσο μεγαλουργεῖ...* Τοὺς ρόλους τοῦ δράματος εἶχαν ὑποδυθεῖ: Τὴν *Ἀντιγόνη* ὁ Ν. Κολιάτσος, τὴν *Ἰσμήνη* ὁ Π. Κοτσιώρης, τὸν *Κρέοντα*, ὁ Ν. Δῆμος, τὴν *Εὐριδίκη* ὁ Σ. Ἀργύρης, τὸν *Αἵμονα* ὁ Κ. Κουκουνούρης, τὸν *Τειρεσία* ὁ Κ. Κατσουλίδης, τὸν *φύλακα* ὁ Θ. Τσέλιος, τὸν *Α΄*. *Ἀγγελιοφόρο* ὁ Α. Γκαραβέλας, τὸν *Β΄ Ἀγγελιοφόρο* ὁ Κ. Κήτας. Τὸν χορὸ (ἀπὸ Θηβαίους γέροντες) ἀποτελοῦσαν οἱ: *Κορυφαῖος* ὁ Κ.

Ζῆκος. Α΄ ἡμιχόριο: Β. Κυριάκος *(παραστάτης)*, Θ. Βασιλειάδης, Α. Βλαχογιάννης, Α. Βαλάνος, Σ. Γκόβελας, Γ. Γραββάνης, Κ. Γκάσιος, Ι. Ζῶτος, Λ. Ζαλίγκας, Α. Κουντουρᾶς, Δ. Μπαλτογιάνης, Δ. Μπάτσης. Β΄ ἡμιχόριο: Β. Μοῦτσος *(παραστάτης)*, Α. Δημητρούλας, Α. Καλογήρου, Σ. Κατέρης, Α. Καρύδας, Γ. Ναστόπουλος, Ξ. Παπαγεωργίου, Δ. Παπαδημητρίου, Ι. Παπαναστασίου, Π. Παπαναστασίου, Δ. Παππᾶς, Δ. Σιαπάτης, Ἐλ. Σακκᾶς, Κ. Τσαρουχᾶς. Διευθυντὴς ὀρχήστρας ὁ Γιάννης Λυμπερόπουλος, Αὐλητὴς ὁ Χαΐμ Ἐζρᾶς, ὑπόκρουση μὲ ἁρμόνιο ὁ Ἠλίας Σπυράκης ὑποβολέας ὁ Παν. Καζαντζῆς. Σκηνογραφία: Ἐλευθ. Βαρέσης, Β. Δερέκας, Εὐ. Καλογερίδης, Π. Παπαλαμπρίδης, Ἁγ. Στεργίου. Τὴν τραγωδία δίδαξαν οἱ καθηγητὲς τοῦ γυμνασίου μ' ἐπικεφαλῆς τούς: γυμνασιάρχη Χρ. Σούλη καὶ τὸν καθηγητὴ Κων. Στεργιόπουλο. Ἀπὸ τὸ νέο σχολικὸ ἔτος ὁ Στεργιόπουλος θὰ ἔφευγε ἀπὸ τὴ *Ζωσιμαία*. Εἶχε προαχθεῖ σὲ γυμνασιάρχη καὶ τοποθετήθηκε στὸν Ἄνω Βιάνο Κρήτης. Σὲ γυμνασιάρχες προήχθησαν καὶ οἱ καθηγητὲς ὁ Ἰωάν. Παπαγεωργίου (τοποθετήθηκε στὴν Πρέβεζα) κι ὁ Θεοχ. Παπαγεωργίου (τοποθετήθηκε στὴ Μακεδονία). Πόσοι, ἀπ' ὅλους αὐτούς, καθηγητὲς καὶ μαθητές, ζοῦν ἀκόμα;- Στὴ Φλωρεντία (1-7-39) ἔγιναν οἱ γάμοι τῆς πριγκίπισσας Εἰρήνης τῆς Ἑλλάδος μὲ τὸ δούκα τοῦ Σπολέτο (τὸν τίτλο του ἀνέφεραν οἱ ἐφημερίδες, ὄχι τὸ ὄνομά του). Ὁ τοπικὸς τύπος δημοσίευε τὸ «εὐτυχὲς γεγονὸς» σὲ περίοπτη θέση, μάλιστα ἔγραψαν κι ἄρθρα.- Μὲ ἀφορμὴ τὸ θάνατο δυὸ νέων εὐεργετῶν τοῦ Γραμμένου, τῶν Γεωργίου Μιζάρα καὶ Γεωργίου Μπαλάφα, οἱ ἐφημερίδες ἀσχολήθηκαν καὶ πάλι μὲ τὸ θέμα τῆς γενέτειρας τῶν Ζωσιμάδων. Κατὰ τὸν ἱστοριοδίφη Φιλ. Σαγκούνη, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἐπιτροπὴ ποὺ εἶχε συγκροτηθεῖ πρὶν ἀπὸ χρόνια ἀπὸ τὸ Δημοτικὸ συμβούλιο (τὴν ἀποτελοῦσαν οἱ: Χρ. Χρηστοβασίλης, Γ. Καλούδης, Ἀλ. Κυρούσης, Κ. Μολυβάδας, Φ. Σαγκούνας, Χρ. Σούλης), γενέτειρα τῶν Ζωσιμάδων ἦταν τὰ Γιάννινα κι ὄχι τὸ Γραμμένο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο βέβαια κατάγονταν. Ἄλλοι εἶχαν ἀντίθετη ἄποψη κι ἀνάμεσά τους, τὴν ἐποχὴ αὐτὴ κι ὁ διευθυντὴς τῆς *Ζωσιμαίας Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας* Βασ. Ἔξαρχος. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, θέλοντας νὰ διευκρινιστεῖ ὁριστικὰ τὸ θέμα ἀπευθύνθηκε στὸ Φιλ. Σαγκούνη γιὰ νὰ ἐκθέσει τὶς ἀπόψεις του. Ἀντὶ ἄλλων ἐπιχειρημάτων, ὁ τελευταῖος ἔστειλε γιὰ δημοσίευση τὴν ἀπόφαση τῆς ἐπιτροπῆς ποὺ ἀναφέρθηκε (9-11-1930), συνοδεύοντάς την καὶ μὲ ἐπιστολὴ (8-7-39): *Πέραν τούτου* -τὴν ἀπόφαση δηλαδὴ τῆς ἐπιτροπῆς- *δὲν ἔχομεν τίποτε περισσότερον νὰ κάμωμεν. Εἶναι ἐλεύθεροι ὅσοι θέλουν νὰ μᾶς πιστεύσουν ἢ καὶ νὰ μὴ θελήσουν κὰν νὰ διαβάσουν τὰ σχετικά. Μένει λοιπὸν τὸ ζήτημα κατ' αὐτοὺς ἄλυτον καὶ ἡ μόνη λύσις κατ' ἐμὲ θὰ εἶναι νὰ ἔλθῃ κανένας ἀπὸ τοὺς Ζωσιμάδες νὰ κάμῃ τὴν ληξιαρχικὴν εἰς τὸν Δῆμον ἢ τὴν κοινότητα δήλωσιν τοῦ τόπου τῆς γεννήσεώς των καὶ νὰ γλυτώσουν καὶ οἱ ἀείμνηστοι ἀπὸ τὰς μετεγγραφάς!* Ὁ διευθυντὴς τῆς *Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας* Βασ. Ἔξαρχος, ἀπὸ τὸ Καλέντζι, ποὺ εἶχε ἀνακινήσει τὸ ζήτημα, ἔδωκε τὴν ἀπάντησή του (12-7-39): *Παράδοσιν εὗρον ὅτι πατρὶς τῶν Ζωσιμάδων εἶναι τὸ Γραμμένον... Δὲν θέλω νὰ ὑπεισέλθω εἰς τὴν συζήτησιν, ἀλλὰ ἔχω τὴν ἐξῆς ἀπορίαν. Πατρὶς θεωρεῖται ὅπου ἔτυχέ τις νὰ γεννηθῇ ἢ ἐκεῖνο τὸ μέρος ὅθεν «ἕλκει τὸ γένος»; Ἐὰν τὸ δεύτερον εἶναι Πατρίς, τότε τὶ περισσότερον ἐλέχθη καὶ παρεδόθη, παρὰ ὅ,τι ἡ Ἐπιτροπὴ ἐν τῷ δημοσιευθέντι πρακτικῷ λέγει ὁμοφώνως: Ἀποφαίνεται ἐπίσης ὁμοφώνως ὅτι οἱ αὐτάδελφοι Ζωσιμάδες κατάγονται ἀπὸ τὸ χωρίον Γραμμένον.* Δηκτικὴ ἦταν ἡ ἀπάντηση τοῦ Φιλ. Σαγκούνη (16-7-39). Τὴ Βιβλιοθήκη ποὺ καταρτίζει ἡ *Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία* -ἔγραφε- ἂς φροντίσει ὁ διευθυντής της νὰ τὴν πλουτίσει μὲ τοὺς *Παραλλήλους βίους* τοῦ Α. Γούδα ἀπὸ τὸ Γραμμένο, καὶ μὲ τὴ διαθήκη τοῦ Νικ. Ζωσιμᾶ. *Εἰς τὰς ἐκδόσεις αὐτὰς οἱ τρόφιμοι τῆς Ἀκαδημίας δὲν θὰ ἔχουν ἀνάγκην νὰ περιπλανῶνται εἰς τὸ σκότος ἀδεσπότων παραδόσεων, ἀφοῦ θὰ ἔχουν τὰς ἐγκύρους καὶ φωτεινὰς μαρτυρίας γραπτῶν κειμένων....* Στὴ συνέχεια ἀναφερόταν στὸ περιεχόμενο τῶν κειμένων αὐτῶν καὶ κατέληγε: *Ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν κειμένων θὰ ἀντιληφθοῦν οἱ τρόφιμοι τῆς «Ἀκαδημίας» ὅτι δὲν εἶναι πατρίδα ὁ τόπος*

«ὅθεν ἕλκει τις τὸ γένος» δηλ. ὁ τόπος καταγωγῆς, ἀλλὰ ὁ τόπος ὅπου γεννιέται καὶ μεγαλώνει καὶ ὅτι ἄλλο τόπος καταγωγῆς καὶ ἄλλο γενέτειρα... Ἡ συζήτηση δὲ σταμάτησε ἐδῶ. Τὴ συνέχισε, ρίχνοντας λάδι στὴ φωτιά, ὅπως καὶ στὸ παρελθὸν (βλ. προηγούμενους τόμους) ὁ δάσκαλος Γραμμένου κι ἀργότερα πρόεδρος τῆς κοινότητας Σπ. Τσίκας (*Ἠπειρωτικὸς ἀγώνας* 15-8-39). Σὲ μακροσκελὴ ἐπιστολή του παρέθετε κείμενα, μὲ στοιχεῖα ποὺ πιστοποιοῦσαν ὅτι πατρίδα τῶν Ζωσιμάδων ἦταν τὸ Γραμμένο. Κάποια ὅμως ἀπὸ τὰ κείμενα τὰ παραποίησε κι αὐτὸ ἔδωκε ἀφορμὴ στὸ Σαγκούνη νὰ τοῦ ἐπιτεθεῖ μὲ δριμύτητα (30-8-39). Μιὰ νεκρολογία, δημοσιευμένη στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* (13-7-39), μοιρολογάει τὸ νιὸ ποὺ χάθηκε, τὸ γεμάτο εὐαισθησία καὶ ὄνειρα, ποὺ δὲ μπόρεσε ποτὲ νὰ πραγματοποιήσει. Πρόκειται γιὰ τὸν ποιητὴ Νίκο Χάμο (περισυλλέξαμε, ὅσα μπορέσαμε ἀπὸ τὰ ποιήματά του καὶ τὰ δημοσιεύουμε στὸ *Παράρτημα*), ἀλλὰ καὶ στὶς συνθῆκες κάτω ἀπὸ τὶς ὁποῖες χάθηκε, φαίνεται πὼς ἦταν τραγικές: *Κι ἔτσι μιὰ μέρα ἕνα θλιβερὸ μήνυμα ἔρριξε σὲ βαθειὰ λύπη καὶ γονεῖς καὶ συγγενεῖς καὶ φίλους. Οἱ συνθῆκες τοῦ ξαφνικοῦ χαμοῦ σου ὑπῆρξαν τραγικές. Κι ἔτσι ὁ πόνος διπλασιάστηκε...* Πρὶν λίγο καιρὸ εἶχε χάσει τὴν ἀδερφή του καὶ ἔγραψε ἕνα ποίημα γιαυτή...- Νάτη πάλι η «καλλιτέχνις τοῦ δράματος» καὶ ποιήτρια Τασία Ἀδὰμ στὰ Γιάννινα. Στὶς 26-7-39, σὲ ἐκδήλωση, μίλησε συνοπτικὰ γιὰ τὴ σύγχρονη ποίηση, ἀπάγγειλε δικά της ποιήματα, καθὼς καὶ χορικὰ ἀπὸ τὴν *Ἰφιγένειαν ἐν Αὐλίδι*. (Ἔγραψα γιαυτὴ καὶ σὲ προηγούμενους τόμους). Θάνατοι: Πέθανε ὁ Τάκης Θ. Τσονίδης, πρώην πρόεδρος τοῦ Ἐμπορικοῦ συλλόγου Ἰωαννίνων.

Ἐγκαίνια Καταφυγίου Μιτσικελιοῦ (9-7-1939).
Στὸ μέσον ὁ Ἀναπλ. Γενικὸς Διευθυντὴς Ἠπείρου Κων. Φιλοσοφόπουλος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΕΡΧΕΤΑΙ...

Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1939 στάθηκε τὸ μοιραῖο καλοκαίρι γιὰ τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης κι ὅλης τῆς ἀνθρωπότητας. Ὑπερφίαλοι κΙ ἀνοικτίρμονες οἱ δικτάτορες τῆς Εὐρώπης -προπαντὸς ὁ Χίτλερ, ὁ Μουσολίνι, ἀδύναμος στὴν οὐσία, ἔπαιξε ρόλο ὑποτακτικοῦ, χωρὶς νὰ πάψει νὰ βρυχᾶται γιὰ νὰ ἐκφοβίζει τοὺς μικροὺς καὶ περισσότερο ἀδύναμους- προχωροῦσαν στὴν πραγμάτωση τῶν σχεδίων τους, χωρὶς νὰ ὑπολογίζουν συνέπειες. Ὁ Χίτλερ ἐκφωνοῦσε οὐρλιάζοντας λόγους, ἄλλοτε ἀπειλητικούς, ποὺ πάγωναν τὸν κόσμο, κι ἄλλοτε καθησυχαστικοὺς -ἐμφανιζόταν ὡς προστάτης τῆς εἰρήνης, χωρὶς ποτὲ νὰ ρίχνει ἄδικο στὴ Γερμανία- ποὺ ἔκαναν τοὺς λαοὺς νὰ ἐλπίζουν. Ὅλα ἀντικατοπτρίζονταν στὶς σελίδες τῶν ἐφημερίδων, ἀκόμα καὶ τῶν ἐπαρχιακῶν, γεμάτων ἀπὸ τηλεγραφήματα κΙ ἀνταποκρίσεις ἀπ' ὅλο τὸν κόσμο, ἀρκετὲς φορὲς δὲ χρειαζόταν νὰ διαβάσεις τὸ κείμενο, οἱ τίτλοι σοῦ ἔδιναν νὰ καταλάβεις γιὰ τὸ τὶ συνέβαινε. Στὴν ἐπιφάνεια βέβαια, γιατὶ τὸ βάθος ἔκρυβε ἄλλα, διαβολικὰ σχέδια καὶ διπλωματικοὺς ἑλιγμοὺς ποὺ δὲ μποροῦσε νὰ φανταστεῖ νοῦς λογικοῦ ἀνθρώπου. Πίστευε ποτὲ κανεὶς ἁπλὸς ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ διπλωμάτης ἀκόμα, πὼς μποροῦσαν οἱ δυὸ θανάσιμα ἀλληλομισούμενες χῶρες, λόγω ἰδεολογίας, ἡ Γερμανία καὶ ἡ Ρωσία, πὼς τὴν τελευταία στιγμή, τὴν ὥρα ποὺ ναυαγοῦσαν οἱ ἀγγλοσοβιετικὲς συνομιλίες, θὰ ὑπέγραφαν σύμφωνο ὄχι μόνο «μὴ ἐπιθέσεως», ἀλλὰ καὶ ἀνακατανομῆς ἐδαφῶν καὶ σχεδιασμοῦ νέου χάρτη τῆς Εὐρώπης, σύμφωνο ποὺ ἔλυνε τὰ χέρια τοῦ Χίτλερ καὶ τὸν ἄφηνε ἐλεύθερο ν' ἀρχίσει τὸν πόλεμο, νὰ ρίξει τὴν ἀνθρωπότητα στὴ σφαγὴ καὶ τὸν ὄλεθρο; Ἂς θυμηθοῦμε στὰ γεγονότα τῶν δυὸ μηνῶν τοῦ καλοκαιριοῦ, τοῦ Ἰουλίου καὶ τοῦ Αὐγούστου, τῶν τελευταίων ἡμερῶν τῆς εἰρήνης. Ἡ ἀναφορὰ θὰ γίνει μόνο μὲ τοὺς τίτλους μιᾶς ἐφημερίδας, τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος*. Ὕστερα ἀπὸ τὸν πομπώδη λόγο τοῦ Χίτλερ (28-4-39), μὲ τὸν ὁποῖο προκαλοῦσε τοὺς πάντες καὶ τὰ πάντα, ἀκόμα καὶ τὴν Ἀμερικὴ (ἐξάλλου ἀπάντηση σὲ ἔκκληση τοῦ προέδρου Ροῦσβελτ γιὰ εἰρήνη ἦταν ὁ λόγος του), οἱ Δημοκρατίες κατάλαβαν -ἀλλὰ καὶ ἡ κοινὴ γνώμη τὸ διαισθανόταν- πὼς μόνο μιὰ συμφωνία μὲ τὴ Σοβιετικὴ ἕνωση θὰ τὸν συγκρατοῦσε. Οἱ ἐγγυήσεις ποὺ εἶχαν δώσει στὴν Πολωνία καὶ τὴ Ρουμανία, ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία, ἀποκτοῦσαν νόημα, μόνο μὲ τὴν ὑπογραφὴ συμφώνου μὲ τὴ Ρωσία. Οἱ συνομιλίες Δυτικῶν καὶ Σοβιετικῆς Ἕνωσης

ἄρχισαν στὰ μέσα Ἀπριλίου. Ὅλοι πίστευαν, μὲ δεδομένη τὴν ἐχθρότητα Γερμανίας-Ρωσίας, ὅτι ἡ κατάληξη τῶν συνομιλιῶν θὰ ὁδηγοῦσε στὴ σύναψη συμφώνου καὶ τὴν ἀποτροπὴ τοῦ πολέμου. (Ἂς σημειωθεῖ ὅτι στὸ μεταξὺ νέα ἔνταση δημιουργήθηκε στὴν Εὐρώπη, μὲ τὴν ἀνακίνηση τοῦ προβλήματος τοῦ Δάντσιχ, τοῦ λιμανιοῦ ποὺ βρισκόταν στὴ λωρίδα ἐξόδου τῆς Πολωνίας πρὸς τὴ Βαλτική. Ὁ Χίτλερ ἀπαιτοῦσε τὴν προσάρτησή του στὴ Γερμανία γιὰ νὰ δημιουργηθεῖ δίοδος πρὸς τὴν ἀνατολικὴ Πρωσία, ποὺ ὡς τότε δὲν ἐπικοινωνοῦσε ἀπὸ τὴν ξηρὰ μὲ τὴν ἄλλη Γερμανία). Γιὰ τὸ διάλογο μὲ τὴ Μόσχα οἱ Δυτικοὶ δὲν ἦταν καλὰ προετοιμασμένοι ἢ μᾶλλον δὲν ἐκτίμησαν τὴ θέση στὴν ὁποία βρισκόταν ἡ Σοβιετικὴ ἕνωση, γιαυτὸ δὲν ἔδωσαν τὴ σωστὴ ἑρμηνεία σὲ λόγους ποὺ εἶχε ἐκφωνήσει ὁ Στάλιν πρὶν ἀπὸ τὴν ἔναρξη τῶν συνομιλιῶν, λόγους ποὺ ὑποδήλωναν τὴν πρόθεση τῶν Σοβιετικῶν νὰ μὴ παρασυρθοῦν σὲ συγκρούσεις πρὸς ὄφελος ἄλλων. Ἔτσι, οἱ συνομιλίες, ἐνῶ ξεκίνησαν μὲ αἰσιόδοξες προοπτικές, σὲ λίγο ἀποτελματώθηκαν. Οἱ εὐρωπαϊκοὶ λαοὶ δὲ μποροῦσαν νὰ πιστέψουν ποτὲ σὲ ἀποτυχία, γιαυτὸ καὶ αἰσιοδοξοῦσαν. Τέλη Ἰουλίου μάλιστα ἔβλεπαν ἐπικείμενη τὴν ὑπογραφὴ τῆς συμφωνίας. (Μιλῶ πάντα γιὰ τὶς ἐφημερίδες τῶν Γιαννίνων, ποὺ τιτλοφοροῦσαν τὰ κείμενά τους καὶ σχολίαζαν μὲ βάση τὸ περιεχόμενο τῶν ἀνταποκρίσεων ποὺ δημοσίευαν). *Ἐπετεύχθη προσέγγισις τῶν Ἀγγλορωσικῶν ἀπόψεων-Λέγεται μάλιστα ὅτι ὑπεγράφη χθὲς καὶ τὸ σύμφωνον* (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 27-7-39). Τὴν ἑπόμενη μέρα (28-7-39) ἡ ἐφημερίδα προχωροῦσε περισσότερο, θεωρώντας σίγουρη τὴν ἐπικείμενη ὑπογραφὴ τοῦ συμφώνου: *Σχόλια καὶ κρίσεις ἐπὶ τῆς συμφωνίας τῆς Μόσχας - Ἡ προκληθεῖσα ἐντύπωσις εἰς Βερολῖνον καὶ Ρώμην*. Στὶς 29-7-39: *Αἱ Ἀγγλορωσικαὶ συνεννοήσεις εἰς τὸ τέρμα*. Στὶς 2-8-39: *Ἡ Ἀγγλορωσικὴ συμφωνία θεωρεῖται πλέον γεγονός*. Παρὰ τὶς προβλέψεις οἱ συνομιλίες εἶχαν ὁδηγήσει σὲ ἀδιέξοδο καὶ ἡ συμφωνία δὲν ὑπογραφόταν. *Ἀποστέλλονται νέαι ὁδηγίαι διὰ τὰς διαπραγματεύσεις ἐν Μόσχᾳ* (5-8-39), γιὰ νὰ ἐξουδετερωθοῦν οἱ διαφωνίες ποὺ εἶχαν προκύψει καὶ νὰ καταβληθεῖ μιὰ ἀκόμα τελευταία προσπάθεια γιὰ τὴν ὑπογραφὴ συμφωνίας. Οὔτε οἱ νέες ὁδηγίες προώθησαν τὶς συζητήσεις. Στὸ γιατὶ δὲν προχωροῦσαν ἔχουν δοθεῖ ἤδη οἱ ἑρμηνεῖες ἀπὸ ἔγκυρους ἱστορικούς. Ἡ βασικότερη αἰτία ἦταν πὼς κι ἀπὸ τὶς δυὸ πλευρὲς ὑπῆρχε ἔλλειψη ἐμπιστοσύνης. Ἔτσι: *Νέαι δυσχέρειαι εἰς τὰς ἐν Μόσχᾳ συνομιλίας* (18-8-39): *Ἐπιδεινοῦται ἡ διεθνὴς κατάστασις* διαπίστωναν οἱ ἐφημερίδες στὶς 19-8-39 καὶ στὶς 22-8-39: *Ἡ ἀρξαμένη ἑβδομὰς εἶναι ἡ κρισιμωτέρα διὰ τὴν εἰρήνην*. Καὶ ἦταν: Ἡ Ρωσία τὴν προηγούμενη μέρα (21-8-39) ἔκανε γνωστὸ στοὺς ἐκπροσώπους τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας στὴ Μόσχα ὅτι οἱ συνομιλίες διακόπτονταν. Στὶς 23 ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Γερμανίας φὸν Ρίμπεντροπ ἔφτανε στὴ Μόσχα γιὰ συνομιλίες ποὺ δὲν κράτησαν παρὰ μιὰ μέρα· τὴ νύχτα τῆς 23 πρὸς 24 Αὐγούστου ὑπογραφόταν στὴ Μό-

σχα τὸ σύμφωνο «μὴ ἐπιθέσεως» μεταξὺ Γερμανίας καὶ Ρωσίας καὶ τὸ μυστικὸ πρωτόκολλο, μὲ τὸ ὁποῖο διαμελιζόταν ἡ Πολωνία καὶ ἐξαφανίζονταν εὐρωπαϊκὰ κράτη. Ὁ πόλεμος ἦταν πιὰ ζήτημα ἡμερῶν.

Τὶ γινόταν στὴν Ἑλλάδα στὸ διάστημα αὐτῶν τῶν τραγικῶν μηνῶν τοῦ καλοκαιριοῦ, τοῦ τελευταίου τῆς εἰρήνης; Τὶ γινόταν στὰ Γιάννινα καὶ τὴν Ἤπειρο; Στὶς 2-7-39 δημοσιευόταν στὶς τοπικὲς ἐφημερίδες -ὅπως καὶ στὶς ἀθηναϊκὲς- ἡ εἴδηση, σὲ μιὰ ἄκρη τῆς τελευταίας σελίδας τους, χωρὶς σχόλια (οὔτε καὶ κατὰ τὶς ἑπόμενες μέρες δημοσιεύτηκε σχόλιο) τὸ ἑξῆς: *Κατὰ τὴν χθεσινὴν συνεδρίασιν τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τῆς Ἐκδοτικῆς Τραπέζης, ὁ ὑποδιοικητὴς αὐτῆς κ. Βαρβαρέσσος ἀνακοίνωσεν ὅτι ὁ διοικητὴς τῆς Τραπέζης κ. Τσουδερὸς παρητήθη διὰ λόγους ἀτομικῆς φύσεως.* Δὲν παραιτήθηκε ὁ Τσουδερός, στὸ πρόσωπο τοῦ ὁποίου πολλοὶ ἔβλεπαν τὸν ἰσχυρὸ ἄνδρα τοῦ καθεστῶτος, τὸν παραίτησαν. Ἔχει ἀναφερθεῖ ἤδη πὼς ὁ Τσουδερὸς εἶχε συνδεθεῖ μὲ τὶς μυστικὲς ἀντιδικτατορικὲς ὀργανώσεις καὶ εἶχε ἀναλάβει, μὲ τὴ βοήθεια πολλῶν παραγόντων, νὰ ἡγηθεῖ κίνησης γιὰ ἀνατροπὴ τῆς δικτατορίας καὶ σχηματισμὸ κυβέρνησης ὑπὸ τὴν προεδρία του. Ὅμως οὔτε αὐτὴ ἡ τελευταία ἀπόπειρα εὐδοκίμησε. Ἀπὸ τυχαῖα περιστατικὰ ὁ Μανιαδάκης ὁδηγήθηκε στὴν ἀποκάλυψη τῶν σχεδίων τῶν ὀργανωτῶν, συνέλαβε τὸν Τσουδερό, τὸν ὑποχρέωσε νὰ ὁμολογήσει, μπροστὰ στὸ Μεταξᾶ, τὶ σχεδίαζε μὲ τοὺς συντρόφους του, καὶ νὰ ὑπογράψει ἐπιστολή, ἀπευθυνόμενη στὸ Μεταξᾶ, μὲ τὴν ὁποία τοῦ γνωστοποιοῦσε ὅτι *διὰ λόγους οἰκογενειακοὺς καὶ ἰδιωτικοὺς* ὑπέβαλε τὴν παραίτησή του ἀπὸ τὴ θέση τοῦ διοικητῆ τῆς Ἐκδοτικῆς Τράπεζας. Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα *ὑπήχθη εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τοῦ Μανιαδάκη,* ὅπως τοῦ εἶπε ὁ ἴδιος ὁ Μεταξᾶς, γιὰ νὰ ἐκτοπιστεῖ στὴ Σύρο. Στὴ θέση του τοποθετήθηκε, προσωρινά, ὁ διοικητὴς τῆς Ἐθνικῆς Τράπεζας Ι. Δροσόπουλος. Ὁ Μανιαδάκης ἐρεύνησε περισσότερο τὴν ὑπόθεση κι ἀποκάλυψε τοὺς συνεργάτες τοῦ Τσουδεροῦ στὴν τράπεζα, στοὺς ὁποίους καὶ συνέλαβε, χωρὶς ὅμως νὰ φτάσει καὶ στοὺς ἐπικεφαλῆς τῶν ἐνεχόμενων στὴ συνωμοσία.

Ἡ παραίτηση καὶ σύλληψη τοῦ Τσουδεροῦ δὲ δημιούργησαν ἀπορίες, στὰ Γιάννινα τουλάχιστο, κανένας δὲ γνώριζε τὶ εἶχε συμβεῖ στὴν πραγματικότητα. Ἔτσι πίστεψαν ὅτι παραιτήθηκε γιὰ οἰκογενειακοὺς κι ἄλλους λόγους. Ἡ ἀτμόσφαιρα, λοιπόν, δὲ διαταράχτηκε. Ἡ προσοχὴ τοῦ κόσμου, μὲ τὰ δημοσιεύματα κυρίως τοῦ τύπου, ἄρχισε νὰ στρέφεται, πρὸς ἄλλα... σοβαρότερα πράγματα: Στὶς προετοιμασίες γιὰ τὸν καλλίτερο ἑορτασμὸ τῆς τρίτης ἐπετείου τῆς 4ης Αὐγούστου. Ἀπὸ τὶς 10 κιόλας τοῦ Ἰουλίου, ὁ δήμαρχος συγκάλεσε στὸ Δημαρχεῖο σύσκεψη τῶν προεδρείων ὅλων τῶν ὀργανώσεων καὶ σωματείων, γιὰ ν' ἀποφασίσουν γιὰ τὸν τρόπο τῆς ὀργάνωσης τῆς γιορτῆς. Καταρτίσθηκε μεγάλη ἐπιτροπὴ ἑορτασμοῦ ἀπὸ τοὺς προέδρους τῶν ὀργανώσεων καὶ δεύτερη, ἡ ἐκτελεστική, που θὰ εἶχε τὴν εὐθύνη τῆς ἐκτέλεσης τῶν λαμβανόμενων ἀποφάσεων. Σὲ νέα συνεδρίαση

θ' ἀποφασιζόταν ὁ τρόπος τῆς ἐξασφάλισης οἰκονομικῶν μέσων γιὰ τὴν ὀργάνωση τῶν ἑορτῶν. Θὰ τὴν πλήρωναν πάλι -ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἄλλες ἐπιβαρύνσεις, τὶς ὁποῖες θ' ἀποφάσιζε ἡ Γενικὴ διοίκηση- τὰ ταμεῖα τοῦ Δήμου καὶ τῶν ὀργανώσεων. Στὸ μεταξύ, ἐνῶ τὰ σύννεφα πύκνωναν στὸ διεθνὴ ὁρίζοντα καὶ ὑποχρέωναν τὴν Ἑλλάδα νὰ λάβει μέτρα γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση ἀπρόοπτων ἐξελίξεων, οἱ Γιαννιώτικες ἐφημερίδες δημοσίευσαν τὸ λόγο τοῦ δήμαρχου κατὰ τὴ σύσκεψη τῶν ὀργανώσεων, κι ἀνακοινώσεις τῆς Ε.Ο.Ν. (XVIII περιφερειακὴ διοίκησις Ε.Ο.Ν. Νομοῦ Ἰωαννίνων) γιὰ τὴν «ἱστορικὴ ἡμέρα τῆς 16 Ἰουλίου 1939», τότε θὰ γίνονταν οἱ ἀγῶνες τῆς Ε.Ο.Ν. Ἠπείρου καὶ Κερκύρας (12-7-39), καθὼς κι ἄρθρα (13-7-39) γιὰ τὶς προετοιμασίες τῆς γιορτῆς, γιὰ τὰ αἰσθήματα τῶν ἀγροτῶν ἀπέναντι στὴν 4η Αὐγούστου, γιὰ τὴ σημασία τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς τρίτης ἐπετείου (14-7-39 κι ἄλλα σχετιζόμενα μ' αὐτή. Ἀπὸ τὶς 23-7-39 -καὶ σὲ πολλὲς συνέχειες- ἄρχισε νὰ δημοσιεύεται σ' ὅλες τὶς ἐφημερίδες *Ὁ ἀπολογισμὸς τοῦ ἀναδημιουργικοῦ ἔργου τῆς ἐθνικῆς κυβερνήσεως ἐν Ἠπείρῳ ἀπὸ τῆς 4 Αὐγούστου 1938 μέχρι σήμερον*, σ' ὅλους τοὺς τομεῖς καὶ μὲ πλῆθος λεπτομέρειες· οἱ μεγάλες καὶ μικρὲς ἐπιτροπὲς συνεδρίαζαν συνεχῶς, σ' ὅλα τὰ χωριὰ συγκροτοῦνταν ἐπιτροπὲς ἑορτασμοῦ καὶ δημοσιεύονταν στὶς ἐφημερίδες, ὁ δήμαρχος κυκλοφόρησε (20-7-39) τὴν καθιερωμένη προκήρυξή του, πλέκοντας ὕμνους πρὸς τὸ βασιλιᾶ, τὸ Μεταξᾶ καὶ τὴν κυβέρνηση, μὲ ἀναφορὰ στὸ ἔργο τους καὶ προτροπὲς σ' ὅλους τοὺς Ἠπειρῶτες νὰ μετάσχουν στὸν ἑορτασμό. Τὴν τελευταία ἑβδομάδα, πρὶν ἀπὸ τὴν 4η Αὐγούστου, οἱ σελίδες ὅλων τῶν ἐφημερίδων καλύπτονταν μὲ ἄρθρα γιὰ τὴ μεγάλη ἐπέτειο, γιὰ τὴ δράση τῆς Ε.Ο.Ν., γιὰ τὶς ἀποφάσεις τῆς ἐπιτροπῆς ἑορτασμοῦ καὶ μὲ προκηρύξεις γιὰ τὴ σημασία *τῆς μεγάλης ἡμέρας τῆς ἐθνικῆς ἀναγεννήσεως*, τῆς ἐπιτροπῆς, καὶ τῶν σωματείων, ἀπὸ τοὺς ἁμαξοκαραγωγεῖς ὡς τοὺς καφεπῶλες, κανένα σωματεῖο δὲν ἔμεινε νὰ μὴν ἐκφράσει τὸ θαυμασμὸ γιὰ τὸ μέγα ἔργο ποὺ εἶχε ἐπιτελεστεῖ.

Φυσικὰ τὰ γεγονότα, ποὺ εἶχαν ἄμεση σχέση καὶ μὲ τὴ μοίρα τῆς Ἑλλάδας, διέγραφαν τὴ δική τους πορεία καὶ ὑποχρέωναν τὴν ἑλληνικὴ κυβέρνηση νὰ παίρνει μέτρα. Ἀπὸ τὶς 16-7-39 καὶ γιὰ πολλὲς μέρες δημοσιεύονταν στὶς ἐφημερίδες ἀνακοίνωση τοῦ ὑφυπουργείου Στρατιωτικῶν, μὲ τὴν ὁποία γινόταν γνωστὸ πὼς ὅσοι ἤθελαν νὰ ταξιδέψουν σὲ παραμεθόριες περιοχὲς τοῦ κράτους, καὶ βέβαια καὶ στὴν Ἤπειρο, γιὰ ὁποιοδήποτε λόγο, *δέον ἀπαραιτήτως νὰ ἐφοδιάζωνται διὰ βεβαιώσεων τῶν ἀστυνομικῶν ἀρχῶν τοῦ τόπου τῆς διαμονῆς των ἢ καὶ διὰ δελτίων ταυτότητος προσφάτως ἐκδιδομένων καὶ τεθεωρημένων, προκειμένου νὰ τυγχάνωσιν εὐκολιῶν ἐκ μέρους ἁρμοδίων στρατιωτικῶν καὶ ἀστυνομικῶν ἀρχῶν διὰ τὴν κυκλοφορίαν των εἰς τὴν ζώνην ταύτην.* Οἱ ἀρχὲς φοβοῦνταν κατασκοπευτικὲς δραστηριότητες, Ἰταλῶν καὶ Γερμανῶν, στοὺς χώρους ἐκτέλεσης ὀχυρωματικῶν ἔργων καὶ γιαυτὸ ἀπαγόρευσαν τὴν ἀνεξέλεγκτη εἴσο-

δο σ' αὐτούς. Ἕνα ἄλλο σοβαρὸ μέτρο ποὺ πῆρε ἡ κυβέρνηση ἦταν ἡ προσπάθεια γιὰ τὴν ἀξιοποίηση ὅσο τὸ δυνατὸν περισσότερων ἀνεκμετάλλευτων γεωργικῶν ἐκτάσεων, πρὸς ἐξασφάλιση ἀγαθῶν γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση δυσμενῶν ἐξελίξεων. Ἡ σιτάρκεια, χάρη στὰ μέτρα ποὺ εἶχαν ληφθεῖ τὰ προηγούμενα χρόνια, εἶχε ἐξασφαλιστεῖ, ἔπρεπε ὅμως νὰ καλλιεργηθεῖ κάθε γωνιὰ τῆς γῆς, στὰ χωριὰ καὶ τὶς πόλεις, γιὰ παραγωγὴ καὶ ἄλλων ἀγαθῶν, ἐκτὸς τοῦ σιταριοῦ (πατάτας, ὄσπριων κλπ.). Ἀπὸ τὴ μέρα ποὺ ἄρχισε ὁ πόλεμος, μὲ τὴν εἰσβολὴ τῶν Γερμανῶν στὴν Πολωνία, οἱ συστάσεις γιὰ καλλιέργειες τῶν κήπων στὶς πόλεις ἔγιναν ἐντονότερες, πῆραν μᾶλλον τὴ μορφὴ διαταγῶν. Θ' ἀναφερθοῦμε στὴ συνέχεια σ' αὐτό.

Ἡ ὑπογραφὴ τοῦ Γερμανορωσικοῦ συμφώνου, ἐπέτεινε τὴν ἀγωνία τῶν λαῶν, γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῶν γεγονότων, ὁδηγοῦσαν πιὰ φανερὰ στὸν πόλεμο. Κι ὅπως συνήθως συμβαίνει σὲ τέτοιες περιπτώσεις ὁ κόσμος κατέκλυσε τὶς τράπεζες γιὰ ν' ἀποσύρει τὶς καταθέσεις του. Ὁ Μεταξᾶς ὑποχρεώθηκε νὰ προβεῖ στὶς παρακάτω δηλώσεις: *Ἐπειδὴ ἐσημειώθησαν κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας ἀναλήψεις καταθέσεων ἀπὸ τὰς τραπέζας, ἡ κυβέρνησις οὔτε ἀντιμετώπισε, οὔτε θ' ἀντιμετωπίσῃ τὴν λῆψιν οἱουδήποτε μέτρου σχετικοῦ. Τουναντίον ἔδωσε διαταγὰς πρὸς τὴν τράπεζαν τῆς Ἑλλάδος, ὅπως παρέχῃ εὐκολίας καὶ ἐνισχύῃ ὅλας τὰς τραπέζας, αἱ ὁποῖαι θὰ ἐζήτουν τὴν ἐνίσχυσίν της. Συνεπῶς οἱ καταθέται σπεύδοντες ν' ἀναλάβουν τὰς καταθέσεις των, ἐνεργοῦν ἐναντίον τοῦ συμφέροντός των.* Ἡ ψύχραιμη στάση τῆς κυβέρνησης ἔφερε ἀποτελέσματα. Σὲ λίγο ὁ ρυθμὸς ἀνάληψης καταθέσεων ἀνακόπηκε, χωρὶς ὅμως νὰ ἐξαλειφθεῖ ἐντελῶς. Στὸ μεταξὺ ἡ Χωροφυλακὴ εἰδοποιοῦσε τοὺς κατοίκους τῆς πόλης *νὰ τακτοποιήσουν τὸν ἰδιωτικὸν φωτισμὸν τῶν οἰκιῶν των καὶ καταστημάτων των, λαμβάνοντες ἐντὸς 24 ὡρῶν τὰ κατάλληλα μέτρα, ὥστε ν' ἀποκρυβῇ τελείως ὁ φωτισμὸς οἰκιῶν καὶ καταστημάτων* (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 26-8-39). Στὸ πλαίσιο τῆς γενικότερης ἀνησυχίας ἄρχισε πάλι νὰ διογκώνεται ἡ ἀνωνυμογραφία, ἄνθος ποὺ ποτὲ δὲν ἔλειψε κατὰ τὴ διάρκεια τῆς δικτατορίας. Ἡ VIII Ἠπειρωτικὴ μεραρχία ἀναγκάστηκε νὰ δημοσιεύσει, γιὰ ἀρκετὲς ἡμέρες, σχετικὴ μὲ τὸ θέμα ἀνακοίνωση: *Ἐπειδὴ ἐσχάτως ἡ Μεραρχία λαμβάνει σωρείαν ἀνωνύμων ἐπιστολῶν, δι' ὧν καταγγέλλονται διάφοροι παραβάσεις καὶ ἀτοπήματα, φέρεται εἰς γνῶσιν τῶν ἐνδιαφερομένων τὰ ἑξῆς: Ἀνεξαρτήτως τοῦ ὅτι ὁ τρόπος οὗτος ἐνεργείας εἶναι ἄνανδρος καὶ ἀνάξιος προσοχῆς, ἔχει καὶ ἕτερον μειονέκτημα, ὅτι δηλ. στερεῖ τὸν πρὸς ὃν ἡ καταγγελία, τῶν μέσων δι' ὧν θὰ δυνηθῇ νὰ διαπιστώσῃ τὴν παράβασιν ἢ καὶ ἄλλων πληροφοριῶν, αἵτινες τυχὸν θὰ τῷ ἦσαν ἀναγκαῖαι. Διὰ τοῦτο τοῦ λοιποῦ πᾶσα ἀνώνυμος ἐπιστολή, οἱουδήποτε περιεχομένου, ἄνευ ἄλλης διατυπώσεως θ' ἀπορρίπτεται εἰς τὰ ἄχρηστα.* Στὶς 2-9-39 ἔγινε στὰ Γιάννινα ἄσκηση συναγερμοῦ καὶ συσκότισης ἀπὸ τῆς 9-11 τὸ βράδυ. Σὲ ἀνακοίνωση τοῦ διοικητῆ τῆς *Παθητικῆς ἀεράμυνας* δίνο-

νταν ὅλες οἱ πληροφορίες γιὰ τὸ πῶς θὰ γινόταν ἡ ἄσκηση (ἔναρξη μὲ κωδωνοκρουσίες, ἀπαγόρευση κυκλοφορίας στοὺς δρόμους, σβήσιμο φώτων σπιτιῶν καὶ καταστημάτων, κλείσιμο τῶν τελευταίων, ἀπαγόρευση ἐξόδου, καὶ τρόπος λήξης συναγερμοῦ - πάλι κωδωνοκρουσίες τριῶν λεπτῶν). Ὅλα αὐτὰ ἦταν ἀσκήσεις ἐπὶ χάρτου, χρήσιμα μέν, ἀλλὰ ἐλάχιστα συνέκλιναν μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ τὶ θὰ γινόταν σὲ περίπτωση ἀεροπορικῆς ἐπιδρομῆς. Ἕνα χρόνο ἀργότερα θὰ γνώριζαν καὶ τὰ Γιάννινα τὶ στὴν πραγματικότητα ἦταν ἀεροπορικὲς ἐπιδρομές, ποὺ γίνονταν συνήθως τὴ μέρα κι ὄχι τὴ νύχτα...

Ἂς ξαναγυρίσουμε στὸν ἑορτασμὸ τῆς τρίτης ἐπετείου τῆς 4ης Αὐγούστου. Σύμφωνα μὲ τὸ πρόγραμμα -ἐκτελέστηκε σ' ὅλες του τὶς λεπτομέρειες- ὁ ἑορτασμὸς ἄρχισε ἀπὸ τὴν παραμονὴ τὸ ἀπόγευμα, ὅταν ἡ Ε.Ο.Ν. *ἔχουσα ἐπὶ κεφαλῆς μουσικὰς παιανιζούσας ἐθνικὰ ἐμβατήρια, διέδραμε τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως.* Στὴ δοξολογία τῆς ἑπόμενης μέρας χοροστάτησε ὁ Σπυρίδων καὶ παραβρέθηκαν ὁ ὑπουργὸς Συγκοινωνιῶν Οἰκονόμου, ὁ Κ. Φιλοσοφόπουλος, ὁ στρατηγὸς Χαρ. Κατσιμῆτρος κι ὅλες οἱ ἄλλες ἀρχές, οἱ πρόξενοι, τὰ προεδρεῖα τῶν σωματείων κι ὀργανώσεων, ἀντιπροσωπεῖες Ε.Ο.Ν., μαθητῶν κλπ. Τὸν πανηγυρικὸ ἐκφώνησε, ὡς συνήθως, ὁ δήμαρχος Δ. Βλαχλείδης· τόνισε, ἀνάμεσα στ' ἄλλα ὑμνητικά, ὅτι *ἱστορικὸν γεγονὸς σὰν τὴν 4ην Αὐγούστου δὲν ἀναγράφεται μεγαλύτερον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος.* Ἀκολούθησε δεξίωση στὸ Δημαρχεῖο καὶ σὲ λίγο ἄρχισε *μεγαλειώδης θεαματικὴ παρέλασις* ἀναπήρων, παλαιῶν πολεμιστῶν, ἀντιπροσώπων κοινοτήτων μὲ τοπικὲς ἐνδυμασίες, μὲ πρώτους τοὺς ἀγρότες καὶ τοὺς κτηνοτρόφους (ξεπερνοῦσαν τὶς τρεῖς χιλιάδες) συνεταιριστές, ἐργάτες, *μὲ ὑπερφυσικὴν δαφνοστόλιστον εἰκόνα τοῦ κ. Μεταξᾶ*, τυρεργάτες, ἔμποροι, βιοτέχνες, ἐπαγγελματίες, ψαράδες τοῦ Νησιοῦ μὲ γραφικὲς ἐνδυμασίες καὶ μὲ τὰ σύνεργα τῆς δουλειᾶς τους καὶ τὰ ἁλιεύματά τους (καμάκια, χέλια, ψάρια κ.ἄ.), ἀθλητές, κιθαρίστες, ποδοσφαιριστές, σχηματισμοὶ νεολαίας τῆς πόλης καὶ τῶν περιχώρων, *ἡ ὑπέροχος ἐμφάνισις καὶ τὸ παράστημα τῶν ὁποίων προὐκάλεσε ζωηρότατα χειροκροτήματα καὶ οὐρανομήκεις ζητωκραυγὰς τοῦ πλήθους*, τμῆμα ποδηλατιστῶν τῆς Ε.Ο.Ν., τὰ αὐτοκίνητα τῶν σημερινῶν ΚΤΕΛ, μὲ τὸ προσωπικὸ «ἐν στολῇ», ἔνοπλα τμήματα Ἀγροφυλακῆς καὶ τέλος τμήματα στρατοῦ ὅλων τῶν ὅπλων. Μετὰ τὸ τέλος τῆς παρέλασης οἱ ἀρχὲς καὶ πολὺς κόσμος κατευθύνθηκαν στὴ θέση *Προσκύνησις*, ὅπου ἔγινε ἡ κατάθεση τοῦ θεμέλιου λίθου τοῦ Σανατορίου (Φθισιατρείου). Ἐκεῖ μίλησαν ὁ ὑπουργὸς Οἰκονόμου κι ὁ Φιλοσοφόπουλος γιὰ νὰ ἐξάρουν, ἀκόμα μιὰ φορά, τὸ ἔργο τῆς 4ης Αὐγούστου, στὸ πλαίσιο τοῦ ὁποίου ἐντασσόταν καὶ ἡ θεμελίωση τοῦ Σανατορίου (τοὺς λόγους τους δημοσίευσαν τὶς ἑπόμενες μέρες ὅλες οἱ ἐφημερίδες). Οἱ ἐπίσημοι ξαναγύρισαν στὴν πόλη γιὰ νὰ παρακολουθήσουν τοὺς κολυμβητικοὺς ἀγῶνες καὶ τὶς λεμβοδρομίες τῆς

Ε.Ο.Ν. Τὸ ἀπόγευμα ἔγιναν στὴν ἄνω πλατεία (τὴν μετονόμασαν σὲ πλατεῖα Μεταξᾶ) λαϊκοὶ χοροί, ἐνῶ ὁ ὑπουργὸς Οἰκονόμου δὲν ἄφησε ἀνεκμετάλλευτη τὴν εὐκαιρία καὶ ἐκφώνησε ἀπὸ τὸν ἐξώστη τοῦ *Ἀκροπόλ*, στὶς 7 μ.μ., ἕνα ἀκόμα λόγο, *δι' οὗ ἀνέπτυξε διὰ μακρῶν τὸ γόνιμον ἔργον τῆς τριετίας εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς*. (Χαρὰ στὴν ὑπομονὴ τῶν ἀκροατῶν του!). Ἡ γιορτὴ ἔκλεισε μὲ λαμπαδηφορία Ε.Ο.Ν. καὶ στρατοῦ, μὲ φωταγώγηση τῆς πόλης κι ἄλλη μιὰ ἀκόμα δεξίωση ἀπὸ τὴν Ε.Ο.Ν. στὸν κῆπο τοῦ «Κουραμπᾶ». *Τὸ λαϊκὸ γλέντι*, σημείωνε ὁ χρονικογράφος, *ἐξηκολούθησε μὲ ἐξαιρετικὸ κέφι μέχρι τῶν πρωϊνῶν ὡρῶν...*

Βαρειά, μολυβένια σύννεφα σκέπαζαν τὸν οὐρανὸ τῆς Εὐρώπης, οἱ καταρράχτες ἦταν ἕτοιμοι νὰ ξεσπάσουν, ἀστραπὲς προμήνυαν τὴν καταιγίδα, οἱ κεραυνοὶ δὲ θ' ἀργοῦσαν νὰ πέσουν... Σκοτάδι βαθὺ θάπεφτε στὸν κόσμο, ἡ νύχτα θάταν μεγάλη, θ' ἀργοῦσε νὰ ξημερώσει... Ἴσως πολλοὶ νὰ μὴν εἶχαν τὴν αἴσθηση τοῦ κινδύνου ποὺ πλησίαζε, ἡ τίγρη ποὺ παραμόνευε θὰ ὁρμοῦσε ξαφνικὰ πάνω τους, δὲ θὰ εἶχαν περιθώρια ν' ἀντιδράσουν... Ἂν οἱ ἄλλοι δὲν καταλάβαιναν, ὁ Πέτρος Κωστίδης, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ χρόνου, προφήτεψε τὶς συμφορὲς ποὺ θάρχονταν. Ὄχι πὼς εἶχε διαισθητικὲς ἱκανότητες, ἀλλὰ ὅσα ἄκουγε τὰ ἀξιολογοῦσε κι ἔκρινε πὼς ἡ ἀνθρωπότητα βάδιζε πρὸς τὴν καταστροφή. Ἄγνωστο ποιὲς διεργασίες συντελοῦνταν στὰ βάθη τοῦ μυαλοῦ του, ἕνα ἦταν βέβαιο γιαυτόν: Ἡ τύχη τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης καὶ ἡ τύχη τῆς οἰκογένειάς του, βάδιζαν σὲ γραμμὴ παράλληλη. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς χρονιᾶς ζοῦσε μὲ τὸ φόβο ἑνὸς ἐπικείμενου μεγάλου κινδύνου. Ἂν οἱ ἐξελίξεις τῶν γεγονότων δὲ στήριζαν τὴν ἄποψη πὼς ὅπου νάταν τὸ κακὸ θάκανε τὴν ἐμφάνισή του, γιὰ τὴν οἰκογένεια οἱ φόβοι του ἐπαληθεύτηκαν καὶ πολὺ γρήγορα μάλιστα. Τὸ Φλεβάρη, ἀπροειδοποίητα, ἔφτασε στὰ Γιάννινα ἡ Φιλίτσα μὲ τὰ δυὸ παιδιά της. Στὴν ἐμφάνισή της ὅλοι πάγωσαν. Κάτι ἔπρεπε νὰ εἶχε γίνει, κάτι ποὺ δὲν ἐπέτρεπε τὴν παραμονή της στὴν Ἀθήνα... Τοῦ Πέτρου τοῦ εἶχε κοπεῖ ἡ λαλιά, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι δὲ βρίσκονταν σὲ καλλίτερη κατάσταση. — *Εἶσαι καλὰ κόρη μου; Εἶναι καλὰ ὁ Νίκος;* ψέλλισε μὲ δυσκολία ἡ πεθερά της, ἡ Λευκή. Ἄργησε ν' ἀπαντήσει ἡ Φιλίτσα. —*Ἀπὸ ὑγεία καλὰ εἴματε μητέρα...*, ἀπάντησε τέλος, *τὰ ἄλλα εἶναι κακά, χειρότερα δὲ γίνονται...* — *Ποιὰ ἄλλα;* ρώτησε τώρα ὁ Πέτρος μ' ἕνα τόνο ἀγανάκτησης στὴ φωνή του... —*Ἔπεσε δυστυχία στὸ σπίτι μας πατέρα*, εἶπε ἡ Φιλίτσα, *κοντεύουμε νὰ πεινάσουμε, τὰ λίγα χρήματα ποὺ παίρνει ὁ Νίκος ἀπὸ τὶς ἰδιωτικὲς παραδόσεις του δὲ μᾶς φτάνουν γιὰ νὰ ζήσουμε, αὐτὸς μὲ ἀνάγκασε νὰ πάρω τὰ παιδιὰ καὶ νάρθω. Μόνος του θὰ τὰ κουτσοκαταφέρει, ἂν βέβαια τὸν ἀφήσουν...* Ὁ Πέτρος εἶχε γίνει τώρα ἔξαλλος. —*Ξεροκέφαλος εἶναι αὐτὸς ὁ γυιός μου, πεισματάρης, περήφανος, δὲ θέλει νὰ ὑποχρεωθεῖ σὲ κανένα, οὔτε στὸν πατέρα του. Γιατὶ δὲ μοῦ γράφατε ἀπὸ καιρὸ νὰ σᾶς στεί-*

λω χρήματα, νὰ ζῆτε μὲ ἀξιοπρέπεια; Γιατὶ ζητιανεύετε χτυπώντας τὶς πόρτες τῶν σπιτιῶν γιὰ μιὰ παράδοση, ἐγὼ γιατὶ εἶμαι ἐδῶ, γιὰ νὰ μετράω μόνο τὴ δυστυχία σας καὶ νὰ μὴ προσφέρω καμιὰ βοήθεια γιὰ ἀνακούφιση; Δὲ μπόρεσε νὰ συνεχίσει. Τὸ πρόσωπό του εἶχε γίνει κατακόκκινο ἀπὸ τὸ θυμό, ἡ Θάλεια τηλεφώνησε ἀμέσως στὸ Δημήτρη νάρθει στὸ σπίτι, τοῦ εἶπε πὼς ὁ πατέρας δὲν αἰσθανόταν καλά, ὁ γιατρὸς δὲν ἄργησε νὰ φτάσει. Ὅταν εἶδε τὴ Φιλίτσα καὶ τὰ παιδιά της στάθηκε ἀπορώντας, δὲν εἶπε τίποτε, τώρα εἶχε ἀνάγκη βοήθειας ὁ πατέρας. Τοῦ μέτρησε τὴν πίεση, εἶχε ξεπεράσει τοὺς 22 βαθμούς, τοῦ ἔκανε ἔνεση, τοῦ ἔδωσε ἠρεμιστικό, τὸν ξάπλωσε στὸν καναπὲ καὶ διέταξε ὅλους νὰ φύγουν ἀπὸ κοντά του... Ὁ Πέτρος δὲ μποροῦσε νὰ βρεῖ ἡσυχία, δὲ μιλοῦσε, τοῦ τὸ εἶχε ἀπαγορέψει ὁ γυιός του, τὸν ρωτοῦσε μόνο μὲ τὸ βλέμμα του, εἶχαν γίνει τὰ μάτια τοῦ πατέρα πελώρια ἐρωτηματικά, δὲν ἔπαιρνε ἀπόκριση, γιατὶ κι ὁ Δημήτρης δὲν ἤξερε τίποτε... —*Ἠρέμησε πατέρα,* εἶπε καὶ τοῦ χάϊδεψε τὸ κεφάλι, *θὰ μάθουμε. Ἀφοῦ δὲν ἔχουμε ἀρρώστεια τ' ἄλλα θὰ διορθωθοῦν.* Σὲ λίγο ὁ Πέτρος μὲ τὴ βοήθεια τῶν φαρμάκων κοιμόταν, ὁ κίνδυνος ἀπομακρύνθηκε...

Τ' ἄλλα θὰ διορθωθοῦν..., εἶχε πεῖ ὁ Δημήτρης, χωρὶς νὰ ξέρει τὶ ἦταν αὐτὰ τὰ ἄλλα. Ὅταν πῆγε στὸ δωμάτιο, ὅπου ἦταν συγκεντρωμένες οἱ γυναῖκες, κι ἄκουσε ὅσα διηγόταν ἡ Φιλίτσα, ἔμεινε μ' ἀνοιχτὸ τὸ στόμα. Μὰ ἦταν δυνατὸ νὰ συμβαίνουν τέτοια πράγματα; ἀναλογίστηκε. Καὶ στὰ Γιάννινα ἔχουμε δικτατορία, τέτοιες ὅμως διώξεις, σὰν αὐτὲς τῶν Ἀθηνῶν, δὲν ἔγιναν. Βέβαια «ὑπεύθυνες δηλώσεις» δημοσιεύονταν στὶς ἐφημερίδες ὅλο καὶ πιὸ πολλές, ἀπόδειξη πὼς πολλοὶ ἄνθρωποι πιέζονταν νὰ τὸ κάνουν γιὰ ν' ἀποφύγουν τὴν ἐξορία. Τέτοια τρομοκρατία ὅμως, νὰ ἐξαναγκάζονται οἱ οἰκογένειες νὰ μὴ δέχονται γιὰ δασκάλους τῶν παιδιῶν τους ἐκείνους ποὺ ἤθελαν, δὲν ὑπῆρχε στὴν πόλη. Καὶ τέτοιος ἐξευτελισμὸς σὲ διαπρεπεῖς καθηγητὲς τοῦ Πανεπιστημίου -σ' αὐτοὺς περιλαμβανόταν κι ὁ ἀδερφός του, ὅλοι τ' ὁμολογοῦσαν- δὲν εἶχε ξαναγίνει... Μιμοῦνται τὸ ναζισμὸ καὶ τὸν φασισμὸ κι ἐκεῖ τοὺς καλοὺς ἐπιστήμονες τοὺς κυνηγοῦν, τοὺς ἀπολύουν, τοὺς ἐξορίζουν, ...Θὰ εἶχε τάχα τέτοια μοίρα ὁ Νίκος; Ὅταν ρώτησε τὴ Φιλίτσα, ἡ ἀπογοήτευσή της ἦταν ἔκδηλη, τίποτα δὲν ἀπέκλειε, *μ' αὐτὰ ποὺ γίνονται...,* πρόσθεσε. —*Τόσο δύσκολη, λοιπόν, εἶναι ἡ κατάσταση;* ρώτησε ὁ Δημήτρης, ἔντονα ἐκνευρισμένος τώρα κι αὐτός. —*Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ σᾶς περιγράψω πῶς ζοῦμε...,* εἶπε ἡ Φιλίτσα καὶ κοίταξε φοβισμένα γύρω της, ἴδια ὅπως ἔκανε ὅταν κουβέντιαζε στὴν Ἀθήνα μὲ γνωστούς της: *Δὲ μπορεῖτε νὰ φαντασθεῖτε τὶ γίνεται,* πρόσθεσε καὶ ξέσπασε σὲ κλάματα. *Ζοῦμε νύχτα μέρα μὲ τὸ φόβο στὴν καρδιά... Οἱ νύχτες ἰδιαίτερα εἶναι μαρτυρικές... Νὰ μένεις ξάγρυπνη, ἀγωνιώντας, μήπως χτυπήσει ἡ πόρτα καὶ μποῦν καὶ σοῦ πάρουν τὸν ἄνθρωπό σου... Γιαυτὸ μ' ἔδιωξε ὁ Νίκος. Δὲν ἄντεχε νὰ μὲ βλέπει νὰ βασανίζομαι καὶ νὰ ξενυ-*

χτῶ, καὶ νὰ μὴν ἔχω χρήματα νὰ φροντίσω τὰ παιδιά μου, τέλειωσε χαμηλώνοντας τὴ φωνή της σὰ νὰ ντρεπόταν...

Τὸ βράδυ κατέβηκαν στὸ ἀρχοντικὸ τοῦ Πέτρου καὶ οἱ γονεῖς τῆς Φιλίτσας. Ἄκουσαν ἀπὸ τὸ στόμα της τὰ παθήματα τοῦ Νίκου, δὲ μίλησαν. Μόνο, σὲ κάποια στιγμὴ ὁ Γιάγκος ρώτησε: *—Κι ὁ Μάνος; Καὶ ἡ Θεώνη; Εἴχατε γράμμα τους; Μ' ἐμᾶς ἔχουν καιρὸ νὰ ἐπικοινωνήσουν... —Οὔτε σὲ μᾶς ἔγραψαν,* εἶπε ἡ Φιλίτσα, *καταλαβαίνω τὴν αἰτία. Θέλουν νὰ προφυλάξουν τὸ Νίκο ἀπὸ ἄλλες περιπέτειες... —Τὶ ἄλλο νὰ τοῦ κάνουν;* φώναξε ὁ Δημήτρης. *Τὸν ἔχουν καταστρέψει, δὲν τὸν λυποῦνται;... —Θὰ τὸν λυπηθοῦν ἂν ὑπογράψει ὑπεύθυνη δήλωση, ν' ἀποκηρύξει τὸν κομμουνισμὸ καὶ νὰ δηλώσει πὼς εἶναι πιὰ ἄνθρωπος δικός τους. Ἴσως τότε τοῦ ξαναδώσουν καὶ τὴ θέση του στὸ Πανεπιστήμιο... —Μὰ δὲν ἦταν ποτὲ κομμουνιστὴς ὁ θεῖος ὁ Νίκος γιὰ ν' ἀποκηρύξει τὴν ἰδεολογία του..,* παρατήρησε, σ' ὀργίλο τόνο κι ὁ Πετράκης. *Τὶ λογικὴ εἶναι αὐτή; Ν' ἀποκηρύξει κάτι ποὺ δὲν εἶναι;... —Δὲν δίνει τόπο στὴν ὀργή, νὰ ὑπογράψει μιὰ δήλωση, ἀφοῦ θὰ δηλώνει ὅτι ἀποκηρύσσει μιὰ ἰδεολογία, στὴν ὁποία ποτὲ δὲν ἔχει πιστέψει, νὰ ἡσυχάσει, τέλος πάντων τὸ παιδί...* παρατήρησε δειλὰ ὁ Πέτρος. *—Πατέρα! ...Τ' εἶν αὐτὰ ποὺ λές; Δὲν τὸν ξέρεις τὸ Νίκο; Εἶναι δυνατὸ νὰ φτάσει σὲ τέτοιον ἐξευτελισμό; Δὲν ὑπογράφει δήλωση. Ἂν καὶ ξέρει πὼς μπορεῖ νὰ ἔχει κι ἄλλους διωγμούς... Τὸν ἑτοιμάζουν γιὰ ἐξορία πατέρα... Ἕνας ἀκόμα λόγος ποὺ μὲ πρόσταξε νὰ φύγω... —Θὰ φτάσουν ὡς ἐκεῖ; Μὲ ποιὸ δικαίωμα;* μίλησε πάλι ξεχειλισμένος ἀπὸ ἀγανάκτηση ὁ Γιάγκος... *—Τὸ δικαίωμα δὲν τοὺς τὸ δίνει κανένας νόμος, τὸ παίρνουν μόνοι τους, ὁ Μανιαδάκης κάνει ὅ,τι θέλει, δὲ δίνει λόγο σὲ κανένα. Ἐδῶ δὲν σκέφτηκαν τὸ Μιχαλακόπουλο, ἄρρωστο ἄνθρωπο κι ἀρχηγὸ κόμματος, τὸν ἔστειλαν στὴν ἐξορία καὶ τὸν σκότωσαν, θὰ σκεφτοῦν τὸ Νίκο, συμπέθερε;* ἀποκρίθηκε ὁ Δημήτρης. *Πάρτε το ἀπόφαση. Κάνουν ὅ,τι θέλουν. Δὲν εἴδατε πῶς κατάντησαν τὶς ἐφημερίδες; Μόνο λιβανίσματα γιαυτοὺς γράφουν, τίποτ' ἄλλο...*

Μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἀτμόσφαιρα τῆς ἔξαψης καὶ τῆς ὀργῆς, κανένας δὲν παρατήρησε πὼς ὁ Πετράκης ποὺ καθόταν παράμερα συλλογισμένος, ἔφυγε ἀπὸ τὴν πίσω πόρτα τοῦ σπιτιοῦ, χωρὶς νὰ τὸν πάρουν εἴδηση. Κάποια στιγμὴ θέλησε ἡ Θάλεια νὰ τοῦ μιλήσει, τὸν ἀναζήτησε, δὲν τὸν βρῆκε. — *Ἔφυγε ὁ Πετράκης,* εἶπε στοὺς ἄλλους καὶ δὲν ἔκρυβε τὴν ἀνησυχία της. *—Ἀηδίασε..,* μίλησε ὁ πατέρας του, *δὲν τοὺς ἀντέχει ἄλλο κι αὐτός, ἄλλα πίστευε, κι ἄλλα βλέπει νὰ γίνονται... Φοβάμαι μὴν κάνει καμιὰ τρέλλα, δὲ θάχουμε μοῦτρα νὰ δοῦμε τὸν Κατσιμῆτρο... Ἡ Θάλεια δὲν ξέρει τίποτα γιαυτὴ τὴν ἀλλαγὴ τοῦ ἐσωτερικοῦ του κόσμου, μόνο σὲ μένα τὰ ἐκμυστηρεύεται... —Ἀλήθεια πατέρα; Ἄλλαξε τόσο ὁ Πετράκης, ἐγὼ δὲν τὸ κατάλαβα...* Ἦταν ἡ Θάλεια ποὺ μιλοῦσε, μὲ παράπονο, ἀλλὰ ἱκανοποίηση γιὰ τοὺς νέους προσανατολισμοὺς τοῦ ἄντρα της. Ἡ συζήτηση κράτησε ὧρες,

ἔφτασαν τὰ μεσάνυχτα. Ὁ Πετράκης δὲ γύρισε, πῆγε στὸ Στρατηγεῖο, ξάπλωσε σ' ἕνα κρεβάτι τοῦ δωματίου ποὺ εἶχε στὴ διάθεσή του ὁ ἀξιωματικὸς ὑπηρεσίας, ἔμεινε ξάγρυπνος ὅλη τὴ νύχτα. Εἶχε πιστέψει στοὺς ἀνθρώπους τῆς 4ης Αὐγούστου, ἔβλεπε τὸν πρῶτο χρόνο ἕνα ἤρεμο τοπίο, οἱ προθέσεις τους γιὰ μιὰ εἰρηνικὴ καὶ ἰσχυρὴ Ἑλλάδα, ὅπως διακήρυτταν, ταίριαζαν καὶ μὲ τὰ δικά του πιστεύω, ποτὲ δὲ μποροῦσε νὰ φανταστεῖ ὅτι πίσω ἀπὸ τὸ προσκήνιο δούλευαν μηχανισμοὶ ἀνεξέλεγκτοι, ποὺ κουρέλιαζαν συνειδήσεις, ἐξευτέλιζαν προσωπικότητες καὶ σκόρπιζαν τὴ δυστυχία καὶ τὴν ἀπόγνωση σ' ἕνα σωρὸ οἰκογένειες... Ὁ θεῖος Νῖκος, γιὰ παράδειγμα. Ἀγωνίστηκε γιὰ νὰ πετύχει, ἔχυσε πολὺ ἱδρώτα γιὰ ν' ἀνέβει στὴν κορυφὴ τῆς ἐπιστημονικῆς ἱεραρχίας, τὸν σέβονταν οἱ φοιτητὲς καὶ οἱ καλοὶ συνάδελφοί του, εἶχε τὶς πολιτικὲς πεποιθήσεις του, μπορεῖ νὰ τὶς ἔλεγε θαρρετά, μὰ δὲν προκαλοῦσε, οὔτε ὑπονόμευε τὸ ἔργο τῆς δικτατορίας. Ἦρθε ὁ Μανιαδάκης καὶ τοῦ κατέστρεψε τὴ ζωή, τοῦ διέλυσε τὴν οἰκογένεια, τὸν ἀπειλοῦσε μὲ ἐξορία γιὰ νὰ τὸν ἀναγκάσει νὰ ὑπογράψει μιὰ ἐπαίσχυντη δήλωση, θὰ τὴν ἔδιναν στὶς ἐφημερίδες γιὰ νὰ τὸν ἐξευτελίσουν. Καταλάβαινε πὼς ὁ Μανιαδάκης γινόταν ὄργανο ἀσυνείδητων ἀνθρώπων ποὺ δούλευαν κοντὰ στὸ θεῖο του, τὸν ὑπονόμευαν, ἐποφθαλμιοῦσαν τὴ θέση του, αὐτοὶ τὸν κατηγοροῦσαν, τόσο τὸ χειρότερο γιὰ τὸ Μανιαδάκη ποὺ ἔδινε πίστη σὲ ἀσυνείδητους ἀνθρώπους, τόσο τὸ χειρότερο γιὰ τὸ καθεστὼς ποὺ ἐκπροσωποῦσε... Ὁ Πετράκης ἦταν σίγουρος πὼς θὰ ἔστελναν στὴν ἐξορία τὸν θεῖο του, τίποτε δὲν τὸν γλύτωνε μὲ τὴ φορὰ ποὺ εἶχαν πάρει τὰ πράγματα. Ὅσο θόλωνε ὁ διεθνὴς ὁρίζοντας, τόσο σκληρότερα δροῦσε ἡ δικτατορία γιὰ νὰ κρατηθεῖ... Πῶς θὰ ἔβγαινε ὁ τόπος ἀπὸ αὐτὴ τὴν περιπέτεια; Ἢ μήπως στὶς δύσκολες στιγμὲς ποὺ περνοῦσε ἡ χώρα, ἦταν ἀκόμα ἀναγκαία ἡ παρουσία της, ἔστω καὶ μὲ τὶς ἀδικίες καὶ τὰ ἐγκλήματα ποὺ διέπραττε; Δὲ μποροῦσε νὰ βρεῖ ἄκρη ὁ Πετράκης, θάμεινε καὶ πολλὲς ἄλλες νύχτες ἄϋπνος... Ἡ μεταστροφὴ τῶν πεποιθήσεών του καὶ τὰ ἐρωτηματικὰ ποὺ τὸν βασάνιζαν ἀπαιτοῦσαν συνεχὴ ἐσωτερικὸ διάλογο, ἀρνητικὴ στάση πρὸς τὶς φωνὲς τῆς ἀγορᾶς καὶ στὶς ἑλκυστικὲς προσκλήσεις τῶν κοσμικῶν δεξιώσεων, αὐτοσυγκέντρωση. Ἦταν δικαιολογημένη ἡ ἔκπληξη τῆς Θάλειας, ὅταν τοῦ εἶπε πὼς δὲ δεσμευόταν πιὰ ἀπὸ τὸ πένθος γιὰ τὸ θάνατο τῆς θείας της, καὶ ἦταν τώρα ἐλεύθερη καὶ πρόθυμη νὰ τὸν συνοδεύσει στὶς δεξιώσεις καὶ τὶς χοροεσπερίδες. Γιὰ τίποτα δὲν εἶχε ὄρεξη πιὰ ὁ Πετράκης, μόνο σὲ κάποιες χορευτικὲς βραδιὲς τῆς Στρατιωτικῆς Λέσχης, γιὰ νὰ μὴν παρεξηγηθεῖ, πήγαινε μὲ τὴ Θάλεια...

Οἱ μέρες, ὕστερα ἀπὸ τὶς γιορτὲς τοῦ Πάσχα, περνοῦσαν γιὰ τὴν οἰκογένεια τοῦ Πέτρου Κωστίδη, τοὺς συγγενεῖς καὶ τοὺς φίλους του, μέσα σὲ μιὰ ἀτμόσφαιρα μουντή, ἐναρμονισμένη μὲ τὴ δραματικὴ ὑφὴ τῶν γεγονότων, γεμάτη θλίψη κι ἀπόγνωση... Τὶ νὰ γιορτάσουν; Ὁ Χριστὸς ἀναστή-

θηκε, ἀλλὰ ἡ δική τους ζωὴ ἦταν ἐνταφιασμένη σὲ βαθὺ μνῆμα, κι οὔτε ξεχώριζαν στὸν ὁρίζοντα κάποιες ἐλπίδες γιὰ ἕνα καλλίτερο αὔριο... Ὁ Νίκος ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ἄφηνε νὰ ἐννοηθεῖ στὶς λίγες γραμμὲς ποὺ τοὺς ἔγραφε, πὼς περίμενε τὸ χειρότερο, ὁ Μάνος καὶ ἡ Θεώνη ἀπὸ τὴν ἐξορία σιωποῦσαν, ὅλοι οἱ δρόμοι εἶχαν κλείσει γιὰ τοὺς ἀνθρώπους τῆς οἰκογένειας ποὺ δοκιμάζονταν σκληρά, μόνη διέξοδος ἡ ὁμολογία τοῦ ἐξευτελισμοῦ μὲ τὶς ὑπεύθυνες δηλώσεις. —*Μὰ δὲν καταλαβαίνουν πόσο ὑποβιβάζουν τὸν ἄνθρωπο, τὴν τιμὴ καὶ τὸν αὐτοσεβασμό του;* συμφωνοῦσε σὲ κάποια ἐπίσκεψή του κι ὁ φίλος τους, ὁ θαλερὸς γέροντας, ὁ Ἀχιλλέας ἐξακολουθοῦσε νὰ δίνει διαλέξεις στὴ *Λέσχη Ἰωαννίνων*, χωρὶς ποτὲ νὰ χρησιμοποιεῖ χειρόγραφο. *Ἔσχατη ταπείνωση εἶναι ἡ δημόσια ὁμολογία μετάνοιας. Φοβάμαι πὼς κάποτε θὰ τὸ καταλάβουν, ἀλλὰ θὰ εἶναι ἀργά.* Ὕστερα ἀπὸ καιρὸ τοὺς ἔφερε νὰ διαβάσουν τὴ δημοσιευμένη σὲ ἐφημερίδα δήλωση δασκάλου, ὅπου ἦταν ἀποτυπωμένη ἡ ζωὴ καὶ ἡ κομμουνιστική του δραστηριότητα μὲ κάθε λεπτομέρεια, κάθε ἐπαφή του μὲ ἀνθρώπους, τοὺς ὁποίους, ἄλλους δίκαια, ἄλλους ἄδικα ἔκανε συνένοχους. *Συνελήφθην* -κατέληγε- *καὶ ἔκτοτε φέρομαι ἀπὸ δικαστηρίου εἰς δικαστήριον καὶ ἀπὸ φυλακῆς εἰς φυλακήν. Δὲν ἔχω τὸ δικαίωμα νὰ παραπονοῦμαι κατ' οὐδενός, εἶμαι μόνος ὑπεύθυνος. Ἡ μετάνοιά μου εἶναι πλήρης, εἰλικρινὴς καὶ ἀπόλυτος. Ἡ πολιτεία ἐν τῇ μεγαλοψυχίᾳ της θὰ μὲ συγχωρήσῃ, ἀλλ' ἐγὼ οὐδέποτε θὰ συγχωρήσω ἐμαυτόν, διότι εἰς περίοδον ἀναδημιουργίας τῆς Πατρίδος, ὑπὲρ ἧς τόσας θυσίας ἡ οἰκογένειά μου προσέφερεν, ἐγὼ ἐδέχθην νὰ γίνω ὄργανον ἀνθρώπων καὶ κατευθύνσεων ἀνθρώπων ἀντιπατριωτικῶν καὶ ἀντικοινωνικῶν...* (Δυὸ «μικρὲς» παρατηρήσεις: Κατὰ τὴν περίοδο τῆς κατοχῆς «οἱ δηλωσίες» στὴ μεγάλη τους πλειοψηφία, φέρθηκαν μὲ σκληρότητα ἀπέναντι στοὺς πολιτικοὺς ἀντιπάλους τους. Καὶ δεύτερο: Τὴ μέθοδο τῆς ὑπογραφῆς δηλώσεων μετανοίας τὴν χρησιμοποίησαν καὶ οἱ ἀντιστασιακὲς ὀργανώσεις ὅλων τῶν ὑποχρεώσεων καὶ βέβαια τὸ ἐπίσημο κράτος, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση...). —*Αὐτοὶ εἶχαν κάτι ν' ἀποκηρύξουν καὶ κάποιους νὰ μαρτυρήσουν. Ὁ Νίκος τὶ νὰ γράψει στὴ δήλωση ποὺ τοῦ ζητοῦν; Οὔτε κομμουνιστὴς ἦταν, οὔτε εἶχε σχέσεις μὲ ἀνθρώπους τέτοιων φρονημάτων. Μόνιμη ἀπασχόληση ἡ μελέτη, ἡ συγγραφή, ἡ ἐπιστήμη, ἡ οἰκογένειά του. Ὅλα αὐτὰ θέλουν ν' ἀποκηρύξει; Ἄξιζε καλλίτερη τύχη ὁ ἀδελφός μου,* συμπλήρωσε μὲ παράπονο ὁ Δημήτρης.

Ἡ καλλίτερη τύχη γιὰ τὸ Νίκο ἦρθε στὰ μέσα Ἰουλίου, ὅταν στὰ Γιάννινα ἄρχιζαν οἱ προετοιμασίες γιὰ τὸν ἑορτασμὸ τῆς τρίτης ἐπετείου τῆς 4ης Αὐγούστου. Τὸν συνέλαβε ἡ Ἀσφάλεια μιὰ νύχτα, τὸν ὁδήγησε στὰ κρατητήριά της καὶ τὴν ἑπόμενη τὸν ἔβαλε σ' ἕνα βαπόρι καὶ τὸν ἔστειλε στὴν ἐξορία. Ἦταν ἐπικίνδυνος γιὰ τὴ δημόσια ἀσφάλεια, ἔτσι εἶχε ἀποφανθεῖ ἡ *Ἐπιτροπὴ Ἀσφαλείας*, ὁ Μανιαδάκης δηλαδή. Ἄργησαν νὰ μάθουν ποὺ τὸν ἔστειλαν. Στὸν Ἄη-Στράτη τὸν ἀπομόνωσαν, ἦταν καλὰ τοὺς

ἔγραφε, ὕστερα ἀπὸ καιρό, εἶχε ὅμως ἀνάγκη ἀπὸ χρήματα καὶ τρόφιμα. Τὰ ταχυδρόμησαν ἀμέσως, καθὼς κι ἕνα μεγάλο δέμα μ' ὅλα τὰ καλὰ τοῦ Θεοῦ, ἀμφέβαλλαν ὅμως ἂν ὅλα θὰ ἔφταναν στὸν ἄνθρωπό τους. Ἡ νέα περιπέτεια τοῦ Νίκου ἀποτέλεσε σοβαρὸ πλῆγμα γιὰ ὅλους, προπαντὸς γιὰ τὸν Πέτρο. Οἱ καλοκαιριάτικοι μῆνες ἀπὸ τοὺς καλλίτερους, χωρὶς βροχὲς καὶ μεγάλες ζέστες, μὲ μιὰ λίμνη γαλήνια, γεμάτη δροσιὰ καὶ πρόκληση, μὲ τὰ ἐξοχικὰ κέντρα πανέτοιμα νὰ δεχτοῦν τοὺς πελάτες τους, ὅλο καὶ λιγότεροι γίνονταν, ἡ οἰκονομικὴ κατάσταση γιὰ πολλὲς οἰκογένειες ἦταν δύσκολη, καὶ οἱ γενικότερες συνθῆκες δὲν προσφέρονταν γιὰ διασκεδάσεις... Τίποτα ἀπ' αὐτὰ δὲν ἐνδιέφερε τὸν Πέτρο. Εἶχε ἀποτραβηχτεῖ ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ ἔμεινε κουλουριασμένος ἀπὸ τὸ πρωὶ ὣς τὸ βράδυ ἐκεῖ στὸν καναπὲ τοῦ σαλονιοῦ, οὔτε ἐφημερίδες διάβαζε, οὔτε νέα ἐνδιαφερόταν νὰ μάθει. Ὅλα τοῦ προκαλοῦσαν ἀπέχθεια, ἀκόμα καὶ οἱ ἄνθρωποι, σπάνια ἔδινε τὴ συγκατάθεσή του γιὰ ἐπισκέψεις φίλων του, κι ὅσοι ἔρχονταν δὲν τοῦ ἔπαιρναν κουβέντα, τοὺς ἄκουγε μόνο, τὶς περισσότερες φορὲς προσποιοῦνταν πὼς τοὺς ἄκουγε... Ἀκόμα κι ὁ Ἀχιλλέας δὲν κατόρθωνε νὰ τὸν βοηθήσει ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴν ἐσωστρέφεια, ἄγγιζε τὰ ὅρια συνειδητῆς φυγῆς ἀπὸ τὸν κόσμο, μιὰ σκήτη μοναχοῦ ἐγκαταστημένη σ' ἕνα σαλόνι... —*Δὲ γιατρεύεται αὐτὴ ἡ πληγὴ ποὺ ἄνοιξε στὰ στήθεια μου Ἀχιλλέα, θὰ τὴν πάρω μαζί μου, γρήγορα θὰ σᾶς ἀφήσω,* ἦταν τὰ μόνα λόγια ποὺ ἄκουγε ὁ Βάντζιος στὶς λιγοστὲς ἐπισκέψεις του. Οὔτε τὰ ἄλλα μέλη τῆς οἰκογένειας βρίσκονταν σὲ καλλίτερη κατάσταση. Ἀσχολοῦνταν βέβαια μὲ τὶς δουλειές τους, ὁ Δημήτρης στὸ ἰατρεῖο του, ὁ Πετράκης στὸ στρατό, οἱ γυναῖκες μὲ τὶς ἀνάγκες τοῦ σπιτιοῦ. Ἡ Φιλίτσα καὶ ἡ Θάλεια τὸν περισσότερο χρόνο τὸν διέθεταν σὲ ἐξομολογήσεις καὶ κλάματα, ἡ μιὰ γιὰ τὸν ἐξόριστο ἄντρα της, ἡ ἄλλη γιὰ τὸν Πετράκη, τὴν φόβιζε ἡ συμπεριφορά του τῶν τελευταίων μηνῶν, λὲς καὶ ἑτοιμάζονταν νὰ ὀργανώσει ἀνταρσία ἢ νὰ σχεδιάσει κάποιο φοβερὸ ἔγκλημα. Οὔτε ὁ ἐρχομὸς τῆς Ἑλενίτσας βελτίωσε τὴν κατάσταση, μᾶλλον τὴν ἔκανε χειρότερη. Ἡ Ἑλενίτσα εἶχε μάθει ὅλες τὶς λεπτομέρειες τῆς σύλληψης τοῦ θείου της καὶ τῆς σκληρῆς μεταχείρισης ποὺ εἶχε στὴν Ἀσφάλεια, καὶ οἱ διηγήσεις της βάθαιναν τὴν πληγὴ ποὺ εἶχε ἀνοίξει στὶς καρδιὲς ὅλων. Ἀξιολύπητος εἶχε γίνει κι ὁ Γιάγκος, ὁ πατέρας τῆς Θεώνης. Δούλευε στὸ μαγαζί, χωρὶς συναίσθηση πολλὲς φορὲς τοῦ τὶ ἔκανε, τὸν κοίταζες, ἀδύνατος ὅπως ἦταν ἀπὸ καιρό, καὶ νόμιζες πὼς ἔβλεπες φάντασμα...

Ἦρθε στιγμὴ ποὺ ὅλη αὐτὴ ἡ δραματικὴ κατάσταση ποὺ βίωναν οἱ δυὸ οἰκογένειες, τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Γιάγκου, εἶχε γίνει πιὰ ὁριακή. Κάτι κακὸ θὰ συνέβαινε, ἂν συνεχιζόταν. Λίγες μέρες πρὶν ἀπὸ τὸ Δεκαπενταύγουστο, ὁ Πέτρος συνῆλθε κάπως ἀπὸ τὴν ἀποχαύνωση καὶ τὴν πλήρη ἀδράνεια τοῦ σώματος καὶ τοῦ μυαλοῦ. *Ἡ Παναγία ἡ Ἀρχιμανδριώτισσα βοήθησε, μεγάλη ἡ χάρη της,* θὰ ἔλεγε ἀργότερα ἡ γυναίκα του ἡ Λευκή. —*Φω-*

νάξτε τὸ Δημήτρη πρόσταξε μὲ τὴν ἀδύνατη φωνή του ὁ Πέτρος, *νάρθει ἀμέσως στὸ σπίτι...* Οἱ ἄλλοι ἀνησύχησαν. Στὴν κατάσταση ποὺ εἶχε ὁδηγηθεῖ, κάθε κίνδυνος ἦταν πιθανός, *δὲν αἰσθάνεται καλά,* σκέφτηκαν στὴν ἀρχή. *—Δὲν τὸν θέλω γιὰ γιατρειά, γιὰ ἄλλο τὸν χρειάζομαι, μὴν ἀνησυχεῖτε, μόνο νάρθει γρήγορα.* Ὅταν ἄκουσε τὸ τηλέφωνημα ὁ Δημήτρης, ἀνησύχησε. Ζήτησε συγγνώμη ἀπὸ τοὺς ἀρρώστους του, *ἕνα ἐπεῖγον περιστατικό,* εἶπε, *θὰ γυρίσω γρήγορα.* Μὲ μισὴ καρδιὰ ἔφτασε στὸ σπίτι, ἂν καὶ ἡ μητέρα του τὸν εἶχε διαβεβαιώσει στὸ τηλέφωνο πὼς ὁ πατέρας ἦταν καλά. *—Πῶς αἰσθάνεσαι πατέρα, γιατὶ μὲ ξεσήκωσες, θέλεις βοήθεια; — Θέλω νὰ μὲ βοηθήσεις,* ἀπάντησε ὁ γέρος, *ὄχι ὅπως ἐσὺ φαντάζεσαι, κρατῶ ἀκόμα, δὲ σὲ χρειάζομαι σήμερα, ἄλλοι ἔχουν τὴν ἀνάγκη μας, ἄλλοι... Καὶ μοῦ φαίνεται πὼς τοὺς ξεχάσαμε καὶ τοὺς ἀφήσαμε στὴν τύχη τους... — Ποιοὶ ἄλλοι πατέρα;* ἀπόρεσε ὁ Δημήτρης.... *Τὰ παιδιά μας, ποὺ ρέβουν στὴν ἐξορία, καὶ ἐμεῖς ἐδῶ, προπαντὸς ἐγώ, δὲν κάνουμε τίποτ' ἄλλο παρὰ νὰ τοὺς μοιρολογοῦμε... Ξεχάσαμε πὼς ὑπάρχει τρόπος νὰ τοὺς βοηθήσουμε... —Πῶς;* φώναξαν ὅλοι ποὺ εἶχαν μαζευτεῖ γύρω του. *—Τόσους ἀνθρώπους ἔχουμε φίλους, κάποιοι βρίσκονται σήμερα σὲ ψηλὲς θέσεις, θὰ τοὺς ὑποχρεώσουμε νὰ μᾶς βοηθήσουν... —Μὰ ἔχουμε μιλήσει σὲ πολλοὺς παπού,* τὸν διέκοψε ἡ Θάλεια. *Ὅλοι ἔδειξαν προθυμία, στὸ τέλος δὲν ἔκαναν τίποτα. Ὁ Μανιαδάκης, μᾶς εἶπαν, ἦταν ἀπροσπέλαστος. Οὔτε δεχόταν, οὔτε ἄκουε κανένα, οὔτε τὸν ἴδιο τὸ Μεταξᾶ, ἔκανε ὅ,τι αὐτὸς ἤθελε. Τὶ ἄλλο νὰ κάνουμε;... —Κάποιον ξεχάσαμε ποὺ μπορεῖ νὰ πατήσει πόδι καὶ νὰ φέρει ἀποτέλεσμα... —Ποιὸς πατέρα;* ρώτησε ὁ Δημήτρης; *ἀκόμα καὶ τὸ Φιλοσοφόπουλο πλησιάσαμε, δὲν ἔκανε τίποτε. Οἱ ἴδιες δικαιολογίες, τὸ ἴδιο ἀποτέλεσμα... —Τὸ ξέρω, ἀλλὰ ἀφήσαμε ἔξω τὸν σπουδαιότερο, τὸν δεσπότη, τὸν Σπυρίδωνα...* Οἱ ἄλλοι δὲν ἀντέδρασαν, δὲν ἤθελαν νὰ συγκατανεύσουν στὴ γνώμη τοῦ παποῦ, πίστευαν, ὁ Δημήτρης κυρίως, ὅτι ὁ Σπυρίδων ποτὲ δὲ θὰ ἐρχόταν σὲ σύγκρουση μὲ τοὺς κρατοῦντες, ἂν πρόβαλαν ἄρνηση σὲ κάποιο αἴτημά του. Γιὰ ὅλους ὁ Σπυρίδων εἶχε ταυτιστεῖ μὲ τὴν 4η Αὐγούστου, ἦταν ἀπὸ τὰ βασικὰ στελέχη της. Στὴν πραγματικότητα δὲν εἶχε ταυτιστεῖ μὲ κανένα, μόνο τὸ βασιλιὰ ἀναγνώριζε, γιὰ τοὺς ἄλλους, τηροῦσε τὰ προσχήματα, κάτι ποὺ ὁ κόσμος δὲ διέκρινε. Πίστευε μόνο στὸν ἑαυτό του καὶ κατὰ προέκταση στὸ ἔργο του, σὲ τίποτ' ἄλλο. Ὁ Πέτρος εἶχε ὑποψιαστεῖ, ἀπὸ προηγούμενες συνομιλίες μαζί του, πὼς κάτι τέτοιο συνέβαινε, οἱ ἄλλοι δὲν ἤξεραν, ἔβγαζαν συμπεράσματα ἀπ' ὅ,τι ἔβλεπαν, ἄκουγαν καὶ διάβαζαν. Οἱ ἐφημερίδες ἦταν γεμάτες ἀπὸ τοὺς ὕμνους καὶ τὰ ἐγκώμια τοῦ δεσπότη πρὸς τοὺς σωτῆρες τῆς Ἑλλάδας, δὲν εἶχαν περάσει πολλὲς μέρες ἀπὸ τὶς γιορτὲς τῆς ἐπετείου τῆς 4ης Αὐγούστου, ἠχοῦσαν ἀκόμα στ' αὐτιά τους τὰ δοξαστικὰ τοῦ Σπυρίδωνος. Ἦταν δυνατό, ἕνας τόσο ἀφοσιωμένος στὸ καθεστὼς ἄνθρωπος, νὰ δώσει ἀποτελεσματικὴ βοήθεια, γιὰ νὰ σταματήσει τὸ μαρτύριο πολιτικῶν ἀντι-

πάλων τοῦ Μεταξᾶ, ποὺ τοὺς θεωροῦσαν μάλιστα καὶ ἐπικίνδυνους; — *Εἶναι δυνατό,* φώναξε ὁ Πέτρος, σὰ νὰ εἶχε ἁρπάξει τὴ σκέψη ἀπὸ τὸ μυαλό τους καὶ ἔδινε τὴν ἀπόκρισή του. *Εἶμαι σίγουρος πὼς ὁ Σπυρίδων θὰ μᾶς βοηθήσει. Τὸ μόνο ποὺ θέλω Δημήτρη εἶναι νὰ κανονίσεις μιὰ συνάντηση μαζί του. Καθὼς δὲ διαβάζω ἐφημερίδες δὲν ξέρω πότε φεύγει καὶ πότε ἔρχεται, τ' ἄλλα εἶναι δική μου δουλειά...* Μιλοῦσε καὶ τὸ πρόσωπό του εἶχε ξανοίξει, ἡ ἐλπίδα ἄλλαξε τὴ διάθεσή του, *πῶς δὲν τὸ σκέφτηκα τόσον καιρό,* ἀναλογίστηκε, *τόχω χάσει, ἄφησα τὰ παιδιὰ νὰ βασανίζονται...* Κάποιο χαμόγελο πῆγε ν' ἀνθίσει καὶ στὰ χείλη τῶν ἄλλων, μισὸ χαμόγελο, γεμάτο ἐπιφύλαξη καὶ δυσπιστία. Ὅμως ὁ Πέτρος πίστευε, ἦταν σίγουρος. —*Θὰ τὸ φροντίσω πατέρα,* ὑποσχέθηκε ὁ Δημήτρης, *θὰ κλείσω αὐτὴ τὴ συνάντηση... Φοβάμαι ὅμως πὼς θὰ σὲ ἀπογοητεύσει ὁ φίλος σου, θὰ μπορέσεις ν' ἀντέξεις τάχα στὸ πλῆγμα;* μονολόγησε. Ἡ ἀλλαγὴ τῆς διάθεσης τοῦ Πέτρου εἶχε γίνει πιὰ ἐμφανής. Εἰδοποίησε τὸν ἀγαπημένο του ἀμαξά, *στὴ λίμνη,* τὸν πρόσταξε, μόλις μπῆκε μέσα, σ' αὐτὴν πρῶτα θάλεγε τὰ μυστικά του, θὰ τὴν ἔκανε κοινωνὸ τῶν ἐλπίδων του, θὰ τὰ κατάφερνε. Γύρισε κι ἀπὸ τὸ μαγαζί, ὅσοι πελάτες βρίσκονταν ἐκεῖ τὸν χαιρέτησαν μ' ἐγκαρδιότητα, εἶχαν μῆνες νὰ τὸν δοῦν, τούσφιξε τὸ χέρι καὶ ὁ Γιάγκος, εἶχε μάθει ἀπὸ τὴ Φιλίτσα, ὅσα εἶχαν γίνει στὸ σπίτι, *ἡ Παναγία νὰ σὲ βοηθήσει νὰ τὰ καταφέρεις Πέτρο, ἐγὼ καὶ ἡ Φωτεινὴ προσευχόμαστε καθημερινά...* Δὲ μπόρεσε νὰ συνεχίσει, δάκρυα πλημμύρισαν τὰ μάτια του.. —*Θὰ πετύχουμε Γιάγκο, νὰ ἐλπίζεις, θὰ γυρίσουν γρήγορα τὰ παιδιά μας...*

Λίγες μέρες, μετὰ τὴν ὑπογραφὴ τοῦ Γερμανοσοβιετικοῦ συμφώνου, ὁ πόλεμος ἄρχισε... Πρῶτο θύμα -τῆς πολεμικῆς σύρραξης αὐτὴ τὴ φορὰ- ἡ Πολωνία. Λίγους μῆνες πρίν, ὅταν, μετὰ τὸ σύμφωνο τοῦ Μονάχου, διαλυόταν ἡ Τσεχοσλοβακία, ἡ Πολωνία ἀγωνιζόταν ν' ἁρπάξει κι αὐτὴ ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὸ διαλυόμενο κράτος, χωρὶς προοπτικὴ γιὰ τὸ μέλλον καὶ τὴ δική της μοίρα. Τώρα ἐρχόταν ὁ μεγάλος ἅρπαγας νὰ καταβροχθίσει τὴν ἴδια, μαζὶ βέβαια καὶ τὴν περιοχὴ τοῦ Τέσεν, τὸ κομμάτι τῆς Τσεχοσλοβακίας ποὺ εἶχε ἁρπάξει. Ὁ προσωρινὸς συνέταιρος τοῦ Χίτλερ, ὁ Στάλιν, μὲ βάση τὸ μυστικὸ πρωτόκολλο τοῦ συμφώνου τῆς Μόσχας, θάπαιρνε κι αὐτὸς ἕνα μεγάλο κομμάτι ἀπὸ τὸ θύμα, θὰ τὸ χρησιμοποιοῦσε γιὰ τοὺς δικούς τους σκοπούς...

Τὸ πρωί, πρὶν καλὰ ξημερώσει, τῆς 1ης Σεπτεμβρίου 1939, ὕστερα ἀπὸ ἕνα σκηνοθετημένο ἐπεισόδιο, οἱ γερμανικὲς στρατιὲς πέρασαν τὰ σύνορα καὶ πλημμύρισαν τὸ Πολωνικὸ ἔδαφος, προελαύνοντας ἀκάθεκτες πρὸς τὴν Βαρσοβία. Τὸ δρόμο τοὺς τὸν ἄνοιγαν οἱ χιλιάδες τῶν γερμανικῶν ἀεροπλάνων ποὺ σκορποῦσαν παντοῦ τὸν ὄλεθρο καὶ τὴν καταστροφή. Προσπάθησαν ν' ἀντισταθοῦν οἱ Πολωνοί, ἡρωικὰ ὑπερασπίζοντας τὴν πα-

τρίδα τους, ἀλλὰ μὲ τὶ μέσα; Ἀπέναντι στὸ πλῆθος τῶν θωρακισμένων γερμανικῶν μεραρχιῶν, παρέτασαν τὸ ἱππικό, λὲς κι ἀντιμετώπιζαν ἀντίπαλους τῆς ἐποχῆς τοῦ Ναπολέοντα. Τὶ ἀποτέλεσμα μποροῦσαν νὰ ἔχουν οἱ ἡρωικές τους ἐπελάσεις ἐναντίον τῶν εἰσβολέων; Αὐτοὶ ἔμοιαζαν μὲ θηρία τῆς Ἀποκάλυψης, ἐφάρμοζαν σχέδια σύγχρονα, τὸν κεραυνοβόλο πόλεμο, τὴ μιὰ στιγμὴ τοὺς εἶχες μπροστά σου καὶ τὴν ἄλλη σὲ εἶχαν ὑπερφαλαγγίσει, δὲν ὑπῆρχε πιὰ μέτωπο, ἕνα ἀνηλεὲς σφυροκόπημα τοῦ θύματος γινόταν, ἀπὸ τὸν ἀέρα καὶ τὸ ἔδαφος, τίποτε δὲ μποροῦσε νὰ τοὺς συγκρατήσει. Δὲν εἶναι, λοιπόν, ν' ἀπορεῖ κανεὶς πὼς μέσα σὲ δυὸ ἑβδομάδες ὁ Πολωνικὸς στρατός, ποὺ ἀντιμετώπιζε τὴ μεγαλύτερη καὶ πιὸ σύγχρονη στρατιωτικὴ δύναμη τοῦ κόσμου, εἶχε διαλυθεῖ. Τίποτε δὲν ἔσωζε πιὰ τὴν Πολωνία. Ἡ γεμάτη αὐτοθυσία καὶ ἡρωισμὸ ἀντίσταση τῆς Βαρσοβίας ἦταν ἡ τελευταία ἀναλαμπὴ μιᾶς χώρας ποὺ σὲ λίγο θὰ διαμελιζόταν. Ὁ Χίτλερ κράτησε δικό του τὸ μεγαλύτερο κομμάτι· ὁ Στάλιν θὰ ἔπαιρνε, χωρὶς νὰ ρίξει τυφεκιά, ὅλη τὴν περιοχὴ τὴν ἀνατολική, ὅπου κατοικοῦσαν Λευκορῶσοι καὶ Οὐκρανοί...

Μέσα στὸ γενικὸ αὐτὸ περίγραμμα ἡ ροὴ τῆς ζωῆς καὶ ἡ τοποθέτηση τῆς κοινῆς γνώμης, ἐκφραζόμενης διὰ τοῦ τύπου, μιᾶς μικρῆς ἀκριτικῆς πόλης τῆς Ἑλλάδας, τῶν Γιαννίνων, εἶχαν τὴ δική τους ἀπόχρωση. Ὕστερα ἀπὸ ἕνα χρόνο, θὰ γινόταν μιὰ ἔντονη πινελιὰ στὸν τεράστιο πίνακα ποὺ συνέθεσε ἡ ἀντίσταση τῶν λαῶν ἐναντίον τῆς γερμανικῆς λαίλαπας. Τὰ Γιάννινα ἦταν τὸ κέντρο, ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἠπείρου, τῆς ὁποίας ὁ στρατὸς ἔδωσε τὸ πρῶτο νικηφόρο πλῆγμα ἐναντίον τῶν ἀήττητων, ὡς τότε, στρατιῶν τῶν δικτατόρων σὲ εὐρωπαϊκὸ ἔδαφος. Ἡ προετοιμασία γιαυτὴ τὴν ἀναμέτρηση ἔχει ἐνδιαφέρον.

Τὰ Γιάννινα δὲν εἶχαν διασυνδέσεις μὲ τὰ μεγάλα εἰδησεογραφικὰ κέντρα τοῦ ἐξωτερικοῦ. Τὰ ὅσα ἔγραφαν οἱ δημοσιογράφοι, ὡς κρίσεις γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῶν γεγονότων, στηρίζονταν μᾶλλον στὴ διαίσθησή τους, παρὰ σὲ σωστὴ πληροφόρηση. Ἂς μὴν ἀπορεῖ, λοιπόν, κανεὶς πὼς τὴν παραμονὴ τῆς ἔναρξης τοῦ πολέμου, ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (31-8-39), τιτλοφοροῦσε τὶς εἰδήσεις του: *Ἤρχισε νὰ πνέῃ ἄνεμος αἰσιοδοξίας διὰ μίαν εἰρηνικὴν διευθέτησιν τῆς καταστάσεως.* Ποῦ στήριζε τὴν αἰσιοδοξία του ὁ δημοσιογράφος; Πουθενά. Ἡ κρίση ἀποτελοῦσε μᾶλλον προέκταση τῶν δικῶν του διαθέσεων κι ὄχι σωστὴ ἀποτίμηση τῆς πραγματικότητας. Ἐξάλλου τὰ ἴδια τὰ γεγονότα δὲν ἄργησαν νὰ τὸν διαψεύσουν. Τὴν ἑπόμενη, τὴ μοιραία μέρα τῆς 1-9-39, τὸ σκηνικό, ὅπως οἱ τίτλοι ὁμολογοῦσαν, ἄλλαξε: *Ὁ ἀντίκτυπος ἐκ τῆς γενικῆς Πολωνικῆς ἐπιστρατεύσεως* (δὲν εἶχε μαθευτεῖ ἀκόμα ἢ δὲν εἶχε ἐπιτραπεῖ ἡ δημοσίευση τῆς ἔναρξης τοῦ πολέμου. Μόνο στὴν τελευταία εἴδηση, *Ἐπὶ τοῦ πιεστηρίου,* ἀναγραφόταν: *Παρίσιοι: Ἐξακολουθοῦν διαδόμεναι καὶ ἐνταῦθα διάφοροι ἀνεξακρίβωτοι φῆμαι περὶ ἐπεισοδίων, συνεχῶς λαμβανόντων χώραν εἰς τὰ Γερμανοπολωνικὰ σύνορα).*

Τὴν ἄλλη μέρα (2-9-39) ἀναγραφόταν καθαρὰ (στὴ β΄ σελίδα) ὅτι ἡ Γερμανία εἶχε εἰσβάλει στὴν Πολωνία, κατ' ἀνακοίνωση τοῦ Πολωνικοῦ πρακτορείου εἰδήσεων. Πῶς δικαιολόγησε ὁ Χίτλερ τὴν εἰσβολή; Ὅπως ὅλοι οἱ δικτάτορες, ποὺ ἔχουν ἐπεκτατικὲς τάσεις. Στηριζόμενος στὴν τρομερὴ πολεμικὴ μηχανή του, κυνικὸς κι ἀλαζών, ἐπηρμένος ἀπὸ τὴ γνώση ὅτι ὁ ἀντίπαλός του ἦταν ἀνίκανος νὰ τὸν ἀναχαιτίσει, δήλωνε: *Τὸ Πολωνικὸν κράτος ἀπέκρουσε τὰς προτάσεις μου πρὸς εἰρηνικὸν διακανονισμὸν* (παράδοση δηλαδὴ χωρὶς πόλεμο) *τῶν διαφορῶν καὶ κάμνει πρόκλησιν πολέμου. Οἱ Γερμανοὶ ἐν Πολωνίᾳ καταδυναστεύονται. Σειρὰ παραβιάσεων τῶν συνόρων ἀποδεικνύει ὅτι ἡ Πολωνία δὲν σέβεται τὰ σύνορά μας. Διὰ νὰ τεθῇ τέρμα εἰς τὴν κατάστασιν αὐτὴν εἶναι καιρὸς ν' ἀπαντήσω εἰς τὴν βίαν διὰ τῆς βίας. Ὁ γερμανικὸς στρατὸς θὰ πολεμήσῃ ὑπὲρ τῶν δικαίων του. Ἀναμένω ὅτι ἕκαστος στρατιώτης θὰ κάμῃ τὸ καθῆκον του. Δέον νὰ ἐνθυμῆσθε ὅτι εἶσθε στρατιῶται τῆς μεγάλης πολεμικῆς παραδόσεως καὶ ὅτι ἀνήκετε εἰς τὸ μέγα Γερμανικὸν Ἔθνος. Ζήτω τὸ Ἔθνος. Ζήτω τὸ Ράϊχ! Βερολῖνον 1 Σεπτεμβρίου 1939.* (Δὲν ἄντεξα στὸν πειρασμὸ καὶ στὴν ἀκατανίκητη πίεση τῶν ἀναμνήσεων καὶ παρέθεσα τὶς δηλώσεις τοῦ Χίτλερ· ὅλα αὐτὰ τὰ ἔζησα, ὅπως καὶ οἱ συνομίληκοί μου, μὲ τέτοια ἔνταση, ποὺ εἶναι ἀδύνατο νὰ κατρακυλήσουν στὴ λήθη. Τὰ βιώματα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ τῶν ὅσων ἀκολούθησαν τὰ κατοπινὰ χρόνια συνδεόμενα ἄμεσα μὲ τὴν τύχη τῆς πατρίδας μας, ἀσκοῦν ἀκόμα τεράστια ἐπίδραση σ' ὅσους ἐπιζοῦμε, πρέπει νὰ τὰ ἐξομολογούμαστε κατὰ διαστήματα, γιὰ ν' ἀπαλλασσόμαστε ἀπὸ τὴν τυραννία τους. Ἂς μοῦ συγχωρηθεῖ αὐτὴ ἡ παρέκβαση...). Εἶχαν καμιὰ σχέση μὲ τὴν πραγματικότητα ὅσα ἰσχυριζόταν ὁ Χίτλερ; Ἡ ἀλήθεια ἦταν ἐντελῶς ἀντίθετη, φριχτή, ὅπως ὅλες οἱ πράξεις του. Οἱ ἄνθρωποι τῆς Γκεστάπο, κατὰ διαταγή του, σκότωσαν κατάδικους τῶν φυλακῶν, τοὺς ἔντυσαν μὲ πολωνικὲς στρατιωτικὲς στολὲς καὶ τοὺς ἔρριξαν ἔξω ἀπὸ τὸ ραδιοσταθμὸ μιᾶς πόλης τῶν συνόρων, ἐνῶ ἄλλοι ἄνδρες τῶν Ες-Ες μπῆκαν στὸ σταθμό, ντυμένοι κι αὐτοὶ μὲ πολωνικὲς στολὲς καὶ μετέδωσαν ἐκπομπή, δῆθεν προερχόμενη ἀπὸ Πολωνοὺς ποὺ κατέλαβαν τὸ σταθμό... Οἱ στρατιῶτες τοῦ Ράιχ τοὺς ἀπέκρουσαν, σκότωσαν μερικοὺς καὶ τοὺς ἄλλους (τοὺς Ες-Ες) τοὺς συνέλαβαν ὡς δῆθεν Πολωνούς. Τέτοια «πρόκληση» δὲ μποροῦσε νὰ τὴν ἀνεχθεῖ ὁ Χίτλερ. Γιαυτὸ καὶ διέταξε τὶς στρατιές του, πανέτοιμες ἀπὸ καιρό, νὰ εἰσβάλουν στὴν Πολωνία! Ἀντέτασσε βία στὴ βία, ἔτσι ἔπρεπε νὰ τὸ ἀντιληφθοῦν οἱ Ἀγγλογάλλοι, ἀλλὰ καὶ οἱ πέραν τοῦ Ἀτλαντικοῦ, οἱ Ἀμερικανοί, τοὺς ὁποίους πάντοτε φοβόταν. Τὰ γεγονότα ἐξελίχτηκαν ραγδαῖα καὶ οἱ περισσότερες στῆλες τῶν γιαννιώτικων ἐφημερίδων, ὅπως καὶ τῶν ἀθηναϊκῶν κι ὅλης τῆς Ἑλλάδας, ἦταν γεμάτες ἀπ' αὐτά. Δὲν ἔλειπε κάποτε καὶ τὸ πικρὸ χιοῦμορ ἀπὸ τοὺς τίτλους: *Οὐδὲν νεώτερον ἀπὸ τὸ Δυτικὸν μέτωπον*, ἔγραφαν κατὰ τὰ τέλη τοῦ χρόνου, θυμίζοντας τὸν τίτλο τοῦ ἀντιπολεμι-

κοῦ μυθιστορήματος τοῦ Ἔριχ Μαρία Ρεμάρκ, ἐμπνευσμένου ἀπὸ τὸν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο. Καὶ βέβαια προξενοῦσαν ἀπογοήτευση τίτλοι καὶ εἰδήσεις ποὺ διαψεύδονταν τὴν ἑπόμενη μέρα: *Ἡ γραμμὴ τῶν Πολωνῶν παραμένει ἀδιάσπαστος* (3-9-39) κι ἂς εἶχαν εἰσχωρήσει δεκάδες χιλιόμετρα στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Πολωνίας οἱ Γερμανοί. Ἢ: *Ἀνεκόπη ἡ γερμανικὴ προέλασις* (13-9-39), *Οἱ Γερμανοὶ ἀποκρούονται εἰς Πολωνίαν* (24-9-39), *οἱ Πολωνοὶ ἐξακολουθοῦν νὰ συγγράφουν σελίδας δόξης* (27-9-39). Ὕστερα ἀπὸ δυὸ μέρες ὅμως: *Ὁ ἐπίλογος τοῦ Πολωνικοῦ δράματος* (29-9-39)... Ἀλλὰ βρισκόμαστε ἀκόμα στὴν ἀρχὴ τοῦ πολέμου. Ὁ Χίτλερ, μετὰ τὴν κατάληψη τῆς Πολωνίας, ἔκανε προτάσεις εἰρήνης καὶ εἶχε τὴν ἀφέλεια (;) νὰ πιστεύει ὅτι οἱ Ἀγγλογάλλοι θ' ἀποδέχονταν τὰ τετελεσμένα, ὅπως εἶχε γίνει μετὰ τὸ σύμφωνο τοῦ Μονάχου. Ξεχνοῦσε πὼς στὴ βρεταννικὴ κυβέρνηση μετεῖχε τώρα ἕνας θανάσιμος ἀντίπαλός του: ὁ Τσῶρτσιλ. Ἄλλο Μόναχο δὲν θὰ ὑπῆρχε... Ὡς τὸ τέλος τοῦ 1939, πολλὲς ἦταν οἱ δραματικὲς ἐξάρσεις τοῦ πολέμου· τὶς ξαναζῶ τώρα ποὺ γράφω καὶ νομίζω πὼς ἔγιναν πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια. Ἄρχισαν οἱ καταστροφικὲς ἀεροπορικὲς ἐπιδρομὲς τοῦ Χίτλερ στὴν Ἀγγλία, τροποποιήθηκε ἀπὸ τὴν ἀμερικανικὴ γερουσία ὁ νόμος περὶ οὐδετερότητας, κάτι ποὺ σήμαινε πὼς σιγὰ-σιγὰ ἡ Ἀμερικὴ ἔμπαινε στὸν πόλεμο, ἀναγγελλόταν ἡ καταβύθιση δεκάδων συμμαχικῶν πλοίων ἀπὸ τὶς τρομερὲς γερμανικὲς νάρκες, εἶδαν καὶ ἔπαθαν οἱ Ἀγγλογάλλοι νὰ βροῦν τὸ ἀντίδοτο τοῦ καταστρεπτικοῦ αὐτοῦ ὅπλου, παρολίγο νὰ δώσει τὴ νίκη στὴ Γερμανία. Ἡ καταδίωξη τῶν γερμανικῶν θωρηκτῶν τσέπης, ποὺ εἶχαν βγεῖ στὸν Εἰρηνικό, ἡ αὐτοβύθιση τοῦ θωρηκτοῦ *Ναύαρχος Σπέε* -εἶχε ἐγκλωβιστεῖ στὸ Μοντεβίδεο τῆς Οὐρουγουάης- καὶ ἡ αὐτοκτονία τοῦ ναυάρχου του, καθὼς καὶ ἡ ἔναρξη τοῦ ἐπιθετικοῦ πολέμου τῶν Ρώσων ἐναντίον τῶν Φινλανδῶν, οἱ ὁποῖοι ἀμύνονταν μὲ σθένος, ἦταν τὰ δραματικὰ γεγονότα τοῦ τέλους τοῦ 1939.

Ἡ στάση τῆς κυβέρνησης ἀπέναντι στὴ νέα παγκόσμια σύρραξη εἶναι γνωστὴ ἀπ' ὅσα ἱστορικὰ βιβλία ἔχουν γραφεῖ μὲ βάση καὶ τὰ στοιχεῖα τῶν ἀρχείων, τόσο τῶν συμμάχων, κυρίως τῆς Ἀγγλίας, ὅσο καὶ τῆς Γερμανίας, ποὺ ἔχουν γίνει προσιτὰ στοὺς ἐρευνητές. Ἡ Ἑλλάδα εἶχε προσκολληθεῖ στὸ ἅρμα τῆς Ἀγγλίας, διδαγμένη ἀπὸ τὰ παθήματα τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου. Τὴν πολιτικὴ αὐτὴ χάραξε ὁ βασιλιάς, στενὰ ταυτισμένος μὲ τὴν πολιτικὴ τῆς Ἀγγλίας. (Σὲ μιὰ πρόσφατη συνοπτικὴ ἐξιστόρηση τῶν γεγονότων 1940-1945, τοῦ Μάρκου Δραγούμη, μὲ τίτλο: *Ἡ Ἑλλάδα στὸν πόλεμο 1940-1945*, σελ. 47, σημειώνεται τὸ ἑξῆς, ποὺ φανερώνει τὴν ἀπόλυτη ταύτιση τοῦ Γεωργίου μὲ τὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς Ἀγγλίας. Στηρίζεται κατὰ βάση στὴν *Σύγχρονη πολιτικὴ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος τοῦ Σπ. Μαρκεζίνη* κι ἀναφέρεται στὶς συνομιλίες ποὺ γινόταν στὴν Ἀθήνα, στὶς ἀρχὲς Μαρτίου 1941, πρὶν ἀπὸ τὴ γερμανικὴ ἐπίθεση, τὶς σχετικὲς μὲ τὴν ὀργάνωση γραμμῆς ἄμυνας, σὲ περίπτωση γερμανικῆς ἐπίθεσης καὶ τὴν

ἀποστολὴ μονάδων ἀγγλικοῦ στρατοῦ. Ὁ Γεώργιος, στήριζε ἀνεπιφύλακτα τὶς ἀγγλικὲς θέσεις, σὲ σημεῖο ποὺ ἐξανάγκασε τὸ στρατηγὸ Ἀλ. Παπάγο, νὰ τοῦ πεῖ: *Μεγαλειότατε, ὑπάρχουν στιγμαὶ κατὰ τὰς ὁποίας σκέπτεσθε ὡς Ἄγγλος*). Σ' αὐτὴ τὴν πολιτικὴ εἶχε συμφωνήσει κι ὁ Μεταξᾶς, στὴν ἀρχὴ μὲ τοὺς δισταγμούς του, ἐξαιτίας τῆς παλιᾶς γερμανοφιλίας του, ἀργότερα ὅμως καὶ ἰδιαίτερα ὕστερα ἀπὸ τὴν ἔναρξη τοῦ πολέμου, χωρὶς καμιὰ ἐπιφύλαξη· συμφωνοῦσε μὲ τὸ Γεώργιο, ἀλλὰ καὶ ταυτιζόταν μὲ τὸ λαϊκὸ αἴσθημα, οἱ Ἕλληνες, στὴ συντριπτικὴ πλειοψηφία τους, στὸ πλευρὸ τῆς Ἀγγλίας βρίσκονταν. Ὁ ἑλληνικὸς λαός, βέβαια, ἀγνοοῦσε τὰ πάντα, τίποτα δὲν ἐρχόταν στὴ δημοσιότητα, ἡ κυβέρνηση ἀγωνιζόταν νὰ δώσει καὶ πρὸς τὰ μέσα καὶ τὰ ἔξω τὴν ἐντύπωση ὅτι ἤθελε νὰ διαφυλάξει τὴν οὐδετερότητά της, κρατώντας ἴσες ἀποστάσεις πρὸς τοὺς ἐμπόλεμους. Αὐτὴ τὴν ἐντύπωση ἔδιναν καὶ οἱ κατὰ καιροὺς δηλώσεις τοῦ πρωθυπουργοῦ καὶ τῶν ὑπουργῶν του. Ἀκόμα κι ὁ Κ. Φιλοσοφόπουλος, ὁ Γενικὸς διοικητής, σὲ δηλώσεις του στὰ Γιάννινα, ἀποσαφήνιζε τὴν στάση τῆς κυβέρνησης, τοῦ προσκηνίου φυσικά. Σὲ προεδρεῖα ὀργανώσεων ποὺ τὸν εἶχαν ἐπισκεφτεῖ γιὰ νὰ τὸν εὐχαριστήσουν γιὰ ἐπίλυση προβλημάτων τους δήλωνε: *Ἡ Ἑλλὰς δύναται ν' ἀτενίσῃ πρὸς τὰς διεθνεῖς ἐπιπλοκὰς ἀτάραχος. Εὑρίσκεται εἰς σχέσεις φιλικὰς πρὸς ὅλους τοὺς γείτονας καὶ μὲ ὅλους τοὺς λαούς. Μόνος της πόθος εἶναι καὶ μεριμνᾷ πῶς θὰ προαγάγῃ τὴν περισυλλογὴν καὶ τὴν πρόοδόν της. Ὁ κυβερνήτης ἄλλωστε ἀγρυπνεῖ εἰς τὸ πηδάλιον καὶ δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ νὰ παρεκλίνῃ τὸ σκάφος ἀπὸ τῆς ὁρισθείσης γονίμου καὶ ἐλπιδοφόρου γραμμῆς. Ἡ Ἑλλὰς εἶναι πάνοπλος διὰ τὰ ἔργα τῆς Εἰρήνης. Ἐὰν ὅμως, πρᾶγμα τελείως ἀπίθανον, ἀπειληθῇ, ἔστω καὶ κατ' ἐλάχιστον, ἡ Ἑλληνικὴ γῆ, ἡ Ἑλλὰς μνήμων τῆς μεγάλης ἱστορίας της θὰ δυνηθῇ ν' ἀποδείξῃ, ὅτι εἶναι πλήρως ἑτοίμη ν' ἀναλάβῃ τὴν ἄμυνάν της. Οὐδὲν ὅμως μέχρι σήμερον ὑπάρχει ποὺ νὰ μᾶς πείθῃ ὅτι κινδυνεύει ὁποθενδήποτε ἡ Ἑλληνικὴ ἀκεραιότης.* Πολλὰ ὑπῆρχαν ποὺ τὸ ἀποδείκνυαν, ἀλλὰ δὲ μποροῦσαν νὰ εἰπωθοῦν. Ὡστόσο περιέχουν κάποιες προφητικὲς νύξεις οἱ λόγοι τοῦ Φιλοσοφόπουλου: ὅτι δηλαδὴ ἡ Ἑλλάδα θὰ πολεμοῦσε, ἂν δεχόταν ἐπίθεση. Καὶ ἡ πρώτη ποὺ δέχτηκε τὴν ἐπίθεση ἦταν ἡ Ἤπειρος...

Κύριο μέλημα τῆς κυβέρνησης ἦταν νὰ πείσει τὸν ἑλληνικὸ λαὸ νὰ καταβάλλει τὴ μεγαλύτερη προσπάθεια γιὰ τὴν καλλιέργεια κάθε κομματιοῦ γῆς, ὥστε νὰ μὴ δημιουργηθεῖ πρόβλημα ἔλλειψης τροφίμων, ἐξαιτίας τοῦ πολέμου. Ὁ ἀγώνας ποὺ εἶχε ἀρχίσει ἀπὸ καιρὸ γιὰ τὴν ἐξασφάλιση τῆς σιτάρκειας εἶχε σημειώσει ἐπιτυχία. Τὴν ἴδια ἐπιτυχία ἔπρεπε νὰ ἔχει καὶ ἡ νέα «σταυροφορία». Ἰδιαίτερη προσοχὴ δόθηκε στὸ νὰ μεταβληθοῦν οἱ κῆποι τῶν πόλεων ἀπὸ μικρὲς ἐκτάσεις ἀκαλλιέργητες ἢ γεμάτες μὲ ἄνθη, σὲ λαχανόκηπους καὶ χώρους καλλιέργειας γεώμηλων καὶ ὀσπρίων, ὥστε κάθε οἰκογένεια νὰ ἐξασφαλίζει τὰ πρὸς τὸ ζεῖν, ἔστω τὰ στοιχειώδη, ἀπὸ

τὸν κῆπο της. Τὰ Γιάννινα διέθεταν τότε μεγάλες ἐκτάσεις μὲ ἀνθόκηπους, ἀνθούπολη χαρακτηριζόταν. (Ἐλάχιστοι ἀπ' αὐτοὺς ἔμειναν σήμερα, στὴ θέση τους ὑψώθηκαν πολυκατοικίες). Ὁ Φιλοσοφόπουλος κύριο στόχο δράσης του ἔθεσε τὴν καλλιέργεια τῶν κήπων τῆς πόλης. Ἡ εἰδησεογραφία τῶν ἐφημερίδων ἀναφερόταν στὶς σχετικὲς ἐγκυκλίους του, μὲ τὶς ὁποῖες παρότρυνε τοὺς πολίτες γιὰ συμμόρφωση. Ἔγραφε π.χ. ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (15-9-39): *Ὁ Γενικὸς διοικητὴς κ. Φιλοσοφόπουλος ἐν τῇ μερίμνῃ του ὅπως ἐφαρμοσθῇ ἐπακριβῶς ἡ εἰς τὸν τύπον δημοσιευθεῖσα καὶ διαφοροτρόπως γνωσθεῖσα εἰς τὸ κοινὸν ἐγκύκλιος τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς κυβερνήσεως περὶ ἐντατικῆς καλλιεργείας τῆς γῆς, ἐκτὸς τῶν δοθεισῶν διαταγῶν του καὶ τῶν χορηγηθεισῶν ὁδηγιῶν πρὸς τὰς γεωργικὰς ἀρχὰς τῆς Ἠπείρου, ἐξέδωσε ἀγορονομικὴν ἀπόφασιν διὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν κήπων καὶ τῶν αὐλῶν τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων. Ἡ πόλις, διακρινομένη διὰ τὸν ἀγροτικόν της χαρακτῆρα, θὰ δώσῃ σαφῆ παραδείγματα τῆς θελήσεώς της διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ ἐθνικοῦ καθήκοντος τῆς καλλιεργείας τῆς γῆς, ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἀποδόσεως οἱουδήποτε προϊόντος χρησίμου. Ἡ πρᾶξις αὕτη ἀποτελεῖ ἐνίσχυσιν τοῦ οἰκοκυρικοῦ πνεύματος τοῦ Ἠπειρώτου, ὅστις ὑπὸ τὴν κατεύθυνσιν τῆς Γεωργικῆς ὑπηρεσίας θὰ ἐπιδοθῇ μετὰ ζήλου εἰς τὴν καλλιέργειαν λαχανικῶν τῆς ἐποχῆς, ὡς κουκιῶν, μπιζελίων, σκόρδων, κρομμύων, μαρουλίων, σπανακίων, σεσκούλων, λαπάτων κ.λ.π. ἀπαραιτήτων διὰ τὴν διατροφὴν τῶν οἰκογενειῶν. Τὰ ἐκ τῶν κήπων παραγόμενα λαχανικὰ καθαρὰ καὶ ὑγιεινὰ ἀπὸ πάσης πλευρᾶς, μὴ ὑφιστάμενα ρυπάνσεις ἐκ μεταφορᾶς καὶ ἀτελοῦς συσκευασίας θὰ καταναλίσκονται μετὰ μεγαλυτέρας εὐχαριστήσεως. Εἰς τοὺς κήπους τῶν Ἰωαννίνων εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο νὰ φυτεύωνται κατὰ τὸν μῆνα Νοέμβριον τὰ ἀπαραίτητα ὀπωροφόρα δένδρα, ὡς συκαῖ, κυδωνέαι, δαμασκηνέαι, κορομηλέαι, βερυκοκκέαι κλπ., ἐκλεκτὰ δείγματα τῶν ὁποίων διατηροῦνται εἰς τοὺς προοδευτικοὺς κήπους τῶν οἰκοκυραίων Γιαννιωτῶν.* Δίνοντας τὸ παράδειγμα ὁ Φιλοσοφόπουλος, πρωτοστάτησε στὴν ἐκχέρσωση καὶ καλλιέργεια μὲ κηπευτικὰ φυτὰ (ὄσπρια, λαχανικὰ κ.ἄ.) τοῦ περιβόλου ποὺ βρισκόταν πίσω ἀπὸ τὴ Γενικὴ διοίκηση. Εἶχαν συγκεντρωθεῖ ἐκεῖ γιὰ νὰ ξεχερσώσουν τὸν τόπο, διευθυντές, τμηματάρχες καὶ ὑπάλληλοι καὶ τὸ σύνθημα τῆς ἔναρξης τῆς ἐργασίας ἔδωσε ὁ Φιλοσοφόπουλος, *μὲ τὴν ἀξίνην ἀνὰ χεῖρας*. Σχολιάζοντας τὴν ἀπήχηση ποὺ εἶχε στὸν ἀγροτικὸ κόσμο ἡ προτροπὴ τοῦ Φιλοσοφόπουλου γιὰ ἔνταση τῆς καλλιέργειας οἱ ἐφημερίδες ἔγραφαν ὅτι *ἀπέραντος ἐνθουσιασμὸς ἐπικρατεῖ εἰς τὴν Ἠπειρωτικὴν ὕπαιθρον, τὸν ὁποῖον ἐνεφύσησαν τὰ ἐνθουσιώδη κηρύγματα τοῦ πρώτου ἀγρότου Ἰωάννου Μεταξᾶ καὶ τοῦ ἑρμηνευτοῦ τῶν ὑψηλῶν νοημάτων του, Γενικοῦ διοικητοῦ κ. Κ. Φιλοσοφοπούλου, συνεχῶς δὲ κατακλύζουν τὴν Γενικὴν διοίκησιν τηλεγραφήματα Ἠπειρωτικῶν ἐπαρχιῶν ἀγγέλλοντα τὴν μετὰ μεγίστης καὶ*

πρωτοφανοῦς χαρᾶς, ὁρμῆς καὶ ἐνθουσιασμοῦ ἀνάληψιν τοῦ ἀγῶνος τῆς παραγωγῆς καὶ βεβαιοῦντα τὴν ἀκλόνητον θέλησιν καὶ πίστιν πρὸς τὴν νίκην τῆς αὐτάρκειας (ἐφημερίδες, 16-9-39).

Γιὰ τοὺς ὑπὸ καλλιέργεια κήπους τῶν Γιαννίνων πρέπει νὰ σημειώσουμε ὅτι ὁ ἐγχώριος τύπος, μὲ ἄρθρα καὶ εἰδησεογραφία, ἀγωνιζόταν, συμπαραστεκόμενος στὸ Φιλοσοφόπουλο, νὰ πείσει τοὺς πολίτες νὰ συμμορφωθοῦν μὲ τὶς ὁδηγίες -διαταγὲς μᾶλλον- τῆς Γενικῆς διοίκησης καὶ ν' ἀρχίσουν νὰ δουλεύουν. Φαίνεται ὡστόσο πὼς οἱ Γιαννιῶτες δὲν ἔδειχναν μεγάλη διάθεση νὰ χαλάσουν τοὺς ἀνθόκηπους τῶν σπιτιῶν τους. Ὁ Φιλοσοφόπουλος ἐπέμεινε. Ἀφοῦ στὶς 16-9-39 μίλησε στὸ κινηματοθέατρο *Τιτάνια* στοὺς συνεταιρισμένους ἀγρότες, μὲ θέμα τὴν ἐξόρμηση τοῦ κράτους γιὰ αὐτάρκεια, στὶς 19-9-39 δημοσίευσε στὶς ἐφημερίδες, ὄχι ὁδηγίες πιά, ἀλλὰ ἀπόφαση-διαταγὴ τῆς Γενικῆς διοίκησης γιὰ τὴν ὑποχρεωτικὴ καλλιέργεια τῶν κήπων: *Ἐπιβάλλομεν* -ἔλεγε ἡ ἀπόφαση- *εἰς τοὺς κατόχους κήπων ἐν τῇ περιοχῇ πόλεως Ἰωαννίνων τὴν ὑποχρεωτικὴν καλλιέργειαν αὐτῶν παρὰ πάντων τῶν ἰδιοκτητῶν κατόχων ἢ νομέων, τὴν σπορὰν καὶ περιποίησιν εἰς αὐτοὺς κηπευτικῶν ἢ ἄλλων εἰδῶν δημητριακῶν, ψυχανθῶν κ.ἄ. Ἡ ἀνωτέρω ὑποχρεωτικὴ καλλιέργεια θὰ ἐκτελεσθῇ τῇ ὑποδείξει καὶ καθοδηγήσει τῆς Γεωργικῆς ὑπηρεσίας Ἰωαννίνων, συμφώνως ταῖς δοθείσαις ὁδηγίαις, διὰ σχετικῶν ἐγκυκλίων, ὥστε νὰ παραχθῇ παραγωγὴ περισσοτέρων παντὸς εἴδους κηπευτικῶν δι' ἐπαρκῆ τροφοδότησιν τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ καὶ τοῦ στρατεύματος. Εἰς τοὺς μὴ συμμορφουμένους πρὸς τὰς διατάξεις τῆς παρούσης, δύναται νὰ ἐπιβληθῇ πρόστιμον 100-5.000 δρχ. Ἐν ὑποτροπῇ δύνανται νὰ διώκονται ποινικῶς ἐπιβαλλομένης αὐτοῖς τῆς ποινῆς φυλακίσεως ἑνὸς μέχρι τριῶν μηνῶν καὶ χρηματικῆς ποινῆς 5.000-10.000 δρχ....*

Παράλληλα μὲ τὶς ἐντολὲς γιὰ καλλιέργεια τῶν κήπων καὶ τὴν ἐπέκταση τῆς καλλιέργειας ἀγρῶν στὴν ὕπαιθρο, ἡ Γενικὴ διοίκηση, ἐφαρμόζοντας τὶς κυβερνητικὲς ὁδηγίες, συνιστοῦσε στοὺς προέδρους τῶν κοινοτήτων ἰδίως, νὰ πείσουν τοὺς κατοίκους νὰ φροντίσουν γιὰ τὴν ἐξασφάλιση προμηθειῶνγιὰ τὸν χειμώνα. Ἔλεγε ἡ ἐγκύκλιος: *Ἀναλόγως τῶν οἰκονομικῶν του δυνάμεων, ἕκαστος οἰκογενειάρχης, πρέπει να προβλέψῃ διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ χειμῶνος, κατὰ τὸν ὁποῖον αἱ συγκοινωνίαι διακόπτονται. Δὲνπρέπει λοιπὸν νὰ τὰ περιμένῃ ὅλα ἀπὸ τὸν μπακάλην. Πρέπει νὰ γίνῃ ἱκανὸς νὰ ἀντεπεξέλθῃ μόνος του εἰς μίαν ἔκτακτον ἐπισιτιστικὴν ἀνάγκην, ἐὰν ποτὲ παρουσιασθῇ τοιαύτη.* Καὶ ἐπειδὴ ὑπῆρχε κίνδυνος τὶς ὁδηγίες αὐτὲς νὰ ἐκμεταλλευτοῦν οἱ ἐπιτήδειοι, γιὰ ἀπόκρυψη τροφίμων, ἡ ἐγκύκλιος κατέληγε: *Ἡ πρόβλεψις διὰ τὸν χειμῶνα διαφέρει πολὺ ἀπὸ τὴν ἀπόκρυψιν καὶ δύναται νὰ διακριθῇ πολὺ εὐκόλως. Ἐνθαρρύνομεν καὶ ἐπιδοκιμάζομεν τὴν πρόβλεψιν τῶν καλῶν νοικοκυραίων, θὰ εὕρωμεν ὅμως τὸν τρόπον νὰ τιμωρήσωμεν παραδειγματικῶς τοὺς ἀποκρύπτοντας*

ἐμπορεύματα πρὸς κερδοσκοπίαν (ἐφημερίδες, 14-9-39). Ἀλλὰ καὶ τὸ ὑφυπουργεῖο Ἀγορανομίας βομβάρδιζε μὲ συστάσεις, ποὺ δημοσιεύονταν στὸν τοπικὸ τύπο (13 καὶ 15-9-39): Σὲ μιὰ ἐγκύκλιό του ἔδινε ὁδηγίες σ' ὅλες τὶς ἑλληνικὲς οἰκογένειες, νὰ προμηθευτοῦν, μὲ τὴν ἔναρξη τοῦ τρύγου, μοῦστο (γλεῦκος), μὲ τὸν ὁποῖο μποροῦσαν νὰ κατασκευάσουν διάφορα *εὔγευστα, ὑγιεινὰ καὶ θρεπτικὰ παρασκευάσματα, ὅπως ρετσέλια, μουστοκούλουρα, σουντζούκια κ.ἄ.* Ἰδιαίτερη σημασία ἀπέδινε στὴν παρασκευὴ πετιμεζιοῦ, γιατὶ μποροῦσε ν' ἀντικαταστήσει σὲ πολλὰ τὴ ζάχαρη, *πρὸς μεγάλην ὠφέλειαν τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας.* Συνιστοῦσε ἐπίσης τὸ ὑφυπουργεῖο τὴν ἐναποθήκευση ξηρῶν καρπῶν (καρύδια, φουντούκια, ἀμύγδαλα), ποὺ ἀποτελοῦσαν θρεπτικὴ τροφή, κυρίως γιὰ τὰ παιδιά. Τὸ ὑφυπουργεῖο οἰκονομίας ἔκανε κι ἄλλες συστάσεις. Προξενοῦν γέλιο, ὅταν τὶς διαβάζει κανεὶς σήμερα. Γιὰ νὰ μὴ χάνονται δεκάδες ἑκατομμύρια κάθε χρόνο ἀπὸ ἔλλειψη προσοχῆς ἀπὸ τὶς νοικοκυρές, συνιστοῦσε: *Πρέπει* -οἱ νοικοκυρὲς- *νὰ ὑπολογίζουν τὰ ἀπαιτούμενα διὰ κάθε γεῦμα τεμάχια ἄρτου, νὰ κόπτουν δὲ πάντοτε ὀλιγώτερα τῶν ἀπαραιτήτων, τὰ ὁποῖα νὰ συμπληροῦνται εἰς τὸ τέλος ὥστε μετὰ τὸ γεῦμα νὰ μὴ περισσεύουν κομμένα καὶ ἀχρησιμοποίητα. Ὁ ἄρτος νὰ κόπτεται εἰς μικρὰ τεμάχια, ὥστε νὰ μὴ μένουν ἀποκόμματα, τὰ ὁποῖα συνήθως χάνονται πρὸς ζημίαν τῆς οἰκονομίας, τῆς οἰκογενείας καὶ τοῦ συνόλου. Ὁ τεμαχισμὸς τοῦ ἄρτου νὰ γίνεται ἐπὶ δίσκων, ὥστε νὰ μὴ χάνωνται τὰ ψιχία, τὰ ὁποῖα νὰ φυλάσσωνται ἐντὸς καθαροῦ κυτίου, χρησιμοποιούμενα κατὰ τὴν παρασκευὴν φαγητοῦ ἀπὸ κιμᾶ... Ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ ἱεροῦ πατριωτικοῦ καθήκοντος τῆς φειδοῦς τοῦ ἄρτου, ἀποτελοῦσα οἰκονομίαν διὰ κάθε οἰκογένειαν, συντελεῖ σημαντικώτατα καὶ εἰς τὴν ἐξοικονόμησιν συναλλάγματος, ἀπαραιτήτου διὰ τὴν ἄμυναν τῆς πατρίδος. Τὴν ἰδίαν σύστασιν κάμνομεν πρὸς τὰ ἑστιατόρια, νοσοκομεῖα, κλινικάς, οἰκοτροφεῖα, σχολεῖα κλπ. καὶ γενικῶς εἰς ἱδρύματα ὅπου σιτίζονται ὁμαδικῶς ἄτομα, ὅπου δύναται νὰ προκύψῃ μεγάλη ἐξοικονόμησις ἄρτου.* Φοβερὸς ὁ ὑφυπουργὸς Ἀγορανομίας! Ἀκόμα καὶ γιὰ τὰ ψίχουλα φρόντιζε... Δὲν πιστεύω ὅμως πὼς οἱ νοικοκυρές, *μὲ εὐχαρίστησιν καὶ πατριωτικὸν ἐνθουσιασμὸν* -ὅπως ἔλεγε στὸ τέλος τῶν ὁδηγιῶν του- θὰ συμμορφώνονταν πρὸς τὰς ὑποδείξεις του, γιατὶ δὲν αἰσθάνονταν ἀκόμα τὴν ἀνάγκη νὰ κάνουν κάτι τέτοιο. Ὅταν θάφτανε ἡ κατοχὴ θάξεραν τὶ νὰ κάνουν, χωρὶς ὑποδείξεις...

Δὲν ἦταν μόνο οἱ ἀποφάσεις-ἐντολὲς τῆς Γενικῆς διοίκησης γιὰ τὴν καλλιέργεια τῶν κήπων, διαταγὲς ἔδωσε καὶ ἡ Μητρόπολη, ὕστερα ἀπὸ ἀναφορὲς καὶ αἰτήματα τῶν ἐνοριακῶν ἐπιτροπῶν. Τὸ ἴδιο ἔκαναν καὶ οἱ ὀργανώσεις τῆς Ε.Ο.Ν., ὁ δήμαρχος, κρατικὲς ἀρχὲς καὶ ἱδρύματα ποὺ εἶχαν αὐλές. Οἱ ἐφημερίδες καθημερινὰ ἀσχολοῦνταν μὲ τὸ θέμα, συνιστώντας ἐπίμονα τὴν καλλιέργεια τῶν κήπων καὶ ὑπενθύμιζαν μὲ ὑπέρτιτλο ὁλοσέλιδο ὅτι: *5.000-10.000 δρχ. πρόστιμον ἐπιβάλλεται εἰς τοὺς ἀφή-*

νοντας ἀκαλλιεργήτους ἐκτάσεις. Φαίνεται πὼς ἡ ἀνταπόκριση τοῦ κοινοῦ, παρὰ τὰ δημοσιευόμενα καὶ τὶς καθημερινὲς συστάσεις, δὲν ἦταν ἡ ἀναμενόμενη. Ὁ Φιλοσοφόπουλος ἐξαπέλυσε νέα ἐγκύκλιο, τὴν ὁποία ἔστειλε μὲ τὸ ταχυδρομεῖο σὲ κάθε οἰκογένεια τῆς πόλης (18-10-39). Ἐξέφραζε, βέβαια, τὴν ἱκανοποίησή του γιὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς σταυροφορίας, ἀλλὰ κατέληγε: *Συνιστῶμεν διὰ τελευταίαν φορὰν νὰ σπεύσητε νὰ ἐπωφεληθῆτε τοῦ ἐξαιρετικοῦ καιροῦ καὶ νὰ καλλιεργήσητε ἐπιμελῶς τοὺς κήπους σας, διότι ἡ ἀτελὴς καλλιέργεια ὡς καὶ ἡ ἐγκατάλειψις τοῦ τελευταίου τεμαχίου κήπου ἀκαλλιεργήτου συνεπάγεται βαρυτάτας κυρώσεις, ἤτοι πρόστιμον... κλπ.* Σὲ λίγες μέρες (22-10-39) καὶ νέα ὑπόμνηση τῆς ὑποχρέωσης τῶν πολιτῶν: *Πληροφορούμεθα ἁρμοδίως ὅτι ἡ Γενικὴ διοίκησις Ἠπείρου συνεκρότησε διαφόρους ἐπιτροπάς, αἵτινες ἐντὸς τῶν ἡμερῶν θὰ περιέλθουν τὴν πόλιν, προβαίνουσαι εἰς τὴν καταγραφὴν τῶν μὴ καλλιεργηθεισῶν ἐκτάσεων (κήπων, ἀκαλύπτων χώρων) πρὸς ἐπιβολὴν εἰς τοὺς μὴ συμμορφωθέντας πρὸς τὴν σχετικὴν ἀγορανομικὴν διάταξιν, αὐστηροτάτων κυρώσεων.* Στὶς 24-10-39 ὁ Φιλοσοφόπουλος, συνοδευόμενος ἀπὸ ἀνώτερα στελέχη τῆς Διεύθυνσης Γεωργίας *περιῆλθεν διαφόρους ὁδοὺς καὶ συνοικίας τῆς πόλεως, ἵνα προσωπικῶς διαπιστώσῃ τὰς καλλιεργηθεῖσας χέρσους ἐκτάσεις καὶ κήπους, μείνας πλήρως ἱκανοποιημένος ἐκ τῆς ἐκτατικῆς καὶ ἐντατικῆς καλλιεργείας.* Ἀλλοίμονο ἂν δὲν ἔμεινε ἱκανοποιημένος ὕστερα ἀπὸ τόση πίεση... Πάντως ὅλη αὐτὴ ἡ ἐκστρατεία-σταυροφορία, ἔστω κι ἂν ἦταν προϊὸν τοῦ *ἀποφασίζομεν καὶ διατάζομεν*, εἶχε ἀγαθὰ ἀποτελέσματα στὸ θέμα τῆς διατροφῆς τοῦ πληθυσμοῦ. Ἄξια λόγου προσπάθεια ἦταν καὶ ἡ ἀναληφθεῖσα γιὰ τὴν ἐπέκταση τοῦ πρασίνου μὲ ἀναδασώσεις. Ἀπὸ τὶς ἀρχὲς κιόλας τοῦ Νοεμβρίου, ἄρχισε μὲ ἀρθρογραφία τῶν ἐφημερίδων, ἡ σχετικὴ ζύμωση. Στὸν ἀγώνα τῆς ἀναδάσωσης πρωτοστάτησαν ἡ *Φιλοδασικὴ ἐπιτροπὴ* καὶ οἱ ὀργανώσεις τῆς Ε.Ο.Ν. Στὶς 5-11-39, μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἀναδάσωσης τοῦ Νησιοῦ, ἔγινε ἐκεῖ μεγάλη ἐκδήλωση-γιορτή. Παραβρέθηκαν οἱ ἀρχές, ἐκπρόσωποι τῶν ὀργανώσεων κι ἀρκετὸς κόσμος. Τὸν πρῶτο λόγο εἶχε ἡ Ε.Ο.Ν. - σὲ λίγες μέρες θὰ γιόρταζε τὴ διετία τῆς ἵδρυσής της. Πρὶν ἀπὸ τὴν ἔναρξη τῆς ἀναδάσωσης μίλησαν ὁ πρόεδρος τῆς *Φιλοδασικῆς ἐπιτροπῆς* (ἡ *Φιλοδασικὴ ἕνωσις* εἶχε διαλυθεῖ) Μ. Τσιμπρῆς, κάνοντας ἀπολογισμὸ τῆς δράσης, μὲ ἀναφορὰ στὶς ἐκτάσεις ποὺ εἶχαν ἀναδασωθεῖ, κι ὁ Κ. Φιλοσοφόπουλος, ἀπὸ τὸ λόγο τοῦ ὁποίου παρατίθεται ἕνα ἀπόσπασμα γιὰ νὰ γίνει σύγκριση μὲ τὴ σημερινὴ κατάσταση: *Εἶναι ἀληθὲς παράξενον, πῶς συμφέροντα τόσον προφανῆ δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ κάμουν τὸν Ἕλληνα νὰ σεβασθῇ τὸ δάσος. Τώρα ὅ,τι ἔγινε ἔγινε. Ἔργα ποὺ ἱδρύει ἡ φύσις δι' ἐνεργείας αἰώνων, δὲν ἐπανιδρύονται, ὅταν καταστραφοῦν διὰ χειρὸς ἀνθρώπου. Ἔπεσαν τὰ μεγάλα δάση ὑπὸ τὴν ρομφαίαν τῆς ἀναλγησίας καὶ τῆς ἠλιθιότητος. Ἡμεῖς ἂς δείξωμεν τοὐλάχιστον ὅτι μετανοοῦμεν διὰ τὸ ἔγκλημα τῶν περασμέ-*

νων γενεῶν, ἃς ἑνώσωμεν τὴν ἀσθενῆ μας προσπάθειαν μὲ τὴν κραταιὰν προσπάθειαν τῆς γῆς, διὰ νὰ ἐνδυθῇ πάλιν ἡ ἑλληνικὴ ὕπαιθρος μὲ ὡραῖον πράσινον φόρεμα. Κάθε δένδρον ποὺ φυτεύομεν εἶναι διὰ τὴν ἑλληνικὴν αὔριον μία σημαντικωτάτη προσφορά. Σωστὰ λόγια. Ἀπὸ τότε πέρασαν ἑξήντα περίπου χρόνια. Ἂν ἐξαιρέσουμε μιὰ δεκαετία πολέμου, κατοχῆς καὶ ἐμφυλίου (περίοδος ἀνεξέλεγκτης καταστροφῆς τῶν δασῶν), μισὸς αἰώνας εἰρηνικῆς περιόδου, βελτίωσε τὴν κατάσταση, τὴν ὄχι καλή, ποὺ ὑπῆρχε σ' ὅτι ἀφοροῦσε τὰ δάση, ἢ τὴν χειροτέρεψε; Δυστυχῶς ἔγινε τὸ δεύτερο. Τεράστιες ἐκτάσεις δασῶν καταστράφηκαν, πολλοὶ θὰ ἰσχυριστοῦν ὅτι ἔφταιγαν γιαυτὸ οἱ πυρκαϊές, ἀλλὰ κι αὐτὲς ἔργο τῶν ἀνθρώπων ἦταν, κι ἀντὶ νὰ καταβληθεῖ τεράστιας ἔκτασης ἀναδασωτικὴ προσπάθεια, γιὰ νὰ ὑποβοηθηθεῖ κάπως τὸ ἔργο τῆς φύσης, οἱ «ἐπιτήδειοι» μετέτρεψαν τὶς κατεστραμμένες ἀπὸ τὴν πυρκαϊὰ ἐκτάσεις σὲ οἰκόπεδα. Ἔτσι, ἀντὶ γιὰ δέντρα, φύτρωσαν στὴν καμένη γὴ σπίτια...

Ἄρχισε, ἀπὸ τὶς 9-8-39, στὸ ἐξοχικὸ κέντρο τοῦ *Κουραμπᾶ*, τὶς παραστάσεις του ὁ θίασος τῆς Νίτσας Γαϊτανάκη. Ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν ἠθοποιῶν ξεχώριζαν μερικὰ ὀνόματα ἀναγνωρισμένης ἀξίας, ὅπως ὁ Γιῶργος Ὀλύμπιος.- Ὡς διοικητὴς τῆς Τράπεζας τῆς Ἑλλάδος τοποθετήθηκε ὁ Κ. Βραβαρέσσος. Θὰ μετεῖχε, σὲ σημαντικὲς θέσεις καὶ σὲ μεταπολεμικὲς κυβερνήσεις.- Γάμοι: Ἀρχὲς Αὐγούστου ἔγιναν οἱ γάμοι τοῦ φαρμακοποιοῦ Θεοδώρου Ἰωαννίδη καὶ τῆς Μαρίας Ζηκοπούλου.- *Μετὰ πάσης ἐπισημότητος καὶ μεγάλην συρροὴν κόσμου, ἐτελέθησαν* (12-8-39) *τὰ ἐγκαίνεια τοῦ ἐπὶ τῆς πλατείας νέου ζυθεστιατορείου «Ἑλλάς», τῶν ἀδελφῶν Παπαζήση.* Γιὰ δεκάδες χρόνια ἦταν ἕνα ἀπὸ τὰ καλλίτερα ἑστιατόρια τῆς πόλης. Ἀργότερα μετατράπηκε στὸ ὁμώνυμο καφενεῖο, ἔζησε κι αὐτὸ πολλὰ χρόνια... Μερικὰ τέτοια κέντρα συνδέονται στενὰ μὲ τὴν ἱστορία τῆς πόλης καὶ μὲ τὴν πνευματικὴ-πολιτιστική της κίνηση.- Ἰσόπαλοι βγῆκαν ἀπὸ τὴν ἀναμέτρηση τῆς 13-8-1939 οἱ ποδοσφαιρικὲς ὁμάδες τοῦ *Ἀτρομήτου τῆς 4ης Αὐγούστου* καὶ τοῦ *Ὀλυμπιακοῦ* (2-2). Οἱ ὁμάδες ἦταν βέβαια ἐρασιτεχνικὲς καὶ δὲν ἴσχυαν τότε οἱ κανονισμοὶ τοῦ ἐπαγγελματικοῦ ποδοσφαίρου. Δὲν πρέπει, γιαυτό, νὰ φανεῖ παράξενο τὸ ὅτι καὶ οἱ δυὸ ὁμάδες, *λόγῳ ἀπροόπτων ἀπουσιῶν, κατῆλθον ἐνισχυμέναι διὰ 4 παικτῶν τοῦ συλλόγου «Ἀβέρωφ».*- Γάμοι: ἰωάννης Τατσιράμος καὶ Μαρία Ν. Μέλη, παντρεύτηκαν (17-8-39).- Ἀρραβῶνες: Ὁ Δημήτριος Γ. Κατσίλας, στρατιωτικὸς γιατρὸς καὶ ἡ Ἀνθούλα Χρ. Χρηστοβασίλη, ἀρραβωνιάστηκαν. Οἱ γάμοι ἔγιναν τὸ τρίτο δεκαήμερο τοῦ Δεκεμβρίου. Φίλιππος Κ. Βριζόπουλος καὶ Ἠρὼ Ν. Παπαστεφάνου, Μενέλαος Ζωΐδης καὶ Μαίρη Οἰκονομίδου, Τάκης Τσοκάνης καὶ Ἀλεξάνδρα Μπαρμπούτη, ἀρραβωνιάστηκαν. Ὁ Ἀλκ. Σταματιάδης, φιλόλογος καθηγητὴς καὶ ἡ Ἀντιγόνη Σπέη, ἀρραβωνιάστηκαν (26-9-39). Ὁ Ἀριστείδης Φλῶρος καὶ ἡ Νίκη Βολιώτη παντρεύτηκαν (τέλη Σεπτεμβρίου).- Ἡ ποιήτρια, πεζογράφος καὶ κριτικὸς Βαρβάρα Θεοδωροπούλου-Λιβαδᾶ ἐξέδωσε τὸ νέο βιβλίο της: «Ἡ Ἀγγελικὴ Πάλλη καὶ τὸ ἔργο της». Ἡ Ἀγγελικὴ Πάλλη, καταγόταν ἀπὸ τὴν Παραμυθιά, ἀλλὰ ἔζησε στὸ Λιβόρνο τῆς Ἰταλίας, ὅπου τίμησε τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὸ Ἠπειρωτικὸ ὄνομα. Ἀσχολήθηκε κυρίως μὲ τὴν ποίηση.- Ἄρχισε νὰ ἐφαρμόζεται ἡ νέα μέθοδος ἀντιλυσσικῆς θεραπείας, γιὰ τὴν ὁλοκλήρωση τῆς ὁποίας χρειάζονταν 6 μόνο μέρες. Μὲ τὴν παλαιὰ μέθοδο χρειάζονταν 22 μέρες θεραπείας.- Τὰ ὄργανα τῆς δικτατορίας παρακολουθοῦσαν ἄγρυπνα καὶ τὰ ὅσα συνέβαιναν στὴ *Λέσχη Ἰωαννίνων* καὶ κυρίως στὸ χαρτοπαίγνιο. Ἔτσι μιὰ μέρα οἱ Γιαννιῶτες διάβαζαν μὲ ἔκπληξη: *ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ τῆς Χωροφυλακῆς συνελήφθησαν ἐπ' αὐτοφώρῳ*

παίζοντες ἀπηγορευμένον παίγνιον ἐν τῇ «Λέσχῃ ἐπιστημόνων» οἱ... (ὅλοι ἦταν γνωστὰ ὀνόματα στὴν κοινωνία τῆς πόλης). Τὴν ἄλλη μέρα τὸ αὐτόφωρο Πλημμελιοδικεῖο τοὺς ἀθώωσε «λόγῳ ἀμφιβολιῶν».- Θάνατοι: *Μετὰ πάσης ἀξιοπρεπείας ἐκηδεύθη χθὲς* (20-9-39) *ὁ συμπολίτης Σπῦρος Παπασπύρου, μιὰ γνησία Γιαννιώτικη φυσιογνωμία.*- Ἔγινε ἀνασύσταση τῆς ἐπαρχίας Κονίτσης κι ὁ πρῶτος ἔπαρχος ἀνέλαβε καθήκοντα.- Ἱδρύθηκε στὰ Γιάννινα *Ἀστικὴ σχολὴ ἐμπορικῆς κατευθύνσεως.* Μὲ ἀνακοίνωση τοῦ διευθυντῆ τῆς Ἐμπορικῆς σχολῆς Ἀλ. Σπυράκη (21-9-39) γινόταν γνωστὸ πὼς στὴ σχολὴ μποροῦσαν νὰ φοιτήσουν, ὕστερα ἀπὸ ἐξετάσεις, μαθητὲς μὲ ἀπολυτήριο ἑξαταξίου δημοτικοῦ σχολείου. Οἱ ἐφημερίδες χαιρέτησαν τὴν ἵδρυση τῆς σχολῆς, ποὺ ἐρχόταν νὰ καλύψει καὶ μιὰ ἀνάγκη, δημιουργημένη ἀπὸ τὴν κατάργηση τῆς πρώτης τάξης τῆς Ἐμπορικῆς σχολῆς, ὕστερα ἀπὸ τὴν κυβερνητικὴ ἀπόφαση ἀντικατάστασής της.- Μὲ ἀπόφαση τοῦ ὑφυπουργείου Ἀσφαλείας, ἀπαγορεύτηκε, *λόγῳ τῆς διεθνοῦς καταστάσεως, ἡ ὀργάνωσις δημοσίων χορῶν, καθ' ἅπαν τὸ κράτος.*- Στὴ 1-10-39, μίλησε πρὸς τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς στὴν αἴθουσα τελετῶν τῆς *Ζωσιμαίας Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας,* μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἔναρξης τοῦ νέου σχολικοῦ ἔτους, ὁ Κ. Φιλοσοφόπουλος. Παροῦσες ὅλες οἱ ἀρχές. Τὴν ὁμιλία του δημοσίευσαν οἱ ἐφημερίδες. Μίλησε γιὰ τὴ διεθνὴ κατάσταση, τὴν ἀποστολὴ καὶ τὸ ἔργο τῶν ἐκπαιδευτικῶν στὸ πλαίσιο τοῦ *Νέου κράτους* καὶ βέβαια καὶ γιὰ τὴν Ε.Ο.Ν. Εἶπε: *Μερικοὶ ἐπιπόλαιοι ἄνθρωποι ἀμφισβητοῦν ἀκόμη τὴν χρησιμότητα τῆς ὀργανώσεως αὐτῆς. Ἀλλ' ἐὰν κρίνετε τὴν Ε.Ο.Ν. μὲ τὴν καθαρὰ πραγματιστικὴν ἀρχήν: ὅτι ὁ κάθε θεσμὸς ὑπολογίζεται μόνον ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματά του καὶ ἀπὸ τὴν χρησιμότητά του εἰς τὴν ζωήν, θὰ μπορέσετε μὲ τὸ χέρι στὴν καρδιὰ νὰ ἰσχυρισθῆτε ὅτι ὁ θεσμὸς τῆς Νεολαίας εἶναι ἕνας θεσμὸς ἐπιζήμιος ἢ περιττός.* (Γιὰ ν' ἀποδείξει τὴ χρησιμότητα τοῦ θεσμοῦ ὁ Φιλοσοφόπουλος προχώρησε σὲ λεπτομερὴ ἀπολογισμὸ τῶν πεπραγμένων τῆς Ε.Ο.Ν., παραδέχτηκε ὅμως καὶ σφάλματα καὶ καθυστερήσεις της). *Ἐν πάσει περιπτώσει* -συνέχισε- *πιστεύω ὅτι δὲν ὑπάρχουν μεταξύ σας ἀρνηταὶ καὶ ὅτι, ὡς ἄνθρωποι διδάσκοντες τὴν λογικήν, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ βλέπετε πράγματα ἐξώφθαλμα. Εἶμαι, λοιπόν, βέβαιος ὅτι ἀνενδοιάστως θὰ ταχθῆτε μαζί μας καὶ ἡ βοήθειά σας δύναται νὰ εἶναι φύσεως ποικίλης. Θὰ μᾶς βοηθήσητε ὡς ἀξιωματοῦχοι τῆς Ε.Ο.Ν., ὡς προπαγανδισταί της, ὡς ἑρμηνευταὶ τῶν ὡραίων σκοπῶν, ὡς ὑπόδειγμα τιμίων καὶ καλῶν Ἑλλήνων... Μία τελευταία ἀλλὰ σημαντικωτάτη συνδρομὴ ποὺ δύνασθε νὰ παράσχητε εἰς τὴν Νεολαίαν, εἶναι ἡ φροντὶς διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ περιοδικοῦ της. Καὶ μία τελευταία σύστασις. Ὅταν ὁμιλῆτε περὶ Ε.Ο.Ν. μὴν ἀναφέρεσθε μόνον εἰς τοὺς μαθητάς. Ὑπάρχει καὶ νεολαία ἐξωσχολική, ἀξία ἴσως μεγαλυτέρας προσοχῆς καὶ ἀγάπης.*

Ἡ καθημερινὴ ἀναφορὰ στὴν Ε.Ο.Ν. καὶ τὸ μέγα ἐνδιαφέρον ποὺ ἔδειχνε ἡ δικτατορία γιαυτή, δημιουργοῦν ἐρεθίσματα γιὰ σκέψεις γύρω ἀπὸ τὸ καθεστὼς τῆς 4ης Αὐγούστου καὶ τὸ τί ἐπιδίωκε μὲ τὴν Ε.Ο.Ν. Ἦταν καθεστὼς φασιστικό, ὅπως ἐκεῖνα τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἰταλίας; *Δὲν πρόκειται γιὰ καθεστὼς φασιστικό, ὡς σύστημα διακυβέρνησης, ἀλλὰ γιὰ καθεστὼς ποὺ χρησιμοποιεῖ τὸ σύστημα σκέψης τοῦ φασισμοῦ, ὅπως καὶ μεθόδους φασιστικές, δανειζόμενο τὴν ἰδεολογία του ἀπὸ τὶς ἰδέες ποὺ πρεσβεύουν οἱ διάφοροι φασισμοί.* Αὐτὴ τὴν ἀντίληψη ἔχει ἡ Ἑλένη Μαχαίρα, στὴν εἰδικὴ μελέτη της μὲ τὸν τίτλο: *Ἡ Νεολαία τῆς 4ης Αὐγούστου-Φωτογραφίες,* Ἀθήνα 1987 καὶ εἶναι ἴσως μιὰ ἀντίληψη σωστή. Μπορεῖ νὰ μὴ συμφωνεῖ κανεὶς σ' ὅλα τὰ σημεῖα μὲ τὸ περιεχόμενο τῆς μελέτης της, ἡ ὁποία ἀντικρύζει τὸ καθεστὼς τῆς 4ης Αὐγούστου κυρίως ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς Ἀριστερᾶς, δὲν παύει ὅμως ν' ἀποτελεῖ μιὰ ἀξιόλογη συμβολὴ στὴν ἑρμηνεία τῶν πραγμάτων, μέσω τοῦ φωτογραφικοῦ ὑλικοῦ ποὺ εἶχε ὑπόψη της, ὑλικοῦ ἀναφερόμενου στὴν Ε.Ο.Ν. Ἡ Νεολαία κατὰ τὴν συγγραφέα, μέσα στὸ πλαίσιο τοῦ *Νέου κράτους* εἶναι ἐκείνη ποὺ ἀποτελεῖ ὄχι μόνο τὸ ἐλπιδοφόρο μέλλον τῆς χώρας, ἀλλὰ καὶ τὸ ὄργανο, μέσω τοῦ ὁποίου θὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ δημιουργία τοῦ *Τρίτου Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.* Γιαυτὸ ἡ ἀγωγή της, οἱ δραστηριότητές της, τὰ σύμβολα, οἱ στολές, ὁ χαιρετι-

σμὸς κι ὅ,τι ἄλλο σχετίζεται μ' αὐτή, συνδέονται ἄμεσα μὲ τὴν ἐπίτευξη τοῦ παραπάνω σκοποῦ. *Τὸ σῆμα τῆς Ε.Ο.Ν. εἶναι ὁ Διπλοῦς Μινωϊκὸς πέλεκυς, σύμβολο τῆς αἰωνιότητας τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς... Ὁ Χαιρετισμὸς τῆς Ε.Ο.Ν. εἶναι ἐπίσης «καθαρὰ» ἑλληνικός, ὅπως μαρτυροῦν διάφορα ἀνάγλυφα ποὺ παριστάνουν τὰ λεγόμενα Ἀσκληπιεῖα. Διοργανώνονται καλλιτεχνικοὶ ἀγῶνες γιὰ τὴν ἀναβίωση «τῆς ὡραίας συνηθείας τῶν ἀρχαίων τῆς τελέσεως πνευματικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν ἀγώνων,* καὶ οἱ ἀθλητικοὶ ἀγῶνες τῆς Ε.Ο.Ν. *οἱ μεγαλύτεροι τῶν ἀγώνων τῆς Ἑλλάδος εἶναι σὰ μιὰ μικρὴ Ὀλυμπιάς.* Οἱ λαμπαδηφορίες ἀπὸ τὰ τμήματα τῆς Ε.Ο.Ν. παραπέμπουν *στὴ συνέχεια τῶν παραδόσεων τῶν Σαλαμινομάχων καὶ Μαραθωνομάχων. Στὶς αἴθουσες δὲ ὅπου τελοῦνται οἱ γιορτές, διακρίνονται ἀρχαϊκὲς παραστάσεις καὶ ρητά. Ἡ ἀρχαία Σπάρτη θεωρεῖται τὸ καταλληλότερο πρότυπο γιὰ ν' ἀνταποκριθεῖ ἡ Ἑλλάδα στὰ ἰδεώδη τοῦ «Τρίτου Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ»* (ὅ.π. σελ. 35-36. Ἡ τελευταία διαπίστωση ἦταν θέση τοῦ ἴδιου τοῦ Μεταξᾶ, ἀναπτυγμένη στὸ δημοσίευμά του: *Σπαρτιατικὴ ὀργάνωσις καὶ ἀγωγὴ τῶν Νέων,* (περιοδικὸ *Νεολαία,* φ. 3, 1938). Ἔχω στὴ διάθεσή μου πλῆθος φωτογραφιῶν ἀπὸ τὰ Γιάννινα καὶ τὴν Ἤπειρο δημοσιευμένων στὸ περιοδικὸ αὐτό, καθὼς κι ἄλλες ποὺ φίλοι εἶχαν τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ δώσουν. Διαβάζοντας στὸν τύπο ὀνόματα ποὺ πρόσφεραν σημαντικὲς ὑπηρεσίες στὴν ὀργάνωση. καὶ βλέποντας στὶς φωτογραφίες πρόσωπα γνωστὰ -ἀρκετοὶ ἐπιζοῦν ἀκόμα- μοῦ δημιουργεῖται ἡ αἴσθηση πὼς ἡ συμμετοχή τους στὴν Ε.Ο.Ν. ὡς στελεχῶν, δὲ δημιούργησε πολλὰ προβλήματα στὰ πιστεύω τους καὶ δὲ διέστρεψε τὸν χαρακτήρα τους, ὅπως συνέβη π.χ. μὲ τὴ ναζιστικὴ νεολαία. Οἱ νέοι, ὅπως οἱ νέοι κάθε ἐποχῆς, ἕνα μεγάλο τμῆμα τους τουλάχιστον, γεμάτοι ἀλκὴ καὶ ζωντάνεια, ἦταν ἕτοιμοι νὰ προσφέρουν τὴ συμβολή τους σὲ ἔργα ὠφέλιμα στὸν τόπο, στὴν ἀναδάσωση π.χ. μὴ δίνοντας καὶ μεγάλη σημασία στὴν ὀργάνωση ποὺ διοχέτευε τὶς δραστηριότητές τους μὲ συμμετοχὴ σὲ ἔργα κοινῆς ὠφέλειας, ἀθλητισμοῦ κλπ.). Προσθέτω ἀκόμα, ὅτι πολλὰ ἀπὸ τὰ στελέχη καὶ τὰ μέλη τῆς Ε.Ο.Ν. πῆραν μέρος στὸν ἑλληνοϊταλικὸ πόλεμο, ἀγωνίστηκαν, ἔπεσαν στὸ πεδίο τῆς μάχης, ἢ γύρισαν πίσω τραυματισμένοι κι ἀνάπηροι... Σκοπὸς τοῦ βιβλίου δὲν εἶναι νὰ ἀσχοληθεῖ διεξοδικὰ μὲ τὴν Ε.Ο.Ν. -αὐτὸ εἶναι ἔργο ἄλλων- τὸ πλῆθος ὅμως τῶν φωτογραφιῶν τῆς ἐποχῆς ποὺ ἔχω στὴ διάθεσή μου, μὲ ξεστράτισε σ' ἄλλες σκέψεις... Πάντως δυὸ ἄρθρα τοῦ Ἄγγελου Τερζάκη -ἀξίζει νὰ τὰ μελετήσει κανεὶς- δημοσιευμένα στὰ *Νεοελληνικὰ γράμματα* (20-2-1937 καὶ 27-2-1937) ὑπὸ τοὺς τίτλους «Διασαφήσεις» καὶ «Τὰ νιάτα κι ἡ φυλὴ» μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἑρμηνεία τῆς προσπάθειας ποὺ κατέβαλε ὁ Μεταξᾶς, μὲ τὴν ἵδρυση τῆς Ε.Ο.Ν., γιὰ τὴν ὀρθὴ -κατὰ τὴ γνώμη του- διαπαιδαγώγηση τῆς νεολαίας, τῆς χωρισμένης, τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, κατὰ τὸν Τερζάκη, σὲ τρεῖς μεγάλες ὁμάδες (μὲ ὑποδιαιρέσεις): α) τὴ νεο-

Ἡ πολυνίκης ἀθλητικὴ ὁμάδα τῆς 18ης Ε.Ο.Ν. Ἰωαννίνων. Πάνω σειρά: Κ. Κοράκης, Καρασιάννης, Ὀκκας, Κούρτιος, Λαδάς, Μπαργιάννης, Χ. Δασκαλόπουλος. Β' σειρά: Τσόγκα, Κολλημένου, Β. Δερδεράκης, Βάρδα, Δαγκλή Ἄννα και Οικονομάκου (1939).

λαία τῆς ἐπαρχίας καὶ τῶν συνοικιῶν τῆς πρωτεύουσας. *Εἶναι* -ἔγραφε ὁ Τερζάκης- *ἡ νεολαία ποὺ σαπίζει ὁλημερὶς στὰ καφενεῖα, χασμουριέται, πίνει καφέδες, διαβάζει ἐφημερίδες, ὀνειροπολεῖ ἀργομισθίες, παίζει πρέφα, τάβλι καὶ φτύνει βαρύθυμα πάνω σ' ὅλους καὶ σ' ὅλα.* β) τὴ νεολαία τῆς κατηγορίας τῆς «καθέδρας»: *Στρατολογεῖται κατὰ τὸ πλεῖστο ἀπὸ βλαστοὺς τῶν ἀπάνω κοινωνικῶν τάξεων, μὰ καὶ ὁ εὔπορος ἐπαρχιωτισμὸς καὶ ἡ κενόδοξη χωριάτικη οἰκογένεια τῆς στέλνει πολλούς της ἐκπροσώπους. Εἶναι ἡ νεολαία που, ἀπὸ τὴν παιδικὴ ἀκόμα ἡλικία, «μεγαλοπιάστηκε.». Συχνά, στὴ βάση τῆς μεγαλαυχίας της, βρίσκεται μιὰ ἐξογκωμένη παράδοση ἢ καλλίτερα μωροφιλοδοξία οἰκογενειακή. Σὰ φτάσει στὴν ἡλικία τοῦ ἀκαδημαϊσμοῦ ἀρχίζει νὰ διατυπώνει ἐλεφαντιασμένες ἀξιώσεις. Τὸ ταξίδι στὴν «Εὐρώπη», τὸ «πασάλειμμα» τῶν διεθνῶν σχολῶν, ἀποτελοῦσε τὶς ἀρχικὲς βαθμίδες της. Ἔχει περισσότερη ἐγωπάθεια, παρὰ ἄγνὴ φιλοδοξία καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ «θεωρία» ἢ φιλοσοφικὴ «κοσμοθεωρία» γίνονται πρόχειροι τίτλοι της...* γ) Ἡ τρίτη κατηγορία, ἡ ἐνδιάμεση, ἡ κατηγορία τῆς «φυλλάδας», κατὰ τὸν Τερζάκη -δὲ δίνει στὸν ὅρο σημασία μειωτικὴ- εἶναι ἡ καλλίτερη. *Εἶναι ἡ «φυλλάδα» που ἐξέθρεψε γενεὲς ὁλάκαιρες Ἑλλήνων στὰ χρόνια τῆς δουλείας, ἡ φυλλάδα, ἡ ἀποχτημένη κάποτε μὲ χίλιους κόπους καὶ θυσίες, ἡ κρυμμένη φυλαργυρία στὸν κόρφο κι ἀπὸ τὴν ὁποία βγῆκε δισταχτικὸς καὶ πολυβασανισμένος ὁ πνευματικός μας ξεσκλαβωμός... Ἡ νεολαία τῆς κατηγορίας αὐτῆς ἀγαπάει τὴ μάθηση ὄχι ἀπὸ ματαιοδοξία, ἀλλὰ γιατὶ μέσα της ξέρει πὼς μπορεῖ ν' ἀνακαλύψει τὸ δρόμο πρὸς τὸ φῶς. Ὁ φανατισμός της ἔχει τὸ πάθος, τὴν ὁρμητικότητα, τὴν ἀπληστία τοῦ πρωτογονισμοῦ. Δύσκολα καταλήγει σὲ συμπεράσματα. Ἡ ψυχικὴ ἱστορία της εἶναι μιὰ ἀτέλειωτη αἱματηρὴ πάλη μὲ τὴν ἀμφιβολία...* Λίγα ἔδωσα ἀπὸ τὸ λόγο -μαρτυρία ἐποχῆς- τοῦ Τερζάκη. Ποιὰ σύνθεση στοιχείων, ἀπὸ τὶς τρεῖς κατηγορίες νέων ποὺ ἀναφέρθηκαν, καὶ τὶ σκοποὺς ἔθεσε ὁ Μεταξᾶς μὲ τὴν ἵδρυση τῆς Ε.Ο.Ν., ἔχουν ἀναλυθεῖ σὲ πολλὲς μελέτες, δὲ θὰ ἐπιμείνουμε σ' αὐτό.- Γάμοι: Γεώργιος Ρίζος καὶ Ἑρμιόνη Καλφακάκου *ἐτέλεσαν τοὺς γάμους των* (ἀρχὲς Ὀκτωβρίου).- Ἡ διοικητικὴ ἐπιτροπὴ τῆς *Νυκτερινῆς σχολῆς Ἰωαννίνων* (πρόεδρος Δημ. Δούμας), ἀπηύθυνε ἔκκληση πρὸς τοὺς ἐμπόρους καὶ ἐπαγγελματίες τῆς πόλης νὰ ἐνισχύσουν τὸ ἔργο της μὲ ὅποιο πρόσφορο μέσο μποροῦσαν. Ἰδιαίτερη παράκληση ἀπευθυνόταν στοὺς ἐργοδότες νὰ συστήσουν στοὺς ὑπαλλήλους τους ὄχι μόνο νὰ ἐγγραφοῦν στὴ σχολή, ἀλλὰ καὶ νὰ φοιτοῦν ἀνελλιπῶς.- Εὐνοϊκὴ κριτικὴ δημοσιεύτηκε στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* (8-10-1939) γιὰ τὴν ποιητική μου συλλογή, ποὺ τότε εἶχε ἐκδοθεῖ, ὑπὸ τὸν τίτλο *Ρυθμοὶ ψυχῆς*. Τὴν ὑπογράφει κάποιος μὲ τὸ ἀρχικὸ Κ. (Ἦταν ὁ Κίμων Τζάλλας). *Ὁ κ. Γιάννης Νικολαΐδης* -ἔγραφε- *φαίνεται ὅτι ἀκολουθεῖ τὴ νέα ποιητικὴ τεχνοτροπία, ποὺ στὸν τόπο μας εἰσήγαγε ὁ Ἐλύτης: Λέξεις μὲ ὑπολογιστικὴ ἀκρίβεια τοποθετημένες, ποὺ ἴσως νὰ μὴ συγκροτοῦν ἕνα τέλειο λογικὸ οἰκοδόμημα μὰ ποὺ ἀφήνουν ἕνα αἴσθημα ποιητικὸ διάχυτο... Εἶναι ἡ πρώτη του συλλογή. Ἔτσι δικαιολογεῖται ὅτι δὲν λείπει ἀπ' αὐτὴν σὲ πολλὰ σημεῖα ὁ ἐκτροχιασμὸς τοῦ συγγραφέα σὲ λεξιθηρία δίχως οὐσία καὶ σὲ κατασκευὴ ἀραβουργημάτων λέξεων δίχως παλμό* (εἶχε δίκιο). *Ὅμως ὑπάρχουν στὴ συλλογή του κομμάτια εἰλικρινοῦς πνευματικῆς ἐμπνεύσεως καὶ ἐκφράσεως...* Ἦταν ἡ πρώτη ποιητική μου συλλογή, ἀλλὰ καὶ ἡ τελευταία. Δὲν ξανάγραψα ποιήματα -κάποια σπαράγματα ὑπάρχουν ἴσως στὰ κατάλοιπά μου- ἀσχολήθηκα, μὲ ἄλλα, μοῦ ἄρεσαν περισσότερο, τὰ πεζά, τὸ δοκίμιο, ἡ κριτική, ἱστορικὲς καὶ λαογραφικὲς μελέτες. (Ἐπικριτικὰ ἔγραψε γιὰ τὴ συλλογή μου ο Κλ. Παράσχος στὴ *Νέα Ἑστία*. Ἡ γνώμη του μὲ ἐπηρέασε καὶ πιθανὸ νὰ στάθηκε μιὰ ἀκόμα ἀφορμὴ νὰ ἐγκαταλείψω τὴν ποίηση). Τὴν ἴδια ἐποχὴ ἐκδόθηκε (κυκλοφόρησε ἀρχὲς τοῦ 1940) ἡ μελέτη μου: *Ἱστορικὴ μονογραφία περὶ τῆς ἐν Ἠπείρῳ χώρας Βεζήτζης...*- Ἀρραβῶνες: Κλεάνθης Ρόκκος καὶ Πελαγία Παπανικολάου, ἀρραβωνιάστηκαν (δεύτερο δεκαήμερο Ὀκτωβρίου).- Στὶς 22-10-39 ὀργανώθηκε στὴν «Τιτάνια» παλαιστικὸς ἀγώνας· ὁ Κων. Βάντζος ἢ Μουγγός, νίκησε τὸν ἀντίπαλό του Παπαδόπουλο. Ἔγινε ἐπίσης κι ἀγώνας πυγ-

μαχίας μεταξὺ τῶν Ἐλευθερίου Καραΐσκου καὶ Ἰωάν. Παραμυθιώτη. Ὁ ἀγώνας ἔληξε ἰσόπαλος.- Θάνατοι: *Ἀπέθανε καὶ ἐκηδεύθη ἀξιοπρεπῶς ἡ σεβασμία δέσποινα Παρασκευὴ Ἀθ. Ρακοπούλου* (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 24-10-39).- Ἰδιαίτερη δημοσιότητα δόθηκε στὸν ἑορτασμὸ τῆς *Ἡμέρας τῆς ἀποταμιεύσεως*, τὴν ὁποία ὀργάνωναν πάντοτε τὰ Ταχυδρομικὰ Ταμιευτήρια. Ὁ Μεταξᾶς συνιστοῦσε πάντα τὴν οἰκονομία καὶ τὴν ἀποταμίευση καὶ οἱ ἐφημερίδες συνηγοροῦσαν, μὲ τὴν ἀρθρογραφία τους.- Ἀρραβῶνες: Ὁ Κωνστ. Λαζαρίδης, ἔμπορος καὶ ἡ Ἀφροδίτη Π. Ἐξάρχου ἀρραβωνιάστηκαν.- Γάμοι: *Ὁ κ. Ἰωάννης Δάλλας καὶ ἡ Αἰκατερίνη Ν. Ζωΐδη ἐτέλεσαν τὴν 29-10-39 τοὺς γάμους των.* Ἐπίσης ὁ Εὐθύμιος Παππᾶς καὶ ἡ Νίκη Βακόλα.- Καὶ κάτι ποὺ θύμιζε Πάγκαλο μὲ τὶς κοντὲς φοῦστες καὶ τὴν εὐπρεπὴ ἐμφάνιση: *Ἡ Γενικὴ διοίκησις Ἠπείρου ἀπηύθυνεν ἐσχάτως ἐγκύκλιον πρὸς τὰς ὑπ' αὐτὴν διευθύνσεις, τμήματα καὶ περιφερειακὰς ὑπηρεσίας, δι' ἧς παραγγέλλεται ὅπως οἱ θήλεις ὑπάλληλοι ἀποφεύγουν νὰ προσέρχωνται ἐψιμυθιωμέναι εἰς τὰ γραφεῖα των. Νὰ φοροῦν δὲ ἐν ὥρᾳ ὑπηρεσίας ὁμοιόμορφον μέλαινα ἐσθῆτα μετὰ λευκοῦ περιλαιμίου, δίδουσαι οὕτω παράδειγμα ἁπλότητας καὶ σεβασμοῦ πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν...*- Πέθανε καὶ κηδεύτηκε στὶς 31-10-39 ὁ γηραιὸς καθηγητὴς τῆς *Ζωσιμαίας σχολῆς* Ἰωάννης Στούπης. Πενήντα χρόνια εἶχε διδάξει ὡς καθηγητὴς στὴ *Ζωσιμαία*, μιὰ ζωὴ ὁλόκληρη. Ὁ σύλλογος καθηγητῶν τῆς σχολῆς δημοσίευσε ψήφισμα γιὰ τὸ θάνατό του, ὑπογραφόμενο ἀπ' ὅλους τοὺς καθηγητές. (Ὑπηρετοῦσαν τότε στὴ *Ζωσιμαία:* Χρ. Σούλης, γυμνασιάρχης. Καθηγητὲς οἱ: Κ. Σιωμάλας, Α. Σακελλίων, Χ. Ἰωαννίδης, Ν. Τσακανάκης, Δ. Τοπάλης, Ν. Κόρδας, Γ. Παπαγεωργίου, Κ. Μίσιογλου, Ν. Ἡλιόπουλος, Γ. Μπέγκας, Σ. Χουλιάρας, Χ. Μπουραντᾶς, Ὀδ. Φραγκούλης, ζεῖ στὸ Σκαμνέλι). Ὁ Ἰ. Στούπης ἦταν πεθερὸς τοῦ στρατηγοῦ Χαρ. Κατσιμήτρου.- Ἀρραβῶνες: *Στέφανος Ρώϊμπας, δικηγόρος καὶ Ἑλένη Σωτ. Συρμακέση, ἔδωσαν ἀμοιβαίαν ὑπόσχεσιν γάμου.* (Παντρεύτηκαν μέσα Δεκεμβρίου).- Ἐπίσης οἱ: Ἰωάννης Σπυρόπουλος, ἰατρὸς καὶ Ἰουλία Δερβένη, ἀρραβωνιάστηκαν. Ἐπίσης οἱ: Σταῦρος Μπάης καὶ Ἀλεξάνδρα Κάλου, ὁ Κλέαρχος Γκιώκας καὶ ἡ Ἀθηνᾶ Π. Χρήστου, Βασίλειος Σλίτας καὶ Καλυψὼ Τζιμογιάννη, ἀνθυπολοχαγὸς Ἀρεταῖος Βλαδίκας καὶ ἡ Καλλιόπη Τζαβέλλα.- Τὴ δεύτερη δεκαετία τοῦ Νοεμβρίου ἄρχισε ὁ ἑορτασμὸς τῆς ἐπετείου τῆς ἵδρυσης τῆς Ε.Ο.Ν. (δυὸ χρόνια). Μέρες πρὶν ἀπὸ τὴ γιορτὴ οἱ ἐφημερίδες δημοσίευσαν ἄρθρα γιὰ τὴν Ε.Ο.Ν., ἀναφερόμενα στοὺς λόγους ποὺ προκάλεσαν τὴν ἵδρυσή της καὶ στὸ ἐπιτελεσθὲν ἔργο. Στὰ σχολεῖα εἶχε γιορταστεῖ ἡ ἐπέτειος στὶς 7-11-39· μὲ ἐπισημότητα, ἀπὸ τὴν Πολιτεία, στὶς 12-11-39. Στὴ Μητρόπολη ἔγινε δοξολογία, μὲ χοροστασία τοῦ Σπυρίδωνος, παρουσία ὅλων τῶν ἀρχῶν . Ἀκολούθησε παρέλαση τῶν μαθητῶν καὶ τῆς ἐξωσχολικῆς νεολαίας στὴν πλατεία καὶ τὸ ἀπόγευμα ἔγιναν γυμναστικὲς ἐπιδείξεις στὸ *Πανηπειρωτικὸ στάδιο*.- Ἄρχισε, ἀπὸ 11-11-1939 τὶς παραστάσεις του στὰ Γιάννινα ὁ θίασος τῆς Ἠοῦς καὶ Α. Παλαιολόγου.- Ἀπὸ μιὰ ὑπεύθυνη δήλωση τοῦ δασκάλου Ι. Μ. (δημοσιεύτηκε στὶς 19-11-39) ἐξάγεται πώς, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβει, χαρακτηριζόταν κάποιος ὡς κομμουνιστής. Ἔγραφε: *Ὁ ὑπογεγραμμένος Ἰω. Μ. δηλῶ ὅτι οὐδέποτε ὑπῆρξα κομμουνιστὴς καὶ ἀπορῶ πῶς ἐχαρακτηρίσθην τοιοῦτος. Ἔχω τὴν γνώμην ὅτι ὁ χαρακτηρισμὸς οὗτος ὀφείλεται εἰς τὸ ἑξῆς περιστατικόν: Κατὰ τὴν 27-1-34 συνήντησα τυχαίως ἐν Ἰωαννίνοις κάποιον Γιαν., ὑποδηματεργάτην,*

Δημήτριος Δούμας

ἂν δὲν ἀπατῶμαι, ὅστις μὲ προσεκάλεσε νὰ συμπεριπατήσωμεν, εἰς μίαν δὲ καμπὴν τῆς ὁδοῦ μοὶ ἔδωσε μίαν φιάλην, ἐνῶ δὲ ἐγὼ ἐκράτουν τὴν φιάλην, ἐκεῖνος ἐν ἀγνοίᾳ μου ἐπεχείρησε νὰ γράψῃ εἰς τοὺς τοίχους κομμουνιστικὰ συνθήματα. Κατ' ἐκείνην ἀκριβῶς τὴν στιγμὴν ἀστυνομικὸν ὄργανον διερχόμενον καὶ ἀντιληφθὲν τὴν παράνομον πρᾶξιν συνέλαβεν ἐμὲ τοῦ ἑτέρου τραπέντος εἰς φυγὴν καὶ μὴ συλληφθέντος. Αὐτὴ ἦταν ἡ παράνομη πράξη τοῦ δασκάλου, ὁ φάκελος ποὺ εἶχε σχηματιστεῖ, ἀπαιτοῦσε ὑπεύθυνη δήλωση. Τόσο ἀφελὴς ἦταν ὅμως;- Στὴ *Λέσχη Ἰωαννίνων* δόθηκε (19-11-39) τὸ ρεσιτὰλ τοῦ σολίστ κιθαρίστα Μ. Μαυρίδη, μὲ μεγάλη ἐπιτυχία.- Γάμοι: Ὁ Δημ. Σταθουλόπουλος, εἰρηνοδίκης, καὶ ἡ Μάχη Ἰω. Στούπη, γυναικαδέλφη τοῦ στρατηγοῦ Χαρ. Κατσιμήτρου, παντρεύτηκαν (19-11-39). Ἐπίσης παντρεύτηκαν οἱ Κων. Σίδερης, ὑπάλληλος Ἀγροτικῆς τράπεζας καὶ ἡ Νίκη Μιχ. Κυρκοπούλου.- Ἀρραβῶνες: Ἰωάννης Α. Γκιζᾶς καὶ Ἰωάννα Ν. Ζιάκα ἀρραβωνιάστηκαν (τέλη Νοεμβρίου). Ἐπίσης ὁ Δημήτριος Σιαπάτης καὶ ἡ Ἑρμηνεία Γρ. Βασιλείου.- Γάμοι (ἀρχὲς Δεκεμβρίου): Ὁ Νικόλαος Παρανίκας, τραπεζικός, (ἀπὸ τὴ Βίτσα) καὶ ἡ Ἕλλη Γκιόλμαν, κόρη τοῦ ἐπιθεωρητῆ Δημοτικῶν σχολείων Γκιόλμαν, παντρεύτηκαν.- Νέα διάλεξη τοῦ Ἀχιλ. Βάντζιου στὴ *Λέσχη Ἰωαννίνων* (7-12-39) μὲ θέμα: *Μία σελὶς ἐκ τοῦ Ἠπειρωτικοῦ πολιτισμοῦ.* Διάλεξη, στὴν ἴδια *Λέσχη* ἔδωσε (13-12-39) καὶ ὁ Κων Ἀγνάντης, μὲ θέμα: *Ἡ ἐπικοινωνία τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ζῶντος ὀργανισμοῦ, μὲ τὸν περιβάλλοντα αὐτὸν κόσμον.*- Ἡ Γενικὴ διοίκηση διέταξε ὅλες τὶς ἁρμόδιες ἀρχὲς (δασικές, ἀγροτικές, ἀγροτικῆς ἀσφάλειας κλπ.), *ὅπως μεριμνῶσι διὰ τὴν ἄγρυπνον φρούρησιν τῶν κατὰ τὴν ἐφετεινὴν καὶ τῶν παρελθόντων ἐτῶν ἀναδασωτικὴν περίοδον φυτευθέντων δασικῶν καὶ καλλωπιστικῶν φυτῶν εἰς Ἰωάννινα καὶ εἰς ὅλην τὴν Ἤπειρον.* Οἱ πολίτες, τόνιζε ὁ Φιλοσοφόπουλος, εἶχαν ὑποχρέωση καὶ οἱ ἴδιοι νὰ φροντίζουν τὰ δέντρα, ἀλλὰ καὶ νὰ καταδίδουν στὶς ἀρχές, ὅσους πήγαιναν νὰ τὰ καταστρέψουν.- Θάνατοι: Πέθανε (5-12-39) ἡ Νίτσα Κ. Νιαβῆ, μητέρα τοῦ δικηγόρου Γεωργίου Νιαβῆ.- Κυκλοφόρησε τὸ νέο βιβλίο τοῦ Λάκη Κολβάτσου, «Οἱ ξεριζωμένοι», μιὰ συλλογὴ δυὸ μυθιστορημάτων καὶ δέκα διηγημάτων. Ὁ Χρηστοβασίλης σὲ μιὰ προλογικὴ ἐπιστολή του -τὴν ἔγραψε πρὶν πεθάνει- χαρακτήριζε τὸ βιβλίο διδακτικὸ κι ἀξιανάγνωστο.- Στὶς 13-12-39 τὰ τμήματα θηλέων τῆς Ε.Ο.Ν. ἔκαναν ἐξόρμηση σὲ σπίτια καὶ καταστήματα τῆς πόλης γιὰ συλλογὴ δώρων, προοριζόμενων γιὰ τοὺς ἀκρίτες. Οἱ ἐφημερίδες ἐνίσχυσαν τὴν προσπάθεια μὲ τὴν ἀρθρογραφία τους. Στὶς 18-10-39, σύμφωνα μὲ τὰ καθιερωθέντα μετὰ τὴν 4η Αὐγούστου, ἔγινε στὴν πόλη ὁ ἔρανος ὑπὲρ τῶν πτωχῶν.- Καταχωρῶ κι ἕνα ποίημα τῆς Γαλάτειας Σαντοριναίου (17-12-39) μὲ τίτλο: *Διαβαίνοντας τὰ Γιάννινα:*

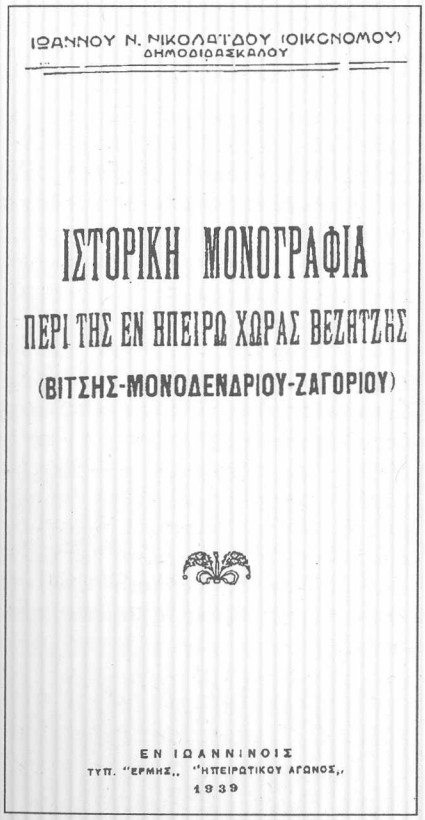
ΙΩΑΝΝΟΥ Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ (ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ)
ΔΗΜΟΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΜΟΝΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΗΠΕΙΡΩ ΧΩΡΑΣ ΒΕΖΗΤΖΗΣ

(ΒΙΤΣΗΣ-ΜΟΝΟΔΕΝΔΡΙΟΥ-ΖΑΓΟΡΙΟΥ)

ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ
ΤΥΠ. "ΕΡΜΗΣ,, "ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΥ ΑΓΩΝΟΣ,,
1939

Περνώντας τὰ δρομάκια τὰ στενὰ
Σὰν ξωτικὰ μ' ἀργοχαϊδεύουν θρῦλοι
Καὶ νοιώθω σὰν σκιὰ σιγαλινὰ
Τὴ συντροφιά σου, ὦ Χρηστοβασίλη.

Μαζί μου τὰ στενὰ ἀνηφορεῖς
Μιλώντας ξεχασμένες ἱστορίες
Κι ἐνῶ γλυκὰ-γλυκὰ μ' ἀνιστορεῖς
Τριγύρω μας χορεύουν νοσταλγίες.

Στὴ λίμνη ποὺ προβάλλει λαμπερὴ
Μ' ὁδήγησες καὶ χάθηκες στὰ νέφη
Κι ἐκείνη, ἐκεῖ σιμά της σοβαρὴ
Νὰ πάω μὲ τὰ κύματα μοῦ γνέφει.

Γυρμένη καὶ τὰ γκρίζα της νερὰ
θωρώντας μὲ σκυμμένο τὸ κεφάλι
Ἠχοῦν στὴν ἀκοή μου τρυφερὰ
Τ' ἀθάνατα τραγούδια τοῦ Κρυστάλλη.

Νέοι δικηγόροι: Ὁ Ἀριστοφάνης Γκωλέτσης, ὕστερα ἀπὸ ἐπιτυχεῖς ἐξετάσεις, πῆρε τὸ πτυχίο τῆς Νομικῆς. *Ὑποστὰς τὴν δοκιμασίαν τῶν προφορικῶν ἐξετάσεων ἐπὶ πτυχίῳ, ὁ Κίμων Εὐθ. Τζάλλας* -γυιὸς τοῦ ἐκδότη τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* Εὐθ. Τζάλλα- *κατέστη πτυχιοῦχος τῆς Νομικῆς.*- Ἀργότερα ὁ Κίμων θὰ ἐξελισσόταν σ' ἕναν ἀπὸ τοὺς πιὸ πετυχημένους συμβολαιογράφους τῆς πόλης καὶ σ' ἕναν ἀπὸ τοὺς καλλίτερους πεζογράφους τῆς Ἠπείρου.- Στὶς 22-12-39 πέθανε στὸ νοσοκομεῖο *Εὐαγγελισμός*, ὅπου νοσηλευόταν, ὁ ἐπίσκοπος Περιστερᾶς Εὐστάθιος Σκάρπας, ἀπὸ τὸ Γρεβενίτι τοῦ Ζαγοριοῦ, σὲ ἡλικία μόλις 53 ἐτῶν. Νεκρολογίες ἔγραψαν ὅλες οἱ ἐφημερίδες. Ἡ κηδεία του ἔγινε στὴν Ἀθήνα.- Στὶς ἀρχαιρεσίες τοῦ Ἐμπορικοῦ συλλόγου Ἰωαννίνων ἐκλέχτηκαν *διὰ παμψηφίας* ὡς μέλη τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου οἱ: Δημ. Δούμας, Τάκης Μαντέλης, Ἰω. Θεοδωρίκας, Χαΐμ Νεγρίν, Δαβιτσὼν Κοέν, Ἐζρὰ Μπέσο, Ἠλ. Πολυζώης, Π. Παγώνης καὶ Τιμ. Γιαννῆς.

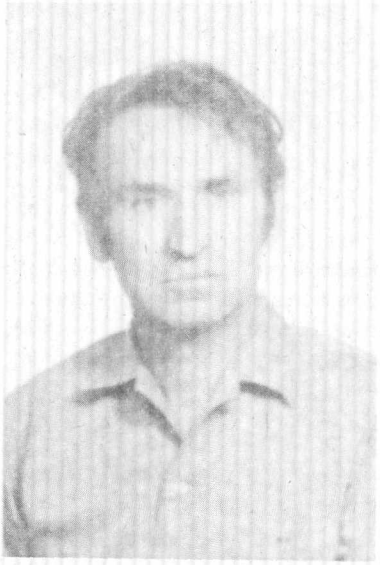

Κίμων Τζάλλας

Τὸ φθινόπωρο ἦρθε καὶ μαζὶ μ' αὐτὸ ὁ πόλεμος. Οἱ μέρες ἦταν ἀκόμα ζεστές, μέρες Αὐγουστιάτικες, οἱ νύχτες μελιχρές, καλοῦσαν ὅλους γιὰ ξεφαντώματα καὶ ἔρωτες... Ἡ λίμνη, ἐκεῖνες τὶς τελευταῖες μέρες τοῦ Αὐγούστου, ἦταν γεμάτη ἀπὸ κόσμο, λίγοι ὅμως ἔδειχναν πὼς ἦταν ἕτοιμοι γιὰ διασκέδαση. Περιδιάβαζαν μὲ τὸ νοῦ στραμμένο στὴ μεγάλη χώρα τοῦ βορᾶ, κρέμονταν ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ ἐπηρμένου δικτάτορα, ὅσα μαγαζιὰ εἶχαν ραδιόφωνα τὰ ἄνοιγαν στὴ διαπασῶν, ἀκούγονταν σὲ μεγάλες ἀποστάσεις οἱ ἀπειλὲς καὶ οἱ βρυχηθμοί του, πίστευε πὼς εἶχε τὸν κόσμο κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του, δὲ λογάριαζε τίποτε, ἀλλοιῶς δὲ θὰ προχωροῦσε σὲ παρανοϊκὲς ἀποφάσεις. Οἱ ἄνθρωποι μαζεύονταν ἔξω ἀπὸ τὰ καφενεῖα μὲ τὰ ραδιόφωνα, στὴ λίμνη ἢ στὴν πλατεία, ἄκουγαν μὲ δέος τοὺς λόγους τοῦ Χίτλερ, συχνὰ δὲ μιλοῦσαν, μόνο τὸν τόνο τῆς φωνῆς του ζύγιαζαν καὶ ἔβγαζαν συμπεράσματα... Ὕστερα ἄρχιζαν τὶς βόλτες καὶ κουράζονταν νὰ συζητοῦν, τὶ νὰ ποῦν καὶ τὶ νὰ κάνουν, τίποτε δὲν περνοῦσε ἀπὸ τὸ χέρι τους. Θὰ δέχονταν μοιραῖα ὅσα ἐκεῖνος εἶχε ἀποφασίσει...

Ὁ Πέτρος Κωστίδης, δὲν ἔβγαινε τώρα ἀπὸ τὸ σπίτι του. Περίμενε κάθε μέρα τὴν ἐπιστροφὴ ἀπὸ τὸ ἰατρεῖο τοῦ Δημήτρη, μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς θὰ τοῦ ἔφερνε τὴν εἴδηση ποὺ τόσο ἐπιθυμοῦσε. Πὼς εἶχε κανονίσει τὴ συνάντηση μὲ τὸ Σπυρίδωνα, σ' αὐτὸν εἶχε ἐναποθέσει τὶς ἐλπίδες του γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ Νίκου καὶ μαζὶ τοῦ Μάνου καὶ τῆς Θεώνης. Κάθε μέρα ἦταν καὶ μιὰ ἀπογοήτευση. —*Εἶναι στὴν Ἀθήνα, πατέρα, δὲ γύρισε ἀκόμα, θ' ἀργήσει μοῦ εἶπαν ἀπὸ τὴ Μητρόπολη...* Ἡ στερεότυπη ἀπάντηση στὴν ἐρώτηση τοῦ πατέρα του, μόνο μὲ τὰ μάτια τὴ διατύπωνε. Κάποτε ὑπῆρχαν καὶ παραλλαγές: —*Ἤρθε, ἀλλὰ ἔφυγε γιὰ τὴ Βελλά... ἢ: Ἤρθε καὶ τὴν ἄλλη μέρα ἀναχώρησε ἐκτάκτως γιὰ τὴν Ἀθήνα, τὸν εἰδοποίησαν πὼς ἡ ἀρρώστεια τοῦ ἀντικαταστάτη του, δεξὶ χέρι τὸν εἶχε, τοῦ ἐπίσκοπου Περιστερᾶς Εὐστάθιου Σκάρπα χειροτέρευσε...* Ὅλα αὐτὰ δημιούργησαν στὸν Πέτρο τὴν ἐντύπωση πὼς ὁ Σπυρίδων καταλάβαινε γιατὶ τὸν ἤθελε, ἀλλὰ ἀπέφευγε νὰ τὸν δεχτεῖ... Τὸ εἶπε μιὰ μέρα στὸ Δημήτρη, ἀλλὰ αὐτὸς ἀντέδρασε ἔντονα: —*Πιστεύεις, πατέρα, πὼς θὰ μποροῦσα ποτὲ νὰ σοῦ πῶ ψέματα; Δὲ συναντήθηκα μὲ τὸ δεσπότη, γιὰ πολλοὺς λόγους εἶναι ἀπροσπέλαστος. Θὰ περιμένουμε... Ἐμεῖς περιμένουμε,* συλλογίστηκε ὁ Πέτρος, *οἱ ἐξόριστοι ὅμως μποροῦν νὰ περιμένουν;*

Ὅταν στὶς ἀρχὲς Σεπτεμβρίου ὁ Πέτρος ἄκουσε ἀπὸ τὸ ραδιόφωνο - τοῦ εἶχε ἀγοράσει ἕνα Philips ὁ Δημήτρης ἀπὸ τὸν Παναγιωτίδη- πὼς ὁ Χίτλερ ἐπιτέθηκε ἐναντίον τῆς Πολωνίας, ἔνοιωσε ἰσχυρὸ κλονισμό. Δὲ βρισκόταν κανένας κοντά του, φοβήθηκε γιὰ τὴ ζωή του· ἔνοιωσε ἕνα εἶδος λιποθυμίας, κατάλαβε πὼς τὸ αἷμα εἶχε συγκεντρωθεῖ ὅλο στὴν καρδιά του, πέρασε ὥρα γιὰ νὰ συνέλθει.—*Ἤρθε ἡ συντέλεια τοῦ κόσμου,* σκέφτηκε, *αὐτὸς εἶναι δαίμονας, δὲ θὰ σταματήσει αὐτοῦ, θὰ σπείρει παντοῦ καταστροφὴ καὶ θάνατο. Μήπως ζοῦμε τὶς στιγμὲς ποὺ ὁραματίστηκε ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης; Ὁ Χίτλερ μοιάζει μὲ τὸ θηρίο τῆς Ἀποκάλυψης... Ἐμεῖς φάγαμε τὰ ψωμιά μας, ἀλλοίμονο στοὺς νέους γιὰ ὅσα τοὺς μέλλεται νὰ περάσουν... Ἀλλοίμονο καὶ στὰ ἐξόριστα παιδιά μας, τώρα ἡ κατάστασή τους θὰ γίνει χειρότερη...* Ὁ Δημήτρης, ὅταν ἔφτασε σπίτι, δὲν ἄργησε νὰ καταλάβει, πὼς ὁ πατέρας του εἶχε καμφθεῖ ψυχολογικά, ἦταν ἀνάγκη νὰ βροῦν ἄνθρωπο, νὰ εἶναι πάντα δίπλα του, τὶς ὧρες ποὺ δὲν τὸν συντρόφευαν ἄλλοι. Μὲ τὸ φθινόπωρο καὶ τὴ νέα ἐξέλιξη τῶν γεγονότων, ἀγαπημένα πρόσωπα εἶχαν ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ κοντά του. Ἡ Ἑλενίτσα γύρισε στὰ μαθήματά της στὸ Πανεπιστήμιο, ἔμεινε τώρα μὲ μιὰ συμφοιτήτριά της Γιαννιώτισσα, μοιράζονταν ἕνα μικρὸ διαμέρισμα· τὸ ἀρχοντικὸ τοῦ Μάνου καὶ τῆς Θεώνης ἔμεινε κλειστό, ἀφότου ἡ Φιλίτσα γύρισε στὰ Γιάννινα. Σπάνια ἔβλεπε καὶ τὸν Πετράκη, οἱ ὧρες ἐργασίας στὸ Στρατηγεῖο εἶχαν αὐξηθεῖ, τὸν περισσότερο καιρὸ βρισκόταν σὲ ἐπιφυλακή. Συχνότερες ἐπισκέψεις ἔκανε τώρα ὁ Βάντζος, τὸ ἴδιο κι ὁ Γιάγκος τὶς βραδυνὲς ὧρες· σωστὸ ἐρείπιο εἶχε καταντήσει ἀπὸ τὴν περιπέτεια τῶν

παιδιῶν του, ἕνα κινούμενο φάντασμα. Ὅμως οἱ ὧρες ποὺ ἔμενε μόνος του ὁ Πέτρος στὸ σαλόνι ἦταν πολλές. Κάποιες κάλυπτε ἡ Θάλεια, λιγότερες ἡ γυναίκα του, ἡ Λευκή, ἄρχισε κι αὐτὴ νὰ γερνάει, εἶχε τὰ προβλήματα καὶ τὶς ἀρρώστειες τῆς ἡλικίας της, χρειάζονταν ὑπηρέτρια. Τὸ πρόβλημα ἦταν ποῦ θάβρισκαν γυναίκα ὅπως τὴν ἤθελαν. Ἀπὸ τὸ ἀρχοντικὸ τοῦ Πέτρου εἶχαν περάσει ὑπηρέτριες ποὺ μὲ τὴν ἐργασία καὶ τὴ συμπεριφορά τους ἔγιναν ἔμπιστα πρόσωπα τοῦ σπιτιοῦ, στὴν πραγματικότητα μέλη τῆς ἴδιας οἰκογένειας. Τέτοιες γυναῖκες δύσκολα ἔβρισκες. Ὁ Δημήτρης εἶχε ἀναλάβει τὸ ζήτημα, ἀπὸ τὸ ἰατρεῖο του πέρασαν πολλές, ἀπὸ καμιὰ δὲν εἶχε μείνει ἱκανοποιημένος...

Πέρασαν μέρες καὶ μῆνες, ἄφαντος ὁ Σπυρίδων. Ἐρχόταν καὶ ἔφευγε ἀμέσως γιὰ τὴ Βελλά, ἐκεῖ ἔνοιωθε πὼς βρισκόταν στὸ δικό του σπίτι. Δὲν ἦταν ψέματα. Τὸ ἔχτισε πέτρα στὴν πέτρα μόνος του, ἀπὸ τὰ θεμέλια, καμιὰ κυβέρνηση δὲν τοῦ ἀρνήθηκε βοήθεια. Ὅλοι οἱ ὑπουργοί, εἴτε ἀπὸ θαυμασμὸ γιὰ τὴ ζωντάνια του καὶ τὸ σκοπὸ ποὺ ἐπιδίωκε, εἴτε ἀπὸ ὑπολογισμό, κυρίως μετὰ τὴν κατάλυση τῆς Δημοκρατίας -ἤξεραν πὼς ἦταν ἀπὸ τοὺς πιστοὺς φίλους τοῦ βασιλιᾶ, ἦταν καὶ κάποιοι ποὺ τὸν φοβοῦνταν- βρίσκονταν πάντα κοντά του, ἕτοιμοι ν' ἀκούσουν τὰ αἰτήματά του καὶ νὰ τὸν βοηθήσουν. Λαμπρὸ οἰκοδόμημα εἶχε ὑψώσει ἐκεῖ -κάθε χρόνο ἔχτιζε καὶ ποτὲ δὲν τέλειωνε- καὶ κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του διαμόρφωσε ἕνα φυσικὸ περιβάλλον γιὰ νὰ καλύπτει τὶς ἀνάγκες τῆς σχολῆς σὲ τρόφιμα, κυρίως κηπευτικὰ κι ὀπωρικά. Αὐτὸ τὸ περιβάλλον τὸν ἐνέπνεε, ἱκανοποιοῦσε τὶς αἰσθητικὲς ἀνάγκες του καὶ τὸν βοηθοῦσε στὴν ἀντιμετώπιση τῶν προβλημάτων τῆς εὔθραυστης ὑγείας του, εἶχε δοκιμαστεῖ ἀπὸ τὴ μεγάλη περιπέτεια τῆς φυματίωσης, τὸν ὁδήγησε στὸ χεῖλος τῆς τάφου. Γειτονικὰ χωριὰ παραπονοῦνταν πὼς κοντὰ στὶς ἐκτάσεις ποὺ ἀγόραζε καταπατοῦσε καὶ πολλὲς αὐθαίρετα. Πήγαιναν στὰ δικαστήρια, δύσκολα ν' ἀντιμετωπίσουν τὸν Σπυρίδωνα. Ὅπως καὶ νάταν, ποτὲ δὲν ἔνοιωσε τύψεις, πίστευε πὼς αὐτὸ ποὺ ἔκανε, ἀκόμα καὶ μὲ τὰ μέσα ποὺ χρησιμοποιοῦσε, ὑπηρετοῦσε μεγάλους σκοπούς, ὁ θεὸς θὰ τὸν συγχωροῦσε... Ἡ Βελλά, ἦταν ἡ ἐρωμένη του, σ' αὐτὴ ἔτρεχε στὶς καλὲς καὶ τὶς κακὲς στιγμές, δύσκολη λοιπὸν ἡ συνάντηση. Στὴν ἀρχὴ ὁ Δημήτρης πίστευε πὼς τὸν κοροΐδευαν στὴ Μητρόπολη, τοῦ ἔλεγαν στερεότυπα πὼς *ὁ δεσπότης ἔφυγε γιὰ τὴ Βελλά*. Διασταύρωσε τὶς πληροφορίες καὶ πείστηκε πὼς δὲν ἔλεγαν ψέμματα. Ἔτσι ἀποφάσισε νὰ κλείσει μιὰ μέρα τὸ ἰατρεῖο, νὰ πάει στὴ Βελλά, νὰ βρεῖ τὸ θηρίο στὴ φωλιά του. Ἀρχὲς Δεκεμβρίου ἔγινε δυνατὴ ἡ συνάντηση. Ὁ Σπυρίδων γύρισε στὰ Γιάννινα γιὰ τὴ γιορτή του -σπάνια ἀπουσίαζε ἀπὸ τὴν πόλη τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος- ἀφοῦ πρῶτα πῆγε στὴ Βελλὰ γιὰ ξεκούραση. Τοῦ μήνυσαν πὼς τὸν ζητοῦσε ἀπὸ καιρὸ ὁ γιατρὸς Δημήτρης Κωστίδης, ὁ γυιὸς τοῦ Πέτρου, ἔστειλε μήνυμα πὼς τὸν περίμενε. Ὁ Δημήτρης ἦταν ἀγαπητὸς στὸ Σπυρίδωνα, γιὰ πολλοὺς λόγους. Τὸν ἐκτιμοῦσε ὡς γιατρό, ἀλλὰ καὶ γιατὶ παλιότερα οἱ πολιτικὲς πεποιθήσεις τους ταί-

ριαζαν. Τὸν δέχτηκε μὲ ἐγκαρδιότητα, ἕτοιμος νὰ τὸν ἀκούσει καὶ νὰ τὸν βοηθήσει. Ἦταν βέβαιος πὼς χρειαζόταν βοήθεια ὁ Πέτρος, δὲ θὰ ζητοῦσε μὲ τόση ἐπιμονὴ συνάντηση μαζί του. Ὅταν κάθησαν ὁ Σπυρίδων τὸν ρώτησε γιὰ τοὺς δικούς του, ὅλους τοὺς ἤξερε μικροὺς καὶ μεγάλους. —*Ὁ πατέρας δὲν εἶναι καλά, δεσπότη μου, αὐτὸς σὲ ζητάει τόσον καιρὸ καὶ δυσκολεύεται νὰ σὲ συναντήσει... Ὁ πατέρας εἶναι ἄσχημα, κινδυνεύουμε νὰ τὸν χάσουμε...* —*Ἐπιδεινώθηκε ἡ κατάστασή του;* ρώτησε ἀνήσυχος ὁ Σπυρίδων. —*Ἐπιδεινώθηκε, ὄχι σωματικά, ψυχολογικά...* —*Δὲν καταλαβαίνω...* ἀπόρεσε ὁ ἄλλος, *τί ἦταν αὐτὸ ποὺ τοῦ ἀνατάραξε τὴν ψυχή;...* Ὁ Δημήτρης ἔμεινε γιὰ λίγο σιωπηλός. Δὲν ἤξερε τάχα τίποτα ὁ δεσπότης γιὰ τὴν περιπέτεια τῆς οἰκογενείας του, ἢ τὰ γνώριζε ὅλα καὶ προσποιόταν ἄγνοια, ἐπειδὴ δὲ μποροῦσε νὰ βοηθήσει; —*Δὲν μάθατε τίποτα γιὰ τὴν περιπέτεια τοῦ Μάνου, τῆς Θεώνης καὶ τοῦ Νίκου; Ὅλοι στὴν πόλη τὸ κουβεντιάζουν...* Ὁ Σπυρίδων βρέθηκε σὲ δύσκολη θέση. Ἤξερε, ὁ Δημήτρης ἄγγιξε τὴν ἀλήθεια. Ὄχι μόνον αὐτό, εἶχε ἐνδιαφερθεῖ γιὰ τὴν τύχη τῶν παιδιῶν τοῦ Πέτρου, δὲν πέτυχε τίποτα. Ὁ Μανιαδάκης ἦταν ἀμετάπειστος. —*Εἶναι ἐπικίνδυνοι,* τοῦ μήνυσε. *Βαμένοι Βενιζελικοί, ἀμετανόητοι παλαιοκομματικοί, κάνουν ζημιά. Μὴν ἐνδιαφέρεσαι σεβασμιώτατε...* — *Ναί, ξέρω, σοῦ ἐξομολογοῦμαι γιατρὲ ὅτι ἀπέφευγα αὐτὴ τὴ συνάντηση, μὲ εἶχαν ἐνημερώσει πὼς μὲ ζητούσατε, τί νὰ σᾶς ἔλεγα; Προσπάθησα ἀλλὰ δὲν εἶχα ἀποτέλεσμα. Ναί, προσπάθησα κι ἀπέτυχα, ἐγὼ ὁ Σπυρίδων, ὁ δεσπότης τῶν Ἰωαννίνων... Μὲ νίκησε ἕνας ὑφυπουργίσκος παντοδύναμος, ὁ Μανιαδάκης...* Σηκώθηκε ἀπότομα ὄρθιος, τὸ συνήθως χλωμό του πρόσωπο εἶχε κοκκινίσει, ἔδειχνε φανερὰ θυμωμένος. —*Δὲ θὰ τοῦ περάσει,* φώναξε, *δὲ θὰ κάνει ὁ Μανιαδάκης ὅ,τι θέλει, θὰ πολεμήσω. Πὲς τοῦ Πέτρου, ὅταν γυρίσω στὰ Γιάννινα νάρθει νὰ μὲ δεῖ...* Γέμισε χαρὰ ἡ καρδιὰ τοῦ Δημήτρη, ἦταν σίγουρος τώρα πὼς κάτι θὰ γινόταν, ὁ θυμὸς τοῦ δεσπότη ἦταν καλὸ σημάδι, θὰ ξάνοιγε ἡ καρδιὰ τοῦ πατέρα. Φίλησε τὸ χέρι τοῦ φοβεροῦ καλόγηρου -τὸν καλογερικὸ σκοῦφο φοροῦσε ὅταν τὸν δέχτηκε- τὸν εὐχαρίστησε ἐκ μέρους ὅλης τῆς οἰκογένειας, ἔφυγε ἀνακουφισμένος... ἕνα πικρὸ χαμόγελο ἄνθισε στὰ χείλη τοῦ Πέτρου, ὅταν ὁ Δημήτρης τοῦ διηγήθηκε ὅλα τὰ διατρέξανατα. —*Ἔπρεπε νὰ περάσει τόσος καιρὸ γιὰ νὰ θυμώσει;* παρατήρησε μόνο, *δὲν ἀναλογιζόταν τὴν κατάστασή μου; Ἐγὼ θὰ πηδοῦσα στὸ λάκκο μὲ τὰ φίδια γιὰ χάρη του... Δὲ θὰ τὸν δῶ. Μόνον ὅταν ἔχουμε καλὲς εἰδήσεις θὰ πάω νὰ τὸν εὐχαριστήσω...*

Οἱ καλὲς εἰδήσεις, κάτω μάλιστα ἀπὸ καθεστὼς δικτατορίας ἀργοῦν νάρθουν. Καὶ ἔπειτα πῶς νάρθουν, ἂν δὲν γίνουν ἐνέργειες στὰ κέντρα ἐξουσίας; Ἔπρεπε ὁ Σπυρίδων νὰ δεῖ τὸν Μανιαδάκη, νὰ τὸν πείσει ὅτι εἶχε κάνει σφάλμα καὶ εἶχε χρέος νὰ τὸ ἐπανορθώσει. Τὸν τελευταῖο μήνα τοῦ χρόνου ἦταν ἀδύνατο νὰ φύγει ἀπὸ τὰ Γιάννινα, ἦταν ἡ γιορτή του, ἔρχονταν τὰ Χριστούγεννα, τὸ νέο ἔτος, τὰ Θεοφάνεια, ἀκολουθίες καὶ δοξολογίες, στὶς ὁποῖες θὰ χοροστατοῦσε. Μὲ τὸ θάνατο τοῦ ἐπίσκοπου Σκάρ-

πα εἶχε μείνει μόνος νὰ ἐκπληρώνει ἀρχιερατικὰ καθήκοντα, εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ ἱκανὸ βοηθό, βρῆκε τέλος ἕνα ἔξυπνο καὶ μορφωμένο διάκο, τὸν διόρισε πρωτοσυγγελεύοντα, εἶχε μέλλον αὐτὸς ὁ νέος, θὰ τὸν βοηθοῦσε στὴν ἀνέλιξή του. Κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς γιορτῆς του, λοιπόν, ὅταν ὅλα τὰ Γιάννινα πέρασαν ἀπὸ τὴ Μητρόπολη νὰ τοῦ εὐχηθοῦν «χρόνια πολλά», ἀνακοίνωσε στὸ Δημήτρη, τὴν ὥρα ποὺ τοῦ φιλοῦσε τὸ χέρι, πὼς ὕστερα ἀπὸ τ' ἅη-Γιαννιοῦ θάφευγε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα. Θάρχιζε ὅμως ἀμέσως ἐνέργειες, δὲν ξεχνοῦσε τὴν ὑπόσχεσή του. —*Ὁ Πέτρος εἶναι καλά;* ρώτησε τέλος. —*Ὄχι, δεσπότη μου, ἄρρωστος εἶναι, καταλαβαίνετε. Ἔχει καταρρεύσει, μόνο ἡ ἐλπίδα τὸν κρατάει στὴ ζωή... Τὸ καλὸ μήνυμα ἀπὸ σᾶς τὸ περιμένει.*- Ὁ Σπυρίδων τούσφιξε τὸ χέρι, εἶχε πραγματικὰ συγκινηθεῖ. —*Θέλω νὰ πιστέψει πὼς θὰ κάνω ὅ,τι μπορῶ, αὐτὸ νὰ τοῦ πεῖς...* Ὅταν ὁ Δημήτρης μετέφερε τὸ διάλογο στὸν πατέρα του, κουλουριασμένο ἐκεῖ στὸν καναπὲ τοῦ σαλονιοῦ, *θὰ περιμένω...*, ἀπάντησε ὁ Πέτρος, τίποτ' ἄλλο...

Γεμάτο ἦταν τὸ σπίτι τοῦ Πέτρου τὶς γιορτές, ἡ Ἑλενίτσα εἶχε ἔρθει ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, κοντά του καὶ ἡ Φιλίτσα μὲ τὰ δυὸ ἐγγονάκια του - *μοιάζουν ὀρφανὰ χωρὶς τὸν πατέρα τους,* περνοῦσε φευγαλέα ἀπὸ νοῦ του ἡ σκέψη, ὅταν χάϊδευε τὰ κεφαλάκια τους- ἡ Θάλεια, ὁ Πετράκης, τὸ πιὸ ἀγαπημένο ἐγγόνι του, ἄντρας μὲ τὰ ὅλα του, λεβέντης, ἀξιωματικὸς κοντὰ στὸν Κατσιμῆτρο, κι ὅμως δὲν ἔνοιωθε τώρα ἐκείνη τὴν πληρότητα τῶν παλιῶν ἡμερῶν, τότε ποὺ τὸν περίμενε νάρθει, γιὰ τὶς διακοπές του ἀπὸ τὴ Σχολὴ Εὐελπίδων... Οὔτε οἱ συμπεθέροι, οὔτε οἱ φίλοι, ποὺ γιορτὲς βρίσκονταν συνέχεια κοντά του τὸν γέμιζαν· ὁ Βάντζιος, θαλερὸς πάντοτε, ἐξακολουθοῦσε νὰ δίνει διαλέξεις στὴ *Λέσχη* «ἀπὸ στήθους», κόντευε νὰ γίνει σπιτικός, κανένας δὲν τὸν ἱκανοποιοῦσε ὅπως αὐτὸς ἤθελε. Τοῦ ἔλειπαν ὁ Νίκος, ἡ Θεώνη, ὁ Μάνος, τώρα εἶχαν γίνει τὰ πιὸ ἀγαπημένα του πρόσωπα, κι αὐτὸ μετροῦσε... Κάποιες στιγμές, τὶς λίγες ποὺ ἔμεινε μόνος τὶς γιορτές, γύριζε τὸ βλέμμα του στὴ φωτογραφία τοῦ Βασίλη, ἐκεῖνος πάντα τοῦ χαμογελοῦσε· ἄλλες φορὲς τὸ χαμόγελό του τὸν καθησύχαζε, τώρα ὁ νοῦς του ξεστράτιζε σὲ δρόμους ποὺ ποτὲ δὲ θάθελε νὰ ὁδηγηθεῖ. *Μήπως πῆγε χαμένη ἡ θυσία σου Βασίλη;* ἀναρωτιόταν κι ἀμέσως ἀπόδιωχνε ἀπὸ τὸ νοῦ του τὴ βέβηλη σκέψη: *ὄχι, ὄχι,* μιλοῦσε φωναχτὰ τώρα, *βλασφημῶ...* Εἶχε συμβεῖ καὶ τ' ἄλλο, τὸ παράδοξο. Ὁ Πέτρος δὲν ἐνδιαφερόταν τώρα καθόλου γιὰ τὸ τὶ συνέβαινε στὸν ἔξω κόσμο· ἐκεῖ λυσσομανοῦσε ἡ θύελλα, ὁ χάρος θέριζε κορμιά, ὁ Πέτρος δὲν ἤθελε νὰ μάθει τίποτα, σταμάτησε νὰ διαβάζει καὶ τὶς ἐφημερίδες, ἡ Θάλεια τὶς ἄφηνε κάθε πρωὶ διπλωμένες στὴν καρέκλα δίπλα του, ἐκεῖ ἔμεναν ὅλη τὴ μέρα, ἄγγιχτες, οὔτε καὶ τὰ νέα τῆς πόλης τὸν ἐνδιέφεραν. Κάποιοι ἀπὸ τοὺς ἐπισκέπτες του τὰ κουβέντιαζαν, ἀρραβῶνες, γάμους, θανάτους, μνημόσυνα, γεννήσεις, ἀφίξεις, ἀναχωρήσεις, τάκουε χωρὶς νὰ πεῖ κουβέντα, σὰ νὰ συνέβαιναν σὲ ξένους τόπους, κι ὄχι στὴν πόλη ὅπου ἔζησε τόσα χρόνια, μὲ διαπλοκὲς σ' ὅλα τὰ κοινωνικὰ στρώματα· κάποτε

ἤθελε νὰ μαθαίνει καὶ τὴν παραμικρότερη λεπτομέρεια ἀπὸ τὰ καθημερινὰ γεγονότα. Βλέποντας τὴν ἀπάθεια καὶ τὴν ἔλλειψη ἀντιδράσεων, ὁ Δημήτρης ἄρχισε ν' ἀνησυχεῖ. Ἀγωνιζόταν νὰ τοῦ κεντρίσει τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ ἐξωτερικὰ καὶ τὰ ἐσωτερικὰ γεγονότα, χαμένος κόπος. —*Πρέπει νάρθει γρήγορα κάποια καλὴ εἴδηση, ἀλλοιῶς ὁ πατέρας κινδυνεύει...*, ἐξομολογήθηκε μιὰ μέρα στὸν Πετράκη.

Μὲ τὶς φροντίδες καὶ πάλι τοῦ Βάντζιου βρέθηκε γυναίκα. Ἦταν χήρα, ἄτεκνη, ἀπὸ τὸ δυτικὸ Ζαγόρι αὐτὴ τὴ φορά· ὁ Ἀχιλλέας, σύμφωνα μὲ τὶς πληροφορίες του, ἔλεγε πὼς ἦταν καλή, τίμια καὶ ἥσυχη, «δὲν εἶχε στόμα». Τὸ περίεργο ἦταν πὼς δὲν εἶχε ἀνάγκη κι ἀπὸ δουλειά· ὁ ἄντρας της τῆς ἄφησε καλὸ κομπόδεμα, ἦταν ταξιδεμένος δεκάδες χρόνια στὸ ἐξωτερικό, δούλεψε σκληρά, ἔκανε λεφτά, γύρισε στὸ χωριό του νὰ τὰ ἀπολαύσει, δὲν πρόκανε, μολύνθηκε ἀπὸ «κακὸ σπυρί», σὲ λίγες μέρες πέθανε. Ἡ Εὐδοκία -ἔτσι ἔλεγαν τὴ γυναίκα- ἔμεινε πάλι μόνη, σὰ νὰ ἦταν καταδικασμένη νὰ πληρώνει ἐπιζωῆς φόρο τὴ μοναξιά της. Δὲν εἶχε κι ἄλλους συγγενεῖς, ἀπὸ τὸ δικό της σόι, κάποιοι ἀπὸ τὴ μεριὰ τοῦ ἄντρα της, ἦρθαν τὸν πρῶτο καιρὸ ὄχι γιὰ νὰ τὴ συντροφέψουν, ἀλλὰ νὰ βροῦν τρόπο κάτι ν' ἁρπάξουν ἀπὸ τὸ βιός της. Τοὺς ἔκλεισε τὴν πόρτα, σὲ λίγο ἔμεινε σφαλιστὴ καὶ γιὰ τοὺς γείτονες, δὲν ἄντεχε νὰ δεῖ κανένα. Κάποτε τὸ βάρος τῆς μοναξιᾶς ἔγινε ἀβάσταχτο, ζητοῦσε νὰ βρεῖ διέξοδο· ἦρθε σὰ λύτρωση ἡ πρόταση μακρυνῆς ξαδέλφης της, γνωστῆς τοῦ Βάντζιου, τῆς εἶχε μιλήσει γιὰ τὸ σπίτι τοῦ Πέτρου, ἀποφάσισε νὰ πάει στὰ Γιάννινα, νὰ ὑπηρετήσει σ' αὐτὸ τὸ ἀρχοντικό, μάθαινε καλὰ λόγια γιὰ τοὺς ἀνθρώπους του. Δὲν εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ λεφτά, σὲ οἰκογένεια ἤθελε νὰ μπεῖ, νὰ σμίξει μὲ ἀνθρώπους, νὰ ξαναβρεῖ τὴ ζωὴ ποὺ τὴν εἶχε χάσει περιμένοντας τὸ γυρισμὸ τοῦ ξενητεμένου ἄντρα της, ἦταν ζήτημα ἂν ἔζησε μαζί του δυὸ χρόνια μέσα σὲ τρεῖς δεκαετίες γάμου. Ἐρχόταν τὸ καλοκαίρι, κάθε πέντε-ἕξη χρόνια, ἔμεινε δυὸ μῆνες, οὔτε καὶ τότε τὸν ἔβλεπε πολύ, χανόταν μὲ τὶς χαρτοπαιξίες στὰ καφενεῖα, ἢ ψάρευε ὁλημερὶς στὸ Βοϊδομάτη. Διψοῦσε γιὰ φωνὲς κόσμου ἡ γυναίκα, γιὰ οἰκογενειακὴ ζεστασιά, γιὰ ἀνθρώπους ποὺ νάχουν τὴν ἀνάγκη τους κι αὐτὴ τὴ δική τους, γιαυτὸ ἀποφάσισε. Στὸ ἀρχοντικὸ τοῦ Πέτρου τὴν καλοδέχτηκαν, ἦταν συμπαθητικὴ καὶ στὴν ἐμφάνιση. Ὁ ἴδιος ὁ Πέτρος στὴν ἀρχὴ ἦταν ἐπιφυλακτικός, ὅσο περνοῦσε ὁ καιρὸς συνειδητοποιοῦσε πὼς μπῆκε στὸ σπίτι του ἄνθρωπος ποὺ μποροῦσε νὰ τὸν ἐμπιστευθεῖ, δὲν ἄργησε νὰ τὴ συμπαθήσει. —*Μπορεῖ νάχει καὶ καλὸ ποδαρικό*, συλλογιζόταν, *ὁ καιρὸς θὰ τὸ δείξει*. Ἡ Εὐδοκία ἀνέλαβε ὑπηρεσία στὶς 8 τοῦ Γενάρη. Τὴν ἴδια μέρα ἔφευγε γιὰ τὴν Ἀθήνα ὁ Σπυρίδων. Ποτὲ ἡ οἰκογένεια δὲν πέρασε τὶς μεγάλες γιορτὲς μὲ τὴν εὐχὴ καὶ τὴν προσμονὴ νὰ διαβοῦν ὅσο γινόταν πιὸ γρήγορα οἱ καλὲς μέρες γιὰ νὰ συντομευτεῖ τὸ ταξίδι τοῦ δεσπότη. Σ' αὐτὸν εἶχαν ἐναποθέσει τὶς ἐλπίδες τους. Καὶ περίμεναν...

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ

Η ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΕΠΟΥΣ

Τὸ 1940 ἄρχισε γιὰ τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὅλο τὸν κόσμο, μὲ τοὺς χειρότερους οἰωνούς. Ὁ πόλεμος ποὺ ἐξαπέλυσε ὁ Χίτλερ ἐναντίον τῆς Εὐρώπης, εἶχε ἀλλοιώσει ἤδη τὸ χάρτη της, κοινὸς φόβος ὅλων ἦταν πῶς δὲ θὰ σταματοῦσε αὐτοῦ. Ὁ χειμώνας δὲν ἐπέτρεπε μεγάλης ἔκτασης ἐπιχειρήσεις, ἂν καὶ κατὰ τὴν περίοδο αὐτή, ὁ Στάλιν, ὁ εὐκαιριακὸς συνέταιρός του, ἀγωνιζόταν νὰ ἐξασφαλίζει ζωτικοὺς χώρους ἄμυνας, σὲ βάρος ἑνὸς ἥσυχου καὶ φιλειρηνικοῦ λαοῦ, ἀποφασισμένου ν' ἀγωνιστεῖ γιὰ τὴν ἐλευθερία του. Μιλᾶμε γιὰ τοὺς Φινλανδούς. Ἀρνήθηκαν στὸ Στάλιν τὴν παραχώρηση ἐδαφῶν, ἄνοιξε πόλεμο ἐναντίον τους, μὲ τεράστιες ἀπώλειες στρατοῦ καὶ γοήτρου, ἦταν ὅμως ἀποφασισμένος νὰ ἐπικρατήσει. Ἡ ἀντίσταση τῶν Φινλανδῶν, στὴν περίφημη γραμμὴ Μανερχάιμ, κράτησε μῆνες, ἀναγκάστηκαν τελικά, στὶς 12 Μαρτίου, νὰ σταματήσουν τὸν πόλεμο καὶ νὰ παραχωρήσουν στοὺς Σοβιετικοὺς ἐδάφη· εἶχαν ἐξαντληθεῖ πιά, ἡ αἱμορραγία σήμαινε θάνατο γιὰ ἕνα μικρὸ ἔθνος, ὑποσχέσεις γιὰ βοήθεια ἔπαιρναν, ἀλλὰ δὲν ἐρχόταν ἀπὸ πουθενά. Ὁ πόλεμος, στὸ μεταξύ, γινόταν πιὸ σκληρὸς στὴ θάλασσα καὶ γιὰ τοὺς συμμάχους. Οἱ μαγνητικὲς νάρκες ποὺ ἔσπερναν οἱ Γερμανοὶ καὶ ἡ δράση τῶν ὑποβρυχίων τους προξενοῦσαν στὰ συμμαχικὰ πλοῖα τεράστιες ἀπώλειες, σ' αὐτὴ τὴ βοήθεια ποὺ ἐρχόταν ἀπ' ὅλα τὰ σημεῖα τῆς αὐτοκρατορίας καὶ τὴν Ἀμερικὴ στηρίζονταν οἱ Ἄγγλοι γιὰ νὰ σταθοῦν ὄρθιοι... Ἡ δράση τῶν ἐμπόλεμων στὸ Δυτικὸ μέτωπο ἦταν περιορισμένη, ὅλοι ὅμως περίμεναν πῶς μὲ τὴν ἀρχὴ τῆς ἄνοιξης θὰ ξεσποῦσε ἡ καταιγίδα. Στὶς ἐπιθέσεις εἰρήνης τοῦ Χίτλερ, συνοδευόμενες πάντα μὲ ἀπειλὲς καὶ οὐρλιαχτά, κανεὶς δὲν ἔδινε ἐμπιστοσύνη, οἱ λαοί, μὲ κομμένη τὴν ἀνάσα περίμεναν...

Στὶς 9 Ἀπριλίου, δὲν εἶχε ἀκόμα καλὰ ξημερώσει -τέτοιες ὧρες διάλεγαν οἱ δικτάτορες γιὰ νὰ ἐπιδίδουν τὰ τελεσίγραφά τους- ἡ Γερμανία ζήτησε ἀπὸ τὴ Δανία καὶ τὴ Νορβηγία νὰ δεχτοῦν τὴν «προστασία τοῦ Ράιχ», χωρὶς νὰ προβάλλουν ἀντίσταση. Οἱ Δανοὶ ὑπέκυψαν κι ἄνοιξαν τὶς πύλες τῆς χώρας τους γιὰ νὰ περάσει ὁ Γερμανικὸς στρατός, οἱ Νορβηγοὶ ὅμως ἀντέδρασαν, πολέμησαν καὶ σὲ κάποιες φάσεις σκληρά. Μάχες ἄρχισαν, πρὸς ἀπόκρουση τῶν Γερμανῶν, αὐτοὶ προχωροῦσαν μὲ δυσκολίες, ἐνῶ οἱ σύμμαχοι γιὰ νὰ τοὺς ἀντιμετωπίσουν ἔκαναν ἀποβάσεις στὰ βόρεια. Τοποθεσίες καὶ πόλεις, ποὺ ὡς τότε ἦταν ἄγνωστες σ' ὅλους, ἔγιναν

ὀνομαστὲς γιὰ τὶς μάχες ἀνάμεσα σὲ Ἄγγλους, Νορβηγοὺς καὶ Γερμανούς. Τὸ Νάμσος, τὸ Τροντχάιμ, τὸ Νάρβικ, ἔχουν ἀποτυπωθεῖ ἀνεξίτηλα στὴ μνήμη ὅλων, ὅσων ζοῦσαν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, γιὰ τοὺς νέους δὲ σημαίνουν τίποτα. Ὕστερα ἀπὸ σκληρὲς μάχες, ποὺ εἶχαν φόντο τὶς ναυμαχίες στὶς βόρειες θάλασσες, οἱ Ἄγγλοι ἀναγκάστηκαν νὰ φύγουν. Οἱ Νορβηγοὶ ἀντιστάθηκαν, συνέχισαν να πολεμοῦν ὡς τὶς ἀρχὲς Ἰουλίου. Τελικὰ ὑπέκυψαν. Ἡ κατάκτηση τῆς Νορβηγίας ἦταν μεγάλο πλῆγμα γιὰ τοὺς συμμάχους. Ἡ πτώση της εἶχε ἀντίκτυπο καὶ στὴ συνοχὴ τῆς ἀγγλικῆς κυβέρνησης. Ὁ Τσάμπερλαιν ἄρχισε νὰ κλονίζεται τὸ Μάιο, μόλις ἄρχισε ἡ ἐπίθεση τῶν Γερμανῶν ἐναντίον τῆς Ὀλλανδίας καὶ τοῦ Βελγίου, θὰ παραχωροῦσε τὴ θέση του στὸν Τσῶρτσιλ.

Στὴν Ἀθήνα ὁ Μεταξᾶς, ἀκολουθώντας πιστὰ τοὺς πολιτικοὺς προσανατολισμοὺς τοῦ βασιλιᾶ, εἶχε ἀποφασίσει, ἀπὸ τὸ 1939, ν' ἀπορρίψει ὁποιαδήποτε ἀξίωση τῶν Ἰταλῶν σὲ βάρος τῆς Ἑλλάδας, καὶ νὰ τοὺς πολεμήσει, στηριζόμενος στοὺς Ἄγγλους. Προσπαθοῦσε ταυτόχρονα νὰ μὴ δυσαρεστήσει τοὺς Γερμανούς, οἱ ὁποῖοι ὅμως γνώριζαν τὶς ἀποφάσεις του καὶ δὲν ἔκρυβαν τὴ δυσαρέσκειά τους. Παρόλα αὐτὰ ἡ στάση τῆς ἑλληνικῆς κυβέρνησης ἐξακολουθοῦσε νὰ παραμένει ἡ ἴδια καὶ τὸ 1940. Ὅπως φαίνεται κι ἀπὸ τὸ «Ἡμερολόγιό» του, ὁ Μεταξᾶς βρισκόταν σὲ συνεχεῖς προστριβὲς μὲ τοὺς Ἄγγλους, ἐπειδὴ πίστευε ὅτι δὲ βοηθοῦσαν τὸ ἐξοπλιστικὸ πρόγραμμα τῆς Ἑλλάδας, ὅσο ἔπρεπε. Ἀπὸ τὴν πλευρά τους οἱ Ἄγγλοι (ἀρχὲς τοῦ 1940) συνέχιζαν νὰ πιστεύουν πὼς κατὰ βάθος ἡ κυβέρνηση Μεταξᾶ ἦταν γερμανόφιλη.

Πίσω ἀπ' αὐτὸ τὸ παρασκήνιο καὶ τοὺς διπλωματικοὺς ἑλιγμούς, ὑπῆρχε καὶ ἡ ζωντανὴ πραγματικότητα, ἡ ὁποία βεβαίωνε ὅτι ἦταν ἔκδηλη ἡ ἀνησυχία τῆς Ἑλλάδας γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῶν γεγονότων στὴν Εὐρώπη, χωρὶς ὅμως ἡ ἀνησυχία αὐτὴ νὰ ἐπηρεάσει τὴν ἐξέλιξη τῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων τῆς χώρας. Ὁ Μεταξᾶς περιόδευε, ἔβγαζε λόγους σὲ κάθε περίπτωση καὶ ἡ μόνη του φροντίδα ἡ ἐμπέδωση τῶν ἀρχῶν τοῦ «Νέου κράτους» καὶ ἡ στήριξη της Ε.Ο.Ν. Τὸ ἴδιο ἔκαναν καὶ οἱ κατὰ περιφέρειες τοποτηρητές του. Ὁ Γενικὸς διοικητὴς Ἠπείρου Κ. Φιλοσοφόπουλος συνέχιζε νὰ ἐξαντλεῖται σὲ περιοδεῖες στὶς ἐπαρχίες καὶ σὲ ἐκφώνηση λόγων. Νὰ πῶς ἀντιμετώπιζε τὸν πόλεμο στὶς πρωτοχρονιάτικες εὐχές του (1940): *Ἡ Εὐρώπη εὑρίσκεται* -ἔγραφε- *ἐν πολέμῳ, ὡς πολλάκις κατὰ τὸ παρελθόν* (συνηθισμένο δηλαδὴ καὶ ὄχι μεγάλης ἀνησυχίας φαινόμενο) *καὶ πρέπει νὰ ἀντιμετωπίσωμεν τὴν κατάστασιν ὄχι ὡς οἱ Ρωμαῖοι τῆς παρακμῆς, οὔτε ὡς ὁ Μέσος αἰὼν τοῦ ἔτους 1000, ἀλλ' ὡς Εὐρωπαῖοι τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος καὶ πρὸ πάντων ὡς ἀπόγονοι μιᾶς φυλῆς, ἡ ὁποία, μὴ ἀποπλανωμένη ἀπὸ σημεῖα καὶ τέρατα, καθήλωνε τὴν πραγματικότητα ὑπὸ τὸν φακὸν τοῦν ὀρθοῦ λόγου καὶ ἀντιμετώπιζε τὴν καταδρομὴν τῆς μοίρας μὲ τὸ*

ἀπτόητον θάρρος τῆς πολιτισμένης συνειδήσεως... Ἦταν λόγια κατανοητὰ καὶ καθησυχαστικὰ τῆς ἀγωνίας τοῦ κόσμου; Μὲ τὸ μέσο «τοῦ ὀρθοῦ λόγου» θ' ἀντιμετωπίζονταν Ἰταλοὶ καὶ Γερμανοί;

Τὴν ἴδια ἀντίληψη εἶχαν ἀρχές, ἐξουσίες καὶ διοικήσεις σωματείων. Ὅπως φανερώνουν τὰ δημοσιεύματα τοῦ τύπου, τίποτα δὲν τοὺς ἐνδιέφερε περισσότερο, ἀρχὲς τοῦ χρόνου, ἀπὸ τὸ νὰ προετοιμάσουν καλλίτερα τὶς ἐκδηλώσεις πρὸς τιμὴν τοῦ πρωθυπουργοῦ, στὶς 7 Ἰανουαρίου εἶχε τὴ γιορτή του. Τὰ προεόρτια ἄρχισαν μὲ δημοσιεύσεις ἄρθρων στὶς ἐφημερίδες γιὰ τὴν προσωπικότητά του καὶ τὸ ἔργο τῆς κυβέρνησης. Κι ἀπὸ τὶς 5-1-40 δημοσιεύονταν *αἱ προετοιμασίαι διὰ τὸν ἑορτασμὸν τῆς ἐθνικῆς ἑορτῆς τοῦ κ. Ἰω. Μεταξᾶ,* κατὰ χώρους (στὴν πόλη, στὴν ὕπαιθρο, στὶς συγκεντρώσεις τῶν ἀγροτῶν, στοὺς συνεταιρισμοὺς κλπ.). *Ὁ ἑορτασμός,* ὅπως ἀναμενόταν, *ὑπῆρξε μεγαλειώδης καὶ πάνδημος.* Σημαιοστολισμός, ἐπιγραφές, σύμβολα, εἰκόνες τοῦ βασιλιᾶ καὶ τοῦ Μεταξᾶ κατέκλυζαν τοὺς τοίχους τῶν σπιτιῶν. *Ἀπὸ βαθυτάτης πρωΐας ἄπειρον πλῆθος γεωργῶν καὶ κτηνοτρόφων ἐξ ὅλων τῶν περιχώρων ἤρχισε νὰ συρρέῃ, ἵνα μετάσχῃ τῆς παναγροτικῆς ἑορτῆς, δι' ὅλων τῶν εἰσόδων τῆς πόλεως, ἐνῶ πυκνοὶ ὅμιλοι συμπολιτῶν κατευθύνοντο πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Ἀρχιμανδρείου, ὅστις ἀπὸ τῆς 9ης πρωινῆς εἶχεν ὑπερπληρωθεῖ ἀσφυκτικῶς ἀπὸ ἄτομα πάσης τάξεως καὶ φύλου... Αἱ ἐφημερίδες κυκλοφορήσασαι μὲ ἐνθουσιώδη ἄρθρα καὶ εἰκόνας τοῦ ἀρχηγοῦ, χαρακτηρίζουν τὴν ἐπέτειον ὡς ἐθνικὴν ἑορτήν.* Παροῦσες, βέβαια ὅλες οἱ ἀρχές, δοξολογία, πανηγυρικὸς ἀπὸ τὸ δήμαρχο Δ. Βλαχλείδη (ὁ Δῆμος ὀργάνωσε τὴ γιορτή), δεξίωση στὸ Δημαρχεῖο, παρέλαση ἀγροτῶν, αὐτοκινητιστῶν μὲ τὰ ὀχήματά τους, τμημάτων Ε.Ο.Ν., συγκέντρωση τῶν ἀγροτῶν στὴν «Τιτάνια» γιὰ νὰ μιλήσει τώρα ὁ Φιλοσοφόπουλος, ψηφίσματα τῶν ἀγροτῶν, ἀποστολὴ δώρων στὸν ἑορτάζοντα πρωθυπουργό, ποδοσφαιρικὸς ἀγώνας τὸ ἀπόγευμα, λαμπαδηφορίες τὸ βράδυ καὶ κοινὸ δεῖπνο ἀγροτῶν καὶ Ε.Ο.Ν., ὅλα καλὰ καὶ ὡραῖα, ὡσὰν ὁ πόλεμος νὰ ἦταν μιὰ ὑπόθεση ποὺ δὲν ἐνδιέφερε τὴν Ἑλλάδα...

Καὶ τὴ χρονιὰ αὐτὴ στὶς ἐφημερίδες κατέκλυζαν καθημερινὰ οἱ ὑπεύθυνες δηλώσεις κομμουνιστῶν, ποὺ ὑποχρεώνονταν, σὲ στῆλες ὁλόκληρες, νὰ ἐκθέτουν κάθε λεπτομέρεια τῆς κομματικῆς τους δραστηριότητας. Οἱ δηλώσεις δημοσιεύονταν στὸν τόπο ὅπου ἔμεινε καὶ ἐργαζόταν ὁ δηλῶν, στέλνονταν ὅμως γιὰ δημοσίευση καὶ στὶς ἐφημερίδες τοῦ τόπου τῆς καταγωγῆς, ἔστω κι ἂν ἡ οἰκογένειά του εἶχε φύγει ἀπὸ τὴν πόλη ἢ τὸ χωριὸ δεκάδες χρόνια πρίν. Ἔπρεπε νὰ μάθουν καὶ οἱ πρώην συμπατριῶτες του ὅτι ὁ δηλῶν εἶχε μετανοιώσει εἰλικρινά, ὅτι ἀποκήρυσσε «μετὰ βδελυγμίας» τὸν κομμουνισμὸ καὶ τασσόταν ἀνεπιφύλακτα *παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ἐθνικῆς κυβερνήσεως.* Κάποτε οἱ ἁρμόδιοι ἔκριναν πὼς κάποιες δηλώσεις ἔπρεπε νὰ σχολιαστοῦν καὶ μὲ ἄρθρα τῶν ἐφημερίδων, ὑποχρεώνοντας

τοὺς διευθυντές τους γιαυτό. Διαβάζουμε π.χ. στὸν *Ἠπειρωτικὸν ἀγῶνα* (19-1-40) τὸ ἑξῆς ἀρθρίδιο (τίτλος: *Μία δήλωσις μετανοίας): Εἰς τὴν δημοσιευθεῖσαν* (14-1-40) *δήλωσιν μετανοίας του ὁ τέως κομμουνιστὴς Μ. Γ., ἀφοῦ ὁμολογεῖ τὴν πλάνην του. ἡ ὁποία τὸν ἐμπόδιζε νὰ ἀντικρύσῃ τὴν πραγματικὴν ὄψιν τοῦ κομμουνισμοῦ, τελειώνει μὲ μίαν θερμὴν ἀποστροφὴν πρὸς τοὺς τέως ὁμοϊδεάτας του, οἱ ὁποῖοι, κυριευμένοι τυχὸν ἀκόμη ἀπὸ τὴν σφαλεράν των ἰδέαν ἀγωνίζονται δι' αὐτήν, κλείνοντες πεισμόνως τὰ ὦτα των εἰς τὰ κηρύγματα τοῦ «Νέου κράτους». Καὶ διαπιστοῖ ὁ δηλῶν τὴν ὕπαρξιν φωτεινῶν καὶ ὡραίων ἀγώνων εἰς τὰ πλαίσια τῶν ὁποίων δύνανται ν' ἀγωνισθῶσι καὶ διακριθῶσι, ἀπομακρυνόμενοι «ἀπὸ τὴ μοῦχλα καὶ σαπίλα τοῦ κομμουνισμοῦ».* Στὴ συνέχεια ὁ ἀρθρογράφος ἀνέλυε τὶ πρέσβευε καὶ τὶ ἐπιδίωκε ὁ κομμουνισμὸς σὲ βάρος τῆς πατρίδας καὶ τὶ ἔργο ἐπιτελοῦσε ἡ Ἐθνικὴ κυβέρνηση πρὸς ὄφελος τῶν ἐργαζομένων. Τὸ διακήρυξε ἄλλωστε -πρόσθετε- ὁ ἴδιος ὁ Ἀρχηγὸς λέγοντας πὼς *ὁ ἐργάτης καὶ ὁ ἀγρότης, τὰ κατ' ἐξοχὴν θύματα τοῦ κομμουνισμοῦ εἶναι τὰ στηρίγματα τοῦ «Νέου κράτους» καὶ ἀποτελοῦν τὸ κύριον ἀντικείμενον τῆς μερίμνης αὐτοῦ, ἀφοῦ ὅταν αἱ τάξεις αὗται εὐημεροῦν, τότε ὅλη ἡ χώρα θὰ εὐτυχῇ.*

Ὁμάδα στρατιωτῶν τοῦ *Λόχου Βοηθητικῶν* Ἀκραίου, ὅπου κατατάχτηκα. Διοικητὴς ἦταν ὁ λοχαγὸς Εὐ. Μπιρμπίλης. Ἀνθυπολοχαγὸς ὁ Μαν. Λύτινας (στὴ φωτογραφία, δίπλα στὸν γράφοντα καὶ τὸ δικηγόρο Χαρ. Τσόγκα). Τὸν ἐκτέλεσαν οἱ Γερμανοὶ στὴν Κρήτη λίγο πρὶν ἀπὸ τὴ λήξη τοῦ πολέμου ὡς ἀντιστασιακὸ (ἀνῆκε στὸ ΕΔΕΣ). Δεύτερος ἀνθυπολοχαγὸς στὸ λόχο ἦταν ὁ συγχωριανὸς καὶ συνομήλικός μου Γεώργιος Ἀναγνωστάκης. Πέθανε στὶς 19-3-1997).

Στὶς 18-1-40 οἱ ἐφημερίδες δημοσίευαν τὴν εἴδηση: *Καλοῦνται ὑπὸ τὰ ὅπλα οἱ κληρωτοὶ τοῦ 1940 καὶ οἱ τυχόντες ἀναβολῆς προσελεύσεως.* Στὴν κατηγορία αὐτὴ ὑπαγόταν κι ὁ γράφων, εἶχα πάρει τριετὴ ἀναβολή, κυρίως γιὰ λόγους ὑγείας. Ξαναγύρισα, λοιπόν, στὰ Γιάννινα, τὸ Φεβρουάριο, ὕστερα ἀπὸ τετραετή, σχεδόν, ἀπουσία. Ὑπηρετοῦσα ὡς δάσκαλος στὰ ἀκριτικὰ χωριὰ τῆς Δράμας (βλ. τὸ βιβλίο μου «Τὰ χρόνια ποὺ πέρασαν», τ. Α΄ 1992). Κατατάχτηκα στὸ «Λόχο βοηθητικῶν» στὸν Ἀκραῖο (βλ. στὸ βιβλίο μου «Μνῆμες τοῦ '40», 1985). Ἔτσι ἀπὸ τὸ Φεβρουάριο καὶ ὕστερα, ἔχω καὶ προσωπικὴ ἐμπειρία γιὰ ὅσα συνέβαιναν στὰ Γιάννινα καὶ ἰδιαίτερα στὸ θέμα τῆς προετοιμασίας τοῦ στρατοῦ στὸν ἀναμενόμενο μὲ τὴν

Ἰταλία πόλεμο. Κοινὴ πίστη ἦταν πὼς ὁ πόλεμος αὐτὸς δὲ μποροῦσε ν' ἀποφευχθεῖ. (Εἶχα ἀποσπαστεῖ ὡς δακτυλογράφος στὸ Στρατηγεῖο τῆς VIII μεραρχίας καὶ εἶχα κάποια ἰδέα γιὰ τὸ τὶ συνέβαινε...). Ἡ ὁρκωμοσία τῶν νεοσυλλέκτων καὶ τῶν «ἐξ ἀναβολῆς» ἔγινε, *μετὰ πάσης ἐπισημότητος καὶ ἐπιβλητικότητος*, στὶς 10-3-40 στὴν πλατεία τῶν Στρατώνων. Μίλησε στοὺς νέους στρατιῶτες ὁ στρατηγὸς Κατσιμῆτρος, μὲ τὸν τρόπο ποὺ ἤξερε ν' ἀγγίζει τὶς καρδιὲς τῶν στρατευμένων παιδιῶν. Τὰ λόγια του, ἴσως τὰ εἶχε ξαναπεῖ καὶ σ' ἄλλες ὁρκωμοσίες, ἀποκτοῦσαν, ἐξαιτίας τῶν δραματικῶν γεγονότων καὶ τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων, ἰδιαίτερη σημασία, συνδέονταν ἄμεσα καὶ μὲ τὴν τύχη τῆς πατρίδας. *Βλέπετε εἰς τὴν Σημαίαν* -ὁλοκλήρωσε τὸ λόγο του- *ὅτι εἶναι ἐζωγραφισμένος ὁ ἅγιος Γεώργιος ὁ Στρατηλάτης, ὁ προστάτης τοῦ πεζικοῦ. Εἶναι καὶ αὐτὸς μάρτυς τοῦ ὅρκου σας καὶ θὰ σᾶς παρακολουθεῖ πάντοτε γιὰ νὰ σᾶς ὁδηγῇ πρὸς τὴν ὁδὸν τῆς Ἀρετῆς καὶ τοῦ καθήκοντος. Καὶ ὅπως οἱ προγενέστεροι συνάδελφοί σας ἔγραψαν λαμπρὰς σελίδας εἰς τὴν μακρὰν καὶ ἔνδοξον ἱστορίαν μας, μὲ θυσίας καὶ ἀγῶνας καὶ αἵματα, ὑπερασπιζόμενοι τὸ πάτριον ἔδαφος καὶ μαχόμενοι ὑπὲρ τῆς Ἐλευθερίας ἔτσι καὶ σεῖς ἐργασθῆτε, ἐκπαιδευθῆτε μὲ ζῆλον καὶ ἐπιμέλειαν διὰ νὰ γίνητε καλοὶ στρατιῶται καὶ καλοὶ μαχηταί, ἕτοιμοι εἰς τὴν φωνὴν τῆς Πατρίδος νὰ ὑπερασπίσητε τὰ δίκαιά της ἐναντίον οἱουδήποτε, ὅστις ἤθελε τολμήσει νὰ ἀπειλήσῃ τὴν ἀκεραιότητα καὶ τὴν ἐλευθερίαν της.* Σὲ λίγους μῆνες οἱ ὁρκισθέντες καὶ οἱ παλαιοτέρων κλάσεων συνάδελφοί τους, ἔκαναν τὸ καθῆκον τους ἀπέναντι στὴν Πατρίδα: Ἀγωνίστηκαν γιὰ τὴν ἀκεραιότητα καὶ τὴν ἐλευθερία της, ἀποκρούοντας ἕνα πανίσχυρο εἰσβολέα...

Ὁ πόλεμος, βέβαια, εἶχε τὶς ἐπιπτώσεις του καὶ στὶς εἰσαγωγὲς-ἐξαγωγές, καθὼς καὶ τὴ γενικότερη οἰκονομία τῆς χώρας. Ὅλα αὐτὰ ὑποχρέωσαν τὴν κυβέρνηση νὰ λάβει μέτρα στὴ διανομὴ τῶν τροφίμων. Μὲ διαταγή του (23-1-40) ὁ Φιλοσοφόπουλος -ἐφαρμόζοντας ἀσφαλῶς κυβερνητικὴ ἐντολὴ- ἀπαγόρευε τὴ διάθεση ἐκ μέρους τῶν εἰσαγωγέων τῆς πόλης, ζάχαρης καὶ καφέ, χωρὶς διαταγὴ τοῦ ἐπόπτη Ἀγορανομίας. Ἡ πώληση τῶν εἰδῶν αὐτῶν θὰ γινόταν ἀπὸ τὰ παντοπωλεῖα καὶ καφεκοπτεῖα μόνο μὲ οἰκογενειακὰ δελτία, τὰ ὁποῖα ἀπαγορευόταν νὰ δίνονται ἀπὸ τοὺς κατόχους τους σὲ ἄλλα πρόσωπα· ἀπαγορευόταν ἐπίσης καὶ ἡ διάθεση καφὲ καὶ ζάχαρης σὲ ἄλλους, ἀπὸ ὅσους τὰ παραλάμβαναν μὲ τὰ δελτία. Θὰ ἀκολουθοῦσαν κι ἄλλες ἀπαγορεύσεις γιὰ πολλά... Παράλληλα ὁ Φιλοσοφόπουλος συνέχιζε τὶς ὁμιλίες του πρὸς τὴν Ε.Ο.Ν., τοὺς ἐργάτες, τοὺς ἐπαγγελματίες, τοὺς ἐκπαιδευτικούς, δὲν ὑπῆρχε τάξη ποὺ νὰ μὴν τὸν καλέσει νὰ τιμήσει κάποια συνέλευση καὶ ν' ἀκούσει τὶς ὑποθῆκες του...

Μὲ ἀνακοίνωσή του τὸ ὑποκατάστημα τοῦ *Ἱδρύματος Κοινωνικῶν Ἀσφαλίσεων* (Ι.Κ.Α.) Ἰωαννίνων γνώριζε πὼς ἀπὸ 1-1-1940 ἄρχιζε ἡ οὐσιαστικὴ λειτουργία τῆς ἀσφάλισης. Ἔπρεπε, γιαυτό, οἱ ἐργοδότες νὰ προσλαμβάνουν μισθωτοὺς ἐφοδιασμένους

μὲ ἀσφαλιστικὸ βιβλιάριο. Ἔπρεπε, ἀκόμα, νὰ ἐφοδιαστοῦν μὲ τὰ ἀναγκαῖα ἔντυπα γιὰ τὴν καταβολὴ τῶν εἰσφορῶν. Γινόταν, τέλος γνωστό, ὅτι ἀπὸ 1-1-40 ἄρχιζε καὶ ἡ περίθαλψη τοῦ ἐργατικοῦ ἀτυχήματος, μὲ ὑποχρέωση τῶν ἐργοδοτῶν νὰ ἐνεργοῦν τὰ δέοντα. Ἦταν νεοπαγὴς ὁ θεσμὸς καὶ χρειάζονταν αὐστηρὰ μέτρα γιὰ νὰ εὐδοκιμήσει.- Στὶς 8-1-40 καὶ πρὸς τιμὴν τοῦ Ἰω. Μεταξᾶ ἔγινε ποδοσφαιρικὸς ἀγώνας μεταξὺ *Ἀβέρωφ* Ἰωαννίνων καὶ *Παναμβρακικοῦ* Ἄρτας. Νίκησε ὁ Ἀβέρωφ μὲ 2-0. Ἡ σύνθεση τῆς νικήτριας ὁμάδας: Πλόκας, Λαδᾶς, Καππᾶς, Παπαντωνίου, Ἀναγνωστόπουλος, Κόκκας, Γιαννῆς, Περίδης, Ὀρφανίδης, Μητροκώστας καὶ Κούρτιος.- Θάνατοι: Πέθανε στὶς 13-1-40 ὁ Κώστας Βενέτης, ἀξιωματικὸς σὲ τιμητικὴ ἀποστρατεία. Ἡ κηδεία του ἔγινε *μεγαλοπρεπεστάτη, παρουσία τῶν ἀρχῶν*. Πέθανε ἐπίσης, στὶς 16-1-40, ὁ Εὐάγγελος Ζαγόρος, ἕνας ἀπὸ τοὺς καλλίτερους δασκάλους (μὲ πανεπιστημιακὴ μόρφωση, ἦταν πτυχιοῦχος φιλόλογος), ὑπηρετοῦσε στὸ Ἰσραηλιτικὸ σχολεῖο τῆς πόλης. Νεκρολογία ἔγραψαν πολλὲς ἐφημερίδες. (Γνώριζα τὸν καλὸ αὐτὸ δάσκαλο· ἐρχόταν στὸ χωριό μου, τὰ καλοκαίρια, εἶχε πάρει γυναίκα Βιτσινή. Τὶς περισσότερες ὧρες καθόταν κλεισμένος σπίτι -νοίκιαζε τοῦ Μ. Σεΐδη στὸν Κάτω Μαχαλὰ- μελετοῦσε γιὰ νὰ δίνει ἐξετάσεις στὸ Πανεπιστήμιο. Αὐτὰ κατὰ τὴ δεκαετία τοῦ '20. Γιὰ τὰ χρόνια ἐκεῖνα ἦταν γιὰ μένα πρότυπο δασκάλου).- Ἀρραβῶνες: Κων. Σερβετᾶς, λοχαγὸς πυροβολικοῦ καὶ Φωφὼ Π. Δογορίτου, ἀρραβωνιάστηκαν (μέσα Ἰανουαρίου).- Στὶς 26-1-40 ἔγινε στὸ Μητροπολιτικὸ ναὸ μνημόσυνο γιὰ τὸν ἀποθανόντα πρίγκηπα Χριστόφορο. Τὸ ἴδιο ἔγινε σ' ὅλα τὰ χωριά.- Γάμοι: Κων. Ραδουλέσκου, δικηγόρος καὶ ἡ Ἑλένη Γ. Βλαχλείδου, παντρεύτηκαν. Ὁ γάμος ἔγινε στὴν Ἀθήνα. Τὴν ἴδια ἐποχὴ (τέλη Ἰανουαρίου) ἔγιναν οἱ γάμοι τοῦ Χριστόφορου Κωσταδήμα καὶ τῆς Φερενίκης Γ. Σάρρα. Ἀρχὲς Φεβρουαρίου ἔγιναν οἱ γάμοι τοῦ Ἰωάν. Ἀπ. Γκιζᾶ καὶ τῆς Ἰωάννας Ν. Ζιάκα. Στὰ μέσα Φεβρουαρίου παντρεύτηκαν ὁ Κωνστ. Α. Βλέτσας καὶ ἡ Ἄρτεμις Ἀθ. Ἀθανασιάδου.- Ἀπὸ 30-1-40 ἄρχισε τὶς παραστάσεις του στὴν «Τιτάνια» ὁ θίασος (ὀπερέττα-ἐπιθεώρηση) τῶν Μαρίκας Νέζερ-Β. Αὐλωνίτη-Τζένης Ἀρσένη. Τιμὲς εἰσιτηρίων: 28-20-10 (γαλαρία).- Ὁ καθηγητὴς τοῦ Β΄ γυμνασίου Ἀθηνῶν Ζέρβας, διορίστηκε διευθυντὴς τῆς *Ζωσιμαίας Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας*.

Ἡ νικήτρια ὁμάδα τοῦ *Ἀβέρωφ* μὲ τὸ γενικὸ ἀρχηγὸ τὸν Γ. Καραμπουΐκη: Πλόκας, Κούρτιος, Ὀρφανίδης, Γιαννῆς, Περίδης, Μητροκώστας, Ἀλ. Καππᾶς, Παπαντωνίου, Λαδᾶς, Ἀναγνωστόπουλος, Κόκκας.

Εὐάγγελος Ζαγόρος

Ἔμεινε γιὰ πολλὰ χρόνια στὰ Γιάννινα.- Ἡ χορήγηση βενζίνης γινόταν μὲ δελτία. Κάθε μήνα οἱ ἐνδιαφερόμενοι ἔπρεπε νὰ προσκομίζουν στὴν ἐπιτροπὴ χορήγησης βενζίνας, ὑπεύθυνη δήλωση ὅτι τὸ αὐτοκίνητο θὰ κυκλοφοροῦσε κατὰ τὸ μῆνα ἔκδοσης τοῦ δελτίου.- *Μεγαλειώδης καὶ μεγαλοπρεπὴς ὁ ἑορτασμὸς τῆς 27ης ἐπετείου τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Ἰωαννίνων.*- Στέψη μνημείων, δοξολογίες, παρελάσεις, φωταγωγήσεις, σημαιοστολισμοί, λαμπαδηφορίες κι ἄλλες γιορταστικὲς ἐκδηλώσεις. Τὸν πανηγυρικὸ τῆς ἡμέρας ἐκφώνησε ὁ δήμαρχος Δ. Βλαχλείδης. Ἀκολούθησε ἀπαγγελία ποιήματος ἀπὸ τὸν Νικ. Σακελλαρίδη, συνταξιοῦχο καθηγητὴ κι ἀρχηγὸ σώματος κατὰ τὴν περίοδο τῶν ἀπελευθερωτικῶν ἀγώνων (ἦταν κι ἀπὸ τὰ δρῶντα στελέχη τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων πρὶν ἀπὸ τὴ δικτατορία, ἀλλ' αὐτὸ τώρα κανένας δὲν τὸ μνημόνευε). Παραθέτω τοὺς περισσότερους στίχους, ὅπως δημοσιεύτηκαν στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* (25-2-40):

Ἔν' ἀεράκι σήμερα μυρόβλητο φυσάει
θυμάρι, μοσχολίβανο τριγύρω μας σκορπάει.
Δὲν εἶν' ἀγέρι τοῦ βουνοῦ οὐδὲ πελάγους αὔρα
βγαίν' ἀπ' τῆς γῆς τὰ ἔγκατα, τὰ σκοτεινὰ καὶ μαῦρα.
Ἀνοίξανε τοὺς τάφους των, τὰ σάββανα ξεσχίσαν
οἱ ἥρωες τοῦ Μπιζανιοῦ καὶ πρὸς ἐδῶ κινήσαν.
Ἔρχονται, δὲν τοὺς βλέπετε; Λίγο ἀναμερεῖστε
στὸ διάβα τους, κι εὐλαβικὰ μπροστά τους γονατίστε.
Ἐλᾶτε, ἱερὲς σκιές, τί στέκεστε πιὸ πέρα
δική σας εἶναι ἡ γιορτὴ καὶ ἡ σημερινὴ ἡμέρα.
Κάθε τιμὴ πρέπει σὲ σᾶς, ἐλεύθεροι ποὺ ζοῦμε
στὸ αἷμα, στὴ θυσία σας, σὲ σᾶς τὸ χρεωστοῦμε.
Τὰ Γιάννινα ἐλεύθερα γιὰ σᾶς πανηγυρίζουν
γιὰ σᾶς τῆς λίμνης τὰ νερὰ παίζουν καὶ κυματίζουν.
Ἰδέτε γύρω τὰ βουνά, μπροστά σας χαμηλώνουν,
τὰ δέντρα, τ' ἀγριολούλουδα ἀπὸ δροσιὰ φουσκώνουν
στὸ πέρασμά σας, καὶ παντοῦ μιὰ θεία εὐωδία
ἁπλώνεται μεθυστική, καὶ στὴ μυσταγωγία
ποὺ τούτη τὴ στιγμὴ γιὰ σᾶς κάνουμ' ἐμεῖς οἱ ζῶντες
μὲ πίστη καὶ κατάνυξη, κι εἶστε καὶ σεῖς παρόντες,
στέκεται ἀπ' ἐπάνω μας ἕνας χορὸς Ἀγγέλων
ποὺ ἐξυμνεῖ τὸ παρελθὸν κι ὑπόσχεται τὸ μέλλον
νἆναι ἐξ ἴσου ἔνδοξο γιὰ τὴ γλυκειὰ πατρίδα
χάρις στὴ νέα γενεὰ τοῦ Ἔθνους τὴν ἐλπίδα.

Τότε συγκινοῦσαν ἀκόμα τὸν κόσμο τέτοιοι πατριωτικοὶ στίχοι. Σήμερα...- Τέλη Φεβρουαρίου κυκλοφόρησε τὸ βιβλίο μου (εἶχε ἐκτυπωθεῖ τὸ 1939· μοῦ ἔστειλαν τὰ δοκίμια στὰ ἑλληνοβουλγαρικὰ σύνορα, ὅπου ὑπηρετοῦσα γιὰ νὰ τὰ διορθώσω, παρόλα αὐτὰ ἔμειναν ἀδιόρθωτα ἀρκετὰ λάθη) *Ἱστορικὴ μονογραφία περὶ τῆς ἐν Ἠπείρῳ χώρας Βεζήτζης.* Κριτικὴ ἐπαινετικὴ γιὰ τὸ ἔργο ἔγραψε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (28-2-40). Ὀρθὴ ἔβρισκε ὁ κριτικὸς μιὰ ἐπισήμανση τοῦ προλόγου μου. Τὴν παραθέτω, πιστεύοντας πὼς καὶ σήμερα ἔχει τὴ σημασία της: *Μόνον τότε* -ἔγραφα- *θὰ ἔχωμεν ἀντικειμενικῶς ὁλοκληρωμένην τὴν διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἐξέλιξιν τῆς Ἠπειρωτικῆς ζωῆς, ὅταν δυνηθῇ ἕκαστον χωρίον νὰ προσφέρῃ τὴν ἱστορίαν καὶ λαογραφίαν του ἐν τῷ Ἠπειρωτικῷ ἀρχείῳ.* Ἐλάχιστες μονογραφίες εἶχαν δημοσιευτεῖ πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο. Τὶς τελευταῖες δεκαετίες ὅμως πλήθαιναν τέτοιες ἐκδόσεις, ἔτσι πολλὲς πλευρὲς τῆς Ἠπειρωτικῆς ἱστορίας φωτίστηκαν.- Νεκρολογίες δημοσίευσαν οἱ ἐφημερίδες τῆς πόλης (Μάρτιος) γιὰ τὸ λόγιο, ἱστοριοδίφη καὶ συγγραφέα Νικόλαο Νίτσο. Πέθανε στὶς 25-2-40, στὸ ἀγαπημένο

του χωριό, τὸν Τσαμαντά, γιὰ τὸ ὁποῖο ἔγραψε τὸ ἀξιολογότατο βιβλίο του *Περὶ τῆς ἐν Ἠπείρῳ κώμης Τσαμαντᾶ*. Ἦταν στενὸς φίλος τοῦ Χρ. Χρηστοβασίλη καὶ στὴν *Ἐλευθερία* του εἶχε δημοσιεύσει πολλὰ ἄρθρα πολιτικὰ καὶ ἱστορικὰ σημειώματα.- Νέος ἐπιστήμων: *Ὁ κ. Χρῆστος Ὑφαντῆς, τελειόφοιτος τῆς Νομικῆς, ὑποστὰς τὰς ἐπὶ πτυχίῳ ἐξετάσεις, ἐπέτυχε* (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 3-3-40) μὲ τὸ βαθμὸ ἄριστα.- Τὸ ἀπόγευμα τῆς 3-3-40 πραγματοποιήθηκε στὴν αἴθουσα τελετῶν τῆς *Ζωσιμαίας σχολῆς, πρωτοφανὴς εἰς τὰ ἐπαγγελματικὰ καὶ βιοτεχνικὰ χρονικὰ τῆς πόλεως, ὅσον καὶ μεγαλειώδης συγκέντρωσις τῶν ἐπαγγελματιῶν καὶ βιοτεχνῶν*. Συγκεντρώθηκαν ἀπ' ὅλη τὴν Ἤπειρο, γιὰ νὰ συζητήσουν τὰ μεγάλα προβλήματα ποὺ τοὺς ἀπασχολοῦσαν καὶ ν' ἀκούσουν - προπαντὸς- τὸ Φιλοσοφόπουλο. Στὸ λόγο του ἔκανε ἐκτενὴ ἀναφορὰ στὴν κοινωνικὴ πολιτικὴ τῆς κυβέρνησης (σὲ γενικότητες) ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλες πρωτοβουλίες της, ὅπως ἦταν ἡ ἵδρυση τοῦ *Ταμείου ἀσφαλίσεως ἐπαγγελματιῶν καὶ βιοτεχνῶν*. Σὲ λίγες μέρες (7-3-40) ἄλλη ὁμιλία τοῦ Φιλοσοφόπουλου, στὴν *Τιτάνια*, πρὸς τοὺς μαθητὲς Μέσης ἐκπαίδευσης καὶ τοὺς σπουδαστὲς τῆς *Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας*. Θέμα του: ἡ ἐσωσχολικὴ καὶ ἐξωσχολικὴ συμπεριφορὰ τῶν μαθητῶν. Ἀπευθυνόμενος καὶ στοὺς συνοδοὺς τῶν μαθητῶν καθηγητὲς εἶπε: *Κύριοι καὶ διδάσκαλοι, ἀναγνωρίζω τὰς καλάς σας προθέσεις, θὰ τὰς ἤθελα μόνον περισσότερον ἐκδήλους εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ πραγματικοῦ. Ἀποβαίνει εἰς βάρος σας ἡ κακὴ συμπεριφορὰ τῶν τροφίμων σας, ἀφοῦ δύσκολα μπορεῖ κανεὶς νὰ κρίνῃ περὶ τῆς καθαρῶς ἐπαγγελματικῆς σας ἐπιδόσεως, εὔκολα ὅμως περὶ τῆς κακῆς διαγωγῆς τῶν μαθητῶν*... Ἀπὸ τοὺς λόγους του ἀποδεικνύεται πὼς ὁ Φιλοσοφόπουλος εἶχε γνώμη «ἐπὶ παντὸς ἐπιστητοῦ»...- Στὶς ἀρχὲς Μαρτίου δόθηκε στὴν «Τιτάνια», μὲ μεγάλη ἐπιτυχία, ἡ συναυλία τοῦ καλλιτεχνικοῦ ζεύγους Ἐπιτροπάκη, οἱ κριτικὲς ἦταν κολακευτικότατες.- Ἀρραβῶνες (Μαρτίου): Ἀρραβωνιάστηκαν: Ὁ Ἰωάννης Σταύρου, εἰσηγητὴς τῆς Γ.Δ. Ἠπείρου καὶ ἡ Εὐθαλία Ζαρίμπα. Ὁ Γ. Κώτσης καὶ ἡ Ἕλλη Ἀλμπατζόγλου. Ὁ Σοφοκλῆς Τσουκανέλης καὶ ἡ Ἀναστασία Κούλια. Ὁ σπουδαιότερος -κατὰ μια ἄποψη- ἀρραβώνας τοῦ Μαρτίου καὶ τῆς χρονιᾶς ἦταν ἐκεῖνος τοῦ ἀντισυνταγματάρχη Κων. Β. Γκικοπούλου καὶ τῆς Μαίρης Γ. Βερσῆ, μιᾶς ἀπὸ τὶς ὡραιότερες κοπέλλες τῶν Γιαννίνων.- Φρούραρχος τῆς πόλης τοὺς πρώτους μῆνες τοῦ 1940 ἦταν ὁ συνταγματάρχης πεζικοῦ Βασίλειος Ρήγας. Στὸν πόλεμο ὁ Ρήγας εἶχε ἀναλάβει τὴ διοίκηση τοῦ 15ου συντάγματος, ποὺ ἔπαιξε πρωταρχικὸ ρόλο στὴν ἀπόκρουση τῆς ἰταλικῆς ἐπίθεσης. Μιὰ καθυστέρηση τῆς προέλασης, κατὰ τὴν περίοδο τῶν ἐπιθετικῶν ἐπιχειρήσεων τῆς μεραρχίας, ποὺ στοίχισε σημαντικὲς ἀπώλειες (στὸ δάσος τῆς Μπούνας) ἔγινε αἰτία νὰ τοῦ ἀφαιρεθεῖ ἡ διοίκηση τοῦ συντάγματος.- Στὴν *Κραυγὴ* τοῦ 1940 ὁ 1940 ὁ Δ. Σαλαμάγκας δημοσίευε, στὴν πρώτη μορφή τους - ἀργότερα ἔγιναν καὶ ραδιοφωνικὲς ἐκπομπὲς καὶ τυπώθηκαν σὲ βιβλίο - τὰ ἱστορικολαογραφικὰ του κείμενα, δοσμένα λογοτεχνικά, *Περίπατοι στὰ Γιάννινα*.- Γάμοι (Μαρτίου): Παντρεύτηκαν οἱ: Κων. Μπάζας καὶ Ἐλευθερία Λεπενιώτη, ὁ Κων. Ἀλεξίου, ἀντιεισαγγελέας Πρωτο-

Γεώργιος Καγιᾶς, δικηγόρος, καταγωγῆς ἀπὸ τὴν Κρήτη. Ἦταν ἀπὸ τὰ βασικὰ στελέχη τοῦ κόμματος τῶν *Φιλελευθέρων* στὰ Ἰωάννινα πρὶν ἀπὸ τὴ δικτατορία. Ἐκλέχτηκε κατ' ἐπανάληψη βουλευτής.

δικῶν καὶ ἡ Θάλεια Πατρικίου.- Μεγάλη δραστηριότητα ἀνέπτυξε τὸ 1940 ὁ *Ροταριανὸς ὅμιλος Ἰωαννίνων*, μετεῖχαν σ' αὐτὸν πολλοὶ ἐπιστήμονες. Ἔκαναν ἑβδομαδιαῖες συνεστιάσεις, ὅπως καὶ σήμερα, στὶς ὁποῖες γινόταν κι ἀνάπτυξη θέματος ἀπὸ κάποιο ὁμιλητή. Τὸ καταστατικὸ τοῦ *Ὁμίλου* εἶχε ἐγκριθεῖ ἀπὸ τὸ Πρωτοδικεῖο τὸ τρίτο δεκαήμερο τοῦ Μαρτίου. Ἔχω τὴ γνώμη, κρίνοντας καὶ ἀπὸ τὴ σύνθεση τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου, στὸ ὁποῖο μετεῖχαν πολλοὶ παλιοὶ πολιτευτὲς-ἐπιστήμονες, πὼς ὁ *Ροταριανὸς ὅμιλος* ἀποτελοῦσε «ἄλλοθι» γιὰ ὅσους ἤθελαν νὰ ξανάβρουν τὴν παρέα τους καὶ νὰ συζητήσουν, μιὰ καὶ ἄλλου εἴδους συγκεντρώσεις ἀπαγορεύονταν, ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνες ποὺ μιλοῦσε ὁ Φιλοσοφόπουλος. Γιὰ νὰ ἔχουν καλλίτερη κάλυψη -πάντοτε κατὰ τὶς ὑποθέσεις μου- τὸν κάλεσαν σὲ μιὰ συγκέντρωση νὰ τοὺς τιμήσει καὶ νὰ μιλήσει.- Οἱ δημοτικοὶ φόροι ἔγιναν ἀντικείμενο διαμάχης μεταξὺ τῶν ἐφημερίδων. Ἦταν ἀπὸ τὶς λίγες περιπτώσεις, μετὰ τὴν 4η Αὐγούστου, ποὺ οἱ ἐφημερίδες ἔρχονταν σ' ἀντιδικία. Δὲν τοὺς περίσσευε χῶρος γιὰ ἔκθεση διαφορετικῶν ἀπόψεων πάνω σὲ φλέγοντα θέματα, κατ' ἀνάγκην θὰ εἶχαν προέκταση καὶ σὲ κριτικὴ τῆς κυβερνητικῆς πολιτικῆς. Κάτι τέτοιο ἀπαγορευόταν αὐστηρά. Ἡ *Ἤπειρος* λοιπόν, εἶχε γράψει πὼς *ἡ ἀπ' εὐθείας διαχείρισις ὑπὸ τῆς Δημοτικῆς ἀρχῆς τοῦ φόρου τῶν ἐγχωρίων προϊόντων κατὰ τὴν τελευταίαν τριετίαν*, ἦταν σωστὴ ἀπόφαση καὶ ἔπρεπε ὁ Δῆμος νὰ τὴ συνεχίσει. Ἀντίθετη γνώμη διατύπωνε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, μέσω ἀνώνυμης ἐπιστολῆς ποὺ δημοσίευσε (14-3-40). Ἔλεγε πὼς ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο γινόταν ἡ εἴσπραξη ἀπέδιδε λιγότερα ἔσοδα στὸ Δῆμο, ἀπ' ὅσα ἡ ἀνάθεση τῆς εἴσπραξης σὲ ἐνοικιαστές. Πρὸς ἀπόδειξη τῶν ἰσχυρισμῶν του ὁ ἐπιστολογράφος παρέθετε στοιχεῖα τῶν ὅσων εἰσέπραξε ὁ Δῆμος, μὲ ἀπ' εὐθείας διαχείριση, καὶ τὰ ὅσα θὰ εἰσέπραττε μὲ ἐνοικίαση. Ὁ Δῆμος ἀπάντησε ἀμέσως (15-3-40) στὶς αἰτιάσεις τοῦ ἐπιστολογράφου, ἀντιπαραθέτοντας τὰ δικά του στοιχεῖα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα -ὅπως ἔλεγε- *δὲν προέκυψαν μέχρι σήμερον ζημίαι εἰς τὸν Δῆμον ἐκ τῆς ἀπ' εὐθείας διαχειρίσεως τοῦ φόρου, ὡς ὁ ἐπιστολογράφος ὑποστηρίζει, ἐν γνώσει τῆς ἀναληθείας τῶν ἰσχυρισμῶν του*.- Ἂς ποῦμε καὶ κάτι γιὰ τὸν καιρό, γιὰ νὰ γίνει σύγκριση μὲ τὶς καιρικὲς συνθῆκες τῆς ἐποχῆς μας. Σημείωνε, λοιπόν, ὁ χρονικογράφος (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 17-3-40, 57 χρόνια ἀκριβῶς ἀπὸ σήμερα ποὺ γράφω): *Ὁ Μάρτης ἐννοεῖ νὰ μὴν κατηγορηθῇ δι'*

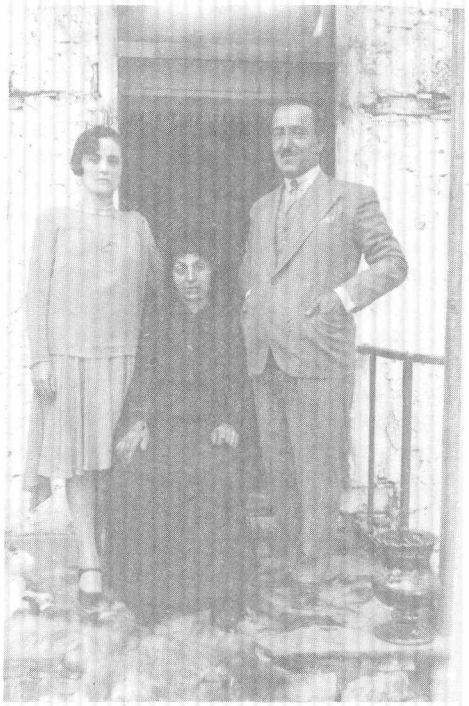

Γεώργιος Μουλαϊμίδης, ἀπὸ τὰ βασικὰ στελέχη τοῦ *Λαϊκοῦ* κόμματος πρὶν ἀπὸ τὴ δικτατορία. Ἕνας, ἀπὸ τοὺς δυό, διαπρεπέστερους δικηγόρους τῶν Ἰωαννίνων, ὁ ἄλλος ἦταν ὁ Γεώργ. Κωνσταντινίδης. Στὴ φωτογραφία, ἀπὸ τὰ δεξιά: Γεώργιος Μουλαϊμίδης, ἡ μητέρα του καὶ ἡ γυναίκα του Κούλα Μπροκούμη - Μουλαϊμίδη, ἀπὶ τὴ Δοβρά. Ὁ Γ. Μουλαϊμίδης καταγόταν ἀπὸ τὰ Κάτω Πεδινά.

ἐπιείκειαν, μιὰ ποὺ οἱ συνάδελφοί του, Γενάρης καὶ Φλεβάρης, μᾶς πῆραν τὸ τομάρι. Θέλησε κι αὐτὸς νὰ τοὺς μιμηθῇ. Μὲ τὴν εἴσοδό του μᾶς προσέφερε κι ἕνα ἀκόμη χιόνι καὶ μαζὶ μὲ τὸ χιόνι τὰ ἐπακόλουθα: Τσουχτερὸς βοριὰς καὶ σουβληρὸς (sic). Ἔτσι ἀκόμα δὲν μποροῦμε νὰ συνέλθουμε. Ἂς εὐχηθοῦμε πὼς τώρα ποὺ περάσαμε τὸν μισόν, θὰ εὐδοκήσῃ νὰ δείξῃ τὴν καλωσύνη του, νὰ μᾶς καλοπιάκῃ, ν' ἀφήσῃ τὰ δέντρα ν' ἀνθίσουν, γιὰ νὰ δοῦμε καὶ μεῖς λίγη ἀνοιξούλα, νὰ χαροῦμε τὴν ἄνθηση τῶν κλαδιῶν καὶ νὰ πιστέψουμε πὼς ἀληθινὰ ἦρθε ἡ ἄνοιξη, πὼς φουντώνει ὁ ντοῦσκος. Μᾶλλον χειρότερες καιρικὲς συνθῆκες ἐπικρατοῦσαν τότε ἀπ' ὅ,τι σήμερα.- Ἀπὸ τὴν κεντρικὴ διοίκηση τῆς Ε.Ο.Ν. ἀποφασίστηκε νὰ μοιραστεῖ, κατὰ τὸν ἑορτασμὸ τῆς 25ης Μαρτίου, δάφνη σ' ὅλο τὸν κόσμο. Αὐτὸ ἔδωσε ἀφορμὴ νὰ γραφεῖ σ' ἐφημερίδα ἄρθρο μὲ τὸν τίτλο: *Ἡ δαφνονομή. Ἡ ἔμπνευσις αὐτὴ* -σημείωνε ὁ ἀρθρογράφος- *εἶναι συγκινητικωτάτη καὶ μᾶς μεταφέρει εἰς περιόδους καθ' ἃς ἡ Ἑλλὰς ἐμεγαλούργησεν ὡς ἔθνος... Εἰς μίαν δηλονότι περίοδον, τὴν ὁποίαν ἀναζῶμεν, χάρις εἰς τὴν μεταβολὴν τῆς 4ης Αὐγούστου καὶ ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν ἀφετηρίαν τῶν ὡραιοτέρων ἐθνικῶν ἐξορμήσεων καὶ τὸ σταθερὸν ἔδαφος τῶν ὑψιπετέρων ἀπογειώσεων καὶ ἀναβάσεων πρὸς τὰ ἀσύλληπτα ὕψη τῆς ἑλληνικῆς δόξης. Ἔτσι μεθαύριον, κατὰ τὸν ἑορτασμὸν τῆς 25ης Μαρτίου, θὰ λάβῃ χώραν μία ἐθνικὴ βαϊφόρος καὶ τὸ Ἔθνος θ' ἀναφωνήσῃ πρὸς τὴν Μητέρα Ἑλλάδα καὶ πρὸς τὴν Ἐλευθερίαν τὸ Ὡσαννά!* Κι ὅλα αὐτὰ γιὰ ἕνα κλαδάκι δάφνης ποὺ θὰ μοίραζαν οἱ φαλαγγίτες τῆς Ε.Ο.Ν...- Προτροπὴ πρὸς τοὺς πολίτες ἔκαναν οἱ ἐφημερίδες γιὰ νὰ παρακολουθοῦν κάθε Κυριακὴ στὴ *Ζωσιμαία σχολή*, ὥρα 11-12, τὶς διαλέξεις τῶν γιατρῶν, γύρω ἀπὸ θέματα ὑγείας.- Ἔφτασε στὰ Γιάννινα ὁ νέος μητροπολίτης *Δρυϊνουπόλεως, Πωγωνιανῆς καὶ Κονίτσης* Δημήτριος Εὐθυμίου καὶ στὶς 24-3-40 χοροστάτησε στὴ λειτουργία στὸ μητροπολιτικὸ ναό. Μεταπολεμικά, διαδέχτηκε τὸ Σπυρίδωνα στὴ Μητρόπολη Ἰωαννίνων.- *Μὲ μεγαλοπρέπειαν καὶ μὲ ἐκδηλώσεις ἐνθουσιασμοῦ ἑωρτάσθη χθὲς* (25-3-40) *ἡ ἐπέτειος τῆς ἐθνικῆς παλιγγενεσίας.* Πρωταγωνιστὴς σ' ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις καὶ πάλι ἡ Ε.Ο.Ν. Οἱ ἐφημερίδες ἀναφέρονταν σ' αὐτὴν μὲ κάθε λεπτομέρεια. Τὴν παραμονή, μνημόσυνο καὶ στέψη τῆς ἀναθηματικῆς στήλης τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ μάρτυρα ἐπισκόπου Τρίκκης Διονυσίου. Ἀνήμερα οἱ μουσικὲς τοῦ Στρατοῦ καὶ τοῦ Δήμου, μαζὶ μὲ τὰ τραγούδια τῆς Ε.Ο.Ν. ξύπνησαν τοὺς κατοίκους· δοξολογία στὴ Μητρόπολη μὲ τὸ Σπυρίδωνα, λόγοι, δεξιώσεις, παρελάσεις, φῶτα, λαμπηδοφορίες, ὅ,τι γίνοταν στὶς ἐθνικὲς ἐπετείους καὶ τὶς ἄλλες μέρες γιορτῆς ποὺ καθιέρωσε ἡ 4η Αὐγούστου...- Μιὰ ἀναχώρηση, ποὺ μόνο στοὺς παλιοὺς μπορεῖ νὰ θυμήσει κάτι: *Ἀνεχώρησεν διὰ Κωνσταντινούπολιν* (28-3-40) *ἡ ἀξιότιμος κυρία Ἀγγελικὴ Μαρκοπούλου, μετὰ τοῦ υἱοῦ της κ. Εὐριπίδου* (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 29-3-40). Ἡ οἰκογένεια Μαρκοπούλου ἦταν ἀπὸ τὶς παλιότερες ἀξιόλογες οἰκογένειες τῆς πόλης. Στὴν Κωνσταντινούπολη ποὺ πήγαιναν, εἶχε ἐγκατασταθεῖ ὁ μεγάλος γυιός, ἱερωμένος καὶ κατόπιν ἐπίσκοπος Δαφανουσίας Γρηγόριος. Μὲ τὸν Εὐριπίδη, ὑπηρετήσαμε ἀργότερα, τὸ καλοκαίρι, καὶ οἱ δυὸ στὸ Στρατηγεῖο τῆς VIII μεραρχίας. Τραύλιζε κι αὐτὸ γινόταν ἀφορμὴ εὔθυμων σκηνῶν. (Γράφω πολλὰ στὸ βιβλίο μου, «Μνῆμες τοῦ '40», Ἰωάννινα 1985 καὶ «Τὰ χρόνια ποὺ πέρασαν», τόμ. Α΄, Ἰωάννινα 1992). Τότε ὁ Εὐριπίδης ἦταν ὁ καλλίτερα ντυμένος στρατιώτης ποὺ ὑπηρετοῦσε στὰ Γιάννινα. Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς κατοχῆς παντρεύτηκε, ἀνέλαβε πολλὲς ὑποχρεώσεις καὶ κατάντησε ὁ ...Πίδας, ποὺ πουλοῦσε ἐφημερίδες, ἔπινε ἀσταμάτητα καὶ τὸ βράδυ ἔπαιρνε σβάρνα τοὺς δρόμους τῶν Γιαννίνων, ὑβρίζοντας τοὺς πάντες καὶ τὰ πάντα. Δὲν εἶχε οἶκτο οὔτε καὶ γιὰ ὅσους τὸν βοηθοῦσαν. Τὰ κρατητήρια τῆς Ἀστυνομίας ἦταν τακτικό του ἐνδιαίτημα. Ἀλλά, εἴπαμε: Αὐτὰ γιὰ τοὺς παλιούς...- Ἄρχισε τὶς παραστάσεις του στὰ Γιάννινα ὁ καλὸς θίασος τῆς Κατερίνας Ἀνδρεάδη. Στὸ ρεπερτόριό του περιλάμβανε ἀριστουργήματα τῆς παγκόσμιας λογοτεχνίας καὶ κάποια ἑλληνικά. Ἄρχισε μὲ τὴν «Πηνελόπη» τοῦ Σόμερσετ Μώμ. Ἀκολούθησαν τὸ «Ἀνοιξιάτικο ρομάντσο» τοῦ Μαρτινὲς Σιέρρα, ἡ «Ἔντα Γκάμπλερ» τοῦ Ἴψεν, ὁ «Ποπολάρος» τοῦ Γρ.

Ξενόπουλου κ.ἄ.- Φιλολογικὸ μνημόσυνο ὀργάνωσε στὴν Ἀθήνα (7-4-40), στὴν αἴθουσα τοῦ Παρνασσοῦ, ἡ *Πανηπειρωτικὴ ἀδελφότης Ἀθηνῶν* γιὰ τοὺς Δημήτριο Σάρρο, Χρῆστο Χρηστοβασίλη κι Ἀναστάσιο Σακελλαρίου (ἐκπαιδευτικὸ σύμβουλο-συγγραφέα). Μίλησαν γιὰ τὸ ἔργο καὶ τὴ ζωή τους οἱ Φάνης Μιχαλόπουλος, Μιχ. Ροδᾶς καὶ Β. Τζαλόπουλος, γιατρός.- Οἱ ἰδιωτικοὶ ταχυδρόμοι τῶν Γιαννίνων -πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο ἔκαναν καλὲς δουλειὲς- ὀργάνωσαν σωματεῖο μὲ τὴν ἐπωνυμία *Ἕνωσις ἰδιωτῶν ταχυδρόμων*, μὲ ἕδρα τὰ Γιάννινα καὶ γραφεῖα στὴν Ἀθήνα καὶ τὴν Πάτρα.- Στὴ Νορβηγία, καὶ ἐνῶ ἀκόμα ἐξακολουθοῦσε ἡ ἀντίσταση τοῦ λαοῦ, ὁ ἐθνικοσοσιαλιστὴς Κουΐσλιγκ, ἄνθρωπος τῶν Γερμανῶν, ποὺ εἶχε εἰσπράξει ἀπὸ καιρὸ τὸ ἀντίτιμο τῆς προδοσίας, σχημάτισε «κυβέρνηση ἀνδρεικέλλων», παρὰ τὴν ἀντίδραση τοῦ βασιλιᾶ Χάκωνα, ἀρνήθηκε νὰ τὴν ἀναγνωρίσει, ὡς ἀντισυνταγματική. Ἀπὸ τότε κάθε πρωθυπουργὸς ποὺ σχημάτιζε κυβέρνηση σὲ κατακτώμενη ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς χώρα, ὀνομαζόταν «Κουΐσλιγκ».- Ἱδρύθηκε καὶ στὰ Γιάννινα παράρτημα τῆς *Φανέλλας τοῦ στρατιώτου*· ἄρχισε τὴ δράση του μὲ ὀργάνωση χοροεσπερίδων (14-4-40) καὶ ἐράνους.- Νέα πίστωση 4.000.000 δρχ. διατέθηκε γιὰ τὴ συνέχιση τῶν ἐργασιῶν στὸ Διοικητήριο. Οἱ ἐφημερίδες (14-4-40) δὲν παρέλειψαν νὰ εὐχαριστήσουν τὸ Μεταξᾶ *διὰ τὴν ἐκδήλωσιν τοῦ ἰδιαιτέρου ἐνδιαφέροντός του διὰ τὴν Ἤπειρον*.- Θάνατοι: *Ἀπέθανε* (12-4-40) *καὶ ἐκηδεύθη σεμνοπρεπῶς ὁ πρεσβύτης Βασίλειος Κόντος, ὑπόδειγμα φιλοστόργου οἰκογενειάρχου*.- Ἄρχισαν νὰ λειτουργοῦν καὶ πάλι, τὸ τρίτο δεκαήμερο τοῦ Ἀπριλίου, τὰ Δημοτικὰ λουτρὰ (ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἐγκατεστημένη σήμερα ἡ *Ζωσιμαία βιβλιοθήκη*). Ὁ ἐπιχειρηματίας Ἀλέξ. Καμενόπουλος εἰδοποιοῦσε τὸ κοινὸ ὅτι *οἱ λουόμενοι θὰ εὑρίσκωσιν ἄκραν περιποίησιν, καθαριότητα καὶ τελείαν ἐξυπηρέτησιν τῶν ἀπαιτήσεών των*. Στὴν αἴθουσα ἀναμονῆς εἶχε συγκροτηθεῖ κι ἀναγνωστήριο, λειτουργοῦσε καὶ καφενεῖο καὶ τὶς Κυριακὲς κουρεῖο. Κάθε Τρίτη τὰ λουτρὰ ἦταν στὴ διάθεση τῆς Ε.Ο.Ν. καὶ κάθε Πέμπτη καθορίστηκε λαϊκὴ εἴσοδος μὲ ἔκπτωση 50%. Μὲ ἀνακοίνωσή της ἡ *Ἐθνικὴ Ἠπειρωτικὴ ἕνωσις ὁ «Τακάλωφ»* (ὑπέγραφαν: Ὁ πρόεδρος Φιλ. Σαγκούνης καὶ ἐπίτιμοι πρόεδροι Γεώργ. Καλούδης, Γεώργ. Τζαβέλλας καὶ Ἀν. Χρηστίδης) παρακαλοῦσε ὅσους εἶχαν στὴ διάθεσή τους ἔγγραφα στοιχεῖα, ἀναφερόμενα στὴν ἐθνικὴ δράση τῆς *Ἠπειρωτικῆς Ἑταιρείας* κατὰ τὴ διάρκεια τῆς τουρκοκρατίας νὰ τὰ καταθέσουν στὰ γραφεῖα τῆς *Ἕνωσης* (συμβολαιογραφεῖο Δ. Λιάσκου), γιὰ νὰ μπορέσει ἡ *Ἕνωσις*, μὲ βάση αὐτά, ἀλλὰ καὶ τὶς προφορικὲς διηγήσεις, νὰ ἐκδόσει ἱστορικὸ τεῦχος πρὸς τιμὴν τῆς Ἠπείρου, *ἡ ὁποία ἂν καὶ ὑπὸ ζυγὸν διατελοῦσα συνέτρεξεν ὁπωσδήποτε τὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα τῶν ἐλευθερωτῶν, ἀψηφίσασα τοὺς κινδύνους καὶ τὰς θυσίας εἰς αἷμα*... Μὲ τὴν ἐξέλιξη τῶν γεγονότων καὶ τὴν ἐμπλοκὴ καὶ τῆς Ἑλλάδας στὴ σύρραξη, μᾶλλον δὲν ἐκδόθηκε τέτοιος τόμος. Γιὰ τὴ δράση τῆς *Ἠπειρωτικῆς Ἑταιρείας* ἐξέδωκε, μεταπολεμικά, βιβλίο ὁ Ἀλ. Λειβαδεύς, ἀπὸ τὰ βασικὰ στελέχη τῆς *Ἑταιρείας*. Πολλὰ ἔγραψε γιαυτὴ κι ὁ Δημ. Σαλαμάγκας στὸ βιβλίο του «Καθὼς χάραζε ἡ λευτεριά...»- Στὶς 28-4-40 οἱ Γιαννιῶτες κι ὅλοι οἱ Ἕλληνες, γιόρτασαν τὸ τελευταῖο Πάσχα τους, πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο...

Ἀν τὰ Χριστούγεννα κι ὅλες οἱ ἄλλες γιορτὲς ποὺ συνυφαίνονταν μ' αὐτὸ ἦταν μέρες μεγάλης δοκιμασίας γιὰ τὴν οἰκογένεια τοῦ Πέτρου Κωστίδη, ἡ δεύτερη μεγάλη γιορτὴ τῆς Χριστιανοσύνης, τὸ Πάσχα, στάθηκε ἀφορμὴ νὰ ξανάβρει ἡ οἰκογένεια τὸν ἑαυτό της, νὰ νοιώσει συναισθήματα ποὺ εἶχαν ξεχαστεῖ ἀπὸ καιρό, νὰ χαρεῖ καὶ νὰ γλεντήσει... Ὁ Σπυρίδων ἄργησε, ἀλλὰ ἔκανε τὸ θαῦμα του. Ἦταν μιὰ νίκη δύσκολη, πάλευε μὲ τὸν πανίσχυρο Μανιαδάκη, κάτι ποὺ ἔπεφτε στὰ νύχια του δύσκολα τ' ἄφηνε, πιέστηκε ὅμως ἀπὸ ἄλλους κι ἀναγκάστηκε νὰ ἐνδώσει. Θάφηνε

ἐλεύθερο τὸ Νίκο, μὲ κάποιες προϋποθέσεις. Μιὰ καὶ δὲν ὑπέγραφε ὑπεύθυνη δήλωση, συμφωνήθηκε καὶ δημοσίευσε σὲ ἐφημερίδα τῶν Ἀθηνῶν, ἕνα γενικόλογο κείμενο, στὸ ὁποῖο δὲν ἀποκήρυσσε τίποτα, οὔτε βέβαια ἔπλεκε τὸ ἐγκώμιο τοῦ «Νέου κράτους» γιὰ τὰ ἔργα του, οὔτε ἐξυμνοῦσε τὸν «Τρίτο Ἑλληνικὸ πολιτισμό», ἀλλὰ νά: ἔκρινε καὶ κατέκρινε τὴν ἐπεκτατικὴ στάση τῆς Σοβιετικῆς ἕνωσης, τὴν ἐπίθεσή της στὴ Φινλανδία, τὴν κατάληψη τῶν Βαλτικῶν κρατῶν, τὸ πολιτικό της σύστημα, κάτι ποὺ ἄφηνε ἔμμεσα νὰ ἐννοηθεῖ πὼς καὶ οἱ ὀπαδοὶ τῶν ἰδεῶν τῆς χώρας αὐτῆς στὴν Ἑλλάδα ἦταν κατακριτέοι γιὰ τὶς πολιτικὲς πεποιθήσεις τους... Πάντως τὸ ἄρθρο ἦταν τόσο περίτεχνα γραμμένο, ὥστε νὰ λέει καὶ νὰ μὴ λέει· στὴν ἀρχὴ προκάλεσε τὴν ὀργὴ τοῦ Μανιαδάκη, γιὰ μέρες δὲν ἤθελε ν' ἀκούσει οὔτε τ' ὄνομα τοῦ Νίκου. Ἔδωσε τέλος μὲ κρύα καρδιὰ τὴν ἄδεια τῆς ἀπελευθέρωσής του καὶ τῆς ἐπιστροφῆς του στὸ Πανεπιστήμιο, ἕνα μήνα πρὶν ἀπὸ τὸ Πάσχα... Ἔγινε δεκτὸς ἀπὸ τοὺς φοιτητὲς μὲ ἔκδηλα αἰσθήματα χαρᾶς καὶ ἱκανοποίησης· στὸ πρῶτο του μάθημα σείσθηκε γιὰ πολλὴ ὥρα ἡ αἴθουσα ἀπὸ τὰ χειροκροτήματα, τὰ μάθαινε ὁ Μανιαδάκης καὶ ἔβγαινε ἀπὸ τὰ ροῦχα του... Ὁ Νίκος, λοιπόν, ξαναβρῆκε τὸν ἑαυτό του καὶ τὴ θέση του, ἡ Φιλίτσα μὲ τὰ παιδιὰ ἔφυγε γιὰ τὴν Ἀθήνα, θάνοιγε πάλι τὸ σπίτι τοῦ Μάνου καὶ τῆς Θεώνης, ἐκεῖ θάμεναν. Ἦταν ἡ πρώτη φορὰ ποὺ ὁ Πέτρος ξεπροβόδιζε μὲ χαρὰ μέλος τῆς οἰκογενείας του γιὰ τὴν πρωτεύουσα...

Χάρηκε καὶ γιόρτασε ἡ οἰκογένεια τὴ σωτηρία τοῦ Νίκου, ὄχι ὅμως ὅπως ἤθελε. Στὶς καλλίτερες στιγμὲς ἐκδήλωσης τῶν συναισθημάτων τους, μιὰ σκιὰ ἔπεφτε βαρειὰ πάνω τους, κι ὅλα σταματοῦσαν στὴ στιγμή: τὸ γέλιο, ἡ εὔθυμη διάθεση, ἡ ἱκανοποίηση, ἡ προσδοκία. Ἦταν ἡ Θεώνη κι ὁ Μάνος ποὺ ἐξακολουθοῦσαν νὰ βασανίζονται στὴν ἐξορία τους, ὁ Μανιαδάκης γιαυτοὺς ἦταν ἀνένδοτος. Ὁ Σπυρίδων ἐπέμεινε γιὰ ὅλους, ὁ Μανιαδάκης στήλωσε τὰ πόδια, *ὄχι δεσπότη μου, ὄχι ὅλοι, φτάνει ὁ ἕνας, οἱ ἄλλοι εἶναι ἐπικίνδυνοι... —Μὰ δὲν εἶναι κομμουνιστές,* ἀντέτεινε ὁ Σπυρίδων, *πίστεψαν στὸ Βενιζέλο, αὐτὸν ἔχουν ἀκόμα εἰκόνισμα, ἔ, δὲν εἶναι-καὶ θανάσιμο τὸ ἁμάρτημά τους. —Μακάρι νάταν κομμουνιστές, θάξερα πῶς νὰ τοὺς σιγυρίσω, μὲ τοὺς ἄλλους δὲν βρίσκεις ἄκρη. Ὅσοι εἶναι ἀκόμα ἐλεύθεροι κάνουν μεγαλύτερη ζημιὰ ἀπὸ τοὺς κομμουνιστές, ὀργανώνουν κινήματα, αὐτοὶ ξεσήκωσαν τοὺς Κρητικούς, εἴδαμε καὶ πάθαμε γιὰ νὰ ἐπαναφέρουμε τὰ πράγματα στὴν προηγούμενη κατάσταση. Ἀρκέσου στὸν καθηγητή, κι αὐτὸς τὰ ἴδια πιστεύει, δὲν θέλει νὰ μᾶς βλέπει οὔτε ζωγραφιστούς, τὸν ἀφήνω μὲ βαρειὰ καρδιά, δὲν θὰ σοῦ χαλάσω τὸ χατήρι...* Ὁ Σπυρίδων δὲν ἐπέμεινε. Φοβόταν πὼς ἂν πίεζε περισσότερο τὸ Μανιαδάκη, ἴσως ἔχανε καὶ τὴν ὑπόθεση τοῦ Νίκου. Δὲ θὰ σταματοῦσε τὶς ἐνέργειές του. Εἶχε πραγματικὰ θυμώσει κι αὐτός, θὰ ἀγωνιζόταν νὰ ἀπελευθερώσει ἀπὸ τὴν ἐξορία τὸ Μάνο καὶ τὴ Θεώνη.

Αὐτὰ ἔλεγε στὸν Πέτρο ὁ Σπυρίδων, ὅταν πῆγε νὰ τὸν συναντήσει στὴ

Μητρόπολη, εἶχε στείλει ἀπὸ τὴν Ἀθήνα τὴν καλὴ εἴδηση. Ὁ Πέτρος δὲν ἔβρισκε λόγια γιὰ νὰ εὐχαριστήσει τὸ φίλο του, ὅσα αἰσθήματα εἶχε στὴν καρδιά του, τάδειασε στὶς χοῦφτες τοῦ δεσπότη, φιλώντας τὰ χέρια του. Ὁ Σπυρίδων εἶχε συγκινηθεῖ. —*Ἀκόμα δὲν αἰσθάνομαι καλὰ ἀπέναντί σας Πέτρο, δὲν πέτυχα τὴν ἀπελευθέρωση τῶν δυὸ ἄλλων παιδιῶν σας, καταλαβαίνω σὲ τὶ μαρτύριο ζοῦν οἱ γονεῖς τους, ὅταν κατέβω στὴν Ἀθήνα θὰ χτυπήσω πάλι πόρτες. Ὁ Μανιαδάκης εἶναι θηρίο ἀνήμερο, ἀλλὰ ἐλπίζω νὰ τὰ καταφέρω... —Θὰ κάνεις τὸ καλλίτερο μνημόσυνο γιὰ τοὺς γονεῖς καὶ ὅλους τοὺς προγόνους σου, ἂν φέρεις πίσω τὸ Μάνο καὶ τὴ Θεώνη. Ὁ Γιάγκος, ὁ πατέρας της, ἔχει καταρρεύσει, φοβάμαι πὼς ἡ παράταση τῆς κατάστασης θὰ τὸν σκοτώσει. Τὸ ἴδιο κινδυνεύει καὶ ἡ Φωτεινή, πάει νὰ κατρακυλήσει στὶς παλιὲς ἀποτρόπαιες φαντασιώσεις της, ἀρχίζει νὰ ξεκόβεται ἀπὸ τὴ ζωή, ἀγωνιζόμαστε νὰ τὴν ἐπαναφέρουμε στὴν πραγματικότητα, ἀλλὰ ὡς πότε! Ἡ τύχη καὶ τῶν δυὸ κρέμεται ἀπὸ τὰ χέρια σου...* Ἀποχωρίστηκαν μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς γρήγορα θάχαν νέα συνάντηση γιὰ νὰ χαροῦν μαζὶ τὴν ἐπάνοδο στὴν ἐλευθερία, δυὸ ἀξιόλογων παιδιῶν, ἀχρηστεύοναν στὴν ἐξορία, τὴ στιγμὴ ποὺ ἡ Ἑλλάδα εἶχε τὴν ἀνάγκη τους...

Ὁ Νίκος μὲ τὴ Φιλίτσα δὲν ἦρθαν στὰ Γιάννινα γιὰ τὶς γιορτὲς τοῦ Πάσχα. Εἶχαν πολλὰ νὰ τακτοποιήσουν στὴν Ἀθήνα, προπαντὸς ὁ Νίκος· ἤθελε νὰ προετοιμάσει καὶ τὰ μαθήματα ὡς τὴ λήξη τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους. Αἰσθανόταν ἀκόμα πὼς δὲν ἦταν ἕτοιμος νὰ κουβεντιάσει μὲ τοὺς συμπολίτες του ὅπως αὐτὸς ἤθελε. Οἱ φίλοι του θὰ ἦταν περίεργοι νὰ μάθουν γιὰ τὴ ζωή του στὴν ἐξορία, αὐτὸς ἦταν ἀποφασισμένος νὰ κλείσει προσωρινὰ αὐτὸ τὸ κεφάλαιο καὶ ν' ἀφιερωθεῖ στὴν ἀκαδημαϊκὴ δουλειά του. Ἔπειτα ἦταν κι ὁ φόβος μήπως οἱ συναντήσεις καὶ οἱ συζητήσεις μὲ τοὺς φίλους του στὰ Γιάννινα παρεξηγηθοῦν, ἦταν σίγουρος πὼς τὰ ὄργανα τῆς δικτατορίας θὰ τὸν παρακολουθοῦσαν στενά, ἕτοιμος ὁ Μανιαδάκης νὰ τὸν ἁρπάξει πάλι, παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ ἀναφορὲς ὀργάνων του, κάποιοι θὰ διαστρέβλωναν τὴν ἀλήθεια γιὰ νὰ φανοῦν ἀρεστοὶ στοὺς προϊσταμένους τους. Τόχε πεῖ ὁ Μανιαδάκης καὶ στὸ Σπυρίδωνα: —*Ἀλλὰ νὰ ξέρεις, δεσπότη μου, μὲ τὴν παραμικρὴ στραβοτιμονιά, θὰ τὸν συλλάβω καὶ θὰ τὸν στείλω μακρύτερα ἀπὸ ἐκεῖ ποὺ τὸν εἶχα τελευταῖα...* Κατὰ πολὺ μετρίασε τὴ χαρὰ τῆς οἰκογένειας καὶ ἡ εἴδηση ποὺ τοὺς ἔφερε ὁ Πετράκης, λίγες μέρες πρὶν τὸ Πάσχα. Ὁ Κατσιμῆτρος τὸν εἰδοποίησε πὼς μετὰ τὶς γιορτὲς θ' ἀναλάβαινε ὑπηρεσία σὲ τμῆμα τῆς προκάλυψης. Εἶχαν πολλὲς ἀνάγκες ἐκεῖ, μετεκπαίδευαν στὰ νέα ὅπλα τὶς παλιὲς κλάσεις τῶν στρατιωτῶν, τοὺς καλοῦσαν κάθε τόσο, μέσω τῶν ἐφημερίδων, ἔπρεπε νὰ εἶναι ὅλοι ἕτοιμοι νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸν κίνδυνο ἀπὸ τὸ βορά, ὁ Κατσιμῆτρος πίστευε πὼς δὲ θ' ἀργοῦσε νὰ φανεῖ...

Ἡ ἀπομάκρυνση τοῦ Πετράκη ἀπὸ τὰ Γιάννινα, τὴ Δευτέρα τοῦ Θωμᾶ, ἄφησε στὸ σπίτι ἕνα μεγάλο κενό. Ὁ Πέτρος ἔδειχνε σημεῖα ἀνησυχίας, ὁ

Δημήτρης τὸ πρόσεξε, οἱ ἄλλοι δὲν κατάλαβαν τίποτε. Μόνον ἡ Εὐδοκία, ἡ νέα ὑπηρέτρια, κάτι ὑποψιάστηκε, εἶχε δεθεῖ πολὺ μὲ τὸν Πέτρο ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ ἦρθε στὸ σπίτι, τὸν ἔνοιωθε, προλάβαινε ὅλες τὶς ἐπιθυμίες του, ὁ Πέτρος τὴν ἐκτιμοῦσε ἀπεριόριστα. Ἔκανε ἀμέσως λόγο στὸ Δημήτρη γιὰ τὴν ἀναστάτωση τοῦ πατέρα του, ὁ γιατρὸς συμφώνησε, τὴν παρακάλεσε νὰ μὴν τὸν ἀφήνει ποτὲ μόνο του κι ἂν παρατηροῦσε κάτι ἀνησυχαστικὸ νὰ τὸν εἰδοποιήσει ἀμέσως. Τῆς σύστησε ἀκόμα νὰ μὴν ἀναφέρει τίποτα στοὺς ἄλλους. Ἡ ἀναστάτωση τοῦ Πέτρου ποὺ ἐπηρέαζε αἰσθητὰ τὴν ὑγεία του, δὲν προερχόταν τόσο γιατὶ στερήθηκε ἀπὸ τὴν παρουσία τοῦ ἐγγονοῦ του, ὅσο ἀπὸ τὴ σκέψη πὼς σ' ἕνα πόλεμο μὲ τὴν Ἰταλία -εἶχαν ἀρχίσει κιόλας ν' ἀπειλοῦν οἱ φασίστες μὲ δημοσιεύματα τῶν ἐφημερίδων καὶ ἐκπομπὲς ἀπὸ τοὺς ραδιοφωνικούς τους σταθμούς, κυρίως τοῦ Μπάρι. Ὁ Πετράκης θὰ βρισκόταν στὴν πρώτη γραμμή, θὰ ριχνόταν στὴ μάχη μ' ὅλη τὴν ἀποκοτιὰ τοῦ Βασίλη, θάταν τυχερὸς ἂν ἔβγαινε ζωντανὸς ἀπὸ μιὰ τέτοια σύρραξη. Στὸ πρόσωπο τοῦ ἐγγονοῦ του ξαναζοῦσε ὁ Βασίλης, καμάρι καὶ περηφάνεια τῆς οἰκογένειας Κωστίδη, στὰ παλιὰ δοξασμένα χρόνια, πόνος ἀβάσταχτος στὰ κατοπινά, ὅταν ἔρρεβε μέρα τὴ μέρα ἀπὸ τὸ τραῦμα του, ὁ θάνατος ἦταν γιὰ ὅλους λύτρωση... Σ' ἐκείνη τὴν ἐποχὴ στριφογύριζε ὁ νοῦς τοῦ Πέτρου κι ἄνοιγε ἡ πληγὴ τῆς καρδιᾶς του, δὲν ἔβρισκε λαρωμό... Ξαλάφρωσε μὲ τὴν προσευχὴ στὴν Παναγία τὴν Ἀρχιμανδριώτισσα, τὴν παρακαλοῦσε νὰ φυλάγει τὸν Πετράκη ἀπὸ κάθε κίνδυνο: *Μὴν ἀφήσεις τὸ κακό, Παναγία μου, νὰ ξαναχτυπήσει τὸ σπίτι μας. Μᾶς φτάνει ὁ ἕνας Βασίλης, δὲν ἀντέχουμε ἄλλον ἥρωα, μὲ τὴ μοίρα τὴ δική του...*

Ὁ ἀποχωρισμὸς τοῦ Πετράκη ἀπὸ τοὺς δικούς του, προπαντὸς μὲ τὸν παπού, ἦταν ὀδυνηρός. Ὅλοι ἤξεραν πὼς τώρα δὲν πήγαινε στὴν Ἀθήνα, γιὰ τὴ Σχολὴ Εὐελπίδων, τότε ἔλειπε κάποιους μῆνες καὶ ξαναγύριζε, τώρα τοὺς ἄφηνε χωρὶς κανένας νὰ ξέρει ἂν ὑπῆρχε δρόμος ἐπιστροφῆς. Στὴν προκάλυψη πήγαινε, οἱ Ἰταλοὶ ἦταν κακοὶ γειτόνοι, ὄχι σὰν ἄνθρωποι, ἀλλὰ σὰν μέλη ἑνὸς κράτους φασιστικοῦ καὶ ἐπεκτατικοῦ· ὁ Μουσολίνι ὀνειρευόταν αὐτοκρατορίες, ὑποδούλωσε κιόλας δυὸ κράτη, τὴν Ἀβησσυνία καὶ τὴν Ἀλβανία, γιατὶ νὰ μὴν ἐπιχειρήσει νὰ ζαπώσει καὶ τὴν Ἑλλάδα; Οἱ Ἕλληνες ἔπρεπε νὰ τὸν ἀντιμετωπίσουν καὶ πρῶτος ἀπ' ὅλους θάταν ὁ Πετράκης. Τὸ παιδὶ κινδύνευε... —*Εὐδοκία*, φώναξε ὁ Πέτρος μόλις τοὺς ἀποχαιρέτησε ὁ ἐγγονός, *τρέξε γρήγορα στὸ Ἀρχιμανδρειὸ νὰ πεῖς στοὺς παπάδες ν' ἀρχίσουν σαρανταλείτουργο ἀπὸ αὔριο. Τὸ παιδὶ ἔχει ἀνάγκη τῆς βοήθειας τῆς Μεγαλόχαρης...* Ὁ γέροντας πῆρε βαρειὰ τὸ χωρισμό, στριφογύριζε στὸν καναπέ, ὑπόφερε μόνος του, δὲν ἤθελε νὰ ἐνοχλήσει τοὺς ἄλλους. Κάποιες στιγμὲς θόλωνε τὸ μυαλό του, σκεφτόταν τὰ πιὸ ἀποτρόπαια πράγματα, ἦταν σὰ νὰ εἶχε πέσει στὸ σπίτι θανατικό...

Ὁ Πέτρος λυτρώθηκε ἀπὸ τὴν ἀγωνία του τὶς βραδυνὲς ὧρες μιᾶς τέ-

τοιας μέρας, ὅταν ἦρθε καὶ κάθησε δίπλα του ἡ Θάλεια. Αὐτὸ τὸ κορίτσι πάντοτε τὸν ἠρεμοῦσε, τὸ ἴδιο γινόταν καὶ με τὴν Εἰρήνη, τὴ θεία της, τὴ συγχωρεμένη... Πῆρε τὸ χέρι του στὰ δικά της, τὸν κοίταξε ἤρεμη καὶ σοβαρὴ στὰ μάτια, ἡ σιωπή της εἶχε ἀρχίσει νὰ δημιουργεῖ ἐρωτηματικὰ στὸν Πέτρο. —*Παπού,* ἀκούστηκε ἡ φωνή της, γλυκειὰ καὶ χαρούμενη, *σὲ λίγους μῆνες θὰ κρατᾶς στὴν ἀγκαλιά σου τὸ πρῶτο σου δισέγγονο.* Ὁ Πέτρος, ἀνήσυχος γιὰ τὴν προηγούμενη σιωπή της, δὲν κατάλαβε τὶ τοῦ ἔλεγε, ἔνοιωθε ὅμως πὼς κάτι καλὸ ἔκρυβαν τὰ λόγια της. —*Τὶ εἶπες, κόρη μου,* ρώτησε ἀνυπόμονος τώρα νὰ μάθει. —*Εἶμαι ἔγκυος παπού,* ἀπάντησε ἡ Θάλεια, *σὲ λίγους μῆνες ὁ Πετράκης θὰ γίνει πατέρας, κι ἐσὺ μεγάλος παπούς...* Ἄνοιξε ἡ καρδιὰ τοῦ Πέτρου, ἄδειασε ἀπὸ τὴ λύπη ποὺ ὡς τότε τὸν τυραννοῦσε καὶ γέμισε μὲ τὸ ἀπρόσμενο ἄγγελμα τῆς μικρῆς του νύφης. Ἄνοιξε καὶ ἡ ἀγκαλιά του γιὰ νὰ τὴ δεχτεῖ, ἔτσι μὲ μάτια πλημμυρισμένα ἀπὸ δάκρυα χαρᾶς, τοὺς βρῆκε ἡ γυναίκα τοῦ Πέτρου, ἡ Λευκή, ὁ νοῦς της πῆγε στὸ κακό, ἦταν ἕτοιμη νὰ εἰδοποιήσει τὸ Δημήτρη, νάρθει στὸ σπίτι, ὁ ἄντρας της τὴ σταμάτησε. —*Ἔλα κοντά μας γυναίκα, ἄφησε τοὺς γιατρούς, αὐτὴ τὴ φορὰ δὲ μᾶς χρειάζονται, εἶναι ἡ Θάλεια ἐδῶ γιὰ νὰ μᾶς γιατρέψει καὶ τόκανε,* φώναξε, *ἔλα κοντά μας...* —*Μὰ τὶ συμβαίνει,* ρώτησε ἀπορώντας ἡ γυναίκα, καθὼς ἔβλεπε ἀκόμα ἀγκαλιασμένους τὸν Πέτρο καὶ τὴ Θάλεια. —*Ὁ Θεός...,* ἀπάντησε ὁ Πέτρος. *Μᾶς λυπήθηκε γιὰ τὴ στενοχώρια τῆς ἀναχώρησης τοῦ Πετράκη καὶ τώρα μᾶς ἔστειλε ἕνα μικρὸ ἀγγελούδι, νὰ σταματήσει τὰ δάκρυα ἀπὸ τὰ μάτια μας καὶ νὰ γλυκάνει τὰ χείλη μας...* Ἡ Λευκὴ ἐξακολουθοῦσε ἀκόμα ν' ἀπορεῖ μὲ τὰ ὄμορφα λόγια τοῦ ἄντρα της, δυσκολευόταν νὰ καταλάβει τὸ νόημά τους. —*Ἡ Θάλεια θὰ γίνει μητέρα, γυναίκα, εἶναι ἔγκυος στὸ παιδὶ τοῦ Πέτρου, κατάλαβες τώρα;...* Κατάλαβε. Πλησμονὴ χαρᾶς τὴν κυρίευσε, ἔτρεξε κι αὐτὴ νὰ χωθεῖ στὴν ἀγκαλιὰ τῶν δυό, φιλοῦσε συνέχεια στὰ μάτια τὴ Θάλεια, *κόρη μου, κόρη μου...,* ψιθύριζε, *μᾶς χάρισες τὸν οὐρανὸ μὲ τάστρα, νάσαι εὐλογημένη...* —*Τὸ ξέρει ὁ Πετράκης;* ρώτησε σὲ κάποια στιγμὴ ὁ παπποῦς. —*Δὲν τὸ ξέρει, λυπάμαι ποὺ ἔφυγε χωρὶς νὰ τὸ μάθει. Τὸ πρωί, μετὰ τὴν ἀναχώρησή του, πῆγα στὸ γυναικολόγο καὶ μοῦ τὸ ἐπιβεβαίωσε. Τὸ ὑποψιαζόμουν, ἀλλὰ ἔπρεπε νάμαι σίγουρη...* —*Θὰ τὸ μάθει τὸ παλιόπαιδο,* φώναξε ὁ παπούς, *φοβάμαι μόνο μὴν κάνει καμιὰ ἐξόρμηση στὴν Ἀλβανία, γιὰ νὰ χτυπήσει τοὺς Ἰταλούς...* Γέμισε μὲ γέλια τὸ σπίτι, σὲ λίγο ἔγινε γιὰ ὅλους κοινὸ μυστικό, ἡ Θάλεια ἔπεφτε ἀπὸ ἀγκαλιὰ σὲ ἀγκαλιά. Ἦρθε ὁ Δημήτρης, ἔμαθε τὰ καλὰ νέα, ἕνωσε τὴ χαρά του μ' ἐκείνη τῶν ἄλλων, ὕστερα ρώτησε τὴ Θάλεια γιὰ τὴ γνωμάτευση τοῦ γυναικολόγου, ἤθελε νὰ μάθει πότε ἔπρεπε νὰ περιμένουν τὸ νεογέννητο. —*Τέλη Ὀκτωβρίου, ἀρχὲς Νοεμβρίου, θὰ ἔχουμε κοντά μας τὸ καινούριο βλαστάρι τῆς οἰκογένειας,* ἀποφάνθηκε. —*Πρῶτα ὁ θεός,* ἀπάντησε ὁ Πέτρος καὶ ἔκανε τὸ σταυρό του...

Θυμάμαι, πὼς ὅταν ὁ Μουσολίνι, τὸ 1941, εἶχε ἐξαπολύσει τὴ μεγάλη ἐπίθεση ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων στὰ βουνὰ τῆς Βορείου Ἠπείρου καὶ τῆς Ἀλβανίας, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι αὐτὴ τὴ φορὰ θὰ τσάκιζε τὰ πλευρὰ τῆς Ἑλλάδας, ὅπως τόσες φορὲς ἀπειλοῦσε μετὰ τὴν ἔναρξη τοῦ ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου, τὸ σύνθημα τῆς ἐπίθεσης ἦταν Primavera a noi (ἡ Ἄνοιξη εἶναι δική μας). Δὲν ἦταν τοῦ Μουσολίνι ἡ ἄνοιξη, τῶν Ἑλλήνων ἦταν, ποὺ συνέτριψαν ἀκόμα μιὰ φορά, ἀμυνόμενοι, τὶς Ἰταλικὲς μεραρχίες. Ὅμως, τῆς ἄνοιξης τοῦ 1941, εἶχε προηγηθεῖ ἡ φοβερὴ ἄνοιξη τοῦ 1940, ποὺ δυστυχῶς ἦταν τοῦ Χίτλερ... Πρὶν καλοξημερώσει ἡ 10η Μαΐου, ὁ Χίτλερ ἐξαπέλυσε τὴν τρομακτική του ἐπίθεση ἐναντίον τῆς Ὁλλανδίας καὶ τοῦ Βελγίου, δυὸ μικρὲς χῶρες, μὲ ἀξιόμαχες στρατιωτικὲς δυνάμεις καὶ καλὴ ὀχύρωση. Ἔβλεπαν τὸ ὁρμητικὸ ποτάμι ἕτοιμο νὰ ξεχυθεῖ στὰ ἐδάφη τους, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ δώσουν ἀφορμὴ στὸ Χίτλερ, διακήρυσσαν ἐπίμονα τὴν οὐδετερότητά τους καὶ δὲν ἐπέτρεπαν στὶς ἀγγλογαλλικὲς δυνάμεις νὰ συνεργαστοῦν μαζί τους. Γιὰ τὸ Χίτλερ οἱ διακηρύξεις τους ἦταν λόγια χωρὶς ἀντίκρυσμα. Ὁ ἐπιδρομέας θὰ χτυποῦσε τὶς δυὸ χῶρες, τὸ εὐπαθὲς σημεῖο τῆς ἄμυνας τῶν συμμάχων, ὅπως καὶ στὸν α΄ παγκόσμιο πόλεμο. Οἱ στρατοὶ τῶν δυὸ χωρῶν ἀντιστάθηκαν, ὅμως ἡ νέα μορφὴ πολέμου ποὺ χρησιμοποίησε ὁ γερμανικὸς στρατὸς (μεγάλες μονάδες ἁρμάτων μάχης, χιλιάδες ἀεροπλάνα, ἀλεξιπτωτιστὲς κ.ἄ.) τὶς ἐξουδετέρωσε γρήγορα. Ἀδιαφοροῦσε γιὰ τὶς ἑκατόμβες τῶν βομβαρδισμῶν, ἂς θυμηθοῦμε τὸ Ρότερνταμ... Φυσικὰ τὸ τολμηρὸ σχέδιο ποὺ ἐφάρμοσε ὁ γερμανικὸς στρατός, ἔμπνευση τοῦ στρατηγοῦ Μανστάιν, δὲν πρόβλεπε μόνο τὴν ἐξουδετέρωση τῆς Ὁλλανδίας καὶ τοῦ Βελγίου, ἀλλὰ ταυτόχρονα καὶ τῶν ἀγγλογαλλικῶν στρατιῶν, μὲ μιὰ ταχύτατη διείσδυση στὴ Γαλλία ἀπὸ ἕνα εὐπαθὲς σημεῖο τῆς ἄμυνάς της, τὶς Ἀρδέννες, νότια ἀπὸ τὸ Βέλγιο, θέση ἀνοχύρωτη. Λόγω τῆς δασώδους ἔκτασης καὶ τῶν λόφων, κρινόταν ἀπὸ τοὺς Γάλλους ὡς ἀπρόσφορος χῶρος γιὰ ἐξορμήσεις κατὰ τοῦ ἀντίπαλου. Τὸ γερμανικὸ στρατὸ τὸν περίμεναν νὰ ἐπιτεθεῖ γιὰ νὰ σπάσει τὴ γραμμὴ Μαζινό, φρούριο ἀπόρθητο, ἄρχιζε λίγο πιὸ κάτω ἀπὸ τὶς Ἀρδέννες, μοιραία τοποθεσία στὴν ἀρχὴ γιὰ τοὺς συμμάχους, ἀργότερα καὶ γιὰ τοὺς Γερμανούς. Ἀπὸ τὶς Ἀρδέννες ξεκίνησε ἡ κατάκτηση τῆς Δύσης καὶ στὶς Ἀρδέννες ἔγινε ἡ τελευταία μεγάλη μάχη Συμμάχων (εἶχαν προστεθεῖ καὶ οἱ Ἀμερικανοὶ) καὶ Γερμανῶν, πρὶν οἱ τελευταῖοι χάσουν κάθε ἐλπίδα νίκης... Ἀπὸ κεῖ, λοιπόν, ποὺ δὲν περίμεναν ξεχύθηκαν οἱ Γερμανοί, μὲ στρατηγοὺς ἱκανότατους, ἐφάρμοζαν τὴ νέα μορφὴ πολέμου, τὸν «ἀστραπιαῖο πόλεμο», πλημμύρισαν τὶς πεδιάδες τῆς Γαλλίας, ἐξουδετερώνοντας, διαλύοντας ἢ αἰχμαλωτίζοντας τὶς γαλλικὲς δυνάμεις, μὲ στόχο τὴ Μάγχη· πρὸς τὰ ἐκεῖ ὅδευαν ταχύτατα, μὲ ἐπικεφαλῆς τὰ ἅρματα τοῦ Γκουντέριαν, γιὰ νὰ ἐξουδετερώσουν ὅλες τὶς γαλλικὲς κι ἀγγλικὲς δυνάμεις. Οἱ μάχες στὴ Γαλλία ποὺ ὁδήγησαν στὴν ὁλοκληρωτικὴ κατάρρευσή της, μέσα στὴν ὁποία ξεχώρισε

ἡ ἱστορικὴ μάχη τῆς Δουνκέρκης, ἀπ' ὅπου κατόρθωσε νὰ ἐπιστρέψει στὴν Ἀγγλία τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος, ἦταν καθημερινὰ στὰ στόματα ὅλων τῶν Ἑλλήνων καὶ κατέκλυζαν τὶς στῆλες τῶν ἐφημερίδων, τῆς πρωτεύουσας καὶ τῶν ἐπαρχιῶν. Δὲ θ' ἀσχοληθῶ, βέβαια, μὲ τὴν περίοδο τῆς ἱστορίας τοῦ β΄ παγκοσμίου πολέμου, μόνο νύξεις θὰ κάνω καὶ θὰ σημειώσω προπαντὸς τὶς ἀντιδράσεις τοῦ τύπου τῶν Γιαννίνων, ἔχοντας πάντα ὑπόψη μου, ὅτι οἱ ἀντιδράσεις αὐτὲς ἦταν ἐλεγχόμενες ἐξαιτίας τῆς δικτατορίας.

Οἱ ἡμερήσιες ἐφημερίδες τῶν Γιαννίνων, ὁ *Κῆρυξ*, ἡ *Ἤπειρος* κι ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, δισέλιδες συνήθως αὐτὴ τὴν ἐποχή, τὰ τρία τέταρτα σχεδὸν τοῦ χώρου τους διέθεταν γιὰ τὴ δημοσίευση τῶν εἰδήσεων ποὺ εἶχαν σχέση μὲ τὴν ἐξέλιξη τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων, τοὺς λόγους τοῦ Χίτλερ, τοῦ Τσώρτσιλ, τοῦ Μουσολίνι κ.ἄ. Τὸ ὑπόλοιπο ἕνα τρίτο καταλάβαιναν κυβερνητικὲς ἢ τοπικὲς ἀνακοινώσεις, ὑπεύθυνες δηλώσεις, λίγα κοινωνικά, ἀστυνομικὸ δελτίο, ἂν ὑπῆρχε, λίγες ρεκλάμες. Καὶ σὲ τετρασέλιδη ἔκδοση πάλι κυριαρχοῦσαν οἱ ἐξωτερικὲς εἰδήσεις καὶ οἱ πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις. Ἀναμφισβήτητα ἡ ἐνημέρωση τοῦ κόσμου στὸν τομέα τῶν ἐξωτερικῶν γεγονότων ἦταν πλήρης. Γιὰ τὰ ἐσωτερικά, καὶ κυρίως γιὰ τὶς κυβερνητικὲς ἀποφάσεις τὶς σχετικὲς μὲ τὴν τοποθέτηση τῆς Ἑλλάδας ἀπέναντι στὴν κατάσταση, πέραν ἀπὸ ἐλάχιστες κυβερνητικὲς ἀνακοινώσεις, γενικόλογες, ἀλλὰ καθησυχαστικές, ὁ κόσμος εἶχε ἄγνοια. Συμπεράσματα ἔβγαζε κανεὶς μόνος του ἀπὸ ἀποφάσεις καὶ γεγονότα ποὺ δὲ μποροῦσαν ν' ἀποκρυβοῦν, ὅπως π.χ. ἡ ἐπιστράτευση παλαιότερων ἡλικιῶν γιὰ μετεκπαίδευση στὰ νέα ὅπλα, ἡ καταβύθιση τῆς «Ἕλλης», ἀργότερα καὶ ἡ ἀντίκρουση τῶν ἰσχυρισμῶν τῶν ἀλβανικῶν καὶ ἰταλικῶν ἐφημερίδων, γιὰ δῆθεν καταδίωξη τῶν μουσουλμάνων τῆς Θεσπρωτίας καὶ τὸ φόνο τοῦ «ἥρωα», λήσταρχου Νταοὺτ Χότζα, ὅταν οἱ Ἰταλοὶ ἀγωνίζονταν νὰ δημιουργήσουν ἀτμόσφαιρα γιὰ νὰ δικαιολογήσουν τὴν ἐπίθεσή τους ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας. Φυσικὰ δὲν ἔλειπαν ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες οἱ ἐκτεταμένες περιγραφὲς τῶν κινήσεων καὶ τῶν λόγων τοῦ Φιλοσοφόπουλου καὶ τῶν ἐκδηλώσεων γιὰ τὴ γιορτὴ τοῦ βασιλιᾶ, τὴν «ἐθνικὴ πρωτομαγιά», μὲ τὴν ἔννοια ποὺ εἶχε δώσει ἡ κυβέρνηση στὸ περιεχόμενό της, κι ἄλλα.

Σ' ὅ,τι ἀφοροῦσε τὶς πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις, δημοσιευόταν πλοῦτος εἰδήσεων, οἱ περισσότερες ὅμως ἦταν, ὅπως λέμε, «μπαγιάτικες», λίγες ἀναφέρονταν στὰ συμβάντα τῆς προηγούμενης ἡμέρας. Δικαιολογημένη αὐτὴ ἡ καθυστέρηση στὴν ἐνημέρωση τῶν ἐπαρχιακῶν ἐφημερίδων. Μήπως διέθεταν ἀνταποκριτὲς στὰ πεδία τῶν μαχῶν; Βασίζονταν στὶς εἰδήσεις τῶν ραδιοφώνων καὶ σὲ ὅσα τοὺς μετέδιδε ὁ ἀνταποκριτής τους ἀπὸ Ἀθήνα. Ὁ κόσμος παρακολουθοῦσε μὲ κομμένη τὴν ἀνάσα τὴν καταπληκτικὴ προέλαση τῶν Γερμανῶν καὶ τὴν κατάρρευση τῆς Γαλλίας. Ὅσοι εἶχαν ζήσει τὸν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο, τότε ποὺ κάθε σπιθαμὴ ἐδά-

φους τῆς Γαλλίας στοίχιζε στοὺς Γερμανοὺς τεράστιες ἀπώλειες, δὲ μποροῦσαν νὰ φανταστοῦν πῶς ἐκείνη ἡ Γαλλία τῶν γιγαντομαχιῶν θὰ κατέρρεε τόσο γλήγορα. Ξεχνοῦσαν ὅμως πῶς τότε δὲν ὑπῆρχε τὸ Pourquoi; (γιατὶ νὰ πολεμοῦμε δηλαδή), οὔτε ὁ κεραυνοβόλος πόλεμος. Ἀνέτρεπε τὶς παραδοσιακὲς μορφὲς ἐπίθεσης κι ἄμυνας καὶ ἔδωσε τὴ δυνατότητα στὸ Χίτλερ νὰ καταλάβει τὴν Πολωνία σὲ τριάντα μέρες, τὴ Νορβηγία σὲ 61, τὴν Ὀλλανδία σὲ 4, τὸ Βέλγιο σὲ 8, καὶ τὴ Γαλλία σὲ 42 μέρες... Κι ἐνῶ ὅλα αὐτὰ γίνονταν στὴ Δύση, στὴ γειτονική μας Ἀλβανία, νέος στρατὸς καὶ ἐφόδια ἔφταναν, δρόμοι διανοίγονταν, ἀεροδρόμια κατασκευάζονταν, ἡ προπαγάνδα σὲ βάρος τῆς Ἑλλάδας γινόταν πιὸ ἐπιθετική, στὶς ἀρχὲς τοῦ τρίτου δεκαήμερου τοῦ Μαΐου ὁ Τσιάνο ἔφτανε στὰ Τίρανα γιὰ νὰ συντονίσει τὶς ἐνέργειες. Ξαναγυρίζοντας στὴ Ρώμη διακήρυσσε ὅτι οἱ προθέσεις τῆς Ἰταλίας ἀπέναντι στὴν Ἑλλάδα ἦταν φιλικές. Τὸ πόσο φιλικὲς ἦταν τὸ ἀπέδειξε μὲ τὴν καταβύθιση τῆς *Ἕλλης* ὕστερα ἀπὸ λίγους μῆνες. Φυσικὰ ἡ κυβέρνηση -ὄχι ὁ κόσμος- γνώριζε τὶ γινόταν καὶ καλοῦσε συνέχεια γιὰ ἐπιστράτευση ἀξιωματικούς, ὑπαξιωματικοὺς καὶ ὁπλίτες, μὲ ἀνακοινώσεις δημοσιευόμενες στὶς ἐφημερίδες, ἡ μιὰ κλάση ἀπολυόταν, ἡ ἄλλη ἐρχόταν, ἔτσι βρέθηκαν ἑτοιμοπόλεμοι καὶ οἱ ἄντρες τῶν παλαιότερων κλάσεων.

Τὰ πολεμικὰ γεγονότα δὲν ἀνέστειλαν βέβαια τὴν κυβερνητικὴ προπαγάνδα. Ὁ ὑφυπουργὸς τύπου Θ. Νικολούδης, ἔστειλε στοὺς κινηματογράφους νὰ προβάλλουν «ἐπίκαιρα» (περιοδεῖες καὶ ὑποδοχὲς τοῦ Μεταξᾶ καὶ τοῦ βασιλιᾶ, λόγους τοῦ Μεταξᾶ, παρελάσεις κ.ἄ.), οἱ ἐφημερίδες τῆς πόλης τὰ ἀποκαλοῦσαν «ἐθνικὲς ταινίες» καὶ ἔγραφαν ἄρθρα γιαυτές. Ἀπὸ τὶς 18-5-40 ἄρχισε ἡ δημοσίευση, σὲ συνέχειες, τῶν πεπραγμένων τῆς Γενικῆς διοίκησης Ἠπείρου, κατὰ τὸ 1939, σ' ὅλους τοὺς τομεῖς. Ἡ Διοίκηση Χωροφυλακῆς Ἰωαννίνων, ἀπὸ τὴν πλευρά της, γιὰ νὰ σταματήσει τὶς ἔντονες συζητήσεις καὶ τὶς διενέξεις στὰ καφενεῖα καὶ στοὺς δρόμους, συζητήσεις ποὺ χαλοῦσαν τὴν εἰκόνα τῆς οὐδετερότητας ποὺ ἤθελε νὰ προβάλει ἡ κυβέρνηση, ἐξέδωκε τὴν ἑξῆς ἀνακοίνωση: *Ἀνακοινοῦμεν καὶ αὖθις ὅτι συζητήσεις καὶ σχόλια εἰς τὰ καφενεῖα, ὁδούς, λεωφορεῖα καὶ δημοσίους ἐν γένει χώρους περὶ τῶν ἐμπολέμων, προκαλοῦσαι ἀντεγκλήσεις ἢ καὶ ἁπλῆν δυσφορίαν μεταξὺ τῶν ἀκροατῶν, ἀπαγορεύονται ἀπολύτως. Οἱ παραβάται συλλαμβανόμενοι θὰ παραπέμπωνται αὐθημερὸν εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν ἀσφαλείας. Ἰωάννινα 20-5-19940. Ὁ διοικητὴς τῆς Διοικήσεως, Μιχ. Μαντούβαλος...* Τὴν ἄλλη μέρα τὸ τμῆμα Ἀσφαλείας καλοῦσε τοὺς κατόχους ραδιοφώνων νὰ τὰ δηλώσουν ὡς τὶς 25-5-40. Τὴν ἴδια ὑποχρέωση εἶχαν κι ὅσοι ἀγόραζαν νέα ραδιόφωνα. Μὲ κυβερνητικὴ ἐπίσης ἀνακοίνωση γινόταν γνωστὸ ὅτι: *Πρὸς ἀποσόβησιν ὁλοσχεροῦς ἐξαντλήσεως τοῦ κρέατος, λόγῳ ἀσυμφόρου προμηθείας ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, περιορίζεται ἡ κρεοφαγία καθ' ἅπασαν τὴν χώραν εἰς δύο ἡμέρας ἑβδομαδιαίως,*

ἤτοι Πέμπτην καὶ Κυριακήν. Τὸ καταναλωτικὸν κοινὸν πρέπει ἀμέσως ν' ἀποδεχθῇ τὴν ἀναπόφευκτον ταύτην ἐνέργειαν.

Μετὰ τὸν περιορισμὸ τῆς κρεοφαγίας, ἦρθε καὶ ἡ σειρὰ τοῦ ψωμιοῦ. Ἡ κυβέρνηση ἐπέβαλε τὶς προσμίξεις μὲ σταφίδα καὶ ἀπὸ τὶς 9-6-40 καθιέρωσε τὴν ἑνιαία ποιότητα ἄρτου, παρασκευαζόμενου ἀπὸ ἑνιαία ποιότητα ἀλεύρου, τύπου 90%. Παρὰ τὴν πρόοδο ποὺ εἶχε γίνει γιὰ τὴν αὔξηση τῆς παραγωγῆς σιταριοῦ, τὸ καλαμπόκι ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶναι ἡ βασικὴ τροφὴ τῶν ἀγροτῶν· ἀποτελοῦσε, συνεπῶς, σπουδαία εἴδηση ἡ ἀναγγελία *ἄφιξις ἀραβοσίτου.* Βέβαια ἡ κυβερνητικὴ προπαγάνδα ἐξωράιζε τὰ πάντα στὰ μάτια τοῦ λαοῦ. Ἡ Λάρισα εἶχε ἀνάγκη ἐργατῶν γιὰ τὸ θερισμὸ τοῦ κάμπου της· ἔτσι ἀναχώρησαν γιὰ ἐκεῖ κι ἀγρότες ἀπὸ τὴν πόλη καὶ τὰ περίχωρα τῶν Γιαννίνων. Πῶς ἀναχώρησαν, τὸ λέει ἡ παρακάτω εἴδηση: *Χθὲς* (18-6-40) *ἀνεχώρησε διὰ τὴν περιφέρειαν Λαρίσης ἡ πρώτη ἀποστολὴ θεριστῶν. Οἱ ἐργάται διερχόμενοι ἐκ τοῦ Διοικητηρίου προέβησαν εἰς ἐνθουσιώδεις ζητωκραυγὰς καὶ ἐκδηλώσεις εὐγνωμοσύνης ὑπὲρ τῆς Α.Μ. Μεγαλειότητος τοῦ Βασιλέως, τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ Γενικοῦ διοικητοῦ κ. Φιλοσοφοπούλου.* (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών,* 19-6-40). Στὴ μάχη τοῦ θερισμοῦ μπῆκε τὸν Ἰούλιο καὶ ἡ Ε.Ο.Ν.: *Μετὰ τὴν πλουσίαν συγκομιδὴν κυάμων, μπιζελίων, σκόρδων κλπ. ἤρχισε σήμερον τὴν πρωΐαν* (10-7-40), *παρὰ τῆς Ε.Ο.Ν. ἀρρένων Ἰωαννίνων, ὁ θερισμὸς σίτου ἐπὶ τῶν ἐκτάσεων τῶν σπαρεισῶν παρ' αὐτῆς* (ἦταν οἱ ἀκαλλιέργητες ἐκτάσεις γιὰ τὶς ὁποῖες ἔγινε λόγος στὰ προηγούμενα), *ἐγγὺς τοῦ προσφυγικοῦ συνοικισμοῦ Κολχὶς* (τώρα ἔγιναν ἐκεῖ πολυκατοικίες). *Ὁ θερισμὸς ἤρξατο ἀπὸ πρωΐας παρὰ τῶν Φαλαγγιτῶν καὶ Σκαπανέων μὲ τὸν αὐτὸν ἱερὸν ἐνθουσιασμόν, μὲ τὸν ὁποῖον ὑπεδέχθησαν τὸ κήρυγμα τοῦ Ἀρχηγοῦ περὶ ἐντατικῆς καλλιεργείας. Προηγοῦντο μὲ θαυμασίαν τάξιν οἱ θερισταὶ μὲ δρέπανα καὶ ἠκολούθουν οἱ δεματισταὶ καὶ συλλέκται ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν συνεργάτου γεωπόνου.* Στὸ θερισμὸ παραβρέθηκε κι ὁ Φιλοσοφόπουλος, ἐκφώνησε τὸ λόγο του καὶ εἶπε τὶς εὐχές του. Ὁ τόπος ἀντιλαλοῦσε ἀπὸ τὸ τραγούδι «Γιατὶ χαίρετ' ὁ κόσμος καὶ χαμογελάει πατέρα...». Οἱ τῆς Ε.Ο.Ν. -κι ὄχι μόνο- σὲ κάθε περίπτωση, παντοῦ καὶ πάντοτε, τραγουδοῦσαν τὸν ὕμνο τῆς 4ης Αὐγούστου ὅπως ἡ νεολαία τοῦ Μουσολίνι, τὴ «Giovinezza, Giovinezza Pimavera di Bellezza»...

Στὶς ἀρχὲς Ἰουνίου γιόρτασαν καὶ τὰ Γιάννινα τὸ «εὐτυχὲς γεγονὸς» τῆς γέννησης τοῦ Κωνσταντίνου, διαδόχου τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου -ὅπως γιόρτασαν καὶ τὴ βάπτισή του μὲ ἀργία τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων. Ὅλες οἱ ἐφημερίδες ἔγραψαν πανηγυρικὰ ἄρθρα καὶ σημείωναν: *Σήμερον, ὁπότε τὸ ἀειθαλὲς δένδρον τῆς Δυναστείας παρουσιάζει καὶ ἕνα ἀκόμα ἀγλαὸν καρπόν, ἕνα ἀκόμη γόνον, ὁ ὁποῖος, θείᾳ εὐδοκίᾳ, θὰ βασιλεύσῃ μίαν ἡμέραν τῆς Ἑλλάδος καὶ θὰ κατευθύνῃ τὰ πεπρωμένα της, ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς χαίρει καὶ πανηγυρίζει, διότι δι' αὐτὸν ἐγεννήθη ὁ ἐπίδοξος Διάδοχος τοῦ*

Ἑλληνικοῦ θρόνου (4-6-40).

Ἀποθεωτικὴν ὑποδοχὴν ἐπεφύλαξαν εἰς τὸν Κυβερνητικὸν ἐπίτροπον τῆς Ε.Ο.Ν. κ. Ἀλ.Κανελλόπουλον οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ τὰ μέλη τῆς Ε.Ο.Ν. ἀρρένων καὶ θηλέων τῆς περιοχῆς. Ὁ Κανελλόπουλος ἦρθε στὶς 10-7-40 στὰ Γιάννινα, μέσω Μετσόβου, ἀπὸ τὰ Τρίκαλα καὶ καθόλη τὴ διαδρομὴ εἶχαν παραταχθεῖ στὸ δρόμο γιὰ νὰ τὸν χαιρετήσουν καὶ τὸν ζητωκραυγάσουν οἱ φάλαγγες τῆς Ε.Ο.Ν. Ἡ ἄφιξή του στὰ Γιάννινα εἶχε σκοπὸ τὴν ἐπιθεώρηση τῶν ὀργανώσεων τῆς Ε.Ο.Ν. καὶ τὴν ἐπαφή του μὲ εὐρύτερα στρώματα γιὰ νὰ ἐκλαϊκεύσει, ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Μεταξᾶ, τὸ ἔργο τῆς 4ης Αὐγούστου· σὲ 20 μέρες θὰ γίνονταν καὶ πάλι γιορτές, οἱ τελευταῖες τοῦ ««Νέου κράτους». Ἔμεινε ἱκανοποιημένος κι ἀπὸ τὴν ἐπιθεώρηση κι ἀπὸ τὶς ἐπαφές του. Ἡ Ε.Ο.Ν. εἶχε ἀναπτυχτεῖ κι ὅλοι τὴ βοηθοῦσαν. Οἱ ἀρχὲς καὶ οἱ ὑποτακτικοὶ δίπλα του, ἦταν ὁ ἰσχυρὸς ἄνδρας τοῦ καθεστῶτος. Δέχτηκε ἐπιτροπές, μίλησε σὲ συγκεντρώσεις τὴν ἄλλη μέρα, πῆγε καὶ στὴν ἐπαρχία, ἔφτασε ὡς τὴν Πωγωνιανή. *Παντοῦ ἐγένετο δεκτὸς μὲ ἀδιαλείπτους ζητωκραυγὰς καὶ χειροκροτήματα.* Κοντά του ὁ Φιλοσοφόπουλος, ἐκπρόσωποι τῶν ἀρχῶν κι ἀξιωματούχοι τῆς Ε.Ο.Ν. Ὅλοι κατέληξαν στὴ Βελλά, ὁ Σπυρίδων τοὺς εἶχε ἑτοιμάσει πλούσιο γεῦμα. Ἐκεῖ τὸν ἐπισκέφθηκε καὶ ὁ δήμαρχος Ἰωαννίνων Δ. Βλαχλείδης *καὶ ἐπέδωκεν εἰς αὐτὸν ψήφισμα τῆς διοικούσης ἐπιτροπῆς τῆς θρυλικῆς πόλεως, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνακηρύσσεται ἐπίτιμος δημότης Ἰωαννίνων διὰ τὴν ὀργάνωσιν καὶ καθοδήγησιν πρὸς τὰ ἐθνικὰ ἰδεώδη τῆς Ἠπειρωτικῆς νεολαίας.* Στὸ μεταξύ, ὅπως γινόταν κάθε χρόνο τὸν Ἰούλιο, ἄρχισαν οἱ συσκέψεις στὸ Δημαρχεῖο, γιὰ τὴν καλλίτερη ὀργάνωση τῆς ἐπετείου τῆς 4ης Αὐγούστου. Οἱ ἐφημερίδες, μὲ τὰ ἄρθρα τους, παρότρυναν τοὺς ἁρμόδιους νὰ καταβάλλουν τὴ μεγαλύτερη προσπάθεια γιὰ τὸν ὅσο δυνατὸ λαμπρότερο ἑορτασμὸ τῆς 4ης Αὐγούστου, ὄχι μόνο γιὰ τὴν προσφορὰ τοῦ Μεταξᾶ πρὸς τὸ λαό, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ ὅτι *ἡ φρόνησις καὶ ἡ δεξιότης τοῦ κ. Μεταξᾶ κατώρθωσαν νὰ κρατήσουν τὴν Ἑλλάδα μακρὰν τῆς πολεμικῆς καταιγίδος. Τὸ κέρδος ὑπῆρξεν ἀφαντάστως ἀνεκτίμητον καὶ μοναδικόν, ἔχον μετρητὴν τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ Ἔθνους... Διὸ καὶ ἐφέτος ἀνυπόκριτα καὶ μὲ ἐνθουσιασμὸν* (ὁ λαὸς) *θὰ ἑορτάσῃ μίαν ὄντως ἐθνικὴν ἐπέτειον* (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 10-7-40). Ἡ «Μεγάλη Λαϊκὴ ἐπιτροπή», ποὺ συγκροτήθηκε ὑπὸ τὴν προεδρεία τοῦ δημάρχου Δ. Βλαχλείδη, δημοσίευσε, στὶς 16-7-40, τὴν προκήρυξή της, μὲ τὴν ὁποία ἐξηγοῦσε στοὺς Ἠπειρῶτες γιατὶ ἡ 4η Αὐγούστου ἀποτελοῦσε ἐθνικὴ ἐπέτειο, ἄρρηκτα συνδεμένη μὲ τὴν εὐημερία τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τὴ δόξα τῆς πατρίδας καὶ ζητοῦσε τὴν πάνδημη συμμετοχὴ τοῦ λαοῦ στὶς γιορτές. Γενικὸ σύνθημα -κατέληγε ἡ προκήρυξη- τοῦ ἐφετεινοῦ ἑορτασμοῦ θὰ εἶναι: *Ἐμπρὸς διὰ τὴν δευτέραν τετραετίαν τῆς Ἐθνικῆς καὶ Κρατικῆς ἀνοικοδομήσεως. Ὅλοι γύρω ἀπὸ τὸν Μεγαλουργὸν Ἐθνικόν μας Κυβερνήτην ποὺ ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα.* Τὸ σύν-

θημα *Ἐμπρὸς διὰ τὴν δευτέραν τετραετίαν* ἔγινε ὁλοσέλιδος τίτλος πολλῶν ἐφημερίδων μὲ πρώτη ἀπ' ὅλες τὴν *Κραυγή*. Ἄλλες ἐφημερίδες ἀνέλυαν, ὅπως κάθε χρόνο, τὸ «βαθύτερο νόημα» τῆς ἐπετείου, ὅλος ὁ χῶρος τῶν ἐφημερίδων εἶχε γεμίσει ἀπὸ σχετικὰ ἄρθρα, φωτογραφίες τοῦ βασιλιᾶ καὶ τοῦ Μεταξᾶ, μὲ περιορισμὸ τῶν εἰδήσεων γιὰ τὰ πολεμικὰ γεγονότα. Ποιὸς θὰ πρόσεχε, μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἐκκωφαντικὴ σύνθεση, τὴν εἴδηση ποὺ δημοσιεύτηκε τὴν παραμονὴ τῆς 4ης Αὐγούστου, λίγες γραμμὲς ποὺ ἀποκάλυπταν μιὰ ἀλήθεια: *Ἡ κοινότης Λιγοψᾶς δὲν πανηγυρίζει ἐφέτος τὴν 15ην Αὐγούστου, οὔτε δέχεται ἐπισκέψεις, λόγῳ τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως.*

Μὲ πρωτοφανῆ ἐνθουσιασμὸν καὶ εἰλικρινεῖς ἐκδηλώσεις ἀφοσιώσεως καὶ εὐγνωμοσύνης ὁ λαὸς ἑώρτασε τὴν τετάρτην ἐπέτειον τῆς 4ης Αὐγούστου. Δοξολογίες, πανηγυρικοὶ λόγοι -στὴ Μητρόπολη μίλησε ὁ Βλαχλείδης- δεξιώσεις, παρελάσεις ὀργανώσεων, Ε.Ο.Ν., ἐργατῶν, ἀγροτῶν, στρατοῦ. Ἀπόσπασμα περιγραφῆς ἀπὸ τὴν παρέλαση τῶν ὀργανώσεων: *Μετὰ τὸν ἀγροτικὸν κόσμον ἤρχοντο οἱ ὁδηγοὶ αὐτοκινήτων καὶ τὸ προσωπικὸν τῶν κοινῶν διευθύνσεων 125ης καὶ 307ης ὡς καὶ λεωφορεῖα καὶ τὰ φορτηγὰ αὐτοκίνητα, τὰ ὁποῖα ἔφερον πλούσιον διάκοσμον μὲ φωτογραφίας τοῦ Βασιλέως τοῦ Διαδοχικοῦ ζεύγους καὶ τοῦ κ. Μεταξᾶ. Ἔκλεισαν δὲ τὴν παρέλασιν τῶν ὀργανώσεων οἱ ἁμαξοκαραγωγεῖς καὶ οἱ ἁμαξηλάται.* Στὶς 7 μ.μ. μίλησε πρὸς τὸ λαὸ ὁ Κ. Φιλοσοφόπουλος, τὸ λόγο του δημοσίευσαν οἱ ἐφημερίδες. Ἡ γιορτὴ ἔκλεισε, ὅπως πάντοτε, μὲ λαμπηδοφορίες. Οἱ περιγραφὲς καταλάμβαναν πολλὲς στῆλες τῶν ἐφημερίδων, ἦταν ἐμφανὲς πὼς καὶ ἡ ἀρθρογραφία καὶ ἡ ἐκτενέστατη εἰδησεογραφία γινόταν κατὰ διαταγήν. Γιὰ τοῦ λόγου τὸ ἀληθές, παραθέτω ἀπόσπασμα τῆς ὑπ' ἀριθμ. 251/1938 ἀπόρρητης διαταγῆς τοῦ κυβερνητικοῦ Ἐπιτρόπου πρὸς τὶς διοικήσεις τῶν ὀργανώσεων τῆς Ε.Ο.Ν., στὶς ὁποῖες δινόταν ἐντολὴ γιὰ ἔνταση τῆς ἐπαγρύπνησης, γιατὶ ἐξακολουθοῦσε ἀκόμα νὰ ὑπάρχει *μία ὑπόκωφος ἀντίδρασις ἐναντίον τοῦ ἔργου τῆς Ἐθνικῆς κυβερνήσεως καὶ τῶν ἰδεῶν τῆς 4ης Αὐγούστου.* Ἔπρεπε γιαυτὸ νὰ καταβληθοῦν προσπάθειες πρὸς ἐπιτυχία τοῦ ἑορτασμοῦ (ἐπρόκειτο γιὰ τὴν 25η Μαρτίου) καὶ μιὰ ἀπ' αὐτὲς ἦταν: *Προπαγάνδα γενικὴ διὰ τῆς ἀρθρογραφίας τοῦ τύπου καταλλήλως ἐμπνεομένης.* Σχετικὰ μὲ τὴν ἀρθρογραφία τῶν ἐφημερίδων, στὴν ἴδια διαταγὴ ἀναφέρονταν τὰ ἑξῆς: *Τὰ ἄρθρα τῶν ἐφημερίδων θὰ ἐμπνέωνται ὑπὸ τῶν μονάδων μας ἢ ἀκόμη θὰ συντάσσωνται ὑπ' αὐτῶν, βάσει τοῦ πνεύματος τῶν ὁμιλιῶν ποὺ σᾶς ἀποστέλλομεν. Θὰ καταβάλλετε προσπάθειαν νὰ ἔχουν ἰδιοτυπίαν τοιαύτην, ὥστε νὰ μὴ φαίνωνται ὅτι γίνονται κατὰ παραγγελίαν, ἀλλὰ ἀπὸ πρωτοβουλία τῶν ἐφημερίδων.* (Ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τῆς Ε.Ο.Ν., Γενικὰ ἀρχεῖα τοῦ Κράτους). Ἔτσι ἐξηγεῖται ἡ πληθώρα τῶν ἄρθρων τῶν ὑμνητικῶν, τῶν δημοσιευόμενων στὶς ἐφημερίδες τῶν Γιαννίνων σὲ κάθε περίσταση. Ἀκόμα καὶ τὰ ἄρθρα ποὺ ἔφεραν τὰ ἀρχικὰ τῶν ἐκδοτῶν ἀμφιβάλλω ἂν γράφονταν ἀπὸ τοὺς ἴδιους...

Στὴν αἴθουσα τοῦ Φιλολογικοῦ συλλόγου *Παρνασσός*, οἱ Ζαγορίσιοι τῶν Ἀθηνῶν, μὲ πρωτοβουλία τῆς *Ἑνώσεώς* τους, γιόρτασαν τὴν πεντηκονταετηρίδα *τῆς γεωπονικῆς δράσεως τοῦ Σπύρου Χασιώτου, τοῦ πατρὸς τῆς Γεωργίας ἐν Ἑλλάδι*. Γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ δράση τοῦ τιμώμενου μίλησαν οἱ Παναγ. Κουτσομητόπουλος καὶ Βασίλειος Δημάρατος.- Στὶς 3-5-40 ἔγιναν στὸ Κομπότι τὰ ἀποκαλυπτήρια τοῦ ἀγάλματος τοῦ Φιλικοῦ Νικολάου Σκουφᾶ. Ὅλες οἱ ἀρχὲς τῶν Γιαννίνων παραβρέθηκαν, ὅπως κι ὅλων τῶν Ἠπειρωτικῶν νομῶν.- Ἀρραβῶνες (Μαΐου): Κώστας Μουτσόπουλος, γεωπόνος καὶ Ἑλένη Σπ. Λαμπάτου. Κωνσταντῖνος Κυρζίδης καὶ Ἑλένη Ζ. Κατσένη.- Γάμοι: Ἀρεταῖος Ν. Βλαδίκας καὶ Καλλιόπη Ι. Τζαβέλλα.- Θάνατοι: Μαργαρίτα Σ. Σπέγγου.- Ὁ γιατρὸς Γεώργιος Μιχαηλίδης, ἐγκαταστημένος στὴν Ἀθήνα, *ἐξελέγη παμψηφεὶ ὑπὸ τῆς ἰατρικῆς σχολῆς, ὑφηγητὴς τοῦ Ἐθνικοῦ πανεπιστημίου*.- Ἄρχισαν, ἀπὸ 22-5-40, στὴν «Τιτάνια», οἱ παραστάσεις τοῦ θιάσου τῆς Μαίρης Μυράτ.- Μὲ ἀνακοίνωσή του (8-6-40) ὁ Δῆμος Ἰωαννίνων ἔκανε γνωστό, ὅτι ἀπὸ τὶς 22-6-40 θάρχιζε στὴν πόλη ἡ λειτουργία «Λαϊκῆς ἀγορᾶς». Σκοπός της, κατὰ τὴν ἀνακοίνωση, *νὰ φέρῃ κοντὰ εἰς τὸν καταναλωτὴν τὸν παραγωγὸν καὶ νὰ ἐπιτύχῃ δικαιοτέραν ἀμοιβὴν διὰ τὸν γεωργὸν καὶ καλλιτέρας τιμὰς διὰ τὸν καταναλωτήν*. Τόπος τῆς «Λαϊκῆς ἀγορᾶς» καθορίστηκε ἡ πλατεία Πάργης. Θὰ λειτουργοῦσε κάθε Σάββατο, ἀπὸ τὶς 8 τὸ πρωῖ ὡς τὶς 5 τὸ βράδυ.- Ὅταν ἡ Γαλλία εἶχε λυγίσει κάτω ἀπὸ τὰ τρομερὰ πλήγματα τῶν Γερμανῶν, ὁ Μουσολίνι, ἀρχηγὸς τῶν Ἰταλικῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων πιά, κήρυξε κι αὐτός, ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα τῆς 10-6-40 τὸν πόλεμο ἐναντίον τῆς Γαλλίας. Τὸ βράδυ τῆς ἴδιας μέρας ἐκδόθηκε καὶ τὸ πρῶτο πολεμικὸ ἀνακοινωθὲν τοῦ Ἰταλικοῦ Στρατηγείου. Φλύαρο καὶ χωρὶς περιεχόμενο. Θυμηθεῖτε τὸ λιτὸ καὶ λιγόλογο πρῶτο ἀνακοινωθὲν τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατηγείου, ὅταν οἱ Ἰταλοὶ εἰσέβαλαν στὴν Ἑλλάδα. Ἡ τελευταία παράγραφός του: «Αἱ ἡμέτεραι δυνάμεις ἀμύνονται τοῦ πατρίου ἐδάφους» ἀκόμα ἠχεῖ στ' αὐτιά μου...- Πέθανε στὶς 15-6-40 στὴν Κωνσταντινούπολη ὁ στρατηγὸς Βεχήπ, ἀδελφὸς τοῦ τούρκου στρατηγοῦ Ἐσσὰτ πασᾶ, ποὺ παρέδωσε τὰ Γιάννινα στὸ διάδοχο Κωνσταντῖνο, ὕστερα ἀπὸ ἄμυνα πέντε περίπου μηνῶν. Ὁ Βεχὴπ πασάς, συνταγματάρχης τότε, εἶχε τὴν εὐθύνη τῆς φρούρησης τοῦ ὀχυροῦ τοῦ Μπιζανιοῦ.- Πέθανε στὶς 18-6-40 καὶ κηδεύτηκε στὴν ἑπομένη στὸ χωριό του Κάτω Πεδινά, ὁ γιατρὸς Μιχαὴλ Σπανός.- Ὁ ἀντιεισαγγελέας Πρωτοδικῶν Χριστόφ. Λάζαρης προήχθη σὲ εἰσαγγελέα (ἐφημερίδες τῆς 23-6-40). Ὁ Λάζαρης δὲν ἦταν μόνο καλὸς δικαστής, ἀλλὰ καὶ γλαφυρὸς συγγραφέας ἀπομνημονευμάτων. Τὶς ἐνθυμήσεις ἀπὸ τὴ δικαστική του σταδιοδρομία, μετὰ τὴ συνταξιοδότησή του, τὶς δημοσίευσε, μεταπολεμικά, σὲ ἐφημερίδες τῶν Γιαννίνων, καθὼς καὶ στὸ περιοδικὸ τῆς «Ἠπειρωτικῆς Ἑταιρείας»

Σὲ κάποιες ἐκλογικὲς ἀναμετρήσεις, πρὶν ἀπὸ τὴν 4η Αὐγούστου, οἱ ἐπαγγελματίες κατέβαζαν δικό τους ὑποψήφιο (βλ. προηγούμενους τόμους). Στὴ φωτογραφία ἐκπρόσωποι ἐπαγγελματιῶν σὲ σύσκεψη γιὰ τὴν ὑπόδειξη ὑποψηφίου. Διακρίνεται, ὄρθιος στὸ μέσον, ὁ Φώτιος Τσίτος, πρόεδρος τοῦ σωματείου κομμωτῶν - κουρέων. Πρῶτος ἀπὸ τοὺς καθήμενους ἀπὸ ἀριστερὰ ὁ Ι. Λύτρας, πρόεδρος ξενοδόχων.

Ἀθηνῶν.- Στὶς 27-6-40 ἔφτασε στὰ Γιάννινα τὸ *Α΄ Ἅρμα Θέσπιδος* τοῦ Βασιλικοῦ Θεάτρου. Τὴν ἑπόμενη ὅλες οἱ ἐφημερίδες δημοσίευαν κατατοπιστικὰ κείμενα γιὰ τὸ τί ἦταν τὰ *Ἅρματα Θέσπιδος*. Τὴν ἰδέα εἶχε συλλάβει καὶ πραγματοποιήσει ὁ διευθυντὴς τοῦ Βασιλικοῦ Θεάτρου Κωστῆς Μπαστιᾶς. Ἦταν, πραγματικά, μιὰ φωτεινὴ ἔμπνευση. Μετέφερε τὸ καλὸ θέατρο τῆς Ἀθήνας στὴν ἐπαρχία. Τὸ *Ἅρμα* ἐγκαταστάθηκε στὸ Δημοτικὸ γυμναστήριο καὶ ἐκεῖ ἄνοιξε τὴ σκηνή του καὶ τὸ λυόμενο φορητὸ θέατρο 1100 θέσεων, τὰ κουβαλοῦσαν μὲ δεκάδες αὐτοκίνητα. Σ' ἕνα ἀπ' αὐτὰ εἶχε ἐγκατασταθεῖ τὸ μηχάνημα παραγωγῆς ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, ὥστε νὰ μὴν διακόπτεται ἡ παράταση ἀπὸ τυχὸν βλάβες τῶν κατὰ πόλεις Ἠλεκτρικῶν ἑταιρειῶν. Τὸ *Ἅρμα*, ἦταν ἕνας τεράστιος ὀργανισμός, μὲ πολλὲς δεκάδες ἀνθρώπων ποὺ τὸν ὑπηρετοῦσαν, ἀπὸ τὴ διοίκηση, τοὺς ἠθοποιοὺς ὡς τοὺς ἐργάτες καὶ ἐξειδικευμένους τεχνικοὺς τῆς σκηνῆς. Ἀντάξια τῆς καλῆς ὀργάνωσης ἦταν καὶ ἡ προσφορά του. Στελεχωμένο μὲ ὅλα τὰ ἐπίλεκτα στελέχη τοῦ Βασιλικοῦ θεάτρου καὶ μὲ ρεπερτόριο ἀξιώσεων ἄφησε στὰ Γιάννινα, ἀλλὰ κι ἀπ' ὅπου πέρασε, ἄριστες ἐντυπώσεις. Ἔχω προσωπικὴ ἐμπειρία ἀπὸ τὶς θαυμάσιες παραστάσεις του, τὶς παρακολούθησα (ἤμουν τότε στρατιώτης καὶ ὑπηρετοῦσα, ὅπως ἀνέφερα, στὸ Στρατηγεῖο τῆς VIII μεραρχίας), ἡ ἀπήχησή τους ἦταν καταπληκτική. Διευθυντὴς στὸ *Α΄ Ἅρμα Θέσπιδος*, ἦταν ὁ Ζαγορίσιος (ἀπὸ τὰ Κάτω Πεδινὰ) σκηνοθέτης Πέλος Κατσέλης, εἶναι γνωστὴ ἡ πλούσια προσφορά του στὸ θέατρο, τόσο τοῦ ἴδιου ὅσο καὶ τῆς γυναίκας του Ἀλέκας Κατσέλη. Ἡ ἔναρξη τῶν παραστάσεων ἔγινε στὶς 29-6-40 μὲ τὴν τραγωδία τοῦ Σαίξπηρ «Ὀθέλλος». Τὸ θέατρο ἦταν κατάμεστο, ἐξάλλου οἱ τιμὲς τῶν εἰσιτηρίων ἦταν προσιτές. Τὰ ἔργα ποὺ παρουσιάστηκαν τὶς ἑπόμενες μέρες ἦταν: «Ὁ Ἐπιθεωρητὴς» τοῦ Γκόγκολ, «Οἱ εἴλωτες», τοῦ Ἀγγέλου Τερζάκη, (ἐκείνη τὴ μέρα ἔβρεξε καὶ ἡ παράσταση δόθηκε τὴν ἑπόμενη (3-7-40), «Ὁ μπαμπᾶς ἐκπαιδεύεται» τοῦ Σπύρου Μελᾶ, «Ἡ Ζακυθινὴ Σερενάτα» τοῦ Διον. Ρώμα, ἡ «Ἄννα Κρίστι» τοῦ Εὐγενίου Ο'Νήλ, «Ἡ μεγάλη στιγμή», τοῦ Ἀλέκου Λιδωρίκη, «Ἕνα ποτήρι νερό» τοῦ Εὐγενίου Σκρίμπ, «Τὸ τραγούδι τῆς κούνιας», τοῦ Μαρτίνεθ Σιέρρα, «Ἕνας γάμος» τοῦ Ἀν. Τσέχωφ, «Τ' ἀρραβωνιάσματα» τοῦ Δημήτρη Μπόγρη, «Πρὶν ἀπὸ τὸ ἡλιοβασίλεμα», τοῦ Γεράρδου Χάουπτμαν. Στὶς 14-7-40, πρὶν ἀπὸ τὴν ἀναχώρησή τους, ἡ διοίκηση τοῦ *Ἅρματος* καὶ οἱ ἠθοποιοί, μὲ τὴν παρουσία τῶν ἀρχῶν καὶ τὴ συνοδεία μουσικῆς μπάντας, κατέθεσαν στεφάνι στὴν προτομὴ τοῦ Λ. Μαβίλη, γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ ὁποίου μίλησε ὁ Διον. Ρώμας. Ὁ ἠθοποιὸς Καροῦζος ἀπάγγειλε ἕνα σονέττο τοῦ ποιητῆ. Σημειώθηκε ἤδη, πὼς

Μιὰ φωτογραφία παλαιότερων ἐποχῶν. Ἐκδρομὴ τοῦ Οἰκοτροφείου ἀρρένων Ἰωαννίνων στὰ Ζαγοροχώρια (2-8-1925). Διακρίνονται οἱ σημειούμενοι μὲ ἀριθμούς: 1) Δημ. Βάντζιος, ἀργότερα ἐπιθεωρητὴς Δημοτικῶν σχολείων, 2) Ἰωάννης Παπαγεωργίου, ἀργότερα γυμνασιάρχης. 3) Χαρίλαος Στάρας, διευθυντὴς τοῦ Οἰκοτροφείου. 4) Κων. Τσαγκλῆς (δάσκαλος), ἀρχιπρόσκοπος (μὲ τὴν κάσκα).

στὸ θίασο τοῦ *Ἄρματος*, μετεῖχαν κορυφαῖα στελέχη τοῦ Βασιλικοῦ θεάτρου, ὅπως ὁ Αἰμ. Βεάκης, ὁ Καροῦζος, τὰ ὀνόματά τους ὅμως ποτὲ δὲν ἀναφέρθηκαν ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες, μόνο στὰ προγράμματα τῆς κάθε παράστασης δημοσιεύονταν...- Στὶς 7-7-40 ἔγιναν στὸ «Πανηπειρωτικὸ στάδιο», μὲ ὀργάνωση τῆς Ε.Ο.Ν., ἀγῶνες στοὺς ὁποίους πῆραν μέρος ἀθλητὲς ἀπ' ὅλη τὴν Ἤπειρο, τὴν Κέρκυρα καὶ τὰ Τρίκαλα. Σ' ὅλους τοὺς ἀθλητὲς ἀπονεμήθηκαν διπλώματα.- Στὶς 16-7-30, μετὰ τὴ συνεστίαση στὸ ἑστιατόριο «Ἑλλάς», ἔγιναν ἀρχαιρεσίες γιὰ τὴν ἐκλογὴ τῆς νέας διοίκησης τοῦ «Ροταριανοῦ ὁμίλου». Ἐκλέχτηκαν οἱ: Β. Μιχαηλίδης, πρόεδρος, Χρ. Σούλης, ἀντιπρόεδρος, Γ. Μουλαϊμίδης, γραμματεύς, Ζέρης, ταμίας, καὶ μέλη: Γ. Κραψίτης, Κων. Ἰωαννίδης καὶ Ν. Ζυγούρης.- Γιὰ νὰ παρακολουθήσει τὶς ἐξετάσεις τοῦ «Ὠδείου Ἰωαννίνων» (τοῦ *Λυκείου Ἑλληνίδων*, πρόεδρος ἡ Καλλ. Λύκα) ἦρθε στὰ Γιάννινα (τέλη τοῦ β΄ δεκαημέρου τοῦ Ἰουλίου) ὁ μεγάλος μουσουργὸς Μανώλης Καλομοίρης. Ἀπὸ τὶς ἐξετάσεις, ὅπως δήλωσε, ἔμεινε ἀπολύτως ἱκανοποιημένος.- Δυὸ θερινοὶ κινηματογράφοι λειτουργοῦσαν τὸ καλοκαίρι τοῦ 1940 στὰ Γιάννινα: Ὁ *Τιτάν*, ἀπέναντι ἀπὸ τὴ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ Διοικητηρίου) κι ὁ *Ἕσπερος* (ὅπου τὸ σημερινὸ Δικαστικὸ μέγαρο). Ὁ τελευταῖος ἔκανε ἔναρξη μὲ τὸ θαυμάσιο (κι ἀλησμόνητο γιὰ μᾶς τοὺς παλιοὺς) ἔργο: «Ἐγκάρδιος συνεννόησις» (17-7-40).- Τὶς πρωινὲς ὧρες τῆς 24ης Ἰουλίου μεγάλη πυρκαϊὰ ἐκδηλώθηκε στὸ εὐπαθὲς σημεῖο τῆς πόλης, τὴν ὁδὸ Μητροπόλεως. Ἄρχισε ἀπὸ ἕνα «σαρωθροποιεῖον», μαγαζάκι ποὺ ἔφτιαχνε σκοῦπες, τὸ ὁποῖο κι ἀποτεφρώθηκε καὶ πήδησε στὸ διπλανὸ ἐργοστάσιο ὑφαντουργίας τοῦ Καμπελῆ, (γιὰ τὴν ἵδρυσή του ἔγινε πολὺς λόγος στὰ προηγούμενα), τὸ κατέστρεψε, καθὼς καὶ τὶς παρακείμενες οἰκείες τῶν Ι. Νούσια καὶ Δημ. Κωσταδήμα. Οἱ ζημιὲς ἦταν μεγαλύτερες ἀπ' ὅσες στὴν ἀρχὴ εἶχαν ἐπισημανθεῖ. Τὴν ἄλλη μέρα ὁ Δῆμος, αὐτὸς ὡς τότε εἶχε τὴν εὐθύνη τῆς πυρόσβεσης, δέχτηκε καταιγιστικὰ πυρὰ ἀπὸ τὸν τύπο καὶ τὶς ἐπαγγελματικὲς ὀργανώσεις γιὰ τὴν ἀνεπάρκειά του. Παραθέτω ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ ἄρθρο τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* (25-7-40): *Ἡ χθεσινὴ τρομακτικῶν διαστάσεων πυρκαϊὰ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Μητροπόλεως καὶ αἱ τεράστιαι ἐξ αὐτῆς προκληθεῖσαι ζημίαι, ὑπῆρξε τὸ ἀντικείμενον εὐρυτάτων συζητήσεων καθ' ὅλην τὴν χθεσινὴν ἡμέραν. Ἰδίως ἐκακίζετο ἡ ἀτελεστάτη πυροσβεστικὴ ὑπηρεσία μὲ τὰς ἐλλείψεις της εἰς τὸν συντονισμὸν προσπαθειῶν καὶ μὲ τὴν ἀπουσίαν πάσης ἐννοίας τάξεως καὶ κεραυνοβόλου ἐνεργείας, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν πρωταρχικὴν βάσιν κάθε καλῶς ἐννοουμένης Πυροσβεστικῆς ὑπηρεσίας. Τὸ θέαμα τὸ ὁποῖον ἐνεφάνισε προψὲς ἡ πυροσβεστικὴ ὑπηρεσία προκάλεσε τὴν ἀγανάκτησιν τῶν συμπολιτῶν μας εἰς βαθμὸν ἀφάνταστον. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ὡδήγησε κατὰ καθῆκον τὸ Ἐμπορικὸν καὶ τὸ Βιομηχανικόν, καθὼς καὶ τὸ Βιοτεχνικὸν Ἐπιμελητήρια εἰς τὴν λήψιν σοβαρῶν ἀποφάσεων, καθόσον ἡ πυρκαϊὰ ὑπῆρξεν ἡ δευτέρα ἐντὸς μιᾶς διετίας εἰς τρομακτικὰς ζημίας.* Οἱ διοικήσεις τῶν Ἐπιμελητηρίων, πρὶν συνεδριάσουν κι ἀποφασίσουν, ἐπισκέφθηκαν τὸ δήμαρχο καὶ διαμαρτυρήθηκαν γιὰ τὴν οἰκτρὴ κατάσταση στὴν ὁποία βρισκόταν ἡ Πυροσβεστικὴ ὑπηρεσία... Ὁ Βλαχλείδης προσπάθησε νὰ δικαιολογήσει τὴν καθυστέρηση παροχῆς ὕδατος στὰ δύο πυροσβεστικὰ ὀχήματα, τὸ ἕνα στὴν πραγματικότητα, γιατὶ τὸ ἄλλο εἶχε ἀχρηστευτεῖ ἐξαιτίας τῆς ἐπιστράτευσης τῶν πυροσβεστῶν. Ἀκόμα -κατὰ τὸν δήμαρχο πάντοτε- καὶ τὸ ἄλλο πυροσβεστικὸ ὄχημα δὲ μπόρεσε νὰ λειτουργήσει ἀμέσως, *διότι οἱ πυροσβέσται ἐλησμόνησαν νὰ παραλάβουν τὰ κλειδιά.* Ἀναγνώριζε κι ὁ δήμαρχος πὼς ἡ κατάστασή της δὲν ἦταν καθόλου καλὴ καὶ μόνη λύση τοῦ προβλήματος ἦταν νὰ ἐπεκταθεῖ ἡ *Πυροσβεστικὴ ὑπηρεσία* τῶν Ἀθηνῶν καὶ στὰ Γιάννινα. Οἱ παρατηρήσεις τῶν ἐκπροσώπων τῶν Ἐπιμελητηρίων στὰ ὅσα εἶπε ὁ δήμαρχος ἦταν οἱ ἑξῆς: α) Δὲν ὑπῆρχε δικαιολογία γιὰ τὴν καθυστέρηση παροχῆς ὕδατος στὰ πυροσβεστικὰ ὀχήματα. β) Οἱ ἐπιστρατευθέντες πυροσβέστες ἔπρεπε ν' ἀντικατασταθοῦν μ' ἄλλους. γ) Ἀδικαιολόγητη ἦταν καὶ ἡ ἀμέλεια τῶν πυροσβεστῶν νὰ λησμονήσουν τὰ κλειδιά. Τὰ αἰτήματα ποὺ διατυπώθηκαν ἀπὸ τὴ σύσκεψη τῶν Ἐπιμελητηρίων ἦταν: α) Ἔντονη διαμαρτυρία κι ἀγα-

νάκτηση τῆς πόλης γιὰ τὴν ἀνεπάρκεια τῶν πυροσβεστικῶν μέσων, γιὰ τὴν πλημμελὴ λειτουργία τοῦ δικτύου ὕδρευσης, καὶ πάγκοινο τὸ αἴτημα γιὰ τὴν αὐστηρὴ τιμωρία τῶν ὑπεύθυνων. 2) Ἀποστολὴ τηλεγραφήματος διαμαρτυρίας καὶ πρὸς τὴν κυβέρνηση γιὰ τὴν *διαπιστωθεῖσαν* -γιὰ δεύτερη φορὰ- *ἀνεπάρκειαν τῶν πυροσβεστικῶν μέσων τοῦ Δήμου, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἐπὶ τῆς πόλεως διαρκῶς ἐπικρέμαται ὁ κίνδυνος πλήρους ἀποτεφρώσεως.* Ἐπιτακτικὸ αἴτημα νὰ ἐπεκταθεῖ ἡ κρατικὴ *Πυροσβεστικὴ ὑπηρεσία* καὶ στὰ Γιάννινα. 4) Νὰ ὑποχρεωθεῖ ὁ Δῆμος νὰ ἔχει τὸ δίκτυο ὕδρευσης γεμάτο μὲ νερό, κυρίως τὶς νυκτερινὲς ὧρες, καὶ νὰ συμπληρωθοῦν τὸ ταχύτερο οἱ ἀνάγκες τῆς πυροσβεστικῆς ὑπηρεσίας μὲ σύγχρονα μέσα (ἐκτοξευτικοὶ σωλῆνες κ.ἄ.) καὶ νὰ τελειώσουν τὸ ταχύτερο οἱ ἐργασίες γιὰ τὴν ὁλοκλήρωση τοῦ δικτύου ὕδρευσης. Τὰ συμβούλια τῶν Ἐπιμελητηρίων δὲν παρέλειψαν νὰ ἐξάρουν τὴ μεγάλη συμβολὴ τοῦ Στρατοῦ καὶ τῆς Χωροφυλακῆς στὴν κατάσβεση τῆς πυρκαϊᾶς. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς παθόντες δημοσίευσαν εὐχαριστίες πρὸς τὰ ἀστυνομικὰ καὶ στρατιωτικὰ ὄργανα, καθὼς καὶ πρὸς συμπολίτες τους, γιὰ τὴ βοήθεια ποὺ τοὺς ἔδωσαν καὶ μπόρεσαν ἔτσι νὰ σώσουν πολλὰ πράγματα ἀπὸ τὰ πυρπολούμενα σπίτια τους. Μὲ ἀνακοίνωσή του (30-7-40) πρὸς τὶς ἐφημερίδες ὁ Δῆμος προσπαθοῦσε -χωρὶς νὰ εἶναι πειστικὸς- ν' ἀντικρούσει τὶς καταγγελίες τῶν Ἐπιμελητηρίων. Κατέληγε πὼς ἡ μόνη λύση ἦταν ἡ πρότασή του γιὰ ἐπέκταση τῆς κρατικῆς *Πυροσβεστικῆς ὑπηρεσίας* καὶ στὰ Γιάννινα, ὅπως εἶχε γίνει στὸ Βόλο, στὴ Λάρισα, στὰ Χανιὰ καὶ σ' ἄλλες πόλεις. Τὴν ἴδια μέρα, καταχωροῦνταν στὶς ἐφημερίδες εὐχαριστήριο καὶ καταγγελία ταυτόχρονα γιὰ τοὺς ὑπεύθυνους τοῦ πυρποληθέντος ἐργοστασίου Ὑφαντουργίας (Καμπελῆ καὶ Σία). Στὴν καταγγελία ἀναφέρονταν τὰ ἑξῆς: *Μόλις συνελθόντες ἐκ τοῦ ψυχικοῦ κλονισμοῦ, τὸν ὁποῖον ὑπέστημεν ἐκ τῆς προχθεσινῆς πυρκαϊκᾶς, ἡ ὁποία κατέστρεψεν τὸ μόνον ἐν Ἠπείρῳ ἐργοστάσιον ὑφαντουργίας, τὸ ὁποῖον ἐδημιουργήσαμεν μετὰ ἑπταετῆ μόχθον καὶ ἐργασίαν, θεωροῦμεν καθῆκον νὰ ἐκφράσωμεν καὶ δημοσίᾳ τὰς εὐχαριστίας μας πρὸς τὸν Στρατὸν καὶ τὴν Χωροφυλακήν, τῶν ὁποίων τὰ ὄργανα μὲ αὐτοθυσίαν κατέβαλον πᾶσαν προσπάθειαν ἵνα περισώσωσι ὅ,τι ἦτο δυνατόν, ὡς καὶ πάντας τοὺς συντρέξαντας. Πλὴν ὅμως δὲν παραλείπομεν νὰ ἐκφράσωμεν δημοσίᾳ τὴν θλίψιν μας διὰ τὴν ἀνεπάρκειαν τῆς Πυροσβεστικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Δήμου, ἥτις ἐγένετο καταφανεστάτη τοῖς πᾶσι καὶ διὰ τὰς ἐλλείψεις τὰς παρατηρηθεῖσας εἰς τὸ δίκτυον ὑδρεύσεως τῆς πόλεως. Ἡ κατάστασις αὕτη, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἐπέφερε ζημίας καὶ καταστροφὰς εἰς σειρὰν ὁλόκληρον ἐπαγγελματιῶν καὶ ἰδιοκτητῶν, ἔριψεν εἰς τοὺς δρόμους ἑκατὸν περίπου ἐργάτας, οἵτινες διετήρουν τὰς οἰκογενείας των διὰ τῆς ἐργασίας των ἐν τῷ ἐργοστασίῳ ἡμῶν.* Φαίνεται πὼς ἡ ἀγανάκτηση τῶν παθόντων, ἀλλὰ καὶ τῆς κοινῆς γνώμης, ἔγινε κατανοητὴ ἀπὸ τοὺς ἁρμόδιους τοῦ κέντρου. Ὁ Κ. Φιλοσοφόπουλος εἶχε ἤδη ἐνημερώσει τὴν κυβέρνηση γιὰ τὰ αἰσθήματα τῶν πολιτῶν. Στὶς 2-8-40, δυὸ μέρες πρὶν ἀπὸ τὴ γιορτὴ τῆς 4ης Αὐγούστου, οἱ ἐφημερίδες δημοσίευαν ἀνακοίνωσή του, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία, ἡ κυβέρνηση ἀποφάσισε νὰ ἐπεκτείνει τὴν κρατικὴ *Πυροσβεστικὴ ὑπηρεσία* σ' ὅλες τὶς πόλεις, οἱ ὁποῖες εἶχαν ἐτήσιο προϋπολογισμὸ πάνω ἀπὸ 6.000.000 δρχ. Ἀνάμεσα στὶς πόλεις αὐτὲς ἦταν καὶ τὰ Γιάννινα. Ἔσπευσαν βέβαια οἱ ἐκπρόσωποι τῶν Ἐπιμελητηρίων νὰ εὐχαριστήσουν τὸν Φιλοσοφόπουλο καὶ κυρίως τὸν πρωθυπουργὸ γιὰ τὴν κυβερνητικὴ ἀπόφαση. Τελικὰ ἡ ἐπίσημη ἀπόφαση τῆς ἐπέκτασης τῆς *Πυροσβεστικῆς* στὰ Γιάννινα ἄρχισε νὰ πραγματοποιεῖται μὲ τὴ λήξη τοῦ δεύτερου δεκαήμερου τοῦ Ὀκτωβρίου, δέκα μέρες πρὶν ἀρχίσει ὁ ἑλληνοϊταλικὸς πόλεμος. Τὸ προσωπικὸ τῆς ὑπηρεσίας (15-16 ἄνδρες) καὶ τὰ πυροσβεστικὰ μηχανήματα μὲ τὰ ἐξαρτήματά τους, ἀναχώρησαν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα στὶς 21-10-40. Κατὰ τὶς ἐφημερίδες θὰ ἔφταναν στὰ Γιάννινα στὶς 22 ἢ 23-10-40. Δὲν ὑπάρχει εἴδηση ἂν τελικὰ ἔφτασαν. Ἴσως στὸ μεταξὺ δημιουργήθηκε ἀνάγκη χρησιμοποίησής τους ἀπὸ στρατιωτικὲς μονάδες. Ὁ πόλεμος ἦταν κοντά, ὅλοι καταλάβαιναν πὼς δὲ θ' ἀργοῦσε νὰ ξεσπάσει ὁ κεραυνός...

Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1940 δὲ γέμιζε τὴν καρδιὰ τοῦ Πέτρου Κωστίδη. Μὲ τὴν διαίσθηση τοῦ ὥριμου καὶ σκεπτόμενου ἀνθρώπου ὀσμιζόταν τὸν κίνδυνο ποὺ πλησίαζε. Τὰ ἄσχημα προαισθήματά του ἦρθε νὰ ἐπιβεβαιώσει ἡ ἄφιξη τοῦ Νίκου στὰ Γιάννινα. Αὐτὴ τὴ φορὰ δὲν ἦρθε ἐνοχλημένος ἀπὸ τὴν Ἀσφάλεια, τὸν εἶχαν ἀφήσει ἥσυχο, στὰ φανερὰ τουλάχιστο. Ἦταν ἔφεδρος ἀξιωματικὸς καὶ ἡ κλάση του ἐπιστρατεύτηκε γιὰ μετεκπαίδευση στὰ νέα ὅπλα. Ἕνα μήνα διαρκοῦσε ἡ μετεκπαίδευση. Ἦρθε στὰ μέσα Ἰουλίου, θάφευγε τὸ Δεκαπενταύγουστο. Ὅλη ἡ οἰκογένεια χάρηκε γιὰ τὴν παρουσία του, περισσότερο βέβαια ὁ Πέτρος, ἂν καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Νίκου ἔβλεπε τὴν ἐπιβεβαίωση τῶν ἐπερχόμενων δεινῶν. *Δὲν ἐπιστρατεύουν ἐφέδρους στὰ καλὰ καθούμενα*, συλλογιζόταν, *προετοιμάζονται γιὰ πόλεμο.* Εἶχε γίνει γνωστὸ πὼς κι ἄλλα παιδιὰ τῆς γειτονιᾶς, ἔφεδροι ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶτες, εἶχαν ἐπιστρατευτεῖ γιὰ τὸν ἴδιο λόγο. Ἡ Φιλίτσα ἔμεινε στὴν Ἀθήνα μὲ τὰ παιδιά, δὲν ἦταν καιρὸς γιὰ μετακινήσεις.

Ὁ Πετράκης, σπάνια κατέβαινε στὰ Γιάννινα, ἀπὸ τὴν Προκάλυψη, τὸν τελευταῖο καιρὸ οἱ ἄδειες δὲν χορηγοῦνταν εὔκολα. Ὅποτε ἐρχόταν σπίτι, ἡ διάθεση ὅλων ἄλλαζε. Ἡ παρουσία του σκόρπιζε αἰσιοδοξία, ὕστερα μάλιστα ἀπὸ τὸ μυστικὸ ποὺ τοῦ ἀποκάλυψε ἡ Θάλεια, ὅτι θὰ γινόταν πατέρας. Ἔπλεε σὲ πελάγη εὐτυχίας. Οὔτε κινδύνους, οὔτε πόλεμο λογάριαζε. Τὸν ἔβλεπε ἡ Θάλεια καὶ γινόταν ἡ πιὸ εὐτυχισμένη γυναίκα τοῦ κόσμου. Τὸν ἔβλεπε κι ὁ παποὺς καὶ λησμονοῦσε τὶς ἀρρώστειες καὶ τὰ κακὰ προαισθήματα. Ὅταν ἔφευγε γιὰ τὰ σύνορα τὸν ἔζωναν πάλι τὰ μαῦρα φίδια... Ἔβγαινε τώρα ἀπὸ τὸ σπίτι, ὁ καιρὸς ἦταν καλός, ὁ καναπὲς τοῦ σαλονιοῦ ἦταν καιρὸς νὰ ξεκουραστεῖ. Πήγαινε σιγὰ-σιγὰ στὸ μαγαζὶ μὲ τὰ πόδια, μιλοῦσε μὲ τοὺς φίλους καὶ τοὺς πελάτες, ὅλοι φαίνονταν σκεπτικοί, δὲν ἔλεγαν τίποτε, τὸ καταλάβαινες ἀπὸ τὶς ἀντιδράσεις τους. Ἔδειχναν σὰ νάθελαν νὰ ξεσπάσουν, κάποιος ὅμως τοὺς κρατοῦσε τὸ στόμα κλειστό. Κανένας δὲ μιλοῦσε, οἱ ἀρχὲς εἶχαν ἀπαγορεύσει κάθε συζήτηση γιὰ τὰ πολεμικὰ γεγονότα, παράβαση τῆς διαταγῆς σήμαινε ἄμεση ἐκτόπιση. Μόνο σὲ σπίτια, σὲ κύκλο ἔμπιστων ἀνθρώπων, γίνονταν τέτοιες συζητήσεις. Ὁ Πέτρος τὰ συζητοῦσε μὲ τὸ Δημήτρη, οἱ γυναῖκες δὲν ἔπαιρναν μέρος, μόνον ἡ Ἑλενίτσα τάλεγε μαζί τους, ἡ κρίση της ἔκανε ἐντύπωση. Ὅλοι κατέληγαν στὸ συμπέρασμα πὼς ὁ πόλεμος ἦταν ἀναπόφευκτος. Αὐτὰ ποὺ διάβαζαν στὶς ἐφημερίδες, ὅτι δηλαδὴ ἡ κυβέρνηση μὲ τὴν οὐδετερότητα ποὺ κρατοῦσε ἀπέναντι στὶς ἀντιμαχόμενες παρατάξεις θὰ κρατοῦσε τὴν Ἑλλάδα μακρυὰ ἀπὸ τὸν πόλεμο, δὲν τὰ πίστευαν. —*Ποιὰ οὐδετερότητα;* τοὺς κορόϊδευε ὁ Βάντζιος, ὅταν τοὺς ἐπισκέπτονταν, *μαθαίνω πὼς ἰταλικὰ ἀεροπλάνα χτυποῦν ἑλληνικὰ πλοῖα, τί οὐδετερότητα κρατάμε, ἀφοῦ δὲν τὴ σέβονται; Ἔπειτα καὶ οἱ Ἐγγλέζοι κάνουν τὶς παραβιάσεις μὲ τὸ στόλο τους. Μὴν πιστεύετε τίποτα, σὲ μιὰ κλωστὴ κρεμόμαστε, δὲν ξέρουμε μόνο πότε θὰ κοπεῖ. Ὁ πόλεμος ἔρχεται...*

Ὁ Βάντζιος εἶχε δίκιο. Λίγες μέρες πρὶν τορπιλίσουν οἱ Ἰταλοὶ τὴν Ἕλλη, στὸ λιμάνι τῆς Τήνου, ὁ ἰταλικὸς τύπος, σὲ ἀγαστὴ συμφωνία μὲ τὸν ἀλβανικό, ἐξαπέλυσε ἐπίθεση ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας, γιὰ δῆθεν καταπίεση τῆς μουσουλμανικῆς μειονότητας τῆς Τσαμουργιᾶς (Θεσπρωτίας). Ἄρχιζε ἡ ἡρωοποίηση τοῦ λήσταρχου Νταοὺτ Χότζα. Τὸ πρωὶ τῆς 13ης Αὐγούστου ὁ Πέτρος κι ὁ Βάντζιος διάβαζαν: *Τὸ πρακτορεῖον «Στέφανι» μετέδωσε χθὲς ἐκ Τιράνων τηλεγράφημα, καθ' ὃ ὁ ἀλβανικὸς πληθυσμὸς τῆς Τσαμουργιᾶς Ἠπείρου εὑρίσκεται ὑπὸ τὴν βαθεῖαν ἐντύπωσιν πολιτικοῦ ἐγκλήματος διαπραχθέντος, εἰς τὴν ἑλληνοαλβανικὴν μεθόριον. Τὸ «Στέφανι» λέγει ὅτι ὁ μέγας ἀλβανὸς πατριώτης Χότζα, γεννηθεὶς εἰς τὴν Τσαμουργιάν, ἐδολοφονήθη ἀγρίως ἐπὶ ἀλβανικοῦ ἐδάφους, πλησίον τῶν συνόρων. Τὸ σῶμα του εὑρέθη ἀκέφαλον. Ἐγνώσθη ὅτι οἱ δολοφόνοι ἦταν Ἕλληνες πράκτορες, οἵτινες ἀποκόψαντες τὴν κεφαλήν του τὴν περιέφερον εἰς τὰ ἑλληνικὰ χωριά, πρὸς ἐκφοβισμὸν τῶν Ἀλβανῶν. Ὁ Χότζα εἶχε φύγει κρυφίως πρό τινος ἐκ Τσαμουργιᾶς, διὰ νὰ σωθῇ ἀπὸ τοὺς διωγμοὺς τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι δὲν τοῦ συνεχώρουν τὴν προπαγάνδαν μεταξὺ τῶν συμπατριωτῶν του διὰ τὴν προσάρτησιν τῆς Τσαμουργιᾶς εἰς τὴν μητέρα Ἀλβανίαν.* Ἡ ἀνταπόκριση ἀπὸ τὰ Τίρανα πρὸς τὸ «Στέφανι» συνεχιζόταν μὲ τὶς δῆθεν διώξεις τῶν Ἑλλήνων, ἐναντίον τῶν Ἀλβανῶν τῆς Τσαμουργιᾶς, ποὺ ἀπέβλεπαν στὴν ἐκδίωξή τους ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα... —*Τί λὲν οἱ κερατάδες;* πετάχτηκε πάνω ἀγανακτισμένος ὁ Βάντζιος καθὼς ὁ Πέτρος τέλειωνε τὴν ἀνάγνωση τῆς ἀνταπόκρισης... *Κάτι ἑτοιμάζουν οἱ ἄτιμοι, δὲν τὰ γράφουν ἔτσι αὐτὰ τὰ ψέμματα, κακὸ θ' ἀκούσουμε. Οἱ δικοί μας στὴν Ἀθήνα τί κάθονται, δὲν ἀπαντοῦν;* ἐξακολούθησε ὀργισμένος ὁ Βάντζιος. —*Μὴ βιάζεσαι νὰ τοὺς κατηγορήσεις, δίνουν ἀπάντηση, ἄκουσε: Εἰς ἀπάντησιν τῶν ἀνωτέρω τὸ «Ἀθηναϊκὸν πρακτορεῖον» ἀπέστειλε πρὸς ὅλα τὰ ξένα πρακτορεῖα τὸ ἀκόλουθον τηλεγράφημα. Βεβαιοῦμεν ὅτι αἱ πληροφορίαι τοῦ «Στέφανι» περὶ φόνου Ἀλβανοῦ πατριώτου ὑπὸ Ἑλλήνων πρακτόρων εἶναι ἀβάσιμοι. Πρὸ διμήνου δύο Ἀλβανοὶ εἰσελθόντες εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος συνελήφθησαν καὶ ὡμολόγησαν ὅτι ἐφόνευσαν τὸν Χότζα, ὅστις ἦτο ληστὴς ἐπικηρυγμένος ἀπὸ εἰκοσαετίας δι' ἐγκλήματα. Ἡ κυβέρνησις ἔθεσεν ὑπὸ κράτησιν τοὺς φονεῖς, ἡ δὲ Ἰταλία ἐδήλωσε ὅτι θὰ ἐζήτει τὴν ἔκδοσίν των. Ἐν γενικαῖς γραμμαῖς: 1) Δὲν πρόκειται περὶ ἀλβανοῦ πατριώτου ἀλλὰ περὶ ἐγκληματίου. 2) Οἱ φονεῖς δὲν εἶναι Ἕλληνες ἀλλὰ Ἀλβανοί. 3) Ὁ Χότζα ἐξετέλεσε τὰ ἐγκλήματά του καὶ ἐπεκηρύχθη ὑπὸ τῆς Πολιτείας. 4) Ἡ πληροφορία περὶ περιφορᾶς τῆς κεφαλῆς τοῦ ληστοῦ εἶναι μῦθος.* Στὴ συνέχεια ἡ ἀνακοίνωση ἀντέκρουε τοὺς ἰσχυρισμοὺς γιὰ δῆθεν καταπίεση τῶν μουσουλμάνων τῆς Τσαμουργιᾶς. —*Καλή, ἀλλὰ κάπως ἄτολμη ἡ ἀπάντηση,* παρατήρησε ὁ Βάντζιος. *Τί θὰ πεῖ ὅτι εἶναι ἀβάσιμες οἱ πληροφορίες τοῦ «Στέφανι»; Ψεύτικες καὶ κακόβουλες, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος, εἶναι, αὐτὸ ἔπρεπε νὰ ποῦν, ἀφοῦ οἱ ἄλλοι δὲν ντρέ-*

ponται ν' ἀνακηρύσσουν ἕνα στυγερὸ δολοφόνο, πατριώτη καὶ ἥρωα...
—Ἀπάντησαν διπλωματικὰ εἶπε ὁ Πέτρος, *νὰ μὴν τοὺς προκαλέσουν...*
—Δὲν καταλαβαίνουν ἀπ' αὐτὰ οἱ φασίστες, ἔχουν προσχεδιάσει ἔγκλημα καὶ θὰ συνεχίσουν, θὰ τὸ δεῖς, ἐπέμεινε ὁ Ἀχιλλέας. Εἶχε δίκιο. Τὴν ἄλλη μέρα, στὶς 14-8-40, μὲ σκοπὸ νὰ διασπάσει τὴν ἑνότητα τοῦ στελεχικοῦ δυναμικοῦ τῶν ἐνόπλων δυνάμεων τῆς Ἑλλάδας καὶ νὰ μειώσει ἔτσι τὶς ἀμυντικές της ἱκανότητες, ὁ ἀνταποκριτὴς τῆς ἐφημερίδας *Στάμπα* τοῦ Τορίνου στὴν Ἀθήνα, τηλεγραφοῦσε: *250 Ἕλληνες ἀξιωματικοὶ προέβησαν εἰς ἐκδηλώσεις κατὰ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦτο ἔφερε τὴν κυβέρνησιν εἰς δυσάρεστον θέσιν.* Τὸ *Ἀθηναϊκὸ πρακτορεῖο* ἀπάντησε ἀμέσως στὰ ψευδολογήματα: *Αἱ πληροφορίαι αἱ μεταδοθεῖσαι παρὰ ξένου πρακτορείου, περιέχουσαι ἀνταπόκρισιν τοῦ ἐν Ἀθήναις ἀνταποκριτοῦ τῆς ἐφημερίδος «Στάμπα» τοῦ Τορίνου, περὶ δῆθεν κινήματος 250 ἑλλήνων ἀξιωματικῶν κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας, διαμαρτυρηθέντων δῆθεν κατὰ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς κυβερνήσεως Μεταξᾶ, ἀποτελοῦν καθαρὸν μύθευμα ἀνάξιον διαψεύσεως. Οὐδεὶς ἀξιωματικὸς ἐξεδηλώθη ἐπὶ πολιτικῶν θεμάτων καὶ καθ' οἱονδήποτε τρόπον, ἐκτὸς τῶν καθαρῶν αὐτῶν στρατιωτικῶν καθηκόντων. Σύμπας ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ὁμονοῶν ὑπηρετεῖ μετ' ἐμπιστοσύνης εἰς τὸν Βασιλέα καὶ τὴν κυβέρνησιν Μεταξᾶ, ὅπως καὶ σύμπας ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐπιδοκιμάζει πλήρως τὴν ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τῆς κυβερνήσεώς του.* Στὴν πραγματικότητα τὰ ψέμματα ποὺ τηλεγραφοῦσε ὁ ἀνταποκριτὴς τῆς *Στάμπα*, κάπου στηρίζονταν: Στὴν πεποίθηση ποὺ εἶχε σχηματίσει ἡ ἰταλικὴ κυβέρνηση, μὲ βάση παραπλανητικὲς πληροφορίες, γιὰ δῆθεν διάσταση τῶν ἑλλήνων ἀξιωματικῶν. Οἱ τοποτηρητὲς τοῦ Μουσολίνι στὴν Ἀλβανία, ὅπως ἀποκαλύφτηκε μετὰ τὸν πόλεμο, εἶχαν βεβαιώσει τὸ δικτάτορα, ὅτι ἕνας πόλεμος κατὰ τῆς Ἑλλάδας, θὰ ἦταν μιὰ εὔκολη ἐπιχείρηση, ἐπειδὴ οἱ ἀξιωματικοὶ δὲ θὰ πολεμοῦσαν. Ἄλλοι, γιατὶ ἦταν ἀντίθετοι μὲ τὴν πολιτικὴ τοῦ Μεταξᾶ, καὶ κάποιοι, ἀνώτεροι, ἐπειδὴ εἶχαν ἐξαγοραστεῖ ἀπὸ τοὺς Ἰταλούς. Ὁ Μουσολίνι τὰ πίστεψε καὶ ἔκανε τὴν ἀποκοτιά... Ἐπειδὴ ἡ ἔξαρση τοῦ «πατριωτισμοῦ» Ἰταλῶν καὶ Ἀλβανῶν γιὰ τὸν «ἥρωα» Νταοὺτ Χότζα συνεχιζόταν, ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνηση δημοσίευσε σ' ὅλες τὶς ἐφημερίδες τῆς 15 Αὐγούστου, τὴ μέρα ποὺ τορπιλιζόταν ἡ *Ἕλλη*, τὸ ποινικὸ μητρῶο τοῦ «ἥρωα», γεμάτο ἀπὸ ἐγκληματικὲς ἐνέργειες, φόνους, ἀπόπειρες φόνων, κλοπές, ζωοκλοπὲς κι ἄλλα εὐγενῆ ἀθλήματα... (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 15-8-40). Φυσικὰ ἡ γνωστοποίηση τῆς ἀλήθειας δὲ συνέτισε τοὺς Ἰταλούς, συνέχισαν τὴν προπαγάνδα τους...

Ὁ Δεκαπενταύγουστος ἦταν ἡ γιορτὴ τοῦ Πέτρου, τῆς οἰκογένειάς του, τῆς συνοικίας του τῆς Καραβατιᾶς, ὅλων τῶν Γιαννίνων, ὅλης τῆς Ἑλλάδας. Στὴν Παναγιὰ τὴν Ἀρχιμανδριώτισσα χοροστάτησε ὁ Σπυρίδων, ὁ Πέτρος κι ὅλοι οἱ δικοί του παρακολούθησαν τὸν ἑσπερινό, τὴν ἀγρυπνία,

τὴ λιτάνευση τῆς εἰκόνας τῆς Μεγαλόχαρης, ὅλα αὐτὰ τὴν παραμονή, καὶ τὴ λειτουργία ἀνήμερα. Ὁ Πέτρος χαιρόταν ἰδιαίτερα γιατὶ τὶς ἀκολουθίες τὶς παρακολούθησε κι ὁ γυιός του ὁ Νίκος, τὴν παραμονὴ εἶχε τελειώσει τὴ στρατιωτική του μετεκπαίδευση, πῆρε φύλλο πορείας, τὴν ἄλλη μέρα θάφευγε γιὰ τὴν Ἀθήνα. Μαζί τους, φυσικά, ἦταν κι ὁ Δημήτρης, ἔπρεπε νὰ παρακολουθεῖ τὸν πατέρα του, φοβόταν νὰ τὸν ἀφήσει χωρὶς ἐπίβλεψη. Μετὰ τὸ τέλος τῆς λειτουργίας ὁ Πέτρος ζήτησε καὶ εἶδε τὸ Σπυρίδωνα, μέσα στὸ ἱερό, ἤθελε νὰ μάθει ἂν πέτυχε τίποτα μὲ τὸ Μάνο καὶ τὴ Θεώνη. Ἀντίκρυσε ἕνα Σπυρίδωνα συννεφιασμένο καὶ σκεπτικό, δὲν ἄρεσε στὸν Πέτρο ἡ φυσιογνωμία του, ἔδειχνε πὼς ὑπόφερε, νὰ ὑποτροπίασε τάχα ἡ φυματίωση; Τοῦ φίλησε τὸ χέρι καὶ ἑτοιμάστηκε ν' ἀποσυρθεῖ γρήγορα, σκέφτηκε πὼς δὲν ἦταν ἡ κατάλληλη στιγμὴ νὰ ρωτήσει γιὰ τὸ θέμα τῶν παιδιῶν. —*Ἔλα ἐδῶ*, τὸν πρόσταξε ὁ Σπυρίδων μὲ βαρειὰ φωνή. *Ξέρω γιατὶ ἦρθες, περιμένεις ἀπάντηση.* —*Νὰ μὴ σ' ἐνοχλῶ, δεσπότη μου, εἶσαι ἀδιάθετος, ἄλλη φορά...* —*Δὲν πάσχω σωματικά*, τοῦ ἀπάντησε ὁ Σπυρίδων, *ὑποφέρω ψυχικά. Πρῶτα γιατὶ δὲ μπόρεσα νὰ κάνω τίποτα γιὰ τὰ παιδιά, ἀδύνατο νὰ πείσω αὐτὸν τὸ σκληρόκαρδο ἄνθρωπο, ἐπιμένει πεισματικὰ στὴ γνώμη του, εἶναι ἐπικίνδυνοι ἄνθρωποι ἐπαναλάμβανε συνεχῶς, δὲ θὰ τοὺς ἀφήσω νὰ κάνουν ἄλλη ζημιά...* —*Ἐπικίνδυνοι ἄνθρωποι...*, ἐπανέλαβε μὲ πικρὸ χαμόγελο ὁ Πέτρος. *Ἐπικίνδυνοι ὁ Μάνος καὶ ἡ Θεώνη, μᾶς διοικοῦν ἀνυποψίαστοι κι ὁ τόπος μας περνάει κρίσιμες στιγμές...* —*Κρισιμότερες δὲ γίνονται Πέτρο, γιαυτὸ καὶ εἶμαι «περίλυπος ἕως θανάτου». Πρὶν λίγη ὥρα μοῦ μήνυσαν γιὰ κάτι τρομερό, ἔγινε τὸ πρωί, θὰ τὸ μάθεις ἀργότερα, δὲ μπορῶ νὰ μιλήσω...* Φόβος γέμισε τὴν καρδιὰ τοῦ Πέτρου, ὁ νοῦς του πέταξε στὸν ἐγγονό του, ἔγινε καμιὰ συμπλοκὴ στὰ σύνορα; Μήπως κινδύνεψε ὁ Πετράκης; Τὶ ἔμαθε ὁ Σπυρίδων; Γύρισε στὸ σπίτι γρήγορα, γεμάτος ἀνησυχία, ἔφτανε στὰ ὅρια τῆς ἀγωνίας. Μετέφερε στοὺς δυὸ γυιούς του, τὸ Δημήτρη καὶ τὸ Νίκο, τὰ ὅσα ἄκουσε ἀπὸ τὸ Σπυρίδωνα, αὐτοὶ δὲ μίλησαν, εἶχαν μάθει ἤδη τὸ ἔγκλημα ποὺ ἔγινε σὲ βάρος τῆς Ἑλλάδας, σκέπτονταν πῶς νὰ τὸ ποῦν στὸν πατέρα τους, γιὰ ν' ἀποφύγουν τὶς ἔντονες ἀντιδράσεις του. Τὸν προετοίμασαν γιὰ λίγο ψυχολογικὰ καὶ τοῦ τὸ εἶπαν. —*Στὴν Τῆνο, τὸ νησὶ τῆς Παναγίας, ἄγνωστο ὑποβρύχιο, χτύπησε στὶς ὀχτώμισι τὸ πρωὶ μὲ τορπίλες, τὸ πολεμικό μας πλοῖο «Ἕλλη». Ὑπάρχουν νεκροὶ καὶ τραυματίες...* Στὴν ἀρχὴ ὁ Πέτρος ἔμεινε ἄφωνος ἀπὸ τὴν κατάπληξη. Ὕστερα πετάχτηκε ὄρθιος κι ἄρχισε νὰ φωνάζει. —*Ποιὸς λέει γιὰ ἄγνωστο ὑποβρύχιο; Οἱ Ἰταλοὶ τὴ χτύπησαν, οἱ Ἰταλοί, αὐτοὶ οἱ ἄνανδροι ποὺ ὑμνολογοῦν μέρες τώρα τὸ Χότζα, τὸ ληστή, τὸ δολοφόνο, ἥρωα τὸν ἀνεβάζουν, μεγάλο πατριώτη τὸν κατεβάζουν, αὐτοὶ χτύπησαν τὸ πλοῖο μας... Σκουπίδια εἶναι μὲ τὰ σκουπίδια ἀνακατεύονται. Πάνε γιὰ πόλεμο, αὐτὰ ποὺ ἀκούσαμε σήμερα εἶναι τὰ προμηνύματα...* Ἔπεσε πάλι στὸν καναπέ, τὸ βλέμμα του στράφηκε στὴ φωτογρα-

φία τοῦ Βασίλη: —*Θυμάσαι γυιέ μου, μᾶς τοὺς ἔφεραν καὶ τὸ 1917 στὰ Γιάννινα, τώρα θὰ πασχίσουν νὰ μποῦν μὲ τὸ ἔτσι θέλω, γιὰ νὰ μὴ φύγουν ποτέ...* Ἦταν σὰ νὰ διάβαζε τὸ «Ἡμερολόγιο» τοῦ Τσιάνο ὁ Πέτρος. Στὶς 10 Αὐγούστου ὁ γαμπρὸς τοῦ Μουσολίνι σημείωνε: *Ὁ Ντοῦτσε μελετᾶ ἕνα πλῆγμα, γιατὶ ἔχει ἕνα ἐκκρεμῆ λογαριασμὸ ἀπὸ τὸ 1923 καὶ οἱ Ἕλληνες αὐταπατῶνται νὰ πιστεύουν ὅτι τὸν ἔσβησε...* Ἂν ἔτρεφαν ὡς τὶς 15 Αὐγούστου κάποιες αὐταπάτες οἱ Ἕλληνες, ἀπὸ τὴ μέρα αὐτὴ εἶχαν πειστεῖ πὼς ἡ φασιστικὴ Ἰταλία θὰ ἔκανε τὸ πᾶν γιὰ νὰ ὑποδουλώσει τὴν Ἑλλάδα...

Στὶς 17 Αὐγούστου, οἱ ἑλληνικὲς ἐφημερίδες, ἔγραψαν γιὰ τὸν τορπιλισμὸ τῆς *Ἕλλης* χωρὶς νὰ κάνουν νύξη πὼς ὁ δράστης ἦταν ἰταλικὸ ὑποβρύχιο. Δὲν τὸ ἐπέτρεψε ἡ λογοκρισία. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνηση, ἂν καὶ γνώριζε τὸ δολοφόνο -εἶχε στὰ χέρια της κομμάτια ἀπὸ τὶς τορπίλες, προέρχονταν ἀπὸ ἰταλικὸ ἐργοστάσιο καὶ δὲν ἄφηναν καμμιὰ ἀμφιβολία γιὰ τὴν ἐθνικότητα τοῦ ὑποβρυχίου -δὲν ἐπέτρεψε στὶς ἐφημερίδες νὰ τὸν ὀνοματίσουν, μὲ τὴν ἀφελὴ σκέψη πὼς θὰ μποροῦσε νὰ κρατήσει στὴ ζωὴ τὴν εἰρήνη ἀνάμεσα στὶς δυὸ χῶρες... Ὅ,τι κι ἂν πίστευε ἡ κυβέρνηση τὸ βέβαιο εἶναι ἕνα: Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἦταν σίγουρος πὼς οἱ Ἰταλοὶ χτύπησαν τὴν *Ἕλλη*. Συγκλονίστηκε, ἀγανάκτησε, συσπειρώθηκε, ἔγινε μιὰ γροθιὰ ἕτοιμη ν' ἀνταποδώσει τὸ χτύπημα. Οἱ Ἰταλοὶ πέτυχαν τὸ ἀντίθετο ἐκείνου ποὺ ἐπεδίωκαν. Ἀντὶ νὰ φοβίσουν τοὺς Ἕλληνες γέμισαν τὴν καρδιά τους μὲ αἰσθήματα ἀνταπόδοσης τοῦ πλήγματος. Κι ὅταν ἦρθε ἡ ὥρα τὸ ἀπέδειξαν. Νά, τώρα, πῶς ἀνέφεραν τὸ γεγονὸς οἱ Γιαννιώτικες ἐφημερίδες: *Τὴν μεσημβρίαν τῆς προχθὲς Πέμπτης μετεδίδετο ἀστραπιαίως καὶ εἰς τὴν πόλιν μας μία θλιβερὰ εἴδησις. Κατὰ τὸν μάλλον ἄνανδρον καὶ δολοφονικὸν τρόπον συνετελέσθη προχθὲς ἐν Τήνῳ ἓν ἔγκλημα κατὰ τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ μας. Ἐν μέσῳ ἀτμοσφαίρας χαρᾶς καὶ ἐν μέσῳ περιβάλλοντος ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἡ πίστις τοῦ Ἕλληνος ἀπέδιδε τιμὰς εἰς τὴν Θεομήτορα, ἐχθρὸς ὕπουλος, δόλιος, ἄνανδρος, ὅσον καὶ ἄγνωστος, ἔπληξε τὸ εὔδρομόν μας, τὴν «Ἕλλη» μας. Ἡ ἀπώλεια τοῦ ὡραίου τούτου σκάφους προκαλεῖ τὰ ἐθνικὰ δάκρυα καὶ χαλυβδώνει τὴν ἐθνικὴν ψυχήν. Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἔχει ἀντιμετωπίσει μεγαλυτέρας συμφοράς. Ἐξ αὐτῶν ὅμως ἐξῆλθε μὲ μεγαλύτερον ψυχικὸν σθένος...* Ἀκολουθοῦσε ἡ περιγραφὴ τῶν γεγονότων, κυβερνητικὲς δηλώσεις καὶ ἡ ἀναγγελία ἐθνικοῦ πένθους γιὰ τὴν *Ἕλλη* (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 17-8-40). Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα σιωπή. Τίποτα δὲν ξανάγραψαν οἱ ἐφημερίδες, ἔτσι διέταξαν οἱ κυβερνῶντες. Τὸ μόνο ποὺ θύμιζε τὴν *Ἕλλη*, ἦταν ἡ διενέργεια ἐράνου καὶ τὰ κατατιθέμενα ποσὰ γιὰ τὴν ἀγορὰ μιᾶς καινούργιας *Ἕλλης*. Οἱ Ἰταλοί, ἐκτεθειμένοι στὴ διεθνὴ κοινὴ γνώμη γιὰ τὸ ἔγκλημά τους, προσπάθησαν νὰ μεταθέσουν στοὺς Ἄγγλους τὴν εὐθύνη, χωρὶς νὰ γίνονται ἀπὸ κανένα πιστευτοί.

Ὕστερα, γιὰ νὰ δικαιολογηθοῦν ἀπέναντι στὴν Ἱστορία, ἄρχισαν νὰ καταλογίζουν εὐθύνες ὁ ἕνας στὸν ἄλλο. Ὁ Τσιάνο ἔγραφε στὸ *Ἡμερολόγιό* του: *Ἑλληνικὸν πολεμικὸν ἐβυθίσθη ἀπὸ ὑποβρύχιον ἀγνώστου ἐθνικότητος. Πιστεύω ὅτι τὴν ἐπιχείρηση αὐτὴν ὀργάνωσε ὁ ἀνισόρροπος Ντὲ Βέκκι* (ὁ Ἰταλὸς διοικητὴς Δωδεκανήσου). Ὁ Ντὲ Βέκκι καταλόγιζε τὶς εὐθύνες σ' ἄλλον, γιὰ ν' ἀποδειχτεῖ ἀπὸ τὰ μεταπολεμικὰ δημοσιεύματα ὅτι ἡ ἐντολὴ εἶχε δοθεῖ ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸ τοῦ Ἰταλικοῦ Ναυτικοῦ. Ὑπάρχουν ἀκόμα πολλὲς μαρτυρίες γιὰ τὸ ποιὸς ἦταν ὁ ἐγκληματίας καὶ πρώτη καὶ ἔγκυρη ἐκείνη τοῦ Ἰταλοῦ πρεσβευτῆ στὴν Ἀθήνα, αὐτοῦ ποὺ ἐπέδωσε τὸ τελεσίγραφο κήρυξης τοῦ πολέμου ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας στὸ Μεταξᾶ τὰ ξημερώματα τῆς 28ης, τοῦ Manuele Grazzi. *Ὁ τορπιλισμὸς τοῦ ἑλληνικοῦ πολεμικοῦ πλοίου* -ἔγραφε στὰ ἀπομνημονεύματά του- *ἦταν μιὰ πράξη αἰσχρὴ καὶ πειρατική.* Νὰ καὶ μιὰ ἄλλη μαρτυρία ξένου, Ἀμερικάνου, ποὺ τὴν καταγράφει στὰ ἀπομνημονεύματά του (Βλ. καὶ ὅ.π., Λαίρντ Ἄρτσερ, Βαλκανικὸ Ἡμερολόγιο, 1934-1941, Ἀθήνα 1993, σελ. 163): *Ἤρθαμε ἐδῶ* (στὰ Καμένα Βοῦρλα, στὶς 15-8-40) *γιὰ μιὰ ἑβδομάδα ἡσυχίας καὶ γαλήνης, μαζὶ μὲ τοὺς φίλους μας. Τὰ συνταρακτικὰ ὅμως συμβάντα συνηθίζουν νὰ χαλοῦν τέτοια σχέδια. Ἕνα «ἀγνώστου ταυτότητος» ὑποβρύχιο μόλις βύθισε τὸ ἑλληνικὸ καταδρομικὸ «Ἕλλη», ποὺ ἦταν ἀραγμένο καὶ σημαιοστολισμένο στὸ λιμάνι τῆς Τήνου, γιὰ νὰ τιμήσει τὴ θρησκευτικὴ τελετὴ τῆς Παναγίας... Παρατηροῦσα τὰ πρόσωπα τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν ποὺ εἶχαν μαζευτεῖ τὸ πρωὶ γύρω ἀπὸ τὸ ραδιόφωνο τοῦ ξενοδοχείου. Κατάλαβα πὼς ὁ Ἄγνωστος ποὺ εἶχε διατάξει τὴν ἐκτόξευση τῶν τορπιλῶν εἶχε ἐπαναλάβει τὴ φασιστικὴ ἀσέβεια στὶς θρησκευτικὲς γιορτές, τὴν ὁποία εἶχε ἐπιδείξει εἰσβάλλοντας στὴν Ἀλβανία πέρυσι, ἀνήμερα Μεγάλη Παρασκευή... Τὸ περιστατικὸ κανονίστηκε νὰ συμπέσει μὲ τὴν ἰταλικὴ ἀγανάκτηση γιὰ τὴν δολοφονία ἑνὸς Ἀλβανοῦ φυγάδα, τοῦ Νταοὺτ Χότζα, τὸ σῶμα τοῦ ὁποίου βρέθηκε ἀποκεφαλισμένο στὴν ἑλληνοαλβανικὴ μεθόριο. Οἱ Ἕλληνες ἰσχυρίζονται ὅτι πρόκειται γιὰ ἕνα γνωστὸ ληστὴ τῶν βουνῶν... ὅτι καταδικάστηκε γιὰ δολοφονίες μουσουλμάνων ...καὶ ἀπὸ τὸ 1921 φυγοδικεῖ. Τὸ ἰταλικὸ ὅμως πρακτορεῖο «Στέφανι» τὸν σκιαγράφησε σὰν πατριώτη ποὺ ἐπιθυμοῦσε «δικαίως νὰ λυτρώσει» τοὺς συμπατριῶτες του ποὺ βρίσκονται στὴν ἑλληνικὴ ἐπικράτεια. Ἡ Ἰταλία ξανάρχισε νὰ ὑπερασπίζεται τὰ δικαιώματα τῆς ἀλβανικῆς μειονότητας, χρησιμοποιώντας τὴ δολοφονία γιὰ νὰ διεγείρει τὰ πάθη στὴν ἰταλοκρατούμενη χώρα... Ἂν καὶ ἡ κυβέρνηση θὰ ἐπειμείνει νὰ χαρακτηρίζει ἄγνωστο τὸ ὑποβρύχιο, ὁ Ἀντώνης* (ἕνας τῆς παρέας) *λέει ὅτι κομμάτια ἀπὸ τὶς τορπίλες ποὺ βρέθηκαν φέρουν ἰταλικὰ σημάδια.* Ἡ χώρα ποὺ ἐξέφρασε τὴ μεγαλύτερη συμπάθεια πρὸς τὴν Ἑλλάδα τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἦταν ...ἡ Τουρκία. (Ἡ σύγκριση τῆς σημερινῆς κατάστασης μὲ τὴν τότε, στὶς σχέσεις τῶν δύο χωρῶν, ὁδηγεῖ τὸν ἀναγνώστη σὲ κάποια συμπεράσματα). Σημείωνε στὸ ἴδιο *Ἡμερο-*

λόγιο ὁ Ἄρτσερ σελ. 165). *Ἡ ἔγκριτη ἐφημερίδα τῆς Ἀγκύρας «Ἀκσὰμ»· θυμίζει σ' ὅλους τοὺς ἐνδιαφερόμενους ὅτι δὲν ἐπρόκειτο μόνο γιὰ τὸν τορπιλισμὸ ἑλληνικοῦ πλοίου ἀλλὰ καὶ τουρκικοῦ, γιατὶ συνιστᾶ τὴν ἴδια ἀπειλὴ καὶ γιὰ τὶς δυὸ χῶρες ποὺ τώρα πρέπει «νὰ ἀμυνθοῦν ἀπὸ κοινοῦ». Ἂς ἀντιληφθοῦν αὐτοὶ ποὺ ἀπειλοῦν τὴν ἀκεραιότητα τῆς Ἑλλάδας* -συνέχιζε- *ὅτι πίσω ἀπὸ τοὺς Εὐζώνους ποὺ φρουροῦν τὰ σύνορά της, βρίσκονται ἕνα ἑκατομμύριο τουρκικὲς λόγχες ποὺ μὲ τὴν παραμικρὴ ἔνδειξη εἶναι ἕτοιμες νὰ διαβοῦν τὴ Θράκη καὶ τὴ Μακεδονία γιὰ νὰ τοὺς ὑποστηρίξουν.* Οἱ Εὔζωνοι, βέβαια, ἔκαναν τὸ καθῆκον τους, ἀλλὰ οἱ τουρκικὲς λόγχες τὶ ἔγιναν; Βοήθησε τὴν Ἑλλάδα καμιὰ ἀπ' αὐτὲς ὕστερα ἀπὸ δυόμισι μῆνες;

Μετὰ τὸν τορπιλισμὸ τῆς *Ἕλλης* -συνειδητὴ ἀπόφαση τῆς ἰταλικῆς κυβέρνησης νὰ διαπράξει τὸ ἔγκλημα- προχώρησαν μὲ ἐντονότερο ρυθμὸ στὴν Ἰταλία οἱ διεργασίες γιὰ τὴν προετοιμασία τῆς εἰσβολῆς στὴν Ἑλλάδα, σὲ γνώση καὶ τῆς γερμανικῆς κυβέρνησης, πού, παρὰ τὶς ἔντονες ἀρχικὲς ἀντιρρήσεις της, ἄφηνε νὰ ἐννοηθεῖ, μὲ κρύα καρδιά, πὼς δὲ θὰ ἦταν ἀντίθετη σὲ μιὰ ἰταλικὴ ἐνέργεια. (Οἱ Γερμανοὶ ἀντιδροῦσαν γιατὶ τὰ σχέδια τῶν Ἰταλῶν ἔρχονταν σὲ ἀντίθεση μὲ τὰ δικά τους. Ὅλο τὸ παρασκήνιο τῶν γερμανοϊταλικῶν συνεννοήσεων, τῶν προπαρασκευῶν τῶν Ἰταλῶν καὶ τῶν ἀντιδράσεων τῆς ἑλληνικῆς κυβέρνησης -γιὰ τὶς ὁποῖες ποτὲ δὲ λάβαινε γνώση ἡ ἑλληνικὴ κοινὴ γνώμη- ἔχουν ἀποκαλυφθεῖ μεταπολεμικὰ καὶ ἐκτεθεῖ σὲ ἑκατοντάδες συγγραμμάτων. Ἀποκαλυπτικό, γιὰ τὶς ἑλληνικὲς ἀντιδράσεις, εἶναι τὸ *Ἡμερολόγιο* τοῦ Μεταξᾶ).

Αὐτὰ στὰ παρασκήνια. Στὸ προσκήνιο τὶ ἐρχόταν σὲ φῶς; Ὅ,τι ἔδινε γιὰ δημοσίευση ἡ κυβέρνηση. Σημειώσαμε ἤδη πὼς οὔτε ἕνα σχόλιο δὲ γράφτηκε γιὰ τὸν τορπιλισμὸ τῆς *Ἕλλης.* Ἡ Ἑλλάδα δήλωνε γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ ὅτι παρέμενε οὐδέτερη, καὶ μετὰ τὸν τορπιλισμό. Δημοσιευόταν μάλιστα, κατὰ πληροφορίες τοῦ γερμανικοῦ πρακτορείου «Τρανζόσεαν», ὅτι *ἡ Ἑλλὰς θὰ ἐγκατέλειπε τὴν οὐδετερότητα εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν θὰ ἐκινδύνευον ἡ ἀκεραιότης καὶ ἡ ἀνεξαρτησία της, θὰ ὑπερήσπιζε δὲ τὴν ἐλευθερίαν της, χωρὶς νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰς ἐνδεχομένας συνεπείας.* Στὸ μεταξὺ τὸ «Ἀθηναϊκὸν πρακτορεῖον» διέψευδε νέες ψευδολογίες τῶν Ἰταλῶν: *Εὑρισκόμεθα εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπανέλθωμεν ὅτι αἱ φῆμαι αἱ ὁποῖαι διασπείρονται περισσότερον ὑπὸ τῶν ἀλβανικῶν ἐφημερίδων καὶ ἐκπέμπονται ὑπὸ τοῦ πρακτορείου «Στέφανι», καθ' ἃς ἐσχηματίσθησαν δῆθεν συμμορίαι εἰς Ἤπειρον, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν συνταγματάρχου Χωροφυλακῆς, καὶ εἰς τὰς ὁποίας διενεμήθησαν ὅπλα, πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως διασπαρῇ τρομοκρατία ἑκατέρωθεν τῶν ἑλληνοαλβανικῶν συνόρων, εἶναι ἀβάσιμοι καὶ ὑποχρεούμεθα νὰ διαψεύσωμεν τὰς φαντασιώσεις ταύτας ἐφευρέσεις, αἱ ὁποῖαι ἔχουν χαρακτῆρα μυθιστορήματος. Εἶναι ἀκατανόητον τὸ νὰ ἐπιχειρῆται νὰ ἀποδοθοῦν εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν παρό-*

μοιαι ἐνέργειαι. Ἡ δῆθεν μετάβασις εἰς τὰ ἑλληνοαλβανικὰ σύνορα ξένων, συνοδευομένων ὑπὸ Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν, στεροῦνται πάσης ὑποστάσεως. Ὡς πρὸς τοὺς ὑπαινιγμοὺς τοὺς ἀφορῶντας τὰ ἑλληνικὰ δικαστήρια, εἶναι ἀνίκανοι νὰ θίξουν τὸ γόητρον καὶ τὴν ὑψηλὴν ἀντίληψιν αὐτῶν περὶ δικαιοσύνης. (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 23-8-40). Τὶς ἴδιες μέρες (τρίτο δεκαήμερο Αὐγούστου) ὁ Μεταξᾶς σημείωνε στὸ *Ἡμερολόγιό* του: *Περασμένη νύχτα, ἀφοῦ ἔγραψα τὰς χθεσινοβραδυνὰς σημειώσεις, κατὰ τὶς 11, εἰδήσεις ἐξ Ἀλβανίας πολὺ ἀνησυχητικαί. Καλῶ Παπάγον Μαυρουδῆ καὶ εἰς Ὑπουργεῖον, ὅπου καὶ Παπαδάκης. Ἔναρξις ἐπιστρατεύσεως 8ης καὶ 9ης μεραρχίας. Ἕως τὶς 3½ πρωΐ. Ἐσωτερική μου ἀπελπισία. Τὸ ἔργον μου καταρρέει; Νῦν ὑπὲρ πάντων ὁ ἀγών.* Καθ' ὅλη αὐτὴ τὴν περίοδο, ὡς τὴν ἔναρξη τοῦ ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου, οἱ ψυχολογικὲς καταπτώσεις καὶ ἐξάρσεις τοῦ Μεταξᾶ ἀκολουθοῦν ἡ μία τὴν ἄλλη. Καὶ πάντοτε ἐκφράζεται ἡ μεγάλη ἀνησυχία του: *Θὰ καταρρεύσῃ τὸ ἔργον του;* (τῆς 4ης Αὐγούστου ἐννοεῖται). Οἱ Ἀλβανοὶ ξαναχτυποῦν καὶ πάλι μὲ δημοσιεύματα τοῦ τύπου. Τὴ φορὰ αὐτὴ εἶναι ἡ ἐφημερίδα *Τομόρι* (Ἐξυπακούεται ὅτι τὸ *Στέφανι* μετέδιδε ὅλα τὰ ἄρθρα τῶν ἀλβανικῶν ἐφημερίδων). Ἡ *Τομόρι* μιλοῦσε γιὰ «πατριωτικὴ δράση» (τύπου Νταοὺτ Χότζα) τῶν Ἀλβανῶν τῆς Ἠπείρου καὶ γιὰ τὶς διώξεις τῶν ἑλληνικῶν ἀρχῶν. Τὸ «Ἀθηναϊκὸν πρακτορεῖον» τὰ διέψευδε ὅλα, βεβαιώνοντας πὼς τὰ πρόσωπα ποὺ ἀνέφερε ἡ ἐφημερίδα βαρύνονταν μὲ ἐγκληματικὴ δραστηριότητα κι ὄχι πατριωτική. (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 27-8-40). Δὲν νομίζω πὼς ὑπῆρξε ἄλλη ἐποχὴ ποὺ καὶ ὁ ἐλαχιστότερος κατσικοκλέφτης Ἀλβανὸς ἀνακηρυσσόταν πατριώτης καὶ ἥρωας...

Στὸ παρασκήνιο οἱ μυστικὲς διαβουλεύσεις συνεχίζονταν. Ἡ Ἰταλία ἦταν ἀποφασισμένη νὰ χτυπήσει τὴν Ἑλλάδα. Εἶχε, κατὰ τὸν Τσιάνο, ἕνα λογαριασμὸ ὁ Μουσολίνι μὲ τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὸ 1923, δὲ μποροῦσε νὰ τὸν ξεχάσει. Χτύπησε τότε τὴν Κέρκυρα, σκότωσε κόσμο, κατέλαβε τὸ νησὶ καὶ ἤθελε νὰ τὸ κρατήσει, τὸν ὑποχρέωσαν οἱ Μεγάλοι νὰ τὸ ἀφήσει, πληρώσαμε τὴ μάνα μας καὶ τὸν πατέρα μας γιὰ μιὰ δολοφονία Ἰταλοῦ στρατηγοῦ, ποὺ σίγουρα ὁ ἴδιος ὁ Μουσολίνι ὀργάνωσε. Αὐτὰ ἦταν γιὰ τὸν Ντοῦτσε ὁ ἀνοιχτὸς λογαριασμός, ποὺ ἔπρεπε νὰ πληρωθεῖ... Συνεχεῖς ἐπαφὲς γίνονταν καὶ μεταξὺ Γερμανίας καὶ Ἰταλίας. Ἡ πρώτη δὲν ἤθελε αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ἀναταραχὴ στὰ Βαλκάνια. Συσκέψεις γίνονταν καὶ στὴν Ἑλλάδα -κανένας δὲν ξεγελιόταν πιὰ γιὰ τὶς προθέσεις τῆς Ἰταλίας, οὔτε ὑπῆρχε ἐλπίδα γερμανικῆς ἐπέμβασης γιὰ ν' ἀποσοβηθεῖ ὁ πόλεμος, ὅπως ἐπεδίωκε ὁ Μεταξᾶς- ἀλλὰ καὶ ἀνάμεσα στὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀγγλία, μετὰ τὶς συνεχιζόμενες ἰταλικὲς προκλήσεις, ὅπως ἡ συγκέντρωση ἰταλικῶν μονάδων στὰ ἑλληνοαλβανικὰ σύνορα -ἐπίδειξη δύναμης γιὰ ἐκφοβισμὸ- καὶ οἱ ἐπιθέσεις ἰταλικῶν ἀεροπλάνων ἐναντίον ἑλληνικῶν πλοίων. Κάποια ὕφεση παρατηρήθηκε τὸ Σεπτέμβριο, στὸν πόλεμο μεταξὺ ἐφημε-

ρίδων καὶ πρακτορείων εἰδήσεων, ἀλλὰ κι αὐτὴ δὲν κράτησε πολύ. Στὶς 30-9-40 ὁ ραδιοφωνικὸς σταθμὸς τῶν Τιράνων κατηγοροῦσε πάλι τὴν Ἑλλάδα, ὅτι συνέχιζε τὶς διώξεις ἐναντίον τῶν Ἀλβανῶν τῆς Τσαμουργιᾶς. Ἔλεγε μάλιστα ὅτι ὁ Ριζᾶ Καλῆ, ἀπὸ τὴν Παραμυθιά, εἶχε ἀπαχθεῖ ἀπὸ Ἕλληνες πράκτορες, μέσα ἀπὸ τὸ αὐτοκίνητο στὸ ὁποῖο ἐπέβαινε κι ὅτι ἀγνοοῦνταν ἡ τύχη του. Τὴν ἀπάντηση-διάψευση τὴν ἔδωσε ὁ ἴδιος ὁ Ριζᾶ Καλῆ μὲ τηλεγράφημά του πρὸς τὸ «Ἀθηναϊκὸν πρακτορεῖον»: *Διαψεύδω κατηγορηματικῶς* -τηλεγραφοῦσε- *τὴν τοιαύτην κακόβουλον εἴδησιν, πληροφορῶν ὅτι οὐδὲν ἀπολύτως μοῦ συνέβη ποτὲ καὶ λυποῦμαι διότι μεταχειρίζονται τὸ ὄνομά μου διὰ προπαγανδιστικοὺς σκοπούς.* Ἐπακολούθησε καὶ πάλι μιὰ περίοδος ἡσυχίας κι ἀναπτερώνονταν οἱ ἐλπίδες τοῦ Μεταξᾶ ὅτι ἡ ἰταλικὴ ἐπίθεση εἶχε ἀποσοβηθεῖ. Ὅμως ὅπως ἔγραφε στὸ *Ἡμερολόγιό* του, ἡ ἡσυχία ποὺ παρατηροῦνταν τὸ τελευταῖο δεκαήμερο πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο τοῦ φαινόταν «περίεργη». Τὰ τηλεγραφήματα ποὺ ἔπαιρνε ἀπὸ παντοῦ ἐπιβεβαίωναν ὅτι ὁ Μουσολίνι «θὰ ἀπαιτοῦσε τὴν ἐξόφληση τοῦ λογαριασμοῦ». *Προωθήθησαν πρὸς τὰ σύνορα αἱ στρατιωτικαὶ δυνάμεις τῆς περιφερείας,* τηλεγραφοῦσε ὁ Ἕλληνας πρόξενος τῶν Ἁγίων Σαράντα (21-10-40). *Κατὰ πληροφορίας στρατιωτικῆς πηγῆς, προστίθεται ἤδη καὶ χρονικὸς προσδιορισμὸς μεταξὺ 25 καὶ 28 τρέχοντος, διὰ τὴν ἐκδήλωσιν τῆς ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος ἐνεργείας,* ἔστειλε μήνυμα ἀπὸ τὴ Ρώμη ὁ πρεσβευτὴς Ι. Πολίτης (23-10-40). Κι ὁ Ἕλληνας πρεσβευτὴς στὴ Βέρνη: *Κατὰ πληροφορίας ἐκ Βερολίνου ἡ ἐπίθεσις εἶναι ζήτημα ἡμερῶν.* Ἀνάλογες ἐπισημάνσεις εἶχε κι ἀπὸ τὰ Γιάννινα. Ἡ κρίσιμη ὥρα πλησίαζε, ἀλλὰ ὁ Μεταξᾶς ἐπέμεινε παρόλα αὐτὰ νὰ ἐλπίζει. Τὸν συνέφερε ἀπὸ τὶς αὐταπάτες ἡ νέα ἐπίθεση τοῦ *Στέφανι,* δυὸ μέρες πρὶν ἀπὸ τὴν εἰσβολή. Οἱ ἐφημερίδες ἔγραφαν: *Τὸ «Στέφανι» μεταδίδει τὰ κάτωθι ἐκ Τιράνων: Ἔνοπλος ἑλληνικὴ συμμορία ἐπετέθη σήμερον τὴν πρωΐαν δι' ὅπλων καὶ χειροβομβίδων πλησίον τῆς Κορυτσᾶς, νοτίως τῆς διαβάσεως Καπέτιστα. Ἡ ἄμεσος ἀντίδρασις τῆς ἀλβανικῆς περιπόλου καὶ ἡ ἐπακολουθήσασα ἐπέμβασις ἄλλου ἀποσπάσματος, ἐπέτρεψαν ἀπόκρουσιν ἐχθρικῆς ὁμάδος, ἥτις εἰσεχώρησεν εἰς τὸ ἀλβανικὸν ἔδαφος. Ἓξ ἐκ τῶν Ἑλλήνων συνελήφθησαν. Αἱ ἀπώλειαι τῶν Ἀλβανῶν εἶναι δύο νεκροὶ καὶ τρεῖς τραυματίαι.* Τὸ *Στέφανι* μετέδιδε κι ἄλλα: *Χθὲς τὸ ἑσπέρας* (26-10-40) *τρεῖς βόμβαι ἐξερράγησαν πλησίον τοῦ γραφείου τοῦ λιμεναρχείου τῶν Ἁγίων Σαράντα. Ὑπάρχουν δύο ἐλαφρῶς τραυματισμένοι. Καταζητοῦνται Ἕλληνες ἢ Ἄγγλοι πράκτορες, εἰς οὓς ὀφείλεται ἡ ἀνωτέρω ἐνέργεια.* Τὸ «Ἀθηναϊκὸν πρακτορεῖον» διέψευδε καὶ τὶς δυὸ «εἰδήσεις» ὡς *ἀπολύτως ψευδεῖς.* Τίποτα δὲν εἶχε γίνει. Στὴν πραγματικότητα ἔγινε αὐτὸ ποὺ εἶχε ἀποφασιστεῖ στὸ «Μέγα Φασιστικὸ Συμβούλιο» τῆς 15-10-40, στὸ ὁποῖο συζητήθηκε ἡ ἐπίθεση ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας. Γιὰ νὰ ρίξει στάχτη στὰ μάτια τῆς διεθνοῦς κοινῆς γνώμης, ὁ Μουσολίνι ζήτησε ἀπὸ τοὺς Τσιάνο καὶ Πράσκα (τὸν

Ἰταλὸ ἀρχιστράτηγο τῆς ἐπίθεσης) νὰ σκηνοθετήσουν ἕνα συνοριακὸ ἐπεισόδιο, γιὰ νὰ ὑπάρχει μιὰ δικαιολογία τῆς ἐπίθεσης. —*Πότε θέλετε νὰ γίνει τὸ ἐπεισόδιο;* ρώτησε ὁ Τσιάνο. —*Στὶς 24,* ἀπάντησε ὁ Μουσολίνι. —*Θὰ τὸ ἔχετε. στὶς 24 θὰ γίνει το ἐπεισόδιο.* Δὲν ἔγινε στὶς 24, ἐξαιτίας τῆς διήμερης ἀναβολῆς στὴν ἔναρξη τῆς ἐπίθεσης, ἀλλὰ στὶς 26. Ἔγιναν μάλιστα δύο. Ἕνα κοντὰ στὴν Κορυτσά, κι ἄλλο στοὺς Ἁγίους Σαράντα. Ὁ Μουσολίνι μπορεῖ νὰ κοιμόταν μὲ ἥσυχη τὴ συνείδησή του. Εἶχε δώσει τὴν ἀπολογία του στὴν Ἱστορία...

Μπορεῖ ὁ Μεταξᾶς ν' ἀνησυχοῦσε γιὰ τὴν τύχη τοῦ ἔργου του, ὄχι ὅμως καὶ οἱ κατὰ περιοχὲς ἐκπρόσωποί του. Στὴν Ἤπειρο ὁ Κ. Φιλοσοφόπουλος συνέχιζε μὲ ἐντατικοὺς ρυθμοὺς τὶς περιοδεῖες του στὴν ὕπαιθρο καὶ τὰ μεγάλα ἀστικὰ κέντρα τῆς Ἠπείρου καὶ δὲν κουραζόταν νὰ ἐκφωνεῖ λόγους, γιὰ τὸ ἔργο τῆς 4ης Αὐγούστου. Στὸ κέντρο τῶν ἐνδιαφερόντων του βρισκόταν πάντοτε ἡ Ε.Ο.Ν., γιὰ τὴν ὁποία οἱ φροντίδες του ἦταν συνεχεῖς. Γιὰ τὶς διακοπές, τὴν ψυχαγωγία, ἀλλὰ καὶ τὴν ἄσκηση συστηματικῆς προπαγάνδας, ἡ Γενικὴ διοίκηση ὀργάνωσε δυὸ κατασκηνώσεις (στρατόπεδα) τῆς Ε.Ο.Ν.: Μία στὴν Ἐλάτη-Ζαγορίου γιὰ τοὺς ἄρρενες καὶ δεύτερη στὴ Δουρούτη γιὰ τὰ κορίτσια, τὰ ὁποῖα τακτικὰ ἐπισκεπτόταν ὁ Φιλοσοφόπουλος. Σὲ μιὰ τέτοια ἐπίσκεψη στὴ Δουρούτη, ἡ *Ἀγροτικὴ ἠχὼ* (27-8-40) ἀφιέρωσε δυὸ σῆλες. *Πανζουρλισμὸς στὸ στρατόπεδο τῆς Ε.Ο.Ν.* -ἔγραφε- *μὲ τὸν ἐρχομὸ τοῦ κ. Γενικοῦ ἐπόπτου. Τὰ κορίτσια τὸν περίμεναν ἀπὸ μέρες, γιατὶ ἤθελαν κι ἐκεῖνος νὰ δῇ ὅλη τὴ θετικὴ ἐργασία ποὺ συντελεῖται μέσα σ' αὐτό, μὲ τὸν ἐνθουσιασμὸ ποὺ τὸν διακρίνει... Μὲ τὸν ἐρχομὸ τοῦ κ. Γενικοῦ, τὰ κορίτσια στιχούργησαν πρόχειρα διάφορα τραγούδια, ἐνῶ μιὰ σκαπάνισσα ἀπήγγειλε τὸ κατωτέρω ποίημα: Ὁ Γενικὸς ἐπόπτης κ. Φιλοσοφόπουλος / πάντοτε μᾶς σκέπτεται καὶ μᾶς ἐπισκέπτεται. / Καὶ μεῖς πάντα μὲ χαρὰ δεχόμαστε τὸν ὑπουργὸ / καὶ τὸν ὑποδεχόμαστε μὲ ἐνθουσιασμό...* Ἂν ἦταν ποίηση τὰ ἀπαγγελθέντα, αὐτὸ εἶναι ἄλλη ὑπόθεση. Τὸ θέμα ποὺ συζητιόταν μὲ προσοχή, μὲ φίλους καὶ σὲ στενοὺς κύκλους, ἐξαιτίας τῆς ἀπαγόρευσης τῆς Ἀστυνομίας, τὸν Αὔγουστο καὶ τὸ Σεπτέμβριο, ἦταν οἱ καθημερινές, κατὰ κύματα καταστροφικὲς ἀεροπορικὲς ἐπιδρομὲς τῶν Γερμανῶν ἐναντίον τοῦ Λονδίνου. Πολλοὶ ἔδιναν τὴν ἑρμηνεία ὅτι ἀποτελοῦσαν τὸ προοίμιο τῆς γερμανικῆς ἀπόβασης στὴν Ἀγγλία. Οἱ περισσότεροι πίστευαν ὅτι οἱ Ἄγγλοι θάντεχαν καὶ σὲ περίπτωση εἰσβολῆς θὰ τὴν ἀπέκρουσαν. Οἱ ὑποστηρικτὲς τῆς Ἀγγλίας, ἔνοιωσαν περισσότερο αἰσιόδοξοι, ὅταν ἄρχισαν νὰ διαβάζουν στὶς ἐφημερίδες ὅτι ἀγγλικὰ ἀεροπλάνα βομβάρδιζαν γερμανικὲς πόλεις καὶ μάλιστα τὸ Βερολίνο, δίνοντας ἀπάντηση στοὺς κομπασμοὺς τοῦ Γκαῖριγκ, ὅτι ποτὲ ἀγγλικὸ ἀεροπλάνο δὲ θὰ πετοῦσε πάνω ἀπὸ τὴ Γερμανία...- Ἐξαιτίας τῆς μεγάλης ἐξάπλωσης τῶν κρουσμάτων τῆς φυματίωσης, ἱδρύθηκε στὰ Γιάννινα ἡ *Στέγη τοῦ φυματικοῦ.* Ἀνεγειρόταν, βέβαια, τὸ Σανατόριο, ἡ ἀποπεράτωσή του ὅμως θὰ βράδυνε, ἐνῶ οἱ ἀνάγκες ἦταν ἐπείγουσες. Τὸ κράτος ἀποφάσισε νὰ στραφεῖ στὴν ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία γιὰ νὰ ἱδρύσει τὴ *Στέγη τοῦ φυματικοῦ,* μὲ συλλογὴ ἐράνων: *Ἂς ἑνώσωμεν τὰς προσπαθείας μας διὰ νὰ φέρωμεν εἰς αἴσιον πέρας τὸν εὐγενῆ σκοπὸν εἰς τὸν ὁποῖον καλούμεθα,* πρότρεπαν τοὺς Ἠπειρῶτες μὲ ἄρθρα τους οἱ ἐφημερίδες (11-8-40).- *Ἐπανελθὼν ἐκ τοῦ γαμηλίου ταξιδίου του, ὁ διοικητὴς τοῦ 15ου συντάγματος πεζικοῦ κ. Β. Ρήγας, ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά του* (ἐφημερίδες τῆς 10-8-40).- Γάμοι (Αὐγούστου): Πέτρος Μπαμπασίκας καὶ Ἀγγελικὴ Παπαπέτρου. Κλεάνθης Ρόκος καὶ Πελαγία Παπανικολάου. Σπυρίδων Μπόζιος καὶ Ὄλγα Χατζησωτηρίου. Δημοσθένης Τσίντζας καὶ Σοφία Βασιλειάδου. Ἰωάννης Σταύρου καὶ Εὐθαλία Ζαρίμπα. (Σεπτεμβρίου): Ξενοφῶν Τζαβέλλας καὶ Ἠλέκτρα Κακοσάνα. Κλέανδρος Ζυγούρης καὶ Χρυσαφίνη Νουσιάδη.- Ἀρραβῶνες (Αὐγούστου): Κωνσταντῖνος Μοναστηριώτης καὶ Ἀλίκη Ἀργαλιᾶ.

(Σεπτεμβρίου): Παναγιώτης Μέργιανος καὶ Ἄρτεμις Μπαρτσάλη. (Ὀκτωβρίου): Κωνσταντῖνος Γιαννῆς καὶ Θηρεσία Σ. Μέρτζιου.- Θάνατοι (Αὐγούστου): Χριστόδουλος Παπασωτηρίου (ἀρχιμανδρίτης). (Σεπτεμβρίου): Γεώργιος Κολιτσάκης, ἀπὸ τὴν Κρήτη, ἔφεδρος ἀνθυπολοχαγὸς πυροβολικοῦ. Σκοτώθηκε σὲ αὐτοκινητιστικὸ δυστύχημα στὶς 12-9-40. (Ὀκτωβρίου): Λίγες μέρες πρὶν ἀπὸ τὴν ἔναρξη τοῦ πολέμου (23-10-40) πέθανε ὁ συνταγματάρχης Γεράσιμος Σεβαστός, ἀπὸ τὰ βασικὰ στελέχη τοῦ κόμματος τῶν *Φιλελευθέρων* στὰ Γιάννινα, πρὶν ἀπὸ τὴ δικτατορία.- Στὰ μέσα Αὐγούστου ἐπισκέφτηκε τὰ Γιάννινα ὁ ὑπουργὸς Δικαιοσύνης Ἀγησ. Ταμπακόπουλος. Ὁ δικηγορικὸς σύλλογος Ἰωαννίνων παρέθεσε τιμητικὸ γεῦμα, στὸ ὁποῖο ὁ ὑπουργὸς μίλησε γιὰ τὸ ἔργο τῆς 4ης Αὐγούστου. Δὲν ἔκανε καμιὰ ἀναφορὰ στὰ θέματα ποὺ ἀπασχολοῦσαν τοὺς δικηγόρους τῶν Γιαννίνων, ἀλλὰ κι ὅλους τοὺς πολίτες (Ἐφετεῖο, κατάσταση φυλακῶν κ.ἄ.). Δεύτερο κυβερνητικὸ στέλεχος ὑποδέχτηκαν οἱ Γιαννιῶτες στὶς ἀρχὲς Ὀκτωβρίου. Ἦταν ὁ ὑπουργὸς Προνοίας καὶ Κρατικῆς Ὑγιεινῆς Ἠλίας Κριμπᾶς. Τοῦ ἔγινε μεγάλη ὑποδοχὴ καθόλη τὴ διαδρομή του ἀπὸ τὸ Μέτσοβο -ἀπ' ἐκεῖ ἐρχόταν- ὡς τὰ Γιάννινα. Τὸ βράδυ τῆς 1-10-40 μίλησε στὸ λαὸ τῆς πόλης ἀπὸ τὸν ἐξώστη τοῦ ξενοδοχείου «Ἀκροπὸλ Παλλάς». (Δὲν ἔμεινε κανένα στέλεχος ἀπὸ τὴν ἀριστερὰ ὡς τὴ δεξιά, προπολεμικὰ καὶ μεταπολεμικά, ποὺ νὰ μὴ μίλησε ἀπὸ τὸν ἐξώστη αὐτό. Πρὶν τὴν ἀνέγερση τοῦ «Ἀκροπὸλ» τὴν ἀποκλειστικότητα ἐκφώνησης λόγων εἶχε ὁ ἐξώστης τοῦ ξενοδοχείου «Ἀβέρωφ», κατεδαφίστηκε μετὰ τὸν πόλεμο). Τὸ περιεχόμενο τοῦ λόγου του συνηθισμένο: *Ἀνέπτυξε τὸ ἔργον τῆς κυβερνήσεως ἐν μέσῳ φρενίτιδος ἐνθουσιασμοῦ καὶ ζητωκραυγῶν ὑπὲρ τῆς Ἐθνικῆς κυβερνήσεως*. Στὶς 2-10-40 ὁ Κριμπᾶς, συνοδευόμενος ἀπὸ τὸ μητροπολίτη Σπυρίδωνα, τὸν Κ. Φιλοσοφόπουλο καὶ τὸ ἐπιτελεῖο τῶν συνεργατῶν του ἐπιθεώρησε ὅλα τὰ φιλανθρωπικὰ καὶ ὑγειονομικὰ ἱδρύματα τῆς πόλης, καθὼς καὶ τὸ ἀνεγειρόμενο Σανατόριο. Δὲν ἄφησε κανένα ἵδρυμα νὰ μὴν ἐπισκεφθεῖ: Γηροκομεῖο, Ἐθνικὸ ἀγροτικὸ οἰκοτροφεῖο, Α΄ Ἐθνικὸ παιδικὸ σταθμό, Ὀρφανοτροφεῖο Γεωργ. Σταύρου, Ὑγειονομικὸ κέντρο, τὸ νεοσύστατο Μικροβιολογικὸ ἐργαστήριο, τὸν Ἀντιλυσσικὸ σταθμό, τὴν Ἐπιθεώρηση ἑλονοσίας, τὸ Νοσοκομεῖο Χατζηκώστα, καὶ τὸ ἀνεγειρόμενο δίπλα του Περίπτερο, (προοριζόταν γιὰ τὴν ἐγκατάσταση τῶν ὑγειονομικῶν ὑπηρεσιῶν, τοῦ Κρατικοῦ Πολυϊατρείου καὶ τοῦ Περιπτέρου λοιμωδῶν νόσων). Ἐπισκέφθηκε ἐπίσης τὸ Ἰσραηλιτικὸ Γηροκομεῖο, τὸ Νοσοκομεῖο Ἀφροδισίων νόσων καὶ τὸ νέο ἵδρυμα, ὅπου θὰ στεγαζόταν καὶ τὸ Ἐθνικὸ ὀρφανοτροφεῖο θηλέων. Τὸ ἀπόγευμα ἐπισκέφθηκε τὴν Οἰκοκυρικὴ σχολὴ Ἄνω Πεδινῶν καὶ κατέληξε στὸ Ἱεροδιδασκαλεῖο Βελλᾶς. Τὸ βράδυ ὁ *Ἰατρικὸς σύλλογος* παρέθεσε δεῖπνο πρὸς τιμή του, σ' αὐτὸ ἐκφώνησε καὶ πάλι λόγο γιὰ τὸ ἔργο τῆς 4ης Αὐγούστου.- Νέα ἐξόρμηση τοῦ Κυβερνητικοῦ ἐπιτρόπου τῆς Ε.Ο.Ν. Ἀλ. Κανελλοπούλου στὰ Γιάννινα. Ἔφτασε στὶς 2-9-40, συνοδευόμενος ἀπὸ ἀξιωματούχους. Οἱ ὀργανώσεις Ε.Ο.Ν. τῆς πόλης τοῦ ἐπιφύλαξαν θερμότατη ὑποδοχή. Συνεργάστηκε μὲ τὸν Φιλοσοφόπουλο γιὰ τὰ θέματα τῆς νεολαίας, ἐπιθεώρησε τὰ γραφεῖα τῶν ὀργανώσεων καὶ τὸ ἀπόγευμα πῆγε στὸ Δελβινάκι καὶ στὴ Βήσσανη γιὰ ἐπιθεώρηση τῶν ἐκεῖ σχηματισμῶν. Στὶς 3-9-40 ἀναχώρησε γιὰ τὴν Ἀθήνα μέσω Τρικάλων.- Στὶς 16-10-40 εἶχε ὁριστεῖ ἀπὸ τὸ κράτος γενικὴ ἀπογραφὴ τοῦ πληθυσμοῦ. Ἡ προεργασία ἐνημέρωσης τοῦ κοινοῦ ἄρχισε μὲ ἀρθρογραφία τῶν ἐφημερίδων ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ δευτέρου δεκαημέρου τοῦ Σεπτεμβρίου. Ἐπακολούθησαν ἐνημερωτικὰ σημειώματα γύρω ἀπὸ τὴ σημασία τῆς ἀπογραφῆς καὶ τὴ βοήθεια ποὺ θὰ παρεῖχε στὸ κράτος ἡ γνώση ὅλων τῶν στοιχείων ποὺ ἀφοροῦσαν τὸν πληθυσμὸ (ἀριθμός, κατανομή, ἀπασχόληση κατὰ ἐπαγγέλματα κ.ἄ. οἰκίες, ἐμπορικές, βιοτεχνικές, βιομηχανικὲς κ.ἄ. ἐπιχειρήσεις). Δημοσιεύονταν ἐπίσης καὶ λεπτομερεῖς ὁδηγίες γιὰ τὸ πῶς θὰ γινόταν ἡ ἀπογραφή, ἄλλες ποὺ ἀφοροῦσαν τὴν ὀργάνωση τῆς ἀπογραφῆς ἀπὸ τὶς κοινότητες, καθὼς κι ὁδηγίες γιὰ τὸ κοινὸ γιὰ τὴν ἀκριβὴ συμπλήρωση τοῦ ἀτομικοῦ δελτίου. Στὶς 8-10-40 ὁ δήμαρχος Ἰωαννίνων Δ. Βλαχλείδης, δημοσίευσε στὶς ἐφημερίδες *Προκήρυξιν*, μὲ τὴν ὁποία ἔδινε κι αὐτὸς

ὁδηγίες γιὰ τὴν ὀρθὴ συμπλήρωση ὅλων τῶν δελτίων (θὰ διανέμονταν στὰ σπίτια πρὶν ἀπὸ τὴ μέρα τῆς ἀπογραφῆς καὶ θὰ παραλαμβάνονταν ὕστερα ἀπ' αὐτή). Γιὰ ὅσους δὲν ἀπογράφονταν ἤδὲν ἔδιναν τὶς ζητούμενες ἀπὸ τὰ δελτία πληροφορίες, ὑπῆρχε στὴν προκήρυξη καὶ ἡ ὑπόμνηση τῶν ποινῶν: *Ὅποιος δὲν ἀπογραφῇ ἢ δὲν δώσῃ τὰς ζητουμένας διὰ τῶν δελτίων πληροφορίας ἢ δώσῃ πληροφορίας ἀναληθεῖς ἢ ἀτελεῖς, τιμωρεῖται αὐστηρῶς κατὰ τὸν νόμον διὰ προστίμου μέχρι 5.000 δρχ.* Ἀπὸ τὴν ἡμέρα αὐτὴ κι ὡς τὶς 16 Ὀκτωβρίου οἱ ἐφημερίδες δὲ δημοσίευσαν τίποτε σχετικό. Τὸ περίεργο εἶναι πὼς ἂν διάβαζε κανεὶς ἐφημερίδα στὶς 17 Ὀκτωβρίου, τὴν ἑπομένη δηλαδὴ τῆς ἀπογραφῆς (ἔγινε στὶς 16-10-1940 καὶ ἦταν ἐπιτυχημένη) δὲ θὰ ἦταν σίγουρος ἂν ἔγινε ἀπογραφή. Οὔτε καὶ κατὰ τὶς ἑπόμενες μέρες, ὡς τὶς 28-10-40 δημοσιεύτηκε τίποτα. Οἱ ἐφημερίδες διατάχθηκαν καὶ κράτησαν τὸ στόμα τους κλειστό. Γιατί αὐτὴ ἡ σιωπή; Ἄγνωστο... Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀπογραφῆς δημοσιεύτηκαν μεταπολεμικά, τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1946, ἀπὸ τὴ *Γενικὴ στατιστικὴ ὑπηρεσία* τοῦ ὑπουργείου Ἐθνικῆς Οἰκονομίας. Ἀναφέρομαι μόνο στὸ πληθυσμὸ πόλεων καὶ νομῶν: Σύνολο πληθυσμοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων: Πραγματικοῦ: 162.150. Νομίμου 174.507. Μονίμου: 163.301 (Οἱ εἰδικοὶ ἂς ἑρμηνεύσουν τὶ σημαίνει πραγματικός, νόμιμος καὶ μόνιμος πληθυσμός). Πληθυσμὸς Δήμου Ἰωαννιτῶν: Πραγματικός: 21.877. Νόμιμος: 18.056. Μόνιμος: 19.626. (Ἦταν ἀκόμα τότε τὰ Γιάννινα ἡ «Μικρὴ πόλη» τοῦ Δημ. Χατζῆ). Ἂν συγκρίνει κανεὶς τὰ στοιχεῖα τὰ ἀναφερόμενα στὸν ἀριθμὸ τῶν κατοίκων τῶν χωριῶν μὲ τὰ σημερινὰ τὸν καταλαμβάνει δέος. Μερικὲς περιοχές, ὅπως τοῦ Ζαγορίου, τῆς Κόνιτσας, τοῦ Πωγωνίου κ.ἄ. ἔχουν ἐρημώσει. (Παίρνω τὸ χωριό μου Βίτσα Ζαγορίου, ποὺ κάπως κρατιέται ἀκόμα, ἄλλα χωριὰ ρήμαξαν ἐντελῶς. Ἀπογραφὴ 1940. Πραγματικὸς πληθυσμός: 438. Μόνιμοι κάτοικοι: 439. Σήμερα: Μόνιμοι κάτοικοι: 60).- Ἀπὸ 1-10 Ὀκτωβρίου ἔγιναν οἱ εἰσιτήριοι ἐξετάσεις στὴ *Ζωσιμαία Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία.* Ἐπειδὴ καὶ πάλι οἱ ἐπιτυχόντες δὲν κάλυψαν τὸν ἀριθμὸ τῶν εἰσακτέων, τὸ ὑπουργεῖο Παιδείας ἐπέτρεψε τὴ διεξαγωγὴ συμπληρωματικῶν ἐξετάσεων, μόνο γιὰ ἄρρενες, ἀπὸ 25-30 Ὀκτωβρίου.- Λόγω τῆς συνεχιζόμενης ἀνωνυμογραφίας ἡ VIII μεραρχία ἀνακοίνωνε καὶ πάλι τὰ ἑξῆς (20-9-40): *Περιῆλθον εἰς τὴν μεραρχίαν ἀνώνυμοι ἐπιστολαὶ καταγγέλλουσαι δῆθεν διαφόρους παραβάσεις καὶ ἀδικίας. Καθίσταται γνωστὸν εἰς τοὺς ἀνωνυμογράφους τούτους ὅτι ἡ τοιαύτη ἐνέργειά των καὶ ἄνανδρος καὶ χαμερπὴς εἶναι. Ἕκαστος ὀφείλει ἂν ἔχῃ τὶ νὰ καταγγείλῃ νὰ πράξῃ τοῦτο δι' ἐνυπογράφου ἐπιστολῆς ἢ αἰτήσεως, ἵνα ἐπιληφθῇ ἡ ὑπηρεσία τῆς δεούσης ἐξετάσεως. Ἔστω ἐπίσης γνωστὸν αὐτοῖς ὅτι δὲν λαμβάνωνται ὑπ' ὄψει ἀνώνυμοι ἐπιστολαί, ἀλλὰ ρίπτονται εἰς τὸν κάλαθον τῶν ἀχρήστων.*- Ὁ κινηματογράφος «Ἕσπερος» πρόβαλε στὶς 26-

Τὰ μεσημέρια τοῦ καλοκαιριοῦ τοῦ 1940, ὅσοι ὑπηρετούσαμε στὸ Στρατηγεῖο τῆς VIII Μεραρχίας, τρώγαμε κατὰ ὁμάδες στὸν κῆπο, ὅπου σήμερα ὁ ἀνδριάντας τῆς *Ἐλευθερίας.* Τότε ὑπῆρχε μόνο τὸ Μνημεῖο των Μπιζανομάχων. Στὴ φωτογραφία ἀπὸ ἀριστερά, ὁ συνάδελφος Βασίλης Μπέχλης, ὁ γράφων, ὁ Κώστας Γούδας καὶ ὁ Μιχάλης Ρούμπας.

9-40 τὴν ὡραιότατη ταινία «Χουαρέζ». Τὴν παρακολούθησα, κι ἀκόμα καὶ σήμερα ἠχοῦν στ' αὐτιά μου τὰ λόγια τοῦ παγκόσμιας ἐπιτυχίας τραγουδιοῦ *Ἄσπρο μου περιστέρι πέτα...* Ὑπηρετοῦσα τότε, ὅπως σημείωσα, στὸ στρατηγεῖο τῆς VIII μεραρχίας καὶ πήγαινα, μαζὶ μ' ἄλλους συναδέλφους μου, κάθε βράδυ στὸν κινηματογράφο, παραβαίνοντας τὴ διαταγὴ τοῦ Φρουραρχείου, μὲ τὸ ὁποῖο πολλὲς φορὲς ἐρχόμαστε σὲ προστριβή. Εἴμαστε, βλέπετε τὰ παιδιὰ τοῦ Στρατηγείου, πλαστογραφούσαμε τὴν ὑπογραφὴ τοῦ ὑπασπιστῆ καὶ ἔτσι εἴχαμε πάντοτε ἄδειες «διανυκτερεύσεως μετὰ δημοσίων θεαμάτων». Ἀξέχαστοι οἱ τελευταῖοι μῆνες τῆς εἰρήνης, ἂν καὶ ἡ ἀτμόσφαιρα ἦταν κορεσμένη ἀπὸ ἀνησυχίες καὶ φόβους γιὰ ἕνα ἐπικείμενο πόλεμο... (Βλ. περισσότερα στὶς «Μνῆμες τοῦ '40...).- Ἀθλητικά: Στὸν ποδοσφαιρικὸ ἀγώνα (29-9-40 μεταξὺ *Ἀβέρωφ* καὶ *Ἀτρομήτου τῆς 4ης Αὐγούστου* νίκησε ὁ δεύτερος μὲ τέρματα 0-2.- Στὶς 6-10-40 ἡ Ε.Ο.Ν. ὀργάνωσε τὴ γιορτὴ τῶν Ἐνόπλων δυνάμεων. Δοξολογία στὴ Μητρόπολη, μὲ χοροστασία τοῦ Σπυρίδωνος, «βαρυσήμαντος λόγος» τοῦ Κ. Φιλοσοφοπούλου, ἐπισκέψεις στοὺς στρατῶνες, στέψη Ἡρώου, παρέλαση τῆς Ε.Ο.Ν. στοὺς δρόμους τῆς πόλης.

Ἦταν φυσικὸ ὁ συνεχιζόμενος στὴν Εὐρώπη πόλεμος νὰ πολλαπλασιάσει τοὺς περιορισμοὺς ποὺ εἶχαν ἐπιβληθεῖ στὴν κατανάλωση ἀγαθῶν καὶ νὰ ἐντείνει τὶς προσπάθειες γιὰ ἐξασφάλιση τροφίμων, ἀλλὰ καὶ μέσων ἀπαραίτητων γιὰ τὴ ζωή. Στὸ δίμηνο Σεπτεμβρίου-Ὀκτωβρίου σταχυολογῶ ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες τῶν Γιαννίνων τὶς εἰδήσεις ποὺ ἀναφέρονται στὰ μέτρα καὶ τοὺς περιορισμοὺς γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν δυσχερειῶν ἀπὸ τὸν πόλεμο (τὰ μέτρα ἴσχυαν γιὰ ὅλη τὴν Ἑλλάδα). Μὲ ἀπόφασή της (31-8-40) ἡ Γενικὴ διοίκηση καθόριζε ὡς κέντρα ἐναποθήκευσης τῶν ὀσπρίων (γιὰ τὸ νομὸ Ἰωαννίνων) τὰ Ἰωάννινα, τὰ Δολιανά, τὴ Ζίτσα, τὸ Μέτσοβο, τὴν Κόνιτσα καὶ τὸ Δελβινάκι. Στὶς ἐξαγωγὲς ἐπιβαλλόταν παρακράτημα γιὰ τὶς τοπικὲς ἀνάγκες: 30% γιὰ τὰ λευκὰ φασόλια, 20% γιὰ τὴ φακή, 10% γιὰ τὰ ὑπόλοιπα ὄσπρια. Εἶχε προηγηθεῖ (30-8-40) ἄλλη ἀπόφαση τῆς Γενικῆς διοίκησης, μὲ τὴν ὁποία καθοριζόταν τὰ κέντρα ἐναποθήκευσης σίτου, βρώμης καὶ κριθῆς. (Ἦταν τὰ ἴδια μ' ἐκεῖνα τῶν ὀσπρίων). Στὴν ἀπόφαση ἀναφέρονταν ὀνομαστικὰ καὶ οἱ ἔμποροι ποὺ θὰ ἔκαναν τὴ συγκέντρωση. Ἀπαγορευόταν ἡ διάθεση ποσοτήτων ἀπὸ τὶς συγκεντρωθεῖσες, ἐκτὸς ἂν ἐπρόκειτο γιὰ εἰδικὲς ἀνάγκες (σπορὰ κ.ἄ.), ὕστερα ἀπὸ ἄδεια. Στὶς 2-9-40 ἔγινε ἀπὸ τὴν Ε.Ο.Ν. ἐξόρμηση στὴν πόλη γιὰ τὴ συγκέντρωση ἄχρηστου χαρτιοῦ καὶ σιδηρικῶν. (Τίποτε δὲν ἦταν ἄχρηστο ἐκείνη τὴν ἐποχή). Τὸν Ὀκτώβριο ἄρχισε νέα ἐκστρατεία, μὲ ἐγκυκλίους τῆς Γενικῆς διοίκησης γιὰ τὴν καλλιέργεια κάθε λωρίδας γῆς, καθὼς καὶ τῶν ἀνθόκηπων. Γινόταν ὑπόμνηση τῶν ὑποχρεώσεων ποὺ εἶχαν οἱ κάτοχοι ἀκάλυπτων χώρων καὶ τῶν ποινῶν ποὺ ἐπιβάλλονταν σὲ περίπτωση μὴ συμμόρφωσης (20-10-40). Μὲ ἀπόφαση τῆς Γενικῆς διοίκησης ὑποχρεώνονταν οἱ ἀγοραστὲς πετρελαίου καὶ βενζίνας νὰ ἐπιστρέφουν τὰ κενὰ «ἐκ λευκοσιδήρου» δοχεῖα στοὺς πράκτορες τῶν ἑταιρειῶν, ἀπὸ τὶς ὁποῖες τὰ ἀγόρασαν. *Ἐντέλλονται* -κατέληγε ἡ ἀπόφση- *αἱ ἀστυνομικαὶ ἀρχαὶ νὰ ἐπιβλέψωσι τὴν ἐφαρμογὴν τῆς παρούσης μετὰ πάσης αὐστηρότητος μηνύουσαι*

πάντα κατακρατῶντα ὁπωσδήποτε ἄνευ ἀποχρῶντος λόγου κενὸν δοχεῖον βενζίνης ἢ πετρελαίου. Μὲ ἀγορανομικὴ διάταξη θεωροῦνταν δεσμευμένα ἀπὸ 6-10-40 τὰ ἐλαστικὰ αὐτοκινήτων καὶ τρικύκλων (μοτοσυκλετῶν) καὶ οἱ ἀεροθάλαμοί τους. Οἱ κάτοχοί τους ἔπρεπε νὰ τὰ δηλώσουν στὸ Β΄ ἀστυνομικὸ τμῆμα. Μὲ ἄλλη ἀγορανομικὴ διάταξη -ἐκδόθηκε τρεῖς μέρες πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκδήλωση τῆς ἰταλικῆς ἐπίθεσης- ἐπιτρεπόταν στοὺς *ἐπ' ἀλεστικῷ ἐργαζομένους ἀλευρομύλους ἡ ἄλεσις σίτου, ἀραβοσίτου, σικάλεως, σμιγοῦ καὶ κριθῆς, διὰ λογαριασμὸν παραγωγῶν, μόνον κατόπιν προσαγωγῆς εἰς τὸν μυλωθρὸν σημειώματος τῆς ἁρμοδίας ἀστυνομικῆς ἀρχῆς ἢ τοῦ προέδρου τῆς κοινότητος ὅτι ὁ ἐνδιαφερόμενος δὲν κατέχει ποσότητα ἀλεύρου τῶν ἀνωτέρω εἰδῶν πέραν τῶν 70 ὀκάδων.* Οἱ 70 ὀκάδες προορίζονταν γιὰ τὶς ἀνάγκες 15 ἡμερῶν κάθε οἰκογένειας. Ἂν οἱ ἀνάγκες ἦταν περισσότερες (λόγω μεγάλου ἀριθμοῦ μελῶν), θὰ δινόταν ἄδεια γιὰ μεγαλύτερες ποσότητες, μὲ βάση τὸν ὑπολογισμὸ ὅτι γιὰ κάθε ἄτομο ἀναλογοῦσαν 150 δράμια ἀλεύρου κάθε μέρα. Μεγαλυτέρα κατοχὴ ἀλεύρων ἀπὸ τὰ ὁριζόμενα ἀπαγορευόταν. Ἐπίσης σὲ πόλεις ἄνω τῶν 5.000 κατοίκων (ὅπως τὰ Γιάννινα), ὅπου ὑπῆρχαν ἀρτοποιεῖα, ἀπαγορευόταν ἡ κατοχὴ ἀλεύρων ἀπὸ τοὺς παραγωγούς, περισσότερο ἀπὸ 70 ὀκάδες. Ἐξακολουθοῦσαν φυσικὰ νὰ ἰσχύουν οἱ διατάξεις γιὰ τὸ μαγείρευμα κρεάτων στὰ ἑστιατόρια πάνω ἀπὸ δυὸ φορὲς τὴν ἑβδομάδα. Σὲ κάποιον ποὺ μαγείρεψε ἐντόσθια σὲ ἡμέρα ἀκρεοφαγίας (τὰ εἶχε κρατήσει ἀπὸ τὴν προηγούμενη) ἔγινε μήνυση: *Κατεμηνύθη ὁ Γ.Ψ.* -ἔγραφε ἡ εἴδηση τῆς 16-10-40- *κάτοικος Ἰωαννίνων, διότι παρεσκεύασεν εἰς τὸ ἑστιατόριόν του, ἡμέραν ἀπηγορευμένην, ἐντόσθια...*

Ἀθανάσιος Φωτιάδης, νευρολόγος - ψυχίατρος. Ἀνάμεσα στοὺς γιατροὺς ποὺ ἐπιστρατεύτηκαν καὶ ὑπηρέτησαν κατὰ τὸν πόλεμο στὴ ζώνη τῶν πρόσω, ἦταν καὶ ὁ πρῶτος νευρολόγος ψυχίατρος στὴν Ἤπειρο καὶ Β.Δ. Ἑλλάδα Ἀθανάσιος Φωτιάδης, ἀπὸ τὰ Ἄνω Πεδινά. Ὑπηρέτησε ἐπὶ 55 χρόνια στὰ Γιάννινα τὴ μάχιμη ἰατρική καὶ τεκμηρίωνε συνεχῶς τὴν ἐπιστημονική του κατάρτιση μὲ τὴ συμμετοχὴ σὲ μετεκπαιδεύσεις, διεθνὴ συνέδρια καὶ συγγραφή. Ἐπὶ πολλὰ χρόνια ὑπηρέτησε ὡς ἐπιμελητὴς στὸν *Εὐαγγελισμό*, βοηθὸς τοῦ καθηγητῆ Πατρικίου.

Ἀπὸ τὸ Δεκαπενταύγουστο καὶ ὕστερα, ἡμέρα τοῦ τορπιλισμοῦ τῆς *Ἕλλης*, τὰ Γιάννινα ζοῦσαν μέσα σὲ μιὰ ἀτμόσφαιρα προετοιμασίας καὶ ἀναμονῆς, ὄχι φόβου κι ἀγωνίας. Αὐτὰ ὑπῆρχαν πρὶν ἀπὸ τὸ ἔγκλημα τῶν Ἰταλῶν, τώρα εἶχαν ἀντικατασταθεῖ μὲ ἀγανάκτηση καὶ αἰσθήματα

ἀνταπόδοσης. Ὄχι, βέβαια, πὼς οἱ Γιαννιῶτες, ὅπως κι ὅλοι οἱ Ἕλληνες, δὲν ὑπολόγιζαν τὶς συνέπειες ἑνὸς πολέμου, ὅμως τὸ συναίσθημα ἔμπαινε πάνω ἀπὸ τὴ λογικὴ κι ἄμβλυνε τὶς προεκτάσεις της. Ἔπειτα εἶχαν προηγηθεῖ πολλὰ πρὶν ἀπὸ τὸ φασιστικὸ ἔγκλημα τοῦ Δεκαπενταύγουστου. Ἡ ἀπόβαση στὴν Ἀλβανία, οἱ προκλήσεις τῶν Ἀλβανῶν καὶ τῶν Ἰταλῶν μὲ τὸ Νταοὺτ Χότζα, τὰ διάβαζαν στὶς ἐφημερίδες, περισσότερα ἄκουγαν ἀπὸ τὰ ραδιόφωνα, κυρίως τοῦ Μπάρι, διαδίδονταν ἀπὸ στόμα σὲ στόμα, ἔλεγαν καὶ γιὰ ἐπιθέσεις ἀγγλικῶν ἀεροπλάνων ἐναντίον ἑλληνικῶν, καταλάβαιναν πὼς ἦταν ψέμματα, οἱ Ἰταλοὶ μᾶς χτυποῦσαν κι ὄχι οἱ Ἄγγλοι. Ὅλα αὐτὰ καὶ πολλὰ ἄλλα, μικρὲς λεπτομέρειες τὶς περισσότερες φορές, στὴ φαντασία τοῦ κόσμου ἔπαιρναν διαστάσεις τεράστιες, ἡ ὀργὴ ξεχείλιζε ἀπὸ τὶς καρδιές, οἱ Ἰταλοὶ εἶχαν χάσει τὸν πόλεμο πρὶν τὸν ἀρχίσουν. Τὸ θαυματουργὸ ὅπλο ἦταν ἡ ὁμοψυχία καὶ ἡ ἀπόφαση τοῦ λαοῦ γιὰ ἀντίσταση...

Τὰ ἴδια συναισθήματα πλημμύριζαν τὶς καρδιὲς τοῦ Πέτρου Κωστίδη, ὅλων τῶν μελῶν τῆς οἰκογένειας, ἀλλὰ καὶ τῶν φίλων καὶ τῶν γνωστῶν. Ἡ ἴδια ἀτμόσφαιρα κυριαρχοῦσε παντοῦ. Ἀκόμα καὶ στὸ μαγαζί, πήγαινε τώρα τακτικὰ ὁ Πέτρος ἐκεῖ, ἤθελε νὰ συναναστρέφεται μὲ ἀνθρώπους, νὰ παρακολουθεῖ τὶς ἀντιδράσεις τους, διαισθανόταν ὅτι καὶ οἱ πελάτες, ἂν καὶ δὲ μιλοῦσαν, ἔδειχναν μὲ τὴ συμπεριφορά τους, μὲ τὴν ἔκφραση τοῦ προσώπου τους, μὲ ἀντανακλαστικὰ ποὺ εἶχαν προέλευση τὰ ἴδια αἰσθήματα, πὼς ἡ λογικὴ τῶν ὀχτὼ ἑκατομμυρίων λογχῶν, μὲ τὶς ὁποῖες ἀπειλοῦσε ὁ Μουσολίνι τὸν κόσμο καὶ προπαντὸς τὴν Ἑλλάδα, δὲν εἶχε ἐπίδραση στὸ ἠθικὸ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Πέτρος ταυτιζόταν μὲ ὅλους τοὺς συμπολίτες του, μόνο σ' ἕνα διέφερε. Διατηροῦσε κάποιες ἐλπίδες πὼς τελικὰ ὁ Μουσολίνι δὲ θὰ χτυποῦσε τὴν Ἑλλάδα. *Δὲν θὰ τὸν ἀφήσει ἡ Γερμανία*, τὸν εἶχε διαβεβαιώσει φίλος του, σπουδαγμένος σὲ γερμανικὸ πανεπιστήμιο, πρὶν ἀπὸ τὴν ἄνοδο τοῦ Χίτλερ στὴν ἐξουσία. Πίστευε στὸν φιλελληνισμὸ τῶν Γερμανῶν. Πολλοὶ εἶχαν τὴν ἴδια γνώμη κι ὅταν ἀκόμα ὁ Χίτλερ ἔγινε δικτάτορας. Λάθος. Ὁ Χίτλερ εἶχε κατορθώσει μέσα σὲ λίγα χρόνια ν' ἀλλάξει ὁλοκληρωτικὰ τὴν ψυχοσύνθεση τοῦ Γερμανοῦ, νὰ τὸν μετατρέψει σὲ ἄνθρωπο χωρὶς αἰσθήματα, σὲ μηχανή· τὸ μόνο ποὺ ἄφησε στὸ μεγάλο αὐτὸ λαὸ ἦταν ἡ ἔπαρση καὶ ἡ ἀναλγησία ἀπέναντι τῶν ἄλλων, καθὼς καὶ τὸ αἴσθημα τῆς ἀνταπόδοσης γιὰ τὴν ἀδικία ποὺ εἶχε γίνει στὴ Γερμανία κατὰ τὸν προηγούμενο πόλεμο. Ὁ Πέτρος ἐπέμεινε στὴν πλάνη του ὡς τὴν τελευταία ἡμέρα τῆς εἰρήνης. Κατὰ βάθος ὅλα πήγαζαν ἀπὸ τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ἔγνοια του γιὰ τὸν Πετράκη, βρισκόταν στὴν πρώτη γραμμή, δὲ θὰ ἄντεχε σ' ἕνα πλῆγμα ποὺ θὰ γύριζε πίσω τὴν ἱστορία καὶ θὰ ξανάφερνε τὶς μέρες τῆς μαρτυρικῆς ζωῆς τοῦ Βασίλη.

Τὶς ἐλπίδες τοῦ Πέτρου γιὰ μιὰ εἰρηνικὴ ἐξέλιξη τῶν πραγμάτων ἔσβησε ὁ Βάντζιος. Περνοῦσε τακτικὰ ἀπὸ τὸ μαγαζί, ἔπινε τὸ κονιάκ του καὶ

ὕστερα ἀποσυρόταν μὲ τὸν Πέτρο στὸ βάθος τοῦ γραφείου, κάθονταν στὸν καναπὲ καὶ τὰ ἔλεγαν. Στὴν πραγματικότητα ὁ Βάντζιος μιλοῦσε κι ὁ Πέτρος ἄκουγε. —*Ὁ πόλεμος εἶναι κοντά μας*, ἔλεγε κάθε τόσο ὁ Βάντζιος, *μὴ βαυκαλίζεσαι μὲ αὐταπάτες. Χτὲς ἐκεῖνο, σήμερα τ' ἄλλο, τί περιμένεις; Ὅπου νάναι θὰ μᾶς χτυπήσει τὴν πόρτα.* —*Τί ἔγινε τέλος πάντων;* ρωτοῦσε μὲ ἔκδηλη ἀνυπομονησία ὁ Πέτρος. *Τί ἔμαθες;* —*Μοῦ τὰ εἶπε ὁ ἀνεψιός μου, ὁ λοχίας, ποὺ ὑπηρετεῖ στὸ Στρατηγεῖο. Ἐκεῖ ξενυχτοῦν κάνοντας σχέδια πῶς θ' ἀντιμετωπίσουν τοὺς Ἰταλούς, εἶναι σίγουροι πὼς θὰ μᾶς ἐπιτεθοῦν.* —*Ἀπὸ ποῦ βγάζει τέτοια συμπεράσματα;* ἐπέμεινε ὁ Πέτρος. —*Οἱ Ἰταλοὶ στέλνουν συμμορίες Ἀλβανῶν στὴν παραμεθόριο, μπαίνουν στὸ ἔδαφός μας καὶ συγκεντρώνουν πληροφορίες. Τὰ ἰταλικὰ στρατεύματα ἄγγιξαν πιὰ τὴ γραμμὴ τῶν συνόρων. Καὶ οἱ δικοί μας, ὅπως διαβάζει ὁ ἀνεψιός μου στὶς διαταγὲς τοῦ Στρατηγείου, στέλνουν συνεχῶς ἐνισχύσεις καὶ ἐφόδια πρὸς τὸ Καλπάκι κι ὅλα τὰ ὀχυρὰ ποὺ τὸ καλύπτουν. Τέτοιες μετακινήσεις γίνονται σὲ κρίσιμες ἀνάγκες ἄμυνας. Ἔπειτα εἶναι καὶ οἱ ἔφεδροι ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶτες ποὺ ἐπιστρατεύονται. Γέμισαν τὰ Γιάννινα ἀπὸ ἄγνωστα πρόσωπα ποὺ ἐναλλάσσονται συνεχῶς. Λένε ὅτι κάνουν τὴν ἐπιστράτευση μυστικά, μὲ ἀτομικὲς προσκλήσεις. Πῶς δὲν κάλεσαν ἀκόμα τὸ Δημήτρη; Ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ γιατρούς. Ὅπου νάναι θὰ καλοδεχτεῖς καὶ τὸ Νίκο...* Τὴν ἴδια μέρα, τὸ μεσημέρι, μέσα τοῦ Σεπτεμβρίου ἦταν, γυρίζοντας στὸ σπίτι ὁ Πέτρος παρατήρησε ἀναστάτωση στὶς γυναῖκες. —*Τί συμβαίνει;* ρώτησε ἀνήσυχος. —*Φεύγει ὁ Δημήτρης*, τοῦ ἀπάντησε ἡ νύφη του ἡ Κατερίνα. *Πῆρε πρόσκληση νὰ παρουσιαστεῖ στὸ Στρατιωτικὸ Νοσοκομεῖο Ἰωαννίνων. Θὰ σοῦ τὰ πεῖ ὁ ἴδιος, εἶναι ἀπάνω, κατεβαίνει, τοῦ ἑτοιμάζω τὴ βαλίτσα.* Σὲ λίγο πατέρας καὶ γυιὸς βρέθηκαν ὁ ἕνας στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ ἄλλου. —*Τέλειωσαν τὰ ψέμματα πατέρα, θάχουμε πόλεμο,...* —*Θὰ σὲ κρατήσουν στὸ νοσοκομεῖο;...* ρώτησε μὲ φωνὴ ποὺ μόλις ἀκουγόταν ἀπὸ τὴ συγκίνηση ὁ Πέτρος. —*Προσωρινὰ ναί, ἔτσι μοῦ εἶπε ὁ ἀρχίατρος ποὺ τὸν πῆρα στὸ τηλέφωνο. Ἀργότερα δὲν ξέρω...* —*Στὸ καλὸ Δημήτρη... Πρόσεχε. Κι ἔχε τὸ νοῦ σου καὶ στὸν Πετράκη, ἂν τυχὸν συναντηθεῖτε...* Σιωπηλὰ ἀποχαιρετίστηκαν, τὴν ἄλλη στιγμὴ ὁ Πέτρος σωριάστηκε στὸν καναπὲ καὶ ξέσπασε σὲ λυγμούς... Ἀπὸ τὴν τραπεζαρία τοῦ φώναζαν πὼς τὸ φαγητὸ ἦταν ἕτοιμο. Δὲν εἶχε ὄρεξη γιὰ τίποτα. Ἔμεινε ἐκεῖ, στὸν καναπέ, νὰ κλαίει καὶ νὰ θυμάται...

Ἡ ἐπιστράτευση μὲ ἀτομικὲς προσκλήσεις εἶχε γίνει πιὰ κοινὸ μυστικό. Ὅσο κι ἂν σκλήρυνε τὴ στάση της ἡ δικτατορία, ἐξαιτίας τῆς ἐπιδείνωσης τῶν σχέσεων τῆς Ἑλλάδας μὲ τὴν Ἰταλία, διέρρεαν πληροφορίες, ὁ κόσμος μάθαινε. Ἀπὸ μιὰ ἄποψη αὐτὴ ἡ διαρροὴ εἶχε εὐεργετικὲς ἐπιπτώσεις στὸ ἠθικό. Ἔβλεπαν ὅλοι πὼς γινόταν προετοιμασία, ὁ στρατὸς ἀνασυντάσσονταν, μὲ τὶς προκλήσεις ἐφέδρων ποὺ εἶχαν γίνει τὸ καλοκαίρι, ἐκπαιδεύτηκε καὶ στὰ νέα ὅπλα, δὲ θὰ μᾶς ἔπιαναν στὸν ὕπνο οἱ Ἰταλοί. Στὶς

σκέψεις αὐτὲς κατέληγε κυρίως ὁ Βάντζιος, ἐκεῖ στὸν καναπὲ τοῦ μαγαζιοῦ τοῦ Πέτρου, συζητώντας μαζί του. Ὁ ἀνεψιός του, ὁ λοχίας, τὸν τροφοδοτοῦσε μὲ πληροφορίες, ὄχι βέβαια ἀπόρρητες, ἱκανὲς ὅμως νὰ βοηθήσουν τὸ γεροδάσκαλο νὰ σχηματίσει μιὰ εἰκόνα γιὰ τὴν κατάσταση. Ἡ ἄποψή του ἦταν αἰσιόδοξη, ἀντίθετη μ' ἐκείνη τοῦ Πέτρου, ποὺ δὲν ἔδινε καὶ τόση σημασία στὰ συμπεράσματα τοῦ Βάντζιου. Αὐτὸς εἶχε στὸ νοῦ του τὸν Πετράκη, κινδύνευε· ἀπέναντί του οἱ Ἰταλοί, ὁπλισμένοι σὰν ἀστακοί, διέθεταν τελειότερα ὅπλα, εἶχαν καὶ πολλὰ ἀεροπλάνα, πὼς θὰ τάβγαζαν πέρα οἱ δικοί μας; Τὰ συμπεράσματα τοῦ Βάντζιου τόνωναν τὸ ἠθικό του, ἡ ἔγνοια ὅμως γιὰ τὸν ἐγγονό του ἀνέτρεπε τὴν εἰκόνα, τὸν γέμιζε ἀμφιβολίες... —*Εἶσαι πολὺ αἰσιόδοξος Ἀχιλλέα, μακάρι τὰ πράγματα νάναι ἔτσι ὅπως τὰ πλάθεις στὸ νοῦ σου, ξεχνᾶς ὅμως πὼς στὰ σύνορα τῆς Ἀλβανίας ἔχει παραταχθεῖ ἕνας στρατὸς μεγάλης χώρας, πάνοπλος, ἕτοιμος σ' ἕνα νεῦμα τὸ Μουσολίνι νὰ χτυπήσει τὴν Ἑλλάδα, νὰ τὴν συντρίψει... —Κι ἐσὺ ξεχνᾶς,* ἀπαντοῦσε ὁ Βάντζιος θυμωμένος, *πὼς οἱ Ἰταλοί, θὰ βροῦν ἀπέναντί τους ἕνα στρατὸ ἀποφασισμένο νὰ πεθάνει γιὰ νὰ κρατήσει ἐλεύθερη τὴν πατρίδα του... Οἱ Ἰταλοὶ μᾶς θύμωσαν Πέτρο, μᾶς ἔθιξαν τὸ φιλότιμο μὲ τὰ ἐγκλήματά τους, ἐγὼ φέρνω γύρα σ' ὅλα τὰ Γιάννινα, παντοῦ κυριαρχεῖ ὁ θυμὸς καὶ ἡ ἀπόφαση γιὰ ἀντίσταση. Ἄσε ποὺ κοντεύουν νὰ γίνουν ὅλοι ὀπαδοὶ τοῦ δικτάτορα, ἡ ἀπόφαση τοῦ Μεταξᾶ ν' ἀντισταθεῖ τοὺς ἕνωσε... Ποιὸς μποροῦσε νὰ τὸ φανταστεῖ;*

Σὲ μιὰ τέτοια συζήτηση τοὺς πλησίασε, ἀρχὲς τοῦ Ὀκτωβρίου, ὁ Γιάγκος Κεϊβανίδης, ὄχι γιὰ νὰ πάρει μέρος σ' αὐτή, εἶχε κάτι δικό του νὰ τοὺς πεῖ. Κάθε μέρα στὸ μαγαζὶ βρισκόταν, αὐτὸς ἔβγαζε τὴν περισσότερη δουλειά, ποτὲ ὅμως δὲν πλησίαζε στὸν καναπέ, ὅπου συζητοῦσαν οἱ δυὸ φίλοι. Κυκλοφοροῦσε ἀθόρυβα σ' ὅλους τοὺς χώρους, σπάνια μιλοῦσε, οἱ ὑπάλληλοι καταλάβαιναν μὲ τὶς χειρονομίες τὶ ἤθελε, εἶχε ρέψει ἀπὸ τὴν ἀγωνία γιὰ τὴν τύχη τῶν παιδιῶν, κατάντησε σωστὸ φάντασμα. Κάθησε στὴν ἄκρη τοῦ καναπὲ σιωπηλός, ἔψαξε τὶς τσέπες του, ἔβγαλε ἕνα γράμμα καὶ τὸ ἔδωσε στὸν Πέτρο. —*Εἶναι ἀπὸ τὸ Μάνο καὶ τὴ Θεώνη,* εἶπε, *διάβασέ το, θὰ καταλάβεις...* Τὸ διάβασε ὁ Πέτρος, τὸ κράτησε λίγο καὶ ὕστερα τόδωσε στὸ Βάντζιο. Ἔπεσε σιωπή. Καὶ οἱ τρεῖς τους εἶχαν μεταφερθεῖ σ' ἕναν ἄλλο κόσμο, βίωναν τὸ δράμα δυὸ ἀνθρώπων, ποὺ εἶχαν συντρίψει τὰ ὄνειρά τους, ἤθελαν νὰ πετάξουν, πῶς νὰ τὸ κάνουν ὅμως μὲ τσακισμένα φτερά; Καὶ οἱ τρεῖς τους, σὰν ἀπὸ διαίσθηση, δὲ στάθηκαν στὴν ἐπιφάνεια τῶν πραγμάτων, προσπάθησαν ν' ἀνακαλύψουν τὶ κρυβόταν πίσω ἀπ' αὐτή. Μ' ἕνα τυπικὸ διάβασμα τὸ γράμμα δὲν ἀποκάλυπτε τίποτε. Καὶ τὶ μποροῦσε ν' ἀποκαλύψει, ἀφοῦ ἂν ἔγραφαν ὁ Μάνος καὶ ἡ Θεώνη κάτι ἐπιλήψιμο γιὰ τὴν κυβέρνηση ἡ λογοκρισία θὰ τὸ διέγραφε ἢ δὲ θάστελνε τὸ γράμμα στοὺς ἀποδέκτες τους. Ὡστόσο ἡ φόρτιση ὁρισμένων λέξεων, ἀναφερόμενων, χωρὶς νὰ γίνεται ἀντιληπτό, στὶς συνθῆκες

ζωῆς τῶν ἐξόριστων, ἀποκάλυπτε πολλὰ στοὺς δικούς τους ποὺ εἶχαν μάθει νὰ διαβάζουν κάτω ἀπὸ τὶς γραμμὲς καὶ νὰ δίνουν τὴ σωστὴ ἑρμηνεία στὸν ὑπαινικτικὸ λόγο. —*Ὑποφέρουν τὰ παιδιά, Ἀχιλλέα, ὑποφέρουν πολύ, καὶ μεῖς δὲ μποροῦμε νὰ τοὺς δώσουμε καμιὰ βοήθεια. Ἔχω την αἴσθηση πὼς δὲν ζοῦν στὴν Ἑλλάδα μας, σὲ κάποιο νησὶ ἄλλου κόσμου τοὺς ἔχουν ἀπομονώσει. Δὲ μποροῦν νὰ προσαρμοστοῦν, παλεύουν ἀπεγνωσμένα, ἀλλὰ δὲν τὰ καταφέρουν.* —*Φοβάμαι τὴ Θεώνη,* μίλησε μὲ λόγια ἔσχατης ἀπελπισίας ὁ Γιάγκος, *φοβάμαι μὴ κατρακυλήσει πάλι στὴν κατάσταση ποὺ εἶχε δημιουργηθεῖ κατὰ τὴν αἰχμαλωσία της... Εἶδες τὸ δεσπότη Πέτρο; Δὲ μπορεῖ νὰ βοηθήσει ν' ἀφήσουν ἐλεύθερα τὰ παιδιά μας;...* Ὁ Γιάγκος δὲν περίμενε ν' ἀκούσει τὴν ἀπάντηση. Ἔτρεξε ν' ἀπομονωθεῖ σ' ἕνα χῶρο τοῦ μαγαζιοῦ, συγκλονιζόταν ἀπὸ τὰ ἀναφυλλητὰ καὶ ἤθελε νὰ μείνει μόνος, νὰ μὴν τὸν βλέπει κανείς... —*Δὲν ἔχει νεότερα ὁ δεσπότης;* ρώτησε κι ὁ Βάντζιος τὸν Πέτρο. *Εἶναι εἰλικρινὴς μαζί σου ἢ προσπαθεῖ νὰ σὲ ἀποκοιμήσει;* πρόσθεσε. —*Φαίνεται πὼς εἶναι εἰλικρινής,* ἀπάντησε ὁ ἄλλος ὕστερα ἀπὸ σκέψη. *Δὲ λέει ψέμματα ὁ Σπυρίδων. Καὶ νάθελε, δὲ θὰ μποροῦσε, δὲν εἶναι ἱκανὸς νὰ προσποιεῖται. Παρακάλεσε πολλὲς φορὲς τὸ Μανιαδάκη, στάθηκε ἀδύνατο νὰ τὸν πείσει. Ἐπιμένει πεισματικὰ ὅτι ὁ Μάνος καὶ ἡ Θεώνη εἶναι ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους ἀντίπαλους τοῦ καθεστῶτος. Τὶ νὰ τοῦ πεῖς; Νὰ τοῦ ἀντιτάξεις, ὅπως ἔκανε ὁ Σπυρίδων, πὼς φωτεινὰ μυαλά, σὰν αὐτὰ τῶν δυὸ παιδιῶν, δύσκολα βρίσκεις στὴν Ἑλλάδα, θὰ τοῦ ἔδινες ἀφορμὴ νὰ γελάσει. Ξέρεις τὶ ἀπάντησε στὸ δεσπότη; Θὰ μᾶς ἦταν χρήσιμοι ἂν εἶχαν λιγότερο μυαλό, ἀλλὰ ὑπηρετοῦσαν τὸ κράτος ποὺ δημιουργοῦμε... Αὐτοὶ τὸ πολεμοῦν. Ἂς μείνουν στὸ νησὶ ποὺ βρίσκονται...* —*Εἶναι ἀρτιοσκλήρωση,* ἀντέτεινε ὁ Βάντζιος. *Καὶ εἶναι κι ἀπὸ τὰ βασικὰ στηρίγματα τοῦ καθεστῶτος... Μὲ τέτοιους ἀνθρώπους δὲ γίνεται συνεννόηση, δὲ μποροῦν νὰ καταλάβουν...*

Στὴν προσπάθειά του ν' ἀνιχνεύσει τὸ ἔδαφος, γιὰ νὰ στηρίξει τὶς ἀνεμικὲς ἐλπίδες του, πὼς ὅλα θὰ ἐξελίσσονταν εἰρηνικά, ὁ Πέτρος ἀποφάσισε νὰ ἐπισκεφθεῖ καὶ τὸ μουφτή. Καιρὸ εἶχαν νὰ συναντηθοῦν, ἀραίωσαν καὶ οἱ ἐπισκέψεις τοῦ Θεοχάρη Καρβούνη, ἦταν ὁ συνδετικὸς κρίκος ποὺ τοὺς ἔφερνε τὸ ἕνα κοντὰ στὸν ἄλλο, σπάνια τώρα ἄφηνε τὴν Ἀλεξάνδρεια ἢ τὴν Ἀθήνα γιὰ νάρθει στὰ Γιάννινα. Ὁ μουφτὴς καὶ ἡ οἰκογένειά του τὸν δέχτηκαν μὲ πολλὴ χαρά. Ὁ καιρὸς εἶχε ἀρχίσει νὰ ψυχραίνει, πλησίαζε ὁ Ὀκτώβριος, ἔτσι στερήθηκαν τὴν ἄπλα τῆς μεγάλης αὐλῆς, στὸ πίσω μέρος τοῦ σπιτιοῦ. Ὁ μουφτὴς -στὸ γραφεῖο του κάθησαν νὰ κουβεντιάσουν- φαινόταν περισσότερο γερασμένος ἀπὸ τὴν προηγούμενη φορὰ ποὺ τὸν εἶδε. Ἴσως οἱ ἔγνοιες τῆς οἰκογένειας, δὲν εἶχε παντρέψει ἀκόμα κανένα κορίτσι, τὴ μιὰ τουλάχιστο, ἡ ἄλλη, ἡ πιὸ μορφωμένη, δὲν ἄφηνε ἀδιάβαστο καλὸ βιβλίο ἀπὸ τὴν ξένη λογοτεχνία, εἶχε κάποιο πρόβλημα ὑγείας, τὸν περισσότερο καιρὸ ἦταν ξαπλωμένη στὸ κρεβάτι. Κάποιος ἐρχόταν

ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη, ἦταν διπλωματικὸς ὑπάλληλος ἔλεγαν, ἔβλεπε τὴν οἰκογένεια, ἀλλὰ τὸ συνοικέσιο δὲν προχωροῦσε. Οἱ ἔγνοιες τοῦ σπιτιοῦ ἀλλὰ καὶ τὰ γεγονότα, ἐπιβάραιναν τὴν κατάσταση τοῦ μουφτῆ. Τοῦρκος στὴν πραγματικότητα ἦταν ὁ μουφτής, εἶχε δηλώσει Ἀλβανός, γιὰ νὰ μὴ συμπεριληφθεῖ στὴν ἀνταλλαγή, δὲ μποροῦσε ν' ἀποχωριστεῖ τὴν ἀγαπημένη του πατρίδα, τὰ Γιάννινα. Τώρα ποὺ ἔβλεπε νὰ πλησιάζει ὁ πόλεμος ἀνησυχοῦσε πολύ. Ἔνοιωθε πὼς ὅλοι οἱ ἀλβανικῆς καταγωγῆς Γιαννιῶτες θὰ εἶχαν περιπέτειες, μπορεῖ καὶ νὰ τοὺς ξεσπίτωναν. Διέφερε ἀπὸ τοὺς ἄλλους μωαμεθανοὺς τῆς πόλης, λυπόταν πολὺ ποὺ τὰ πράγματα πῆραν αὐτὴ τὴν ἐξέλιξη -τὰ φίδια τὸν εἶχαν ζώσει ἀπὸ τὴν μέρα ποὺ οἱ Ἰταλοὶ ἀποβιβάστηκαν στὴν Ἀλβανία καὶ τὴν κατέλαβαν-, κάποιοι ἦταν τῆς ἴδιας γνώμης μ' αὐτόν, οἱ περισσότεροι, ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὴν προπαγάνδα τοῦ Ἰταλικοῦ προξενείου, ἀνυπομονοῦσαν πότε ν' ἀρχίσει ὁ πόλεμος, νὰ ἑνωθοῦν μὲ τ' ἀδέρφια τους, τὰ Γιάννινα θὰ γινόταν πόλη τῆς μεγάλης Ἀλβανίας. Ὁ μουφτὴς ρώτησε γιὰ τὴν οἰκογένεια τοῦ Πέτρου, εἶχε μάθει γιὰ τὴν περιπέτεια τοῦ Μάνου καὶ τῆς Θεώνης, *δὲν ὑπῆρχε ἐλπίδα νὰ τοὺς ἀφήσουν ἐλεύθερους;* —*Καμιά*, ἀπάντησε μὲ θλίψη ὁ Πέτρος. *Ὁ Μανιαδάκης θέλει νὰ τοὺς κρατάει σκλάβους. Καλὰ εἴμαστε ἀλλοιῶς, εἶναι τὸ μόνο σαράκι ποὺ μᾶς τρώει καὶ βέβαια ἡ ἔγνοια μας γιὰ τὸ μέλλον. Πῶς βλέπεις τὴν κατάσταση ἀπὸ τὴ δική σου πλευρὰ σοφολογιότατε; Τὶ κυκλοφορεῖ στοὺς δικούς σας κύκλους;* —*Δὲ συναντῶ κανένα, δὲ θέλω νὰ συναντήσω, ἐξάλλου οἱ δικοί μου μ' ἔχουν σχεδὸν ἀπομονώσει, δὲν τοὺς ἀρέσει ἡ στάση μου. Μ' ἔβαλαν στὸ περιθώριο... Ἀπὸ τὶς γυναῖκες ποὺ ἔρχονται στὸ σπίτι γιὰ νὰ βοηθοῦν, ἀκούω πὼς οἱ ὁμοεθνεῖς μου εὔχονται στὸν Ἀλλὰχ ν' ἀρχίσει ὁ πόλεμος πῶς καὶ πῶς. Τόσο μυαλὸ ἔχουν... Ἐδῶ στὰ Γιάννινα εἴμαστε λίγοι. Περισσότερο μ' ἀνησυχοῦν οἱ ἄλλοι ἐκεῖ κάτω, τῆς Τσαμουργιᾶς, μεγάλη ἀναταραχὴ σημειώνεται, φοβάμαι μὴν ἀρχίσουν τὸν πόλεμο αὐτοὶ πρῶτοι, ὁ Ἀλλὰχ νὰ βάλει τὸ χέρι του. Τοὺς ἔχουν φανατίσει πολύ, δὲ λογαριάζουν συνέπειες, δὲ θάχουν καλὰ ὑστερνά. Πλησιάζει ὁ πόλεμος Πέτρο, ἔτσι ἢ ἀλλοιῶς, μακάρι νὰ βγοῦμε ἀλώβητοι ἀπ' αὐτὴ τὴ δοκιμασία...* Ὁ Πέτρος ἔφυγε ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ μουφτῆ περισσότερο συλλογισμένος, εἶχε ἐμπιστοσύνη στὴν κρίση του, ἀλλὰ καὶ στὴν ἐντιμότητά του. Τὸν ἔχει δοκιμάσει μιὰ ζωή.

Ἡ Ἑλενίτσα εἶχε φύγει ἀπὸ τὶς ἀρχὲς Ὀκτωβρίου γιὰ τὴν Ἀθήνα, συνέχιζε τὶς σπουδές της στὸ Πανεπιστήμιο. Ὁ Νίκος, μὲ τὸ φόβο πάντα στὴν καρδιά, τῆς συμπαραστεκόταν σ' ὅλες τὶς δυσκολίες ποὺ ἀντιμετώπιζε, μὲ τὴν ἀγάπη τοῦ θείου καὶ τὴν αὐστηρότητα τοῦ καθηγητῆ, ποὺ πήγαζε ἀπὸ τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἀνεψιά, ἀλλὰ καὶ τὴ σωστὴ θέση, ν' ἀναπτύξει τὴν αὐτενέργεια στοὺς φοιτητές του, ἔτσι ποὺ νὰ μὴν τὰ ζητοῦν ὅλα ἕτοιμα ἀπὸ τὸν καθηγητή. Σὲ τέτοιες περιπτώσεις τὰ διδασκόμενα ἔμειναν ἀναφομοίωτα, ἀφοῦ οἱ ἴδιοι δὲν κατέβαλαν καμιὰ προσπάθεια γιὰ νὰ κάμουν κτῆμα

τους τὴ γνώση, βασικὴ προϋπόθεση γιὰ τὴν ὀρθὴ κρίση καὶ τὴν σωστὴ ἐπεξεργασία τῶν κειμένων. Στὰ μέσα Ὀκτωβρίου, ἄνοιξε ἡ πόρτα τοῦ σπιτιοῦ τοῦ Πέτρου κι ὁ Νίκος μπῆκε ἕνα ἀπόγευμα ξαφνικά, δὲν εἶχε εἰδοποιήσει κανένα γιὰ τὴν ἄφιξή του. Ὅλοι ἀνησύχησαν. —*Τὶ συμβαίνει παιδί μου;* τὸν ρώτησε κοιτώντας τον ἐρευνητικὰ ὁ πατέρας του. —*Μὴ βάζει ὁ νοῦς σας κακό, δὲν εἶναι ἐκεῖνο ποὺ σκέφτεστε. Δὲ μὲ κυνηγάει κανένας. Ἦρθα νὰ ὑπηρετήσω τὴν πατρίδα, εἶμαι περήφανος, ἐπιστρατεύτηκα.* Πρὶν λίγες μέρες, ἔφυγε ὁ Δημήτρης, τώρα ὁ Νίκος, ἡ ἐπιστράτευση στὸ σπίτι τοῦ Πέτρου ὁλοκληρώθηκε. Στὸν Πέτρο δὲν ἔμεινε τώρα καμιὰ ἀμφιβολία γιὰ τὸ ποῦ ὁδηγοῦσαν τὰ πράγματα. *Ἔρχεται ὁ πόλεμος,* ψιθύρισε, *μᾶς πλησιάζει μὲ γοργὰ βήματα. Τὰ παιδιά μας θὰ πολεμήσουν, δὲ θὰ τοὺς ἀφήσουν νὰ περάσουν, εἶμαι σίγουρος. Θὰ πέσουν παλληκάρια, θὰ χυθεῖ αἷμα, θὰ ὀρφανέψουν οἰκογένειες. Θεέ μου...* Δὲν ἔδωσε ἄλλη προέκταση στὴ σκέψη του, τὸ θεωροῦσε βλάσφημο κι ἁμαρτωλὸ νὰ παρακαλέσει τὸν Ὕψιστο νὰ προφυλάξει μόνο τὰ ἀγαπημένα του πρόσωπα. Ὅλα τὰ παιδιὰ τοῦ κόσμου ἦταν δικά του, γιὰ ὅλα ἔπρεπε νὰ δεηθεῖ...

Μὲ τὴ σιγουριὰ πιὰ πὼς τὸ μεγάλο κακὸ θὰ τοὺς χτυποῦσε, ὁ Πέτρος αἰσθάνθηκε τὴν ἀνάγκη νὰ συνομιλήσει μ' ὅσους εἶχε ἀγαπήσει στὴ ζωὴ κι εἶχαν φύγει. Νὰ κουβεντιάσει καὶ νὰ τοὺς παρακαλέσει νὰ ἑνώσουν τὶς δεήσεις τους μ' ὅλους τοὺς Ἕλληνες, νὰ βοηθήσουν τὴν πατρίδα στὸν ἀγώνα ποὺ ἄρχιζε, αὐτοὶ βρίσκονταν τώρα κοντὰ στὸ Θεό, θὰ ἄκουγε τὶς ἱκεσίες τους. Ἄρχισε ἀπὸ τὸ βασανισμένο παλληκάρι, τὸ Βασίλη, *σὲ λίγο θὰ πολεμήσουν τ' ἀδέρφια καὶ τ' ἀνήψια σου παιδί μου, βοήθησέ τους, δεήσου στὸν Κύριο νὰ μὴν ἔχουν τὴν τύχη σου...* Ὕστερα πῆρε ἕναν ἕναν τοὺς τάφους τῶν ἀλησμόνητων συγγενῶν καὶ φίλων, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸν ἰδιόκτητο τάφο τοῦ θείου καὶ εὐεργέτη του, αὐτοῦ ποὺ τὸν πῆρε μικρὸ ἀπὸ τὸ χωριό, τὸν ἀνάστησε, τοῦ ἔμαθε τὴ δουλειά, τὸν ἔκανε κληρονόμο τῆς περιουσίας του, ἄνθρωπο χρήσιμο στὴν κοινωνία, σεβαστὸ ἀπ' ὅλους. Ἑνοιωθε πὼς σὲ λίγο θ' ἀναπαυόταν κι αὐτὸς δίπλα του, εἶχε κουραστεῖ. Ὕστερα κουβέντιασε μὲ τὶς ἀγαπημένες γυναῖκες ποὺ τὸν ὑπηρέτησαν πιστά, εἶχαν γίνει μέλη τῆς οἰκογένειάς του. Τελευταῖα ἔφυγε ἡ Εἰρήνη, ἡ θεία τῆς Θάλειας, τῆς ἀνάγγειλε πὼς σὲ λίγο θὰ γινόταν παποὺς ἀπὸ τὸ δισέγγονο, τὸ γυιὸ τοῦ Πετράκη, κι αὐτὴ μεγάλη θεία ἀπὸ τὴ μεριὰ τῆς ἀνεψιᾶς της. *Ἦσουν τόσο καλὴ καὶ πονετική, γιὰ μένα Εἰρήνη, ἔπρεπε νὰ συγγενέψουμε,* μουρμούρισε. Σὲ λίγο μπῆκε στὸ ἁμάξι -εἶχε εἰδοποιήσει νάρθει νὰ τὸν πάρει ἀπὸ τὸ νεκροταφεῖο τοῦ ἁγίου Νικολάου- κι ἀνηφόρισε γιὰ τὰ ἑβραϊκὰ μνήματα. Γονάτισε στὸν τάφο τοῦ Ἀβραάμ, κάθησε ὥρα πολλὴ ἐκεί, εἶπαν καὶ τὶ δὲν εἶπαν. Ρωτοῦσε τὸ σοφὸ ἑβραῖο κι ἦταν σίγουρος πὼς ἄκουε τὶς ἀπαντήσεις του. Τοῦ ἔδινε καὶ τώρα συμβουλές, κι ἂς ἦταν πιὰ γέρος, μὲ γνώση καὶ πεῖρα, τὰ χρησιμοποίησε στὴ ζωή του καὶ τὰ δυό, ὅμως ποτὲ δὲν ἔφτανε ὁ Πέτρος στὸν πυρήνα τῆς ἀλήθειας, ὅπως ἐκεῖνος. Γύρι-

σε στὸ σπίτι μὲ βαρειὰ καρδιά. Εἶχε πεῖ πολλά, εἶχε ἀκούσει περισσότερα. Κι ὅλα ἀπὸ ἀνθρώπους τῆς ἄλλης ζωῆς, λησμονημένους, κι ὅμως μόνο αὐτοὶ κατεῖχαν τώρα τὴν ἀπόλυτη ἀλήθεια...

Στὶς 26 Ὀκτωβρίου εἶχε ἀποφασίσει ὁ Μουσολίνι ν' ἀρχίσει τὴν ἐπίθεση ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας, μὲ στόχο, ὅπως ὁ ἴδιος τὸν διατύπωσε: *Ἐπίθεση στὴν Ἤπειρο. Πίεση πρὸς τὴ Θεσσαλονίκη. Καὶ σὲ δεύτερο χρόνο προέλαση πρὸς τὴν Ἀθήνα.* Ἡ ἐπίθεση ἀναβλήθηκε γιὰ δυὸ μέρες. Ἡ ἀλαζονεία τοῦ ἡγέτη τοῦ Φασισμοῦ ὁδήγησε στὴν ἀναβολή. Ἤθελε νὰ συμπέσει ἡ ἐπίθεση κατὰ τῆς Ἑλλάδας μ' ἕνα μεγάλο γεγονὸς τῆς φασιστικῆς ἱστορίας, τὴν *πορεία πρὸς τὴ Ρώμη*, αὐτὴ ποὺ ἔφερε τὸ Μουσολίνι στὴν ἐξουσία, εἶχε γίνει στὶς 28 Ὀκτωβρίου. Τὴ χρονολογία αὐτὴ ἤθελε νὰ συνδυάσει ὁ δικτάτορας μὲ τὸ ἔγκλημα τῆς ἐπίθεσης καὶ τῆς ὑποδούλωσης τῆς Ἑλλάδας. Γιὰ νὰ τὴ θυμοῦνται οἱ μεταγενέστεροι καὶ νὰ γιορτάζουν διπλῆ γιορτή. Ἡ ἐκδίκηση τῆς Ἱστορίας ἦταν νὰ σβήσει γιὰ τοὺς Ἰταλοὺς ἡ 28η Ὀκτωβρίου ὡς χρονικὸ ὁρόσημο ἐθνικῆς σημασίας καὶ νὰ χαρίσει στὴν Ἑλλάδα μιὰ δεύτερη ἐθνικὴ ἐπέτειο, ποὺ θὰ τὴ γιορτάζει πάντοτε. Πῶς χρησιμοποιήθηκαν ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς οἱ δυὸ τελευταῖες μέρες τῆς ἀναβολῆς; Μὲ τὸν πιὸ ὕπουλο τρόπο, γιὰ νὰ παραπλανηθεῖ τὸ θύμα. Ὁ πρεσβευτὴς τῆς Ἰταλίας στὴν Ἑλλάδα Grazzi, μετὰ τὴν παράσταση τοῦ μελοδράματος τοῦ Πουτσίνι *Μαντὰμ Μπατερφλάυ*, εἶχε καλέσει, μὲ ἐντολὴ τῆς Ρώμης, σὲ ἐπίσημη δεξίωση ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ἠθοποιοὺς τοῦ Βασιλικοῦ θεάτρου, τὸ διπλωματικὸ σῶμα καὶ πλῆθος ἐπιλέκτων μελῶν τῆς ἀθηναϊκῆς κοινωνίας. Λίγοι ἀποδέχτηκαν τὴν πρόσκληση. Ὁ διάκοσμος τῆς Πρεσβείας, οἱ πάμπολες ἑλληνικὲς σημαῖες ποὺ εἶχαν ἀναρτηθεῖ δίπλα στὶς ἰταλικὲς -στὴν τεράστια τούρτα φάνταζαν τὰ γραμμένα μὲ χρωματιστὴ ζάχαρη λόγια: «Βίβα λα Γκρέτσια»— ὅλα, ὁ διάκοσμος καὶ ἡ ἀτμόσφαιρα, ὁδηγοῦσαν στὸ συμπέρασμα πὼς ὁ πόλεμος εἶχε ἀπομακρυνθεῖ. Ὅσοι σχημάτισαν αὐτὴ τὴν ἐντύπωση ξεγελάστηκαν. Γιατὶ ἀπὸ κεῖνο τὸ βράδυ ὁ πόλεμος ἄρχισε. Στὶς διπλανὲς αἴθουσες τῆς πρεσβείας, ἔφταναν τὰ κρυπτογραφημένα τηλεγραφήματα τοῦ τελεσίγραφου ποὺ θὰ ἐπέδιδε ὁ Grazzi στὸ Μεταξᾶ τὶς πρωινὲς ὧρες τῆς 28ης Ὀκτωβρίου. Ἡ συνολικὴ διάρθρωση τοῦ κειμένου ἔγινε τὸ πρωὶ τῆς 27ης Ὀκτωβρίου, τότε ἔβαλαν σὲ σειρὰ τὰ κρυπτογραφημένα τηλεγραφήματα ποὺ μεταδίδονταν ἀνάκατα καὶ δὲν ἐπέτρεπαν νὰ σχηματιστεῖ ἀμέσως τὸ πλῆρες νόημα. Στὶς τρεῖς παρὰ τέταρτο τῆς 28-10-40 νύχτα, ὅπως οἱ δολοφόνοι ποὺ σχεδιάζουν τὸ τέλειο ἔγκλημα, ὁ Grazzi χτυποῦσε τὴν πόρτα τοῦ Μεταξᾶ στὴν Κηφισιὰ γιὰ νὰ τοῦ ἐπιδόσει τὸ τελεσίγραφο. Ὄχι πὼς ὁ Μεταξᾶς δὲν ἦταν προετοιμασμένος γιὰ κάτι τέτοιο. Ὅμως οἱ δυὸ τελευταῖες μέρες ἐνίσχυσαν τὶς ἀμυδρὲς ἐλπίδες ποὺ διατηροῦσε πώς, ἂν ἡ Ἑλλάδα δὲν προκαλοῦσε τὴν Ἰταλία, θὰ ἀπέφευγε τὸν πόλεμο ...Φροῦδες ἐλπίδες...

Κι αὐτὰ καὶ τὰ ὅσα ἐπακολούθησαν εἶναι γνωστά. Ἀμφιλεγόμενο γιὰ πολλούς, εἶναι ἂν τὸ *Ὄχι* στὸ τελεσίγραφο τῶν Ἰταλῶν τὸ εἶπε ὁ Μεταξᾶς μὲ τὴν καρδιά του καὶ μὲ πλήρη συνείδηση τῶν ἱστορικῶν εὐθυνῶν ποὺ ἀναλάμβανε ἢ ὑποχρεώθηκε νὰ τὸ πεῖ. Τὸ «ὑποχρεώθηκε» δὲν τὸ καταλαβαίνω. Ἀπὸ ποιὸν νὰ ὑποχρεωθεῖ; Ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸ λαό, ἀπαντοῦν. Πιστεύουν ἀλήθεια οἱ ὑποστηρικτὲς αὐτῆς τῆς ἄποψης πὼς θὰ ἔρχονταν τὰ πάνω κάτω, ἂν ὁ Μεταξᾶς ἀποδεχόταν τὸ ἰταλικὸ τελεσίγραφο; Ποιὸς θὰ ἔκανε τὴν ἐπανάσταση; Ὁ στρατός, ὁ στελεχωμένος, σ' ὅλη του τὴ διάρθρωση, μὲ πλήρως ἀφοσιωμένους στὸ καθεστὼς ἀξιωματικούς, πολλοὺς γερμανόφιλους; Ἄλλο πρέπει νὰ εἶναι τὸ ἐρώτημα: Πῶς ἕνας δικτάτορας, θαυμαστὴς τῶν ὁλοκληρωτικῶν καθεστώτων, ἀναδείχτηκε σὲ ἡγέτη τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀνταποκρίθηκε στοὺς πόθους του γιὰ ἀντίσταση καὶ τὸν ὁδήγησε στὴ νίκη; Στὴν ἀπορία τῶν πολλῶν -τότε δὲν ἤξεραν τὰ παρασκήνια καὶ τὴν ἀπὸ καιρὸ εἰλημμένη ἀπόφαση τοῦ Μεταξᾶ ν' ἀντισταθεῖ κατὰ τῶν Ἰταλῶν, ὅλα ἔγιναν γνωστὰ τὰ μεταπολεμικὰ χρόνια- ἀπάντηση δίνει ὁ ἔμπειρος πολιτικὸς τῆς ἐποχῆς Γ. Καφαντάρης: *Εἶπε τὸ «Ὄχι» ὁ μόνος Ἕλληνας, ποὺ μποροῦσε νὰ πεῖ τὸ «Ναί».* Ἀλλ' οὔτε καὶ τῶν φίλων καὶ ὑποστηρικτῶν τῆς δικτατορίας τοῦ Μεταξᾶ, ἡ ἄποψη εὐσταθεῖ. Ὅτι, δηλαδή, στὴ δικτατορία ὀφειλόταν ἡ ἐθνικὴ ἑνότητα, ποὺ ἐπέτρεψε τὴν ἀπόκρουση τῆς ἰταλικῆς ἐπίθεσης. Σωστὰ παρατηρεῖ ὁ Γρηγόριος Δαφνῆς (βλ. *Ἡ Ἑλλὰς μεταξὺ δύο πολέμων*, ὅ.π.) ὅτι: *Ἡ ἀποδοχὴ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς θὰ ὡδήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λαός, ἢ σημαντικὴ μερὶς αὐτοῦ, δὲν ἦτο σύμφωνος εἰς τὴν ἀπόρριψιν τοῦ ἰταλικοῦ τελεσιγράφου καὶ ὅτι μόνον χάρις εἰς τὰ πιεστικὰ δικτατορικὰ μέτρα ἐξηναγκάσθη ὁ ἑλληνικὸς λαός, ἐν τῇ ὁλότητί του, νὰ πολεμήσῃ κατὰ τῆς φασιστικῆς Ἰταλίας.* Λοιπόν; *...Κανένας δὲν μπορεῖ ν' ἀρνηθεῖ ὅτι ἐκείνη τὴ στιγμὴ ὁ Μεταξᾶς ἔκανε τὴν ὀρθή, τὴν πατριωτικὴ ἐπιλογή, ποὺ ἀνταποκρινόταν στὸ ἐθνικὸ συμφέρον καὶ τὸ λαϊκὸ αἴσθημα.* (βλ. Σπ. Λιναρδάτου, *Ὁ Ἰωάννης Μεταξᾶς καὶ οἱ Μεγάλες Δυνάμεις* 1936-40, Ἀθήνα 1993, σελ. 179). Τὸ εἶπε, γιατὶ ἦταν ἀπὸ καιρὸ ἀποφασισμένος νὰ τὸ πεῖ. Στηρίχτηκε στὰ διδάγματα τῆς πεῖρας του ἀπὸ τὸ παρελθόν, τότε ποὺ ἦταν ἀντίθετος (α΄ παγκόσμιος πόλεμος) μὲ τὴ σύμπραξη τῆς Ἑλλάδας μὲ τοὺς Δυτικοὺς συμμάχους. Τὸ εἶπε φυσικὰ καὶ γιατὶ διέγνωσε καὶ τὴν ἀπόφαση τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ταυτίστηκε μ' αὐτή. Τὸ εἶπε, ἔστω κι ἂν διαισθανόταν (ὁ Σεφέρης ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Μεταξᾶς δὲν κατάλαβε ὅτι τὸ «Ὄχι» καταργοῦσε τὴν 4η Αὐγούστου) ὅτι τὸ καθεστὼς ποὺ δημιούργησε, τὸ «Νέο κράτος» καὶ ὁ «Τρίτος Ἑλληνικὸς Πολιτισμὸς» ἦταν ἕτοιμα νὰ καταρρεύσουν...

Ἡ βροχή, ἐκεῖνο τὸ βράδυ τῆς 27ης Ὀκτωβρίου, ἔπεφτε ἀσταμάτητα, μὲ ἐναλλασσόμενη ἔνταση. Ἄλλοτε συνοδευόταν ἀπὸ ἀστραπὲς καὶ ἔδερνε ἀλύπητα τὶς στέγες τῶν σπιτιῶν, πλημμύριζε τὶς αὐλὲς καὶ τοὺς δρό-

μους, καὶ ἔδινε τὴν αἴσθηση τοῦ κατακλυσμοῦ. Ἄλλοτε ἠρεμοῦσε κι ἦταν σὰ νὰ χάϊδευε ὅ,τι ἄγγιζε, βροχὴ ποτιστική, τὴ ρουφοῦσε στὰ ἔγκατά της ἡ μάνα γῆς, ἕτοιμη ν' ἀνοίξει τὰ σπλάχνα της γιὰ νὰ δεχτεῖ καὶ ν' ἀναστήσειτὴ νέα ζωὴ ποὺ θὰ φύτρωνε σὲ λίγο... Εἶχαν ἀρχίσει τὰ πρωτοβρόχια, ἄργησαν κιόλας, κόντευε νὰ κλείσει ὁ Ὀκτώβριος...

Ἀπὸ βραδὺς ὁ Πέτρος ἦταν ἀνήσυχος. Ἄκουε τὴ βροχὴ νὰ δέρνει τὰ παντζούρια τῶν παραθύρων, κι ὁ νοῦς του ἔτρεχε μακρυά. Ἄλλες φορὲς ὁ ἦχος της τὸν νανούριζε, κι ἦταν σὰν κάποιο χέρι νὰ τοῦ ἔκλεινε ἁπαλὰ τὰ βλέφαρα, ὁ ὕπνος ἐρχόταν σὲ λίγο εὐεργετικὸς νὰ τὸν ξεκουράσει ἀπὸ τὶς ἔγνοιες τῆς ζωῆς. Ἀπόψε ὅλα εἶχαν ἀλλάξει. Ξάπλωσε κακόκεφος, κάποιες ἐνοχλήσεις στὴν ἐγκυμοσύνη τῆς Θάλειας τὸν ἀνησύχησαν, ὁ Δημήτρης ποὺ τὴν ἐξέτασε τοὺς διαβεβαίωσε ὅτι δὲν ὑπῆρχε τίποτα τὸ σοβαρό, ὅμως ὁ Πέτρος δὲν ἔλεγε νὰ ἡσυχάσει. *Νὰ κινδυνεύει ὁ Πετράκης,* συλλογίστηκε, *καὶ τὸ παιδί του νὰ πῆρε νοερὰ τὸ μήνυμα; Μήπως σ' αὐτὸ ὀφείλονταν καὶ οἱ ἐνοχλήσεις τῆς Θάλειας;...* Ἤθελε νὰ μοιραστεῖ τὴν ἀνησυχία μὲ τὴ γυναίκα του, τῆς τὸ εἶπε. Ἡ Λευκὴ ἔβαλε τὶς φωνές. —*Εἶσαι στὰ καλά σου ἄντρα μου; Κακοβάζεις καὶ δὲν μ' ἀρέσει. Ὁ Πετράκης μας εἶναι καλὰ καὶ τὸ παιδί του καλλίτερα στὴν κοιλιὰ τῆς μάνας του. Μάζεψε τὸ μυαλό σου καὶ κοιμήσου. Πάντοτε ἡ βροχὴ σοῦ χάριζε ὕπνο, τί ἔπαθες ἀπόψε καὶ δὲν κλείνουν τὰ μάτια σου; Νὰ σοῦ φέρω νὰ πεῖς λίγη βαλεριάνα;...* —*Ὄχι, ὄχι,* ἀντέδρασε ὁ ἄντρας της, *δὲ θέλω τίποτα, θὰ ἡσυχάσω...*

Ἄργησε πολὺ νὰ κλέψει λίγες ὧρες ὕπνο, ὕστερα ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα. Ξύπνησε ἀπότομα ἀπὸ ἐφιάλτη. Τὶ ἔβλεπε στάθηκε ἀδύνατο νὰ τὸ θυμηθεῖ, τὸ μόνο ποὺ ἔμεινε, σὰν προέκτασή του, ἦταν ἕνας ἀπροσδιόριστος κίνδυνος... Κοίταξε τὴν ὥρα, περασμένες τέσσαρες. Προσπάθησε πάλι νὰ κοιμηθεῖ, στάθηκε ἀδύνατο. Ὅταν ξάπλωσε τὸ βράδυ τὸν ἐνοχλοῦσαν πολλά, ἡ ἀδιαθεσία τῆς Θάλειας, ἡ ἔγνοια γιὰ τὸν Πετράκη, τὰ ξανάβρε πάλι μρποστά του. Καθὼς δυνάμωνε ἡ βροχὴ ἡ ἀνησυχία γινόταν ἐντονότερη, ἡ σκέψη του εἶχε γαντζωθεῖ ἐκεῖ ψηλὰ στὴν Προκάλυψη, δὲν ἔλεγε νὰ ξεκολλήσει. Τώρα τὰ ξημερώματα τὸν κρατοῦσε πάλι ἄϋπνο, ἡ προσπάθεια νὰ θυμηθεῖ τὶ τὸν εἶχε ἐνοχλήσει στὸν ὕπνο του, τὶ σήμαινε αὐτὸς ὁ ἐφιάλτης, ἕνα νεφέλωμα ἦταν καὶ πίσω ἀπ' αὐτὸ δὲν ἔβλεπε τίποτε... Ἀγωνιζόταν νὰ μὴ ξυπνήσει τὴ γυναίκα του, ἂν ἦταν μόνος του θὰ στριφογύριζε στὸ κρεβάτι σὰν τὸ ἀρνὶ στὴ σούβλα. Εἶχε καὶ ἡ Λευκὴ τὶς δικές της ἔγνοιες, δὲν τοῦ ἔφταιγε σὲ τίποτε. Καθὼς χάραζε ἡ μέρα, ἡ βροχὴ σταμάτησε, ἡ γὴ πῆρε μιὰ βαθειὰ ἀνάσα, ἔτσι ἔμοιαζε ὁ ἦχος ποὺ ἐρχόταν κάτω ἀπὸ τὴ λίμνη, τὸν ἔφερνε τὸ ἐλαφρὸ ἀεράκι ποὺ ἄρχισε νὰ φυσάει. Κάποια στιγμὴ ὁ Πέτρος δὲν ἀφουγκραζόταν μόνο τὴν ἀνάσα τῆς γῆς, ἀλλὰ καὶ κάποιους ἄλλους ἤχους· στ' αὐτιά του ἔφταναν πατημασιὲς ἀνθρώπων, ἔδειχναν πὼς βιάζονταν νὰ φτάσουν κάπου, μαζὶ καὶ κάποιες φωνές, ὅσο περνοῦσε ἡ ὥρα, ὅλο καὶ δυνάμωναν. Ἡ μέρα ἄρχισε ν' ἀχνοφέγγει, ξύπνησε σὲ λίγο καὶ ἡ Λευ-

κή, *ἀκούω τὰ βήματα πολλῶν ἀνθρώπων στὸ δρόμο, ἀκούω φωνές*, τῆς ψιθύρισε ὁ Πέτρος, πρὶν καλὰ καλὰ ἀνοίξει τὰ μάτια της. Ἔστησε αὐτὶ ἡ γυναίκα, *ἔχεις δίκιο*, τοῦ εἶπε, *ἀκούονται φωνές, κόσμος περνάει ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι μας, κάτι κακὸ γίνεται*. Δὲν πρόλαβε νὰ πάρει ἀπάντηση, ἡ ἐσωτερικὴ πόρτα τοῦ σπιτιοῦ ἄνοιξε μὲ θόρυβο, *ξυπνῆστε*, ἀκούστηκε νὰ φωνάζει ὁ Δημήτρης ποὺ μπῆκε, *ξυπνῆστε, ἔχουμε πόλεμο. Μᾶς χτύπησαν οἱ Ἰταλοί...* Ὅλοι βρέθηκαν στὸ πόδι, πρῶτος ὁ Πέτρος, κινδύνεψε νὰ τσακιστεῖ στὶς σκάλες κατεβαίνοντας στὸ σαλόνι ἀπὸ τὸν πάνω ὄροφο, εἶχε ἀκούσει τὰ λόγια τοῦ Δημήτρη κι ἄρχισε νὰ συνειδητοποιεῖ τὴ σημασία τους. —*Τὶ εἶπες παιδί μου;* τὸν ρώτησε φοβισμένα. Αὐτὸς δὲν τοῦ ἀπάντησε ἀμέσως, πῆρε τὸ γέρο στὴν ἀγκαλιά του, δὲν ἔλεγε νὰ τὸν ἀφήσει... —*Ἔγινε αὐτὸ ποὺ περιμέναμε πατέρα, ἡ Ἰταλία μᾶς κήρυξε τὸν πόλεμο, ἄρχισαν οἱ μάχες στὴν Προκάλυψη...* Τὶ ἦταν νὰ τὸ πεῖ... —*Στὴν προκάλυψη...* μουρμούρισε ὁ Πέτρος, *ἐκεῖ εἶναι τὸ παιδί μας, ἡ Παναγία νὰ τὸ βοηθήσει...* Ὁ Δημήτρης γύρισε στὴ σαστισμένη Κατερίνα καὶ τῆς εἶπε τὶ πράγματα νὰ βάλει στὴ βαλίτσα του. —*Θὰ φύγεις καὶ σύ;* ρώτησε μὲ τρεμάμενη φωνὴ ὁ Πέτρος. —*Ναί, πατέρα, μούδωσαν φύλλο πορείας γιὰ τὸ μέτωπο, φεύγω, οὔτε ξέρω ποῦ θὰ ἐγκατασταθοῦμε...* Στὸ μεταξὺ οἱ φωνὲς δυνάμωναν, δὲν ἐρχόταν μόνο ἀπὸ τὸ δρόμο, εἶχαν μακρυνὴ προέλευση. —*Ἄκοῦς Δημήτρη*, τὸν ρώτησε ἡ μητέρα του, *ποιοὶ φωνάζουν τόσο δυνατὰ καὶ φτάνουν ὡς ἐδῶ οἱ φωνές τους;* —*Στὴν πλατεία γίνεται χαλασμός*, ἀπάντησε ὁ Δημήτρης. *Ἔξω ἀπὸ τὸ Στρατηγεῖο ἔχουν συγκεντρωθεῖ χιλιάδες κόσμος, ὅλα τὰ Γιάννινα, χειροκροτοῦν καὶ ζητωκραυγάζουν. Τοὺς μιλάνε οἱ ἀξιωματικοί, εἶναι ἕτοιμοι ν' ἀναχωρήσουν γιὰ τὸ μέτωπο κι ὁ κόσμος παραληρεῖ ἀπὸ ἐνθουσιασμό. Λὲς καὶ θέλουν ν' ἀδειάσουν τὸ μίσος ποὺ εἶχε σωρευτεῖ στὴν καρδιά τους μῆνες τώρα ἀπὸ τὶς ἀτιμίες τῶν Ἰταλῶν, ἔφτασαν ἀκόμα νὰ τορπιλίσουν καὶ τὴν «Ἕλλη» καὶ κανένας δὲ μιλοῦσε δὲν τὸν ἄφηναν, ἔτσι ἡ πίκρα ξεχείλισε, φτάνει πιά...* Τὰ ἔλεγε μὲ τόσο πεῖσμα ὁ Δημήτρης λὲς καὶ ἦταν ἕτοιμος νὰ ἐκραγεῖ... Ὁ Πέτρος, ἀκούοντας τὰ λόγια του, ξέχασε τὴν Προκάλυψη, τὸν Πετράκη, ὅλους. —*Θὰ πάω κι ἐγὼ στὴν πλατεία*, ξέσπασε, *θέλω νὰ φωνάξω ζήτω μαζὶ μ' ὅλους τοὺς Γιαννιῶτες, νὰ χειροκροτήσω, νὰ ἑνώσω τὴν εὐχή μου μὲ τοὺς ἄλλους, νὰ πάνε ὅλα καλά, γιὰ τὴν Ἑλλάδα, γιὰ τὰ Γιάννινα, γιὰ ὅλους μας...* Παρακάλεσε τὴ γυναίκα του νὰ τοῦ φέρει τὸ παλτό, τὸ κασκόλ, τὶς γαλότσες, τὸν σταμάτησε ὁ Δημήτρης. —*Δὲ θὰ πᾶς πουθενὰ πατέρα. Εἶναι πολὺ ἐπικίνδυνη μιὰ ἔξοδος αὐτὴ τὴν ὥρα. Κάνει κρύο, τρομερὴ ὑγρασία, τὰ σύννεφα κατέβηκαν πάλι, θὰ ξαναβρέξει. Ἔχεις τρία παιδιὰ στὸν πόλεμο, ξεπλήρωσες τὸ χρέος σου, εὐχήσου μας νὰ νικήσουμε καὶ νὰ γυρίσουμε ὅλοι καλά. Κάνε τὸ σταυρό σου ἀπ' ἐδῶ, θὰ σ' ἀκούσει ἡ Παναγία, πάντα καλοδεχόταν τὶς προσευχές σου. Φεύγω. θὰ ἐπικοινωνήσω καὶ μὲ τὸ Νίκο καὶ τὸν Πετράκη, θὰ σᾶς γράφουμε.* Τοὺς ἀγκάλιασε καὶ τοὺς φίλησε βιαστικὰ ὅλους, ἄνοι-

ξε τὴν πόρτα. Ἄρχισε πάλι νὰ ψιχαλίζει. Εἶχε πιὰ ξημερώσει. Ἕνα μικρὸ ἀεροπλάνο πέρασε ἀπὸ πάνω τους, δὲν ἦταν ἐχθρικό, δὲ χτύπησε συναγερμός. Ἡ ὑπηρέτρια ποὺ συνόδευσε τὸ Δημήτρη ὡς τὴν ἐξώπορτα γύρισε καὶ εἶπε πὼς ἀπὸ τὴν Ἀλβανία ἀκουόταν κατὰ διαστήματα ἕνας ὑπόκωφος ἦχος. —*Κανόνια εἶναι*, ψιθύρισε ὁ Πέτρος. *Ἄρχισε ὁ πόλεμος*... Καὶ ἔκανε τὸ σταυρό του....

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΔΕΚΑΤΟΥ ΤΟΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

Ἀναγκαῖες διορθώσεις: Ἀπὸ λάθος δικό μου —ὄχι τῶν τυπογράφων— τὸ ὄνομα τῆς *Λευκῆς*, τῆς γυναίκας τοῦ Πέτρου Κωστίδη, ἀντικαταστάθηκε σὲ ἀρκετὲς σελίδες τοῦ Θ΄ τόμου (173, 244, 266, 345, 349, 460, 466) μὲ τὸ ὄνομα *Ἑλένη*. Παρακαλῶ τοὺς ἀναγνῶστες γιὰ τὴν ἀναγκαία διόρθωση. Στὸν ἴδιο τόμο (σελ. 194 καὶ 207) τὸ ἐπίθετο *Πετρίδης* νὰ ἀντικατασταθεῖ μὲ τὸ ὀρθὸ *Κωστίδης*.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στὴν ἀνάπτυξή της ἡ ἀνάπλαση τῆς ἱστορίας στηρίζεται στὴ ζωὴ μιᾶς Γιαννιώτικης οἰκογένειας, μὲ τὴ μοίρα τῆς ὁποίας συνύφαναν τὴν τύχη τους κι ἄλλες οἰκογένειες γηγενῶν καὶ προσφύγων. Γύρω ἀπὸ τὴ δράση τῶν προσώπων τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν πλέκονται τὰ γεγονότα, ἀπὸ τὰ κορυφαῖα ὡς τὰ πιὸ ἀσήμαντα. Ἂς σημειωθεῖ πὼς οἱ περισσότεροι ἥρωες τῆς μυθιστορίας εἶναι ὑπαρκτὰ πρόσωπα, γνωστὰ στὰ Γιάννινα, ἀκόμα καὶ σήμερα. Ὁ συγγραφέας ἀγάπησε πολὺ τοὺς ἥρωες τῆς μυθιστορίας του, ὅπως πιστεύει ὅτι τοὺς ἀγάπησαν κι οἱ ἀναγνῶστες του. Εὔλογο, συνεπῶς, εἶναι τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ μοίρα τους. Γιὰ τὰ ὑπαρκτὰ πρόσωπα δὲν ὑπάρχει ζήτημα. Εἶναι γνωστὴ ἡ ζωή τους κατὰ τὸν πόλεμο, τὴν κατοχὴ καὶ τὴ μεταπελευθερωτικὴ περίοδο. Γιὰ τὴν τύχη τῶν ἄλλων, τῶν πλασμάτων τῆς φαντασίας του, δὲν θὰ κάνει καμιὰ νύξη. Οἱ ἀναγνῶστες ἂς προσδιορίσουν μὲ τὴ φαντασία τους, τὴ συμπάθεια καὶ τοὺς ἐνδόμυχους πόθους, τὴ μοίρα τοῦ καθενός. Θὰ εἶναι ἡ καλλίτερη λύση γιὰ τὰ πρόσωπα ποὺ ἀγάπησαν...

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ἔκρινα σκόπιμο, ἀναδιφώντας ἐφημερίδες καὶ περιοδικά, γιὰ τὴ συγγραφὴ τῆς μυθιστορίας *Τὰ Γιάννινα τοῦ μεσοπολέμου,* να περισυλλέξω τὰ ποιήματα ποὺ βρῆκα τῶν ἐμφανισθέντων, κυρίως κατὰ τὰ τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ '30, νέων ποιητῶν, καὶ εἰδικότερα τῶν Φρίξου Τζιόβα, Μιχάλη Γάκη καὶ Νίκου Χάμου, ποὺ δυστυχῶς χάθηκε πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο. Καὶ οἱ τρεῖς, μὲ τὰ κείμενά τους, ἔδειχναν πὼς εἶχαν γεννηθεῖ ποιητὲς καὶ πὼς ἡ ἀνάδειξή τους ἦταν θέμα καλλιέργειας τοῦ ταλέντου τους. Γιὰ τοὺς δυὸ ἡ ἀνέλιξή τους μεταπολεμικὰ τὸ ἐπιβεβαίωσε. Φυσικὰ ἐμφανίστηκαν κατὰ τὴν ἴδια περίοδο κι ἄλλοι νέοι ἀξιόλογοι ποιητές, δίνω γιὰ τοὺς περισσότερους δείγματα γραφῆς τους, δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ συμπεριλάβω ὅλα τὰ πρῶτα τους ποιήματα, αὐτὸ εἶναι ἔργο ἄλλων... Ἀρκετὰ ποιήματα ἄλλων ποιητῶν ἔχουν δημοσιευθεῖ καὶ στοὺς προηγούμενους τόμους τῆς μυθιστορίας.

ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΦΡΙΞΟΥ ΤΖΙΟΒΑ

ΩΡΕΣ ΝΟΣΤΑΛΓΙΑΣ...

Κάτι ὀνειροφαντασιὲς τρεμόσβυστες περνᾶνε·
στὸ χρόνο ξεθωριάσανε, εἶναι τὰ περασμένα
ποὺ μέσα δῶ στὴ μοναξιά, στὸ κλάμα μου γυρνᾶνε
ξυπνᾶνε κι ἂς τὰ νόμιζα τόσο βαθειὰ θαμμένα!..

Ἡ νοσταλγία μέσα μου ἀκράτητη ξεχύνει
στὸ πέρασμα, μιὰ θάλασσ' ἀπὸ δάκρυ,
χαμόγελο λυπητερό, χαμόγελο τοῦ πόνου καθένα τοὺς ἀφήνει
Καὶ τρέχουνε ἀκράτητα ἀπόψε μὲ τὸ δάκρυ, σὰ νὰ μὴν ἔχουν ἄκρη.

Κι ἔρχεται τ' ἀποκάμωμα στὸ κλάμα καὶ στὸν πόνο·
Τὰ περασμέν' ἀκολουθοῦν σὰν κάτι νὰ τὰ παίρνῃ...
Καὶ μένει ἐντὸς στὰ τρίσβαθα ἡ νοσταλγία μόνο
τοῦ εἶναι μου κυβερνήτης ποὺ σκλάβο της μὲ σέρνει!..

8-3-36

ΣΤΟΝ ΕΡΧΟΜΟ ΤΗΣ ΑΝΟΙΞΗΣ

Ξαναγύρισες Ἄνοιξη! Ὅλα γύρω ἀνοίγουν
ξανανθίζουν τὰ δέντρα, ξανανθίζουν πλαγιές.
Μὲ χαρὰ τὸ μελίσσι βουΐζει· πεταλοῦδες ξανοίγουν
τὸ χορὸ μὲ τὴ νειότη, σ' ἀνθισμένες βραγιές.

Ξαναγύρισες Ἄνοιξη! καὶ τὸ δάκρυ στερεύει
ἡ ψυχὴ δὲν κρατιέται, φτερουγίζει, ξαπλώνει·
κι ἀνταμώνει τὴ νειότη, τὸ «ὡραῖο» γυρεύει
νὰ συλλάβῃ, νὰ ζήσῃ, ποὺ μπροστά της ἁπλώνει.

Ξαναγύρισες Ἄνοιξη! ἡ θωριά σου σκορπίζει
τὴν ἐλπίδα ῥοδόφυλλα, στὴ γυμνὴ τὴν καρδιά μου.
Στὸ «ὡραῖο» ὅλα ξεχνιοῦνται· ὁ δρόμος φωτίζει
προχωρῶ, γιὰ νὰ βρῶ τὴ χαρά μου.

Ἠπειρωτικὸς ἀγών, 13-3-36

ΠΑΜΒΩΤΙΣ

Ὦ! Λίμνη μου, πῶς νὰ σὲ εἰπῶ;
κάποιο τραγούδι,
ἀνώτερο ρυθμό,
χειροπιαστὴ ἰδέα,
σὰν μέσα σου τὰ σύννεφα
καθρεφτιστὰ φεγγίζουν
καὶ μὲ βαφὲς στολίζουν
τὰ γαλανὰ νερά.

Ἢ στὰ βασιλέμματα
ποὺ λάμπουνε φολίδες
ἐδῶ βαθειές, ἐκεῖ ξανθιὲς
καὶ σπᾶν νεροσταλίδες
χρυσές, ποὺ ἄλλες χάνονται
κι ἄλλες μέσ' τὶς ἰτιὲς
ἀνάβουνε φωτιὲς
ποὺ τρεμοσβύνουν;

Ὦ! Λίμνη πῶς νὰ σὲ εἰπῶ;
Κάποιο τραγούδι,
ἀνώτερο ρυθμό,
χειροπιαστὴ ἰδέα,

ὄντας τὰ κύματα
φωνάζουν
καὶ μουσικόλαλα στενάζουν
οἱ καλαμιές...

Ἠπειρωτικὸς ἀγών, 7-5-1936

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΩΝ ΛΟΥΛΟΥΔΙΩΝ

(Στὰ παρακάτω λιγόστιχα ποιήματά τους δυὸ Δοβριανῖτες, ὁ Φρ. Τζιόβας καὶ ὁ Σωτ. Ζοῦμπος (Παργινός, Δοβριανότης γαμπρὸς) μιλοῦν γιὰ τὰ λουλούδια, ἀντιπαρατιθέμενοι κατὰ στροφές).

ΣΤΡΟΦΗ

Τῶν λουλουδιῶν
τοὺς πῆρε τὴν ψυχὴ
σὰν ἀέρι,
σὰν ἀεροφίλημα,
ἐκλεκτικὸ ἕνα χέρι.

Ὡραῖος θάνατος...
Καλλίτερα τώρα
παρὰ ὥρα τὴν ὥρα
ν' ἀφήσουν τὴ στερνὴ πνοὴ
στοῦ δειλινοῦ τὴ μπόρα!

Ἠπειρωτικὸς ἀγών 16-5-36

ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΗ

Κι ἂν κόπηκαν δὲ χάθηκαν
σ' ἕνα ἀνθογυάλι μέσα
τὸ μύρο ἀφήνουν τὸ στερνὸ
στῶν τραγουδιῶν τὴ γλύκα.
Τέτοιους ὡραίους θανάτους
νὰ τοὺς θρηνεῖς δὲν πρέπει.
Στῆς τέχνης τοὺς ἀνθόκηπους
ἐκεῖ θὰ ξανανθίσουν!

Σ(ΩΤΗΡΗΣ) Ζ(ΟΥΜΠΟΣ)

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΤΥΦΛΟΥ ΣΥΝΘΕΤΗ

Μὲ τοὺς ρυθμοὺς τοὺς ἀκουστοὺς γοργόφτερά μου ἄτια
περνῶ, γερνῶ, ὅπου κι ἂν πῆς, ἐντός μου δὲν ξεχύνει
σκοτάδι νεκροσάββανο· ὁλόφεγγη Σελήνη
ἐντὸς φωτάει καὶ ξεπερνῶ τ' ἀληθινά σας μάτια.

Ἡ ἁρμονία μέσα μου ἔχει χρυσᾶ παλάτια
μὲ παραδείσια πουλιὰ ποὺ τὸ καθένα δίνει
γλύκα καὶ γλύκα στὴν ψυχὴ ποὺ ἀχόρταγα τὴν πίνει.
Ὅλος ὁ κόσμος μέσα μου μὲ τὰ γαλάζια πλάτια.

Δὲν σᾶς ζηλεύω ἄνθρωποι, ποτέ σας μὴν τὸ πῆτε
μέσα τὰ φυλλοκάρδια μου ἀνοῖξτε τα νὰ δεῖτε
νὰ λάμπῃ ἀτόφιο μάλαμα τὸ ροδοχαραμέρι.

Ὅλα καινουργιοκάμωτα, καινούρια βλέπω μέρα.
Καὶ ἡ χαρὰ ὦ! ἡ χαρὰ -τοῦ περουζὲ ἀχτίδα-
μέσα μου λάμπει ἀθόλωτη χρυσῆ δροσοσταλίδα.

Ἠπειρωτικὸς ἀγών, 18-6-36

ΑΡΜΟΝΙΑ

Χέρια θνητοῦ δὲ σ' ἔπλασαν
ξεχύθηκες ὡραία,
ἰδανικιά, ξεκάθαρη,
σ' ἔπλασε τοῦ Ὀρφέα

ἡ λύρα, ὁ τόνος κι ὁ ρυθμός,
-μέλι ποὺ στάζει γλύκα,
ὦ ἁρμονία βρῆκα
σὲ σένα ὅ,τι ζητῶ.

Μὲ χίλια μάγια μάγισσας
σὲ στόλισε μιὰ Μοίρα,
στὰ χέρια ποὺ τὴν ἔπαιξα
ὁλόβουη ἡ λύρα

ἀνίκανη γιὰ νὰ σοῦ πῇ
τὴν ἄϋλην εἰκόνα
ὦ πάναγνη Μαντόνα,
ῥυθμέ, χαρὰ καὶ φῶς!

Γύρω πεντακάθαρα
ἁρμονικὰ κι ὡραῖα,
ἐσὺ ποτὲ δὲν θέλησες
τῆς Γῆς μας τὰ χυδαῖα.
Κύλα ψυχὴ στὴν ἡδονὴ
τοῦ ὀνείρου καὶ τὴν πάστρα
πιὸ φεγγερὴ κι ἀπ' τ' ἄστρα
καθάριου Οὐρανοῦ!

Ἠπειρωτικὸς ἀγών, 28-6-36

ΤΟ ΑΗΔΟΝΙ...

Ἀπόψε στὴν τριανταφυλλιὰ
τὴ ροδοσμαραγδένια
ἐφώλιασε τραγουδιστὴς
κι ἐρωτευτὴς τ' ἀηδόνι.
Φτάνει τὸ φῶς τ' Αὐγερινοῦ
τὴν Πούλια μόνη
καὶ τραγουδάει μέσ' τὴ ῥοδῆ
τ' ἀηδόνι, τ' ἀηδόνι.

Μὲ τρίλλιες λυγερές, τὴ δρόσο
ποὺ στὰ φύλλα, σὰ μαργαριτάρι
κυλάει καὶ λάμπει
τὸ στόλισμα τοῦ ῥόδου
ποὺ ἀπ' τὸ μόσκο του σᾶν πιῇ
λιγώνει κι ἄθελα ὁλοσιμώνει
στ' ἀγκάθι ποὺ θὰ τὸ πληγώσῃ
τ' ἀηδόνι, τ' ἀηδόνι!...

Ἠπειρωτικὸς ἀγών, 11-7-36

ΒΡΑΔΥΝΟΙ ΘΡΗΝΟΙ & ΝΟΣΤΑΛΓΙΕΣ

Φυλορροοῦν οἱ Λυγαριὲς καὶ σὰ νὰ κλαῖν οἱ κρίνοι
στὴ βραδυνὴ ποὺ ρίξανε τὰ σύννεφα βροχή.
Γλυκὲς καμπάνες φώναξαν καὶ πλημμυροῦν οἱ θρῆνοι,
φωνὲς ποὺ παρακάλεσαν, χωρὶς ἀπαντοχή.

Φύλλων τριγμοί, θροΐσματα —(μια πένθιμη σαγήνη—
σιγαλινὰ ξεχύνονται λὲς κι εἶναι προσευχή,
κι ὅλο μιλᾶν οἱ φυλλωσιὲς γιὰ μιὰ ξανθιὰ γαλήνη
ποὺ μόλις ὠνειρεύτηκαν σὲ κάποιαν ἐποχή.

Κύττα στὸ μισοσκόταδο: πικρόχολα περνοῦν
ὁράματα παλιοῦ καιροῦ —γλυκὲς— πικρὲς λαχτάρες
τὰ ροσμαρίνια χλώμιασαν οἱ καλαμιὲς ριγοῦν.

Ὤ, λυγμικὸ παράπονο χαμένη πιὰ ζωή!...
Καὶ συνοδεύουν τὸ σκοπὸ — παθητικὲς κιθάρες
σταλαγματιὲς ποὺ κύλησε στὸν τσίγκο, ἡ βροχή.

Ἠπειρωτικὰ φύλλα, ἀριθ. 2/1936

ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΣΤΑ 200 π.Χ.

Στὸ φιλόλογο καθηγητὴ κ. Τοπάλη

Βαθειὰ στὶς ροδοδάφνες γλύστρησε τ' ἀγέρι,
σὰν ξέσυρμα σιγὸ τῶν δαχτυλιῶν στὴ Λύρα.
Πῶς μοῦ δακρύσανε τὰ μάτια ὡς μοῦ φέρει,
ἀχοὺς τῶν ἀττικῶν ψαλμῶν δεκάχορδη κυνήρα!

Ψηλὰ στοὺς λόφους χρυσοσκάει λαμπρὸ τ' ἀστέρι
ἂς φέρουν τὸ κρασί, μὲ λύγωσαν τὰ μῦρα...
Σοφοί μου σύντροφοι, τὴ σκέψη μας ποιὸ χέρι,
ἐστόλισε μὲ τρίπτυχα ποὺ παραστοῦν τὴν Ἥρα;

— Στὸ παραθύρι νοσταλγέ, σὰν τὶ προσμένεις; —
Καὶ τώρα ποὺ χαυνώθηκες βαθειὰ πῶς ξενοκραίνεις,
μὲ τὸ στεφάνι στὸ κεφάλι σου γελῶντας;

«Ἀρχίλοχε, δὲν κατεβάζεις τὸ ποτῆρι;»
— Ἀπόψε, λογισμὲ τρελλέ, ξεφάντωσε, τρυγῶντας
τῆς φαντασίας μου τὴν πιὸ μοσχάτη γύρη.

Ἠπειρωτικὰ φύλλα, ἀριθ. 6/1936

ΠΑΛΗΑ ΓΕΙΤΟΝΙΑ

Στὸ φίλο μου Σ. Ζοῦμπο

Στὸ γνώριμο λιθόστρωτο σοκάκι,
ἴδια τὰ παιδάκια παίζουν στὴ γωνιά,
(ἄκου σὲ δαφνόφυλλα τρίζει τὸ σαράκι...)
καὶ μαδοῦν ἀπὸ τοὺς τοίχους τ' ἄσπρα γιασεμιά.

Παληὰ γειτονιά, καλὴ γειτονιά.
Στὴν ἄκρη ἐκεῖ κλειστὸ σπιτάκι·
λεπτότατη ἀπ' τοὺς κήπους εὐωδιά,
σταζοβολάει στὸ σούρουπο φαρμάκι...

Τὰ δειλινὰ μακρόσυρτα, σὰ δοξαριοῦ
τὸ σύρμιμο, ξανθὰ λιγοθυμοῦσαν·
σὰν τοῦ πραματευτὴ ποὺ διάβανε τοὺς ἤχους.

Μιὰ νοσταλγία κρύβανε τοῦ φεγγαριοῦ
ἀνάκουστες περπατησιές, ποὺ σεργιανοῦσαν
στὰ κουφωτὰ παράθυρα στοὺς τοίχους!

Τὸ κρεμασμένο στὴ γωνιὰ φανάρι,
τρίζοντας μοῦ μίλησε «δὲν θὰ γυρίσουν πειά».
Παλιές, γυρτὲς καμάρες, γιὰ νὰ τοὺς πάρῃ
τὴ μυστικὴ τὴν ἄπαρτη ὀμορφιά.

Ὁ μηχανικὸς θεμέλιωσε -δίχως καρδιά,
δίχως τὴν αἰσθητική τους πλούσια χάρη-
σπίτια μὲ ρυθμὸ στὴ γειτονιά, στὴ γειτονιὰ
ποὺ λὲς φθισικό, τ' ἀποψινὸ φεγγάρι.

Ἀπὸ τὰ ρημάδια πέταξε γιὰ κάργια,
τοῦ παληοῦ, τοῦ παληοῦ, τοῦ καλοῦ καλοκαιριοῦ,
γρούζοντας ἀπελπισμένα τραγικά.

Χορεύουνε σὰν ἄξια παλληκάρια
οἱ πόθοι ποὺ πηδήσαν, σὲ τραγουδιοῦ
δεκατετράστιχα, πλεγμένοι ἁρμονικά!..

Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν, 15-11-36

ΩΔΗ ΠΡΟΣ ΦΙΛΟΝ

Σταλάζει πένθιμα τὸ φῶς στὸ σπίτι μας ἀπ' ὥρα
κλαῖνε στὶς γρίλιες βουερὰ τὴν πλήξη τους οἱ ἀνέμοι.
Μόνο ἡ μορφή σου ἀνάερη, χλωμή, γλυκὰ μυρώνει
βγαλμένη ἀπὸ τὴ θύμηση, τὸ ἐρημικὸ κελί μου.

Ἐκεῖ στὺλ (;)...μ' ἐκστατικὰ καὶ γλαρωμένα μάτια
πῶς σὲ παντέχω νὰ κυττᾶς τὸ βραδυασμένο κάμπο
τ' ἁμάξια ποὺ τρίζαν γλυκά, τὶς ὄμορφες κυρίες
ἐπίμονα, ρεμβαστικὰ κι ἔλεγες «τὶ νὰ θέλω;».

Μετὰ ἀπ' τὴ μπόρα τ' Ἀπριλιοῦ καθόσουν πλάι στὸ φράχτη
κι ἔπαιρνες κάτι ἐξωτικὸ κι ἀνέγγιχτο κι ὡραῖο
καθὼς ἐχαμογέλαγες εἰρηνικὰ μὲ τ' ἄνθη
μὲ τοῦ σπιτιοῦ μας τὸν καπνό, τῆς γειτονιᾶς τὸν ἦχο.

Κι ἀκόμα καθὼς χρύσωναν τὰ σπίτια, οἱ δρόμ' οἱ μώλοι (;)
κινοῦσες μὲ κάποια κρυφὴ μελαγχολία καὶ λύπη
σὲ δάση ποὺ τρεμούλιαζαν ἀπὸ πανάρχαια ρίγη
καὶ κεῖ στὴ χλόη ρούφαγες τῆς νοσταλγίας τὸ μῦρο.

Τὸ ἴδιο πάντα λέγαμε τραγούδι σὰν τὸ βράδυ
ἔκρουε τὸ χαλκοματὶ φεγγάρι ἀπὰ στὰ δέντρα
κι ὡς κάτι μέσα μας γλυκὸ καὶ σιγαλὸ κουνιῶνταν
ἀπὸ τὰ μάτια σου ἔπινα τὸ νόημα τῆς ἀγάπης.

Κραυγή, 1-1-37

ΔΟΝ ΚΙΧΩΤΗΣ

Τὰ τρίστρατα χιονίστηκαν, οἱ φράχτες, τὰ πεζούλια
κι ἔχουνε κάτι βορεινὰ οἱ στέγες μεγαλεῖα.
Μὲ κλείνουν σὲ ρεμβάσματα μελάγχολα, ὡραῖα,
τὰ τόσα ποὺ μελέτησα ρομαντικὰ βιβλία.

Οἱ στέρνες κρουσταλιάσανε καὶ πύρινες ρομφαῖες
κρεμοῦν οἱ πάγοι τῶν σπιτιῶν στὸ κοίταγμα τῶν ἥλιων,
ἢ πάλι μέσ' στὶς ἀστιβὲς τοῦ φράχτη καλοσκάζουν
χνουδάτα τριαντάφυλλα χίλιων λογιῶνε, χίλιων.

Ἕνα κενὸ σπάει μέσα μου ποὺ ἱσπανικὸ φεγγάρι
ἀπὸ ψηλὰ μὲ ρόδινη τὸ ρίγωσε ἀχτῖνα·
κι ἔχω ἀκόμη ἀτροφικά, λευκὰ μιὰ χούφτα κρίνα.

Εἶμαι, τὸ νοιώθω, φλόγινος ἥρως ἑνὸς ρομάντζου
ποὺ ἀκολουθεῖ πατήματα σβυσμένα πιὰ στὸ χιόνι
ἐνῶ στὸ πλάγι μου περνάει σιγὰ ὁ ἴσκιος κάποιου Σάντσου.

Ἠπειρωτικὸς ἀγών, 29-1-37

ΕΞΑΤΜΙΣΜΕΝΗ ΑΛΟΗ

Εἶχαν ἀνθίσει πιὰ τὰ κλώνια
τὰ ρόδα ἐγέρναν στὴ ροδιὰ
ὡς τὰ νανούριζε τὸ ἀγιάζι
κι εἶχαν ἀνθίσει σου τὰ χρόνια
τὰ δεκαεφτὰ μὲ μιὰ εὐωδιὰ
σὰν τοῦ γαρύφαλλου ποὺ σκάζει.

Γύρα καὶ μέσα μιὰ εὐτυχία
ποὺ δὲν ξανάνοιωσες καρδιὰ
-φοῦχτες τὰ ρόδα ἔχουν μαδήσει-
κι ἀκόμη πρόσχαρη εὐωδία
εἶχε πνιγμένη τὴ βραδυὰ
μὲ ἄστρα χρυσὰ ποὺ ἔχουν σβήσει.

Ἠπειρωτικὸς ἀγών, 27-2-37

ΑΙΣΘΗΜΑ

Τὰ κρίνα πιές, τὰ πρόσωπα καὶ τὴ δροσιὰ ποὺ λάμπει
στὸ κροῦσμα τῆς γλυκειᾶς βροχῆς,
ἐκστατικὸς ἀπόμεινε, καὶ τ' ἄρωμά τους πάρε.

Τὰ ριγηλὰ νὰ σὲ φιλοῦν αἰσθήματα μὲ χάρη
σὰν πῶς φιλοῦν οἱ ἄνεμοι τὰ μυρωμένα ρόδα
καὶ γέρνουνε λιπόθυμα πισοδρομοῦνε λάγνα.

Ἠπειρωτικὸς ἀγών, 12-3-1937

ΣΟΝΕΤΤΟ

Στὸ περβάζι φούντωσε ἡ κληματαριά,
τὸ κοτσίφι λάλησε στὴν ἀμυγδαλιά μας
ποὺ τὴ βάφει ρόδινα ἡ καλοκαιριὰ
κι ἡ καλὴ καρδιά μας.

Στὸν καθρέφτη κύτταξε νέα μιὰ θωριὰ
νὰ κρεμάῃ κόκκινους σὰν τὴ κερασιά μας
τοὺς καρπούς της πόδεσαν στὸν ψυχρὸ βοριᾶ
στὸν τρελλὸ βοριᾶ μας.

Σὲ μιὰ στέγη λούζεται ἡ μικρή μου γάτα
καὶ τὸν κῆπο μύρωσαν πλῆθος γιασεμιὰ
δροσερὰ κι ἀφράτα!

Πάει ἡ θλίψη πέταξε... Νὰ τὸ χελιδόνι!
Στὴ βραγιά σου φώλιασε τρυφερὴ καρδιὰ
τῶν ψαλμῶν τ' ἀηδόνι.

Ἠπειρωτικὸς ἀγών, 3-4-37

ΑΝΟΙΞΙΑΤΙΚΟ

Ἕνας καϋμὸς καὶ μιὰ φωτιὰ
ἕνα μπουκέτο μενεξέδες, ἡ ψιχάλα.
Στὸ φίλημα ἡ σάρκα χώρισε
σὰν χῶμα τ' ἁλωνάρη.
Τὸ σπίτι μας ἔχει μιὰ θλίψη καὶ τὸ πέργουλο
ποὺ λὲς θὰ ἐξατμισθοῦν
σὰν ἁγιογραφίες τοῦ Ἐλ Γκρέκο.
Οἱ κασσετίνες μᾶς προσφέρουν
ἕνα μπράτσο πεθαμένο
ποὺ μεῖς τὸ ζωγραφίζουμε
πρῶτα στὸ περβάζι καὶ μετὰ
σὲ μπροῦτζον ἠχερό.
Ἡ μυρωδιὰ τῶν κασονιῶν
ὑψώνει ὡς τὸ πρόσωπο
ποὺ ναφθαλίνη καὶ βανίλιες
τόχουν ρουφηγμένο.

Ἕνας ἀσημένιος πελαργὸς τοῦ νότου
ἀπελπιστικὰ μᾶς σφίγγει τὸ κεφάλι.
Ἄχ, ἕνας πελαργὸς τοῦ νότου...
Τὰ ροῦχα στέγνωσαν στὸν ἥλιο
μὰ κι ἡ ψυχή μας στέγνωσε στὸ φῶς.

Ἠπειρωτικὸς ἀγών, 29-4-37

ΡΕΜΒΑΣΜΟΣ

Στὸν ποιητὴ ΜΙΧ. ΓΑΚΗ

Τὸ δειλινὸ ἀπ' τὸ μπαλκόνι!
Στοὺς κήπους ἔσπειραν ραβδιὰ χρυσοῦ
κι ἀπάνου της τὴ γαλήνια λίμνη.
Πῶς ἔμοιασα τὸν πελαργὸ μὲ τ' ἄρρωστα φτερὰ
ποὺ ἀναρριγεῖ ρεμβαστικὰ κυττώντας πρὸς τὴ δύση
τὰ κυπαρίσσια σὲ πλα(ν)ταγμένη σάρκα.

Βύσινο σάρκα
πού -λες- καλτσοδέτα τὴν ἄφησε.

Ἕνα κεφαλάκι μὲ ἀργυρᾶ κουδούνια
εἶναι ἡ κυρία πού γνώρισα προχτές.
Τώρα τὴν ἀφάνισα στὰ πέταλα τοῦ ρόδου
καθὼς ἡδονικὰ τὸ μύριζε.

Κραυγή, 31-5-37

ΣΤΟΝ ΑΓΝΩΣΤΟ ΘΕΟ

Στὸν κ. Σωτ. Ζοῦμπο

Στὰ ρόδα μέσα χούμηξαν μεθυστικὲς εὐωδίες
στὴν αὔρα πού τὸ τύλιξαν ἀναρριγεῖ τὸ σύμπαν
σὰν ἡδονόπαρτο κορμὶ καὶ στὸ γαλάζιο θόλο
ἀντιλαλοῦν ἐξαίσια οἱ αὐλοὶ τῶν ἀγγελῶν σου.

Κύριε δὲ σὲ ζήτησα στῆς Ἐκκλησιᾶς τὸ θάμπος
μηδὲ καὶ σὲ πανάρχαια σχολαστικῶν βιβλία
κάποιο πρωὶ στὸν κῆπο μου βρῆκα πεσμένο χνῶτο
σὰ γόμες ἀρωματικὲς νὰ τὸ νυχτοπατῆσαν.

Μέλι βλέπω τὰ λόγια σου στὸν κάλυκα τοῦ κρίνου
νοιώθω τὴ θεία σου πνοὴ νὰ τὴ γλυκανασαίνουν
ὁ λύκος, ὁ κορυδαλός, ὁ πεῦκος, ἡ λεβάντα.

Χρυσὸς καπνὸς σὰν ἄϋλος ἀπ' τὴν ἀφάνεια βγαίνει
στὸν κόσμο τῶν ἑσπερινῶν· κάποια πνοὴ μοῦ δίνει
τὴ λυρική μου ὑπόσταση σ' ἕνα ἀπροσμέτρητο ὕψος.

Ἠπειρωτικὸς ἀγών

ΦΘΙΝΟΠΩΡΟ

Ἀπὸ τὸ βάλτο μιὰ γαλήνη κρύα
σύρθηκε στὴν πόλη -μπλάβα πινελιὰ-
τὸ χινόπωρο ἀνασαίνει στὴ χλωμὴ φτελιὰ
καὶ στὴ ραγισμένη μας ὑδρία.

Ἡ λεπτότατη εὐωδιὰ τοῦ χινοπώρου
ἐμαλάκωσε τὴν σάρκα, τὴν καρδιὰ
κι εἶναι τώρα ἡ ἀνεμικὴ βραδυὰ
θεία, μὲ τὴ ρομάντσα ἑνὸς τενόρου,

μὲ τριζόνια, μὲ φεγγάρι ὠχρὸ σὰ τιάφι
πού περνάει ἀπὸ τὶς κόκκινες σκεπὲς
μᾶς νανούρισε ὁ Μυλὸξ καὶ πε'ς καὶ πές,
θερμὸ σονέττο μέσα μας ἐγράφη.

Ἠπειρωτικὸς ἀγών, 28-9-37

Ο ΓΥΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΚΥΝΗΓΟΥ

Τὸ βράδυ γύρα σου γλυκὸ κι ἤρεμο σὰν τὸ λάδι,
νὰ περπατᾶς καθὼς παιδὶ ποὺ δὲν τοῦ λείπει κάτι,
ἐνῶ ἀπὸ τὶς γειτονιὲς θὰ σὲ μεθοῦν λουλούδια
μεν' ἁπαλὸ κι ὁλόθερμο σὰν τῆς ἀγάπης χνῶτο.

Στὴν τσάντα θὰ ξεχύνονται πράσινες, μπλὲ φτεροῦγες,
κοράλλια, μύτες μπιμπελό. Καὶ ὁ σκύλος τὸ κατόπι
θ' ἀκολουθεῖ μὲ μιὰ χαρὰ στὰ εἰρηνικά του μάτια
ὅπου θὰ δύνασαι νὰ πιεῖς τὸ νόημα τῆς ἀγάπης.

Θὰ σὲ καληνωρίζουνε χειλάκια λατρεμένα·
μετὰ ἡ φωτιὰ σὲ καρτερεῖ, τὸ μαλακὸ ντιβάνι,
ὁ μυρωδᾶτος ὁ καφὲς καὶ ἀκοῦς νὰ γλυκοπαίζουν
τῆς εὐτυχίας οἱ ἄγγελοι παθητικὰ τὴν ἄρπα.

Κυνηγετικὰ Νέα, 1937

Τὸ ποίημα ποὺ ἀκολουθεῖ εἶναι ἀπὸ τὰ τελευταῖα τοῦ Φρίξου Τζιόβα. Γράφτηκε κάτω ἀπὸ εἰδικὲς συνθῆκες, ἀναφέρονται στὸ μικρὸ σημείωμα ποὺ ἀκολουθεῖ. Παραθέτω αὐτούσιο τὸ χειρόγραφο, πιστεύοντας πὼς θάχουμε τὴν τύχη νὰ διαβάσουμε καὶ νεώτερα ποιήματά του.

Ἁπαλάντα

Θαμπώνει μ' ἕνα μίλι πέρα ἡ ἐξοχή
κι αἰσθημα νὰ φανοῦν τὰ κυπαρίσσια.
Γελάστηκε πεῦ πήγαινε σταίσια...
Βούρκωσε τὸ νέφος ποὺ τὸν συνοδεύει,
κόρυδαλός, πιὸ πάνω κι ἀπὸ νέφος ἀγωνιεύει
νὰ κελαϊδήσει ὅταν φανοῦν τὰ κυπαρίσσια.

Τὸν περπατοῦν στὰ χέρια, σταυρωμένα, ποιμενορεστικά
τριζόνια καὶ πυγολαμπίδες τ' ἀνοιξιάτικο χνοῦ.
Ἐκεῖ καὶ ἡ μακρυνή μου στάλα
ἔτη μάθε στὸ πανηγύρι ἔρμη
μὲ πλαστικὸ βυζὶ τὴν ταΐζε γάλα.
Χοροπηδᾶ κοντὰ τὸν δαγκώνει ἐρωτικά
μὲ θέρμη
στὰ χείλη,
τὸ βρωμοθήλυ

Του αδελφάρου η καρδιά γίνεται τέλη,
την κόρτησι και τώρα πάει να σπάσει·
γίνεται πίφερο παλιού καιρού και κλαίει.
Κι αυτόμαη να φανεί τα Κυπαρίσσια,
να καρφωθεί εμένα του σαν βέλη.
Μετά στη ρίζα του να ξαποσταίσει
θέλει.

Απ' τη σκέψη του βρέχουν δάκρυα σταλάζει.
Μάταια δίνει τον σουλιάν να το κηρέψει,
κάτω από το σωρτάκο του τα κρύβει,
το σαρώχνει της μαύρης και το χαρέψει.
Λυγμοί και δάκρυα τον πίφερον πληθαίνουν,

μπορεί και τα κορυφάκια νά ένιων,
θεομηνία, δάκρυων ορμή,
σμίγουν με τη βροχή τη σταλαγή,
φουσκώνουν τη χερσονρμή
κι ανλρωπον πια δεν η διαβαίνον.

Γιατί αυτόμαη να φανεί τα κυπαρίσσια;
– μα πόσο στη φυσή του πήγαν ίσια; –
Αι στη σειχή κι αυτοί οι φίλοι
που βάλιαξαν στη θαγανφή του
κάτω από τη χλόη Να τον αδιφήσουν,
δε βρέθηκαν μ' ένα καντήλι
εκεί σαν αυτέ το αφφοδήλι.

Στη σκοτεινιά της μάφρας
σέρνεται δίχως μαύδουλα η αφφάνια.
Κόψε Κλωθώ το νήμα της αυφφας
να πάει σβουριχτά στα αφφάνια
να συναντήσει εκεί
το Νιριπλαόφφο, το Σατίρ και τον Κεφάλα,
φίλους σου στα Ηλίσια Χλωτσούνι μαφλα.
Να βρει αφφπεν: Καλλιστεν, Λαΐδα και Νεφέλη
να τον χορέψουν τσιφτετίλι
γύρω από τη μυστική το φέντρο,
καλοί, καλοί, το κέντρο.

Τρέμει ο δυστυχής κι η φωνή του
Ακούει το πρεφφιτικό φαβδί του
(λόγια σου φάλεψαν το νου του,
λόγια σου σκόρπιεσαν τ' χώρα)
στο χώμα να τα λέει – κόφια η φρα-
πη τάχα ένα καντήλι

Ίσως τον άλλο,
ή τον παρφίλλο
χρόνο θα τον φέγγει
εκεί σαν αυτέ το αφφοδήλι.

Πώς θάμαστε η εποχή η ένα μίλι,
πως μακρύνει η χώρα...

23-5-97 Φρίξος Τσιόβας

Αγαπητέ Πάνο, γράφω
Ημέρα Τρίτη και
13 του μήνα στην
13η Θάλασσα του κόσμου (Χαρηκιάδα).
Αν ήμουν πραγματικός 2ος Οδυσσέας
να φύγω...
Γεια σου
Φρίξος

ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΜΙΧΑΛΗ ΓΑΚΗ

Ω! ΤΑ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΑ

Ὦ! Τὰ σφιχτὰ τριαντάφυλλα μὲ τὶς ἀϊδημητριὲς
Γεμίσαν εὐωδία τὴν κάμαρά μου.
(Ἡ ἀγάπη σου μ' ἀλάφρωσε ἀπὸ τὶς θλίψεις τὶς βαρειὲς
καὶ νοιώθω πιὰ ἀνοιγμένα τὰ φτερά μου!)

Ὦ! Καὶ τὰ δεντρολίβανα ποὺ τ' ἄνθη τριγυρνοῦν!
Τὸν μόσχο ὅλον τὸν χύσαν στὴ χαρά μου.
Θωρώντας τα τὶ εὐχάριστες οἱ ὧρες ποὺ περνοῦν
παράδεισο ἐφτιάσαν, κάμαρά μου.

Καὶ τὰ φιλιὰ ποὺ ἀπίθωσες στὰ πέταλα τὰ εὐωδιαστὰ
σκορποῦν τὴν ἡδονὴ σ' ὅλο τὸ σπίτι.
Ἕνα πρὸς ἕνα, ὡς νὰ εἶσαι σύ, τάχω φιλήσει
ἐνῶ τὸ φῶς σταλάζει ἀπ' τὸ φεγγίτη...

Ἠπειρωτικὸς ἀγών, 5-1-1936

ΦΘΙΝΟΠΩΡΟ

Τὰ ὀλόρθα μας τὰ λούλουδα ποὺ στόλιζαν τὸ σπίτι
στὶς πρῶτες στάλες τῆς βροχῆς γύραν σὰν πεθαμένα.
— Ἀντίο καλέ, ἀστροφεγγιές, γλυκέ μου ἀποσπερίτη.
Ὅλα στὰ μάκρη αὐτῆς τῆς γῆς, εἶναι ἄμοιρα, χαμένα!

Κατάξερη ἡ κληματαριά! Τὰ κρεμαστὰ σταφύλια
ποὺ τόσους μῆνες ἔφτιαχνες κρυφὰ μὲ τὸ χυμό σου
χαθῆκαν! Καὶ τὰ φύλλα σου ποὺ χρύσωναν τὰ δείλια
ἀπὸ τὸ φῶς τὸ ἑσπερινό, πέφτουν. Ἤρθ' ὁ χαμός σου.

Δύση χλωμὴ καὶ ταπεινή, σὲ κύκλωσαν τὰ γνέφια
μαῦρα, πυκνά. Ρημάχτηκαν τὰ πλουμιστά σου πλάτια.
Ἄφαντοι γύφτοι στὸ κενό, χτυποῦν βαρειὰ τὰ ντέφια
κι ἀπ' τὶς πολλὲς τὶς ἀστραπές, συχνὰ σφαλῶ τὰ μάτια.

Καὶ τώρα στὸ σπιτάκι της: Ὠχροί, κατεβασμένοι
οἱ παλαιϊκοὶ μπεντέδες του στὸ μόνο παραθύρι
ποὺ πρόβαινε, ὅταν βράδυαζε γύρα, ὀνειροπαρμένη.
Κι ἡ τρυφερὴ στὴ γλάστρα του γαρουφαλιὰ ἔχει γύρει...

Ἠπειρωτικὸς ἀγών, 16-1-1936

ΧΑΜΕΝΕΣ ΑΓΑΠΕΣ

Στ' ἀπόσπερνου τὸ σύθαμπο περνοῦνε ἀπὸ τὸ νοῦ μου
ἀργά, θλιμένες, ξέθωρες, τῆς νειότης μου οἱ ἀγάπες
σὰν τ' ἀστεράκια τρέμουνε, γιὰ λίγο, στ' οὐρανοῦ μου
τὰ πλάτια, κι ὕστερα τραβοῦν στῆς λησμονιᾶς τὶς «νάπες»!

Ὅπως τὶς πρωταντίκρυσα. Γλυκὲς χωριατοπούλες
μὲ τὰ σταμνιὰ καμαρωτὰ στὸν ὦμο φορτωμένες
κι ἄλλες σκυφτὲς στῆς λαγκαδιᾶς ν' ἀσπρίζουν τὶς ἀκροῦλες
μὲ μάγουλα σὰν τὴ φωτιά, μαντηλοσκεπασμένες.

Κόρες φτωχὲς τῆς γειτονιᾶς στὴν κορυφὴ ἀπ' τὰ νειάτα
μὲ ἁπλά, φτηνὰ φορέματα καὶ χαμηλοβλεποῦσες
ἀργοδιαβαίνουν τὰ στενὰ τῆς πόλης μὲ γεμάτα
τὰ στήθεια ἀπ' τοὺς γλυκοὺς καρπούς... Ὅλες μου αὐτές, οἱ Μοῦσες!

Στ' ἀπόσπερνου τὸ σύθαμπο περνοῦνε ἀπὸ τὸ νοῦ μου
θλιμένες, σὰν νὰ ἀκολουθοῦν, ἀργὰ μιὰ λιτανεία
οἱ ἀγάπες ὅπου σβύστηκαν ἀπ' τοῦ θολοῦ οὐρανοῦ μου
τὰ πλάτια... Κι ὅταν ἔρχονται μοῦ φέρνουν τὴν ἀνία...

Ἠπειρωτικὸς ἀγών, 27-1-1936

ΕΛΕΓΕΙΟ

Ἤρθες στὴ γῆ. Μιᾶς μάνας ἡ καρδιὰ
ἄρχισε τῆς στοργῆς τὸ καρδιοχτύπι.
Μὰ ἦταν γραφτό, μικρὸ παιδί,
νὰ μὴ διαβῆς τῆς ζωῆς τ' ἀγκαθοκήπι.

Ἄκακοι ἀγγέλοι στ' ἄσπρα τους φτερὰ
σὲ κρύψαν καὶ σὲ ὑψώσαν στὰ οὐράνια.
Πόσο σὲ μακαρίζω, ἀγνὴ ψυχή!
Ξένα σ' ἐσὲ τοῦ πόνου τὰ ρουμάνια.

Τοῦ πόνου τὰ ρουμάνια ὅπου σκυφτοὶ
ὁλημερὶς γυρνοῦμε ἀποσταμένοι.
Σκοτάδι γύρω, πόσο πνιχτικὸ
καὶ πόσο ἡ μοῖρα ἀγύριστα γραμμένη!

Ἠπειρωτικὸς ἀγών, 20-2-1936

ΚΟΚΚΙΝΟΙ ΣΤΑΥΡΟΙ

Ἄρρωστος εἶμαι. Κι ἡ νυχτιὰ μὲ τὰ σεντόνια τὰ σταχτιὰ
μοῦ τύλιξε τὴν ὅραση μὲς στὸ νοσοκομεῖο.
Μὲ πνίγει ὁ ἀγέρας σιωπηλά· κι ἀπὸ τὰ τζάμια τὰ θολὰ
διακρίνω, καθὼς σὲ ὄνειρο, μακρυὰ τὸ λατομεῖο...

Μοῦ καίγει ἡ θέρμη τὸ κορμί. Κι ἡ πρώτη, ἀκράτητή μου ὁρμὴ
πρὸς τὴν πικρὴ ἀναπόληση σβύνει σιγά, μ' ἀφήνει.
Ἔντονη ἀπόψε ἡ ἐρημιά, μοῦ φέρνει μιὰ βαρυθυμιὰ
ποὺ μόνο ἂν ἔρχονταν κοντά, θὰ μ' ἄφηνεν, ἐκείνη!

Μόνον αὐτὴ θὲ νὰ σκεφτῶ, μὲ τὸ κεφάλι μου σκυφτὸ
καθὼς κυττῶ ρεμβαστικὰ τὸ σκοτεινὸ ταβάνι.

Γλυκειὰ στὸν πόνο συντροφιά! Νἄταν κοντὰ σὰν ζωγραφιὰ
στὸ παραθύρι νἄρχοσουν... Ἡ σκέψη μου τὶ βάνει...

Ἄ! ὁ κατακόκκινος σταυρός! Σὰ νὰ μοῦ γνέφη: εἶναι καιρός...
Σ' ὅποιο πλευρὸ κι ἂν ξαπλωθῶ μπροστὰ θὰ μὲ φοβίζη,
Πῶς κλαίει, πῶς κλαίει ἡ φτωχὴ ψυχὴ ποὖμεινε ἀπόψε μοναχὴ
μ' ἕνα μονάχα σύμβολο ποὺ τὴ θανὴ θυμίζει!

Ἠπειρωτικὰ φύλλα, ἀριθμ. 2/1936

Η ΒΡΑΔΥΝΗ ΜΟΥ ΑΝΙΑ

Ἡ βραδυνή μου ἀνία μ' ἔχει ἀποστείλει
καθὼς περίτρομο φθίνει τὸ φῶς
νὰ τρέξω στὶς πεδιάδες σιωπηλὸς
ποὺ μάδησε ἡ βροχὴ τὸ χαμομῆλι.

Νὰ τρέξω, νὰ αἰσθανθῶ τὸ μάδημά του
κι ἡ ἀνάγλυφη στὸν πόνο μου ψυχὴ
στοῦ δωματίου τὰ σκότη μοναχὴ
θὰ νοιώθη νὰ στενεύουν τὰ δεσμά του.

Μὲ ὕπουλον ἄγγιγμα μὲ ψύχρανε ἡ κουρτίνα
κι ὑψώθηκε ἡ ἀγωνία — σταχτὶ πουλὶ
στὴν ἠρεμία τῆς νύχτας τὴ θολὴ
ποὺ ἀκοῦς, λές, τὴν ἀναπνοὴ ἀπ' τὰ κρῖνα.

Ἂν ἔρχονταν ἀπόψε ὁ θάνατός μου
θὰ τοῦ ἄνοιγα τὴ νεανικὴ ἀγκαλιά.
Γιὰ τ' ἄλλα, ἂν θάκλαια, κι ἡ πικρὴ μιλιὰ
κι ὁ παιδεμένος, σταθερὸς λυγμός μου!

Ἠπειρωτικὰ φύλλα, ἀριθμ. 4/1936

ΤΟ ΣΚΙΤΣΟ ΤΟΥ ΔΕΙΛΙΝΟΥ

Σὰ φάσμα μεγαλόπρεπο, βουβὸ τὸ δειλινὸ
μπῆκε ἀπ' τὰ διάφανα γυαλιὰ στοῦ δωματίου τὸ χῶρο.
Κι εἶναι τὸ φῶς του σὰ δειλὸ πρόσωπο μακρυνὸ
ποὖχει τῆς περιέργειας νοιώσει βαθειὰ τὸν κόρο...

Κάποια πικρὰ ἐπιβλητικὴ στοὺς τοίχους πέφτει σκιὰ
κι ἡ ἀπαυδημένη μου ψυχὴ τὴ ντύνεται μὲ θλίψη
— χιτῶνα μαῦρο, ἀξέφτιστο, ποὺ μὲ συντρόφεψε πιστὰ
γιὰ νὰ μὲ στείλη στὰ ψυχρὰ τῆς ἀπογνώσεως ὕψη.

Ἀπ' τὶς ταινίες, τὶς πορφυρὲς βομβοῦν σπαραχτικὰ
μ' ἀπεγνωσμένους συριγμοὺς οἱ δεσμευμένες μυῖγες.
Ἑνὸς ὀργάνου οἱ ἔγχρωμες φωνὲς ἠχοῦν παθητικὰ
κι ἀφήνουν τὰ παράθυρα τοῦ ὠχροῦ φωτὸς οἱ ρίγες.

Ἠπειρωτικὰ φύλλα, ἀρ. 6/1936

ΝΥΧΤΕΡΙΝΗ ΕΠΙΚΛΗΣΗ

Ἀπόψε σὲ καλῶ στὴ μοναξιά μου,
ρεμβαστικὲ ἀδερφέ μου μακρυνέ,
στὸ βραδυνό μας θάμπος, νὰ καθίσης
στὸ γνώριμό σου ἀπάνω καναπέ.

Πῶς σὲ ποθῶ στοχαστικὸς νὰ στέκης
βουβὸς ἀπὸ τὸ μόχθο τῆς δουλειᾶς
μὲ ἀρίγωτο τὸ μέτωπο, τὰ μάτια
στὰ ἴχνη κάποιας ἐνθύμησης παλιᾶς.

Ἡ συστολή μου ἀπόψε ὅλο στενεύει
καὶ σὲ ζητᾶ νὰ ζήσουν τὰ παλιὰ
ὅταν γοητευτικὴ ἄγγιζε τ' αὐτιά μας
ἡ παιδική σου, ἁρμονικὴ μιλιά.

Μοῦ τραγουδοῦσε κάποτε μὲ πάθος
κάτι τραγούδια μελαγχολικὰ
ποὺ ἡ σκιά τους πάντα μὲ τὴ νύχτα μπαίνει
ἀπὸ τ' ἀθῶα κουρτίνια τὰ λευκά.

Ἀπόψε σὲ ζητῶ στὴ μοναξιά μου
στοχαστικὲ ἀδελφέ· μὰ ἡ νέα ζωὴ
σὲ τράβηξε στ' ἀνούσια θέλγητρά της
γιὰ νὰ μὴ σοῦ ἀκουστῆ ξανὰ ἡ φωνή.

Στοὺς χώρους τοῦ σπιτιοῦ μας ποὺ πληθαίνουν
τῶν μακρυνῶν του ὑπάρξεων οἱ σκιὲς
ποὺ ὅταν καμιὰ φορὰ τὸ θυμηθοῦνε
γυρνοῦν δειλὰ-δειλὰ νοσταλγικές...

Ἠπειρωτικὸς ἀγών, 6-3-37)

ΣΥΝΟΜΙΛΙΑ ΜΕ ΤΗ ΜΑΝΑ ΜΟΥ

Τὸ βράδυ πέφτει κι ἔμεινα στὴν ἄφωνην αὐλὴ
μὲ σκοτεινὲς τὶς κάμαρες· προσμένω νὰ μιλήσης.
Ξέρω σ' αὐτὸ φύλλωμα π' ἀδιάκοπα φιλεῖ
τὸν τοῖχο, ἀπόψε, Μάνα μου, ψυχὴ θὰ κατοικήσης.

Πόσο ἀγαποῦσες τὰ θαμπὰ τὰ σούρουπα! Σκυφτὴ
πάντα σὲ μι' ἄκρη τῆς αὐλῆς μὲς στὸ σκοτάδι, ὦ Μάνα!
Τὶς ἤρεμες καλονυχτιὲς ἐκεῖ γονατιστὴ
ἄκουγες πίσω ἀπ' τὸ βουνὸ ποὺ σήμαινε ἡ καμπάνα...

Εἴμουν κι ἐγὼ ποὺ μ' ἔθελγαν τὰ βράδυα. Σιωπηλοὶ
κι οἱ δυὸ εἴμασταν ρεμβαστικοὶ κι ἔφευγε πέρα ὁ νοῦς μας...
Τῶν περσμένων ἄναβε σιγὰ ἡ ἀνατολὴ
κι ἔφεγγε λίγο τοὺς θολοὺς ἀπ' τὴν πικρία οὐρανούς μας...

Ἔξαλλοι ὀνειρευόμαστε τὸ δάσος, ἐκκλησιὲς
ποὺ οἱ βλοσυρὲς μᾶς μίλησαν κάποτε ἁγιογραφίες,
ὡραῖα πουλιά, παράξενες παγανικὲς μιλιὲς
σὲ βραδυνὲς ἀπέραντες τῶν κάμπων νηνεμίες.

Σ' αὐτὰ ποὺ νοσταλγούσαμε γυρνᾶς τώρα ψυχή.
Πάντα τὰ νιάτα σου ἄτονα θὰ βλέπουν, θὰ μιλοῦνε...
Μὰ ὅταν θἀρθῆς στὴ φυλλωσιὰ νὰ μείνης μοναχὴ
τὸ βράδυ, οἱ ἀνεμόμυλοι μέσα τους θὰ γυρνοῦνε.

Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν

ΤΟ ΠΙΑΝΟ... ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Οἱ συμφωνίες ἐρχόνταν μακρυνὲς
ἀπ' τ' ἀνοιγμένο ἀντίκρυ παραθύρι.
Ἀκούοντας ὅλες τὶς θερμὲς φωνὲς
στὸ πιάνο μιὰ χλωμὴ ὀμορφιὰ ἔχει γείρει.

Ἀπελπισμένη θἄναι ὡς τὰ λευκὰ
τῆς παραλύσαν ἐπιδέξια χέρια
καὶ τὸ ρεμβαστικὸ βιβλίο μπροστὰ
τὸ ξεφυλλοῦν τῆς γειτονιᾶς τ' ἀγέρια.

Φαίνεται νὰ κλαψε τὰ ἡδονικά
της μέλη τὰ σπαράζει ἀόριστη λύπη.
Κάτι σημαντικὸ πραγματικὰ
μὲς στὴν πικρία τῆς μοναξιᾶς της βλέπει.

Ἀπ' ἄλλο μέρος νότες μακρυνὲς
φτάνουν γοητευτικὲς — καὶ μοῦ γελοῦνε...
Μὰ πιὸ πολὺ ἀπ' τὶς ἄδολες φωνὲς
τὸ πιάνο, τὸ βιβλίο μὲ συγκινοῦνε.

27-5-37

(Μὲ ἄλλη μορφὴ (παραλλαγὴ) τὸ ποίημα, συμπεριλήφθηκε στὴ συλλογή του «Νυκτερινὰ» ποὺ ὑποβλήθηκε στὸ διαγωνισμὸ τῆς «Λέσχης Ἰωαννίνων» κι ἀπέσπασε ἔπαινο. Τὸ παραθέτω, ὅπως δημοσιεύτηκε στὴν «Ἤπειρο» (6-2-38). Ἡ συλλογὴ αὐτή, ἀπ' ὅ,τι ξέρω, ἔμεινε ἀνέκδοτη. Ὁ φίλος Φρίξος Τζιόβας μοῦ εἶπε πὼς εἶχε ἐπισημανθεῖ στὸ ἀρχεῖο τοῦ Λ. Βρανούση).

Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΠΙΑΝΟ

Ἄναστρη νύχτα φθινοπωρινή.
Μπροστά μου ἕν' ἀνοιγμένο παραθύρι.
Καὶ σταματώντας νότες καὶ φωνὲς
στὸ πιάνο μιὰ χλωμὴ ὀμορφιὰ ἔχει γύρει.

Ἀπελπισμένη θάναι ὡς τὰ λευκὰ
τῆς παραλύσαν ἐπιδέξια χέρια

καὶ τὸ ρεμβαστικὸ βιβλίο μπροστὰ
τὸ ξεφυλλοῦν τῆς γειτονιᾶς τ' ἀγέρια...

Φαίνεται νάκλαψε· τὰ ἡδονικά
της μέλη τὰ σπαράζει ἀόριστη λύπη.
Κάτι σημαντικὸ πραγματικὰ
μὲς στὴν πικρία τῆς μοναξιᾶς τῆς λείπει.
. . . . . .
Οὔτε φωνές, οὔτε περαστικοί.
Εἶν' ἡ γυναίκα ἀκόμα ἐκεῖ γυρμένη.
Κι ἡ σιωπηλὴ τοῦ πιάνου μουσικὴ
ἔρχεται στὴν ψυχή μου κουρασμένη.

Ἤπειρος, 6-2-38

ΦΑΝΤΑΞΑΝ ΤΗΣ ΓΕΙΤΟΝΙΑΣ ΟΙ ΑΥΛΕΣ...

Φάνταξαν τῆς γειτονιᾶς οἱ αὐλὲς
ἀπ' τὶς ἀνοιχτὲς τριανταφυλλιές!
Τοῦφες μὲ τριαντάφυλλα γελοῦν
ἀπ' τὶς πόρτες κι ἐντὸς μᾶς καλοῦν.

Μὲ φουστάνια ἁπλᾶ, χρωματιστὰ
κι ὡς μὲ τὸ λαιμὸ ψηλά, κλειστὰ
χλωμὲς λίγο, κάθονται οἱ πολλὲς
κόρες, δίχως λόγια καὶ μιλιές.

Καὶ μιλοῦν μονάχα μὲ σιωπή:
— Θὰ φανῆ ἀπ' τοῦ δρόμου τὴν καμπή;
Ἄχ, κι ἡ κοριτσίστικη ψυχὴ
λέει τὴ μαθημένη προσευχή...

Πέφτει ἡ ἀσθενική, πέφτει ἡ ἀντηλιὰ
—σάμπως νάχῃ φτάσει ἀπ' τὰ παλιά...
σ' ἄσπρους τοίχους, σὲ κατώφλια ὑγρὰ
μὲ σκαμνιά, παιδάκια, μὲ χαρά...

Ντύθηκαν τῆς γειτονιᾶς οἱ αὐλὲς
μὲ γλυκὲς φωνές, τριανταφυλλιές.
Κι ἴσα μὲ τὸ βράδυ τὸ κρυερὸ
θὰ γυρίζω ἐτοῦτο τὸν καιρό...

Ἤπειρος, 13-3-38

ΒΡΑΔΥΝΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ

Τὸ βράδυ αὐτὸ μὲ κούρασε πολὺ
καὶ μ' ἔντυσε τοῦ φόβου τὴ στολή.

Ἴσως ἡ θύελλα ποὖρθε ριγηλὴ
κι ἔκαμε τὸ πουλὶ νὰ συσταλῇ.

Πῶς ἀνασαίνουν μέσα στὴ σιωπὴ
τὰ φύλλα! Στόμα δὲ θὰ μοῦ τὸ πῇ.

Ἀπὸ τὴ βραδυνὴ γλυκειὰ βροχὴ
τοῦ κήπου μου ἐζωντάνεψε ἡ ψυχή.

Μιὰ φωτεινὴ κι ἀδύνατη γραμμὴ
ἀπ' τὸ φεγγάρι, πάει στὴν προτομή.

Ποὺ στὸ παράθυρό μου σιωπηλὴ
κι ἐκείνη γιὰ τὴν πλήξη της μιλεῖ.

Ἤπειρος, 27-3-38

ΓΛΥΚΕΣ ΚΥΡΙΕΣ ΠΕΡΑΣΑΝ...

Γλυκὲς κυρίες περάσαν μεσημέρι
καὶ πήγαιναν κατὰ τὴν ἀντηλιά.
Πλούσιος ἀγέρας σειοῦσε τὰ μαλλιὰ
(τὰ καστανὰ μαλλιὰ μ' αὐτὸ τ' ἀγέρι!)

Ἔπαιζαν μὲ τὰ δάχτυλα οἱ λεπτοὶ
μίσχοι ἀπὸ τ' ἄνθη ποὺ ἔφερναν στὰ χέρια
καθὼς στὸν ἐπιτάφιο τ' ἁγιοκέρια
—ἔπαιζαν κι ἀπέ, ἐστέκονταν σκυφτοί.

Μὲ τὴν καρδιὰ σφιχτὴ καὶ μὲ κλεισμένα
τὰ χείλη, ἔβλεπα πέρα σιωπηλὸς
κι ἦταν γιὰ μένα, ὡσὰν κάποιος παλιὸς
σκοπὸς νάφτανε ἀπὸ τὰ περασμένα...

— Ξέρω πὼς τὴν ψυχή σας τὴν ἀγγίζει
γλυκιὲς κυρίες, πικρία, κάποια σταλιά...
Ξέρω, κι εἶναι γι' αὐτό, στὴν ἀντηλιά,
ποὺ ὁ νοῦς μου ἀπὸ κοντὰ ἀπὸ σᾶς γυρίζει.

Καὶ κάλλιο ἀπ' τὶς βεντάλιες εἶν' ἐκεῖνα
τ' ἄνθη, τὰ κόκκινα ἄνθη, οἱ ἀγκαλιές!
Κι ἀπ' τὶς πολλές, τὶς φλύαρες, τὶς μιλιὲς
κάλλιο ἡ σιωπή σας, ἡ σιωπὴ ἀπὸ κρίνα...

Ἤπειρος, 17-4-38

ΠΕΝΘΟΣ

Περαστικὴ στὸ δρόμο, ντροπαλή,
μ' ἕνα φύλλο στὰ χέρια σου μιλοῦσαν.
Μεσημέρι.. Κι ἔρριχνε βροχὴ ψιλὴ
καὶ στὶς ἄκρες τὰ παιδιὰ γελοῦσαν.

Βρέχεσαι ἀπ' τὸ χλωρὸ μετάξι τῆς βροχῆς
καὶ τὸ βῆμα ἀντηχεῖ, σὰν τὴ βροχή, - ἐλαφρά.
Τὸ καπέλο νότισε τῆς ἐποχῆς
μὲ τὰ χρωματιστά, τὰ μεγάλα φτερά.

Ντυμένη εἶσαι στὸ κρέπι καὶ στὸ ρεμβασμό,
περπατᾶς καὶ τὰ χείλη σου μιλοῦν σὲ μένα
γιὰ τὶς ἄλλες μέρες, γιὰ τὰ περασμένα...
Μὴν ἄκουσα, ἐδῶ γύρω, ἕνα λυγμό;

Πένθος νωπὸ ἀναβλύζει ἀπ' τὶς πτυχές,
ἀπὸ τὰ κρέπια σου μέσα, ἀπ' τὴ μιλιά σου.
Λίγες στάλες βροχῆς ἀπ' τὶς ραφὲς
τοῦ καπέλλου ἔπεσαν στὰ μαλλιά σου...

— Μύρισες τὸ παλιὸ τὸ ἄρωμα τῆς βροχῆς
στὴ χλόη ἀπάνου - ἀπὸ τὰ περαμένα;
Ἄχ, τὶ καπέλλο ἐπρόσθεσες τῆς ἐποχῆς
μονάχα στὴ δειλή, τὴ γνώριμη παρθένα!

Ἠπειρωτικὸς ἀγών, 26-3-39

ΕΓΚΩΜΙΟ

Χτύπησαν τὰ πλῆκτρα στὴ σειρά:
ἄνεμος ἀπ' τὴ δεντροσειρὰ
καὶ πουλιὰ καὶ ρίγη καὶ δροσιὲς
σὲ πρωινὲς ἔξαλλες φυλλωσιές.

— Πές μου τὸ σκοπὸ τὸν ἐαρινό.
Χέρι ἀποσταμένο καὶ λιγνὸ
γέμισέ μου τὴ γυμνὴ ψυχὴ
μὲ τὴ γιορτινή σου προσευχή.

Στὸ παλιό, τὸ γυάλινο κλαβιὲ
κάθονται οἱ κορδέλες σου οἱ μαβιές.
Κι ὅλο φεύγουν, φεύγουν τὰ φτερὰ
πάνω ἀπὸ στεκούμενα νερά.

Μὴ τελειώση αὐτή σου ἡ προσευχή.
Τὶ καλὴ τῶν τόνων σου ἡ βροχή!
Καὶ τὰ μάτια σου εἶναι ἀστραφτερὰ
ἀπ' τὰ δάκρυα κι ἀπ' τὴ χαρά.

Κουρασμένη μου εἶτανε ἡ ψυχὴ
ἀπ' τὴ θλίψη κι' ἀπὸ τὴ βροχή.
Μὲ τὸν ἀλλόκοτο νυχτερινὸ
γέμισε ἡ ψυχή μου γαλανό!

Ἄλλο ἀπ' τὸ ἐγκώμιο τί νὰ πῶ
παίξιμο ἀλαφρὸ καὶ χαρωπό.
Ὅ,τι σὲ ὄνειρο εἶδα ἕναν καιρὸ
Τὸ ἔφερες μπροστά μου φανερό!

Ἠπειρωτικὸς ἀγών, 21-5-39

ΕΙΝΑΙ Ο ΛΥΓΜΟΣ ΜΟΥ ΑΠΟΨΕ

Εἶναι ὁ λυγμός μου ἀπόψε, ἕνα πουλὶ
ποὺ πάει στὴ φωτερὴ τὴν κάμαρά σου
γιὰ νὰ μαντέψῃ, θέλει, τὰ ὄνειρά σου
γιὰ τὸ ἀτρικύμιστο, ἔρχεται, φιλί.

Σὲ βάζο ἀπὸ λουλούδια θὰ καθίσῃ
ἀπὸ γυαλὶ γαλάζιο κι ἀπὸ ἀφρό...
κι ἀνάμεσα ἀπ' τὰ φύλλα, φανερό,
διακριτικὰ κι ἀθῶα θὰ σοῦ μιλήσῃ.

Ἄνοιξε ἕνα τριαντάφυλλο πρωινὸ
ἡ ἀγάπη μας — καὶ τάχα, νὰ πεθάνῃ;
Ὅμως κι αὐτή σου ἡ ἀνάμνησι μοῦ φτάνει
πάντα, νὰ βλέπω ξάστερο οὐρανό...

Ἔρχεται ὡς τὴν καρδιά μου γαλανὸ
φῶς ἀπ' τὶς γρίλιες σου τὶς ἀνοιγμένες,
σὰν δυὸ φτερὰ μεγάλα, ἀποσταμένες
τὸν ὕπνο ἀκαρτεροῦν τὸ βραδυνό.

Εἶναι ὁ λυγμός μου, ἀπόψε, ἕνα πουλὶ
ποὺ πάει στὴ φωτερὴ τὴν κάμαρά σου
ν' ἀκούσῃ νότες, νὰ ἰδῇ τὰ ὄνειρά σου...
Τὸ θέλεις τὸ ἀτρικύμιστο φιλί;

Ἠπειρωτικὸς ἀγών, 25-6-39

ΦΑΝΤΑΣΙΑ

Ἡ κυρία ἀγάπησε τὰ φύλλα
στὸ θλιμμένο, ἐαρινὸ δρυμό.
Σφίγγει τὸ λυγμό της στὸ λαιμὸ
καὶ στὸ δέρμα βόσκει ἀνατριχίλα.

Ἡ κυρία τὸ βῆμα ἔχει κομμένο
καὶ τὸ στόμα διπλοσφαλιστό.
Καίει τὸ βλέμμα στὸ ἄλλοτε πιστὸ
κι ἀπ' τὸ κλάμμα ἀθῶα πρασινισμένο...

Ἄχ! χλωμὴ κυρία μὲ τὰ βαμμένα
βλέφαρα, τὰ χείλη τὰ νεκρά!
Πλάϊ στὰ βήματά σου τὰ μικρὰ
περπατῶ μὲ πόδια κουρασμένα.

Ἔρχονται μαζί μου ἀναστημένα
τὰ ὄνειρά μου ἀπ' τὸ σκιερὸ σχολειό.
Μέσα στὸ καπέλλο τὸ παλιὸ
τὰ μαλλιά μου εἶναι φυλακισμένα.

Τὰ γαλάζια βράδυα μοῦ μιλοῦσες
μὲ μιὰ ἁπλή, βελούδινη φωνὴ
καὶ σὰ μιὰ παρθένα κέρινη
τὶς γλυσίνες τῆς αὐλῆς φιλοῦσες!

Ἠπειρωτικὸς ἀγών, 4-2-40

ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΝΙΚΟΥ ΧΑΜΟΥ

ΒΕΝΕΤΣΙΑΝΙΚΗ ΜΠΑΛΛΑΝΤΑ

Τ....

Στοῦ ἐρημοκάστρου τὶς θλιβὲς κι' ἔρμες τῶν Πύργων σάλες
ἴσκιοι διαβαίνουν οἱ καιροὶ στήνουν χοροὺς οἱ χρόνοι.
Βιόλες ἀνθοῦν στὶς ξέθωρες ἀραδιασμένες γιάλες
κι ὅλο γυρνοῦν καὶ ξαναζοῦν κάποιοι θλιμμένοι τόνοι
—λησμονημένου θρύλου— τὴν ἱστορία τὴν παλιά,
τῆς Ξωθιᾶς ποῦχε τὸ φέγγος στὰ μπουκλόχρυσα μαλλιὰ
τῆς Σελήνης τῆς γλυκειᾶς ποὺ θαμποφωτάει θλιμμένη
στ' ἀργυρόχρυσσα τὰ θάμπη στ' ἀργυρόξανθα νερά.
— Ἀπ' τὰ μάκρη τοῦ βορρᾶ.

Ἔτσ' ὁ θρῦλος ἀρχινᾶ — γιὰ τὴ πολυγυρεμένη
ἤρθανε ρηγόπουλα π' ὅλα ἀγγέλους μοιάζουν
χρυσοστολισμένα καὶ θρονὶ τῆς τάζουν
κι ἤρθαν Καστελάνοι γιὰ τὴν ξακουσμένη
τὴν Ξωθιὰ κι ἱππότες σιδεροφραγμένοι
Μὰ ἡ κόρη ἀρνιέται
ὅλο συλλογιέται
Καὶ στοῦ Πύργου τὶς κορφὲς μοναχὴ ξεχνιέται
Ποιός; γητιές, πλανέματα
ποιός πλάνες, γητέματα
στὴ Ξωθιὰ ἔχει κάνει
καὶ στοῦ Πύργου τὶς κορφὲς στὴ νυχτιὰ πλανιέται
ποιὰ τὰ γητέματα
νὰ λύση τὰ πλανέματα
τὴν Ξωθιὰ νὰ γιάννη
Καὶ ρωτοῦν οἱ μαντολόγοι τ' ἀστρικὰ
καὶ ρωτοῦν κι οἱ μάγισες τ' ἀγερικὰ
Κάνουν ξόρκια κάνουν μάγια
(φτωχὴ λουλουδένια τάγια)
Ποιός; στὴ νύχτα τὴν πλανεύει
τὴν Ξωθιὰ καὶ δὲ γερεύει.
Βάλαν Βάρδιες καὶ φυλάξαν στ'ἀκροπύργια στὴ νυχτιὰ
καὶ τὸν πλᾶνο βρήκανε τὸν ξελογιαστή· γιὰ τὴν Ξωθιὰ
παίζει ἀγάλι
στὸ κανάλι
Τρέμουλα γλυκοῦ σκοποῦ, τοῦ καλοῦ παλιοῦ καιροῦ
στὴ χρυσόχορδη μαντόλα μυστικόλαλες μπαλλάντες.
Κι οἱ βαρδιάνοι ἀπὸ τὸ Κάστρο σιδερόφρακτοι χουμίξαν
τ' ἄρχοντα τοῦ Βενετσιάνου εἶχαν διάτα τοῦ σκληροῦ
καὶ τὸν πιάσαν καὶ τὸν πνίξαν
τὸ φτωχὸ τραγουδιστή.
Κι ἡ Ξωθιὰ πάνω ἀπ' τοῦ Πύργου τὶς ντεντελωτὲς γιρλάντες
ὡς τὸν θώρει πέφτει ἀγάλια καὶθρηνεῖ γονατιστὴ

τ' ἄστρα σβύναν τ' ἀχτιδόχρυσα κι ἔγερνε ἡ Σελήνη
μαῦρα κρέπια σκοτεινά, μυστικόπαθη γαλήνη
τὴ νυχτιὰ τυλίγανε καὶ τοὺς Πύργους καὶ τὸ Κάστρο.
Ἔγειρεν ἀπ' τὶς κορφὲς του ὦ! μεγάλη συμφορὰ
καὶ στὸν τάφο τοῦ καλοῦ της στ' ἀσημένια τὰ νερὰ
χάθηκε καὶ σβύστηκε σὰν τὸ πλᾶνο τ' ἄστρο...
. . . . . .
Στοίχειωσε τὸ κάστρο κι ἀραχνιάσανε τὰ τούλια
στὶς θλιβὲς τῶν Πύργων σάλες κρώζουνε τὰ πενθοπούλια
καὶ γυρνᾶνε στὶς κορφὲς ἱππότες καβαλάρηδες
καὶ φυλᾶνε στὶς νυχτιὲς πυργοφυλαχτάρηδες.
Στὶς νυχτιὲς τ' Ἀπριλομάη ἴσκιος βγαίνει ἡ Ξωθιὰ
γιὰ ν' ἀκούῃ τὸν καλό της στὸ κανάλι, στὴ νυχτιά.

Ἔτσι τὄθελε ὁ ρυθμὸς καὶ τὸ κλώσανε οἱ μοῖρες
καὶ τὸ ξόμπλιασαν οἱ ρίμες καὶ τὸ τραγουδῆσαν Μοῦσες
Στὶς χρυσόχορδες τὶς λύρες
δέσανε τὸ στῖχο οἱ μοῖρες
καὶ τὸ πλέξαν καὶ τὸ παίξαν Μοῦσες ἀηδονολαλοῦσες
τὸ τραγοῦδι ποὺ τὸ ζοῦν μαντόλες καὶ κιθάρες
σὲ γόνδολες ὅπου σκορποῦν τρικυμιστὲς λαχτάρες
τραγουδιστὲς σὰν τραγουδοῦν γιὰ τὶς χρυσομαλλοῦσες
τὶς Βενετοποῦλες ὅταν παίζουν καὶ γυρνοῦν ἀγάλια
στὰ χρυσὰ τὰ μαγεμένα Βενετσιάνικα κανάλια.

Ἠπειρωτικὰ φύλλα, ἀριθμ. 3/1936

ΙΝΔΑΛΜΑ

Σ' ἀγγελοτέρισμα γλυκὸν ἑφτάκαλες λαμπράδες
ἁπλὲς κι ὡραῖες τὶς γραμμὲς μιᾶς ἀντηλιᾶς τοῦ πλάστη
στῆς πινελιᾶς ἀσύγκριτα ὁ χρωστήρας ὀμορφάδες
σ' ὠχρῆς Μαντόνας χάραξε τοῦ Ραφαὴλ μιὰ πλάση.

Μιᾶς ἁρμονίας ἄφθαστης ρυθμοὶ καὶ μελωδίες
ἅρπας ψαλμοὶ στὸ σμίλεμα σοφῆς δημιουργίας
καὶ μουσικῆς ἀπόκοσμης ἄνιωτες συνοδίες
τὴ λύρα φέρνουν μυστικὰ σὲ τόνους μιᾶς μαγείας.

Σ' εὐλαβικὸ προσκύνημα σὲ μελωδίες φέρνω
τόνων ἀνέκφραστων γλυκῶν ἀνείπωτη ὑμνωδία
γλυκόηχη καὶ ψαλμῶν στὴ λύρα ἀποσέρνω
σὲ μιὰ Ὀρφικὴ ταιριάζοντας τοὺς ἤχους μελωδία.

Ἠπειρωτικὸς ἀγών, 6-4-37

ΣΥΜΒΟΛΑ

Τῶν ἰδεῶν ἀπόστολοι προφῆτες θρησκευμάτων
σὲ κορυβάντων κύμβαλα πνίγοντας τὴ φωνή,

ὑψώσατε γυρεύοντας καὶ σὲ ψαλμοὺς ἀσμάτων
τῶν σύμβολων, στ' ἀνύπαρκτα ὑπαρκτά, ἰδέα τρανή.

Ἰδέα ποὺ μυθεύματα τὴν ἔζησαν αἰώνων
σὲ μιᾶς Σαχάρας ἔρημο, ἁγνὰ τῶν ποιητῶν
δράματα, κι ὑψώσανε στὴν ἄμμο, λεγεώνων
Σύβιλες, προφητάνακτες, ρήσεις τῶν προφητῶν.

Χαλάσματα καὶ σώριασμα τοῦ λογισμοῦ, σπαράζω
στῶν πάντων ἐκμηδένισμα, τοῦ Γολγοθᾶ Θεὲ
στὴν ἀπιστία -ἰλὶ λαμὰ σαβαχθανὶ- σοῦ κράζω
σ' ἀπεγνωσμένην ἔκκληση τ' ἀνθρώπου ἁγνὲ υἱέ.

Ἠπειρωτικὸς ἀγών, 17-4-37

ΗΛΙΟΚΑΛΗ

Ποιανοῦ θεοῦ χαμόγελον ἀφροπλασμένο πλᾶσμα
ποιανῆς νεράϊδας γέννημα ἡλιόκαλη εἶσαι αὐγὴ
ποιᾶς Ἄριας παναρμόνιας λεπτῆς σαγήνης ἄσμα;
Κι ἄφωνος μένει ὁ ποιητὴς κι ἡ λύρα του βουβή;

Τοῦ Ζέφυρου τὸ φύσημα τοῦ Μελτεμιοῦ τὸ χάδι
ἔχει ἡ πνοή σου, ξωτικιά, τ' ἀπείρου τὴ γαλήνη
τ' ἀσύννεφο τὸ μέτωπο τῶν λουλουδιῶν τὴ χάρη
κι ἔχει γαρδένιας ἡ ὄψις σου γλυσσίνας τὴ σαγήνη.

Ὦ ποίημα μιᾶς ἄφατης νιρβανικῆς γαλήνης
στῶν σαπφειρένιων ὀμματιῶν ὁ Ἀπόλλωνας σιγεῖ
τὸ φέγγισμα καὶ στῶν μαλλιῶν χρυσόφωτης σελήνης
κι ἄφωνος μένει ὁ ποιητὴς κι ἡ λύρα του βουβή.

Κραυγή, 18-4-37)

ΑΓΝΗ ΨΥΧΗ

Ἁγνὴ ψυχὴ γλυκόθωρης ἀθώρητης Μαντόνας
ἀπ' τὰ ρουμπίνια τῆς αὐγῆς -ἀχνὲς δροσοσταλίδες--
καθάρια κι ἀπ' τὸ φέγγισμα λαμπρὴ τῆς λαμπηδόνας
χρυσονεροφτερούγιστες τοῦ ἥλιου χρυσαχτίδες.

Ἁγνὴ ψυχὴ σὲ δέηση τῶν ἀστεριῶν στὴ νύχτα
σ' ἀτλάζινους ποὺ ὑψώνεται μέσ' τ' ἄπειρο νὰ φτάση
σ' οὐράνιους θόλους μυστικὰ μέσ' τὴ φεγγαρονύχτα,
γλυκειὰ κι' ἀπ' τὸν ἀνασασμὸ τῶν λουλουδιῶν στὴν πλάση.

Ἀθώρητη ἁγνὰ φέρνοντας μὲς τῶν ψαλμῶν τὸν αἶνο
τὸ πιὸ λαμπρὸ τοῦ ποιητῆ τὸ δῶρο τοῦ Μεσσία
-ἁγνὴ λατρεία- στὸ βωμὸ μπρὸς στῆς ψυχῆς σου·
σὲ μιὰν ἀγνὴ κι ὑπέροχη καὶ μυστικὴ ραίνω θυσία.

Ἠπειρωτικὸς ἀγών, 27-4-37

ΤΟ ΓΚΡΕΜΙΣΜΑ ΤΩΝ ΘΕΩΝ

Τ' ἔχουν ἀπόψε οἱ Θεοὶ καὶ τρίζουν τὰ εἴδωλά τους
κι ἔρημοι εἶναι οἱ ναοὶ καὶ σβύσαν οἱ βωμοί;
Ποιᾶς σκέψης θόλωσε θολὸ νέφος τὰ μέτωπά τους
κι ἀπόμειναν ἐκστατικοὶ κι ἀσάλευτοι, βουβοί;

Στὴν Ἰουδαία τῶν μικρῶν καὶ ταπεινῶν τὸ μίσος
μ' ὀχλοβοὴ στὸ Γολγοθᾶ σέρνει κι ἀλλαλαγμοὺς
κι ἀστόχαστα Θεὸ π' ἀργοπεθαίνει, ὦ βύσσος
ἁγνῆς θυσίας ἁγνισμὸς - λὲς σὲ θεῶν τριγμούς.

Γονατιστοὶ μπρὸς στὸ σταυρό, οἱ Θεοί, τοῦ Ναζωραίου
σωριάστηκαν συντρίμματα κι ἀπ' τῶν παληῶν θεῶν
ὑψώθηκε τὸν χαλασμὸν τ' ἁγνοῦ Θεοῦ κι ὡραίου
τῶν νέων, τῆς ἀγάπης, ἡ θρησκεία ἰδεῶν.

Κραυγή, 31-5-37

ΟΡΑΜΑΤΙΣΜΟΣ

Σ' ἐνόραση προφητικὴ τελετουργὸ μὲ κράζουν
σ' ὕμνο, μοῦσες ἱέρειες, πανάρχαιας θρησκείας
σὲ μεγαλόπρεπους βωμοὺς τῆς δόξας, ποὺ φαντάζουν
στὸ θρίαμβο τοῦ μέλλοντος, λευκῶν ναῶν σοφίας.

Θριαμβευτὴς τοῦ χρόνου, ἁγνὸς π'τῶν ἰδεῶν τὸ σάλο
τοῦ Προμηθέα, μυσταγωγός, τοὺς πάλλευκους ναοὺς
φέρνω μιᾶς ὑπεράνθρωπης, ἰδανικὸ μεγάλο,
θυσίας ὁλοκαύτωμα τὴ δόξα στοὺς λαούς.

Τοῦ Προμηθέα στὸ ἱερὸ πῦρ θριαμβικὰ κρατώντας
τὴ δόξα μιᾶς ἀνατολῆς φωτίζω ἐνῶ δειλὰ
στ' ὁριζόντων τ' ἄδυτα τοῦ μέλλοντος θωρώντας
σατανικὸς ἱερόσυλος προφητικὰ μιλᾶ.

Ἠπειρωτικὸς ἀγών, 28-10-37

ΑΝΑΜΕΝΟΜΕΝΟΣ ΜΕΣΣΙΑΣ

Τὰ βιβλικὰ τῶν προφητῶν, ὁράματ' ἀκλουθώντας
Τρέχει ὁ λαὸς τοῦ Γεχωβᾶ μὲ ματωμένα πόδια
Στοῦ χρόνου τ' ἀργοκύλημα τὴ λύτρωση ζητώντας
Ἀπὸ τῶν ἄδειων οὐρανῶν τὰ βιβλικὰ Τριώδια.

Γιὰ τὰ χαμένα ἰδανικά, στὰ ἐρείπια γυρμένος
Τοῦ Σολομώντειου ναοῦ, θρηνητικὰ μιλάει·
Ἐνῶ γλυκὰ τὸν ἐρχομὸ τοῦ λυτρωτῆ - φερμένος
Σ' ὁρίζοντες προφητικοὺς - σ' ὁράματα θωράει

Κι ὑψώνεται, στὸ διάστημα τῆς τροχιᾶς τοῦ χρόνου
Θρηνητικὰ ὁ Ἰσραὴλ σὲ μιὰ Ὀρφικὴ ἱκεσία
Δυναμωμένος μυστικά, στὴν ἀγωνία τοῦ πόνου
θρονιάζοντας ἀπάνω του τὸ λυτρωτὴ Μεσσία.

Ἤπειρος, 6-2-38

ΦΑΟΥΣΤ

Ὡραιολάτρης κίνησ' ἀπ' τὴ χώρα τῶν ὀνείρων
στ' ἀπείρου πλάνης τοὺς ἁγνοὺς τοὺς κόσμους τῶν θεῶν
στοῦ θόλου τ' ἀσπροκέντητο τ' ἀτλάζι τῶν σαπφείρων
κι ἔγυρα -Φάουστ- στοὺς ψηλοὺς ναοὺς τῶν ἰδεῶν.

Καὶ τῶν θεῶν τὰ εἴδωλα γκρέμισα στὴν ψυχή μου
κι ὑψώθηκα θριαμβικὰ στὰ ἐρείπια τῶν ναῶν
καὶ στῶν καιρῶν τὴν ἄφεγγη Σαχάρα τῆς φυγῆς μου
εἶδα γυρνώντας στὴν ἱερὴ σοφία τῶν λαῶν.

Κι ἦρθ' ἄναρχος πάνω στὴ γῆ -πνεῦμα ὀργῆς- ζητῶντας
τὸ γκρέμισμα κάθε φθαρτοῦ σκοποῦ πεισματικά.
Σὲ γοητεία -ἁγνὴ ψυχὴ- ἀσύγκριτη θωρώντας
ἄφθαρτη, ἁγνὴ τῆς ζήσης μου, μιὰ Μέκα εὐλαβικά.

Ἤπειρος, 13-3-38

ΣΠΑΡΤΑΚΟΙ

Τυφλοὶ οἱ λαοὶ μὲς τῶν Θεῶν τὴν ἄφεγγη λατρεία,
καὶ στῶν παθῶν τὸ νέφωμα, γέρνουν μπρὸς στῶν ξοάνων
τὴ δύναμη, καὶ σ' ὄνειρο θωροῦνε τὴ θρησκεία
τῶν Σπάρτακων ποὺ φεύγουνε στὰ ἡλύσια τῶν Παιάνων.

Τῶν Σπάρτακων ποὺ γέρνοντας στοῦ λυτρωμοῦ τὴν πάλη
ἀπ' τῆς ἀλήθειας τοὺς ναοὺς φέρνουν εὐλαβικὰ
τὰ ἰδανικὰ ποὺ στῶν καιρῶν τὴ νεφωμένη ζάλη
μὲς τὴν ἁγνὴ θυσία τους ὑψώνουν θριαμβικά.

Κι ἐνῶ οἱ λαοὶ ἀδύναμοι θωροῦν ἀπ' τὴ γαλήνη
ὁ Ναζωραῖος ὁ χλωμὸς προβάλλει μυστικὰ
-κλείνοντας μὲς τὸ βλέμμα του τοῦ κόσμου τὴν ὀδύνη-
Πρὸς τῶν Σπαρτάκων τὴν Ἐδὲμ νὰ βλέπη ἐκστατικά.

Ἤπειρος, 10-4-38

ΨΥΧΗ ΤΟΥ ΔΕΙΛΙΝΟΥ

Ἀχολογάει στὸ δειλινὸ ὁλόθλιβα ἡ καμπάνα
κι οἱ ἄγγελοι μὲς τοὺς κάλυκες τῶν λουλουδιῶν θλιμμένοι
σέρνουν μέσ' τ' ἀνθοπέταλα μὲ δάκρυα σερενάτες
στοῦ ἡλιοῦ τὸ γέρμα ὁλόχλωμοι καὶ λιγοθυμισμένοι.

Ἀνέκφραστα ἐφάνταζε τῶν κάμπων ἡ γαλήνη
στοὺς χρυσαφένιους ποταμοὺς πόχουνε ἡ θεία δύση
-σ' ὁλόφωτης μιᾶς πυρκαϊᾶς τὸ θρίαμβο δοσμένη-
νέκταρ ἀπαλοχύνοντας τὴ λήθη μέσ' τὰ μίση.

Ἀχολογάει στὸ δειλινὸ ὁλόθλιβα ἡ καμπάνα
χύνοντας μέσ' τὴ ρέμβη του γλυκειὰ μελγχολία
κι ἀπ' τὰ Ἡλύσια οἱ ψυχὲς φευγάτες μέσ' στοὺς κάμπους
σιγαλοκλαῖν κι ἀποζητᾶν τῶν ἄστρων τὴ φιλία.

ΟΙ ΜΑΓΟΙ

Ἀπόψε ἡ νύχτα τύλιξε μὲ θλίψη τὴν ψυχή μου
κι ὀνείρατα π' ἀρμένιζαν σὲ φωτεινὰ πελάγη
γιὰ ἀλαργινὰ σὰν φύγανε στὴ συννεφιὰ χαθῆκαν
-ὀνείρατα ποὺ φέρνουνε τῆς νοσταλγίας οἱ μάγοι.

Πρὸς τὰ νερὰ τὰ ἐξωτικὰ τῶν γαλαζένιων πόντων
ποὺ νείρονται ρεμβαστικὰ στὴ μυστικὴ σαγήνη
π' ἁπλώνουνε οἱ οὐρανοὶ στῶν δειλινῶν τὴ ρέμβη
μ' ἀπαλοσύνη χύνοντας ἀνέκφραστη γαλήνη.

Ἀπόψε ἡ νύχτα τύλιξε μὲ θλίψη τὴν ψυχή μου
κι οἱ σκέψεις ποὺ γιὰ τὸ νησὶ φεύγουν τῶν λωτοφάγων
ἀραξοβόλι δὲ θὰ βροῦν -Ὠϊμὲ κάλλιο ἂς μὴ φέξη-
στὸ Γολγοθᾶ θὰ φέρη ἡ αὐγὴ τὸ σταύρωμα τῶν μάγων...

Ἠπειρωτικὸς ἀγών, 7-4-38

ΩΡΙΑ

Ὥρια μιὰν ὥρα, μιὰν ἅγιαν ὥρα
ἔλα νὰ σμίξουμε γιὰ μιὰ στιγμούλα
τ' ἀχνὸ φεγγάρι θὰ μᾶς φωτίζει
καὶ θὰ ραντίζη
τὴ θεία τρεμούλα.

Στὴ μυστικόπαθ' αὐτὴ τὴν ὥρα
τὰ χρυσοκύματα θὲ νὰ φλοισβοῦνε
κι ὅλα στὴν πλάση τὰ μυρωμένα
ξετρελαμένα
θὲ νὰ γελοῦνε.

Ἔλα μὲ χτύπο σὲ περιμένω
πρὶν ἡ καρδούλα μου σβύσει μὲ τ' ἄστρα
προτοῦ τὴ χάρη της ὅλη τὴ χάσει
ἡ πλάνα πλάση
ἡ ξελογιάστρα.

Ὥρια μιὰν ὥρα, μιὰν ἅγια ὥρα
ἔλα νὰ σμίξουμε γλυκ' ἀγγελούδι
κι ὦ πόσο τρέμω σὰν τὸ λογιοῦμαι
πὼς θὰ βρεθοῦμε
στὸ θεῖο τραγούδι.

Ἠπειρωτικὸς ἀγών, Ἰούνιος 1938

ΡΕΜΒΑΣΜΟΣ

Ἔσταξε ἀργὰ τὴ θλίψη σου στὰ χρυσαφένια φύλλα
τ' ἄρρωστο δεῖλι ὡς χρύσωνε τὰ ἐρημικὰ τὰ πάρκα
καὶ μὲς τὶς λίμνες τὶς μαβιὲς μάκρυναν οἱ σκιὲς
ἐκείνων π' ἀγαπήθηκαν σ' ἀλλοτινοὺς καιρούς.

Ξεψύχαε στ' ἀκρόγιαλο ἡ βοὴ τῆς πολιτείας
κι ὡς ἔγερνε ὁ ἥλιος ἁπαλὰ στὴ μεταξένια ἀγκάλη
ὁ θεῖος Κύκνος στὸν ὑγρὸ τῆς λίμνης τὸν καθρέπτη
τ' ἀγέρινο τραγούδι του μελάγχολα κυλοῦσε.

Σὲ γκρίζα πέπλα τύλιγε τὸ ἡμίφως τ' ἀκρογιάλια
πύργοι φαντάξαν σκωτικοὶ καὶ μαρμαρένιες βίλλες
ἀπ' τὰ μπαλκόνια ὡς ρέμβαζαν κάποιες χλωμὲς μορφὲς
ἐκείνων ποὺ ξεχάστηκαν στοὺς τωρινοὺς καιρούς.

Ἠπειρωτικὸς ἀγών, 1-1-1939

ΑΥΓΙΝΟ

Γλυκανασαίνουν οἱ βραγιές, τὸ νοτισμένο χῶμα
τ' ἄρωμα χύνει μὲ νοτιὰ στὰ γαλαξένια πάρκα
κι ἀπὸ τὶς γλάστρες, ποὺ ἡ εὐωδιὰ ἁπλώθη τὶς ἀλέες
μέθυσε τὰ τρελλὰ πουλιὰ στ' ἀνθισμένα κλώνια.

Μέσα στὰ ρόδα οἱ ἔρωτες τὰ δάκρυα τῶν ἀγγέλων
στάξανα ὡς γλυκανάσαναν ἀπ' τὰ φτερὰ οἱ ἀνέμοι
κάποιο ὠσαννὰ εὐώδινο στὶς φυλωσσιὲς γλυστρώντας
τ' ἄρωμα τὸ ἐαρινὸ ἀπ' τὰ χλοϊσμένα πάρκα.

Γλυκανασαίνουν οἱ βραγές, τὰ μεθυσμένα πάρκα
στὸ γαλανὸ νείρονται φῶς κι ἀπὸ τὰ συντριβάνια
οἱ μεθυσμένοι ἔρωτες στὰ ρόδα ἁπαλοχύνουν
τὸ ἐρωτικὸ ἀνατρίχιασμα μὲς τὸ αὐγινὸ μεθύσι.

Ἠπειρωτικὸς ἀγών, 7-5-39

Ἀπὸ τὴν ὑπὸ ἔκδοσιν συλλογὴν «Ρεμβασμὸς ψυχῶν»
(Φαίνεται πὼς δὲν ἐκδόθηκε ποτὲ παρὰ τὴν προαναγγελία, στὴν ὁποία ἀναφερόταν καὶ ἡ τιμή της)

ΠΡΟΣΜΟΝΗ

Στὴν ἀδελφούλα μου Σοφία
ποὺ ἔσβυσε μιὰ χαραυγὴ τοῦ Μάη...

Γύραν στὰ ρόδα ὁλόχλωμοι οἱ ἀγγέλοι δακρυσμένοι
γλυκειὰ ἀδερφή, κι ἡ θύμηση σὰ δειλιασμένο φῶς
στὴν ὑποψία τῆς προσμονῆς ὡς πέρασε ἀπ' τὰ πάρκα
μελάγχολα ἀρωμάτισε κάποιο ὄνειρο δειλό.

— Θυμᾶσαι; ἁπλὰ στὶς φυλλωσιὲς οἱ ψίθυροι φωλιάσαν
στὰ ἐκστατικὰ τὰ μάτια μας μιλῆσαν οἱ ψυχὲς
ρεμβαστικοὶ οἱ ἀνεμόμυλοι ὡς διπλῶσαν τὶς φτεροῦγες
κι ἀνέμοι ἁπαλοκοίμησαν κάποιο ὄνειρο δειλό.

Θυμᾶσαι καὶ μιλήσαμε γι' ἀλαργινὴ μιὰ χώρα
π' ἀνθοῦν τὰ ρόδα ὁλόφλογα στὰ ὀνειρεμένα πάρκα
κι οἱ ἄγγελοι οἱ λευκοφτέρουγοι στὶς φυλωσιὲς κοιμοῦνται
λιγόθυμοι μέσ' τ' αὐγινὰ ρουμπίνια μεθυσμένοι.

Θυμᾶσαι καὶ πῶς φαίδρυνε ἡ ἐξωτικὴ μορφή σου
σὲ ὄνειρο καὶ τὰ ἐκστατικὰ γλυκαίνανε τὰ μάτια
κι ὅλο μιλοῦσαν οἱ ψυχὲς ρεμβαστικὴ χλωμούλα
ἡ νοσταλγία ὡς σ' ἔφερεν ἀπ' τὰ περασμένα.

Τώρα μιὰ θλίψη ἀόριστη βαραίνει τὶς μορφές μας
καὶ ζοῦμε κάποιο ὄνειρο στὰ ρόδα πεθαμένο
ρεμβαστικὰ ὁλομόναχοι κι ὦ πόσο νοσταλγοῦμε
τὰ περασμένα κι οἱ ψυχὲς πῶς κλαῖν στὶς ἀναμνήσεις.

Γείραν στὰ ρόδα ὁλόχλωμοι οἱ ἀγγέλοι δακρυσμένοι.
Γλυκειὰ ἀδελφὴ κι ἡ θύμιση σὰν δειλιασμένο φῶς
στὴν ὑποψία τῆς προσμονῆς ὡς πέρασε ἀπ' τὰ πάρκα
μελάγχολα ἀρωμάτισε κάποιο ὄνειρο δειλό.

Ἠπειρωτικὸς ἀγών, 4-6-39

(Μᾶλλον ἦταν τὸ τελευταῖο του, σὲ λίγο πέθανε...)

ΑΛΛΟΙ ΝΕΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ

Ὅπως σημείωσα, ἦταν νὰ συμπεριλάβω τὰ ποιήματα ὅλων τῶν νέων ποιητῶν ποὺ ἐμφανίστηκαν κατὰ τὴν περίοδο τῆς τελευταίας τετραετίας τοῦ μεσοπολέμου ἢ καὶ λίγο πρίν. Παραθέτω γιαυτὸ ἀπὸ ἕνα ποίημα ὡς δεῖγμα γραφῆς:

ΜΙΑ ΜΠΟΥΚΛΙΤΣΑ...

Μιὰ μπουκλίτσα σοῦ ζήτησα φυλαχτὸ νὰ τὴν κάνω,
νὰ τὴ φέρω στὰ χείλια μου μὲ κρυφὸ καρδιοχτύπι,
νὰ μοῦ διώξη τὴν ἄσωτη τῆς ζωῆς μου τὴ λύπη
καὶ μετὰ νὰ πεθάνω.

Μιὰ μπουκλίτσα σοῦ ζήτησα, ἦταν γύρω σκοτάδι
καὶ τοῦ δρόμου μοῦ φώτιζαν τῶν ματιῶν σου τὰ ἄστρα
κι ἡ φωνή σου γλυκόηχη, σιγανή, ξελογιάστρα
μοῦ φαινότανε χάδι.

Μιὰ μπουκλίτσα σοῦ ζήτησα, ἤμουν ὅλος λαχτάρα
μιὰ μπουκλίτσα ποὺ θάφτανε νὰ μ' ἀφήση ὁ πόνος
καὶ σὺ μοῦ ἀρνήθηκες καὶ ξανάφυγα μόνος
στῆς ζωῆς τὴν κατάρα.

Μιὰ μπουκλίτσα σοῦ ζήτησα, ἦταν ὄνειρο πλάνο,
ἦταν ὄνειρο πούφερε τῆς νυχτιᾶς τὴ μαγεία,
μιὰ μπουκλίτσα σοῦ ζήτησα, ὦ μικρὴ Παναγία,
φυλαχτὸ νὰ τὴν κάνω.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ. ΛΥΚΑΣ
Ἠπειρωτικὸς ἀγών, 18-2-37)

ΕΙΣΑΙ...

Σύννεφα στοῦ καλοκαιριοῦ τὸ βραδυνὸ ποὺ φεύγουν
Ἀστέρια δυὸ ζευγαρωτὰ παρμένα ἀπὸ τὸν οὐρανό.
Ἀπὸ τὴν ἄνοιξη τῆς γῆς τριαντάφυλλα ἀνοιχτὰ
Κι ἀπ' τὸ βυθὸ τῆς θάλασσας κοράλια πλουμιστά.

Κι ἄλλες ποὺ κρύβονται ὀμορφιὲς καὶ μόνο τὶς μαντεύω
Τοῦ φθινοπώρου ἴσως ἄγουρα λεμόνια λεμονιᾶς
Ἢ περιστέρια δυὸ χιονάτα ἢ ροδαλά.
Ἀκόμα τῆς θάλασσας ἀφρός, λουλούδια τοῦ χειμῶνα.

Ἔτσι μὲ τέχνη ξέχωρη, ἁρμονική, ὅπως ξέρει
ὁ Πλάστης ὅπου σ' ἔπλασε κι ἔχει τὸ μυστικό.
Εἶσαι ὅπως σὲ θαύμασα καὶ δὲν σοῦ τόχω εἰπεῖ
Κι εἶσαι ποὺ σὲ θαυμάζω μὰ δὲν θὰ σοῦ εἰπῶ...

ΒΑΣ. ΜΠΕΧΛΗΣ
Ἠπειρωτικὸς ἀγών, 27-3-37)

ΝΑ ΦΥΓΩ ΘΕΛΩ

Μιὰ μέρα θέλω ὄμορφη, μιὰ μέρα εὐλογημένη
ὅπου ἀνθίζουν τὰ κλαδιὰ καὶ ψάλλουνε τ' ἀηδόνια
καὶ πρασινίζει ὅλ' ἡ γῆ καὶ εἶν' εὐτυχισμένη
νὰ φύγω θέλω μακρυά, μακρυὰ σὲ ξένη χώρα...

Νὰ φύγω θέλω ἀπ' ἐδῶ ποῦν' ἡ ζωὴ γιομάτη
μὲ πίκρες, θλίψεις καὶ καυμοὺς ποὺ τὴν καρδιά μου σφίγγουν
καὶ δὲ μ' ἀφήνουν τὴν ψυχὴ νἆναι κι αὐτὴ χορτάτη
ἀπὸ συγκίνησες πολλὲς ποὺ οἱ χαρὲς τὶς δίνουν.

Νὰ πάω θέλω σὲ νησί, νησὶ τῆς εὐτυχίας
ὅπου νὰ εἶμαι μόνος μου μακρυὰ ἀπὸ τὸν κόσμο
ποὺ πάντα μὲ ἐπότισε νερὸ τῆς εὐτυχίας
καὶ τὴν καρδιά μου γέμιζε μὲ λύπη καὶ μὲ πόνο.

Νὰ πάω θέλ' ὅσο μπορῶ σὲ μακρυσμένες χῶρες
σὲ μέρη ποὺ παντοτεινὰ πᾶνε ὅσοι πονᾶνε
καὶ ὅλα πίκρες καὶ καϋμούς, δυστυχισμένες ὧρες
στὴν ἐρημιά, μὲς στὸ νησί, σιγὰ σιγὰ ξεχνᾶνε.

Καὶ κεῖ θὰ ζήσω μόνος μου, ξένος μὰ εὐτυχισμένος
χωρὶς μιὰ σκέψη θλιβερὴ ἀπὸ τὰ περασμένα
νὰ μοῦ ταράσση τὴν καρδιὰ καὶ νἆμαι λυπημένος
χωρὶς νὰ ξέρω ἂν κανεὶς φροντίζει πιὰ γιὰ μένα.

Μιὰ μέρα θέλω ὄμορφη, μιὰ μέρα εὐλογημένη
ποὺ ἡ χαρὰ ἁπλώνεται παντοῦ ὁλόγυρά μου
καὶ πρασινίζει ὅλ' ἡ γῆ καὶ εἶν' εὐτυχισμένη
νὰ φύγω θέλω μακρυά, γιατὶ πονᾶ ἡ καρδιά μου.

ΒΑΣΟΣ ΚΡΑΨΙΤΗΣ
Κραυγή, 8-11-37

ΣΤΗ ΜΟΝΑΞΙΑ

Πάντα θλιμένος, σκεπτικός, μὲ τὸ κορμὶ γυρμένο
στὴ σάπια πόρτα τοῦ σπιτιοῦ, τὴ χρονοφαγωμένη
τὶς ὧρες μόνος μου περνῶ μὲ τὸν πόνο κλεισμένο
στὴν ἄμοιρη φτωχὴ καρδιά, τὴν πικροποτισμένη.

Μέσα στὴν κάμαρα τὸ φῶς ἀγάλια παιγνιδίζει
καὶ σὲ μιὰ νάρκη βρίσκονται πορτραῖτα καὶ βιβλία
ὁ νοῦς, γοργόφτερο πουλί, τὰ περασμένα σχίζει
ξεθάφτοντας —πανόραμα— σβυσμένα μεγαλεῖα...

Τὰ δέντρα σειοῦνται σύγκορμα στὸ πέρασμα τ' ἀέρα
στοῦ χρόνου τὰ χαλάσματα οἱ κουκουβάγιες κλαῖνε
τοῦ γκιώνη θλιβερὲς φωνὲς ἀκούγονται πιὸ πέρα
λὲς καὶ τῆς μοναξιᾶς ὅλα γλυκὰ τραγούδια λένε.

Πότε κυττάω τὸν οὐρανὸ τὸν γεμισμένο μ' ἄστρα,
σεντόνι χρυσοκέντητο νεράϊδες τῶχουν κάνει,
πότε τὰ χαμηλόσπιτα καὶ πότε κάποια γλάστρα
σὲ μιὰ γωνιὰ ποὺ βρίσκεται μὲ τ' ὄμορφο γεράνι.

Κι ὅταν χορτάσει τὸ μυαλὸ τὶς ὀνειροπολήσεις
εὐτυχισμένος πιὰ γυρνῶ νὰ ξαπλωθῶ στὸ στρῶμμα,
ζωή μου τὸ κατώρθωσα μὲ σκέψεις νὰ μεθύσεις!..
...Καὶ κλείνοντας τὰ βλέφαρα μένει νεκρὸ τὸ σῶμα...

ΓΙΩΡΓΟΣ ΧΗΤΑΣ
Ἠπειρωτικὸς ἀγών, 25-5-37

Σ' ΕΝΑ ΜΟΥ ΦΙΛΟ

(Στὸν ἀγαπητό μου Βάσιο Μπαμπασίκα)

Καλέ μου φίλε τὸ κουρασμένο σήκωσε κεφάλι ἀπ' τὰ βιβλία
ποὺ μάταια μᾶς βασανίζουν μὲ τοὺς ἄχαρούς τους στοχασμοὺς
ἡ λύτρωσή μας ποὺ ζητοῦμε στὴν παλιά τους δὲ βρίσκετια σοφία.
Στοχάσου πὼς τὸ δειλινὸ μᾶς εὐνοεῖ στοὺς νεανικούς μας ρεμβασμούς...

Πιά, στὴ μακρυνὴ πατρίδα μας, τὴν βορεινὴ
ἡ ἄνοιξη λευκὰ θα 'χει φιλήματ' ἀποθέσει
στῶν ἀκακιῶν τὴν πράσινη γραμμὴ
ποὺ νείρονται στῶν δρόμων τῶν ἐρημικῶν τὴ μέση.

Ὁ ἀγέρας θάναι γλυκὸς σὰν φίλημα γυναίκας ποὺ μᾶς ἀγαπᾶ
κι οἱ κανταδόροι τὶς βραδυὲς θὰ τραγουδοῦν τοῦ ἔρωτα τὴ συμφωνία.
Τὰ χιόνια θάχουνε πιὰ λυώσει στὰ βουνὰ
καὶ θάρχισαν οἱ φίλοι τὶς βραδυνές τους βόλτες στὴν Πλατεία.

Σκέψου τοὺς γέρικους γονιούς μας ποὺ μᾶς καρτεροῦν
τοὺς φίλους μας, τ' ἀγαπημένα μας τοπία.
Τοὺς μόχθους σου τὶς πίκρες σου ἄφησε νὰ διαλυθοῦν
στοῦ βραδυνοῦ τὴ λυπημένη νηνεμία.

Μιὰ γλύκα τρυφερή, σὰν μουσικὴ βιολιοῦ
ἄσε τὴν καρδιά σου νὰ γεμίση,
σ' αὐτοὺς ποὺ τὴν πίκρα αἰσθάνεσαι τοῦ χωρισμοῦ,
κι ἂν μπορεῖς ἄστην νὰ χυθῆ κι ὅλη τὴ γῆ νὰ κατακλύση...

ΚΙΜΩΝ ΤΖΑΛΛΑΣ
Ἠπειρωτικὸς ἀγών, 29-4-38

(Τὸ πρῶτο, ἴσως, ποίημα τοῦ Κίμωνα Τζάλλα, φοιτητὴ Νομικῆς στὴν Ἀθήνα).

ΕΣΠΕΡΙΝΟΣ

Ψυχή μου... Ἄκου τὸν ἦχο
τῆς καμπάνας τὸν ἀπόμακρο...
Πνίξε ἐντός σου τὶς γυμνὲς ἀμφιβολίες
τ' ἀβέβαια ἐρωτήματα
σὲ νύχτες δίχως φῶς...
Κι ὕστερα φέρνοντας στὸ νοῦ
τὶς παιδικές σου προσευχὲς
γονάτισε καὶ κλάψε...

Ὦ ἀπόψε! Τὴν ἅγια τούτην ὥρα
θ' ἀνοίξω τὰ παράθυρα
τινάζοντας τὴ σκόνη τῆς Σοφίας.

Ψυχή μου... Ψυχή μου... νᾶχα φτερὰ
—ποθῶ τοὺς μακρυνοὺς ὁρίζοντες—
ν' ἀγκάλιαζα τὴν πλάση...
Ἔτσι καθὼς στοχαστικὰ
βυθίζεται στὸν οὐρανό.
Τὴν ἅγια τούτην ὥρα
ποὺ ἡ Δύση σκορπάει τριαντάφυλλα
στὸ μνῆμα τῆς ἡμέρας.

ΚΩΣΤΑΣ Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ
Ἠπειρωτικὸς ἀγών, 29-1-38
(Τὸ πρῶτο, πιστεύω, ποίημα τοῦ Κώστα Ν. Νικολαΐδη)

ΣΑΝ ΜΟΙΡΟΛΟΪ

Γεμάτη θλίψης ὄνειρα ἀπόψε εἶν' ἡ καρδιά μου.
Στῶν χαλασμάτων τὸ συρμὸ σβιεῖ, σιγοσβιεῖ, ἡ ἀγάπη.
Κρινένια ροδοπέταλα 'κεῖ πέρα στὴ γωνιά μου
φυλλομαδοῦν σπαραχτικὰ στῆς νύχτας τὸ δρολάπι.

Τσιγγάνες μαυροφόρετες σιγοπερνοῦν οἱ ὧρες
-σέρνεται ὁ βόγγος τῶν στοιχειῶν στὰ ρημαγμένα μάκρη-
χορὸ τριγύρω στήσανε τῆς θύμησης οἱ κόρες
κι ἕνας λυγμός, ἕνας καϋμός, ἀργοκυλᾶ ἕνα δάκρυ.

Ἄκου τὴ θλίψη τῆς νυχτιᾶς τὸ σκούξιμο τοῦ γκιώνη
στερνὸς γκρεμὸς στὸν ἱερὸ βωμὸ τῶν ἀγαλμάτων-
θρῆνος συρτός, ποὺ τῆς καρδιᾶς τὸν πόνο ἀποθεώνει
ραγίστηκαν τὰ κρούσταλλα στὴ γῆ τῶν δραμάτων.

Καὶ νὰ μεθᾶς σὰν θὰ ρουφᾶς τῆς λύπης τὸ φαρμάκι
-ποιὸς ποὺ στὸν πόνο δὲ ζητᾶ τὸ λυτρωμὸ ἀπ' τὴ φρίκη;-
ἀργοσταλάζει ὁ καϋμὸς στὸ ματωμένο αὐλάκι
καὶ τὰ σπασμένα τὰ φτερὰ πόσο ποθοῦν τὴ νίκη...

ΓΙΑΝΝΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ
Βίτσα 15-7-1937 *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ Οἱ ἐκλογὲς καὶ τὸ ἀδιέξοδο	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ Πεθαίνει ὁ Βενιζέλος	29
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ Ὁ κοινοβουλευτισμὸς σὲ δοκιμασία	48
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ Ἡ δικτατορία τῆς 4ης Αὐγούστου	92
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ Τὸ δικτατορικὸ καθεστὼς ἑδραιώνεται	124
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ Ὁ ἀγώνας κατὰ τῆς δικτατορίας	228
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ Ὁ πόλεμος ἔρχεται...	336
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ Ἡ χρονιὰ τοῦ ἔπους	370
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	
Ποιήματα Φρίξου Τζιόβα	423
» Μιχάλη Γάκη	434
» Νίκου Χάμου	444
» Ἄλλων νέων ποιητῶν	452

Οἱ φωτογραφίες παραχωρήθηκαν ἀπὸ τούς: Κων. Βίκα, Θεόδ. Γεωργιάδη, Σωτ. Δερδεμέζη, Καίτη Δημητριάδου, Αἰκατ. Ζαγόρου, Κων. Κατσαδήμα, Κων. Κίτσο, Κων. Κόκκα (σ' ὅλους τοὺς τόμους ἔχουν δημοσιευτεῖ φωτογραφίες του), Βασίλ. Μπέχλη, Μιχ. Μουτσόπουλο, Κων. Νικολαΐδη, οἰκογένεια Κων. Τέκτονος, Δήμητρα Τσαγκλῆ, Χρ. Τσέτση (ἀπὸ ἔρευνά του στὸν «Πρωινὸ λόγο»), Κλεάνθη Τσίτο, Ἀθαν. Φωτιάδη, Δρόσω Κατσίλα (τὸ γένος Χρηστοβασίλη). Ὅλους τοὺς εὐχαριστῶ θερμά.

Ἰδιαίτερες καὶ πάλι εὐχαριστίες ἐκφράζω: α) Στὴν κ. Λουκία Τζάλλα, διευθύντρια τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ Ἀγῶνος*, γιὰ τὴν παραχώρηση τῶν τόμων τῆς ἐφημερίδας της ὅλων τῶν προηγούμενων τοῦ 1940 ἐτῶν. β) Στὴν κ. Ἀγγελική Βερτοδούλου - Καψάλη γιὰ τὴν παραχώρηση μεγάλου ἀριθμοῦ φωτογραφιῶν καὶ σκίτσων τοῦ ἀείμνηστου πατέρα της Ἀποστόλου Βερτοδούλου (καταχωρήθηκαν σ' ὅλους τοὺς τόμους). γ) Στὴν *Ἑταιρεία Ἠπειρωτικῶν Μελετῶν*, γιὰ τὸ ἀρχειακὸ καὶ φωτογραφικὸ ὑλικὸ ποὺ ἔθεσε στὴ διάθεσή μου. δ) στὸν κ. Χρ. Πλάτωνα καὶ τὴν οἰκ. Νικ. Τσιμογιάννη γιὰ τὴν παραχώρηση πρὸς μελέτη τῶν τόμων τῆς *Ἀγροτικῆς ἠχοῦς*.

ΑΥΤΟΤΕΛΗ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

1. *Ἱστορικὴ μονογραφία περὶ τῆς ἐν Ἠπείρῳ χώρας Βεζήτζης, Ἰωάννινα 1939*
2. *Ρυθμοὶ ψυχῆς (ποιήματα), Ἰωάννινα 1939*
3. *Ἡ ἐποχή μας (δοκίμια), Ἰωάννινα 1971*
4. *Ἡ Νεοελληνικὴ παράδοση καὶ τὸ ἐλεύθερο Ἑλληνικὸ Κράτος, Ἰωάννινα 1973*
5. *Ἀναδρομὲς (διηγήματα), Ἰωάννινα 1981*
6. *Ζαγόρι, δοκίμιο ἀνθρωπογεωγραφίας, Ἰωάννινα 1982*
7. *Μνῆμες τοῦ Ἀ40, Ἰωάννινα 1985*
8. *Τὰ χρόνια ποὺ πέρασαν, τ. Α΄, Ἰωάννινα 1992*
9. *Τὰ Γιάννινα τοῦ μεσοπολέμου, τ. Α΄ (Προαπελευθερωτικὴ περίοδος - 1914), Ἰωάννινα 1992*
10. *Τὰ Γιάννινα τοῦ μεσοπολέμου, τ. Β΄ (1915-1916), Ἰωάννινα 1992*
11. *Τὰ Γιάννινα τοῦ μεσοπολέμου, τ. Γ΄ (1917-1920), Ἰωάννινα 1992*
12. *Τὰ Γιάννινα τοῦ μεσοπολέμου, τ. Δ΄ (1921-1922), Ἰωάννινα 1993*
13. *Τὰ Γιάννινα τοῦ μεσοπολέμου, τ. Ε΄ (1923-1924), Ἰωάννινα 1993*
14. *Τὰ χρόνια ποὺ πέρασαν, τ. Β΄, Ἰωάννινα 1994*
15. *Τὰ Γιάννινα τοῦ μεσοπολέμου, τ. ΣΤ΄ (1925-1926), Ἰωάννινα 1994*
16. *Τὰ Γιάννινα τοῦ μεσοπολέμου, τ. Ζ΄ (1927-1928), Ἰωάννινα 1995*
17. *Τὰ Γιάννινα τοῦ μεσοπολέμου, τ. Η΄ (1929-1932), Ἰωάννινα 1995*
18. *Ἐπιλογές, τόμ. Α΄, Ἰωάννινα 1996*
19. *Τὰ Γιάννινα τοῦ μεσοπολέμου, τ. Θ΄ (1933-1935), Ἰωάννινα 1996*
19. *Τὰ Γιάννινα τοῦ μεσοπολέμου, τ. Ι΄ (1936-1940), Ἰωάννινα 1997*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Τυπογραφικές Εργασίες
Γ. Δούβαλης – Ε. Αποστόλου ο.ε
ΙΩΑΝΝΙΝΑ, 28ης ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 41 (Στοά Καμπέρη) Τηλ. (0651) 27.845 – 20.544